LITERATURĂ
ȘI
ARTĂ ROMÂNĂ

P.

- EDEI - SEMĂNĂ - FORMĂ -

ANUL III

295/900

1 nov. 1898

Y 44
1898

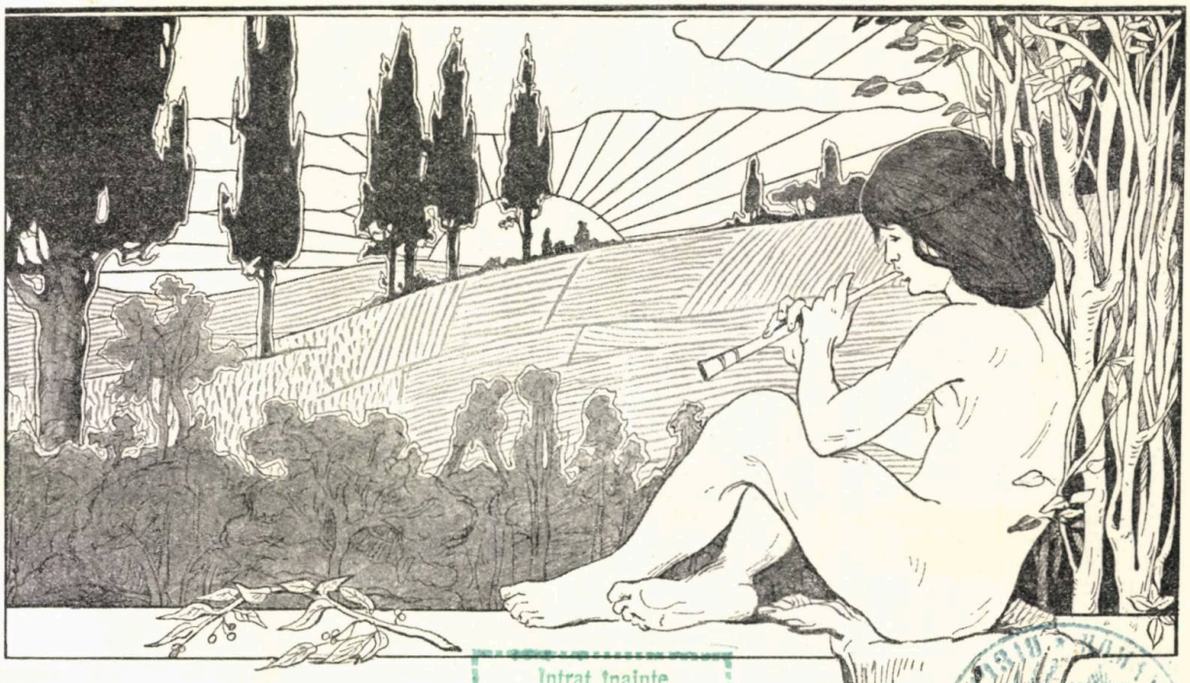

Intrat înainte
de anul 1933
19 JAN. 1935

POVESTEA CĂPRARULUĬ

Când ne-aŭ respins de la movilă,
Căzurăm mulţĭ pe-acele luncĭ.
Şi 'ntreg un regiment atuncĭ,
De ce-a vĕzut, a plâns de milă.

In şirurĭ strînse şi 'mproscând
Necontenit cu foc mulţimea,
Se da 'ndărĕt dorobănţimea,
Loc Turcilor pe şes făcênd.
Curgea şi mult şi iute focul,
Iar între-aĭ noştri şi vrăşmaşĭ
Eraŭ, cel mult, optzecĭ de paşĭ —
Dar noĭ lăsam cu palma locul.

Şi, iată 'n urma tuturor
Un bĭet căprar, avênd un frate
Ucis, s'opri să-l iae 'n spate,
Şi-apoĭ spre şir porni cu zor.

Dar lunecând pe ĭarba udă,
Fiind şi slab, căzù 'n curînd.
Iar noĭ strigam să intre 'n rînd,
El a rĕmas nevrênd s'audă.

La ochĭ cu puşca l-am vĕzut,
Ingenunchiat acolo 'n cale
Trăgênd spre Turcĭ care din vale
Veniaŭ mereŭ. O, n'am crezut
Că omul în mânie poate
S'asvîrle-aşa de mult omor,
Că plumbiĭ 'n desnădejdea lor
Curg rîŭ! Dar azĭ le cred pe toate.

Iar noĭ ne 'ndepărtam mereŭ,
Şi i-am strigat de-a multa oară
Că e nebun, că stă să moară,
Şi e pĕcat de Dumnezeŭ.
Nevrênd să-l lase pe câmpie,
Şi să-l aducă neputênd,
El sta cu mortul, dus de-un gînd:
Străjer răsbunător să-ĭ fie!

Dar Turcĭĭ vin, tot vin, un roiŭ,
Şi tot maĭ larg li-e 'n urmă pasul —
Acum nicĭ nu ne-aude glasul,
Acum el e pĭerdut de noĭ.
Treĭzecĭ de paşĭ maĭ aŭ Nizamiĭ
Aŭ cincĭsprezece, zece-acum —
Şi-aştepţĭ pe-aĭ tĕĭ, plângênd pe drum,
Tu suflet pustiit al mamiĭ!

Dar iată-l cade! L'a lovit
Pe semne-un plumb, din multa ploae;
Pe spate-acum murind se 'ndoae,
Dar l-am vĕzut cum s'a 'nvîrtit
Spre frate-sĕŭ, căzênd deodată
Cu faţa 'n jos, părênd c'ar vrea
Să-l apere pe mort aşa —
Şi-atuncĭ coloana 'naintată

A Turcilor sosind povoiŭ,
I-a şi cuprins, urmându-şĭ goana.
Şi i-a 'necat apoĭ coloana
Şi nu i-am maĭ vĕzut apoĭ.
Infiorat şi-acum îmĭ bate
Cu jale inima, când scriŭ —
Strivit de Turcĭ, să morĭ de viŭ.
Veghiând la capul unuĭ frate!

Când ne-am retras pe-acele luncĭ
Respinşĭ de-Osman, dela movilă,
Un regiment întreg, de milă
A plâns de ce-a vĕzut atuncĭ!

G. Coşbuc.

SOCIETATEA FILARMONICĂ

1833—1837

Românii aŭ moştenit de la strămoşii lor datina de a se uni într'ascuns pentru a lupta în potriva nevoei. Din împreuna lucrare a câtorva buni cetăţeni aŭ eşit adesea multe şi mari foloase pentru obştea neamului.

Aşa, în vremea zaverii, boerii fugiţi la Braşov [1]) înjghebară o societate care, pe lîngă tainicele ei aşezări politice, avea de scop făţiş cultivarea limbii, prin »scrieri şi traduceri de cărţi trebuincioase învăţăturei şi întocmirea unui dicţionar român«. După restatornicirea domniei pământene, soţii, înturnându-se acasă, căutară să pună în lucrare cele jurate, dar din nepriceperea unora, din nedibăcia altora saŭ din stringhereala împrejurărilor, nu se făcu aproape nimic, încât la 1827 se alcătui o nouă societate, cu un program cuprins în opt puncte, dintre care, pe lîngă cele privitoare la organizarea politică, la şcoli, la înfiinţare de ziare, eraŭ două (al VI-lea şi al VII-lea) anume pentru: »încurajarea şi tipărirea de traducţiuni în limba patriei şi formarea unui *Teatru Naţional*«.

Pentru a nu întîmpina piedici întru răspîndirea acestor principii pe cale legală, ea luă numele de *societatea literară* şi avu de mădulari mai pe toţi boerii pământeni, printre care se aflaŭ şi cei trei fraţi [2]) al Domnitoruluĭ Gr. Ghica.

Adunările se ţineaŭ în casele luĭ Const. Golescu [3]), în care se formă un fel de *casino*. Acolo se citeaŭ scrierile soţilor şi se discutaŭ cestiunile politice orĭ sociale de interes public. Intăiele lucrări citite fură: gramatica luĭ Eliad, tipărită la Si-

[1]) Nic. Văcărescu, Gr. Băleanu, Const. Câmpineanu, Em. Băleanu, Em. Florescu, Const. Golescu, Ioan Câmpineanu, Hilarion Episcopul Argeşuluĭ, R. Voinescu şi Gianni.

[2]) Mihalache, Alexandru şi Constantin.

[3]) Palatul regal de astăzĭ.

biŭ în 1828 şi gramatica luĭ Gh. Golescu, care avea să fie tipărită la 1840 în tipografia luĭ Eliad. Se maĭ citiră traducerile din Lamartine: »Disperarea«, »Providenţa« către om«, »Lacul«, »Ruga de seară« şi »Arta poetică« a luĭ Boileau. In sînul acesteĭ societăţĭ începu să se desluşească părerile asupra celor de trebuinţă poporuluĭ şi se dete o învederare despre putinţa de a exprima orĭce ideĭ şi orĭce simţirĭ în limba română. Era, negreşit, o mişcare generoasă menită a aduce în mersul trebilor publice şi private o netăgăduită îmbunătăţire.

Dar la 1828 Domnitorul este alungat din scaun şi Ruşiĭ, purtătorĭ de rĕsboiŭ în potriva Turcilor, iaŭ ocîrmuirea ţĕriĭ.

Iar nesiguranţă, iar nelinişte, iar prigoniri?!..

Cu mâna blândă şi cu vorba dulce, la început, eĭ pun picior temeinic pe pământul nostru şi fac pregătire a-l stăpîni—după vrerea şi deprinderea lor—cât maĭ îndelungată vreme. Totuşĭ, dacă din cele la câte se îndatorase zisa »Societate literară« multe nu putuse lua fiinţă, rĕmânênd — câteva maĭ de căpetenie — din pricina atâtor greutăţĭ, numaĭ scrise pe hârtie, unul, şi anume »înfiinţarea de ziare în limba română«, luă o grabnică şi neaşteptată îndeplinire. Ruşiĭ aveaŭ nevoe de a publica ştirile de pe câmpul rĕsboiuluĭ, în provinciile ocupate, iar Eliad, găsind prilejul bun, ceru şi căpĕtă [1]) voia de a scoate »Curierul Românesc«.

Deşi rostul întocmirilor politice rĕmânea acum în seama noilor »cîrmuitorĭ«, înfăptuirea celor priincioase culturĕĭ publice câştiga, puţin câte puţin, nouĕ puterĭ: şcoalele vor fi reorganizate şi îmbunătăţite, tiparul [2]) putea să ajute rĕspîndirea cărţilor folositoare şi ideile găseaŭ mijloc de a pĕtrunde pretutindenĭ, prin canalul unuĭ ziar. Libertatea de a grăi şi a lucra era, fără tăgadă, aspru ţĕrmurită, dar şi luptătoriĭ eraŭ puţinĭ şi nu toţĭ îndestul de pregătiţĭ, nicĭ totdeauna desinteresaţĭ. Cu toate acestea, »Curierul Românesc« nu încetă de a da îndemn celor bine înzestraţĭ »să tragă rodnică şi adîncă brazdă în ogorul »artelor şi al literaturiĭ«. El însuşĭ le înlesni ocaziunea scoţênd odată pe lună foaia »Adaos literal«, care cuprindea lucrărĭ literare şi didactice de tot felul [3]). O miş-

---

[1]) Prin mijlocirea şi sprijinul luĭ Const. Golescu, care, împreună cu Eliad, se legase din toamna anuluĭ 1827 (pe când din cauza ciumeĭ se aflaŭ la Goleştĭ) cu jurămînt, în altarul bisericiĭ, de a propaga şi a împlini cele cuprinse în articolele constitutive ale *Societăţiĭ literare*, fondată de boerĭ în acel an la Bucureştĭ. Ca să dea un început de înfăptuire, Golescu întemeiă o şcoală pe moşia sa şi un internat pentru creşterea băeţilor din cele treĭ judeţe dimprejur: Argeş, Muscel şi Dîmboviţa. Şcoala fu pusă sub direcţiunea luĭ *Aaron Florian*, adus anume din Buda, şi pe care Eliad îl învĕţă metoda lancasteriană pentru aceasta.

Cu prilejul examenelor şcoaleĭ din Goleştĭ, Florian Aaron întocmi între altele şi un mic *spectacol teatral*, în care eleviĭ (ceĭ maĭ mulţĭ feciorĭ de boerĭ şi de negustorĭ) jucară scene din tragedia »Regulus«, tradusă în versurĭ de Ioan Văcărescu. Se zice chiar că o copilă, în vîrstă de 8 anĭ, a luĭ Gr. Leurdeanu, din Piteştĭ, declamă cu atâta foc, încât »ochiĭ tuturora se umplurĕ de lacrĕmĭ de bucurie pentru o aşa de pătrunzĕtoare şi bine-cuvîntată ispravă din partea unuĭ fraged copil«.

(Issachar, pag. 78, »Curierul Românesc«, Sept. 1830).

[2]) Eliad cumpĕrase tipografia Stolniculuĭ Clinceanu şi o pusese la dispoziţiunea celor care vroiaŭ să lucreze în această direcţiune. (Issachar, pag. 78).

[3]) Ibidem, pag. 79.

care plină de spornice meniri ţinea minţile deştepte şi încălzea inimele tuturora. Se simţea că lumea noastră se trezise din amorţeala trecutului şi-şi lua îndrumare către lumină şi către adevĕr. Sufletele aveaŭ nevoe de înălţătoare îndemnuri, faptele de mîntuitoare exemple!...

La Sf. Sava, Aristia, însufleţit cum era de focul sacru al arteĭ, ţinea deosebite prelegeri asupra literaturei eroice şi dramatice, întrebuinţând dibăcia sa de bun cititor şi de interpret al frumuseţilor poetice, pentru a le face să străbată şi în sufletul elevilor sĕĭ. Eliad, traducĕtorul luĭ Lord Byron şi al luĭ Lamartine, simţea crescênd din ce în ce maĭ mult împrejuru-ĭ numĕrul celor ademeniţi de versurile sale puternice şi înflăcărate, şi nu zădărnicea, maĭ cu seamă, nicĭ un prilej de a sădi, tot maĭ vie, în inima tinerimeĭ, dragostea despre cele înalte şi frumoase. Aşa, profitând de sprijinul şi frăţeasca ospitalitate ce dedea Iancu Câmpineanu celor care, împreună cu dînsul, lucraŭ la redeşteptarea conştiinţeĭ naţionale, eĭ, orĭ de câte orĭ aveaŭ să citească vreo lucrare, nu lipseaŭ să cheme şi câţĭva şcolarĭ, dintre ceĭ maĭ cu tragere de inimă, orĭ maĭ cu băgare de seamă la lecţiunile de declamaţiune poetică ale dascăluluĭ lor. Cu încetul se formă, astfel, un *cerc de ascultătorĭ obicĭnuiţi*, care, uneorĭ, luaŭ chiar parte la citirea saŭ la recitarea unor bucăţĭ alese înadins.

La început, se alcătuiră — drept petrecere — chiar micĭ spectacole la care aceĭ şcolarĭ, sub povăţuirea luĭ Aristia, jucaŭ câte o scenă, orĭ câte un act din dramele şi comediile repertoruluĭ clasic.

Acolo, C. A. Rosetti, — cel maĭ talentat dintre dînşiĭ — în vîrstă de »16—17 anĭ«, era, după propria-ĭ mărturisire [1]), *unul dintre primiĭ »actorĭ* aĭ teatruluĭ născênd, ce se exersaŭ atuncĭ pentru întâia reprezentaţiune, şi luĭ îĭ sunt dator, zice el, cele dintâĭ cuvinte de amor, de onoare, de patriotism, ce buzele-mĭ rostiră pentru întâia oară«.

»El mĕ învăţă pentru întâia oară a nu mĕ închina la oamenĭ:

Cine? Eŭ să îmĭ plec capul la farmece, la minunĭ?
Să tămâĭ unuĭ fanatic, să cred ale luĭ minciunĭ?!...

»El mĕ făcu a zice, pentru toată viaţa mea:

Nu, de-a zeilor dreptate Zopir fie pedepsit,
Dacă libera mea mână şi curată veĭ vedea
A linguşi viclenia şi tâlharĭ a mîngâia...

»Luĭ îĭ sunt dator cele dintâĭ... A! Zile frumoase, visurĭ, năluciri, închipuirĭ fericite ale fragedeĭ juneţĭ, ce v'aţĭ făcut voĭ oare? Cititoriĭ *Românuluĭ* vor înţelege cu ce amor, cu câtă sete am alergat să vĕd, în vîrstnicia luĭ, pe acest tovarăş al juneţiĭ mele«...

Acolo, Iancu Florescu (generalul), premiant al claseĭ de matematicĭ şi de limba franceză, juca rolul »Palmireĭ« [2]), Const. Ollănescu pe al luĭ »Seid« şi în-

---

[1]) *Foiţa dramatică a Românuluĭ* din 19 Noemvrie 1857.

[2]) Generalul Florescu, distins elev şi bursier al Statuluĭ în colegiul Sf. Sava, îşĭ amintea adesea de epoca aceasta şi recita chiar unele versurĭ din rolul »Palmireĭ«.

suşĭ Aristia pe al luĭ »Mahomet« din tragedia »Fanatismul«, tradusă în versurĭ de I. Eliad.

Lucrurile luaŭ astfel proporţiunĭ vrednice de mĕsurĭ maĭ hotărîtoare. Cea dintâĭ fu închiriarea uneĭ sălĭ deosebite, în care, după eşirea din clasă, băeţiĭ puteaŭ să se »exerseze ca într'un adevĕrat teatru«; căcĭ eĭ învĕţându-şĭ rolurile pe acasă, fără supravegherea şi îndreptările unuĭ dascăl, se obicĭnuiaŭ cu greşelĭ de care cu greŭ se puteaŭ desbăra.

Li se făcură, apoĭ, hlamide de pînză şi requisite de hârtie poleită pentru diferite piese, iar Aristia iĭ învĕţă cum să umble, cum să-şĭ ţie trupul şi mânile, cum să declame şi să-şĭ schimbe glasul, după împrejurărĭ. Eliad făcea adesea pe suflorul, dar nu simţea greul, când vorbea fiecare în deosebĭ, căcĭ işĭ ştiaŭ bine părţile de rost, ci numaĭ când eraŭ maĭ mulţĭ la o laltă, fiindcă saŭ unul lua vorba din gura altuia, saŭ nu prindeaŭ la vreme replica [1]).

In aceste condiţiunĭ se aflaŭ, de un an, când Eliad publică în No. 2 al »Curieruluĭ Românesc« din 1832 cele următoare, cu privire la unul dintre-şcolariĭ colegiuluĭ Sf. Sava: »Un copil fără părinţĭ şi lipsit de orĭce ajutor, până şi de pânea cu care trebuia să-şĭ adoarmă foamea, *arzênd însă de rîvna învĕţăturĕĭ*«, negăsind nicĭ slujbă, nicĭ milă de nicăerĭ pentru a se hrăni şi a învĕţa, ajunsese să se facă *paznic de noapte*, de ceĭ care strigă pe la rĕspântiĭ: *cine-i acolo?* pentru ca cu simbria ce i se dedea să poată trăi şi învĕţa maĭ departe. Drept aceea, pentru a veni în ajutorul acestuia şi a şcolarilor sĕrmanĭ, declară că a luat hotărîrea de *a se sui pe scenă împreună cu familia sa şi cu alţĭ prietenĭ şi a parastisi pe teatru în limba românească de 2 orĭ pe lună.* Cu acelaş prilej el face şi următoarea încunoştiinţare: »Acum se găteşte o tragedie în versurĭ, foarte cunoscută şi intitulată: *Fanatismul*, unde fiind lipsă de o persoană, care să facă pe *Zeid*, se dă de ştire că cine se simte a putea face acest rol să se arate la redacţiune. Dacă această persoană va fi întrebuinţată, va primi pentru a sa osteneală un dar de 300 leĭ, iar dacă nu va avea trebuinţă de ajutor, atunci se va împărtăşi dimpreună cu *întreaga societate*, de acea rĕsplătire ale căreia laude cresc în cer«.

Şi *parastisi*, într'adevĕr *pe teatru*, cu prietenĭĭ şi elevĭĭ sĕĭ, dând: »Ceasul de seară«, dramă într'un act de Kotzebue, tradusă în româneşte de Marele Logofĕt I. Văcărescu şi scene din »Amfitrion« şi din »Avarul« luĭ Molière, tot în româneşte; iar în franţuzeşte »Zaira« luĭ Voltaire şi în elineşte »Iunius Brutus« şi »Oreste« de Alfieri.

---

[1]) Aceste amĕnunte le ţin de la tatăl meŭ, Const. Ollănescu, care fu un zelos elev al şcoaleĭ filarmonice şi înzestrat cum era de o excelentă memorie, povestea cu cele maĭ micĭ amĕnunte împrejurările la care luase o parte atât de activă.

Sala închiriată fu a Pitaruluĭ Andronache (de pe lângă Sărindar) unde se jucă şi teatru. Scena n'avea perdea, iar culisele eraŭ de şipcĭ cu mucava şi cu hârtie vopsită, pe o parte cu copacĭ şi pe alta cu stîlpĭ orĭ părеţĭ de case. In sală eraŭ scaune trimise de pe la casele boereştĭ, pe care şedeaŭ stăpîniĭ lor, ceĭ care n'aveaŭ scaune şedeaŭ în picioare saŭ se aşezaŭ grecеşte pe scânduri.

Vezĭ şi scrisoarea luĭ *I. Curius* din paginĭ pentru Istoria teatruluĭ, de Ştefan Vellescu, în »Revista Literară« No. 27 din 20 Octombre 1897.

Spun contimporanii, că *C. A. Rosetti* ar fi jucat cu atâta putere şi cu o atât de firească cruzime rolul tiranului Egist, încât a spăimîntat pe public şi pe chiar profesorul său Aristia [1]). Cu temperamentul său entuziast şi pasionat pentru orice avînt înălţător de inimi şi de minţi, era lucru firesc să i se înflăcăreze astfel simţirea şi să misce până în adînc sufletele tuturora cu o atât de adevărată şi de stăpînitoare creaţiune.

Vîlva fu mare şi însufleţirea obştească nu mai puţin însemnată.

După ciumă, după războiu şi după plecarea trupei lui Kraiwig, lumea, lipsită atâta vreme de spectacole, era bucuroasă de această mişcare teatrală, fie chiar şi de două ori pe lună, după cum anunţase Eliad. Şcolarii sărmani din Sf. Sava [2]) avură cu prisosinţă mijloace de traiu; iar boerii, ademeniţi de binevoitoarele aparenţe ale Ruşilor, undiră chiar speranţa de a putea clădi un teatru. Se înjghebă o comisiune de boeri, în care logof. Const. Cantacuzino avea însărcinarea de a căpăta învoirea Guvernului, iar baronul Meytani de a fi casierul şi privighetorul zidirii viitorului teatru. Se făcură liste de subscripţii, dar fie înrîuriri ascunse, fie neîncredere în starea lăuntrică, fie alte pricini, sumele promise nu fură îndestulătoare, aşa că se părăsi ideea clădirii şi se chibzui cum să se repare sala cea arsă de la Cişmeaua Roşie [3]).

Cu toate acestea, încercarea de a se mai da reprezentaţii în româneşte întîmpina tot mai multe greutăţi. Se simţea că lucrul acesta nu făcea plăcere guvernului rusesc. Faptul îndrăzneţ că se jucase şi se proiecta să se mai joace bucăţi traduse de Ion Văcărescu — exilat de Kiseleff pentru protestarea făcută în Obştească Adunare, împotriva numirii rusului Minciaki, ca prezident al comisiunii pentru întocmirea Regulamentului organic [4]) — indispuse cu totul pe »Excelenţa Sa deplin împuternicitul împărătesc«, în privirea slabelor şi nevinovatelor silinţe de a reînvia Teatrul Naţional. Se temea ca nu cumva scena română să nu fie prefăcută în tribună publică, de pe care—subt formă teatrală — să nu se sprijine şi să nu se răspîndească în public »unele idei înaintate, sprijinind libertatea şi democraţia de către urmaşii *carvunarilor* de la 1821« [5]),

---

[1]) *N. Philimon*, op. cit., t. II, pag. 179.

[2]) Din pricina războiului şi a ciumei, şcoala Sfîntul Sava fusese închisă de Ruşi la 1828, şi nu se deschise decât la 21 Iulie 1830 — provisoriu, în Hanul Şerban-Vodă (de altfel Şerban-Vodă Cantacuzino este şi adevăratul întemeietor al acestei şcoale româneşti), — până ce localul Sfîntul Sava ocupat de soldaţi şi de spital să fie reparat. Definitiva strămutare se făcu în Decemvrie 1831, director fiind arhimandritul Efrosin Poteca, profesor de istorie şi filosofie. *(V. A. Urechiă*, Istoria şcoalelor, t. I, pag. 134 şi următoarele).

Socot că D. *A. D. Xenopol* face o confuzie în Istoria Românilor, t. VI, pag. 148, când zice că Marele Ban Gh. Filipescu adusese la 1829 pe francezul Vaillant să reorganiseze colegiul Sfîntul Sava, pe care apoi vizitându-l Kisseleff, rămase mirat de regula şi metoda organizării; căci Vaillant n'a fost decât director al unui internat — funcţionând pe lîngă Sfîntul Sava — în care se primeau solvenţi şi bursieri, post în care fu înlocuit la 1833 de profesorul G. Pop.

[3]) Tradiţie verbală: C. Bălcescu, C. Ollănescu, Ioan Ghica.

[4]) *A. D. Xenopol.* Ist. Românilor, t. VI, pag. 98. *Issacher*, pag. 62.

[5]) Op. cit. ibidem.

căcĭ numaĭ aflând că Ion Văcărescu îşĭ scria versurile cu litere latine, Kisseleff, care 'l numea în batjocură *poetul* (în loc de nebunul), se grăbi a-l »califica de emisar al catolicismuluĭ« [1]). N'ar fi fost, de sigur, princios intereselor puterniceĭ împĕrăţiĭ — care pe faţă se arăta doritoare de progres şi de lumină pentru noĭ, pe când în realitate semăna zizania şi neînţelegerile pentru a-şĭ asigura cât maĭ îndelungă stăpînire în ţară — n'ar fi fost o bună chibzuială de a deschide capul şi a înflăcăra tocmaĭ ea inima Românuluĭ, prin pildele şi adevĕrurile ce ar fi învĕţat de la teatru, de la teatrul deschis oricând şi oricuĭ, la care ceĭ mulţĭ şi ceĭ lesne crezĕtorĭ ar fi avut slobodă intrare, ca la şcoală, orĭ la biserică!

Drept aceea Guvernul nu dete *ajutorul făgăduit la 'nceput*, cea maĭ mare parte a publiculuĭ făcu greutăţĭ să plătească înainte abonamentul propus de 19 galbenĭ olandezĭ de scaun, pentru şease lunĭ; iar luĭ Aristia i se dete să înţeleagă că: »n'ar fi nemerit să răpească şcolarilor ceasurile trebuincioase învĕţăturiĭ şi ca dascăl al stăpînirĭĭ ar face maĭ bine să-şĭ caute de treabă« [2]).

Şi doar Muscaliĭ, de la Ecaterina cea mare şi prin desele lor atingerĭ cu Francezĭĭ, iubeaŭ teatrul ba chiar socoteaŭ că nu este mijloc maĭ nimerit de influenţă — firească lor favorabilă — asupra societăţiĭ noastre, decât teatrul... de comediĭ franţuzeştĭ, de operă şi de balet! Teatrul Naţional, ca noŭ şi nesigur element de cultură, li se părea însă primejdios, de aceea încă mult timp avu el să sufere din pricina frămîntărilor de tot felul, fiind astfel privit ca unul dintre aşezĕmintele oarecum politice ale ţĕrĭĭ. Iată pentru ce şi debută în curînd o trupă de operă nemţească sub direcţia luĭ *Théodore Müller*, în noua sală de teatru pe care bucătarul italian *Jeronim Momolo* o clădi la 1833, pe locul Logofĕtuluĭ Iordache Slătineanu [3]).

---

[1]) *Issacher* ibidem.

[2]) Aceste amĕnunte le ţin de la tatăl meŭ, care cu părere de rĕŭ se vĕzu lipsit — cu de-a sila — de cea maĭ plăcută şi instructivă petrecere, precum spunea.

[3]) *Sala teatruluĭ clădită de Jeronim Momolo*, pe locul unde fusese Diorama la 1812 (la intersecţia stradelor Academieĭ şi Nouă de azĭ) pe locul luĭ Iordache Slătineanu (care la 1797 tradusese din greceşte în româneşte întâia piesă de teatru (editată în Sibiŭ, tiparul luĭ Martin Hohmeister) numită »*Achileos la Skiro*«) era din zid de paiantă, cu moloz, şi căptuşit pe dinafară şi pe dinăuntru cu scândurĭ. Sala maĭ mult lungă decât largă, joasă 'n tavan, avea un rînd de lojĭ despărţite între ele cu un stîlp de lemn, pe care era aşezat o lampă, 15 rînduri de băncĭ de lemn învelite cu chembrică, formând cele treĭ staluri, o galerie în fund pe şeapte trepte, cu laviţe goale de lemn. Lîngă scenă o lojă domnească foarte mică, peste drum treĭ canapele pentru curte.

Iluminaţia se făcea cu lămpĭ cu uleiŭ de rapiţă şi lumînărĭ de seŭ; în loja domnească, făcută la 1834, ardeaŭ lumînărĭ de ceară albă.

Tot mobilierul saleĭ, cum şi decorurile sceneĭ, eraŭ proprietatea directoruluĭ Müller, care, neavênd fonduri, le făcu parte prin subscripţiunĭ de abonament, parte pe credit, parte din ajutorul ce-ĭ deteră Ruşiĭ şi guvernul românesc. In lojĭ boerĭĭ trimeteaŭ mobilele de-acasă: covoare, scaune, oglinzĭ, aşa că era mare deosebire între ele şi restul săleĭ. In orchestră eraŭ 36 de locurĭ pentru muzicanţĭ. Candelabru 'n mijlocul săleĭ nu exista, maĭ târziŭ se aninară câteva lampe, căcĭ era prea întuneric. Intre staluri, pe la uşile laterale, de subt lojĭ, eraŭ locurĭ de stat în picioare, pe care le

Personalul acesteĭ trupe — care a rĕmas mulţĭ anĭ la noĭ — era cât se poate de numeros şi de bine ales. Artiştiĭ bărbaţĭ eraŭ: *Conti, Dannhorn, Herz, Köhler, Köpf, Krebs, Lange, Pollak, Ranftl, Spiegel, Weinpolter* şi *Zimmermann*. Artistele: D-na *Bauscher*, D-ra *Crsnitz, Gindl, Lange, Messengruber, Rienländer*, D-na *Ranftl*, D-ra *Frisa, Winkler*, D-na *Zimmermann* şi D-ra *Zeloni*.

Orchestra compusă din 17 instrumentiştĭ, printre care violonistul *Frantz Hochmann* (care a făcut parte din orchestra Teatruluĭ Naţional până la 1870) şi *Hauda*, flautistul *Sellner* fiul, clarinetistul *Ferlendis*, care a rĕmas în Bucureştĭ şi al căruĭ fiŭ, vreme îndelungată prima violină la teatru, trăeşte încă), iar şef al orchestreĭ *Ion Wachmann*, compozitor şi violonist de merit, care a rĕmas la noĭ şi a luat o parte rodnică şi îndelungată la desvoltarea muziceĭ în societatea şi şcoalele noastre. El a fost director de teatru, capelmaistru şi profesor la Conservatorul de muzică şi declamaţiune, al căruia cap astăzĭ e D. Eduard Wachmann, vrednicul urmaş al părinteluĭ sĕŭ. Orchestra era complectată, în ce privea tromboanele, tobele şi timpanele cu muzica militară românească, care se înfiinţase atuncĭ.

Repertoriul era foarte variat şi bogat, căcĭ într'un an, jucând de 15 orĭ pe

---

ocupaŭ eleviĭ şcoaleĭ filarmonice saŭ ceĭ de la Sfîntul Sava. Scena era destul de mare, dar era sĕracă de decorurĭ şi foarte primitiv făcută.

Actoriĭ se îmbrăcaŭ în treĭ camere şi actriţele în douĕ camere, împreună. Alăturĭ de sala de spectacol era o odae mare care servea de bufet.

In gangurĭ eraŭ puse, pentru încălzit, la câte patru lojĭ, o sobă de fer, iar în celelalte părţĭ sobe marĭ de fer prin colţurĭ şi sobe de zid.

Fecioriĭ aşteptaŭ cu hainele stăpînilor pe la uşĭ, în intrare, în bufet (între acte), orĭ prin trăsurile înşirate pe treĭ rîndurĭ în curtea din fund a Slătineanuluĭ. Acest teatru, numit maĭ tărziŭ *teatrul vechiŭ saŭ teatrul cel mic*, a servit până la 1853, când s'a inaugurat — subt domnia luĭ Vodă Stirbey — actualul local al Teatruluĭ Naţional. Peste dărîmăturile teatruluĭ vechiŭ s'a construit actuala strada Nouă.

Momolo, care ţinea boltă de birt, cofetărie şi bĕuturĭ de tot felul în acelaş local, unde se află azĭ Capşa (se deosibea printre mâncărĭ italo-orientale şi chiar franţuzeştĭ. Aşa curcanul umplut, numit *curcan ţintirom* (gentilhomme), baclavalele, îngheţatele şi toate soiurile de rĕciturĭ, eraŭ vestite la dînsul). Pe la 1839 a clădit de-asupra bolteĭ sale *o mare sală pentru club*, numită sala Momolo orĭ sala Slătineanu (maĭ tărziŭ), în care se dedeaŭ balurĭ mascate ale nobilimiĭ, dintre care maĭ ales cele cu care s'a deschis sala Marţĭ 3 Ianuarie şi Joĭ 6 Ianuarie, în cursul carnavaluluĭ 1839, aŭ fost strălucite. El inaugură şi aşa numitele *piknik-bal*, cu începere de la 14 Ianuarie acelaş an. Avea pentru aceasta de tovarăş pe un alt italian, *Boreli*, »iar sala şi-a »decorat-o după cel maĭ frumos gust, a întocmit şi orchestră prea bună şi prea frumoasă, compusă »de D. Wiest, capelmaister, şi 24 de bărbaţĭ vrednicĭ, din miliţia naţională, ce sunt şcolariĭ sĕĭ«. Balul de azĭ (3 Ianuarie) a fost atât de nobil, că se poate asemĕna cu orĭcare bal din oraşele luminate din Europa. (*Kantor de avis*, No. 44, 47, 49, 54 din 1839). In aceeaşĭ sală se făceaŭ şi nunţĭ, şi a servit maĭ încoace pentru întrunirĭ electorale. In ea s'a dat la 1870 faimosul banchet al colonieĭ germane consululuĭ general Radovicĭ, cu ocazia căruia a izbucnit un fel de rĕscoală, pricinuind căderea ministeruluĭ Ion Ghica (Simion Mihălescu, autor dramatic, fiind prefect de poliţie), a pus un moment în cumpănă abdicarea Prinţuluĭ Carol şi a adus pe conservatorĭ, cu D. Lascar Catargiu în cap, la putere.

lună, a dat 50 de spectacole nouĕ. Prima reprezentaţie fu în seara de 28 Decemvrie 1833 cu *Dona Violanta.*

In stagiunea de la Decembre 1834 — Decembre 1835 a dat 60 de Opere. Iată câteva din cele maĭ însemnate: *Robin des bois, Muta di Portici, Fra-Diavolo, Zampa, La Dame blanche, Tancred, Cenerentola, Agnès Sorel, Sargines, Joseph et ses frères, Don Juan, Barbier de Séville, Othello, Les Braconniers,* compusă de I. Wachmann, *Montechi et Capuletti, Barbe-bleue, Corradin, Dona Diana, Straniera, Jean de Paris, Comte Ory, Armida, Semiramis, La Neige, La Fiancée, Les faux monnayeurs, Pré aux Clercs, Les Croisés en Egypte, Ludowico, Robert le Diable, Le Maçon et le Serrurier, Le porteur d'eau, Marie* şi altele şi altele.

Intăia compoziţie (les Braconniers) a maiestruluĭ Ion Wachmann fu cântată la 11 Martie 1834. La 31 Iulie trupa dete *Bărbierul din Sevilla* şi un prolog *»L'Image du Prince«*, cu ocazia „fericiteĭ sosiriĭ a Inălţimiĭ Sale Prinţuluĭ Domnitor al Valachieĭ«; iar la 16 Octomvrie fu reprezentaţie de gală *Cântec Naţional* (probabil Imn) şi tot *Bărbierul* (în care D-ra Crsnitz şi maĭ pe urmă D-na Zimmermann excelaŭ în rolul Rosineĭ), în onoarea instalăriĭ Prinţuluĭ Domnitor Alexandru D. Ghica pe tronul ţĕriĭ [1]).

Dar Regulamentul Organic, alcătuit după instrucţiile ruseştĭ, trimis la Petersburg, modificat în puţine locurĭ şi votat de Adunările extraordinare, întrunite într'adins, fusese întărit de Poartă şi pus în lucrare la Iulie 1831 în Muntenia şi la Ianuarie 1832 în Moldova [2]). O eră nouă părea că începe acum pentru Principate, în care pe alegerea Adunărilor obşteştĭ se rezema întregul aşezămînt al reformelor lăuntrice, cuprinse într'insul.

Libertatea însă, şi maĭ ales libertatea de a lucra după cerinţele şi pentru propăşirea intereselor publice eraŭ cu atât maĭ aspru îngrădite, cu cât Rusia stăruia pe subt ascuns la îndeplinirea numaĭ a acelora care eraŭ prielnice intereselor sale. Româniĭ şi cele româneştĭ, de şi sub paza aparentă a »Inalteĭ puterĭ protectoare«, eraŭ în realitate jertfa dibacelor uneltirĭ care ţineaŭ — prin aşa numita ocrotire a popoarelor creştine — la preponderanţa eĭ exclusivă în afacerile politice ale Orientuluĭ Europeĭ. Atuncĭ, din noŭ, ceĭ cu iubire de ţară şi cu durere de inimă pentru binele obşteĭ, se apropiară şi-şĭ deteră mâna, jurând a urma maĭ departe îndeplinirea neisbînditelor încercărĭ: *de a da, în două rînduri* [3]), viaţă şi îndreptare nouă neamuluĭ.

Deocamdată, Ion Câmpineanu şi Ion Eliad, întemeiară la Octomvrie 1833 o »Societate Filarmonică«, cu scop de a lucra *pe faţă* pentru: *»cultura limbiĭ româneştĭ şi înaintarea literaturiĭ, întinderea muziceĭ vocale şi instrumentale* în Principat, şi spre aceasta *formarea unuĭ Teatru Naţional.*

---

[1]) *Joseph Bauscher.* Almanach du Théâtre de Bucarest pour l'année 1835.

[2]) Regulamentul Organic fu discutat şi modificat la Petersburg de o comisie ad-hoc compusă din: Vornicul *Mihaĭ Sturdza* pentru Moldova şi Logof. *Alecu Villara* pentru Muntenia, având de secretar pe Aga *Gh. Assaki*, cum şi funcţionariĭ ruşĭ *Catacazi* şi *Minciaki* sub preşedinţa Minist. *Worontzoff-Daschkoff.*

[3]) Cele din 1821 şi 1827. Vezĭ şi *Ist. Românilor* de *A. D. Xenopol*, t. VI, pag. 253 şi 254.

Dacă Eliad este, cu drept cuvînt, apostolul reînvieriĭ noastre literare, dacă prin mijlocirea luĭ Aristia aŭ tresărit cele dintăĭ simţirĭ artistice la noĭ, Câmpineanu, boer mare, adăpat la isvorul celuĭ maĭ curat patriotism, deprins, din sînul familieĭ, a preţui libertatea în vrednicia omenească, iubitor al artelor şi al literaturiĭ, fu nu numaĭ sprijinitorul generos, dar şi luptătorul pururea neobosit pentru existenţa şi propăşirea acesteĭ nobile întreprinderĭ. El, dacă s'a pus în capul »Societăţiĭ Filarmonice«, a înfiinţat şcoala în care s'aŭ format atâţĭ artiştĭ dramaticĭ românĭ şi a devenit fondatorul Teatruluĭ, a fost că el vedea, într'acest ram al culturiĭ publice, ceva maĭ mult decât o şcoală de năravurĭ: un mijloc de a da Românismuluĭ un avînt şi de a deştepta în popor simţul naţional [1]).

O asemenea faptă, cuprinzătoare de atâtea însuşirĭ, avea nevoe să fie înţeleasă, cel puţin de ceĭ maĭ rĕsăriţĭ, şi ajutată de toată lumea ca să poată merge înainte. Ceĭ tinerĭ, ceĭ entuziaştĭ şi încercaţiĭ patrioţĭ o îmbrăţişară numaĭ decât cu o călduroasă rîvnă; ceĭlalţĭ—sfioşiĭ, şoväitoriĭ şi străiniĭ — o luară în seamă, după ce-şĭ arătă vrednicia, precum se şi grăbiră a o nimici, simţind că le poate fi supĕrătoare!

In casa luĭ Câmpineanu—în care se adunaŭ de obiceiŭ toţĭ oameniĭ distinşĭ şi talentaţĭ de pe atuncĭ—se făceaŭ întrunirile membrilor societăţiĭ peste *o sută* la numĕr [2]), şi acolo se discutaŭ mĕsurile de luat în privinţa întemeeriĭ maĭ 'nainte de toate a uneĭ *şcoli de muzică şi de declamaţie*, în care să-şĭ poată primi educaţiunea artistică eleviĭ şi elevele destinate teatruluĭ. Rîvna tuturor era atât de mare, încât îĭ făcea să crează că toate-s putincioase şi le însufla cele maĭ temeinice hotărîrĭ, nefăcênd vre-o deosebire între ceĭ care puneaŭ mâna şi umĕrul la lucru şi ceĭ ce aveaŭ să tragă folos din săvîrşita lucrare. Din toate părţile veneaŭ încuragiărĭ şi promisiunĭ, eleviĭ ceĭ maĭ silitorĭ din Colegiul Sf. Sava se socoteaŭ mîndri a fi părtaşĭ la ridicarea primeĭ scene române, tineriĭ cu dragoste de teatru îşĭ părăseaŭ ocupaţiile şi veneaŭ să se aşeze pe băncile şcoaleĭ filarmonice, profesoriĭ îşĭ jertfeaŭ timpul şi interesele spre a se devota nouluĭ aşezămînt şi toţĭ, într'un avînt de vrednică însufleţire, se legaŭ să nu-şĭ pregete nimic pentru a izbuti cât maĭ bine şi cât maĭ curînd.

Drept aceea Cânpineanu ca supraveghetor şi Eliad ca director al acesteĭ şcoale îndreptară următoarea jalbă:

Către Cinstita Eforie a Şcoalelor

»Povăţuiţĭ de înştiinţarea cinstiteĭ Logofeţiĭ a celor bisericeştĭ, publicată prin *Buletinul Oficial* de sub No. 50 din 2 Noemvrie anul 1833, jos însemnaţiĭ aŭ cinste a aduce la cunoştinţa cinst. Eforiĭ că şcoala de muzică vocală, de declamaţie şi de literatură, întocmită după învoirea, dorinţa şi ajutorul a maĭ multe obraze, are a se deschide la 20 ale acesteĭ lunĭ. Spre ştiinţa cinst. Eforiĭ de scopul învĕţăturilor acesteĭ şcolĭ, de profesoriĭ eĭ şi de şirul învĕţăturilor, jos însemnaţiĭ alăturăm aicea foaia »Curierul românesc« de sub No. 71 din 1834, Ianuarie 7«.

(iscăliţĭ) *Câmpineanu, I. Eliade.*

1834, Ian. 19. Bucureştĭ No. 1.

---

[1]) *Ion Ghica*, Scrisorĭ. Ed. 1887, pag. 632.

[2]) *Issachar*, pag. 62.

Această cerere era neapărat trebuincioasă, în faţa art. 364 al Regulamentuluĭ organic, care în § al 3-lea glăsuia astfel:

„Toate şcoalele particulare, ce sunt acum întocmite şi ce se vor maĭ întocmi de acum înainte, să fie cunoscute stăpînirii, şi ea va avea băgare de seamă asupra sistemeĭ învĕţăturilor ce se cuvine a se ţinea în fieşĭcare şcoală, prin mijlocirea Eforieĭ şcoalelor“.

Pe acest temeiŭ Logofeţia celor bisericeştĭ (de care atîrnaŭ şcoalele) făcuse pomenita „înştiinţare“, căcĭ fără comunicarea staturilor, pentru orînduiala ce are a se urma la învĕţătură şi pentru temeiurile ce aŭ întru toate a se păzi şi a programeĭ de împărţirea clasurilor, pentru osebite învĕţăturĭ“ — nimenĭ nu era volnic de a deschide şi a ţinea o şcoală privată.

Decĭ şcoala fu, deocamdată, pusă în casele Pitaruluĭ Dincă Boerescu, în dosul Sf. Sava şi peste drum de Câmpineanu.

Inmulţinduse apoĭ numĕrul elevilor, lecţiunile se ţinură în sala claseĭ I din colegiul Sf. Sava; după aceea şcoala fu strămutată în nişte odăĭ aproape de casele luĭ Racotă, din Mahalaua Dudesculuĭ [1]), odăĭ în care locuia însuşĭ Eliade şi unde îşĭ avea şi tipografia. Maĭ tărziŭ, fiind trebuinţă de un local maĭ încăpĕtor, se închiriă nişte case în Uliţa Nemţească [2]), şi de aci, după vre o patru lunĭ, şcoala se mută în încăperile de alăturea cu sala din curtea Slătineanuluĭ [3]).

Ceĭ dintăĭ profesorĭ aĭ şcoaleĭ filarmonice fură:

Ion Eliad, Director şi casier: preda literatura şi mitologia;

C. Aristia: mimica şi declamaţiunea;

Costache Mihalache (Mihăileanu): limba română (la eleve);

Bongianini apoĭ *Conti:* muzica vocală;

Schlaf: piano;

Duport: danţul şi scrima;

Winterhalder, secretar-bibliotecar: istoria artelor.

Şcoala începu cu 20 elevĭ, dintre care:

Domnişoarele: *Frosa Vlasto, Caliopi, Raliţa Mihalache, Lang* şi *Elenca;*

D-niĭ: *Nicu Andronescu, Const. Ollănescu, Ioan Curie, C. Mincu* (Minculescu), *N. Diamand, Costache Mihalache, Ion Râmniceanu, Ion Lăscărescu, C. Dimitriu, S. Petrescu, A. Ciuculescu, Gh. Buroleanu, L. Tăngoveanu, A. Simionescu* şi *P. Boalgher.*

Maĭ tărziŭ ajunseră a fi 30. In cursul anuluĭ 1835 intră în şcoală *Costache Carageale.*

Cele cincĭ eleve fură ţinute în pension întăĭ la Duport (în casele de lîngă biserica Stavropoleos), apoĭ la Vaillant (aproape de Hanul Golesculuĭ).

Eleviĭ, la început, trăiaŭ cu din al lor, dar maĭ tărziŭ (26 Noembre 1834) li se făcu leafă, la ceĭ maĭ bunĭ 80 de leĭ, la ceĭlalţĭ 70, 60, 40 de leĭ pe lună, cu

---

[1]) Cam pe unde sunt azĭ băile luĭ Mitraszewski.

[2]) Sala luĭ *Conduri*, unde se dedeaŭ baluri mascate populare.

[3]) Astăzĭ hotelul Capşa.

condiţia de a da »inscris adeverit de părinţi şi întărit de tribunalul de comerţ, că sfîrşinduşi cursurile învĕţăturilor să... slujească în teatru naţional anĭ îndoiţĭ decât aceia în care s'aŭ aflat şcolarĭ« [1])...

Şcoala era întreţinută cu contribuţiĭ private, care de la 1 Decemvrie 1833 (data înfiinţăriĭ societăţiĭ) şi până la 1 Septembre 1834 s'aŭ urcat la suma de 16.518 leĭ. După trecerea de şeapte lunĭ, în cursul cărora eleviĭ luară lecţiunĭ de literatură, de declamaţie, de muzică vocală şi făcură exerciţiĭ de artă dramatică, învĕţând douĕ bucăţĭ clasice, una tragică: *Mahomet* saŭ *Fanatismul* de Voltaire şi alta comică: *Amfitrion* de Molière, amêndouĕ traduse de Eliad, se ţinu în seara de 29 August 1834 *întâiul examen public al şcoaleĭ filarmonice*, la care asistară membriĭ Societăţiĭ din notabiliĭ Capitaleĭ, câţĭ putură încăpea în sala teatruluĭ Examenul începu cu clasa de muzică vocală, în care se produse Doamna Caliopi, cântând *Cavatina* din opera *Piratul* de »Bellini«, »dând cele maĭ marĭ nădejdĭ de izbutire la muzică şi tot parterul rĕmânênd mulţumit de glasul cel dulce şi mare al cântăreţeĭ romănce« [2]). După aceasta eleviĭ şi elevele claseĭ de declamaţiune aŭ jucat tragedia »Mahomet« saŭ »Fanatismul« cu cea maĭ mare ispravă, rĕmânênd toţĭ privitoriĭ încântaţĭ de mulţumire [2]).

Ceĭ care pentru întâia oară, pe »orizontul Românieĭ, încălţară coturnul şi reprezintară o tragedie clasică« [3]), aŭ fost:

Andronescu în *Mahomet* »carele în toată rola a dat cele maĭ marĭ nădejdĭ de perfecţie, înfăţişând pe cât se poate de bine ambiţia, diplomaţia, impostura, gelozia şi acel haracter sângeros«;

Curie în *Zopir* »a arătat toate sentimentele câte însuflă pe un cetăţean, patriotismul, virtutea, iubirea de fiĭ şi haracterul acel trufaş, care însufleţeşte pe uu vrăjmaş vrednic de cinste«;

Diamand Nicolae în *Seid* »a dat nădejdele cele maĭ marĭ prin vioiciunea sa, că pe curînd vom vedea pe scena românească pe Orest, pe Brutus, pe Hamlet şi alţiĭ, şi cu cea maĭ vie expresie a zugrăvit fanatismul şi amorul«;

D-na Raliţa Mihalache în *Palmira*, »care, când s'a pus în pension atuncĭ a început şi slovenirea, care în vreme de şeapte lunĭ trecute, cu cea maĭ mare silinţă şi repejune, a sărit de la citit la rola sa îndestul de grea, ca să zugrăvească zmerenia, amorul cel maĭ înfocat, fanatizmul acela femeesc şi copilăresc şi, în sfîrşit, dintr'o copilărie atât de smerită, să se prefacă eroina cea rĕzbunătoare a părinteluĭ şi fratelui sĕŭ, şi a păşi până la sinceritate; toate aceste greutăţĭ s'a silit să le învingă şi şĭ-a săvîrşit a sa rolă, îndestul de plăcut, prin care s'a vĕzut că vom putea avea pe vremea viitoare o Electră, o Zairă şi alte asemenea«;

Mih. Costache, în Omar, »şĭ-a săvîrşit a sa rolă cu cea maĭ putincioasă scumpătate, zugrăvind toată diplomaţia unuĭ ministru şi ceeace dă şi maĭ bună nădejde, este că în gura sa, nicĭ de cum nu se auzea rima versurilor;«

---

[1]) Lucrările societăţeĭ filarmonice. O broşură din 1835, pag. 26 şi 27.

[2]) »Curierul Românesc«, 1834, No. 39, pag. 81.

[3]) *Issacher*, pag. 83.

Costache Dumitru, în *Fanor*, »a dat asemenea nădejdĭ minunate de a înfăţişa un sfetnic domolit şi povăţuitor şi asemenea versurile în gura sa, făcênd să se audă a lor armonie, îşĭ ascundeaŭ rima«;

»Cu un cuvînt, toţĭ tinerii şĭ-aŭ jucat astfel rolele fieştecare, încât maĭ puţin putea să ceară cineva, dar maĭ mult niciodată. Fieştecare întrecea pe celălalt, unul pe toţĭ, toţĭ pe unul«.

»In minutul acesta, am dorit să nu fi fost Român, spre a putea cu toată slobozenia — fără de a mĕ teme de fanatizm — a lăuda cât se cuvine pe aceştĭ tinerĭ«.

Această reprezentaţie-examen a avut atâta succes încât era: »cu neputinţă să descrie cineva patriotizmul şi naţionalitatea (?!), ce eraŭ zugrăvite pe feţele tuturora, entuziasmul şi aplaosul cel mare la sfîrşitul fieştecăruĭ act şi la sfîrşitul tragedieĭ chemând pe fieştecare şcolar anume şi pe toţĭ împreună« [1]).

Sîrguinţa, munca, dragostea arteĭ şi patrioticele jertfe ale tuturora căpĕtând astfel o netăgăduită recunoaştere obştească şi o strălucită isbîndă, era lucru firesc să se ia grabnice măsurĭ de statornicire şi de creştere a acestuĭ vrednic început. Drept aceea, membriĭ societăţiĭ se adunară la 7 Septembre, în numĕr de 28, spre »a cerceta socotelele cheltuelelor, a vedea cursul lucrurilor pe trecutele nouĕ lunĭ, cum şi a chibzui pentru cele trebuincioase pe vremea viitoare« [2]). Aleseră decĭ o comisiune de treĭ (Polcovnicul Nojin, Iancu Manu şi Petrache Poenaru), care, cercetând cheltuelile, faţă cu Eliad, Directorul şcoaleĭ, prezintă »Adunăriĭ obşteşti a soţilor« un raport general asupra lucrurilor în şedinţa de la 27 Octombre.

După ce constată că: »atât cheltuelile cât şi lucrările s'aŭ urmat cu cea maĭ bună măsură, potrivit întru toate cu circumstanţele«, acest raport ridică şi învederează meritele şi străduinţele celor treĭ fondatorĭ aĭ Societăţiĭ, pentru a o aşeza pe temeiurĭ care asigurează a eĭ înaintare, constată că: »*D. Eliad*, pe lîngă Direcţia cu care s'a însărcinat de la întăia formare a acesteĭ Societăţĭ, s'a străduit şi prin dare de lecţiĭ de literatură în şcoala filarmonică, a dezvolta înţelegerea şcolarilor actorĭ«; *D. Aristia*, printr'o nepregetată sîrguinţă, »în lecţiile de declamaţie, a deprins pe şcolarĭ în puţină vreme a se identifica cu a lor rolă aşa de bine, în cât la cea dintăĭ a lor suire pe scenă tot publicul s'a electrizat de mulţumire«.

»D. *Câmpineanu*, străduindu-se într'această întreprindere cu cea maĭ călduroasă rîvnă, a sprijinit societatea nu numaĭ cu un ajutor simţitor ce D-luĭ dă regulat pe fiecare lună, ci şi cu alte deosebite jertfe de banĭ în trebuinţele şcoaleĭ filarmonice şi cu îndemnarea înduplecătoare pentru întinderea Societăţiĭ, prin adăogarea soţilor ajutătorĭ«. Constată iarăşĭ că numĕrul soţilor crescênd, venitul pe an a ajuns la suma de 25.600 leĭ, cu nădejdea »că această sumă va creşte de acum repede«.

---

[1]) »Curierul Românesc«, loc. cit.

[2]) »Lucrările Societăţiĭ Filarmonice«, 1835, pag. 9.

Comisiunea maĭ prezintă şi un proiect de regulament al Societăţiĭ, a căreia lucrărĭ pe viitor »se încredinţează unuĭ Comitet, aĭ căruĭ mădularĭ se vor alege de obştea Societăţiĭ«, rĕmânênd ca Eliad să continue a fi directorul şcoaleĭ. In sfîrşit, luându-se »în băgare de seamă rîvna şi înţelegerea cu care şcolariĭ actorĭ înaintează la învĕţătura dramatică şi avênd într'aceasta nădejde că o trupă bine deprinsă se va găti în puţină vreme, comisiunea a socotit de neapărată trebuinţă a se chibzui *despre zidirea unuĭ teatru naţional*«. Cu acest prilej ea prezintă şi un proiect închipuit de Polcovnicul Nojin, pentru »mijloacele cele maĭ înlesnitoare«, cu care curînd s'ar »aduce în desăvîrşire *această dorită clădire*«. Comisia închee că găsindu-se »cuviincios acest proiect«, să se supue Domnitoruluĭ »făcêndu-ne rugăciune prin jalbă ca să fie şi această instituţie primită sub a Mărieĭ Sale Inaltă protecţie«.

In aceeaşĭ şedinţă, Adunarea generală: aduce mulţumirĭ luĭ Eliad, Aristia şi Câmpineanu »cu a căror generoasă jertfă de odihnă şi de interes particular s'a întocmit şi sprijinit şcoala filarmonică«; dezbate, amendează şi aprobă iscălind proiectul de regulament al Societăţiĭ; găseşte »întru toate bine chibzuit« proiectul »arătător de *privilegiurile* ce sunt de trebuinţă a se cere de la stăpînire pentru a se înlesni ţinerea unuĭ teatru naţional« şi consimte a fi supus Domnitoruluĭ; în fine alege, faţă fiind 32 de soţĭ, comitetul dirigent al Societăţiĭ şi anume:

Prezident pe D-luĭ Marele Vornic *Gh. Filipescu,* cu 25 glasurĭ.
Vice-Prezident pe D-luĭ *Colonelul Câmpineanu*, cu 25 glasurĭ.
Directorul şcoaleĭ pe D-luĭ *Ion Eliade*, într'o glăsuire.
Secretar pe D-luĭ *Petre Poenaru,* cu 23 glasurĭ.
Mădularĭ pe D-niĭ:
- *Colonelul Nojin*, cu 16 glasurĭ.
- *Căpitan Voinescu* al 2-lea, cu 10 glasurĭ.
- *Ion Manu*, cu 11 glasurĭ.
- *Iancu Ruset*, cu 8 glasurĭ.

Astfel »Societatea filarmonică« era constituită deplin, iar comitetul sĕŭ avea »să urmeze pe viitor, în lucrările sale, întocmaĭ după cum se cuprinde în regulament«; iar dacă va găsi că vre-unul din articolele luĭ are nevoe de schimbare, va întocmi alte articole şi le va propune la următoarea obştească adunare a Societăţiĭ«. Comitetul maĭ avea dreptul de a convoca pe mădularĭĭ toţĭ în şedinţă extraordinară, când va fi trebuinţă, »înştiinţându-se fiecare prin biletură *date la mână*, »cel puţin cu treĭ zile înainte«.

Regulamentul »Societăţeĭ filarmonice« (subscris de 43 de membri) e alcătuit din 23 de articole, împărţite în 6 capitole privitoare la: întocmirea, competenţa şi administraţia organelor sale, şi cuprinde *dispoziţiunĭ speciale* asupra mişcăreĭ artistice şi literare rĕsărite şi pe cale de înflorire sub îndemnurile şi ocrotirea eĭ. Acestea sînt:

Art. 5. Scopul Societăţiĭ filarmonice este cultura limbiĭ româneştĭ şi înaintarea literaturiĭ, întinderea muziceĭ vocale şi instrumentale în Principat, şi spre acestea formarea unuĭ teatru naţional.

Art. 6. Spre acest sfîrşit, Societatea, cu baniĭ ce se strîng în casă de la soţĭ şi din alte mĕsurĭ, va ţinea o şcoală de băeţĭ şi de fete după chipul următor:

I. Se va orîndui un profesor de declamaţie, unul de muzica vocală, altul de cea instrumentală, unul de danţ şi de deprinderea armelor, şi unul de limba românească pentru fete saŭ şi băeţĭ, carele va fi dator a învĕţa cele ce se cuprind în cele dintâĭ treĭ clase de începĕtorĭ, potrivit după cum se învaţă în şcoalele naţionale, şi, pe lîngă acestea, va da fetelor şi băeţilor şi o mică idee despre mitologie, ca una ce este trebuincioasă pentru multe cuvinte în partea dramatică.

II. Se vor ţine atâtea fete în pension câte va cere trebuinţa şi vor erta mijloacele, cu hrana, îmbrăcămintea şi învĕţătura, din casa Societăţeĭ.

III. Se vor da şcolarilor spre ajutor, cât vor fi la învĕţătură, o mică ajutorinţă în banĭ, pe fieştecare lună, şi pentru aceasta atât eĭ cât şi fetele se vor îndatora prin înscris ca, sĕvîrşindu-şĭ învĕţăturile, se vor hotărî de actorĭ în ţara românească, după regulamentul ce se va alcătui, despre datoriile şi drepturile actorilor şi despre leafa lor.

Art. 11. Lucrările Comitetuluĭ vor fi:

I. *A întocmi şcoala dramatică* şi stat pe fieşĭ-care lună, pentru toate cheltuelile trebuincioase.

II. *A primi raporturile de la director, despre păşirea şcoaleĭ ce va fi sub ocârmuirea luĭ;* a cerceta socotelile ce el le va da prin foile publice; a le împărtăşi soţilor ajutătorĭ, şi a se chibzui pentru *neîmpedicarea şcoaleĭ şi înaintarea învĕţăturilor.*

III. *A se chibzui despre bucăţile dramatice ce se vor da în mânile şcolarilor, între aceeace se atinge de meritul bucăţiĭ şi de corecţia limbiĭ.*

IV. A îngriji pentru venitурĭ şi cheltuelĭ, cheltuind cu mĕsurĭ şi potrivit cu mijloacele caseĭ, *economisind totdeauna cum să se formeze şi o casă de rezervă.*

V. A putea din astă casă de rezervă a întrebuinţa sume potrivite *pentru gratificaţiĭ la profesorĭ şi şcolarĭ* pentru *tipăriri de bucăţĭ dramatice* şi pentru *rĕsplătirĭ la traducĕtorĭ şi autorĭ de bucăţĭ dramatice.*

Directoruluĭ şcoaleĭ îĭ era impusă îndatorirea: *»să alcătuiască un repertoriŭ pe seama viitoruluĭ Teatru Naţional«.*

Interesant şi caracteristic este »Proiectul«, ce »Societatea filarmonică« înfăţişă Domnitoruluĭ pentru a-ĭ dobîndi »sprijineala pentru desvoltarea gustuluĭ de armonie şi cultura limbiĭ româneştĭ, fiindcă sumele jertfite de mădularĭ nu eraŭ îndestule pentru întîmpinarea tuturor cheltuelilor«. Maĭ întâĭ cerea ca »formarea Societăţiĭ să dobîndească întărire prin *Carte Domnească;* apoĭ, pentru scopul de maĭ sus, să i se dăruiască *privilegiurile*, care nu supĕră nicĭ întinderea negoţuluĭ, nicĭ folosul naţiuniĭ româneştĭ, cum nicĭ în parte a verĭ-unuĭ român«.

Acestea eraŭ:

a) Să aibă Societatea dreptul exclusiv a ţinea, în curgere de 16 anĭ, în oraşul Bucureştĭ, *teatru, baluri masche şi deschise* şi *alte veseliĭ publice*, cu plată;

b) Societatea singură *să vînză cărţi de joc*, în toată ţeara, de la 1 Iulie 1835, în curgere de 16 anĭ;

c) Societatea să aibă încă dreptul exclusiv *a vinde praful şi plumbul de puşcă*, în curgere iarăşĭ de 16 anĭ. *Iar dacă într'aceştĭ 16 anĭ va îndrăzni cineva să vînză în taină, acest fel de objecturĭ să fie contrabond pe seama Societăţiĭ.*

Dobîndind aceste *privilegiurĭ*, Societatea să aibă voe a se împrumuta, prin comitetul eĭ, de la feţe particulare, cu 14 miĭ de galbenĭ cu dobîndă de 10 % pe an; cu aceştĭ banĭ să cumpere pămînt în Bucureştĭ »la loc cuviincios« şi să zidească *palat filarmonic* de 24 stânjenĭ lung, de 17 stânjenĭ larg şi înalt de la

6—7 stânjeni. La mijlocul acestuĭ palat să fie *o sală teatrală* cu 56 lojĭ, împărţite în 3 rînduri, osebit galeria sus şi parterul jos.

Alăturea cu sala teatruluĭ să fie o osebită sală pentru *Casino şi baluri*, apoĭ bufetul şi *câteva prăvălii pentru a da un venit.*

Dar fiindcă numaĭ sala teatruluĭ o să fie de jos până sus zidărie, asupra celorlalte odăĭ *să fie zidit alt etaj cu odăĭ, care vor fi pentru încăperea actorilor, tot pentru a da un alt venit.* Acest palat să se înceapă în curgerea anuluĭ 1835 şi să se sfîrşească în vara anuluĭ 1836, pentru ca toamna să se poată întrebuinţa şi să fie făcut cu toată înfrumuseţarea, ca nu numaĭ să fie *podoaba oraşuluĭ*, ci avênd şi încăpere îndestulă, să dea înlesnire *a face plata intrăreĭ maĭ mică decât este acum, şi cu aceasta să se folosească obştea.* Această zidire să fie *vecĭnică proprietate a Societăţiĭ filarmonice,* iar nu a cuĭva din obrazele particulare.

Apoĭ »propunătoriĭ« prevĕd condiţiunile şi modalităţile de plată a banilor împrumutaţĭ (prin facerea uneĭ emisiunĭ de 210 bilete de împrumutare, dintre care 70 a 100#, iar restul a 50# numĕrul, de la 1—15 anĭ, purtătoare de dobîndă 10% pe an, a căror capete se vor plăti la termenul biletuluĭ de împrumutare, iar dobînzile în fiecare an la 1 Martie), a strîngeriĭ veniturilor şi a administrăriĭ lor până la împlinirea scopuluĭ propus.

După ce vor dărui Societăţiĭ »toate maĭ sus arătatele privilegiurĭ, se vor aduna toţĭ mădulariĭ, ca să aleagă prin mulţimea glasurilor, *unul saŭ două obraze, cărora se va încredinţa zidirea palatuluĭ*, după planul întărit de Societate.

Aceste *propuneri* aŭ fost iscălite de către D-niĭ: Gh. Filipescu, M. Nojin, Mihail Cornescu, Ioan Eliad, P. Poenaru, Colonel Gramont, Costache Cornescu, A. Villara, Manolake Florescu, Polcov. Filipescu, Dimitrie Haleplooglu, Const. Brăiloiu, Ion Manu, I. Vlădoianu, Parucic Stoica, Nicolae Golescu, I. Slătineanu, Scar. Roset, Diamandi, I. Trăsnea, Parucic Roset, Gr. Cantacuzino, Gr. Alexandrescu, Aristia, Iancu Câmpineanu, Dimitrie Gr. Ghica, Scarlat Cretzulescu, Clucer G. Bibescu, Ştefan Golescu, Gr. Obedeanu şi N. Daniilopolu.

Inceputul era prea frumos, însufleţirea prea puternică şi îndemnurile prea hotărîtoare ca lucrul acesta să rĕmîe fără vre-o ispravă; de aceea şi vedem în Aprilie 1836 anunţându-se că: »Societatea întreprinzĕtoare a zidireĭ Teatruluĭ Naţional—după înştiinţarea ce a dat în anul trecut—sĕvîrşind cumpĕrătoarea loculuĭ D-sale *Dragomanuluĭ Serafim*, ce se numeşte Hanul Câmpinenceĭ [1]), drept 5.500 galbenĭ, se găteşte acum pentru închipuirea *unuĭ plan de teatru* şi pentru cumpĕrătoarea materialuluĭ ca cel maĭ mult cu începutul luĭ Iulie să se pornească clădirea.

Cu aceeaşĭ ocaziune, Marele *Hatman C. Cornescu* dăruind, »spre acest sfîrşit, baniĭ indemnizaţieĭ Scutelnicilor sĕĭ pe un an, a maĭ făgăduit şi 100.000 oca de var adus la locul zidireĭ, iar D. *Kostache Lipănescu*, asemenea printr'un înscris al sĕŭ către Comitetul filarmonic, dăruieşte 25.000 de cărămizĭ şi 10.000 oca de

---

[1]) Pe acest loc se află astăzĭ Teatrul Naţional.

var adus la loc« [1]). De altfel, exemplul fusese dat maĭ de mult, căcĭ încă din toamna anuluĭ precedent, »pe lîngă doritoriĭ de a vedea zidirea Teatruluĭ Naţional pusă în lucrare, care s'aŭ subscris a primi *maĭ multe zapise*, după înştiinţarea ce s'a dat (prin urmare »propunerea« de împrumut fusese aprobată de Vodă), D-luĭ Marele Logofĕt al Dreptăţiĭ *Alex. Filipescu*, mădular ajutător al Societăţiĭ filarmonice (cu câte treĭ galbenĭ pe lună), a dăruit pentru totdeaunea zidireĭ teatruluĭ baniĭ Scutelnicilor sĕĭ pe un an« [2]).

Aga *Costache Manu*, fost director al depart. Dreptăţiĭ, murind pe la începutul anuluĭ 1835, »lăsase iarăşĭ prin testament o sumă de 54.000 leĭ pentru clădirea Teatruluĭ Naţional, Societăţiĭ filarmonice, unde se afla membru ajutător, a căror dobîndă se dedea regulat şcoaleĭ filarmonice de către fratele sĕŭ Iancu Manu« [3]).

D. *Cost. Rasti*, printr'o hârtie de la 17 Octomvrie, acelaş an, către Comitetul filarmonic, a dăruit zidireĭ teatruluĭ 1.000 leĭ, hotărîndu-ĭ spre a se tipări comedia ce a tradus-o D-luĭ de la Molière, »Vicleniile luĭ Scapin«, şi a se vinde spre folosul zidiriĭ. Comitetul, pentru darul banilor ce a făcut cât şi pentru această traducţie literară, pe de o parte, a pus la cale *a se sui pe scenă* sus pomenita comedie, şi pe de alta i-a făcut o hârtie mulţumitoare numindu-l mădular al Societăţiĭ [4]). Maĭ tărziŭ vor veni alte ajutoare particulare, iar Guvernul avea să vie tocmaĭ cel din urmă cu ajutorul luĭ.

Eleviĭ maĭ deteră, până la sfîrşitul anuluĭ 1834, încă treĭ reprezentaţiĭ şi anume: La 22 Octombre jucară actul I-iŭ din »Mahomet«, pentru beneficiul baritonuluĭ opereĭ nemţeştĭ Weinfolter; la 7 Decembre debutară în comedia-balet, »Amorul Doctor« de Molière, tradusă de Em. Florescu.

Aceasta fu cea dintăĭ reprezentaţie de comedie dată de eleviĭ şcoaleĭ filarmonice, care a avut tot atât succes, cât şi cea de tragedie.

D-rele *Frosa Vlasto* şi *Raliţa Mihalache* aŭ dovedit multă aplecare pentru bucăţĭ vesele, iar *Râmniceanu* a ridicat cea maĭ deplină veselie cu chipul sĕŭ serios, dar comic, de a juca rola luĭ »Sganarel«.

Iată în facsimile afişul acesteĭ reprezentaţiĭ, pe care l-am cumpĕrat de la rĕposatul Gârleanu la 1875. El poartă data de 7 Decemvrie 1834, şi e tipărit pe hârtie subţire.

---

[1]) »Gazeta Teatruluĭ«, No. 3, 1836.

[2]) Ibidem, 1835. No. 1.

[3]) Ion Manu, fratele luĭ Costache Manu, fiind şi executor al testamentuluĭ, spre a nu se risipi acest fond, vĕzând că se întârzie zidirea teatruluĭ, cumpĕră doĭ munţĭ în judeţul Buzĕuluĭ, anume Kuruiu şi Giurgeova destinaţĭ a fi ca un venit al teatruluĭ şi-ĭ dădu guvernuluĭ spre a dispune de dînşiĭ. La 1853, când se termină Teatrul Naţional, neajungênd baniĭ, guvernul de atuncĭ puse a se vinde aceĭ munţĭ, cu preţul cărora se sfîrşi teatrul. — *Curierul Românesc*, No. 66, 1835. — *Issachar*, p. 84.

[4]) »Gazeta Teatruluĭ«, No. 1, 1835.

КȢ СЛОБОZENIE

Лстъзї вінерї ла 7 Декемвр: Школарії Соціетъції Філармоніче вор авѣ чінте а ріпрезанта пентру ꙟнтѫѣшї датъ, спре ꙟнлеснірѣ касії Соціетъції

AMOPUЛ DOKTOP

Комедіе ꙟн трей акте традусъ дела Моліер.

ПЕРСОАНЕЛЕ

Сганарел.		Д. І. Рѫмнічѣнул.
Лучінда фіеса.		Дла. Ф. Власіо.
Клітандру аморез ал Лучінді.		Д. Мінкул.
Амінта нечінъ луї Сганарел.		Мд. Каліопе.
Лукреція непоатъ луї Сганарел.		Дла. Еленка.
Лівета слѫжнікъ а Лучінді.		Дла. Раліца.
Жупѫн Еілом негуцътор де ковоаре.		Д. Воалгер.
Жупѫн Кіріцъ цуваерціу.		Д. Р. Буролѣну.
Д. Томес.	Докторї	Д. Лъскърескул.
Д. Макрогон.	Докторї	Д. А. Сіміонеску.
Д. Бахіс.	Докторї	Д. Олънеску.
Д. Філерін.	Докторї	Д. С. Петрескул.
Д. Десфронандес.	Докторї	Д. Стелѣнул.
Ȣн Нотар.		Д. NN.
Шолкан' о слугъ.		Д. N. Тѫндъвѣну.
Ȣн Врачіȣ.		Д. Сотір.
Слуцї ші алцїї.		

Шена есте ꙟн Букурещї.

Маї наінте де ꙟнчепутул Комедіеї Д. Діамант кареле а дебутат ꙟн Рола луї Зеід ꙟн Махомет ва де клама Деснъдъждуірѣ Д. Dela Martino традусъ де D. Еліад.

Ꙟнчепутул есте ла 7 чѣсурї, премул інтръріі есте дупъ обічеіȣ

La 9 Decembre aŭ jucat iarăşĭ pe »Mahomet«, la care reprezentaţie a asistat şi Domnitorul Alexandru Ghica, rĕmânênd încântat de chipul cum elevii şi-aŭ îndeplinit rolele.

Măria Sa s'a arătat foarte binevoitor teatruluĭ românesc, pe care făgădui să-l sprijine şi dete o gratificaţie şcolarilor [1]).

Comitetul Societăţiĭ filarmonice inaugură lucrările sale prin înfiinţarea uneĭ foĭ periodice sub titlul de *»Gazeta Teatruluĭ«*, care eşea odată pe lună, cuprinzênd *lucrările şi şedinţele comitetuluĭ, »daniile* ce s'ar face din partea soţilor şi particularilor spre înaintarea Societăţiĭ, *producerile literare* ce vor eşi spre îmbogăţirea repertoriuluĭ Teatruluĭ Naţional, *critica asupra lor*, întru ce priveşte păzirea regulilor scrisuluĭ, bucăţile dramatice ce vor reprezenta în teatrul naţional şi cel străin şi *critica actorilor români* în rolele lor«. Când ar fi loc de prisos, va maĭ coprinde şi alte materiĭ »din gazetele de teatru ale »Europeĭ«. Redacţia ziaruluĭ era în comitetul filarmonic şi se compunea din d-niĭ: Eliad, Aristia, B. Catargiu, Burchi, I. Voinescu şi K. Negruzzi din Iaşĭ, care scrise câteva articole. Gazeta apăru la 1 Noemvrie 1835.

Era atuncĭ trebuinţă să se întocmească maĭ cu de aproape îngrijire şi cele ce lipseaŭ şcoaleĭ dramatice, atât ca studiĭ ajutătoare, cât şi ca material pentru scenă şi pentru garderobă.

Se regulă decĭ maĭ întâĭ situaţia elevilor, dându-li-se, precum am arătat, stipendiĭ lunare între 40—80 leĭ, după merit, fiecăruia şi numindu-li-se un profesor de »limba franţuzească, de unde să poată a se folosi şi pentru sine şi pentru desăvîrşirea teatruluĭ, învĕţând o limbă în care se află atâţia autorĭ dramaticĭ vestiţĭ, în care pot vedea toată înaintarea acesteĭ arte«.

Un pas însemnat făcu, apoĭ, comitetul Societăţiĭ, înfiinţând la Martie 1835 *»o şcoală publică de muzică vocală şi instrumentală* pentru tinerimea de amêndouĕ sexurile, fără plată«, pusă sub conducerea luĭ *Ioan Wachmann; închiriând* de la Momolo sala *teatruluĭ pentru serile de reprezentaţie şi pentru zilele de lecţie; angajând* cu contract pe actorul nemţesc *Ranftl ca regisor al trupeĭ române*, şi *cumpĕrând* de la Müller, directorul teatruluĭ nemţesc, »toate decoraţiile, băncile şi loja cea mare cu preţul de una sută cincĭzecĭ de galbenĭ, care lucrurĭ aŭ şi fost date în păstrarea zugravuluĭ şi maşinistuluĭ, ce s'aŭ hotărît a se tocmi« [2]).

Teatrul român se afla acum instalat în propriul sĕŭ local, avea materialul

---

[1]) *Joseph Baucher*, Almanach du Théâtre de Bukarest pour 1835.

A. D. Xenopol. Op. cit., pag. 149.

Tradiţie verbală: Iancu Câmpineanu a dat tinerilor actorĭ o gratificaţie de 60 # cu ocazia reprezentaţiuneĭ luĭ »Mahomet« de la 29 August, iar Vodă Ghica 100 # pe care i-a trimis prin majorul Popescu, adjutantul sĕŭ, şi aŭ fost împărţiţĭ de către Eliad şi Aristia între toţĭ şcolariĭ, chiar ceĭ care nu jucase în »Fanatismul«. *C. Ollănescu.*

[2]) *Lucrările Societăţiĭ filarmonice*, 1835, pag. 26—30.

trebuincios sceneĭ sale, o garderobă din ce în ce maĭ bogată şi un serviciŭ regulat de repetiţiĭ, aşa că la 11 Martie 1835 se dete »Silita Căsătorie« [1]), tradusă după Molière de către Aristia, iar reprezentaţiile se urmară regulat de douĕ orĭ pe sĕptămînă, cu începere de la 22 Aprilie [2]).

(Urmează) C. Ollănescu.

---

[1]) Lunĭ, 11 Martie 1835, şcolariĭ societăţiĭ filarmonice aŭ reprezentat, pentru întâiaşĭ dată, comedia de la Molière, *Silita Căsătorie*, tradusă în limba românească de D. Aristia, profesorul de declamaţiune, traducĕtorul nemuritoarelor tragediĭ ale luĭ Alfieri, *Brutus*, *Virginia* şi *Saul*. Langajul fieştecăruĭ personaj şi sarea comedieĭ nemerită după geniul limbeĭ noastre aŭ fost foarte potrivite. Şcolariĭ, fieştecare, şĭ-aŭ jucat rola destul de bine şi cu toată critica cea dreaptă a unora care firește trebuia să urmeze pentru nişte începĕtorĭ, parterul a rĕmas foarte mulţumit, şi, după cererea a maĭ mulţĭ, luna viitoare se va da încă odată, de a doua oară. Bine ar fi însă ca domniĭ şcolarĭ ca să mulţumească şi maĭ mult rîvna privitorilor şi gustul cel binecuvîntat al amatorilor, cât se va putea să întrebuinţeze *maĭ puţine geste* şi *musculaţia obrazuluĭ să nu o aducă la atâta caricatură, ce nu pote fi firească.*

Atâtea micĭ băgărĭ de seamă se pot face şi la bĕtrâniĭ actorĭ; dar diletanţiĭ noştri, fiindcă sunt încă şcolarĭ, trebue să primească cu bucurie de timpuriŭ şi câte o lecţie de la public, care este cel maĭ bun dascăl şi apreţuitor al unuĭ actor«.

Curierul românesc. Anul 1835, No. 73, pag. 173.

[2]) »*Gazeta Teatruluĭ*« No. 2, 1835, pag. 15.

O. SPETEA

(Elev român în Academia din Miunchen)

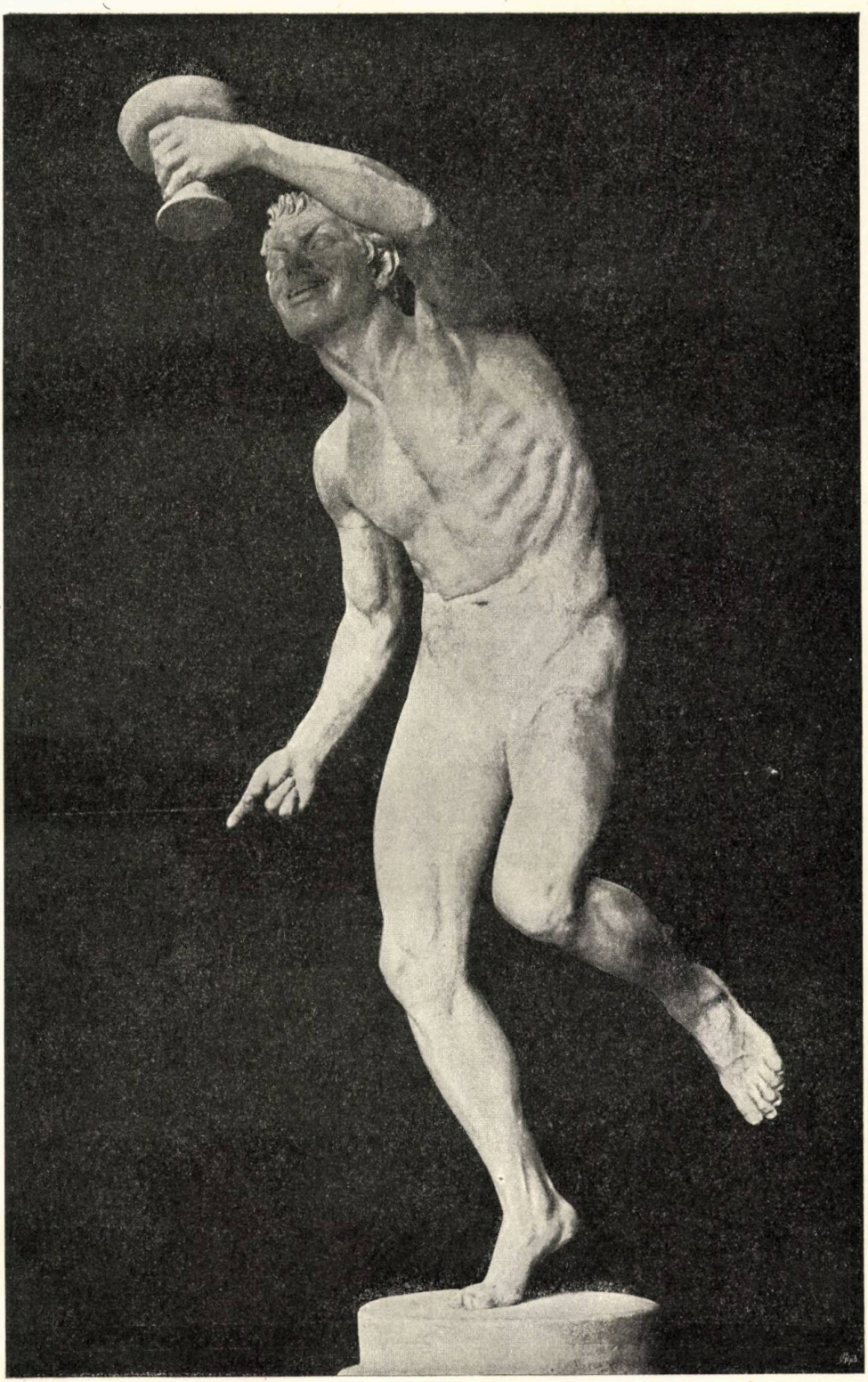

Faun danţând

(Mare medalie de la Academia din Miunchen)

FRUMUSEŢEA IN SCRIEREA ISTORIEI

Intr'o operă istorică sunt patru elemente: material, critică, organizare, stil. Cele dintăĭ douĕ determină soliditatea şi adevĕrul, celelalte frumuseţea operiĭ.

Ca o moştenire maĭ directă a secoluluĭ trecut, secol elegant şi superficial, punênd bucuros cuvintele în locul lucrurilor, secolul nostru a avut istoria retorică. Maĭ multe deceniĭ, istoria s'a făcut cu subiecte marĭ, cu fraze marĭ şi pentru publicul cel mare.

Adunarea materialuluĭ era o afacere secundară, foarte uşoară. Te adresaĭ izvoruluĭ interesant, bogat şi uşor de utilizat, cronicii. Aceasta 'ţĭ dădea povestirea gata făcută şi-ţĭ rĕmânea numaĭ s'o aranjezĭ, adică s'o modernizezĭ şi s'o ciopleştĭ. Arhivele gemeaŭ de materiale aproape necunoscute: eraŭ acolo actele publice, contemporane cu faptul pe care-l constataŭ, registrele de socotelĭ, scînteietoare de mĕruntă viaţă vie; scrisorile private, care dădeaŭ faptul în atmosfera sa de ideĭ şi sentimente, în stilul şi haina timpuluĭ; între zidurile lor stătea ascuns ca într'o criptă trecutul mort, cel autentic. Şi uşile acestor repozitoriĭ de preţioase relicviĭ nu se deschideaŭ. In aceasta avea o bună parte frica de lumină, chiar în afaceri de stat arhi-moarte, care însufleţea guvernele după acel timp, avea o bună parte excluzivismul şi neinteligenţa biurocratuluĭ care păzeşte lucrurĭ scumpe, dar istoriciĭ eraŭ şi eĭ vinovaţĭ de această stare de lucrurĭ: nu băteaŭ de-ajuns ca să se deschidă.

Istoria aceasta frumoasă era decĭ rĕŭ informată, cuprinzênd neadevĕrurĭ, saŭ nu tot adevĕrul. Materialul era slab, puţin, de calitate proastă, şi scriitorul, preocupat de aparenţă şi de succes, nu se ocupa să-l facă maĭ solid prin critică. Nu se făcea alegere între izvoare şi nu se făcea alegere între datele unuĭ izvor;

odată ce cronicarul povestea frumos şi interesant, el era primit fără discuţie. Umila povestire sinceră a contemporanuluĭ era dispreţuită, şi se făcea toată onoarea compilatoruluĭ târziŭ, inventatoruluĭ de cuvinte marĭ şi de anecdote. Comparaţia atentă şi scrupuloasă a izvoarelor, eliminarea scoriilor din metalul preţios al adevĕruluĭ, prin înţelegerea spirituluĭ celuĭ care-l transmitea, acestea nu stăteaŭ în obiceiul timpuluĭ, căcĭ literatoriĭ aceştia, dacă eraŭ înzestraţĭ cu imaginaţie, n'aveaŭ conştiinţa ştiinţifică.

Insă această istorie literară se citea uşor, şi decĭ se citea mult. Azĭ, afară de rarĭ opere cu subiectele largĭ, cercetările istorice formează apanagiul lumiĭ specialiste; atuncĭ, istoricul vorbea tuturora în limba tuturora. Influenţată de literatura propriŭ zisă, făcênd parte integrantă din aşa numita *beletristică*, istoria romanticilor influenţa, la rîndul eĭ, pe literatorĭ. Augustin Thierry auzea chemarea-ĭ de istoric la citirea paginilor luĭ Châteaubriand din »Martirĭ«; în schimb, renaşterea studiilor istorice fu un factor determinant în formarea romantismuluĭ poetic. Poetul se simţi atras de farmecul descrierilor istoriculuĭ, îĭ împrumută subiectele, se strămută în lumea luĭ şi o înţelese aşa cum o înţelegea acesta. Ficţiunea, care ţinea locul adevĕruluĭ istoric, era destul de strălucitoare pentru a intra deadreptul în domeniul poezieĭ.

Dar nu numaĭ lumea literară se pasiona pentru acest fel de istorie. Oamenĭĭ politicĭ aĭ timpuluĭ participă la interesul general pentru o aşa de plăcută ştiinţă; istoricul meşteşugit îĭ influenţează, le impune judecata sa asupra trecutuluĭ, le strecură idealul sĕŭ. Nicĭodată lumea conducĕtoare nu s'a condus maĭ mult de analogiĭ istorice ca atuncĭ. Liberaliĭ de subt Restauraţie, în Franţa, se asimilaŭ cu Orangiştiĭ englejĭ din 1688, şi Guizot căzu, atrăgênd în căderea sa tronul Orleansilor, îndărătnicindu-se a crede că revoluţia franceză e mîntuită în 1830 prin schimbarea de dinastie, fiindcă o schimbare de dinastie ajunsese no-poperyşţilor regeluĭ William cu douĕ secole înainte.

Pe la jumĕtatea secoluluĭ, însă, trecerea istorieĭ estetice începu să scadă Istoria, care invadase în literatură şi politică, fu invadată, la rîndul eĭ, de metafizică. Asalturile epice către culmile neinteligibiluluĭ lăsară în spiritul timpuluĭ iubirea pentru generalizare şi abstracţie. Era o dovadă de intelectualitate să storcĭ o idee largă faptelor ce-ţĭ cădeaŭ în mână. Ele fură puse decĭ la teasc şi strînse până la complecta diformaţie. Şi în această a doua fază a istoriografieĭ contemporane, adevĕrul istoric rĕmânea pe planul al doilea.

Veni, în sfîrşit, predomnirea ştiinţelor naturale. Ele veniră cu întreaga lor suită de observaţie exactă, de control repetat, de respect pentru ceeace este. Fraza începea apoĭ să supere, fiindcă ajunsese stereotipă, maieştriĭ ceĭ marĭ ducêndu-se, iar ideea generală impusă de modă ducea la locurĭ comune enfatice, care dezgustaŭ. După generaţia coloriştilor şi poeţilor, după a metafizicilor şi profeţilor, veni modesta legiune a muncitorilor, a »eruditilor«.

Aceştia avură ambiţia de a judeca în cunoştinţă de cauză procesul trecu-

tuluĭ. Toate urmele fură adunate, toate izvoarele întrebate. Eĭ făcură să vorbească piesa de arhivă, monumentul, medalia, inscripţiile, antichităţile. Aceste glasurĭ autorizate înăduşiră uneorĭ pe al cronicieĭ. In orĭce caz, aceasta 'şĭ pierdu supremaţia, nu maĭ fu crezută pe cuvînt: se căutară, pentru a le elimina, cauzele de greşeală, de schilodire a adevĕruluĭ în litera copieĭ, în construcţia frazeĭ şi accepţiile cuvintelor, în psihicul autoruluĭ.

Şi aceasta fu o mare revoluţie, care făcu în câţĭva anĭ decrepit de veche o literatură istorică privită până atuncĭ ca ultimul cuvînt al ştiinţiĭ. Istoria modernă se prefăcu mult, cunoştinţa antichităţiĭ se îmbogăţi în chip neaşteptat; cât despre istoria veaculuĭ de mijloc, ea fu creată.

Aceasta era foarte bine, de sigur, căcĭ istoria trebue să ne spuie înainte de toate *cum a fost*. A ţinea calea mijlocie însă e un lucru aproape de mintea omuluĭ, dar foarte greŭ de îndeplinit, şi revoluţiĭ fără excese nu se întîmplă nicĭ într'o ramură de activitate omenească. După literatura istorică falşă, veni cea respectuoasă de adevĕr, dar după istoria împodobită veni istoria goală, după istoria pretenţioasă veni istoria seacă. Se scrise rĕŭ şi se cugetă puţin, fiindcă se făcuse abuz, în dauna urmăririĭ adevĕruluĭ, de frază şi de ideea abstractă.

Cine nu cunoaşte cărţile acelea, care cuprind comorĭ de informaţiĭ noue şi sigure, dar care îndepărtează şi pe cel maĭ răbdător specialist prin înfăţişarea lor informă, prin ariditatea înşirăriĭ amănuntelor? Cititorul e aruncat fără nicĭ o pregătire, politicoasă şi igienică, în mijlocul expunerĭĭ; psalmodiarea faptelor începe, fără coloare, fără căldură, fără gradaţie; notele vin în text şi textul în note; nimic organic; nicĭ-un plan, niçĭ-o perspectivă, nicĭ un sentiment. Te asfixiezĭ în această teribilă operă capitală. Şi când autorul nu te milueşte cu o tablă alfabetică, opera nu poate fi nicĭ un repertoriŭ comod măcar.

Nu se poate face altfel decât aşa? Nu se pot da formeĭ şi ideiĭ drepturile lor? Cărţĭ ca ale luĭ Ranke, Gregorovius, Mommsen, acum în urmă Pastor, arată că se poate. Care trebue să fie însă frumuseţea istorică?

Frumuseţea aceasta e *de organizare* şi *de stil*.

Cine scrie istorie şi simte că e chemat să o scrie trebue să aibă, maĭ presus de toate, această convingere: că zugrăveşte o viaţă şi nu descrie o serie de acţiunĭ mecanice.

Decĭ fixarea uneĭ date controversate e un lucru util, atribuţia uneĭ opere, altul, descrierea unuĭ plan de luptă aşişderea, dar ele sunt numaĭ elemente pentru a ajunge la viziunea trecutuluĭ. Toate silinţele istoriculuĭ, care 'şĭ are materialul adunat, cernut, coordonat, trebue să tindă să ne dea această viziune, care stă numaĭ în puterea luĭ, atîrnă numaĭ de la dînsul.

Pentru aceasta 'ĭ trebue fantazie, însă nu fantazia istoricilor romanticĭ, care creaŭ ce nu era, saŭ adăugeaŭ şi îndreptaŭ ceeace nu e permis a se adăugi saŭ îndrepta, fiindcă acele lucrurĭ aŭ fost aşa, şi nu altfel. Aceea e fantazia literară, care scoate opera din creerul artistuluĭ, ca »Minerva din creerul luĭ Joe«. Fantazia luĭ e fantazie reproductivă, creatoare şi ea în felul eĭ, căcĭ din cenuşa eĭ învie o epocă moartă. Deprins cu amănuntele, istoricul trebue să-şĭ facă iluzia că tră-

eşte în timpul cu care se ocupă, între oamenii pe care 'i studiază şi să ne vorbească de acest timp şi de aceştĭ oamenĭ ca de lucrurĭ vĕzute şi trăite. E o minune pe care în literatură o face zilnic talentul şi entuziasmul pentru subiect.

Aşa privindu-şĭ fondul, istoricul îl va expune altfel decât migălitorul de date şi nume proprii pentru date şi nume proprii.

Trăind de o viaţă împrumutată de la dînsul, subiectul va fi organizat şi va avea frumuseţea lucrurilor organizate, cu legăturĭ intime şi multiple, cu dependenţe complexe, cu un spirit unic format din nesfîrşite acţiunĭ şi reacţiunĭ mărunte şi amestecate. Va trăi şi va fi frumos, simplu, orĭcât de mare ar fi subiectul; intelegibil, orĭcât de grele probleme ar atinge. Şi ideea va veni de la sine, nu ca un ingredient impus de modă, ca o pedanterie uşoară de descoperit, ci ca un produs firesc al vieţiĭ complecte şi puternice.

In acest chip, opera istorică actuală va avea o frumuseţe de organizare superioară frumuseţiĭ romantice. Aceasta era o frumuseţe artificială, în compunerea căreia intraŭ ingrediente de fantazie străine de subiect; o frumuseţe maĭ perfectă din punctul de vedere estetic—predominant în preocupaţiile autorilor,—dar maĭ puţin adevĕrată şi maĭ moartă. Adevĕrul istoric se spoia atuncĭ pentru a fi frumos, frumos de o frumuseţe străină [1]).

Ca organizare, am vĕzut întâĭ în ce chip opera actuală ajunge frumoasă şi am pus pe urmă numaĭ în faţă organizarea în istoria literară. Cât priveşte stilul, să vedem întâĭ cum era el la şcoala veche (la şcoala erudită el nu există decât ca lipsă de stil).

Frumoasele opere istorice ale şcoliĭ de la începutul veaculuĭ se citesc astăzĭ cu greŭ, sunt foarte demodate, foarte îmbĕtrânite. Ca fond, se înţelege, după cele ce s'aŭ spus; dar ceeace e neaşteptat: *forma* displace. Aceasta nu din cauza uneĭ trecătoare variaţiĭ de gust care nu condamnă o carte saŭ felul de a scrie cărţĭ al uneĭ epoce, ci din vina singură a istoricilor ce aŭ precedat epoca noastră. Stilul acestor istoricĭ nu place, fiindcă şi el e artificial, pregătit, făcut după o reţetă pe care o cunoştĭ îndată.

Calităţile principale ale acestuĭ stil sunt: *demnitatea* şi *generalitatea*.

Intâĭ stilul istoric trebue să fie *demn*.

De câteorĭ nu se întîlneşte în cărţile maĭ vechĭ de istorie menţiunea onorabilă a demnităţiĭ genuluĭ! De câteorĭ un document citat, un fragment istoric cuprinde o notă limpede de viaţă, maestrul se scuzează, explică că e silit să admită acest ingredient nepotrivit cu demnitatea istoriĭ, se roagă de public să-ĭ ĭerte această necuviinţă. Ca un exemplu de asemenea scuze, poate servi următorul: La sfîrşitul ediţieĭ luĭ Chartier, Vallet de Viriville adaugă fragmente de socotelĭ relative la Carol al VII-lea, fragmente de cel maĭ mare interes pentru biogra-

[1]) Insuşirile acestea, care se chemaŭ odată calităţĭ, sunt moştenite de la oameniĭ Renaşterĭĭ şi de aceştia de la istoriografiĭ clasicĭ. Romantismul istoric a introdus numaĭ oarecare coloare, păstrând în colo stilul genuluĭ. Inovaţia istoricilor romanticĭ stă maĭ ales în fantazie. De altmintrelea, romantismul n'a învins în istorie aşa de complect pe clasicĭ ca în artă, nu i-a distrus.

fia personagiuluĭ și pentru istoria culturală a epocii sale. Se daŭ în ele note asupra leagănuluĭ, care a primit pe pruncul regal, asupra doiceĭ ce l-a hrănit, asupra trusouluĭ miculuĭ principe. Vallet de Viriville nu-și laudă descoperirea, cum s'ar crede, nicĭ nu recomandă atenției cititorilor acesteĭ prețioase pagine, ci... se scuză.

De aicĭ rezultă că figurile și evenimentele semănaŭ între ele, în acelaș timp, și de la o epocă la alta. Eraŭ aceleași maestoase busturĭ, aceleași epice basoreliefurĭ. Frumusețea era monotonă în cărțile oamenilor de mare talent; monotonia stăpînea fără frumusețe în operele celorlalți.

Oamenii trecutuluĭ nu eraŭ însă de marmură albă, și nu locuiaŭ pe scândurile uneĭ scene, cocoțați pe coturnurĭ. Pentru a ni-ĭ înfățișa, trebue să cunoaștem cât se poate maĭ multe amănunte asupra vieții lor, pe scenă ca și în culise. A-ĭ prinde în momentele marĭ, pe care cele micĭ, viața de toate zilele, le pun de altfel intr'o lumină maĭ clară, e a da o imagine necomplectă. Fotograful înfățișează oamenii în haine de Duminecă și cu figura pregătită pe care o aŭ înaintea mașineĭ; pictorul ne dă o fizionomie și o întreagă aparență, care reprezintă caracterul celuĭ zugrăvit și rezumă o viață. Insă necontestat că individul fotografiat apare maĭ »demn«.

Azĭ nu se jertfește uneĭ pretinse frumusețĭ maiestoase coloarea și desăvîrșirea portretelor și tablourilor. In locul unor păpușĭ impozante, prezentate de un regisor cu vorbele solemne, avem oameni pe care 'ĭ recunoaștem că aŭ fost cum suntem, și de aceea ne interesăm de faptele pe care le-aŭ sculptat în marmura timpuluĭ, de pasiunile care le-aŭ frămîntat țĕrîna, de idealele care le-aŭ unificat și consacrat viața. In felul acesta, se sfarmă nenorocita distincție ce se fixase între realitatea umană, organică și vie, și istoria omenirii moarte, palidă, artificială și falsă. Retrăim trecutul, în loc să ne prosternăm înaintea receĭ sale apoteoze.

In sfîrșit, în cât privește cuvintele întrebuințate și ordonanța lor, vioiciunea primează astăzĭ și aicĭ rațiunile de demnitate, care aduceaŭ înnainte pompozitatea și sărăcia vocabularuluĭ, lipsit de viață.

In acest sens se scriŭ astăzĭ frumoasele cărțĭ de istorie, și cărțile de istorie pot fi frumoase, e de dorit să fie. Numaĭ cât pentru a scrie frumos trebue talent, și anume talentul special de a scrie lucrurĭ frumoase, talent compus din fantazie reproductivă, din impresie puternică, din bogat material lexic și simț pentru sunetul frazeĭ. Nu toată lumea 'l are. Cine nu-l posedă, nu poate avea o vocație istorică ?

Neapărat că poate. Fără talent literar, cineva poate fi un mare înțelegĕtor al trecutuluĭ și un iubitor pasionat al acestuia, un om cu așa numitul spirit istoric, spirit de înțelegere relativă și justă a celor ce aŭ fost. Să-și interzică un om așa de bine înzestrat activitatea la care-l chiamă natura inteligenții sale numaĭ pentru că-ĭ lipsește forma ?

Nu. Alăturea cu istoricul lucrează eruditul, pentru acelaşĭ scop al cunoaşterii cât maĭ întregĭ şi maĭ viĭ a trecutuluĭ, din aceeaşĭ iubire, maĭ puternică decât a altor oamenĭ, pentru acest trecut. Eruditul nu e numaĭ decât un elucidator de puncte mărunte, un cioplitor de cornişe saŭ un adunător de materiale, un lucrător de substrucţiĭ. Lucrarea luĭ se poate întinde asupra uneĭ epoce întregĭ şi o poate îmbrăţişa chiar într'o singură carte chiar. Ceeace 'l deosebeşte de istorie e punctul de vedere din care-şĭ priveşte câmpul de lucru. El nu-şĭ vede subiectul ca o bucată de viaţă trecută, n'are sensaţia aceasta înaintea luĭ, a subiectuluĭ, ci acesta se sfarămă pentru dînsul în părţile sale constitutive. El vede numaĭ probleme de critică, ogoare şi straturĭ de lucrat, pe rînd, unul după altul. Nu e pictorul, care ia peisagiul, unde nu vezĭ amănuntele arboruluĭ şi firele ierbeĭ decât ca elemente ale viziuniĭ generale; ci desemnatorul ştiinţific, care desemnează, pentru scopurĭ ştiinţifice şi din curiozitate ştiinţifică, arborele, frunza, piatra, firul de iarbă. Pentru a fi istoric, trebue o natură de artist; eruditul e gata când un intelectual posedă simţ istoric şi iubire de trecut.

In felul acesta, recomandaţiile de maĭ sus işĭ aŭ o aplicare maĭ largă. Cine nu poate scrie decât corect, cine nu poate da *viaţă*, înregimenteze-se în rangurile onorabile ale acelor modeştĭ soldaţĭ de jertfă, care sunt eruditiĭ. Facă studiĭ asupra epoceĭ a căreia istorie va fi scrisă de alţiĭ; — de alţiĭ, dar nu fără ajutorul lor.

N. Iorga.

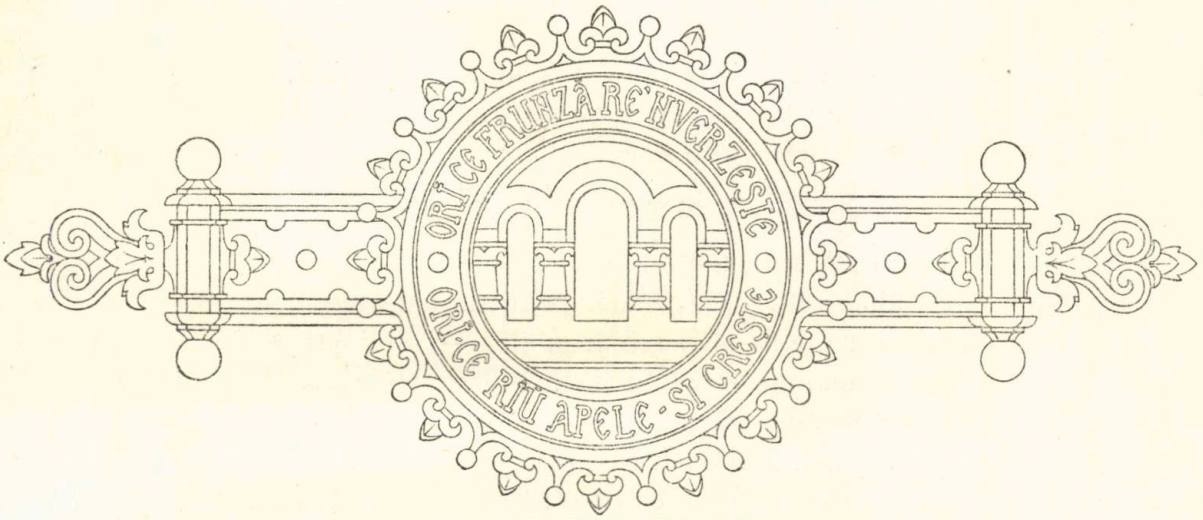

CREDINȚĂ[1)]

»Să iubeștĭ pe aproapele tĕŭ, ca pe tine însuțĭ.«

Prin posomorîte veacurĭ coborîșĭ din soare-ușoară
Să scînteĭ în inimĭ farmec dulce vieții omenirii,
Cum prin nopți scîntee 'n lună o lumină ce coboară
Lin din soare — tremurându-șĭ farmecu'n splendoarea firiĭ;
Și te-aĭ stins simțirii, rază, și te-aĭ dus în ceurĭ iar,
Când nu-s inimĭ să se 'nalțe pân' la tine; multe ginți
Vor cânta plângênd prin veacurĭ triste-un cânt străin și-amar
Pe ruina farmeculuĭ sfînt al vechilor credinți!...

Norĭ întunecați aleargă, dând pe brîncĭ, ca să robiască
Bolta ceruluĭ albastru; cete negre, ce se 'nchină
Demonuluĭ morții negre, vin pe *Indra* să-l zdrobiască —
Bunul Indra, dătătorul de viață și lumină.
Ingrozit învinețește 'ntreg vĕzduhul; peste fire,
Clătinându-șĭ aripile, încruntată moartea trece:
Stânca se prevale, 'n vale se zbat codriĭ în neștire
Și oceanul se frămîntă subt al morții suflet rece.

Aria cu spaima 'n suflet și cu pletele în vînt
Ingenuche și aprinde focul jertfeĭ ce străbate
Pân' la Indra, ajutându-ĭ; și din slavă zeul sfînt
Cu săgeți de foc sfărîmă oștile întunecate; —

[1)] Poezia aceasta a fost premiată de *Revistă*.

Urlă demonul de tremură vĕzduhul și pămîntul,
Oastea-ĭ plânge... Aria, pierdut în rugă, se 'nsenină —
Și strălucitor s'arată printre nourĭ blândul, sfîntul
Indra-Indra dătătorul de viață și lumină...

Ariene, Ariene, unde-ĭ Indra? — l-aĭ uitat!
Aĭ uitat să-ți plecĭ genuchiĭ, sufletul tĕŭ nu maĭ știe
Să se 'nalțe pe-ale rugiĭ aripĭ albe — 'nduioșat —
Către domnul bunătățiĭ și stăpînul de vecie!...
Cum uitat-aĭ, omenire, pe-unul sfînt și dătătorul
De viață, ridicându-ți rugătoare ochiĭ tĕĭ
Spre vre-o barbară Astarte și Moloch îngrozitorul?
Cum o inimă 'ncăput-a un popor întreg de zeĭ?

Un popor întreg de zeĭ falsĭ — lanț robitelor popoare —
Și o pătimașe ceată de demonicĭ fariseĭ...
Cum s'ar fi pătruns, Isuse, de-al tĕŭ gînd și sfînt și mare
Cărturarĭ ce 'n al lor suflet se găseaŭ numaĭ pe eĭ!...
»Iartă-ĭ Doamne!« — Oh, străpuns-a vinovatul făr' de vină
Pieptul ce purtase 'n lume mîntuirea omenirĭĭ
Și iubirea tuturor; se stinse-a soareluĭ lumină:
Moartea vrut-a să cuprinză orizontul larg al firĭĭ.

Și s'a îndurat stăpînul firĭĭ și ne'ndurătoarĭĭ
Omenirĭ dădu iertare: raza sfîntă și a eĭ
Mîngîiere 'nălțătoare — și căderea 'ngrozitoarĭĭ
Cete de tiranĭ nemernicĭ și-a puzderieĭ de zeĭ...

Arany slăvește 'n imnurĭ pe Atila fratricidul;
In cântărĭ dulcĭ, împletite din tremurătoare stele
Și 'ngînărĭ de ape, cântă trubadurĭĭ pe avidul
Și trufașul castelan. O, v'ațĭ tîrît robĭ prin castele
De-ațĭ mințit atâtea veacurĭ și v'ațĭ rîs de partea voastră
Ruptă din dumnezeire — darul sfînt și făr' de preț, —
Trubadurĭ! cântarea voastră și frumoasă-ĭ și măiastră,
Dar mințit-ațĭ omenirea pentru-un post de cântăreț.

Voĭ în tremur blând de stele ațĭ cântat tremurătoare
Gene lungĭ de castelană; spada înroșită 'n sânge
Ațĭ slăvit-o 'n cântul vostru maĭ presus de sfîntul soare!...
Sus pe boltă, de când lumea și pămîntul, dornic plânge
Ne 'nțeleasă o iubire; trubadurĭĭ, de-o citise
Deslușit în ochiĭ nopțiĭ, cum n'aŭ spus-o tuturor!
Oh, pe rug Savonarola moare: lumea prea iubise;
In șivoiŭ de sânge piere lumea castelanilor...

Urgisiții ridicat-au baricăzi și-a curs pe drum
Viața celor tari — pîraie pe subt ochii Sîntului.
Au reînviat stăpînii; lumea robilor de-acum
Și vrășmașe celor tari e și străină Domnului.

Mĕ 'ngrozesc gîndind că poate în vr-o vreme viitoare
Templul sînt, ce'n mii de veacuri și din inimi mai curate
S'a 'nălțat pe-o temelie de povești mîngîetoare,
S'ar surpa; și făr' de inimĭ, făr' de suflete, turbate
Neamurile urgisite vor căta prin bălți de sânge
Să re'nvie mîngîerea secolilor de nevoi, —
Floarea morții, — rĕzbunarea. — Oh, simt sufletul că-mĭ plânge
Plâns amar închipuindu-și zorii zilei de apoi!...

Trecĭ viața prin pustiul deznădejdii arzĕtoare
Și părerile de rĕŭ doar mai țin sufletului umbră;
Trecĭ cu genele plecate — bucuria rîzĕtoare —
Primăvara-ĭ făr' de farmec și albastra boltă-ĭ sumbră;
Și 'nsetat de-o viață nouă sufletul pe nesimțite
Către alte țĕrmuri zboară; și e greŭ, căci știe bine,
Că nu sunt, și-aci e *totul*... Freamăt lin, luncĭ înverzite,
Pomi în floare, dulcĭ izvoare... Cine le 'nțelege? Cine?

Tu în *tot* — în armonia sfîntă și înălțătoare —
Vezi un sfinx pierdut pe gînduri în pustiul vieții tale;
Și-ĭ atâta măreție, cât nu sunt de 'ncăpĕtoare
Vorbele, cât n'o pricepe lumea simțurilor tale!...
Să-ți simți sufletul și 'n alții, și în tine 'ntreaga viață:
Prin etern pustiŭ n'ai plânge, și 'ntr-o mare de-armonie
Tu ai trece, când pași-veĭ lin al morții prag de ghiață; —
Te-ai simți trăind în alții și trăind pe vecĭnicie...

Omenire, omenire scumpă, nu prin falanstere
Veĭ ajunge țĕrmul vesel al vieței dulcĭ, visate;
Și poveștile antice cu a lor sfîntă mîngîere
Sunt străine sufletelor Domnului înstrăinate.

O, de-ar fi *iubirea* 'n lume, doar atâta câtă nu e,
Câte-ar fi din ce's doar visuri cine-ar ști acum să spuie?
Și 'ntr-o lume de mizerii să socoată cine-ar ști
Câtă jale varsă 'n suflet — de-l îndrumă către moarte —
Câte-aŭ fost și nu sunt astăzi și de-apururi n'or mai fi,
Câte farmecă gîndirea și nu sunt — și sunt departe!...

NAUM ANDREIŬ.

FIICA LUĬ SEJAN

(POVESTE ISTORICĂ)

(urmare) [1])

XXXVIII

Pe marea terață a palatuluĭ imperial din Capreea, pardosită cu un amestec preţios de marmoră de Etruria, împărţită 'n compartimente elegante, şi de marmoră africană, de un galben şi roşu antic, Tiberiŭ, îmbrăcat în Sylvan, — cu o piele de capră pe după mijloc, cu o coroană de cipru pe cap, c'un cosor de aur într'o mână şi c'un băţ cu o pară de brad într'alta, — sta 'ntins pe un covor de Egipet, subt o perdea de mătase ceruleană, umflată de vîntul sereĭ ca o pînză de corabie.

Dinainte-ĭ, se desfăşura incomparabila privelişte a 'mprejurimilor. Marea azurie, pe primul plan. Apoĭ, insulele, — grădinĭ plutitoare, — Pithecussa şi Prochyta [2]), desinând, pe limpezimea cerului, silueta liniilor lor armonioase. Dincolo de ele, promontoriul Miseneĭ, albăstrit de depărtare, şi muntele Gaurus, verde de viile ce-l acopereaŭ. Pe urmă golful Crater [3]), cu oraşul Neapolis în fund, rătunjindu-şĭ marginele, 'ntr'o curbă elegantă, până la Surentum şi la promontoriul Minervian [4]). Infine, Vezuvul, ridicând, pe d'asupra acestora, vîrful sĕŭ pe care nu se zărea încă panaşul de fum ce-l înconjoară. La sud şi la apus, spre Sicilia şi spre Spania, iarăşĭ marea, — imensă, — cutreerată de trireme şi de liburne cu prora 'n formă de gît de lebădă [5]).

---

[1]) Vezĭ *Literatură şi Artă Română*, Anul II, No. 12.

[2]) Azĭ insulele Ischia şi Procida.

[3]) Azĭ golful Neapole.

[4]) Azĭ capul Campanella.

[5]) Vezĭ Depping, *Description de Caprée*.

Terața pe care se afla 'mpĕratul, cunoscută subt denumirea de *Saltul luĭ Tiberiŭ*, domina o prăpastie de patru sute de metri, formată de stînca litoraluluĭ, tăiată vertical, ca cu cuțitul, și 'naintând d'asupra mărei. Ea era locul preferit unde, către seară, bĕtrânul Cezar venea să se așeze, atât pentru a se bucura de vederea fără pereche ce avea din acel punt, cât și pentru a asista, — câte odată, — la supliciul victimelor sale, asvîrlite 'n abis, și, dacă nu mureaŭ numaĭ decât, căzênd, ucise de marinarĭ așezațĭ în josul stâncelor și 'narmațĭ spre acest sfîrșit cu lopețĭ și cu cîrlige [1]).

In sera aceea, — afară de Tiberiŭ, pe care l-am vĕzut în costumul ce adoptase, și care-ĭ era drag din cauză că, Sylvan fiind spaima femeilor, i se părea că, 'mbrăcându-se ca dînsul, ar putea să inspire aceleași temerĭ, — maĭ se aflaŭ pe terață intimiĭ sĕĭ, tovarășiĭ sĕĭ de petrecerĭ : Cesonius Priscus, intendentul plăcerilor, preschimbat în egipan, cu coarne de țap și cu coada ridicată; Curtius Atticus, cinocefal obscen, umblând d'abușile pentru a lăsa să se vază calositățile sale de un roșu hidos; Zenon, retorul, și Seleucus, gramaticul, ambiĭ transformațĭ în Silenĭ burtoșĭ, cu lungĭ bărbĭ fără mustățĭ și cu atrıbutele priapice legate de gît. Eĭ staŭ de vorbă, rîzênd și schimbând glume, pe când sclave tinere, de o rară frumusețe, în pielea goală [2]), le serveaŭ vinurĭ și bĕuturĭ răcoroase 'n patere și 'n ciatose de aur, împodobite cu pietre scumpe.

XXXIX

De la așezarea sa 'n retragerea ce-șĭ alesese, urmașul luĭ August ducea o viață destrăbălată, făcută numaĭ de sensualităților și de excese. Incă din tinerețe, de pe când comanda armatele 'n Germania și 'n Galia, el arătase multă aplecare pentru desfrîŭ, — pentru vin și pentru femeĭ maĭ cu seamă, — ceeace dase adesea ocazie soldaților să facă jocurĭ de cuvinte asupră-ĭ și să-l numească *Biberius*, în loc de Tiberius, *Caldius*, în loc de Claudius, *Mero*, în loc de Nero; — totușĭ, dificultățile prin care trecuse 'l siliseră să se stăpînească, să disimuleze, să-șĭ satisfacă 'n taină saŭ să ție 'n rezervă pornirile natureĭ sale. De când se găsea în scumpul sĕŭ refugiŭ însă, scăpat de ochiĭ supĕrătorĭ și așa de tare apĕrat prin poziținea insuleĭ sale, încât nimenĭ nu putea pĕtrunde 'ntr'însa decât prin douĕ puncte, și acelea strașnic de bine păzite și de un acces grozav de dificil, el găsise de prisos să se maĭ reție și dase drumul liber pornirilor sale rușinoase. Inconjurat de câțĭva stricațĭ, ce adusese cu dînsul ca să-ĭ ție de urît, el hotărîse să nu maĭ părăsească acel loc, în care găsea libertate și securitate pentru vițiile sale. El îșĭ făcuse, decĭ, pregătirile pentru o lungă ședere 'ntr'însul; reparase vilele construite de August, de pe vremea când acesta venise să locuiască acolo; zidise altele nouĕ, — douĕsprezece la numĕr, după numĕrul celor douĕsprezece marĭ divinităților, — pentru ca tovarășiĭ sĕĭ să aibă unde ședea; înființase, 'n pa-

[1]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ*.
[2]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ*.

latul sĕŭ, sălĭ speciale, — acele faimoase *camere*, în numĕr de o sută, — cu desemnurĭ şi cu statuĭ, reprezintând scenele şi figurile cele maĭ lascive; despărţiturĭ garnisite cu cărţile celebreĭ pornografe Elephantis, spre a se putea consulta 'n orĭce minut poziţiile şi atitudinile ce ea recomanda; aziluri consfinţite Venereĭ, unde tinerĭ de ambele sexe se prostitueaŭ subt ochiĭ luĭ [1]); adăpoaste destinate voluptăţilor celor maĭ rafinate, practicelor celor maĭ monstruoase. Fiindcă nimenĭ nu putea pĕtrunde până la el, afară de intimiĭ sĕĭ, el îşĭ uitase chiar demnitatea ranguluĭ, părăsise costumul tradiţional pentru a adopta pe un altul, — pe acela 'n care l'am vĕzut, — maĭ conform cu gusturile sale şi cu mediul în care trăea. Afacerile publice din această cauză nu-l maĭ interesaŭ decât foarte puţin. In timpul şederiĭ sale 'n Capreea, el nu se maĭ gîndi să completeze decuriile de cavalerĭ; nu maĭ schimbă tribuniĭ militarĭ, nicĭ guvernatoriĭ de provinciĭ; lăsâ maĭ mulţĭ anĭ Spania şi Siria fără proconsulĭ; permise Parţilor să pue mâna pe Armenia şi Sarmaţilor să cotropească Mesia; nu 'mpiedică pe Germanĭ să devasteze Galia, — indiferent la ruşinea şi pericolul ce rezulta din toate acestea pentru imperiŭ [2]). Singurul lucru care 'l îngriji 'n mod serios fu numaĭ siguranţa sa personală. In această privinţă, el fu pururea de o neadormită vigilenţă. De aceea, orĭce vorbă, orĭce şoaptă, orĭce denunţare, orĭcât de vagă şi de neverisimilă ar fi fost, găsea 'ntr'însul un auditor atent, un judecător nemilostiv, gata să lovească, îndată ce se refereaŭ la fapte care ar fi putut constitui o ameninţare saŭ o primejdie pentru dînsul.

XL

In momentul când începe scena ce are să urmeze, o discuţiune se 'ncinsese 'ntre ceĭ doĭ Silenĭ, vecĭnic în rivalitate, din cauza preocupăriĭ ce fiecare avea de a vorbi 'n placul luĭ Tiberiŭ, fără a şti, — sĕrmaniĭ! — că, maĭ tărziŭ, amêndoĭ trebueaŭ să plătească foarte scump,—unul prin exil, altul prin moarte,— teribila onoare de a se fi bucurat de intimitatea unuĭ asemenea om [3]).

— «Acellius Sabinus e, fără 'ndoială, un distins scriitor, un poet de talent şi de bun gust, — zicea Zenon, cu o afectaţiune de vorbă ce, la el, devenise o a doua natură. — Dacă 'n poema luĭ, în care, după cum ştiţĭ, ciuperca, becfigul, stridia şi cocoşarul se ceartă pentru 'ntăiul rang, nu s'ar găsi decât versurĭ ca acestea :

Mesele cele maĭ bune sunt cele unde constaţĭ
Că sînt maĭ multe bucate decât oaspeţĭ invitaţĭ,

şi tot ar fi de ajuns ca să se justifice generoasa gratificare de douĕ sute de miĭ de sesterţe cu care Cezar a răsplătit opera luĭ, în semn de mulţumire! Insă, afară de acestea, maĭ sunt şi altele, tot atât de bine turnate. De exemplu, această apo-

[1]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ*.
[2]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ*.
[3]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ*.

strofă ce stridia adresează luĭ Galicus Apicius, marele gastronom, care cheltui o avere 'mpĕrătească cu plăcerile meseĭ şi se otrăvi, socotindu-se sărac lipit, când nu-ĭ maĭ rĕmase decât cinci milioane de sesterţe [1]):

Eşti prea mâncăcios, amice. Moderează-ţi lăcomia:
Ea nu trebue să 'ntreacă în mărime farfuria!

Saŭ aceste aforisme ce găsim în gura ciupercii, pentru a se accentua şi maĭ bine superioritatea unuĭ bun prânz asupra oricăreĭ alte voluptăţi, chiar a amoruluĭ:

Cu amorul se întîmplă ca şi cu fructele acre:
El îţĭ strepezeşte dinţiĭ în afecţiunĭ... cam macre;
Şi maĭ are şi aceasta de deosebit, ca plac,
Că îţĭ face, câte odată, adînci găurĭ prin stomac!

Aĭ? ce ziceţi? Nu-ĭ aşa că ideea e adevĕrată şi expresiunea nu se poate maĭ bine aleasă? Despre mine, sunt cu totul de opiniunea autoruluĭ, şi aduc laudele mele luĭ Cezar care a ştiut să apreţuească după cum merită o asemenea lucrare!...»

— «Cezar a ştiut ce-a făcut! — întrerupse Seleucus, uitânduse la tovarăşul sĕŭ cu milă, — însă, tu, nu te gîndeştĭ decât la mâncare. Pe Joe! maĭ pune friŭ patimeĭ tale nestăpînite, şi, dacă te pricepĭ, vorbeşte-ne şi de altceva decât de-ale bucătărieĭ!...»

— «Şi despre ce aş vorbi care să-ţĭ facă plăcere? — întrebâ Zenon, întorcêndu-se spre dînsul. — De femeĭ? de băeţĭ? de sensualităţĭ trezite, ce, la la vîrsta ta, nu se maĭ pot gusta decât prin afrodisiace?»

— «Vorbeşte-ne, — rĕspunse Seleucus cu ironie, — de obiceiul nesuferit ce aĭ luat de a zice lucrurile cele maĭ simple pe un ton care face să se crează că casa se surpă pe ceĭ ce te ascultă. Spune-ne ce dialect e acela 'n care te-aĭ deprins a te exprima cu atâta enfază?...»

Zenon, lovit unde 'l durea, fiindcă acest defect îĭ fusese de multe orĭ reproşat, chiar şi de Tiberiŭ, mĕsură un moment cu ochiĭ pe interlocutorul sĕŭ, a căruĭ figură, subt barba deasă ce o acoperea, era plină de creturĭ. Apoĭ, arĕtându-l cu mâna, printr'un gest de spaimă prefăcută, de un comic perfect, aruncâ această esclamare care făcu pe toţĭ să pufnească de rîs:

— »*Vaĭ! ce sbîrcituri! aĭ zice, când le vezĭ ce multe sunt,*
Că s'a produs pe figura-ţĭ un cutremur de pămînt!

— »Dar bine, străvechiule,—urmâ el, vĕzênd succesul ce gluma sa avusese,— dacă 'ţĭ plac aşa de mult tesele variate, de ce nu-mĭ zicĭ să vorbesc şi de ştiinţa falsă din care uniĭ ca tine trag atâta folos? Ar fi, 'n adevĕr, un interesant subiect de conversaţiune de a se şti ce fel o seamă de ignoranţĭ reuşesc să treacă drept oamenĭ învĕţaţĭ. Eŭ cunosc pe unul care, 'n această privinţă, dă 'nainte celor maĭ dibacĭ. Ştiind că amfitrionul luĭ, — căcĭ, sĕrmanul! poartă ponosul de parazit, — are obiceiŭ, pentru a 'ncerca pe comeseniĭ sĕĭ, să le pue, la masă, 'ntre-

[1]) Aproape un milion din moneda noastră.

bări de prin cărțile ce citește, șarlatanul nostru se ia bine cu slugile și află de la ele, pe furiș, ce autorĭ stăpînul lor a consultat în ziua aceea. Cu chipul acesta, el are timpul să se prepare, și, când momentul sosește, uimește pe toți prin erudițiunea sa mincinoasă [1]).

Lovitura era simțitoare, căcĭ tocmaĭ despre acest lucru Seleucus era 'n ascuns acuzat de tovarășiĭ sĕĭ, geloșĭ de răspunsurile totdeauna juste, ce el da la întrebările luĭ Tiberiŭ. Bătrânul gramatic se simți adînc ofensat.

— «Minți, cimpoiŭ răsuflat!» — ĭi strigă el cu indignare.

— «Minți tu, piele de babă! — ripostă Zenon triumfător. — Și când te gîndeștĭ că asemenea momiĭ aŭ pretenția să facă pe frumoșiĭ, și, deși neputincioși, nu 'ncetează de a se lăuda cu isprăvile lor pe lîngă fete, fără voe, 'ți vin în minte versurile poetuluĭ:

Când te-auz vorbind de fete, o bătrânule urît,
Parcă simț o rîgăială ce mi se sue pe gît! . . .«

Toți, până și Tiberiŭ făcură haz. Seleucus, lovit a doua oară, și maĭ dureros încă decât ăntăiașĭ dată, de oarece avea slăbiciunea senilă de a se crede nerezistibil în amor, își perdu cu totul cumpătul și 'ncepu să divage:

— «Vorbește pentru tine, ochiŭ de câine ce eștĭ! — protestă el cu animație. — Despre mine, vîrsta nu mi-a știrbit încă simțurile! Sunt naturĭ căror Venerea acordă protecțiunea sa până la marginele vieței, și eŭ mĕ prenumĕr printre acelea!... Insă nu sunt singurul, — adaose el, aruncând o privire spre Tiberiŭ, — căcĭ maĭ cunosc și pe alțiĭ care se bucură de acelaș privilegiŭ... Da! maĭ lesne aĭ înnumĕra valurile măreĭ și fulgiĭ de zăpadă din țara Cimerienilor decât succesele mele pe această cale! Din ziua 'n care am eșit din copilărie pentru a trece 'n rîndul adolescenților, amorul m'a prins în lațurile sale și nu maĭ m'a slăbit până 'n ziua de azĭ. Dorințele mele se succed fără întrerupere. Prima nu s'a sfîrșit încă bine, când a doua 'ncepe, adevărate capete ale hidreĭ din Lerna, maĭ tenace decât ale monstruluĭ, care mereŭ se recompun și 'mpotriva căror ajutorul luĭ Iolas rămâne neputincios! [2])»

Un hohot de rîs fu 'ntîmpinarea luĭ Zenon la aceste exagerațiunĭ. El se pregătea să-ĭ răspundă, ca pân'aci, 'n bătae de joc, când glasul luĭ Tiberiŭ se auzi. Atuncĭ toți tăcură ca să asculte ceeace stăpînul lumiĭ voea să zică.

— »Seleucus are 'n parte dreptate! — declară el serios. — Sunt organizațiunĭ căror natura le-a dat să conserve, și peste marginele obicĭnuite ale vieței, facultatea de a gusta din plăcerile și din binefacerile amoruluĭ. Tăria lor provine, fără 'ndoială, dintr'o bună conformațiune; dar ea vine și din exercițiul regulat al simțurilor, ce nu trebue să lăsăm nicĭodată să adoarmă cu desăvîrșire. Astfel, eŭ m'am silit totdeauna să rezist oboselelor, și d'aceea mĕ vedeți viguros și dispus a lupta încă multă vreme pe un tărîm unde alțiĭ, la etatea mea,

---

[1]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ.*

[2]) Vezĭ Lucian, *Dialoguri.*

'şĭ aruncă armele şi se daŭ drept învinşĭ!... O amicĭi meĭ, — adaose el, într'un acces de lirism erotic, ce lipsa de jenă ce domnea 'n acel loc îl făcea natural,— viaţa e prin ea însăşĭ nespus de tristă, şi, de n'am avea voluptatea care s'o maĭ înveselească, ni s'ar părea cu totul nesuferită. Voluptatea e, prin urmare. scopul vieţiĭ! Ea ne 'mpodobeşte traiul, ea ni-l face plăcut! Să ne 'nchinăm, deci, dinaintea acesteĭ divinităţĭ şi să-ĭ plătim fără murmur tributul nostru! Cu chipul acesta numaĭ putem merita numirea de fiinţe superioare ce ni se cuvine!... In ceeace mĕ priveşte, aspectul voluptăţiĭ mĕ fermecă şi mĕ 'ncântă sub orĭce formă mi s'ar înfăţişa. Când staŭ în camera mea de culcare şi 'mĭ arunc ochiĭ pe tabloul luĭ Parrhasius ce o decorează, — pe acel capo-d'operă admirabil ce mi-a fost lăsat prin testament cu clauza că, dacă subiectul mĭ-ar displace, ca prea ruşinos, să primesc un milion de sesterţe 'n locu-ĭ, dar pe care l-aş fi preferit comorilor celor maĭ nesecate, — par'că 'nţeleg şi maĭ bine suverana putere a voluptăţiĭ ca leac la mizeriile vieţiĭ! Iată pe Meleagru, tînĕrul eroŭ care şi-a propus şi a izbutit să scape ţara sa de mistreţul ce o divinitate duşmană trimisese ca s'o pustieze... Parrhasius l-a reprezintat în momentul când monstrul a fost doborît şi capul luĭ tăiat. Meleagru, obosit de luptă, s'a despărţit de tovarăşiĭ sĕĭ, şi, ca să se odihnească, s'a retras într'o rarişte a pădureĭ, urmat numaĭ de Atalanta, curagioasa vînătoriţă, care-ĭ dase ajutorul sĕŭ. Ambiĭ sunt tinerĭ, frumoşĭ, plinĭ de ardoare. Eĭ staŭ întinşĭ pe un pat de verdeaţă şi se iubesc. Atalanta n'a reuşit, totuşĭ, să potolească patima amantuluĭ sĕŭ. Atuncĭ, într'un avînt de abnegare supra-umană, ea 'şĭ oferă gura mîngâerilor luĭ, iar el pare a renaşte subt spasmul de voluptate ce acel sacrificiŭ provoacă [1])... Artificiul Atalanteĭ e, 'n adevĕr, sublim, — urmă Tiberiŭ, cu acel cinism în obscenitate ce făcuse chiar pe intimiĭ sĕĭ să-l stigmatizeze cu numele de *Caprineanul*, — şi am avut adeseaorĭ ocazia să-ĭ constat superioritatea asupra orĭcăreĭ alte sensualităţĭ Toate invenţiunile prepuşilor la plăcerile mele, — sălile de şedinţe, unde grupurĭ de fete 'şĭ oferă dinainte-mĭ prinoasele lor, strîns îmbrăţişate de tinerĭ, care formează cu ele un întreit lanţ de cărnurĭ palpitânde [2]), *spintriele*, care 'mĭ înfăţişează 'n orĭce moment rafinamentele cele maĭ variate ale viţiuluĭ [3]), —nu mĕ interesează, nicĭ mĕ mulţumesc ca *peştişoriĭ* meĭ, aceĭ dragĭ copilaşĭ, învĕţaţĭ încă din faşă a se svîrcoli şi a se juca 'mprejurul meŭ, — când mĕ aflu 'n bae, — şi ale căror gurĭ fără dinţĭ mĕ muşcă şi mĕ gîdelă 'ncetişor, întocmaĭ după cum făcea Atalanta amantuluĭ sĕŭ [4])... E adevĕrat, — reluă el, suspinând, după o mică pauză, — că nicĭ dînşiĭ nu mĕ satisfac pe deplin! Darurile cele maĭ divine ale voluptăţiĭ aŭ pentru mine, 'n adevĕr, un defect capital: ele 'şĭ perd din farmecul lor prin înlesnirea prea mare ce am de a mi le procura!... Ah! dac'aş întîlni 'mpotrivirĭ! dacă, pentru a le culege, mâna-mĭ ar fi nevoită să se strecoare prin mănuchiurĭ de spinĭ! ce preţ n'ar dobîndi ele, 'n ochiĭ meĭ, prin acele obstacole

[1]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ*.
[2]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ*.
[3]) Vezĭ Tacit, *Anale*.
[4]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ*.

ce mi s'ar opune! Insă, nu! Destinul nostru, al celor care dispunem de soarta lumiĭ, e de a nu găsi nicăirĭ rezistenţe, şi această izbîndă fără luptă omoară plăcerile noastre, chiar cele maĭ legitime!... O singură dată am avut să 'ntîmpin greutăţĭ din partea uneĭ femeĭ, şi amintirea aceluĭ caz izolat îmĭ umple încă inima de dorinţe şi nopţile de insomniĭ!... Vĕ aduceţĭ aminte de Mallonia, frumoasa şi ilustra patriciană? Când o vĕzuiŭ pentru 'ntăia oară, par'că simţiiŭ că se rupe ceva 'n mine. Ea era tipul ce visasem, idealul ce-mĭ formasem despre femee şi ce nu 'ntîlnisem niciodată pân'atuncĭ, nicĭ chiar în Vipsania, prima-mĭ şi iubita-mĭ soţie. Graţiele Mallonieĭ eraŭ totuşĭ apărate de o onestitate ireductibilă şi de o mîndrie de caracter care le făceaŭ şi maĭ seducĕtoare. In zadar căutaiŭ, prin tot felul de promisiunĭ, să obţiŭ favorurile eĭ; în zadar, vĕzînd că nu cedează, recurseiŭ la forţă, puseiŭ s'o aducă dinainte-mĭ, încercaiŭ s'o 'nving prin ameninţărĭ: ea nu voi să asculte de nimic. După ce, pentru a o domoli, o dăduiŭ pe mâna delatorilor, deşi 'n timpul acuzaţiuneĭ îĭ oferiiŭ de maĭ multe orĭ mijlocul să scape, întrebând-o dacă se căeşte, ea refuză şi atuncĭ să se supue, şi, părăsind tribunalul, fără să-mĭ rĕspunză, se duse acasă la dînsa, unde se omorî pentru a scăpa de mine[1])!... Iată singurul obstacol serios ce am întîlnit în viaţa-mĭ. După cum vĕ spuseiŭ, amintirea luĭ mĕ urmăreşte încă; el mĭ-a lăsat în suflet o rană nevindecată!...«

Vorbind astfel, Tiberiŭ plecă capul şi rĕmase nemişcat, absorbit în gîndurile sale.

De odată însă, el tresări şi se ridică, cu repeziciune, la auzul unuĭ glas necunoscut ce rĕsună la spatele luĭ. Pe marginea teraţeĭ, în adevĕr, tocmaĭ în partea unde stânca abruptă forma abis, un noŭ personagiŭ se ivise. Era un pescar, ţinînd în mână un chefal de o mărime extraordinară. El prinsese acel peşte, şi, ştiind deprinderea 'mpĕratuluĭ d'a veni, către seară, să se aşeze 'n locul sĕŭ preferit, crezuse că-ĭ va face plăcere şi va primi o bună rĕsplată, de se va duce să i-l ofere el însuşĭ. Bietul om cătase, decĭ, să ajungă până la dînsul; se urcase din piatră 'n piatră, agăţându-se de cele maĭ micĭ asperităţĭ ale maluluĭ şi reuşise, cu marĭ greutăţĭ şi pericole, să atingă vîrful rîpeĭ. Când fu 'n susul prăpastieĭ, el întinse peştele spre Tiberiŭ, şi, cu vocea-ĭ rustică, 'ĭ zise:

— »Salutare, Cesare! servul tĕŭ îţĭ oferă acest dar al luĭ Neptun, scos chiar acum din adîncimile măriĭ!...«

Drept rĕspuns, împĕratul intră 'ntr'o furie oarbă, nepotrivită cu firea luĭ rezervată şi stăpînă pe ea însăşĭ.

— »Cum aĭ îndrăznit, mizerabile, să te ridicĭ până la mine? — îĭ strigă el, amenințându-l cu bățul ce avea 'n mână. — Opriţi-l! arestaţi-l!... A! aĭ voit să arătĭ că te poţĭ sui acolo unde nimenĭ alt n'a cutezat să pue piciorul, nicĭ prin minte?... Eĭ bine! veĭ plăti scump îndrăzneala d'a fi avut o asemenea idee!... Şi, maĭ întăĭ, pe unde aĭ venit? ce drum aĭ urmat?... Există vre-o cărare pe care se poate atinge culmea acestor înălţimĭ?... Dacă ţiĭ la zilele tale, vorbeşte fără 'ncon-

[1]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ*.

jur!... Ş'apoĭ, de cine maĭ eştĭ însoţit, căcĭ singur n'aĭ putut întreprinde o asemenea 'ncercare!... Cum se numesc tovarăşiĭ tĕĭ? ce gînduriĭ aŭ şi unde se ascund în acest moment?... Urcat-aŭ prăpastia dimpreună cu tine saŭ s'aŭ oprit în josul stâncelor? Rĕspunde maĭ iute, dacă nu vreĭ ca moartea ce te aşteaptă să fie spăimîntătoare!... A! aĭ voit, zicĭ, să-mĭ aducĭ acel peşte plocon?... Minciuna e 'nvederată, căcĭ pentru aşa mic lucru nu se expune nimenĭ la aşa marĭ pericole! Altul a trebuit, prin urmare, să fie scopul tĕŭ!... Încă odată, care era el?... Aşa? refuzĭ de a rĕspunde? Aşteaptă! aĭ să primeştĭ ceeace ţi se cuvine!...«

Atuncĭ, întorcêndu-se spre intimiĭ sĕĭ, care alergaseră la glasul stăpînuluĭ lor şi 'nconjuraseră pe pescar:

— »Puneţi-l jos! — ordonă el, — şi, cu peştele ce a adus, frecaţi-l pe obraz până se va hotărî să vorbească! Aceasta va fi, de ocamdată, rĕsplata ce merită!«

Inhăţat, trîntit la pămînt, menţinut acolo cu putere de opt braţe, ce se 'ntinseră spre dînsul, nenorocitul pescar, cu toate protestările luĭ de nevinovăţie, fu supus la supliciul îngrozitor de a-şĭ simţi figura sfîşiată de părţile osoase ale peştelui, şi, fiindcă 'n naivitatea luĭ, i se părea că, chiar aşa, a scăpat prea eftin şi se felicita că nu oferise Cesareluĭ şi un stacoj enorm ce prinsese cu aceeaşĭ ocaziune, Tiberiŭ porunci să-ĭ scoaţă crustaceul din traistă şi să-ĭ frece obrazul cu el până nu va maĭ rĕmâne carne pe dînsul [1]). Tocmaĭ într'un tărziŭ, când pacientul, scăldat în sânge, desfigurat, oribil de vĕzut, rĕmăsese fără simţire, nemilostivul bătrîn se decise să-ĭ dea pace, însă nicĭ atuncĭ nu-l ertă cu desĕvîrşire, ci puse să-l arunce 'n prăpastie »ca să cunoască, — zise el, — dacă e tot aşa de comod de a scoborî ca de a urca acele stâncĭ.«

Dar soarele, declinând, îşĭ muiase, 'n timpul acesta, discul în valurile de purpură şi de aur ale mărel. La rĕsărit, munţiĭ, luminaţĭ de focurile-ĭ oblice, se acopereaŭ cu nuanţele celo maĭ variate, pe când catena Apeninilor [2]), colinele Samniuluĭ şi Vezuvul se detaşaŭ, cu vigoare, pe un fund de un albastru deschis. Puţin după aceasta toate 'nălţimile litoraluluĭ se colorară cu roşu, apoĭ cu trandafiriŭ, apoĭ cu nuanţe de aur, de o dulceaţă şi de o transparenţă admirabile. Aurul se şterse şi el cu 'ncetul, preschimbânduse, gradat şi pe nesimţite, 'ntr'un alb azuriŭ. Pe urmă, azuriul se topi la rîndu-ĭ şi dispăru de pe firmament în momentul când ultimele raze se afundaŭ în ape. Noaptea 'şĭ întinsese stăpînirea pe natură.

La un semnal, sclavĭ tinerĭ, îmbrăcaţĭ în costume bogate, sosiră, purtând unelte de luminat, — lămpĭ, candelabre, lucerne. Pe un *discus* de aur, lucrat cu pietre scumpe, unul din eĭ ţinea un pachet voluminos. Era corespondenţa 'mpĕratuluĭ, ce un serviciŭ special îĭ aducea 'n fiecare seară. Tiberiŭ, liniştit ca şi când nimic neobicĭnuit nu s'ar fi petrecut, luă pachetul, îl desfăcu, percurse din ochĭ diferitele bucăţĭ ce-l compuneaŭ.

---

[1]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ*.

[2]) Vezĭ l'abbé Chevalier, *Naples, le Vésuve, Pompei*.

»—Ce-ĭ aceasta? — exclamă el de-odată, oprindu-şĭ privirea pe un sulişor de papirus, a cărui inscripţiune păru că-ĭ este cunoscută. — O scrisoare de la buna mea cumnată, venerabila Antonia! Ce-o fi putênd să-mĭ spue? De sigur, ceva foarte interesant, de vreme ce-şĭ dă osteneala să-mĭ scrie cu propria sa mână!... Imĭ rezerv de a lua cunoştinţă maĭ tărziŭ, în tihnă, de ceeace-mĭ comunică! — adaose el, vîrînd sulişorul subt pelea de capră ce-l acoperea. — De ocamdată, să mergem la masă, căcĭ cina ne aşteaptă!...«

(urmează).

CIRU OECONOMU.

C. STĂNCESCU

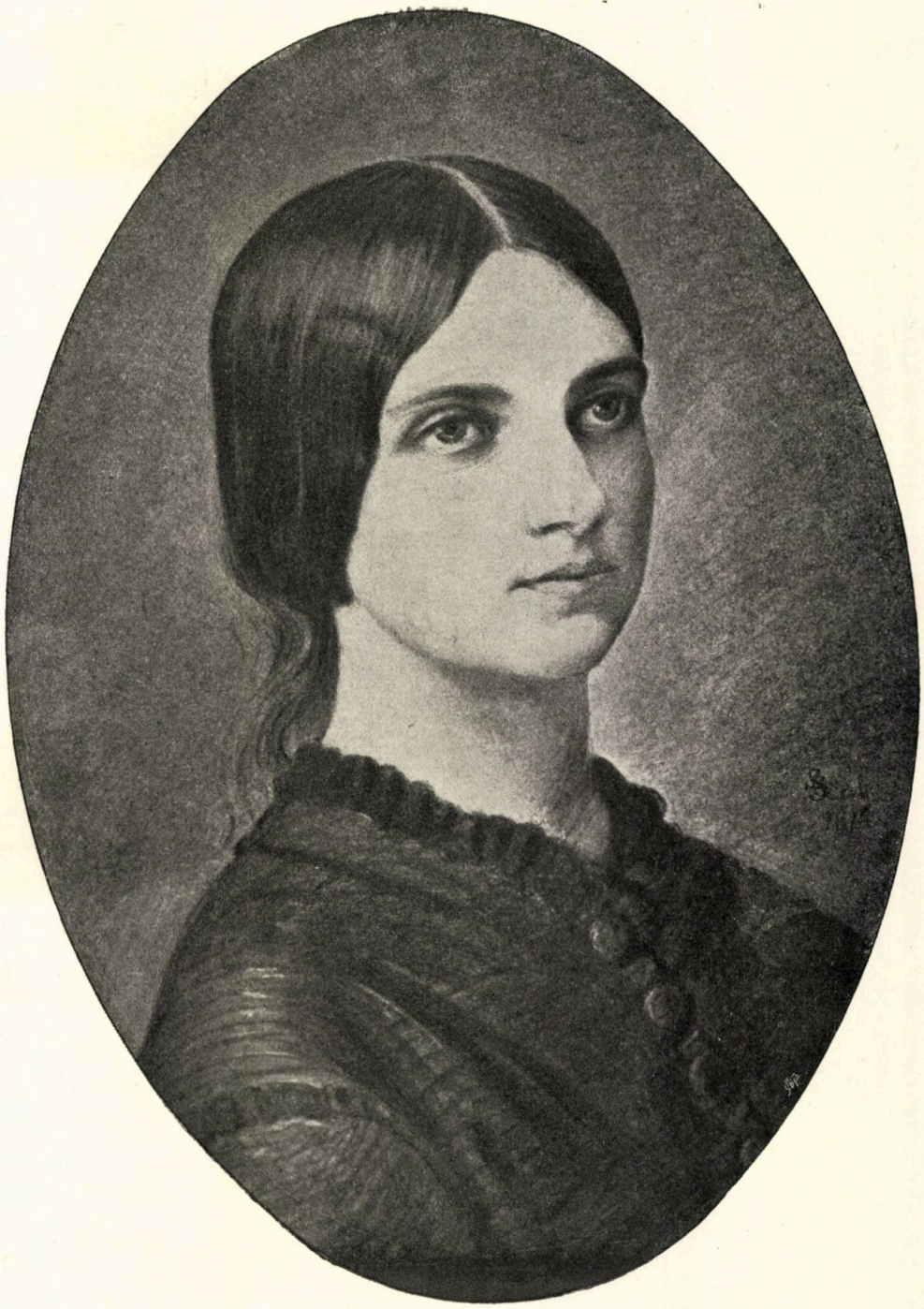

Portretul D-neĭ B.

ISTORIA FILOSOFIEI ANTICE

CURSUL D-LUI C. DIMITRESCU-IAŞI

I

E o fericire, începe D. profesor universitar, — cu eleganţa şi claritatea-ĭ obicĭnuită, — când, cel puţin pentru câteva momente, putem înfrânge grijele vieţiĭ de toate zilele; când, punènd barieră preocupărilor grele izvorite din lupta pentru existenţă, putem da curs liber gîndireĭ, ridicându-ne în sferile senine ale idealuluĭ.

Pe lîngă acoasta, consideraţia că acest »Curs de Istoria filosofieĭ antice« se adresează uneĭ tinerimĭ entuziaste, preocupate de ideal, care, în orĭce caz, trebue ferită de luptele înguste şi meschine ale zileĭ, şi apoĭ că, prin chiar obiectul luĭ, acest curs priveşte un timp de mult apus, pe care nu-l maĭ putem vedea decât prin prisma de idealitate a veacurilor deja scurse, mĕ fac să privesc fericirea de a mĕ găsi azĭ în faţa D-voastre dintr'un întreit punct de vedere.

* * *

Viaţa noastră se desfăşură în acelaş timp în mijlocul a douĕ lumĭ, care sunt strîns legate între ele: *lumea realităţiĭ* şi *lumea ideilor*; una oglindeşte pe cealaltă, dar fiecare are logica eĭ proprie. Există o logică a faptelor, după cum există o logică a ideilor. Care e legătura dintre aceste douĕ lumĭ care se oglindesc în conştiinţa noastră? La prima vedere s'ar putea zice că lumea sufletească, lumea inteligenţiĭ, oglindeşte totdeauna, şi mişcare cu mişcare, lumea cealaltă, lumea realităţilor din afară de noĭ. S'ar părea că fenomenele, care constituesc verigele lanţuluĭ lumeĭ reale, trebue să-şĭ aibă riguros, în lumea a doua, aceea a intelectualităţiĭ noastre, fenomenele lor corelative, a căror totalitate să constituiască verigele unuĭ lanţ paralel; s'ar părea, prin urmare, că toate cunoştinţele noastre, adică datele intelectuluĭ nostru, trebue să fie absolut adequate datelor realităţiĭ. Lucrurile, însă, sunt departe de a fi aşa, — întâĭ, pentru că nu toate cunoştinţele noastre sunt adequate realităţiĭ, şi al doilea, pentru că nu toate datele realităţiĭ, nu toate mişcările acesteĭ realităţĭ în complexitatea lor de cauze şi de efecte se reflectează adequat în oglinda conştientă care

se numeşte cerebraţia noastră. Departe de aşa ceva, sunt legături între lucruri, sunt filiaţiuni între fenomenele lumeĭ externe care se sustrag pătrunderei şi cunoştinţeĭ noastre.

In ce priveşte învederarea primeĭ aserţiuni, cum că datele lumeĭ interne nu sunt totdeauna adequate datelor celeĭlalte lumi, n'avem decât să considerăm *ideile* care sunt un produs absolut specific al inteligenţiĭ noastre ; n'avem decât să considerăm acea tendinţă de emancipare a gîndireĭ faţă de realitate, acea tendinţă de abstracţiune a minţiĭ noastre ; şi vom mărturisi că de-asupra aceluĭ paralelism (nu tocmaĭ absolut, după cum am văzut) al celor două lumi, există în lumea gîndireĭ o regiune în care mintea operează numaĭ cu ideĭ abstracte, cu simple formule care rezumă în ele un întreg şir de experienţi, dar care ridicânduse pe scara generalizăriĭ se îndepărtează tot maĭ mult de experienţa reală. Speculaţia, cugetarea în elucubraţiile lor independente de realitate, pot anticipa adevărul, cum pot, în acelaş timp, devia în căĭ greşite, aluneca în eroare. Din această constatare vom lua întâia eĭ parte, ca utilă şiruluĭ ideilor din acest curs — anume că speculaţia poate anticipa adevărul.

D-nu profesor universitar urmează prin a face analiza psihologică a idealuluĭ.

* * *

Orĭce om e un element, e o forţă asupra căruia se exercitează diferite influenţe exterioare şi contra cărora el caută să reacţioneze. Orĭcare manifestare a vieţiĭ noastre constă, în geneza eĭ, dintr'o acţiune exterioară asupră-ne şi dintr'o reacţiune a noastră înpotrivă-ĭ. Viaţa noastră e totdeauna un tabloŭ în care personalitatea noastră cadrează cu exterioritatea înconjurătoare ; vom distinge totdeauna, în acest tabloŭ, elementul pe care îl aducem noĭ în viaţă şi elementul care îşĭ găseşte explicarea în mediul ce ne înconjură.

Acest tabloŭ, însă, e departe de a fi o încremenire ; din potrivă, îl animează cea maĭ încordată mişcare — de oarece noĭ suntem într'o perpetuă luptă cu împrejurările exterioare. Acele două elemente, simple la întâia consideraţie, sunt foarte complexe în fond ; căcĭ tu individ eştĭ rezultatul a o mulţime de condiţiĭ (în rezumat ereditate şi atavizm) care te-aŭ modelat, iar elementul al douilea, exterioritatea înconjurătoare, se desface într'o nesfîrşită multiplicitate de factorĭ. Intre aceste două elemente e o luptă fără repaus. Şi considerând lucrurile din punct de vedere interesat şi omenesc, vom spune că omul e pândit continuŭ de *neprevăzut,* atât dinspre factoriĭ externĭ care îĭ solicită vigoarea forţeĭ musculare, cât şi dinspre factoriĭ internĭ care îĭ răscolesc sufletul. Factoriĭ externĭ pot să aibă între eĭ elemente care aŭ scăpat previziuneĭ şi calculelor omuluĭ ; factoriĭ internĭ pot de asemenea să-ĭ ridice în conştiinţă elemente pasionale şi desechilibrante ce nu s'aŭ putut prevede. Aşa în cât — pe trajeul uneĭ liniĭ de conduită, pe care omul şi-o impune la un moment dat întru realizarea unuĭ scop anumit, — el va fi continuŭ împedicat, tras la dreapta saŭ la stînga şi poate chiar zdrobit de neprevăzutul ale căruĭ forţe îl pândesc atât din afară cât şi din lăuntrul luĭ. In drumul vieţiĭ şi planurilor sale, omul va oscila totdeauna între pozitiv şi negativ. Aicĭ intervine rolul *idealuluĭ*, care va fi călăuza omuluĭ printre diferitele influenţe contrariĭ, proectate de diferiţĭ factorĭ, prevăzuţĭ şi neprevăzuţĭ, în drumul luĭ către o ţintă determinată. Acest fir conducător, în mijlocul complexităţiĭ fenomenelor de tot felul, îl procură lumea speculativă. Idealul e steaua îndreptătoare în negura tribulaţiilor noastre sufleteştĭ şi a obstacolelor exterioare necalculate.

Un al douilea motiv care legitimează şi explică idealul e un motiv de economie psycho-fisiologică. Orĭce muncă e o cheltuire de forţă care necesitează restituire şi repaus. Restituire însemnează reparare de forţe prin asimilare de materie. Repaus poate să însemneze nu numaĭ o absolută suspendare de activitate, dar poate să însemneze şi o activitate în altă direcţie decât acea de până atuncĭ. Acesta e sensul dictonuluĭ obicinuit că »variaţia delectează«. Când după încordarea puternică, pe care ne-o cere lupta de toate zilele, ne acordăm un armistiţiŭ, un timp de repaus, — acest timp de repaus poate fi numaĭ relativ şi consacrat îndeletnicirilor intelectuale, speculaţieĭ pure, idealuluĭ. Maĭ mult decât atât — mintea noastră îşĭ face o regulă din a se înălţa şi a se recrea în sfera senină a preocupărilor ideale, speculative.

* * *

Istoria filosofieĭ antice e aproape toată concentrată în istoria poporuluĭ grec; căcĭ tot ceeace precede se pierde în nebulositățile misticismuluĭ, iar tot ceeace urmează e compilație după filosofia greacă. Istoria poporuluĭ grec ne apare în zarea veacurilor îndepărtate într'un strălucit nimb de idealitate. Rațiunea lucruluĭ e ușoară de prins. Ceeace ne rămâne din viața popoarelor dispărute e cugetarea lor, sunt operele minței lor. Restul activității popoarelor, bun și rĕŭ, se pierde, moare odată cu poporul la care a avut loc. Așa încât, cu o judecată aparent paradoxală, s'ar putea conchide că ceeace e realitate în istoria lumeĭ nu e realul, ci idealul, speculația, cugetarea. Natural că viața Elinilor care, acum, nouĕ ne apare atât de pură și de ideală, a avut toate vicisitudinile inerente desvoltăriĭ și vieții popoarelor; dar întreaga parte de mizeriĭ ale existenții a dispărut în curgerea timpuluĭ, și acum, considerând poporul elin, prin prisma veacurilor revoluate, viața luĭ ni se înfățișează sub strălucirea nobilă a *idealității*.

Acestea sunt câteva din impresiile sufletești cu care începem »Cursul de istoria filosofieĭ antice«.

II

La începutul cursuluĭ nostru vom căuta să elucidăm câteva cestiunĭ care ne vor servi drept puncte de reazim în dezvoltările viitoare.

Întâia cestiune pe care o considerăm este *legea munceĭ*. Orĭce activitate cosmică ca și întreaga noastră viață, care nu este decât o părticică din întreaga fenomenalitate, reprezintă una din formele multiple ale legiĭ munceĭ, care consistă în acumulare și cheltuială de energie. Spre îndeplinirea unuĭ scop, cheltuim o cantitate de energie acumulată și, săvârșind această cheltuială, căutăm prin acumulare resursa uneĭ viitoare cheltueli de energie, — o nouă cantitate de forță disponibilă. Subt imperiul acesteĭ legĭ, intră întregul câmp al îndeletnicirilor și străduințelor lumeĭ noastre. Acumulăm energie pentru a o cheltui în satisfacerea diferitelor noastre nevoĭ, și din chiar satisfacerea acestor nevoĭ rezultă pentru noĭ forțe proaspete, rezultă o nouă acumulare de energie. Căutând a ilustra cu o imagine poetică această lege a muncii, vom zice că energia noastră renaște ca pasĕrea Phoenix din propria-ĭ cenușă. Dacă, dupe această constatare și înțelegere a procesuluĭ activității omenești, am vrea să îmbrățișăm seria totalității fenomenelor din univers, — vedem că totul în acest univers se supune în mod absolut aceleeași legĭ a muncii, saŭ a vecĭniceĭ mișcărĭ. Mișcare există în întregimea universuluĭ. Principiul activității neîncetate umple în etern afunzimile spațiuluĭ, desfășurând în nesfîrșire vibrarea sa adîncă și generatoare. De la stelele ale căror drumurĭ matematice se încrucișează în albastrul bolții cerești și până la firile de nisip a căror pusderie se rostogolește pe fundul albieĭ unuĭ părĭŭ, totul se resimte de forța de vitalitate a acestuĭ principiŭ absolut stăpînitor în univers. Mișcarea e cheltuire și acumulare de energie. Combinărĭ, recombinărĭ și rezultatele lor diferite, înregistrate de știință subt numele de viață, căldură, electricitate, etc., totul poartă în sine legea muncii și consecințele eĭ. Subt toate aspectele activității posibile se ascunde jocul etern al elementelor compunĕtoare: molecule și atomĭ. Acest joc, care scapă ochiuluĭ liber, se manifestă nouĕ sub diversele aspecte ale fenomenalității numite viață, căldură, electricitate, magnetism, etc.

Amintirea acesteĭ marĭ legĭ, care stăpînește întreaga existență, e necesară la începutul orĭ căruĭ studiŭ de activitate omenească. Fie că obiectul de studiŭ ar fi: seriile de cunoștințe pozitive, sistematizate și închegate sub numele de fizică, chimie, etc.; fie că obiectul de studiŭ ar fi format din datele speculațieĭ, saŭ de studiul secretelor naturiĭ în oglindirea minței omenești; în orĭce caz e indispensabil ca în punctul de plecare al acestor studiĭ să ne amintim legea fundamentală a explicărilor naturiĭ: principiul *atavismuluĭ dinamic*, și sub lumina luĭ se încercăm tălmăcirea diverselor fenomene din natură.

O a doua cestiune, pe care vom căuta s'o elucidăm, privește *diviziunea muncii*. Vorbim de munca omenească, restringând cadrul problemeĭ puse de la început. Munca omenească, considerată din punctul nostru de vedere, se divizează în douĕ direcții bine definite: o direcție teoretică și o

alta practică. O parte din omenire se îndeletnicește cu descoperirea adevĕrului, căutându-l fie pe căĭ de știință pură, fie pe căĭ de speculație filozofică. Firește că această parte din omenire nu se poate degaja de ceeace se numesc nevoile practice ale vieții omenești ; dar prin faptul că ținta preocupărilor sale preferite e nobila iubire a adevĕrului, această fracție din omenire merită numele de servitoare a altarului științeĭ ; munca eĭ reprezintă direcția *teoretică*. O altă parte a omenireĭ consacră viața și activitatea eĭ întreagă problemelor maĭ puțin idealiste, dar maĭ urgente, ale existenții zilnice, ale necesității de a trăi de azĭ pe mâine, precum : hrană, vestmînt, locuință, etc. Chemarea eĭ, prin urmare, e maĭ puțin nobilă, dar maĭ concretă în consecințe.

De bună seamă că acea fracție din omenire, consacrată investigațiilor adevĕrului, pusă alături de cealaltă, închinată materialității traiului, constitue o infimă minoritate , prin faptul că absorbirea în problemele științifice saŭ speculative presupune, maĭ întâĭ de toate, rezolvirea celorlalte probleme, acelea ale necesităților materiale ale existenții, — și aceasta în organizarea socială abia poate fi situația câtorva privilegiați.

S'ar părea, la o întâie consideracție, că produsul specific al activității aceleĭ minorități — *teoria* — a avut prioritate în ordinea timpului asupra produsului activității majorității care se ocupă de agonisirea mijloacelor de traiŭ și care reprezintă, prin urmare, partea *practică* a vieții. Ceeace ar inspira această credință ar putea fi și adevĕrul că azĭ, din principiĭ cunoscute, din teorie cristalizată, se deduc aplicărĭ de utilitate practică, se scot soluțiĭ de interes material. Lucrurile însă nu staŭ așa.

Omul primitiv, înboldit de toate nevoile uneĭ vieți precare și foarte expuse, a fost obligat să-șĭ concentreze atenția, maĭ 'nainte de orĭce, asupra problemelor de folos material și imediat. Omul a trebuit, înainte de toate, să se hrănească și să se apere fie de intemperiĭ, fie de animalele care 'ĭ primejduiaŭ viața. In stânca neclintită și dură a necesităților materiale a trebuit să bată valurile activității omenești în decurs de sute de miĭ de anĭ. De la început omul a împărțit fenomenele naturiĭ, în sensul cel maĭ larg, în două marĭ clase : clasa fenomenelor utile și utilizabile, și clasa fenomenelor primejdioase și de înlăturat. Să considerăm, bunăoară, animalitatea, din punctul de vedere al omuluĭ primitiv. In această animalitate omul a trebuit să facă separarea de maĭ sus — adică să împartă toate animalele în folositoare luĭ saŭ posibil folositoare (susceptibile de domesticire), și în vătĕmătoare, neîmpăcate. Tot astfel și cu restul fenomenalității care a înconjurat pruncia preistorică a omuluĭ. Iată — o altă pildă — cestia habitabilității diferitelor părțĭ ale scoarțeĭ pămînteștĭ ; firește că și aci omul a trebuit să-șĭ aducă îndoitul sĕŭ punct de vedere, — căcĭ unele locurĭ de pe această scoarță îĭ eraŭ favorabile vieții și rudimentareĭ sale economiĭ, iar altele vătĕmătoare vieții luĭ. Unele eraŭ grădinĭ udate de Nil, de Tange, de Tigrul și Eufratul, iar altele eraŭ regiunĭ desolate de cutremure, de arșița prea intensivă a razelor soareluĭ, etc.—Se înțelege acum că omul a voit de cu vreme să se inițieze în înțelesul acestor două categoriĭ de fenomene ale naturiĭ. Omul a voit să înțeleagă mecanismul tuturor acestor întîmplărĭ, dintre care unele îĭ puteaŭ folosi, iar altele îĭ puteaŭ vătĕma. Omul a voit să posedă știința cauzelor și a efectelor, pentru a utiliza ceeace era utilizabil și pentru a aboli, saŭ cel puțin neutraliza, ceeace era vătĕmător în fenomenalitatea înconjurătoare.

Platon, marele filosof grec, zicea : „Mirarea a fost începutul filosofăreĭ omenești“ ; noĭ, exprimând, în modernul nostru chip de a vedea, sentința genialuluĭ cugetător antic, vom zice : nevoile vieții aŭ făcut pe om să filosofeze.

Ajungem la considerarea uneĭ a treia cestiunĭ preliminare cursuluĭ acestuia.

Să căutăm a vedea pe ce cale a putut omul să studieze natura, a putut să tindă la stăpînirea mecanismuluĭ cauzelor și efectelor.

Aruncându-ne privirile pe câmpul îndeletnicirilor intelectuale din timpul nostru, vom găsi, în cercetările minții omenești, existența a două marĭ căĭ, a două marĭ direcțiĭ de investigare. Aceste două direcțiĭ sunt : direcția speculativă, aprioristică, al cărei caracter residează în combinarea *ideilor*, adică a produselor celor maĭ înalte ale proprietății minții noastre de elaborație abstractă, și — a doua, direcția observației metodice a cărei caracter residă în urmarea lentă

si rece a datelor experienței. O superficială examinare ne-ar face să zicem că între aceste două direcții există o opoziție diametrală. Mai multă atenție, însă, ne va arăta că înrudirea acestor două direcții e patentă.

Intr'adevăr, ce sunt datele cu care operează o inteligență omenească, pornită în calea speculațiunilor apriorice? După cum am văzut deja, aceste date abstracte ale inteligenței noastre aŭ un substrat pozitiv de date ale observației; căci o idee, această nălucă a minții noastre, e un produs de chintesențiare operat asupra informațiilor brute venite din lumea din afară, este o formulă scurtă care rezumă în ea un șir de observații culese din lumea reală. In rezumat a crede că, în înaltele noastre elaborări de idealitate, operăm aprioristic — e a te lăsa amăgit de o iluzie, de oarece toate aerianele noastre construcții speculative și filozofice se reazimă în ultima analiză pe o bază aposteriorică. Cert este că gîndirea omenească n'a făcut progres decât cu condiția de a observa și nota totul. Am văzut că omul deșteptat în mijlocul unei naturi, ale căreĭ fenomene i-aŭ apărut clar deosebite în două categorii, a căutat să cunoască înțelesul acestor fenomene și să le descopere cauzele. Dar, chiar de la primele începuturi de mișcare ale inteligenței omenești — ori cât ar fi fost omul primitiv copleșit de nevoile materiale — mintea lui totuși s'a înălțat de timpuriŭ în regiunile gîndirei transcendente. Pentru a uni întâia parte a cestiei, pe care o tratăm, cu concluzia ei, trebue să traversăm o a doua parte care e următoarea: Luând din complexul științelor de azi oricare concept, suntem forțamente aduși să reflectăm asupra nesfîrșitei serii de străduințe omenești, asupra lunguluĭ șir de veacuri și mai ales asupra imenseĭ sume de fapte, din a căror cercetare neîncetată și obstinată, mintea omenească a reușit să scoată, să extragă prețioasa chintesență abstractă care alcătuește acel concept, indiferent dacă e o lege de fizică saŭ o lege de psicologie.

Când ne gîndim la modul anevoios cum mintea omenească, în șirul veacurilor, a putut pătrunde înțelesul câtorva din problemele ce ni se impun în studiul naturei — atunci e legitim să ne întrebăm ce a putut ști din secretele naturei omul primitiv redus la propriile sale puteri mintale, fără ajutorul experienței veacurilor? — Cât de puțin! — și cu toate acestea de la început nevoia de a-și explica lumea, de a pricepe rolul omuluĭ în viață, raportul sĕŭ cu lumea înconjurătoare a trebuit să frămînte gîndirea omenească. Lipsit de un șir bogat de documente asupra naturei, culese prin observațiune și experiență, el a grăbit pasul și, printr'o generalizare pripită, stoarsă dintr'un număr restrîns de observațiuni, dus pe aripele bogateĭ sale *închipuiri*, el a cercat să formuleze un răspuns la întrebările ce-i agitaŭ gîndirea.

La întrebările: Ce e lumea? Ce e omul? Ce e viața? Omul a cercat de la început să găsească un răspuns care să fie potrivit cu nivelul cugetăriĭ sale.

De aci toate generalizările grăbite, de aci tot drumul de eroare nesfîrșită și de adevăruri anticipate, tăiat în decursul atâtor veacuri de frămîntare a minții omenești. De aci se despart cele două direcții de investigație ale minții omenești — direcția speculativă saŭ a generalisărilor grăbite, în care vom așeza poezia, religia și metafizica, și direcția generalizăreĭ metodice, pozitive, deasupra căreea înscriem numele științeĭ și al filosofieĭ experimentale. Intâia direcție se caracterizează prin soluții speculative și anticipative. A doua direcție se caracterizează prin capitalizare lentă de observație și de experiență.

Se poate ușor vedea acum că aceste direcții nu sunt diametral opuse. Intr'adevăr, și într'o direcție și într'alta, temelia pe care se reazimă gîndirea sunt datele observațiuniĭ și ale experienții.

In cazul dintâĭ tindem către formule provizorii, stoarse dintr'un material insuficient de experiențe; în cazul al doilea tindem către sistematizare înceată, către construcție titanică, ale căreĭ baze să zdrobească, sub greutatea lor, eșafodările efemere a sute de veacuri, iar ale căreĭ înălțimi să se ridice în regiunile senine ale speculațiuniĭ științifice.

In sfîrșit, atingem o ultimă cestie preliminară necesară înțelegeriĭ acestuĭ curs.

Știința actuală, cu bogatele eĭ rezultate, a izvorît, după cum am văzut deja, din munca veacurilor, și grație diviziuneĭ muncii. La început, însă, numĕrul restrîns de adevăruri alcătuiaŭ un singur întreg nediferențiat încă. Ceeace se numește *filosofie* reprezintă întreaga înțelepciune a timpuluĭ.

Acesta e un element care ne va servi în cercetările începutuluĭ filosofieĭ greceştĭ. Al doilea element al acesteĭ ultime cestiunĭ e ideea generală că orĭce generalizare filosofică are ca bază materialul pe care i-l daŭ ultimele rezultate ale ştiinţeĭ contimporane; cu alte cuvinte, orĭce construcţie filosofică trebue să fie oglindirea nivelului de desvoltare ştiinţifică a timpuluĭ în care s'a născut. Afară de aceasta, orĭce sistem filosofic trebue, fatal, să poarte stampila preocupărilor şi intereselor generale care însufleţesc mediul în care a trăit creatorul aceluĭ sistem. In acest sens, acelor probleme înalte: despre înţelesul existenţiĭ, rolul omuluĭ în viaţă şi raporturile dintre om şi lume, filosoful le va răspunde conform feluluĭ de a cugeta şi de a interpreta datele experienţeĭ, a vremeĭ sale. Toţĭ cugetătorĭĭ aŭ fost influenţaţĭ de mediul lor; chiar ceĭ maĭ genialĭ dintre eĭ, ceĭ maĭ îndrăzneţĭ în asvîrlirea concepţiilor lor speculative, n'aŭ putut evita de a da cugetăreĭ lor întipărit oara timpuluĭ şi mediuluĭ în care aŭ trăit. Astfel stând lucrurile, se înţelege că toate sistemele filosofice sunt o parte integrantă din istoria culturiĭ omeneştĭ, şi că istoria culturiĭ, în diferitele eĭ faze, ajută la înţelegerea diverselor sisteme filosofice. Cercetările noastre de istoria filosofieĭ antice vor avea deci nevoe să fie ajutate de cunoştinţele istorieĭ antice.

Subt lumina acestor câteva cestiunĭ preliminare, intrăm în cercetarea începutuluĭ filosofieĭ greceştĭ.

YANG.

EVANTALIUL

O dulcea, blânda adiere
A evantaliului tĕŭ
Părea un vînt din alte sfere
Ce-atinge 'ncet obrazul meŭ...

Pe gura ta ca florĭ de sânger
Zîmbea o taină pentru noĭ, —
Părea că-o aripă de ânger
Ne-acopere pe amîndoĭ.

In urmă, — douĕ frunze moarte
Stinghere din tulpina lor!
Aşa ne-a 'nstrăinat departe
Un vînt duşman, pustiitor...

O! dulcea, blînda mîngîere
A evantaliului tĕŭ
O simt în clipe de durere
Cum flutură pe-obrazul meŭ!

GLAS DE CORN...

— AMINTIRI —

Un corn, — ecourile curg...
Și spre apus ne chiamă 'ntr'una...
Se sting văpăile'n amurg,
Curînd va rĕsări și luna.

In stele, — lacrime de aur —
Plâng adîncimile albastre
Țesênd nemărginit tezaur
In templul sufletelor noastre.

De pe cărări, din bolți de fag
Se 'nalță-armonioase șoapte.
Rĕsună cornul tot mai drag
Duios pierzêndu-se în noapte...

Așa, tot mai afund, în zări
Norocu-mĭ dus, îl pierd mereŭ,
Columbă fluturând pe mări
Ducênd în zbor sufletul meŭ!

Și-atunci, spre voĭ când mĕ întorn
Mĕ ia un dor, un plâns, o teamă,
Că-ĭ stins duiosul glas de corn
Și 'n spre trecut, — nu mai mĕ chiamă!

D. Nanu.

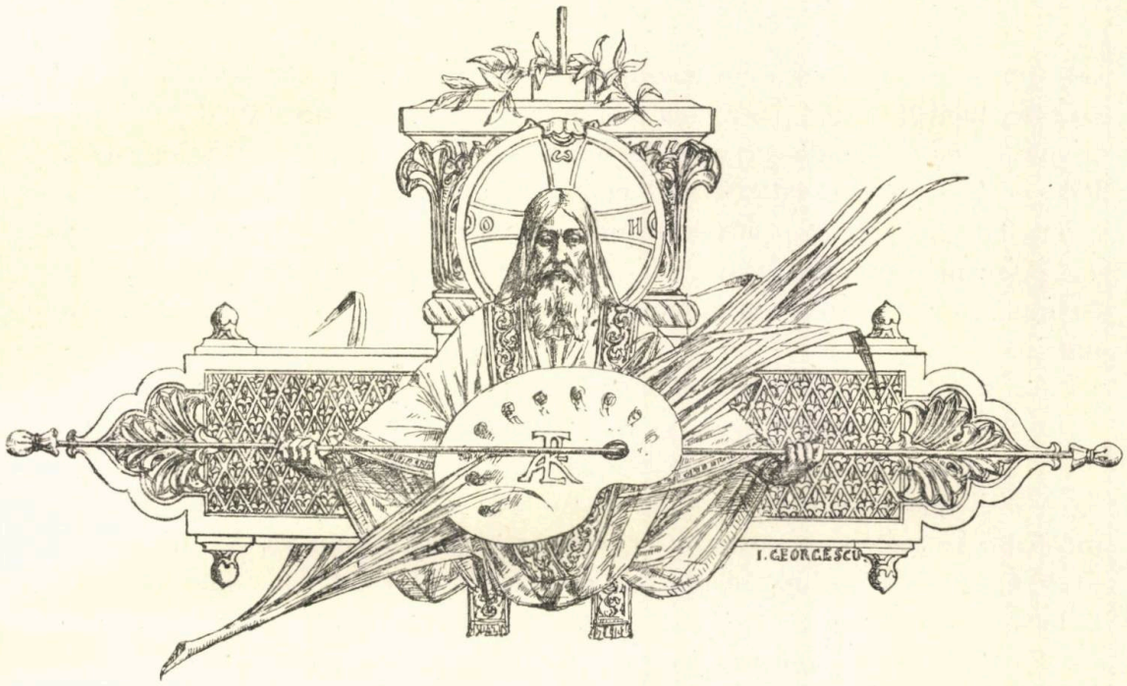

PUIU

Cum e astăzi pe seară împlinise doĭ anĭ, şi ca mâĭne la prânz a murit, sĕrăcuţul. Sfînta bunică, care nu se clintise o minută măcar, în opt zile de zăcere, de la căpătâiul draguluĭ eĭ nepoţel, prăpădită, sfîrşită, de hohotele cu care plânsul neisprăvit îĭ zdrenţuise pieptul atâtea zile, păru deodată cuprinsă de o îndoială nebună. Ea începu din noŭ, cu cel maĭ mare neastîmpăr, să-şĭ plimbe ochiĭ eĭ lărgiţĭ şi turburĭ, când spre icoana luĭ Domnu Hristos din colţul acela, când spre bucăţica de cadavru, încremenit pe pufurile miculuĭ pat de fier, cu tăbliţe, zugrăvite numaĭ florĭ şi îngerĭ. Pe fereastra deschisă, în fund, pĕtrund în odae plângerile abia deslușite ale turturicelor din dealul Capela, împeticirĭ de curente mirositoare desprinse din vîrfurile braduluĭ după terasă, şi de la soare o rază plină, care încrucişând flacăra lumînăreĭ de la capul mortuluĭ, o albeşte, o nimiceşte, o face să pară tocmaĭ ca mâzgălitura maĭ reuşită a unuĭ zugrav de mâna a treia. Bĕtrâna, chinuită de o speranţă copilărească, îşĭ strînge mereŭ genele-ĭ îmbuibate de lacrĕmĭ, ca şi cum ar vrea să le stoarcă şi să le usuce. Pe urmă, cu bătăĭ de inimă din alte vremurĭ, se apleacă tremurătoare şi freacă cu mâinele eĭ sbîrcite şi fierbinţĭ picioruşele ţepene ale cadavruluĭ; apropie un ciob de oglindă de buzele luĭ albastre-galbene, îşĭ trage tot sufletul, ca şi cum ar vroi să îndese pe gura căscată a păpuşeĭ de ghiaţă toată viaţa eĭ de peste şeaĭzecĭ de anĭ! Nimic, de geaba! Bunica prinzêndu-şĭ judecata, îşĭ aduce foarte bine aminte de vorba scurtă a omuluĭ de ştiinţă care constatase moartea, şi, uitându-se cu descuragiare spre uşă, se miră cum de nu maĭ vine moaşa Ioana cu albia de scăldat. In timp ce tata, maĭ stăpînindu-şĭ durerea, rătăcea prin tîrg, după

cele dintăĭ pregătirĭ, în a cincea odaie, pe sala mare, mama, apucată de un vaiet cu înec, trîntită în pat, cu rochia mototol, cu şuviţe de pĕr printre degete, muşcă şi udă cu lacrĕmĭ multe perniţa de mătase neagră, lucrată cu steluţe stacojiĭ. Paza eĭ fusese încredinţată coaniĭ Vasilichieĭ, vecina de peste drum, o femee bondoacă, lată în spate ca uşa unuĭ şopron, cu vine roşiĭ pe faţă ca o cârnăţăreasă, cu sprincene fripte, bĕtrâioară, evlavioasă, cu expresiĭ din cazanie, amestecate cu cuvinte radicale, vecĭnic cu mitenurĭ verzĭ în mâinĭ, vecĭnic cu icosarĭ galbenĭ în urechĭ.

Mama îşĭ ţipă singura eĭ dorinţă:

— Oh, aş vrea să mor, aş vrea să mor!...

Coana Vasilichia consolează tacticos şi rĕsunător:

— Coană Lisaveto, ajunge; destul soro, te-aĭ prăpădit toată.... Nu e bine să bîrfim în potriva ziditoruluĭ. Fiecăruia când i-o veni ceasul, măiculiţă.... Şi ăĭ dintăĭ, ca şi ăĭ după urmă... Ce să-ĭ facĭ?... el a dat, el a luat, ţĕrîna tot la ţĕrînă se 'ntoarce....

Refrenul din pat o întrerupea:

— Aş vrea să mor, aşĭ vrea să mor!...

Coana Vasilichia urmează:

Eĭ! asta-ĭ acuma... drăguliţa mea, calmează-te surioară, fiĭ maĭ rezonabilă... păĭ bine soro, vreĭ să mâniĭ pe A-tot-puternicul?... Slavă Domnuluĭ, bĕtrână nu eştĭ, bărbat frumos şi voĭnic aĭ, de astea să nu te vaiţĭ... să-ţĭ ajute Maica Domnuluĭ să vezĭ pe Miţişoara, ce ţĭ-a rĕmas, mare, la casa eĭ, cu rostul eĭ,... eĭ face şi copiĭ, dacă ţĭ-or trebui,... că de copiĭ şi de belele e plină viaţa omuluĭ... aoleŭ! biată Tinca Turbăţoaia... făcu maĭ alaltăerĭ parastas luĭ fiu-sĕŭ... cavaler de 25 de anĭ!... Ce maĭ băiat! Drăguţu de el, cum l-a înghiţit pămîntul!...

— Aş vrea să mor, aşĭ vrea să mor!...

In sală se aud ciorovăielĭ de jupânese pomănăgioaice, venite pe şterpeleală: prin curte, orĭ prin firidele porţiĭ, se înghesuesc milogĭ maĭ sfioşĭ; un stăpîn de dric bagă capul pe uşa sofrageriеĭ tocmaĭ când Stanca, roaba familieĭ, compătimeşte goliciunea uneĭ sticle cu rachiŭ de sîmbure. De-asupra zăbrelelor din spre drum se ţintuesc perdele negre, pe când în fundul grădiniĭ, cam în stînga, lîngă şirul de coacăze îmbobocite, o fetiţă caută tufă cu tufă, se întreabă şi-şĭ rĕspunde:

— Unde-ĭ Puiu, — nu e Puiu!

Deodată ţipătul lung şi ascuţit al bunichiĭ străbate pe la urechile tutulor. Pe scărița ce venea de la odaia mortuluĭ se repeziră douĕ slujnice închinându-se şi fugind spre uliţă.

— Iute!... fuga, doctorul... doctorul... Nicuşoru băbuichiĭ... trăeşte... nu e mort, n'a murit... vîna... i se bate, vinişoara lîngă urechiuşă... iute... alergaţĭ... Maică prea curată!... scapă-l... dărueşte-mi-l...fuga! Iohane!... Anico... Stanco!...

Bunica, exaltată de fericire, rîzênd şi plîngênd, cu şalul tîrîş, cu reumatizmele vindecate, cu cârjele pĕruluĭ eĭ fâlfâind în aer, ajutată de uşureiĭ eĭ pan-

tofi de brunel, sbură ea însăşi în urma servitoarelor spre casa doctoruluĭ Slahter. Când ajunse până la poartă, se întoarse pe călcâie ţipând din zăpăceală :

— Aoleŭ, vaĭ de mine Doamne!... moaşe, jupâneasă, fuga la copil în odae, să nu treacă pisica peste mort.

. . . . . .

De treĭ sferturĭ de ceas copilul este înfăşurat într'un cearceaf uns peste tot cu muştar. Doctorul aşteaptă la căpătâiŭ nervos şi încruntat. Bĕtrâna, la picioare, strînge din gingiĭ ca să nu plângă, ca să nu tremure, ca să nu sufle! Doctorul consultă ceasul, — bunica icoana. Doctorul, roşu la faţă, desface încet cearceaful. Bunica, verde la obraz, se apropie, se apleacă, vrea să vază cea dintâĭ... Copilul scăpat, ridică de-odată picioruşul, o izbeşte şi o umple cu muştar peste botul eĭ întins spre sărutat...

R.-Vâlcea. Ion T. Florescu.

MIRESME

Desprins din stânca plumburie, luceafărul sereĭ tremură, înciudat de a-şĭ fi înnodat privirea în lianele laculuĭ alb.

Zefirul zânatec se sfieşte la fereastra-mĭ deschisă, de va să intre saŭ ba.

E ruga sură a înserăreĭ; mĕ fură salcia spre lac.

Prin lanurile de mac m'ademeneşte sglobiul zefir zburând 'nainte-mĭ, şi lanul viforăşte stropiĭ în dungă, mĕ scaldă în valurile-ĭ de sânge.

Pe lespezĭ, de norĭ, saccharoide se şterg, ca flacăra de camfur, rupturĭ din toga sfĭşiată a soareluĭ în asfinţit.

Un vînt rĕsleţ goneşte din spre sălciĭ, în vîrtej, o ploae de petale albastre.

Oh! iată-mĕ pe malul laculuĭ.

Crinul apelor pluteşte, adormit, pe cozĭ de unde şerpuite.

Reflexul zăbrelit al dumbrăveĭ de sălciĭ străbate, vis tremurător al laculuĭ.

Mĕ las cu dragoste pe pajiştea ierbeĭ clocotitoare de seva de pe mal...

Fără vrerea-mĭ staŭ să plâng; suspine largĭ de duioşie mi-'nalţă pieptul — şoptesc: O doamne, o doamne!...

Şi-aş vrea să fiŭ curat... curat ca fapta desinteresată, şi blând ca rĕsfrântul speranţeĭ în ochiĭ triştĭ de cerşetor,... şi mare ca făgăduinţa iertăreĭ celor pocăiţĭ, şi... încrezĕtor, — din noŭ copil...

Un vis de purpură mi se întremează vederiĭ.

Pe harfa cea eoliană, natura îşĭ instrunează acordul ideal:

Ah! e curat azurul nesfîrşit, — şi blândă e zîmbirea luneĭ curgênd în şiruri printre crăngile de sălciĭ; e larg întinsul înserăreĭ, renăscĕtor fluidul cel învîlvorat de viaţă al primăvereĭ...

Curcubeŭ al lumeĭ creştine, — vecĭnic aducĕtoare a-minte de promi-

siunea către Nicodem, — primăvara stropind, în balansare de cadelniţe, polenul zambilelor, evoacă muiat în purpura auroreï, splendidul restignit pe cruce!

In albăstriul aeruluï cald Îl simt aproape ceï însetaţï după popas moral: umiliţilor se arată corpul hulit al Celuï ce a 'ncetăţenit leproşiï; — ...„Iubiţi-vĕ ca nişte fraţï« — rĕsună ecoul glasuluï amorţit de o mie nouĕ sute de anï.

.....Miresme — către adîncimile senine s'avîntă; prin vĕzduh, ghirlande — praful rotocolit în bucle de parfum!...

Şi 'n pasmanteria îmbălsămată, vibrează fiorul sfînt al haruluï mistic, izvorît din Floarea sublimă de consolaţie, corolă îndumnezeită din îngheţare de lacremï!...

...Şi iar... — când Lucifer desprins din stânca plumburie.....

A. Şarenga.

Mănăstirea Cetățuia din Iași, zidită de Duca-Vodă, (1672).

CRONICA

LIMBA ROMÂNĂ, APROPO DE O ARTISTĂ DRAMATICĂ.

Cercul amicilor literaturei şi artei române a profitat de toate ocaziile ca să accentueze cât mai mult nevoia de a opri din calea rătăcită pe care este pornită societatea noastră cea bună, în ce priveşte limba şi literatura română.

Când la întrunirea extraordinară a cercului, care a avut loc în saloanele D-nei Elena Grădişteanu acum doi ani, îmi venise rîndul să-mi spuiu şi eu cuvîntul, îmi aleseiu ca temă să dovedesc, odată mai mult, celor rătăciţi că nu-şi cunosc ţara şi că, în potriva tuturor defăimărilor lor, avem şi noi Românii o limbă frumoasă, poeţi, prozatori, artă românească şi artişti români în toate ramurile. Lucrul îmi era uşor, căci pe zi ce păşim mai departe pe calea progresului fiecare în sfera sa o dovedeşte tot mai mult.

Am zis însă atunci şi o repet şi acum: este nevoe să mărturisim că noi Românii, ca şi nababii cei peste măsură de bogaţi, am auzit de comorile noastre, dar nu le cunoaştem, nu le-am văzut nici odată; am auzit c'avem de toate, dar nu ştim cum să le ignorăm mai mult.

Mi-amintesc o reprezentare a operetei »*Olteanca*«. Stam în avant-scenă în umbră şi priveam cu mulţumire cum publicul cel mare îşi petrecea cu plăcere seara, când intră în loja de alături două dame făcând, după obiceiu, mare tevatură, nu doar ca să atragă privirile, ci fiindcă aşa este bontonul. In sfîrşit, după multă învîrteală, în toate felurile, se aşezară, încep a se potoli, tocmai când Gabrielescu întonă cupletele: »*Cum vezi sunt plin de nostimadă*«. De odată, cam tot pe tonul lui Gabrielescu, cea mai isteaţă şi mai neastîmpărată zice, întorcându-se, către prea mult frumosul legat la gît, care le însoţea: »A!.. c'est abominable cette langue roumaine en musique, ça vous écorche les oreilles!...«

— Amicul, foarte de părerea ei, de sigur, dar cam încurcat, văzându-mă alături, începe s'o tragă de mânică, şoptindu-i, probabil, că o auzea criminalul, care îndrăznise să facă grozava crimă de ieze-urechii delicate. Răspunsul nu i l-am dat eu; i l-a dat chiar în acel minut unanimitatea publicului, care înţelegând limba, prinzând bine ce spunea artistul, nu se săturase nici după a treia reluare a aceleiaşi bucăţi.

Fenomenul de atunci este exact opusul celui denunţat de către D. Gion în *Epoca* de la 6 Octomvrie trecut. Atunci nu înţelegea grupul acela al societăţii ceeace spunea româneşte Gabrielescu;

acum nu admitem noĭ pe D-şoara Sturdza cu românească D-eĭ înstrăinată... Şi nicĭ grupul, nicĭ D-şoara Sturdza nu sunt unicĭ în felul D-lor. Rĕul există, nu în cazurĭ isolate, ci în o majoritate însemnată a societăţiĭ noastre: iată în ce fel m'a impresionat pe mine judicioasa executare a D-luĭ Gion. E trist, dar e aşa, nimic nu ne place româneşte şi până întru atât de mult nu ne place, încât nicĭ limba nu ne-o maĭ înţelegem, nicĭ limba nu ne-o maĭ putem grăi.

Faptul că am ajuns aci resultă fără îndoială din neconştienţa valoareĭ noastre proprii, din calea străină pe care am apucat şi din care nu vrem cu nicĭ un preţ să eşim. Am auzit negreşit c'avem şi noĭ scriitorĭ şi artiştĭ; am auzit de expoziţiile noastre; câţĭ le-aŭ vĕzut? De s'ar fi ţinut un control, tristă ar fi statistica, căcĭ s'ar dovedi lipsa aproape totală a fruntaşilor societăţiĭ noastre, atât de risipitorĭ şi ospĕtoşi cu tot ce este străin.

Am auzit de teatrul românesc; cine l-a cercetat, cine s'a interesat de el? Care este măcar rĕsplata morală a actorilor, nu maĭ vorbim de cea materială, în lupta lor de a ridica arta dramatică la adevĕrata eĭ menire? E veselă, ca o cochetă necredincioasă, sala orĭcăruĭ teatru străin; e jalnică sala teatruluĭ naţional, plină până dincolo de cer de tot ce este inteligent în stratele mijlociĭ care îşĭ dă obolul făcênd sacrificiĭ chiar, dar goală ca pĕcatul în toate locurile de drept cuvenite stratuluĭ celuĭ maĭ înalt al societăţiĭ.

Da, am auzit vorbindu-se de toate şi de toţĭ luceferiĭ neperitorĭ aĭ acesteĭ ţĕrĭ, dar am rĕmas recĭ, nepăsătorĭ. O creştere vitregă de roadele pământuluĭ scump, de dulcea limbă a neamuluĭ, nefăcut să ştim de toate şi de toţĭ străiniĭ din lume, dar nimic din ale noastre şi de aĭ noştri...

Şi aceasta e cu adevĕrat o crimă, căcĭ nu este pe lume o naţiune maĭ vie, şi poate maĭ dăruită de fire cu aplecărĭ spre frumos, şi nu e nicĭ-o limbă maĭ armonioasă, maĭ dulce, maĭ desmerdetoare în vraja destăinuireĭ simţirilor fericireĭ, în tînguirea jaleĭ sfîşietoare; nicĭ maĭ cu vlagă, maĭ puternică, maĭ sdrobitoare în exprimarea patimilor omeneştĭ.

E trist de constatat că nu există nicĭ o naţiune pe lume care poate fi comparată cu noĭ. Un francez care să nu ştie franţuzeşte; un neamţ pe care nu l-a învĕţat mă-sa nemţeşte; un rus căruia limba rusească îĭ supĕră nerviĭ, nu există în lume; numaĭ Românĭ se găsesc, şi ce-ĭ maĭ rĕŭ, în fruntea societăţiĭ lor, care să priceapă tot, să simtă tot, să le placă tot ce nu e românesc şi să li se sbîrcească pelea pe spate, să-şĭ astupe urechile la graiul neamuluĭ lor, să rĕmâe de piatră în faţa a tot ce este românesc.

Fie ca defectul trecĕtor, semnalat la D-şoara Sturdza de către D. Gion, să lumineze pe alţiĭ, pe aceĭ ce le-ar şedea aşa de frumos când ar grăi limba strămoşească.

Elita uneĭ societăţĭ nu poate fi decât aceea care este pildă neamuluĭ sĕŭ din toate punctele de vedere: cum să trăiască, cum să vorbească, cum să-şĭ iubească ţara şi neamul.

BENGESCU-DABIJA.

TEATRUL NAŢIONAL

Am primit greaua însărcinare de a spune aicĭ, în fiecare lună, activitatea desfăşurată de Teatrul Naţional, şi, ca unul ce urmăresc cu o deosebită grijă sforţările făcute în această ramură a arteĭ, — fără de altminterĭ vreo pretenţiune la critică şi cu spiritul cel maĭ eclectic, — să arăt impresiunile dobîndite de un spectator însufleţit de cea maĭ mare bunăvoinţă, dar care, totuşĭ nu-şĭ uită dreptul cumpĕrat la intrare.

Nu-mĭ voiŭ aminti de acest drept, amicilor de care mĕ despart e rampa, dar nicĭ nu-l voiŭ lăsa cu desăvîrşire părăsit. E pacea armată, veţĭ zice; fie, dar pacea, în definitiv... Nu mĕ isbiţĭ cu contra-sensurĭ, note false, exageraţiunĭ şi tot soiul de rănirĭ aduse bunuluĭ simţ saŭ bunuluĭ gust, şi la rîndul meŭ nu voiŭ replica decât cu aplauze. Vĕ cer chiar maĭ puţin: dacă veţĭ cădea în asemenea pĕcate, arătaţĭ dorinţa de a nu le maĭ reînoi, ba chiar încă maĭ puţin, numaĭ buna voastră credinţă în pĕcătuire, şi vĕ asigur că despre partea mea vĕ voiŭ izbăvi în totdeauna.

Suntem un popor nou în ale artei, ca și în ale libertăților publice. De atâta amar de vreme, aruncați între Carpați și Dunăre ca într'o insulă, am trăit numai între noi, cu hotarele închise, nepăstrând din Roma mamă nici-o altă noțiune decât aceea a conservării naționale, neprimind de la popoarele vecine decât acele datini pe care ni le impuneau cu de-a sila, și desbărându-ne de ele ca de tunica lui Nessus, îndată ce ne era cu putință; suferind ce nu puteam împiedica, și, ca pietrile neclintite de cursul rîurilor, lăsând peste noi să treacă șiroaele atâtor năvăliri, siguri că ne vom regăsi aceiași în ziua când în adîncimea sorburilor se vor fi scurs apele și rĕsmiriţele. Și iată că deodată acea zi a strălucit. De azi până mâine ne-am trezit liberi, stăpîni pe moșia și pe soarta noastră, nepriponiți dinăuntru, neatîrnați dinafară, respectați de ori unde. Atunci, în câteva decenii, alergând cât ne ținea sufletul, am ajuns de pe urmă omenirea care păşea liniștit pe calea civilizației. Și în grabă, ca un om sărac care a câștigat o avere la loterie, i-am cumpĕrat deagata toate hainele, organizația, legile, arta, progresul întreg, ne-am îmbrăcat cu ele și ne fudulim. Dar, fie zis fără supărare, ele ne cam strîng în spete și mai va vreme până ne vom obicinui cu portul lor. Tempo e galantuomo; să fim ca dînsul îngăduitori și blânzi în critică și, dacă rîdem de stîngăcia noastră, să nu ducem gluma până în a jicni.

Dealtminteri, lăsând vĕzduhului generalitățile și privind mai deaproape subiectul nostru, Teatrul Național, nu avem nici de cum trebuință de o îngăduire deosebită pentru a recunoaște sforțări roditoare și progrese serioase. Câteși trele direcțiunile care s'au urmat în acești din urmă zece ani au adus piatra lor la edificiul cel mai important al culturii populare, și aceasta din urmă a D-lui Grădișteanu, sprijinită și ajutată în mod real de minister, a putut, chiar în așa scurtă vreme, realiza îmbunătățiri fericite în frumusețea sălei, în »montarea« pieselor cum și în administrațiunea financiară. O felicit și mĕ bucur, cum dealtminteri a făcut-o deja Revista noastră din capul locului.

Dar nu aceste îmbunătățiri, care ori cât de vrednice de laudă ar fi ele, merită toată gratitudinea și recunoștința publicului, sunt caracteristica direcțiunii actuale, ci năzuința ei statornică pentru propășirea artei. Dacă, în adevĕr, o activitate febrilă a permis Teatrului Național să dea, de la deschiderea sa, mai multe reprezentațiuni decât au trecut seri, jucând de două ori pe zi sĕrbătoarea și Duminica; dacă, în acest timp atât de scurt, a prezintat publicului vreo treizeci de piese deosebite, comedii, drame, operete și opere; dacă nu mai e nici un actor, societar sau gagist, care să nu se fi arătat pe scenă dupe o lună și jumĕtate abia de stagiune; dacă, în sfîrșit, de dimineață până seara se repetă în toate colțurile teatrului pentru ca afișul, într'una reînoit, să nu dea publicului răgaz de a uita drumul teatrului, acestea toate sunt efectul unei bune administrațiuni numai, și oricare direcțiune înzestrată cu energie ar fi ajuns la acelaș rezultat.

Nu aș avea dar de adus D-lui Grădișteanu deosebitele felicit ări pe care i le fac aci, și care sunt sigur că întrunesc aprobarea tuturor oamenilor căutând în o expresiune, oricare ar fi, a artei, cea mai înaltă și cea mai perfectă bucurie sufletească. Dar Domnia-sa tocmai această bucurie caută să ne-o procure oricând, și până chiar în piesele cele mai puțin vecine cu arta, se silește prin frumusețea decorurilor, prin gingășia amănuntelor, să ne producă o vibrațiune artistică pe care ne mirăm că am resimțit-o la un astfel de spectacol.

Nu numai însă prin asemenea mijloace noua direcțiune își arată dorul de artă. Ea a înțeles că în vechile elemente care compuneau »trupele« Teatrului Național, se stinsese încetul cu încetul acel foc sacru, acea rîvnă artistică a tinereței, și că în locul lor se iveau calculul rece și ambițiunile cu țintă mai apropiată ale sufletelor desiluzionate. Trebuia aprinsă la loc scînteia, adusă înapoi credința în artă. Prin noue elemente introduse în vechiul corp și însufleţite cu toate nădejdele debutului, D. Grădișteanu a încercat această reînviere. Reușit-a? Mai mai că da. Paserea Phoenix începe să reapară din cenușa-i stinsă. Deja cei mai bĕtrâni actori, pĕtrunși de căldura și credința celor noi, trăiesc iarăși minutele de odinioară, și, cu ochii luați de entuziasmul lui Thespis, nu-și mai vĕd în oglindă încreţiturile obrajilor, nu-și mai aud în ecou huruitul glasului.

Și cum ar fi altfel, când îți dau replica voci calde și pĕtrunzătoare ca ale Doamnelor Luchian și Sturdza, când te ispitesc ochi vioi, cum sunt ai Doamnelor Levanda și Giurgea-Georgescu? Asemenea scînteĭ aprind suflete cât de reci, entuziasmuri cât de stinse. Și chiar neîndemînarea, pe

care numaĭ timpul o șterge din jocul actoruluĭ, deșteaptă în jurul debutanteĭ acea grijă simpatică pe care o provoacă copilașul încrezător ce trece surîzînd deacurmezișul stradeĭ cutreerate de trăsurĭ. El se încrede în prevĕzĕtoarea pronie care l-a făcut, ea în nobila patimă de artă care îĭ ridică sînul. Și amêndoĭ îșĭ trec strîmtoarea întovărășiță de iubirea lumeĭ.

Printre vechiĭ societarĭ aĭ teatruluĭ, această mișcare sufletească e foarte sensibilă. Cineva îmĭ zicea: aŭ progresat; eŭ am rĕspuns: aŭ întinerit. Sunt uniĭ care, slavă Domnuluĭ, n'aŭ încă trebuință de aceasta, de pildă, minunata noastră comediană, Doamna Ciucurescu, al căruĭ talent din zi în zi maĭ matur intră în contrazicere cu fizicul tînĕr și din ce în ce maĭ vioiŭ. Dar Domniĭ Velescu, Nottara, Petrescu, Hasnaș, neobositul Catopol, înveselitorul Niculescu, contimpuraniĭ luĭ Pascali, luĭ Manolescu și aĭ neuitatuluĭ și neîntrecutuluĭ Iulian, toțĭ aŭ întinerit, aŭ înverzit, aŭ bĕut apa vreuneĭ »fontaine de Jouvence«, al căruĭ secret, sĕrmaniĭ de noĭ! îl păstrează numaĭ pentru eĭ singurĭ.

Tinerii ne-aŭ întrecut. Așa e firesc să fie. Cată să întinerim ca să le semănăm; iar eĭ să nu cate să ne semene. Aceasta a priceput-o D. Brezeanu. El seamănă cu el singur și nu vrea să fie oglinda niminuĭ. Are mult talent, dar talent aŭ mulțĭ. Are originalitate, și aceasta e maĭ mult. Are priceperea netedă și observațiunea adîncă. Nu-ĭ maĭ trebue decât muncă pentru a fi un mare artist. Pe scena teatruluĭ nostru nu aŭ trecut până acum decât doĭ oameni însușind aceste calităților: Millo și Iulian. Locul e astăzĭ neocupat și mi se pare reservat D-luĭ Brezeanu. Astfel se vede că a crezut și D. Grădișteanu, care, abia numit director general al teatrelor, a înaintat societar de clasa III pe tînĕrul sĕŭ colaborator.

Nu toțĭ directoriĭ generalĭ aŭ avut mâna tot atât de fericită.

D. Grădișteanu s'a ocupat mult de partea muzicală și choregrafică. Ne-a prezintat o soprano-legeră de minune în persoana D-reĭ Michăilescu, înzestrată cu o voce limpede și fermecătoare și cu o pereche de ochĭ și maĭ limpezĭ și și maĭ fermecătorĭ. Când va fi studiat dicțiunea și jocul de scenă, atunci . . . o, atunci! . . .

D-luĭ Băjenaru îĭ convine genul opereĭ comice. Opereta nu face pentru el, dar nicĭ dînsul nu face pentru opera așa zisă serie. Rolul luĭ Radames îl zdrobește, îl doboară. Acel al luĭ Fernand chiar e prea greŭ pentru mlădioasa, dar nu destul de puternica sa voce.

D-na Mezzetti (Capeleanu) este o mare cântăreață căreia nu-ĭ lipsește decât consfințirea scenelor marĭ din străinĕtate.

Pe scurt, stagiunea teatruluĭ nostru de estimp se va însemna ca una din cele maĭ roditoare atât din punctul de vedere artistic, cât și național. S'aŭ reluat cu mare succes piese de ale admirabiluluĭ nostru autor comic D. Caragiale; s'aŭ jucat câteva lucrărĭ nouĕ de oare care merit, câteva piese străine, unele slab, altele și maĭ slab traduse, ca: »Le malade imaginaire« și »Le mariage de Figaro«, dar, care aŭ dat prilejul unor foarte bune representațiunĭ.

Constatăm cu mare bucurie asemenea resultate; întrebuințez pluralul în această frază, pentru că un public numeros, foarte numeros, le-a constatat cu mine și a dovedit că, dacă piesele sunt bune și bine jucate, se află destulă lume în Bucureștĭ care să meargă la teatru, chiar dacă i se vorbește în nesocotita, prigonita, dar tot dulcea limbă românească.

A. Davila.

P. S. Ascultaĭ prima reprezentațiune a Doamneĭ de Nuovina. Mĕ grăbesc a 'mĭ arunca în pripă impresiunea de încântătoare bucurie ce am resimțit în fața acesteĭ admirabile artiste, și nu atât a natureĭ cât a voințeĭ artistice din sine. Doamna de Nuovina nu este o fiică a omuluĭ, ci un produs al arteĭ. Nimic în ea nu e spontaneŭ, nu procede de la natură saŭ de la vre-o impulsiune sufletească; totul e cugetat, studiat, preparat, regulat și adus pentru a obține și a da cea maĭ absolută impresiune de artă și numaĭ de artă. Această abstracțiune a ființeĭ pur estetice din întregul ființeĭ omenești mi se pare a fi nota caracteristică a Doamneĭ de Nuovina.

O voĭŭ studia maĭ pe larg în viitorul numĕr.

A. D.

CĂRŢI NOUE. — SERATELE CERCULUI NOSTRU IN 1897—1898

Casta-Diva e titlul uneĭ nouĕ comediĭ în 4 acte de D. Haralamb G. Lecca, apreţiatul nostru colaborator.

Subiectul pieseĭ e următoarea întrebare: »Poate o femee, care, după o viaţă curată, a pĕcătuit şi suferit prin vina singuruluĭ om ce-a iubit, — poate, după 8 anĭ de amar, când se reîntîlneşte cu acel om, căruia îĭ destăinueşte toate greşelile, să maĭ treacă în ochiĭ luĭ drept »Casta-Diva«, cum o numea el altădată, şi printr'un ultim act de mărinimie să-şĭ ispăşească pĕcatele?«... Autorul conduce acţiunea astfel încât să poată rĕspunde »da«.

Cât pentru haina, care îmbracă acest fir al pieseĭ, cu alte cuvinte actele, scenele, paragrafele, nu e nimic în ea nemăestrit. Vechea şi buna şcoală a datorieĭ copiilor către părinţĭ; observaţia că ceĭ sburdalnicĭ şi greŭ de înfrînat în copilărie devin maĭ totdeauna oameni cum se cade; îngenunchiarea şi uciderea mîndrieĭ printr'o suferinţă prea lungă; soarta uneĭ fete, care se mărită fără să ştie de ce şi, pe dată ce-a alunecat pe prima treaptă din capĕtul scăreĭ, *fatal* merge rostogolindu-se până jos de tot, — toate acestea intră în structura dramatică a lucrăreĭ D-luĭ Lecca.

La citire piesa e vie, interesantă în fiecare amĕnunt, frumoasă prin emoţiile ce ea ni le dă. Vom vedea dacă impresia noastră a fost justă, când piesa va fi jucată pe scenă. Atunci vom analiza-o maĭ de-aproape, cum merită orĭce lucrare, eşită din distinsa şi harnica pană a D-luĭ Lecca.

* * *

Zilele acestea a apărut un volumaş de nuvelete, subt titlul sugestiv de »Icoane viĭ«, datorit D-luĭ Th. Speranţiă.

Talentatul anedoctist popular a pus şi aicĭ deosebita-ĭ măestrie de condeĭ. Intr'o limbă curată şi curgĕtoare D-sa ne dă adevĕrata icoană a poporuluĭ român de la ţară, sub diferitele-ĭ aspecte, când veselă, când tristă. D. Speranţiă cunoaşte adînc firea şi nevoile poporuluĭ nostru.

Volumul e în editura Bibliotecheĭ economice a Universuluĭ, într'un format plăcut şi portativ. Ne facem o deosebită plăcere a-l recomanda cititorilor.

* * *

Cercul amicilor literatureĭ şi arteĭ române a ţinut, ca de regulă, în cursul anuluĭ trecut, maĭ multe serate extraordinare, din care vom menţiona:

Serata din saloanele D-neĭ Haret în Decemvrie 1897, a căreĭ program a cuprins, ca literatură: Poezia *Moartea luĭ Gelu* de G. Coşbuc, citită de D. Ollănescu, — conferinţa *Poezia populară,* făcută de D. V. D. Păun, — recitaţiunĭ de D. Nottara; — şi ca muzică: corul conservatoruluĭ cântând: *Capella* de Kreutzer, *Plecarea Vinătorilor* de Mendelsohn, *Pustnicia* de Schubert, *Pe lacul luĭ* de Schumann, *Cântec* de Reber, şi *Vilanela* de Massenet; un quartet executat de D-niĭ fraţĭ Dinicu, Löbel şi Flesch, şi ariĭ cântate de domnişoara Assan.

Serata din saloanele D-neĭ Stolojan, în Ianuarie 1898, unde s'a făcut ca literatură: conferinţa D-luĭ N. Petraşcu, intitulată *Conştiinţa naţională,* — a citit D. Ollănescu satira *Tineriĭ şi bĕtrâniĭ,* — a recitat D. Nottara; — şi ca muzică, a executat la piano Domnişoara Stellorian: *Caprice espagnol* de Moskowschi şi *Tarentelle* de Rubinstein, —a cântat D. Dall'Orso câteva ariĭ, — D-na Constanţa Cara: *Le cid* de Massenet, *Samson et Dalila* de St. Saëns, o melodie românească, — şi D. G. A. Dinicu a executat pe vioară: *Rapsodie română* şi o horă, compoziţiĭ nouĕ de ale sale.

Serata din saloanele D-neĭ Sihleanu, în Februarie acelaş an, în care a citit D. Al. Tzigara un studiŭ: *Asupra artelor în România,* şi D. Ollănescu: *Pagine asupra teatruluĭ nostru;* iar ca muzică, s'a executat un *trio* de Schubert de către D-niĭ Elinescu, Flesch şi Löbel, — un solo pe flaut, executat de D. Elinescu, — D-şoara Z. Robescu o sonată la piano, şi D. Dr. Costinescu a cântat maĭ multe romanţe.

Serata din saloanele D-neĭ Petre Grădişteanu, în luna Martie, unde a citit D. Petre Grădişteanu maĭ multe poeziĭ de Theodor Şerbănescu, introduse prin o mică cuvîntare asupra chipuluĭ de a citi poezia,—D. G. Adamescu un studiŭ al sĕŭ asupra *Societăţiĭ române la sfirşitul Fanarioţilor*;—iar ca muzică, a executat D. D. Dinicu o sonată din veacul XVII, D. Dr. Costinescu câteva romanţe, şi eleviĭ D-luĭ Nottara atactul I din *Noaptea Furtunoasă*.

In sfîrşit, *Festivalul* din Maĭ, unde aŭ luat parte compozitorul nostru George Enescu, executând împreună cu D-niĭ Dinicu, Löbel, Flesch, un quartet al sĕŭ; artiştiĭ teatruluĭ naţional aŭ jucat un act din *Boeriĭ şi Ciocoiĭ* luĭ Alecsandri, d-na Niculescu-Ioanin a executat douĕ bucăţĭ la piano, iar D. Nicolae Ionescu, a vorbit asupra luĭ N. Bălcescu.

Tot atuncĭ *Cercul* a oferit tînĕruluĭ compozitor Enescu o coroană de aur.

Seratele noastre la început maĭ restrînse, aŭ luat, anul trecut, proporţiile unor adevĕrate sĕrbătorĭ ale eliteĭ bucureştene. Comitetul *Cercului* crede de datoria sa a aduce în public mulţumirile sale cele maĭ afectuoase Doamnelor care cu atâta graţiositate aŭ deschis saloanele lor *amicilor Literaturei şi Arteĭ Române*.

A. Costin.

REVISTA REVISTELOR

La nouvelle revue, din Noemvrie, prin pana luĭ Arthur de Ganniers, pseudonimul unuĭ ofiţer superior încă în activitate, în *Comment je suis allé à Frohodorf en 187** ne povesteşte o călătorie din timpul exiluluĭ conteluĭ Chambord. Această povestire coprinde şi o poetică descripţiune retrospectivă a Strasburguluĭ, Ulmuluĭ şi Vieneĭ. De Ganniers promite în partea a doua a povestireĭ sale o întîlnire cu Enric V.

Ed. Van Biema continuă publicarea documentelor inedite, ale archiveĭ din Amsterdam, relative la *Aventurierul secoluluĭ al XVIII, Stépan Anibal, prinţ de Albania*, care scria prinţuluĭ d'Orange, Statuderul Olandeĭ, „dacă Statele generale nu-mĭ plătesc un milion, sunt în stare a vĕ căuta până în Batavia, ca să mĕ bat în duel cu D-voastră". Era un mincinos de frunte, care sub pretextul revendicăreĭ unor pretinse cheltuelĭ, făcute din punga luĭ, pentru a determina pe Muntenegrenĭ de partea cauzeĭ republiceĭ neerlandeze, voia să poseze ca prinţ de Albania. Minciunile i se dovediră, fu pus la închisoare, unde se sinucise deschizêndu-şĭ vinele cu ajutorul unuĭ ciob de sticlă.

Vicontele Elie de Lastours, în *Le marché d'esclaves à Fez*, ne dă un tabloŭ, de o mică întindere, dar în care vibrează a notă sentimentală şi emoţionătoare până la lacrĕmĭ, despre soarta nenorocitelor fiinţe omeneştĭ aşezate pe acelaş plan cu animalele necuvîntătoare.

Revue des deux Mondes, din Noemvrie, în *Richelieu et Marie de Medicis à Blois*, un articol istoric, de o mare însemnătate, datorit luĭ Gabriel Hanotaux, ni se presintă în acelaş ton şi în acelaş stil fermecător ca şi al celorlalţĭ scriitorĭ care aŭ scris despre marele om politic, perioada foarte scurtă (Maĭ—Iunie 1617), dar cea maĭ însemnată din viaţa ministruluĭ luĭ Ludovic al XIII. Făcênd portretul luĭ Richelieu, Hanotaux se exprimă astfel: „Dacă realitatea ĭĭ opunea pĭedicĭ ordinare, dacă o înfrângere apărea, imaginea sa nu se turbura; tremura, esita. Apoĭ, de odată, claritatea spirituluĭ sĕŭ îl lumina din noŭ, îl hotăra şi ĭĭ dedea uşurinţa resolvireĭ. Atuncĭ, iute, exact, puternic, se punea pe lucru, piedica era înlăturată printr'un gest".

F. Brunetière ia parte activă în controversa aşa de strălucită asupra *Catolicismuluĭ în Statele-Unite*. Această chestiune a împărţit în douĕ tabere, însufleţite de o duşmănie crâncenă, presa religioasă din Franţa, Belgia şi Italia. Brunetière crede că după ce va dojeni şi pe unĭĭ şi pe alţĭĭ s'ar putea împăca combatanţĭĭ.

Jules Henrivaux în *Une maison de verre* expune rolul cu totul noŭ al sticleĭ în architectură şi indică isvoarele acesteĭ materiĭ în industria contemporană.

Revue de Paris, din Noemvrie, sub titlul *Vingt-huit ans de politique étrangère*, prezintă bilanţul politicei externe a Franţei. Autorul anonim XXX al acestui articol nu se arată câtuşi de puţin entuziasmat de rezultatele acestei politice, ba încă, fără a arăta pe vinovat, se plânge că simpatiile scumpe Franţei s'au compromis, iar intimităţile s'au înăsprit.

Léon Bonnat, vorbind de expoziţia operilor lui Rembrandt la Amsterdam, caracterizează geniul mareluĭ pictor neerlandez şi regretă că, alăturea de tablourile şi desenurile luĭ, nu s'au expus nicĭ una din minunatele-ĭ aquaforte.

Léonce Pingaud face portretul biografic al luĭ Jean de Bry »*Un préfet de Napoléon*«, care administra departamentul du Doubs.

Martine R. Rémusat în *A propos de Struensée* — piesă care a avut un mare succes la Comedia franceză — povesteşte adevĕrata carieră a mediculuĭ luĭ Christian VII. Regina Carolina-Mathilda, care i-a fost iubită, perde în această poveste prestigiul de graţie şi virtute, cu care o încoronase Meurice.

Grande revue, din Noemvrie, începe publicarea unuĭ însemnat studiŭ *La fable politique dans Phèdre* de Louis Havet.

Autorul caută a ne înfăţişa adevĕrata personalitate a fabulistuluĭ latin, personalitate pe care n'a ghicit-o nicĭ chiar renumitul critic Sainte-Beuve. Havet vede în liberatul luĭ August un poet satiric îndrăzneţ şi independent, iar nu un traducĕtor elegant al luĭ Esop.

Emile Faguet, părăsind cărarea criticeĭ literare pentru cea a sociologieĭ, consacră primul articol *socialismuluĭ în 1898*. Autorul are de scop a defini socialismul, cum este în principiŭ, cum a fost la originea sa, şi evoluţiunea prin care a trecut. Intreg articolul se bazează pe argumente de actualitate, opunênd un sistem altuia, pentru a scoate în relief teoriile luĭ Georges Renard.

Anatole Le Braz ne zugrăveşte în colorĭ viĭ şi locale *La résurection du théâtre populaire en Bretagne*.

G. Tarde desvoltă un subiect *La transformation de l'impunité*, care, după el, până acum n'a ocupat atenţiunea criminaliştilor. Autorul demonstră că penalitatea este destinată a fi înghiţită de lipsa de pedeapsă, care creşte din zi în zi.

Camile Mauclair destăinueşte secretul *Esteticeĭ luĭ Stéphane Mallarmé*.

»Idea de căpetenie a luĭ Mallarmé, în ceeace priveşte formele stiluluĭ, era că limba scrisă »este cu desăvîrşire distinctă de limba vorbită şi că în decursul timpuluĭ fără raţiune s'au ames»tecat. Această limbă specială, ferită de uzagiul comun, prin raritatea termenilor, multiplicitatea »distribuirilor, tonalitatea vocalelor şi întrebuinţările speciale ale sintaxeĭ, Mallarmé o considera ca »proprie pentru a exprima nu numaĭ simbolul, dar o aluziune la simbol şi a distrage calitatea lor »prin incarnaţiunea într'o idee. Simbolismul, alegoria, aluziunea, ficţiunea, exprimate în mod armo»nios şi într'o continuă fineţe de sintaxă, prea aproape la el de cea engleză — iată elementele sale; »de lucru«.

Revue des revues, de la 1 Noemvrie, continuă articolul *Avons-nous une noblesse française* de Vicontele A de Royer et . * . Autoriĭ duc pe cititoriĭ în pelerinagiŭ în ţara falsilor ducĭ şi prinţĭ, le arată cum la suprafaţa aristocraţieĭ franceze şi a foburguluĭ Saint-Germain plutesc nume împrumutate, titluriĭ ilegale, blazoane de fantasie.

Tigrane Yergate, cel maĭ mare dintre scriitoriĭ armenĭ, în *Le cimetière d'Athènes*, un elogios articol pentru Grecia, ţara suvenirurilor glorioase şi a durerilor viĭ, ne plimbă printre marmurile din vechiul cimitir atenian, dându-ne explicarea simboluluĭ ce reprezintă fiecare marmură, roasă de vremurĭ.

In *Quatre femmes de lettres* se face analiza operilor *Le Journal d'un Grinchu* de Gyp *Petits et grands* de Brada; *Comédienne* de Daniel Lesueur şi *Fiacres* de Marni.

In *Le journal d'un Grinchu* M-me Gyp biciueşte într'un mod cât se poate de crud noblęţea franceză, deşi autoarea se trage dintr'o familie nobilă.

Petits et Grands sunt nişte scurte nuvele, tablouriĭ, care pun sub ochiĭ noştri miĭ de senzaţiunĭ complexe prea sfâşietoare şi prea puternice.

Comédienne, de M-me Daniel Lesueur, este tipul a ceeace se chema altădată *le bon roman*. Vițiul este biciuit și virtutea înălțată.

Fiacre, de M-me J. Marni, sunt niște scurte scene, instantanee, dar cu tot farmecul și mișcarea vieții. Toate sunt scrise în formă de dialog.

In *Revue des derniers livres anglais* se face analiza câtorva din ultimile cărți engleze.

Rupert of Hentzau de Anthony Hope nu este decât un roman eșit aproape în întregime din imaginațiunea luĭ Anthony.

King's Jackal de Richard Davis coprinde studiul vieții regeluĭ Christian al Hineĭ. Studiul caracterelor, stilul chiar al luĭ Davis fac din acest volum un roman inferior. Keary în *The Journalist* face portretul maĭ mult decât măgulitor al ziaristuluĭ.

Helbeck of Bannisdale de M-me Humphrey Ward este istoria sufletuluĭ sĕŭ, istoria îndoelilor sale filosofice, neliniștеĭ sale sufletești, suferințelor sale și luptelor angajate între inima și rațiunea sa.

The Forest Lovers de Maurice Hevett este un roman de aventurĭ, în care personagiile departe d'a fi niște păpușĭ sunt oamenĭ. La fiecare pagină se simte cunoștința aprofundată a vechilor cântece și a romanelor cavalerești.

In numĕrul de la 15 Noemvrie al acesteĭ reviste, R. Paulucci di Calboli începe un studiŭ sociologic de mare importanță intitulat »*Les prolétaires intellectuels en Italie*. Paulucci arată că printre legăturile care unesc societățile contemporane, cele create de proletariĭ intelectualĭ și internaționalĭ sunt cele maĭ netăgăduite și rĕmân cele maĭ neînvinse. Arată cât de săracă e Italia și că agricultura, industria, comerțul sunt în pericol și tinerĭĭ nu pot găsi în aceste ramurĭ ale activității omenești o recompensă sigură și demnă de ceeace le înfățișează profesiunile și carierile intelectuale. De aceea proletariatul intelectual în Italia crește, punêndu-o în imposibilitate de a intra în marea luptă economică a națiuniĭ contra națiunilor.

Henri Frantz în *Léonard de Vinci caricaturiste* se ocupă de marele pictor din punctul de vedere al caricaturiĭ. Ajutat de câteva din tipurile-caricaturĭ ale luĭ de Vinci ne arată cât de bine a prins pictorul în ele incarnațiunea ipocrizieĭ, minciuneĭ, cruzimeĭ, și sunt niște documente psychologice din care se revarsă în abundanță vastul spirit al luĭ Léonard.

Paul-Henri Tessyl, în *Le Théâtre de la passion à Selzach*, descrie scena simplă din orașul Selzach. Ca și la Bayreuth, în teatrul din Selzach elementul muzical predomină.

In *Revue des derniers livres français* ni se vorbește de *Les femmes de la Renaissance* de R. de Maulde La Clavière; de *La sagesse et la destinée* de Maurice Mæterlinck; de *Le mauvais désir* de Lucien Muhfeld și *Un coin de Parnasse* de Adolphe Brisson.

In *Les femmes de la Renaissance*, pentru prima oară se găsește elucidată chestiunea: Bĕtrâna Franță era creștină? Care era adevĕrata stare a sufletuluĭ femeilor sale, a aristocrațieĭ intelectuale și sociale? Femeile renașterĭĭ n'aŭ fost tot așa de filosofice și radicale ca cele din secolul XVIII? Misticismul neo-platonian al frumuseților lumeștĭ din secolul XV și XVI nu era o adevĕrată liberă cugetare? Soluția acestor diferite probleme este dată cu multă căldură, probe și citațiunĭ.

La Sagesse et la destinée coprinde sinteza saŭ codificarea unuĭ tip de misticism raționalist. Mæterlinck unește în mod îndemânatec dulceața mistică a luĭ Mouni saŭ a luĭ François d'Assise cu doctrinele positiviste ale luĭ Spencer.

Mauvais désir asigură luĭ Muhlfeld un loc printre romanțierĭĭ francezĭ. In *Mauvais désir* a întrebuințat aceleașĭ personagiĭ tip, care constituesc figuranțiĭ ordinarĭ din romanele școaleĭ psicologice, dar câtă diferință, în ton, în mers, în modul de a simți și scrie!

Un coin du Parnase este un roman comic, de toată frumusețea, semĕnat cu aventurĭ glumețe.

* * *

Deutsche Rundschau din Noemvrie, în *Ceeace știm astăzĭ despre origina omuluĭ*, de Ernest Haeckel ne dă resultatele dobêndite de cercetările antropologice încheind că »omul se coboară dintr'un lanț dispărut de primate terțiare«, și afirmă că aceasta nu maĭ e o ipoteză vagă ci un

fapt istoric care nu se poate demonstra în chip exact, cum nu se poate demonstra în chip exact existența unuĭ Linée, Laplace, de Malpighi, Newton, cu toate că noĭ știm că eĭ aŭ trăit prin faptele sĕvîrșite de eĭ. »Sunt încredințat, sfîrșește Haeckel, că știința veaculuĭ XX nu numaĭ că va admite unanim teoria *Evoluțiuneĭ*, dar o va sĕrbători ca pe cea maĭ considerabilă cucerire intelectuală a timpuluĭ nostru«.

Walter Gensel, cu ocazia centenaruluĭ luĭ Eugeniŭ Delacroix, studiază lucrările pictoruluĭ francez, dându-l drept unul din ceĭ maĭ marĭ artiștĭ aĭ epociĭ noastre.

A. Boguslawschi, subt titlul *Proiectul de desarmare al Țaruluĭ*, se întreabă: în cazul când proiectul ar fi votat de popoare, de unde o să înceapă și unde o să sfîrșească dezarmarea? Va cuprinde ea, spre pildă, restrîngerea construireĭ drumurilor de fer, care, după Moltke, sunt considerate ca cel maĭ strategic factor; se va atinge fortificațiile, școalele militare ale popoarelor și atâtea alte instituțiĭ în legătură cu armata?... Ceeace el crode realizabil din acest proiect, este că »se va putea preveni abuzurile rĕzboiuluĭ«.

Deutsche Revue din Noemvrie, cuprinde asupra aceleeașĭ întrebărĭ a desarmăriĭ un articol de vice-amiralul Colomb, privită din punctul de vedere naval, — și un articol de Spiridion Sopcevic în care ni se dă părerea luĭ *Gambeta asupra luĭ Bismarck.*

* * *

Gazette de Beaux-Arts din Noemvrie, subt semnătura criticuluĭ autorizat Emil Michel, ne dă, cu ocaziunea expoziținiĭ operilor luĭ Rembrandt la Amsterdam, un articol interesant în care se precisează cu multă cunoștință câteva din însușirele talentuluĭ luĭ Rembrandt.

The Studio din Noemvrie, cuprinde o schiță asupra vieții și operilor pictoruluĭ Grigorescu, din care reese, pentru epoca în care trăim, personalitatea covîrșitoare a artistuluĭ nostru.

Z.

m. 2 dec. 1898

Fac-simile dintr'un manuscris vechiŭ al luĭ Alecsandri

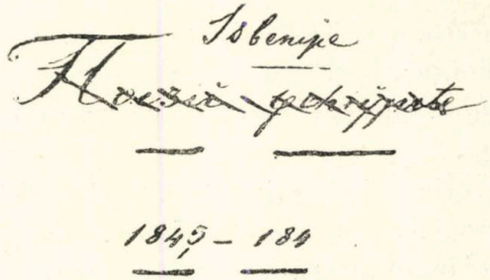

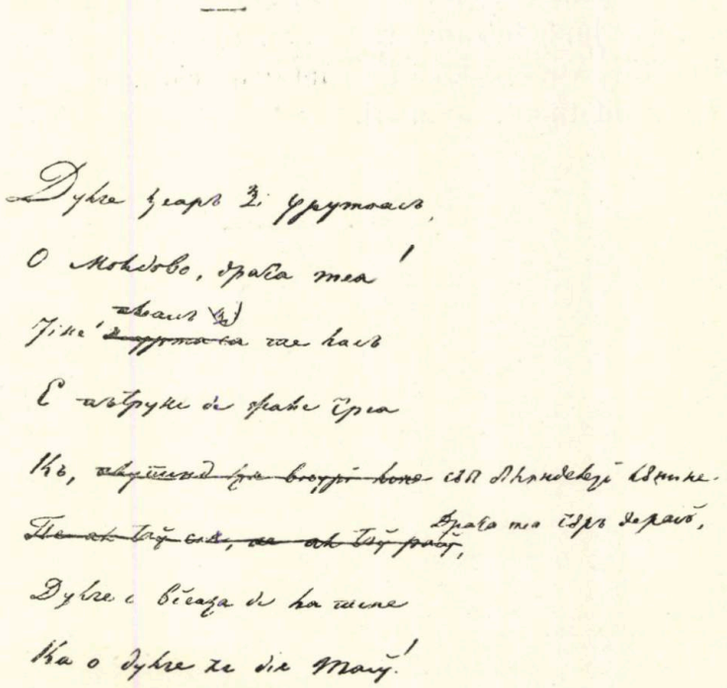

Printre cărțile și hârtiile rĕmase de la frațiĭ Goleștĭ în vechile case de la moșia lor, D-nu A. Davila a găsit manuscrisul autograf cu primele poeziĭ ale luĭ Vasile Alecsandri, compuse între 1843 și 184. . . . cum se vede pe copertă.

Caietul, care conţine cele maĭ vechĭ din poeziile tipărite în 1857 la Paris, sub titlul de *Doĭne şi Lăcrămioare*, pare a fi fost forma cea dintâĭ sub care poetul avea de gînd să-şĭ publice primul volum. In adevĕr, el conţine vreo douĕzecĭ de bucăţĭ numerotate, dar nu în ordinea chronologică, ci după gustul şi fantazia autoruluĭ.

Aproape nicĭ una din aceste poeziĭ nu e lipsită de ştersăturĭ şi de îndreptărĭ.

Manuscrisul — un album de desen — e bine conservat, scris cu litere cirilice şi cu acea scriitură subţire, citeaţă şi elegantă pe care nu o maĭ poate uita cine a vĕzut-o o singură dată.

Dăm aci, în fac-simile, prima filă servind de copertă caietuluĭ şi o pagină conţinênd primele strofe ale celebreĭ poeziĭ *Adio Moldoveĭ*, care a fost scrisă, fie zis în treacĕt, la Galaţĭ, în 1846 iar nu în 1848, cum este datată în ediţiunea definitivă a operilor luĭ Vasile Alecsandri.

Cum a ajuns acest caiet la Goleştĭ? In modul cel maĭ simplu. El a fost probabil dăruit de autor, cum avea obiceiŭ poetul, luĭ Nicolae Golescu, cu care legase o trainică prietenie la Paris, şi acesta l-a trimis de acolo la Goleştĭ, în 1857, cu toate cărţile şi hârtiile ce-l întovărăşise în pribegie.

Fiindcă un aşa de preţios autograf, cel maĭ vechiŭ al mareluĭ poet român, este oarecum o avere naţională, D-nu Davila l-a oferit Academieĭ.

De acum micul caiet va fi la adăpostul vicisitudinilor. Rĕsfoit din vreme în vreme de vre-o mână respectuoasă, el va evoca amintireĭ zîmbitoare o epocă de zbuciumărĭ şi de lupte în care, printre evoluţiunile ideilor şi revoluţiunile noastre sociale şi politice, a rĕsunat, ca un cântec de ciocârlie în zorĭ de ziuă, viersul mîngâios al neuitatuluĭ Alecsandri.

CH. LOGHI.

ION BREZEANU

Un om de spirit, luminat şi mare amator de artă, pasionat maĭ ales de teatru—răposatul Iancu Alexandri, fratele celebruluĭ poet, — povestea odată următoarele.

Aflându-se la Paris, ca agent diplomatic, primi într'o zi vizita unuĭ tînĕr compatriot, înarmat cu un pachet voluminos de recomandaţiunĭ oficiale şi private. Tînĕrul, care debutase pe scena teatruluĭ naţional din Bucureştĭ, dovedise de timpuriŭ multe bune dispoziţiunĭ, aşa că ministerul şcoalelor îĭ acordase o bursă spre a studia şi a-şĭ perfecţiona talentul în capitala Franţeĭ, metropola arteĭ dramatice. Fericitul debutant cerea agentuluĭ român un mijloc de introducere pe lîngă vreunul dintre maeştriĭ marĭ aĭ sceneĭ franceze. Iancu Alexandri se afla în ceĭ maĭ buniĭ termenĭ cu toţĭ artiştiĭ parisienĭ; în deosebĭ, era prieten de aproape cu ceĭ de la Comedie. Fără multă vorbă, tînĕrul obţinu ce dorea — o scrisoare cordială către un vestit pensionar al caseĭ luĭ Molière.

A treia zi, se întîlneşte Alexandri cu acel maestru şi află că tînĕrul se introdusese destul de frumos. Marele artist îĭ spusese să-şĭ aleagă un rol pe care nu-l maĭ jucase; tînĕrul îşĭ alesese unul de *premier sujet fort* — o mare îndrăzneală, de sigur.

— Aĭ şi gust şi curaj; bravo! e un rol foarte greŭ, dar e în adevĕr foarte frumos: merită să-l munceştĭ. Prea bine. Studiază-l şi, după ce 'l veĭ învĕţa

cum se cade, vino câte o oră pe săptămână la mine, să văd ce poţi şi să-ţi dau cu dragă inimă orice poveţe pot.

Dar, ceva mai mult. Tînărul debutant român făcuse maestruluï o excelentă impresie; se arătase foarte simpatic şi foarte desgheţat.

— Ştiï că sunt îndrăzneţï şi inteligenţï românii dv; da, foarte inteligenţï!

Asta a măgulit, se înţelege, amorul propriŭ al boeruluï român, cald liberal de la 48. Dar încă bucuria luï trebuia să fie în curînd culminată. La o următoare întîlnire cu pensionarul de la Comedie, coconul Iancu a aflat că Românii trec nu numaï în privinţa curajuluï, dar şi 'n privinţa inteligenţiï, orice măsură— sunt prea din cale afară inteligenţï.

Ce se întîmplase?—Peste cincï şease zile de la primirea roluluï, noŭ pentru el, tînărul se întorsese radios la maestru: studiase rolul, îl învăţase — ce e drept, pe icï pe colo nu ştia poate exact textul — dar, aminterï, îl învăţase destul de bine, şi era gata să se supună la examen.

— Amicul meŭ, i-a zis francezul, daca d-ta poţï face atâta în câteva zile, un singur consiliŭ ţi-aşï mai putea da: întoarce-te numaï-decât în ţara d-tale. Te asigur că eŭ nu te maï pot învăţa nimica; din contră, aşï putea eŭ învăţa de la d-ta; atâta numaï că ţi-aï perde vremea de geaba: nu mă simt capabil de asemenï *tours de force;* şi mă pot prinde că toată lumea aci la Paris îţï va spune acelaş lucru.

Daca maestrul francez, greŭ la pricepere, a rămas uimit în faţa unuï îndrăzneţ debutant român, ce ar face când i-aş spune că se poate o minune şi maï mare?—Un rol izolat, o concepţie singulară, independentă de orice condiţiunï de *ensemble*, în fine, o exhibiţie de virtuozitate personală—calea-valea. Dar a studia, a şti şi a juca în câteva zile o piesă întreagă?...

— Cum? domnule. A realiza în maï puţin de o săptămână o complexă sinfonie, în care instrumentele sunt suflete de oamenï cu atâtea nenumărate coarde trupeştï—mişcându-se de colo până colo, evitându-se, căutându-se, ciocnindu-se, stăpînindu-se, isbucnind; tot atât de elocuente în tăcere ca şi vorbind; denunţându-se cu atât maï sigur, cu cât se ascund maï discret; şi, în acest complex întreg, păstrându-se cu scumpătate ritmul strict necesar al acţiunii, atât de variat şi de bogat în nuanţe!... In câteva zile!.. Dar e peste putinţă... Dar maï lesne aş putea crede să-mï spuï că edificiul Teatruluï Naţional, a căruï reparaţie neisprăvită durează de vre-o cincï anï, s'a clădit în treï zile întreg din temelie până în vîrf, cum se clădesc la solemnităţï arcurï de triumf din scânduri şi mucava!.. A! domnule, orï vreï să rîzï de mine, orï eştï un ignorant în materie...

— Mă iartă, domnule, nicï una, nicï alta...

— Atuncï...

— Atuncï, poftim, mă rog, cu mine la teatru.

Şi ne ducem... După ce ieşim, francezul meŭ, adînc afectat, îmï spune

— Păcat! Aţĭ avea câteva bune dispoziţiunĭ, câteva instrumente convenabile... Dar ce teatru! Dumnezeule! Dar, bine, d-le, asta este pur şi simplu recitarea silită, şi încă nu tocmaĭ fidelă, a uneĭ bucăţĭ literare, maĭ mult saŭ maĭ puţin interesantă ca fabulă, maĭ mult saŭ maĭ puţin sărată ca dialog de spirit; e o recitare făcută de câteva persoane în costume, maĭ mult saŭ maĭ puţin potrivite cu epoca în care presupunem că se petrece fabula. Am auzit numaĭ vorbele, şi încă şi acelea eraŭ citite cu egală emfază, nu vorbite cu potrivită sinceritate. Insă în teatru, ca şi în lume, vorbele constituesc numaĭ o parte a existenţiĭ; şi o dovadă despre asta este că, afară de cazurĭ foarte rare de superexcitare, oameniĭ vorbesc pe rînd; unul spune, iar ceĭlalţĭ tac ş'ascultă. Dar, dacă ascultă şi tac, asta nu însemnează că aŭ încetat să trăiască; cele ce aud şi văd, cele ce înţeleg şi simt fără să fi auzit saŭ văzut, ĭĭ afectează pe fiecare într'un deosebit fel, în felul necesar determinat de firea luĭ. In viaţă, de zece orĭ maĭ mare rol aŭ ochiĭ şi sprincenele decât gura: vorbele fără ochĭ aŭ prea puţină căldură; ochiĭ fără vorbă pot spune multe. Şi nu numaĭ ochiĭ şi sprincenele pot fi maĭ elocuente decât gura. Orĭce mişcare poate spune maĭ multe decât tirade întregĭ... Un om nu maĭ poate suferi descrierea uneĭ nenorocirĭ ce i s'a întîmplat; nu te maĭ poate privi în faţă, pe tine, povestitorul; îţĭ întoarce spatele, acoperindu-şĭ ochiĭ cu amêndoĭ pumniĭ încleştaţĭ: în mişcarea umerilor, în strînsoarea de la ceafă, vezĭ bine câte lacrimĭ şi cât de amare varsă ochiĭ ascunşĭ.... Dar maĭ trebuesc oare exemple?

Pretenţioasa teorie a francezuluĭ mi-a deşteptat douĕ depărtate reminiscenţe.

Celebrul Millo juca în beneficiul sĕŭ la Bossel o piesă din franţuzeşte cu câţĭva actoraşĭ de strînsură. Intr'o scenă unde Millo, ca baron, sfida pe un marchiz, baronul începe:

»D-le marchiz, când e cineva poltron ca d-ta!..«

Dar actoraşul privea pe baron cu ochiĭ miraţĭ, ca şi cum n'ar fi fost marchiz ofensat, ci spectator interesat. Millo reîncepe:

»D-le marchiz, când e cineva poltron ca d-ta!..«, apoĭ printre dinţĭ, încet: »Ci supĕră-te, nene, pentru Dumnezeŭ!«

Aş! Marchizul, deloc. Millo urmează:

»... Când e cineva laş... (încet) Incruntă-te, omule, ce dracu!«

Marchizul nu cedează; ba nicĭ nu-ĭ dă replica. Baronul încet:

»Ci zi, nene!«

De prisos. Atuncĭ, vĕzênd că marchizul e din cale afară solid, Millo se hotărĕşte să sacrifice scena şi zice tare:

»Dar... o să te superĭ, că vĕz că nu te superĭ; dar... o să-mĭ zicĭ mizerabil! că vĕz că nu-mĭ zicĭ. Eĭ bine! să ieşim, d-le marchiz!« şi, încet: »Ieşĭ, nene, că m'aĭ omorît!«

Marchizul poltron a fost mulţumit să iasă, urmat de aplauzele sgomotoase ale parteruluĭ, care înţelesese bine toată greutatea situaţieĭ baronuluĭ. Ce e drept, tînĕrul artist nu studiase la Paris, — era producţie curat naţională.

Neuitatul Dragulicĭ, care, pe lîngă extraordinar talent, avea şi mult spirit, trebuia să debiteze într'o dramă romantică o enormă tiradă: povestea uneĭ femeĭ, cu toate amĕnuntele şi cu nenumĕrate exclamaţiunĭ, cum se prăpădise amantul eĭ, amicul luĭ, într'o cursă infamă, întinsă de vrăjmaşĭ. Dragulicĭ se plângea de lungimea paragrafuluĭ şi pretindea luĭ Pascaly, directorul, să i-l maĭ condenseze:

— Nu din pricina mea; eŭ îl zic, să fie şi de douĕ orĭ maĭ lung; dar mi-e milă de Miţa.

— Firește, zice Miţa, cu naivitatea-ĭ cunoscută; încaĭ, tu vorbeştĭ; dar eŭ... ce să fac un sfert de ceas?

Dragulicĭ rĕspunde:

— Să-ţĭ cumpĕr o oca de mere, să le rumegĭ cât m'oiŭ bălăbăni eŭ; să nu zicĭ că aĭ stat de geaba în picioare.

Nu; să fim drepţĭ; să lăsăm deoparte pentru moment amorul propriŭ naţional şi să mărturisim că francezul, făcênd observaţiile de maĭ sus, ar avea multă dreptate. Şi aci îmĭ vine la îndemână să daŭ, ca vechiŭ sufler şi regisor, câteva poveţe amatoruluĭ de comedie.

Amatorule, la teatru, nu face, ca unele persoane din lojĭ, concurenţă de declamaţie actorilor, fiindcă asta supĕră pe alţĭ spectatorĭ, care întorc involuntar privirile către d-ta sîsîindu-te; şi dacă, din nenorocire, maĭ eştĭ şi urît, nu şade frumos să se uite atâta lume la d-ta şi să şoptească: după ce e urît, maĭ e şi prost şi obraznic! Tacĭ frumuşel la locul d-tale şi ascultă cu atenţie. Cu urechea fiĭ într'un loc, dar fiĭ cu ochiĭ în patru. Ascultă ce vorbeşte un eroŭ; dar priveşte şi ce face când vorbeşte, şi ia seama bine dacă se potriveşte *cum* este cu *ce* spune, şi în acelaş timp priveşte mereŭ şi pe ceĭlalţĭ care tac, să vezĭ ce fac. Controlează, cu toată severitatea bunuluĭ simţ, dacă se potriveşte *cum* sunt eroiĭ care nu spun nimic cu *ce* spune eroul care vorbeşte. Nu scăpa un moment pe niciunul din ochĭ. Într'un cuvînt, ascultă şi priveşte pe Dragulicĭ, dar nu pierde o clipă din vedere pe Miţa — numĕră-ĭ cu stricteţă merele. Veĭ constata cu metoda aceasta lucrurĭ foarte ciudate: de exemplu, că un personaj tăcênd se potriveşte maĭ bine cu spusele altuĭ personaj, decât acesta însuşĭ cu spusele sale chiar. Cu metoda aceasta îţĭ veĭ da seama, cum nu-ţĭ daĭ acuma, pentru ce, cu tot piperul pus de unul, bucata ce ţi-aŭ servit-o a fost sarbĕdă: piperul unuia a fost insuficient ca să ridice gustul atâtor pumnĭ de spanac pe care ceĭlalţĭ colaboratorĭ, tăcênd saŭ vorbind, i-aŭ aruncat rînd pe rînd în oală. Astfel veĭ înţelege că marea chestiune în arta de execuţie este temperamentul şi marele secret al unuĭ teatru este acordul perfect al temperamentelor.

Maĭ întâĭ trebue să aĭ temperamentele, şi pe urmă — pe urmă să înţelegĭ că nu le poţĭ găsi acordul perfect în câteva zile.

Neîndoios, avem artiştĭ de mare temperament în Teatrul nostru naţional.

A'ĭ pomeni pe toţĭ şi a face analiza raţionată a joculuĭ fiecăruia, ar fi o lucrare prea grea pentru mine — sunt prea mulţĭ. Deocamdată mĕ mărginesc a spune câteva cuvinte asupra unuia, care mi-a atras acum în urmă cu deosebire atenţia: Ion Brezeanu.

Fără pretenţie de a decreta talente, dar şi fără nicĭ o ezitare, cutez a spune: Brezeanu este un extraordinar temperament, o natură desăvîrşită de artist, unul dintre rarele fenomene care pun adînc marca lor pe o întreagă epocă artistică. Este un Dragulicĭ, e un Iulian, un Mateescu; probabil ar putea fi un Millo... Ar putea — dacă... Dar despre acest *dacă*, maĭ la vale.

Vedeţĭ — nu vorbesc decât de concepţiile luĭ marĭ — pe artistul nostru în »Mort fără lumînare«, în »Doctorul fără voe«, în »Scrisoarea perdută«, în »Noaptea furtunoasă«, în »Avarul«, şi judecaţĭ despre minunata bogăţie a invenţieĭ luĭ, varietatea fantazieĭ luĭ, puterea stăpînă cu care 'şĭ face palpabile concepţiunile. O fibră a fiinţeĭ luĭ nu s'astîmpĕră o clipă; toate lucrează potrivit ca 'ntr'un traiŭ adevĕrat şi sincer. Şi ceeace face să se ridice aşa de sus creaţiunile tînĕruluĭ artist este dragostea călduroasă cu care el le îmbracă pe toate într'un fel de atmosferă lirică particulară.

Uitaţi-vĕ la Sganarelle, stricatul cela de lemnar, cât e de simpatic când, cicălit de nevastă, ĭĭ spune fierbênd: »Te... bat!« cât e de drăgălaş când, scos din fire, chiar o bate! Dar întîlnirea cu doica? Cu ce admiraţie nesăţioasă o priveşte! cum ĭĭ sticlesc ochiĭ lăcrimoşĭ şi cum îşĭ linge buzele ca de cea maĭ fină dulceaţă! cu cât de exaltată galanterie se apropie să-ĭ cerceteze laptele! Dar modul vertiginos cu care vechea slugă de doctor debitează frânturile incoherente de fraze latineştĭ, ce-ĭ sbîrnîie încă prin minte!

Uitaţi-vĕ la nenea Nae Ipingescu, gravul ipistat din »Noaptea Furtunoasă«, cu cât tact şi cu câtă discreţie ştie el să cultive amiciţia cetăţeanuluĭ Titircă şi stima întregiĭ familiĭ a acestuia! Cu câtă vervă lămureşte pe amicul sĕŭ asupra binefacerilor sistemeĭ democratice a sufrajuluĭ universal, preconizate de tînĕrul liberal Venturiano! Cu câtă seriozitate desleagă el la sfîrşitul pieseĭ încurcătura, când recunoaşte pe romanticul publicist, pe care-l admiră prin luminată convingere! — Ipingescu, acest tip de farsă groasă, se ridică prin interpretarea sobră şi rafinată a luĭ Brezeanu la dignitatea adevĕrateĭ comediĭ.

Aceeaşĭ favoare o capĕtă prin interpretarea luĭ Brezeanu şi tipul revoltător de trivial al Cetăţeanuluĭ turmentat din »Scrisoarea perdută«. Artistul nostru se afirmă şi aci ca un talent de elită, confirmând încă odată clasicul precept că şi un monstru uricios redat de artă trebue să placă. Din acel respingĕtor alcoolic, Brezeanu face o nesĕmuit de interesantă întrupare. Are acest Cetăţean turmentat atâta dulceaţă în ochĭ şi pe buze, atâta mĕsură în mişcărĭ, atâta onestitate şi mansuetudine în suflet, încât încetează a maĭ fi un tip real înjosit; el se ridică sus şi ia proporţiile largĭ şi demne ale unuĭ tip abstract: simbolul unuĭ popor întreg... Uite'l! In schimbul uneĭ închipuite îndreptăţirĭ de sufraj, el este, aci îmbrăţişat, aci îmbrâncit, când curtenit, când batjocorit,—rînd pe rînd, aplaudat, huiduit, ridicat pe braţe, tăvălit prin noroiŭ, pupat, bătut, îmbĕtat şi

mistificat; arareorĭ, par'că şi-ar înţelege lucid ciudata soartă, dar e peloc iar buimăcit de câte i se 'ntîmplă; mâhnit, dar tot glumeţ; beat, dar cuminte; viţios, dar cinstit, se supĕră o clipă de ceea ce, pricepênd turbure, simte limpede că se face cu dînsul; apoĭ, recăzênd de bunăvoie în amăgire ca într'o ultimă scăpare posibilă, urmăreşte cu tenacitate suprema luĭ mîngâiere, —sîmburele mistificărĭĭ! rădĕcina soarteĭ luĭ! — caută mereŭ şi fără preget să afle de la măcar cine, până nu se 'nchide urna: »el!... pentru cine votează?... *el!*« Şi în sfîrşit,—lumea noastră nu-ĭ atât de rea pe cât se spune, — i se dă mîngâierea: află în sfîrşit de la doamna Trahanache pentru cine votează şi, triumfător, aleargă să-şĭ exercite, suveranul! dreptul de a stăpîni prin liber sufraj. Pentru aceea, când se serbează victoria electorală, omul ridică din toată inima-ĭ recunoscĕtoare toastul luĭ »în sănĕtatea coaniĭ Joiţichiĭ, că e damă bună!« Dragostea sinceră cu care Brezeanu îşĭ motivează toastul este o culme teatrală. Cu douĕ vorbe spuse cald din adîncul sufletuluĭ, el pune un fel de pecete morală pe o poemă, poate, condamnabilă, pe o operă intelectuală de o moralitate cu drept cuvînt atât de contestată. După toastul luĭ Brezeanu, un om de inimă nu poate eşi din teatru fără să se împace, ba oarecum chiar să simpatizeze, cu distinsa damă de lume şi cu beţivul josorît de cârciumă, — douĕ creaturĭ greşite, rătăcite, vinovate, Dumnezeŭ ştie din ce pricinĭ, dar bune — zică ce le place ipocriţiĭ! — cu siguranţă, bune.

Şi când face Brezeanu, cu atâta covîrşitoare putere, aceste douĕ superioare creaţiunĭ? — Când încă este caldă memoria celor doĭ marĭ predecesorĭ— fie-le dînsa totdeauna iubită şi respectată! — neuitaţiĭ Iulian şi Mateescu...

Cine poate pĕtrunde intimele jocurĭ ale spirituluĭ nostru, captiv subtil în greul trup?

Cu cerbicea încovoiată şedeam în fundul uneĭ lojĭ la o reprezentaţie a »Scrisoriĭ perdute«, gîndind la acu vreo cinsprezece anĭ. Melancolia îmĭ apucase capul bine cu amêndouĕ mânile şi-mĭ lingea rar şi apĕsat fruntea şi ochiĭ, cum linge felina obrazul prăziĭ pe care o ţine supusă în ghiare, săgetându-o cu privirea până în fundul luminiĭ ochilor. Să maĭ mĕ apăr?... degeaba. Am închis pleopele, acoperindu-le cu stînga, şi, ameţit în întuneric de tortură, am oftat din adîncul ostenitеĭ inimĭ. Iar spiritul a trecut atuncĭ printr'unul din acele momente de bizarerie care-ĭ sunt aşa de frecuente; nesocotind povara a cinsprezece anĭ aproape şi rupênd orĭce solidaritate cu trupul chinuit, a voit să se amuze. Am simţit — lucru ce nu mi se întîmplă foarte des — că ochiĭ meĭ sunt uzĭ: eraŭ balele melancolieĭ. Totdeodată am auzit pe scenă explicaţia Cetăţeanuluĭ turmentat, care aduce »adresantuluĭ cu domiciliul cunoscut« perduta scrisoare regăsită. Am ridicat mâna de pe ochĭ şi prin perdeaua lor umedă, sub slaba lumină a lustruluĭ, am vĕzut alăturea mea în lojă, am vĕzut bine pe vechiul meŭ prieten Mateescu. Am vrut să strig, am dat să fac o mişcare, dar am rĕmas mut şi încremenit pe loc, atât de absorbit urmărea el desfĕşurarea priveliştiĭ de pe scenă. Cu ochiĭ'ĭ marĭ fără clipire, cu degetele înfipte pe rampa de catifea a lojeĭ, cu capul

pornit înainte, cu finele luĭ buze strînse, extaziându-se treptat şi transfigurându-se ca sub farmecul uneĭ nespuse bucuriĭ ce i se apropie şi-l apucă tot maĭ mult, Mateescu a urmărit toată scena, şi când Cetăţeanul turmentat a eşit plecând triumfător în fuga la vot, Mateescu s'a ridicat în picioare ş'a început să aplaude frenetic... — L-am vĕzut numaĭ; palmele nu'ĭ sunaŭ... Apoĭ s'a întors cu faţa radioasă către mine, şi l-am auzit distinct şoptindu-mĭ: »Ah! ce frumos!« In sgomotul aplauzelor, cortina s'a lăsat; lumina aproape moartă a candelabrelor electrice a reînviat... Mateescu pierise de lîngă mine — se dusese la locul sĕŭ...

Am alergat pe scenă. L-am îmbrăţişat pe Brezeanu cu căldura de care eram capabil acum cinsprezece anĭ, aşa de cald, că, o clipă, n'am putut şti cine e lipit de pieptul meŭ — el orĭ Mateescu.

Fiĭ fericit şi vesel acolo und'eĭ fi, iubite prieten dispărut! Cetăţeanul turmentat tot trăeşte, e sănĕtos şi bine, şi mĕ însărcinează să-ţĭ spun că, d'aci de departe, te salută graţios.

Cea maĭ nouă creaţiune a luĭ Brezeanu este Harpagon — o muncă de anĭ. De câţĭ?... Vezĭ acest preţios mărgăritar? Spune-mĭ ce vîrstă are... Cum o să poţĭ socoti în ce moment anume sa întăritat un punct pe corpul uneĭ stridiĭ? Cine ar putea afla când anume a căzut într'un creer sĕmînţa uneĭ opere? Dar maĭ la urmă, ce-ţĭ pasă de sĕmînţă şi de muncile de rodire prin care ea a trecut? Iată rodul generos — Harpagon întreg.

Pentru cine ştie de ce e vorba, Harpagon este unul din rolurile cele maĭ grele din câte s'aŭ putut vreodată închipui: tip abstract—întemeiat aproape peste tot pe ideaţiune, şi numaĭ în douĕ treĭ momente pe acţiune; ascunzând foarte slab, sub o înfăţişare comică şi nu prea, un caracter tragic; antipatic până la hidos; aci naiv până la imbecilitate, aci şiret până la infamie; când neîncrezĕtor până la absurd, când credul până la ridicul; totdeauna crud ca o fiară, şi toate astea nu pentru el, ci pentru patima ticăloasă şi blestemată, care-l chinue, îl roade, îl stafideşte.

Brezeanu poartă pe umerĭ această colosală greutate, cu perfectă siguranţă a ritmuluĭ, fără un moment de oboseală, de sforţare saŭ ezitare. Ce mască! Ce ochĭ! Ce siluetă. Sunt prea multe, ca să le pot numĕra amĕnuntele acesteĭ desăvîrşite creaţiunĭ, a căreĭ culme este vestitul monolog de la sfîrşitul actuluĭ al patrulea.

Aci îl aşteptam cu multă emoţie, firește, dar fără nicĭo teamă. Cu douĕ zile înainte de prima reprezentaţie, am asistat la repetiţie. Fără să-ĭ fi făcut vre-o observaţie, că nicĭ n'aveam vre-una de făcut, Brezeanu mi-a spus:

— Mi-e peste putinţă să maĭ fiŭ sobru şi concentrat la monolog: trebue să izbucnesc, trebue să-mĭ daŭ drumul cu toată puterea.

— Firește că trebue, i-am rĕspuns.

— Da, adăogă el, după un moment de gîndire, da... Dar... Harpagon...

stirpitura asta neputincioasă de şaizecĭ de anĭ... se potriveşte să aibă atâta putere? Nu cumva trebue să alerg la alt artificiŭ ?

— Ba, deloc !

Şi i-am făcut scurt — e deajuns cât de scurt pentru inteligenţa luĭ — teoria motorilor animaţĭ, care trebuesc să dispună totdeauna de o rezervă de energie înmagazinată. Iată o gloabă spetită şi stinsă de puterĭ, pe care n'aĭ crede-o în stare să se maĭ tîrască treĭ paşĭ. Călăreţul e atacat de vrăjmaşĭ armaţĭ, cari descarcă focurĭ asupră-ĭ. El smuceşte frîul, dă pintenĭ şi ţipă desperat. Atuncĭ gloaba năucă dă drumul rezerveĭ de energie : din câteva sărituri supreme, a urcat dealul ; într'o clipă a fost departe de primejdie. Poate crĕpa în vîrful dealuluĭ, dar l-a urcat. Este incalculabil în câtă putere mecanică se poate transforma energia înmagazinată cheltuită dintr'o singură dată.

Brezeanu a surîs, mulţumit că, fără să fi cunoscut teoria, îĭ ştia intuitiv adevĕrul ; şi cât îl ştia de bine ne-a dovedit-o la reprezentaţie. In monologul luĭ, Harpagon, ridicat la cea maĭ înaltă treaptă de iritare, s'a arătat în stare să cheltuiască o putere colosală, pe care nimenĭ nu i-ar fi bănuit-o până aci. Şi atât a cheltuit-o de generos, încât un singur rîs n'a venit din toată sala să turbure nepotrivit liniştea care ne trebuia tutulor pentru a contemplà acel înfiorător fenomen ce se cheamă cea din urmă desnădejde.

Dacă a putut în unele momente să ne facă acest nefericit să rîdem de prostiile şi rĕutăţile la care-l împinge detestabila-ĭ patimă, de astă dată nu maĭ e de glumit : stăm îngroziţĭ în faţa aceluĭ sbucium. E un suflet de om smăcinat până în fundul funduluĭ. Urîciosul acum ne interesează şi ne atrage ; încet încet, vĕzêndu-ĭ amarele lacrimĭ, îĭ uĭtăm pĕcatele, îl compătimim, plângem de mila luĭ, şi rĕmânem înnecaţĭ de emoţiune, când, dupe ce aruncă oribila ameninţare cu casne şi calăĭ, pleacă nebun să-şĭ găsească — orĭ comoara, or moartea.

O altă creaţiune de mare preţ a luĭ Brezeanu e, fără îndoială, Vlad, idiotul din »Mort fără lumînare« al d-luĭ I. Bacalbaşa. In această întunecată tragedie a mizerieĭ şi a ignoranţeĭ, figura idiotuluĭ străluceşte tot aşa de tare ca şi fatalitatea care aruncă în peire pe treĭ oamenĭ. Este un moment în care idiotul, fără să asculte la cele ce se petrec împrejuru-ĭ, la chinurile de teamă şi de remuşcare ale criminalilor, stă înlemnit în picioare, drept cu lumînarea aprinsă 'n mână ; nu mişcă deloc ; fără să clipească, se uĭtă ţintă spre cer ; numaĭ pupilele-ĭ maĭ trăiesc, dar aşa de puternic, încât se vede bine că în ele s'a concentrat acum toată flacăra vieţiĭ ; ele se strîng încet-încet, arzênd din ce în ce maĭ viŭ, ca şi cum ar ochì o luminiţă depărtată în firmament, care creşte din ce în ce maĭ sclipitoare. Momentul acela de extas religios este de o frumuseţe uĭmitoare. Şi când e silit să se ascundă într'o taĭniţă bunul nenorocit, cât de blând şi de frumos se roagă : »Mĕ duc... dar... să nu mĕ omoriţĭ!...«.

Dar doctorul Purgon din »Bolnavul închipuit!...«.

Cine a fost la teatru a trebuit să observe, ca şi mine, un fenomen foarte curios. Până la intrarea mîndruluĭ savant, piesa merge, spre mulţumirea tutulor,

bine; e un *entrain* remarcabil, cum nu se vede foarte des pe teatrul nostru. Dar iată că vine demnul doctor Purgon. Cum apare, atmosfera se ridică la o înnălţime neobicĭnuită. Atuncĭ începe cascada luĭ tunătoare de indignare, de imputărĭ, de recriminărĭ şi ameninţărĭ. Ce vervă fosforică! Promiţênd nenorocituluĭ bolnav moartea sigură ca pedeapsă a revolteĭ contra ştiinţeĭ, Purgon ese spumând. A intrat, a uĭmit, a rĕsturnat, a devastat şi se duce ca o furtună luminoasă, ca un meteor orbitor... Iar după eşirea luĭ?... Atmosfera scade repede, aşa că toată lumea, actorĭ şi spectatorĭ, sunt apucaţĭ de frig, se simt stăpînitĭ de o jenă pe care cu greŭ ar maĭ putea-o disimula.

Marele Millo — e de mult de atuncĭ — dedea un beneficiŭ în Teatrul Naţional, cu spectacol variat. Pentru ridicarea cortiniĭ juca un *vaudeville* din franţuzeşte: *Un bal din lumea mare.* Ziua, nu putuse face repetiţie generală; era foarte bolnav. Dar nu era chip să se amâne spectacolul — altă zi nu se maĭ putea obţine la teatru până peste o lună. Seara l-aŭ adus în trăsură închisă. L-am vĕzut înainte de ridicarea cortiniĭ. Era perdut, zdrobit de friguri: sudorĭ aci recĭ, aci ferbinţĭ îĭ acopereaŭ chipul; ochiĭ rătăciţĭ; tremura ca varga ţinêndu-se de o culisă, pe care o cletina mĕrunţel. Am crezut că n'are să poată eşi în faţa publiculuĭ, saŭ dacă l-or vîrî cu deasila la replică, are să cază în scenă ca o cârpă. M'am dus în cuşcă — eŭ eram sufler. Cortina s'a ridicat.

Era o piesă bĕtrână. Un bărbier, căruia i-a fugit de vreo treĭ anĭ nevasta, nu ştie omul cu cine, vine să pieptene pe o damă din lumea mare, care dă acum un bal splendid. După ce isprăveşte lucrul, vrea să iasă; dar greşeşte eşirea şi se pomeneşte chiar în salonul de danţ. Aci îşĭ povesteşte scurt publiculuĭ aventura cu nevastă-sa, şi, profitând de greşeala luĭ, îşĭ împrăştie în toate colţurile salonuluĭ reclama de *coiffeur*. Dar iată că sosesc dănţuitorĭĭ. Un cadril nu e complet. Un baron cu baroana şi o altă damă caută un cavaler. Până când să se explice bărbierul, dama stingheră îl ia drept un nobil şi-l trage în danţ. Danţând, omul vede vis-à-vis în baroana, pe cine? pe trădătoarea luĭ, pe fugara Fifina.

L-am vĕzut. Omul acela pe care, cu câteva minute înainte, îl lăsasem într'o stare atât de nenorocită, neputêndu-se ţine pe picioare, a intrat ca o sfîrleză în scenă. Până la intrarea luĭ, toţĭ actorĭĭ jucaŭ cu o vervă neobicĭnuită. Cum a intrat frizerul şi s'a aruncat în danţ, temperatura s'a ridicat de zece orĭ maĭ sus. La solo de cavaler, când, între douĕ *entrechats*, se face recunoaşterea, Millo s'a întrecut pe el însuşĭ. Când a eşit din scenă, se înţelege, aŭ trebuit să-l ia pe braţe ca să-l ducă în cabină; dar nu e maĭ puţin adevĕrat că în a doua piesă într'un act, în care Millo nu juca, toţĭ aveaŭ aerul maĭ moleşit decât varza acră uitată 'n ploaie.

Asta e în teatru primejdia distanţărĭĭ covîrşitoare. Ce primejdie! pe de o parte; dar pe de alta, şi ce noroc! Numaĭ unul care distanţează astfel poate marca o epocă.

Termin aducêndu-mĭ aminte de ce spuneam maĭ sus: Brezeanu este un Dragulicĭ, e un Iulian, un Mateescu. Ar putea fi un Millo — dacă...

Dacă se va feri totdeauna şi, ce e maĭ greŭ, va fi ferit de metoda cu care lucra protejatul de odinioară al luĭ Iancu Alexandri; daca direcţia teatruluĭ va înţelege că în faţa uneĭ aşa valorĭ individuale trebue deschis un câmp cât maĭ larg, şi daca va fi secundat de către camarazĭĭ sĕĭ cu dragostea ce trebue s'o inspire sufletelor alese superioritatea talentuluĭ — atuncĭ Brezeanu va fi fost, cândva, una dintre personalităţile cele maĭ strălucite ale arteĭ la noĭ, un spirit dintre cele ce pot evoca o epocă de literatură dramatică naţională, un artist care va fi făcut onoarea sceneĭ române cât va fi fost să fie vremea luĭ.

CARAGIALE.

Biserica Sf. Gheorghe din Suceava

SOCIETATEA FILARMONICĂ

1833—1837

(Urmare) [1])

După treĭ luni de vacanţiĭ, reprezentaţiunile româneşti reîncepură prin *Vicleniile luĭ Scapin*, »jucate la 30 Octomvrie de către şcolariĭ Societăţiĭ filarmonice cu marea mulţumire a privitorilor, atât pentru buna săvîrşire a rolelor fieştecăruia şcolar, cât şi pentru buna alegere şi traducţiune a d-luĭ Const. Rasti.« In luna luĭ Noemvrie se jucară *Vicleniile luĭ Scapin* pentru a doua oară; *Doctorul fără voe*, tradus de maiorul Voinescu; *Preţioasele*, traduse de Ion Ghica; *Ştefu nerod* (»Der dume Ştefl«, comedie de Kotzebue), tradusă de Niţescu, şi *Alzira*, tradusă de Aristia; iar pe la începutul luĭ Decemvrie *Actorul fără voe* şi *Triumful Amoruluĭ*, compuse de Winterhalder.

Toate comediile aŭ fost bine jucate, pe când Alzira, »după ce s'a reprezentat *de cinci orĭ*, în loc să se joace maĭ bine, şcolariĭ n'aŭ avut nicĭ această îngrijire de a'şĭ şti rolele.« Evident că tipurile comedieĭ, puţin susceptibile de pasiuni încordate şi cu situaţiuni nu atât de vehemente ca ale tragedieĭ, conveniaŭ maĭ bine, — maĭ ales comediile luĭ Molière, — uşurătăţiĭ talentuluĭ şi lipseĭ de experienţă şi de cultură artistică a şcolarilor acelora.

Din această pricină tragediile aŭ fost totdeauna maĭ slabe şi înclinarea către vodeviluri, către lucrărĭ zglobiĭ şi vesele, către farse chiar din ce în ce maĭ vĕdită la dînşiĭ! Aceasta va fi şi una din cauzele de decădere a sceneĭ naţionale şi va sili — peste un an — pe Barbu Catargiu să zică, cu amărăciune, constatând

[1]) Vezĭ *Literatură şi Artă Română* No. 1, 1898, pag. 4.

îndepărtarea tragediei şi drameï de pe afiş, că: »Abia Melpomena îşi arătă sângerosul pumnal pe scena românească şi numaï decât peste sângele tragic, Terpsichora începu a trage danţurï burleştï şi toată iluzia Românuluï se strică. Nimic sublim, nimic de simţire nu se maï vĕzu, nimic nu maï mişcă inimile noastre, nimic nu maï făcu să maï vĕrsăm o lacrimă. Cântecul şi rîsul! Satira şi ridicolul!« [1]).

Eleviï luï Ion Wachman debutară, la 11 Decemvrie, în vodevilul *Triumful Amoruluï* şi atât de bine aŭ reuşit că »a şters orĭce fel de nemulţumire din partea publiculuï şi a dat o mare dovadă despre silinţile d-luï«. Această reprezentaţiune a fost un examen, spre a se arăta soţilor şi publiculuï *glasurile tutulor şcolarilor* şi maniera fieştecăruia [2]). Aceasta fu *întăia reprezentaţiune românească lirică* pe scena noastră!

De la sfirşitul carnavaluluï anuluï 1836, dându-se regulat câte o reprezentaţiune pe sĕptămână, s'aŭ jucat: *Cina între prietenï*, comedie tradusă de Iancu Roset; iarăşï *Vicleniile luï Scapin* (care plăceaŭ foarte mult) şi *Triumful Amoruluï* (succesul deosebit al D-neï Caliopi şi al D-reï Vlasto); *Bădăranul boerit*, tradus de căpitan Voinescu; *Crispin* saŭ *Rivalul stăpînuluï sĕŭ* de Ştefan Burki; *Grădinarul orb* saŭ *Aloiul înflorit* (Cotzebue), tradusă de Ion Văcărescu, şi *Amfitrion*, tradus de Ion Eliad.

Şcoala de muzică face progrese sub conducerea luï Wachmann, care, un an după întemeerea eï, îşï produse eleviï în opera *Semiramida* de Rossini, dată atuncï pentru întăia dată în limba română. Succesul fără a fi strălucit, a lăsat o bună impresiune şi a dovedit că »cu stăruinţă la lucru, cu încredere în puterile noastre şi cu o povăţuire bine chibzuită« şcolariï puteaŭ să ajungă departe şi se nădăjduia că vor ajunge.

Reprezentaţiunea se dete în Iunie 1856 şi se repetă la Octomvrie acelaş an; iar rolurile aŭ fost ţinute:

Semiramis, Regina Babilonieï	*D-na*	*Caliopi*
Azema, Princesă.	*D-ra*	*Raliţa*
Arzace, Comandantul armateï	*D-nu*	*N. Andronescu*
Azur, Principe	»	*I. Curie*
Idreno, Regele Indieï.	»	*Kostake Mihalache*

Tot pe atuncï se puse în studiŭ maï multe drame:

Regulus, tradusă de Ion Văcărescu; *Meropa* de Voltaire, tradusă de Catinca Sâmboteanu, şi *Misantropie şi pocăinţă* de Cotzebue, tradusă de căpitan Voinescu. Dintre ele numaï cea din urmă avea să se joace. Comediile însă şi vodevilele plăceaŭ maï mult publiculuï, care se deprinsese să vie la Teatru, acum, *ca să petreacă, să rîdă, să facă haz* de cele ce spuneaŭ şi şmechereaŭ actoriï pe scenă.

Dar nu acesta era scopul teatruluï înfiinţat şi susţinut cu atâtea jertfe de

[1]) *Gazeta Teatruluï* No. 12, 1836, pag. 95.

[2]) Ibidem. No. 2, 1835, pag. 20.

Societatea filarmonică. Nu pentru a da »maidan de petrecere«, nicĭ a aduna lumea într'o sală şi a o îndeletnici cu glume, cu nebuniĭ şi cu strîmbăturĭ, se înteţise mişcarea artistică şi literară, de către atâţia bărbaţĭ iubitorĭ de cultură, în publicul român; ci, ca tot maĭ înalte învĕţăminte, tot maĭ nobile exemple şi tot maĭ curate simţirĭ, să culeagă el de pe scena naţională, singurul loc unde era, aproape ertat, să se spue adevĕrul, să se înfiereze viţiul şi să se slăvească fapta cea bună! Acestea în modelele neperitoare ale tragedieĭ antice şi ale drameĭ moderne, se puteaŭ cu folos găsi, în totdeauna, pe când în comediile, şi vodevilele fluturatice şi săltăreţe, trebuia lumiĭ minte ascuţită şi deprindere pentru a simţi lovitura şi a descoperi boldul cel ascuţit al satireĭ.

Cu asemenea spectacole gustul se scâlcia înjosindu-se, dragostea de artă îşĭ perdea din preţul şi din căldura sa întăietoare, iar nivelul talentuluĭ şi originalităţiĭ actorilor scădea, pe mĕsură ce farsele, satirile personale, comediile lipsite de spirit, dar pline de falsităţĭ, scrierile rĕŭ alcătuite, fără stil, fără miez, fără un ţel moral şi o formă estetică, înlocuiaŭ splendorile luĭ Voltaire, luĭ Shakespeare, luĭ Alfieri, luĭ Molière, Kotzebue orĭ Schiller pe scena noastră, care ca şi publicul avea nevoe de leacurĭ sufleteştĭ întăritoare, nu de îndemnurĭ la amăgirĭ şi la desfriŭ!

Este interesantă discuţiunea acestor atât de delicate cestiunĭ, ridicate şi susţinute cu o deopotrivă convingere şi ardoare de către Ion Voinescu al II-lea şi de Barbu Catargiu în Gazeta Teatruluĭ Naţional [1]), care şi ea avea să înceteze la sfirşitul anuluĭ 1836, cu al 13-lea numĕr al publicaţiunilor sale.

Sufla un vînt rĕŭ, uscăcios şi mistuitor peste rodnicul ogor al Societăţiĭ filarmonice, învinovăţită şi calomniată de către ceĭ înstrăinaţĭ, cu inima şi cu cugetul închinat zavistieĭ, minciuniĭ şi batjocoriĭ, a tot ce era cinstit, patriotic şi desinteresat în jurul lor. »Aceştia, nicĭodată n'aŭ contribuit la nimic; de veneaŭ vreodată pe la reprezentaţiunĭ române, se strecuraŭ, ca toţĭ ciocoiĭ, *cu forţa şi fără plată*, spre a critica cu patimă dramele, spre a fluera şi descuragia pe studenţiĭ diletanţĭ, spre a corumpe fetele orfane adoptate de Societatea filarmonică, spre a pune vrajba între şcolarĭ şi a-ĭ rĕscula în contra profesorilor, şi când teatrul român, trecênd peste toate persecuţiunile, începu a se ţinea de sine *pe o ca'e clasică*, ciocoiĭ vĕzênd că nu-l pot derăpăna alergară, pe de oparte spre a-l specula şi pe de alta spre a-l degenera, *la scrierĭ imorale, la farse*, la *sarsailismul (?)* cel maĭ sfruntat şi maĭ deplorabil« [2]).

Imprejurările politice şi oameniĭ puţin scrupuloşĭ care luaŭ parte la dînsele pricinuiră rĕul sub povara căruia avea să se prăbuşească Societatea filarmonică.

Alexandru Vodă Ghica, întăiul Domn chemat a aplica Regulamentul Organic, deşi candidat şi om al Rusieĭ, fu, totuşĭ, încongiurat de unelte ruseştĭ, care îl împiedicaŭ să facă altceva decât ceeace era priincios scopurilor şi intereselor

[1]) »Gazeta Teatruluĭ«, No. 12 din 1836, pag. 95.

[2]) *Issachar*, pag. 62 şi 28.

mareĭ Impĕrăţiĭ în părţile noastre. Aristarchi, devotatul generaluluĭ Orloff, numit Kapu-Kehaia al ţĕriĭ, fără voia Domnuluĭ, la Constantinopolĭ, generalul Mavros, capul carantinelor din Muntenia şi Moldova, încă de sub guvernul luĭ Kisseleff, câteva căpeteniĭ, puse tot de dînsul în fruntea miliţieĭ române şi maĭ cu seamă Baronul Rückman, consulul rus din Bucureştĭ [1]), formaŭ o adevĕrată *epitropie* împrejurul luĭ Ghica, care: »era bun, însă fără curaj; omenos, fără mărinimie; prieten al ţĕriĭ, dar maĭ mult încă *al postuluĭ sĕŭ*« [2]).

»Societatea filarmonică« trezi, încă de la formarea eĭ, îngrijirile consululuĭ Rückman. El se hotărî să o surpe. Fiind însă o instituţiune privată, nu putea lucra prin guvern decât indirect la ajungerea scopuluĭ. Mulţĭ din membriĭ eĭ făcênd parte şi din Adunare, era peste putinţă ca îmboldirea eĭ, dată curentuluĭ naţional, să nu pătrundă şi în reprezentarea politică a ţĕriĭ.

Rückman învinui decĭ societatea către Ghika Vodă de conspiraţiune şi ea începu a fi rĕŭ vĕzută de ocîrmuire. Prin influenţa acestuia *se introduc într'însa maĭ mulţi membri îndoelnicĭ, în privinţa simţimintelor lor*, care în loc de a conlucra la scopul comun, se apucă de scandaluri.... [3]).

Din această cauză Câmpineanu şi Eliad se învoiră a alege din sînul Societăţiĭ câţĭva membri încercaţĭ, care, hotăriţĭ a se constitui într'o *societate secretă*, să formeze *o stîngă* în Obştească Adunare, cu îndatorire de a susţine guvernul în cele legale şi patriotice şi a-l combate la orĭce abatere [4]).

Urmaşiĭ *carvunarilor* de la 1821 şi de la 1827, spre a-şĭ apĕra opera în potriva atacurilor vrăjmăşeştĭ, se strîng din noŭ sub ascuns, cu încredinţare că din această frăţească ajutorare nu va eşi de cât bine şi folos pentru atingerea scopuluĭ propus. Timpul şi împrejurările fiind altele ca odinioară, principiile acesteĭ societăţĭ fură cu mult maĭ progresiste [5]) decât ale celor dinnainte, deşi nouĕ, din unsprezece, eraŭ privitoare la cestiunĭ de politică şi administraţiune interioară şi la politica din afară.

Douĕ numaĭ se ocupaŭ de cultură: al VI-lea, cerênd *libertatea tiparuluĭ* şi al VIII-lea *instrucţia generală gratuită şi integrală a fiilor Românieĭ*. Punctul al XI-lea caracterisa bine mijloacele de acţiune şi dedea o idee hotărîtă despre

---

[1]) *A. D. Xenopol.* Op. cit., T. VI, pag. 135 şi 136.

[2]) *Vaillant* »La Roumanie«, T. II, pag. 409.

[3]) *Curierul românesc* din 1829. Vezĭ de asemenea şi *A. D. Xenopol.* Istoria Românilor, T. VI, pag. 279—284.

[4]) *Ion Eliad.* Issachar, pag. 85.

[5]) Iată aceste 11 principiĭ: 1) Căderea protectoratuluĭ exclusiv al Rusieĭ şi garanţia colectivă a Puterilor europene. 2) Egalitatea tutulor Românilor înaintea legiĭ. 3) Emanciparea ţiganilor. 4) Contribuţiunĭ generale. 5) Responsabilitatea miniştrilor. 6) Libertatea tiparuluĭ. 7) Regenerarea şi respectul tractatelor Românieĭ cu Turcia. 8) Instrucţia obligatorie şi integrală a fiilor Românieĭ. 9) Emanciparea mânăstirilor închinate, saŭ executarea testamentelor fondatorilor. 10) Confederaţiune saŭ *uniune*, nu *unitate* cu Moldoveniĭ şi alţĭ popolĭ vecinĭ, respectându-se autonomia fiecăruia. 11) *Articol pivotal.* Spre punerea în lucrare a acestor principe: ordine, tact, timpul necesar şi prudenţă.

firea legăturilor ce se impuneaŭ, ca condiţie esenţială de participare în această Societate.

El glăsuia astfel: »Spre punerea în lucrare a acestor principiï, se cere: ordine, tact, timpul necesar şi prudenţă«! Din nefericire, tocmaï asemenea însuşirï lipsind unor membriï, ele fură pricina că şi această *a patra* »Societate secretă« (politico-socială) înjghebată cu scopurï patriotice şi naţionale, pentru mărirea ţërii şi cultura neamuluï, se desfăcu fără un rezultat serios şi rëmâĭetor.

Pe lîngă Câmpineanu şi Eliad, se maï adaoseră dintre membriï Societăţiï filarmonice alţï şase, şi anume: Gr. Cantacuzino, Ion Voinescu al II-lea, Iancu Roset, Iancu Filipescu, Bălăceanu şi Ioan Văcărescu, pe lîngă care se *maï iniţiară* vre-o alţï nouë, cincï din eï fiind străinï. »Nu pierd, nu distrug, însă cauzele cele maï drepte şi maï frumoase inimiciï, cât de puternicï, din afară, pe cât pot să le piardă *nebuniï* din năuntru. Aceştia paralizară şi degenerară tot!! [1])« A fost în adevër nesocotinţă, orï trădare? Ce e sigur este că încă de la început zîzania se furişă printre dînşiï, apoï purtarea, adevërat nebunească, a unuia, pe care Eliad îl numeşte *Sarsailă*, puse, maï curînd decât s'ar fi crezut, capët acesteï generoase încercărï de a scăpa »Societatea filarmonică« de periciune.

Acesta, care de şi n'avea privilegiï, nicï ţiganï, cum aveaŭ boeriï, consoţiï sëï, se făcuse totuşï »apostolul emancipării Ţiganilor«, întru îndeplinirea art. 3 din Statutele Societăţiï, aşa că, auzind într'o zi pe mamă-sa certând o ţigancă, începu s'o apostrofeze în mod grosolan şi chiar o lovi şi-ï *dete brânci pe scărï*, când, biata femee, iï zise, cu tot dreptul, »că e obraznic«. Cu astfel de fapte colegiï nu-şï maï recunoşteaŭ principiile pe care fondaseră Societatea, nicï îşï puteaŭ închipui »că vor fi aşa de crud şi de diabolic parodiate«.

Tot acelaş scrisese o tragedie, pe care o dăduse luï Aristia s'o puie pe scena teatruluï românesc. Acesta însă, făcênd analisa literară a dramelor, în care se exercitaŭ eleviï, »îşï permise într'o zi a zice că drama în cestiune era monotonă.« Autorul, aflând, »se făcu foc« şi provocă pe Aristia la duel. Aristia primi provocarea »în termenï atât de positivï, cum provocatorul să nu-şï maï poată lua vorba înapoï«; dar Câmpineanu, Eliad şi Voinescu II, »ştiind că guvernul căuta înadins pretexte de a învinovăţi Societatea, se puseră a face pe Aristia să-şï retragă termeniï cu care primise provocarea. Acesta nu voi; iar D-luï Sarsailă, vëzênd lucrul serios, i se tăiă pofta de a se bate....«

Pe lîngă aceasta, nu era zi să nu se audă de vre-o întîmplare fie în Teatru (fluerăturï, întreruperï, interpelărï scandaloase, bătăï în sală, murmure pe scenă), fie în şcoala filarmonică (lipsă de la cursurï, neascultarea ordinelor, neregularitatea, purtările proaste, încercărï de conrupere şi de răpire a unor eleve, de ex: a D-reï Vlasto, care nu reuşi, şi a D-reï Elenca, dusă noaptea într'o trăsură afară din Bucureştï şi ţinută maï mult timp ascunsă, din care pricină ea şi fu exclusă din şcoală [2]), primindu-se în locu-ï D-na Catinca Buzoianu, creatoarea maï tărziŭ

[1]) *Issachar*, pag. 85.

[2]) Tradiţie verbală: C. Ollănescu, Ion Ghica.

a roluluĭ *Micoleĭ*, din Saul — şi altele şi altele asemenea, ce făceaŭ pe lume să creadă cele maĭ rele lucruri despre dînsele, iar pe membriĭ Societăţiĭ să se desguste de chiar opera lor. Bine înţeles că duşmaniĭ lovind într'însa ştiaŭ că lovesc în creatoriĭ şi în sprijinitoriĭ eĭ, în Câmpineanu maĭ cu seamă, pe care, din cauza atitudineĭ luĭ hotărîtoare în politică, nu scăpaŭ prilej de a-l pîrî Domnitoruluĭ că vroeşte să-l surpe şi să-ĭ ia locul [1]), învinovăţindu-l până şi de scandalurile provocate de eĭ înşişĭ.

De altă parte unelteaŭ cele maĭ meşteşugite intrigĭ pentru a desbina pe Eliad de amicul sĕŭ şi a compromite astfel destinele teatruluĭ, în care vedeaŭ un mijloc dibaciŭ de propagandă şi înrîurire în popor din partea conducĕtorilor partiduluĭ naţional. Eĭ nu se sfiaŭ chiar de a născoci o diavolească şiretenie pentru a pune în joc amorul propriŭ al luĭ Eliad faţă de Câmpineanu, cunoscênd susceptibilitatea celuĭ dintâĭ şi dreptatea ce avea de a se socoti şi el unul dintre ceĭ doĭ întemeetorĭ aĭ »Societăţiĭ filarmonice«.

Astfel propuseră, într'o şedinţă de ale Societăţiĭ, să se dea o *medalie de aur* (prin vot secret) acelora dintre membri care ar fi avênd maĭ multe merite şi titluri la recunoscinţa acesteĭ Instituţiunĭ, îngrijind de a rĕspîndi vorba că Ion Câmpineanu dorea să i se dea numaĭ luĭ acea medalie, ca unul ce *singur*, prin influenţa şi prin jertfele sale, ar fi creatorul Societăţiĭ, Eliad fiind doar executorul voinţelor luĭ. Se maĭ adăoga, că de aceea Câmpineanu vorbea totdeauna cu autoritate şi rezolvă cestiunile, aproape fără a suferi contraziceri saŭ păreri osebite, fiindcă se socotea *căpetenia de drept* a acestuĭ aşezămînt, pe care, cu toate acestea, »numaĭ rîvna şi jertfele tuturora, iar *în deosebĭ* munca şi talentul luĭ Eliad l-a putut cu statornicie înfăptui« [2]). Pe tĕrîmul astfel pregătit ştiură eĭ să ţeasă mulţime de viclenii, care desbinară tot maĭ mult pe ceĭ duoĭ corifeĭ unul de altul şi prilejiră neîncredere, bănuială şi chiar silă între ceĭlalţĭ de a se maĭ socoti soţĭ şi fraţĭ, precum se titluiaŭ. O împrejurare nenorocită dete cea din urmă lovitură şi risipi întreaga clădire.

Intre îndatoririle membrilor societăţiĭ secrete era şi aceasta, că nicĭ unul nu putea chema la judecată pe altul până ce nu-şĭ arăta înaintea tuturora păsul şi aceştia nu-şĭ dedeaŭ hotărîrea.

Doctorul *Tavernier*, unul dintre străiniĭ primiţĭ în Societate, se ridică într'o zi în plină adunare şi se plânse tot asupra aşa numituluĭ *Sarsailă*, acuzându-l că i-ar fi cerut otravă ca să omoare pe un »biet pictor polonez refugiat, căruia părinţiĭ sĕĭ ĭĭ dedese ospitalitate«. Acesta, »în calitatea sa de doctor în medicină [3]) şi de om onest, ĭĭ respinsese cererea, ceeace după câteva zile nu împedică pe zisul

---

[1]) *Câmpineanu* zicea într'o zi unuia, însărcinat să-ĭ sondeze cugetările: Spune Mărieĭ Sale să nu se teamă de un aspirant la Domnie, care îşĭ perde timpul căutând'o aiurea decât acolo de unde se poate da. *Ion Ghica*, Scrisorĭ Ediţia 1887, pag. 646.

[2]) Vezĭ *N. Philimon.* Op. cit. Vol. II, pag. 181. — Tradiţie verbală: Ion Ghica.

[3]) Acest doctor Tavernier, intrat nu se ştie cum în »Societatea filarmonică«, era un medic de contrabandă, foarte sărac şi înconjurat cu o casă de copiĭ, căutând să-şĭ câştige existenţa pe orĭce cale. (*A. D. Xenopol.* Ist. Românilor. T. VI, pag. 284).

Sarsailă să vie să-ĭ spue că »s'a scăpat de rivalul sĕŭ«. Pictorul polonez, în adevĕr, murise. Prin urmare doctorul acuză de ucigaş şi nedemn de a maĭ fi soţ pe acest individ. Sarsailă se apără; la apărare celălalt rĕspunse până ce începură să se insulte în modul cel maĭ trivial.

Membriĭ Societăţiĭ steteaŭ uimiţĭ la un asemenea spectacol, până când Voinescu II luând cuvîntul, îşĭ ceru jurămîntul înapoĭ, ne maĭ putênd sta alăturea — el militar, căruia nicĭ îĭ era ertat de a face parte din Societăţĭ secrete — cu nişte *sceleraţĭ!* Fiecare se grăbi a-şĭ lua jurămîntul sĕŭ înapoĭ până la cel din urmă şi astfel *se desfăcu »Societatea secretă« şi cu dînsa şi »Societatea filarmonică«*, începută cu atâta însufleţire şi dragoste de bine, înainte mergĕtoare a redeşteptăriĭ conştiinţiĭ naţionale şi a rĕspândiriĭ adevĕruluĭ şi frumosuluĭ în mijlocul poporuluĭ român [1]).

După desfiinţarea »Societăţiĭ filarmonice« şi rĕcirea relaţiilor dintre Câmpineanu şi Eliad — care rĕmase membru la Eforia şcoalelor şi director al »Curieruluĭ românesc«, lucrând fără preget atât pe tĕrîmul literar cât şi pe cel politic— Teatrul, susţinut câtva timp cu cheltuiala luĭ Câmpineanu, încetase de a maĭ merge înainte. Din când în când câte un spectacol, şi acela lipsit de căldura şi maĭ ales de încurajările din trecut. Aristia rĕmăsese credincios vecheĭ sale pasiunĭ pentru scenă şi lucra, ca şi înainte, cu eleviĭ câţĭ îĭ rĕmăsese din şcoală, acum luată de Wachmann, Conti şi Duport, pe socoteala lor. El se ocupa cu mult zel de publicarea lucrărilor sale dramatice şi clasice, dintre care traducerea luĭ *Saul* de Alfieri fusese foarte mult lăudată de Costache Negruzi într'un elocuent articol publicat în gazeta Teatruluĭ Naţional [2]), iar *I-a Rapsodie a Iliadeĭ* luĭ »Omer«, prezentată Domnitoruluĭ, îĭ adusese, pe lîngă un dar, laudele măgulitoare cuprinse în aceasta de maĭ jos scrisoare:

»Noĭ, Alexandru Dimitrie Ghica Voevod,

Cu mila luĭ Dumnezeŭ Domn a toată ţara românească,

Către D. Constantin Aristia

»Primind de la Domnia-ta traducţia Rapsodieĭ I-a a Iliadeĭ luĭ Omer, am vĕzut silinţele şi talentul D-tale în această frumoasă şi exactă traducţie, care adăogându-se pe lângă celelalte străduaniĭ; ce aĭ pus şi *în alte îndeletniciri*, îţĭ câştigă, Domnule, un drept de recunoştinţă din partea Domnieĭ Mele şi a tuturor Românilor.

Citind această traducţie, am vĕzut iară câtă dovadă daĭ, despre destoinicia limbiĭ româneştĭ

---

[1]) Eliad face pe larg descrierea tuturor acestor împrejurărĭ în *Issacher* (pag. 86 şi 87). pretinzând că, cu această ocazie, se maĭ vorbea, pe icĭ pe colea, că *doĭ soţĭ străinĭ ar fi trădat la Curtea Domnească* Societatea secretă. (*A. D. Xenopol.* Op. cit., T. VI, pag. 154).

[2]) *Ioan Ghica.* Op. cit., pag. 641—642.

A. D. Xenopol. Op. cit., pag. 152.

Faimosul lăutar *Dumitrache ochĭ albĭ*, ţigan boeresc, scăpase din robie dând stăpînuluĭ sĕŭ 1.000#, dintre care 700# îĭ dedese Câmpineanu. De aceia, la orĭce ocazie, de ar fi fost chiar la masa Domnească, cânta cântecul popular pe atuncĭ:

Aideţĭ fraţĭ la Mărgineanu
Să scăpăm pe Câmpineanu!

sub pană de artist, şi mĕ bucur când asemenea bărbaţĭ, cu mijloace ca ale D-tale, îşĭ întrebuinţează astfel de frumos ceasurile lor de odihnă.

Trimiţênd, pe lângă aceasta, *o tabachere de aur*, primeşte-o ca un sem.n al luăreĭ noastre în seamă a folositoarelor D-tale ostenelĭ.

Anul 1837, Aprilie 7 [1]).

Impresiunea acesteĭ lucrărĭ fusese atât de bună, se vede, că Vodă Ghica, amintindu-şĭ de ostenelele, jertfele şi meritele omuluĭ care din frageda tinereţe se devotase teatruluĭ, îl chemă şi, după multe stăruinţĭ, îl însărcină cu *direcţia trupeĭ române*, dându-ĭ o leafă de 50 # pe lună şi libera voe »de a se folosi de veniturile reprezentaţiilor pentru întreţinerea actorilor şi făgăduindu-ĭ un ajutor, *la nevoe*, pentru vestmintele şi decoraţiile *cele făcute din noŭ*«. Aristia primi, dar cum trebuia să ia îndatoriri băneştĭ el însuşĭ pentru a ridica greutăţile direcţieĭ, ceru, prin Mihalache Cornescu, directorul-efor al teatruluĭ, ca să i se facă un contract înscris pentru doĭ anĭ măcar cu aceste condiţiunĭ Cererea — după ce se amână rĕspunsul de maĭ multe orĭ — nu-ĭ fu ascultată, întîmpinându-se că stăpînirea nu putea face aşa ceva fără să nu jicnească pe Câmpineanu, carele, tocmaĭ fiindcă este duşman luĭ Vodă, nu se cădea să fie chiar de dînsul *astfel lovit*.

Aristia se plecă acestor cuvinte şi se puse de îndată pe lucru. Işĭ strînse pe vechiĭ sĕĭ şcolarĭ, ceĭ maĭ mulţĭ risipiţĭ, înlocuind cu alţiĭ noĭ pe ceĭ lipsă, reîncepu repetiţiile şi lecţiile, ca în trecut, până ce în seara de 30 August—ziua onomastică a Domnitoruluĭ — dete o reprezentaţie de gală cu cheltuiala şi sub patronagiul »Sfatuluĭ Orăşenesc«.

»Teatrul era strălucit iluminat. Toată boerimea şi toţĭ consuliĭ eraŭ invitaţĭ. *Lojile şi parterul* străluciaŭ de cea maĭ mare podoabă a diamantelor şi auruluĭ gătelĕĭ cucoanelor şi uniformelor slujbaşilor. Cum s'a arătat Măria Sa în loje, tot poporul a început să bată din palme şi în sunetul muzicеĭ toţĭ strigaŭ: Să trăiască Măria Sa! Aridicându-se perdeaua, s'a cântat un imn, pe urmă s'a jucat *un vodevil vesel în limba românească*, şi după aceasta s'a făcut un balet (de trupa franceză). Actoriĭ şi actriţele eraŭ în haine naţionale« [3]).

Vodevilul compus de *Eliad* se numea:

Sĕrbătoare Românească

Pentru 30 August anul 1837

Persoanele:

Roman, un jurat.	*Stancu*	Sătenĭ.
Florica, fiica luĭ.	*Călin*	
Niţă, amorezul eĭ.	*Vasile*, prieten al luĭ Roman.	

Flăcăĭ, fete, ţĕranĭ.

Scena se socoteşte într'un sat din Gorj [4]).

---

[1]) »Aristia (zice între altele acea scrisoare) scriind în modul cel maĭ nemerit şi maĭ armonios, ne-a tradus pe *Saul* aşa cum însuşĭ Alfieri nu l-ar fi tradus maĭ bine, când ar fi ştiut româneşte şi ar fi voit să dea şi Românilor tragediile sale... Într'un cuvînt prin Aristia, citim pe Alfieri şi de ne maĭ lasă ceva de dorit poietul italian, este poate pentru că limba luĭ Tasso este maĭ dulce şi maĭ priincioasă auzuluĭ decât sora eĭ română....

(*Gazeta Teatruluĭ* din 1836, No. 12, pag. 92). – *Curierul românesc* No 34, Sept. 7, 1837.

[2]) *Curierul românesc* No. 9, Aprilie 10, 1837.

[3]) *Curierul românesc*, No. 34 din 7 Septembre 1837, pag. 134.

[4]) *Istoria şcoalelor* (V. A. Vrechiă), T. II, pag. 90.

Foarte mulţumit de serbarea ce i s'a dat în teatru şi mai ales de »toată silinţa ce a pus D-nealuĭ Dvornicul Mih. Cornescu, directorul şi patronul trupeĭ de opere, spre a împodobi sala într'un chip vrednic şi analog (!) cu sĕrbătoarea aceleĭ zile şi aşĭ arăta, astfel, sentimentele de dragoste şi de cinstire pentru Prea Inaltul nostru Domn, Măria Sa, simţitor la acest semn de cinstire, ĭĭ trimite următoarea epistolă, însoţită cu *o tabachere de aur ferecată cu briliante.*

25 Septembre 1837.

Iubite Nepoate,

»Dorind a vĕ însemna mulţumirea noastră pentru sentimentele ce ne arătaţĭ şi a vĕ dovedi oarecum că nu ne este necunoscută osteneala ce aţĭ luat pentru a noastră dragoste, acum cu prilejul din 30 August trecut, vĕ poftesc să primiţĭ drept suvenir de la noĭ această tabachere«.

Urmează iscălitura *M. S.* [1]).

Fără îndoială, era o pornire favorabilă din partea aceasta de a se da teatruluĭ un avînt oarecare. Desfiinţarea »Societăţiĭ filarmonice« şi chipul cum scena românească fusese părăsită eraŭ o dovadă de puţinul interes ce inspira stăpînirii arta şi atrăgĕtoarele eĭ manifestaţiunĭ. Timpul însă, şi mai ales curentul spiritelor, cereaŭ o mai deaproape îngrijire, de la ceĭ în drept, în această privire, de aci chemarea luĭ Aristia în capul trupeĭ române, de aci făgăduelele, încurajările şi chiar ajutoarele însemnate ce s'aŭ dat pentru punerea în scenă a luĭ *Saul.* Daca însă trupa română era astfel ajutată, trupa franceză, care juca în acelaş timp cu dînsa în teatrul luĭ Momolo, se bucura de ocrotirea *pe faţă* a întregeĭ oblăduirĭ.

Daca naţia noastră, pruncă încă, începe în toate, *dacă şi noroadele în pruncialor aŭ nevoe de o creştere morală şi politică*, şi dacă fiecare creştere trebue să-şĭ ia un metod, *metodul, acest retor saŭ organ de creştere, teatrul zic,* este a se începe prin felul clasic, care contribueşte la formarea şi a duhuluĭ şi a limbiĭ şi a inimiĭ, a acesteĭ treimĭ, prin care omul se deosibeşte din dobitoc, şi închipueşte o icoană vie a Dumnezeiriĭ, care în toate se înfăţişează în treime [2]).

O adevĕrată profesiune de credinţă politică şi literară, de al căreĭ ascuns şi cuprinzĕtor înţeles, n'aŭ trebuit să se prea bucure *ceĭ de sus*, care aveaŭ deprinderea să citească şi printre rinduri. Eĭ vor lăsa să se joace piesa, fiindcă nu puteaŭ face altfel, dar vor avea grije să speculeze în mod mişelesc atât subiectul cât şi colosala impresiune ce făcu asupra publiculuĭ, *pentru a nu se mai da învoire* »sirguitoruluĭ profesor şi director« *să aleagă singur bucăţile de suit pe scenă*, nicĭ pe cele odată suite, să le joace, fără înadinsa învoire a direcţiunĭ teatruluĭ, după întăia reprezentaţie [3]). O adevĕrată *censură*, prin urmare, ce se cunoştea— după făţărnicie şi brutalitate — că vine din părţile de la miază-noapte, de unde ne veneaŭ toate poruncile pe atuncĭ. Intr'adevĕr succesul luĭ *Saul* a fost extraordinar!

---

[1]) *Curierul românesc* No. 42 din Octombre 1837, pag. 165.

[2]) *Curierul românesc*, No. 47 din 27 Septembre 1837, pag. 185.

[3]) Tradiţie verbală: Ioan Ghica şi Const. Ollănescu.

La $7^1/_2$ ceasurĭ se începu spectacolul; sala era însă plină de la 6. O mulţime de lume a trebuit să se întoarcă de la uşe, nemaĭ găsind locurĭ, numaĭ după ce casierul le-a dat făgăduială că le va păstra slobode pentru a doua reprezentaţie.

»Izbutirea şcolarilor, frumoasa traducţie, armonia costumelor şi a colorilor, într'un cuvînt suirea pe scenă a acesteĭ bucăţĭ, potrivit cu marea eĭ cuviinţă religioasă şi clasică, *le-aŭ exprimat şi le exprimă într'o inimă glasul publiculuĭ.* Când totul e frumos, nesaţiul nostru începe a ne da pricină spre a ne gîndi cum poate fi maĭ frumos, după cum şi când totul e urît, de multe orĭ de milă zicem şi câte o vorbă bună. Aci a fost frumosul în toate însă«. . .

Rolurile eraŭ astfel împărţite :

Saul, rege al Ierusalimuluĭ . . . . . *D. Ioan Curie*
David, tînĕr păstor, profet. . . . . » *Const. Ollănescu*
Ionatan. . . . . » *Mavrodin*
Abner, ministru. . . . . » *Lăscărescu*
Achimeleh, pontifice. . . . . » *Grigorescu*
Micola, fiica luĭ Saul. . . . . *D-na Catinca Buzoianu*

Curie a jucat cu atâta foc şi cu aşa pĕtrundere pe *Saul*, că la sfîrşit »când a eşit să mulţumească aplauzelor publiculuĭ, *a leşinat* pe scenă« şi a trebuit să îĭ ia în grabă sânge de la o mână ca să-şĭ vie în fire. — *Ollănescu* »la toată scena era întîmpinat şi petrecut cu aplauze«, întru atâta limba, gesturile, statura, toate îl favorizaŭ şi toţĭ aŭ rĕmas mulţumiţĭ«. — *Mavrodin* »cu toate că era foarte bine pĕtruns de rola sa şi gesturile îĭ eraŭ potrivite cu declamaţia«, nu era ajutat de glasul prea înnăbuşit ce avea, era stîngaciŭ încât şi-a perdut curagiul. — *Lăscărescu* a făcut o creaţiune prea izbutită. — *Grigorescu* »avea toată marea cuviinţă pontificală«, dar nu se auzea când rĕspundea la »ocările luĭ Saul«. Publicul nu numaĭ că ar fi rĕmas maĭ mulţumit, dar *ar fi rĕzbunat şi cleru*l, ce în gura luĭ Saul este atât de sfîşiat«. — D-na *C. Buzoianca*, care »întâia dată a debutat pe scenă, a sprijinit peste nădejdile privitorilor rola Micoleĭ. Glasul îĭ era atât de curat, încât făcea să se audă fiecare silabă. Mulţĭ aŭ băgat de seamă că glasul îĭ era prea plângeros? Dar ce e rola Micoleĭ decât o plângere de la început până la sfîrşit. . .« [1])

Cu toate aceste câteva lipsurĭ ale *celor începĕtorĭ*, reprezentaţiunea avu un rĕsunet foarte mare. Nu se vorbia pretutindenĭ decât de succesul trupeĭ române, care cam făcuse să pălească strălucirea celor până atuncĭ câştigată de trupa franceză. Eliade şi Aristia trâmbiţaŭ în societatea înnaltă, la şcoală, printre negustorime, izbînda aceasta, care avea darul să sbîrlească nerviĭ consululuĭ rusesc.

La 2 Ianuarie 1838, Saul este jucat pentru a doua oară, cu tot atâta izbîndă, după care reprezentaţiune Aristia voind să puie în studiŭ pe *Britanicus*, tradus de Ioan Văcărescu, şi făcêndu-i-se observaţiune de către Mih. Cornescu, în calitate de efor-director al teatruluĭ, că bucata n'ar fi nemeritĕ, fiindcă Văcărescu era duşman al Ruşilor, el propuse pe *Brutus*, tradus de dînsul, dar şi acesta

[1]) *Curierul românesc* No. 50 din 16 Decembre 1837.

fu respins, sub cuvînt că e prea revoluţionar. De altă parte, Momolo începu să facă greutăţi în privirea teatruluĭ: că nu e îndeajuns plătit, că are reclamaţiunĭ din partea trupeĭ franţuzeştĭ, care nu maĭ poate întrebuinţa scena din cauza lecţiunilor şi repetiţiunilor şcolarilor românĭ, că i se strică mobilierul făcut de curînd din noŭ — dacă lasă toată ziua deschisă sala tuturor,—în sfîrşit, după stăruinţĭ şi plângerĭ ale luĭ Aristia că el nu maĭ dă sala *nimănuia*, dacă e ca să aibă pagube şi necazurĭ cu lucrul luĭ... [1])

Adevĕrul era că i se dedese—în taină—poruncă să nu maĭ îngădue trupa românilor în *binaua* luĭ [2]); »Ghica Vodă deşi se declarase proteguitorul Teatruluĭ Naţional, pe care Societatea filarmonică îl trezise la viaţă, după câteva reprezentaţiunĭ—*plecându-se iarăşi consululuĭ Rusesc—retrase ajutorul sĕŭ bănesc şi Teatrul Naţional este nevoit să înceteze reprezentaţiunile sale. In acelaş timp Domnul se arată darnic faţă cu o trupă străină* [3]).

Limbile rele începuseră din noŭ clevetirile şi zavistiile asupra celor care căutaŭ să facă din teatru o armă de partid în potriva stăpînirĭ, arătând că se lucrează astfel, pe sub mână, la »reînvierea alteĭ societăţĭ secrete politice sub pretext de filarmonie, de trago-poezie, de cântărĭ şi alte asemenea meşteşugurĭ«. Bietul Aristia numaĭ avea odihnă; buna luĭ credinţă era pusă la îndoială; lecţiunile şi străduniile luĭ eraŭ luate drept uneltirĭ politice şi i se cereaŭ lucrurĭ protivnice deprinderilor şi cugetuluĭ luĭ! In neputinţa de a eşi altfel dintr'un aşa impas, şi cum nu vroia să rĕmâe rĕspunzĕtor către nimenĭ şi de nimic cu privire la arta luĭ, înţelegênd că aci se jucaŭ nişte *piese* prea mult în afară de mărginita sa competinţă, cu durere îşĭ dete demisiunea din postul de director al trupeĭ româneştĭ luă pe Curie şi plecă în ţara Grecească [4]). *De atunci spectacolele în limba română devin foarte rare,*—nicĭ chiar la solemnităţĭ—*până ce încetară cu totul.*

Aşa în seara de Sf. Alexandru 1838 »sfatul orăşenesc« din partea Capitaleĭ, pentru recunoaştinţa către M. S., a dat în sala teatruluĭ o priveliştе foarte plăcută, unde aŭ fost chemaţĭ toată nobilimea şi toate clasele a petrece seara cu bucurie şi ca o familie adunată pe lîngă părintele lor.

Potrivit cu prilejul acesta, D-niĭ *Storhas* şi *Dublau* aŭ compus o bucată dramatică în limba franţuzească intitulată *»Astăzĭ saŭ Sf. Alexandru«* vodevil aproposito în douĕ tablourĭ: »Acum 4 anĭ« şi »astăzĭ« scena socotindu-se în oraşul cel noŭ »Alexandria«, unde asemenea se serba numele M. S. Toată piesa nu era decât un resunet de recunoştinţă a inimilor Românilor ce aşteaptă un viitor ferice din toate îngrijirile Prinţuluĭ lor şi maĭ vîrtos din organizarea din noŭ a 3.000 de şcolĭ lancasteriane ce s'aŭ întocmit prin sate [5]).

---

[1]) Tradiţie verbală ; *Const. Ollănescu, Ioan Ghica.* — (Vezĭ şi *Issachar,* pag. cit.).

[2]) *N. Philimon*, op. cit., t. II, pag. 182. (Nota).

[3]) *A. D. Xenopol.* Op. cit., t. VI, pag. 149.

[4]) *Revista literară* No. 27 din 20 Octombre 1897. — Pagina despre Istoria Teatruluĭ de Şt. Velescu.

[5]) *Curierul românesc* No. 40 din 1838.

(Urméză) D. C. OLLĂNESCU.

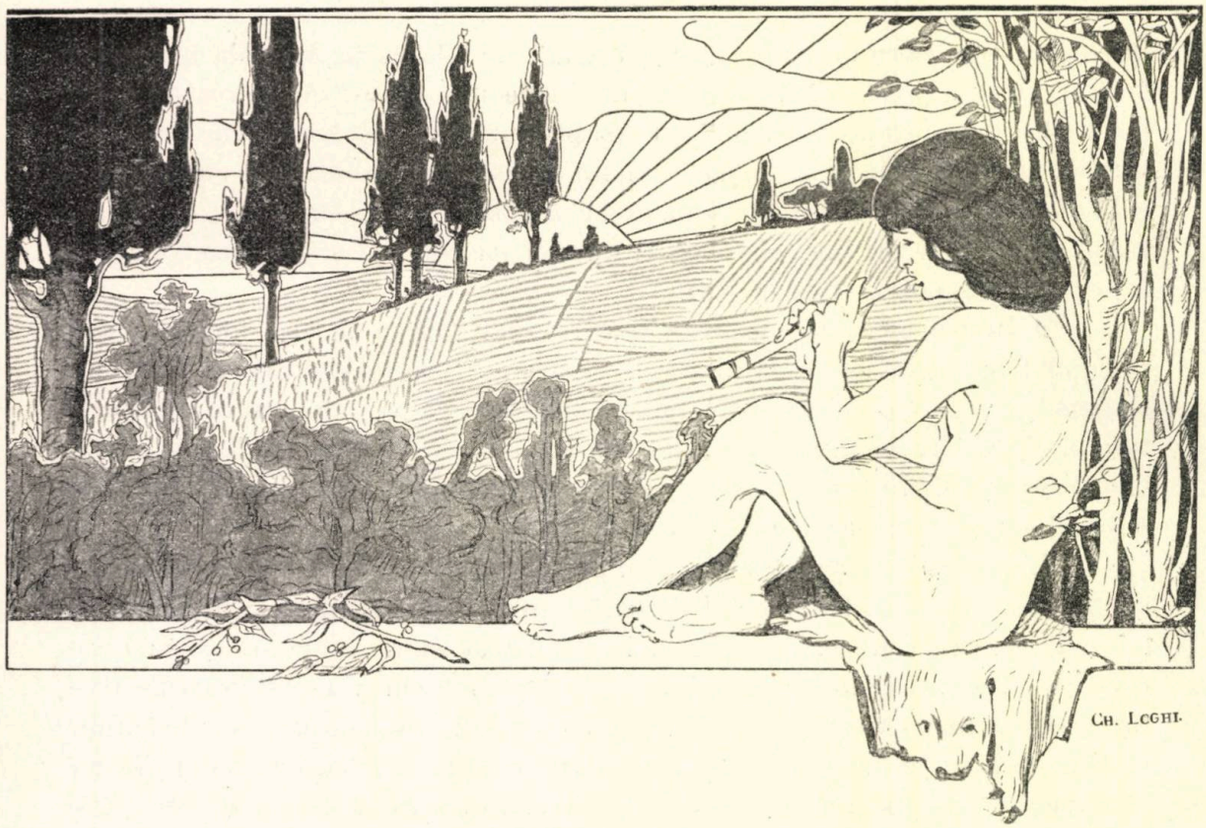

NEANT

Creştinii pot să-şi facă cruce, ca de-un păgân, de-un eretic:
Din basmul lumii viitoare tu astăzi nu mai crezi nimic,
Sĕrmane suflet! I-ai dat anii ceĭ mai frumoşi şi mai zglobii,
Ca cele sfinte de-altădată să-ţi par'acum copilării.
Inchipuirea 'nfierbîntată subt cerul meridional,
Care-a întruchipat pe Venus din frămîntarea unui val,
Pe Jupiter, pe Apolone şi tot fecundul roiŭ de zeĭ,
Te face să zîmbeşti de milă pentru naivitatea eĭ.
Te face să zîmbeşti povestea că 'n vecĭ acelaş şi pribeag
Veĭ colinda tot nesfîrşitul vĭeţuitoarelor şireag,
Reapărênd în leĭ, în vulturĭ, în şerpĭ ce drumuluĭ s'aştern....
Şi cauţĭ, cauţĭ adevĕrul adînc, nestrămutat, etern.

Ce trudă! ce zădărnicie!...

In spaţiul fără hotar
S'aprind ca iarăşi să se stingă, se sting ca să se-aprindă iar
Planeţi şi sorĭ în alergare, rostogolindu-se în gol,
De miĭ şi miĭ de veacurĭ dându-şi acelaş necurmat ocol.
In jur de tine: câmpurĭ late, cu holde verzĭ, păduri şi stâncĭ,

Inalte piscurĭ pân' la ceruri, prăpastiĭ negre şi adînci,
Isvoare, rîurĭ, oceanul.... Şi toate *sunt pentru că sunt,* —
Dar nu le ştiĭ, nu-şĭ ştiŭ nicĭ ele chemarea, rostul pe pămînt.
Ştiŭ trunchiĭ putrezĭ de ce în preajmă se 'nalţă fragedul vlăstar?
Ştiŭ muguriĭ de ce daŭ frunză? Ştiŭ florile de ce răsar?
Ştiŭ valurile de ce 'n ţĕrmurĭ, de vînt mânate, se isbesc?
Ştiŭ nouriĭ de ce aleargă? Ştiŭ oameniĭ de ce trăesc?.....
Nimic!.... Supunere 'n tăcere aceloraşĭ fatale legĭ,
Pe care tu încercĭ zadarnic să le cuprinzĭ, să le 'nţelegĭ.

Şi viaţa — în imensitatea ne'nsufleţită?.... — licărire
Intr'un noian de întunerec, un punct într'o nemărginire,
O răsvrătire 'n legea firiĭ, o disonanţă, o vibrare
Intr'un pustiŭ, un fulg în haos, o picătură într'o mare; —
Iar joc al unor forţe oarbe, şi totuşĭ totdeauna viĭ,
In clipa asta luminoasă îţĭ facĭ şi tu la jucăriĭ
De glorie, de nemurire, de raiŭ şi iad, — te amăgeştĭ,
Cu gîndul că pe totdeauna veĭ fi precum aĭ fost şi eştĭ:
Sub raza luĭ închipuirea s'aprinde, inima îţĭ bate
Şi cele vecĭnic schimbătoare îţĭ par de-apururĭ neschimbate.

Pe dealurile din Tabasco, prin codriĭ vechĭ din Yucatan,
Inspăĭmîntaţĭ de revĕrsarea şivoiuluĭ pornit, duşman,
Urmaşiĭ nobililor Maya, — nefericiţĭ rătăcitorĭ, —
Străbat o lume minunată de alte vechĭ aşezăminte,
Ce le vorbeşte din ruine, din piramide, din morminte,
Din zeĭ cioplitĭ de mâinĭ măiastre, din sfincşĭ cu ochĭ întrebătorĭ.
Trecutul lor, măreţ odată, stă'n grandioasele palate
Din Chiapas şi din Merida, posomorîte, 'ntunecate,
In care-aŭ curs atâtea vieţe şi-atâtea planurĭ s'aŭ urzit,
S'aŭ frămîntat atâtea gînduri şi-atâtea inimĭ s'aŭ iubit.
Din Uxmal împĕraţĭ puternicĭ plecaŭ pămînturĭ să robească,
Pe când din templele Palenceĭ bătrâniĭ preoţĭ, magĭ astecĭ,
Ceteaŭ misterele naturiĭ şi căutaŭ să tălmăcească
Ale vieţiĭ începuturĭ şi înţelesul eĭ din vecĭ.
Amvoanele vuiaŭ de vorbe şi'nchipuirĭ de nemurire,
Poporul se'nbăta de visurĭ, într'un avînt înălţător, —
Dar moartea pus-a peste toate întunecata-ĭ stăpînire
Şi toţĭ s'aŭ dus şi s'aŭ dus toate cu toate visurile lor.
Grijalva şi Usumacinta revarsă astăzĭ peste maluri
Şi'neacă şesul din Tabasco cu înverzitele luĭ luncĭ
Pe când Maya, — o ironie, — ascunsă 'n codri de pe dealurĭ
Se'ntreabă trist: Unde-ĭ mărirea şi strălucirea de atuncĭ?...

Ideea morţii te 'ngrozeşte şi te cuprind fiorii reci
Gîndindu-te că te veĭ stinge odată pentru veci de veci,
Şi fără voe ţi se pune chinuitoarea întrebare:
Ce-a fost atunci viaţa asta, scînteea asta trecătoare?

O, egoismul, egoismul! El te îndeamnă să te 'nşeli
Cu auritele speranţe şi cu deşertele 'ndoĭeli;
Şi numaĭ singur el te face, sĕrmane suflet muritor,
Să nu 'nţelegĭ că moartea este liberatoarea tuturor:
Zeiţă cu ochĭ marĭ şi negri, cu pĕrul negru, despletit,
Ce te împacă iar cu firea, în care-aĭ fost un rĕsvrătit:
O blândă linişte pe simţurĭ, peste priviri o blândă ceaţă,
O încordare de-o clipită, o deslipire de viaţă, —
Şi-apoĭ *neantul!*....

Iar cu dînsul din noŭ începe fericirea:
Împrăştiat şi 'n miĭ de forme cutreerând nemărginirea, —
Un fir de praf, un fir de iarbă, un bob de rouă lucitor,
O fărmătură dintr'o stâncă, o picătură dintr'un nor,
Petala uneĭ florĭ, o frunză, un punct în bolta cea senină,
O dungă neagră de 'ntunerec, orĭ o fâşie de lumină,
Căzând în soare cu planeta, arzând în focul luĭ şi iar
Svîrlit în depărtărĭ albastre, în spaţiul fără hotar, —
Intr'o prefacere eternă şi 'ntr'o eternă nesimţire.....

Neant! în tine numaĭ este adevĕrata fericire!
Cu tine 'ncepe nesfîrşirea manifestărilor, cu tine
Se intră 'n legile eterne, nestrămutate şi divine,
Cu tine încetează lupta şi sbuciumul necontenit
Şi 'ncepe starea de repaos deapururea nebântuit
De grijĭ şi de durerĭ....

O, suflet, dacă de mult aĭ zis adio
Inchipuirilor deşarte, — ca mâine moartea vom privi-o
Cu linişte ca pe-o amică, cu dor ca pe-o liberatoare....
. . . . . .
Şi totuşĭ.... ce-a fost viaţa asta, scînteea asta trecătoare?....

IOAN N. ROMAN.

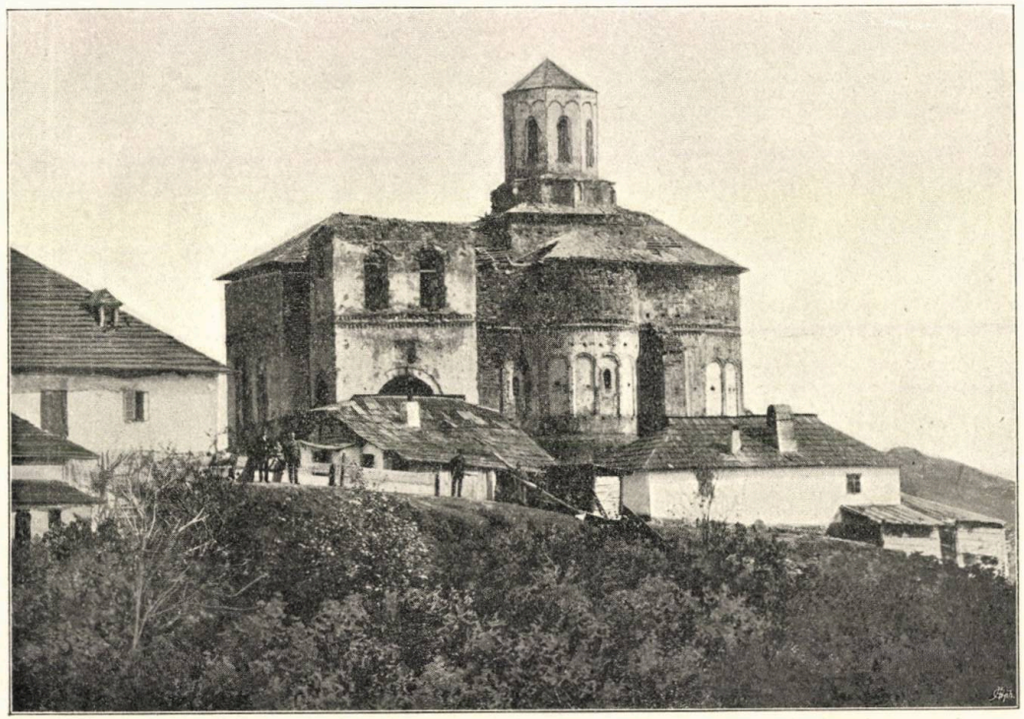

Biserica Mirăuţilor din Suceava

SUCEAVA

„Voiŭ să maĭ vorbesc Românilor despre un colţ al Patrieĭ lor, care la tot pasul înfăţişează suvenire de glorie saŭ de calamităţĭ. Bucovina este o ţară clasică pentru istoria noastră“.

(G. Sion. Bucovina. Rev. Rom., An. II., pag. 162.)

Suceava este oraşul sfînt al Moldovenilor.

Din ea aŭ luat naştere întăile lor porniri de mărire şi împuternicire ca naţiune. Din Suceava întăiĭ şi fruntaşiĭ lor Voĭevozĭ pornit-aŭ în dese rînduri cu sabia în mână, în capul pedestrimiĭ înglotite, „cu multe steaguri şi buciume“, să-şĭ apere Moşia de încălcări duşmane şi să-ĭ întindă hotarele până 'n Nistru şi Mare.

Din Suceava, în vreme de restrişte, se înălţaŭ cele maĭ fierbinţĭ rugĭ de biruinţă, pe când binecredinciosul ostaş moldovean îşĭ jertfia viaţa, ca prinos pe altarul Patrieĭ.

Cetatea Sucevii, cu o aleasă poziţie strategică, a strălucit aproape treĭ sute de anĭ ca falnică Capitală[1]), de ale căreĭ puternice întărituri mulţĭ duşmanĭ avură să se lovească.

---

[1]) Suceava a fost capitala Moldoviĭ până în 1564, în a doua domnie a luĭ Lăpuşneanu, când, printre alte condiţiunĭ, Turciĭ iĭ impun să dărîme toate cetăţile Moldoviĭ, în afară de Hotin. E probabil că atuncĭ Cetatea Sucevii a fost dărîmată de către Lăpuşneanu, nu însă în întregime. Castelul, care după cum se poate vedea, este depărtat de oraş, a rămas neatins ; căcĭ în el Doamna luĭ Vasile Lupu are curagiul să se adăpostească cu toate bogăţiile în timpul luptelor cu Ştefan Gheorghe.

Şi astăzĭ, cu toată starea în care a ajuns, Suceava e un oraş în care odată pe an îşĭ daŭ întîlnire cu fraţiĭ lor Românii bucovinenĭ, basarabenĭ, moldovenĭ şi chiar transilvănenĭ.

Credinţa nestrămutată a Românuluĭ în mult binefăcĕtoarea putere a Sfîntuluĭ Ioan cel Noŭ [1]), ocrotitorul Moldoveĭ, cum şi obiceiul păstrat din vechĭ vremurĭ, fac ca Românul mărginaş să vină cale lungă spre a-şĭ maĭ îmbălsăma sufletul, adeseaorĭ amărit, cu amintirĭ din gloria trecută, în această sfîntă cetate a românismuluĭ.

* * *

Aşezat pe coasta trăgănată a dealuluĭ, oraşul Suceava înfăţişează ochiuluĭ una din cele maĭ pitoreştĭ poziţiunĭ; cu casele sale micĭ şi văruite, pierdute printre grădinĭ cu pomĭ roditorĭ, cu bisericile sale bĕtrâne şi măreţe, al căror întunecat vestmînt îţĭ umple sufletul de respect şi linişte; cu ruinile din juru-ĭ, care îţĭ renasc viaţa trecutuluĭ şi o întreagă lume, cu totul diferită, ce s'a perindat odinioară pe dinainte-le, cu bătăĭ de inimă maĭ repezĭ, pentru neam şi moşie.

Domniĭ ţĕriĭ îşĭ aveaŭ, cum arată tradiţia, Palatul în Cetate, lîngă biserica Sfîntu Dumitru; iar în timp de nevoe familia domnească se retrăgea probabil din Cetate în Castel, care era cu mult maĭ bine întărit, şi care servea ca cea maĭ de căpetenie fortăreaţă a cetăţiĭ. Dimitrie Cantemir, în »Descrierea Moldoviĭ« (pag. 17), ne întăreşte această afirmare: »Suceava e situată lîngă apa Suceava, de la care şi oraşul s'a numit aşa, pre un deal neted, *împresurat cu murĭ înnalţĭ şi şanţurĭ*". Aşa dar întreg oraşul era o cetate, iar Castelul era cu totul deosebit. E probabil că Ştefan cel Mare a fost dintre Voievozĭ acela care a terminat întăriturile Sucevii, dar în care întăririĭ nu a pus niciĭ chiar el prea mult razem la început, căcĭ a lăsat ţara (poporul) să apere cetatea în contra Polonilor, iar el s'a retras cu oastea spre Roman. De sigur, cum afirmă şi C. Stamati, Suceava a avut foarte multe întăriturĭ şi chiar cetăţuĭ în juru-ĭ, cum se poate vedea la Iaşĭ, Braşov, Făgăraş, etc.

In susţinerea acesteĭ afirmaţiunĭ ne vine în ajutor lucrarea cea maĭ nouĕ asupra săpăturilor ce se urmează în present la Castelul domnesc al Sucevei de către D-l C. Romstorfer: »Die Forschungsarbeiten am alten Wojewodenschlosse in Suczawa (1895—97). Vorläufiger Bericht vom K. K. Conservator Carl A. Romstorfer (Czernowitz 1897). In această—Dare de seamă asupra săpăturilor făcute—citim la pag. 5: »După cum se vede din toate acestea, Castelul Voievozilor forma numaĭ o parte, negreşit cea maĭ importantă, a întăririlor vechiuluĭ oraş moldovenesc de reşedinţă, Suceava, şi o apărare sigură pentru comerciul ce se făcea. Era un centru întărit al comerciuluĭ ce se făcea aicĭ prin schimbarea mărfurilor peste Neamţ şi Baia, apoĭ de la Akerman peste Bender şi Iaşĭ, peste Siret şi Cernăuţĭ, la Lemberg, peste Hotin şi Dorohoiŭ la Kameniţa şi peste vamă la Bistriţa şi Sibiŭ«, etc.

[1]) Sĕrbătorirea Sfîntuluĭ Ioan Noul se face şi astăzĭ cu multă cinste. Nu numaĭ Românii, ci chiar şi străiniĭ, maĭ ales Ruteniĭ, iaŭ parte cu multă evlavie. Douĕ zile pe an sunt consacrate întru cinstirea Sfîntuluĭ: 2 Iunie şi maĭ ales 24 Iunie (Sînzienele). Inainte de ducerea moaştelor Sfîntuluĭ la Polonĭ, Moldoveniĭ ţineaŭ ziua de 2 Iunie. Această zi s'a sĕrbătorit până la 1686, când cu ducerea moaştelor la Zolkiew. De la 1783 însă, de când moaştele Sfîntuluĭ aŭ fost redate Suceviĭ, pe lîngă ziua de 2 Iunie i s'a maĭ consacrat şi ziua de 24 Iunie. »Cu treĭ saŭ patru zile înainte de Sînziene se vĕd venind neîncetat, zi şi noapte, zecĭ şi sute de inşĭ, parte cu trenul, parte cu trăsurile şi parte pe jos, astfel că în ajunul Sînzienilor e plină Suceava de peregrinĭ, adunaţĭ de prin toate părţile şi unghiurile« (D-l S. Fl. Marian, *Sfântul Ioan cel Noŭ de la Suceava*).

»In aniĭ din urmă se fac pelerinagiĭ sistematice la Sfînt. Nu vine fiecare cum poate şi când poate, ci fac un fel de cortegiĭ, conduse de preoţĭ, cu multe cântărĭ şi ceremoniĭ«.

Privelişte deschisă şi scăldată în soare a Sucevii te ademeneşte, te înfiorează, îţi deschide parcă orizonturi noue de simţire şi cugetare.

Ceva numai visat, un palat fermecat din basme, o lume vizionară în care totul s'ar mişca mânat numai de neţărmurite iluzii, nu ţi-ar produce efecte cu mult mai mari ca acest oraş ruinat, dar cu mîndria zugrăvită pe frunte-i, sărăcăcios şi necăjit, dar poleit de razele purpurii ale unui trecut încântător, tăcut şi liniştit, dar care îţi cântă o dulce simfonie, pe care, numai înnecat în lacrimi, tu, Române, trebue să i-o asculţi.

* * *

De pe culmea cea mai înaltă a dealului, de la Zamka, ochiul îţi înnoată ori pe unde l-ai plimba, printre câmpii şi dealuri, acoperite cu îmbelşugate roduri, pe când lîngă tine, colea, sub muchea ponorită a colinei, pe şesul lung şi subţirel, liniştita apă a Sucevei îşi mână neîntrerupt undele-i albăstrii la vale, printre rîzătoare sate şi tirguşoare.

Măreaţă privelişte desfăşoară vederii această culme încântătoare, în vîrful căreia Zamka [1]), posomorita mânăstire armenească, îşi înalţă cele două turle îmbătrânite.

Aici, în Zamka, s'au păstrat în vremuri grele odoarele sfinte ale Bisericii. De aci se vestea obştea că dusmanul se apropie şi nevoile ţării îi cer jertfă şi bărbăţie.

Dar Zamka a ştiut să pună şi piept vitejesc împotriva neîmpăcaţilor păgâni, care s'au încercat să-i turbure liniştea...[2]).

---

[1]) Zamka are în faţă turnul principal, prin care se intră în curtea bisericii, împrejmuită de un zid gros, dar năruit în parte. Zidul înconjoară un pătrat de pământ, în mijlocul căruia se află biserica.

Un al doilea turn, opus celui dintăi e legat cu zidul înconjurător. El servea pe vremuri ca observator, pe când celălalt slujea drept locuinţă. Aci se zice că »se adăpostea în vreme de războiu Mitropolitul cu odoarele bisericeşti«.

In afară de ziduri, Zamka este înconjurată cu un şanţ, care ne arată că ea, cu poziţiunea strategică pe care o are, a slujit şi ca cetăţuie.

Biserica din curte se crede a fi foarte veche. Pe o piatră din lăuntrul bisericii se poate citi data de 1666. »Tradiţia locală spune că după ce Suceava a fost părăsită prin strămutarea Capitalei, la Zamka rămăsese numai biserica, şi un Mitropolit a vîndut-o Armenilor. Aceştia se servesc de ea numai odată pe an, la hram«. »Zicerea Zamka e slavonă, de la Zámok. Lexiconul academic ruso-slav defineşte aşa zicerea Zàmok: »*Cetăţuie înconjurată cu şanţuri şi cu muri cu turnuri*« (Ep. Melchisedek: *O vizită la câteva mânăstiri şi biserici antice din Bucovina*).

Cea mai veche biserică armenească este însă cea numită Hajghedà (mitoc), zidită la 1512 şi situată la vre-o 3 kilometri departe de Suceava, pe vîrful unui deluşor, pe care Armenii îl suie în genunchi în fiecare an, la Sfînta Maria, de hramul bisericii.

[2]) Se crede că marele craiu leşesc, Sobiesky, ar fi şănţuit-o, »ca să se întărească într'însa cu opt mii de oşteni, ce-i adusese spre ajutor aliaţilor săi Moldoveni, când năvăliseră asupra lor, vizirul numit Chiorul, cu două sute de mii de Turci şi Tătari«. (Cav. C. Stamati, *Muza Românească*, pagina 39).

Nu departe de cetăţuie, şi tot pe culme, se mai aflau până acum câtva timp şi resturile unei alte întăriturî, care, după cum se zice, slujea ca punct de observare în spre Poloni şi în spre Unguri.

De aci, departe, în negura zării, spre Soare-apune, se conturează nedesluşit fermecătorii munţi ai Câmpulunguluï, ce despart »vesela grădină a Moldovii« de »mîndra ţară a Ardealuluï«, pe când între eï şi dealul Sucevei se desfăşoară priviriï, din ce în ce maï ridicate, podişurï întinse şi mănoase, în care miriştile şi porumbiştiurile se ţin lanţ.

Dincolo de apa Sucevei, ocolită de coline şi sate, vechea mănăstire a Dragomirneï îşï iţieşte turlele-ï, pe când drept în faţa oraşuluï, în capĕtul cel maï alungit al dealuluï, acolo, unde colina se taie în loc, se zăresc ruinele vechiuluï castel domnesc, de unde vulturescul ochiŭ al voievoduluï moldovean se rotia în cele patru părţi ale lumiï să vadă de unde pericolul iï ameninţă moşia.

Acest Castel se crede a fi fost zidit parte cu parte [1]), că maï întăï Alexandru cel Bun, în lunga sa Domnie, l-ar fi întărit maï bine şi că apoï Ştefan cel Mare l-a desăvîrşit.

Intăririle cu care a fost înconjurat, posiţiunea luï aleasă, cum şi trăinicia zidărieï, aŭ ocrotit în dese rînduri, în zile de mare cumpănă, familia domnească a Moldoveï.

Grosimea zidurilor [2]) şi mulţimea lor arată pe un uriaş fără temere, de

---

[1]) Forma Castelului a fost poligonală, după cum arată zidul înconjurător şi şanţul adîncit din juru-ï, care se umplea cu apă în timp de nevoie. Se crede că apa pentru acest şanţ, cum şi cea necesară îndestulăriï oraşuluï, se aducea pe olane tocmaï de la mitocul armenesc. D. Romstorfer, în opul citat, spune că era un rezervoriŭ »Tartaraş«, în care se lua apă din »*Căcaina*« (pîrîŭ de sub dealul Castelului, dinspre oraş) şi se trăgea în oraş şi în Castel. La adîncime de 1—2 metri se găsesc încă în oraş olane de la acel canal.

[2]) O poartă mare arată intrarea Castelului, în faţa căreia, probabil, se arunca un pod peste şanţ. Atâta vreme cât Suceava fu capitala Moldoviï, Castelul domnesc s'a bucurat de bună îngrijire. De la strămutarea Capitaleï însă, el a fost lăsat maï mult în părăsire, până la căderea Bucoviniï sub Austriacï, când a fost nimicit în cea maï mare parte, căcï numaï la câţïva anï de la răpirea Bucoviniï, guvernul austriac încuviinţează o colonie armenească din Gherla (Transilvania), care dorea să se strămute în Suceava, să-şï zidească lăcuinţele cu material luat din Castel. Hotelul *Langer* este clădit din piatra Castelului. Tocmaï maï tărziŭ, Impĕratul Iosif al II-lea, vĕzênd vandalismul, se zice că ar fi oprit o desăvîrşită distrugere.

Resturile rĕmase în pămînt şi dezgropate în parte în timpiï din urmă ne pot da oarecare cunoştinţe despre întocmirea lăuntrică a Castelului. Intreaga clădire n'a fost lipsită de gust architectonic. O scară în spirală, din care aŭ maï rĕmas vre-o cincï trepte de piatră bine cioplită, zugrăveala unuï părete în culorï roşiï şi negre, niste ferestruie înguste, care de sigur slujiaŭ pentru strajă, ne daŭ oarecare idee de interiorul Castelului.

Se maï poate constata că această clădire — maï ales în partea din spre apa Suceviï — a fost împodobită cu turnuleţe.

In mijloc, la o adîncime destul de mare, se află câteva tainiţe foarte spaţioase, în formă rotundă, orï pătrată, care, între altele, ne arată temeinicia clădiriï.

Până acum vre-o treï anï în urmă, abia se cunoşteaŭ ruinele acestuï Castel, de când profesorul austriac D-l C. Romstorfer, din Viena, a început să facă săpăturï. D-sa a publicat anul trecut o dare de seamă asupra lucrărilor făcute şi din care extragem următoarele date interesante asupra Castelului: El e înconjurat la Nord şi Nord-Est de rîul Suceava, iar la Vest de pârîul Câcaina. Are 40—50 metri lăţime şi 60 metri lungime, de formă aproape pătrată. Zidul e lat de $2^1/_2$—3 metri.

care putea să se lovească toată şleahta polonă, toată ordia ungară, turcă orĭ tatară!

De la Zamka, la vale, pe costişă, se întinde oraşul.

Iată, în josul tîrguluĭ, drept în faţa Castelului, biserica Mirăuţilor [1]), un odor nepreţuit, cel maĭ vechiŭ şi maĭ sfînt altar al Sucevii.

O, unde sunt vremurile acelea, când în zile de sĕrbătoare se deschidea poarta Castelului de pe malul celălalt şi aleşiĭ neamuluĭ, într'un roiŭ de curteni şi alaiŭ de slujitorime, se îndreptaŭ pe punte, la vale, către sfîntul lăcaş [2]), în sunetul clopotelor de la o sută de biserică şi în faţa norodului adunat.

Orĭcând, din ţinuturĭ depărtate, bunul Alexandru, aducênd în acest lăcaş moaştele Sfîntuluĭ Ioan ca să fie de pază Statuluĭ şi Scaunuluĭ, de fericire Domnieĭ şi întărire legiĭ, »se îmbracă în chlamidă domnească, îşĭ pune coroana pe cap şi apoĭ dinpreună cu Doamna sa Ana, cu Mitropolitul Iosif, cu archiereĭ şi tot clerul bisericesc, cu întreg divanul Domnesc, precum şi cu mulţĭ alţĭ boerĭ aleşĭ şi o mulţime de popor îĭ ieşi întru întîmpinare cu făcliĭ aprinse cu tămâie şi cu mirurĭ binemirositoare«[3]).

Din vechime încă Sucevenii aŭ purtat Sfîntuluĭ [4]) o dragoste neţĕrmurită.

Poarta e largă de 5 m. şi înaltă de 15 m. Lăţimea întreguluĭ Castel, cu şanţ cu tot, e de 80 m.; iar de la Nord la Sud de 120 m.

Cu ocazia săpăturilor s'aŭ găsit multe odoare, monete româneştĭ, aşa numiţiĭ şalăĭ care se tăiaŭ în ţară, probabil la Suceava, pe timpul luĭ Dabija-Vodă şi Iliaş-Vodă (Ep. Melchisedek, Cronica Huşilor, pagina 84). (Patru şalăĭ făceaŭ un ban). S'aŭ maĭ găsit foarte mulţĭ banĭ de argint svedejĭ, a căror presenţă se explică prin însemnătatea comercială de care se bucura Suceava, etc.

[1]) Biserica Mirăuţilor, vechea Mitropolie, e cea maĭ veche, şi se crede să fie zidită înainte de Domnia luĭ Alexandru cel Bun, poate odată cu vechiul Castel, piatra din ambele zidirĭ avênd mare asemĕnare. »Tradiţiunea populară locală ne spune că a fost, din cauza văiĭ ce o despărţeşte de Cetate, legată cu aceasta din urmă prin un pod de piele de bivol, pe care mergeaŭ Domniĭ şi Doamnele la Biserică«. (S. Fl. Marian, loc. cit., pag. 32).

De un elegant stil bizantino-moldovenesc, Mirăuţiĭ e unul din cele maĭ însemnate monumente istorice naţionale.

Numele de Mirăuţĭ e posibil să vină de la verbul a mirui, pentru că în acest lăcaş se miruiaŭ Domniĭ la suirea pe tron.

[2]) Suceava fu aleasă de scaun metropolitan probabil de către Alexandru cel Bun, căcĭ »El împărţi administraţiunea bisericească pe treĭ Eparchiĭ: a Mitropolieĭ de Suceava, a Eparchieĭ de Roman şi a celeĭ de Rădăuţĭ. Partea de mijloc a ţĕriĭ, pînă în Nistru şi Dunărea, compunea Eparchia Metropolieĭ«. (Melchisedek: Apendice la Cronica Huşilor, pagina 106).

[3]) D-l S. Fl. Marian. Loc. citat.

[4]) Sfîntul Ioan era de origină din Trapezunt, oraş în Asia-mică. El se numeşte *Noul* »pentru că din Sfinţiĭ luĭ Dumnezeŭ, cu numele de Ioan, el este cel maĭ noŭ«. Se maĭ zice şi »de la Suceava«, pentru că în acest oraş moaştele sale staŭ aproape de 500 anĭ. Biografia Sfîntuluĭ se poate citi în cărticica »*Viaţa Sfîntuluĭ Marele Mucenic Ioan Noul din Suceava*«, iar maĭ detailat la D. *S. Fl. Marian: Sfîntul Ioan cel Noŭ de la Suceava*« (pag. 5 şi următoarele). Vezĭ şi *Revista pentru Istorie, Archeologie şi Filosofie*«. *Martiriul Sfîntuluĭ, etc.*« (An. II, vol. III, pag. 165—166).

Ioan se născu pe la începutul secoluluĭ al 14-lea din părinţĭ creştinĭ drept măritorĭ. De tînĕr el începu să călĕtorească pe mare şi pe uscat, făcêndu-se neguţător. Odată, pe când era pe corabia unuĭ »Frânc«, ce mergea în spre *Cetatea Albă*, căpitanul se luă la ceartă cu Ioan, voind să-ĭ arate că numaĭ biserica Apusuluĭ ţine dreapta credinţă.

Ziua de 2 Iunie a fost aleasă de eĭ ca sĕrbătoare naţională; căcĭ în această zi, la anul 1622, Sfîntul scăpă Capitala de jefuirea Tătarilor. Zărindu-se din oraş că vin păgânĭĭ pe şes, locuitorĭĭ, mic şi mare, cum era obiceiul, se îndreptaŭ în grabă, plinĭ de groază, în spre cetatea din deal, unde ştiaŭ că găsesc în totdeauna un adăpost neturburat.

Atunci Mitropolitul ţĕrĭĭ, urmat de tot clerul, aŭ intrat în biserica Mirăuţilor să ia şi moaştele Sfîntuluĭ, ca să le ducă în cetate. Dar nimenĭ n'a fost în stare să le ridice.

Eĭ înţeleseră că cetatea se va putea mîntui numaĭ prin rugăciunĭ.

»In adevĕr, Sfîntul Ioan Noul ĭĭ scăpă de urgia tătărească, făcênd ca apa Suceveĭ, cu valurĭ spumoase, să reverse peste câmpie şi să oprească trecerea păgânilor«.

Dar Sfîntul nevrênd să stea în totdeauna în mîndra biserică a Mirăuţilor, Bogdan, feciorul luĭ Ştefan, a început să-ĭ clădească frumoasa biserică »Sfîntul Gheorghe« [1]).

Sfîntul probă contrariul celor de faţă. Corăbierul ajungênd la *Cetatea Albă*, îl pîrî pe Ioan Eparchuluĭ (prefectul oraşuluĭ), care era Persan. Ei spuse cum că Sfîntul e bogat şi ar vrea să treacă în legea păgână. Eparchul chemă pe Ioan şi vĕzênd că de voie nu trece la păgânism, îl supuse la torturĭ groaznice, bătêndu-l cu vergĭ şi apoĭ legându-ĭ picioarele de coada unuĭ cal neînvĕţat, îl purtă prin tot oraşul. In mahalaua evreiască fu bătut cu pietre şi apoĭ i se tăie capul de un ovreiŭ. Corpul Sfîntuluĭ rĕmase în stradă până în noapte, când un ovreiŭ vĕzênd treĭ bărbaţĭ îmbrăcaţĭ în vestminte albe, care tămâiaŭ în jurul mortuluĭ, şi crezênd că sunt preoţĭ creştinĭ, luă arcul şi voi să-ĭ săgeteze. Mâinele ovreiuluĭ rĕmase însă lipite de arc şi el stătu nemişcat până a doua zi, când spuse întreguluĭ norod cele întîmplate. Creştiniĭ înmormîntară pe Sfînt cu multă cinste; însă pentru că într'o noapte Frâncul vroi să-l fure pe Sfînt, acesta se arătă în vis preotuluĭ bisericiĭ, care împreună cu poporul dezgropară moaştele şi le aşezară în altarul bisericiĭ ortodoxe din *Cetatea Albă*, unde stătură 70 de anĭ.

Alexandru cel Bun aduse moaştele Sfîntuluĭ în Suceava la 1402 şi le aşează în biserica de la Mirăuţĭ, unde aŭ stat până la 1589 în timpul domnieĭ luĭ Petru-Vodă Şchiopul, care le mută în biserica Sfîntuluĭ Gheorghe.

Tot Alexandru cel Bun făcu Sfîntuluĭ sicriŭ din lemn de chiparos, în care aşează apoĭ racla cu moaştele. Atât racla cât şi sicriul învechindu-se cu timpul, furĭ maĭ pe urmă înlocuite cu altele nouĕ. Infericătura sicriuluĭ însă, care e de argint curat şi care a fost dintr'un început aurită, există şi azĭ. Pe faţa acesteĭ înfericăturĭ se află 12 icoane cu maĭ multe chipurĭ în relief, care sunt înşirate în douĕ rînduri şi despărţite unele de altele prin fire de argint lucrate în filigran.

Aceste icoane, după cum se poate vedea din inscripţiunile în limba slavonă, care se află deasupra fiecăreĭ dintr'însele, reprezintă torturile Sfîntuluĭ Ioan, şi anume: de cum a fost acesta dus înaintea Eparchuluĭ şi până la încercarea Frânculuĭ şi a celorlalţĭ Apusenĭ, care eraŭ cu dînsul ca să-ĭ desgroape şi să-l fure«. (D-l S. Fl. Marian, loc citat, pag. 33).

[1]) După tradiţie: »la vre-o câteva zecimĭ de anĭ de petrecere într'însa, ne maĭ plăcêndu-ĭ ca maĭ nainte, a fugit dintr'însa, cu racla în care se afla cu tot, şi s'a ascuns în niştе bojĭ din apropierea uneĭ bisericuţe de lemn, care era clădită pe locul unde se află acum biserica cu hramul Sfîntuluĭ m. m. Gheorghe, care biserică s'a făcut maĭ tărziŭ Mitropolie, în locul celeĭ de la Mirăuţĭ. Fuga aceasta s'a repeţit până pe timpul luĭ Bogdan-Vodă, fiul luĭ Ştefan cel Mare. Bogdan-Vodă auzind despre fuga Sfîntuluĭ Ioan, prinse a zidi biserica aceasta, dar cruda şi neîndurata moarte î curmă firul vieţiĭ maĭ nainte de a-şĭ vedea dorinţa împlinită. Biserica rĕmase începută şi zidită de

Această biserică, cu mult mai încăpĕtoare ca Mirăuții, ajunse Mitropolia țĕrii. In partea ei din urmă, în nartică, părețiĭ aŭ frumoase coloane de piatră cioplită, care se întrunesc din toate părțile în boltă, formând niște arcade ascuțite, mărețe« [1]).

Tot în mijlocul orașuluĭ se află biserica luĭ Petru Rareș, Sfîntul Dumitru [2]). In fața acesteĭ biserică se afla odinioară Palatul Domnesc din Suceava [3]). în apropiere se află și mica bisericuță rusească *Voscrisenia* (învierea), zidită de pioasa Doamnă Ileana, soția luĭ Petru [4]).

---

dînsul numaĭ până sub ferestre. Iar de sfîrșit a sfîrșit-o abia fiul sĕŭ Ștefăniță-Vodă »(1522) (D-l S. Fl. Marian, loc. citat, pag. 41—42).

La 1686, când cu retragerea luĭ Sobiesky din țară, »aŭ luat Craiul — cum ne spune Ioan Neculce—și pe Dositeiŭ Mitropolitul din Iașĭ, cu toate veșmintele și odoarele Sfînteĭ Mitropoliĭ, și aŭ luat și moaștele Sfîntuluĭ Ioan Novi, ce aŭ fost la Suceava..., și le-aŭ dus acele sfinte moaște împreună cu Dositeiŭ Mitropolitul în țara leșească la un tîrg al Craiuluĭ Sobiesky, anume Jolkfa (Zolkiew, lîngă Lemberg, Galiția). Moaștele Sfîntuluĭ aŭ fost aduse îndărĕt la Suceava, cu multă ceremonie la 1783, din ordinul Impĕratuluĭ Austriac Iosif II—cel cu ideea răpireĭ Bucovineĭ—după cererea Episcopuluĭ Rădăuțuluĭ, Dosofteiŭ Herĕscul.

[1]) »Această biserică are o architectură moldovenească din secolul al 16-lea, pe care o putem numi clasică«.

In curtea bisericiĭ s'a zidit de puțină vreme o frumușică locuință pentru archimandritul ortodox din Suceava.

[2]) Zidită la 1535, are un turn înnalt, care servă acum ca observator de foc.

In vecinĕtatea bisericiĭ se găsesc niște tainițe care nu se știe unde rĕspund, dar care, probabil, că serviaŭ în cazurĭ de asediare să se poată ieși din cetate, orĭ că puneaŭ în comunicație Cetatea cu Castelul.

[3]) D-l S. Fl. Marian, loc citat, pag. 31.

[4]) Această bisericuță a fost ortodoxă până în timpul alipiriĭ Bucovineĭ la Austria, când fu dată Catolicilor până la clădirea bisericiĭ lor, situată în mijlocul orașuluĭ, în principala stradă a Suceveĭ. Acum această biserică e cedată Rușilor.

Nu cred nefolositor, cu această ocazie, să vorbesc câte ceva, despre preponderanța celorlalte naționalităț asupra Românilor. In Suceava, ca și în întreaga Bucovină, elementul românesc, cel maĭ numeros de altfel, este și cel maĭ urgisit de soartă. Aceĭ care la venirea lor eraŭatât de săracĭ încât »sosiaŭ în cărucioare trase de cânĭ«, astăzĭ »scriŭ în proză și în versurĭ asupra scumpeĭ lor patriĭ, Bucovina«, lăfăindu-se în averĭ și rangurĭ. Pe lîngă veneticĭ se găsesc, ce e maĭ trist, și mulțĭ Românĭ, care, în scriere ca și în vorbire, nu întrebuințează decât limba germană, căcĭ cum mi se observa de un Bucovinean: »Cu limba românească morĭ de foame la noĭ!...« Țĕranul numaĭ și-a păstrat limba și și-a mărit sărăcia în această țară căzută pe mânile străinilor. Româniĭ, cu sentimente adevĕrate românești, aŭ căutat, în aniĭ din urmă, să pună pieptul pentru ridicarea poporuluĭ; dar eĭ sunt puținĭ și adeseaorĭ se vĕd nevoițĭ să-șĭ înnece amarul în suflet și să tacă! Doritorilor de a cunoaște maĭ de aproape starea Românilor din Bucovina li se recomandă studiile enumerate maĭ la vale și asupra cărora nu putem insista aicĭ:

1) »*Bucovina, descriere economică*« de D-l *P. S. Aurelian*, Bucureștĭ, 1876;

2) *Câteva date statistice și istorice din Bucovina. Convorbirĭ literare, anul XIV, [1886, pag. 467;*

3) »*Notițe despre Bucovina*« de *G. Sion;*

4) *Bucovina sub Austria. — Una sută cincĭsprezece anĭ de nenorocire și durere*, de un Bucovinean (Iașĭ, 1891);

Sfîntul Nicolae, Ioan Botezătorul, Adormirea [1]) sunt de asemenea biserici vechi românești.

Suceava și-a luat mare avînt chiar de la descălicătoare, ca apoi să strălucească măreț, în cursul vremei, ca leagăn al Moldovenilor. Infloritor și întins oraș! »Suceava avea pe valea dealului un suburbiu foarte mare. Afară de Curtea domnească și casele boierilor, se numĕrau aici patruzeci de biserici de piatră, mai multe de lemn, și ca la 14.000 de case.

»Se mai socotește că pe atunci locuiau în Suceava la o sută de mii locuitori și mulți oșteni de strajă; iar înprejurul acestui mare oraș domnesc era boinița, tării, șanțuri și pălănci puternice, deosebit de cetățuile zidite din laturile lui, ce ocroteau orașul ca niște scuturi nevĕtămate de nici o armă, dacă boierii saŭ oștenii nemulțumiți saŭ nemulțumitorii Domnului nu vicleneaŭ și nu vindeaŭ cetatea dușmanilor, saŭ dacă dușmanii nu o găbuiaŭ cu jitnițele deșarte de pâne [2])«.

* * *

Toate paginele ilustre ale istoriei Moldovii, de la întemeierea ei până la Ioan Vodă cel cumplit, sunt legate de ruinele Sucevii.

Dacă am căuta să rĕscolim cât de ușor cenușa trecutului, am găsi că Suceava a fost martoră la întîmplări, vesele ori triste, atât de deosebite unele de altele, cum rar se întîmplă într'un timp așa de scurt în viața popoarelor.

In Suceava se oprește mai întăi Dragoș, înfocatul vînător, să facă țară nouĕ în mijlocul sălbătăciei. »Căci în vremuri depărtate, pe locurile acestea, nu trăia decât »un moșneguț cocoșat de ani, care își îngrijea în liniște de prisacă«.

»Luând seama la toate, fără de nici o grijă, el acopere stupii ,priveghiază cum matca își scoate albinițele, deslipește strătușoarele de chihlimbar alecerei, drege, îndreaptă, înnoește«.

— Ei, bĕtrâne, vremea ți-aŭ slăbit vederea și auzul!

Tu n'ai zărit nimic în susul apei? Cornul de vînătoare nu ți-a ajuns până la urechi?

Privește, bĕtrâne, la feții frumoși, neobosiții vînători, care de zile întregi aleargă peste dealuri și văi ca să ajungă aci la tine, unde s'aŭ oprit uimiți ca în fața unei guri de raiŭ.

Ce te cutremuri și te faci că nu le înțelegi vorba, bĕtrâne încăpățînat?

---

5) »*Bucovina, notițe asupra situației*« de D-l G. Bogan-Duică (Sibiŭ, 1895. Institutul tipografic Albini).

Fostul Mitropolit Silvestru Moraru căutase cu cuvîntul și fapta să ridice prestigiul Românilor. Astăzi câteva societăți românești lucrează de asemenea pentru cauza română, de și cu multe greutăți.

[1]) Din vechime, aici era o mânăstire de călugărițe. Ițcanii eraŭ deosebiți de oraș, carele se mărginea numai pe platoul dealului. Locul dinprejurul acestei biserici aparținea mânăstirei... Existența acestei mânăstiri se constată prin hrisoave și cărți Domnești. Ea se numia Mânăstirea de lîngă Suceava a lui Iațco. (Ep. Melchisedek, *Analele Academiei Române*, seria II, vol. VII, pag. 278).

[2]) Cov. C. Stamati: *Muza Românească*, pag. 39.

Sunt neaoşĭ Românĭ, fecioriĭ de Domnĭ şi de neam mare; iar graiul lor e maĭ dulce ca faguriĭ ce cu atâta sgîrcenie le daĭ să guste.

Aci aŭ să rĕmână aceştĭ aleşĭ; şi făcênd ţară nouĕ, aŭ să arate lumeĭ întregĭ cu câtă jertfire ştiŭ să-şĭ ocrotească bunurile lor....

Şi a vĕzut bĕtrânul cât de voiniciĭ şi generoşĭ sunt aceştĭ copiĭ de viţă şi s'a mirat cum aŭ alungat eĭ sumedenie de Tătarĭ, opleşiţĭ în părţile acestea, şi a rĕmas uimit de dragostea cu care eĭ priveaŭ mănoasele câmpiĭ, trâmbiţând să se adune norod în juru-le.

Aŭ dat eĭ atuncĭ şi bĕtrânuluĭ loc îndestulător pe vale, să-ĭ fie vecinic luĭ şi urmaşilor sĕĭ.

»Nu trecu însă mult, şi iacă că veniră solĭ cu daruriĭ marĭ, rugând pe Dragoş să ajute pe bieţiĭ creştinĭ împotriva Leşilor, că prăpădeaŭ ţara.

Ca leiĭ se porniră voiniciĭ cu toţiĭ şi ca într'un buc curăţiră ţara de duşmanĭ şi se aşezară din jos de Câmpulung.

Şi născêndu-se ĭarăşĭ rĕsboiŭ din partea Tătarilor şi Leşilor, Dragoş sări iar la luptă, căcĭ n'avea astimpĕr, vĕzênd ţara în primejdiĭ. Şi acest rĕŭ îl resfrânge cu ajutorul luĭ Dumnezeŭ, alungând liftele rele până departe, peste hotar.

Atuncĭ se strinseră bĕtrâniĭ şi căpitaniĭ oştilor la Suceava şi aleseră pe Dragoş de cap şi Domn peste întreaga Moldovă«.

Aŭ început apoĭ voiniciĭ luĭ Dragoş şi urmaşiĭ lor să mărească şi să înfrumuseţeze cu clădiriĭ alese vechiul scaun de Domnie, şi, înconjurându-l cu tăriĭ multe împotriva duşmanilor, iĭ aşezară temelie neperitoare pentru neam.

Şi aŭ înălţat sute de biserici, unele maĭ mîndre ca altele, şi le-aŭ înzestrat cu avuţiĭ întinse, ca să le fie de pomenire şi de întărire credinţiĭ şi neamuluĭ [1])...

---

[1]) Origina numeluĭ de Suceava este îndoelnică. De sigur însă că acest oraş datează înainte de descălicătoare. Miron Costin ne dă, în poema sa în versuriĭ (Opisanie ziemi Moldawskiej i Multanskiej. = Despre poporul moldovenesc şi muntenesc, tradusă în româneşte de M. Cogălniceanu, Letopiseţiĭ III, 513), următoarea legendă despre întemeiarea Suceveĭ, vorbind de Descălicătoarea luĭ Dragoş... »Alergând prin rediŭ, iată că uniĭ din vînătoriĭ găsesc într'o prisacă un moşneguţ cocoşat de aniĭ, care acopere stupiĭ, ia seamă la toate, priveghiază cum matca îşĭ scoate albiniţele, deslipeşte strătuşoarele de chihlimbar ale cereĭ, drege, îndreaptă, reînnoeşte!... Deodată rĕsună vorba: *bune ome!* Bĕtrânul se cutremură şi rĕspunde »neznaju bihme« (nu înţeleg, zĕŭ=rutenește). Vînătoriĭ îĭ maĭ adresează întrebăriĭ, îl chestionează prin semne, dar, speriat prin nişte ospeţĭ nevĕzuţĭ niciodată în jurul locuinţeĭ sale, el nu ştie *ce* şi *cum* să rĕspundă. *Adus în fine înaintea luĭ Dragoş şi cercetat prin tălmaciŭ, bĕtrânul rĕspunde în ruteneşte: »Sum Laţco de la Snetin, de vre-o câţiva aniĭ mi-am aşezat aci prisecioara; dar afară de voĭ acuma, n'am maĭ vĕzut pe nimeniĭ«.*

Atuncĭ Dragoş îĭ descrie planul noueĭ colonizăriĭ, îĭ povesteşte alungarea urdiilor tătărăştĭ, îl îndeamnă să-şĭ strămute în aceste părţĭ tot neamul şi îĭ dărueşte şi întăreşte, ca moşie eternă şi ereditară, tot teritoriul în jurul rîuleţuluĭ.

Moşneagul cu bucurie primeşte darul şi aducênd oameniĭ din Pocuţia, de la Snetin, înfiinţează de pe numele sĕŭ **Iaţcaniĭ**, *cel maĭ vechiŭ sat moldovenesc după Boureniĭ.*

Colonia moşuluĭ Iaţco deveni maĭ în urmă oraşul Suceava, căcĭ soarta n'a permis să-rĕmână numele primuluĭ fondator.

Nişte cojocariĭ ungureştĭ venind să se stabilească acolo—Sociu (Szots) se zice cojocariŭ în limba maghiară—de pe numele lor se numi rîuleţul şi oraşul Suceava, numele Iaţcanilor conservându-se

In Suceava îşĭ pun coroana pe semeţele lor capete întâiĭ Voievozĭ Moldovenĭ.

»Aci Roman Muşat, fiul luĭ Costea, ia în căsătorie pe Anastasia, fiica luĭ Laţcu« [1]), şi astfel pentru întâiaşĭ dată glorioasele familiĭ domnitoare ale Moldovenilor şi Muntenilor: Basarabiĭ, Muşăteniĭ şi Bogdăneştiĭ, îşĭ fac înrudirea, al căror întâĭ vlăstar la Domnie fu Alexandru cel Bun.

Sub câţĭva urmaşĭ Muşateni, Suceava are tristul prilej de a vedea în sînu-ĭ multe şi ruşinoase turburărĭ pentru ocuparea scaunuluĭ, din causa unor urmaşĭ nevîrstnicĭ, orĭ neînţelegerilor dintre rude, până când domnia pacĭnică şi statornică a luĭ Alexandru pune capĕt acesteĭ rele stărĭ. El e nevoit, din causa neînţelegerilor de maĭ înainte, să jure la Suceava în 1402 credinţă regeluĭ Vladislav al Polonieĭ, ştiind »cu o politică înţeleaptă şi sănătoasă« şi cu »o adevĕrată înnălţare de ideĭ şi simţiminte« să înlăture laşa viclenie a luĭ Vladislav de a împărţi cu Sigismund al Ungarieĭ tînĕra luĭ ţară.

Din Suceava plecă în 1422 ceĭ patru sute de voinicĭ sub comanda spătaruluĭ Coman, şi, mânaţĭ de dorul de a-şĭ vedea înnălţat numele Patrieĭ şi pe acel al bunuluĭ lor Voievod, cu vrednicie şi isteţime lovesc pe Cruciarĭ în depărtatele ţinuturĭ ale Marienburguluĭ.

Sub acest Domnitor Suceava merge cu paşĭ repezĭ spre mărire şi înfrumuseţare, prin o temeĭnică întocmire a dregĕtorilor ţĕriĭ. Capitala vede întâia

---

totuşĭ uniĭ din suburbiĭ«. (Iţcaniĭ se întind pe coasta din vale a dealuluĭ şi în jurul găreĭ cu acelaş nume, la câţĭva chilometri de gara noastră Burdujeni). Tot aseměnător narează întemeiarea Suceveĭ Nicolae Costin (Letop. I, 379).

Dimitrie Cantemir, în »*Descrierea Moldoviĭ*« (trad. de A. Papiu Ilarian, pag. 17), o crede, »după poziţiunea loculuĭ şi oarecare aseměnare a numeluĭ, drept *Sandava* vecheĭ Dacie«.

Dionisiu Fotino, în »*Istoria generală* a Dacieĭ (trad. de G. Sion III, 5), citând tot pe Cantemir, ne spune: Acesta (Cantemir) maĭ zice despre Suceava că acolo maĭ întâĭ locuiaŭ Saksonĭ şi Ungurĭ; şi fiindcă Ungurii se numeaŭ cojocarĭ (după cojocul, haina de piele de oaie ce poartă locuitoriĭ şi până astăzĭ), care în ungureşte se zice *Suciu*, a luat numirea de Suceava şi rîul şi judeţul.

Dar noĭ lăsând la oparte ipotesele acestea, ca lucruri neprobabile, venim să facem numaĭ biografia Domnilor...«.

E posibil ca Suceava să-şĭ fi luat numele de la cojocariĭ care trăiaŭ în vr'o mahala a eĭ; vechimea acestuĭ oraş trece însă de *Descălicătoare*, dacă ne întemeiăm pe tradiţia populară, care ne zice [»*Emigrarea luĭ Bogdan Dragoş în Moldova, tradiţie populară după povestirea maĭ multor bĕtrânĭ din Volovĕţ şi Arbore*]«. Albina Pinduluĭ, 15 Ianuarie 1869):

Tocmaĭ era timpul seceratuluĭ, când sosi ştirea că Leşiĭ aŭ intrat în ţară şi pradă satele de pe lîngă Prut. Oameniĭ eraŭ tare îngrijaţĭ şi se temeaŭ că i-ar face robĭ şi de aceea îşĭ părăsiră casele şi fugiră spre munţĭ.

»*Oaste* mare se ridică de la Suceava, *că acolo şedea Domnul atuncea*, şi se porni să bată pe duşmanĭ. Aşa sta trebile când a sosit Dragoş în părţile noastre.

»Spuneaŭ bĕtrâniĭ că a venit din sus, din ţara Ungurească, unde fusese Domn mare, stăpînitor peste o ţară întreagă. Dar avea acolo nevoĭ marĭ cu limbile străine, care voiaŭ să-ĭ ia legea şi moştenirea, şi de aceea îşĭ părăsi ţara şi *trecu la noĭ* peste munţĭ...« (Urmează legenda cu Uţa Vrăjitoarea).

[1]) A. D. Xenopol: *Istoria Românilor*, Vol. III, pag. 107.

şcoală înaltă; iar Moldovenii, »care nu ştiaŭ altă lege decât sabia şi altă faptă bună decât bărbăţia«, primesc primele lor legi.

Dar abia îşi sfîrşeşte zilele bunul Domn, şi Suceava vede mai întâi nouĕ frămîntări pentru Domnie, şi mai apoi curioase întîmplări, de a adăposti câte doui şi chiar trei Domni stăpînitori ai aceleiaşi ţĕri.

Dar iată că soarele Moldoveĭ, pe care »somnul nu-l ţinea, odihna nu-l încâlcea«, cu sabia în mână îşi pune pe cap în Suceava, în 1457, coroana tatăluĭ sĕŭ, după ce mai întâi cu voia tuturora fu ales de Domn la locul numit Dreptate [1]).

»Pre voi, locuri roşite de sângele vrăjmaşilor, vĕ chiem martori! Voi spuneţi mărirea sufletuluĭ sĕŭ! Voi ale luĭ biruinţe, voi a luĭ vrednicie arătaţi!..« [2]), şi Suceava vede pe acest măreţ eroŭ »alergând cu mânele întinse la altarul luĭ Dumnezeŭ, îngenunchiând şi zicând: »Tu ai biruit, Doamne, a ta este isbînda; eŭ sunt o nimica înaintea ta! Căci ştia el, că în zadar se osteneşte cel ce priveghiază, dacă nu păzeşte Domnul cetatea. Veniţi acum, o voi care vĕ lăudaţi în puterea braţuluĭ vostru, şi vedeţi cum viteazul acesta este mai groaznic cu rugăciunea în gură decât cu sabia în mână« [3]).

Suceava uimită, tresare de bucurie, când legătură nouă se face între:

. . . . . »Basarabi şi voi Muşatini,
Descălicători de ţară, dătători de legi şi datini,
Ce cu plugul şi cu spada aţi întins moşia noastră
De la munte până la Mare şi la Dunărea albastră« [4]).

Şi

»La Suceava-i bucurie,
C'a născut Doamna Marie,
A născut un băietan!

Crească mîndru cât e bradul,
Că-i nepot luĭ Vodă-Radul,
Şi-i feciorul luĭ Ştefan« [5]).

. . . . . .

Pe curînd însă Sucevenii se vĕd nevoiţi să ia calea băjănărieĭ, când potopul turcesc se năpădeşte de-a doua oară în contra luĭ Ştefan.

---

[1]) Se crede că Dreptate orĭ Direptate ar fi o câmpie în saŭ lîngă Suceava, deşi Papadopol Calimach, în cercetările sale, publicate în Analele Academieĭ (Seria II, Tom. XVII), crede că *Dreptate* ar fi fost o moşie a unuĭ Lucin orĭ Luca *Direptate*, unde Ştefan a fost numaĭ pomăzuit de Domn al Moldoviĭ.

[2]) *Radu Ionescu.* Necrologul luĭ Ştefan cel Mare.

[3]) Cuvînt de îngropare.

[4]) M. Eminescu: *Satira III.*

[5]) B. P. Hăşdĕŭ: *Ştefan şi Radu.*

Cu 80.000 Poloni, în 1497, Ion Albert, Craiul, se opinteşte în zadar vreme de două luni să dărapene cuibul moldovenesc. »Cetăţenii ei se apără bărbăteşte şi ceeace stricau tunurile Polonilor ziua, ei astupau noaptea cu pămînt, scânduri şi pietre« [1]).

Dar vremea trece şi Sucevenii se adună cu toţii, mic şi mare, să asculte în adîncă tăcere ultimele cuvinte ale iubitului lor Voievod, ca apoi în şiroaie de lacrimi să tînguiască trecerea lui din viaţă.

Sucevenii se înfioară de cruzimile lui Ştefăniţă-Vodă cel tinĕr, feciorul lui Bogdan, ca apoi cu adîncă durere să fie martori în 1538, după fuga lui Petru Rareş, cum boierii ţării cad în genuchi înaintea Sultanului, pe când acesta le pune pentru întâiaşi dată Domn cu de-asila pe Ştefan Lăcustă, care e ucis apoi în foişorul din Cetate.

In timpuri rele, cruzimile lui Ştefan al V-lea, încercările de stricare a obiceiurilor ţării şi a legei de către Iacob Eraclide, uciderea lui de buzduganul lui Ştefan Tomşa, faptele lui Alexandru Lăpuşneanu, a căruia domnie »în sânge zămislită, în sânge trebuia să înnoate până la capĕtul ei«, ridică până la cer strigăte de desnădăjduire.

»Şi câte alte scene grozave şi uimitoare, câte alte întîmplări de cel mai *mare interes*, chiar pentru indiferenţi«, nu s'au prilejit în această cetate de descălicare.

Cea din urmă bucurie simte acest oraş, când viteazul Mihaiu îşi vede aci încununată de isbîndă înflăcărata-i dorinţă de a închega neamul într'o singură ţară[2]).

Zadarnică bucurie!

* * *

[1]) *N. Bălcescu:* Arta militară la Moldoveni. Magazinul istoric, Vol. II, pag. 60.

[2]) Incă de pe timpul Domnului Cantemir, Suceava îşi perde mult din însemnătatea şi fastul ei de mai nainte; iar apoi în cursul vremei, de atunci încoace, ea a decăzut din ce în ce mai mult. Iată starea Sucevei în 1839, zugrăvită de C. Stamati (loc citat, pag. 39 şi următoarele): »In provincia Bucovinii a Impĕrăţiei Austriei se află un orăşel, a cărui trei, patru uliţe sĕrace, triste şi întunecoase se întind azi pe podişul unui deal mare, ce se înalţă cu repegiune din dreapta rîului Sucevii...«, »ce găsesc însă întrînsul! trei, patru mii de locuitori ce trăesc într'o urăciune nespusă, din care, prea puţini, Moldoveni adevĕraţi, locuesc prin mahalale, iar ceilalţi, Evrei şi Armeni arieni au stăpînit vatra oraşului vechi şi au sfărîmat multe zidiri monumentale, ce erau în tîrg, afară numai de un turn foarte gros şi înalt ca de 14 stînjeni, ce stă în mijlocul oraşului, din dosul unei cârciume, care, după tăria construcţiei lui şi a boiniţei de pe dînsul, se socoteşte să fi fost turn militar de priveghere, unde se suiau Domnii de priviau mişcările duşmanilor..., iar din sute de mânăstiri şi biserici se mai vĕd încă rĕmase vre-o 7—8, care afară de Mitropolia veche, unde se păstrează moaştele Sf. Ioan cel Nou, şi acele ce sunt stăpînite de Armeni, celelalte biserici creştineşti se năruesc, fiind sărace de venituri şi de poporeni, ca să se poată ţine în bună stare. Aşa se năruieşte şi mânăstirea numită a Doamnei (Mirăuţi?), ai căreia pereţi stau ca şi când în pizma veacurilor; dar eu am găsit vitele mahalagiilor creştini adăpostindu-se într'însa de străpătul soarelui«.

G. Sion, în »*Suveniri Contemporane*« (pag. 344, art. »Din anul 1848«), afirmă că »fosta Capitală a Moldovii nu mai este un oraş român; lăcuitorii sĕi în genere sunt Israeliţi, Şvabi şi alte seminţii austriace; abia într'o mahala au mai rĕmas câţiva lăutari bĕtrâni, care prin cântecele lor întreţin suvenirile naţionale!«

Populaţia actuală a Sucevii se ridică cam la 8.000 locuitori, din care majoritatea o formează Ovreii.

Intre Suceava de azĭ [1]) şi cea de odinioară e o atât de mare deosebire încât ţi se ia orĭce speranţă de reînviere a acestuĭ oraş [2]), care acum patru sute de anĭ era temut şi respectat de ceĭ maĭ aprigĭ şi iscusiţĭ generalĭ.

---

[1]) Astăzĭ Suceava este un oraş lipsit de viaţă. Fără comerţ, fără o industrie oarecare, oraşul încezeşte cu totul. Şi dacă viaţa străină maĭ dăinueşte, cea română aproape nu se simte. Puţiniĭ Românĭ aĭ eĭ sunt cu totul uĭtaţĭ prin mahalale.

In Suceava, pe lîngă diferite autorităţĭ şi aşezăminte publice, ca: un tribunal, un comandament militar, o primărie, un oficiŭ postal şi un liceŭ, sunt şi patru şcoale primare mixte, în care învĕţămîntul se predă în limba germană şi română; niciĭ una însă nu e curat românească. Româniĭ maĭ aŭ aci un club al lor: »Clubul Român« şi Societatea »*Şcoala Română*«, cu cel maĭ nobil scop de a ajuta pe copiiĭ românĭ ca să poată urma la şcoală. Această societate îngrijeşte nu numaĭ şcolariĭ din liceul Suceviĭ, ci şi din alte şcoale din Bucovina. Fără ea, de sigur, s'ar fi închis multe curuĭ care se ţin în limba română.

Neexistând nicĭ o geografie saŭ cel puţin vr'un plan al oraşuluĭ, e foarte anevoios a-şĭ da cineva bine seama de amĕnunţimile oraşuluĭ.

Liceul din Suceava are opt clase, avênd până la clasa V douĕ diviziunĭ: germană şi română; iar de la clasa V cursurile se predaŭ numaĭ în limba germană.

Divisiunea română aduce însă puţin folos, căcĭ eleviĭ românĭ înscrişĭ aci nu pot termina liceul decât urmând diviziunea germană. De altfel, tot ce se lucrează în Bucovina are ca ţintă »exterminarea elementuluĭ românesc din partea Austrieĭ, pentru ca provincia să fie deplin germanizată; din partea Rusieĭ, ca să fie rusificată«.

In adevĕr, şi uniĭ şi alţiĭ aŭ reuşit în parte. Ce e maĭ trist, că chiar ţĕraniĭ trăitorĭ la Nord, în mijlocul Rutenilor, şi-aŭ perdut limba. »Acolo, pe unde ca emigrat — zice G. Sion în 1882—la 1848 vorbiam şi mĕ rĕsfăţam româneşte, ca între fraţĭ de acelaşĭ sânge, astăzĭ nu mĕ maĭ pot înţelege cu nimenĭ. E curios însă că eĭ tot Moldoveni îşĭ zic. Dar ce întristare nu ne strînge inima când vedem în familiile acelea istorice, ale căror strămoşĭ rĕzboinicĭ aŭ ilustrat numele patrieĭ noastre..., tinerĭ care refuză saŭ evită de a maĭ vorbi româneşte«.

Aşa că în Bucovina, pe lîngă atâta amar de străinĭ ca: Nemţĭ, Poloni, Ovreĭ şi Rutenĭ, maĭ vorbind şi Românĭ limbĭ străine, fac pe vizitatoriĭ din România să li se strîngă inima de desnădejde şi să li se întipărească bine exclamaţia D-luĭ P. S. Aurelian: »limbĭ străine, servitorĭ străinĭ, stăpînĭ străinĭ, Românĭ nicăerĭ. Imĭ ziceam în gînd: dacă aşĭ fi căzut cu un balon în acest oraş, negreşit că nicĭodată n'ar fi putut să-mĭ treacă prin minte că mĕ aflu în Capitala Bucovineĭ, adică a uneĭ ţĕrĭ româneştĭ«. (Bucovina, pag. VIII). Se maĭ poate complecta: Palatul metropolitan *român* din acest oraş nu se poate vizita dacă nu cunoştĭ limba ruteană!

In privinţa culturală, Bucovina se poate considera ca una din cele maĭ înapoiate provinciĭ ale Austrieĭ. In 1893 eraŭ în Bucovina 314 şcoale primare cu 498 clase, dintre care 220 şcoale aŭ numaĭ câte o clasă şi numaĭ 6 şcoale sunt complecte, cu câte 6 clase. Româniĭ aŭ numaĭ 25 şcoale cu câte douĕ clase şi treĭ cu câte treĭ clase; decĭ, **în toată Bucovina nu exista în 1893 nicĭ o şcoală primară complectă, care să fie curat românească.** Şcoalele superioare, deşi în cea maĭ mare parte susţinute din »*fondul religionar*«, care provine din averile lăsate de către Voievoziĭ Moldoveni mânăstirilor şi bisericilor, sunt date maĭ toate pe mâna străinilor: profesorĭ străinĭ, elevĭ străinĭ în cea maĭ mare parte! Singurul gimnaziŭ românesc din Suceava face excepţie, după cum ne relatează D. *Bogdan-Duică* în cartea sa.

»*Fondul religionar*«, provenit din luarea pe seama Statuluĭ austriac a averilor mânăstireştĭ, are în stăpînire o treime din cuprinsul Bucovineĭ; cele maĭ frumoase şi alese ale eĭ păduri şi moşiĭ. Acest fond se întrebuinţează după voia Statuluĭ austriac, cu consimţimîntul de formă al Mitropolituluĭ din Cernăuţĭ.

[2]) De altfel maĭ toate oraşele Bucovineĭ sunt perdute pentru Românĭ. La sate numaĭ aŭ maĭ rĕmas Românĭ, trăind şi aceştia în sărăcie şi neştiinţă.

Amărîtă şi prigonită peste seamă, Suceava, ca şi întreaga Bucovină, are tot dreptul să-şĭ zică jalnicu-ĭ cântec, alăturĭ cu poetul sĕŭ popular:

„Plină-s, plină de străinĭ,
Ca şesul de mărăcinĭ.
Plină-s, plină de duşmanĭ
Ca Putna de bolovanĭ!“

. . . . . .

„Un poem întreg de durere şi de regretarea independenţeĭ pierdute“! [1])

G. D. Scraba

[1]) *V. Alecsandri, „Din albumul unuĭ bibliofil“. (Convorbirĭ literare*, Anul X, pag. 188.)

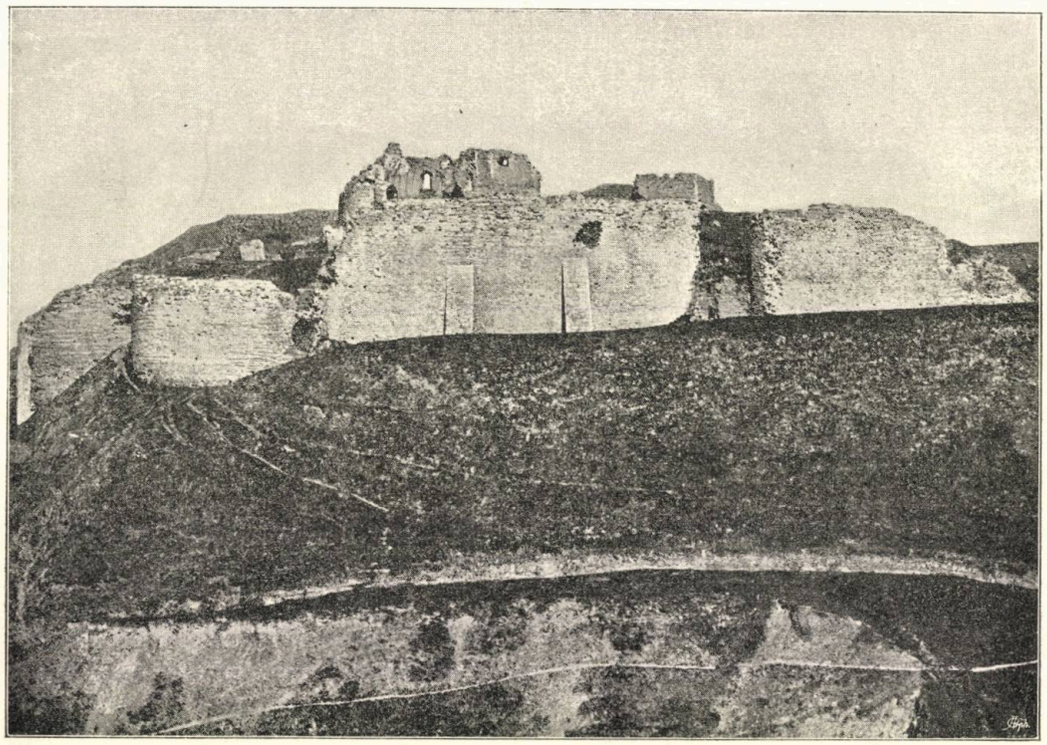

Castelul din Suceava

ISTORIA FILOSOFIEI MODERNE

CURSUL D-LUI T. MAIORESCU

I

In filosofia contimporană sunt treĭ marĭ curente, provocate de treĭ popoare fruntașe: Francezii, Germanii și Englezii. Curentul francez se caracterizează prin pozitivism (Comte); cel german prin idealismul de aprioritate al luĭ Kant; cel englez, prin ideea de evoluție. In anul universitar curent, D-nu Maiorescu va desfășura, în prelegerile D-sale, istoria filosofieĭ engleze contimporane.

Ideea de evoluție, stăpînitoare pe concepția filosofică engleză, e o idee de stampilă adînc britanică, ridicată cu forță de Darwin, în teoria selecțiuneĭ și întinsă de Herbert Spencer cu aplicare la toate concepțiile omenești. Pentru a ne putea da seamă luminos și deplin de ceeace însemnează această idee a evoluțiuniĭ și pentru a o putea considera în toată valoarea eĭ filosofică — e necesar să facem o oarecare forțare. Intăĭ — trebue să căutăm a spăla această idee de toată banalitatea sub care ne-o înfățișează întrebuințarea eĭ de toate zilele. Cu ce ocazie nu se pronunță, în timpul actual, vorbele evoluție, evoluționism, mers evolutiv? — Decĭ trebue să cercăm a ne desbăra de indiferența și superficialitatea sufletească în care ne-am obicĭnuit să îmbrăcăm auzirea și citirea acesteĭ ideĭ de evoluție. Al doilea — trebue să învingem o greutate maĭ serioasă decât cea dintăĭ. Nimic nu ni se pare azĭ maĭ firesc decât această idee a evoluțieĭ, căreea îĭ subordonăm logica tutulor lucrurilor din lume, prin care ne-am deprins a vedea totul, prin care gîndim. Și aceasta e atât de adevĕrat, încât pare că nu ne putem da socoteală, nu putem înțelege cum ar fi putut fi concepute viața, firea, etc., în afară de fundamentul și de legea evoluțieĭ. Trebue să ne forțăm, prin urmare, să privim obiectele gîndurilor și studiilor noastre prin altceva decât prin prisma ideeĭ de evoluție. Iată câteva pilde care ne vor permite ajungerea acestuĭ rezultat.

Acum 40 de anĭ, acest soare al concepțieĭ evoluționiste nu lumina pe lumea ideilor și a cunoștințelor omenești. In toate științele domnea o absolută immobilitate. In latinește, să zicem în latineasca ciceroniană, studiul se făcea într'un chip inanimat, înghețat. Gîndul că această limbă latinească, revĕrsată într'un anumit fel în opera luĭ Cicerone, ar fi putut fi altceava înainte de Cicerone și ar fi putut ondula, curge, varia — pentru a ajunge să fie ceeace e la Cicerone, — era cu totul

străin de minţile celor ce o studiaŭ. Orĭce idee de filiaţie, de derivare, de transformare — lipsea. Acelaş lucru în zoologie.

Diferite speciĭ zoologice se studiaŭ ca ceva *nunc stans*, ca aşa fiind şi aşa fiind fost deapururĭ. Concepţia mişcăriĭ neîntrerupte nu exista ; ideea transformismuluĭ ce ni se pare nouă atât de naturală nu se pomenea ; fluiditatea ideeĭ evoluţionale era îngheţată în toate sistemele de cunoştinţĭ omeneştĭ şi pentru toate minţile omeneştĭ. O petrificaţie de totdeauna, diferenţiată în motive diferite şi de diferite naturĭ, compunea perspectiva trecutuluĭ ; un arc petrificat încremenea pe perspectiva viitoruluĭ şi nemişcarea prezentuluĭ, era o linie de unire între ele amêndouĕ. Evoluţia prezentuluĭ, pornită din trecut şi desfăşurându-se către viitor. . . — era un gînd necunoscut capetelor de acum 40 de anĭ.

Azĭ . . . — suntem foarte departe de ceeace era acum 40 de anĭ. Azĭ cuvîntul de »progres« e la ordinea zileĭ. Azĭ am pus totul în mişcare. Trăim într'o societate care *evoluează ;* trăim o viaţă care e în *neîntreruptă evoluţie ;* evoluăm la fiecare pas şi la fiecare gînd . . . Maĭ mult decât atât: începem să învestmêntăm şi ce trebue şi ce nu trebue în acest evolutiv chip al nostru de a vedea. Cunoscută e vorba luĭ Macaulay că »progresul e în om«, că »fiecare om caută progresul«. Se înţelege, în acest vîrtej *evolutiv* e cu neputinţă să nu vezĭ învîrtindu-se toate lucrurile.

Noĭ să căutăm, însă, a examina cu atenţie ceeace e şi ceeace nu e şi de a ne da bine seamă de realitatea lucrurilor. Să căutăm, adică, să facem abstracţie de obicĭnuinţa spirituluĭ nostru, modernă şi evoluţionistă, şi să pricepem din constatărĭ de fapte până unde ne e permis şi cât ne e permis să întindem domeniul ideeĭ de evoluţie.

Să ne gîndim la întinderile Africeĭ centrale. Numeroase poporaţiĭ, în cea maĭ adîncă barbarie, le acopere în lung şi în lat. Decând locuesc aceste popoare în acele regiunĭ şi în acea stare ? Cel puţin de pe vremea Faraonilor Egiptuluĭ. Ce aŭ făcut aceste popoare de atuncĭ şi până acum ? Aŭ trăit neîntrerupt în bezna ignoraţeĭ, aŭ rĕmas staţionare în noaptea necivilisaţieĭ, aŭ constituit din timpurĭ immemoriale şi până în prezent o flagrantă contrazicere ideeĭ de evoluţie şi de progres. Vor maĭ constitui-o ? Probabil — până când vor fi definitiv distruse şi spulberate de elementul european, evoluţionist şi progresist, şi de uraganul civilizaţieĭ luĭ. S'ar putea aplica vorba luĭ Macaulay acelor popoare din adîncul Africeĭ ? Evident că nu. Să ne gîndim la Pieile-Roşiĭ, poporaţia aborigină a Americeĭ. In ce situaţie se găseşte poporaţia aceasta ? Deşi comparativ cu Negriĭ africanĭ, aceştĭ Pieĭ-Roşiĭ sunt superior înzestraţĭ — inteligenţĭ, isteţĭ, curagioşĭ — nu e maĭ puţin adevĕrat că de la descoperirea Americeĭ şi până acum aŭ stat, aŭ rĕmas nemişcaţĭ, aŭ pierit treptat dinaintea Europenilor şi acaparăriĭ europene. Li s'ar putea aplica acestor Pieĭ-Roşiĭ ideea evoluţiuniĭ ? Fără îndoială, nu. Dar iată un popor numeros, revĕrsat pe suprafaţa uneĭ ţĕrĭ întinse şi de o bogăţie fantastică, moştenitorul uneĭ civilizaţiĭ strălucite, impunĕtoare — e poporul Indieĭ. Engleziĭ, stăpîniĭ actualĭ aĭ acesteĭ ţĕrĭ, găsesc în ea o admirabilă cultură — staţionară ; aştern această ţară cu nenumĕratele cantoare ale comerciuluĭ lor ; transportă în India atmosfera civilizaţieĭ europene ; desfăşură, de la Himalaya până la Ceylan, minunatul aparat al acesteĭ civilizaţiĭ ; trăiesc atâta vreme în contact imediat şi strîns cu poporul Indieĭ... Rezultatul ? Acest popor rĕmâne în aceeaşĭ situaţie de obiceiurĭ, de viaţă, de cultură, pe care o avea în vremea instalăriĭ Englezilor pe malurile Gangeluĭ. Şi, cu toate acestea, India a produs Vedele, India are minunĭ architectonice, India are o literatură care cuprinde capod'opere ca Sacontala şi altele... Cu toate acestea ! — rigorismul de caste trăeşte neştirbit în India ; locuitoriĭ eĭ se împart în semizeĭ şi în necuraţĭ, în braminĭ şi paria. Egalitatea şi umanitatea Europeĭ sunt florĭ care nu pot prinde în preajma pagodelor. In India stăpîneşte cel maĭ surprinzĕtor exemplu de petrificare intelectuală. Vechimea şi tradiţionalismul se întind nemişcate pe viaţa şi sufletul poporuluĭ Indiilor. De bună seamă că aicĭ e atrofiată fibra adaptăreĭ la progres.

Am maĭ putea să întindem acest examen şi asupra Chinezilor, veciniĭ Inzilor, şi asupra Turcilor, veciniĭ noştri de până ierĭ, dar e inutil. E vremea să tragem o concluzie. Sunt popoare care nu fac progres, şi sunt altele care, dupe săvîrşirea unuĭ oarecare progres, cad în immobilitate, nu merg maĭ departe.

Dar să luăm un popor zis progresist, să ne luăm pe noĭ bunăoară, şi să ne întrebăm: care ne sunt elementele de progres? Oare ţĕranul nostru? Greŭ de afirmat; căcĭ — în ce priveşte portul, ţĕranul nostru poartă încă opinca săpată pe columna luĭ Traian, şi în ce priveşte sufletul, e cu siguranţă ceeace era şi acum sute de anĭ. Prin urmare, chiar în poporul, în Statul de progres, e o pătură care ţine în permanenţă tradiţiile. Atunci nu toate stratele unuĭ popor care progresează contribuesc la acest rezultat. Legea evoluţieĭ în sine e adevĕrată, dar n'o găsim orĭunde am vrea.

Care e dispoziţia sufletească evolutivă? Care popoare şi care capete sunt capabile de progres, de evoluţie? Care este semnul evoluţieĭ, care sunt condiţiile eĭ?

II

Nimic maĭ complicat decât problemele sociale. Nimic maĭ periculos în materie de sociologie decât soluţiile şi generalizările precipitate. Trebue, din partea cercetătoruluĭ, o pĕtrundere de cea maĭ mare acuitate. Altmintrelea, prăpastia în eroare te fură la fiecare pas. Ceeace confusionează pe istoricĭ şi pe sociologĭ sunt maĭ ales iluziile metafizice. Vorbe ca »toţĭ oamenĭĭ sunt bunĭ de la natură«, saŭ ca »tot omul caută progresul« — vor fi foarte laudabile ca fond optimist, dar valoarea lor reală e iluzorie.

In cercetarea problemeĭ ce ne ocupă: care sunt condiţiile progresuluĭ naţiunilor, întîlnim o strălucită pildă de eroare asupra acesteĭ cestiunĭ. E vorba de istoricul englez Buckle şi de consideraţiile luĭ asupra istorieĭ civilizaţieĭ în Europa. Buckle era un pozitivist. In cercetarea istorică şi sociologică pe care o întreprindea, se sprijinea pe un splendid total de erudiţie. S'a întîmplat, însă, că timpul în care a întreprins investigaţiile sale ĭ-a fost nefast. Acel timp era unul de pace. După suprimarea luĭ Napoleon şi după pacĭnica alianţă ce ĭ-a urmat, spiritele eraŭ măgulite de ideea uneĭ linişti nesfîrşite. Şi Buckle zicea tare: »s'a finit militarismul«! Dar Buckle n'apucase să moară şi crâncenele rĕzboaie isbucnesc din noŭ, zădărnicindu-ĭ teoriile şi distrugêndu-ĭ iluziile. De atunci încoace rĕzboaiele s'aŭ ţinut lanţ. Cazul luĭ Buckle a provocat în Anglia o reculegere. S'a observat că celebrul istoric se înşelase. Maĭ tărziŭ apare în Anglia o operă de investigaţie sociologică datorită luĭ W. Bagehot: »Les lois scientifiques du développement des nations« (tradus în franţuzeşte), care pare a privi mult maĭ exact problema care ne preocupă şi după care vom căuta să ne îndreptăm în inextricabilul acesteĭ probleme.

Care sunt la naţiunĭ condiţiile progresuluĭ? Rĕspunsul la această întrebare implică în sine examinarea cestiuneĭ adaptăreĭ, a putinţeĭ traiuluĭ. Insă importanţa şi zorul acesteĭ cestiunĭ nu sunt deopotrivă de imediate pentru toate naţiunile. Pentru unele naţiunĭ chestia adaptăreĭ, a traiuluĭ, a lupteĭ pentru existenţă se desleagă în nişte condiţiĭ cu totul speciale prin placiditatea lor. Pentru altele această cestiune e limbă de foc. Să comparăm, între ele, Elveţia şi ţara noastră. Elveţia, o ţară locuită frăţeşte de treĭ popoare, este astfel, prin situaţia eĭ şi prin împrejurărĭ, încât posibilitatea uneĭ cuceririĭ venite asupră-ĭ e nulă.

Elveţia e o grădină de petrecere pentru societatea enervată europeană. Intensitatea vieţiĭ în Elveţia e foarte atenuată. Incordare în lupta pentru traiŭ, dispute politice, discuţiĭ marĭ religioase — sunt lucrurĭ neexistente în Elveţia. Problema evoluţieĭ şi a adaptăriĭ poate fi cel mult o plăcere teoretică pentru capetele Elveţienilor — dacă o fi şi atât. Pentru ţara noastră situaţia e cu totul alta. România e o ţară aşezată într'un loc de competiţiune. Asupra eĭ s'aŭ îndreptat şi se îndreaptă tendinţele istorice şi seculare de cucerire din partea tuturor popoarelor învecinate. Pentru noĭ problema evoluţieĭ e palpitătoare; pentru noĭ necesitatea fortificăriĭ, încordăriĭ, apropieriĭ condiţiilor de progres, e capitală. La noĭ trebue să se găsească şi se vor găsi elementele de evoluţie. De aceea, din punctul de vedere al cercetăriĭ noastre, din punctul de vedere al adaptăriĭ şi progresuluĭ, Elveţia e neinteresantă ca fiind izolată şi neaşezată în cadrul evoluţieĭ; şi tot pentru aceleaşĭ motive România constitue un caz foarte interesant.

Să examinăm deaproape şi la originea uneĭ societăţĭ omeneştĭ procesul adaptăreĭ în amĕnuntele efectuăreĭ luĭ. Sunt unele locurĭ, pe suprafaţa pămîntuluĭ, care fiind rĕŭ înzestrate subt

raportul nevoilor omenești, aŭ fost ocolite de om și lăsate părăsiriĭ. Aŭ fost însă alte locurĭ care, prin priinciosul și lesniciosul condițiilor de hrană, aŭ fost acaparate de cu vreme și aŭ fost disputate cu forță de către diferiți concurenți. Cel care a fost maĭ tare a învins. Ce însemnează cel »maĭ tare«? Acel care își conducea, comun și concentrat, forțele în dobîndirea țintei pentru care se dădea lupta. Prin urmare, *coeziunea* forțelor disputătoruluĭ e o primă condiție de tărie. Cum se realizează această coeziune? *O familie*, care în ea însăși trebue să aibă o strașnică coeziune (dată prin disciplina și autoritatea absolută a capuluĭ eĭ), e un grăunte, alăturĭ de care, se grupează și alte familiĭ, alți grăunți, cu aceeași coeziune, pentru a da conglomeratul unitar, compact, al unuĭ *trib*. Acest trib, ca orĭce familie în parte, trebue așezat subt suveranitatea indiscutabilă a unuĭ *șef* care își strînge pe supușĭ la rigoarea ascultăriĭ și-ĭ disciplinează la rezistență. Oarba supunere la jug e o condiție sine qua non pentru unitatea, forța și rezistența tribuluĭ. Cel unitar e învingătorul celuĭ desagregat. Dar această concentrare nu se poate face periodic și desface periodic. Ideea disciplinară trebue să fie permanentă. Așa dar, oarba predomnire a șefuluĭ trebue să investească forma de *obiceiŭ*. După aceasta, legendele rĕsboinice, miturile eroice vin și idealizează, îmbracă în aur jugul de disciplină. Această stare de lucrurĭ este maĭ apoĭ consfințită de *lege* și de *religie*. (Teroarea primitivă, spaima de dușmanĭ și atâtea altele produc o religie, o disciplină religioasă, care unifică și maĭ mult acel trib, acel conglomerat omenesc). Astfel s'aŭ petrecut lucrurile la începutul tuturor societăților – dovezile ni le daŭ popoarele sĕlbatice de azĭ. Acele care, azĭ, aŭ și acele care, în trecut, aŭ avut această formă — un obiceiŭ impus cu o rigiditate de teroare religioasă și civilă — aŭ putut subsista. Dar rigiditatea aceasta e o petrificație. Necesară și legitimă, la începutul vieții sociale omenești, cum evoluează această formă, această petrificație? Cum continuă evolutiv existența popoarelor strînse în această formă religioasă și civilă? Aci e greutatea lucruluĭ — dat fiindcă, ceeace a făcut forța unuĭ conglomerat omenesc, la originea constituireĭ luĭ, îĭ poate în acelaș timp periclita existența. Sunt popoare, după cum am vĕzut, care s'aŭ immobilisat în această formă, s'aŭ petrificat. Dar sunt popoare care sunt progresiste, evoluționiste, care aŭ avut această rigiditate în istoria trecutuluĭ lor — probă faptul că aŭ putut trăi până acum — și care, traversând acea rigiditate, aŭ putut realisa forme sociale nouĕ — aŭ evoluat.

Ce stare sufletească trebue să aibă o națiune care, păstrându-și tăria inițială, dată prin unitate și disciplină neștirbită, să fie în stare totuși să realizeze progresul, să poată introduce elemente de progres, elemente nouĕ, în viața și forma sa socială? Fără îndoială, o dispoziție sufletească maĭ rară. S'ar putea compara elementul saŭ elementele sociale care asigură tăria și echilibrul unuĭ organism social — un popor — cu elementul anatomic care asigură tăria și echilibrul unuĭ organism de animal vertebrat — șira spinăriĭ. Cum trebuesc împăcate, respectarea acesteĭ indispensabile coloane vertebrale și necesitatea desvoltărilor progresive, necesitatea transformărilor evoluționale? Am vĕzut că menținerea oarbeĭ supuneriĭ primitive anulează un organism social. Dar suntem siguriĭ că lipsa de disciplină desagreagă un popor. Soluția acesteĭ probleme de echilibru trebue să o extragă un popor de progres din geniul sĕŭ evoluționist.

Care e elementul social care represintă șira spinăriĭ și cum oscilează împrejurul eĭ evolutivitatea socială? Să vedem ce însemnează progres și în ce consistă progresul lumeĭ moderne asupra celeĭ antice. Când vom ști în ce consistă acest progres, vom vedea care e elementul de înnaintare în desvoltarea națiunilor, vom înțelege cauzele desvoltăriĭ națiunilor. Se numește progres, în ordinea fenomenelor sociale și intelectuale, constatarea faptuluĭ că, într'o anumită serie de lucrurĭ, ceeace succede e maĭ bun, maĭ forte, decât ceeace a precedat. In ce am progresat noĭ moderniĭ, comparându-ne cu lumea vĕche? In architectură? — cine îndrăznește s'o afirme? In sculptură? — cuĭ îĭ poate trece prin minte? In poezie? — cine o poate spune cu siguranță? Atunci în ce am progresat? Am progresat în științele pozitive. Și progresul științeĭ pozitive s'a resfrânt absolut asupra arteĭ militare. Toată știința modernă a înaintat militarismul, ĭ-a constituit o superioritate extraordinară asupra celuĭ antic. Forța militară e un element de evoluție în viața națiunilor. Fiecare națiune a existat și există prin militarism. Evoluția arteĭ militare, progresul realisat în ea prin descoperirile și progresele științifice — determină evoluția și progresul popoarelor.

Al doilea element de înaintare socială este — pe lîngă militarism, acest element de forță, de resistență — elementul disciplinar sufletesc al credinței. Religiunile aŭ fortificat în vecĭ sufletele popoarelor. Intensitatea credinței religioase a avut totdeauna drept consecințe, agerimea și vigoarea popoarelor; după cum slăbirea și decăderea sentimentuluĭ religios a vestit, invariabil, moleșirea și vlăguirea vitalității la poporul și popoarele care le-aŭ manifestat.

Militarismul și religiunea sunt cele douĕ pârghiĭ ale evoluției și înaintăreĭ societăților. Câteva exemple ne vor arăta cum una fără alta aŭ dat rezultate incomplete și cum împreunarea lor a produs societățĭ puternice și progresiste. Iată Evreiĭ — un popor a căruĭ credință adîncă, nesfîrșită și neștirbită ĭĭ crează o existență miraculoasă, dincolo de barierile vremeĭ, la care a expirat vitalitatea tuturor neamurilor din anticitate. Dar Evreiĭ n'aŭ avut strășnicia militară; eĭ n'aŭ avut un stat; eĭ n'aŭ constituit un solid organism social. Iată un exemplu de militarism strălucit care a tins să înglobeze sub o sabie o Europă întreagă — militarismul luĭ Napoleon. Dar această tendință se darmă tot atât de repede ca și trăsnetul cuceritor pe care îl rostogolise de-asupra Europeĭ. Pricina? Militarismul luĭ Napoleon era eșit din marea revoluțiune franceză—decĭ, n'avea credință, n'avea Dumnezeŭ. Romaniĭ? — Da. Iată un popor religios și militar. Romaniĭ duc pretutindenĭ gladiul și divinitățile Romeĭ. Romaniĭ ne daŭ cel maĭ strălucit exemplu de o armonioasă și fecundă coexistență între cele douĕ marĭ elemente ale progresuluĭ neamurilor și societăților—forța militară și forța religioasă.

Cromwell rezuma—și noĭ vom rezuma și încheia cu el—adîncul adevĕr al acesteĭ constatărĭ, într'o vorbă neuitată: »Să-țĭ fie frică de Dumnezeŭ și să-țĭ fie praful de pușcă uscat pentru luptă«.

Astfel sunt înțelesul și elementele ideeĭ de evoluție — caracteristică filosofieĭ engleze contimporane—cu aplicare la istoria progresuluĭ și societăților omenești.

* * *

Aceasta e liniatura generală a ideilor desvoltate de D-nu Maiorescu în primele D-sale cuvinte. Elocuțiunea impeccabilă, eleganța gesturilor pe care aŭ fost legănate, seninătatea, erudiția și frumusețea de detaliĭ—rĕmân în amintirea fermecată a celuĭ care scrie această dare de seamă.

YANG.

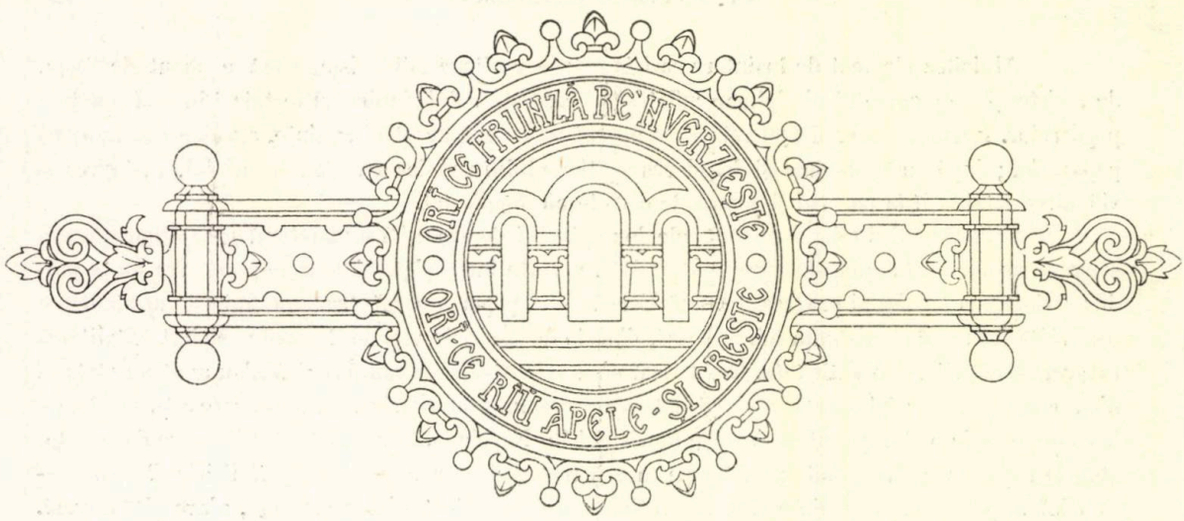

SPRE VERĬ ETERNE

De sigur, aĭ și tu ca mine momente de melancolie,
Când făr'să vreĭ te duce gindul cu anĭ de zile înapoĭ.
Trăeștĭ atuncĭ aceleașĭ clipe, aceeașĭ dulce poezie
Pe care'n vremurĭ depărtate o petrecurăm amêndoĭ.

Și ochiĭ tĕĭ rĕmân pe cartea ce-ţĭ stă deschisă dinainte,
Pe paginĭ, literile joacă, se 'nvălmășesc în cadrul lor
Și'n locul cărţiĭ ce-ţĭ stă 'n mână, sub vraja gîndurilor sfinte,
Apare propria-ţĭ poemă cu versul eĭ nemuritor.

Și o citeștĭ... La 'ntăia strofă te'nduioșezĭ, înfiorată,
Apoĭ surizĭ, orĭ plângĭ de dorul acelor vremurĭ ce s'aŭ șters;
Citind-o, — ochiĭ tĕĭ albaștri, resfrâng simțirea ce-ĭ îmbată
Și pieptul tĕŭ se saltă ritmic, păstrând cadența unuĭ vers.

. . . . . .

Eștĭ tu copila care șade țesută 'n razele de lună
Ce cad piezișe printre ramurĭ să se rĕsfrângă 'n pĕr bălaĭ;
Departe, o privighetoare îșĭ cântă dragostea-ĭ nebună...
Și tu respirĭ cu lăcomie parfumul florilor de Maĭ.

Acolo, în lumina luneĭ, în cântec de privighetoare,
Cu capul înclinat p'un umĕr, aĭ învĕţat să porţĭ un dor;
Aŭ fost destul treĭ nopţĭ de vară și mintea ta neștiutoare,
A deslegat sublima taină dintre natură și amor.

Tu ştiĭ că razele de lună, sclipirea galeşe de stele,
Parfumul care se exală din trandafirii altoiţi,
Şi liniştea singurătăţeĭ şi cântecul de păsărele...
Sunt toate puse în natură să 'mbete pe îndrăgostiţi.

Şi te aştepţĭ în tot momentul să te 'nfiorĭ de-o sărutare
Şi ochiĭ tĕĭ adîncĭ ca cerul, în ochiĭ luĭ să ţi-ĭ înnecĭ... —
De-aceea capul tĕŭ rĕmâne în visătoarea-ĭ înclinare,
Când paşiĭ luĭ s'aud prin iarba stufişuluĭ de liliecĭ...
. . . . . .

Sunt eŭ.
Când te vĕzuĭ frumoasă, ţesută 'n razele de lună
Ce lunecaŭ pieziş prin ramurĭ ca să se joace 'n pĕr bălaĭ,
Mi se păru, cum că ne leagă, de mult, o dragoste nebună,
Că îţĭ cerusem o 'ntîlnire, mi-aĭ dat-o şi mĕ aşteptaĭ.

O clipă, tremură stufişul ; o ramură înfiorată
Rĕmase 'n urma mea cernêndu-şĭ un roĭ de fluturĭ albăstriĭ...
O clipă şi eram în faţă-ţĭ, aşa aproape, că de-odată
Aceleaşĭ raze se rĕsfrânse pe capetele-a doĭ copiĭ.

— »Copilă, — îţĭ ziseĭ ; — ce doruri, în noaptea asta fermecată,
Te-aŭ prins şi te-aŭ adus aice să staĭ cu stelele la sfat ?
In umbra tainiceĭ alee, privirea ta pe cine cată ?
Şi 'n mreaja gîndurilor tale, ce *vis frumos* e 'ncătuşat ?!«

Şi vorba mea a fost zefirul, căcĭ te simţiĭ de mine-aproape
Cum te lipeştĭ tremurătoare.—Când mĕ privişĭ cu mult nesaţiŭ
Mi se păru, cum că legate de tremuratul tĕŭ de pleoape,
Vibraŭ şi florile în ronturĭ şi stelele vibraŭ în spaţiŭ.

Ne-am prins înfioraţĭ de mână ; ca douĕ pasĕrĭ rătăcite,
Din ochĭ, ne-am spus povestea tristă, amarul traiuluĭ stingher ;
In ochiĭ noştri, aşteptarea acelor clipe fericite
Pusese galeşa sclipire şi focul stelelor din cer.

A tresărit grădina toată la 'ntâia noastră sărutare... —
Ca să pĕtrundă fericirea ce ne prinsese pe-amîndoĭ,
Prin ramurĭ, razele de lună căđeaŭ săgeţĭ tremurătoare
Şi ochiĭ ceruluĭ, albaştri, priveaŭ maĭ tainic în spre noĭ...
. . . . . .

Şi ce-a maĭ fost ?
A fost ca dorul de-atuncea vecĭnic să me poarte !
Poema noastră 'n florĭ urzită păli cu florile tărziĭ :
Când toamna prefăcea grădina în cimitir de frunze moarte,
Zadarnic te strigam pe-afară, zadarnic îţĭ scriam să viĭ !

N'aĭ maĭ venit !... Iţĭ ert copilă uitarea ta prea-timpurie :
Eterne verĭ doreaĭ atuncea, să poţĭ purta etern amor.
Un altul ţi-a vorbit : — Pe-alocurĭ sunt verĭ ce ţin o vecĭnicie...
E vecĭnic soare, cântec vecĭnic ş'acolo florile nu mor.

H. Coşoĭ.

Zamka din Suceava

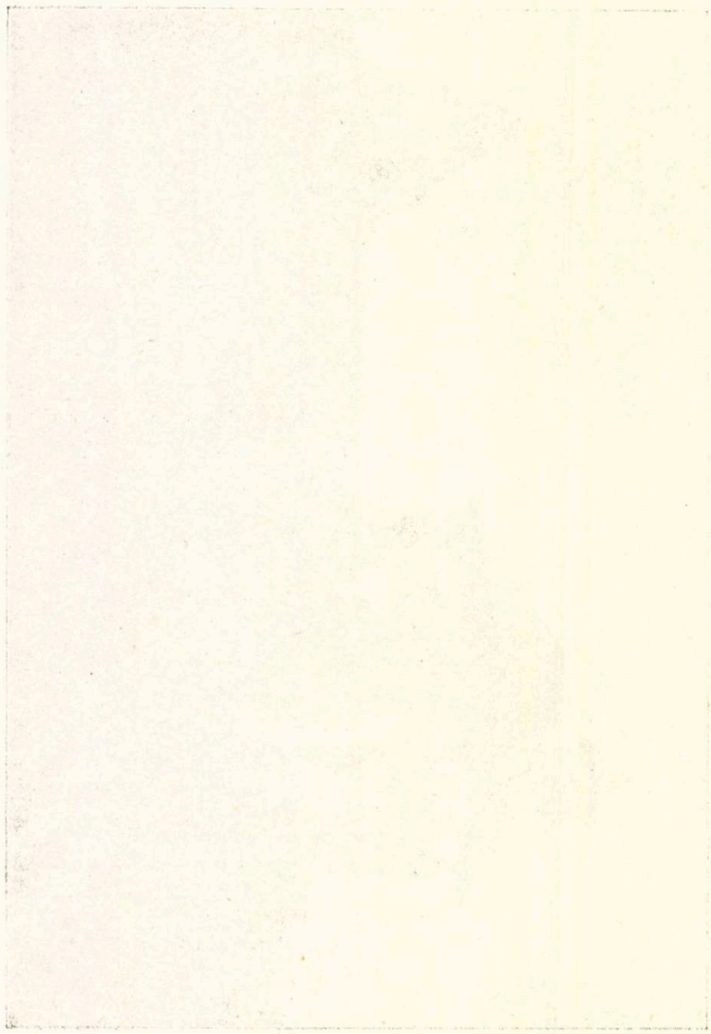

FIICA LUĬ SEJAN

(POVESTE ISTORICĂ)

(urmare) [1]

XLI

Pe 'nălţimile Quirinaluluĭ, dincolo de vechiul zid al luĭ Serviŭ Tulliŭ şi al Tarquinilor, lagărul Pretorienilor ocupa, chiar la marginea Romeĭ, — între Via Nomentana şi Via Collatina, — o suprafaţă pătrată de o mare 'ntindere. Intocmit după forma obicĭnuită ce se da unor asemenea construcţiunĭ, înconjurat de un şanţ adînc, la spatele căruia, 'n interior, se ridica o a doua 'ntăritură de pămînt, — ea însăşĭ apărată printr'un ocol de ţăruşĭ, — el se zărea, de departe, 'ntr'o solidă simetrie, cu corturile-ĭ, cu steagurile-ĭ, cu fascele-ĭ de arme, cu clinele-ĭ de brazdă verde, cu uliţele-ĭ populate de caĭ şi de oamenĭ, cu balistele-ĭ şi catapultele-ĭ ce se desinaŭ pe cer ca nişte negre scheli. In partea de sus, un cort imens, cu totul roşu, 'ncoronat cu flamule, arăta locul unde şeful suprem venea să se adăpostească.

In dimineaţa aceea, Sejan, care dormise 'n oraş, se 'ndrepta spre lagărul Pretorienilor, unde o vagă presimţire 'l împingea, ca spre locul ce-ĭ oferea maĭ multă siguranţă decât orĭcare altul. El avea să asiste, afară de aceasta, la o revistă a trupelor, de mult proiectată, şi se grăbea ca să ajungă la vreme spre a fi faţă la 'ntocmirea rîndurilor în fruntea căror voea să se pue.

In *carruca* sa, cu dricul înalt, împodobit cu ornamente de aur, de argint şi de fildeş şi atîrnat pe patru roate cu spiţele date la strungă, prefectul preto-

[1]) Vezĭ *Literatură şi Artă Română*, Anul III, No. 1.

riului trecu prin Alta-Semita 'n fuga cailor sĕĭ albĭ, ce un vizitiŭ mâna de pe jos. El lăsă, pe stînga, grădinele luĭ Salustiŭ, unde Octomvrie 'ncepuse deja să decoreze frunzişul cu splendorile-ĭ tomnatice, aruncă o privire pe frizele de aur ale palatuluĭ, în care se adăpostea scumpa sa Atilia, şi, după ce străbătu Câmpul Scelerat, unde se 'ngropaŭ, de viĭ, vestalele ce 'şĭ călcaseră jurămîntul de virginitate, eşi pe poarta Colina, şi, pe subt vechiul zid al cetăţiĭ, se 'ndreptă spre tabăra ce se zărea, la douĕ miluri de acolo [1]), clocotind în aburiĭ dimineţiĭ.

De departe, ea apărea 'ntr'un amestec nedescriptibil, pe care ochiul rătăcea, fără să ştie unde să se oprească.

Caĭ, cu pĕrul lucios, legaţĭ de parĭ bătuţĭ in pămînt, aşteptaŭ, rînchezând, harnaşamentele lor, ce servitorĭ de armată, *stratorĭ*, curăţeaŭ, cu 'ngrijire, la câţĭva paşĭ de acolo; decurionĭ, abia sculaţĭ din somn, puneaŭ să 'ntindă, pe deasupra corturilor, marĭ pieĭ de oaie, aşternutul lor de noapte; soldaţĭ, încă neîmbrăcaţĭ, îşĭ ascuţeaŭ armele pe gresiĭ saŭ încercaŭ cămăşĭ de rĕzboiŭ, cu 'mpletiturile de fer. Icĭ şi colo, patrule străbăteaŭ spaţiurile libere cu strălucirĭ de paveze, rătunde saŭ drept-unghiulare, pe când, împrejurul şanţurilor, luptătorĭ, pe jumĕtate goĭ, se exercitaŭ deja, 'ntr'un avînt aşa de furios, încât păreaŭ că voesc să se extermine.

Sejan intră 'n tabără pe poarta *decumană*, cea maĭ apropiată, care făcea faţă oraşuluĭ.

La vederea luĭ, *hastarĭ*, ocupaţĭ a-şĭ aşeza sulițele 'n fasce, se opriră pentru a 'l lăsa să treacă. După aceştia, el fu salutat de infanteriştĭ greŭ înarmaţĭ, *principes*, ce staŭ drepţĭ în tunicele lor acoperite cu plăcĭ de metal saŭ cu inele 'ncîrligate. Maĭ departe, *triarĭ*, vechĭ soldaţĭ, cu pelea aspră, 'narmaţĭ cu *pilum*, se aliniară şi eĭ dinainte-ĭ, la un semnal.

Prefectul pretoriuluĭ, care 'ĭ cunoştea anume pe toţĭ, adresă fiecăruia o laudă, o glumă, o 'ncuragiare.

Cavaleria succeda acestor trupe. Municipiĭ păzeaŭ corturile, 'mpodobite, la intrare, cu steagul cohorteĭ saŭ al manipuleĭ [2]). Infine, *veliţĭ*, soldaţĭ tinerĭ şi sprintenĭ, cu coifurĭ de pele de talpă, *funditorĭ*, înarmaţĭ cu prăştiĭ, şi *sagitarĭ*, cu arcurĭ de corn, deteră, la rîndul lor, onorurile militare şefuluĭ lor ce trecea prin faţă-le.

Cu cât înainta, cu atât animaţia, 'n interiorul lagăruluĭ, devenea maĭ mare. Decurĭĭ de pezestraşĭ şi de călăreţĭ, cu mersul ritmat, circulaŭ pretutindenĭ. Dinaintea foruluĭ militar, unde un tribunal de piatră păstra stindardele, altarul zeilor şi imaginea 'mpĕratuluĭ, soldaţĭ şi ofiţerĭ de toate armele se grămădeaŭ deja 'mprejurul Cestoreluĭ, în hlamidă roşie. Auxiliarĭ, proptiţĭ într'un picior, suflaŭ, cu cotul ridicat, în *litue* de alamă, 'n *buccine* de fer saŭ în goarne de corn de zimbru. Icĭ, *catafractarĭ*, în strimtele lor armurĭ, cu solzĭ de bronz, de aur saŭ de argint, îşĭ încălecaŭ caiĭ, acoperiţĭ şi dînşiĭ, de la bot până la picioare, cu o armură identică, care 'ĭ făcea să semene a crocodilĭ giganticĭ; colo, săgetă-

[1]) Milul roman, după Canina, mĕsura 1.482 metri, 75.
[2]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*

torĭ arabĭ despedicaŭ pe aĭ lor, frumoase şi nervoase dobitoace, pe când, maĭ departe, libienii loveaŭ, ca să se scoale, 'n cămile, care se ridicaŭ încet, legănând capetele lor osoase, enigmatice şi aproape despreţuitoare; aiurea, sclavĭ tinerĭ, maĭ toţĭ asiaticĭ, îşĭ făceaŭ de lucru 'mprejurul balistelor, uşor îmbrăcaţĭ în veştminte subţirĭ, cu mânecile largĭ, fără cingătoare, ce lăsaŭ să se zărească nudităţĭ de şale provocătoare, la care se uitaŭ lung *loricarĭ* cu armura formată din curele 'mpletite [1]).

Insă dezordinea era mare maĭ cu seamă 'n cartierul şefilor, cărora se toleraŭ lucrurĭ nepermise 'n taberile celelalte. Femeĭ, gătite ca pentru serbare, se vedeaŭ stând dinaintea corturilor ofiţerilor. Unele din ele, zdrobite de oboseală, moţăeaŭ, căscaŭ saŭ întindeaŭ din braţele lor goale, cu subţioarele fără păr; altele, maĭ tarĭ, continuând petrecerea de cu noaptea, procesionaŭ încă, pe umerĭ, cu vreun *psalterion*, pe care 'l făceaŭ să vibreze printr'un beţişor de os, *plectron;* altele jucaŭ prin rĕspîntiĭ, pe dinaintea baracelor militare, văpsite cu roşu şi galben, unde fasce de suliţĭ şi de topoare luceaŭ deja la soare. Şi atuncĭ eraŭ vedeniĭ de cărnurĭ, albe saŭ brune, prin deschizăturĭ de stofe uşoare, prin văluri străveziĭ; fulgere de inele şi de brăţărĭ la mâinĭ şi la picioare de dănţuitoare; melodiĭ de *sambuce*, cu coardele de sîrmă, saŭ de *cicute*, soiŭ de naiurĭ, atinse de buze calde, păstrând încă mirosul săruturilor din timpul nopţiĭ!

Multe din acele femeĭ eraŭ ocupate a 'şĭ peptăna părul, a 'şĭ împleti coadele, saŭ a 'şĭ 'mpodobi fruntea cu micĭ monede de argint găurite.

Maĭ toate avură pentru prefectul pretoriuluĭ, trecând în *carruca* sa scînteetoare, surîsurĭ mute, la care el fu nevoit să rĕspunză.

XLII

In goana cailor, subt cerul de un albastru profund, cavaleria, — frumoasă de vĕzut, cu decurioni-ĭ în cap, cu lancea şi cu arcul în mână, — se 'ndrepta spre lagărul Pretorienilor, într'o filfiire de steaguri, într'un tunet de strigăte şi de tropote ce lua auzul. Escadroanele ce o compuneaŭ, *turmae*, eraŭ numeroase, — maĭ mult de o sută, — fiecare de treĭ-zecĭ şi doĭ de oamenĭ, — câte opt pe fiecare rînd, — şi eraŭ comandate de însuşĭ Sejan, încoifat şi 'mplătoşat, cu sabia scoasă, cu hlamida-ĭ de purpură 'n vînt. Ele veneaŭ despre Esquilin şi despre Viminal, unde evoluaseră, şi se 'ntorceaŭ în cantonamentele lor obicĭnuite. Fiecare aparţinea vreuneĭ naţiĭ tributare, saŭ aliate cu Roma, saŭ avênd drept de cetate, şi curioşiĭ puteaŭ cu 'nlesnire să le recunoască. Afară de Italicĭ, de Galĭ, de Celţĭ, de Iberĭ, de Germanĭ, de Bretonĭ, de Epiroţĭ, de Macedonienĭ, eraŭ acolo Dorienĭ, Frigienĭ, Capadocienĭ, Armenĭ, Perşĭ, Egiptenĭ, Libienĭ, Numizĭ, Etiopienĭ, Sciţĭ şi Sarmaţĭ. Toate varietăţile popoarelor cucerite se aflaŭ reprezintate prin îndrăzneţĭ călăreţĭ, musculatură vie a imperiuluĭ, ce 'ĭ asiguraŭ tăria prin tăişul spadelor lor [2]).

Dulcele soare de toamnă vărsa lumina-ĭ veselă pe piniĭ şi ciprĭĭ din câm-

[1]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*
[2]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*

pia romană, rumenind vilele, cu porticele cromate, icĭ şi colo rĕspândite. Razele-ĭ însă aprindeaŭ flacărĭ pe acea mulţime de oamenĭ şi de caĭ în mişcare. *Hippotoxaţiĭ* şi *Celeriĭ* scînteiaŭ ca niştе oglinzĭ, subt căscile şi peptarele lor de aur. Sulițele *Contaţilor* aruncaŭ luciri de torţe aprinse. *Dimachiĭ*, în loc de săbiĭ şi topoare, păreaŭ că ţin fulgere 'n mână. Dar, maĭ cu seamă, *Clibanarii* şi *Catafractariĭ* luaŭ ochiĭ prin armura lor făcută din solzĭ suprapuşĭ. Eĭ purtaŭ, afară de aceasta, colane de pietre scumpe, inele 'n degete şi cerceĭ în urechĭ, şi semănaŭ, de departe, a marĭ reptile tăvălite.

In fruntea fiecăruĭ escadron, *aeneatorĭ* suflaŭ în *litue*, lungĭ trîmbiţe de bronz cu vîrful întors, producĕnd o sfîşiere a aeruluĭ, o furie rĕsboinică ce făcea să tremure toate văile de prin prejur.

După cavalerie, venea infanteria, — treĭ legiunĭ de şase miĭ de oamenĭ,— despărţite 'n cohorte de câte şase sute fiecare, ele înşile subîmpărţite 'n manipule de câte două sute. Soldaţiĭ mergeaŭ repede, şi picioarele lor păreaŭ marĭ foarfecĭ, ce s'ar fi deschis şi 'nchis pe din jos. Inainte, alergaŭ stejariĭ; centurioniĭ umblaŭ pe d'alăturĭ, cu câte un curmeiŭ de viţă 'n mână; steagurile, purtate de *signiferĭ*, filfîeaŭ, fiecare deosebit, după cohorta căreĭ aparţinea; iar ceĭ treĭ-zecĭ de tribunĭ aĭ celor treĭ legiunĭ îşĭ transmiteaŭ ordinele de evoluţiune primite de la consuliĭ ce urmaŭ călărĭ.

Şi muzica, formidabilă, se umfla la răpăiala acelor miĭ de oamenĭ bătênd pămîntul cu picioarele. Puţin câte puţin însă, sunetul asurzitor al tubelor, al goarnelor, al trîmbiţilor, al buccinelor începu să descrească până se stinse cu desăvîrşire: oştirea sosise la intrarea lagăruluĭ. Ea se afundă 'ntr'însul întreagă, ne maĭ rĕmâind, afară 'n câmpie, decât piniĭ şi cipriĭ, poleiţĭ de soare, şi vilele, cu porticele cromate, icĭ şi colo rĕspîndite.

XLIII

Sejan descălicase. Imprejurul luĭ, escadroanele se 'mprăştiaŭ prin despărţiturile lor. Servitorĭ de armată duceaŭ caiĭ rînchezînd spre ariĭ aşternute cu fîn. Alţiĭ, ajutaŭ pe ofiţerĭ să-şĭ scoaţă armurele. *Hastarĭ* îşĭ aşezaŭ sulițele 'n fasce, pe când tovarăşĭ de aĭ lor, *principes*, daŭ fuga spre piscine. Pavezile asvîrlite pretutindenĭ zăceaŭ pe jos ca niştе băltace de apă limpede, iar chiverele, atîrnate dinaintea corturilor, luaŭ înfăţişarea de talere de metal puse 'n parĭ [1]).

Deodată, un călăreţ apăru, venind din oraş în fuga caluluĭ. Era Sectus Paconianus, fost pretor, om îndrăzneţ şi periculos, amic al luĭ Sejan, pe care acesta 'l întrebuinţase adesea 'n manoperile sale şi care, din această cauză, cunoştea multe secrete [2]). El părea preocupat, şi, cum sosi, 'ntrebă de prefectul pretoriuluĭ, dinaintea căruia ceru să fie condus.

— »Sejane, — 'ĭ strigă el, cum îl vĕzu, — 'ţĭ aduc o veste 'nsemnată. Macron se află 'n Roma!«

— »Macron? — repetă Sejan, cu surprindere. — Atuncĭ, el trebue să fi

[1]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*
[2]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

sosit, acum, de curînd, în lipsa mea, căcĭ, altfel, aş fi ştiut de venirea luĭ şi l-aş fi vĕzut deja!...«

— »Te 'nşelĭ! — rĕspunse Paconianus. — Macron a sosit de astă noapte. Dacă n'a dat încă ochĭ cu tine, e fiindcă presupun că evită de a te vedea...«

— »Şi pentru ce aceasta? — 'ntrebă Sejan, nedomirit. — Nu e el amicul şi credinciosul meŭ? n'are el acelaş interes ca lucrurile să meargă bine? Nu! Sexte, greşeştĭ! Macron n'a putut să mĕ vază din cauză că o fi sosit prea tărziŭ, o fi fost prea obosit, şi din cauză încă că am plecat prea de dimineaţă de acasă. Insă, avem să deslušim numaĭ decât acest mister!... — Să-mĭ tragă trăsura!« — ordonă el unuĭ decurion, ce trecea la câţĭva paşĭ de acolo.

— »Un minut! — stărui Paconianus. — Eŭ crez că ar fi maĭ bine, pentru orĭce 'mprejurare, să nu te grăbeştĭ a te duce 'nainte-ĭ... Cine ştie!... Dacă el soseşte cu intenţiunĭ bune, după cum crezĭ, lasă-l să vie să te 'ntilnească 'n acest loc. Aci, cel puţin, eştĭ în siguranţă şi poţĭ aştepta orĭce eveniment fără temere!...«

Sejan stătu de se gîndi puţin. Insă, 'nvins de 'ncrederea ce avea 'n Macron şi nerăbdător de a afla cât maĭ iute ştirile ce el aducea din Capreea, se luă tot după prima sa inspiraţiune. El se urcă, decĭ, în *carruca* sa, ce trăsese, aruncând aceste cuvinte luĭ Paconianus, care cerca încă să 'l reţie:

— »Azĭ, eştĭ prea bănuitor, amice! Incalecă şi mĕ urmează! In curînd avem să asistăm la fapte 'nsemnate, care aŭ să schimbe faţa lucrurilor!...«

Şi, făcênd un semn vizitiuluĭ sĕŭ, care conducea de pe jos atelagiul luĭ de patru caĭ albĭ, porni 'n fuga mare spre Roma.

XLIV

Temerile luĭ Sextus Paconianus nu eraŭ lipsite de temeiŭ. Sejan el însuşĭ, deşi, 'n aparenţă, aşa de 'ncrezĕtor, le 'mpărtăşea 'n ascuns, şi nu fără cuvînt.

De câtva timp, în adevĕr, el simţise că ceva neobicĭnuit se petrecea 'mprejurul sĕŭ. Fără a 'ĭ manifesta vreo nemulţumire făţişă, Tiberiŭ nu maĭ era acelaş cu dînsul. In scrisorile ce urma a 'ĭ trimite, el se arăta, acum, aci de o severitate excesivă, dojenindu-l pentru lucrurĭ de nimic, aci de o bunevoinţă preprefăcută, adresându-ĭ laude ce se vedeaŭ că nu pornesc din inimă. Această schimbare 'ngrijise oarecum pe un om ca prefectul pretoriuluĭ, cu conştiinţa aşa de 'ncărcată. Spre culmea nelinişte-ĭ, el constată încă la stăpînul sĕŭ o dragoste nejustificată pentru Caiu, cel maĭ mic fiŭ al luĭ Germanicus, acelaş care scăpase, după cum am spus, ca prin minune, de soarta fraţilor sĕĭ şi care trebuea să domnească, maĭ tărziŭ, subt numele de Caligula. Bĕtrânul împĕrat işĭ făcea, de la o vreme, un fel de plăcere de a grămădi toate favorurile sale pe capul acestuĭ nevîrstnic. El îl chemă la Capreea, 'l autoriză, scutindu-l de formalităţile obicĭnuite, să lepede, 'n aceeaşĭ zi, roba pretextă pentru a lua pe cea virilă, — ceeace 'l făcea 'ndată apt pentru serviciile publice, — 'l numi mare pontefice, apoĭ, augur, în locul fratelуĭ sĕŭ Drusus, îl acoperi de laude 'n faţa tutulor, păru a 'l

desemna deja drept succesorul sĕŭ la imperiŭ [1]). In acelaş timp, el disgraţiă pe câţĭva amicĭ aĭ luĭ Sejan, şi, lucru şi maĭ semnificativ, ertă de pedeapsă pe un vrăjmaş al acestuia, acuzat de planurĭ criminale 'mpotrivă-ĭ, oprind, totdeodată, ca, pe viitor, să se maĭ sacrifice unuĭ om.

In faţa acestor acte de ostilitate, prefectul pretoriuluĭ se simţi serios ameninţat. El avea 'n mână cele zece cohorte de pretorienĭ ce, altădată, prin dibăcia-ĭ prevăzătoare, determinase pe Tiberiŭ să 'ntrunească 'ntr'un singur lagăr, la Roma, şi să pue subt comanda sa. Cu aceste forţe, el ar fi putut să schimbe faţa lucrurilor, şi chiar proiectul uneĭ răsturnărĭ, prin revoltă, 'ncolţi 'n mintea luĭ. Din nenorocire pentru dînsul, el nu ştiu să lucreze la timp, ezită de a o lua 'nainte şi dete, astfel, timp stăpînuluĭ sĕŭ să se prepare, prin agenţiĭ sĕĭ, să 'ĭ sdruncine partidul, să atragă 'n partea sa poporul, să câştige pe senatoriĭ ce 'ĭ eraŭ maĭ devotaţĭ [2]). Maĭ mult decât atât, el făcu încă greşeala de a trimite la Capreea pe Macron, ajutorul sĕŭ, om în care avea toată 'ncrederea şi pe care 'mpĕratul ceruse să 'l vază subt cuvînt de a 'l însărcina cu scrisorile ce confereaŭ luĭ Sejan puterea tribuniţiană, după care el umbla de atât timp şi care 'l-ar fi făcut stăpîn pe situaţiune. In realitate însă, vicleanul bĕtrân voea să 'şĭ asigure, prin daruri şi promisiunĭ, concursul unuĭ şef aşa de influent, şi, dimpreună cu al luĭ, pe al întregeĭ garde pretoriene. Când se convinse că Macron ĭĭ e cu totul devotat, el îl porni 'napoĭ, la Roma, cu ordin să execute instrucţiunile sale, să lovească fără cruţare.

Loc-ţiitorul luĭ Sejan sosise, noaptea, pe ascuns, şi se ferise de a da ochĭ cu şeful sĕŭ pentru a avea timp să prepare, 'n taină, ceeace meditase 'n timpul drumuluĭ. El voea să lucreze fără zăbavă, şi, de aceea, cum puse piciorul în Roma, se duse de 'ntîlni pe consulul Regulus şi pe comandantul gardelor nopturne, căror le arătă 'mputernicirile sale, le promise răsplăţĭ însemnate dacă 'l vor ajuta 'n întreprinderea ce proiecta. Eĭ primiră 'ndată, fără şovăire. Atuncĭ, câteşĭ treĭ se chibzuiră, 'şĭ 'mpărţiră rolurile, regulară mĕsurile de luat, deciseră să aresteze pe prefectul pretoriuluĭ, chiar a doua-zi, pentru a 'l surprinde şi a nu 'ĭ da, astfel, timpul să scape.

Acesta, neştiind nimic de cele ce se petreceaŭ, întrebuinţa, după cum am vĕzut, dimineaţa zileĭ hotărîte pentru pierderea sa, scoţênd garda la câmp ca să manevreze. El fu 'nştiinţat, precum am spus, tocmaĭ într'un tărziŭ, de venirea luĭ Macron, şi porni 'ndată să 'l 'ntîlnească, cu toate observaţiile ce i se făcură de a se 'ncredinţa maĭ întâĭ de intenţiunile luĭ. Pe drum numaĭ, când avu timp să se gîndească maĭ de aproape, poveţile luĭ Paconianus ĭĭ veniră 'n minte şi i se părură pline de 'nţelepciune. Un urît presimţimînt, afară de aceasta, 'l urmărea de cu noaptea, de când se sculase, şi 'l îndemna la prudenţă. Cu toate acestea, astfel voea soarta luĭ să nu dea nicĭ-o ascultare acestor prevestirĭ. El îşĭ zicea că ar fi o ruşine d'a se da 'napoĭ, acum, maĭ cu seamă, după ce se arătase aşa de 'ncrezător. Ş'apoĭ, pentru ce s'ar teme? 'şĭ repeta el. Macron era prietenul sĕŭ,

[1]) Vezĭ V. Duruy, *Op. cit.*
[2]) Vezĭ V. Duruy, *Op. cit.*

confidentul sĕŭ, creatura sa! El n'avea, prin urmare, nicĭ un interes să 'ĭ voească rĕul. Din potrivă, devotamentul luĭ i se părea aşa de ne'ndoios, încât ar fi presupus orĭce afară de o trădare din parte-ĭ.

El îşĭ continuă, decĭ, drumul, făcêndu-şĭ singur curagiŭ, cătând să gonească, prin raţionamente, relele presimţirĭ ce 'l asediaŭ.

In Argiletum, prin dreptul Comiţiuluĭ, el se 'ntîlni, deodată, pept 'n pept, pentru a zice astfel, cu Macron, care, 'n capul uneĭ trupe numeroase, se 'ndrepta spre Curia Romană.

Cum se vĕzură, ambiĭ prietenĭ alergară unul spre altul şi se 'mbrăţişară.

— »Bine aĭ venit, Macrone!«

— »Bine te-am găsit, Sejane! Doream să te vĕz, şi, aflând că eştĭ în tabără, tocmaĭ mĕ pregăteam să viŭ să te 'ntîlnesc!«

— »De când eştĭ în Roma?«

— »Am sosit astă noapte, târziŭ. Eram aşa de obosit, încât 'mĭ-a fost cu neputinţă să es din casă până la ziuă...«

— »Aĭ noutăţĭ de la 'mpĕratul pentru mine?«

— »Am, şi încă foarte bune. El îţĭ conferă puterea tribunicĭană«.

— »Unde sunt scrisorile-ĭ în această privinţă? Dă-mi-le maĭ iute!...«

— »Ele sunt adresate Senatuluĭ şi nu le pot remite decât luĭ. Să mergem, decĭ, la Senat! De altmintrelea, am prevenit, încă de dimineaţă, pe Consul să 'l convoace spre acest sfîrşit, şi crez că el trebue să se fi adunat şi să ne aştepte...«

Un nuor uşor trecu pe fruntea luĭ Sejan la acest răspuns. Totuşĭ, fie că n'avea încă vre-o bănueală serioasă, fie că era prea târziŭ ca să se maĭ dea 'napoĭ, el nu obiectă nimic, şi, luând la braţ pe loc-ţiitorul sĕŭ, se 'ndreaptă cu dînsul spre palatul Senatuluĭ, care se afla la câţĭva paşĭ de acolo.

XLV

Palatul Senatuluĭ, la epoca când se petreceaŭ evenimentele ce povestim, se deschidea, la nordul Comiţiuluĭ,—între Argiletum şi Clivus Argintarius,—pe Forul luĭ Iuliu Cesar, din care cauză i se dase şi numele de Curia Iulia. El fusese 'nceput, în timpul triumviratuluĭ, de Lepid, comandantul cavalerieĭ, şi ocupa aproape acelaş loc pe care se ridicase, odinioară, Curia Hostilia şi, maĭ în urmă, Curia Sylla, distrusă, după cum se ştie, de un incendiŭ, la moartea consululuĭ Clodius. Terminat şi 'mpodobit de August, acest edificiŭ se prezinta subt forma uneĭ clădirĭ înalte, şi era construit din cărămidă tencuită cu stuc. Graţie rosturilor însă imitate pe tencuială, el părea format din blocurĭ de peatră. Un fronton triangular, aşezat pe console de marmoră, 'ĭ da o 'nfăţişare simplă şi 'n acelaş timp severă. Dinainte-ĭ, un peron cu maĭ multe trepte domina o mare piaţă pe care se 'nălţa statua călare a luĭ Porsena.

Interiorul Curieĭ era cu mult maĭ bogat şi maĭ impuitor. Sala şedinţelor, vast patrulater de douĕ-zecĭ şi cincĭ de metri lungime, pe opt-spre-zece lărgime, era terminată printr'o absidă ocupată de statua Minerveĭ, de proporţiunĭ colo-

sale. Drept tavan, o boltă lucrată numaĭ în aur, *auri fulgore decorata*, lua ochiĭ prin strălucirea ornamentelor eĭ variate. D'a-lungul pereţilor, afară de douĕ marĭ tablourĭ, dăruite de August şi semnate unul de Nicias şi celalt de Philochares, se vedeaŭ, pe paveze 'n chip de console, busturile cetăţenilor celor maĭ distinşĭ, căror Senatul acordase această onoare. Maĭ departe, 'n mijlocul săleĭ, se ridica magnifica statue a Victorieĭ, adusă, odinioară, din Tarentum şi 'mpodobită cu trofeele luate la cucerirea Egiptuluĭ, şi, 'n faţa eĭ, altarul pe care se ardeaŭ mirodeniĭ în cinstea zeilor superiorĭ. Infine, 'n fund, pe plan inclinat, era aşezată orchestra, cuprinzênd scaunele Senatorilor, în numĕr de şase sute, toate de lemn lustruit.

Sejan, la braţ cu Macron, trecu prin cele douĕ săliĭ, maĭ strimte, ce precedaŭ, ca degajament, sala şedinţelor, splendidă prin luxul simplu ce o decora, şi, urmat de gloata adulatorilor, ce 'ĭ eşise 'nainte ca să 'l salute, pătrunse 'n aceasta din urmă. Sgomotul despre scrisorile luĭ Tiberiŭ se răspîndise, 'n adevĕr, şi fiecare ţinea să se recomande favorituluĭ, pentru a căpăta bunevoinţa luĭ şi favorurile ce ea atrăgea după dînsa.

La un ordin al Consululuĭ, care prezida, Senatoriĭ işĭ luară locurile. Eĭ purtaŭ, ca semn distinctiv al demnităţiĭ lor, toga pretextă, bordată cu o lată bandă roşie, laticlavul, cusut cu ţinte de aur, şi 'ncălţăminte compusă din patru curele 'ncrucişate pe picior, cu o semi-lună 'n vîrf.

După ce tăcerea se stabili, Macron se sculă, şi, adresându-se Adunăreĭ, rosti aceste cuvinte:

— »Divinul Tiberiŭ, augustul meŭ stăpîn, a căruĭ intimă cugetare e pururea 'ndreptată spre mărirea şi prosperitatea Republiciĭ şi a poporuluĭ roman, mĕ 'nsărcinează să vĕ remit, Părinţi Conscripţĭ, acest mesagiŭ care cuprinde espresiunea voinţelor sale. Convins că 'l veţĭ primi cu respectul şi solicitudinea ce merită, iată 'l încredinţez Consululuĭ spre a vi 'l aduce la cunoştinţă şi a face să i se dea urmare. Am zis...«

Vorbind astfel, el scoase din sîn un sul de papirus şi 'l dete preşedinteluĭ. Apoĭ, ca spre a arăta că misiunea sa era terminată, se 'ndreptă spre uşe şi eşi din sală. In realitate, el voea să fie afară pentru a veghea ca mĕsurile ce ordonase să se execute 'ntocmaĭ.

In timpul acesta, şi 'nainte ca preşedintele să fi 'nceput citirea misiveĭ ce i se 'nmânase, o mulţime de Senatorĭ, şi din ceĭ maĭ de frunte, crezênd, după cum li se spusese, că aveaŭ să auză elogiul luĭ Sejan, antemergĕtor al puteriĭ tribuniţiene ce i se acorda, 'şĭ părăsiseră locurile, şi, grămădiţĭ împrejurul acestuia, se pregăteaŭ să 'ĭ facă ovaţiunĭ la cele dintăĭ cuvinte favorabile. Aşteptarea lor fu însă deşeartă. In lunga sa scrisoare, celebră 'n analele istorieĭ ca model de compoziţie echivocă şi 'ntortochiată, Tiberiŭ părea că 'şĭ propusese să ostenească atenţiunea auditoruluĭ, ţinênd-o 'n suspensiune. El începea printr'o afacere fără 'nsemnătate, 'n cursul căreia găsea ocazia să zică câteva cuvinte la adresa favorituluĭ sĕŭ. Pe urmă, pentru a nu lăsa să i se ghicească gîndul, nicĭ presimţi concluziunea la care voea să ajungă, el părăsea acel subiect şi trecea la altul, se

'ntindea câtva timp asupră-ĭ şi 'l da şi pe acesta 'n lăturĭ spre a reveni la Sejan. Faptele prefectuluĭ pretoriuluĭ, în cele din urmă timpurĭ, ĭĭ daŭ ocaziunea să 'l judece, – nu însă cu ură, nicĭ cu mânie[1]). Puţin câte puţin însă, vicleanul bĕtrân devenea maĭ categoric. El amintea de scrisoarea surprinsă de venerabila Antonia şi trimisă luĭ la Capreea, acuza pe câţĭva membri aĭ Senatuluĭ, amicĭ de aĭ luĭ Sejan şi intraţĭ, dimpreună cu dînsul, în conspiraţiune contra sa şi a familieĭ sale, şi termina, deodată, printr'un brusc ordin de arestare.

E peste putinţă a se descri impresiunea acestuĭ sfîrşit neaşteptat asupra celor de faţă. Sejan, la 'nceput mîndru şi sigur de el însuşĭ, devenea din ce 'n ce maĭ îngrijat, cu cât Consulul înainta 'n citirea sa. In curînd, cerbicia-ĭ, ce se silea încă să păstreze, spre a nu descuragia pe amiciĭ sĕĭ, era 'nlocuită printr'o paloare mortală, pe minut ce trecea maĭ vizibilă. Ea se preschimbă 'ntr'o adevĕrată teroare când stăpînul sĕŭ începu să vorbească de planurile luĭ, pe care le cunoştea, de proiectele luĭ, scrise, altădată, 'ntr'un moment de fatală neprevedere, şi trimise Livileĭ, amanteĭ sale. Atuncĭ, el se simţi pierdut fără nădejde de scăpare şi renunţă de a maĭ lupta. Nemişcat şi fără graiŭ, cu ochiĭ scoşĭ din orbitele lor şi cu respiraţia agitată, el sta ca trăsnit, înainte chiar ca ordinul de a pune mâna pe el să fi sunat la urechile luĭ. In acelaş timp, linguşitoriĭ luĭ, aceĭ care, maĭ adineaorĭ, se pregăteaŭ să 'l aplaude, surprinşĭ de ceeace auzeaŭ, şi care se potrivea aşa de puţin cu ceeace aşteptaseră, se depărtaŭ, unul câte unul, silindu-se să facă distanţa dintre eĭ şi dînsul cu atât maĭ mare, cu cât gîndul împĕratuluĭ devenea maĭ lămurit. In scurtă vreme, nu maĭ rĕmăsese nimenĭ împrejuru-ĭ; ba, spre a dovedi şi maĭ bine baseţa caracterelor lor decăzute, aceiaşĭ care, cu puţin înainte, se onoraŭ cu amiciţia luĭ şi 'ĭ solicitaŭ protecţiunea, 'ncepură, fără nevoie, să 'l insulte. Eĭ îşĭ întrebuinţaŭ, acum, zelul spre a 'l necinsti şi umili, ştiind că, de aci 'nainte, nu putea să le maĭ fie folositor.

Totdeodată, venind de afară, de pe piaţa ce se deschidea 'n faţa Curieĭ, şi pe care Macron o ocupase milităreşte, cu tarĭ detaşamente de garzĭ nopturnĭ, o clamoare imensă se ridică, pătrunzênd până 'n incinta Senatuluĭ şi umplând pe toţĭ de groază. Eraŭ ţipete, urlete, vociferărĭ, amestecăturĭ formidabile de glasurĭ, cerênd, într'un graiŭ, capul prefectuluĭ pretoriuluĭ. Toată ura stăpînită, ce atât timp clocise 'n sînul mulţimeĭ indignate de atâtea crime,—aţiţată încă prin emisariĭ trimisuluĭ împĕrătesc,—izbucnise cu o violenţă neauzită şi ameninţa să sfărîme tot dacă nu i se da numaĭ decât satisfacţiune. Nimenĭ, cu toate acestea, nu se gîndise să i se 'mpotrivească. Tribuniĭ şi Cestoriĭ înconjurară, la minut, pe Sejan, maĭ mult mort de frică, şi, 'n mijlocul huiduelilor şi al blestemelor, ce curgeaŭ din toate părţile, 'l îndreptară spre Tullianum, închisoarea publică, ce se afla la o mică depărtare de acolo şi unde trebuea să 'şĭ aştepte soarta.

(urmează).

CIRU OECONOMU.

[1]) Vezĭ V. Duruy, *Op. cit.*

DIN MÜNCHEN

Eram într'o zi într'una din salele »Secesionului«, şi mĕ uitam în dreapta şi in stînga să vĕd ce lucrărĭ nouĕ s'a maĭ adus şi să revĕd pe unele vechĭ: când daŭ cu ochiĭ de un prieten al meŭ, pictor şi el, care sta nemişcat înaintea uneĭ pânze zugrăvită de englezul *Robert Brugh*.

— Nu ştiŭ ce să zic, îmĭ întinse mâna el, nu ştiŭ ce să zic, privesc tabloul acesta de atâta timp şi nu mĕ maĭ pot sătura de el.—Şi prietenul făcu un semn de desnădăjduire. M'am aşezat după aceea spre a-l privi şi eŭ, şi l-am privit lung amêndoĭ.

La ce ne uitam noĭ nu era altceva decât un profil de femee, şĕzênd pe un scaun şi ţinênd în mână o păpuşe japoneză la care priveşte lung. De la păpuşe până la gîtul eĭ un lanţ fin de zale. Nicĭ subiect de sensaţie, prin reprezentarea a cine ştie ce ideĭ înalte, nicĭ realitate multă nu era întrînsul, şi cu toate acestea subjuga atât de mult. Am vrut să vorbim despre el, ne-am încercat amêndoĭ să ne comunicăm unul altuia impresia noastră, să spunem limpede ce ne place la el, cât ne place şi cum ne place, şi ne-a fost imposibil să ne lămurim. M'am gîndit atuncĭ o clipă, dacă nouĕ ni se întîmplă lucrul acesta care suntem în faţa tablouluĭ, şi nu ne putem descrie sensaţia noastră, cum am putea face pe un al treilea, care n'a vĕzut lucrarea, să şi-o închipuiască aşa cum era!

A trecut deja câtva timp de atuncĭ, şi acum, când îmĭ propuĭ să scriŭ ceva despre exposiţie, mĕ gîndesc că aveam dreptate să-mĭ puĭ întrebarea aceea. De geaba sunt toate descrierile despre lucrările de artă plastică, dacă cititorul n'a vĕzut însuşĭ tabloul saŭ statua de care se vorbeşte şi n'a simţit frumuseţea eĭ; căcĭ

toate se pot transmite cititoruluĭ: gest, mişcare, coloraţie, chiar ceva din expresia figureĭ se poate fixa oarecum aproximativ pe hârtie, numaĭ acel ceva care impresionează pe spectator, îl opreşte şi îl pironeşte înaintea lucrăriĭ, duhul acela puternic fermecător ce face dintr'un tabloŭ o lucrare de artă, acela scapă totdeauna printre degete. La ce folos dar să descriĭ o lucrare, când tocmaĭ esenţialul eĭ nu-l poţĭ prinde şi transmite cititoruluĭ? In general, descrierile făcute după lucrărĭ de artă plastică sunt totdeauna aşa de vagĭ, încât nenumĕrate şi felurite imaginĭ pot intra sub forma descrisă. Ele sunt mult maĭ puţin decât înseşĭ copiile, care, cu toată exactitatea desemnuluĭ şi colorituluĭ, le lipseşte maĭ totdeauna ceva care le deosibeşte de original. Nuanţa intimă şi particulară a impresieĭ produsă de o lucrare este foarte greŭ dacă nu imposibil de redat.

Frumuseţea ce ne isbeşte ochiĭ este în definitiv şi o frumuseţe mută, senşaţiile eĭ nu se pot exprima cu vorbe; de aceea, poate, când intri într'o expoziţie de tablourĭ, vezĭ o tăcere ca de biserică.

Renunţ dar la facerea uneĭ descrierĭ asupra exposiţieĭ de anul acesta, cum aşĭ fi avut de gînd; în schimb însă, profitând de ocazie, mĕ voiŭ încerca să arăt şi să explic câteva din pricinile curentuluĭ modern în arte şi anume pe cele care aŭ avut o acţiune cu totul directă asupra luĭ.

Maĭ întâĭ nu mĕ pot opri de a observa că în arte, şi în special în cele plastice, există un element destructor, inimic al progresuluĭ lor, pe care, deşi uniĭ îl cred necesar, zicênd că este un stimulent puternic, fără de care ar fi şi maĭ rĕŭ, studiul de aproape al uneĭ expoziţiunĭ din timpul nostru va fi în deajuns să ne arate relele luĭ influenţe. Acest element destructor este lupta pentru existenţă a bieţilor artiştĭ. In prima linie, acest element a făcut şi face ca maĭ toţĭ artiştiĭ să caute renumele cu o aşa de mare aviditate, încât însuşĭ propriul lor sentiment individual este deconsiderat. Eĭ fac în scopul acesta nu ce inima şi mintea lor le dictează, ci aceeace cred c'ar produce maĭ mult efect în public. Şi e natural să se gîndească astfel, când goana după renume e hotărîtă în ziua de azĭ nu numaĭ de vanitatea de a fi cunoscuţĭ şi lăudaţĭ artiştiĭ, ci şi de grija asigurăriĭ uneĭ existenţe liniştite. Când intri într'o expoziţie şi observĭ, vezĭ că de la ceţurile albe-gri, ce acoper câteodată tablourile unora, până la efectele puternice de culorĭ contrariĭ învecinate în mase marĭ; de la modelatul cel maĭ lin şi până la pictura din bucăţĭ, cum s'ar zice; de la tablourile de zecĭ de metri până la miniaturile aproape microscopice, toate căile chipuluĭ de zugrăvire sunt bătute numaĭ să se poată atrage privirea publiculuĭ şi ţinerea minte a numeluĭ pictoruluĭ. Din punctul acesta de vedere, afişul saŭ placatul este caracteristica arteĭ moderne, adevĕr ce se vede şi din progresul ce l-a făcut timpiĭ din urmă ramura arteĭ aplicată la reclamă. Cu cât un tabloŭ e maĭ bătător la ochĭ, stabilind o diferenţă cu cele care-l înconjoară, saŭ ese maĭ în evidenţă, cu cât te îndeamnă maĭ mult să te apropiĭ de el şi să-l ţiĭ minte, cu atât e maĭ bun astăzĭ. Acesta este însă chiar principiul placatuluĭ, cu deosebire numaĭ că el maĭ vrea şi să-ţĭ vorbească clar şi repede despre ce e vorba, pe când unele din tablourĭ ţin ascuns lucrul din urmă.

Importanţa exagerată ce se dă picturiĭ înţeleasă ca materie, precum şi

mulţimea variaţiunii chipului de-a zugrăvi mai provine şi din greşeala ce o comite lumea, considerând meseria picturii drept însăşi arta, şi silind, prin această greşeală, pe artişti să caute a se remarca pe astfel de cale mai mult. Spre a dovedi că este o mare deosebire între artă şi meserie, şi spre a hotărî întru câtva sediul celei dintăi, un exemplu cunoscut va fi îndestulător. Să se fotografieze cu cel mai bun aparat un motiv din natură, şi tot acel motiv să se schiţeze şi de un artist căruia îi place motivul, se va vedea la urmă că desemnul ne spune ceva, pe când motivul ne lasă indiferenţi. Analizând desemnul şi căutând în ce consistă puterea lui de a ne impresiona, se va descoperi că ea constă în accentuarea saŭ exagerarea unor unghiuri, care deşi în natură există, în desemn sunt mai pronunţate; în natură puteaŭ fi oarecare detalii şi aicea nu sunt, în natură se vedea lumina şi umbra pe une locuri indecisă, şi pe desemn e bine hotărîtă, saŭ viceversa, şi înfine multe abateri de felul acesta. Prin aceste abateri, însă, vedem că desemnul câştigă o expresie oarecare, ce la urmă ne vorbeşte, devine o lucrare de artă.

Inainte de a merge mai departe, putem dar observa în treacăt că nu în natură saŭ în copierea ei exactă obiectivă stă arta, ci mai mult într'un fel de abatere de la natură stă obiectul artei. Intrebându-ne acum, dacă aceste abateri le-a făcut artistul din pricina construcţiei fizice a ochiului său, — e o greşeală de vedere, cum s'ar zice, ori sunt ele rezultatul unei acţiuni psichice de sensibilitate-perceptibilitate şi reflexiune, — răspunsul este clar; nu putea să fie din pricina construcţiei globului vederii, de oarece tot acelaş artist ar fi putut să facă lucrul acela şi mai exact, apropiindu-se cât mai mult de fotografie, dacă ar fi vrut; în cazul acela însă desemnul ar fi pierdut din puterea lui de a impresiona. Prin urmare, rămâne hotărît că săvîrşirea elementelor impresionabile din desemn se datoresc numai unei acţiuni sufleteşti. Adevărul acesta se poate constata din însăşi urmărirea acţiunilor care se petrec în noi, în momentul când voim să transpunem pe hârtie saŭ pânză imagina plăcută din natură. Vedem obiectul, simţim efectul frumuseţii lui, şi în momentul când îl copiăm, dacă ne urmărim mintea noastră, o surprindem căutând să prindă frumuseţea de acolo, cum noi o simţim şi o înţelegem, şi s'o pue pe hârtie. Reluând pe urmă desemnul la cercetare, vedem că abaterile de care vorbeam mai sus sunt tocmai subliniarea frumuseţii saŭ caracterului din natură, de care eram noi captivaţi pe timpul când lucram. In scurt dar, întregul secret al arteî, precum şi întregul talent artistic, nu constă decât în firea noastră emoţionată şi în spiritul de observaţie, cu ajutorul căruia ajungem să punem mâna pe cauzele din natură ce ne-aŭ produs emoţia, spre a le aşterne pe hârtie.

Intorcându-ne acum din noŭ la meseria picturii, vedem cât de puţin valorează toate chipurile deosebite de a mânui penelul, chestiunile cantităţii de văpsea ce trebue pusă pe pânză, liniile groase saŭ subţiri, etc. etc. Toate acestea prin ele înseşi nu sunt şi nu valorează nimic; sunt numai nişte litere moarte, care numai când o simţire de artist le pune într'o ordine oarecare spre a exprima cu ele o simţire saŭ o gîndire vie, pot să însemne ceva. Inchipuiască-şi

cineva cât de ridicol ar fi acela care, în loc să admire gîndirea şi simţirea vie ce circulă în corpul uneĭ fraze, s'ar apuca să privească şi să admire literile cu care ea este scrisă, crezênd că ele sunt pricina impresieĭ simţite ! In cazul nostru, omul acela ridicol e mulţimea ce consideră încă meseria picturiĭ drept însăşĭ arta eĭ.

In privinţa originalităţiĭ meşteşuguluĭ, decĭ, puţin mĕ importă pe mine, ca privitor, de ce mijloace tehnice s'a servit artistul ; egal îmĭ este mie dacă o fi el cu totul original, adică dacă a maĭ inventat încă un noŭ fel de a zugrăvi, orĭ dacă a adoptat vre-un meşteşug cunoscut deja ; principalul e să-mĭ transmită impresia luĭ proprie personală, şi aceasta îmĭ va fi de ajuns. Dacă însă nu-şĭ vede de impresiunile luĭ, ci vrea să simţă ca altul, atuncea este în adevĕr criticabil precum de criticat sunt iarăşĭ aceĭ care, în loc să fie preocupaţĭ de întruparea simţiriĭ lor, spre a o face cunoscută şi altora, îşĭ cheltuesc vremea trudindu-se să inventeze un mod particular şi cu totul noŭ de a zugrăvi.

Din toate cele de până aci, conchizênd că starea impresionabilă este alfa şi omega în artă, putem acum adăuga, fără greutate, încă şi următoarele : Fiind stabilit că numaĭ acele lucrărĭ sunt adevĕrat de artă care impresionează adînc pe spectatorul cunoscĕtor, şi că ele sunt cu atât maĭ superioare cu cât impresiunea ce o provoacă e de o calitate maĭ fină, maĭ nobilă, — ştiindu-se pe urmă că impresiunea puternică nu poate porni decât de la lucrărĭ, care ele înseşĭ sunt desfăşurarea celor maĭ intime sentimente sufleteştĭ, rezultă decĭ, că, spre a fi nobilă această impresiune, trebue ca însuşĭ sufletul artistuluĭ să fie astfel. Câtă diferenţă de aci şi până la multele lucrărĭ din expoziţie, care, departe de a fi ultima expresie a arteĭ, nu sunt nicĭ măcar expresia sinceră a sentimentelor artistuluĭ. Cauza principală ?... Am spus-o, e luptă pentru existenţă şi pentru renume.

Azĭ pictorul, înainte de a începe o lucrare, trebue să-şĭ puie întrebarea : este ea în gustul celor care ar putea să i-o cumpere, va face ea efectul dorit ? Căcĭ, la caz contrariŭ, el va fi nevoit să aleagă din douĕ una: orĭ va renunţa la ea cu desăvîrşire, de la început, saŭ va risca timp şi banĭ, în schimbul satisfacerĭĭ plăcerĭĭ sale personale. Maĭ des renunţă el însă la subiectul luĭ drag, alegêndu-şĭ un altul maĭ în gustul publiculuĭ, dat fiind că în artele plastice cu deosebire trebuesc mulţĭ banĭ şi timp mult pentru facerea uneĭ lucrărĭ.

In definitiv abaterile de la sentimentul individual, abaterile de la reprezentarea justă şi adevĕrată a orĭcăruĭ subiect propus, iată influenţa lupteĭ pentru existenţă, pe tărîmul arteĭ. Dacă ea este şi un stimulent—cum şi este — apoĭ atuncĭ cu atât maĭ rĕŭ, va grăbi să ajungem maĭ curind la isprăvenie.

Noroc numaĭ că maĭ există din când în când şi artiştĭ scutiţĭ oarecum de la această luptă, care, avênd în acelaş timp şi talent, maĭ trezesc din când în când atenţia publică prin lucrările lor, luminând adevĕrata cale pe care trebue să meargă arta. Despre lucrările acestora vor ţine socoteală ceĭce urmăresc mersul şi peripeţiile prin care trece arta.

* * *

Am căutat altădată să schiţez aspectul actual sub care se prezintă arta, încercându-mĕ, în acelaş timp, să definesc şi diferitele eĭ curente [1]).

N'aş putea însemna ceva noŭ din studiarea expoziţiilor din anul acesta decât o tendinţă oarecum pronunţată către decorativ. Arta, înţeleasă ca impodobire a locuinţelor noastre, a început să-şĭ ia avînt; şcoala scoţiană dobîndeşte din ce în ce aderenţĭ. După succesul italienilor din epoca renaşterĭĭ, după al francezilor din timpul nostru, pare-se că va veni de acum rîndul englezilor să fie şefĭ de şcoală în arte. Avîntul este deja luat prin faptul că la dînşiĭ găseştĭ ceĭ maĭ de seamă artiştĭ în toate genurile caracteristice ale curentuluĭ modern. In privinţa decoraţiuniĭ însă, nu trebue să se nege, la dînşiĭ, influenţa arteĭ japoneze şi chineze; precum şi în tendinţele exprimărĭĭ sentimentelor profunde omeneştĭ, reînvierea sentimentelor puternice ale pictorilor prerafaeliştĭ italienĭ... Cam aceasta e situaţia lucrurilor de acum; cine poate şti însă, ce surprize ne maĭ păstrează viitorul.

O artă cu totul **nouă**, care vine tot de la englezĭ, este arta decorativă industrială. La »Glaspalast«, anul acesta a fost o importantă secţiune plină de obiecte de menaj în acest sens. Acolo vedeaĭ: mese, dulapurĭ, bibliotece, scaune, covoare, tapete, paravane, vase de usaj şi de lux, etc., de o originalitate şi de un gust cu totul fin şi deosebit. Observându-le de aproape modul cum sunt lucrate, chipul original şi nostim cum sunt alcătuite, îţĭ făcea o plăcere deosebită să le priveştĭ. Vedeaĭ, de pildă, cum la o bibliotecă a parvenit artistul să-ĭ dea maĭ întâĭ un «ensemble» cu totul original şi frumos, apoĭ cum pe fiecare detaliŭ, ca: balamale, chee, saltare, etc., a ştiut să-şĭ imprime individualitatea sa, pot zice, prin cine ştie ce intorsătură de linie saŭ de formă. In ceramică maĭ ales, unde se bucură artiştiĭ de maĭ multă libertate, găseaĭ lucrurĭ în adevĕr frumoase. Aicĭ şi progresul chimieĭ le vine în ajutor, înlesnindu-ĭ să coloreze şi să smălţeze sticla şi teracota în toate nuanţele voite. Călăuza artiştilor şi în lucrările acestea se vede că este însă tot natura, şi maĭ ales regnul vegetal; natura însă le servă numaĭ ca punct de plecare, rĕmânênd ca tot talentul artistic al fiecăruia să o schimbe, să o aranjeze după propriul sĕŭ gust şi necesitate. Sunt surprinzĕtoare rezultatele la care ajung câteodată, făcênd uz de lucrurĭ cât se poate de neînsemnate, ca de pildă: dintr'o frunză de scaete, o balama saŭ ornament; dintr'o floricică de câmp, cu totul nebăgată în seamă, un vas frumos, elegant, etc. etc. In general, principiul lor e împreunarea utiluluĭ cu frumosul, originalitatea şi simplitatea; iar mijloacele de care dispun sunt combinarea de liniĭ frumoase decorative, forme şi colorĭ, toate însă cu pornire de la natură, pe cât e posibil. Zic pe cât e posibil, fiindcă de multe orĭ întîlneştĭ ornamente, vase, etc., care nu reprezintă nimic din natură, ci sunt numaĭ un amestec de simple liniĭ decorative, saŭ pete de colorĭ, fără o altă însemnătate pentru privitor, decât să placă ochiuluĭ. Pricinile care aŭ dat naştere curentuluĭ acesta noŭ decorativ-industrial sunt bine înţeles multiple; douĕ însă dintre ele sunt oarecum evidente: întâĭa este influ-

[1]) Vezĭ *Literatură şi Artă Română*, Anul I No. I, Anul II No. III.

enţa naturală şi neînlăturabilă de a se imprima şi într'această ramură a activităţii omeneşti sigiliul caracteristic al secoluluĭ nostru, care mereŭ voeşte ceva noŭ ; şi a doua este tendinţa de-a reînfrânge întru câtva curentul industrieĭ produse de maşine, care, prin uniformitatea şi exactitatea eĭ rece, exclude şi distruge orĭce sentiment artistic individual. Prin aceasta din urmă, vechiul principiŭ de a se deştepta şi desvolta gustul frumosuluĭ în public, prin împodobirea tot cuprinsuluĭ din jurul nostru cu lucrărĭ de artă, începe din noŭ a reinvia.

In sfîrşit, după cum se vede, tendinţa arteĭ moderne, în totalitatea eĭ luată, este ruperea cu desăvîrşire a tutulor prejudiţiilor vechĭ, ruperea tutulor obstacolelor ce pun marginĭ arteĭ, şi îndemnarea artistuluĭ să-şĭ dea cât maĭ mult drumul întregiĭ luĭ fantaziĭ şi simţirĭ.

IPOLIT STRÂMBULESCU.

30 Noemvrie 1898.

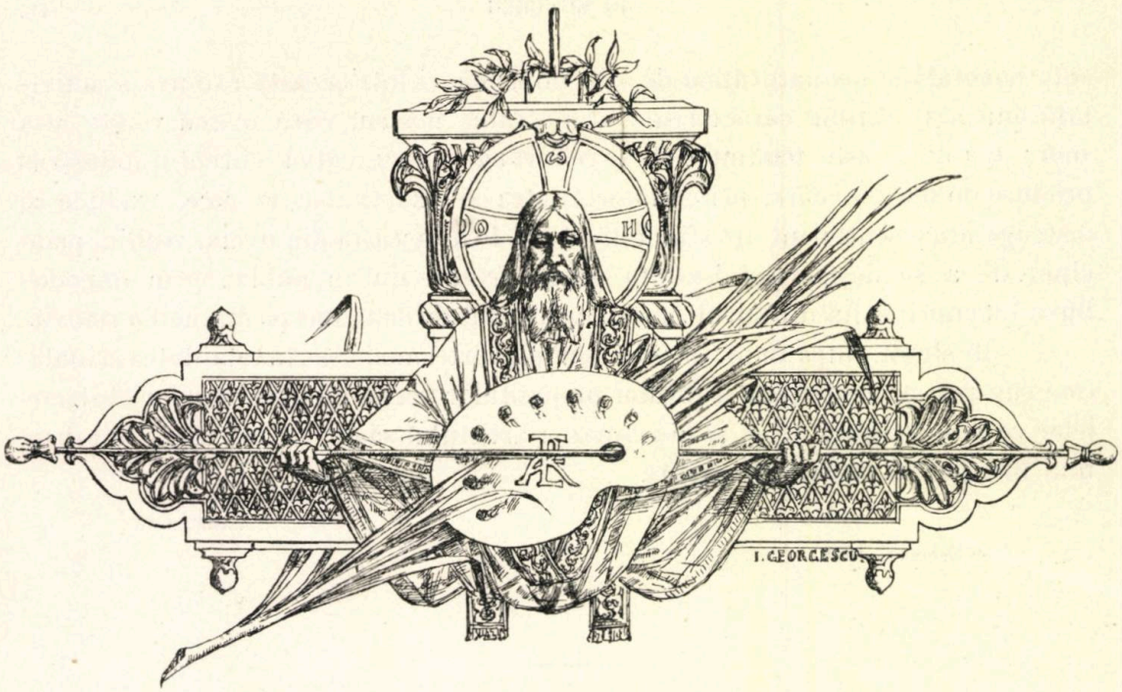

NOCTURNĂ...

I

Visează Marta în pridvor...
O mierlă fluieră 'n grădină.
Pe cer plutește luna plină
Incinsă cu-un curmeiŭ de nor...

Un farmec blând, nedesluşit
Trăeşte 'n calmul nopţii clare...
Un dor nebun, nespus de mare
O şoaptă Marteï ĭ-a şoptit...
E noapte-adîncă... E tărziŭ.
Ce tristă doarme blânda fire:
Un mort e 'ntreaga omenire
Şi lumea largă ĭ-un sicriŭ...

Colò 'n iatacul cu pridvor
E linişte. Lumina-ĭ stinsă...
Dar este-o inimă aprinsă
Ce arde 'n para unuĭ dor...

SYLVIO.

CRONICA

1848. ZILE REVOLUȚIONARE DE C. COLESCU-VARTIC.—BUCUREȘTI.

Anul acesta s'aŭ împlinit 50 de anĭ de la mișcarea din 1848 și, luându-se prilej de aci, s'a discutat mult asupra evenimentelor a căror amintire s'a sĕrbătorit, în ziua de 11 Iunie, cu o deosebită pompă chiar în câmpia Filaretuluĭ. Discuțiunile aŭ fost însă maĭ mult fragmentare, incidentale ; icĭ-colo câte un articol ocazional prin reviste și ziare. Cu greŭ putea cineva să-și facă o idee lămurită de desfășurarea întîmplărilor, maĭ ales că nicĭ un studiŭ amĕnunțit și documentat asupra lor nu posedă până acum literatura română, afară de paginele relative din *Istoria* d-luĭ Xenopol.

D-nu C. Colescu-Vartic,—cunoscut în publicistica română prin coordonarea documentelor din *colecția Hurmuzachi* și din *Actele renașterii*, care se publică de Academia Română,—a avut nemerita idee să adune și să coordoneze o serie de articole de ziar ce apăruse prin luniŭ și să le completeze, formând un volum sub titlul : *»Zile revoluționare«*.

Trebue să spunem de la început că autorul nu și-a propus să facă o istorie, propriŭ vorbind, a revoluțieĭ, ci maĭ mult să popularizeze cam ce se știe despre 1848. De aceea nicĭ nu vedem indicat aproape nicĭ un izvor, nu vedem rezolvită vre-o controversă. Negreșit că nu aflăm în aceasta o vină, căcĭ nu putem impune nimĕnuĭ un punct de vedere al nostru saŭ un sistem al nostru de a scrie ; facem numaĭ o simplă constatare. Nu urmează iarăș ĭ de aci că d-nu Colescu-Vartic nu a făcut cercetărĭ ; din contra, observăm cu plăcere că o sumă de fapte noŭe, necunoscute de ceĭ ce aŭ vorbit în treacĕt despre mișcarea din 1848, se află în lucrarea d-sale.

Trebue să mărturisim de la început că nu a sosit timpul pentru a se scrie o definitivă istorie a acesteĭ mișcărĭ, nu pentru că există încă oamenĭ care o consideră fără nicĭ-o importanță și nicĭ nu-ĭ daŭ numele de »revoluție«, ci pentru-că nu suntem în mĕsură de a întregi nicĭ înfățișarea persoanelor din acea epocă, nicĭ curentele de ideĭ care aŭ pus în mișcare pe oamenĭĭ timpuluĭ. De aci urmează că în privința concluziunilor ce formulăm trebue să fim cât se poate de circumspecțĭ ; dar neapărat, vom primi cu bucurie orĭce încercare, fie cât de parțială asupra cestiunĭĭ.

Lucrarea d-luĭ Colescu-Vartic se începe printr'un studiŭ introductiv asupra mișcărilor din străinĕtate : Italia, Franța, Germania, Austro-Ungaria și la Românĭĭ de peste munțĭ, aceasta pe deoparte pentru a justifica titlul de »Zile revoluționare«, pe de alta pentru a explica cele întîmplate în

ţara noastră, deşi — afară de cea din Franţa — celelalte mişcări n'aŭ raport cu a noastră. Legătura cu Românii de peste munţi se face mai târziŭ, în timpul emigraţiuniĭ.

După o privire sumară asupra revoluţieĭ din 1848, autorul studiază în special mişcarea din Moldova, care a constat mai mult din o proclamare de principiĭ decât din acţiune (principiĭ formulate în faimoasa scriere a luĭ Kogălniceanu: »Dorinţele partideĭ naţionale din Moldova«); apoĭ pe cea din Muntenia.

Incă de la începutul anuluĭ 1848 se începuse în principatul Ţării Româneşti o serie de pregătiri pentru o mişcare. Pe deoparte societatea filarmonică, pe de alta societatea politică *Dreptate-Frăţie* lucraŭ spre acest sfîrşit. Se vede că puterea suzerană şi cea protectoare simţise lucrurile, căci trămisese doi comisari. Al Rusieĭ era Duhamel, nume devenit celebru prin poezia ce i-a făcut Eliade, »Cântecul ursuluĭ«, ale căreĭ strofe se terminaŭ cu refrenul »Diuha-diuha măi!«. Nici partidul naţional nu căuta să ascunză tendinţele sale. Urmărind mai ales scăparea ţării de protectoratul rusesc şi înlăturarea Regulamentuluĭ Organic, conducătoriĭ acestuĭ partid se adresară printr'un memoriŭ către Sublima Poartă, arătând că ea are tot interesul să sprijine cererile Românilor.

Nemulţumirea contra stăriĭ de lucruri de atunci nu mai putea fi un secret; măsurile severe luate contra preseĭ şi împiedicarea ziarelor străine de a pătrunde în ţară nu slujeaŭ la nimic. Trebue să notăm aci că în tot acest timp *Gazeta de Transilvania* a luĭ Bariţ (din Braşov) a fost organul în care Românii noştri puteaŭ vorbi mai liber decât în ţara lor. Autorul cărţiĭ de care ne ocupăm stabileşte foarte bine că Rusia — în cunoştinţă de cauză de adîncile nemulţumiriĭ ce fierbeaŭ în principate — voia să se folosească ea, să aţîţe la o răscoală sângeroasă pentru a avea motiv să intervie cu armata. Faptul este aşa; de asemenea e clar că o sumă de întîmplări din cursul anuluĭ 1848 nu se explică decât printr'un amestec ocult al Rusieĭ. Nu este însă clar *până unde* merge acest amestec. Din nenorocire, certele ce s'aŭ urmat între capiĭ revoluţieĭ aŭ scos prea mult la lumină aceste uneltiri, dar le-aŭ scos într'un mod care încurcă pe cercetător, căci uniĭ pe alţiĭ s'aŭ acuzat de *instrumente ale Rusieĭ*. De vreme ce ne propunem aci numaĭ a arăta în scurt coprinsul cărţiĭ, iar nu a face o critică amănunţită, ne mulţumim a indica cele mai importante puncte, fără a insista asupra lor.

După ce încercase să aibă adesiunea guvernuluĭ turcesc, partidul naţional încearcă să aibă participarea domnitoruluĭ Bibescu. Se ştie că el a refuzat; ast-fel, după proclamarea constituţieĭ la Islaz (9 Iuniŭ) şi la Bucureşti (11 Iuniŭ), domnitorul părăsi tronul şi se institui guvernul provizoriŭ.

Deşi cartea d-luĭ Colescu-Vartic e alcătuită din micĭ monografiĭ asupra *zilelor* de căpetenie, totuşĭ trebue să-ĭ mulţumim că a căutat să puie oarecare ordine în cam încurcata succesiune de guverne din scurtul timp de treĭ luni. Avem deci: în primul rînd *guvernul provizoriŭ* din 15 Iuniŭ (Mitropolitul Neofit, Eliade, St. Golescu, Cr. Tell, G. Magheru, Scurtu); apoĭ *căimăcămia boerească* din 28 Iuniŭ (Banul Th. Văcărescu şi Emanoil Băleanu); *comisia interimară* din 30 Iuniŭ (Neofit, I. Câmpineanu, C. Creţulescu, N. Mincu şi I. C. Brătianu); iarăşi *guvernul provizoriŭ* dintru început; *locotenenţa domnească* din 23 Iuliŭ (Neofit, Eliade, St. Golescu, Cr. Tell, N. Mincu, G. Magheru); *guvernul de treĭ* din 28 Iuliŭ (I. Eliade, N. Golescu şi Cr. Tell); *căimăcămia* stabilită de Turcĭ la 14 Septembre (Const. Cantacuzino).

Aceste diferite schimbări sunt bine arătate şi fiecine îşĭ poate face o idee clară de mersul evenimentelor.

După ce studiază încercările de reformă în cestiuni agrare făcute de guvernele revoluţionare, lucrarea d-luĭ Colescu-Vartic încheie cu căderea revoluţieĭ şi cu exilarea revoluţionarilor. Mai ales capitolul intitulat »Treĭ săptămâni pe ghimie«, e interesant scris şi are o sumă de detaliĭ nouĕ.

Negreşit sunt o sumă de cestiuni asupra cărora nu sunt de acord toţĭ ceĭ ce s'aŭ ocupat cu această epocă a istorieĭ noastre. D-nu Colescu-Vartic nu indică cestiunile dubioase, ci afirmă cum crede d-sa. Voiŭ pomeni în treacĕt numaĭ una.

După ce a apărut chiar în luna Iuniŭ o broşură intitulată »*1848 în principate*« (anonimă), s'a polemizat în câteva ziare în privinţa paternităţiĭ proclamaţiuniĭ de la Islaz. In acea broşură s'a

afirmat că N. Bălcescu este autorul proclamaţiuniĭ ; d. Locusteanu a rĕspuns printr'o altă broşură — cam violentă — arătând că autorul este Eliade. Nu voim a discuta aci întrebarea ; atâta avem noĭ a nota că d-nu Colescu o atribue tot luĭ Bălcescu şi nu pomeneşte nimic de desbaterea urmată.

Lucrarea d-luĭ Colescu-Vartic, deşi nu lămureşte în mod documental cestiunile, este totuşĭ o adunare de material foarte importantă. Ea va contribui a rĕspîndi cunoştinţele asupra acesteĭ importante epoce din istoria noastră şi va provoca poate desbateri luminătoare. O recomandăm cititorilor noştri.

Gh. A. Radu.

TEATRUL NAŢIONAL

Doamna de Nuovina. — Spectatorul binevoitor, care pentru întâia dată aude cântând pe doamna de Nuovina, resimte o impresiune de jenă ; şi dacă muzica cântată îĭ este cunoscută, o impresiune de nedumerire. Cea dintâĭ provine din sforţarea pe care artista pare că o face la emiterea sonuluĭ, a doua din modul cum dînsa enunţă fraza. Alt spectator, rĕŭ dispus, va zice după primele note : această cântăreaţă nu are voce! şi după prima frază : această cântăreaţă nu ştie ce cântă. Şi spectatorul rĕŭ dispus se va îmblânzi cu încetul, iar cel binevoitor cu încetul îşĭ va pierde jena şi nedumerirea şi va conchide la sfîrşit : doamna de Nuovina, înzestrată de natură cu o voce maĭ slabă decât altele, lasă totuşĭ o maĭ intensă impresiune de artă decât o cântăreaţă cu o voce maĭ mare şi maĭ sonoră.

Pentru-ce ? Tocmaĭ pentru-că natura a fost faţă de vocea doamneĭ de Nuovina maĭ puţin generoasă decât aiurea. D-sa nu a posedat niciodată o voce mare, niciĭ-o voce sonoră. Dar, mult puţinul pe care i l-a dat Dumnezeŭ, l-a cultivat, l-a perfecţionat, şi se poate făli că rezultatul obţinut şi-l datoreşte sieşĭ aproape tot. Nimenĭ nu ar fi putut crede că o voce atât de plăpîndă să poată cânta *Faust* şi *Lohengrin*. Opera comică chiar părea să fie refuzată unor atât de slabe mijloace. Şi totuşĭ am aplaudat cu o deosebită satisfacţiune această artistă în rolurile acestea.

Să ne înţelegem. Nu sunt un fanatic al doamneĭ de Nuovina. Recunosc fără niciĭ o dificultate că unele părţĭ ale ziselor rolurĭ cer *forţă*, fără doar şi poate, şi că în acele părţĭ doamna de Nuovina este insuficientă. Toată gingăşia fisiculuĭ, toată dibăcia de artistă desăvîrşită cu care caută să surprinză buna credinţă a spectatoruluĭ şi să ascundă o dificultate nu mĕ orbesc, nu mĕ împiedică să vĕd slăbiciunea, *trucul*. Dar vĕzêndu-l, prinzêndu-l în flagrant delict, nu pot decât să mĕ închin în faţa luĭ şi să-l admir. E un truc admirabil!

Ce fericit aş fi să mĕ înşele tot aşa şi d-nu Băjenaru !

Cine ştie ? Cu studiŭ, cu igienă, el ar putea obţine un asemenea rezultat şi poate, ca şi doamna de Nuovina, el ar face atunciĭ pe mulţĭ să crează că şi-a desvoltat vocea, când în realitate nu şi-ar fi desvoltat decât mijloacele de a o întrebuinţa. Dar pentru aceasta el nu ar putea fi comparabil cu *diva,* pentru că tot i-ar lipsi ceva, şi ceva ce nimenĭ nu-ĭ poate da : *intuiţiunea dramatică*.

Să nu ia în rĕŭ ceeace zic aci de dînsul. Această calitate este un dar pe care puţinĭ actorĭ îl aŭ, şi dintre ceĭ maĭ renumiţĭ. Ea este acea inteligenţă care face pe artist să privească un rol cu vederĭ limpezĭ, cu o netezime absolută de cuget, să-l prinză în întregul luĭ, să-l pĕtrunză în toate amĕnuntele şi apoĭ să-l *compună* astfel ca toate amĕnuntele să fie strîns legate de întreg şi să formeze unitatea personagiuluĭ înfăţişat. Ea este culmea arteĭ dramatice, este punctul de contact între geniul care creează şi geniul care interpretă.

Să maĭ observăm un lucru : această inteligenţă dramatică, pe care o socot maĭ presus de toate calităţile unuĭ actor, este tocmaĭ cauza celor maĭ desăvîrşite neajunsurĭ, căcĭ pune câteodată pe actor, dacă nu în contradicţiune, dar cel puţin în divergînţă cu autorul. Rolurĭ ca *Hamlet*, *Tartuffe* şi *Harpagon* daŭ loc la cele maĭ bizare interpretărĭ, şi actorul, luând atitudinĭ, dând intonaţiunĭ, făcênd gesturĭ în perfectă conformitate cu textul pe care îl recită şi cu unitatea personagiuluĭ pe care îl întrupează, înfăţişează totuşĭ o fiinţă la care niciĭ nu s'a gîndit autorul, şi lasă publicul în această nedumerire că poate astfel Shakespeare saŭ Molière îşĭ concepuseră creaţiunile. Acest defect al uneĭ atât de marĭ calităţĭ decurge din chiar slăbiciunea cugetuluĭ omenesc, care, cât de lim-

pede să fie în esența lui, se turbură și bîlbîește când se afundă în întunecimea patimilor, când descopere infectele rane ale sufletului. Geniul puternic al lui Shakespeare trebue să se fi cutremurat de spaimă când a conceput sufletul înalt al lui Hamlet sfîșiat de toate durerile omului, până chiar de disprețul unui fiu pentru mamă-sa ; și geniul limpede al lui Molière trebue să se fi întunecat când a văzut ce oribil poate să se facă sufletul omenesc ulcerat de avariție și de ipocrizie. Dacă cugetul lor s'a turburat când crea, îi este iertat actorului să se zăpăcească când interpretează și, pentru a îmbrăca o ființă nemăsurabilă, să croiască haina prea largă saŭ prea strimtă. Dar ceeace nu-i se poate ierta este să ne înfățișeze în locul aceleĭ ființe întregĭ și armonioase un personagiŭ lipsit de unitate, contradictoriŭ, dispărat, îmbrăcat numaĭ pe jumĕtate, ca regiĭ negri din coloniile Engleze, care se poartă cu pălărie de mătasă în cap, cu vestă galonată pe umerĭ și cu restul gol.

Doamna de Nuovina posedă la cel maĭ înalt grad această inteligență dramatică și niciodată nu va cădea în vina de a ne înfățișa un personagiŭ absurd, ale cărui apucăturĭ să nu fie perfect logice și conforme cu el însuși. Il va face poate maĭ mic saŭ maĭ mare decât este, saŭ altfel decât ne place să ni-l închipuim; dar se va ține neclintită, în amĕnuntele desenului, de conturul general pe care l-a stabilit.

Așa, de pildă, *Carmen*, jucată de doamna de Nuovina, e maĭ veselă, maĭ sburdalnică, maĭ puțin pasionată decât *Carmen* cu care ne-am obicĭnuit să pătimim. Cineva îmĭ zicea că e o Carmen parisiană. Orĭcum ar fi, ea este aceeașĭ până la sfîrșit, și nu se desminte nicĭ-un minut. Mie unul maĭ mult îmĭ place Carmen a doamneĭ Theodorini. Altuia aceea a doamneĭ de Nuovina. Haina cu care aceasta o îmbracă mi se pare mie prea strîmtă. Altuia i se pare prea largă haina ce-ĭ dă pasionata Theodorini. Chestie de gust. Dar rolul, altfel conceput de ambele artiste, nu șovăiește câtușĭ de puțin în desvoltarea drameĭ, și Carmen cea sburdalnică iubește și batjocorește la sfîrșit, pe când cealaltă iubește și urăște.

Așa de asemenea pentru Margareta din *Faust*. Doamna de Nuovina ne arată, în fața cadavrului lui Valentin, că nebunia îĭ pĕtrunde cugetul. Logică cu această situațiune, ea e nebună în actul al cincilea și cântă ca un copil, ca o ființă fără conștiință, fără personalitate. Dar când moartea o atinge, ultima scîntee a vieții sufletești licărește deodată, însă numaĭ ca să-ĭ dea puterea de a striga fostului iubit : *Va ! tu me fais horreur.* Această interpretare e frumoasă și doamna de Nuovina obține efecte de o adîncă și stăpînitoare emoțiune în rugăciunea de la sfîrșit. Ziseiŭ obține ; mĕ înșel : *obținea* e maĭ just. Anul acesta vocea-ĭ cam încercată, nu i-a maĭ permis acele note ușoare care înălțaŭ la cer un freamĕt de rugă atât de pătrunzĕtor încât orĭcine, cu lacrimĭ în ochĭ, își simțea sufletul fîlfîind din aripĭ.

Nădăjduesc, se înțelege, ca doamna de Nuovina să-și regăsească vocea și, cu voia lui Dumnezeŭ, vom maĭ aplauda-o și pe viitor. Mărturisesc însă că de și ar perde-o cu desăvîrșire nu m'aș cerni peste mĕsură. Temperamentul artistic al d-sale are alte coarde decât cele vocale, și eŭ cred cu convincțiune că va fi o mult maĭ mare tragediană decât a fost vreodată cântăreață.

Dovadă, *Navareza.*

A. Davila.

REVISTA REVISTELOR

Arhiva din Iaşĭ, numĕrul de pe Noemvrie şi Decemvrie, coprinde, între altele, *Cuvîntarea inaugurală* a D-luĭ Al. Xenopol, în care eruditul rector al Universităţiĭ din Iaşĭ arată, în termenĭ călduroşĭ şi convingĕtorĭ, direcţiunea naţională de care va trebui să fie însufleţită pe viitor cultura tinerimiĭ universitare; — urmarea *Principiilor fundamentale ale istorieĭ*, tot de D-nu Xenopol; *Bătălia de la Baia*, de D-nu Buţureanu; maĭ multe *dărĭ de seamă* şi *documente*.

* * *

La nouvelle revue, de la 1 Decemvrie, cuprinde câteva paginĭ, de o psicologie plăcută şi fină, datorite cunoscutuluĭ romanţier francez, Camille Mauclair, asupra luĭ *Stéphane Mallarmé* şi *operiĭ sale.* Autorul ne explică de ce maestrul, în sufletul căruia se afla o puternică flacără de lirism cald şi nesfîrşit, a scris aşa de puţin. Mallarmé avea oroare de repetărĭ; el exprima într'o singură formă nenumĕratele versiunĭ pe care imaginaţiunea luĭ fecundă le da uneĭ ideĭ. In următoarele rîndurĭ Mauclair ne dă sinteza sufletuluĭ luĭ Mallarmé:

»Avea o natură de metafisician. Orĭce convorbire era plină de convingerĭ teiste. Era de »părerea doctriniĭ luĭ Hegel, Fichte şi Schelling, considerând lumea împărţită în douĕ sisteme: una »reprezentativă şi simbolică, zisă materială; alta ideologică, zisă spirituală. Pentru el, orĭce fenomen »era simbolul unuĭ adevĕr; nu se află, însă, adevĕr decât în domeniul abstract, inaccesibil evolu»ţiuniĭ continue a materieĭ. Lumeĭ exterioare, compusă din efecte, corespundea o lume în care eraŭ »simetric aranjate cauzele şi centrul virtual al cauzelor era divinul«.

In numĕrul, de la 15 Decemvrie, al acesteĭ reviste Eug. Mottaz sfîrşeşte publicarea *corespondenţeĭ luĭ Maurice Glayre cu regele polon Stanislas Poniatowschi.* Glayre, consilier intim al regeluĭ, fusese însărcinat cu o misiune la Paris. Din scrisorile luĭ reese în mod clar şi în cele maĭ

interesante amĕnunţimĭ tabloul Societăţiĭ franceze din anul 1777, iar din douĕ scrisorĭ ale regeluĭ Stanislas supunerea luĭ oarbă politiceĭ ruseştĭ, fapt care aduse ruina complectă a Polonieĭ.

Général Rébillot, ocupându-se de principiile care animaŭ pe fundatorul republiceĭ americane *Washington*, ne arată că în raporturile luĭ cu francezii, al căror ajutor i-a fost de mare trebuinţă, generalisimul american nicĭodată nu s'a liberat de prejudecăţile pismătareţe ale raseĭ luĭ, nicĭodată n'a ştiut să aprecieze virtutea şi desinteresarea oamenilor Franţiĭ.

Jules Case vorbeşte de plăcuta piesă a luĭ Catulle Mendès *La Reine Fiammette*, care a obţinut un succes mare pe scena teatruluĭ Odeon. Case e entuziasmat de filosofia ce se exală din această poveste dramatică — cum îĭ place luĭ Mendès să-şĭ numească opera — şi de lirismul fermecător şi fantazia franţuzească, ce spiritualul scriitor a pus în piesă. *La Reine Fiammette* este simbolizarea dragostiĭ pentru viaţă.

Revue des deux Mondes, de la 1 Decemvrie, reproduce conferinţa pe care a pronunţat-o F. Brunetière la Besançon sub titlul de *Besoin de croire*. In această conferinţă Brunetière atacă *religiunea naturală* şi revoluţia, care a făcut atât rĕŭ Franţeĭ. Face apologia credinţiĭ oarbe şi necugetate.

A. Dastre are o disertaţie ştiinţifică asupra *Osmozeĭ*. Vorbeşte într'un mod savant de importanţa osmozeĭ, despre nouele descoperirĭ ale luĭ Van'Hoff şi alţiĭ, dar fără a face inteligibilă această disertaţie celor profanĭ.

In numĕrul de la 15 Decemvrie al acesteĭ reviste, Ferdinand Brunetière, în *La langue de Molière*, arată părerile luĭ Fénelon, la Bruyère şi Bayle asupra moduluĭ de a scrie al luĭ Molière. Conchide că contimpuraniĭ şi succesoriĭ luĭ Molière, deşi aŭ făcut omagiŭ geniuluĭ sĕŭ, l-aŭ judecat că *scria rĕŭ*, saŭ cel puţin că *nu scria bine*.

François Coppé, în poezia *L'étable*, cântă în versurĭ măestrite naşterea luĭ Christos.

T. de Wyzewa, cu ocazia morţiĭ mareluĭ romanţier berlinez Theodor Fontane, face analiza romanelor sale şi maĭ ales a ultimuluĭ roman *Der Stechlin*. Wyzewa, vorbind de romanele luĭ Fontane, ne arată în trăsăturĭ generale caracterul romanuluĭ german. Pentru germanĭ, romanul n'are trebuinţă nicĭ de acţiune, nicĭ de intrigă; căcĭ romanul, aşa cum îl cer şi aşa cum îl creează toţĭ romanţieriĭ, este o cronică, e o plăcută colecţie de tipurĭ încunjurate de mediul ce le este familiar.

Revue de Paris, de la 1 Decemvrie, prin pana luĭ Jean Jaurès, probează, într'un studiŭ de o mare întindere filosofică, că *socializmul* şi *libertatea* merg mână în mână. Jaurès vorbeşte de socializmul colectivist saŭ comunist, care va da nu numaĭ cel maĭ mare avînt libertăţiĭ, dar care va fi chiar condiţiunea necesară libertăţiĭ. Nu trebue a confunda, zice Jaurès, acest socialism cu sistemul socialismuluĭ degenerat, socialismul de Stat, care permite să subsiste patronatul, salariatul, care, apărând cauza celor slabĭ, respectă principiile esenţiale ale sistemuluĭ capitalist. Şeful partiduluĭ socialist francez vede maĭ departe în proprietatea colectivă cel maĭ bun mijloc de a rezolvi problema descentralizăriĭ: a voi descentralizare, fără a transforma proprietatea, nu este decât o chimeră, zice Jaurès.

In *poezia rĕzboinică în Anglia*, Abel Chevelley ne vorbeşte de o curioasă culegere de poeme, de amor şi mîndrie din Anglia, apărută în 1897. Trăsătura caracteristisă a poezieĭ şoviniste la Englezĭ este că aproape toate poemele consideră marea ca un patrimoniŭ naţional. Lucru maĭ curios: aproape în toţĭ poeţiĭ lor s'a înrădăcinat sentimentul superiorităţiĭ poporuluĭ lor, măririĭ engleze, mîndrieĭ naţionale, care plânge pe celelalte popoare că nu sunt engleze.

Carafa, duc d'Andria, rĕscolind cenuşa trecutuluĭ, îşĭ aduce aminte de o *aventură a luĭ Alexandru Dumas, tatăl*, la Neapolĭ. Autorul afirmă că Dumas tatăl, care ducea la Neapolĭ o politică garibaldiană elocuentă şi grandioasă, era cât p'aci să libereze Albania, Serbia, Muntenegru, Libanul şi Grecia. Dumas luă rolul sĕŭ în serios, se făcu general, dar....., înfricoşat, bătu în retragere şi o şterse din faţa onorurilor şi loviturilor ce l-ar fi aşteptat.

In numĕrul de la 15 Decemvrie al acesteĭ reviste Contele Fleury, sub titlul de *France et*

la Russie, în 1870, ajutat de reflecțiunile unor ambasadorĭ și cancelarĭ, ne arată relațiunile și legăturile din ce în ce maĭ amicale dintre cabinetele din Paris și Saint-Petersburg în 1870.

Victor Bérard, în *Ioseph Chamberlin*, începe prin a face o descriere poetică a orașuluĭ Birmingham, arătând rolul sĕŭ politic în cursul vieții poporuluĭ englez și apoĭ se ocupă de însemnătatea politică a reprezentantuluĭ acestuĭ oraș, marele om de Stat Ioseph Chamberlan, care caută printr'o legislațiune practică a ridica condițiunile de îmbunătățire ale stăriĭ morale și intelectuale a claselor muncitoare. El este un radical constructiv.

F. A. Aulard, în *La réaction thermidorienne à Paris*, face un tablou al reacțiuniĭ termidoriene și, ajutat de exemple viĭ și puternice, scoase din ziarele cotidiane și raporturile poliției și administrației de atuncĭ, arată zăpăceala socială și politică în care 'ĭ-a aruncat căderea tragică și bruscă a guvernămîntuluĭ robesperian.

Louis Leger, în *Mickiewicz et Pouchkine*, cu ocazia serbăriĭ centenare a nașteriĭ luĭ Mickiewicz, se ocupă de un episod, foarte interesant și puțin cunoscut, al relațiunilor sale cu ilustrul poet rus Alexandru Puşchin. Autorul dovedește că liberalismul rus și patriotismul polonez al luĭ Mickiewicz se înțelegeaŭ de minune. Amêndoĭ eraŭ marĭ admiratorĭ aĭ luĭ Byron și considerați în țara lor respectivă ca șefĭ aĭ școaleĭ romantice. Eĭ s'aŭ plăcut din prima întîlnire și stima lor mutuală a preparat căile uneĭ sincere afecțiunĭ.

Ernest Lavisse, în *Contre le baccalauréat*, conchide că baccalaureatul este un rĕŭ pentru că încurajează treĭ rele dispoziționĭ ale caracteruluĭ național: căutarea de distincțiunĭ vane, căutarea de privilegiĭ și căutarea uneĭ vieți trîndave prin capturarea unor funcțiunĭ liniștite. Baccalaureatul este distrugĕtorul spiritului, educațiuniĭ, este demorilasator. Cere suprimarea baccalaureatuluĭ, căcĭ ce trebuință, zice Lavisse, maĭ este de a cere baccalaureatul candidaților pentru școala politecnică, școala normală, centrală saŭ cea de la Saint-Cyr, când pentru intrarea în sus numitele școlĭ sunt instituite examene? Tot astfel se va proceda și pentru intrarea în facultățĭ.

Grande revue, din Decemvrie, cuprinde un însemnat studiŭ *asupra socializmuluĭ*, datorit luĭ Emile Faguet. Autorul critică socializmul clasic și probează că nu poate depăși principiul »*de chacun selon ses forces à chacun selon ses besoins*«. Căcĭ dacă voește a intra în formula »*à chacun selon son travail*«, se vede silit prin aceasta a reintra în sistemul inegalității și capitalismuluĭ. Pe de altă parte, autorul se sforțează a arăta că socializmul electoral a perdut puțin câte puțin *caracterile esențiale* ale socializmuluĭ. Felix Martin continuă paginele sale revelatoare asupra *cauzelor crizeĭ industrieĭ franceze*. Gaston Bonnier demonstră interesul general ce prezintă studiul *Paleontologieĭ* în desvoltarea spiritului tinerilor.

Revue des revues, de la 1 Decemvrie, într'un lung articol, consacrat polonilor incorporați Prusieĭ, *Allemands et Polonais*, semnat de K. Waliszewschi, arată sistemul întrebuințat de germanĭ de a travesti numele naționale-polone al localităților și de a reprima cu toată energia puterniculuĭ organism național german searbăda populațiune polonă. Autorul e de părere că prin astfel de manopere germaniĭ nu pot nimici decât oameniĭ, nu și ideile, care vor crea oameni gata a nimici la rîndul lor pe asupritorĭ.

R. Paulucci di Calboli, în *Les prolétaires intellectuels en Italie*, spăimîntat de avîntul armateĭ socialiste și colectiviste din Italia, care e formată maĭ mult din studenți, profesorĭ, funcționarĭ decât lucrătorĭ, dă soluțiunea acesteĭ marĭ cestiunĭ și cu credința în calitățile organice ale bĕtrâneĭ rase latine, care residă în organismul poporuluĭ italian, crede că reforma școlară și educatoare numaĭ însoțită de reforma administrativă ar putea salva Italia. Trebue să luptăm, zice Calboli, contra centralizăriĭ excesive, cauza principală a funcționarismuluĭ, și să reducem la minimum numĕrul atribuțiunilor guvernămîntuluĭ și acela al funcționarilor.

L. de Norvins, cu un deosebit și fin spirit de observațiune, sub titlul *Dans le monde des milliardaires*, ne prezintă tabloul vieții sociale din America.

Raul Deberdt, în *Notre littérature inconnue (le roman radical et féministe au XVII siècle)*, servindu-se de analiza maĭ multor romane din secolul al XVII-lea, conchide că sforțările gînditorilor, prozatorilor saŭ poeților tindeaŭ la acelaș ideal, care era de a funda saŭ de a prepara cel

puţin stăpînirea amoruluĭ liber, al vieţiĭ libere. Din această cauză se regăseşte fără încetare la toţĭ aceĭ scriitorĭ o identică îndîrjire de a substitui vechilor tipurĭ egoiste şi strimte alte modalităţĭ sentimentale maĭ largĭ, maĭ complexe şi maĭ sociale. Romanele cele maĭ sentimentale din timpul nostru, ca Denise, Dame aux Camélias, Marion Delorme, adică reabilitarea femeiĭ prin amor, Paul et Virginie, Atala, 'şĭ găsesc geneza în răpitoarele romane şi idile din secolul al XVII-l a.

Sub titlul »»*Mouvement littéraire en France*, se trece în revistă ultimele cărţĭ franceze. Aşa, *Dans les roses*, de André Theuriet, reprezintă sufletul şi viaţa împrejurimilor pariziene. *L'arbre*, de Georges Rodenbach, care s'a stins din viaţă zilele trecute, e o nuvelă scurtă, delicată şi tragică. Frazele se desfăşoară molatec şi cadenţat ca murmurul unuĭ cântec de leagăn. *L'arbre* are farmecul vaporos al operilor luĭ Rodenbach.

Un vilain monsieur, de Willy, e o lucrare plină de vervă şi originalitate veselă, scrisă într'un stil savant şi simplu totdeodată.

Dernière cartouche, de Mary Floran, este istoria prea simplă şi atingătoare a unuĭ tînĕr strengar urmărit de creditorĭ şi ruinat cu totul. *L'holocauste*, de Ernest la Jeunesse, nu e un roman, dar maĭ ales o culegere de sensaţiunĭ amoroase, prea căutate, însă fine, curioase, rarĭ şi distinse, amintind în unele momente maniera pasionată a luĭ Heine.

In numĕrul de la 15 Decemvrie, al acesteĭ reviste, Frédéric Passy, în »*Le mouvement de la paix en 1898*«, face fără parţialitate bilanţul anuluĭ 1898.

Paul Gabillard, în »*Le prolétariat dans l'armée en France*, semnalează că situaţiunea ofiţerilor şi maĭ cu seamă a sub-ofiţerilor din armata franceză e maĭ penibilă decât a lucrătorilor şi compară solda ofiţerilor cu salariul zilnic al lucrătorilor.

Georges Pellissier, în »*L'anarchie littéraire en France*, e de părere că puţin anarchism nu e periculos nicĭ în ordinea morală, nicĭ în cea politică, nicĭ chiar în cea literară. Combate părerea luĭ Bossuet, care numeşte eretic »*pe acela care are o opiniune*. A trăi este a gîndi prin tine însuţĭ şi a lucra în consecinţă ; decĭ e rĕŭ obiceiul, zice Pellissier, ca respectul pentru tradiţiune să oprime libera varietate a gustuluĭ şi geniuluĭ. Condamnă dogmatizmul strimt, care este respins în mare parte de spiritul secoluluĭ nostru.

Jacques de Coussanges, în *La littérature danoise et norvégienne de nos jours*, se ocupă de mariĭ scriitorĭ aĭ secoluluĭ al XIX-lea din Danemarca şi Norvegia, precum şi de operile lor, în care se examinează problemele educaţiuniĭ, ereditătĭĭ, trădărĭĭ, căsătorieĭ, emancipărĭĭ femeeĭ, divorţuluĭ, tot felul de cestiunĭ religioase, sociale şi patriotice ; cu un cuvînt, e reprezentarea lumiĭ moderne în toate manifestările eĭ.

Ernest Tissot, vorbind de *Le nouveau drame de M. Gabriele d'Annunzio: La ville morte* şi *Songe d'une matinée de printemps*, spune că de şi romanelor şi versurilor sale nu se poate aduce nicĭ o învinuire, piesele sale de teatru sunt de criticat; probă, nesuccesele obţinute de cele douĕ marĭ artiste : Sarah Bernhardt şi Duse. Piesele luĭ Annunzio par a fi scrise pentru a fi citite, iar nu reprezentate.

Henri Frantz, sub titlul *L. O. Roty et la médaille moderne*, ne vorbeşte de talentul artistic al luĭ Roty, începênd prin a caracteriza evoluţiunea medalieĭ contimpurane şi a arăta în ce diferă de cea din *Evul Mediŭ şi Antichitate*. Medaliile vechĭ căutaŭ de cele maĭ multe orĭ a reprezinta o singură idee generală, a simboliza un singur sentiment, a celebra un tip adoptat medaliile moderne lărgesc domeniul. Timpurile eroice nefiind în deajuns, ele celebrează virtuţile. Roti grupează un bun numĕr de evenimente şi gîndirĭ şi le reuneşte în graţioase şi atingătoare imaginĭ.

Deutsche Rundschau, din Decemvrie, prin pana criticuluĭ german Hermann Grimm, examinează scrierile din ultimiĭ anĭ asupra luĭ Goethe. Grimm face comparaţie între studiul luĭ d'Eckermann şi celelalte lucrărĭ publicate asupra poetuluĭ. Din această comparaţie reese că pentru a cunoasce pe Goethe trebue a fi nutrit cu cugetarea maestruluĭ. Se semnalează că intimiĭ poetuluĭ Herder, Schiller, La comtesse Stolberg şi M-me de Stein n'aŭ putut îmbrăţişa inteligenţa luĭ ; deşi icoana poetuluĭ era în sufletul acestora, n'a fost însă redată în întregime.

Z.

M. 3, ian. 1899

LA MORMÎNTUL LUI SHELLEY

Pe Tibrul ce curge cu turbure spume,
In pacea deplină a Romeï antice,
Sub mirtul balsamic şi edera verde,
Mormîntul se pĭerde,
Iar glasul dintr'însul se pare că zice :
»Ce bine îmĭ este departe de lume!«

O Shelley! venit-am să-mĭ plec către tine
Genunchiĭ şi fruntea în pulberea veriĭ;
Venit-am să caut în lumea-ţĭ senină
Un vis de lumină,
Ce paşiĭ să-mĭ poarte pe calea dureriĭ
Spre ceeace este deapururea bine.

Tu ştiĭ poate astăzĭ ce suntem şi ce
Vom fi maĭ pe urmă, când nu vom maĭ fi;
De unde ne vine şi cum de ne este
Duioasa poveste
Ce tremură 'n simţul de-a fi şi-a iubi
Şi cum de se stinge aceea ce e.

Se zbuciumă lumea, se prinde şi creşte,
Un val după altul aleargă şi geme:
Pe toţi îi îmbie o dungă de soare
Ce naşte şi moare
In însăşi făptura ce nu are vreme
Să prindă de veste că e şi trăeşte.

Viaţa? Nimicul văpsit lîngă om,
O umbră ce'n fuga c'un nour o măturĭ:
Tu singur ţi-'nchipuĭ un chip despre tine,
Un rĕŭ şi un bine,
Şi nu eştĭ, sĕrmane, decât cel de-alăturĭ,
Eştĭ umbra ta însuţĭ: nicĭ cât un atom.

O alcătuire a lumiĭ acestiĭ
Atât de neroadă şi-atâta de goală,
In care zminteala şi fapta nebună
E legea comună,
Ar fi plăsmuirea clocită de boală
In creerul uneĭ oribile bestiĭ.

Dar nu. Căcĭ există o lege în sine!
Se pare că este ceva, ce, din vremurĭ,
Se luptă cu timpul, spre vremurĭ noĭ tinde
Şi'n noĭ se aprinde,
Iar lumea divàmpă, şi tu, Shelley, tremurĭ,
Arzĭ, morĭ de durerea de-a face maĭ bine.

Da. Tu, Prometeul acestuĭ veac palid,
Lipsit de imaginĭ şi de idealurĭ,
In care copiiĭ se nasc din greşeală
Şi mor de zminteală,
Intinsu-ţi-aĭ braţul pe negrele valurĭ,
Chiemând nefiinţa, tu, geniul valid!

Şi astăzĭ, la umbra solemneĭ coline,
Te plâng chiparoşiĭ ce leagănă vîntul,
Şi mirtul balsamic cu boabe de sânge,
Şi Tibrul te plânge,
Iar eŭ adorându-ţĭ acuma mormîntul,
Senin al meŭ suflet se 'nnalţă spre tine.

Tivoli, 1898. DUILIŬ ZAMFIRESCU.

CH. LOGHI

Orientală

PSYCHOLOGIA CĂLUGĂRULUI

Oarecare evenimente aŭ readus la suprafaţa mişcărilor noastre sociale şi politice un vechiŭ typ anthropologic, care altădată a jucat un rol însemnat. Ce este acest typ? Înţeleg a vorbi de typul vechiŭ, căcĭ cel noŭ aproape a dispărut, şi vom vedea de ce. Pentru ca să înţelegem psychologia călugăruluĭ, trebue maĭ întâĭ să cercetăm ce este Călugăria, şi când a apărut ea în evoluţiunea umanităţiĭ.

Călugăria, saŭ ascetismul (de la ασκεῖν = a se deprinde), starea sufletească a omuluĭ care suprimă orĭce legăturĭ cu mijlocul social pentru a trăi singur în infinitul natureĭ, este foarte veche.

Miniştriĭ Bisericeĭ creştine pretind că, călugăria ar fi datând de la Domnul nostru Isus Christos. El ar fi pus bazele Călugărieĭ prin cuvintele amintite de Luca şi Matheiŭ. »Vindeţĭ ce aveţĭ şi daţĭ săracilor, şi veţĭ avea comorĭ în cer; pe urmă veniţĭ şi urmaţi-mĕ«. »Dacă cineva vine la mine şi nu urăşte pe tatăl sĕŭ şi pe mama sa, şi pe copiiĭ sĕĭ, şi pe fraţĭ şi pe surorĭ, şi chiar a sa viaţă, nu poate să fie ucenicul meŭ«. »Cine va părăsi de dragostea mea casa sa, pe fraţiĭ sĕĭ, saŭ pe surorile sale, pe tatăl sĕŭ, pe mama sa, copiiĭ sĕĭ, moşiile sale, va primi de o sută de orĭ atâta şi va stăpîni viaţa vecĭnicieĭ«.

Admiţênd această teorie, ne întrebăm: cum se face că tocmaĭ pe la finele secoluluĭ al III-lea după Christos începe instituţia monacală?

Germenul monachismuluĭ a luat o mare desvoltare odată cu ultimele persecuţiunĭ contra creştinilor, cu năvălirile barbarilor şi din cauza atracţiuneĭ

societăţeĭ romane către creştinism. Curentul noueĭ religiunĭ prinsese chiar familiile cele marĭ, aşa nepoata luĭ Titus, Flavia, se călugărise cu cele douĕ surorĭ de lapte şi cu doĭ servitorĭ.

Ideia aceasta asupra origineĭ călugărieĭ este greşită. Ascetismul este foarte vechiŭ. El s'a născut odată cu viaţa contemplativă, cu viaţa de gîndire în sine. Şi fiindcă Orientul e maĭ favorabil uneĭ asemenea vieţĭ, găsim foarte de demult ascetismul în India, Egipt, Persia. Nu-l găsim, din contra, la Grecĭ şi la Romanĭ, popoare de acţiune, nu de viaţă contemplativă. Chiar în Occidentul medieval şi contimporan, typul călugăruluĭ este maĭ slăbit, pentru că occidentalul este maĭ mult un om de acţiune. Astfel jesuiţiĭ aŭ fost diplomaţĭ marĭ; aŭ isbutit şi aŭ umplut lumea în scurtul timp de 18 anĭ de la crearea lor; s'aŭ dedat şi la comerţ. Ascetismul 'l găsim maĭ cu deosebire în India, pentru că India este patria budismuluĭ, a căreĭ doctrină fundamentală este Nirvana. Ceĭ de altădată, ca şi noĭ azĭ, într'una aŭ alergat după fericire. Nirvaniştiĭ găseaŭ,— şi după mine cu drept cuvînt,— fericirea în peire. A trăi este o nesfîrşită luptă, un continuŭ pĕcat. Şi lupta totdeauna sfîrşeşte prin o mare osteneală. Cum o să te odihneştĭ? Prin singurătate, trăind în linişte, care nu este deplină decât când este neîntreruptă. Golul, singurătatea, iacă fericirea. »Confundă pe *a fi* cu a *nu fi*«, şi atuncĭ veĭ fi liniştit, odihnit, fericit. Şi ca să fiĭ totdeauna aşa, confundă-te în lumea, în substanţa infinită. Aĭ murit? N'aĭ încetat de a fi, dar te-aĭ întors în eterna mişcare a lumiĭ [1]). De aceea şi poetul a putut zice, într'un admirabil vers: »On garde la vie aux morts en les aimant« [2]).

In marşurile grele pe care le fac armatele cele marĭ, sunt soldaţĭ obosiţĭ care cad, dispar din regimentul lor. Dar alte regimente urmează, 'ĭ ridică şi'ĭ duc înainte. Aşa unele vase rĕmase pe uscat sunt duse înainte de nouele curente ale apelor marĭ ce vin şi revin necontenit şi duc tot ce găsesc în drumul lor. Aşa şi pentru om renaşterea prin moarte.

In concepţiunea asceţilor toată rîvna este de a înlătura rĕul, de a fugi de pĕcat, a căruĭ origină e materia şi cu deosebire sensualitatea, pofta, desfătarea trupească. Vreĭ să scapĭ de pĕcat? fugĭ de lume, retrage-te în singurătate, în linişte şi tăcere, disparĭ, morĭ. Doctrina aceasta este foarte consolatoare. Ea este în moravurile noastre. Pe inscripţia cimitiruluĭ din pitorescul sat Cheia (în Vâlcea) se citeşte: »aicĭ odihneşte ceĭ ce aŭ rĕposat în fericire şi nădejdea vieţiĭ de vecĭ«. Cine o fi gîndit acestă profundă inscripţie? Trebue să fie luată din legendele budiste. Istoria ne-a transmis o mulţime de exemple de vieţĭ singuratice.

Macarie mănîncă o viaţă întreagă numaĭ odată pe sĕptĕmână rădĕcinĭ sĕlbatece până se usucă şi moare.

Pahomie doarme totdeauna în picioare.

Simion stîlpnicul fixează atenţiunea divină şi pe a sa stând într'un picior pe vîrful uneĭ coloane.

---

[1]) Guyau, L'Irreligion de l'Avenir.

[2]) Aicard, La Ressurection.

Theodor stă timp îndelungat în vîrful munteluĭ în ploaie şi zăpadă.

Tînĕra fată Frusina, tocmaĭ fiindcă se temea de frumuseţea eĭ, la 18 anĭ părăseşte părinţiĭ şi bărbatul şi se duce în singurătate.

Ioan din Nisib şeade în o peşteră cu doĭ leĭ.

Antonie nu mănîncă şi nu bea până când cade în delir şi în convulsiunĭ, când vede pe Dumnezeŭ. Se ştie că postul şi rugăciunea pot să producă stărĭ nervoase extraordinare cu tot felul de halucinaţiunĭ.

Un alt călugăr întîlnind o femee o omoară cu un fier ce avea în mână, convins că omoară pe Dracu.

Sf. Visarion şeade 40 de zile şi 40 de nopţĭ în nişte mărăcinĭ fără să doarmă. Din această cauză cade într'o stare nervoasă care-ĭ dă iluziunea uneĭ puterĭ supranaturale. El opreşte soarele în loc şi merge pe apă.

Astăzĭ încă Yoghiĭ Indienĭ, în fanatismul lor, sunt convinşĭ că se confundă cu divinitatea, înlăturând toate impresiunile exterioare, fixându-se pe un scaun cu toate deschizĕturile trupuluĭ închise. Eĭ astupă cu ceară şi bumbac gura, nasul, nările, urechile; se uită la soare până vĕd scînteĭ înaintea ochilor, halucinează şi cad în catalepsie; pronunţă de 12.000 de orĭ pe zi cuvîntul mistic *Aum* (A= Vişnu, U=Siva, M=Brahma),—cum zic şi creştiniĭ în biserică Doamne miluĕşte Doamne miluĕşte...

Starea de singurătate şi izolare n'a putut fi de o prea lungă durată, a rĕmas un ce excepţional şi anormal, pentru că instinctul social al omuluĭ este o forţă puternică. Cu timpul acest instinct a apropiat chiliile călugărilor singuraticĭ, şi aşa s'a fundat Mănăstirile.

Pahomie pare a fi cel care a avut un spirit de organizaţie maĭ puternic. El a fundat după porunca ce ĭ-a dat Îngerul mănăstirea Tabena cu 3.000 de călugărĭ. Cu eĭ a eşit înaintea luĭ Athanasie, când acesta venise în Tebaida. Defilarea călugărilor a fost o adevĕrată revistă militară.

Principiul social trebuia reglementat. La început era obiceiul ca viaţa să fie izolată chiar în mănăstire. De obiceiŭ tineriĭ se alăturaŭ pe lîngă bĕtrînĭ (părinţĭ) pentru *»ascultare«*. Principalele regule de purtare urmăreaŭ ceeace Soury, marele physiolog şi psycholog, numeşte *vita minima*, adică cea maĭ slabă activitate de viaţă. Aceste regulĭ sunt:

Tăcerea, căcĭ vorbind, fără voie, spuĭ şi ce nu trebue. In tăcere vocile se încrucişează în conştiinţa omuluĭ. N'auzĭ altceva decât sgomotul clopotelor depărtate. Şi e un bine, căcĭ 'ţĭ dă sensaţiunea mysteruluĭ infinituluĭ. Am avut o aşa sensaţie, şi am înţeles pe Renan când spune în memoriile luĭ că la auzul clopotelor s'a deşteptat într'însul sentimentul religios.

Rugăciunea pentru ertarea pĕcatelor.

Răbdarea şi *supunerea*.

Cumpătarea în mîncărĭ.

Omorîrea patimelor. Nu se primeaŭ femeĭ, nicĭ chiar animale femele, în mănăstire. Acest obiceiŭ se păstrează şi azĭ la schitul Stănişoare (judeţul Argeş), la Sf. Munte.

Lucrul manual.

Cultura pămîntuluĭ.

Aceste regulĭ s'aŭ stabilit în mod hotărîtor şi pe deplin de Vasile-cel-Mare. Cele maĭ multe din ele, trecute în canoane, nu sunt o concepţie originală a acestuĭ călugăr. Mare parte din aceste regulĭ le găsim chiar la vechiĭ asceţĭ indienĭ.

Pentru călugărire se proceda după un formular ca şi azĭ, când vreĭ să intri în partidul politic al sectarilor, saŭ la Franc-masonĭ. Chiar obiceiul ascultărĭĭ 'l găsim la asceţiĭ indienĭ. In mănăstirĭ viaţa era comunicativă; se făceaŭ adevărate învĕţăminte sub forma istorisirĭĭ.

Invĕţămintele bĕtrânilor, care făceaŭ o adevărată şcoală prin mijlocul »ascultărĭĭ«, le găsim într'o carte foarte interesantă, răspîndită şi azĭ în toate mănăstirile: *Patericu* saŭ cuvinte ale Sfinţilor bĕtrânĭ. Maĭ toate istoriile încep cu cuvintele: »Zis'a Ava Achilea, Ilarion, Pahomie, Ghenadie, Partenie, Ieronim, etc.«

Invĕţămintele se ilustrează pentru fiecare dogmă saŭ doctrină cu câte o istorioară. Aşa, spre exemplu, pentru cumpătarea mîncărilor, se istoriseşte despre Ava Macarie că aducêndu-i-se nişte strugurĭ foarte frumoşĭ, nu i-a mâncat, tocmaĭ pentru că i-a plăcut prea mult. I-a dat altuĭ părinte pentru ispită; acesta, pentru acelaş motiv, ĭ-a trecut altuia, şi aşa până aŭ revenit strugurĭĭ tot la Ava Macarie. Se zice că ĭ-a mîncat de astădată.

Se poate considera viaţa de mănăstire ca leagănul renaşterĭĭ democraţieĭ şi al liberalismuluĭ. Intr'însa găsim republica electivă cu diviziunea munceĭ şi viaţa rustică. S'ar putea lua ca tipul uneĭ societăţĭ în care ar triumfa egalitatea de drept fără acapararea averilor. De fapt însă şi în mănăstire sunt abuzurĭ, delapidărĭ, acaparărĭ, delicte de tot felul, ca şi în societatea noastră. Omul este acelaş pretutindenĭ *cu partea luĭ emoţională fatală* [1]).

Am vĕzut cum s'a născut instituţiunea monacală. Să vedem acum din ce cauze s'a născut? Care este simţimîntul omenesc ce a produs-o?

Orĭce act al omuluĭ îşĭ are raţiunea luĭ în firea sa, precum orĭce instituţiune, orĭce mişcare a corpuluĭ social îşĭ are cauzele sale determinante sociologice. Pentru a răspunde la această chestiune, trebue să ne dăm seama de ce este sentimentul religios. Dar sentimentul religios fiind o însurire a omuluĭ mystic, cată să avem o idee limpede de ce este Mysticismul.

Nordau defineşte mysticismul o stare a sufletuluĭ care ne face să vedem saŭ să presimţim raporturĭ, legăturĭ necunoscute şi inexplicabile între diferitele phenomene, o stare a sufletuluĭ care ne face să vedem, în unele lucrurĭ, arătărĭ de mystere, considerând aceste lucrurĭ ca symboluri prin care o putere nevĕzută se revelează. Această stare a sufletuluĭ ne face să căutăm, deşi în zadar, a înţelege toate lucrurile mysterioase.

Mysticuluĭ, lumea şi viaţa îĭ par cu totul altfel. Starea aceasta sufletească poate să meargă până la halucinaţiunĭ auditive, visuale şi chiar tactile. De multe orĭ ele iaŭ o formă motrice. Mysticul aude, vede, simte, e impresionat de ceeace

---

[1]) Vezĭ conferinţa mea: *Şcoala şi Omul.*

nu există. El se exprimă în mod nehotărît, pentru că şi cugetarea luĭ este nebuloasă. El maĭ mult visează decât cugetă. De aceea e şi maĭ fericit în locurile care 'l umple de sensaţia infinituluĭ, căcĭ atuncĭ trăeşte în plin myster. Nordau consideră mysticismul ca un semn de degenerescenţă. Se ştie ce este degenerescenţa. O debilitate organică. La mysticĭ ideile care se asociază sunt infinite, ilimitate, pentru că la dînşiĭ tot organizmul participă la fiecare act involuntar. Voinţa nu intervine. Din acestă cauză nu se poate împedica halucinaţiunea. De aci absurdul, nebulosul, confusiunea, »profundul« pentru imbecilĭ, totul e lipsit de sens. De aci Theologia, Metaphysica, Magia, Alchimia, Occultismul.

Nordau este un thesist, care se înşeală ca toţĭ thesiştiĭ prin exageraţiunile în care cade. Ceeace este degenerescenţă la mystic pentru Nordau, pentru mine este partea admirabilă a sufletuluĭ omenesc.

Dante[1]), de care copiiĭ fugeaŭ zicênd: »Iacă omul care vine din Infern«, era un mystic. El definea pe om un animal divin care tinde să se unească cu Dumnezeŭ prin amor. Acest amor se ştie că pentru marele poet era Beatrice Portinari, prin mijlocul căreia vorbea cu Dumnezeŭ şi cu îngeriĭ luĭ. Prin Beatrice vie şi moartă, primea o propheţie (revelaţie) permanentă. Ceeace dovedeşte că mysticismul, extasul nu exclude sensualitatea. Câte odată starea sufletească a mysticuluĭ se încordează aşa de mult, se produce în unele centre nervoase o hiperexcitabilitate aşa de puternică că această stare devine extatică, vitalitatea concentrându-se pe un singur punct, conştiinţa se unifică. In extas porţiunea cerebrală excitată lucrează cu o aşa violenţă, că se suprimă restul activităţiĭ creeruluĭ. Extaticul devine insensibil la excitaţiunile exterioare. In acel moment 'şĭ amputează corpul fără durere. Totul e suspendat.

»Conştiinţa extaticuluĭ este inundată de o lumină care orbeşte«. Sensualitatea cea maĭ intensă nu egalează voluptatea extatică. Aşa spun toţĭ extaticiĭ: S-ta Tereza, Mahomet, Francisc d'Assisa.

Nu e de mirat că asemenea persoane nu maĭ gîndesc la un raport de sexualitate banală. Amorul lor devine ceresc. Sf. Augustin, în singuratice cuvinte, vorbeşte cu Dumnezeŭ cum ar vorbi cu o amantă. Aşa fetele din pensioane care preferă să fugă la »mănăstire« în loc de a fugi în braţele unuĭ amant.

Un celebru alienist, Calmeil, a descris admirabil de bine pe mysticiĭ exageraţĭ, pe extaticĭ, pe ceĭce halucinează.

»Eĭ sunt convinşĭ că aŭ primit inspiraţiunĭ divine cu misiunea de a reforma o religiune universală, sunt profeţĭ, nemuritorĭ, înviază morţĭ, aduc sfîrşitul lumiĭ. Cerul li se deschide, văd pe Dumnezeŭ pe tron, aud trîmbiţele îngerilor. Uniĭ, precum este Moise, primeşte legile din mâinile luĭ Dumnezeŭ în mijlocul flacărilor (de sigur sunt flacărĭ, căcĭ imaginaţiunea este aprinsă).

Iar credincioşiĭ neputênd să-şĭ explice phenomenele nervoase, îĭ cred fiiĭ luĭ Dumnezeŭ.

Uniĭ nu sunt numaĭ mysticĭ, sunt şi mystificatorĭ. Astfel ceĭ maĭ mulţĭ

[1]) Vezĭ *l'Italie Mystique* de Gebhart.

din judecătorii synoadelor byzantine, care condamnaŭ nevinovaţi ca Chrisostom şi Athanasie, sunt mistificatorĭ. Condamnă în numele Tatăluĭ, Fiuluĭ şi Sf. Duh, şi achită pe acelaş condamnat tot în numele Tatăluĭ, Fiuluĭ şi Sf. Duh.

Cum se explică aceste misiuní ale persoanelor sfinte de care ni se vorbeşte? Ce sunt tablourile ce vĕd? căcĭ eĭ nu inventează, sunt de bună credinţă. Vocile interioare există: ele sunt inspiraţiunea imediată a deliruluĭ. Iacă explicaţia.

Printr'un fel de exteriorisaţiune, vocile ce aud, tablorile ce vĕd, le obiectivează în afară de eĭ însişĭ, închipuindu-şĭ astfel că fiinţe reale din afară vorbesc saŭ li se arată [1]). La Mărcuţa este o femeie Sani care prin fenomenul dubleĭ personalităţĭ vorbeşte cu ea însăşĭ, convinsă că vorbeşte cu altă persoană. Cauza dubleĭ personalităţĭ este hypertrophia euluĭ.

Physiologiceşte, phenomenul se explică: halucinaţiunea este rezultatul uneĭ supra-excitaţiunĭ în anume centre. Aşa de exemplu »glasurile« sunt rezultatul uneĭ vibraţiunĭ prea întinse, prea prelungite şi în special în lobul timporal, iar viziunile (arătările) sunt în lobul occipital. Cele olfactive, la vîrful şi partea profundă a lobuluĭ timporal. Cele psichomotrice sunt rezultatul excitaţiunilor pathologice în circumvoluţiunile fruntalĭ şi parietalĭ ascendente. Dubla personalitate este rezultatul stricărĭĭ acorduluĭ funcţional între cele douĕ hemisfere care la omul normal lucrează synergic.

Uniĭ aŭ halucinaţiunĭ combinate, auditive, vizuale şi motrice. Eĭ vorbesc în numele divinităţĭĭ care ĭĭ inspiră, gesticulează chiar.

Pacientul dialoghează cu interlocutorul mysterios: el stă în lobul frontal, mysteriosul în creerul motor. Şi halucinează nu numaĭ o persoană individualmente, dar şi colectivităţile, persoane în masă. Halucinaţiunea poate fi colectivă: un grup de maĭ multe persoane care trăesc în acelaş curent de emoţiune, pot fi izbite în acelaş timp, de aceleaşĭ viziunĭ, fără ca din partea lor să fi mijlocit vreo fraudă conştientă saŭ inconştientă. Acum câţĭva anĭ maĭ mulţĭ călugărĭ la Cernica aŭ vĕzut în acelaş timp flacărĭ eşind din corpul Maiceĭ Domnuluĭ. Aşa miracole ştiinţa azĭ le explică. Sunt phenomene nervoase ca şi privirea dulce, pătrunzĕtoare, strîngerea de mână la un moment dat. Mişcarea cerebrală se transmite nu numaĭ de la individ la individ, dar şi la mase. Un tribun poate să misce de odată miĭ de oamenĭ, ĭĭ poate împinge la revolte, dându-le halucinaţiunĭ. Un Napoleon paralizează regimente întregĭ, care merg la ordinul luĭ să moară de frig. Un Fleva 'ţĭ mişcă un oraş întreg. La ceĭ maĭ mulţĭ mysticĭ halucinaţiunile sunt îngrozitoare saŭ mîngîetoare. Cele îngrozitoare sunt maĭ mult vizuale: vezĭ dracĭ, oamenĭ chinuiţĭ pentru pĕcatele lor, stafiĭ, spirite rele. Câte odată halucinaţiunile sunt olfactive, daŭ mirosurĭ. Sunt chiar genitale; dracul, în formă de om, vine să seducă pe fete, pe femeĭ (Incub). Climent din Alexandria a avut asemenea halucinaţiunĭ. S'a făcut execuţiunĭ atrocĭ pe această credinţă. Altădată dracul se prezintă la om subt forma femeeĭ (Succub).

Halucinaţiunile îngrozitoare aŭ devenit legendare în Biserica ortodoxă

---

[1]) *Archives Neurologiques,* paginele 427, 428, No. 12 din 1896.

creştină. Aŭ inspirat chiar pictura bisericească. Probă, peristilul bisericilor noastre, maĭ cu seamă la ţară, unde vedem cum draciĭ chinuesc pe păcătoşĭ. Minunat mijloc de a face propagandă. Halucinaţiunile mîngîietoare sunt viziunĭ strălucitoare de lumină. Personagiul, care are asemenea halucinaţiunĭ, stă fix, imobil, aşteptând ceva: harul ceresc. Ochiul este estatic, dulce, gînditor; fruntea ridicată spre cer; o cîrje în mână, crucea, cărţĭ. E un tabloŭ.

Aşa a vĕzut Baltazar: Mane, Tekel, Phares[1]).

Halucinaţia e vizuală — se vĕd îngerĭ, dracĭ, — auditivă — se aud îngerĭ cântând, — gustativă — se mănîncă mană cerească, — olfactivă — miroase a tămîie, — chiar sexuală — ochiul se aprinde, inima bate maĭ tare, simţirile se îmbată.

Gebahrt în *Italia Mystică* reaminteşte o halucinaţiune vizuală admirabil de clară a luĭ Ioachim.

„Un înger îĭ apare ţinênd în mână un violoncel. La cel dintâĭ arcuş Francisc d'Assisa, amorezat de Christ, cade în o criză de dragoste: Paradisul se deschide şi el vede faţa luĭ Dumnezeŭ strălucind. Christ îl ia în braţe şi imprimă pe mâinile luĭ, pe picioare, pe inimă stigmatele suferinţeĭ [2])". Cred că stigmatele aŭ fost reale. Ele se explică prin efectul localizăriĭ sensaţiunilor adîncĭ[3]).

Acum câţĭva anĭ de zile am putut vedea un rezultat binefăcĕtor al halucinaţiuniĭ vizuale a iconaruluĭ argintar Filipor. In urma uneĭ asemenea halucinaţiunĭ, a lucrat Icoana Sfinteĭ Treimĭ aşa cum i s'a arătat în vis. Viziunea luĭ a şi photografiat-o.

Acuma că ştim ce este mysticismul, ce sunt naturile mystice, putem înţelege lesne cum religiunea dominantă îşĭ însuşeşte cu deosebire naturile mystice.

Ce este Religiunea? S'a zis de unĭĭ că religiunea este o instituţiune mysterioasă a adevĕruluĭ supra-natural, a necunoscutuluĭ. Cum? Prin revelaţie saŭ propheţie.

Nu putem admite această explicaţiune fiind prea obscură.

Alţiĭ pretind că religiunea este un prejudiţiŭ, o eroare. Şi această explicaţiune 'mĭ pare neadmisibilă. O eroare nu *poate* fi nicĭ aşa de universală, nicĭ dura aşa de mult. Nu există popor nereligios saŭ lipsit de superstiţiune.

După unĭĭ sociologĭ, religiunea ar fi rezultatul fricеĭ de oarecare phenomene naturale, rezultatul recunoştinţeĭ, al cultuluĭ strămoşilor. Nicĭ această explicaţiune nu ne poate mulţumi, fiind cu totul parţială. Unde este frica phenomenelor naturale, unde este cultul strămoşilor în religiunea creştină?

După Max Müller, simţimîntul religios e ceva real, naşte din simţimîntul pe care-l dă noţiunea infinituluĭ. Exemplu: vĕd departe de tot, dar mĕ opresc la un punct: finitul. Aci un vĕl se pune pe ochĭ. Ce este dincolo de acest vĕl? Infinitul, invizibilul. In acest moment naşte în mine simţimîntul religios. Omul religios e acela care totdeauna caută ce e dincolo de viaţa noastră: şi în trecut

---

[1]) Explicaţiunea şcoaleĭ occultiste este cu totul alta.

[2]) *Arch. neurol.*, loco cit.

[3]) V. Carl du Prel: Stiquatele.

(Creaţiunea) şi în viitor (ce va fi după moarte). Naşterea şi moartea nu sunt ele mystere ale bisericeĭ creştine?

Sentimentul religios rĕspunde la mysterul lucrurilor, la un ideal, la tendinţa continuă a spirituluĭ de a depăşi cu inteligenţa şi cu inima natura limitată.

Acest infinit, acest invizibil — care este Dumnezeul creştinilor — nu-l putem nicĭodată cuprinde, căcĭ inteligenţa noastră, conştiinţa noastră este o sferă luminoasă pierdută într'un întuneric nemărginit. Cu cât sfera de lumină se măreşte, cu atât vedem de jur-împrejur noaptea maĭ puternică. Mi-aduc aminte de o întoarcere a mea de la mânăstirea Cernica pe o noapte furtunoasă şi neguroasă. Din timp în timp apăreaŭ fulgere. După dispariţiunea lor, infinitul, noaptea 'mĭ părea şi maĭ grozavă. Şi cu toate astea eram luminat din când în când. Aşa şi după o lumină întunerecul ne pare maĭ mare.

Perpetuitatea infinituluĭ face că şi religiunea este perpetuă, căcĭ idealul în om, dorinţa de a descoperi necunoscutul este perpetuă.

Origina Religiuniĭ este aceeaşĭ ca şi a Stiinţeĭ: dorinţa de a cunoaşte natura. De aceea la început religiunea era Stiinţa şi Stiinţa era Religiunea. Ceĭ dintăĭ învăţaţĭ aŭ fost ceĭ dintăĭ preoţĭ.

Aşa înţelege şi Renan sentimentul religios: ceva mysterios şi mystic, o voce în cer (din infinit: cerul privit îţĭ dă sensaţia infinituluĭ), care se ridică în noĭ: o revelaţie sacră şi subită. Sentimentul religios este instinctiv, este cum este nidificaţiunea la pasĕrĭ. Cu o bucurie pioasă, pasĕrea care n'a maĭ făcut altădată cuiburĭ începe să le facă.

In Dialogurile philosophice Renan are o descripţie admirabilă a sentimentuluĭ religios.

»L'homme allait attentif. Tout-à-coup un silence se fait, comme un temps d'arrêt, une lacune de la sensation: oh! Dieu! se dit-il alors, que ma destinée est étrange! Est-il bien vrai que j'existe? Qu'est-ce que le monde? Ce Soleil est-ce moi? Rayonne-t-il de mon cœur? O père, je te vois par delà les images...«

Acest părinte este Dumnezeul aşa de iubit şi adorat de unĭĭ, aşa de tăgăduit şi hulit de alţĭĭ.

Am vĕzut cum s'a născut typul călugăruluĭ de altădată. Typul călugăruluĭ de azĭ e cu totul altul. El a evoluat, s'a transformat pierzêndu-şĭ caracterul primordial şi esenţial, afară de rarĭ excepţiunĭ. Şi această transformare se datoreşte maĭ multor cauze. Maĭ întâĭ avem *criza religioasă*. Typul dispare în raport cu intensitatea crizeĭ.

Altădată Religiunea se confunda cu dorinţa de a şti: cu Stiinţa.

Criza a început de când o tendinţă separatistă s'a pronunţat. La un moment religiunea găsindu-se în luptă cu ştiinţa, a avut soarta dissedenteĭ şi a dissidenţilor. Ştiinţa ĭ-a luat mult teren. Religiunea ca să-şĭ rĕzbune ĭ-a strigat: Aĭ dat faliment! Atuncĭ s'a pus problema uneĭ alte religiunĭ, cum în politică se simte câte odată necesitatea formăriĭ unuĭ noŭ partid. O nouă religiune însă 'mĭ pare o eroare. Adevĕrata religiune după mine este în trecut. Este Budismul, cu metaphizica luĭ; este Chreştinismul cu morala luĭ religioasă.

Un alt fapt social a contribuit la transformarea tipului.

Din ziua când credincioşii aŭ urît singurătatea şi aŭ preferit »zarva«, aŭ devenit oamenĭ de acţiune, viaţa monacală a slăbit. Am cunoscut altădată un vechiŭ typ monacal: Calinic, fostul Episcop din Vâlcea. Trăia retras, dormea pe o scîndură, da leafa la săracĭ, se martiriza pentru a trăi vita minima. Câţĭ călugărĭ de aceştia maĭ sunt azĭ?

Spiritul religios cere o putere de asociaţiune de ideĭ aceleaşĭ, constante. Omul religios trăeşte totdeauna în aceeaşĭ şi cu aceeaşĭ idee. Această înclinare a spiritului dispare din ce în ce: spiritul modern, maĭ cu seamă, superioritătile intelectuale aŭ o înclinare spre disociaţiunea ideilor. Inclinăm contra curentului de ideĭ stabilite, fugim de etichete, devenim din ce în ce maĭ puţin ritualiştĭ; cum zice Guyau. Avem spiritul critic. La călugărie se merge azĭ la 50 anĭ, după ce spiritul şĭ-a luat direcţia sa chiar în şcolile primare. Maĭ la urmă, facultatea de theologie cu învăţămîntul eĭ doctrinal a omorît călugăria clasică.

Iată atâtea cauze pentru care nu maĭ credem în miracole. Acolo unde altădată religiunea vedea o minune, azĭ ştiinţa vede un phenomen explicabil. »Hipnotismul, zice un mare scriitor, este succedantul fundatorilor de religiunĭ, al sfinţilor făcătorĭ de minunĭ«.

O altă cauză a decadenţeĭ typului monacal este însuşĭ noul caracter al religiuniĭ. Aŭ dreptate sectariĭ să fie exclusiviştĭ şi intoleranţĭ. Aşa se întăreşte dogma unuĭ partid tînĕr. Religiunea creştină altădată era intolerantă. Azĭ nu maĭ este aşa. Un Torquemada ne pare ridicol. Biserica a devenit tolerantă şi îngăduitoare. Ea acordă dispensă orĭ şi când, ea nu maĭ anulează ca altădată căsătoriile ereticilor. Dar tocmaĭ acest tolerantism a slăbit autoritatea dogmeĭ.

De aci degenerarea typuluĭ. Călugărul de altădată trăia într'o singurătate unde anevoe puteaĭ străbate. Azĭ, graţie înlesnirilĭ comunicaţiunilor, curentele oraşelor străbat în mănăstirĭ. Călugărul este un orăşan îmbrăcat în haine lungĭ şi negre.

Toate aceste cauze morale fac că călugărul nu maĭ poate avea acea religiune pe care Dante o numea religiunea inimeĭ:

»*Iddio non vuole religioso di noi se non il coure*[1]).«

Sunt şi alte cauze pe care le-aş putea numi biologice şi sociologice, şi care aŭ contribuit la degenerarea omuluĭ-călugăr.

Astfel sunt pe de o parte contrastul între ministeriul sacru şi persoana omuluĭ. De aci ipocrisia, şiretlicul, echivocul, concesiunea, supunerea până la servilism. Pe de altă parte atrofia sentimentuluĭ social prin faptul izolăriĭ. E cunoscut principiul că funcţiunea face organul — de unde atrofia şi hipertrofia. Astfel la atleţĭ sistemul muscular se desvoltă în paguba celuĭ nervos, prea rafinat la oamenĭĭ de ştiinţă. Călugărul, prin viaţa luĭ anti-socială, dobîndeşte însuşirĭ nepotrivite cu ale omuluĭ social. Naşte acum întrebarea: dacă sentimentul religios a slăbit, daca ascetismul nu'şĭ maĭ are raţiunea de altădată, dacă typul clasic al călugăruluĭ a dispărut, nu trebue să desfiinţăm mănăstirile?

---

[1]) Banchetul.

Nu. Mănăstirile pot fi şi azĭ instituţiunĭ folositoare. Naturile mystice aŭ şi ele drepturĭ la oarecare satisfacţiunĭ. Dacă întreţinem teatre, plimbărĭ, pentru ceĭ ce aŭ trebuinţă de distracţiunĭ, pentru ce n'am întreţine mănăstirile pentru ceĭ ce caută, preferă viaţa singuratică?

Sunt copiĭ isbiţĭ de oprire de desvoltare (arrêt de développement). Alţiĭ sunt precocĭ, nervoşĭ. Sentimentele afective sunt câte odată covîrşitoare: iubirea se manifestă în mod precoce. Dă-le un derivativ. Tinerĭĭ precocĭ, în loc să iubească femeile stricate, să iubească biserica. Dragostea de Dumnezeŭ e şi dînsa o manifestare a trebuinţiĭ de a iubi. In genere la femeĭ credinţa devine maĭ puternică tocmaĭ când încetează posibilitatea infidelităţilor. In asemenea cazurĭ mănăstirea este foarte folositoare. Unde pot nevropaţiĭ găsi un maĭ bun loc de retragere, o izolare maĭ dulce, maĭ liniştitoare?

Cel maĭ temeinic argument ni-l dă Shakespeare. Hamlet, în actul al III-lea, în nebunia luĭ simulată, zice Ophelieĭ:

»Dacă te măriţĭ 'ţĭ daŭ ca zestre un blestem: fiĭ castă ca ghiaţa, curată ca zăpada: nu o să scapĭ de calomnie. Du-te într'o mănăstire. Dacă te măriţĭ ia un prost: căcĭ oameniĭ înţelepţĭ ştiŭ ce monştri faceţĭ din eĭ! La mănăstire, la mănăstire«. Fără să fim aşa de pesimiştĭ, recunoaştem că viaţa monacală este minunată, cum ne spune şi un vechiŭ obiceiŭ al ţĕriĭ, pentru victimile păcatuluĭ care se arată subt forma atracţiuniĭ rĕuluĭ: fructul oprit.

Sărăcineştĭ, 1898. C. G. Dissescu.

CREȘTEREA FEMEEI

Ecunoscută părere rea ce o aŭ străinii care scriŭ despre noi. Francezul Des Rioux maĭ deunăzĭ caracteriza societatea română și în deosebĭ pe femeea noastră de: »ușoară«, »cu o repulsiune instinctivă pentru lucrurile serioase«, »fără să citească ceva«, »și când citește, citind numaĭ autoriĭ ceĭ maĭ condamnaţĭ«; iar ca moralitate, zicea el »că sunt mulţĭ oameni care cred că în societatea română nu există nicĭ o femee onestă«. Germanul Kuch, acum 50 de anĭ, scria despre noĭ într'o relaţie oficială:

Cultura superficială, zice el, pe care și-aŭ însușit-o Moldovenii, foarte isteţĭ de altmintrelea întru imitarea lucrurilor care le plac, înșală pe orĭ și cine; cu atât maĭ orbitor însă este acel lustru parisian, care acopere și oamenii și casele de aicĭ, pentru acela care pentru întâiașĭ dată se află în mijlocul lor și pe care îl orbește cu totul acea primire plină de bunăvoinţă, dar care nu se sprijină maĭ la urmă decât numaĭ pe o vanitate goală și pe dorinţa de a se arăta.

Străinul care trece în grabă prin această ţară, ceeace se și întîmplă de obiceiŭ, și care, în timpul petrecerii sale în Capitală, este primit cu multă bunăvoinţă atât la Curte cât și în casele boerești, nu vede starea socială din Iași decât din partea cea maĭ luminoasă.

Femeĭ frumoase, îmbrăcate după cea maĭ de pe urmă modă din Paris, se preumblă în carete cu patru caĭ pe stradele oraşuluĭ, primind cu o graţie fermecătoare în saloanele lor bogate, și vorbind franţuzește ca și cum nicĭodată nu ar fi știut o altă limbă.

Dacă însă, după aceste serate strălucite, străinul ar fi putut sta de faţă a doua zi dimi-

neața, când se trezesc din somn acele cucoane care îl fermecaseră cu desăvîrșire, de sigur că și-ar fi pierdut toate iluziile și ar fi pierit farmecul de care a fost cuprins...

Și petrecênd mai multă vreme acolo pe loc, ar fi putut să se încredințeze asemenea că acele cucoane de modă își aveaŭ fiecare (iertemi-se citația) câte unul saŭ mai mulți amanți, cu știrea tuturor, și ar fi văzut iarăși pe acele care nu aŭ amanți și se bucură de o reputație de femeĭ cinstite, că staŭ în legăturile cele mai intime cu....[1])

Mĕ opresc brusc nevoind să permit fostuluĭ consul german la Iași să pronunțe o prea mare necuviință. Cu toate acestea, el continuă cu sânge rece, foĭ peste foĭ, aruncând aceleași umilinți peste toată societatea română, povestind cum ofițeriĭ ruși, în calitatea lor de creștinĭ ortodocși, trăiaŭ în casele noastre ca la eĭ acasă, nerefuzându-li-se nimic din partea cucoanelor, — și cum idilele și aventurile galante ale cucoanelor de starea a doua se sfîrșiaŭ cu cea mai grozavă proză, fiind silite să se întoarcă la ele acasă fără șaluri, fără ceasornice și fără inele. Cu un cuvînt, face tabloul celeĭ mai depravate societăți.

Pe tonul acesta scriŭ mai toți străiniĭ ce aŭ trecut pe la noĭ. Părerea lor e întemeiată adeseorĭ pe ceeace aŭ văzut la suprafață, în strade, saŭ cel mult în familiile ce alcătuesc lumea, pe care francezul o numește *demi-monde*.

Din fericire, nu aceasta e oglinda exactă a întregeĭ societăți române.

Că un simptom de rĕŭ există la noĭ, nimenĭ nu o va tăgădui. Dovadă, scriitoriĭ românĭ — conștiința noastră de popor — care se plâng și eĭ în privința aceasta. Intre ceĭ dintâĭ e Eminescu, a căruĭ putere de observare și iubire de Poporul Român sunt cunoscute, dar, din nefericire, a căruĭ pornire de a vedea în rĕŭ atât lumea cât și societatea nu e mai puțin cunoscută. Nu-l vom putea crede dar în totul nicĭ pe Eminescu, când ne va caracteriza pe femeea noastră contimporană astfel:

Ce? Când luna se strecoară printre nourĭ, prin pustiĭ,
Tu cu lumea ta de gînduri după ea să te aților?
Să alunecĭ pe poleiul de pe ulițele ninse,
Să priveștĭ prin luciĭ geamurĭ la luminele aprinse
Și s'o vezĭ înconjurată de un roiŭ de pĭerde-vară,
Cum zîmbește tuturora cu gîndirea eĭ ușoară,
S'auzĭ zornetul de pintenĭ și foșnirile de rochiĭ,
Pe când eĭ sucesc musteața, iară ele fac cu ochiĭ?
Când încheie c'o privire amoroasele 'nțelegerĭ,
Cu ridicula-ți simțire, tu la poarta eĭ să degerĭ?
Pătimaș și îndărătnic s'o iubeștĭ ca un copil,
Când ea-ĭ rece și cu toane ca și luna luĭ Aprilie?
Incleștând a tale brațe toată mintea să ți-o pierzĭ,
De la creștet la picioare s'o admirĭ și s'o desmierzĭ
Ca pe-o marmură de Paros saŭ o pînză de Coregio,
Când ea ĭ rece și *cochetă*?... Eștĭ ridicul, înțelegi-o!

Asemenea vom crede tot numaĭ pe jumĕtate pe tristul poet când ne definește femeea:

[1]) Traducerea în *Convorbirĭ literare* din 1891.

Azĭ adeseaorĭ femeea, ca și lumea e o școală
Unde 'nveță numaĭ durere, înjosire și spoială!

Dar, dacă — vorbind în genere, și stimând cu atât maĭ mult excepțiile— un simptom de rĕŭ există, care să fie pricina ce l'a hotărît?

Noĭ credem a putea găsi una din pricinile acesteĭ stărĭ de lucrurĭ în istoria desvoltăriĭ Românilor din veacul de față.

Iată, în adevĕr, un popor de câteva milioane de oamenĭ, poporul nostru, care eșind din întunerecul evuluĭ de mijloc, prin veacul al XVII-lea, — în urma Italieĭ, Franțeĭ și Germanieĭ, eșite din acest întunerec ceva maĭ înainte: Italia cu douĕ veacurĭ, Franța cu unul, Germania cu o jumĕtate de veac, — iată, zicem, acest popor că începe a se desmorți el însușĭ, a intra pe calea culturiĭ și a progresuluĭ european, a adopta ideĭ și instituțiĭ de propășire — ideile și instituțiile luĭ Mateĭ Basarab și Vasile Lupu, — dar care popor, tocmaĭ în acest început de trezire, are a fi abătut, ca de un vînt pustiitor, de stăpînirea fanariotă, stăpînire ce nu numaĭ că împiedecă un veac și maĭ bine avîntul firesc de propășire, luat de Țĕrile Române, dar ea înăbuși încă și ceeace abia încolțise, distruse mica desvoltare culturală și încercă chiar a ne stinge naționalitatea prin disprețul de limba română, scoasă până și din bisericĭ. Așa fiind, în momentul redeșteptăriĭ noastre de la începutul veaculuĭ, și când frecându-ne la ochĭ privirăm în Europa, ea era departe, în lunga și necurmata cale a progresuluĭ, avea mijloace nouĕ, perfecționate pentru a străbate această cale și a susținea greutatea civilizațieĭ pe umerĭ. Ce urma, fatal, să facă Poporul Român? Să ia de la cap, singur, treptele de civilizație prin care trecuse Europa în restimpul a douĕ-treĭ veacurĭ? Să bîjbie drumul din noŭ în toate? Să nu profite de greșelile și de experiența făcută de ceĭ înaintațĭ și să cadă el însuși în acele greșelĭ saŭ în altele ca acelea? Invederat nu. Ar fi fost o pierdere de vreme copilărească, greșită, criminală. Poporul Român a trebuit să ia cu împrumut toate instrumentele civilizațieĭ, așa cum le găseam în momentul redeșteptăriĭ noastre, toate ideile, toate instituțiile, ajunse aiurea la un grad de desăvîrșire. Și așa le-am și luat, așa am și împrumutat cultura și civilizația europeană. Cu modul acesta, *în aparență*, noĭ am figurat, în cele din urmă timpurĭ, în fața lumiĭ ca un Stat european. Raporturile dintre diferitele organe ale mașineĭ Statuluĭ sunt, în afară, tot așa ca și ale tuturor Statelor apusene. Raporturile dintre clasele societățiĭ, dintre puterile națiunĭ, sunt aceleași, vĕzute la o laltă, pe deasupra, ca și ale lumiĭ culte. Cu alte cuvinte, am făcut ce am putut, ca cel puțin să nu părem înapoiațĭ în fața puterilor Europeĭ și să nu maĭ fim vecĭnic aruncațĭ, în discuțiile lor, în întunecosul Orient. Și am reușit în parte, căcĭ de la 1856, când Napoleon, pentru întâia oară în viața noastră de Stat, zise, fiind vorba de *Convenția de la Paris*, »să se consulte și Țara Românească«, — fapt important, care însemna că eram deja majorĭ, adică în stare de a ne înțelege noĭ înșine interesele, — din ziua aceea am câștigat în maĭ toate pricinile marĭ, în maĭ toate conflictele, pentru a căror judecată ne-am referit la Europa, de la mărețul act al Unirĭ, — care era cum se știe contra Convențieĭ de la Paris, semnată de puterile Europeĭ, — până la glorioasa proclamare a Independențiĭ și Regatuluĭ.

Acestea, prin faptul că aveam aparența unuĭ organism de Stat civilizat, unuĭ popor de viitor și pe care se putea conta la nevoe. — Cu principiile stricte ale școaleĭ istorice, care dorește progresul treptat, de la individ spre formele generale ale civilizațieĭ, și nu cu adoptarea acestor forme maĭ întâĭ, — (adică, spre pildă, cu moravurĭ constituționale maĭ întâĭ, și numaĭ în urmă cu o constituție, iar nu dimpotrivă, cum am făcut noĭ Româniĭ), — n'am fi putut străbate poate nicĭ pe jumĕtate calea ce am percurs.

Dar împrumutând astfel deadreptul civilizația apuseană la începutul veaculuĭ, revoluționând brusc starea lucrurilor de la noĭ, am avut pe lîngă un numĕr de avantagiĭ și câteva neajunsurĭ, care, în unele părțĭ maĭ slabe ale viețiĭ noastre, aŭ străbătut adînc.

Și lucrul era firesc. Căcĭ în suirea treptelor de progres ale unuĭ popor, adică în ridicarea luĭ, spre pildă, de la treapta No. 1 de civilizație, la treapta No. 2, care e superioară, și la treapta No. 3, care e încă și maĭ superioară, fiecare strat al societățiĭ își găsește, în unul din aceste momente de transiție progresivă, elementele ce-l slujesc maĭ bine la constituirea luĭ temeinică. Azĭ e o clasă, care, în complexul împrejurărilor, e maĭ ajutată de a progresa, cum ar fi, spre exemplu, burghezimea; în altă zi, clasa sătenilor; altădată, straturile de sus; în alte împrejurărĭ, un sex maĭ mult decât altul, și așa maĭ departe, apropiindu-se fiecare grup social cât maĭ mult de idealul sĕŭ firesc prin concursul unuĭ maĭ mare numĕr de împrejurărĭ priincioase, și alcătuind toate grupurile la un loc, mersul înainte al unuĭ popor, evoluția luĭ progresivă. Precum într'o plantă, într'un trandafir, nu toate florile se arată în acelaș moment, ci pe rînd fiecare la ora eĭ, tot așa și în o societate, nu toate elementele eĭ se desvoaltă la acelaș moment, ci fiecare element la ora luĭ. Când însă în săritura de felul celeĭ făcute de noĭ în decursul veaculuĭ XIX, — săritură care ar fi ca de la treapta No. 1 la treapta No. 3, adică pe deasupra trepteĭ No. 2, — se găsește tocmaĭ momentul în care ar fi putut să se desvolte maĭ nemerit un element din popor, atuncĭ neapĕrat acel element se găsește vitregit, desmoștenit, ca urmare a aceleĭ sărituriĭ peste momentul priincios desvoltăriĭ sale, rĕmâne decĭ slab și maĭ întârziat, și chiar încercând a merge înainte, nu știe bine unde merge, de oarece țelul sĕŭ adevĕrat a fost pierdut din vedere în acel moment de vîrtej al sărituriĭ.

Cam așa s'a întîmplat, credem noĭ, cu femeea română. In saltul nostru de la viața orientală la forma vieței apusene, se găsea tocmaĭ momentul favorabil în care ea ar fi urmat să-șĭ fixeze ținta sa firească, să-șĭ pue baza evoluțieĭ sale. Acum 70—80 de anĭ femeea noastră ducea o viață de pustnică, înăbușită de tradițiĭ asiatice și de supunere oarbă, fără instrucție, fără aspirațiĭ de a fi egala bărbatuluĭ, primind chiar apăsarea și nedreptățile acestuia ca venind oarecum de la Dumnezeŭ. Azĭ, ea se bucură de formele vieței civilizate moderne, liberă, cu năzuințĭ de emancipare. Dar toate aceste forme, toate aceste unelte civilizatoare, pe care le-am împrumutat din apus, eraŭ acolo ca rezultate al uneĭ culturĭ începută de demult, ca niște culmĭ ale civilizațieĭ; ele urmaŭ a pregăti pe femeea română pentru viața socială, viața de din afară, fără însă ca ea să fi fost

pregătită, mai întăi, pentru viața lăuntrică, pentru viața de familie, fără, cu alte cuvinte, să fi fost întărită ca individ, la baza sufletului, și, numai după o astfel de întărire, s'o fi scos în societate, în lume, și s'o punem, ca tot ce e în societate, în lupta de întrecere, de distingere, de înnălțare. Precum în flloare foile nu se deschid dintr'o dată invoalte, ci mai întăi cresc ca boboc, strînse lîngă centrul ei, lipite intim una de alta și păstrându-și parfumul în sînul lor, — tot așa și societatea, în momentele ei de primă desvoltare, nu se arată desăvîrșită, cu idealuri depărtate, cu țeluri altruiste, ci se desvoltă deocamdată în lăuntrul ei, pentru ea, spre întărirea ei. In timp ce în viața de familie cultivăm individul, ne îngrijim de el singur, fie el oricum ar fi, în viața socială, cultivăm specia, generalitatea celor ce se pot bizui, celor ce isbutesc, iar slabii îi lăsăm să piară. Orice părinte îngrijește acasă de copilul lui, chiar dacă el e bicisnic saŭ tîmpit, în vreme ce școala, care e o unealtă a societății, îi cere să se distingă, să muncească, însușiri fără de care copilul rămâne în urmă și nu mai găsește loc în lupta existenței. Ce urma dar să se întîmple cu femeea noastră, când ea intră în viața mare a civilizației, fără să fi fost pregătită în destul ca individ, și fără să aibă nici cel puțin sprijinul religiei, cum îl are aiurea, — sprijin de atâta ajutor pentru sufletul neînarmat cu instrucție? Urma neîndoios să fie slabă în societate, mai slabă decât s'ar crede, dată fiind firea ei gingașă și simțitoare. Era ca o plantă ce ar fi crescut la umbră toată viața și pe care o scoteam dintr'odată și o răsădiam pe un loc în bătaia soarelui...

* * *

Formele noue sociale, aduse din apus, învățară pe femeea noastră a ținea o conversație în o limbă saŭ doue străine, a avea noțiuni vagi de ceeace se zice saŭ se face în lume, a primi bine în casă, a ști un număr de convenții, a fi plăcută, cu un cuvînt. Cât despre sufletul ei, firea, voința ei, ceeace i-ar fi alcătuit capitalul de a fi tare și mai cu seamă folositoare, toate acestea aŭ fost lăsate de-oparte. Am deschis și noi saloane spre a primi vizite, fiindcă așa se făcea aiurea, în lumea mare. Dar am răsturnat scopul lucrului, căci femeea, care primea de cele mai multe ori, nefiind destul de întărită sufletește, se găsea ca o barcă în voia vîntului. Era vîntul puternic, o punea în primejdie. In loc ca ea să fi câștigat prin contactul cu lumea și să fi ridicat prestigiul casei sale, se întîmpla că adesea pierdea, — ca să dea prilej unui Kuch și altora s'o zugrăvească cu condeiul cu care aŭ zugrăvit-o. Acest neajuns se resimte și la bărbații noștri, care nu știŭ respecta nimic, nici familia, nici femeea, nici autoritatea. Creșterea lipsea dar, și venea numai lustrul unor forme care puneaŭ mirajul aparenței.

A plăcea societății fu singurul folos ce câștigă femeea, ce crescu în ea prin modernizarea noastră. A plăcea însă nu e întregul ideal al femeei, și nu trebue să fie. Dacă recunoaștem că una din nevoile cele mai adînci ale firii ei este de a încânta, de a fermeca, și dacă această nevoe e ca un foc lăuntric ce nu părăsește pe femee decât odată cu viața, scopul unei asemenea însușiri sufletești e mai

cu seamă ca să complecteze înfățișarea supremă a femeeĭ, înfățișarea de soție, și maĭ târziŭ de mamă. In această ultimă înfățișare a eĭ, ea are a-și alătura un alt ideal, idealul unuĭ cămin fericit, încălzit de privirile soțuluĭ, de privirile copiilor sĕĭ, care trebuesc crescuțĭ de dînsa, și înălțațĭ cât se poate maĭ sus. Ce poate fi maĭ măreț și maĭ scump, pentru o femee decât țelul de face din un copil, care azĭ nu-ĭ încă nimic, dar care mâine — atîrnând în cea maĭ mare parte de la ea — va putea fi un om mare, poate un talent, în tot cazul un om de inimă.

Acest al doilea ideal din nenorocire e maĭ puțin implântat în sufletul femeeĭ noastre. De aicĭ câte rele nu decurg? Maĭ întâĭ, scăderea moravurilor de care ne întreținem, — și apoĭ greutatea căsătoriilor din ziua de azĭ și interesul prozaic, cel maĭ nenorocit, ce le însoțește când se fac. Kogălniceanu, într'o caldă pagină de tinereță, descrie preludiile căsătorieĭ de la țară astfel:

»Inainte de logodnă, scrie dînsul, fata dă voie flăcăuluĭ care i-a plăcut să vie la ea odată pe sĕptămînă, în noaptea Sâmbeteĭ spre Duminică. Când cu nerăbdare așteptatul ceas se apropie, tunete, fulgere, pustiire, ploaia, zăpada nimic nu-l oprește. Ajungênd la casa iubiteĭ, se ascunde într'un coșer saŭ intră în vre-o poeată până când părințiĭ feteĭ se duc la culcat; pentru că nimenĭ nu știe că a venit, afară de fată... O! cititorilor meĭ din Iași și București și județe, cititorilor meĭ din veacul al XIX, voĭ care citițĭ toată ziua romanele luĭ Balzac și Paul de Kock, uitațĭ romane, veac și obiceiurĭ de prin orașe, îmbrăcați-vĕ cu haina voastră cea maĭ albă de nevinovăție, haina care o purtațĭ când aveațĭ 10 anĭ, când aveațĭ cincĭ anĭ, spre a auzi, fără ca să zîmbițĭ de rĕutate, aceea ce am să vĕ spun. Când părințiĭ s'aŭ culcat, fata dacă este vară, ese încet, încet pe vîrful degetelor, se duce de-și găsește iubitul și așezêndu-se pe iarbă verde sub un pĕr bĕtrân ca veacul, îșĭ vorbesc de dragoste unul lîngă altul. Dacă e iarnă, fata deschide încet ușa caseĭ flăcăul intră, îșĭ leapădă gluga pe o laviță și se sue pe cuptor lîngă fată.

Și îndată ce vîrful Ceahlăuluĭ începe a se albi de lumina zorilor, flăcăul după o nevinovată noapte—dar nevinovată! se scoală de lîngă fată, îșĭ ia gluga și se întoarce în taină acasă, după ce a câștigat voie să se întoarcă iar Sâmbăta viitoare. Pentru aceasta trebue să fie cineva de la munte, de la țară. Și noĭ suntem din Capitală, din orașe. *O tempora, o mores!*«

Gîndindu-ne la preludiile nunțeĭ noastre din orașe, la nesfîrșitele tîrguelĭ băneștĭ, nu putem decât să repetăm pe acel »o mores« al luĭ Kogălniceanu.

Câte ființĭ fragede nu staŭ cu anĭĭ în așteptarea mireluĭ și cărora, cu toate acestea, suflul cald al primăvereĭ viețeĭ le cântă în auz atâtea melodiĭ taĭnice și le înflorește în privire atâtea vise dulcĭ? Nimenĭ nu le bate la ușe, fiindcă, pe de o parte, cerințele femeeĭ sunt adesea peste puterile bărbatuluĭ, iar pe de alta, el n'are *a priori* încredere în fericirea căsătorieĭ, nimenĭ și nimic nu-ĭ insuflă această fericire. Ce-ĭ rĕmâne dar bărbatuluĭ, decât să nu se însoare? Neînsurându-se, în starea societățiĭ de azĭ,—luĭ puțin îĭ pasă, nimenĭ n'are să-ĭ ceară socoteală de fapte. Femeea însă plătește toate greutățile stăriĭ acesteia de lucruri, și pe cele ale natureĭ și pe cele ale societățiĭ. Dacă e la locul eĭ, nu numaĭ că nimenĭ nu ține seamă de jertfele eĭ, de luptele lăuntrice, care se sfîrșesc adesea cu boale incurabile și cu nebunia, dar încă o și rid ca pe o ființă desmoștenită. Dacă nu e cum se cade, lucru ce se întîmplă maĭ des, toată lumea o învinovățește, plus pedeapsa natureĭ. Din ce pricină primordială toate acestea? Din pricină, repetăm, fiindcă nu inspiră nicĭ o

încredere căsătoria. Și de ce nu inspiră încredere? Fiindcă femeea n'a avut timpul trebuincios ca să cultive viața internă, focarul intim al familieĭ, sub noua lumină a vieței apusene, și să facă din el un raiŭ, la care să privim cu dragoste și rîvnă. Tot de acolo vin încă și despărțirile numeroase de la noĭ, care întrec cu mult proporția din alte State. Tot de acolo rezultă, maĭ cu seamă, despărțirile de inimă, atât de numeroase între soți, care deși căsătoriți de formă, sunt însă despărțiți de fapt. In sfîrșit, tot de acolo vin și niște copiĭ desmoșteniți sufletește, friguroșĭ, fără inimă, fără entusiasm, fără caracter, adică rĕul cel maĭ de căpetenie al timpuluĭ nostru.

Femeea care, ea maĭ ales, e datoare a întreținea căldura căminuluĭ, — cum întreținеaŭ odinioară vestalele focul sacru, — fiind singură înzestrată cu adevĕrata comoară a iubirii, nu știe, n'are destulă conștiință de această comoară din inima eĭ. Un scriitor francez [1]) găsește că pricina uneĭ relative decăderĭ de moravurĭ în Franța e ignoranța femeeĭ: »Instrucția, zice el, e o legătură între soți, ignoranța e un hotar. Ignoranța aduce cu ea miĭ de greșelĭ, miĭ de rătăcirĭ pentru soție. De ce femeea franceză e muncită de boala urîtuluĭ? Pentru că e ignorantă. Pentru ce cheltuește cu juvaerurile câștigul de pe o lună a bărbatuluĭ eĭ? Pentru că e ignorantă. Pentru ce tîrăște pe bărbat cu sine, bolnav saŭ obosit, pe la baluri și petrecerĭ? Pentru că e ignorantă, pentru că n'are judecată, pentru că lumea senină, luminoasă a inteligenței îĭ e închisă; eĭ nu-ĭ rĕmâne decât lumea deșărtăciuniĭ și a dezordiniĭ, și cutare bărbat, care rîde de știința, de instrucția femeeĭ, ar fi fost poate scăpat prin ea de desonoare«. La noĭ rĕul provine atât din ignoranța femeeĭ noastre, cât și maĭ cu seamă din lipsa uneĭ creșterĭ de familie, din lipsa totală a uneĭ culturĭ educative în școalele noastre.

Direcția de până azĭ a instrucției femeeĭ la noĭ, deși bifurcată, duce la acelaș povîrniș. Instrucția superioară a pensioanelor străine, deschise numaĭ familiilor cu dare de mână, face, de cele maĭ multe orĭ, din femeea noastră o *femee de lume*, care, fiind în deobște lipsită de educație, nu e decât o ființă ce știe să se îmbrace și să asculte adeseaorĭ necuviințe sub numele de complimente. — De altă parte, instrucția școalelor noastre publice, deschise obșteĭ, face din femeea noastră o proletară intelectuală. Deunăzĭ eraŭ 300 de fete care concuraŭ pentru 30 de locurĭ de profesoară, la anul vor fi 600 pentru 15 locurĭ, și așa maĭ departe. Acest cortegiŭ de sute și miĭ de ființe, odată declasate astfel, sunt pierdute pentru societate. Prin urmare, amîndouĕ căile învĕțătureĭ de până acum duc la aceeașĭ tristă rĕspîntie.

In contra acestuĭ curent, credem noĭ, că sosise timpul să ne gîndim. Direcția cea maĭ nemerită și cea maĭ sănĕtoasă trebuia să steie maĭ întâĭ în preocuparea de a da femeeĭ române știința, dragostea și înțelegerea vieții de familie, cu întreaga gamă a sentimentelor ce o alcătuesc: amorul conjugal, amorul filial, amorul patern; și apoĭ, de a căuta s'o întărim ca ființă, ca individ, spre a avea în ea însășĭ norma de conduită în lume și a nu fi nevoită în orĭce împrejurare să

[1]) E. Legouvé.

ceară protecţie, — de a o face în stare să cunoască însuşirile ce deosibesc pe o fiinţă omenească distinsă, adică de a nu se lua după lucruri exterioare, după ridicula vanitate a numeluĭ de familie şi haineĭ, ci după calităţile sufletuluĭ nostru ce nu ne pot părăsi până la moarte, ca inteligenţa, talentul, demnitatea şi onoarea omuluĭ. Cu un cuvînt, să căutăm a înarma femeea, întărind ceeace e bun în firea eĭ şi slăbind ceeace e rĕŭ.

Noua lege a instrucţiuniĭ publice, elaborată de D. Haret, este un pas serios, după părerea noastră, în direcţia aceasta.

In ziua în care femeea română va înţelege astfel menirea sa, va ridica nivelul societăţiĭ noastre, va da avînt la fapte marĭ naţionale, va înnălţa literatura, înnălţând idealul poeţilor, va spori activitatea socială a bărbatuluĭ, luând parte la nevoile luĭ — fericire imensă pentru bărbatul timpurilor moderne, strivit de greaua luptă a existenţeĭ, — va şti să fie cu adevĕrat lumina, căldura, pacea şi bucuria căminuluĭ domestic.

N. Petraşcu.

F. STORCK

Bust

SOCIETATEA FILARMONICĂ

(1844—1837)

(Sfîrşit)

Dintre elevii Şcoalei filarmonice nu vom aminti aicĭ decât viaţa luĭ Curie şi a Efrosineĭ Popescu.

O existenţă foarte aventuroasă, în tinereţe, avu *Ion Curie*, singurul dintre elevii şcoaleĭ filarmonice care maĭ este în viaţă, avênd peste 85 de anĭ. Fiul luĭ Toader cojocarul din mahalaua Sf. Nicolae din Şelarĭ, avu de mic copil apucăturĭ de »comedianţ«, căcĭ făcea acasă şi în jocurile luĭ cu copiiĭ, cele maĭ marĭ »nĕzbătiĭ« şi cele maĭ »aidoma posicliturĭ« de tot ce vedea. Ager la minte şi cu tragere de inimă pentru carte, învĕţă la şcoala Grecească până ce intră în Sf. Sava, unde, ca elev al luĭ Aristia, făcu parte dintre şcolariĭ favoriţĭ, care ascultaŭ cititirile literare în casa luĭ Câmpineanu, şi se pregătiră, după aceasta, la studiul declamaţiuniĭ şi a arteĭ dramatice, până când la 1834 intră în şcoala societăţiĭ luĭ Eliad, Câmpineanu şi Aristia. Aci, de la început jucă rolele principale: »Zopir« în »Fanatizmul«; »Lusignan«, în »Zaira«; »Zamor« în Alzira; »Virginius« în tragedia luĭ Alfieri »Virginia«, tradusă de Aristia; »Saul«, în tragedia »Saul«, tradusă tot de Aristia, rol pe care »l-a jucat în toată desăvîrşirea şi adevĕrul. Declamaţiunea curată şi justă, vorbele înţelese până în celalalt căpătăiŭ al saleĭ, furiile luĭ Saul bine colorate, gesturile fireştĭ, într'un cuvînt rola cea obositoare atât pătrunsese pe tînĕr şi îl doborîse, încât — la sfîrşitul bucăţeĭ, când a eşit să

mulţumească aplauzelor publicului,—a căzut leşinat pe scenă atât de grozav, în cât de la amîndouĕ braţele i s'aŭ luat sânge, care la început nu eşea nicĭdecum, atâta se oprise în vinele sale. După ce sângele curse în destule asvîrliturĭ, abia s'a deşteptat tînĕrul Saul, care va putea zice că *şi-a vĕrsat sângele pe scenă pentru cinstea teatruluĭ românesc* şi sprijinirea arteĭ sale, atât de anevoie şi obositoare [1])".

Quantum mutati ab illo... sunt actorĭi noştri de azĭ!

A cântat şi pe *Assur* în *Semiramim*. El fu elevul de predilecţiune al luĭ Aristia, cu care şi plecă în Grecia după desfiinţarea teatruluĭ românesc din Bucureştĭ.

De aci încolo începe pentru Curie o epocă de tot felul de aventurĭ. Maĭ întâĭ se înscrie la Universitatea din Atena, unde urmă un an în facultatea de drept. In acest timp el şi cu Aristia jucară în maĭ multe reprezentaţiunĭ de binefacere şi jocul lor făcu atâta impresiune asupra publicului Atenian, că toţĭ îĭ ziceaŭ »Artistul". La 1840 Aristia întorcêndu-se în Bucureştĭ, Curie rĕmâne pripăşit prin Grecia fără mijloace de traiŭ altele decât ajutorul a doĭ românĭ croitorĭ şi un mic dar bănesc ce căpĕta de la Ioan Caragea, fostul Domnitor al Ţĕrĭĭ Româneştĭ. Ne maĭ avênd încotro face, ceru reprezentantuluĭ Franciеĭ să îl înroleze în legiunea străină, care se bătea contra Arabilor din Algeria, dar neputêndu-se îmbarca la timp, plecă în Veneţia cu Gr. Lehliu şi de acolo *pe jos*, prin Lombardia şi Savoia, la Paris. Aci se înrolă în legiunea străină, fu trimis în Algeria, se bătu cu vitejie, se înapoie în Francia cu recomandaţia generaluluĭ »Lamoricière" de a fi încorporat într'un regiment de linie, sluji cu credinţă până la 1848, când, dându-se de partea revoluţionarilor, fu silit să fugă în Moldova unde se făcu, sub numele de *Jean Curius*, profesor de limba franceză la gimnaziul Alexandru-cel-Bun din Iaşĭ.

De atuncĭ şi până în 1897, aproape 50 de anĭ, rĕmase el credincios catedreĭ sale, stimat de toţĭ care l-aŭ apropiat, atât pentru caracterul sĕŭ onest şi plin de zel pentru cultura publică, cât şi pentru nimbul artistic, ce totdeauna a încununat capul sĕŭ, astăzĭ alb, pururea simpatic şi atrăgĕtor.

Cu toată vîrsta sa atât de înaintată, tot i se umple peptul de amintirĭ şi glasul îmlădiat tremură de emoţiune povestind împrejurările pe care însuşĭ le numeşte: piatra unghiulară a acestuĭ mare edificiŭ românesc »(teatrul)", la înfiinţarea căruia a luat din vîrsta de 17 anĭ o parte atât de interesantă [2]).

Ceĭlalţĭ: *Ion Petrescu, Al. Ciuculescu, Tingoveanu*, apoĭ *Mavrodin* [3]), care a jucat pe »Ionathan" în »Saul" foarte slab, că »de abia i se auzia glasul", pe *Icilius* în »Virginia", şi un moment a fost logodnicul Froseĭ Vlasto, (fiindcă era băiat frumos şi cu părinţĭ bogaţĭ), *A. Simionescu* şi *P. Boalgher* nu aŭ lăsat nicĭ

---

[1]) »Curierul românesc," 1837, 16 Decembre, No. 50, pag. 199.

[2]) »Revista literară" No. 60 din 20 Noembre 1897, pag. 472 şi urm. Tradiţiĭ verbale Ioan Ghica, Iorgu Carageale, Lupescu, Ollănescu. Curierul românesc 1844.

[3]) »Curierul Românesc" 1837, No. 50, pag. 199. — »Revista Literară" No. 27 din 20 Octombre 1897. »Paginĭ pentru Ist. Teatruluĭ" de St. Vellescu, în scrisoarea luĭ Ioan Curius, pagina 491.

o amintire deosebită nicĭ despre felul lor de a fi, nicĭ despre talentul lor scenic. Aŭ fost, de sigur, nişte utilităţĭ despre care atât ziarele cât şi tradiţiile nu spun un cuvînt. Fie-le memoria curată şi odihnită acolo unde s'or fi găsind!

Dintre eleve, existenţa cea maĭ strălucită, soarta cea maĭ aleasă, până la adîncile bĕtrâneţĭ în care se găseşte astăzĭ, a avut-o, fără îndoială D-ra *Frosa Vlasto.* (Locueşte şi azĭ în Bucureştĭ, strada Isvoruluĭ 65).

Crescută, de mica copilărie, în casa luĭ Emanuel Florescu, la un loc şi fără osebire cu fetele sale, ea dovedi, de timpuriŭ, frumoase aplecărĭ pentru cântec, pentru dans, pentru recitărĭ în proză şi în versurĭ, la care Văcărescu, Câmpineanu şi alţĭ boerĭ, prietenĭ aĭ caseĭ, nu cu puţine îndemnurĭ şi laude contribuiaŭ să i le crească în totdeauna. A fost dar un lucru, cu totul firesc, că deschizêndu-se o şcoală în care se învĕţa anume muzica, declamaţia şi arta dramatică, tînĕra (abia de 15 anĭ) copilă, să-ĭ fie una dintre cele dintâĭ eleve. Pusă pentru buna îngrijire şi studiul limbilor străine, împreună cu cele patru camarade ale sale, în pensionatul luĭ Duport, apoĭ la Vaillant, ea prosperă atât la învĕţăturile clasice, cât şi la cele artistice, aşa că, în curînd, fu punctul interesant împrejurul căreia se roteaŭ profesoriĭ, camaraziĭ, publicul şi maĭ ales tineretul de pe atuncĭ.

Inaltă, frumoasă la chip, bine făcută la trup, cu ochiĭ vioĭ şi vorbitorĭ, cu gură mică, şagalnică şi plăcut zîmbitoare, cu vocea melodioasă ca un cântec, sprintenă, veselă, graţioasă şi maĭ cu seamă pătrunsă de farmecul ce rĕspîndea în jurul sĕŭ pretutindenĭ, era uşor să izbutească pe scenă şi să cucerească dragostea celor ce o priveaŭ şi o ascultaŭ. De aceea i se şi făceaŭ necontenite observărĭ în criticele de pe atuncĭ, că orĭ: »Se arăta pe scenă ca o D-şoară plină de cochetărie: o rochie de mătăsărie, cordoane şi cătărămĭ ce întunecă ochiĭ mahalalelor, coafură grămădită şi *întindicheată (?)* în locul uneĭ rochiĭ curate şi bine făcute, unuĭ şorţ elegant şi a uneĭ cosiţe pline de nevinovăţie«, orĭ că »a maĭ adăogat o iscusinţă de tot nepotrivită şi fără vreme, adică să arate că a căpĕtat rutina sceneĭ, făcea — în cele maĭ triste momente de absorbire şi de despărţire de lîngă iubitul eĭ — semne din mâinĭ şi din ochĭ celorlalţĭ actorĭ de pe scenă, semne ca s'o arate că şi când tace vorbeşte cu mişcările de tot nepotrivite cu rola sa« [1]).

Copil zburdalnic, alintat şi capricios! Aceasta n'o împedica să placă, de cum se ivea pe scenă, şi să pironească asupră-ĭ ochiĭ celor maĭ puţin pretenţioşĭ şi scrupuloşĭ, decât criticiĭ sĕĭ. Maĭ vîrtos »cocoanele îĭ făceaŭ daruri preţioase cu ocaziunea orĭcăreĭ reprezentaţiunĭ.«

Ea creă multe roluri, de felurite caractere, de amoresă, de subretă, de ingenuă chiar şi de *travesti.* Aşa ea jucă pe: »Hyacintha« în »Vicleniile luĭ Scapin«; pe »Alzira,« pe »Righi« în comedia luĭ Iancu Ruset; »Cina între prietenĭ«; pe »Lucinda« din »Amorul Doctor«; pe »Celina« din »Triumful Amoruluĭ«, de Winterhalder; pe »Blandina« din »Nevinovaţiĭ«, de acelaş; pe »Carol al II-lea« în

[1]) »Gazeta Teatruluĭ, 1836, No. 4, şi 1835, No. 1.

piesa luĭ Duval, tradusă de I. Voinescu; »Tinereţea luĭ Carol la II-lea«; iar în vodevile, ce fără dînsa păreaŭ searbede, »avea graţiĭ şi natural în jocul sĕŭ şi dovedea că va putea să se facă o plăcută subretă« [1]). Când deschidea însă gura să cânte, apoĭ toate eraŭ ertate, toate se uitaŭ, numaĭ gingaşa eĭ făptură, splendoarea voceĭ şi măestria cânteculuĭ rĕmânênd viĭ şi atrăgĕtoare pentru ceĭ de faţă. D-ra Vlasto şi-a atras laudele »parteruluĭ« atât în cântecele cele în parte, cât şi în duetul cu d-na Caliopi. Mulţumirea privitorilor a fost atât de mare, încât şi de aş fi voit să zic ceva pentru d-ra Vlasto, că: *în Alzira îşĭ uitase rola şi fără grije s'a urcat pe scenă,* dar *una voce* (de sigur *una voce pocco-fa* din »Bărbierul Sevilieĭ) *îmĭ astupă gura,* şi trebue *a cinsti cineva talentul!*«.

Era decĭ nu numaĭ o frumoasă şi plăcută actriţă, ci şi o minunată cântăreaţă. Şi avea dreptul »Barbu Catargiu«, care scria aceste rînduriĭ, căcĭ cu cântecul şi-a semĕnat ea faima în Europa cultă şi a cules lauriĭ ceĭ maĭ strălucitĭ, aĭ tinereţiĭ sale artistice.

Pe la sfîrşitul anuluĭ 1836, Polcovnicul T. Popescu, adjutant al Prinţuluĭ Domnitor Alexandru Ghica, înamorat de mult de dînsa, o luă de soţie, şi astfel dispăru din teatru, fără de a înceta totuşĭ să-şĭ cultive şi *maĭ cu drag poate* arta sa. Intr'o călĕtorie ce făcu la Viena cu bărbatul sĕŭ, ea luă lecţiĭ de la ceĭ maĭ meşterĭ dascălĭ de cântec din capitala Austrieĭ, precum avea să fie la Paris, maĭ în urmă, eleva faimosuluĭ »Bordoni«, profesor al Prinţeselor de Orleans.

Dar, de sigur, căsătoria nu era prielnică priveghetoareĭ noastre, căcĭ nu mult după săvîrşirea eĭ, o vedem cercând să debuteze la opera din Paris, unde cu toată faima dascăluluĭ eĭ, cu toate mijlocirile luĭ *Billecocq*, fostul consul francez în Bucureştĭ, pe atuncĭ şeful siguranţeĭ publice la ministerul de interne, care *o sprijinea cu deosebire*, frumoasa şi eleganta *Marcolini* (cum îşĭ dedese numele pentru Teatru) nu avu nicĭ o izbîndă.

---

[1]) »Curierul Românesc« din 1836, No. 60, Septemvrie 14. Scrisoarea luĭ *I. Repay*, profesor de limba franceză la Academia Mihăileană din Iaşĭ.

[2]) Actriţele frumoase, orĭ talentate, aŭ avut adesea prilegiul de a urca cele maĭ înalte trepte ale scăreĭ sociale şi a ocupa poziţiunĭ splendide în lume. Aşa Impĕrăteasa *Theodora*, nevasta luĭ Justinian, jucase comedia în circ şi prin foburgurile Byzanţuluĭ înainte de a se urca pe cel maĭ măreţ tron al Creştinătăţiĭ.

Baierina *Taglioni* luă de bărbat pe Don Pedro, regele Portugalieĭ;

Miss Mellon deveni ducesa de Saint-Alban şi lăsă murind, în Septembre 1837, 1.800.000 lire sterline (45 milioane francĭ) Misseĭ Angèle Burdett.

Celebra *Polly* miss *Fenton*, deveni ducesă de Boston;

D-ra *Sontag* fu contesă de Rossi;

Senora Sala (actrită din Madrid), Contesă de Fuèntes;

M-me Leclerc Baroană de la Ferté;

M-me Naldi Contesă de Spara;

M-me Wenzel Contesă Orloff;

Miss Farren Contesa Derby;

Miss Burton Contesă de Croerven;

Miss Eoote Lady Harrinton;

Pe scena pe care cânta Malibran, Sontag, Frezzolini, Jenny Lind nu mai era deajuns loc pentru tînĕra Marcolini, care, înţelegênd poate pericolul de a lupta cu asemenea celebrităţi, se duse în Italia, unde avu îndelungi şi strălucite succese.

De la Milano la Torino, de la Torino la Veneţia, în »Teatro Fenice«, apoi în »la Pergola« din Florenţa, la Verona, la Pisa, la Palermo, la Luca, Sinigaglia, Ancona, Bari, Neapole, oriunde era o sĕrbătoare la Curţile Suveranilor, în palatele Prinţilor şi mai marilor lumii italiane de pe atunci, vocea ei rĕsuna tot mai fermecătoare, gingăşia ei, tot mai răpitoare, uimi şi încântă minţile şi inimile tuturora. Incă până acum, ea »simte cum îi tresare de dulce peptul«, amintindu-şi triumfurile de altădată! Incă până azi »aude ca un echo din ce în ce mai depărtat, dar mai dulce«, aplausele şi aclamaţiunile celor ce »o slăveau!«

Florile, giuvaerurile, aurul şi... inimile cădeau la picioarele ei ca o binefăcĕtoare ploae, din care ea rĕsărea tot mai plăcută, mai iubită, mai preţioasă cântăreaţă şi femee! *Rossini* a fost un moment nebun după dînsa; iar *Ernesto Rossi*, marele tragedian, pe atunci în splendoarea tinereţii şi a talentului, o iubi »avec toute l'ardeur de mes vingt-cinq ans«, precum singur mi-a mărturisit-o...

In timpul Imperiului se întoarse în Franţa, în mai multe rînduri cântă la Nizza, unde *Meyerbeer* îi trimite scrisori pline de admiraţiune şi de duioşie, iar *Alphonse Karr* îi scrie articole înfocate şi elogioase în ziare. La Paris dă concerte, sub patronagiul Conteseĭ Castiglione, la care asistă şi o aplaudă publicul cel mai distins. In sala Herz, mai cu seamă, avu un succes nebun. Se prezintă împreună cu Rossi înaintea unui »ilustru auditoriŭ«, care îi aclamă pe amîndoi. In »foyer-ul« Opereĭ Italiane, zise — cu prilejul Concertului dat de *Gordigiani* »il dolce canzzoniere« — Cavatina din *Puritanii* lui Bellini, în aşa chip în cât cea

---

Miss Monaudote deveni nevasta lui M. Bull, faimosul bogătaş, supranumit la Londra Golden Bull (ghiulea de aur);

Miss O'Neil mistres Belcher Lady Mairesse a Londrei;

La Zerbi luă în căsătorie pe fiul Dogelui Veneţiei, şi o actriţă din Neapole, de la teatrul Saint-Carlo, a luat de bărbat pe Prinţul Luchesi Palli şi a fost astfel cumnat cu Ducesa de Bory, mama Conteluĭ Chamdord;

Adelina Patti a fost Marchiză de Caux;

Ad. Ristori Marchiză del Grillo;

Katti Schrath, de la Burgtheater, amica Impĕratului Frantz Ioseph, este Baronă de Kisch;

Ilka Palmay, faimoasa cântăreaţă de operete de la Wienertheater, a luat în căsătorie pe Contele Festetics;

Hermina Meyerhoff, frumoasa cântăreaţă de la Carltheater, creatoarea roluluĭ Giroflé-Girofla, a luat în căsătorie pe vestitul jurnalist şi om politic rus Serghie Tatischeff, actualmente agent comercial pe lângă Ambasada Imperială din Londra;

Paulina Luka este baroană.

Frumoasa *Sophie Croizette*, de la comedia franceză, este nevasta milionaruluĭ Stern, bancher din Paris;

Sonnenfels, vestita ingenuă de la Burgtheater, este Baroană Berger;

Charlota Wolter, admirabila tragediană, era Contesă O'Sullivan.

mai însemnată foaie muzicală »La Gazette musicale de Paris«, declară că D-na *Marcolini* are: »o voce strălucită de soprano, perfecţionată prin o excelentă metodă.« Toate ziarele o lăudaŭ, toţi artiştii o cântaŭ, toate mânile i se întindeaŭ cu dragoste; nu-i lipsea decât suprema consacraţiune: angajamentul la Opera cea Mare! Ministrul Achille Fould îi subscrie contractul, dar... la 20 Septemvrie 1859, vedem, sub direcţiunea luĭ C. A. Rosetti, debutând în »Fiamina«, pe scena Teatruluĭ Naţional din Bucurescĭ, pe D-na *Eufrosina Popescu*, vĕduva colonelului pensionar T. Popescu, fost adjutant domnesc.

De atuncĭ a rĕmas credincioasă sceneĭ române, pe care a cules tot atâţia laurĭ şi s'a îmbrăcat cu tot atâta strălucire ca şi pe scenele străine. Vestita *Marcolini* dispărênd, ne-a lăsat pe şi mai vestita *Frosa Popescu*, care va rĕmânea un model neîntrecut de simţimînt al sceniĭ, de joc natural, de dicţiune corectă, de nobilă înfăţişare, pururea distinsă şi fără de seamĕn, încă la noĭ, artistă.

D. C. Ollănescu.

---

[1]) »Gazeta Teatruluĭ« No. 4 din 1836.

[2]) »Gazeta Teatruluĭ« No. 2, 1836.

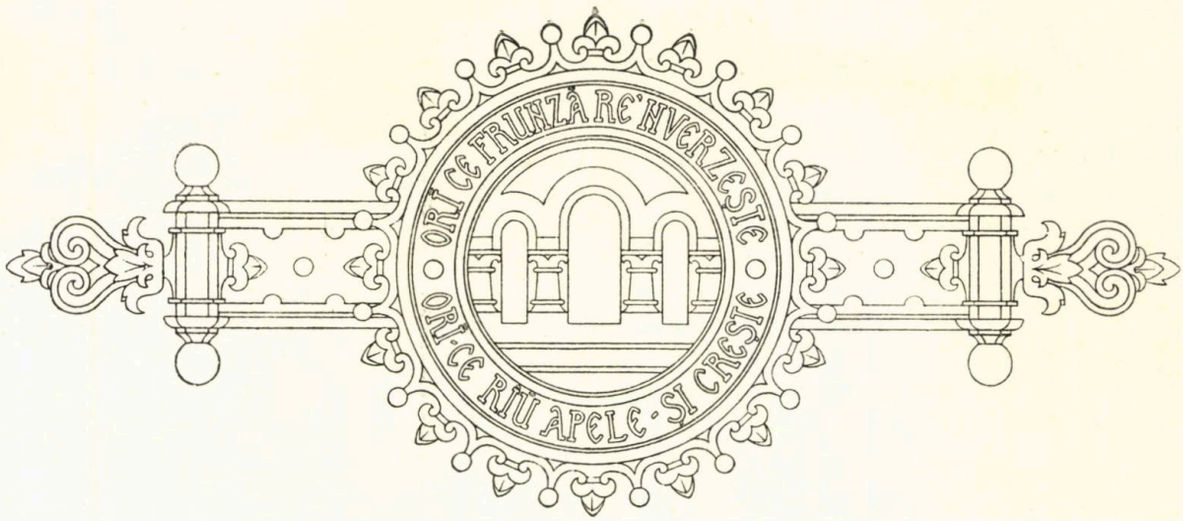

CÂNT ANTIC

Aneĭ.

În ochiĭ teĭ, eŭ vĕd lumina ce peste mare se revarsă,
Când mîndru rĕsărit de soare topeşte aurul pe unde,
Pe fruntea mea potop de gînduri ca trăsnete pe-o stâncă arsă
S'abat, străfulgerând adîncul, ce'n lungĭ ecouri le rĕspunde.

Mĕ simt murind de nostalgia limanurilor depărtate,
Vĕd undele vieţeĭ mele, cum fug în cercurĭ infinite,
Dar tu rĕmâĭ ca stea polară... Întinderile înghețate
Se desfăşoară sterpe, albe, cu stâncĭ de lună poleite.

Din harpele Eoliane se'nnalţă imnurĭ către tine,
Sunt şoaptele singurătăţiĭ, poema vîntuluĭ de nord.
Ah! toate gîndurile mele, şi toate visele-mĭ senine
Pe raza ochilor tĕĭ limpezĭ, se'nnalţă'n sborurĭ de acord.

O! luminaţi-mĭ ochĭ departe, din alte zone de lumină,
Svîrlind pe'ncremenite valurĭ, d'asupra sferelor pustiĭ,
Din focul astrelor o punte, iar din privirea-vĕ senină
O glorie nefericită, un nimb de raze argintiĭ.

SPLEEN

— „Ce dor te bântue o suflet?
Doineşte'n vers să te'nţeleg,
Din toate plângerile tale
O 'nvĕţătură să culeg.

Suntem atât de singurĭ, — mirţiĭ
Aşteaptă nimfele maestre,
Un cer şi-o noapte ca oglinda
Înneacă arcurĭ de ferestre...

In falduri de senin, ne scaldă
Regina din ruine, — luna, —
Căcĭ ea iubeşte părăsiţiĭ
Şi-ĭ mîngâe în totdeauna.“

Din învelişul meŭ de tină
Atuncia sufletu-mĭ s'a smult,
Şi blând s'apropie de mine,
Tovarăş trist, din vremĭ de mult:

— »Ştiŭ eŭ ce-aş vrea? La început
Am îndrăgit un vis: Iubirea!
Dar i-am săpat mormînt adînc
Şi pus-am candelă-Amintirea!

Apoĭ, am vrut să uit pămîntul:
Bătut-am la palatul morţiĭ,
Dar aĭ încremenit de spaimă
Şi ne-am întors din pragul porţiĭ.

Ne-am aninat atuncĭ iubirea
De florĭ, de stele lucitoare, —
Dar vaĭ, sunt stelele departe,
Şi floarea, de-ĭ aproape, — moare!

Cu ce ocean maĭ pot să umplu
Ăst gol inert, nemărginit:
— O moarte care mi-e stăpînă
Pe gînd, — cât încă n'am murit!

»Iubeşte oameniĭ« ne-a zis
Un om cu adîncă'nvĕţătură.
Şi i-am iubit, naivĭ copiĭ
Şi ne-aŭ plătit în schimb cu ură.

Nu mĕ'ntreba, zadarnic caut,
Nu pot să vĕ'nţeleg pe voĭ, —
O! de-aş pluti senin şi singur
Pe-al Lèteĭ liniştit şuvoĭ!«

D. Nanu.

FIICA LUĬ SEJAN

(POVESTE ISTORICĂ)

(urmare) [1]

XLVI

Arria Marcella, prietina căreia venerabila Antonia 'ncredinţase pe Drusus, ţinuse 'n căsătorie pe Marcus Arrius Diomede, un desrobit al Iulieĭ, fiiceĭ luĭ August, şi, din această cauză, păstrase legăturĭ cu familia imperială şi 'ĭ era foarte devotată. Rĕmasă vĕduvă încă tinĕră, cu un băiat în vîrstă fragedă, ea se retrăsese, ca să trăiască, la Pompei, unde poseda, chiar la marginea oraşuluĭ, o vilă sumptuoasă, anexată la o esploataţiune rurală. Casa eĭ,—aceeaşĭ care fu acoperită de lavele Vezuviuluĭ, în marea catastrofă din anul 79, pentru a fi desgropată, opt-spre-zece secole maĭ tărziŭ, în zilele noastre,—se afla aşezată 'n suburbia Augustus-Felix, dincolo de poarta zisă a Herculanuluĭ, între Calea Sacră, mărginită, precum se ştie, de morminte, şi ţĕrmul mărĭĭ. Ea era de o bogăţie şi de un confort desăvîrşite, şi Drusus regăsea 'ntr'însa luxul cu care fusese deprins. O scară cu trepte de marmoră, 'mpodobită, la dreapta şi la stînga, cu câte o columnă de stuc, ducea 'n peristil, soiŭ de curte acoperită, unde, printre ceĭ patru-spre-zece stîlpĭ, asemenea de stuc, ce 'ĭ susţineaŭ învelişul, se putea circula pe orĭce timp, fără teamă de soare saŭ de udătură, căcĭ, ploaia, pe vreme rea, se scurgea, din straşinele *compluviuluĭ*, într'un basin corespunzĕtor. Această intrare, pavată cu o mozaică de cărămidă, amestecată cu marmoră albă, de un efect simplu şi plăcut, da pe apartamentele de locuit, însemnate prin mărimea,

[1]) Vezĭ *Literatură şi Artă română*, Anul III, No. 2.

numĕrul şi varietatea lor. De jur împrejur, o loge descoperită, precedată de o teraţă, se deschidea pe grădinele verzĭ şi pe marea albastră, pentru a lăsa să sosească răcoroasele lor adierĭ. La stînga, sala de băĭ şi dependinţele eĭ, cu zidurile lor acoperite cu picturĭ, reprezintând tot soiul de peştĭ înnotând în elementul lor, cu columnele lor de stuc octogonale, cu parchetele lor de mozaică, cu cazanele şi ţevile lor de apă caldă şi rece. La dreapta, celelalte 'ncăperĭ, dispuse după regulele stabilite de Vitruviŭ şi servite prin galeriĭ şi coridoare interioare: — salonul de ceremonie, *tablinum*, în care se păstraŭ arhivele, registrele caseĭ şi imaginele strămoşilor, măscĭ de ceară luate pe obrazul răposaţilor; *atriul*, decorat cu statuele Larilor şi cu altarul zeilor domesticĭ, unde familia se aduna cu preferinţă, unde se făcea somnul de după masă, în orele arzătoare când marele zefir african sufla, 'ncărcat de moliciunĭ de furtună [1]), unde se primeaŭ vizitatoriĭ şi clienţiĭ, ce aşteptaŭ, în galeriile de alăturĭ, şi pe care un nomenclator îĭ chiema pe fiecare la rînd; *cubiculele* saŭ camerile de culcare, cu alcovele lor practicate 'n zid şi cu perdelile lor reţinute prin inele de bronz; sala de recreaţiune, *tetrastylum;* cea de mîncare, *triclinium;* odăile femeilor, *gynecaeum*,—toate pardosite cu mozaice şi 'nfrumuseţate cu picturĭ de o puritate de desemn şi de o strălucire de colorit ce azĭ încă fac impresiune. O mică scară scobora, din peristil, în catul de jos, căcĭ, deşi casa, despre stradă, n'avea decât un etagiŭ, în partea opusă, i se dase douĕ, din cauza tărîmuluĭ, care era 'n pantă. Aci, se aflaŭ alte opt încăperĭ boltite, văpsite cu roşu antic şi 'mpodobite cu firizĭ arhitecturale, de un frumos efect. Din ele, se eşea 'n grădinele 'ncunjurate cu un portic şi 'nzestrate cu o piscină, un avuz şi o boltă de viţă. Infine, veneaŭ pivniţele, pline cu amfore şi cu chiupurĭ cu vin.

Drusus îşĭ dete toate silinţele să se deprinză cu noua viaţă ce avea să ducă, 'n acea locuinţă ce, cu tot luxul eĭ, respira liniştea şi odihna caselor de provincie. De n'ar fi fost dorul Atilieĭ şi nerăbdarea d'a o revedea maĭ iute, el s'ar fi obicĭnuit, poate, lesne cu lucrurile ce 'l înconjuraŭ, în mijlocul aceleĭ naturĭ fermecătoare şi a 'ngrijirilor de tot felul ce toţĭ aĭ caseĭ se sileaŭ să 'ĭ dea. Arria Marcella fusese, 'n adevĕr, foarte onorată d'a avea să găzduească pe un nepot al Cesareluĭ, şi, 'n zelul eĭ, nu ştia ce să maĭ facă ca să 'l mulţumească. Ea 'ĭ dase apartamentul cel maĭ frumos, pusese pe sclaviĭ ceĭ maĭ pricepuţĭ să 'l servească, se silea să 'ĭ procure toate distracţiunile de care localitatea dispunea şi care ar fi putut să 'l intereseze. Din nenorocire, tînĕrul eĭ oaspe sosise prea impresionat de 'mprejurările 'n care părăsise Roma pentru a maĭ fi fost în stare să dea atenţiune prevenințelor cu care era 'ntîmpinat. El păru, dimpotrivă, la 'nceput, indiferent la tot ce se petrecea 'mprejuru-ĭ, şi, multă vreme, rĕmase astfel, stând tăcut şi rezervat, nevoind să vază pe nimenĭ, refuzând să ia parte la orĭce petrecere organizată 'n cinstea-ĭ. El nu se simţea mulţumit, pe atuncĭ, decât în odaia sa, fiindcă, acolo numaĭ, putea să dea liber curs durereĭ sale, să stea faţă 'n faţă cu imaginea Atilieĭ, ce i se prezinta orĭ de câte orĭ îşĭ îndrepta mintea spre dînsa. El o vedea

[1]) Vezĭ Théophile Gautier, *Romans et Contes.*

'n seducţiunea-ĭ de fecioară, deja nubilă, de o perfecţiune de forme admirabilă, cum întîmplarea 'l făcuse să o surprinză, odată, la baie, pentru a 'ĭ rĕmâne vecinic întipărită, sta de vorbă cu ea, o mîngîia, întindea braţele ca să o apuce. Apoĭ, îndată după aceasta, cunoscêndu-şĭ eroarea, se punea să plângă, chemând-o, totuşĭ, iarăşĭ, adresându-ĭ cuvintele cele maĭ dulcĭ şi maĭ mişcătoare. Alteorĭ, slăbit de o 'ncordare de spirit prea lungă, visu-ĭ devenea o adevĕrată realitate, şi scena aceea, cauză involuntară a despărţireĭ lor, i se arăta 'n toată spaima-ĭ delicioasă. Cu o mână pe după mijloc, i se părea că rătăcesc încă prin splendidele apartamente din vila luĭ Salustiŭ, ea, veselă şi vorbitoare, povestindu-ĭ impresiile sale de cu ziuă, el, fericit de a o simţi lîngă dînsul, ascultând-o în extaz, sorbindu-ĭ vorbele din gură. Pe urmă, venea, de odată, subt bătaia sângeluĭ, dorinţa sa nesocotită, turburarea şi neexperienţa lor în cubicula unde intraseră, frica eĭ la apropierea pericoluluĭ ce instinctiv simţise, fuga-ĭ dezordonată prin sălile de jos ale palatuluĭ, aparițiunea venerabileĭ Antoniĭ, curmând, prin prezinţa sa severă, o situaţiune plină de pericole. El nu 'şĭ putea stăpîni desperarea, gîndindu-se că rătăcirea sa de un minut avusese consecinţe aşa de grozave şi se acuza însuşĭ de suferinţele lor amîndoĭ. Ceeace 'l costa însă şi maĭ mult, era situaţiunea de spirit în care lăsase pe Atilia, temerile eĭ de a rĕmâne singură, imaginea aceluĭ Holconius Albinus, ce 'ntîlnise din întîmplare şi ce o impresionase aşa de profund, încât îl revedea 'n fiecare minut oferindu-ĭ serviciile sale infame. El tremura la ideea că ea putea să fie expusă la vre un rĕŭ, fără ca să fie acolo şi dînsul spre a o apăra, urmărit încă de un gînd funest ce 'ĭ venise, că, adică, o să 'şĭ sfîrşească zilele 'n Pompei şi că n'o s'o maĭ vază nicĭodată!

XLVII

Această stare sufletească ţinu câtăva vreme. După aceea, tinereţea 'şĭ reclamă drepturile, şi durerea-ĭ păru că se maĭ alină. Arria Marcella profită de acea modificare pentru a căta să 'l vindece cu desăvîrşire. Ea 'l rugă să 'şĭ schimbe viaţa, să nu maĭ stea 'nchis, să umble, să se amestice cu tineriĭ de vîrsta luĭ; iar el, pe care atâta bunătate şi devotament sfîrşiseră prin a 'l muia, promise, ca să 'ĭ facă plăcere, că va urma după poveţile eĭ. El începu, decĭ, să easă, să se misce; vizită, 'n preumblărĭ nesfîrşite, maĭ întâiŭ, împrejurimile, poziţiile delicioase ale oraşuluĭ,—aşezat la şase miluri şi jumĕtate de Vezuviŭ [1]), pe o colină ce se scoboara până la mare, 'n mijlocul unuĭ teritoriŭ fertil,—apoĭ interiorul luĭ, cu toate detaliile şi curiozităţile ce cuprindea. El se duse să vază Forurile,—două la numĕr,—unul de proviziunĭ, *nundinarium*, — vast triunghiŭ, format dintr'un propileŭ cu opt columne ionice, pe o lature, şi din două portice cu opt-zecĭ columne dorice, pe celelalte,—şi altul civil, unde se discutaŭ afacerile publice şi se făceaŭ alegerile, şi care impresiona prin impuitoarele luĭ proporţiunĭ şi prin monumentele ce

[1]) Vezĭ L'abbé Chevalier, *Naples, le Vésuve, Pompéi.*

'l înconjuraŭ, — aceleaşĭ ce azĭ încă putem admira: — templul Venereĭ, Basilica, Cele treĭ Curiĭ, Eumachia, templul luĭ Mercur, sala Senatuluĭ, Panteonul luĭ August, templul luĭ Jupiter, — toate la o laltă formând un mănuchiŭ superb de colonade, de statuĭ, de arcurĭ de triumf şi de frontoane. Fiul luĭ Claudiŭ asistă asemenea la reprezintaţiile celor douĕ teatre 'n fiinţă,—teatrul tragic şi Odeonul, maĭ în special destinat comedielor şi pieselor satirice; — intră 'n templul Isis, unde consultă oracolul; onoră cu prezinţa sa băile publice; merse să privească la luptele gladiatorilor în marele Amfiteatru,—cea maĭ vastă clădire din Pompei, care putea să conţie până la douĕ-zecĭ de miĭ de spectatorĭ şi căreĭ se daseră aceste proporţiunĭ din cauză că, pe lîngă locuitoriĭ localĭ, maĭ aveaŭ dreptul să se folosească de dînsa şi ceĭ aĭ oraşelor vecine, cum eraŭ, de exemplu, Nucerieniĭ[1]). — De pe terata circulară, aşezată 'n susul treptelor aceluĭ edificiŭ, se putea avea priveliştea cea maĭ frumoasă ce era dat unuĭ om să vază. In faţă, Vezuviul, acoperit cu viĭ; la nord, munţiĭ Hirpiniĭ, trăgênd liniile lor bizare pe albastrul profund al ceruluĭ; la rĕsărit, muntele Lactarius, cu crestele ascuţite, 'ndulcindu-şĭ, totuşĭ, treptat povîrnişurile până 'n veselele şi mănoasele luncĭ ale Surentuluĭ; la mează-zi, golful Crater, — încîntător, — cu bărcile luĭ, cu soarele luĭ splendid, cu insulele luĭ depărtate!

XLVIII

Aceste diversiunĭ ĭi făcură mult bine, însă nu eraŭ îndestulătoare pentru a ocupa, multă vreme, activitatea minţiĭ luĭ. Spre a evita de a recădea 'n urîtul şi 'n melancolia ce simţea că 'ĭ revin, el căută o ocupaţiune maĭ serioasă şi avu norocul să o găsească, fără multă dificultate, chiar acolo, la 'ndemână. Se ştie că Pompei, 'n secolul întâĭ al ereĭ creştine, şi 'nainte de erupţiunea care 'ĭ suprimă viaţa, era un oraş maritim de primul ordin, cel maĭ comercial din Campania, posedând un port plin de mişcare, 'n care o flotă 'ntreagă s'ar fi putut adăposti [2]), şi un arsenal bogat, capabil, la caz de nevoe, să 'ndestuleze armamentul tutulor cetăţilor din sudul Italieĭ. După rĕsboiul social, când el avu să sufere un lung asediŭ din partea luĭ Sylla, poziţiunea luĭ avantagioasă, la gura fluviuluĭ Sarnus, pe atuncĭ navigabil, între coastele Surentuluĭ şi ale Stabieĭ, pe de o parte, şi ale Herculanuluĭ, pe de alta, atrase atenţiunea asupra-ĭ, şi, printre alte 'mbunătăţirĭ ce i se acordară, se creă 'ntr'însul o şcoală navală, loc de pregătire şi de recrutare pentru comandanţiĭ marineĭ imperiale. Drusus găsi 'n acea şcoală un ţel pentru activitatea sa şi 'ncepu să 'ĭ urmeze cursurile, supuindu-se, de bună voe, regulelor severe de traiŭ şi de disciplină impuse tinerilor de vîrsta sa, sporindu-şĭ vigoarea fisică şi intelectuală prin dure şi continue exerciţiĭ, cătênd să maĭ uite, să maĭ scurteze din timpul ce 'ĭ maĭ rĕmânea să treacă până i se va permite să se 'ntoarcă iarăşĭ la Roma, lîngă scumpa sa Atilia.

---

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

[2]) Vezĭ Titu-Liviŭ, *Istoria romană*; Florus, *Epitome rerum Romanorum.*

XLIX

Pe la epoca aceea, el avu o mare bucurie, căci primi o scrisoare de la iubita sa, care 'i da noutăţi despre dînsa. Pentru a se înţelege 'nsemnătatea unui asemenea lucru, trebue să se ştie că serviciul poştelor, deşi bine organizat, era destinat, pe vremea aceea, numaĭ corespondinţeĭ Statuluĭ, şi că, din această cauză, scrisorile particulare se duceaŭ de sclavĭ saŭ de trimişĭ specialĭ, care, de multe orĭ, puneaŭ un timp foarte 'ndelungat ca să ajungă la destinaţiune. Aceasta se 'ntîmplase şi luĭ Drusus. Cu toate că se afla de aproape treĭ lunĭ în Pompei, el nu primise încă nicĭ o ştire de acasă. Scrisoarea promiseĭ sale luă, decĭ, proporţiunile unuĭ eveniment în ochiĭ luĭ şi produse o impresiune nedescriptibilă asupră-ĭ.

El află, cu acea ocaziune, ceeace 'l interesa maĭ mult să ştie. Atilia suferise şi dînsa după plecarea luĭ, plânsese mult, se 'nbolnăvise de inimă rea, crezuse că n'o să se maĭ însănĕtoşeze. Cu 'ncetul însă puterile 'ĭ reveniseră, iar, acum, deşi era încă mîhnită de a'l şti departe, ea 'ncepuse să se maĭ mîngîe, gîndindu-se că vremea trece şi că despărţirea lor nu va fi eternă.

— »O iubitul meŭ! — 'ĭ scria dînsa, — fiĭ sănătos, îngrijeşte-te, păstrează-te pentru Atilia ta, care, fără tine, n'are nicĭ un cuvînt ca să trăiască! Nu te 'ntrista peste mĕsură de exilul tĕŭ, căcĭ el e menit să te facă maĭ bun, şi aceea care l-a hotărît te iubeşte ca şi mine şi te aşteaptă cu aceeaşĭ nerăbdare. Fă-ţĭ, dimpotrivă, curagiŭ şi te pregăteşte pentru apropiata noastră revedere. In curînd, în adevĕr, — căcĭ timpul fuge, — avem să fim iarăşĭ împreună, şi, atuncĭ, nimic nu va maĭ putea să ne desparţă. Iubirea inimelor noastre va fi ca un lanţ de diamant, maĭ tare decât însuşĭ destinul, la adăpostul căruia vom înnumĕra zile senine, pururea tinerĭ, frumoşĭ şi fericiţĭ!...«

Drusus rĕspunse, puindu-şĭ tot sufletul în condeiŭ ca să 'ĭ exprime cât o iubea, cât o dorea, cât se simţea de 'mbărbătat prin cuvintele eĭ. Şi, astfel, de aci 'nainte, se stabili 'ntre dînşiĭ o corespondenţă regulată, nu destul de deasă, totuşĭ, după cum ar fi dorit, din cauza greutăţilor de comunicare, însă plină de farmec şi instructivă.

L

Ca să dăm o maĭ bună idee de starea sufletelor lor la acea epocă, vom transcri aci câteva din scrisorile schimbate 'ntre dînşiĭ, înainte de evenimentele ce se pregăteaŭ.

— »Scumpă Atilio, — 'ĭ scria Drusus, — mĕ 'ntrebĭ cum trăesc aicĭ. A! iubita mea, de n'ar fi dorul de tine, ce mĕ frĕmîntă, poate că viaţa n'ar fi tocmaĭ neplăcută 'n acest orăşel de provincie, curat, cochet, liniştit, unde totul e mĕsurat şi cumpănit, şi care diferă aşa de mult de vîrtejul asurzitor al Romeĭ noastre!

Dimineaţa, 'n loc de larma tubelor, a goarnelor, a buccinelor ce, din lagărul

Pretorienilor, sosind până la noĭ, mĕ făcea să tresar din somn, când eram acolo, am, acuma, simfonia puţin armonioasă a asinilor de prin prejur, care 'ncep să 'şĭ încerce glasurile, cum se iveşte de ziuă, şi mĕ deşteaptă printr'o muzică, dacă nu tot aşa de rĕsboinică, dar cu bună seamă maĭ sonoră decât cealaltă. Mĕ scol. După ce m'am gătit, un mic *jentaculum*, compus din ouĕ, lapte, miere, fructe, — care, aicĭ, sînt delicioase,—îmĭ dă răbdarea să aştept prânzul de la douĕ-spre-zece, *cibus meridianus*, care adună pe toţĭ aĭ caseĭ 'mprejurul meseĭ. In timpul acesta, dacă n'am şcoală, — căcĭ trebue să ştiĭ, iubita mea, că m'am înscris în şcoala navală şi că am de gînd să deviŭ un marinar desăvîrşit, — mĕ duc să umblu prin câmp saŭ prin oraş.— Oraşul, înconjurat cu ziduri înalte, ridicate, odinioară, de Oscĭ, primiĭ luĭ locuitorĭ, are şapte porţĭ de comunicare. De obiceiŭ, intru pe cea maĭ apropiată de noĭ, adică de vila unde şez, — pe poarta Herculanuluĭ, — solidă construcţiune cu treĭ arcade, una, cea din mijloc, pentru trăsurĭ, iar cele laterale pentru oamenĭ cu piciorul. Odată 'n cetate, apuc pe cea dintâĭ stradă ce mi se prezintă, — pe a Thermelor, a Stabieĭ, a Fortuneĭ, saŭ orĭcare alta, — şi las picioarele să mĕ ducă, fără a căta să le 'ndreptez. E cel maĭ bun mijloc, te asigur, de a te 'ntîlni cu multe lucrurĭ curioase, fără a 'ţĭ da osteneala să umbli după ele. Şi, 'n adevĕr, acelea ce 'mĭ es înainte nu sînt tocmaĭ de dispreţuit. — Iată, maĭ întâĭ, gloata sclavilor meseriaşĭ, închiriaţĭ de proprietariĭ lor întreprinzĕtorilor [1]), ducêndu-se la lucru. Eĭ se opresc însă, maĭ 'nainte, în vre o cârciumă preferită, — la Modestus, la Sarinus, saŭ la Fortunata, — pentru a cheltui mica gratificare ce li s'a dat la plecare. Din nenorocire pentru pelea lor, eĭ nu aŭ totdeauna grija datorieĭ, căcĭ, de multe orĭ, prelungesc maĭ mult decât se cuvine şederea lor prin acele localurĭ şi se expun, astfel, la bătăĭ saŭ la aspre pedepse din partea acelora de care atîrnă! — Continuându-mĭ drumul, mĕ 'ncrucişez, după aceasta, cu cete de clienţĭ, grăbindu-şĭ pasul spre a fi faţă la scularea patronuluĭ lor şi a 'l saluta când se va da jos din pat. Ceĭ maĭ cu dare de mână din eĭ fac regulat acest oficiŭ fără alt profit decât speranţa că, la ocazie, vor primi vre un serviciŭ de la personagiul pe lîngă care s'aŭ alăturat; ceĭlalţĭ îl fac în vederea *sportuleĭ* ce are să li se distribue, căcĭ, aicĭ, ca şi la Roma, datoria patronuluĭ e să hrănească, prin distribuţiunĭ zilnice, pe clienţiĭ sĕĭ fără mijloace. — Maĭ departe, cîrdurĭ de hamalĭ se 'ndreptează spre port, unde corăbiile 'ĭ aşteaptă ca să le descarce; căruţe cu mărfurĭ, trase de boĭ, se vĕd circulând pe strade, cu scîrţîiturĭ ce iaŭ auzul. Obiceiul loculuĭ e ca roatele să fie dintr'o singură bucată, 'nţepenite 'n osie, aşa că osia se 'nvîrteşte dimpreună cu ele şi produce sgomotul nesuferit de care am vorbit. Unde maĭ puĭ ţipetele şi 'njurăturile conductorilor, nevoiţĭ să se oprească, cu trăsurile lor, la rĕspîntiĭ, ca să aştepte pe cele ce vin în sens contrariŭ şi care, din cauza strimtorimiĭ stradelor, n'ar încăpea 'n acelaş timp cu ale lor! Spectacolul e foarte hazliŭ şi, totdeauna, 'l privesc cu o nouă plăcere! — Acum, trec pe dinaintea uneĭ şcolĭ, în năuntrul căreia se năpustesc, cu strigăte de menagerie, copiiĭ ce vin de pe-acasă. Eĭ aruncă, ce e drept, câte-o repede privire pe tabla de

[1]) Vezĭ l'Abbé Chevalier, *Op. cit.*

d'asupra uşeĭ, care reprezintă pe magister înarmat cu un biciŭ şi lovind, fără milă, 'ntr'un băiat gol, ţinut de doĭ tovarăşĭ de aĭ luĭ. Insă această simbolică amintire de ceeace 'ĭ aşteaptă de nu 'şĭ vor băga minţile 'n cap nu pare a 'ĭ impresiona peste măsură, de oarece eĭ îşĭ continuă nebuniile fără mare grijă de ce se va 'ntîmpla maĭ la urmă.—La câţĭva paşĭ de acolo, asist la chipul original adoptat de gospodăresele pompeiene pentru a 'şĭ cumpĕra proviziunile. Dacă casa are maĭ multe etaje, pentru a evita osteneala de a scoborî scările, ele strigă pe precupeţĭ de pe fereastră, se tocmesc cu eĭ în gura mare, apoĭ lasă până jos un coş legat c'o sfoară, care primeşte marfa şi o transportă 'n etagiul superior, — nu totuşĭ fără oarecare pericol pentru trecĕtorĭ, căcĭ, de multe orĭ, el se descarcă 'n capul lor.— Maĭ colo, atenţiunea 'mĭ-e atrasă de o casă frumoasă, cu faţada de stuc alb pe fund roşu, unde golul baso-reliefurilor e de un albastru deschis, cu retuşurĭ negre, ceea ce produce un efect foarte plăcut. E locuinţa Cestoreluĭ, şi mulţimea adunată dinainte-ĭ sînt contribuabiliĭ ce vin să 'şĭ plătească dările către fisc. Agentul Statuluĭ primeşte baniĭ, pe care 'ĭ aşează 'n douĕ marĭ lăzĭ, cu garniturĭ de bronz şi de argint, apărate prin tarĭ broaşte 'mpotriva rĕŭ-făcĕtorilor [1]).— Cu cât înaintez, cu atât priveliştea devine maĭ variată. Marĭ ziduri, spoite cu var, — *alba*, — se ridică 'n toate părţile, acoperite cu inscripţiunĭ electorale saŭ cu reclame de negustorĭ, lăudându-şĭ marfa saŭ puind-o subt protecţiunea cutăruĭ personagiŭ însemnat. Glumeţiĭ şi naiviĭ profită şi eĭ, adesea, de acele paginĭ ce aŭ la dispoziţiune pentru a aşterne pe ele nota lor comică. De exemplu, acest anunţ, scris cu litere lapidare, ce citesc pe un zid: »*Subt consulatul luĭ L. Nanius Asprenas şi al luĭ A. Plotius, mi s'a născut un... măgăruş!*« Iată, 'n adevĕr, o magistratură ilustrată printr'un mare eveniment! — Dar să trecem! Acum, fete tinere se vĕd ducêndu-se la fîntână, cu urne de metal ţinute'n echilibru pe cap; muşteriĭ se grămădesc împrejurul prăvăliilor, vopsite, pe dinainte, cu ceară roşie şi purtând numele proprietarilor scrise cu marĭ litere d'asupra uşeĭ; patricienĭ, în togă albă, cu benzĭ roşiĭ pe marginĭ, urmaţĭ de clientela lor, ce le strigă: »*feliciter!*« [2]) pe toate tonurile, se 'ndreptează, pe jos saŭ în lectice, spre porticele Foruluĭ civil, ca să se plimbe, saŭ spre therme, ca să se 'mbăieze. Mĕ iaŭ după dînşiĭ, şi, dimpreună cu eĭ, pătrunz în aceste ultime stabilimente. — Aci spectacolul e şi maĭ curios încă, dacă se poate. Fiindcă 'mbrăcămintea formează semnul distinctiv al condiţiuneĭ fiecăruia, goliciunea tutulor stabileşte un fel de egalitate 'ntre dînşiĭ, de care eĭ profită pentru a face tot ce le convine. Sgomotul şi dezordinea sînt, decĭ, nedescriptibile 'n asemenea locurĭ. Uniĭ se ţin de mână şi aleargă 'mprejurul putineĭ, gîdilându-se, cu rîsete şi cu ţipete stridente; alţiĭ găsesc că nicăirĭ glasul lor nu e maĭ plăcut decât acolo, şi cântă cât le ia gura; alţiĭ citesc saŭ declamă versurĭ. Pentru a atrage atenţiunea, smulgătorĭ de pĕr, *alipiles*, se amestecă şi eĭ în acest concert discordant, strigă cu o voce ascuţită şi nu tac până nu găsesc subţiorĭ de smuls, adică pacienţĭ care să strige 'n locul lor. Adaugă acestuĭ huet, care ar fi nesuferit chiar într'un loc deschis, sgomotul fric-

[1]) Ele se pot vedea şi azĭ la Museul din Neapole.

[2]) Să trăiască!

țiunilor plebeiene, ce se aud resunând în feluri deosebite, după cum fricționatorul lovește cu mâna 'nchisă saŭ deschisă; al pungașilor prinși asupra faptului furând haine; al bețivilor; al negustorilor de bere și de mîncare, căci mulți iaŭ în baie ușoare alimente; al vînzetorilor de plăcinte, de cîrnați, de dulcețuri, fiecare strigându-și marfa pe o modulațiune deosebită! Singura decență ce se păstrează acolo e că niciodată un fiŭ nu se 'mbăiază față cu tatăl seŭ, nici un ginere la un loc cu socrul seŭ [1]). — De la baie, reiaŭ drumul caseĭ, căci ora douĕ-spre-zece se apropie, și nu voesc să fac să mĕ aștepte cu masa. Ca să mĕ 'ntorc însă, trebue să apuc pe Calea Sacră, mărginită cu morminte, și am, astfel, ocazia să urmez, în aceeași zi, și convoiurile funebre ce 'ntîlnesc în drumu-mĭ. — Cadavrul răposatuluĭ, scăldat, uns și parfumat, îmbrăcat în hainele sale de ceremonie, împodobit cu insemnele demnităților ce a avut, e dus la locul de vecĭnică odihnă cu obrazul descoperit, în mijlocul unuĭ mare concurs de părinți, de amicĭ, de desrobiți, de sclavĭ și de popor, întocmaĭ precum se face și la Roma. Dinainte-ĭ, merg, la sunetul flautelor și al lirelor, femeile plătite pentru a'l jeli și *libitinarii*, saŭ întreprinzetoriĭ de pompe funebre, atașați, aicĭ, pe lîngă templul Libitineĭ, și 'nsărcinați cu tot ce privește 'nmormîntările. Corpul, precedat de imaginele de ceară ale strămoșilor, înșirate 'n ordine cronologică și puse pe manechinĭ îmbrăcați în haine de consulĭ, de pretorĭ, de duumvirĭ, de decurionĭ, după ce sosește la locul de destinațiune, e pus pe *ustrinum* saŭ rugul pe care se ard morțiĭ. Apoĭ, fiul răposatuluĭ sărută buzele 'nghețate ale tatăluĭ seŭ, ĭĭ adresează un întreit adio și depune, 'ntre dințiĭ luĭ, obolul destinat a plăti pe teribilul luntraș al infernuluĭ. Focul e 'n urmă aprins, și flacăra consumă, 'n mijlocul unuĭ nor de fum negru, cărnurile și oasele, ce familia reculege, maĭ apoĭ, într'un văl de in subțire pentru a le spăla cu vin și cu lapte și a le 'nchide 'ntr'o urnă cu roze și cu aromate [2]).

»Iată, scumpă Atilio, ce fel îmĭ trec diminețile, aș putea zice zilele, căcĭ, de la douĕ-spre-zece, la cincĭ, orașul intră 'ntr'un fel de repaos ce 'ĭ taie orĭce activitate. In acele ore de căldură nesuferită, Pompeieniĭ, retrașĭ subt porticele caselor, la umbra deasă a grădinelor, lîngă fîntânele lor răcoroase, se daŭ la dulceața somnuluĭ. In timpul acesta, afacerile sunt suspense, prăvăliile 'nchise, vînzătoriĭ dispăruți. Tocmaĭ către seară, viața publică 'ncepe să 'și reia din activitatea sa. Atuncĭ, lumea se duce la teatru saŭ la alte distracțiunĭ favorite. Eŭ însă, 'n ceasurile acelea, prefer să staŭ acasă, 'nchis și față 'n față cu imaginea ta, dulce crîmpeiŭ al sufletuluĭ meŭ! Și această parte a vieței mele e cu mult cea maĭ frumoasă, fiindcă ea 'mĭ vorbește de tine, și numaĭ de tine! O când o să se termine exilul acesta ce ne umple pe amîndoĭ de disperare! Când o să ne revedem, ca să ne putem spune pe 'ndelete tot ce avem pe inimă! Când o să fim unul al altuia pe d'a 'ntregul și pentru totd'auna!... Unul al altuia!... E oare cu putință ca lucrul acesta să se 'ndeplinească? Nu știŭ; însă el ar fi un eveniment

[1]) Vezĭ Dézobry, *Rome au siècle d'Auguste.*

[2]) Vezĭ l'Abbé Chevalier, *Op. cit.*

aşa de fericit, încât un fior mĕ apucă gîndindu-mĕ la dînsul! Maĭ spune şi tu ceva pentru a 'mĭ risipi temerile. O speranţă dată de tine mĕ poate ridica la cer! o asigurare venită din parte-ţĭ va face să 'nceteze, pentru mine, eternităţĭ de nelinişte şi de 'ndoeală!..«

— »Druse, — 'ĭ rĕspundea ea, — scumpe şi mult dorite Druse, sfîrşitul scrisoreĭ tale m'a 'ntristat, vĕzênd temerile tale şi ne'ncrederea ce aĭ în viitor. Mie însămĭ, ĭţĭ mărturisesc, asemenea negre ideĭ îmĭ vin din când în când; însă mĕ grăbesc să le gonesc, căcĭ la ce mi-ar folosi să le daŭ adăpost în minte-mĭ! Ele m'ar face, de sigur, şi maĭ nefericită, şi nu e nevoe, crez, să măresc încă durerea, deja destul de mare, ce am de a trăi departe de tine!

»Aicĭ, în Roma, lucrurile sunt aproape tot astfel precum le-aĭ lăsat. Venerabila Antonia, protectoarea noastră, e plină de aceeaşĭ bunătate pentru mine, şi aceasta mĕ face să mĕ 'ntreb cu descuragiare când şi cum mĕ voiŭ putea plăti de binefacerile eĭ. Claudia şi Antonia, surorile tale, sunt foarte bine şi devin din ce 'n ce maĭ frumoase. Ele staŭ toată ziua cu mine, mĕ iubesc, şi când se 'ntîmplă să mĕ vază cu ochiĭ roşiĭ, plânşĭ de dorul tĕŭ, scumpe Druse, nu ştiŭ ce să maĭ facă ca să mĕ mîngîe. O! în privinţa aceasta, sunt foarte răsfăţată, nu avea grije. Tu singur parĭ a fi fost maĭ năpăstuit, cu toate că Arria Marcella, la care te afli, spuĭ că te 'ngrijeşte ca pe un copil al eĭ! Mamă-mea, Apicata, vine şi dînsa foarte des să mĕ vază şi ne aduce veştĭ de prin oraş. Cât de bună e biata mama şi ce mare dragoste am pentru dînsa! Crez însă că mi-ar fi şi maĭ scumpă dacă ar fi maĭ îndurătoare pentru tatăl meŭ, Sejan. E adevĕrat că purtarea acestuia cu ea a fost nedreaptă şi că a făcut-o mult să sufere. Totuşĭ, pentru mila noastră, a copiilor, ea ar fi trebuit să uite deja şi să 'l erte. Din potrivă, ura eĭ în contra-ĭ creşte pe zi ce merge, şi lucrul acesta grozav mĕ mîhneşte. Mĕ mîhnesc încă şi noutăţile ce ea comunică venerabileĭ Antoniĭ şi după care spiritele 'n oraş ar fi foarte 'ntărîtate 'mpotriva luĭ tata, nu ştiŭ pentru ce. O sĕrmanul tata! numaĭ să nu i se 'ntîmple vre un rĕŭ! El a fost totdeauna plin de bunătate pentru mine, şi 'l iubesc din toată inima, şi 'ĭ doresc tot binele!

»Zilele trecute, am avut, aicĭ, o mare serbare: nunta vară-teĭ, Agripineĭ, fiiceĭ luĭ Germanicus, cu Cneius Domitius, nepotul divinuluĭ August [1]). A fost ceva foarte frumos; pĕcat că nu eraĭ şi tu ca să te bucurĭ dimpreună cu toţĭ câţĭ aŭ asistat la ceremonie! Rudele şi prietenĭĭ eraŭ veselĭ d'a vedea scăpată de orĭce grijă pe o fiinţă aşa de blândă ca tînĕra Agripina, peste capul căreia aŭ trecut, în ultimele vremĭ, atâtea vijeliĭ şi ce părea osîndită la o vecĭnică nenorocire. Nu fără lacrimĭ, în adevĕr, ne aminteam că mamă-sa se află încă exilată 'n insula Pandataria şi că fraţiĭ eĭ ceĭ maĭ marĭ aŭ avut un sfîrşit aşa de tragic. Dar, pe de altă parte, ne părea bine d'a o şti 'ncredinţată luĭ Cneius Domitius, un om, nu numaĭ de o naştere ilustră, dar încă 'nzestrat cu toate calităţile ce promit o viaţă

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

bună şi fericită. Perechea era minunat de potrivită, şi tînĕra mireasă, maĭ frumoasă decât orĭ când, lua ochiĭ prin podoabele ce o acopereaŭ şi prin vălul eĭ nupţial, *flameum*, de culoarea şofranuluĭ, care punea 'mprejurul obrazuluĭ eĭ de fecioară un fel de aureolă galbenă. Fiindcă, totuşĭ, o bucurie nu poate nicĭodată să fie desăvîrşită, un incident, abia băgat în seamă de ceĭlalţĭ, mi-a stricat, mie, toată dispoziţiunea. Pe când ne 'ntorceam de la locuinţa mareluĭ Pontefice, care a oficiat, reprezintînd pe tatăl mireseĭ, şi a făcut tradiţiunea acesteia în locu-ĭ, aruncîndu-mĭ ochiĭ asupra mulţimeĭ, ce staţiona 'n For, văzuiŭ iarăşĭ pe acel Holconius Albinus care m'a spăimîntat o primă dată. El era 'mbrăcat în acelaş costum, avea aceeaşĭ atitudine, inspira aceeaşĭ groază, amestecată de desgust, ce mĕ izbise deja. Cum mĕ zări, el îşĭ pironi iarăşĭ privirea cu neruşinare asupră-mĭ, îşĭ puse mâna la petazul sĕŭ de pîslă roşie, ca spre a mĕ saluta, şi buzele-ĭ se mişcară 'ntr'un murmur de vorbe ce nu putuĭ auzi. Emoţiunea ce simţiĭ în acel minut era prea mare pentru a mĕ fi putut stăpîni. Aruncaiŭ, decĭ, un ţipet, ce făcu pe toţĭ să se mire, maĭ ales că găsiiŭ de prisos de a le spune cauza turburăriĭ mele, de care, de sigur, eĭ ar fi rîs. De atuncĭ, iubite Druse, toate vechile-mĭ terorĭ mi-aŭ revenit, şi cu maĭ multă tărie decât înainte. Tu singur, de aĭ fi aicĭ, aĭ putea să mi le potoleştĭ. Insă, vaĭ! tu eştĭ departe! tu eştĭ legat de ţĕrmul tĕŭ, ca şi mine, pentru cine ştie câtă vreme! tu suspinĭ, după cum fac şi eŭ, dar fără folos, căcĭ nu poţĭ căpăta voea de a 'ţĭ rupe lanţurile şi de a sbura 'n braţele aceleĭ ce te aşteaptă şi te doreşte!...«

— »Iubită Atilio, — 'ĭ scria Drusus de iznoavă, — bucură-te, căcĭ am să 'ţĭ anunţ o mare noutate! Dar ştiĭ, mare de tot! Maĭ 'nainte însă de a ţi-o spune, lasă-mĕ să respir puţin. Bucuria, 'n adevĕr, e grea de purtat, şi, 'ntocmaĭ ca şi durerea, ea taie puterile!

»După citirea ultimeĭ tale scrisorĭ, în care 'mĭ descriĭ cu atâta emoţiune temerile şi spaimele tale, — după mine nejustificate, — o hotărîre eroică 'mĭ rămânea de luat. De mult, formasem planul de a mĕ duce la Capreea pentru a cădea la picioarele 'mpĕratuluĭ şi a 'l ruga să ne acorde voea după care inimile noastre suspină de atât timp. Eram cu atât maĭ încuragiat de a întreprinde acest drum, cu cât auzisem de buna primire ce a făcut vĕruluĭ meŭ Caiu, pe care, 'ntr'o singură zi, dispensându-l de formalităţile obicinuite, l'a autorizat să lepede roba pretestă pentru cea virilă. Aveam, decĭ, tot dreptul că sper că el nu va fi maĭ sever cu mine. Cu toate acestea, o timiditate neinvincibilă mĕ ţinea în loc şi mĕ făcea să amân mereŭ un demers de la care atîrna fericirea noastră. Scrisoarea ta mi-a ridicat orĭce şovăelĭ, şi, subt stăpînirea impresieĭ viĭ ce mĭ-a pricinuit, m'am decis numaĭ decât şi am scris divinuluĭ Tiberiŭ să 'mĭ acorde permisiunea de a veni să 'l vĕz şi să 'ĭ prezint omagele mele. El mĭ- a rĕspuns fără 'ntârziere, acordându-mĭ voea cerută, astfel că, acum, sunt sigur că 'l voiŭ vedea şi că voiŭ reuşi să 'l înduplec. Căsătoria noastră se va face, decĭ, cît de neîntîrziat! O iubită Atilio! cât sunt de fericit de acest eveniment! Ce fericită veĭ fi tu însăţĭ când veĭ

afla de dînsul! Dar să nu perdem timpul fără folos! După-ce ţi-am scris, în grabă, aceste rînduri, ca să te bucuri şi tu, mĕ duc să 'mi fac pregătirile de plecare, căci, mâine dimineaţă, o triremă mĕ aşteaptă pentru a mĕ transporta 'n Capreea. Adio dar, scumpă Atilio! de o mie de ori adio! Saŭ, mai bine, la revedere 'n curînd; cât se poate de mai în curînd!...«

LI

După ce sfîrşi această scrisoare, Drusus o 'nchise 'ntr'un sulişor de pele, ca să nu se strice, şi o 'ncredinţă sclavului însărcinat să o ducă la destinaţiune, şi care aştepta, gata de plecare. Apoi, eşi 'n grădină. El simţea trebuinţă să umble, să respire, să 'şi potolească nervii, ce vibraŭ de emoţiune şi de nerăbdare. Neastîmpărul îl urmă însă şi 'n acest loc. După ce se plimbă pe toate cărările, se 'ntinse şi se tăvăli prin earbă, îşi muiă mâinile şi picioarele, ca să se răcorească, 'n marea ce se întindea până acolo, el se aşeză subt un pĕr, plin de fructe, de o speţă mică, însă de un gust delicios, şi căta să pue niţică ordine 'n ideile sale. El nu reuşi, totuşi, decât să le 'ncurce şi mai rĕŭ. Imaginea Atilieĭ îl urmărea cu o putere de realitate ce parcă n'avusese nicĭodată păn'atuncĭ în aşa grad. El o vedea stând dinainte-ĭ, surîzêndu-ĭ, chemându-l, arătându-ĭ cerul imens, de un albastru profund, îndemnându-l s'o ia 'n braţe şi să sboare cu dînsa 'n infinit. Pe urmă, scena se schimba. I se părea că Tiberiŭ îl primise, 'ĭ încuviinţase cererea, 'l încărcase cu daruri, 'l pornise 'napoi, la Roma, unde trebuea să se facă ceremonia nupţială. Acum, el era mire, auzea eşind din gura luĭ Sejan cuvintele sacramentale, prin care, el, tatăl feteĭ, se lepăda de puterea sa asupra acesteia şi o transmitea, dimpreună cu fata, luĭ Drusus, ginereluĭ sĕŭ, se vedea 'nchis, cu iubita sa, 'n cubicula lor nupţială, privind cum cădeaŭ după dînsa vălurile ce 'ĭ acopereaŭ formele divine şi cum, seducătoare, ea se oferea 'mbrăţişărilor luĭ pasionate. De odată, el tresări, rechiemat la simţul realităţiĭ printr'un mic sgomot, tocmaĭ în momentul când se credea mai fericit, şi, constatând că fusese prada uneĭ închipuirĭ, vechile-ĭ îndoelĭ începură să 'ĭ revie. El îşi zise că 'ncercarea luĭ de mâine era să fie inutilă, că Tiberiŭ n'avea nicĭ un motiv să 'ĭ acorde cererea, că, dimpotrivă, el putea să 'l primească foarte rĕŭ şi că, astfel, proiectele sale eraŭ destinate să aibă soarta visuluĭ frumos de adineaorĭ, ce un nimic fusese 'n stare să risipească. O luptă se 'ncinse atuncĭ într'însul. Pe rînd, descuragiat saŭ plin de speranţe, el se silea să se convingă, prin raţionamente, că izbînda'ĭ era asigurată. Superstiţios ca toţi contimpuraniĭ sĕĭ, el chemă, ca să dea mai multă tărie demonstraţiilor sale, 'ntîmplarea 'n ajutoru-ĭ, cerêndu-ĭ confirmarea dorinţelor sale prin vre un semn vădit venit din parte-ĭ. Astfel, el luă o distanţă hotărîtă, pe care 'ncepu să o mĕsoare cu pasul, zicênd, la fiecare pas ce făcea, *da* saŭ *nu*, pînă la capătul distanţeĭ. Dacă pasul din urmă cădea pe *da*, proba era că avea să reuşească, dacă pe *nu*, că contrariul era să se 'ntîmple. El re'ncepu de mai multe-orĭ această experienţă, însă rezultatul ce obţinu nu 'l satisfăcu pe deplin, fie din cauză că rĕspunsurile fură contrazicătoare, fie din cauză că, 'n do-

rinţa-ĭ secretă de a obţine un *da* favorabil, el săvîrşea, fără voe, micĭ înşelătorii, mărindu-şĭ saŭ micşorându-şĭ pasul după trebuinţă. In cele din urmă, el recurse la o 'ncercare care exludea posibilitatea oricăreĭ fraude. Luă o pară şi, asvîrlind-o 'n aer, îşĭ zise că trebuea să o prinză 'n gură, la cădere. Dacă, din treĭ aruncăturĭ, va reuşi să o prinză odată, dovada era că zeiĭ sînt pentru dînsul şi că voiagiul sĕŭ la Capreea era să se termine cu bine. Incântat de ideea acestuĭ oracol pe care probabil că 'l vĕzuse practicându-se şi de alţii, el se grăbi a o pune 'n executare! Dar, — o! teribilă 'ntîmplare! — după ce scăpă para 'n douĕ rînduri, la a treia oară, când rezultatul era să fie cel decisiv, Drusus calculă aşa de bine poziţia cădereĭ şi deschise o gură aşa de mare ca să prinză fructul, încât acesta, favorizat de micu-ĭ volum, se strecură printre buze şi dinţĭ şi se duse de se 'nfipse 'n gîtlegiul nenorocituluĭ tînĕr, pe care 'l astupă cu desăvîrşire [1]). Fiul luĭ Claudiŭ simţi un nuor că i se lasă pe ochĭ. El îşĭ puse mâinile cu repeziciune la gît, silindu-se, din răsputerĭ, să scoată corpul străin ce 'l sugruma. Dar toate sforţările sale fură zadarnice, căcĭ para se afunda şi maĭ adinc la orĭce opinteală făcea ca să o dea afară. Lipsit de ajutor, — căcĭ era singur în grădină, — fără putere de a maĭ alerga saŭ de a chema, el căzu fără simţire şi, 'n curînd, îşĭ dete sfîrşitul. Tocmaĭ într'un târziŭ, spre spaima Arrieĭ Marcelleĭ, oameniĭ caseĭ îl găsiră mort. El încetase din viaţă chiar în locul unde avusese ultimu-ĭ vis de fericire.

(sfîrşitul în numĕrul viitor).

CIRU OECONOMU.

[1]) Vezĭ Suetone, *Claudiŭ*.

Ruina bisericeĭ catolice Sănicoara din Curtea de Argeș, (Neagoe Voevod).

Bibl. Centr. Universit. Iași

INFINITUL

«Lungă e noaptea timpului fără limite,
și repede visul vieții.»
Schopenhauer.

Ați privit poate adesea bolta ceruluĭ înstelată, ați admirat minunata scînteere a miilor de puncte de foc numite stele, și poate ați simțit atuncĭ cât suntem de micĭ în fața imensității natureĭ.

Și voĭ, care obicĭnuițĭ mintea voastră a vedea în acele »ținte de foc înfipte în azurul ceruluĭ«, cum ar zice un poet profan, tot atâția sorĭ ca soarele care revarsă lumina de viață asupra bietuluĭ nostru pămînt, și o veți obicĭnui tot astfel să-și închipuiască, împrejurul fiecăruĭ soare, gravitând pămînturĭ ca al nostru, ce simțiți atuncĭ când privirea voastră se pierde pe negrul înstelat?

Vĕ simțiți așa de micĭ încât dispăreți: mărimea Universuluĭ nu poate sta alăturĭ cu infinitul mic.

Și tocmaĭ poate din cauza asta omul găsește uneorĭ mîngâerea privind în nopțĭ senine sclipirile atât de depărtate...: — ele vĕd totul, și câte trec, și aŭ trecut, și vor trece; dar fața lor va rĕmâne pururĭ aceeașĭ.

Poetul a zis:

» . . . Când te gîndeștĭ câțĭ alțiĭ aŭ maĭ privit le ele
Spunênd ce dor 'ĭ 'ncinge, câțĭ n'aŭ cerut la stele
O dragoste pierdută, și câțĭ apoĭ s'aŭ dus
Sub fața neschimbată a ceruluĭ de sus. . .»

Căcĭ ele vĕd sbuciumările vane, vĕd luptele ultra-microscopice agitând popoare de furnicĭ, vĕd ochĭ aruncând priviri de iubire spre ele, și vĕd alțĭ ochĭ închizêndu-se sub aripa neantuluĭ... — Ne închipuim noĭ că ele pot să vadă, deși pentru ele acestea nu există, cum nu există nicĭ pământul, care

[1]) (H. G. Lecca în Bianca).

la un loc cu toate planetele dă un punct luminos contopit în al Soareluĭ, şi care pentru alţĭ ochĭ visătorĭ de acolo de sus, nu e decât o blândă şi scînteetoare stea, ca aceea către care se duc privirile noastre vagĭ...

* * *

Mîngâerea bieteĭ omenirĭ e că se crede singură în Univers. Cât de efemere şi cât de imperceptibile sunt cele maĭ »marĭ« acţiunĭ omeneştĭ, care dispar ca o scîntee în faţa imensităţiĭ timpuluĭ şi a spaţiuluĭ!

Când te gîndeştĭ că nu o viaţă de om, cu toate pasiunile şi simţimintele eĭ, dar chiar viaţa întreguluĭ pămînt, care a coprins, coprinde şi va coprinde miĭ de miliarde de vieţĭ, nu e în faţa eternuluĭ infinit nicĭ ca picătura de apă în Ocean.

Pămîntul se va stinge. Şi oricât de departe e pentru mintea celor de azĭ întîmplarea acestuĭ fericit cataclism, el nu valorează nimic în Univers, durata nu ĭ-a fost maĭ lungă decât o secundă faţă cu viaţa eternă.

Şi ce ar pierde universul dacă punctul imperceptibil, numit »pămînt,« cu tot întregul sistem planetar, s'ar rostogoli zdrobindu-se prin spaţiul nesfîrşit? Pentru noĭ, infimiĭ locuitorĭ de pe dînsul, ar fi cea maĭ plăcută moarte şi o satisfacere egoistă de a şti că aĭ pierit *cu toţĭ* semeniĭ tĕĭ, — că n'a maĭ rĕmas nicĭ unul, — că te-aĭ unit cu ceĭlalţĭ morţĭ aĭ pămîntuluĭ ce te-a purtat, — şi pulberea corpuluĭ tĕŭ va lua drumul infinituluĭ, călĕtorind poate pentru vecie prin spaţiurile intersolare!

Şi într'o zi aurie a planeteĭ 5-a din sistemul steleĭ α din Andromeda, — spre pildă, — un liniştit locuitor al ziseĭ planete, se va pomeni d'asupra capuluĭ cu catarama calţaveteĭ uneĭ nostime cocoane de pe pămînt, — să 'ĭ zicem din Bucureştĭ, — saŭ cu dintele luĭ Carol cel Mare. Astronomiĭ, reuniţĭ în congres extraordinar, îşĭ vor bate capul să afle de unde şi cum provin acele miraculoase corpurĭ, fără să bănuiască câtuşĭ de puţin că, cu miĭ de milioane de anĭ înainte, dispăruse o biată steluţă de pe cer, — soarele nostru, — împrejurul căreia se învîrtea o planetă, şi în acea planetă trăiaŭ milioane de fiinţe, din care una, o frumoasă doamnă, îşĭ lega cu panglică de matasă ciorapiĭ negri împodobitorĭ aĭ unor splendide picioruşe...

E cam tot ce rĕmâne din glorie!

Căcĭ în definitiv ce e, şi la ce serveşte gloria? E atât de trecĕtoare! Ea nu durează nicĭ cel puţin cât omenirea saŭ cât pămîntul. Dacă istoria raportează faptele oamenilor de acum cel mult 4.000 de anĭ, nu le va păstra tot astfel peste 10.000. Istoria începe de atuncĭ de când omul a început să se civilizeze, şi cu cât înaintăm în aşa zisa civilizaţie, oameniĭ marĭ sunt maĭ mulţĭ, maĭ multe gloriĭ strălucitoare apar, şi cele ce se pierd în noaptea timpuluĭ nu vor maĭ oferi interes urmaşilor noştri. Napoleon va maĭ exista puţin peste 50 de secolĭ, dar peste 100 de secolĭ faima luĭ va fi poate ştearsă.

Căcĭ nimic nu durează pe lume.

Dar cum nimic însă nu se pĭerde, ne putem închipui cum fragmentele pulverizate ale pămîntuluĭ cu toate ale sale, mergênd în linie dreaptă şi cu o viteză formidabilă, le va trebui miĭ de milioane de anĭ până vre-unul din ele să se oprească de cel maĭ apropiat corp ceresc, în cazul când nu vor urma călĕtoria fără sfîrşit!

* * *

De ce în imaginaţia ta, în decurs de atâtea secole, de ce aĭ vĕzut, omenire, în luminile de sus, numaĭ un ornament care desfată privirea ta egoistă?

Suntem efemerĭ, nu numaĭ în spaţiŭ, dar chiar pe pămînt: de ce să nu ne dăm seama de nesfîrşita fecunditate a Natureĭ, de ce să nu rĕsfoim filele singureĭ şi adevĕrateĭ ştiinţe: astronomia?

Ziua ne-o dă soarele; dacă n'ar exista el, n'ar exista nicĭ planetele, fiiĭ sĕĭ materialĭ, care aŭ viaţă din şi printr'însul. Pămîntul, această masă enormă care ne înminunează, devine un pitic pe lîngă marele sĕŭ stăpîn, incandescentul soare, de 1.300.000 orĭ maĭ mare în volum ca dînsul. Şi

dacă o forţă închipuită ar precipita acest »mare pământ« în Soare, 'şĭ-ar înemeri acolo unde se vĕd ceeace noĭ numim pete solare, enorme prăpăstiĭ formate din ebuliţiunea materieĭ vecĭnic de foc, ar dispare pentru totdeauna în fundul eĭ, fără ca Soarele să-şĭ dea seama, — dacă ar putea. Intocmaĭ ca o musculiţă ce s'ar arunca în gura unuĭ leŭ.

Numĕrul stelelor, vĕzute cu instrumente optice, e nesfîrşit; dar câte nu se pot vedea de loc! Fiecare din ele ştim că e un soare ca al nostru, şi ca urmare, fiecare are împrejurul sĕŭ grupe de sateliţĭ, de pământurĭ ca al nostru, care şi eĭ aŭ Lunele lor, şi vieţuitoarele, şi civilizaţia lor...

Sirius, cea maĭ strălucitoare stea, şi una din cele maĭ apropiate de noĭ, e de vreo 1.300 de orĭ maĭ mare ca Soarele nostru, şi câte nu sunt mult maĭ marĭ chiar decât acel astru!

E spăimîntător a ne gîndi la masele acestea enorme, care plutesc în spaţiŭ cu cortegiile lor de planete, prin simpla forţă a atracţiunĭĭ universale, acea forţă pe care mintea omenească n'o poate înţelege. E maĭ spăimîntător când ne ducem gîndul la distanţele incomensurabile care despart aceste corpurĭ, şi când, făcênd calculul distanţelor, — azĭ maĭ sigure pentru un astronom decât literile ce avem sub ochĭ, — găsim că lumina de la Sirius, de exemplu, ne vine în *10* anĭ.

Lumina, care străbate 300.000 kilometri pe secundă, şi care *de la* Soare ne vine în 8 minute şi 13″! Calculând distanţa ce parcurge în 10 anĭ, găsesc kilometre 23.784.536.000.000!

In astronomie nu e posibil a se numĕra cu simple unităţĭ, ci cu unităţĭ de milioane...

Pentru alte corpurĭ, alţĭ Sorĭ, trebuesc lumineĭ sute, chiar *miĭ*, sute de miĭ şi *milioane* de anĭ, până ce o rază din acele corpurĭ să ajungă la noĭ! Cu alte cuvinte, noĭ vedem cum era acel astru acum 3—4.000 etc. de anĭ, *nu* cum e azĭ, când poate când multe din care strălucesc pe cer pentru ochiĭ noştri nu maĭ există de mult.

Pentru un observator de acolo, soarele nostru e încă o nebuloasă, pentru altul poate nicĭ n'a început a se forma...

Şi ceeace vedem noĭ cu ochiĭ, şi cu instrumentele de care dispunem, e un univers, departe, lîngă care se întinde un altul necunoscut nouĕ, şi apoĭ un altul, şi altul... Spaţiul e Infinitul!

Acele miĭ de milioane de stele care compun făşia albă ce brăzdează cerul dintr'o parte într'alta, numită poetic calea lactee saŭ »drumul robilor«, şi care împreună cu celelalte milioane rĕspîndite pe toată bolta ceruluĭ, formează Universul cunoscut de noĭ, n'aŭ oare alt scop decât să existe zadarnic cu sateliţiĭ lor?

Oare scopul nesfîrşituluĭ numĕr de planete e să fie pline de o moarte vecĭnică? Nu e ceva, pentru care nepĕtrunsa Natură — Dumnezeŭ, a făcut toate acestea?—Da. Şi acel ceva, scopul întregeĭ creaţiunĭ, care înspăimîntă gîndul nostru, e *Viaţa*.

* * *

Neapĕrat că *nu* de viaţa materială, faza primordială a oricăreĭ vieţĭ, e vorba aicĭ, ci de altceva

E peste putinţele firiĭ omeneştĭ o concepţiune clară asupra scopuluĭ vieţiĭ universale, maĭ drept,—spirituale. Natura, personificată în Dumnezeŭ, a avut grijă ca cea maĭ înaltă concepţiune, — chiar pentru ea, — să fie ascunsă în corpurĭ muritoare, care singure să nu-şĭ dea seama.

Astronomia ne dă pozitivul, realul; *spiritismul*, o consecinţă fatală a celeĭ maĭ superioare ştiinţe, caută tocmaĭ a proba negativul-abstract.

Să ne închipuim în mod grafic abstractul şi concretul: infinitul şi mărginitul. Cercul ne dă o idee maĭ vagă, şi vom reprezinta prin el pe cel dintâĭ; iar pe al duoilea prin o formă maĭ sistematică, maĭ mensurabilă, pătratul:

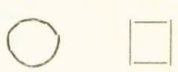

Avem cele douĕ puncte extreme ale antagonismuluĭ:

Legate cu: *Infinitul — Mărginitul*
Abstract — Concret

Vom reprezinta şi ce urmează în aceeaşĭ ordine de cerc şi patrat. — La prima cugetare, din aceste forme opuse se deşteaptă în noĭ ideea a douĕ alte alte forţe antagonice:

Necunoscutul — Cunoscutul
Ceeace e echivalent cu: Neştiinţa — Ştiinţa

Pentru noĭ, oameniĭ, explicarea a ceeace e ştiut şi a ce nu e ştiut, sunt cele douĕ stărĭ:

Viaţa — Moartea
Saŭ concretizând: Lumina — Intunerecul

Dacă ne raportăm la cele douĕ forţe imaginate de muritorĭ, şi a căror expresiune o găsim în toate religiunile, cu deosebite personificate la Arĭĭ-Perşĭ, prin Ormuz şi Ahriman, avem:

Binele — Rĕul

In fiinţa umană, — în *orĭce* fiinţă universală, — trebue să dăm peste douĕ puterĭ contrariĭ, antagonice, şi care să se poată aseměna cu clasificările de maĭ sus. Orĭce forţă trebue să existe prin alte douĕ, care să caute a se distruge, susţinêndu-se în acelaş timp. Vom avea dar:

Spiritul — Materia

E treapta din urmă a scărĭĭ Infinituluĭ; e cea maĭ aproape de noĭ şi cea maĭ susceptibilă de a fi concepută de mintea oamenilor. Cine ştie dacă fiinţe din alte planete, — pe care noĭ nicĭ nu le bănuim, — nu le-aŭ conceput deja şi n'aŭ început să urce cu încetul treptele care duc la deplina cunoaştere a forţelor contrariĭ, isvorul vieţiĭ eterne!

* * *

Şi voĭ care vĕ daţĭ titlul de *ateĭ*, găsiţĭ vre-o interpretare logică, vre-un sens la acest cuvînt? E cea maĭ puternică personificare a egoismuluĭ şi vanităţiĭ umane. N'aţĭ privit cerul nicĭodată, nu v'aţĭ dat seama de forţele natureĭ, nu v'aţĭ dat seama chiar de a voastră persoană, produs al forţelor.

Căcĭ, cunoaştem origina cosmogonică a lumilor. Dintr'un conglomerat de materie găzoasă, imponderabilă, incandescentă, prin învîrtirea eĭ cu o viteză greŭ chiar de imaginat, cu timpul, — milioane de anĭ, — materia nebuloasă a devenit maĭ substanţială, apoĭ lichidă dar tot incandescentă. Prin teribila forţă centrifugă ce o agita şi-a format un centru dens şi a radiat la distanţe enorme împrejurul eĭ fragmente din materia-ĭ totală. Acele fragmente aŭ continuat mişcarea primordială, în plus acea de rotaţiune în jurul centruluĭ comun, — să-ĭ zicem acum Soare, — ce le-a dat naştere.

A prins apoĭ o crustă, a devenit cu încetul solid, numaĭ cu singur centrul incandescent, şi a format ceeace numim planete.

Când apoĭ soliditatea lor s'a întins prea mult, consistenţa a dispărut odată cu viaţa de pe ele; şi când înfine şi acel soare, focarul de viaţă al, lor a început să se răcească tinzênd spre solidificare, adio sistem! Şi apoĭ dispariţia luĭ în neantul de unde apăruse.

E vecĭnica istorie, — fără început şi fără sfîrşit, α şi ω, imutabilă şi fără excepţie, — a lumilor şi sistemelor din Univers.

Aşa a început şi al nostru, cu planetele şi soarele sĕŭ, aşa trăeşte, aşa se va distruge în spaţiul fără limite pentru a da loc la altele, şi altele...

»Durata Universuluĭ, zice Flammarion, va fi fără sfîrşit. Pămîntul se va sfîrşi, şi nu va maĭ fi într'o zi decât un mormînt. Dar vor fi încă noĭ Sorĭ şi nouĕ pămînturĭ, nouĕ primăverĭ şi zîmbete, şi totdeauna viaţa va înflori în Universul fără marginĭ şi fără sfîrşit«.

Când nicĭ un sgomot nu va turbura natura, când stelele vor licări pe cer în toată splendoarea lor misterioasă, priveşte mult cu faţa în sus, la acele lumĭ depărtate, la infinitul corpurilor cereştĭ, care ca şi soarele nostru sunt încunjurate de corpurĭ, populate de fiinţe, unele maĭ superioare, — oh, de sigur mult maĭ superioare decât semeniĭ tĕĭ; şi contemplând, cugetă...

Cugetă la depărtările enorme ce ne desparte de acele astre, atât de enorme încât cele maĭ puternice instrumente nu pot să le facă maĭ marĭ de cum le vezĭ, cugetă la mărimea lor proprie, la numĕrul lor care n'are sfîrşit şi la pămînturile ce însoţesc pe fiecare în parte, — pe fiecare din stelişoarele din calea lactee!, şi pĕtrunde...

---

[1]) *Uranie*, p. 50, ed. *Figaro*.

Pĕtrunde acum un lucru, pentru care simţĭ că-ţĭ zdrobeştĭ creerul, pĕtrunde *imensitatea spaţiuluĭ*. E peste putinţă: Gîndeştĭ că spaţiul *n'are* limită; orĭcât ţi-aĭ închipui că se întinde nu poţĭ să vezĭ *cum* se sfîrşeşte. Presupune chiar că aĭ dat de hotarele luĭ: dar dincolo ce e? Fiindcă *trebue* să fie ceva, trebue să fie un vid şi dincolo;... nu se poate sfîrşi.

Iar peste aceste îngrozitoare spaţiurĭ inter-siderale vor fi alte spaţiurĭ, şi altele, şi toate vor trebui să fie populate de astre, de lumĭ, de vieţĭ, şi veĭ merge cu gîndul o viaţă întreagă, — dar nicĭodată gîndul nu se va putea opri: — e imposibil...

Universul nu poate avea sfîrşit; Universul n'are sfîrşit.

Centrul luĭ e şi aicĭ, e şi în strălucitoarea Wega, e orĭunde; centrul infinituluĭ e pretutindenĭ şi nicăerĭ.

Dar nu cuteza să încercĭ a-ţĭ închipui cum a început. M'am încercat adesea: nu e pentru mintea locuitorilor de pe pămînt aceasta, tocmaĭ fiindcă e prea simplu. — Universul nu s'a început nicĭodată! — A fost.

Şi de aceea, chiar cine 'şĭ zice cu fală »Ateŭ«, să recunoască a-tot puternicia Natureĭ, care nicĭ nu ne dă voe să ne îndoim de formidabilele eĭ opere, ce nu se pot dirige singure. Trebue *o forţă* superioară care să prezide acele revoluţiĭ titanice, care să le conducă şi care să fie pretutindenĭ, decĭ să fie confundată în Infinit.

Acea forţă incomensurabilă, nepĕtrunsă de oamenĭ, a fost totuşĭ simţită saŭ bănuită de eĭ, şi de aceea aŭ apropiat maĭ mult *Natura* de mintea lor, numind-o

Dumnezeŭ!

Octav-George Lecca.

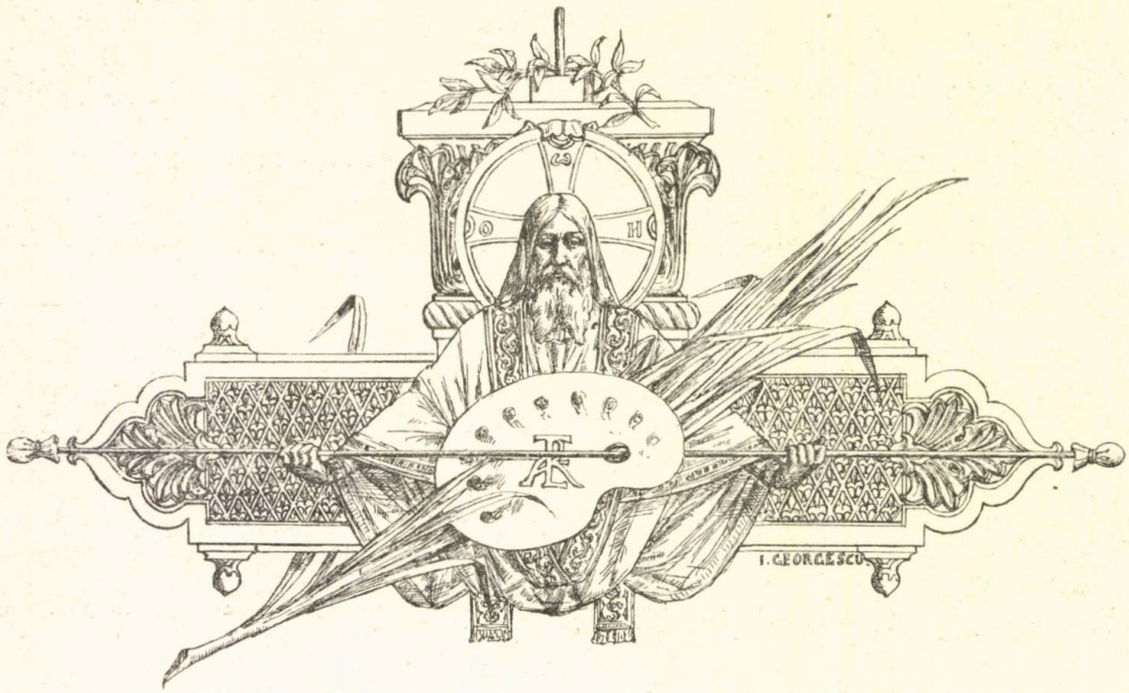

STRAJĂ

Împânzit-a lunca toată
Ne-nțeleasa luneĭ vrajă;
Numaĭ plopul spune basme
Stând de strajă.

Din departe-abia s'aude
Câte-un pitpalac cântând,
Și'n tufiș privighetoarea,
Când și când.

Șopotind, pârîul trece,
Blând copil povestitor,
Basmul dragosteĭ el spune
Florilor.

Sufletu-mĭ întreg coprins-a
Ne-nțeleasa luneĭ vrajă;
Numaĭ dorul meŭ de tine
Stă de strajă.

MÎNGĂERÌ

Luceafăr depărtat,
Tremurător pe zare,
Tu eştĭ înnamorat
De-a nopţiĭ întrupare.

De dorul eĭ te stîngĭ,
Sĕrman, din zorĭ în zorĭ;
Şĭ-aĭ vrea de atâtea orĭ,
Plângênd, la pĭept s'o strîngĭ.

Când te privesc cum trecĭ
Şi după codri pĭerĭ,
Din lumĭ senine, recĭ,
Mĕ fură mîngâierĭ.

De-a nopţiĭ întrupare
Tu eştĭ înnamorat,
Luceafăr depărtat,
Tremurător pe zare.

G. Tutoveanu.

CRONICA

D-na Elena Theodorini. — Subiectele pe care le-am tratat până astăzĭ nu mĕ sileaŭ la nicĭ o părtinire şi-mĭ lăsaŭ cugetul în toată libertatea. Dar iată-mĕ nevoit să vorbesc de D-na Theodorini, şi de la întâia linie simt un scrupul care îmĭ opreşte condeiul şi-mĭ şopteşte:

— Ia seama. Iţĭ este permis să nu aĭ cunoştinţĭ îndestulătoare pentru a vorbi de un subiect; îţĭ este permis să nu aĭ acea pătrundere a minţiĭ care duce cugetul în miezul unuĭ caracter saŭ uneĭ lucrărĭ, cum mâna expertă a chirurgului împinge scalpelul în cuibul unuĭ rĕŭ; îţĭ este permis să emiţĭ părerĭ eronate, să susţiĭ teoriĭ absurde; îţĭ este permisă orĭce aberaţiune, însă cu o condiţiune, o singură dar absolută condiţiune, sinceritatea. Căcĭ, de a nu fi instruit, inteligent şi pătrunzĕtor, nu e vina ta. Dar de a nu fi sincer în darea de seamă a impresiunilor tale, de a simţi într'un fel şi de a vorbi într'altul, maĭ mult chiar, de a nu-ţĭ sili judecata să se desbare de orĭce înrîurire de din afară, aceasta ar fi vina ta şi numaĭ a ta. Sinceritatea este probitatea criticeĭ, şi cititorul nu poate lua în consideraţiune cele ce scriĭ decât dacă este adînc convins de probitatea ta. Ia seama bine şi moaie condeiul de zece orĭ în călimărĭ până veĭ scrie o slovă măcar despre o artistă pentru care aĭ vechĭ sentimente prieteneştĭ.

Asta e pricina. Pus pe terenul acesta alunecos, mĕ simt fără sprijin şi staŭ loculuĭ.

Aşa e. D-na Theodorini îmĭ face onoarea de a mĕ numĕra printre amiciĭ sĕĭ, şi nu ştiŭ zĕŭ ce apreciez maĭ mult la dînsa: marile calităţĭ artistice, orĭ încântătoarele destăinuirĭ ale sufletuluĭ şi ale minţiĭ. Ce să mĕ fac? Oare sentimentele afectuoase ce port amiceĭ nu-mĭ vor împăienjeni ochiĭ când eĭ vor căta să desluşească însuşirile artisteĭ? Oare dacă apreciaţiunea mea ar fi prea blândă, nu mĕ vor acuza cititoriĭ de părtinire? Şi dacă, din potrivă, ar fi critica prea severă, nu vor zice eĭ că am depăşit marginile de teama primeĭ acuzaţiunĭ?

Ce situaţiune inextricabilă şi cât este de ameninţată să iasă de aci probitatea criticeĭ dramatice a unuĭ biet spectator fără rĕutate! Căcĭ vĕ jur că sunt fără rĕutate, şi că maĭ rĕutăcioşĭ sunt aceĭ care m'aŭ poreclit »Piatra iaduluĭ«, pentru că, zic dînşiĭ, stilul meŭ abia gîdilă la prima atingere şi nu ustură decât maĭ la urmă.

— Dar, va zice un cititor arţăgos, ce trebuinţă aĭ să ne spuĭ prietenia dumitale cu D-na

Theodorini? Vorbește-ne de ea cum ne-aĭ vorbit de D-na de Nuovina, și vom ști noĭ să deslușim de ți-aĭ muiat pana în miere saŭ în fiere.

— Apoĭ, iată tocmaĭ de ce mĕ tem, nerăbdătorule cititor. Nu aș vrea, doamne ferește, ca dumneta, care consimțĭ a citi aceste rînduri, să rĕmâĭ subt impresiunea că eŭ îmĭ schimb călimările după subiectul pe care îl tratez, și că pentru unul mĭ-e cerneala miere, iar fiere pentru altul.....

O luaĭ de sus. Am încălicat pe caiĭ de rĕzboiŭ, cum ar zice francezul. Iertați-mĕ. Iacă descalic. Dar de oarece veni vorba de D-na de Nuovina și pentru că articolul ce ĭ-am consacrat aci luna trecută a părut prea aspru unora, care, drept dovadă de justa lor apreciere, m'ar lovi cu acesta, maĭ elogios, consacrat D-neĭ Theodorini, o să parez această lovitură prin simplă opozițiune, cum se zice la sala de arme, adică o să repet despre D-na Theodorini articolul ce am scris despre D-na de Nuovina, cu diferința numaĭ a caracteristicеĭ fiecăreĭ artiste și cu adausul că D-na Theodorini, pe lîngă știința cântuluĭ, maĭ are și organul.

D-na de Nuovina nu avea voce acum douĕzecĭ de anĭ, dar nicĭ D-na Theodorini. Amîndouĕ aŭ cultivat cu grijă acele câteva coarde vocale care sunaŭ, bine rĕŭ, în peptul lor; dar cea dintâĭ n'a reușit nicĭodată să le dea putere nicĭ preciziune, pe când cea de-a doua le-a putut întinde fără teamă până în a complecta o harfă largă, de o sonoritate admirabilă și de o nestrămutată justețe. Natura a fost maĭ generoasă pentru aceasta. Astfel înzestrate de fire, ele aŭ adoptat douĕ moduri diferite de procedere, moduri pe care îmĭ permit a le sintetiza în douĕ cuvinte: pentru cea dintâĭ »dibăcia«, pentru cea de a doua »probitatea«.

Aceasta este, mi se pare, caracteristica lor.

Sprijiniți pe acest punct de plecare, le vom putea cu înlesnire pricepe și tălmăci atitudinea în orĭce moment, în orĭce situațiune a vieței lor artistice. D-na de Nuovina, neavênd la dispoziținea sa decât o unaltă fragilă, îndoelnică și care, la un moment critic, ar putea trăda voința ce o însuflețește, nu intră într'un rol decât ca într'o primejdie nouă și n'are alt gînd decât de a eși maĭ repede din el nevătĕmată, nedoborîtă. Ea se strecoară, fricoasă, cu coatele aproape de trup, și toată arta eĭ, toată știința eĭ, țintesc numaĭ a nu te lăsa să vezĭ cât e de plăpîndă, cât e de neîndestulătoare. Neputêndu-se mări până la dimensiunile roluluĭ, ea cată să-l micșoreze; și pentru acest sfîrșit ți-l arată de departe, pierdut într'o licărire de amĕnunte amăgitoare; ea însă se pune în lumină la primul plan, pentru ca prin efectul opticeĭ să dispară disproporțiunea. »Trucul« acesta te înșeală la prima vedere; dar cu timpul îțĭ vine să strigĭ artisteĭ: dă-te la o parte că nu vĕz pe Carmen, pe Margherita, pe Anita, și pentru ele sunt aci.

Alta însă cu desĕvîrșire este impresiunea ce produce D-na Theodorini. De la prima notă simțĭ că unalta e sănĕtoasă și puternică; nicĭ o sforțare, nicĭ o ezitațiune; apoĭ vocea se mlădie după rol, e blândă, iubitoare, ironică și tragică; fără a pricepe cuvintele libretuluĭ, fără a vedea actrița care joacă, simțĭ patimile care daŭ aripĭ muziceĭ, urmărești desfășurarea drameĭ, împărtășești cu eroina toate simțimintele prin care trece. Aĭ venit la Teatru să auzĭ *operă* și eștĭ satisfăcut: *opera* îțĭ este cântată mĕsură cu mĕsură și notă cu notă; nicĭ o omitere, nicĭ o lacună, nicĭ o escamotare. Dar drama libretuluĭ te interesează, vreĭ să vezĭ jocul tragedianeĭ? Privește: gestul e rar și larg, mișcările sunt simple și nobile; în cele maĭ încordate situațiunĭ nimic nu e excesiv, jocul sobru îngădue pĕtrunderea emoțiunĭĭ dramatice în sufletele spectatorilor. Eroina mĕ stăpînește, mĕ absoarbe, nu-mĭ dă răgaz să-mĭ aduc aminte de artistă, de ficțiune, de teatrul în care sunt; Gioconda, Carmen, Anita, Valentina, le vĕd, le aud, iubesc, urăsc, sufer cu ele; și când s'a lăsat cortina, mĕ trezesc ca dintr'un vis, și cu lacrimile în ochĭ îĭ mulțumesc D-neĭ Theodorini că nu mĭ-a turburat visul nicĭodată, că nu mĭ-a întrerupt halucinațiunea punêndu-se brusc în locul ființei închipuite cu care pătimeam. Din potrivă, toată arta, toată știința, ea și le încordează pentru a-și însuși caracterul eroineĭ ce reprezintă, pentru a umple pe de-a-întregul cu sufletul eĭ tiparul ce i s'a încredințat. Dar.... eroina trebue să fie sublimă, căcĭ sufletul artisteĭ e măreț și înfocat și ar sparge tiparul prea strîmt al uneĭ închipuirĭ ordinare. D-neĭ Theodorini ĭ-ar trebui roluri teribile, patimĭ fără mĕsură, Clitermestra, lady Macbeth, D-na Kiajna (figura istorică), dar maĭ ales Medea, Fedra, Maria Tudor. Din nenorocire autoriĭ muzicalĭ nu s'aŭ gîndit până azĭ să ceară inspirațiunea unor

inimĭ atât de pasionate. Amorul dezordonat, dezechilibrat, criminal, amorul covîrşitor care contopeşte în el orĭce altă simţire, orĭce, orĭce pe lume, acel amor nu şĭ-a găsit încă geniul muzical. Iar în ziua când acel geniŭ s'ar ivi, cine ştie dacă i-ar fi dat să aibă la îndemână o Theodorini?

Astăzĭ, e adevĕrat, vocea D-neĭ Theodorini nu maĭ are întinderea de altă dată, nicĭ acel *brio* uşurel, mulţămită căruia se juca cu vocalizele şi cu fioriturile muziceĭ italiane; dar menţin că are toate calităţile de forţă, de timbru şi maĭ ales de justeţă, pe care nu le-am găsit la D-na de Nuovina.

Un bun amic al meŭ, furtunatic şi »ambalat« ca orĭce natură vioaie şi sinceră, trecênd peste intenţiunile proprieĭ sale criticĭ, o simţea şi exagera cu atât maĭ mult.

— Theodorina nu maĭ poate, nu maĭ poate! striga el.

— Dar cel puţin veĭ conveni că nu cântă fals, replicaĭ eŭ.

— Fiindcă nu poate! răcni amicul meŭ cu desnădejde.

Eĭ iaca: D-na de Nuovina poate, şi pe terenul acesta D-na Theodorini îĭ este inferioară. Nu maĭ puţin însă rĕmâne stabilit pentru orĭcine a auzit ambele artiste în aceleaşĭ opere, că D-na de Nuovina se mulţumeşte să joace rolurile când nu le poate cânta, pe când D-na Theodorini le şi joacă, şi le şi cântă.

Dovadă *Navareza*.

* * *

Sburătorul, piesă în treĭ acte de d. **Polyzu-Micşunescu.**—Fiindcă, în lipsa manifestaţiunilor arteĭ mĕ mulţumesc să aflu la teatru o simplă petrecere, mĕ declar vrăjmaşul hotărît al încercărilor de piese aşa zise *à thèse*, în care subiectul devine o problemă, viaţa o ecuaţie, patimele omeneştĭ nişte funcţiunĭ matematice, nişte valorĭ cu formă de fracţiunĭ, avênd iubirea, ura, ambiţia drept numitorĭ şi personagiele de ambe sexe drept numĕrătorĭ, care prefac sala de spectacol în şcoală pentru adulţĭ, decorul în tablă neagră, pe autor în dascăl şi pe bietul spectator într'un şcolar nepriceput.

Când a căzut cortina pe ultima scenă, te mirĭ cum de nu se vĕd scrise pe dînsa încheetoarele: »quod erat demonstrandum«. Dar, după reflexiune, pricepĭ că ele nu ar fi avut ce încheia, de oarece problema rĕmâne nedeslegată, căcĭ nimic nu ţi s'a demonstrat. Nu maĭ puţin însă te simţĭ obosit, buĭmăcit de cugetărĭ care ţi-aŭ trudit mintea şi regreţĭ naiva melodramă la care te înneacă plânsul, saŭ simpla farsă la care te pufneşte rîsul.

La Teatru, cum o spuseiŭ, mĕ duc ca să cumpĕr sensaţiunĭ estetice saŭ patetice, saŭ, în lipsa lor, câteva ore de repaos şi de distracţiune. Incercările de piese *à thèse* nu-mĭ procură maĭ nicĭodată ceva de felul acesta. De estetică nicĭ nu e vorbă. In sensaţiile patetice îmĭ trebue un element care să-mĭ susţină, să-mĭ îmboldească simţirea obosită, şi acel element este simpatia ce-mĭ inspiră personagiile pieseĭ. Fără de ea, ce-mĭ pasă mie, spectatoruluĭ, de suferinţele unor fiinţe închipuite. Şi în piesele *à thèse* se poate afirma că, în regulă generală, nu există personagiĭ simpatice. Excepţiunile, saŭ sunt fiinţe de elită, de acelea pe care din nenorocire nu le prea întîlnim în viaţă, saŭ ele nu joacă decât un rol secundar în drama ce se desfăşură pe scenă.

Vrea să zică, artă, nu; patetică, nu; rĕmâne ca piesa *à thèse* să fie un repaos, o distracţiune.

Dar aceasta n'ar voi-o gravul autor şi, de altminteri, nicĭ nu este.

Sburătorul D-luĭ Polizu-Micşuneştĭ intră în categoria încercărilor de acest soiŭ. Pe lîngă absoluta antipatie ce inspiră toate personagiele, până chiar şi slujnica, — deşi ea se revoltă, biata neroadă, la sfîrşitul pieseĭ, — ea maĭ are un defect în ochiĭ meĭ, acela că m'a amăgit, m'a înşelat cu titlul eĭ poetic. Citindu-l pe afiş, mi s'a ivit nădejdea că voiŭ asculta cine ştie ce basm frumos în care va suspina sufletul vreuneĭ gingaşe fecioare, furat în nemărginitul vĕzduh de Sburătorul înaripăt. Am venit la Teatru de vreme, m'am aşezat pe scaun cu inima mulţumită, şi bătênd maĭ repede de nerăbdare; deodată, decepţiune! mĕ pomenesc cu nişte fiinţe ordinare şi viţioase, dar ordinare din cale afară şi viţioase de viţiurĭ josnice, nişte oamenĭ ignobilĭ, destrăbălaţĭ, care nicĭ cel puţin nu aŭ duh, această ultimă circumstanţă uşurătoare, a viţiuluĭ, acest nour de pulbere sclipitoare care îl acoper, de bine, de rĕŭ, şi fără de care el e indecent.

Ce deziluziune pentru spectator, ce brutală cădere de la vis la realitate.

Priviți: Tintoreanu, un gazetar socialist, beţiv, care se crede un geniŭ pentru că declamă în fraze banale revendicărĭ sociale trezite, autor dramatic nejucat, hrănindu-şĭ cu alcool ura şi pizma pe care o poartă lumiĭ întregĭ, pentru că nu 'ĭ admiră talentul; soţia sa, o »nemţoaică«, femee de 38 de anĭ, supusă şi murdară, care »miroase a bucătărie« şi îmbătrâneşte liniştită, fără poftă şi fără visurĭ, între maşina de bucate şi maşina de călcat; Didi, fiica lor, o stricată de 18 anĭ, profesoară cu diplomă, care numaĭ prin ochiade provocătoare şi strîngerĭ de mâinĭ sensuale îşĭ dobîndeşte de la ministerul de culte decretul de numire la o catedră în Capitală; Petre Tintoreanu, fratele celuĭ dintâĭ, doctor în medicină, fisiolog, poate, dar cu desăvîrşire lipsit de simţ psicologic şi chiar de bun simţ, când povăţuieşte pe cumnată-sa, placida nemţoaică de 38 de anĭ, să cocheteze, să-şĭ pue pe obraz »pudră parfumată« pentru a redeştepta în soţul eĭ un gust căzut de 10 anĭ (?!) în uitare; în sfîrşit, Sburătorul, un tînĕr profesor, dascăl şi gazetar, berbant de mahala, amator de amoruri ancilare şi economice, curtând, probabil pe aceste cuvinte, pe soţia amiculuĭ şi colegului sĕŭ de la gazetă, pe bĕtrâna bucătăreasă nemţoaică; şi atât de lipsit de orĭce simţ moral, încât primeşte să-ĭ fie amant chiar în ziua când fata eĭ deşteaptă în el o simţire delicată, când sufletele lor tinere se înfioară de primul fîlfăit de aripĭ al amoruluĭ.

Acestea sunt personagiele drameĭ; aceste fiinţe josnice sunt chemate de autor să-mĭ înnalţe cugetul, să facă să mi se bată inima! Dar cum aş putea să fiŭ interesat de ceeace se poate întîmpla unor asemenea oamenĭ, cum aş putea compătimi cu asemenea patimĭ? Ele nu pot inspira decât desgust şi dînşiĭ nu pot cere de la mine, (şi aceasta ca o nemărginită favoare) decât o milostivă indiferenţă.

Acţiunea decurge natural din aceste caractere: aşa zisul *Sburător* se satură iute de amorul senil şi cu atât maĭ violent al bieteĭ nemţoaice; într'o scenă de un realism brutal, de altminterĭ bine condusă, el, amorezat acum de Didi, îşĭ pofteşte amanta să-l lase în pace şi, auzind pe Didi care soseşte cu tatăl sĕŭ, o ascunde în odaia de culcat şi primeşte fără nicĭ o mustrare de conştiinţă amorul fiiceĭ, când nu sunt încă uscate pe obrazul luĭ lacrimile şi sărutările mameĭ. Dar aceasta nu va permite nelegiuirea uneĭ asemenea căsătoriĭ; înfruntând mânia soţuluĭ şi dispreţul fiiceĭ, ea îşĭ dă pe faţă ruşinea eĭ şi infamia omuluĭ care i-a fost amant.

In această situaţiune dramatică atât de încordată, aşa zisul *Sburător*, dat pe uşe afară, pleacă liniştit, fata plânge, tatăl se îmbată cu cognac, şi doctorul diagnosticează un anevrism care, plin de *à propos*,—căcĭ nu vĕd cum s'ar termina piesa fără fericita luĭ intervenţiune, — răpeşte pe biata mamă şi ne împiedică, graţie respectuluĭ ce moartea impune orĭ când, să ne manifestăm indignaţiunea în potriva unor asemenea moravurĭ.

Şi acum mĕ întreb: ce am vĕzut la teatru? O... nu pot scrie cuvîntul.—Ce sentiment a fost agitat în mine?—Desgustul.—Ce impresiune duc acasă?—Injosirea omuluĭ. Prin *a contrario* 'mĭ aduc aminte de vorba luĭ Bruyère: »Iţĭ înalţă sufletul o scriere? Nu maĭ căuta altă dovadă: ea e bună«...

Sunt dar în drept a mĕ declara vrăjmaşul acestuĭ soiŭ de încercărĭ, şi cu atât maĭ mult cu cât ele sunt urzite, cu maĭ mult talent, cum este *Sburătorul*, unde nu găsesc de criticat, în afară de însuşĭ subiectul pieseĭ, decât stilul cam nesusţinut şi dialogul cam lipsit de relief. Intriga, în adevĕr, e bine condusă, scenele capitale sunt desvoltate cât se poate de limpede, desfăşurarea caracterelor nu lasă nimic de dorit; în sfîrşit, jocul actorilor a fost minunat, şi felicit din toată inima pe d-nele Romanescu, Ionaşcu şi Ciucurescu, pe d-niĭ Nottara, Petrescu şi Hasnaş. Cât însă ar fi câştigat spectacolul dacă fiinţele născocite de d. Polyzu-Micşuneştĭ ar fi fost maĭ omeneştĭ şi maĭ simpatice! Cât de bucuros le-aş fi aplaudat, prezentate cu atâta măestrie de D-sa, întrupate cu atâta conştiinţă de valoroşiĭ noştri artiştĭ!

Altă dată nu se admira decât frumosul şi sublimul. In ziua de azĭ ni se cere să admirăm urîtul şi josnicul, ba chiar şi murdarul. Să-mĭ fie iertat a rĕmânea un înapoiat în această privinţă.

A. Davila.

* * *

De curînd a apărut la Paris o lucrare de peste 300 paginĭ: *Histoire du Droit et des Institutions de la Roumanie*, datorită D-luĭ Paul Negulescu, doctor în drept şi licenţiat în litere. Presentată, probabil, ca teză pentru doctorat, recenta publicaţiune pare să fie începutul uneĭ seriĭ de studiĭ. Autorul chiar pune în fruntea operiĭ sale cuvintele »Tomul I«.

Dacă semnalăm apariţiunea şi-i consacrăm câteva rînduri, nu suntem îndemnaţi nici de motivul că subiectul este cu desăvîrşire nou, ori prea bine tratat, nici de acela că răspunde la o cerinţă a momentului, umplênd o lacună de mult resimţită. — Materia studiată de D-nu Negulescu cuprinde perioada Daco-Romană; în cele două cărţi ale volumului se ocupă de Dacia înainte de dominaţiunea romană şi de Dacia romană. Prima carte are trei capitole privitoare la isvoarele subiectului, la popoarele ce aŭ locuit Dacia în timpul luĭ Herodot, în fine la Geţi şi Daci, neamurile trace venite în atingere cu Romanii. Cele nouă capitole ale cărţiĭ a doua se referă la cucerirea luĭ Traian şi la organizarea provinciei.

Din geografiile şi istoriile timpurilor vechi, dar maĭ ales din monumentele epigrafice, s'a putut reînvia o bună parte a stăriĭ politice şi sociale din noua provincie romană. După cercetările învăţaţilor germani, continuate în acelaş spirit ştiinţific la noi de D-nu profesor Tocilescu, suntem azi în posiţiune da ne mîndri că în Dacia organizarea transplantată romană nu a fost inferioară, ci următoare sistemului caracteristic şi uniform creat de vechiĭ cuceritorĭ aĭ lumiĭ.

D-nu Negulescu este un fost student al cursurilor de archeologie şi epigrafie de la noi, şi licenţiat în litere al Universităţiĭ din Bucureşti. In lucrarea D-sale se întrezăreşte metoda profesoruluĭ; cadrul, cuprinsul, ideile se resimt la fiece pas şi dovedesc pe un elev sîrguitor şi serios. Adeseorĭ, e drept, am fi cerut o tractare maĭ originală, o demonstrare personală şi maĭ întinsă, dacă n'am fi ştiut că la începutul cariereĭ, pe terenul eruditieĭ, avîntul nu e născut la toţi.

Cu toate acestea, autorul a tipărit (în *Convorbiri literare* No. 3 din 1898 şi *Revista de Drept şi Sociologie* No. 1 din 1898) treĭ articole: asupra Adopţiuneĭ fraterne, Divorţuluĭ şi Protimisuluĭ în vechiul nostru Drept. Nu rămâne îndoială că D-nu Negulescu va reveni asupra lor, le va da o formă complectă, cercetând maĭ adînc şi cu lărgime de vederĭ bine înţeleasă aceste rînduirĭ şi instituţiunĭ însemnate din arhaicele noastre forme juridice. Domeniul vechiuluĭ nostru complex de dispoziţiunĭ de drept se găseşte aproape necercetat. Numaĭ de anul trecut profesorul de Drept public, D. Dissescu, a introdus în cursul său câteva prelegerĭ excelente despre vechiul Drept român; de atuncĭ maĭ cu seamă un curent de cercetărĭ asidue stă să se iveaască pentru progresul ştiinţific în această direcţiune aşa de importantă la alte popoare civilizate.

Intorcêndu-ne la lucrarea franceză a D-luĭ Paul Negulescu, pe lîngă observările generale aduse, am avea să constatăm încă un fapt. In concluzia de la finele volumuluĭ pune la contribuţie o lungă citaţie dintr'o prefaţă a D-luĭ Rambaud pentru a arăta soarta coloniilor romane din Dacia, transportarea lor peste Dunăre sub Aurelian, — teoria luĭ Rösler şi combaterea eĭ, — înfine cunoscuta problemă a continuităţiĭ elementuluĭ roman. In câteva rînduri cestiunile sunt resolvate, cu toate că, după părerea noastră, li s'ar fi cuvenit cât se poate de multă desvoltare. — Şi iată de ce. Legătura între perioada daco-romană — a căreĭ studiare este prea sumară pentru elementul dac, iar pentru cel roman prea numaĭ de administraţie — şi cea următoare, este întreruptă şi cu totul artificială în subiectul ce ne preocupă. Obiceiul juridic român, ce apare subt o formă înrîurită de elemente străine, nu-şĭ are germeniĭ în vechia organizare daco-romană; instituţiunile de Stat de asemenea împrumută un nou caracter, produs de o epocă diferită în totul de alcătuirile primelor secole din viaţa provincieĭ romanisate. De aceea, concluziunea volumuluĭ, saŭ chiar întregul volum ar fi trebuit să cuprindă maĭ bine un rezumat al organizăriĭ daco-romane, în care să se distingă intenţionat elementele de drept şi instituţiunĭ cu adevărat remarcabile. Altfel mărturisim că nu putem înţelege pe D. Negulescu, căcĭ orĭ studiezĭ »Istoria Dreptuluĭ şi a Instituţiunilor *Romănieĭ*«, şi începĭ de când naţiunea română se naşte, adică din noaptea invaziunilor ce aŭ risipit pe coloniştĭ în cete fugare şi neorganizate; orĭ, de nu voeştĭ să fiĭ credincios titluluĭ ce daĭ opereĭ, nu trece peste epoca aceasta a formăriĭ poporaţiunilor din viitoarea Românie, reproducêndu pasagiĭ şi respingêndu în câteva vorbe teoriĭ şi probleme, pentru deslegarea cărora ştiinţa istorică română aşteaptă multe luminĭ din studiul vechilor noastre instituţiunĭ şi alcătuirĭ juridice. Sperăm însă că volumul următor va da o desvoltare simţitoare a acesteĭ epoce de tranziţiune, care este adevăratul început al Romănieĭ ca drept şi instituţiunĭ.

GR. CONDUR.

REVISTA REVISTELOR

La nouvelle revue, de la 1 Ianuarie, publică câteva scrisorĭ, pline de indicaţiunĭ istorice de un interes capital, ale regeluĭ Ludovic al XVIII-lea către cel maĭ rĕsfăţat dintre miniştriĭ sĕĭ, ducele de Decazes. Intreaga corespondenţă gravitează în jurul greutăţilor, ce creară regeluĭ reaua voinţă şi încăpăţînarea celor care îĭ formaŭ suita.

Din următoarea scrisoare se vede cât de mult Ludovic al XVIII-lea îşĭ iubia ţara:

»Dacă am îmbrăţişat sistemul moderaţiuniĭ, am făcut-o nu din lene, nicĭ pentru gustul meŭ personal, dar din dreptate, pentru că credeam că astfel pot împedica Franţa ca să se sfîşie cu propriile eĭ mâinĭ şi ca pe viitor să fie un Stat înfloritor în afară şi înnăuntru. Succesul acestuĭ sistem nu depinde de un moment, ci de o lungă perseverenţă.«

Arthur de Gannier ne procură câteva documente, asupra *Negocierilor secrete, relative la Cuba (1822—1898)*. După autor, amestecarea Statelor-Unite în afacerile Cubeĭ n'a fost inspirată decât de plăcerea brutală de a pune mâna pe bogata colonie spaniolă; această poftă a aţîţat pe Americanĭ încă de la 1822. Autorul citează, în sprijinul tezeĭ sale, multe documente diplomatice inedite, a căror originale se găsesc în Spania.

Albalat începe publicarea unuĭ studiŭ despre *l'enseignement du style*.

Comtele Prozor are câteva paginĭ călduroase asupra activităţiĭ artistice a luĭ *E. Rod*.

In numĕrul de la 15 Ianuarie al acesteĭ reviste, Maurice Clouard, ajutat de maĭ multe scrisorĭ ale luĭ *Alfred de Musset* şi de nişte fragmente scoase din ziarele timpuluĭ de tinereţe a mareluĭ poet, ne prezintă tabloul peripeţiilor prin care a trecut Alfred de Musset, pentru ca să poată fi numit *bibliotecar al Ministeruluĭ şi laureat al Academieĭ*.

A. Albalat, continuând publicarea studiuluĭ *l'enseignement du style*, se ocupă în deosebĭ de cele douĕ calităţĭ necesare stiluluĭ: *originalitatea* şi *concesiunea*. Relevând abuzul ce se face cu întrebuinţarea frazelor tipice şi banale, observă că un stil, ca să aibă originalitate, trebueşte să cu-

prindă cuvinte naturale, proprii, simple şi exacte saŭ expresiuni create. După Albalat, expresiunea creată e totdeauna naturală, pentru că caracterizează o cugetare saŭ nuanţă nouă, o legătură inedită. Concesiunea ca şi originalitatea se câştigă în urma uneĭ îndelungate muncĭ şi după o rĕscolire amĕnunţită a elementelor limbeĭ.

Jules Case, în *Critique dramatique*, observă că Brieux e maĭ mult un cronicar decât un autor dramatic. Grija luĭ este de a înfăţişa publiculuĭ — pe cât e cu putinţă — discuţiunile zilnice, faptele ştiinţifice, opiniunile filosofice, dramele de moravurĭ.

Le résultat des Courses, care s'a jucat de curînd de actorul Antoine, este icoana fidelă a depravărĭĭ economice, introdusă în moravurile franceze prin curse. Brieux excelează ca moralist temperat.

Léonce de Brotonne (Diplomaticus), ocupându-se de *Bismarck et ses mémoires*, scoate în relief spiritul autoritar al mareluĭ bărbat politic, care, pentru triumful ideeĭ ce visa, nu se dedea înlăturĭ chiar de la cele maĭ crude fapte.

Revue des deux Mondes, de la 1 Ianuarie, continuă *Problème chinois*, de Pierre Leroy-Beaulieu. Economistul francez studiază, din punctul sĕŭ de vedere, viaţa poporuluĭ chinez şi relaţiunile luĭ cu Europa.

G. Hanotaux continuă studiul istoric, *Richelieu*, povestind exilul erouluĭ sĕŭ la Avignon.

In numĕrul de la 15 Ianuarie al acesteĭ reviste, A. Jeanroy, înzestrat cu cunoştinţĭ prodigioase despre literatura evuluĭ mediŭ, în *La poésie provençale du moyen âge*, arată că apariţiunea poezieĭ în Franţa meridională în secolul XI n'avea nimic comun cu diferitele fenomene literare, cunoscute sub numele de Renaştere. Această literatură, eşită pe deplin din mediul unde o vedem desvoltându-se, e produsul spontaneŭ al unuĭ concurs de întîmplărĭ; numaĭ astfel se poate explica faptul stingerĭĭ eĭ odată cu scurgerea evuluĭ mediŭ.

Réné Doumic, în *revue dramatique*, face o recensie a pieselor: *Georgette Lemeunier* de Maurice Donnay şi *Le berceau* de Eugène Brieux. *Georgette* este o intenţiune de adulter, fără efect. Nimic noŭ. *Le berceau* e o protestare contra divorţuluĭ, în care se găseşte multe scene emoţionante.

Revue de Paris, de la 1 Ianuarie, prin poetica pană a luĭ F. Grech, desfăşoară, în câteva paginĭ mişcătoare, activitatea literară a regretatuluĭ poet *G. Rodenbach.*

Pierre de Ségas, punênd în lumină existenţa faimosuluĭ duelgiŭ al secoluluĭ XVII, *François de Montmorency*, conte de Boutteville, voeşte să ne dea o pildă de mijloacele represive ce luase Ludovic XIII în contra acelora care despreţuiaŭ poruncile Regeluĭ contra dueluluĭ. De Montmorency îşĭ sfîrşi, din ordinul luĭ Ludovic al XIII-lea, viaţa pe eşafod.

In numĕrul de la 15 Ianuarie al acesteĭ reviste, sub titlul *Conversations de Napoléon à Sainte Hélène*, ni se presintă o parte din notele ce Generalul baron Gourgaud, tovarăşul Împĕratuluĭ, redigea în fiecare seară la Sainte Hélène. In aceste note se găsesc, redate cu multă claritate şi în mod concis, părerile mareluĭ Împĕrat şi gînditor, asupra domnieĭ sale, revoluţieĭ, mişcărĭĭ literare, ştiinţifice şi religioase. Conte Fleury, pentru a pune maĭ multă lumină în evenimentele ce s'aŭ petrecut cu ocasiunea candidatureĭ prinţuluĭ de Hohenzollern la tronul Spanieĭ, publică o serie de scrisorĭ ale Generaluluĭ Fleury către Împĕratul Napoleon şi ducele de Gramont.

L'étudiant de Michelet, de Ernest Lavisse, este un apel entusiast, presărat cu dulcĭ aduceri aminte, isvorîte din inima patriotică a mareluĭ istoric Michelet. Lavisse se adresează studenţilor, recomandându-le strîngerea rîndurilor şi dorul de o muncă harnică şi roditoare.

Les premières pages de Pierre Loti, datorite luĭ Michel Salomon, probează că Loti se afirma, încă din tinereţea luĭ literară, un descriptiv, un naiv interpret al spectacolelor, modificărilor din natură. El ştia, de pe atuncĭ, să traducă, în mod măestrit, reacţiunile provocate în el de fenomenele exterioare.

Grande revue, din Ianuarie, cuprinde, între altele, *Lettres inédites au marquis de Sade*, publicate şi comentate de Paul Ginisty. Din aceste scrisorĭ respiră trădarea uneĭ dragoste sfinte.

Victor Basch ne prezintă pe *F. Brunetière* ca pe un doctrinar periculos, adeseorĭ superficial, totdeauna ambiţios, îmbrăţişând tezele simpatice cititorilor puţin gînditorĭ. In timp ce socoi-

logia se sforţează a redeştepta în inima Francezilor calităţi de energie, îndrăsneală, întreprindere, Brunetière caută să propovăduiască mulţimii leneşe şi adormite salvarea prin Stat. E partizanul sociologiei catolice, care, după Basch, nu duce decât la un socialism teocratic, omorîtorul oricăruĭ spirit de întreprindere.

C. Bouglé, revoltat contra luĭ Drumont şi elevilor sĕĭ, care strigă cu atâta rĕutate contra Evreilor, consideră *la philosophie de l'antesémitisme* ca o falsă concepţie a raseĭ.

Revue des revues, de la 1 Ianuarie, în *L'Europe de demain*, un articol de senzaţie datorit luĭ Guillaume Ferrero, rezervă viitoruluĭ o pace îndelungată, căutând să calmeze firile fricoase, care vĕd în armarea Europeĭ un dezastru pregătit generaţiuniĭ viitoare. Ferrero arată causele care împedică naţiunile de a face uz de armele ce îngrămădesc cu atâta rîvnă în depozitele lor. Mişcarea economică pune bariere rĕzboiuluĭ.

Camille Mauclair, într'un stil fermecător, relevează, în *Les salons littéraires à Paris,* denaturarea ce s'a dat meniriĭ faimoaselor saloane. După Mauclair, numaĭ câteva din saloanele literare din Paris maĭ sunt focare de ideĭ şi centre de mişcărĭ intelectuale, pe câtă vreme saloanele literare ale persoanelor de lume sunt niște locurĭ de întîlnire, unde se risipesc cu multă vervă lucrurĭ banale, sterile şi vanitoase.

Frédéric Loliée, în *Madame J. Madni et son œuvre,* se ocupă de reputaţia literară a D-neĭ *Jeanne Françoise Madnière*, cunoscută în literatură sub numele *J. Madni.* Loliée studiază în viaţa şi operile eĭ geneza talentuluĭ şi raţiunea sucesuluĭ eĭ. Cam astfel caracterizează Loliée modul de a scrie al luĭ Madni: n'are fraze căutate pentru ca să emoţioneze, ea culege şi fixează cuvintele aşa cum îĭ vin. Genul în care scrie Madni este dialogul romanesc şi satiric. Loliée crede că activitatea literară a scriitoareĭ se îndreaptă către teatru. Prin preciziunea stiluluĭ şi prin modul îndemânatec cum mănueşte intriga dialoguluĭ, Madni e chiar pregătită pentru scenă.

Sub titlul *contre les duels*, revista publică testamentul deputatuluĭ Tsanov, omorît în duel de Kirali, consul austriac. Acest testament e dispreţul vieţeĭ pentru triumful uneĭ ideĭ; e ultima lovitură puternică contra logiceĭ sĕlbatice a dueluluĭ, cu desnodămînturĭ aşa de fatale.

In *revue des derniers livres français* se face recensiunea următoarelor volume: *Aux tels privilégiés*, de Robert de Montesquieu, o lucrare consacrată marilor figurĭ literare, pĕcătueşte prin faptul că distribuţia e nedreaptă şi de o mică întindere pentru unele personagiĭ, care aŭ determinat chiar epocĭ literare. *La Bièvre et Saint-Séverin*, de J. K. Huysmans, este maĭ mult o poveste simbolică a uneĭ preumblărĭ archeologice prin vechiul Paris, decât un roman.

Adam et Eve, de Camille Lemounier, predică, în chipul luĭ J. J. Rousseau, gloria natureĭ şi reîntoarcerea la viaţa patriarchală. Adam şi Eva sunt într'o pădure modernă, trăind viaţa primilor oamenĭ şi cântând osanale natureĭ şi amoruluĭ. *Rustres*, de Jean Revel, e tabloul amĕnunţit al vieţeĭ ţĕranuluĭ normand. Revel cunoaşte inima normanduluĭ în cele maĭ fine cute ale eĭ, cunoaşte chipul de a cugeta şi vorbi al ţĕranuluĭ. *La Creutzer*, de Edmond Deschaumes, se aseamănă cu »*Dame aux camélias*«. Are calităţi reale de mişcare şi originalitate în tipurĭ. *Plus que de l'amour,* de Jean Rameau, este o lucrare care ne arată că amorul e maĭ puternic chiar decât moartea.

Les souvenirs d'un officier d'Etat Major, de colonelul Fix, sunt o serie de tablourĭ în care s'a zugrăvit viaţa indigenă din Algeria.

Voyages en Orient de C. A. le Czarevitch, de Oukhtomschy, e o descriere plină de graţie a vieţeĭ orientale.

In numĕrul de la 15 Ianuarie al acesteĭ reviste, Hippolyte Buffensir, în *retour à J. J. Rousseau,* arată cauza pentru care *Rousseau* se bucură de atâta favoare şi simpatie din partea lumiĭ întregĭ. Rousseau a celebrat, în paginĭ fermecătoare, viaţa simplă şi sfîntă pe care a trăit-o el. A zugrăvit cu o mână îndemânatecă fericirile adevĕrate ale omuluĭ.

Un chapitre inédit de J. J. Rousseau cuprinde o ordine de ideĭ în sprijinul tezeĭ: civilizaţiunea vatĕmă inimile simple şi virtuoase. Iată un pasagiŭ:

»Popoarele simple şi virtuoase n'aŭ trebuinţă de talent; ele se susţin mult maĭ bine prin simplicitatea lor decât altele prin întreaga lor iscusinţă; dar pe mĕsură ce se corump, talentele se

desvoltă ca să servească de adaus virtuţilor ce pĭerd şi ca să silească pe ceĭ rĕĭ chiar să fie folositorĭ în ciuda lor«.

Véra Starcoff, în *Les écrivains russes qui vont au peuple*, se ocupă de activitatea literară a scriitoruluĭ rus Ouspienschi, care a suferit cu poporul şi a cântat în paginĭ neuitate speranţele şi durerile luĭ.

Paul d'Estrée arată cum marele tragedian Talma a fost silit, din cauza severităţiĭ religiuniĭ catolice contra artiştilor, să trăiască în concubinagiŭ cu Julie Careau, maĭ târziŭ soţie legitimă, în necazul popilor catolicĭ.

Notre toute récente littérature sociologique et sociale cuprinde o dare de seamă asupra volumelor: *La psychologie du socialisme*, de Dr. Gustave Le Bon, care este un rechisitoriŭ contra socialismuluĭ. *L'idéalisme social*, de E. Fournière, este expresiunea filosofică a uneĭ bunătăţĭ supreme, nutrită de fapte, luate din viaţa de toate zilele. Fournière crede într'o lume maĭ bună. *Le socialisme et la révolution française*, de André Lichtenberger, este istoria socialismuluĭ: origina şi influenţa ideilor socialiste, caracterul esenţial al lor. *Ouvriers du temps passé*, de Hauser, ne demonstră cum era considerată cestiunea relaţiunilor dintre capital şi muncă în Franţa în secolu al XV-lea şi XVI-lea. *Natalité et démocratie*, de Arsène Dumont, e un strigăt de alarmă contra pericoluluĭ ce ameninţă Franţa prin micşorarea forţelor sociale şi politice. *La famille dans les différentes sociétés*, de C. N. Starche, se ocupă de familie şi viitorul eĭ. După Starche sunt douĕ marĭ grupe de popoare: germanice şi latine; primele sunt individualiste; la cele din al doilea grup ideea unităţiĭ familieĭ birueşte pe aceea a dreptuluĭ individual a membrilor sĕĭ.

Le péril protestant, de Renauld, e un apel plin de pasiune contra protestanţilor care aŭ năpădit toate instituţiunile Franţeĭ.

Deutsche Rundschau, din Ianuarie, cuprinde un articol de o mare întindere, semnat de Stein. Autorul studiază *societatea omenească ca problemă filosofică*, după ideile luĭ Leibnitz, revendicând independenţa liberuluĭ arbitru.

Otto Secch are paginĭ călduroase asupra *expoziţieĭ luĭ Rembrandt la Amsterdam*; I. M. von Ecchhardt arată expansiunea actuală a islamismuluĭ, care ameninţă cu misticismul sĕŭ progresul lumiĭ.

Deutsche Revue, din Ianuarie, publică o convorbire pe care a avut-o actorul Lewinschy asupra *teatruluĭ rus* cu Tolstoĭ. In această convorbire Tolstoĭ îşĭ exprimă părerile şi asupra patriotismuluĭ, pe care îl crede ca o piedică credinţeĭ creştine.

Neue Deutsche Rundschau, din Ianuarie, prin pana luĭ Kulemann, în *Regatul social*, nu este departe de a crede că evoluţia socială în Germania găseşte un mare sprijin în acţiunea personală a Impĕratuluĭ Vilhelm II. Otto Brahms are câteva reminiscenţe literare şi personale asupra luĭ *Théodore Fontane*, marele romanţier german.

Z.

M. 4, fol. 1899

IOAN GEORGESCU

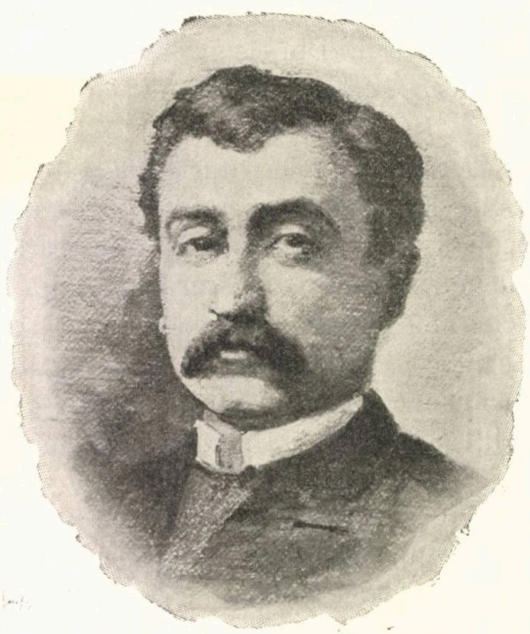

Ioan Georgescu, portret de A. Bănulescu

Deşi puţinĭ, foarte puţinĭ, artiştiĭ noştri dispar fără veste, în mijlocul lupteĭ, la începutul isbîndeĭ. Cu câteva zile după moartea sculptoruluĭ Vasilescu,—cu câteva sĕptĕmânĭ înaintea morţiĭ luĭ Jichidi — amîndoĭ dând atâtea speranţe, — se stinse Georgescu, care, în scurta luĭ viaţă, dădu atâtea opere.

Născut în Bucureştĭ la anul 1855, luna Ianuarie, Georgescu, după ce îşĭ făcu o parte din studiile liceale şi câţĭva anĭ în şcoala de arte şi meseriĭ, simţind o tragere de inimă puternică către frumos, intră, la 1872, în Şcoala de bele-arte din Bucureştĭ, în atelierul de sculptură al profesoruluĭ Storck, de unde, după cincĭ anĭ de studiŭ, obţinênd premiul de străinĕtate, plecă la Paris, şi intră în atelierul sculptoruluĭ francez Delaplanche. Distins din capul loculuĭ de către profesorul sĕŭ, atât ca temperament artistic, cât şi ca un tînĕr zelos şi muncitor, Georgescu nu întârzie a produce lucrărĭ din ce în ce maĭ frumoase, şi a trimite unele din ele în ţară. Intre acestea fu şi admirabila sa *Copiliţă rugându-se*, statuă expusă la salonul din Paris în 1880, şi cu care Georgescu — cel întâĭ român ce avu o asemenea distincţiune — primi o recompensă. Ea face parte astăzĭ din muzeul nostru naţional. Delicateţa eĭ de forme

şi de modelaj, şi expresiunea din privirea-ĭ, cu adevĕrat îngerească, alcătuesc una din cele maĭ desăvîrşite lucrărĭ de artă ce posedăm noĭ.

Intors în ţară, la 1882, Georgescu debută cu un bust al luĭ Pascaly [1]). Artistul dramatic, cu temperamentul sĕŭ teatral şi cu caracterul şcoaleĭ exagerate de atunci, e întreg în bronzul lucrat de Georgescu. Acest bust se află astăzĭ în foaerul Teatruluĭ naţional.

Lucrările luĭ Georgescu se înmulţesc apoĭ pe zi ce merge, cu toate că tînĕrul artist are a se lupta cu cele maĭ marĭ greutăţĭ în realizarea idealuluĭ sĕŭ artistic. Busturile şi statuele sale sunt lucrate, de cele maĭ multe orĭ, după fotografiĭ, saŭ după indicaţiunile de asemĕnare ale rudelor orĭ amicilor celor cărora li se făcea opera de artă. Şi se ştie ce greutate imensă este a reda, în piatră, viaţa şi asemĕnarea în astfel de condiţiunĭ. De aci, de sigur, unele din lucrările luĭ Georgescu lipsite de expresiune şi de acel caracter ideal, atât de scump artiştilor. Când însă Georgescu avu natura, viaţa însăşĭ dinaintea luĭ, ca model, ştiu să deie însufleţire şi expresie ca nimenĭ altul la noĭ. Aşa, avem de la el un *Aruncător de lănci*, turnat în bronz, care e poate cea maĭ însemnată lucrare a luĭ Georgescu. E în atitudinea şi anatomia corpuluĭ, în expresia figureĭ, în eleganţa elanuluĭ, acel secret ce-l aŭ operele artistice cu adevĕrat rĕmâitoare.

Ca statuĭ monumentale ce înfrumuseţează pieţele noastre, treĭ sunt datorite luĭ Georgescu : Statua luĭ Lazăr, în Piaţa Universităţiĭ din Bucureştĭ; statua luĭ Assachi din Iaşĭ, şi statua luĭ Pache Protopopescu. Din ele cea maĭ isbutită, maĭ senină şi maĭ în caracterul originaluluĭ, e aceea a scriitoruluĭ Assachi, care stă meditativ în fotoliul luĭ de lucru.

In acelaş timp, Georgescu a făcut lucrărĭ maĭ micĭ, unele aflătoare în muzeul naţional, altele pe la particularĭ. Douĕ din ele însă am putea zice că rezumă talentul luĭ Georgescu, fin şi melancolic : O bacanală, executată în ceară, care face parte din colecţia D-luĭ N. Cretzulescu, şi un bust, de o rară expresiune, înfăţişând o femee tînĕră cu o năframă pe cap, în felul ţĕrancelor noastre, care, ca şi celebra ţigancă a luĭ Grigorescu, face parte din colecţia Ion Ghica de la Ghergani.

Afară de acestea, Georgescu a lucrat încă peste 150 de busturĭ ale oamenilor noştrĭ politicĭ şi de litere, rĕspîndite prin Palatele Universităţilor, prin incinta Cameriĭ şi Senatuluĭ, etc.

Printre busturile luĭ cele maĭ artistice, vom menţiona pe acela al mareluĭ poet naţional Vasile Alecsandri, pe al D-neĭ Anna Kalinderu, pe ale doctoruluĭ Davila, C. A. Rosetti, General Cernat, baso-relieful D-neĭ Stăncescu [2]), al Generaluluĭ Florescu, şi, în cele din urmă, prea frumosul bust al D-neĭ Natalia Perozzi, din cimitirul catolic din Bucureştĭ.

Georgescu muri la 30 Noemvrie 1898, în plină bărbăţie şi în plină activitate a cariereĭ sale, maĭ-maĭ în mijlocul elevilor sĕĭ pe care ĭĭ iubea atâta şi de care era adorat.

---

[1]) Vezĭ *Literatură şi Arta Română*, anul II, pag. 370.

[2]) Mama D-luĭ C. Stăncescu, fostul Director al Şcoaleĭ de bele-arte din Bucureştĭ, de la care avem detaliile biografice asupra luĭ Georgescu.

Fire blândă şi apropiată, inimă sentimentală şi îngăduitoare, minte înaripată de darurile arteĭ, voinţă puternică şi stăruitoare la muncă, modestie în traiul şi felul luĭ de a fi,—iată însuşirile sufleteştĭ ale luĭ Georgescu. Stăruinţa la muncă însă şi modestia luĭ eraŭ extraordinare : una îl pironea din zoriĭ zileĭ şi până în noapte, dinaintea lutuluĭ ce însufleţea, în atelierul luĭ din strada Primăvereĭ; ceealaltă îl făcea, pe el, care a lăsat atâtea opere de marmură şi de bronz — trainice dovezĭ despre puterea luĭ creatoare — de trecea ca un necunoscut printre ceĭ care îl admiraŭ şi se onoraŭ, la ocazie, de a-ĭ strînge mâna.

Amic credincios şi pururea gata la orĭce idee înnaltă, soţ model şi părinte absorbit de iubirea copiilor sĕĭ, Georgescu muri sărac, — cum vor muri încă săracĭ mult timp artiştiĭ la noĭ — luând cu el în mormînt sprijinul familieĭ sale şi figura cea maĭ simpatică amicilor sĕĭ.

N. Petraşcu.

IOAN GEORGESCU

Copiliță rugându-se

GIUVAERICALELE VREMURILOR BĔTRÂNE [1]

(LA NOĬ, IN BUCUREŞTĬ)

I

Când s'a scris *Genesa*, adică în Biblie *Cartea Facerii*, îmĭ vine a crede, doamnele mele, maĭ mult încă: 'mĭ vine a jura că, acolo unde se povesteşte despre vorbele amabile şi gentile ce s'aŭ schimbat între cocheta noastră strămoaşă Eva şi între galantul şearpe Satan, s'a uitat a se spune că, pe lîngă gustosul mĕr din pomul ştiinţiĭ şi al extremeĭ curiosităţĭ, cavalerul Satan a maĭ dat strămoaşeĭ noastre Eva şi un *briliant*, lucrat, în miĭ de facete sclipitoare şi scînteetoare, de unul din ceĭ maĭ buniĭ meşteriĭ giuvaergiiĭ aĭ Iaduluĭ.

La vederea acestuĭ briliant de o infernală frumuseţe, inima Eveĭ, cu toată candoarea, naivitatea şi angelica-ĭ simplicitate, a săltat în peptu-ĭ cu atâta putere încât, din momentul acela, a rĕmas Eva cu o maladie, — Românul zice c'o *racilă*, — atât de cronică şi de persistentă, încât şi ea, şi fetele eĭ, şi toate strănepoatele eĭ, în decurs de 7.400 de aniĭ, aŭ suferit şi sufer de o neînfrînată bătaie de inimă, când vĕd un diamant saŭ un briliant care licăre, scînteie, străluce înainte-le.

Regula e generală, absolută, extraordinară, căcĭ nu admite excepţiune. De la Hotentota, care de la buze şi până la apendicele caudal, care-ĭ termină coloana vertebrală, e departe de a fi o frumuseţe, şi până la graţioasa ducesă din foburgul S-t. Germain al Parisuluĭ, de la Hotentotă până la Parisiană, pretutin-

[1] Studiŭ citit la una din întrunirile Societăţiĭ »*Amicilor Literaturei şi Artelĭ Române*«.

denĭ giuvaericaua, briliantul, — *berlantul*, cum ziceaŭ bĕtrâniĭ, — şi-a făcut efectul cu aceeaşĭ intensitate ca în Paradis, când Satan îl arăta Eveĭ.

Idealul de inocenţă femininĕ, idealul de poezie eterică, femeia în sufletul căreia ar fi crezut oricine că citeşte ca 'ntr'o carte deschisă şi pe care am fi crezut-o menită să trăiască etern în albul străveziŭ al candoareĭ paradisiace, Margareta luĭ Goethe, însăşĭ Margareta, când vede briliantele şi mărgăritarele luĭ Faust, simte inima că-ĭ bate cu o putere şi maĭ neînfrînată ca a Eveĭ. Le admiră, le sărută, se găteşte cu ele, şi uitându-se în oglindă — ah ! oglinda ! sfetnic al graţiilor ! — prorupe, după cuvintele *je ris de me voir si belle*, în nişte triluriĭ, fioriturĭ, pizzicati eroicĭ, o întreagă acrobaţie muzicală, pe care gîtlejurĭ şi coarde vocale ca ale doamnelor Nilson, Patti şi Darclée pot abia să le dea cu intensitatea bucurieĭ ce simte Margareta cu *berlanturĭ* la gît, la mânĭ, la urechĭ.

Pentru ce această bucurie şi această zgomotoasă fericire în fiinţa femininĕ la vederea pietrelor preţioase ?

Fisiologul s'a încercat a explica lucrul, punênd în mişcare tot aparatul nervilor, începênd de la cel care gîdilă retina şi până la cel afectiv ad-hoc, situat nu ştiŭ în ce parte a creeruluĭ, — o intreagă cartă geografică a nervilor, maĭ amĕnunţită decât o »Kipertiană«. Filosoful spiritualist a luat-o razna prin domeniul imens al frumosuluĭ şi n'a ajuns încă la concluziune. Filosoful materialist a pus ca lege că materia aleasă atrage materia aleasă şi că diamantul şi femeia fiind materiĭ alese, etc., etc. Analistul psiholog, despicând firul de pĕr în patru, şi-a rupt firul argumentaţiuniĭ, şi nicĭ acum n'a dat rĕspuns.

E aşa, doamnele mele, pentru că este aşa. Şi după cum, conform definiţiuniĭ luĭ Alphonse Kar, femeia 'n sine *est un être qui s'habille, babille, se déshabille et se rhabille*, tot astfel, cu privire la giuvaericale, femeia este o fiinţă căreia îĭ plac diamantele.

Faptul e fapt în Paris, în Londra, în Viena, de la Sena până la Marea de Azof, şi de acolo trecênd pe la frumoasele Georgience, şi apoĭ pe la sălbaticele Turcomane, şi apoĭ pe la serbedele şi languidele Chineze, pe la Japonezele luĭ Pierre Loti, coborînd şi visitând toate insulele Oceanieĭ, chiar şi pe cele

Wo der glückliche Maori
Seine Schwiegermutter frisst,

trecênd apoĭ la San-Francisco, şi 'n fine la New-York, ca să ne întoarcem iarăşĭ la Londra şi la Paris, de unde am plecat, pretutindenĭ femeia iubeşte diamantul. E o lege mundială. Montesquieu ar fi trebuit s'o treacă printre cele care sunt la temelia societăţilor, ca inerente firiĭ omeneştĭ, şi ar fi trebuit să rîdă cu hohot de aceĭ vechĭ Romanĭ, care în cap cu bĕtrânul Caton, se 'ncercaŭ, prin aşa numitele legĭ somptuarie, legĭ în contra luxuluĭ, se opreascâ pe femeile romane de a purta diamantele, mărgăritarele, rubinele şi acele smarande, marĭ cât lacrima caluluĭ din poveştĭ ce 'şĭ plânge stăpînul mort în bătălie.

II

La noĭ, doamnele mele, în secolul trecut, Banul Dimitrake Ghika, strămoşul Ghiculeştilor muntenĭ de astăzĭ, se încercase cam acum 110 anĭ, ca şi bĕtrânul Caton la Roma, să pună friŭ giuvaericalelor, blănurilor de mare preţ, stofelor ţesute cu fir, fludelor ticsite cu mărgăritare şi altor scule pentru dobîndirea cărora se vindeaŭ moşiile străbune într'un timp şi douĕ mişcărĭ.

N'a făcut nimic, cum n'a făcut nicĭ Caton în Roma veche, nicĭ regiĭ Franţeĭ în evul mediŭ, nicĭ Papiĭ care cu anatema şi excomunicaţiunea majoră, făceaŭ lucrurĭ marĭ, dar nu pe acela de a o hotărî pe femee *să nu se poarte.*

Şi s'a purtat femeia în toate timpurile şi 'n toate ţĕrile de subt toate latitudinele.

Printre ţĕrile în care femeia s'a purtat cu maĭ multe giuvaericale, România, adică pe atuncĭ Moldova şi Ţara Românească, ocupă un loc de mare cinste.

Din secolul XV, de când am amănunte, şi până 'n pragul secoluluĭ nostru, pietrăria, aurăria, argintăria şi blănăria ce aŭ fost în Ţĕrile Române e de pomină, e ceva de necrezut.

Unguriĭ rĕmâneaŭ cu gura căscată când jupînițele române, fugite peste munţĭ în Ardeal, lăsaŭ la eĭ în depozit giuvaericalele şi sculele lor. Le admiraŭ cu atâta nesaţiŭ şi cu atâta patimă, încât în dese rînduri nu le maĭ daŭ îndărĕt de loc. Despina, Doamna luĭ Neagoe-Vodă, se judecă cu unul la Sibiĭ; vĕduva luĭ Socol, marele vornic din vremea luĭ Pĕtraşcu-cel-Bun, rĕmâne săracă, de vreme ce un magnat ungur nu-ĭ maĭ dă 'ndărĕt marile bogăţiĭ în scule şi pietre preţioase ce lăsase la dînsul; Ancuţa, vĕduva luĭ Nicolae Pĕtraşcu-Vodă, fiul luĭ Mihaiŭ-Viteazul, face acelaş lucru şi umblă pe la Viena ca să-şĭ scoată averile din mâĭnile Ungurilor.

Regina Franţeĭ, în vremea luĭ Filip August, zicea că nu vrea să meargă în Belgia, la Bruges şi la Gand, pentru că negustoresele de acolo, din cauza bogăţieĭ lor, eraŭ maĭ bine şi maĭ strălucitor îmbrăcate decât dînsa. Tot aşa poate ziceaŭ şi unele magnate, saŭ *grofine* ungureştĭ, şi de aceea bărbaţiĭ lor luaŭ cu japca ceeace nu puteaŭ avea cinstit şi cu pace.

Din secolul XVI şi până acum o sută de anĭ, Ţĕrile Române aŭ fost renumite pentru diamantele, rubinele, smarandele şi mărgăritarele ce aveaŭ strămoşiĭ noştri. Cu niște pietre de o mărime colosală, Kiajna Doamna, fiica luĭ Petru-Rareş, soţia luĭ Mircea Ciobanul la Bucureştĭ, mama Domnilor Alexandru-Vodă şi Petru Schiopul, care staŭ pe ambele tronurĭ ale Ţĕrilor Române; Kiajna Doamna, pe care toţĭ ambasadoriĭ creştinĭ de la Constantinopolĭ o cunosc subt numele de Mircioaia, câştigă haremul Sultanuluĭ, şi maĭ cu seamă pe a-tot-puternica Sultana-Validé, numita Nur-Banù, cu niște smarande şi niște mărgăritare cum rar se puteaŭ vedea şi chiar la Constantinopolĭ.

Petru Cercel revoluţionează fastuoasa curte a Caseĭ de Valois şi pe efeminatul Henric III în castelele de la Blois şi de la Chenonceaux cu atâtea şi atâ-

tea pietre preţioase şi maĭ cu seamă cu mărgăritarul pe care-l purta 'n ureche. Ca mărgăritare să maĭ cităm douĕ marĭ cât perile date de Petru-Vodă Rareş feteĭ Sultanuluĭ.

La ungurĭ a rĕmas de pomină diamantul *rarae magnitudinis et elegantiae*, pe care Gavril-Vodă Movilă îl dă Principeluĭ Transilvanieĭ, pentru ca acesta să stăruiască la Poartă în favoarea luĭ.

Bietul Gheorghiţă Ştefan, surghiunitul Domn al Moldoveĭ, nu trăeşte la Stettin în Pomerania anĭ de zile decât când vênzênd, când amanetând luĭ Ioachim, electorul de Brandenburg, frumoasele sale diamante şi smarande.

Giuvaericalele Tudosieĭ, soţia luĭ Vasile Lupul; giuvaericalele Domniţeĭ Roxandra, fiica luĭ Vasile Lupul, şi maĭ cu seamă pietrele de la surguciul, adică *l'aigrette*, al acestuĭ prea bogat Domn aŭ rĕmas legendare în cronicele moldovene şi polone.

De altmintrelĭ, cu secolul XVIII renumele pietrărielor preţioase şi altor scule din Ţara Românească şi din Moldova trec în toată Europa. Se ştie despre blănurile de samur, cacom şi altele ale luĭ Mateiŭ-Vodă Ghica că valorează 500.000 de leĭ turceştĭ.

Când Ienăchiţă Văcărescu s'a dus în misiune la Viena, trimis de Alexandru-Vodă Ipsilante, după ce a *heretesit cu beleturĭ* pe toţĭ membriĭ corpuluĭ diplomatic acreditaţĭ pe lîngă Curtea Imperială a luĭ Iosif II, Principele de Kaunitz şi marchizul de Cobentzel aŭ dat douĕ serate în onoarea deşteptuluĭ boer român. Doamnele din corpul diplomatic nu se puteaŭ sătura admirând blănurile cele preţioase de la dulama boieruluĭ român şi şalurile de India cu care era încins. »M'aŭ descins cocoanele să vadă şalul şi maĭ bine« zice el cu oarecare şireată fatuitate, el care în ţară, la Bucureştĭ, cu frumuseţea şi deşteptăciunea luĭ, făcuse să ofteze până şi doamna luĭ Alexandru-Vodă Moruzi, de unde cântecul popular:

Ienăchiţă Văcărescu
Şade 'n poartă la Dudescu
Cu binişu-ĭ de atlaz:
Moare Doamna de necaz!

Lady Craven, deşteapta Engleză, viitoarea margravină de Anspach-Bayreuth, când trece pe la Bucureştĭ şi este invitată la masă de Mavrogheni-Vodă, trece în ziarul sĕŭ de călĕtorie frumuseţea furculiţelor ale căror mânere de aur eraŭ bătute cu pietre scumpe şi tot aşa şi sfeşnicele care luminaŭ masa. Tot la curtea luĭ Mavrogheni, lady Craven admiră frumuseţea şi costumul de jupăniţă română al uneĭ Dudeştĭ, care purta pe cap, pusă cu multă graţie şi gust, căciuliţa de odinioară ce purtaŭ jupăniţele române din anterioarele douĕ secole.

Lady Montague, lady Craven, baroana de Herbert Rathukeal, *la citoyenne Aubert du Bayet*, nevasta ambasadoruluĭ Republiceĭ franceze de la Constantinopolĭ, când trecură prin Bucureştĭ vĕzură giuvaericalele cocoanelor române, şi de aceea la un bal dat de Constantin-Vodă Ipsilante generaluluĭ Sebastiani şi soţieĭ sale, născută marchisă de Coigny, acum vro 94 de anĭ, deşteapta Franceză, ştiind bine că nu va putea să se ia la 'ntrecere cu Brâncovencele, Balencele,

Bălăcencele şi alte atâtea boeroaice muiate 'n aur şi 'n pietre scumpe, venise la balul dat în cinstea eĭ îmbrăcată 'n alb şi fără pic de giuvaerica, nicĭ la piept, nicĭ la cap, nicĭ la brîŭ.

O jupăneasă română din secolul XVII, îmbrăcată 'ntr'o iie cu leasă de mărgăritare împletită, cu o rochie de hataià cu florĭ de fir, pe cap cu o învelitură cu acele eĭ şi pe d'asupra cu işlicelul cu florĭ de mărgăritare şi cu pietre, la gît cu douĕsprezece şirurĭ de mărgăritare marĭ saŭ cu un left de diamante cu picioruşele de smarande; în urechĭ cu cerceĭ cu câte treĭ picioare de diamante marĭ; la mâĭnĭ cu o pereche de brăţărĭ cu diamanturĭ marĭ roz; în degete cu inele cu diamante ghiorghiolea roz şi rubine; pe umerĭ cu o dulamă de lastră grea, cu blană de samur, cu nasturĭ de aur cu diamante şi rubine; şi am uitat paftalele de la brîŭ, paftalele care eraŭ o comoară şi un cap d'operă de lucru *à jour* în aur cu pietre scumpe,

Paftale cu bolduri,
Lăsate pe şolduri;
Paftale cu zale,
Lăsate pe şale.

Şi am maĭ uitat frunzele de pietre scumpe, legate în argint, pe care jupăniţa le risipea pe piept. V'o puteţĭ închipui lesne ca pe o adevĕrată împĕrătească bizantină, saŭ ca pe o icoană pe vestmintele căreia religiositatea şi evlavia drept-credincioşilor aŭ grămădit în neştire aur, argint, fir, pietre preţioase şi mărgăritare.

Intr'o iie
E-o moşie;
In treĭ iĭ
Sunt cincĭ moşiĭ

De unde atâtea pietrăriĭ şi aurăriĭ? s'ar întreba cineva.

Rĕspundem: de la părinţĭ întâĭ şi de la bărbat pe urmă, după fapte şi viaţă.

Mĕ rog, la 1 Noembrie 1692, Brâncoveanu Constantin, boier mare, Domn creştin, mărită pe fiică-sa Stanca după Radu, fiul luĭ Iliaşĭ Vodă de la Moldova, şi, din foaia de zestre scrisă de însăşĭ mâna Brâncoveanuluĭ şi păstrată azĭ la Academie vedem că domniţa Stanca a primit de la părinţĭ ca zestre: o cunună de bucăţĭ tot cu diamanturĭ; un left tot cu diamanturĭ şi cu treĭ picioare marĭ de smarand; cincĭ perechĭ de cerceĭ cu diamante, smarande, rubine, balaşe; treĭ perechĭ de brăţărĭ; 9 inele toate cu pietre preţioase; 12 şirurĭ de mărgăritare marĭ; douĕ lanţurĭ de aur, fiecare de câte 500 de dramurĭ; o 'nvelitură de cap cu acele eĭ; o salbă cu 400 de galbenĭ; banĭ de cap 300 şi cu leasă de mărgăritare (un fel de *risir)*; zovon cu 300 de galbenĭ; 30 de iĭ ţesute cu fir, cu sîrmă, cu mărgăritare, cu fireturĭ; 8 dulămĭ cu samur, cu pîntece de ris şi cu nasturĭ de diamante, de rubine, de mărgăritare; 14 rochĭ, unele cu sponcĭ de aur, cu diamănţele şi cu gurile de mărgăritare; plapome şi cearceafurĭ cu florĭ de fir; covoare de mĕtase, oglinzĭ cu pervazurile de argint; talere saŭ tipsiĭ de argint; altele tot tipsiĭ de argint cu florĭ pentru poame; linguri, furculiţe, solniţe de argint; talere de argint cu cornurĭ poleite; lighian şi ibric de argint; pe urmă cal de ginere cu şaua de catifea şi scările şi oblîncurile de argint; caretă cu 6 tele-

garĭ ; rădvan cu 6 telegarĭ ; cuhnia cu telegarĭ ; patru sute oĭ cu mieĭ ; 40 de boĭ de plug ; 30 vacĭ cu viţeĭ ; 20 de iepe cu mînjĭ şi armăsarĭ ; 150 de mătcĭ de stupĭ ; moşiele Cimianiĭ, Scărişoara, Clanţa, Tigeaniĭ ; viĭ la Piteştĭ şi la Schiaŭ, case de piatră în Bucureştĭ şi 30 suflete de ţiganĭ :

Aceasta 'ĭ zestrea Stanceĭ Brâncoveanu.

Şi tot aşa da Marieĭ la 1693, Ilinceĭ la 1698, Safteĭ la 1700, Ancuţeĭ la 1704, Bălaşiĭ la 1708 şi Smarandeĭ la 1712, — sînt şeapte fete. Băieţĭ sînt patru ; dintr'înşiĭ n'a apucat să 'nsoare decât pe cel mare, Constantin, cu fata vorniculuĭ Ion Balş de la Moldova şi pe al doilea Ştefan cu Bălaşa, fata vistieruluĭ Ilie Cantacuzino tot de la Moldova. La amîndoĭ feciorii le dă daruri să ducă mireselor şi încep iar lefturile, ghiordanurile, cerceiĭ, inelele, lanţurĭ de aur greŭ cu nasturĭ de diamante şi sălbĭ, şi ţinte de işlic, şi călţunĭ cu mărgăritare şi smaranduri, şi conteşe de postav ghiolghiol cu limie de samur, şi 'n fine caretă frumoasă cu stilpiĭ şi măciucile poleite şi cu şease telegarĭ cu hamurile leşeştĭ.

Şi să nu uităm un lucru, şi anume că, după ce mărită şeapte fete şi însoară doĭ flăcăĭ, Brâncoveanu tot maĭ trămite la Braşov, spre păstrare, patrusprezece lăzĭ, în care sînt cu ocalele — spune inventariul făcut maĭ târziŭ, — în care sînt cu ocalele aurul şi argintul şi cu pumnul, aşa, 'n neştire, pietrele preţioase, diamante, rubine, smarande, perle, safire, turquoises, balasch, mărgean şi chihlibar. Nu maĭ vorbesc de stofele preţioase şi de pînzeturile de mătase cusute cu fir de aur.

Şi toate acestea nu-s decât o parte din starea Brâncoveanuluĭ, căcĭ baniĭ ce avea eraŭ depuşĭ la Zecca Veneţieĭ şi la Viena, şi maĭ nuştiŭ unde.

Iacă o avere de boier ajuns domn, — boier român renumit şi legendar prin bogăţiele sale. Ţăraniĭ din Argeş, astăzĭ chiar, prin prejurul Piteştilor, ţăraniĭ din Romanaţĭ, ţăraniĭ din Dâmboviţa vorbesc încă de culele Brâncoveanuluĭ ; de niştе tainiţe săpate 'n pămînt, în care sînt trântite, clae peste grămadă, butoae cu banĭ şi lăzĭ cu scule de aur şi de argint. Uşele însă, uşile culelor sînt închise cu aşa lacăte vrăjite încât trebuesc atinse cu iarba fiarelor, — plantă ciudată care de la un cîrd de vreme nu maĭ creşte prin câmpiile Românieĭ. Iarba fiarelor nu maĭ este ; decĭ, culele rĕmân închise pentru vecie.

Şi acum, descinzênd de la domn la boier, să nu credeţĭ că giuvaericalele eraŭ maĭ puţin numeroase. Mă rog ! La 15 Noemvrie 1772, adică acum 126 de anĭ, Pârvu Cantacuzino, care avea case marĭ, adevĕrat palat, acolo tocmaĭ unde este astăzĭ kioşcul de muiat crucile la Bobotează, mărită pe fie-sa Maria după spătarul Tudorake Balş de la Moldova.

Ştiţĭ ce-ĭ dă ca lucrurĭ şi scule ? Un soare cu diamanturĭ ; un ghiordan cu diamanturĭ ; treĭ perechĭ de cerceĭ, douĕ cu câte un picior de smarand şi una cu picior de zamfir şi cu aripĭ de diamanturĭ ; o ţintă pe işlice cu diamanturĭ ; o pereche paftale cu diamanturĭ ; 10 şiruri de mărgăritare ; şease inele cu diamante, rubine, smarande ; alte treĭ perechĭ de paftale, una de chihlibar, alta de *sadef* cu câte un rubin la mijloc, alta de argint poleit, şi patru sute de galbenĭ zermanupĭ pentru salbă, left şi brăţărĭ.

Brâncoveanu dedese Stanceĭ 30 de iĭ; Pârvu Cantacuzino dă Marieĭ numaĭ 15, din care 3 cu sîrmă, 6 cu fir şi 6 cu mĕtăsurĭ. Brâncoveanu dedese 14 rochiĭ; Pârvu dă numaĭ 6, din care numaĭ una e maĭ bogată: e de ghermesut cu fir, vărgată şi cu gurile cu mărgăritare; celelalte cincĭ sînt de atlas, de belacoasă şi de ghermesut, dar n'aŭ pietre preţioase pe dînsele. Toate aceste rochiĭ şĭ-aŭ anteriele lor.

Aşternutul Marieĭ Cantacuzino pare chiar maĭ bogat decât al Stanceĭ Brâncoveanu. Are 21 de perne marĭ şi micĭ, 4 plapome, una de lastră, alta de atlas şi douĕ de ghermesut. Rufăria a fost albită şi spălată 'n Ţara Românească cu atâta măestrie încât necunoscuţiĭ poeţĭ aĭ poporuluĭ aŭ cântat cu entusiasm bărbăţia jupăniţelor şi negustoreselor care aŭ rufe albe:

Ca şi coala de hârtie
Când o daĭ din prăvălie
Logofeţilor să scrie

La argintăria Marieĭ Cantacuzino se observă un lucru ciudat: sînt cuţite, sînt linguri cîte 12, douĕ solniţe, tavă cu 12 zarfurĭ, străchioara de dulceaţă cu lingura eĭ, un burdur cu căţiă, — dar nu-s furculiţe.

Eraŭ furculiţele 'n zestrea Stanchiĭ Brâncoveanu la 1692 şi nu sînt la 1772 în zestrea Marieĭ Pârvu Cantacuzino. Lucrul se explică prin faptul următor: nu se mânca cu furculiţa la noĭ până 'n secolul nostru. Brâncoveanu le-a dat fiă-seĭ, căcĭ cumpĕrase, probabil, garnitura completă. Pârvu Cantacuzino, om maĭ practic, n'a cumpĕrat decât ceeace trebuia: cuţite de tăiat şi lingurile de sorbit ciorbă. Furculiţe eraŭ la domnĭ şi la boierĭ, dar nu le scoteaŭ decât de ochiĭ străinilor, cum a făcut Doamna luĭ Mavrogheni la prânz, când a învitat pe lady Craven la palat. Incolo, toţĭ şi toate mâncaŭ cu degetele. Baronul de Tott spune că la Constantinopolĭ, în lumea cea mare a Fanaruluĭ, era o tînără fanarioată care ştia să ia numaĭ cu douĕ degete măslinele din ceaonul pus în mijlocul meseĭ cu atâta graţie, cu atâta drăgălăşie, încât nu te puteaĭ opri de a nu o admira. Tot aşa făceaŭ şi jupâniţele noastre; mâncaŭ cu degetele şi după fiecare fel de bucate, îşĭ spălaŭ degetele 'n nişte adorabile lighenaşe de argint, puse alăturĭ de farfuria fiecăruia. In ele era apă căldicică cu miros de iasomie şi alăturĭ mahrame de şters care te 'mbătaŭ cu mirosul lor de sulfină şi levănţică.

N'are furculiţe Maria Cantacuzino, dar are ca şi Stanca Brâncoveanu, careta cu şease telegarĭ cu hamurile cu alămurĭ; are cuhnie cu 6 telegarĭ, 1 cal de ginere cu şeaua ferecată cu argint şi cu raftul de argint, 30 de iepe, 2 armăsarĭ, 30 de vacĭ, 20 de boĭ, 200 de stupĭ, 200 de oĭ şi 30 de suflete de ţiganĭ; moşiele Lungiĭ, Schimbaţiĭ, Măgureniĭ, Greceniĭ, case 'n Bucureştĭ, 38 de pogoane de vie la Sărata.

Iacă zestrea uneĭ fete de boier.

Să nu credem însă că numaĭ doamnele şi boieroaicele purtaŭ giuvaericale şi alte scule. De loc; fetele de negustorĭ, de oamenĭ cu dare de mână, de preoţĭ, de moşnenĭ, aveaŭ scule.

Din foaia de zestre a unuĭ popă, — chip de seamă 'n istoria Bucureştilor,

căcĭ a zidit o biserică, — din foaia de zestre a feteĭ luĭ Popa Herea, făcută la 1 Ianuarie 1711, adică acum 187 anĭ, se vede că fata popiĭ Herea a primit de la părintele sĕŭ : o pereche de cerceĭ de aur cu mărgăritare şi cu rubinurĭ ; douĕ inele de aur ; banĭ de cap în valoare de talerĭ zece ; o cunună de argint ; şease şiurĭ de mărgăritare şi zece şiurĭ de mărgean ; acestea ca giuvaericale. Ca haine, fata popiĭ are 'n foaia de zestre, o mintie de canavĕţ turungiŭ cu limiĭ de jder, cu zagaraua de samur, cu nasturĭ împodobiţĭ cu 12 mărgăritare ; o altă mintie roşie tot de canavĕţ, blană de sandrac cu nasturĭ de sîrmă ; patru rochiĭ de dimie ; 10 iĭ, din care maĭ multe cusute cu mĕtăsurĭ. Şi i-a maĭ dat popa Herea feteĭ sale un toc de tipsiĭ de aramă, un toc de talere de cositor, douĕ tingirĭ cu capace, douĕ linguri de argint, un covor, o şcoarţă şi iarăşĭ aşternutul şi alte trebuincioase, toate cum se cade, — şi firește, ca şi Pârvu Cantacuzino, şi Popa Herea sfîrşeşte foaia de zestre cu legiuitele şi nicĭodată uitate cuvintele : de la noĭ puţin, iar de la Dumnezeŭ mult.

Muncise ca fată, înainte de măritiş, muncea ca nevastă pe urmă. Fie ca domniţă, orĭ ca jupăniţă, fata brodase, cususe, alesese decând vîrsta-ĭ permisese. Poetul popular a vĕzut-o ca fată când zice 'n versurile luĭ :

Imĭ coase şi 'mĭ chindiseşte,
Cu fir d'aur împleteşte,
Cu mĕtase isprăveşte
Cămăşuţa nunuluĭ,
Sangulie mireluĭ,
Guleraşul voĭniu-sĕŭ
Şi basmaua taică-sĕŭ.

Şi maĭ tărziŭ tot poetul popular a vĕzut-o soţie şi gospodină perfectă îngrijindu-şĭ de casă şi fiind 'n toată puterea cuvîntuluĭ :

Doamnă bună curţilor,
Stăpînă argaţilor,
Chelăreasă banilor,
Stăpînă averilor.

La zile marĭ, jupîneasa, »Doamnă bună curţilor«, când era să meargă la biserică saŭ la Curte, se 'mbrăca 'n costumul ce am descris maĭ sus şi pleca cu »Dumnealuĭ«. Poetul popular a vĕzut-o şi ni-o arată ast-fel. Are, zice dînsul, »veştmînt zugrăvit 'n spate şi 'n piept«, şi

Pasă-ĭ capul de parale,
Urechiuşĭ
De cerceluşĭ,
Degeţele
De inele
Iar la mână-ĭ cu brăţară
Cu pieptul bătut de leĭ.

Şi maĭ are

Mîndru brîŭ de aur
Semĕnat cu pietricele,
Ca câmpul cu floricele
Ca cerul cu miĭ de stele

Iar negustoreasa, tot la zile marĭ, poartă, ne spune poetul popular:

Iiă
Gheorghiolie,
Rochie de cutnie,
Papucĭ roşiorĭ
Şi la toc florĭ
Mult sunt jucătorĭ!
Şi ştie să-ĭ poarte
Şi să-ĭ plescăiască.

III

Şi iacă, Doamnele mele, cum aŭ fost la noĭ, în vremurile bĕtrâne, giuvaericalele purtate de Romînce, Doamne, Domniţe, Jupăniţe şi Negustorese.

Sfîrşim notiţa noastră amintind de giuvaericalele adeseorĭ extraordinar de preţioase ale icoanelor făcĕtoare de minunĭ. Maica Domnuluĭ de la Sărindar, Maica Domnuluĭ de la Olarĭ, Maica Domnuluĭ de la colina Filaretuluĭ, Cuvioasa S-ta Paraschiva de la S-ta Vinerĭ şi alte icoane de sfinte de minunĭ făcĕtoare aveaŭ atîrnate, bătute, aşezate pe dînsele aur, argint, pietre preţioase 'n cantităţĭ fenomenale. La unele dintr'aceste bisericĭ, egumeniĭ grecĭ ştiaŭ să facă a se prenoi darurile. Romîncele daŭ mereŭ, dar totuşĭ le maĭ rĕmânea destule pentru ca să aibă să se poarte şi dînsele. *Il y a avec le ciel des accommodements,* şi cînd e vorba de briliantură, în ce ţeară din lume n'a găsit fiica Eveĭ nimerite potrivelĭ cu cerul, cu pămîntul şi chiar cu iadul ? !

G. I. Ionnescu-Gion.

24 Nov. 1898.

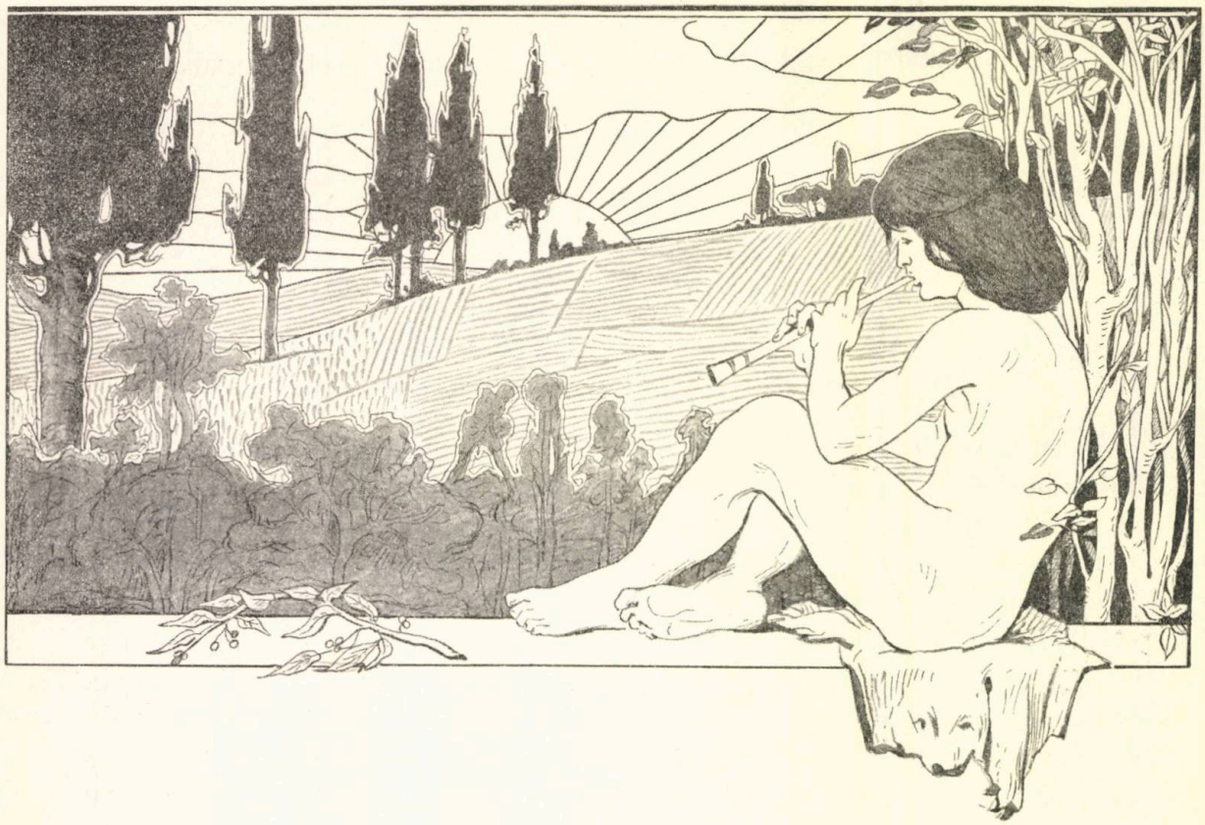

PĂN'ATUNCĬ...

Când doamna bolţeĭ sfinte se 'nalţă de pe munte;
Sporind singurătatea stăpînă 'n stâncĭ cărunte,
Şi'n iarbă stropĭ de rouă — dulcĭ ochĭ plângênd vr'un dor —
Clipesc în tremurarea privirĭĭ stelelor;

De sus, plutind uşoară pe-oceanul de lumină,
Ce lin coboară 'n lume o linişte senină
Ca 'ndemnul ascultărĭĭ, când totu-ĭ măreţie
Şi-ascultă însuşĭ cerul o dulce armonie —

Cum murmură 'n strîmtoare isvoarele în ropot!
Blând, ondulând ca unda, un dangăt rar de clopot
Se pierde 'n văĭ, departe, încet, încet, şi-apune
Ca glasul unuĭ schimnic pierdut în rugăciune.

Târziŭ pornesc din culme suspine lungĭ de bucium:
Ce dor maĭ pleacă 'n lume, ce inimă în zbucium
Maĭ turbură 'mpietrita tăcere-a munţilor?
O, câtor dorurĭ graiul e prea ne'ncăpĕtor!...

Lin trece-un freamăt dulce prin frunze fluturate,
Și blânde raze 'n tremur, sfioase, cad pe-uitate
Cărări pierdute 'n umbra pădurii 'n pace sfîntă...
Veniți, veniți de grabă, privighetoarea cântă!...

Te-afunzi mereŭ, o suflet, în visele senine,
In dulcea mîngâiere a freamătelor line,
In nopți cu lună pline de-al clopotului glas...
Drept stavilă durerii atât ți-a mai rămas?

Și nu-i pe lume nimeni, cu zîmbetu-i blajin
Senin să te 'nnalțe în haosul senin;
Privindu-ți printre lacrămi, cu șoapta dulce a gurii
Să-ți mîngâie auzul ca freamătul pădurii?...

Cum te 'nălțai odată spre cer, înduioșat!
Dar rugei tale singur aripele-ai tăiat;
Și totuși, deslușindu-ți o cîrmă în tot sborul,
Ți-e greŭ să crezi că-i *nimeni* a tot cîrmuitorul.

Coborî pe nesimțite în cripta vremilor;
Cu drag te-ai da pe tine să 'nvii viața lor,
Dar, pricepênd netraiu-i pe-o lume de străini,
Plângênd pornești, o suflet, din sfintele ruini!

Rătăcitor de-apururi, te-ademenește-o șoaptă,
Ce-ți prevestește-o lume mai blândă, ori mai dreaptă;
Va răsări lumina vre-unei lumi de-acele,
Când toți vor înțelege iubirea dintre stele!...

Dar, pân'atunci... te-afundă 'n visul tĕŭ senin,
Căci nu-i pe lume nimeni, cu zîmbetul blajin
Senin să te 'nalțe, cu dulcea șoaptă-a gurii
Să-ți mîngâie auzul ca freamĕtul pădurii!

ANDREI NAUM

LACRĔMILE LUĬ DON JUAN

Don Juan, etern frumosul şi etern diabolicul Don Juan,— acel *Anahasverus* al amoruluĭ, blestemat să rătăcească vecĭnic fără să simţă vre-odată în inima luĭ de catifea trandafirie, — culoarea cărniĭ, — ghimpele delicios al iubiriĭ adevĕrate, — Don Juan cel autentic, maĭ plictisit ca totdeauna, forfeca într'o seară, la întîmplare, împestriţatele trotoare ale Sevilleĭ.

Părea pe gînduriĭ, el care batjocorise totdeauna cugetarea! Părea visător, el care insultase totdeauna poezia. Şi ochiĭ luĭ — acele douĕ bălţĭ adîncĭ de otravă şi de lumină, păreaŭ a face unde pănă aproape de ţĕrmul stufos al genelor. Capetele îndurerate ale iubitelor luĭ Don Juan, înecate pe vecie în abisul nesfîrşit al acestor ochĭ, apăreaŭ o clipă la suprafaţă pentru a se cufunda iarăşĭ numaĭ decât în misterioasele prunele, gonite repede de acelaş gînd care le adusese, gînd maĭ iute şi maĭ schimbător ca vîntul capricios al mărilor. Rînd pe rînd înotară câte-o clipă în ochiĭ luĭ disperatele imaginĭ: Doña Elvira, Doña Ana, curtezana Dolores şi frumoasa ţĕrăncuţă Zerlina. Pe bolta de fildeş ce-ĭ ţine loc de frunte uşor se destrămează un fir de nor din spre pădurea întunecată a pĕruluĭ. Apoĭ, aşa de-odată Don Juan îşĭ pierde surîsul, —acel surîs care nu-l părăsise niciodată şi care avea atâta albă şi orbitoare strălucire, încât poeţiĭ şi femeile timpuluĭ pretindeaŭ că Don Juan, într'o rivalitate amoroasă cu soarele, muşcase o fâşie din discul de argint al frumosuluĭ astru, pentru a face soare orĭ de câte orĭ voeşte.

Se gîndea acum celebrul amant că de treĭ zile nu maĭ avea nicĭ un duel

şi că de 24 ore nu maĭ găsea nicĭ o fată în toată Sevilla, care să merite onoarea de a fi dezonorată. Omul care batjocorise icoanele sfinţilor negând pe Dumnezeŭ, care tăgăduise pe tată-sĕŭ şi bănuise pe mama sa, trădase amiciţia şi ospitalitatea, răpise şi înşelase fecioare nevinovate, sedusese şi părăsise atâtea femeĭ inimoase cărora le omorîse bărbaţiĭ în cele maĭ îndrăzneţe dueluri, — Don Juan, cel maĭ vesel şi cel maĭ adorat bandit, pe care l-a cunoscut omenirea şi imaginaţia, fu cuprins de o puternică spaimă în ziua aceea: groaza de a nu maĭ avea nimic de făcut! Şi pentru întâia oară simţi ceva nelămurit care seamănă cu nenorocirea, şi pentru întâia oară se întrebă ce este fericirea? Şi tot pentru întâia oară se întrebă unde să fie fericirea?... Don Juan cunoştea »plăcerea«, partea cea maĭ joasă a fericiriĭ. Don Juan cunoştea »dorinţa«, partea cea maĭ iute a plăcerĭ; »realizarea«, partea cea maĭ desgustătoare a dorinţeĭ! Don Juan avea toţĭ dinţiĭ şi toate iluziile. Nu pierduse un fir de păr şi ştiuse să piarză toţĭ duşmaniĭ. Nu pricepea treĭ lucrurĭ: învingerea, mila şi suferinţa, cele treĭ cuie ale vieţeĭ, cele treĭ graţiĭ ale amoruluĭ. — Şi tot aşa încet încet, fără să vrea, ajunsese pe piaţa Cristineĭ, cel maĭ splendid loc de plimbare al Sevilleĭ. Puţin maĭ la o parte, aproape de giralda al căruĭ turn înnalt şi ascuţit, pare că răneşte frăgezimea albastră a ceruluĭ, dispărând în senin ca într'o draperie de mătase albastră, maĭ mulţĭ copiĭ şi câţĭva oamenĭ din popor, făcuse roată împrejurul unuĭ italian bătrân şi zdrenţuros, care avea cocoţat pe stricata luĭ flaşnetă un papagal de culoarea mucegaiuluĭ. Pasĕrea scotea din când în când câte un bileţel colorat, dintr'o tinichea murdară, pentru acela care voia să i se ghicească viitorul. Don Juan, ispitit de pofta unuĭ gest generos, se amestecă cu proştiĭ şi, după ce aruncă un ducat în pălăria întinsă a flaşnetaruluĭ, pasĕrea 'ĭ scoase cu ciocul un bilet roşu pe care 'şĭ aruncă ochiĭ în silă şi în glumă. Il mototoli, îl aruncă şi se depărtă. Pe urmă de odată stătu nehotărît, se 'ntoarse repede câţĭva paşi şi ridică din ţĕrână peticuţul cocoloşit. Il reciti din noŭ şi înţelesul luĭ îĭ intră în cap ca un piron încălzit. Cele douĕ versurĭ din biletul papagaluluĭ se traduceaŭ cam astfel:

»Numaĭ în lacrĕmĭ e fericirea«,
»Numaĭ plângênd eştĭ fericit!...«

Versurile astea curioase, aruncate în drumul luĭ de o întîmplare banală şi glumeaţă, rĕspundeaŭ perfect de bine sufletuluĭ luĭ Don Juan, care puţin maĭ înainte se învîrtise şi se sucise în formă de punct de întrebare: »Ce este fericirea? Unde e fericirea?...«

Noaptea următoare dormi rĕŭ şi în păenjenişul zorilor, cu pleoapele grele şi veştede, îşĭ reaminti perfect de bine visul poznaş ce visase.

Se făcea că vine lîngă patul luĭ o femee mare, mare... cât toate femeile la un loc; frumoasă, frumoasă... cât frumuseţea care nu există...

Femeea uriaşă şi minunată avea maĭ multe capete. Don Juan recunoscu, printre altele, capetele îndureratelor luĭ abandonate: Doña Elvira, Doña Ana, curtezana Dolores, frumoasa ţĕrăncuţă Zerlina. Viziunea îĭ întindea cu o mână o cupă în forma unuĭ ochiŭ enorm şi toate capetele cântaŭ în cel maĭ dumnezeesc cor:

»Numaĭ în lacrĕmĭ e fericirea«,
»Numaĭ plângênd eştĭ fericit!...«

Pe urmă fiecare din capete, cu mlădieri îngereşti în voce, se ruga:

— Bea Don Juan, etern fericitule şi etern nenorocitule amant, tu căruia ţi s'a dat toate inimele şi aĭ păstrat numaĭ pe a ta, bea din această licoare sfîntă care se numeşte lacrimă şi pe care nicĭ un vin, nicĭ o vrajă şi nicĭ un deliciŭ n'a putut s'o înlocuiască vre-odată; bea! o lacrimă e maĭ mult decât însuşĭ amorul, căcĭ ea este gustul şi farmecul oricăruĭ amor. Dumnezeŭ a lăsat-o pe pămînt pentru ca omul să se poată boteza din diavol în înger oricând voeşte; bea, cea maĭ înnobilitoare şi purificătoare voluptate: corpul se subtilizează prin durere, sufletul se spală şi se înnoeşte prin lacrămĭ; bea, dulce şi înfiorător amant, aicĭ sunt lacrămĭ; lacrămile sunt picăturile de ploae regeneratoare, ce udă şi face să crească sîmburile paradisiac numit »inimă«; lacrămile sunt nesfîrşitele diamante ale săracilor şi uşurătoarele umiliri ale bogaţilor; ele sunt albele firimiturĭ ale suferinţeĭ; bea! lacrămile sunt maĭ multe puncte de suspensiune ale urîtuluĭ vieţeĭ! O lacrimă e cel maĭ sublim adagio al oricăreĭ rugăciuni; bea! lacrămile sunt nenumăratele steluţe ce licuresc poetic în bezna sufletelor omeneştĭ! bea! lacrămile sunt semnele ude pe unde se va trage într'o zi drumul către cer!!!...

Şi iarăşĭ în cor capetele cântaŭ:

»Numaĭ în lacrămĭ e fericirea«,
»Numaĭ plângênd eştĭ fericit!.. «

Muşcat de turbarea curiozităţiĭ, biciuit de nebunia ambiţieĭ, provocat cu atâta îndrăzneală şi persistenţă, Don Juan luă hotărîrea nestrămutată să cunoască şi această singură amantă ce-ĭ rezistase până atuncĭ: lacrima.

Işĭ propuse să cucerească durerea cum cucerise atâtea femeĭ frumoase. Se încăpăţînă să răspundă la o sfidare. Voi să plângă cu orice preţ! Atuncĭ işĭ cercetă trecutul şi în trecutul luĭ nu găsi nimic vrednic de plâns. Copil, Don Juan nu se recunoscu o clipă măcar. Copilărie? Basmurĭ? Don Juan n'a avut copilărie, cel puţin aşa pretindea el, când spunea tovarăşilor luĭ de petrecerĭ că el a venit pe lume la vîrsta când se face curte. In trecutul luĭ nicĭ o tristeţe, nicĭ o părere de răŭ, nicĭ o suvenire! In zarea cea maĭ depărtată a vieţeĭ luĭ scandaloase nu văzu decât grădinĭ fără de garduri, trandafirĭ cu petalele veştejite, succese, mereŭ succese, dezolare şi desîncântare!...

Işĭ zise atuncĭ, plin de încredere, că de sigur pe lumea asta omul poate să plângă şi pentru suferinţele altora.

Işĭ aduse atuncĭ numaĭ decât aminte de fabricanţiĭ de lacrămĭ: poeţiĭ şi romanţieriĭ. In câteva zile Don Juan dete sfoară în ţară că oferă daruri de rajah aceluia din poeţiĭ saŭ romanţieriĭ care 'ĭ va citi câteva versurĭ saŭ o pagină de proză care să-l facă să plângă. Se produse atuncĭ acolo în Spania o calamitate publică, maĭ mare decât ciuma şi războiul, maĭ înfricoşătoare decât devastaţiile piraţilor şi revoltele Maurilor: invazia poeţilor!.. Din toate colţurile Spanieĭ născură, crescură, se înmulţiră şi alergară spre Sevilla tot felul de gângăniĭ literate, de toate felurile, de toate genurile şi de toate culorile. Don Juan fu un eveniment tot aşa de mare ca şi descoperirea Capuluĭ de Bună-Speranţă. Legendele prăfuite spun, în treacăt, că de atuncĭ literatura spaniolă a rămas în cea maĭ mare

parte tristă şi lăcrĕmoasă, şi tot atunci, adaogă glumeţii, a fost singura dată în care poeţii şi scriitorii spanioli aŭ avut ce bea şi ce mânca.

Totul fu zadarnic, căci Don Juan îşi recâştigase acelaş surîs tăios de rece ce era, şi cumplit de calm ce se revĕrsa,— albie de pîriiaş limpede, în fundul căruia se zărea pietricelele albe ale dinţilor.

De aci încolo însă acest surîs 'i fu o adevĕrată pedeapsă, o adevĕrată boală. Ilustraţiile medicale, chemate, la rîndul lor, după nereuşita poeţilor, întrebuinţară cele mai ciudate mijloace şi cele mai puternice săruri fără să reuşească să obţină din neînduraţii ochi ai nobiluluĭ pacient un singur bob de plâns măcar. Cu aere profund de savante şi cutremurător de sentenţioase declarară atunci cu toţii, retrăgêndu-se gravi şi gînditori, că nobilul pacient este »lipsit de glandele lacrimale«. Invulnerabilul surîs al luĭ Don Juan deveni parcă ceva-ceva mai zgomotos şi celebrul amant se mulţumi să jure din noŭ, pe sînurile curate ale tuturor Madonelor, că va reuşi să plângă cu orîce chip şi orîce s'ar întîmpla. Se gîndi bine şi 'şi zise numai decât că cel mai bun lucru ce are de făcut în acest scop este să întîlnească durerea în faţă, pe drumul mare şi s'o silească ca hoţul, saŭ s'o implore ca cerşetorul să-i dea şi luĭ câteva picăturĭ albe din pungile ochilor eĭ. Simţea acum că dacă nu va plânge, va muri. Hotărîndu-se să călĕtorească într'o ţară mai sentimentală, îşi alese ca ţintă Italia, — patria duioşieĭ şi a ochilor umezĭ.

Câţiva vagabonzi de anĭ trecură şi câteva fluturatice lunĭ alergară după eĭ fără să-ĭ prindă...

In toate oraşele şi satele ce străbătu fără să aleagă, Don Juan — jidovul rătăcitor al amoruluĭ. — întîlni într'adevĕr durerea sub toate formele şi 'n toate manifestările eĭ ciudate. Peste tot i se păru superficială, făţarnică, nestatornică, meschină şi comică.

La eşirea dintr'un sat, mergea 'ncet spre cimitir un convoiŭ sărac. O mamă, cu faţa brăzdată adînc de făgaşurile vremeĭ, îşi ducea la groapă un băiat de 25 de anĭ, singurul eĭ sprijin, singurul eĭ soare. Don Juan, flămând de durere şi setos de lacrĕmĭ, se apropie 'ncet de cosciug, ascultă, privi, respiră suferinţă şi urmă convoiul, beat de nădejde. Bĕtrâna, în cea mai sfâşietoare disperare, îşi smulgea ca dintr'o furcă lâna pĕruluĭ eĭ alb ; aci hohotea 'n plâns nebun, aci scotea numai mugete scurte, de vită neînjunghiată bine. Băiatul — floarea satuluĭ — pierise 'ntr'un incendiŭ, mîntuind pe consăteniĭ luĭ de la o moarte sigură şi de la o sărăcie mai mare decât moartea. Pe toate feţele pămîntiĭ ale sătenilor ce-l însoţeaŭ cura o bură de lacrĕmĭ mĕrunte şi fierbinţi. Din aripile vinete ele norilor căderaŭ pe pămînt, sub formă de pîclă, fulgĭ de 'ntristare.

Biata mamă găsea, în simplitatea eĭ, cuvinte de leagăn de o înduioşare ne mai pomenită. Don Juan încercă să se gîndească la mama luĭ, la propria luĭ moarte, şi o clipă i se păru că se 'năbuşe, că respiraţia i se face mai neregulată, că gura luĭ are poftă de a se strîmba puţin în jos, simţi 'n sfîrşit cum ochiĭ luĭ frumoşi de diavol îl înglodesc şi-l ard în gene. O clipă, o singură clipă avu iluzia că va atinge suprema fericire de a isbucni în lacrĕmĭ ! Dar bĕtrâna, isprăvind

vaetele, începuse să zică către mort: »Giusepe, dragul meŭ Giusepe! cine-o să mĕ maĭ hrănească, cine-o să mĕ maĭ încalţe, cine-o să mĕ maĭ îmbrace? !...

Şi jelania asta, care dezvĕluia cel maĭ brutal interes şi cea maĭ grotească şi joasnică părere de rĕŭ, făcu pe Don Juan să 'ngheţe dintr'odată, să-şĭ reia înfiorătoarea luĭ indiferenţă şi să-şĭ deschiză rana necicatrizată încă: suveranul luĭ surîs! In mamă nu vĕzu atuncĭ decât pe o şireată bĕtrână şi egoistă care nu se gîndeşte decât la pierderea traiuluĭ bun. Ţĕraniĭ dimprejur ĭĭ păru nişte laşĭ şi nişte ingraţĭ, care voiaŭ să se plătească de o moarte, ce le profitase atât de mult, prin câteva scînciturĭ caraghioase şi muereştĭ. Pentru tînĕrul mort nicĭ un pic de simpatie: un imbecil, care nu ştiuse pentru cine să se sacrifice! »Guarda e passa«.

. . . . . .

Intr'un oraş din sudul Ialieĭ găsi pe locuitorĭ în cea maĭ mare agitaţie. Cel maĭ iubit din bărbaţiĭ aceleĭ localităţĭ, capul uneĭ întinse societăţĭ de revoluţionarĭ, care dedese semnalul uneĭ lupte crîncene pentru sfintele himere, patrie şi libertate, trebuia să fie spînzurat în acea zi. Don Juan sosi pe una din pieţele oraşuluĭ, tocmaĭ în momentul cel maĭ profund dureros: bĕtrânul tată al condamnatuluĭ oprise cortegiul justiţieĭ şi ceruse voe să-şĭ sărute fiul pentru ultima oară. Poporul în genunchĭ plângea în tăcere moartea liberatoruluĭ luĭ, moartea uneĭ raze! Bĕtrânul părinte îşĭ apucase fiul strâns în braţe şi cerea 'ntr'o durere de nedescris să fie executat în acelaş timp cu fiul sĕŭ, pentru că sufletele lor eraŭ nedespărţite. Răcnetele bĕtrânuluĭ rĕsunaŭ ca un pocnet de stejar crăpat de securĭ nenumĕrate. Impresia acesteĭ scene era atât de puternică, încât nicĭ călăul, nicĭ soldaţiĭ nu îndrăzneaŭ să-ĭ despartă, neştiind ce să facă. Don Juan întoarse spatele şi surîse şi acesteĭ dureriĭ. Ce neghiobĭ! — mormăi el, — poporul acesta îşĭ meritä jugul, pentru că lasă să i se execute liberatorul. Revoluţionarul acesta, care are ocazia de a muri pentru o idee, e un eroŭ naţional şi istoria neamuluĭ îl va recompensa cu vîrf şi îndesat, nu meritä a fi plâns, ci invidiat. Cât pentru bĕtrân, triplă esenţă de neghiob! el trebue să se 'ngîmfe de aşa progenitură şi dacă are poftă să moară cu orĭce preţ, să moară repede şi sigur: »Haide, înainte cu opera începută de fiul tĕŭ!«

. . . . . .

Altădată, poposind într'un oraş din nordul Italieĭ, intră într'o biserică, ce i se păru la început deşeartă. Intr'un colţ depărtat şi 'ntunecat, în faţa unuĭ altar mic, o fecioară frumoasă şi palidă ca sfînta Cecilia a divinuluĭ Rafael se ruga la picioarele unuĭ neîndurat Christ de ivoriŭ. Fecioara era atât de adînc cufundată în disperarea ce i se citea pe faţă, încât nu observase străinul ce se apropiase încet de ea. Don Juan se ascunse numaĭ decât după coloana vecină şi pîndi durerea 'n umbră. — »Mîntuitorule adorat, — zicea fecioara acompaniin»du-se de un arpegiŭ de lacrĕmĭ nesfîrşite şi înecătoare, scapă pe frăţiorul meŭ »de boala ce-l chinueşte atât de cumplit, scapă-l Doamne şi-ţĭ sacrific viaţa mea »întreagă şi fecioria mea nepătată; nu-mĭ trebue nimic din ce e pămîntesc, mi»reasa ta voesc să fiŭ, mireasa ta voesc să mor, albă în cea maĭ neagră şi depăr»tată mânăstire!...

»Toată viața mea tînără și fără de prihană, în rugăciuni, posturi, canon »și singurătate îmi voiu petrece-o... până mĕ voiu învrednici să vin în cer la »tine, singurul meŭ senin, singurul meŭ gînd, singurul meŭ dor!... Mîntueşte »Doamne pe frățiorul meŭ iubit, pe frățiorul meŭ pierdut scapă-l, și fă ce vreĭ »cu sufletul și corpul meŭ, nemernic!...«

Și vorbele astea desnădăjduite, care se rupeaŭ și se spărgeaŭ ca niște mărgele dintr'un șir, eraŭ întovărășite de un plâns delicat și monoton ce mîngâia și destindea sufletul, ca un ușor și dulce acompaniament de mandoline. Don Juan parcă începea să crează, Don Juan parcă începea să priceapă! Cu cât fecioara se exalta în disperata eĭ rugăciune, cu atât neînvinsa eĭ durere creștea. Fața eĭ slăbită și săpată de pîrîiașe și broboane de lacrĕmĭ lua din când în când, sub lumina tremurătoare a făcliilor, nuanțele fildeșuluĭ galben și lucios din care era făcut Mîntuitorul. Tresăririle spasmodice ale pieptuluĭ eĭ sbuciumat se armonizaŭ admirabil cu pîlpâiturile neregulate ale candelelor dimprejur. Hotărit, durere maĭ mare și maĭ cinstită nu se maĭ putea vedea pe pămînt. Don Juan, ca într'un vis bun, părea că aude pentru întâia oară în sufletul luĭ obosit un început de muzică blândă și duioasă. Genele 'ncepură să i se bată repede ca niște aripĭ ce vor să se 'nalțe. O poftă neînvinsă de umilire, de îngenunchiare și rugăciune 'l cuprinse. Un căscat înăbușit îl luă drept un suspin — un suspin, puful în care restriștea ascunde picurile prețioase numite lacrĕmĭ! De-odată un fir tăios de îndoială 'ĭ curmă gîndurile: »Să fie oare adevĕrată atâta credință și atâta durere? Dacă ar ispiti fecioara?...« Frumosul diavol eși din umbră și tuși ușor de maĭ multe orĭ. Fecioara tresări și-l privi cu coada ochiuluĭ, cum nicĭ o icoană de sfîntă nu privește spre pĕcătoșĭ. Înfiorătoarea frumusețe a celebruluĭ și neînvinsuluĭ amant o zăpăci, o turbură adînc, ĭĭ șterse lacrĕmile ca o adiere caldă. Atuncĭ durerea fugărită se urcă repede pe fața luĭ Christ și jos nu maĭ rĕmase decât femeea sedusă, femeea privită, femeea ușoară și banală, în toată cochetăria și nestatornicia eĭ legendară și eternă!... Fecioara vĕzêndu-se observată îșĭ netezi repede șuvițele de pĕr ude și încurcate, îșĭ luă o poză care nu maĭ avea nimic din abandonul îngerilor și începu a citi încet pe-o carte de rugăciune foarte elegantă. Don Juan redevenit el însuși, îșĭ aruncă o privire disprețuitoare spre cartea rugătoareĭ, liniștită și transformată atât de iute: pe una din scoarțele interioare ale cărțiĭ era lipită o oglindă mică în care îndurerata îșĭ admira gropițele obrajilor. Don Juan ĭĭ trimise cu vîrful degetelor o sărutare lungă. Palida roși. Plânsa rîse. Don Juan nu avea decât să voiască. Maĭ cinic însă și maĭ împietrit ca totdeauna, el eși din biserică mormăind amar și implacabil:

— O! lacrĕmile femeilor!... lacrĕmile femeilor!...

Alte lunĭ trecură. Don Juan vĕzu multe și făcu de toate. Cutreeră cartierele sărace, unde mizeria cea maĭ desperată se lupta cumplit cu boale hereditare și cu epidemiĭ ce te înfioraŭ. Rĕmase acelaș. Mizeria 'l făcu să se gîndească la lene și la viținŭ, boala 'l scîrbi fără să-l înduioșeze. In teatre ascultă cu frenezie muzica cea maĭ frumoasă și tristă după lume, muzica melodică și unică a Italieĭ. Muzica 'l excită la desfrîŭ și voie bună. Infine, neștiind ce-ar maĭ putea născoci,

simţind cum descurajarea 'l cuprinde şi-l dărîmă, eşi 'ntr'o dimineaţă pe strada mare a ultimuluĭ oraş ce-ĭ rămăsese necutreerată şi se hotărî să 'ntrebe de reţeta lacrămilor pe cel care i s'o părea maĭ prost dintre trecătorĭ. Un tăetor de lemne zdrenţuros, plimbându-şĭ a-lene cel maĭ desăvîrşit aer de brută, apăru printre ceĭ dintăĭ. Don Juan îl întrebă :

— Heĭ ! om bun şi de ispravă, ia spune-mĭ mie, plânsa-ĭ vreodată în ticăloasa ta viaţă ?

— O ho ! răspunse tăetorul.

— Când ? Cum ?

— In fiecare seară după ce m'am îmbătat ţeapăn !...

Don Juan încântat de răspuns, îşĭ aduse atuncĭ aminte că într'adever sunt oamenĭ care plâng la beţie şi câteva zile de-a rîndul se 'mbătă pentru a plânge. Vinul său favorit fu »lacrima Cristi«. Vaĭ ! nicĭ acest mijloc nu reuşi, căcĭ Don Juan, cu cât era maĭ beat cu atât era maĭ vesel, maĭ sgomotos şi maĭ războinic. Cu imaginaţia sleită, obosit şi desgustat, se hotărî să revie în Spania, convins că dacă nu plânge e că nimic nu merită a fi plâns pe lumea aceasta. Ceeace 'l lăsa însă rece şi liniştit era faptul că de la plecarea sa din Sevilla nu maĭ era sfidat de visul amantelor sale, şi uitase cu desăvîrşire cele două versurĭ italiene, care atât de mult îl ambiţionase, îl umilise şi-l enervase. Pe drumul mare, aproape de bariera Sevilleĭ, înaintea uneĭ cârciumĭ, un flaşnetar bătrân cânta din gură, acompaniindu-şĭ din flaşnetă melancolicele versurĭ :

»Numaĭ în lacrămĭ e fericirea«,
»Numaĭ plângênd eştĭ fericit !...«

Versurile eraŭ la modă şi devenise populare. Don Juan fu împovărat atuncĭ de o neţărmurită descurajare, îl cuprinse o mânie groaznică în contra corpuluĭ şi sufletuluĭ său, o ruşine amestecată cu milă şi duioşie, căcĭ 'şĭ dovedise singur că el este maĭ jos şi maĭ netrebnic decât cel din urmă om ; el este cel maĭ de plâns după lume, căcĭ cel din urmă om cunoştea durerea şi dulcile eĭ firmiturĭ : lacrămile — bunele şi descărcătoarele lacrămĭ, — care luĭ i se refuzaŭ ca un blestem. Işĭ recunoscu în toată goliciunea soarta luĭ de Anahasverus fără cămin, fără simţire, fără legătură. Avu oroare şi scîrbă pentru întâia oară de succesele luĭ şi de traiul său prea bun şi prea uniform. Pentru întâia oară în viaţă nebiruitul se recunoscu învins de imperfecţiunea natureĭ sale înfricoşătoare. Se opri în loc buimăcit şi, aşezându-se pe un buştean cu capul între mâinĭ, Don Juan, convins acum că nu va putea niciodată să guste deliciul cel maĭ mare şi singura fericire adevărată pe lume, simţi de-odată, cum din ochiĭ săĭ fierbinţĭ sboară 'n aer mititele scînteĭ albe : eraŭ lacrămĭ, lacrămĭ adevărate, lacrămĭ ca toate lacrămile. Don Juan plânse mult şi bine, plânse... pentru că nu putea să plângă !...

Ion T. Florescu.

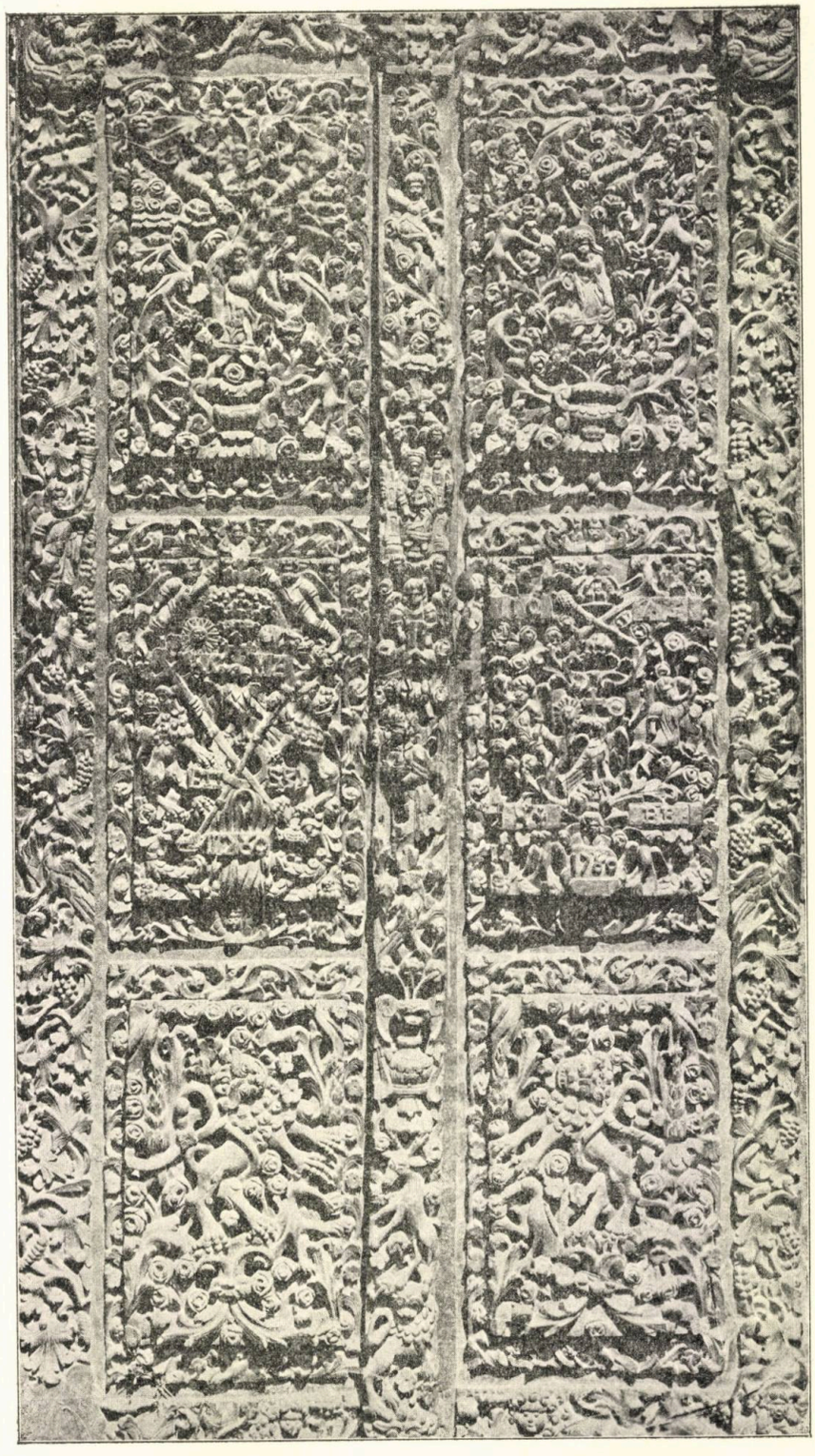

Uşile Mănăstirii Cislău

NOTIŢE ISTORICE

RELATIVE LA MĂNĂSTIREA CISLĂŬ DIN JUDEŢUL BUZĔŬ

Pe întinsa şi frumoasa vale a rîuluĭ Buzĕŭ, la o distanţă de 45 kilometri de oraşul cu acelaş nume, se afla, în secolul al XVI-lea, Runceniĭ, moşie din moşĭ strămoşĭ a Doamneĭ Neaga, avênd un teren accidentat şi peisagiĭ de o deosebită frumuseţe. In mijlocul acesteĭ moşiĭ, la adăpostul colinelor acoperite de seculare păduriĭ, îşĭ construise Doamna Neaga renumitul sĕŭ palat, ale căruĭ ruine se maĭ vĕd încă; iar în partea de Nord a moşieĭ, pe o porţiune a eĭ numită Aninoasa, în anul 1588, zideşte împreună cu soţul sĕŭ Mihnea-Vodă, feciorul luĭ Alexandru-Vodă, vestita, pe atuncĭ, mănăstirea Aninoasa, cu hramul: Adormireĭ Maiceĭ Domnuluĭ. In partea de Sud, la Lapoş, se vede încă aşa numitul: Puţul Doamneĭ Neaga, în care, după tradiţie, s'ar fi aruncat dînsa şi cele douĕ fete ale sale, ca să scape de mâna Turcilor.

Acest puţ are un colac de piatră, important prin inscripţiunile săpate pe dînsul, dar pe care nimenĭ nu le-a descifrat până acum. Al. Odobescu, vizitându-l în 1873, după o muncă de douĕ zile, neputêndu-le da de rost, ştiu să iasă din încurcătură prin frasa: »Puţul Doamneĭ Neaga stă săpat cu slove, pe care, zĕŭ, nicĭ ceĭ maĭ cărturarĭ din ziua de azĭ nu le pot ghici! (Scrieriĭ literare şi istorice vol. III, pseudo kinegheticos, pag. 176). Sigur că toţĭ cititoriĭ aŭ luat această frasă ca o figură retorică, iar nicĭ decum ca o păţanie a sa. Nu se ştie încă cine va fi fericitul paleograf care va descifra această importantă inscripţiune.

Preda, nepotul Doamneĭ Neaga, avênd alăturea de Runceni moşia sa Cislăŭ, Doamna Neaga, după tradiţia locală, cearcă maĭ întâĭ a i-o lua »deşugubină« pentru sufletul unuĭ ţigan, rob al eĭ, omorît şi găsit cadavrul ascuns într'o clae cu fîn, după moşia luĭ Preda; însă, în anul 1612, revenind la sentimente maĭ bune, îĭ dă în schimb, pentru Cislăŭ, moşia Săpuţeniĭ; apoĭ, tot în acel an, o lasă prin testamentul sĕŭ danie mănăstiriĭ Aninoasa, pentru pomenirea sufletuluĭ eĭ şi a părinteluĭ sĕŭ Vlaicu Tătăranu.

In anul 1688, Negoiţă Tătăranu, nepotul Doamneĭ Neaga, şi cu fiul sĕŭ Mateiŭ Paharnicul rĕmaşĭ acum amîndoĭ ctitoriĭ aĭ Aninoaseĭ, închină această mănăstire Episcopieĭ Buzĕŭ, devenind de aci înainte metoh al eĭ.

Mănăstirea Aninoasa începênd a se ruina, Episcopul Metodic o rezideşte în anul 1749, însă puțin mai jos, pe teritoriul moşieĭ Cislăŭ, al căreĭ nume începe a-l purta de aci înainte şi mănăstirea; iar numele de Aninoasa s'a mai păstrat numaĭ de un cătunaş al comuneĭ Cislăŭ, locuit de țiganĭ, foştĭ robĭ aĭ vecheĭ mănăstirĭ.

In anul 1764, Cosma, om cu multă rîvnă şi libov pentru cele sfinte, devenind Episcop al Buzĕuluĭ şi plecând de la principiul formulat de dînsul: »Averea stăpîn n'are; omul nu rĕmîne de cât cu ce afioriseşte luĭ Dumnezeŭ şi bisericiĭ sale«, începu cu multă ardoare a înfrumuseța toate mănăstirile din eparchia sa: cu picturĭ nouĕ şi cu obiecte rituale lucrate de meşteriĭ ceĭ maĭ »abitir« aĭ timpuluĭ, aduşĭ anume de dînsul.

Aci vom menționa numaĭ obiectele de o reală artă cu care acest Episcop a înzestrat mănăstirea Cislăŭ:

1. Uşile de la intrare sculptate în lemn, a căror reproducere se vede alăturat;
2. Iconostasul;
3. Anvonul;
4. Sfeşnicile împărăteştĭ de alamă, aduse în 1786, de o frumusețe admirabilă şi de o mare valoare.

O deosebită atențiune merită şi peristilul din mijlocul bisericiĭ, ale căruĭ coloane de piatră sunt sculptate cu o neîntrecută artă, cu care ar putea rivalisa numaĭ frontispiciul şi peristilul monastireĭ Berca, zidită de Stolnicul Mihalcea Cândescu în 1665, tot în județul Buzĕŭ.

Infine, această mănăstire a fost restaurată de Episcopul Chesarie în 1839, iar după secularizare a devenit biserică de mir a satuluĭ Cislăŭ.

In 1895 Statul a mutat pe această moşie, devenită proprietatea sa, herghelia de la Nucet, construind în apropiere de mănăstire grajdurile şi cazarma necesară.

B. Iorgulescu.

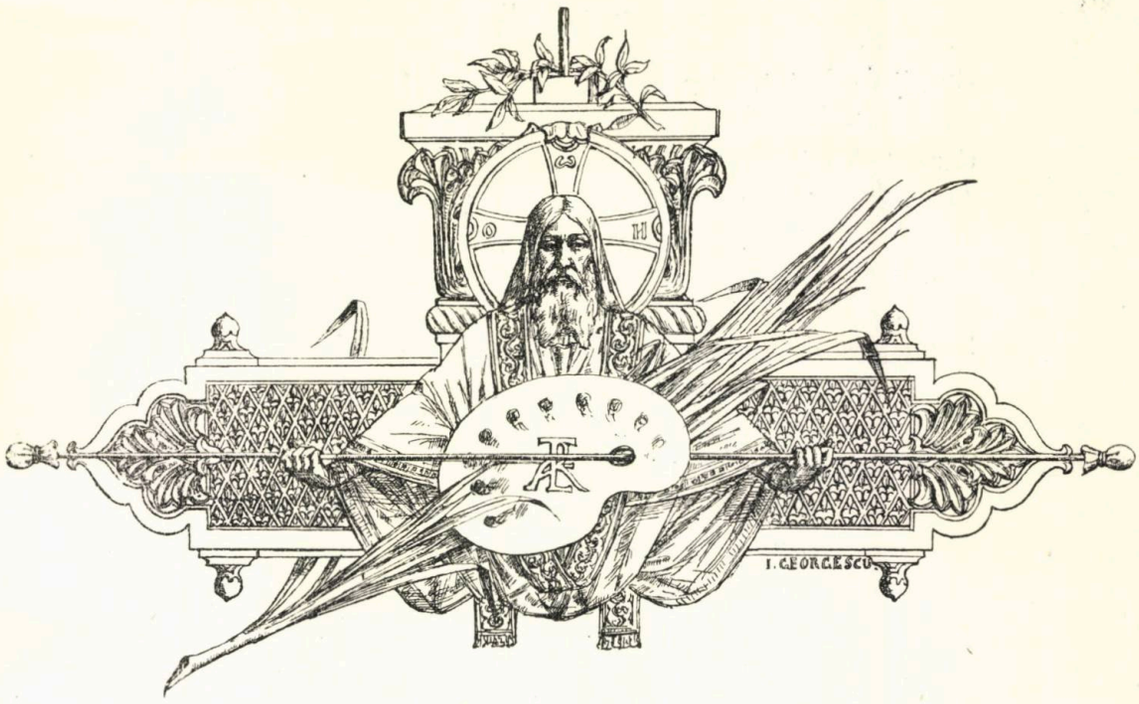

COCORUL

Şi câţi dintre noi nu rătăcim ca dînsul pe valurile veĕnic înfuriate ale lumiĭ!

De-asupra întinselor mărĭ rĕsvrătite,
Departe... sub cer mohorît, fără soare;
Pĭerdut dintr'o ceată, cu aripĭ trudite,
Pluteşte cocorul pe căĭ rătăcite
Şi peptu-ĭ svîcneşte de sbucium şi-l doare
Şi'n truda luĭ simte cum aripa-ĭ moare.

Cât poate, cu ochiĭ, el spintecă zarea;
Aşteaptă un sprijin pe munţiĭ de apă;
In juru-ĭ se 'ntinde doar cerul şi marea...
In aripĭ trudite-ĭ rĕmâne scăparea,
Dar simte, sub aripĭ, cum aeru-ĭ scapă,
Şi'n sboru-ĭ cărarea la moarte şĭ-o sapă.

Şi... unde-s tovarăşiĭ luĭ de plecare!?
Pĭerduţĭ sunt?... in urmă, saŭ sunt maĭ 'nainte?...
Orĭ colo pe ţĕrmurĭ, departe de mare
Eĭ dorm duşĭ, cu aripa 'ntinsă la soare!
Şi poate pe locurĭ iubite şi sfinte,
Să nu-şĭ maĭ aducă de dînsul aminte!? —

Cu gîtu'ncleştat, cu aripa moartă,
Cu ciocul în pene el strigă, el plânge;
Cerşeşte Tărieĭ un sprijin, pe soartă
Aruncă blesteme; dar vîntul îl poartă
Pe aripe glasul, ecoul îl strânge
Şi jos, în abisul de valurĭ îl stînge.

In noaptea de-amiază un fulger pătrunde;
Cad norĭi cu tunete asurzitoare
Şi marea cu vaete lungĭ le rĕspunde;
Cocorul sub aripe capul şĭ-ascunde,
El cade'n spumoasele valurĭ şi... moare
Cu gîndul departe, la ţĕrmurĭ în floare.

IN DOLIŬ

Pe-acelaş drum pe care altă dată
Aĭ rĕsărit ca să-mĭ surîzĭ în cale,
Azĭ, te revĕd, cu haina 'ndoliată,
Cu ochiĭ stinşĭ şi purtătorĭ de jale.

Acelaş rîŭ în care odinioară
Ne oglindeam să ne vedem aproape,
Azĭ, curge trist şi unda-ĭ se 'nfioară
Sub lacrima ce-ţĭ pică de subt ploape.

Aceleaşĭ florĭ pe care 'n vremurĭ sfinte,
Mi le dedeaĭ ca semn de amintire;
Cu ele, azĭ, te ducĭ printre morminte
Să le presarĭ pe ultima-ţĭ iubire.

Şi lacrima surîsuluĭ de altădată
Ce-ţĭ înflorea obrazul şi privirea,
Îşĭ taie drum pe-o faţă 'ndurerată,
Intipărind pe ea nenorocirea....

H. Coşoĭ.

FIICA LUĬ SEJAN

(POVESTE ISTORICĂ)

(urmare şi fine) [1]

LII

Era 'n *exedra*, — salonul de societate din vila luĭ Salustiŭ, — o sală somptuoasă, cu parchetul dintr'o mozaică scînteetoare, reprezintând bătălia luĭ Alexandru cu Dariu, de la Arbele, şi cu pereţiĭ decoraţĭ, — 'n încadramente de marmoră, de alabastru oriental şi de jaspă purpurină, — cu panouri pe care se desinaseră scene din mitologia greacă şi din Iliada şi Odiseea luĭ Omer: — Diana, 'n baie, surprinsă de Acteon; Europa răpită de Jupiter; Phryxus şi Helle fugind pe berbecul cu blana de aur; Dedal, 'n aer, 'ndreptându-şĭ sborul spre Grecia-cea-Mare; Icar, despreţuitor de poveţile părinteştĭ, 'nnecându-se 'n marea Egee; Ulise descoperind pe Ahile, 'mbrăcat 'n femee, la curtea regeluĭ Lycomede; Ahile trăgêndu-şĭ sabia contra luĭ Agamemnone; Chriseis 'napoiată tatăluĭ sĕŭ; Briseis luându-şĭ rĕmas bun de la Ahile; Thetis rugându-se de Jupiter să rĕzbune insulta făcută fiuluĭ sĕŭ; Ulise, 'n haine de cerşetor, recunoscut de credinciosul Eumeŭ, şi altele asemenea. Atilia, radioasă, se retrăsese 'n acel apartament pentru a citi, 'n linişte, cea din urmă scrisoare a luĭ Drusus. Ea o maĭ citise de câteva orĭ, însă, la fiecare dată, descoperind 'ntr'însa lucruri nuoĕ, care îĭ făceaŭ o nespusă plăcere, nu se putea sătura de a o maĭ reciti încă. Ştirea că Tiberiŭ primise favorabil cererea luĭ Drusus de a se duce să 'l salute 'n Capreea, o umplea maĭ cu seamă de bucurie. Din graba ce 'mpĕratul pusese ca să rĕspundă, ea deducea bunul rezultat al intrevederiĭ, şi, convinsă maĭ dinainte că autorizaţiunea căsătorieĭ

---

[1] Vezĭ *Literatură şi Artă Română*, Anul III, No. 3.

dorite va fi acordată, se vedea deja 'n braţele iubitului sĕŭ, măritată cu dînsul, sigură de a nu 'l mai perde. Inima-ĭ, la această idee, se umplea de atâta fericire, încât parcă 'nceta de a mai bate. Ea strîngea scrisoarea pe sînul sĕŭ, sărutând-o, pe rînd, saŭ udând-o cu lacrimele sale; ar fi voit să o arate la toată lumea, să strige, să o proclame 'n universul întreg, pentru ca nimenĭ să nu mai rĕmâe care să nu cunoască un aşa de fericit eveniment.

Deodată, uşa se deschise, şi venerabila Antonia apăru, tristă, cu ochiĭ uzĭ încă de lacrimele ce vĕrsase. Ea primise, cu puţin 'nainte, de la Arria Marcella, desnădăjduită de o asemenea nenorocire, ştirea despre moartea luĭ Drusus, şi, cu inima sfîşiată, uitând propria sa durere, venea să pregătească pe Atilia, să o auză la rîndu-ĭ.

Cum o vĕzu, fiica luĭ Sejan 'ĭ sări 'nainte, şi, apucând-o cu braţele după gît, 'ncepu să o sărute şi să 'ĭ adreseze cuvinte mîngâitoare.

— »Ce aĭ, bună mamă, — 'ĭ zise ea, cu glasu-ĭ cel maĭ dulce, — de parĭ aşa de mîhnită? O! azĭ, nu e timpul să fiĭ astfel! Azĭ trebue să rîzĭ, să te 'nveseleştĭ, dimpreună cu mine, fiindcă azĭ e o zi de nespusă fericire pentru Atilia ta! 'Ţĭ-aducĭ aminte de 'ncuragierile ce ne daĭ când, silită să te desparţĭ de Drusus, luaşĭ hotărîrea să 'l trimiţĭ 'n altă parte? »Nu vĕ temeţĭ, ne repetaĭ, — şi cuvintele tale aŭ rĕmas adînc săpate 'n mintea mea, — vremea trece, şi e cu putinţă ca protectorul vostru, Cesar, a cărui bunătate pentru voĭ a fost totdeauna nesecată, să o facă să parĕ şi maĭ scurtă!...« Eĭ bine, prezicerile tale sînt pe cale de a se 'mplini 'ntocmaĭ. Profitând de vecinĕtatea sa cu insula Capreea, Drusus a cerut divinuluĭ Tiberiŭ să'l primească, şi, prin această scrisoare, el mĕ anunţă că cererea 'ĭ-a fost acordată şi că porneşte ca să se prezinte dinaintea 'mpĕratuluĭ. Înţelegĭ tu, bună mamă, ce 'nsemnătate vestea aceasta are pentru mine? Ea 'nsemnează că trebile iubiţilor tĕĭ copiĭ merg bine, că acela care poate tot e plin de bune dispoziţiunĭ pentru noĭ, că el va asculta favorabil rugăciunea noastră, că va da autorizaţiunea de care avem nevoie şi că, 'ntemeiat pe dînsa, Drusus va veni, 'n curînd, în Roma, ca să 'ndeplinească ultimul act ce 'ĭ maĭ rĕmâne de făcut pentru deplina noastră fericire... O!—adaose ea, ridicându-şĭ ochiĭ în sus,—de câtă bucurie mĕ simţ stăpînită, când mă gîndesc la aceste lucrurĭ!... Acum, crez că 'nţelegĭ, bună mamă, de ce nu e vremea să fiĭ tristă, de ce trebue, dimpotrivă, să te 'nveseleştĭ şi să uiţĭ orĭce motiv de nemulţumire!... Aide! spune şi tu ceva! nu maĭ sta aşa, căcĭ, altfel, aş putea crede că noutatea mea nu 'ţĭ face plăcere!...«

Adînc mişcată, fără graiŭ, cu obrazul scăldat de douĕ şiroaie ce re'ncepuserĕ să curgă, Antonia asculta 'n tăcere. Venerabila matronă se simţea şi maĭ nenorocită 'n faţa aceleĭ exploziunĭ de bucurie, căcĭ se gîndea la inexprimabila durere de care avea să fie urmată, când va fi nevoită să spue adevĕrul.

După ce Atilia tăcu, ea o atrase pe sînul sĕŭ, şi, cu vocea 'necată de plînsorĭ:

— »Fiica mea, iubita mea fiică, — sfîrşi ea prin a zice, — să nu ne bucurăm, fără vreme şi peste mĕsură, de lucrurĭ ce nu e 'n puterea noastră să le

facem aşa de fericite după cum am dori! Să ne rugăm, dimpotrivă, zeilor protectorĭ a ne da curagiul, să ne stăpînim mîhnirea, dacă ele sunt altfel decât ni le-am 'nchipuit!...«

— »Ce zicĭ? ce auz? — strigă Atilia, smulgêndu-se din braţele eĭ. — Bună mamă, cuvintele tale 'mĭ sfîşie inima! Dacă ştiĭ ceva, spune-mĭ numaĭ decât, ca să 'mĭ daŭ, prin mine ĕnsămĭ, seamă de 'ntinderea nenorocirĭĭ ce mĕ loveşte. Dacă, din contra, nu e nimic serios, nu mĕ speria prin astfel de vorbe, de 'ţĭ maĭ rĕmâne un pic de milă şi de dragoste pentru mine, de nu vreĭ să mĕ vezĭ dându-mĭ la moment sfîrşitul dinainte-ţĭ!...«

—»Vaĭ! — replică Antonia, — aş voi ca cele ce am să 'ţĭ anunţ să nu fie! Insă cruda fatalitate a dispus altfel, şi nu e dat, noĕ muritorilor, să schimbăm decretele eĭ!«

—»A! 'nţeleg! — zise Atilia, inspirată de o idee ce 'ĭ venise şi făcêndu'şĭ singură curagiŭ.—Drusus a fost totdeauna foarte timid 'n cestiunea ducerĭĭ sale la Capreea şi nu s'a hotărît decât dupe multe ezitărĭ să s'adreseze Cesareluĭ. Poate că, 'n ultimul moment, el n'a maĭ avut îndrăzneala să plece, şi, astfel, proectele noastre să fie amânate. Lucrul ar fi foarte supĕrător, de sigur, însă să nu ne pĭerdem minţile pentru aceasta, ci să aşteptăm o altă ocazie, care, de sigur, are să se prezinte... Nu-ĭ aşa, bună mamă, că am ghicit cauza supĕrărĭĭ tale?«

—»Nu, fiica mea — suspină Antonia, — 'ntristarea mea are un alt motiv, cu mult maĭ serios decât acesta!...«

—»Atuncĭ, poate el s'a dus la Capreea, — continuă Atilia, — s'a 'nfăţişat Cesareluĭ, însă, cu toate rugăciunile luĭ, n'a reuşit să 'l înduplice a 'ĭ acorda autorisaţiunea cerută. Aceasta ar fi, 'n adevĕr, grav de tot, căcĭ ar amâna indefinit căsătoria noastră. Totuşĭ, iarăşĭ, să nu ne desperăm nicĭ de aceasta peste mĕsură, căcĭ se poate ca divinul Tiberiŭ să fi fost, în ziua aceea, indispus saŭ să fi avut raţiunĭ momentane de a ne refuza, care, maĭ târziŭ, să nu maĭ subsiste, şi, în cazul acesta, orĭce speranţă nu e încă pĭerdută pentru noĭ...«

—»Fiica mea, nu e nicĭ aceasta! — murmură Antonia. — Cauza durerĭĭ mele e incomparat maĭ serioasă, şi ne trebue toată tăria de suflet, mie, ca s'o spuĭ, ţie, ca s'o auzĭ!...«

—»Dar ce e oare?—exclamă Atilia, schimbându'şĭ faţa şi rezemându-se, ca să nu cază. — Drusus e oare bolnav? I s'a 'ntîmplat vreun accident care 'ĭ ameninţă viaţa?...«

Apoĭ, vĕzênd tăcerea semnificativă a bĕtrâneĭ Antonĭĭ, ea 'ĭ căzu la genuchĭ, şi, apucându-i-le, cu glasul întrerupt de suspine, 'ncepu să o roage să 'ĭ spue maĭ iute tot, să nu 'ĭ ascunză nimic.

—»Bună mamă, — 'ĭ zicea ea printre lacrimĭ, — o! aibĭ milă şi nu mĕ maĭ chinui astfel!... Ce 'ĭ cu Drusus! este el în nenorocire? se află el expus la vreun pericol?... O! dacă, pentru a 'l scăpa, viaţa mea e de vreun folos, spune'mĭ maĭ în grabă ca s'o jertfesc, căcĭ, 'n cumpĕnă cu a luĭ, ea preţueşte nemĕsurat de puţin!... Drusus ameninţat!... mort, poate!... Şi eŭ care nu ştiam

cingulum, acelaş *petasus* de pîslă roşie 'n cap, aceleaşĭ plete lungĭ şi stufoase, amestecându-se cu barba murdară ce 'ĭ cădea pe piept. Cu nasu-ĭ mic şi deformat, cu ochi-ĭ 'mprejmuiţĭ cu roşu, cu buzele-ĭ subţirĭ, cu picioarele-ĭ goale şi rĕsucite, cu pielea-ĭ scorojită, subt care vinele formaŭ nodozităţĭ pronunţate, el înaintă, oribil de vĕzut, spre Sejan, uimit de prezinţa luĭ ca de o vedenie, şi cu glasu-ĭ gros şi necioplit :

— »Bună seara, Sejane !—'ĭ zise cu familiaritate.—Nu mĕ 'nşelam când, odinioară, vĕ ofeream, ţie şi fiicei tale, serviciile mele ! Aţĭ avut, maĭ iute decât aş fi crezut, trebuinţă de ele !...«

— »Sclave, — rĕspunse Sejan, cu un rest de mîndrie,—nu te atinge decât de mine, căcĭ eŭ singur sînt 'nvinsul care trebue să plătesc. Respectează-mĭ nenorocirea, şi teme-te de mânia zeilor în faţa unuĭ om dezarmat !...«

— »O ! mie nu 'mĭ pasă de nimenĭ ! — replică Holconius, ridicându-şĭ lumînarea pentru a se asigura dacă ştreangul legat de un belciug al bolteĭ era la locul luĭ. — V'am promis la toţĭ aĭ caseĭ serviciile mele şi le veţĭ avea !... Fiică-ta, afară de aceasta, 'mĭ place, — adaose el, după o pauză, — şi ea va trece, de sigur, la rîndu-ĭ, prin mâĭnile mele !...«

— »Mizerabile, nu profana ! — strigă Sejan, uitându-şĭ un moment situaţiunea şi 'naintând cu mâna ridicată spre carnefice.

El n'apucase însă să lovească, când fu 'nhăţat de douĕ braţe puternice, trîntit la pămînt, prins cu laţul de gît şi tîrît până la gura beciuluĭ supteran, unde fu asvîrlit 'n gol. Pentru a-ĭ grăbi moartea, Holconius se prinse cu mâna de ştreang şi sări pe umerĭĭ pacientuluĭ, apăsând asupră-le cu toată greutatea corpuluĭ sĕŭ. Apoĭ, când simţi, după mişcările ştreanguluĭ, că orĭce urmă de viaţă dispăruse, el trase corpul afară, şi, apucându'l cu un cârlig, 'l scoase din Tullianum şi 'l aruncă mulţimiĭ, adunate 'n For, care 'l cerea cu marĭ strigăte ca să 'l necinstească.

LIV

Moartea luĭ Sejan nu potoli grozavele urĭ ce existaŭ 'n contra-ĭ, căcĭ, după dînsul, se puseră 'n urmărire prieteniĭ şi partizaniĭ luĭ. Toţĭ câţĭ eraŭ cunoscuţĭ prin amiciţia saŭ prin protecţiunea fostuluĭ prefect al pretoriuluĭ fură, decĭ, aruncaţĭ 'n închisoare. Uniĭ se omorîră singurĭ, alţiĭ fură ucişĭ, puţinĭ 'ncercară să se apere şi reuşiră să scape.

In cele din urmă, printr'un exces de slugărnicie ce 'ĭ era obicĭnuită, Senatul decise a se lovi şi 'n copiiĭ luĭ Sejan, spre a nu maĭ rĕmâne nimenĭ dintr'însul care să-ĭ perpetueze rasa.

Băiatul luĭ cel maĭ mare, — căcĭ cel d'al doilea murise 'nainte de aceste evenimente,— fu arestat 'n casă chiar la maică-sa Apicata, şi, cu toate plânsetele şi rugămintele acesteia, care, pentru a-l scăpa, se prevala de duşmănia-ĭ 'mpotriva fostuluĭ sĕŭ soţ, fu dus la supliciŭ. Nenorocitul tînĕr, simţind ceeace 'l ameninţa, însă, uitând propriul sĕŭ pericol 'n faţa dureriĭ maică-seĭ, se 'ncercă, maĭ

'ntăĭ, să liniştească pe aceasta, apoĭ, vĕzênd că toate silinţele sale sînt inutile şi că nimic nu o putea 'mpăca, pentru a se sustrage sfîşietoruluĭ spectacol ce ea 'ĭ oferea, porni singur la moarte, cu capul plecat, fără protestaţiune din gură-ĭ.

Cât despre Atilia, un Cestor, 'nsoţit de maĭ mulţĭ lictorĭ, se prezintă, 'ntr'o dimineaţă la vila luĭ Salustiŭ, din Alta-Semita, şi ceru să o vază.

Venerabila Antonia, 'nştiinţată de venirea magistratuluĭ şi cuprinsă de o vagă presimţire, ordonă să 'l cheme dinainte-ĭ. Ea află de la dînsul motivul ce 'l aducea, dar ĭĭ declară că fiica luĭ Sejan, fiind crescută de dînsa, pusă subt protecţiunea sa, nemaĭ avênd, încă de copilă, relaţiunĭ cu familia eĭ, nu putea să fie cuprinsă 'n regula comună şi, de aceea, se opunea a 'ĭ-o da. Cu tot prestigiul şi autoritatea de care ilustra matronă se bucura, Cestorul nu voi să cedeze. In zadar ea 'ĭ invocă titlurile ce avea la consideraţiunea publică, stima şi respectul ce 'ĭ arăta 'nsuşĭ Impĕratul, onorabilitatea 'ntregeĭ sale vieţĭ, care trebuea să 'ĭ dea crezĕmînt că va preda pe fată după ce va cere însă, maĭ 'ntăĭ, lămurirĭ de la Tiberiŭ, trimisul Senatuluĭ nu voi să asculte de nimic, şi Atilia trebui să se 'nfăţişeze dinainte-ĭ.

Ea fu, decĭ, chemată.

Incă ne'ntremată bine de lovitura ce primise, ea veni, blândă şi supusă, cu figura-ĭ fermecătoare, 'nveluită 'ntr'un nuor de tristeţă ce o făcea şi maĭ frumoasă încă.

De la intrare însă rĕmase mirată de oamenĭĭ ce o aşteptaŭ şi ce nu 'ntîlnise nicĭodată acolo.

—»Fiica mea, iubita mea fiică,—'ĭ zise venerabila Antonia, cum o vĕzu, atrăgênd'o, plângênd, pe peptul sĕŭ şi ţinêndo nedeslipită; — cupa nenorocirilor tale nu e încă sleită! Dupe ce 'ţĭ-aŭ răpit pe tatăl tĕŭ, aceştĭ oamenĭ vin să te ridice şi pe tine! Insă, nu te voiŭ lăsa să plecĭ! Rĕmâĭ aci la sînu-mĭ! Ca să te smulgă, eĭ vor trebui să lovească maĭ 'ntăĭ 'n mine, şi vom vedea dacă vor avea curagiul să o facă!...«

—»Dar pentru ce voesc să mĕ ridice? — 'ntrebă Atilia, ne'nţelegênd bine. — Ce rĕŭ am făcut? unde aŭ de gînd să mĕ ducă? Dacă e o crimă pentru un copil de a jeli soarta părinţilor sĕĭ, atuncĭ sînt şi eŭ vinovată şi merit orĭce pedeapsă, căcĭ mărturisesc că iubesc pe tatăl meŭ şi nu mĕ pot consola de suferinţele 'n care trebue să se găsească!...«

—»Fiica mea, sĕrmana mea fiică! — repetă Antonia, strîngênd-o şi maĭ tare 'n braţe. — O! fiĭ pe pace, nu te vor lua! nu voiŭ permite să te ia! Mĕ vor duce maĭ de grabă pe mine 'nsă'mĭ la supliciŭ!... Dar unde s'a maĭ auzit, — strigă ea, 'ntorcêndu-se spre Cestor,— că copiiĭ sînt rĕspunzĕtorĭ de faptele părinţilor lor? Aceasta e o nelegiuire ce nu voiŭ lăsa să se săvîrşească! Divinul Tiberiŭ nu ştie de dînsa şi, maĭ mult decât sigur, o desaprobă ca şi mine! Aceĭ care aŭ dat ordinul de arestare sînt niştе criminalĭ şi nu meritĕ, prin urmare, nicĭ o ascultare!...«

Apoĭ, ridicând glasul:

—»Eşiţĭ! — zise, — saŭ chem garda să vĕ dea afară. Gîndiţi-vĕ că sîn-

teţĭ 'n casa mea, cumnata Cesareluĭ, şi că, violându-mĭ-o prin prezinţa voastră, violaţĭ 'nsăşĭ majestatea imperială. Mergeţĭ de duceţĭ rĕspunsul meŭ acelor ce v'aŭ trimis! Spuneţi-le că vĕduva luĭ Drusus, fratele Impĕratuluĭ, nu se va supune decât unuĭ ordin venit de la acesta şi scris cu propria luĭ mână!...«

Vorbind astfel, venerabila Antonia 'şĭ regăsise energia anilor din tinereţe. Cu un braţ, ea ţinea pe Atilia strîns lipită de peptu-ĭ, iar cu cellalt, printr'un gest de o suverană autoritate, arăta uşa agenţilor forţeĭ publice.

Intimidaţĭ, eĭ nu ştiaŭ ce să facă, maĭ mult dispuşĭ să se supue şi să lase pe Atilia 'n pace.

In momentul acela, o clamoare imensă, venind de afară, se ridică cu o forţă nerezistibilă.

Era mulţimea, care, 'nsetată de rĕzbunare, flămândă de sânge, urmase pe Cestor până acolo, şi, vĕzênd zăbava ce se punea d'a i se aduce prada promisă, 'şĭ manifesta nerăbdarea prin strigătele sale sinistre.

Imbărbătat prin ajutorul neaşteptat ce 'ĭ sosea aşa de la timp, omul legeĭ 'şĭ recăpătă curagiul, şi, 'ntorcêndu-se către lictorĭ, le ordonă să 'şĭ facă datoria:

—»*Ite, lictores, manumque injicite ei!* »[1]) — le strigă el, arătând pe fiica luĭ Sejan cu degetul.

Lictoriĭ 'naintară, şi, cu toate protestările şi ameninţările venerabileĭ Antonieĭ, puseră mâna pe Atilia, o deslipiră de la sînul protector unde se refugiase şi o tîrîră cu dînşiĭ afară.

LV

Atilia, 'nconjurată de lictorĭ, spre a nu fi sfîşiată de mulţimea ce urma, cerêndu'ĭ moartea, fu dusă şi 'nchisă 'n Tullianum. O dificultate se ivise 'n ultimul moment, cu ocaziunea executărĭĭ eĭ. Ea era fecioară, şi nicĭodată, până atuncĭ, nu se vĕzuse o victimă, 'n asemenea condiţiunĭ, suferind supliciul capital[2]). Trebui, decĭ, să se ceară deslegare; iar până să vie rĕspunsul, nenorocita fată trebui să aştepte 'n oribila 'nchisoare unde se săvîrşise tatăl sĕŭ.

Ingrozită de ce vĕzuse, cu puterile sleite, neavênd pe nimenĭ lîngă dînsa care să 'ĭ zică o vorbă de 'ncuragiare, ea sta 'n 'ntuneric, neştiind bine unde se află, crezêndu-se deja prăvălită 'n abisurĭ ale căror adîncimĭ nu maĭ era în stare să le mĕsoare. Ea dorea, acum, din suflet moartea şi 'şĭ punea toate speranţele 'ntr'însa. Mintea eĭ, trudită de grozavele schimbărĭ ce se succedaseră 'n aşa de scurt timp pe dinainte-ĭ, 'ĭ înfăţişa noua viaţă 'n care era să intre ca surîsul unor zorĭ mîntuitoare. Ea 'şĭ zicea că, 'n curînd, scăpată de mizeriile acesteĭ lumĭ, unde numaĭ avea nimic de dorit, deslegată de lanţurile corpuluĭ, 'n care nu simţise decât durerĭ, va putea să se avînte prin nemărginitul Empireŭ, până dincolo de locaşele prea fericiţilor, 'n Eliseul plin de beatitudinĭ, unde toţĭ câţĭ 'ĭ fuseseră scumpĭ o aşteptaŭ, — tatăl săŭ,... Drusus, maĭ cu seamă, care,

---

[1]) Haĭ lictorĭ, puneţĭ mâna pe ea!
[2]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

vĕzênd-o, va 'ntinde braţele spre dînsa şi pe care 'l va regăsi pentru a nu 'l mai pierde. La această idee, inima-ĭ săltă de bucurie, şi, transfigurată, chema din toate puterile ora supliciuluĭ, ce credea că va pune capĕt suferinţelor sale, fără a bănui, sĕrmana! că încă o 'ncercare 'ĭ era rezervată, cea mai grea şi mai dureroasă din toate!

Deodată, un zgomot de paşĭ se auzi, 'naintând 'n umbră. Socotind că cel 'nsărcinat să 'ĭ ridice viaţa vine să 'ĭ-o ceară, ea se puse numaĭ decât în genuchĭ, şi, bucuroasă, 'ntinse gîtul ca să ĭ-o ofere. Dar, 'n acelaş timp, aruncă un ţipĕt de spaimă, căcĭ, deschizênd ochiĭ ca să vază de ce călăul nu loveşte mai iute, zări dinainte-ĭ, la lumina lămpiĭ ce adusese cu dînsul, pe Holconius Albinus, privind-o cu neruşinarea-ĭ obicĭnuită. La moment, vechile-ĭ terorĭ re'nviară, mai puternic decât orĭcând. Ea revĕzu, 'ntr'o clipă, cu repeziciunea cugetuluĭ, scenele trecute, — 'ntîlnirile eĭ, 'n For, din 'ntîmplare, cu acel om ce instinctul o prevestise că va juca un rol 'n viaţa sa, căutătura luĭ impudentă, aruncată 'n amîndouĕ rîndurile asupră-ĭ, salutu-ĭ cinic, cuvintele-ĭ pline de ironie, prin care 'ĭ oferea serviciile sale infame. In faţa scîrbeĭ ne'nvinse ce el 'ĭ inspira, eroica-ĭ hotărîre de adineaurĭ dispăru ca o nălucă. Ea nu 'şĭ maĭ aminti decât de un lucru că era singură, fără apărare, 'n puterea şi la discreţia aceluĭ om. Ea 'ncepu, decĭ, să ţipe, retrăgêndu-se pănă 'n fundul temniţeĭ, spre a nu fi atinsă de dînsul.

XVI

Orĭ-ce împotrivire fu zadarnică... Holconius o ucise [1]).

Iată cum se termină trista idilă a ficeĭ luĭ Sejan cu băiatul luĭ Claudiu!

Nenorocita copilă căzu victima slugărnicieĭ Senatuluĭ şi a urelor adunate 'mpotriva tatăluĭ sĕŭ.

Se zice că chiar Tiberiŭ nu 'şĭ putu stăpîni lacrimele când află de tragicul eĭ sfîrşit.

De altmintrelea, el 'nsuşĭ nu maĭ trăi mult după aceasta, căcĭ, 'n anul 37, aflându-se la Misena, bolnav, fu 'năbuşit subt perne de Macrone, pe care 'l făcuse prefect al pretoriuluĭ 'n locul luĭ Sejan şi care comise această crimă pentru a merita nuoĕ onorurĭ de la acela ce trebuea să 'ĭ urmeze.

In locul luĭ, se sui, pe tronul Cesarilor, Caiu, fiul cel maĭ mic al luĭ Germanicus, supranumit Caligula, acelaş care, după cum se ştie, spăimîntă lumea prin smintenia şi prin desfrînările sale, care 'ncepu prin a lega relaţiunĭ incestuoase cu câteşĭ trele surorile sale [2]) şi termină prin a 'şĭ face calul Consul.

CIRU OECONOMU.

---

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

[2]) Vezĭ Sutone, *Caligula.*

OCHÌ ALBASTRI

Se duce luntrea uşurică,
Plutind încet în largul mării,
Ş'apoĭ se pĭerde ca şi dorul
In albăstrimea depărtării.

Iar în seninul blând din haos,
Se 'neacă miĭ şi miĭ de astri, —
Cum eŭ mĕ 'nec, privind în ochi-ţĭ,
Atât de marĭ şi de albastri...

Din lumea de azur, cerească,
Şi stea şi luntre-aŭ să revie, —
Eŭ singur numaĭ voiŭ rĕmâne,
Ca 'necat pentru vecie.

LA LUNĂ

Ştiĭ tu frumoasă lună, pe-azurul bolţeĭ clare,
Şi'n nopţile de ghiaţă şi'n blânde serĭ de Maiŭ,
Cu ce profunde dorurĭ cu câtă nerăbdare,
Te-aştept de după dealurĭ plăpîndă să rĕsaĭ?...
Ştiĭ tu când lunecĭ mută pe căile senine,
Cum îmĭ răpeşte mintea surîsul tĕŭ ceresc,
Şi cum îmĭ uit durerea privind vrăjit spre tine,
In lucĭul brumeĭ limpezĭ, ce razele-ţĭ urzesc?...
De sigur, nu ştiĭ, lună!... şi crede că m'aş teme
Să afli cu ce patimĭ vĕd chipul tĕŭ sublim,
Căcĭ poate atuncĭ te-aĭ duce pe-aiurea dup'o vreme,
Cum fac în lume toate, când ştiŭ că le iubim!...

AL. DORIN.

CRONICA

DE LA BANCHETUL DAT D-lui HĂŞDĂŬ

In ziua de 30 Ianuarie trecut câţiva oameni de litere şi admiratori aŭ oferit D-luĭ Hăşdeŭ un banchet. Peste 40 de persoane aŭ luat parte la serbătorirea mareluĭ nostru istorit şi filolog. Aŭ ridicat toaste: D-nii Dissescu, Gr. G. Tocilescu, C. Dimitrescu-Iaşi, Take Ionescu, G. Panu, Emil Costinescu, Fleva, Carageale, Delavrancea, Gion, Speranţiă, Niger, Şonţu, etc. D-nii N. Petraşcu şi Ang. Demetrescu şi-aŭ luat sarcina, unul, de a schiţa biografia şi opera întreagă a D-luĭ Hăşdeŭ, celălalt de a stabili caracterele istoriculuĭ şi filologuluĭ. Iată cuvintele D-luĭ Ang. Demetriescu.

Domniĭ oaspeţi, care m'aŭ precedat în şirul acestor toasturĭ, şi maĭ ales d. Panu, aŭ accentuat cu multă dreptate rolul covîrşitor ce D. Hăşdeŭ a jucat în mişcarea noastră literară, precum şi succesele de întăiul ordin ce D-sa a câştigat în fiecare ramură ce a cultivat. Dar mi se pare că, pe falnica coroană ce încinge fruntea sa de protagonist al scriitorilor românĭ, douĕ nestimate scînteiază cu o strălucire incomparabil maĭ vie, cu o strălucire care lasă aproape în umbră pe toate celelalte. D. Hăşdeŭ este maĭ presus de toate un istoric şi un linguist fără egal până astăzĭ între Românĭ. In aceste douĕ ştiinţe D-sa a lucrat nu numaĭ cu maĭ mult spor decât în celelalte, dar a deschis drumurĭ nouĕ, a netezit calea pentru cercetărĭ şi descoperirĭ ulterioare, a aruncat luminĭ neaşteptate asupra tutulor punctelor ce a atins şi a arătat tinerilor investigatorĭ firul de care trebue să se călĕuzească.

In istorie, ca şi în linguistică, D. Hăşdeŭ are meritul imens de a ne fi adus la adevĕrata concepţie a caracteruluĭ românesc. Până la D-sa, noĭ susţineam împreună cu învĕţaţiĭ de la Blaj, dar în contra evidenţeĭ celeĭ maĭ plauzibile, romanitatea noastră *pur sang*, uitând că nu este popor pe lume făcut dintr'o singură bucată, ca să mĕ exprim astfel; că, prin amestecul raselor, se produc tipurĭ, limbĭ şi civilizaţiĭ nouĕ, cu trăsurile lor specifice şi cultura lor proprie; că una din civilizaţiile cele maĭ impozante şi din naţiile cele maĭ originale este cea engleză, cu toate că ea s'a format din Picţĭ şi Scoţienĭ, din Britanĭ tatovaţĭ şi din Romanĭ, din Juţĭ şi Anglo-Saxonĭ, din piraţĭ Danezĭ şi din Normanzĭ franţuziţĭ. Pe când adepţiĭ şcoaleĭ din Blaj susţineaŭ că Românul este în sânge, carne şi oase, în port, datine şi superstiţiĭ, Roman şi iarăşĭ Roman, ba încă unul, Barnuţiŭ [1]), ne îndemna cu tot dinadinsul să părăsim toate formele culturei moderne, ca să ne întoarcem la legile agrare ale luĭ Licinius Stolo şi Gaius Gracchus, la republica şi religia păgână a strămoşilor noştri romanĭ,—D. Hăşdeŭ, în studiile sale aşa de profunde şi aşa de independente de prejudiţiile unilateralilor, dovedea că neamul românesc este un produs etnic eşit din amestecul feluritelor popoare cu care

[1]) In contra acestuia ne-a făcut dreptate D. T. Maiorescu în instructiva şi interesanta sa scriere intitulată »Contra şcoaleĭ Barnuţiŭ«.

el a venit în contact; că sîngele ce curge în vinele noastre este în mare parte scythic, dacic, slavic, dar că stampila geniuluĭ nostru național este pe cât se poate de romană; că, în cursul veacurilor și prin intususceptiune etnică, s'a format la Dunărea de jos, din viguroasa națiune daco-romană, o rasă de o idiosyncrasie particulară, inteligentă și voinică, civilizabilă prin excelență și capabilă de cele maĭ nobile avînturĭ, care se deosebește de neamurile încunjurătoare și voește cu orĭce preț să ducă o viață proprie și neatîrnată. Precum un organism se desvoltă și se întărește primind în sine substanțele propriĭ a-l întreținea și eliminând subt deosebite forme pe cele vătămătoare saŭ refractare, tot așa primitiva dualitate daco-romană, prefăcută cu timpul în unitate etnică și înzestrată cu o rară putere de absorpțiune și de resistență tot de-odată, a izbutit să-șĭ asimileze elementele ce-ĭ măreaŭ vigoarea nativă și să elimineze, cu armele saŭ pe calea pacinică, pe cele rebele, care tindeaŭ a-ĭ altera profund trăsurile distinctive. De aceea, adevĕratul român, spre deosebire de nesocotitul fanatic, se simte tot așa de mîndru de Decebal, Baba Novac, Banul Mihalcea și Cantemir, ca și de Traian, Mihaĭ Viteazul și Radu Buzescu, Alexandru cel Bun și Grigorie Urechiă, deși cel dintăĭ era dac, al doilea sîrb, al treilea grec, al patrulea tătar.

De asemenea D. Hășdeŭ dovedi maĭ bine de cât orĭcare altul, și am putea zice pentru întăia oară, că limba noastră poartă în sine urmele celeĭ maĭ curate și maĭ neîndoioase romanităților. In contra școaleĭ Blăjene, care pe atuncĭ era în deplină eflorescență, D. Hășdeŭ, armat cu legile linguisticeĭ moderne și maĭ ales cu fecundul principiŭ al circulațieĭ în limbă, demonstră că limba noastră este și rĕmâne o limbă romanică prin excelență, cu toate dacismele, slavismele, neo-grecismele, turcismele și magyarismele eĭ; că vorbele slavonești, neo-grecești, turcești și magyare, n'aŭ avut nicĭ o înrîurire asupra limbeĭ noastre din punctul de vedere fonetic și morfologic, afară numaĭ de câteva sufixe, și că ele aŭ rĕmas numaĭ ca elemente lexice; că, pentru a păstra idiomeĭ noastre caracterul eĭ neaoș latin, nu este nevoe să ne facem de rîsul lumiĭ culte afirmând că slavicul *ceas* vine de la latinescul *caedo* și *ciubuc* de la *tubiacus*, etc. Dar pe de altă parte nimenĭ n'a apărat cu maĭ multă știință și talent decât D-sa romanitatea unor cuvinte, pe care niște eruditĭ ca Cihac și Rösler le puneaŭ în rîndul cuvintelor slavice, magyare, etc. Ajutat de luminile semanticeĭ, D-sa ne făcu să înțelegem că niște vorbe archistrăine, ca arabicul *iabraș* și turanicul *aslam*, merită a rĕmânea în cetatea românească, nu pentru că datează de foarte mult timp, ci pentru că prin modificarea înțelesuluĭ lor primitiv, aŭ primit pecetea cugetărilĭ românești și, prin urmare, constituesc o avere națională. Astfel, dacă un străin, așezat pe pămîntul nostru, ar păstra în port, limbă, religie și obiceiurĭ, caracterele raseĭ sale originare, el rĕmâne străin, chiar de s'ar fi așezat aicĭ de sute de anĭ; pe când, dacă alăturĭ cu însușirile sale personale, el va primi în sine credințele, datinele, limba și aspirațiile noueĭ sale patriĭ, el are dreptul la întreaga cetățenie românească. Cu admirabila sa perspicacitate de a descoperi partea interesantă și folosul istoric ce poate extrage dintr'un cuvînt, D. Hășdeŭ, în Congresul oriental ținut la Viena în 1886, a știut să reducă la mutism pe Hunfalvy, în mijlocul citiriĭ unuĭ lung și erudit memoriŭ, în care istoricul magyar se încerca să întărească prin nouĕ argumente teoria numită rösleriană.

Pe de altă parte, orĭcine consideră etimologiile D-luĭ Hasdeŭ, cele cu demonstrațiĭ sumare, ca și cele cu demonstrațiĭ complicate și circumstanțioase, nu se poate opri de a admira logica strictă, perspicacitatea acută și întinsa sa asociație de ideĭ. Fie-mĭ permis a cita în treacăt *bĭa* de la lat. *bella* *ţarină* de la slavicul *ţarina* iar nu de la lat. *terra*, *zîrnă* de la dacicul *diorna* saŭ *dierna*, *argea* de la kimerianul *argila*. Numaĭ cel familiar cu delicatețele linguisticeĭ poate aprecia ce calităților intelectuale și ce știință se cer pentru asemenea descoperirĭ.

Dacă de la linguistică trecem la istoriografie, rĕmânem de asemenea uimițĭ de vasta erudiție care pune la dispoziția D-luĭ Hășdeŭ un material enorm. Pănă la D-sa istoricĭĭ noștri din veacul actual nu cunoșteaŭ alte autorități decât pe cronicarĭ, ba chiar am vĕzut pretinșĭ istoriografĭ rezemându-se pe autoritatea luĭ Elias Régnault, Desjardins, Vaillant, Edgar Quinet, etc., pentru epoce depărtate din trecutul nostru. Singur Bălcescu încercase a eși din acest cerc îngust. Dar insuficiența pregătirilor sale puneaŭ piedicĭ insuperabile străduințelor și geniuluĭ sĕŭ. D. Hășdeŭ înțelese că, afară de Gr. Urechiă, Miron Costin, Cantemir, Șincaĭ și Petru Maior, există comorĭ nesfărșite prin archi-

vele noastre şi bibliotecele străine, pe care istoriograful este dator să le cerceteze cu deamĕruntul. Pentru ca aceste tezaure să fie în adevĕr fructuoase investigatoruluĭ, era neapĕrată cunoştinţa celor maĭ multe din limbile europene, pe care D. Hăşdeŭ le posedă ca nimenĭ altul între Românĭ. De aci escursiunile sale aşa de bogate în rezultate de cel maĭ mare preţ la Lemberg, Cracovia, Pesta, Viena, Paris, etc. Ochiul sĕŭ de aquilă apucă repede şi sigur pagina, linia, cuvîntul interesant pentru studiile sale. De aceea, citatele sale se disting printr'o extraordinară valoare ştiinţifică. Fie-mĭ permis a aminti pe *Bazaran-bam* (Banul Basarab), descoperit de D-sa în cronica arabă a luĭ Fazell ullah-Reşid, pe *Tugomir* Basarab, tatăl luĭ Alexandru Basarb (în Fejér), pe *Mircea*, în baladele sîrbeştĭ. Cu această ştiinţă, de o calitate superioară, s'a întocmit măreaţa sa *Istorie critică*, *Etymologicum Magnum* şi *Negru-Vodă*, treĭ publicaţiĭ pe care admiraţia cunoscĕtorilor nu le va părăsi nicĭodată. Pe lîngă aceste opere grandioase, adevĕrate monumente din epoca cyclopeană, vom aminti studiile sale, speciale despre originea *Cetăţiĭ Neamţuluĭ*, în care sfărîmă legenda luĭ Ioan Neculcea, originea *Craioveĭ* şi a *Calafatuluĭ*, originile agriculturеĭ şi ale păstorieĭ la Românĭ, întemeierea oraşuluĭ Huşĭ de o colonie de Hussiţĭ, care, de o dată cu adînca sa ştiinţă, pun în relief geniul sĕŭ divinator. Pănă astăzĭ, istoriciĭ şi istoricastriĭ noştri se învîrtesc împrejurul materialuluĭ adunat şi a ideilor emise de D. Hăşdeŭ.

Pentru ca să ajungă la rezultatele măreţe din care numaĭ câteva aŭ fost indicate maĭ sus D. Hăşdeŭ nu s'a mărginit, ca ceĭ maĭ mulţĭ din istoriografiĭ noştri, a înnădi unele lîngă altele citatele din chronicĭ şi documentele cele maĭ comode, ci a alergat la textele contimpurane, la diplome neîndoioase, la documente latineştĭ, greceştĭ, slave, byzantine, chiar arabe,—ca să lăsăm la o parte pe cele din limbile moderne,—strînse la un loc de D-sa din colţurile cele maĭ depărtate ale Europeĭ şi din rafturile uitate ale archivelor; a grămădit conjecturĭ peste conjecturĭ acolo unde isvoarele nu eraŭ îndestulătoare, a recurs la tradiţiĭ şi legende spre a extrage din ele adevĕrul ce se ascunde acolo, a restabilit texte alterate, a umplut lacunele documentelor şi a eliminat interpolaţiile vĕdite, a întărit datele şovăitoare sprijinindu-le pe altele necontestate, a rectificat chronologia cu ajutorul faptelor şi faptele cu ajutorul chronologieĭ, urmând un metod sever şi împingênd câte o dată critica pănă la hypercriticism, aducênd analogiĭ din viaţa altor popoare şi lărgind în marginĭ raţionale inducţiunile, ca şi deducţiunile sale, făcênd supoziţiĭ peste supoziţiĭ ca să înlăture pe cele neprobabile, introducênd în cercetările sale toţĭ factoriĭ trebuincioşĭ, şi creându-şĭ astfel un stil lapidar, straniŭ, compus din nomenclatura tutulor specialităţilor. Om de imaginaţie şi de ştiinţă, spirit practic şi speculativ în acelaş timp, hypercritic prin exces de forţă, avid de ştiinţă pănă a lua conceptiile sale drept realităţĭ şi a imagina chiar acolo unde restauraţia este de o cam dată cu neputinţă; înzestrat cu o putere de muncă herculiană, D sa a izbutit a zmulge din întunecoasele regiunĭ în care s'a aprofundat blocurĭ de adevĕrurĭ de o valoare inestimabilă.

Precum se poate conchide din faptele aduse maĭ sus, D. Hăşdeŭ nu numaĭ dă forma artistică preţiosuluĭ metal, ci şi-l extrage însuşĭ din mină, îşĭ făureşte instrumentele de care are nevoe. Uniĭ istoricĭ, chiar din ceĭ maĭ marĭ, ca Gibbon, Macaulay, Guizot, Ranke, spre a întocmi magistralele lor opere, s'aŭ mulţumit a consulta textele, cel mult colecţiile de documente făcute de alţiĭ. Chiar marele Mommsen, fruntaşul romaniştilor, n'a avut nevoe de prea multe lucrărĭ laterale spre a-şĭ compune clasica sa *Istorie romană*. Perizonius, Beaufort, Niebuhr pregătiseră critica; o legiune de savanţĭ adunaseră o foarte mare parte din inscripţiĭ înainte de dînsul, autoriĭ latinĭ şi grecĭ începuseră a fi interpretaţĭ încă de pe timpul Renaştereĭ de învĕţaţĭ care de care maĭ eminenţĭ, şi multe dificultăţĭ se resolvaseră în disertaţiĭ conştiincioase. El n'a avut decât să utilizeze lucrările predecesorilor sĕĭ, spre a produce o operă de artă. D. Hăşdeŭ a trebuit să-şĭ procure singur tot ce-ĭ era neapĕrat pentru construcţia monumentelor sale. Ca alt Robinson Crusoe, D-sa a fost nevoit să-şĭ fabrice cu propriele sale puterĭ şi mijloace toate instrumentele trebuincioase pentru cariera sa ştiinţifică. De aceea, nu red că greşesc dacă îl pun maĭ pre sus de mulţĭ istoricĭ străinĭ, nu pentru că este Român, ci pentru că a făcut maĭ mult de cât eĭ. Istoricul uneşte în sine patru oamenĭ de-o potrivă indispensabilĭ: pe erudit, critic, filosof, artist. Ca erudit, el îşĭ adună materialul din chronicĭ, diplome, inscripţiĭ, monede, medaliĭ, antiquităţĭ, vizitând muzee, pinacotecĭ, glyptotecĭ, etc. Ca critic, el desparte partea

autentică de cea neadevĕrată saŭ suspectă. Ca filosof, așează faptele strecurate din critică după legea cauzalității. Infine, ca artist, el face din părți un tot organic și viŭ, din narațiune o icoană, din trecut prezent; căcĭ, după cum zice Michelet, istoria este o resurecțiune. Inchipuiți-vĕ pe Michel Angelo găsindu-și cariera de marmoră, tăiându-și singur blocul din care să iasă maestoasa figură a luĭ Moise saŭ dureroasa statue a Nopții, fabricându-și singur dalta și toate celelalte instrumente pentru săparea bloculuĭ, saŭ pe Benvenuto Cellini descoperind singur mina de aur, topind singur minereul spre a extrage partea cea nobilă, făurindu-și însuși instrumentele de ciselare spre a produce celebra solniță care împodobește tezaurul imperial din Viena—și veți avea o imagine plastică de opera științifică a D-luĭ Hășdeŭ. Pe când la alți istoriografi de mare merit savantul și artistul sunt două ființe deosebite, la D-sa eĭ se împreună și se confundă într'o singură individualitate; tot D-sa aci pregătește și rațonează în disertații, aci desăvîrșește și înviază în narație, și, aplicând la acelaș obiect de două orĭ acelaș instrument, descoperă într'însul maĭ întâĭ adevĕrul și apoĭ viața.

In adevĕr, ce monumente splendide lasă în urmă-ĭ D. Hășdeŭ! Chiar neterminate, ele sunt niște superbe torsurĭ, dupe care cineva poate să-și închipuiască înălțimea întregeĭ concepții în maestatea eĭ nemuritoare. Nicĭ o reflexiune frivolă, ci cugetărĭ adîncĭ, turnate în niște forme nedistructibile, nicĭ un patriotism ieftin saŭ de comandă, ca acela ce reșade în capetele sterpe și în inimile goale, ale căror buze batjocoresc, pronunțându-le, numele luĭ Ștefan cel Mare și al luĭ Tudor Vladimirescu. Entusiasmul D-luĭ Hășdeŭ pentru marile figurĭ ale trecutuluĭ nostru este cu atât maĭ real, cu cât el pornește din stratele adîncĭ și curate ale istorieĭ noastre naționale.

Acest mare agitator de ideĭ a aruncat o lumină vie și abundantă asupra tutulor cestiunilor ce a atins. Nu este cu neputință ca pe icĭ pe colea să se găsească în cele din urmă o paradoxie în titanicele sale lucrărĭ. Orĭcum ar fi, D-sa a descoperit atâtea adevĕrurĭ, încât ele sunt maĭ mult decât îndestulătoare spre a face dintr'însul cea maĭ mare figură a timpuluĭ nostru în domeniul științeĭ. Chiar acolo unde n'a pus mâna pe adevĕr, D-sa are gloria de a fi indicat problema, ba chiar de a fi pus-o în equație, și aceasta este câte-o dată maĭ mult de cât a o rezolva. Un maestru își împlinește menirea făcênd spărturĭ în zidul ce desparte cunoscutul de necunoscut și luminând aceste deschizĕturĭ cu facla metoduluĭ sĕŭ, pentru ca să pună pe alții în poziție de a descoperi drumurĭ și adevĕrurĭ nouĕ. Pĕtruns de această credință, Michelet încheia unul din cursurile sale la Collège de France cu cuvintele: »Messieurs, si je vous avais appris autre chose, j'aurais manqué à ma mission«. Aceste spărturĭ le-a deschis D. Hășdeŭ, această faclă pentru cercetărĭ ulterioare a pus o D-sa în mânile tinerimiĭ, ca să o facă destoinică de cercetărĭ științifice și descoperirĭ ulterioare. Și sunt fericit că, în mijlocul unuĭ cerc așa de cult, compus din atâtea ilustrații ale țĕriĭ, mi se dă prilejul de a purta un toast în onoarea și sănĕtatea celuĭ maĭ original, celuĭ maĭ adînc și celuĭ maĭ fecund din scriitoriĭ noștri, care, cu o muncă din cele maĭ îndărătnice și cu o inteligență fără seamăn, a pus temelia istoriografieĭ și linguisticeĭ românești.

ANG. DEMETRIESCU.

TEATRUL NAȚIONAL

Direcțiunea generală a dat până acum 30.000 de leĭ ca drepturĭ de autor și premiĭ pieselor originale jucate pe scena noastră națională în decursul acesteĭ stagiuni. Și suma încă va maĭ crește până la sfîrșitul luĭ Marte, pentru-că maĭ sunt acte nouĕ în repetiții care nu aŭ vĕzut încă focul rampeĭ. Această mare încuragiare adusă autorilor românĭ de direcțiunea teatrelor îmĭ dă o nouă ocaziune să-ĭ aduc felicitările mele și mĕ grăbesc a nu trece prilejul cu vederea, una că mĭ-e firea pornită să mĕ bucur de cele bune, orĭ și unde rĕsar, alta că mĭ-ar părea rĕŭ, neaplaudând puternica impulsiune dată teatruluĭ român de D. P. Grădișteanu, să iasă unuĭ critic disperat orĭce nădejde de a mĕ maĭ hărțui, în treacĕt, în »Partea literară« a unuĭ cotidian foarte citit. *Non mai levare ogni speranza...*

Dar, pentru-că am apucat-o pe poteca înfloritâ a binevoitoareĭ îngăduelĭ și a blajinelor aprecierĭ, să nu se crează că voiŭ cânta dithyrambe în cinstea tutulor acelora care s'aŭ împărtășit cu

munificența directorială. D. Grădișteanu își înțelege datoria în a primi orice încercare, în a încuraja orice rază de talent dramatic, și are dreptate; dar și noi avem dreptul să ne dăm părerea, să spunem dacă acele încercări aŭ saŭ nu sorți de izbîndă, dacă acele raze de talent sunt saŭ nu simple reflecte, saŭ razele unuĭ puternic focar.

Să nu-și încrunte însă sprîncenile ceĭ ce 'și aŭ isbutit. Pentru a nu avea mîhnirea să le spun durerosul adevĕr, nicĭ nu-ĭ voiŭ numi. Eĭ sunt destinați, după mine, să nu facă toată viața lor decât piese proaste, imposibile, absurde; dar vor putea fi scriitorĭ de valoare în altă ramură, vor putea deveni gazetarĭ importanți, ba chiar și oamenĭ politicĭ: fie-le calea sădită cu florĭ! Nu eŭ le voiŭ semăna-o cu singurul spin de care s'ar putea înțepa dealungul eĭ.

* * *

Printre aceștia să nu se prenumere D. Radu Rosetti. Incercarea D-sale »O lecție«, deși nu a izbutit, denotă rîvna de a pune în scenă observațiunĭ personale, tablourĭ și caractere vĕzute în viață. D. Rosetti e tînĕr și, ca copilul care, neavînd încă noțiunea distanțeĭ, își întinde mânușița dincoace saŭ dincolo de obiectul ce vrea să apuce, cugetul D sale n'a ajuns până la subiectul ce-și propusese a trata, saŭ l-a depășit. Nevĕzêndu-l nicĭ el cu limpezimea cuvenită, nu a putut să ni-l arate noĕ în lumina ce-ĭ trebuia. Neconcepêndu-l bine, nu a putut să ni-l deslușească. Cu timpul, cu vîrsta, cu experiența, cugetul D-sale va rĕsări din negurile de acum și va lumina, nădăjduesc, frumos acele dramatice situațiunĭ ale vieței, pe care, azĭ, abia le atinge cu o rază tremurândă. Atuncĭ, autorul atâtor frumoase versulețe va găsi de sigur vorbe alese cu care să exprime pentru noĭ, bieți muritorĭ nepricepuți, marile încordărĭ ale sufletuluĭ omenesc. Dar până atuncĭ maĭ va muncă și maĭ va răbdare. Teatrul cere viață, și viața nu se născocește, ea trebue trăită simțită.

* * *

Din »Casta Diva« a D-luĭ Haralamb Lecca reese în adevĕr că autorul posedă o maĭ mare experiență a vieței, o maĭ serioasă cunoștință a inimeĭ omenești. Dar și la D-sa această experiență și această cunoștință nu sunt încă destul de stăpîne pe cuget și lasă prea des frîul liber imaginațiunĭ »nebuneĭ din casă«, cum zice francezul. Aceasta o pornește peste câmpĭ cu întreaga dramă după ea și, s'o potrivi nu s'o potrivi, ea vîră persoanele în situațiunĭ bizare și le scoate din ele ca pe niște păpușĭ neînsuflețite. Scenele care constituesc actele și actele care constituesc drama nu decurg aci din caracterele personagielor și din modul lor propriŭ de a se purta în viață, ci numaĭ și numaĭ din bunu plac saŭ fantazia autoruluĭ. Și aceasta pentru ce? Pentru că caracterele personagielor nu sunt binel desinate, pentru că personagiele drameĭ nu aŭ despre viață decât niște noțiunĭ ușoare, superficiale, cum le are însuși autorul lor. Cel maĭ sucit psicholog, logicianul cel maĭ elastic, nu vor putea, fiind dată problema pieseĭ, explica conclusiunile eĭ.—Dar, mi se va obiecta, nu sunt frumoase aceste concluziunĭ? — Ba de sigur că pot fi frumoase, ca orice produs al imaginațiuniĭ. Presupuneți însă că Gina, înduplecată de atâta amor, de atâta abnegațiune din partea luĭ Dinu, ar consimți să-l ia, la sfîrșitul pieseĭ, ar fugi cu el la Paris, ar spăla cu o iubire atât de splendidă petele întunecoase ale trecutuluĭ, presupuneți că amîndoĭ ar uita acest trecut dureros ca un vis îngrijitor, rĕspundeți-mĭ vĕ rog, aceasta ar fi oare contrariŭ caracterelor lor, și nu ar stoarce tot atâtea lacrimĭ din ochiĭ ființelor sensibile și tot atâtea aplause din întregul public. O repet, situațiunile pieseĭ D-luĭ Lecca nu decurg din caracterele personagielor, mizeria și infamia în care cade Gina nu este rezultatul natural al însușirilor sufletuluĭ eĭ; prin urmare, situațiunĭ și catastrofe sunt cum le va voi autorul, dar nu cum le impune natura.

Acum, de ce autorul le a voit astfel și nu altfel? Aș putea respunde că aceasta e chestie de gust. Dar mărturisesc că nu mĕ pot împiedeca de a vedea în aceste concluziunĭ înrîurirea unor lecturĭ ale D-luĭ Lecca, înrîurirea școaleĭ noŭe literare, școaleĭ nordice, care ar putea lua drept deviză cuvîntul Sfîntuluĭ Augustin: *Credo quia absurdum.* La a treia reprezentațiune a »Casteĭ Dive« un amic șoptea lîngă mine, când Gina remânea singură, la actul al treilea :

— Iată acum şi scena nemţesco-svediană.

Da, D. Lecca a citit şi a reţinut. A vĕzut *cum* se face o piesă, dar nu s'a preocupat *cu ce* se face. A ridicat scheletul uneĭ case, cum fac ţĕraniĭ, ĭ-a pus un acoperiş oarecare şi la urmă a umplut golurile dintre grinzĭ cum a putut şi cu toate câte a găsit la îndemână, icĭ poezie, colea muzică, dincolo filosofie, maĭ departe studiŭ de moravurĭ, puse unele peste altele cum a vrut Dumnezeŭ, şi legate între ele cu ceva iubire şi cu puţină ciudă; apoĭ la sfîrşit le-a dat o spoială cu larga bidinea a formeĭ literare.

Focul rampeĭ şi tîrnăcopul criticeĭ n'aŭ ce alege din asemenea clădire.

* * *

Nu tot atât de lesne se va putea dărîma »O căsnicie« a D-luĭ G. Ursache. Ba chiar dintr'însa vor rĕmâne bucăţĭ întregĭ, cum din solidele cetăţuĭ bătute de rĕzboaie maĭ stă în picioare câte un turn mîndru, pe care timpul îl încununĕ cu florĭ. In această comedie sunt caractere, tipurĭ, care nu vor pieri uşor, care aŭ dat loc la creaţiunĭ minunate, cum e coana Joiţica, burgheza, fata bĕtrână care fumează tutun şi joacă maus, care nu s'a măritat ca să nu-şĭ piarză pensia, dar care şĭ-a dat nepoţichiĭ, »îngeraşuluĭ«, toată dragostea cu care Dumnezeŭ a înzestrat orĭce inimă femeească, şi soţuluĭ acesteia, »mitocanuluĭ«, toată ura arţăgoasă, toată reutatea de nesuferit care picură dintr'o inimă de soacră; cum e Didina fata de burghejĭ, crescută la pension »ca o prinţesă«, cu fumurĭ de madamă şi cu pretenţiĭ de traiŭ luxos, de şi toată zestrea ĭ-a fost nişte case jumĕtate dărîmate şi datoare la credit; cum e junele Argeşeanu, un vîntură-ţară fără scrupuluri şi tot atâtea mijloace de existenţă, făţarnic şi isteţ, vînător de zestre şi împuşcă lună; cum e bucătăreasa Rosa, ghe ghincolo, mincinoasă şi hoaţă, nesimţind nicĭ o tragere de inimă pentru stăpîniĭ sĕĭ şi neştiindu-le decât de frică; cum e Dumitrache mahalagiul, vecĭnic client la »don' aocat«, care »dă divorţ« pentru că »a prins pe naşu la nevastă« şi are treĭ »proceste« din acest fapt: unul de ultragiŭ, altul de scandal şi al treilea de bătae, dar care la sfîrşit îşĭ retrage cererea şi se împacă cu nevastă, naş şi vecinĭ, pentrucă »dumneaeĭ ĭ-a jurat că doamne fereşte«; cum e, în sfîrşit, Victor, bărbatul Didineĭ, avocat tînĕr inteligent şi muncitor, fecior de negustorĭ, »mitocan« cum zice tuşa Joiţica, dar inimă bună, deschisă tutulor sentimentelor nobile şi generoase.

Cu asemenea caractere bine stabilite, bine desinate, cĭoplite în piatră tare care să păstreze muchile, D. Ursache a zidit o comedie interesantă, o clădire solidă. Fără teză, fără pretenţiĭ moralizatoare, fără apucăturĭ de filosof saŭ de dascăl, cu o rară simplicitate de mijloace şi cu o desăvîrşită abstracţiune a personalităţiĭ sale, D-sa ne-a arătat cum e viaţa din toate zilele şi cum, vorba ceea, fiecare cum îşĭ aşterne doarme. Nicĭ o situaţiune din »Căsnicia« D-luĭ Ursache nu este independentă de caracterele personagielor şi, pentru ca sfîrşitul pieseĭ să nu fie o catastrofă, să nu ajungă la despărţenie între Victor şi Didina, la nenorocirea amîndurora, autorul face să se trezească în tînĕra femee, sburdalnică şi capricioasă, un sentiment noŭ, singurul care poate transforma natura şi caracterul eĭ, sentimentul maternităţiĭ. Indată ce acest sentiment s'a strecurat în sufletul Didineĭ, un vĕl îĭ cade după ochĭ, pacea reintră în casă, căsnicia îşĭ reia traiul cât p'aci întrerupt şi piesa este terminată.

Vorbeam maĭ sus de simplicitatea mijloacelor întrebuinţate de D. Ursache; uniĭ le critică, eŭ le admir şi merg până a-l felicita de dispreţul ce pare că profesează pentru situaţiunile extraordinare, la locul lor, poate, în dramă saŭ în tragedie, dar care pe mine unul mĕ supĕră în comedie, mĕ sbîrlesc, mĕ enervează ca sbîrnâiala de cleşte pe un ariciŭ.

Şi ce lesne sunt de găsit asemenea situaţiunĭ! Presupuneţĭ pe Didina, hotărîtă la despărţenie şi încredinţată că Victor nu-o iubeşte, primind în taină pe Argeşeanu; scenă »corsată« pe care ar întrerupe-o sosirea neaşteptată a mătuşeĭ; aceasta s'ar arăta cam sbîrlită la început de ceeace vede, dar ar găsi, în definitiv, că aşa merită »mitocanul« şi ar consimţi să găzduiască la dînsa porumbeiĭ până la divorţ; de-o dată se aude venind Victor: femeile ascund pe Argeşeanu care se pitulĕşte, cuprins de spaimă; dar Victor pricepe, din turburarea lor, ce se petrece, îl scoate pe Argeşeanu din ascun-

zĕtoare şi se miră de ce se ascunde, căcĭ Didina e liberă şi nu-e necesară o sentinţă judecătorească pentru ca el să-ĭ recunoască această libertate ; cu încetul însă sângele ĭĭ bate în tîmple, gelozia îl muşcă de inimă : ce fel ! pe un astfel de om de nimic poate săĭ'l prefere Didina ? şi-'l batjocoreşte pe Argeşeanu, 'l înjoseşte, 'l insultă, în sfîrşit 'l aruncă pe uşă afară ca pe un mişel ce este ; şi aceasta fără ca Didina să protesteze, surprinsă, uĭmită, redobîndită, convinsă de acuma de puterea iubirĭĭ ce a inspirat bărbatuluĭ sĕŭ. Eĭ ? ce ziceţĭ ? Ce patetic sfîrşit de act. Ce scenă admirabilă pentru D. Dimitriade, ce momente de mimică expresivă pentru Didina şi tuşa Joiţica...

Da. Dar ce situaţiunĭ nenaturale şi trase de pĕr ? Pentru a ajunge la acelaş rezultat, adică de a deschide ochiĭ Didineĭ asuprea greşeleĭ sale către bărbatul sĕŭ şi iubirĭĭ bărbatuluĭ sĕŭ pentru dînsa, D. Ursache se mulţumeşte să facă ca dînsa să afle istoria tristă a D-neĭ Glodeanu. E o »ficelle?« Fie. Dar situaţiunea e mişcătoare, deşi simplă, şi cât se poate de verisimilă, şi devine, graţie consecinţelor la care dă naştere, o scenă capitală. In adevĕr, din acest moment comedia, ca o corabie care intră în port, îşĭ strînge pînzele, îşĭ moderează acţiunea şi nu maĭ înaintează decât din avîntul luat ; întregul ton se modifică : din aspru, violent, sarcastic, el devine patetic, apoĭ se moaie în emoţiune, în sentimentalism. De acum, *mola l'ancora*. Naraţiunea D-neĭ Glodeanu este împingerea cârmeĭ de către pilot.

Cu toate acestea —nu pot răbda să nu-mĭ spuĭ păsul— maĭ multă ţesătură în intrigă, maĭ dese situaţiunĭ neprevĕzute, mahalagiuluĭ ca intrarea şi reflexiunea luĭ (la sfîrşitul actuluĭ al douilea,) un maĭ mare numĕr de vorbe tipice, (ca aceea a bucătăreseĭ când se încurcă la darea socoteleĭ, şi întreabă »cât maĭ trebue până la hârtie«,) într'un cuvînt, cred că o maĭ mare bogăţie dramatică şi maĭ ales literară nu ar strica. Asemenea nu ar strica suprimarea icĭ colea a unor dialoguriĭ explicative, necesare, nu zic ba, înţelegeriĭ situaţiunilor de către însăşĭ personagiele pieseĭ, dar cu desăvîrşire de prisos pentru noĭ, publicul, care ştim ce s'a petrecut şi care am admite cu cea maĭ mare plăcere ca personagiele să-şĭ spună în culise o grămadă de lucruriĭ pe care, în tot teatrul, sunt singure a nu le şti.

Să mĕ ierte D. Ursache de aceste micĭ şi neînsemnate observaţiunĭ : talentul D-sale poate să n'aibă nimic de câştigat din cugetările unuĭ spectator ca mine. Le spuiŭ şi eŭ, îmboldit de acel sentiment de vanitate, foarte omenesc, care a făcut pe descoperitorul petelor din soare să fie cel maĭ mîndru dintre astronomĭ.

A. Davila.

REVISTA REVISTELOR

La nouvelle revue, de la 1 Fevruarie, într'un studiŭ datorit luĭ Eugène Muntz, ne prezintă, după documente inedite, biografiile câtorva femeĭ italiene din secolul al XVI-lea. Studiul începe cu Caterina Sforza, inteligenta, energica, curagioasa şi cruda soţie a conteluĭ Forli, nepotul papeĭ Sixtu IV.

Louis Proal, sub titlul de *Crimes d'amour*, încearcă să explice, prin ajutorul exemplelor imprumutate din amintirile judiciare, cauza cruzimiĭ amoruluĭ şi ferocităţiĭ gelozieĭ? Pentru ce îndrăgostitul saŭ gelosul loveşte femeea ce slăveşte? Pentru ce străpunge cu lovituri de pumnal pĭeptul pe care s'a odihnit şi mutilează chipul ce-l acoperea cu sărutăriĭ?

Pentru ce femeea părăsită arde ochiĭ cărora inspirase iubire şi străpunge inima care o făcea fericită, ascultându-ĭ bătăile? Autorul crede că unul din principalele motive ale crimeĭ din dragoste este jignirea amoruluĭ propriŭ.

In numĕrul de la 15 Fevruarie al acesteĭ reviste, Georges Renard, în *»La littérature et la vie mondaine«*, cu multă putere de argumentaţie arată nenumĕratele resfrângeriĭ ale vieţeĭ lumeştiĭ în operile literaţilor francezĭ, resfrângeriĭ care n'aŭ fost totdeauna fericite. Probează cum gustul de a plăcea lumiĭ a împins de multe oriĭ pe scriitoriĭ şi oratoriĭ să sacrifice calităţile puternice unor calităţiĭ moleşite. Gustul strîmt al saloanelor îngustă spiritele şi aerul parfumat păli talentele.

Elzéard Rougier, în *Un poète-paysan provençal*, vorbeşte de visita făcută poetuluĭ rustic, atât de admirat de Mistral, *Charles Rieu [Charloun]*, la Paradou. Autorul reproduce câteva din creaţiunile acestuĭ ţĕran-poet, exprimând părerea de rĕŭ că în traducere nu-ĭ pusă forţa, naivitatea şi coloritul expresiunilor din limba provanţală. Cagnat schiţează ceeace se ştie despre cuprinderea şi dominaţia romană în *Tunisia*.

Cu un viŭ colorit, B. Allason descrie câteva *peisagiĭ piemonteze,* începênd cu împrejurimile Turinuluĭ.

Revue des deux Mondes, de la 1 Fevruarie, publică câteva paginĭ postume ale luĭ G. Rothan, în care autorul istorieĭ diplomatice a celuĭ de al douilea imperiŭ povesteşte *Les relations de Napoléon I et de l'Italie.*

Raphael Georges Lévy examinează bazele organizaţiunii financiare actuale ale *Egiptului*. Se ocupă de fazele prin care a trecut Egiptul de la 1841 până astăzi şi mai ales de epoca ocupaţiunii engleze.

Subt titlul, *Roman chrétien*, contele A. Vodzinschi rezumă romanul polonez, *Quo vadis*, de Henri Sienkiewicz. In câteva linii, Vodzinschi face portretul autorului *Quo vadis*, reprezentându-l ca pe cel mai mare scriitor al Poloniei contimporane.

In numĕrul de la 15 Fevruarie al acesteĭ reviste se continuă publicarea studiuluĭ istoric *Napoléon I et l'Italie*. Intr'un lung studiŭ, *L'instituteur primaire et l'enseignement de la morale* se demonstră până la evidenţă duelul dintre biserica şi şcoala din Franţa. Autorul expune evoluţia *Legeĭ învĕţămîntuluĭ*, care are drept ţintă favorizarea moravurilor în sensul instituţiunilor republicane degajate de orice dogmă.

P. P. Dehérain, în a doua parte a studiuluĭ sĕŭ *La terre arable*, se ocupă de *L'ameublissement du sol* şi *les effets* de *l'ameublissement*.

Sub titlul *Les idées musicales d'un révolutionnaire italien*, Camille Bellaigue vorbeşte de socialistul Mazzini, pentru care în muzică ceĭ doĭ polĭ generatorĭ sunt *melodia* şi *armonia*. Cea dintâĭ reprezintă individualitatea, iar cea de a doua gîndirea socială. Pentru Mazzini, idealul muziceĭ europene este acordul perfect între aceste două elemente prime şi necesare.

Réné Doumic consacră o prea lungă dare de seamă asupra romanuluĭ *La force* de Paul Adam. După Doumic, acest roman este o carte prea lungă, confusă, de un efect rĕŭ şi menită numaĭ să emoţioneze.

Revue de Paris, de la 1 Fevruarie, într'un articol în formă de dialog între autor, Ernest Lavisse şi Sir Ch. Dilke, expune plângerile reciprocĭ ale *Franţeĭ şi Angliei*, precum şi mijloacele prin care s'ar putea ajunge la o completă linişte a certurilor dintre cele două ţĕrĭ. K. Kramarsch semnalează *Austrieĭ* nenorocirile care ameninţă independenţa şi viitorul eĭ de Stat mare. Îĭ recomandă alianţa Rusieĭ, căcĭ salvarea supremă a eĭ depinde de prăbuşirea pangermanismuluĭ.

In numĕrul de la 15 Fevruarie al acesteĭ reviste, N. M. Bernardin consacră un lung studiŭ istoric luĭ *Henri II de Lorraine*. După autor, acest prinţ era înzestrat cu toate calităţile unuĭ om de spirit şi inimă, cu toate acestea n'a înscris numele sĕŭ decât în marginea istorieĭ. N'a întemeĭat nimic trainic şi rara sa valoare n'a fost folositoare nicĭ ţĕreĭ, nicĭ caseĭ sale.

Subt titlul *Lettres »à l'étrangère«*, se publică a IV-a serie de scrisorĭ (17 Septembre 1838—1839, Iulie 15) ale luĭ H. de Balzac către Madame Hanska, la Wierzchownia. Intr'un stil vioĭŭ şi curgĕtor Balzac, desfăşoară mersul activităţiĭ sale literare. Refrenul acestor scrisorĭ este neajungerea, care pare că era un stimulent la muncă pentru el.

Le songe d'un soir d'Automne e traducerea uneia din lucrările dramatice ale ilustruluĭ poet italian Gabriel d'Annunzio.

Grande revue, de la 1 Fevruarie, expune părerile câtorva scriitorĭ francezĭ asupra volumuluĭ luĭ Tolstoi, *Q'est-ce que l'art?* Iată câteva demne de amintit. După Fouillée, Tolstoi a amestecat un mare numĕr de impresiunĭ personale cu concepţiunile sale asupra arteĭ şi a făcut din frumoasa sa carte, consacrată arteĭ impersonale, o operă individualistă. In lungul sĕŭ rĕspuns, Paul Adam face o pledoarie în sprijinul arteĭ obscure. Pentru Jules Claretie, Tolstoi a adus un mare serviciŭ arteĭ, rechemând pe artiştĭ la sentimente umanitare. Mauclair consideră opera luĭ Tolstoi ca un pamflet îndreptat contra arteĭ moderne.

Ioseph Reinach publică cea dintâĭ cuvîntare a luĭ *Gambeta*, pronunţată în 1862 în favoarea luĭ Louis Bouette, lucrător urmărit de politica imperială. Deşi câteva pasagiĭ sunt de o stîngăcie înspăĭmîntătoare, ansamblul dovedeşte că Gambeta poseda de pe atuncĭ calităţile unuĭ bun orator.

Louis Havet are un articol intitulat *La fable politique dans Phèdre*:

Revue des revues, de la 1 Fevruarie, relevează în *Le budget françis* un articol de profesie, datorit financiaruluĭ Camille Pelletan, nepăsarea oamenilor politicĭ şi opinieĭ publice în cestiune de budget. După Pelletan, oamenĭĭ gravĭ, sus puşĭ, inaugurează o politică de afaceri în loc de una de principiĭ.

Les grands plogiats du siècle, semnat de Raoul Deberdt, enumeră operile celebre care aŭ luat naştere din împrumutarea ideilor. Intenţia autoruluĭ este nu de a întuneca gloria celebrilor scriitorĭ, ci de a scoate în lumină pe aceĭ pigmeĭ care aŭ fost călĕuza unor lucrărĭ desăvîrşite ca: Ruy-Blas, Damme aux camélias, Fernande, etc.

Nos enfants, de Alexandre Martin, e o comparaţie a timpuluĭ present cu timpul vieţeĭ autoruluĭ. In progresele democraţieĭ, rĕspîndirea instrucţiuniĭ în popor, decadenţa sentimentuluĭ religios, acumularea proletarilor în centrele industriale, Martin găseşte asvîrlită sĕmînţa turburărĭĭ instituţiunilor sociale, din a căror prăbuşire va eşi o lume prea deosebită de ceea de astăzĭ.

Dick May, *în Comment on enseignera la morale à Paris*, preîntîmpină discuţiunile ce s'ar ivi cu ocasiunea ţinerĭĭ unuĭ ciclu de conferinţe asupra moraleĭ la colegiul liber de ştiinţe sociale.

Frédéric Loliée are câteva paginĭ călduroase despre *Jean Bertheroy et son œuvre*. Autorul găseşte o asemĕnare perfectă între stilul fermecător al artisteĭ şi gingaşa eĭ fiinţă.

Danseuse de Pompei, ultima operă de *J. Bertheroy*, e o idilă 'nfocată şi melancolică unde sunt animate cu o existenţă ca a noastră moravurile uneĭ epocĭ depărtate. Graţiositatea stiluluĭ artisteĭ reproduce bucată cu bucată în trăsăturĭ pitoreştĭ organismul lumiĭ romane.

Se trece 'n revistă următoarele cărţĭ:

La force, de Paul Adam, ne prezintă nişte tablouri fidele ale vieţeĭ rĕsboinice din timpul mareluĭ Napoleon; *La main de Sainte Modestine*, de Jeanne Schultz, e o colecţiune de 10 nuvele scrise 'n mod clar, lipsite, însă, de o prea mare originalitate; *L'anneau*, de Louis de Robert, e un roman croit după tipul romanelor cu tendinţĭ stilistice şi psicologice; *Par amour et par orgueil*, de Georges Brousseau, e o culegere de 12 nuvele cu un stil stîngaciŭ şi frasă încurcată; *L'alouette*, de Dick May, ne zugrăveşte o lume specială, lumea muncitorilor intelectualĭ; *L'essai sur l'amour*, de Eugène Montfort, este un imn în onoarea iubirĭĭ; *Armes sociales*, de X. Brahma, conţine nişte scrisorĭ ciudate; *Etudes italiennes*, de Geffray, defineşte cu multă precisiune rolul luĭ Savanarola, acea inimă animată de o adîncă dragoste a patrieĭ sale şi de o adevĕrată pasiune pentru libertate.

Tot în acest numĕr, la rubrica *Revue des revues*, e de remarcat un fapt, care e menit să măgulească mîndria noastră literară şi artistică: revista noastră *Literatură şi artă română* a putut pĕtrunde şi a-şĭ ocupa un loc în concertul marilor reviste europene. Iată ce zice marea revistă franceză despre numĕrul *Literatură şi artă română din Decemvre 1898*:

»*Marele magasin român continuă să grupeze 'n jurul luĭ elita talentelor literare din ţară. Găsim paginĭ de Petraşcu, distinsul critic român, asupra autoruluĭ dramatic român* **Caragiale**; *de acelaş autor, un portret biografic al muzicantuluĭ şi compositoruluĭ român, mort acum câtva timp,* **Flechtenmaher**. *In un lung articol, semnat Kean,* **Salonul din Paris din 1898**, *maĭ ales cel de la* **Champs-Elysés**, *ni se presintă sub un aspect grandios. In cronica literară, datorită luĭ A. Costin, găsim o pagină interesantă* **Asupra exposiţieĭ române din 1900 la Paris**. *Autorul oferă câteva proiecte, care sunt departe de a fi banale şi propune să se facă o exposiţie a costumelor, danţurilor şi obiceiurilor, etc., pentru ca să se prezinte lumiĭ civilisate întregul aspect pitoresc şi original al Românieĭ. Numeroase ilustraţiunĭ figurează, ca de obiceiŭ, în fiecare numĕr al revisteĭ; citĕm, de astădată, câteva reproducţiunĭ ale operilor expuse de pictoriĭ românĭ la Salonul parisian (Serafim, Capidan) şi acela al uneĭ compoziţiunĭ din cele maĭ reuşite,* **Tentaţiunea**, *de sculptorul român Storck.*

In numĕrul de la 15 Februarie al revisteĭ *Revue des Revues*, Georges Pellissier, cu multă dreptate, în *La femme mariée et l'adultère (dans le roman français moderne)* se revoltă contra roluluĭ ingrat ce-ĭ atribue romanişţiĭ moderni în desnodămîntul romanelor lor, unde femeea modernă este întruparea vanităţiĭ şi a poftelor condamnabile.

Enrico Ferri, în *Les anormaux*, un studiŭ antropologic, împarte pe oameniĭ anormalĭ în anormalĭ inferiorĭ, pe care ĭĭ numeşte involutivĭ şi anormalĭ superiorĭ saŭ evolutivĭ. Primiĭ sunt egoiştĭ şi n'aŭ nicĭ o grijă şi nicĭ un sentiment pentru restul lumiĭ; ultimiĭ, din contră, sunt altruiştĭ şi activitatea lor cerebrală şi chiar musculară are totdeauna motive şi reflexiunĭ favorabile desvoltărĭĭ

specieĭ umane. Sully Prudhomme rĕspunde în mod artistic la întrebarea: *Comment est-ce que vous imaginez la femme du XX siècle?* Următoarele rînduri rezumă întreg articolul:

Pe de o parte influenţa progresuluĭ industrial tinde să atrofieze simţul estetic în naţiuni şi, prin urmare, să se micşoreze desvoltarea normală a calităţilor femenine; pe de altă parte, oribilul regim de dragoste impus tinerilor determină o tristă selecţiune a frumoaselor corpurĭ femenine pentru a le închina dragostiĭ venale şi sterilităţiĭ, şi termină prin sluţirea perechilor consacrate prin lege.

Camille Mauclair are câteva paginĭ elogioase în memoria neuitatuluĭ poet *Georges Rodenbach*.

Compatriotul nostru N. Vaschide ne presintă, deşi în trăsăturĭ generale, un tabloŭ interesant al *mişcării literare în România.*

Jacques Bainville scoate la lumină de sub vĕlul uitării *Deux pièces inconnues d'Ibsen: Le tombeau des géants*, o dramă 'ntr'un act, care simbolizează alianţa dintre sufletul nordic şi cel sudic, şi feeria *Olaf Lilien Krons.*

Deutsche Rundschau contribue foarte mult la lămurirea operilor teatrale ale luĭ Alfred Tennyson, prin biografia critică a dramaturguluĭ, datorită peneĭ sobre a luĭ Blennerhassett.

Ricarda Huch începe o serie de lucrărĭ asupra perioadeĭ romanticilor germanĭ.

H. Albrecht semnalează progresele făcute de *l'enseignement populaire des hautes études.* Theobald Tischer face tabloul *Corsiceĭ*, aşa cum e astăzĭ o ţară săracă şi depravată.

Z.

nr. 5, martie, 1899

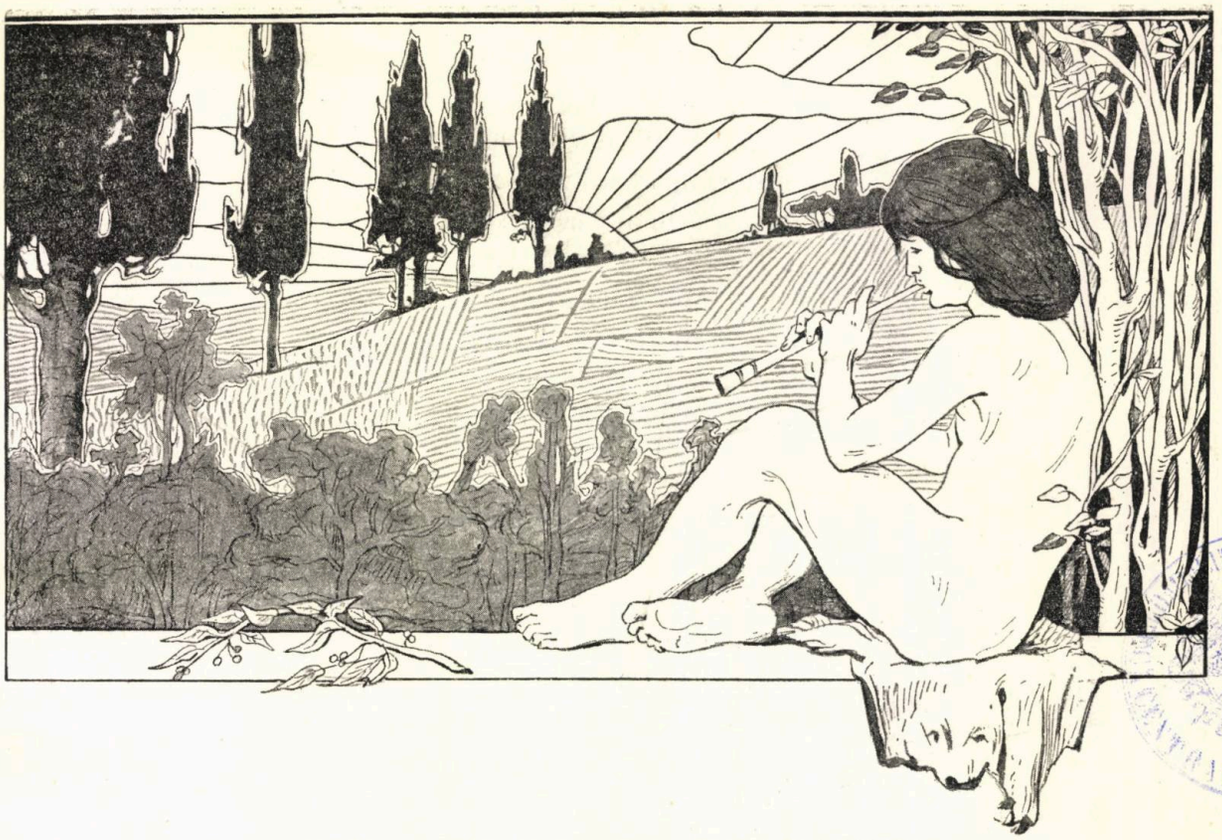

FIUL LUI PENEŞ CURCANUL

Tu m'aĭ născut pe când bătea
la Plevna tunul, mamă,
pe când în lume străbătea,
prin glasu-ĭ de aramă,
a vitejieĭ româneştĭ
strălucitoare veste,
şi din morminte strămoşeştĭ,
eroica poveste
de lupte şi de bărbăţiĭ
se 'nfiripa în fapte viĭ!

In zile de 'ndrăzneţ avînt
de gloriĭ, de mărire,
adusu-m'aĭ dar pe pămînt;...
iar calda 'nsufleţire
ce port în piept şi mîndrul dor
de 'nalte zărĭ senine,
le datoresc eŭ, mamă, lor,
orĭ supte-s de la tine,
tu care pururea mĭ-aĭ spus:
băete 'n lume fruntea sus!?..

Da, fruntea sus, căcĭ sunt vlăstar
al uneĭ rase nouă,
ce şĭ-a rodit al vieţiĭ har
cu-o sângeroasă rouă;
de-aceea m'am făcut soldat
şi când s'o da alarma,
cu sufletul înflăcărat,
lua-voiŭ, grabnic, arma
şi-oiŭ alerga în luptă drept
vrăjmaşilor să-le ţin piept!..

Auzĭ tu, mamă, rĕsunând
o dornică chemare
ce, depărtările 'nfruntând,
din munţĭ şi văĭ rĕsare?
E cântec mîndru de eroĭ
căzuţĭ în bătălie
ce va redeştepta în noĭ
străbuna bărbăţie;
e strigăt disperat de fraţĭ
sub greŭ călcâiŭ îngenuchiaţĭ.

Ah! vulture, cu falnic sbor,
trecĭ dincolo de munte,
durerĭĭ fiĭ alinător,
înalţă trista frunte
a celor slabĭ şi asupriţĭ
şi'ntinde-a ta aripă
asupra lor, să fim uniţĭ,
măcar sub ea, o clipă;
să scape-odată de nevoĭ,
căcĭ sunt şi eĭ de-un neam cu noĭ!..

Sfărîmător de lanţurĭ fiĭ
şi craĭnic al dreptăţiĭ,
du 'nstrăinaţilor copiĭ
prinosul libertăţiĭ;
în ochiĭ ceĭ tînguitorĭ
şi'n haosul gîndirĭĭ
zadarnicilor luptătorĭ,
făclia mîntuirĭĭ

Aprinde-o și în ghiara ta
Striveşte ce'n potrivă-ar sta!
. . . . . .
. . . . . .

Iar vouĕ, celor adormiţĭ
la Plevna întru Domnul,
— Măririĭ Patrieĭ jertfiţĭ —
uşor vĕ fie somnul
şi numele nemuritor;
căcĭ vitejia voastră
a făurit un noŭ popor
şi cu 'nălţarea noastră
ne-a îndrumat spre-un falnic ţel,
sub o coroană de oţel!..

Căcĭ m'aĭ născut pe când bătea
la Plevna tunul, mamă,
pe când în lume străbătea,
prin glasu-ĭ de aramă,
a vitejieĭ româneşţĭ
strălucitoare veste;
iar din morminte strămoşeştĭ,
eroica poveste
de lupte şi de bărbăţiĭ
Se'nfiripa în fapte viĭ!

D. C. Ollănescu.

DISCURSURI PARLAMENTARE

DE

TITU MAIORESCU

(3 vol., 1897—1899. Bucureşti. Socec)

I

Sunt doĭ anĭ de când D. Maiorescu a început a publica discursurile D-sale parlamentare. Oricine se interesează de istoria noastră contimporană, oricine doreşte să vadă, subt forma lor dramatică, luptele şi frămîntările noastre politice pentru modernizarea şi întărirea statuluĭ nostru, trebue să mulţumească D-luĭ Maiorescu că s'a hotărît, înfine, a 'şĭ extrage discursurile din incomodele formate ale *Monitoruluĭ Oficial*, spre a ni le prezinta în nişte volume elegante şi frumos tipărite, în care plăcerea ochilor se uneşte cu plăcerea intelectuluĭ. D. Maiorescu a maĭ avut excelenta idee de a însoţi fiecare din discursurile D-sale de câte un comentar, care explică împrejurările în mijlocul cărora a fost pronunţat, iar fiecare volum este precedat de câte un studiŭ istoric, care împreună îmbrăţişează epoca de la abdicarea Principeluĭ Cuza până la căderea ministeruluĭ Ioan Brătianu în 19 Marte 1888.

Aceste introduceri la volumele tipărite sunt, după părerea noastră, cele maĭ instructive, maĭ exacte şi maĭ frumoase paginĭ ce s'aŭ scris asupra istorieĭ noastre contimporane. La aceasta aŭ contribuit eminentele calităţĭ literare ale

D-luĭ Maiorescu, nu maĭ puțin decât întinderea și adîncimea conștiințelor sale, sănătatea minții și admirabila cumpănire a temperamentuluĭ sĕŭ, practica sa parlamentară și raporturile sale cu bărbații noștri publicĭ de o valoare netăgăduită. Pregătirĭ temeinice și lucrărĭ anterioare de un merit real justificaseră interferența D-luĭ Maiorescu în arena politică. Precum savantul, care își propune a studia un șir de fenomene fizice, caută maĭ întâĭ de toate a se pune în curent cu știința timpuluĭ, frecuentează cursurile profesorilor celebri și face însuși experimente în laborator, de asemenea D. Maiorescu, înainte de a se hotărî să intre în viața politică, se armase cu toate cunoștințele teoretice ca să joace un rol demn de sine și folositor pentru țară: făcuse studiĭ metodice în institute recunoscute ca cele maĭ bune în Europa, urmase cursurile facultățiĭ de filozofie din Berlin și ale facultățiĭ de drept din Paris, studiase istoria și economia politică, propusese în curs de maĭ mulți anĭ filozofia în Iași, publicase maĭ multe articole de critică și câteva monografiĭ excelente, care atrăseseră asupră-ĭ privirile publiculuĭ cult și ale tinerimiĭ studioase. De la întâiul D-sale discurs, pronunțat în Camera de la 1871, amicĭ și inimicĭ constatară în D-sa un *debater* de o forță extraordinară. Sonoritatea și modulațiile timbruluĭ sĕŭ simpatic, corectitudinea și eleganța frazeĭ sale, cuvintele sale alese și bine întrebuințate, logica strictă dar în același timp plină de urbanitate a raționamentuluĭ sĕŭ, produseră o impresie adîncă în vechiĭ și tineriĭ noștri parlamentarĭ. Cu cât experiența sa creștea, cu atât D-sa atingea cestiunĭ maĭ abstruse, și pretutindenĭ da dovezĭ de un spirit original și de un critic independent. Cunoștințele și tactul sĕŭ, așa de sigur pentru administrație și interesele publice, se arătară și maĭ mult când D-sa fuse numit Ministru al instrucțiuniĭ publice (7 Aprilie 1874 până la 28 Ianuarie 1876) și agent al țĕriĭ la Berlin. Întorcêndu-se din capitala Germanieĭ, D-sa conduse câtva ziarul conservator *Timpul*, în care tractă tot felul de cestiunĭ privitoare la organizarea țĕriĭ, comentă evenimentele marĭ ca și întîmplările zilnice, studiă afacerĭ publice de tot felul, și se deprinse astfel a judeca lucrurile și pe oamenĭ zi cu zi, după fapte autentice, nu din zvon și după informațiĭ de a doua saŭ a treia mână, căcĭ un bărbat de Stat nu are să judece ca istoricul pe niște oamenĭ care s'aŭ stins și a cărora trajectorie s'a terminat după ce aŭ dat tot fructul de care eraŭ capabilĭ, ci pe niște oamenĭ viĭ care aŭ să maĭ producă de aicĭ înainte, nicĭ un ciclu închis de evenimente, ci fapte în curs de a se împlini, bucățĭ ale unuĭ tot nedezvoltat încă deajuns, și din ale căror fragmente el trebue să ne dea prognostice probabile.

Această experiență a vieții noastre publice, relațiunile și contactul sĕŭ cu politicianiĭ și cu bărbații noștri de Stat, puseră pe d. Maiorescu în poziție de a descoperi resorturile de care se mișcă fiecare dintr'înșiĭ și de a ne da formula lor psichologică. Orĭcare ar fi teoriile filozofice în această privință, faptul pozitiv este că imensa majoritate a oamenilor se conduce nu atât de ideĭ cât de sentimente: grija pâĭneĭ de toate zilele, dorința de bun traiŭ, pofte și ambițiunĭ felurite, simpatia saŭ deferența pentru cutare persoană, maĭ rareorĭ un scrupul de conștiință, instinctul datorieĭ saŭ necesitatea de a fi respectat. Toate aceste elemente continue saŭ intermitente, maĭ adîncĭ saŭ maĭ superficiale, convergente

saŭ divergente, se varsă ca niște afluenți în acelaș rezervoriŭ, care este ființa intimă a omuluĭ, individualitatea luĭ, spre a eși dintr'însa sub formă de curent, care este voința finală, activă saŭ pasivă; așa că cel ce voește să cunoască și să-și dea seamă de natura și intensitatea curentuluĭ, trebue să studieze natura isvoarelor ce alimentează rezervoriul. Pentru ca să ajungă cineva la acele cunoștințe de un ordin cu totul superior, se cere să se fi născut cu un instinct divinatoriŭ ca al artistuluĭ, să aibă un simț delicat ca al criticuluĭ și al istoriculuĭ, ba încă maĭ precaut și maĭ circumspect, pentru că cel dintăĭ are a face cu ființe create de propria sa imaginație, iar ceĭ din urmă cu cicluri închise de fapte și cu persoane a căror curbă, oricât de sinuoasă, s'a sfîrșit, așa că ecuația lor este și se poate găsi, pe când politicul și bărbatul de Stat are a face cu ființe active încă, cu niște corpuscule încă în mișcare, care, influențate de alte corpuscule, pot devia ușor din calea lor.

Observația de toate zilele ca și comprehensivitatea inteligenției sale aŭ permis D-luĭ Maiorescu a-și înfățișa în realitatea lor resorturile ce mișcă pe actoriĭ de căpetenie aĭ istorieĭ noastre contimporane, și judecățile ce D-sa a pronunțat asupra lor aŭ valoarea etichetelor ce naturalistul lipește în josul exemplarelor dintr'un muzeŭ de istoria naturală. Discursurile ca și narațiunile sale istorico-politice nu sunt numaĭ niște compoziții literare, ci adevărate diagnosticurĭ, după care se poate constata starea de sănătate saŭ natura și gradul boaleĭ unuĭ personaj saŭ grup politic. Neapărat, aceste diagnose nu sunt făcute în totdeauna cu liniștea și sângele rece al clinicianuluĭ, nicĭ cu indiferența omuluĭ deziluzionat, ci cu căldura celuĭ ce crede în triumful bineluĭ și în viitorul patrieĭ sale. Din citirea discursurilor ca și a studiilor istorice ale D-luĭ Maiorescu se aude o voce bărbătească, un accent grav și vibrător, pe alocurea durerea unuĭ spirit înnalt revoltat de o priveliște tristă, indignația uneĭ inimĭ generoase scîrbite de isbînda brutalității și minciuniĭ. Din această emoțiune impersonală, din această pasiune pentru ce este bun și adevărat, din această mânie savantă, ies niște vorbe ce pătrund ca un stilet de oțel, niște sinteze de expresiĭ scînteietoare, niște șiruri de argumente așezate în perioade gigantice, o ironie și un sarcasm cu atât maĭ teribile cu cât autorul lor planează saŭ cel puțin pare a plana în regiunile senine ale obiectivuluĭ, de unde se desfășură înainte-ĭ imensa perspectivă a lucrurilor și de unde oameniĭ ceĭ maĭ marĭ i se arată ca niște punte imperceptibile.

In mijlocul curentuluĭ politic ce tîrăște cu sine și adesea înnecă atâtea vocațiunĭ saŭ cel puțin atâtea speranțe încă în leagăn, este înveselitor pentru noĭ să constatăm că D. Maiorescu a jucat și joacă un rol de căpetenie în politică, fără a se pierde în tagma politicianilor; că a cugetat asupra principiilor guvernelor, dar n'a rămas un simplu teoretician; a răscolit bibliotecile și a păstrat încă gusturile omuluĭ ce se desfătează în dulcea prietenie a cărților, dar n'a căzut în pedantism; este om de partid, dar nu sectar. In curs de aproape treĭzecĭ de anĭ, D-sa a vorbit istorie, a făcut istorie, a trăit istorie, și în cele din urmă s'a hotărît a scrie istorie, cu o independență de judecată, cu o nepreocupare de amicĭ saŭ adversarĭ, ca și cum ar fi scris istoria întemeiereĭ Principatelor Românești saŭ

Domnia luĭ Mateiŭ Basarab. Schimbările politice ce s'aŭ petrecut în rĕstimpul ce D-sa şĭ-a ales ca obiect de studiŭ, adică evenimentele de la abdicarea silită a Principeluĭ Alexandru Cuza pănă la căderea lunguluĭ minister al luĭ Ion Brătianu, fluxul şi refluxul opinieĭ publice, secretele mecanismuluĭ ce pun în mişcare pe oameniĭ publicĭ şi partidele politice, afaceriĭ şi negoţieriĭ diplomatice, sunt subiecte pe care D-sa le-a studiat cu o deosebită luare aminte, asupra cărora a cugetat şi a petrecut serate întregĭ discutând cu amicĭi sĕĭ.

Un factor care a favorizat mult pe D. Maiorescu în întocmirea acestor preţioase studiĭ istorice, este împrejurarea că, de la 1871 până astăzĭ, D-sa a fost membru aproape perpetuŭ al Parlamentuluĭ. Gibbon mărturiseşte că datoreşte o parte din succesele sale ca istoric observaţiunilor ce a făcut ca ofiţer în armată saŭ ca membru al Cameriĭ Comunelor. Este adevĕrat că incomparabilul autor al *Decadenţiĭ şi Căderiĭ Imperiuluĭ Roman* a figurat într'o campanie în care n'a dat cu ochiĭ de inimic şi că a ocupat câtva timp un scaun în Parlament, fără a pronunţa un singur discurs. Insă aceste douĕ împrejurărĭ ĭ-aŭ servit, după părerea noastră, maĭ mult decât cercetărĭ laborioase prin bibliotecĭ şi archive. Fără îndoială că, dacă ar fi întrebuinţat în citire de texte şi documente timpul ce a petrecut în reviste militare şi pe banca de deputat, el ar fi îndreptat câteva inexactităţĭ ce s'aŭ strecurat în monumentala sa operă şi ar fi îmbogăţit paginele eĭ cu multe citate şi indicaţiĭ de mare preţ, dar de sigur nu ne-ar fi dat acele tablouri viĭ şi animate asupra curţiĭ, lagăruluĭ şi senatuluĭ roman. Tot aşa D-nu Maiorescu datoreşte câteva din eminentele calităţĭ, care relevează cele treĭ *essai*-urĭ istorice ale sale, relaţiunilor sale cu bărbaţiĭ marcanţĭ din deosebitele partide politice şi îndelungateĭ sale prezenţe în Parlament, unde, precum observarăm maĭ sus, a avut nenumĕrate ocaziĭ de a descoperi structura psichologică şi trăsura predomnitoare în caracterul politicianilor şi al bărbaţilor noştri de Stat, de a fi martor ocular la multe scene caracteristice, de a studia, în calitate de campion al partiduluĭ conservator, multe cestiunĭ de interes public şi de a vedea funcţionând oarecum sub ochiĭ sĕĭ principalele organe ale Statuluĭ.

D. Maiorescu trece, cu drept cuvînt, în ochiĭ multora de un reformator al limbiĭ româneştĭ. In adevĕr, D-sa este cel dintâĭ care se ridică, în numele ştiinţeĭ, contra sistemuluĭ de limbă preconizat de şcoala din Blaj şi adoptat de fosta noastră Societate Academică, adevĕrată epidemie care băntuia nu numaĭ tinerimea de prin şcolĭ, nu numaĭ pe adulţiĭ cu o cultură înnaltă, ci şi pe bieţiĭ inculţĭ de prin capitală şi provincie, care imitaŭ fără conştiinţă şi, firește, schimonoseaŭ un jargon pedantesc. D. Maiorescu se împotrivi acestuĭ curent nesănătos cu toată energia ce-ĭ da adînca sa convingere, întemeiată pe ştiinţă, că adevĕrata limbă românească se găseşte în chronicĭ şi în cărţile bisericeştĭ, dar maĭ ales în gura poporuluĭ, de care pedanţiĭ nu ţineaŭ maĭ nicĭ o seamă. Şi pe acest tărîm activitatea sa nu a fost maĭ puţin raţională, nicĭ maĭ puţin spornică decât în domeniul esteticiĭ literare, al învĕţămêntuluĭ universitar şi al politiciĭ. Criticele sale contra neologismelor şi a frazeologieĭ străine sunt modele de ştiinţă, de logică şi de gust. Şi aci D. Maiorescu a ştiut, cu tactul sĕŭ obicĭnuit, să ţină cumpăna

între impetuozitatea innovatorilor şi îndărătnicia antiquizanţilor. Aceştĭ din urmă, puriştĭ intransigenţĭ, admiratorĭ înflăcăraţĭ aĭ limbiĭ vorbite în unele părţĭ ale ţĕriĭ, ar voi ca limba noastră literară să se fosilizeze în tiparele învechite ale chronicarilor şi ale provincialismelor de peste Milcov, în care dînşiĭ vĕd modele perfecte de stil românesc. Asemenea puriştĭ aŭ existat şi în alte timpurĭ şi în alte ţĕrĭ, însă încercările lor aŭ avut succesul ce aŭ avut în totdeauna şi pretutindenĭ doctrinele unilaterale. Cu acea mĕsură, care este privilegiul naturilor superioare, D. Maiorescu a ştiut să rĕmână la distanţa cuvenită de extravaganţele şcoaleĭ Blajene şi de rătăcirile propriilor sĕĭ aderenţĭ, subt a căror pană principiile limbiĭ şi scrieriĭ noastre statornicite de D-sa s'aŭ diformat aşa de adînc.

Din această limbă, aşa cum a înţeles-o şi oarecum a codificat-o D-sa, D. Maiorescu şĭ-a alcătuit un stil ce-ĭ este propriŭ. Acest stil se distinge prin o transparenţă cristalină, o eleganţă fără pretensiunĭ şi o amploare impozantă a perioadelor. Totul este firesc, însă în acelaş timp îngrijit. D-luĭ Maiorescu nu-ĭ place amestecul genurilor literare, şi de aceea D-sa se fereşte de a întrebuinţa în proză aşa numitul stil poetic cu imaginile şi metaforele sale. De sigur, acele imaginĭ prelungite ce le găsim la uniĭ din prozatoriĭ noştri sunt niştе podoabe de un gust îndoios; ele seamănă cu niştе haine lungĭ ce se tîrăsc până la pămînt, şi din care ideea se poticneşte saŭ nu se maĭ vede. Drept vorbind, stilul metaforic este stilul inexact; căcĭ cel ce iese din expresia scurtă şi directă, spre a se arunca în dreapta şi în stînga în tropĭ, dovedeşte că nu are în minte-ĭ ideea limpede, şi că, neputînd să ne-o dea de-adreptul, ne arată obiectele cu care ea seamănă. Stilul aşa numit poetic arată maĭ mult slăbiciunea decât energia intelectuală a scriitoruluĭ; abuzul de dînsul în proză este în tot cazul o greşală. »Cine zice proză, zice forma cea maĭ puţin figurată, cea maĭ abstractă, cea maĭ pură, cea maĭ transparentă; cu alte cuvinte, cea maĭ puţin materială, cea maĭ liberă, cea maĭ *umană*. Proza este cea din urmă formă a cugetăriĭ, tot ce este maĭ depărtat de nehotărîta şi inactiva *reverie*, ceeace este maĭ aproape de acţiune«[1]). De altmintrelea, un scriitor nu 'şĭ ia stilul ce 'ĭ place, ci stilul ce 'ĭ impun faptele cu care el stă faţă 'n faţă. Un istoric politic nu priveşte în evenimente decât urmările lor generale, care sunt întărirea saŭ slăbiciunea uneĭ naţiunĭ. In acest caz, el trebue să judece evenimentele, să cântărească pe oamenĭ, şi pentru o asemenea operă el trebue să rĕmână rece, stăpîn pe sine, apropiindu-şĭ stilul de subiect.

Când însă în cursul naraţiuniĭ îĭ ies înainte fapte, care sunt întruparea idealuluĭ pentru care D. Maiorescu a luptat fără speranţă de folos personal, ci numaĭ din adîncă convingere, atuncĭ stilul sĕŭ se încinge de o căldură neobicĭnuită şi ia o nuanţă de simpatie care se comunică cititoruluĭ. Aşa este momentul când România, în urma unuĭ războiŭ glorios, este înălţată la rangul de Regat şi legătura dintre Suveran şi popor devine indestructibilă.

»Atuncĭ intervine războiul, şi deodată starea lucrurilor se schimbă. Ostaşĭ din toate unghiurile ţĕriĭ, adunaţĭ sub conducerea Domnitoruluĭ, se întîlnesc cu El de la om la om. El le stă înnaintea ochilor ca o pildă vie la grelele nevoĭ. Impreună cu eĭ sufere şi El, şi se îmbărbătează şi El·

[1]) Michelet, *Introduction à l'histoire universelle.*

Subt acoperişul de paie al colibeĭ de la Poradim, pe ploaie şi pe ger, în câmpul liber, când maĭ bine când maĭ rĕŭ hrănit, mergênd ziua şi noaptea în mijlocul lor, expunêndu-se la gloanţele duşmanuluĭ, căutând de răniţĭ, dar şi poruncind uneĭ armate ruseştĭ şi stând alăturĭ de pravoslavnicul Împĕrat, deopotrivă cu el; pe acest Domnitor Românul din popor îl simte pentru întâiaşĭ dată ca Domnitorul *sĕŭ*, la El se uită, de El este mîndru, în El a prins încredere. Şi când se întorc de la rĕzboiŭ, soldaţĭ şi ofiţerĭ, cu fala biruinţeĭ zmulse după atâtea jertfe, Statul Român are o armată şi un popor, care a început să-şĭ simtă misiunea, să se priceapă ca un întreg şi să-şĭ împămîntenească pe Domnitorul până atuncĭ străin, iar deacum înainte întrupat cu aspirarea naţională ca o nădejde şi o chezăşie a viitoruluĭ.

»Şi pe când Principele Carol devine în adevĕr Domnitorul Românieĭ pe câmpul de rĕzboiŭ, înlăuntrul ţĕriĭ Principesa Elisabeta devine Doamnă. Maĭ înainte încă, Principesa se deosebise de toate semenele Eĭ din Europa prin o neobicĭnuită îndeletnicire în ale literaturiĭ şi ale artelor frumoase. Sosită în ţară şi învĕţând în curînd limba românească, Ea contribue prin numeroase traduceri să lăţească în străinĕtate cunoaşterea literaturiĭ noastre, şi scrierile Sale originale, al căror coprins era adesea luat din legendele româneştĭ, atrăseseră interesul oamenilor culţĭ, maĭ ales din Germania, asupra vieţiĭ unuĭ popor până atuncĭ prea ignorat. Dar în starea în care ne aflam noĭ încă, activitatea literară era preţuită într'un cerc foarte restrîns. Maĭ apropiată de ţară fusese altă cugetare a Principeseĭ, şi aceasta se şi răspîndise pe alocurea în popor: îngrijirea de a face să se păstreze frumosul port naţional al ţĕrancelor române, care începea să dispară, stăruinţa de a-l introduce la Curte şi de a obliga damele române şi străine să se împodobească la anumite ocaziĭ cu el. Şi gustul şi mica industrie casnică şi întărirea simţimîntuluĭ etnic aŭ câştigat prin buna iniţiativă.

»Dar ceeace în adevĕr a pătruns în simţirea maselor celor marĭ şi le-a cucerit inima, a fost acţiunea personală a Doamneĭ întru căutarea răniţilor aduşĭ de pe câmpul de rĕzboiŭ ...

»Cum să nu fi rĕmas neştearsă în amintirea ţĕriĭ această faptă a Doamneĭ? Nu e sat locuit de Românĭ în care să nu fi pătruns renumele Eĭ şi să nu fie pomenită cu recunoştinţă »mama răniţilor«.

»In aşa chip Elisabeta Doamna, dacă n'a avut fericirea să nască pe urmaşul Tronuluĭ, a contribuit totuşĭ pentru partea Sa la întemeerea Dinastieĭ în ţara noastră. Şi când la 1881, ca rezultat al rĕzboiuluĭ şi a noeĭ situaţiĭ create Statuluĭ, România se proclamă Regat, coroana de oţel este în toată însemnătatea cuvîntuluĭ o coroană populară«[1]).

II

A forma raţionamente strînse, a le manifesta în perioade limpezĭ şi elegante, a surprinde ceeace este fals într'un adevĕr exprimat de altul, precum şi ceeace este adevĕrat în ceva fals, a pune în relief argumentele principale, precum un tactician aşează în faţă batalioanele cele maĭ oţelite în luptă, şi a lăsa în umbră saŭ a omite cu totul pe cele slabe, a le generaliza şi anima în peroraţie, spre a le face să pătrunză din inteligenţă în inimă, din stratele conştiente în cele inconştiente ale auditoruluĭ, şi a deştepta întrînsul, de-odată cu convingerea, voinţa de a lucra în sensul demonstraţiilor şi îndemnurilor sale, iată esenţa şi menirea oratoruluĭ.

Aceste calităţĭ eminente se vĕd tot aşa de lămurit în interesantele studiĭ istorice ale d-luĭ Maiorescu, ca şi în magistralele sale discursurĭ.

Fără îndoială, d. Maiorescu este fruntaşul tribuniĭ române. De câte orĭ, din mulţimea cestiunilor ce se tractează într'o sesiune parlamentară, se desprinde una, care, prin însemnătatea ca şi prin înnălţimea eĭ, interesează toate spiritele, se poate prezice cu siguranţă că D-sa va lua cuvîntul. Aprobat saŭ nu, vor-

[1]) *Discursurĭ Parlamentare*, vol. II, 131 sqq.

bind în sensul majorităţii saŭ contra vederilor eĭ, susţinênd guvernul saŭ luptând pentru discreditarea luĭ, D-sa atrage luarea aminte a auditorilor, influenţează judecata şi sentimentele lor, şi, dacă nu poate decide în totdeauna voinţa lor, este cel puţin ascultat cu o atenţiune încordată. Că votul majorităţiĭ nu este în totdeauna de acord cu concluziile d-luĭ Maiorescu, aceasta se înţelege uşor. Intr'un Parlament oratorul se adresează de regulă nu unor judecătorĭ cu mintea liberă, ci unor politicianĭ care vin de acasă cu convingerĭ nestrămutate şi câte o dată cu convingerĭ al căror mobil nu se poate spune prea tare. In asemenea împrejurărĭ este greŭ să rupĭ un vot de la partidul advers. Neapărat, este de dorit ca un Parlament să se compună pe cât se poate din individualităţĭ independente şi luminate. Insă, chiar aşa cum funcţionează de regulă, guvernul reprezentativ, cu toate neajunsurile luĭ, preţueşte, după părerea noastră, maĭ mult de cât toate celelalte. Un bărbat de Stat, un mare ministru, se poate impaţienta de unele opoziţiunĭ viĭ saŭ chiar violente, dar în cele din urmă trebue să se felicite de dînsele, pentru că ele îl silesc să-şĭ exprime maĭ lămurit ideile, saŭ să şi-le îmbunătăţească, să-şĭ îndoiască străduinţele de a convinge opinia generală, de a persuade că are dreptate. In orĭce caz, cea maĭ rea Cameră este maĭ bună şi maĭ demnă de cât cea maĭ strălucitoare anticameră.

Nu succesul immediat este criteriul după care se judecă valoarea unuĭ discurs. Altmintrelea, ar trebui să punem în rîndul oratorilor pe mulţĭ vorbitorĭ, care, din consideraţiĭ independente de mediocritatea lor, exercită o influenţă directă şi puternică asupra concetăţenilor lor. *Pro Milone* rămâne modelul genuluĭ judiciar, de şi cauza apărată de Cicerone a fost pierdută. Strălucitoarele discursurĭ ale luĭ Burke în procesul luĭ Warren Hastings şi tot aşa de strălucitoarele discursurĭ ale Lorduluĭ Chatham în favoarea Americanilor nu şĭ-aŭ ajuns scopul. Neruşinatul exactor al Indiilor a rămas necondemnat şi rĕzbo iul Englitereĭ contra Americiĭ a mers înainte. Insă posteritatea şi istoria aŭ dat dreptate luĭ Burke şi Chatham. Publicul nu-şĭ bate capul să ştie cât sunt de superioare discursurile marilor oratorĭ. Cu toate acestea ele se deosibesc nu numaĭ în gradul şi prin natura frumuseţiĭ lor, ci în toate, de cuvîntările vorbitorilor *practicĭ*, pe care îĭ urmează adesea curentul opinieĭ publice. Unele sunt un studiŭ pentru inteligenţă şi o plăcere pentru imaginaţie, din cauza însuşirilor lor intrinsece, pe când celelalte îşĭ derivă interesul lor din cauze străine, care încetează de-odată cu excitarea momentuluĭ. Dar în cele din urmă premiul este al bărbaţilor superiorĭ, pe când ceĭlalţĭ culeg cel mult aplauzele oreĭ prezente. Discursurile celor din urmă se trec în coloanele neglorioase ale *Monitoruluĭ*, spre a fi uitate pentru totdeauna saŭ cel mult spre a fi scoase la iveală pentru argumentul *ad hominem*. Insă adevĕratul orator, acela care are în faţă-ĭ un scop maĭ nobil decât sofistica forenză şi afacerile, este nu numaĭ admirat în momentul când îşĭ pronunţă discursul, ci este amintit mult timp după ce rivaliĭ sĕĭ aŭ fost uitaţĭ; efuziunile spirituluĭ şi inimiĭ luĭ sunt citite şi studiate ca modele pentru urmaşiĭ care aspiră la gloria luĭ, şi lauda posterităţiĭ este pentru dînsul cea maĭ preţioasă coroană ce i se poate aduce.

Pentru ca să nască convingerea în minţile celor ce-l ascultă saŭ cel puţin

pentru ca să se impună atenţiuniĭ lor, d. Maiorescu nu ia lucrurile prea de sus, nu porneşte din regiunile transcendentale ca să cază în mijlocul auditoruluĭ ca un profet, nicĭ nu se pierde în generalităţĭ vage şi în teoriĭ hazardate. O asemenea procedare, pe de-o parte, ar deştepta îndoiala şi scepticismul spiritelor pozitive, iar pe de alta ar lăsa indiferente treĭ din patru părţĭ ale Adunăriĭ, compusă de regulă din avocaţĭ de provincie care cred că ţara se guvernează cu maximele judecătorilor de ocoale, din proprietarĭ nedeprinşĭ cu subtilităţile speculaţiuniĭ filozofice saŭ din ţăranĭ a căror minte compactă şi îngustă este preocupată de interese materiale. Ridicaţĭ pe aceste culmĭ ale abstracţiuniĭ, incomode chiar pentru spiritele eminamente culte, ceĭ maĭ mulţĭ din reprezentanţiĭ naţiuniĭ ar ameţi şi o bună parte ar adormi de-a'npicioarele. Ca să nu vorbească într'un dormitor saŭ în faţa unor băncĭ goale, D. Maiorescu pleacă de la faptele cele maĭ recunoscute şi de la propoziţiunile cele maĭ necontestate, apoĭ trece la cele învecinate cu dînsele, urcând treptat toată scara argumentaţieĭ, şi astfel, fără salturĭ violente şi fără a cere sforţărĭ uriaşe din partea celor ce-l ascultă, D-sa îĭ duce pe o cale lină şi presărată cu florĭ până la ţinta ce D-sa urmăreşte. Când cineva vorbeşte unuĭ public pestriţ, datoria sa de căpetenie este de a ţine seamă de mijlocia inteligenţelor, de a vulgariza ideile, de a le coborî de pe culmile accesibile numaĭ câtorva spirite pe colinele accesibile celor maĭ mulţĭ. Cu acest talent preţios de a face inteligibile pentru minţile cele maĭ opace cestiunile de administraţie, de organizarea Statuluĭ, de Constituţie, D. Maiorescu a răspîndit în publicul român un stoc de ideĭ, care astăzĭ aŭ ajuns patrimoniul nostru tuturor. Mulţumită talentuluĭ D-sale de a expune metodic şi de a convinge, noĭ scriem şi vorbim astăzĭ o românească maĭ raţională decât cea preconizată de Societatea Academică; prin D-sa am dobîndit o idee maĭ potrivită cu adevĕrul despre valoarea poezieĭ şi literaturiĭ noastre, prin D-sa critica literară s'a îndrumat pe o cale maĭ înţeleaptă şi maĭ obiectivă, prin D-sa fosta fracţiune liberă şi independentă şĭ-a pierdut creditul de care se bucura dincolo de Milcov şi teoriile luĭ Simeon Barnuţiŭ şĭ-aŭ pierdut aureola de care le înconjuraseră discipoliĭ luĭ; şi din acest punct de vedere scrierile sale *Poesia română*, *Contra Şcoaleĭ Barnuţiŭ*, *Scrierea limbiĭ române*, *Critice* şi, acum în urmă, publicarea *Discursurilor Parlamentare* ne-aŭ adus serviciĭ incalculabile. Şi dacă D. Maiorescu a isbutit maĭ în tot ce a susţinut, cauza este că D-sa credea în ceeace spunea şi se închina cu toată fiinţa sa ideilor sale. Un om nu produce tot ce poate decât atuncĭ când, după ce a descoperit o idee generală, o găseşte aşa de frumoasă încât o pune maĭ presus de orĭce; numaĭ iluzia amoruluĭ ne face să găsim perfecte ideile noastre, şi această iluzie ne dă curagiul şi puterea de a lupta pentru dînsele fără preget şi în contra orĭcuĭ.

Această credinţă în dreptatea cauzeĭ sale ĭ-a dat curajul să lupte contra multor prejudecăţĭ politice, să dea jos de pe piedestalul lor idolĭ până atuncĭ inatacabilĭ, să întocmească, în calitate de Ministru al instrucţieĭ, cel maĭ bun proiect de lege asupra organizăriĭ învĕţămîntuluĭ, să ceară, în opoziţie, inamovibilitatea magistraţilor, maĭ multă moderaţiune şi maĭ puţină înverşunare în luptele politice, să vorbească în contra spoririĭ exclusive a onorariilor la profesoriĭ univer-

sitarĭ [1]), pe când ale celorlalţĭ funcţionarĭ rĕmâneaŭ staţionare, să caute a înfiinţa o clasă de mijloc românească care să dea tărie şi consistenţă edificiuluĭ nostru naţional. Pline de cel maĭ curat şi maĭ luminat patriotism sunt în această privinţă următoarele cuvinte, pe care D-sa le-a rostit în şedinţa Cameriĭ de la 21 Ianuarie 1876 pentru apărarea proiectuluĭ sĕŭ de lege asupra învĕţămîntuluĭ public:

»Unde a fost Stat constituţional în Europa, a fost şi o avere, şi o avere foarte însemnată, câştigată în industrie şi comerţ, pentru ca să se plătească cu dînsa luxul de a participa într'un mod real la afacerile publice, luxul de a putea dirige într'un sens saŭ într'altul mersul vieţiĭ publice. Fabricanţiĭ ceĭ bogaţĭ, industriaşiĭ culţĭ aveaŭ destulă avere, destulă putere şi autoritate în ţară, pentru ca eĭ să ţină balanţa între puterile publice din Stat. Noĭ, fără a avea asemenea oameni, care să fi ajuns, prin munca lor, prin inteligenţa lor, la acea importanţă în Stat încât să poată controla cu folos afacerile publice, am introdus în ţara noastră sistemul constituţional cel maĭ înaintat. Care a fost rezultatul? Să-l controlăm un moment faţă cu schimbarea averilor particulare. O observare generală, ce se poate face asupra averilor particulare în toate Statele Europene, este că avuţia din zi ce merge se acumulează la clasa de mijloc, adică la fabricanţĭ, comercianţĭ, industrialĭ, iar averea teritorială a claseĭ aristocratice scade, dacă ceĭ ce fac parte din aristocraţie nu sunt prinşĭ de acelaş curent de muncă, fără de care astăzĭ nu se maĭ poate dobîndi nicĭ susţinea averea. Acesta este curentul timpuluĭ. La noĭ ce s'a întîmplat? La noĭ a scăzut averea boerilor, şi a crescut averea... cuĭ? Averea ţĕranuluĭ? Aceea a dascăluluĭ? Aceea a comerciantuluĭ? Nu. Clasa cea maĭ favorizată a actualeĭ stărĭ de lucruri, clasa care a prosperat pe seama ţĕriĭ întregĭ, clasa a căreĭ avere a crescut într'o proporţie surprinzĕtoare în câţĭva anĭ, este clasa avocaţilor. *(Aplause prelungite).*

B. Boerescu. Şi D-ta eştĭ avocat.

T. Maiorescu, Ministru instrucţieĭ publice. Da, şi tocmaĭ de aceea am dreptul de a vorbi de avocaţĭ *(Ilaritate, aplause).* De avocaţĭ în general; căcĭ nu am nicĭdecum aci intenţia de a vorbi personal de nimenĭ, după cum sunt convins că nicĭ D. Boerescu nu are o asemenea intenţie personală. Viind la cestiune, voiŭ întreba: ce aŭ făcut aceştĭ, nu voiŭ zice avocaţĭ, dar oameni special devotaţĭ la legiferare? Ce aŭ făcut aceştĭ oameni? Aŭ rĕsturnat în ţara noastră de-odată toate formele de Stat ale vieţiĭ politice, toate legile sale, şi aŭ înfiinţat faimoasa,—iertaţi-mĭ expresia,—fabrică de legĭ, care numaĭ în decursul unuĭ an de zile, de la 1864 până la 1865, ne-a inundat cu Codul Civil, cu Procedura Civilă, cu Codul Penal, cu Procedura Penală, şi cu o sumă de alte legĭ. A schimbat totul de-odată; a făcut a se schimba toţĭ termeniĭ obicĭnuiţĭ din legile noastre, a făcut ca nimic din acest nămol de legĭ să nu maĭ fie înţeles de poporul nostru. A participat clasa noastră de jos la această nouă stare de lucruri? Nu. Numaĭ D-voastră aţĭ venit de-odată şi i-aţĭ vorbit de fel de fel de lucruri necunoscute pentru el, ĭ-aţĭ vorbit de portărel, de somaţiunĭ, de institutorĭ, de institutrice, de inspectorĭ, de prefecţĭ, de subprefecţĭ, maĭ ales de perceptorĭ şi de sub-perceptorĭ, toate aceste cuvinte noŭe, fiinţe noŭe, instituţiunĭ noŭe, care aŭ ameţit poporul, creaţiunĭ de ocaziune importate cu grămada din ţĕrĭ străine şi cu care îĭ era imposibil poporuluĭ de a se deprinde, de a şi le însuşi.

In această stare de lucruri, schimbându-se Constituţia, Codul Civil, Codul Penal şi toate relaţiunile publice, şi imitându-le după regimul francez, în care şĭ-aŭ făcut mulţĭ dintre noĭ studiile, —şi eŭ însumĭ mĭ-am făcut studiile de drept la Paris,—am adus societatea noastră în această stare, încât a fost silită să se adreseze pentru toate trebuinţele sale la noĭ ceĭ cu cultura franceză ca să le explicăm ce însemnează notarul şi perceptorul în comună, ce însemnează testamentul olograf şi

[1]) In şedinţa Cameriĭ de la 13 Martie 1872, D. Maiorescu zicea: »Crez că dacă a discreditat ceva simpatiile ce le întîlneaŭ până acum profesoriĭ în ţară, este tocmaĭ tendinţa manifestă a bugetuluĭ instrucţiuniĭ publice de a urca salariile celor de la Universitate... Mi se pare că o asemenea măsură nu vine în favoarea unuĭ corp, a căruĭ chemare trebue să fie maĭ ideală decât o arată budgetul....«

mistic, cum să-şĭ facă un act sinalagmatic, cum să facă o tocmeală agricolă, şi altele; aşa încât s'a întîmplat ca noĭ, această clasă care facem legile, să fim răspunzătorĭ în toată puterea cuvîntuluĭ şi moraliceşte şi în fapt de toată viaţa Românuluĭ de azĭ.

»După ce ĭ-am luat legile vechĭ şi le-am înlocuit cu cele nouĕ şi l-am silit să se adreseze la noĭ pentru a i le explica, ĭ-am pus şi condiţiĭ grele de plată pentru această explicare, un bir meşteşugit cu care ne-am îmbogăţit noĭ şi l-am sărăcit pe el. Am închis poporul într'o ladă întunecată, l am lăsat fără lumina instrucţiunĭ, şi nu ĭ-am deschis decât o fereastră, care ne convenea nouĕ, şi acea fereastră a fost şcoalele latineştĭ şi greceştĭ, care apoĭ aŭ umplut facultăţile de drept şi cifra avocaţilor şi postulanţilor de funcţiunĭ. *(Aplause).*

»Domnilor, după ce am făcut aceasta, după ce am devenit exploatatorĭĭ ţĕranuluĭ *(Bravo !)* sub forma culturiĭ, a ţĕranuluĭ care azĭ trăeşte fără a beneficia de adevĕrata cultură, apoĭ voiţĭ[1]) să respingeţĭ şi această primă încercare de a modifica acest sistem, de a face învĕţămîntul independent, de a îndemna să primească clasa de mijloc o cultură reală şi o existenţă în afară de bugetul Statuluĭ? Faceţĭ aceasta, dacă voiţĭ; sunteţĭ liberĭ să o faceţĭ; însă eŭ aş deplânge-o pentru Statul nostru, deşi pentru mine nu«.

Cu asemenea cugetărĭ şi asemenea simţiminte pentru poporul românesc, şi cu acest mod franc de a'şĭ exprima gîndirile a intrat şi a lucrat D. Maiorescu în politică.

Insă pentru ca să-şĭ facă cineva o idee limpede de farmecul elocuenţiĭ D-luĭ Maiorescu, trebue să-l auză vorbind, să vază mimica sa magistrală. In adevĕr, timbrul sĕŭ vibrează ca o muzică şi pătrunde până în rîndurile cele maĭ retrase ale săliĭ şedinţelor. Claviatura organuluĭ sĕŭ, deşi nu oscilează la distanţe marĭ, ştie să se mlădieze cu o artă specială şi să ia culoarea simţimîntuluĭ ce exprimă. Dar dacă oscilaţiile vociĭ sale nu ajung la tonurile unora dintre oratoriĭ noştri, cauza este că D-sa consideră Parlamentul ca o adunare deliberativă, iar nu ca un amfiteatru de gladiatorĭ. In nicĭ unul din discursurile sale nu veţĭ găsi cuvinte care supără cuviinţa parlamentară, ci o ironie fină ca un condiment pentru gusturile delicate, căcĭ D-sa nu voeşte să amestece nectarul arteĭ sale cu fierea patimilor personale; cel mult D-sa administrează această amărăciune în doze omeopatice. Amicĭ şi inimicĭ îl ascultă nu pentru că D-sa va destăinui un mare secret de Stat, saŭ va face o declaraţie de o gravitate excepţională, saŭ va tuna o filipică de care să se cutremure geamurile săliĭ şedinţelor, ci pentru că va expune raţionamente strict logice, le va îmbrăca într'o formă artistică şi le va face să culmineze într'una din acele peroraţiunĭ animate, în care bogatul fluviŭ al elocuenţiĭ sale se desfăşură ca o luminoasă şi superbă pânză de apă.

Să privim un moment pe D. Maiorescu pronunţând un discurs.

Inainte de a se ridica de pe banca sa de reprezentant al naţiunĭĭ, d. Maiorescu nu pare frămîntat de acel neastîmpăr de care era stăpînit Kogălniceanu. D-sa, dimpotrivă, păstrează o linişte perfectă. Dar această linişte este numaĭ la suprafaţă. In realitate felurite gînduri şi preocupărĭ îl agită, îl îngrijesc, pentrucă se teme să nu se arate maĭ prejos decât altă dată, inferior aşteptărĭĭ publiculuĭ, şi astfel să pună în cestiune o întreagă carieră şi un trecut aşa de bogat în succese de întâiul ordin. Dar înfine, preşedintele anunţă că D. Maiorescu are cuvîn-

[1]) Aceste cuvinte se adresează uneĭ minorităţĭ care cerea respingerea proiectuluĭ. Ceĭ maĭ însemnaţĭ membri aĭ acesteĭ opoziţiunĭ eraŭ D-niĭ G. Meitani, Aristid Pascal, G. Mihăilescu (Galaţi) şi B. Boerescu.

tul. D. Maiorescu se ridică. Deputaţĭ saŭ senatorĭ, admiratorĭ şi curioşĭ, care până aci staŭ de vorbă prin camerile laterale, vin din dreapta şi din stînga în sala de şedinţe. O tăcere religioasă domneşte. Momentul este solemn, toate privirile sunt îndreptate asupra oratoruluĭ. Cu capul şi pieptul puţin plecat înainte, cu mânile sprijinite de pupitru, cu faţa puţin palidă dar neturburată, cu ochiĭ către preşedinte, D-sa pronunţă cuvintele »Domnilor deputaţĭ«, şi atenţiunea auditoruluĭ se îndoeşte; un ânger, cum zice o vorbă germană, sboară prin sală. Exordiul sĕŭ începe de regulă cu un punct luat din discursul preopinantuluĭ. D-sa ştie perfect de bine că acest proemiŭ este cel maĭ bun, pentru că presupune că oratorul nu l-a compus acasă, ci acolo pe loc, şi această presupunere măreşte încrederea auditorilor în talentul oratoruluĭ. Maĭ mult încă: auditoriul poate crede că întregul discurs este extemporat, când exordiul este nepregătit [1]). Treptat, treptat, încrederea în sine îĭ vine, şirul ideilor sale se limpezeşte, curagiul îĭ creşte, discursul se desfăşură ca un fir neîntrerupt dintr'un caer abundant, interesul se măreşte cu cât oratorul înaintează, pentru că o idee se adaugă la alta, un argument maĭ energic la cel precedent, şi astfel se făureşte nedestructibila spirală a dialecticeĭ sale, care, ca un formidabil boa constrictor, îşĭ strînge inelele din ce în ce maĭ tare, maĭ înfricoşat, împrejurul adversaruluĭ sĕŭ. Am putea compara arta oratorică a D-luĭ Maiorescu cu circumvalaţiunile ce un mare strateg trage împrejurul uneĭ armate inimice, şi pe care le reduce, le apropie din ce în ce, până când o sileşte să capituleze. Dar, ca orĭce strateg mare, D-sa nu întreprinde o campanie sub suggestiunea saŭ aprinderea momentuluĭ, ci după reflexiune matură şi cugetare serioasă. De aceea, în totdeauna D-sa este armat din creştet până în picioare; însă la primul atac, dacă prevede că lupta va fi maĭ îndelungată, D-sa scoate numaĭ atâtea arme câte îĭ sunt de trebuinţă ca să slăbească pe adversar, şi rareorĭ trece peste limita de demarcaţiune ce şĭ-a impus. Atacul al doilea, când este neapărat, este deciziv, pentru că de astădată D-sa scoate toată rezerva de arme ce şĭ-a păstrat într'adins în bogatul arsenal al dialecticeĭ sale. Prin rĕceală, flegmatica stăpînire de sine, prin puterea logiceĭ şi corectitudinea formeĭ, D. Maiorescu este un luptător parlamentar de o forţă unică. Această extraordinară imperturbabilitate îl face să descopere cu siguranţă punctul slab al platoşeĭ adversaruluĭ. Insă sub exteriorul sĕŭ liniştit se ascunde o hotărîre neclintită şi o demnitate virilă. De şi D-sa îşĭ supune cu respect părerile la apreţierea auditoruluĭ, ba încă, printr'o tactică oratorică ce-ĭ este proprie şi de care D-sa se slujeşte ca să iea inimiculuĭ o parte din tărîm, întreabă de douĕ şi de câte treĭ orĭ dacă este cineva care să-ĭ conteste un adevĕr de altmintrelea necontestabil, totuşĭ D-sa nu trădează nicĭ o lipsă de încredere în dreptatea cauzeĭ ce apără saŭ în exactitatea faptelor ce produce. Deferenţa sa este personală şi adesea cu intenţiĭ capţioase, nu intelectuală. Chiar când este întrerupt cu brutalitate de vreunul din ceĭ puşĭ într'adins pentru aceasta, sângele sĕŭ rece şi tactul sĕŭ infalibil îĭ descoper numaĭdecât calea prin care poate triumfa de

[1]) *Rhetorica ad Herennium*, I, 6,10: ab adversarii dicto exordiemur, et ab eo maxime, quod ille nuperrime dixerit.

prejudecăţile şi pasiunile adversarilor sĕĭ. Nu este întrerupere la care D-sa să nu fi rĕspuns victorios.

Trebue să mărturisim însă că, faţă de tactica adversarilor sĕĭ, noĭ am regretat adesea că d. Maiorescu sacrifică arta de a isbi cu putere pentru arta de a atinge cu siguranţă. Musicantul Grétry, după ce ascultase o uvertură, în care compozitorul se slujise numaĭ de oboiŭ, de basoane şi flaute, zise: »aş da şease francĭ să auz o coardă!« Rĕsturnând termeniĭ comparaţieĭ, ar putea cineva după un discurs al D-luĭ Maiorescu, în care D-sa a desfăşurat cu o artă superioară nepreţuitele comorĭ ale uneĭ elocuenţe pline de urbanitate, să dorească a auzi o explozie de mânie, de acea sfîntă mânie ce ne insuflă pasiunea pentru bine şi adevĕr; să ceară un cuvînt, un accent de indignaţie, un adevĕr cam brutal, una din acele vorbe care te sguduie până în adîncurile sufletuluĭ şi te face să te crezĭ în faţa uneĭ lupte adevĕrate, iar nu că asiştĭ la un *tournoi*, din care nimenĭ nu iese cu o rană mortală, şi care se dă maĭ mult pentru dovedirea dibăcieĭ în mânuirea armelor, pentru plăcerea cunoscĕtorilor şi admiraţia damelor.

Poate că acest timp a sosit şi desideratul nostru se va împlini. Ultimele discursurĭ ale d-luĭ Maiorescu acuză o schimbare în tactica sa parlamentară, şi fioreta sa nu maĭ poartă nasturele care, cu toate loviturile sale de maestru, o împiedica de a străpunge pieptul adversaruluĭ.

ANG. DEMETRIESCU.

T. AMAN

Portretul D-neĭ A.

EPOCA REGULAMENTARĂ

DIN PUNCT DE VEDERE POLITIC ŞI CULTURAL

In articolul de faţă îmĭ propun a da o scurtă înfăţişare a uneia din epocile cele maĭ importante ale istorieĭ noastre. Epoca Regulamentuluĭ organic (1828—1848) nu ne arată vre-o faptă mare a neamuluĭ nostru, nicĭ vre-un eroŭ care să se ridice printre figurile măreţe ale veaculuĭ; dimpotrivă, este o epocă de deprimare şi de reprimare; însă, prin evenimentele ce ea a pregătit, prin învĕţămintele ce ne oferă, a atras băgarea de seamă a cercetătoruluĭ şi procură un material bogat pentru studiŭ.

I

In primul rînd voiŭ schiţa, în scurte cuvinte, împrejurările politice care aduc această nouă fază a istorieĭ noastre contimporane.

Primele deceniĭ ale veaculuĭ XIX se caracteriză în Orientul Europeĭ prin rivalitatea între douĕ state, care poartă continuŭ războae între sine şi prin aceasta fac să se amestece şi statele Occidentuluĭ în raporturile dintre ele. Rusia a avut totdeauna drept ţintă cucerirea Turcieĭ; a voit să afle drumul la Constantinopolĭ, despre care Napoleon a zis că »este stăpînirea lumiĭ«. Spre îndeplinirea acestuĭ scop a lucrat şi lucrează diplomaţia rusească. Se înţelege că, în calea eĭ, a trebuit să se lovească de noĭ şi poate că am fi fost împărţiţĭ între puterniciĭ noştri vecinĭ, dacă s'ar fi învoit la facerea bucăţilor; căcĭ nu trebue să uităm că,

în timpul tratativelor ce se făceaŭ la finea secoluluĭ trecut pentru împărţirea Turcieĭ — *le gateau turc,* cum ziceaŭ diplomaţiĭ pe vremea aceea — ţara noastră era incorporată la Turcia şi soarta acestuĭ stat ne privea direct şi pe noĭ. In ţĕrile noastre era teatrul războaelor. Ţĕranul sărăcit de exploatarea din epoca fanariotă, ţĕranul care singur plătea nesfîrşitul şir de birurĭ, ţĕranul trebuia acum să satisfacă şi cererile Turculuĭ care-ĭ vorbia ca stăpîn şi pe ale Rusuluĭ care-ĭ vorbia ca unul ce se găteşte să fie stăpîn.

Intre 1769 şi 1812 s'aŭ petrecut treĭ războae între Turcĭ şi Ruşĭ şi în acest timp Româniĭ aŭ îndurat ocupaţiunea rusească. In acest timp s'aŭ pronunţat de către generalul Kutusof acele cuvinte demne de cel maĭ sĕlbatec tiran: *»Dacă nu veţĭ da ce vĕ cer eŭ, vĕ voiŭ lăsa numaĭ ochiĭ ca să plângeţĭ«.*

Şi, în adevĕr, când această serie de rĕzboae s'a sfîrşit, aŭ trebuit să plângă amar Româniĭ răpirea Basarabieĭ, şi de atunci plâng mereŭ, iar doina basarabeană rĕsună astfel:

Haide 'n codriĭ Băculuĭ,
Pe marginea Prutuluĭ,
Să ne facem bordeeş
Cu uşoriĭ de cireş...
Când om vrea ca să dormim,
De departe s'auzim
Buciumele păstoreştĭ
Din câmpiĭ moldoveneştĭ.

Răpirea Basarabieĭ era primul pas al politicieĭ ruseştĭ pentru cuprinderea Ţĕrilor române. Trebue să recunoaştem că diplomaţiĭ ruşĭ aŭ fost foarte abilĭ şi numaĭ unor împrejurărĭ cu totul independente de voinţa lor s'a datorat scăparea Principatelor din ghiarele vulturuluĭ de la Nord. Eĭ aŭ mers treptat, realizând punct cu punct programul de *cucerire pe nesimţite.*

Prin tractatul de la Kiuciuk-Cainardgi (1774) Ruşiĭ stabilesc că: »Religia bisericiĭ rĕsărituluĭ în Turcia este *ocrotită* sub epitropia Curţiĭ ruseştĭ şi scutită de orĭce apăsare şi siluire«.

Turciĭ, pe de altă parte, se obligă să ĭerte birul principatelor pe doĭ anĭ, să nu facă geamiĭ pe teritoriul lor, să primească de la Domniĭ Principatelor un fel de agent la Ţarigrad; în sfîrşit, lucrurĭ de o importanţă minimă, însă de mare interes pentru politica rusească. Drepturĭ pozitive din partea Ruşilor nu vedem nicĭ unul în acest tractat.

Prin tractatul de la Akerman (1826) se face al doilea pas. Domniĭ Principatelor se numesc pe şeapte anĭ de către *Poartă şi de către Rusia.* Iată dar înjumătăţită suzeranitatea turcească.

Ruşiĭ nu se mărginesc însă aci. Era nevoe de o recunoaştere formală a dreptuluĭ lor de amestec în afacerile Ţĕrilor române. De aceea, în 1828, când vĕd că, în acel moment, nicĭ o altă putere din Europa nu ar fi dispusă să intervină, declară războiŭ Porţiĭ, şi — ca de obiceiŭ — ocupă Principatele. Turcia, care era atunci foarte slăbită, e învinsă repede şi Ruşiĭ iaŭ Adrianopolĭ. Momentul era critic. Trebuia să atace Constantinopoli, şi aceasta ar fi lovit unele interese ale

statelor din Occident; de aceea primiră bucuros pacea ce li se oferi şi încheiară tractatul de la Adrianopolĭ (1829).

Să examinăm în scurt acest tractat:

Art. 5 zice: »Fiindcă principatele Valahieĭ şi Moldavieĭ s'aŭ supus prin osebite capitulaţiĭ la înalta stăpînire a Porţiĭ Otomane şi fiindcă Rusia a luat asupra sa chezăşuirea pentru fericirea lor, de aceea li se păzesc acum toate drepturile, privilegiile şi foloasele ce li s'aŭ dat prin acele capitulaţiĭ«.

Făgăduiala este frumoasă, fraza nu lasă nimic de dorit; dar vom vedea cum este realitatea.

Domniĭ Ţĕrilor române nu vor maĭ fi numiţĭ pe şeapte anĭ, ci pe viaţă; »afară numaĭ de se va întîmpla a se lepăda eĭ de buna lor voe *saŭ se vor scoate pentru vinĭ*«. Iată dar stabilit — în mod diplomatic, e adevĕrat — dreptul de intervenire al Rusieĭ.

Maĭ departe, se desfiinţează cetăţile turceştĭ de pe teritoriul Principatelor (Act. adiţional art. 4); se acordă Principatelor dreptul de a întocmi carantine în lungul Dunărĭĭ şi chiar a se ţinea streajă înarmată. Insfîrşit, art. 9 al Actuluĭ adiţional stabileşte că »Strălucita Poartă, dorind a asigura pe viitor prin toate mĕsurile buna stare a Valahieĭ şi Moldavieĭ, se îndatorează a întări regulamentele atingĕtoare de cîrmuirea principatelor«.

Regulamentele pomenite aci sunt legiuirile cunoscute sub numele de *Regulamentul Organic*. De cine şi cum a fost alcătuit acest Regulament.

II

In anul 1828 Ruşiĭ intră în Principate; Domniĭ fug, iar eĭ iaŭ în mână întreaga conducere a trebilor ţĕrĭĭ. Maĭ întăĭ fu numit guvernator contele Pahlen, care fu înlocuit cu Generalul Joltuhin. Astfel se începe epoca cunoscută subt numele de *ocupaţiunea rusească* (1828—1834). In primul an Ruşiĭ fiind în războiŭ, exercită asupra Românilor cea maĭ groaznică apăsare ce s'a putut vreodată închipui.

Voiŭ extrage câteva pasagiĭ din scrierile unor străinĭ care aŭ cunoscut de aproape faptele şi vom vedea lucrurĭ ce par a se fi întîmplat cu câteva sute de anĭ înainte şi în ţĕrĭ selbatece, nu acum 60 de anĭ, nu în mijlocul Europeĭ civilizate.

»Suferinţele îndurate de Românĭ —zice Saint-Marc Girardin — sunt maĭ presus de orĭce descripţiune. Nicĭodată nu s'a vĕzut o maĭ groaznică distrugere de creaturĭ viĭ; nicĭodată dezordinea şi negligenţa n'aŭ grămădit atâtea flagele«.

»Bărbaţĭ şi femeĭ —adaugă Régnault— eraŭ înjugaţĭ la care şi mînaţĭ de nişte cazacĭ sĕlbaticĭ, care iĭ loveaŭ cu ciomagul saŭ iĭ împungeaŭ cu lancea. Maĭ mult de treĭzecĭ de miĭ de Românĭ fură răpiţĭ de la cultura pămîntuluĭ ca să servească în locul vitelor. Ceĭ maĭ fericiţĭ fugeaŭ în munţĭ unde se hrăneaŭ cu scoarţă de arborĭ.

»Dezordinile şi hoţiile adusese foamete; la aceasta se adause ciuma produsă de mizerie, adusă de răniţii care treceaŭ în căruţe şi întreţinută de mortalitatea boilor care cădeaŭ de oboseală şi umpleaŭ drumurile de cadavre.

»Acestea eraŭ binefacerile promise de Ruşi: hoţia, foamea, ciuma...

»Ruşii nu pot zice că n'aŭ ei răspunderea acesteĭ situaţiunĭ, căcĭ ei aŭ luat în mână întreaga administraţiune a statuluĭ«.

La 15 Noembre 1829, după ce se încheiase pacea şi după ce se hotărîse ca Ruşii să rămâe încă în Principate până când Turcia va putea să plătească despăgubirile de războiŭ, este numit guvernator Contele Kiselef, care avea misiune să organizeze ocîrmuirea Principatelor.

După starea în care le găsea, grea misiune avea de îndeplinit. Personalitatea aceasta este foarte interesantă pentru istoria noastră. Cele maĭ multe mărturiĭ ale contimporanilor sunt de acord a recunoaşte că Kiselef a lucrat cu o deosebită tragere de inimă şi faptele ne arată că Principatele aŭ câştigat foarte mult de pe urma luĭ. De ce natură era acest câştig şi care era scopul împărăţieĭ ruseştĭ de a ni-l acorda după chinul îngrozitor din primul an al ocupaţieĭ, este o altă cestiune, pe care vom avea ocaziunea să o elucidăm chiar în acest articol.

Am văzut că, pe lîngă starea rea a recolteĭ, pe lîngă sărăcie, pe lîngă lăcuste, se adăugase şi ciuma, care după câtva timp dispare; la 1831 vine în Moldova holera, alt mosafir nepoftit ca şi ciuma, ca şi Ruşii... Kiselef însuşĭ, descriind într'un raport starea oraşuluĭ Iaşi în acest timp, spune lucruri îngrozitoare.

Populaţia Iaşuluĭ se redusese la vre-o 10.000 locuitorĭ. Mureaŭ 150—180 de oameni pe zi. Maĭ rămăsese un singur medic, pentrucă toţĭ ceĭlalţĭ fugise orĭ murise. Şi la urmă adaugă, ca o notă glumeaţă—pentru noĭ de azĭ—că tribunalele încetase din lipsă de împricinaţi... Singurul bun al holereĭ, că adusese pace...

Kiselef ia măsurile necesare pentru înlăturarea boalelor; apoĭ ia măsurĭ pentru stabilirea siguranţeĭ publice, înfiinţând corpurĭ de poliţie, ceeace-ĭ permite să maĭ îndulcească pedepsele şi să desfiinţeze de fapt pedeapsa cu moarte.

In mijlocul acesteĭ liniştĭ relative se lucrează Regulamentul Organic.

III

Generalul Joltuhin, primind o instrucţie ministerială de la guverul său, institue comisiunĭ din boerĭ Moldoveni şi Muntenĭ, ca să se ocupe cu întocmirea uneĭ constituţiunĭ pentru fiecare stat.

In Bucureştĭ era prezident consilierul Minciaki, delegatul rus, şi membrii: Banul Grigore Băleanu, Vornicul Gh. Filipescu, Logofătul Ştefan Bălăceanu, Hatmanul Al. Vilara şi secretar Barbu Ştirbeiŭ. In Iaşĭ comisia era alcătuită din Vistierul Const. Paşcanu, Vornicul Mih. Sturza, Vornicul Costache Conachi, Vistierul Iordache Catargiu şi secretar Gheorghe Asachi.

Aceste comisiunĭ lucrează maĭ întâĭ separat; apoĭ se întrunesc la Bucureştĭ sub preşedinţa luĭ Kiselef şi în Aprilie 1830 lucrările sunt sfîrşite. Atuncĭ o deputaţiune de treĭ boerĭ: Mihaiŭ Sturza, Al. Vilara şi Gh. Asachi, se duce la Pe-

tersburg, unde se fac puține modificări și apoi Regulamentul este adus înapoi în dezbaterea Obștești Adunări de Revizuire.

In ziua de 10 Martie 1831 se deschide adunarea în București sub președința lui Kiselef, care rostește un discurs de o importanță deosebită:

»Isprăvile cele mari, zice el, care au adus cu sine pacea de la Adrianopoli, sunt sfîrșitul unui lung șir de ani și de prefaceri politicești. *Părinții D-voastră cu mare dor au oftat să vază acest ceas. D-voastră înșivă l-ați chemat din toată inima, și iată în sfîrșit dorințele s'au împlinit.* Trăgându-vă dintr'un norod viteaz, strămoșii D-voastră au avut și s'au bucurat de un guvern național care ca o nălucă peri, ca să dea loc unei stăpîniri străine, slabe și după voea altora«. Dar o prefacere s'a întîmplat... »Să mulțumim ceriului, zice el mai departe, că această prefacere vine de la făcătoarele de bine cugetări ale augustei dinastii *care de la Petru cel Mare* până la mărinimosul suveran ce a făcut pacea de la Adrianopoli *a dovedit prin temeinice faceri de bine părinteasca îngrijire ce totdeauna Rusia a avut pentru aceste locuri*«. (Ocupația sub Joltuhin fusese, în adevăr, o părintească îngrijire).

Enumără apoi nevoile prin care au trecut Principatele în cursul timpului până la *era de fericire* a ocupației ruseștî. Discursul se termină cu o scurtă analiză a Regulamentului care se prezenta Adunării spre discuțiune.

Adunarea sfîrșește deliberările sale la 30 Aprilie și hotărăște să facă patru adrese: una către Curtea protectoare – Rusia; alta către Curtea suzerană – Turcia; a treia către Kiselef și a patra către Minciaki, viceprezident al Adunării Extraordinare.

Iată cum începe adresa către Kiselef:

»Ziua întru care Obștească Adunare extraordinară și-au început lucrările sale sub Prezidența Voastră, va fi în veci epoca cea mai vrednică de însemnat întru hornografurile românești, fiindcă într'această zi chiar neamul acesta se ridică iarăși la treapta drepturilor sale cele vechi. Această strălucită zi dă lumii o pildă de mare cuviință, dovedind că nimeni nicîodinioară nu-și pune în zadar nădejdile sale întru înalta moștenitoare împărăție, al căreia schiptru oblăduește toată Rusia«.

In Moldova Regulamentul Organic se pune în aplicare în Ianuarie 1832, după ce se procedase tot ca în Muntenia.

IV

Să analizăm acum această legiuire.

Regulamentul cuprinde nouă capitole:

Primul capitol se ocupă cu *alegerea Domnului*. El se alege de așa numita »Obștească Adunare Extraordinară«, care se compune din: mitropolit, episcopi, 50 de boeri de întăiul rang, 73 boeri de al doilea rang și 36 deputați dintre boerii fiecărui județ aleși până la cel din urmă rang; înfine 27 deputați ai corporațiilor.

Boerii de primul rang, care îndeplineaŭ anumite condiţiunĭ, între care şi posesiunea uneĭ determinate întinderĭ de moşie, intraŭ deadreptul în Adunare; ceĭ de-al doilea rang eraŭ traşĭ la sorţĭ; tot prin tragere la sorţĭ trebuiaŭ să fie desemnaţĭ şi boeriĭ reprezentanţĭ aĭ judeţelor. Acelaş ciudat principiŭ se păstra şi pentru deputaţiĭ breslelor. Starostele negustorilor dintr'un oraş cerea la fiecare corporaţie să trimită »câte 3 obraze din cele maĭ cu stare şi de ispravă« şi din aceştĭ delegaţĭ se trăgeaŭ la sorţĭ deputaţiĭ.

Domnul se alegea pe toată viaţa. Condiţiile pentru a candida eraŭ: vîrsta de 40 de anĭ, nobilitatea familieĭ să înceapă cel puţin de la moşul sĕŭ şi să ocupe în ţară una dintre funcţiunile cele înalte (pe care le enuměra Regulamentul: Ban, Vornic, Logofăt).

Al doilea cap, se ocupă cu »*Obicĭnuita Obştească Adunare*«. Aceasta se compune din 42 de membri: Mitropolitul, Episcopiĭ şi un numĕr de boerĭ de întăiul rang şi de un numĕr de delegaţĭ aĭ judeţelor. Toţĭ deputaţiĭ trebue să fie boerĭ şi se aleg de către boerĭ şi de către proprietariĭ de moşiĭ.

Această Adunare discută, se înţelege, diferitele cestiunĭ ce i se înfăţişează prin »pitacele« Domnuluĭ şi rĕspunde prin »anaforale«. Hotărîrile se iaŭ, firește, cu majoritate de glasurĭ; dar este o dispoziţie caracteristică (Art. 50): »Mădularele acesteĭ Adunărĭ, care în urma hotărîriĭ ce s'aŭ dat, *vor avea deosebită a lor părere, nu o vor putea scrie nicĭ într'un fel de înscris saŭ jalbă; căcĭ ceĭ ce vor iscăli un asemenea înscris se vor scoate din numĕrul* mădularelor Adunăriĭ *ca niştе turburătorĭ aĭ întocmiteĭ orînduelĭ*«.

A avea o părere deosebită însemna a fi *turburător*. Acesta este un regim parlamentar adevĕrat rusesc. Şi, vorbind despre această tăgadă a libertăţiĭ de cugetare, îmĭ amintesc un fapt petrecut la constituirea Adunăriĭ de Revizie, despre care am vorbit. Intre membriĭ era şi boerul Iancu Văcărescu, cunoscutul poet, autor al acelor patriotice stihurĭ scrise la pecetea condicĭĭ luĭ Caragea:

Dac' am putea redobîndi
Şi câte-avem pierdute,
Atuncĭ ce inimĭ n'ar grăi,
Ce gurĭ ar maĭ sta mute?
Atuncĭ şi acest corb sarman
Iar acvilă s'ar face
Şi orĭce Român ar fi Roman
Mare 'n războiŭ şi'n pace

Când a vĕzut Văcărescu că prezidenţia Adunăriĭ o are un general rus în loc s'o aibă Mitropolitul ţĕriĭ, şi-a exprimat părerea de rĕŭ. Rezultatul a fost că, înainte chiar de deschiderea şedinţelor pomeniteĭ Adunărĭ, »Deplin împuternicitul prezident al Divanurilor« scrie către Obştеasca Adunare a Valahieĭ:

»Cel *însemnat* în foaea şlenurilor (secţiilor) a Obşteştiĭ Extraordinare Adunărĭ, Logofătul pricinilor străine Iancu Văcărescu *s'aŭ şters din acea foae* a Obşteştiĭ Adunărĭ«.

Iar Mitropolitul notează pe acest act: »Cinstitul săvîrşitor divan va face cunoscut maĭ sus pomenituluĭ boer«.

Se ştie că îndată acest boer a şi fost surgunit.

Al treilea cap vorbeşte despre *finanţe*. Iată principiile care servesc ca bază reorganizăriĭ ce-şĭ propune Regulamentul.

— Să se rînduiască cheltuelile Statuluĭ pentru fiecare an;

— Să se hotărească birurile şi toate veniturile Statuluĭ;

— Să se aşeze regule pentru catagrafiĭ şi pentru repartiţia biruluĭ la locuitorĭ;

— Să se hotărască rînduială pentru strîngerea biruluĭ;

— Să se aşeze chipul cu care casa visterieĭ să-şĭ dea socoteală.

Cunoaştem cât era de nenorocită situaţia financiară în epoca fanariotă şi cât de greŭ apăsa sistemul de percepţiune a impozitelor pe clasa săracă, pe ţĕran, pentru-că boeriĭ eraŭ scutiţĭ de bir. Ştim de asemenea că nu exista nicĭ un fel de buget, că Domnul avea pe seama sa venitul vămilor şi altele şi putea, fără nicĭ-o socoteală, să ia banĭ şi să impue dărĭ. Această stare de lucrurĭ care adusese Ţĕrile române într'o neagră mizerie şi făcuse pe străiniĭ ce le-aŭ vizitat să exclame că n'aŭ maĭ vĕzut încă o exploatare aşa de neomenoasă, nu s'a modificat într'un mod temeinic nicĭ după stabilirea Domnilor pămîntenĭ şi, cu atât maĭ puţin, nu aŭ încetat nenorocirile în timpul rĕsboaielor ruso-turce şi în timpul lungiĭ ocupaţiunĭ ruseştĭ care a inaugurat epoca regulamentară.

De aceea trebue să recunoaştem că reforma care se proiecta prin Regulamentul Organic era imperios cerută şi bazată pe cele maĭ salutare principiĭ.

Salutare, negreşit, din punct de vedere strict finanţiar, dar pornite dintr'un spirit despotic. Nenorocita dispoziţiune ca boeriĭ să fie scutiţĭ de dărĭ se menţine şi în Regulamentul Organic. Pentru spiritul nostru o asemenea nedreptate e imposibilă de conceput: *cel maĭ bogat să nu dea nimic şi să se ia totul de la cel maĭ sărac!* Cestiunea aceasta e foarte delicată. Cercetând actele desbaterilor care s'aŭ urmat în prima comisiune pentru alcătuirea Regulamentuluĭ Organic, vedem un lucru foarte ciudat: vedem propunerea luĭ Kiselef pentru a se institui o dare funciară pentru *toate* moşiile, care decĭ avea să lovească şi pe boerĭ, şi vedem pe boeriĭ românĭ respingênd această propunere.

Iată obiecţiunea boerilor:

»Impozitul funciar ar lovi în general interesele şi drepturile sacre ale proprietăţiĭ, de la care depinde agricultura şi industria acestor ţĕrĭ. Proprietatea s'ar găsi în acest caz lovită de douĕ orĭ de impozit, pe când economia politică tinde a descărca impozitele indirecte asupra consumaţiuniĭ. Proprietarul n'ar putea să fie ţinut a face concesiunĭ ţĕranuluĭ decât după o tocmeală de bună voie, căcĭ dacă s'ar impune proprietaruluĭ obligaţiunĭ faţă de sătean ca să-l pue în poziţie să-şĭ plătească impozitul şi în acelaş timp s'ar pune impozit şi pe proprietatea funciară, ar fi să se pue un impozit îndoit«.

Intr'o scrisoare Kiselef zice către contele Nesselrode: »*Clasa privilegiată doreşte păstrarea, pe cât se va putea maĭ întreagă, a vechiĭ stărĭ de lucrurĭ...*

Marea majoritate a ţĕriĭ, 99 % din poporaţie, a început să dorească a eşi din mizeria şi înjosirea în care zace. Ea urăşte pe boerĭ în mĕsura în care aceştia le calcă drepturile, şi această ură poate da naştere la turburărĭ grave«.

Ziceam că e delicată cestiunea, pentru că avem din nenorocire o dovadă maĭ mult de spiritul îngust al claseĭ boereştĭ de atuncĭ, care, deşi zicea că are dragoste de ţară, nu era dispusă să cedeze din câştigul material nicĭ un ban în folosul muncitorilor. Şi nicĭ nu putea fi altfel când secretarul comisiuniĭ din Bucureştĭ era Ştirbeiŭ, acela care, ajungênd maĭ târziŭ Domn, avea să dea în 1851 acel faimos aşezămînt prin care să declare pe ţĕranĭ *chiriaşĭ* pe moşiile boerilor. Da, vorbe marĭ câte vreĭ, patriotism, demnitate naţională, dar să nu păgubeştĭ nimic; ba, dacă se poate, să maĭ câştigĭ ceva.

Şi să nu mi se obiecteze că fac greşala de a judeca pe oameniĭ din trecut după ideile noastre de azĭ; — căcĭ am pus în faţă opiniunea unuĭ om din acel timp şi nu a unuĭ filozof, ci a reprezentantuluĭ monarhieĭ celeĭ maĭ absolutiste. Era aşa de bătĕtoare la ochĭ injustiţia încât numaĭ cel orbit de mărirea venituluĭ sĕŭ personal putea să n'o vază.

Astfel dar, desfiinţându-se dările neregulate, care remăsese din epoca fanariotă, se stabileşte ca primă dare *capitaţia*, adică plăteştĭ fiindcă aĭ cap . . . Boeriĭ eraŭ scutiţĭ de această dare, ar fi putut să adauge un scriitor glumeţ . . .//

Aceasta priveşte pe toate familiile »ce se găsesc în pămîntul Valahieĭ, coprinzîndu-se în orînduiala *p'ugarilor şi a muncitorilor*«, cum şi pe toţĭ locuitoriĭ din oraşe şi tîrgurĭ »care vor unelti vre-un meşteşug, meserie saŭ industrie«. Capitaţia este 30 de leĭ pe an pentru fiecare familie.

De această dajdie şi de orĭcare alta eraŭ scutiţĭ şi preoţiĭ şi diaconiĭ.

Nu vom maĭ enumĕra celelalte dărĭ ca: patenta, etc.

Trebue însă să amintim din acest capitol organizarea breslelor. Neguţătoriĭ nu maĭ plătesc nimic în afară de patentă. Corporaţiile sunt până la un punct autonome, căcĭ Regulamentul Organic zice: »Prigonirile de socotelĭ ce vor urma între dînşiĭ se vor putea cerceta de mădularele corporaţiilor lor şi tribunalurile vor lua în băgare de seamă cercetările acestora«.

Cap. IV vorbeşte despre atribuţiunile ministerelor. Eraŭ cincĭ miniştri: Marele Logofĕt ministrul dreptăţiĭ, Marele Logofĕt al pricinilor bisericeştĭ, Marele Vornic ministrul trebilor din lăuntru, Vistierul ministrul finanţelor, Marele Postelnic.

Cap. V cuprinde un regulament asupra comerţuluĭ, despre căile de comunicaţie, magaziile de rezervă şi despre lucrările minelor. Vom însemna ce se spune în această din urmă cestiune:

(Art. 478). »Când se va descoperi niscareva mine în pămîntul vre-unuĭ particular, acesta slobod va fi să le lucreze singur orĭ să le închirieze altuia dupe voinţa luĭ, dând stăpînirĭĭ a zecea parte în natură, saŭ plătind vistieriei a zecea parte din câştig, scoţênd maĭ întâĭ, la amîndouĕ întîmplările, toate cheltuelile lucrărĭĭ.

(Art. 479). »Iar de se va dovedi că stăpînul moşieĭ unde s'aŭ găsit aceste

mine, după sorocul de 18 luni ce-i va da Domnul, nu va avea mijloc de a le lucra singur, nici va voi a le închiria altuia, atunci Domnul dimpreună cu Obicinuita Obştească Adunare vor chibzui mijloace spre a lucra acele mine, dând stăpînului moşiei a zecea parte din câştig«.

Cap. VI cuprinde regulament pentru *carantine.*

Cap. VII se ocupă cu organizarea *justiţiei.* Aci vedem de la început stabilit principiul separaţiunii puterilor:

(Art. 212) »Despărţirea puterilor ocîrmuitoare şi judecătorească fiind cunoscută că este neapărat de trebuinţă pentru buna orînduială în pricini de judecată şi pentru paza dreptăţilor particularilor, aceste două ramuri de ocîrmuire vor fi de acum înainte cu totul deosebite«.

Prin Regulamentul Organic se institue: tribunale judeţene, două divanuri judecătoreşti (Curţi de apel), două tribunaluri de comerţ, o judecătorie de poliţie în capitală, un înalt divan care »va judeca pricinile desăvîrşit« (Curte de justiţie).

Nu e locul a urmări mai departe organizarea.

Cap. VIII cuprinde o serie de *dispoziţiuni generale:* despre înălţarea în ranguri, despre numirea în slujbe, despre administraţia averilor mănăstireşti, despre instrucţia publică, iar la urmă: *»începuturi de o unire mai deaproape între amîndouă Principaturile«.*

(Art. 371) »Inceputul, religia, obiceiurile şi cea de-un fel limbă a sălăşluitorilor într'aceste două Principaturi, precum şi cele de-o potrivă trebuinţe, sunt îndestule elementuri de o mai aproape a lor unire, care până acum s'au fost poprit şi s'au zăbovit numai după împrejurări întîmplătoare şi cele urmate după dînsele bunele dobîndiri şi urmările folositoare ce ar odrăsli dintr'o apropiere a acestor două popule, nu pot fi supuse la nici o îndoială: începuturile dar s'au aşezat într'acest regulament prin cea de un fel clădire a temeiurilor administrative în amêdouă ţările«.

Aceste începuturi de unire anunţate, în stilul destul de încurcat al vremii, sunt următoarele:

1) Locuitorii dintr'un principat trecênd în celălalt se vor bucura de drepturi civile;

2) Dezertorii, făcătorii de rele trecênd dintr'un principat într'altul se vor extrada;

3) Locuitorii satelor de la hotar vor putea să treacă oricând în celălalt principat şi să se angajeze ca lucrători la vreun proprietar din principatul celălalt;

4) Monetele vor avea curs în ambele Principate.

Intr'un regulament adiţional se vorbeşte despre organizarea armatei.

V

Acesta este, foarte pe scurt, cuprinsul Regulamentului Organic. Să vedem acum cum s'a aplicat acest regulament, care a fost starea Ţărilor, să vedem dacă

s'aŭ realizat orĭ nu progrese, — căcĭ legile pot fi cât de bune, orĭcât de rele, ele depind de oamenĭĭ care le aplică.

Negreşit, epoca regulamentară a realizat progrese.

Iată care sunt punctele principale în această privinţă :

In primul rînd : *progres în administraţie*. Acum slujbele nu se maĭ vînd. Numirile se daŭ de către Domn după oarecare regulă. Există chiar o normă de înaintare. Pe lîngă aceasta, separarea puterei administrative de cea judecătorească este iarăşĭ un câştig însemnat. Nu e vorbă, nu trebue să ne închipuim că justiţia timpuluĭ era fără cusur. Plata luăriĭ slujbelor dispăruse, dar rĕmăsese în locu-ĭ obiceiul pe care l-a numit poporul »ungerea osieĭ«. Pe la 1840 scrie Alexandrescu poezia »Satira duhuluĭ meŭ«, şi acolo, rîzênd de ceĭ care îşĭ petrec viaţa cu jocul de cărţĭ, zice :

> Maĭ lesne pot a spune hoţiile urmate
> La zece tribunalurĭ sub nume de »dreptate«.

De asemenea *finanţele* se reorganizează ; adică se introduce o regulă în mânuirea banuluĭ public.

»Nu se poate tăgădui,—zice un istoric al nostru — că Regulamentul Organic constitue un progres simţitor asupra stăriĭ haotice de maĭ nainte. El introduce regule fixe în locul chibzuiriĭ momentane şi a bunuluĭ plac ; restrînge arbitrarul, înlocuindu-l cu norme diriguitoare ; introduce rĕspunderea legală în locul neresponzabilităţiĭ de maĭ nainte... Intr'un cuvînt, Regulamentul Organic căutase să prindă viaţa românească, şovăindă şi plutitoare în voea întîmplăriĭ, în nişte regule precise, fixe şi nestrămutate ale unor prevederĭ formulate în chip general ; era substituirea vieţiĭ legale în locul celeĭ arbitrare de până atuncĭ«.

Al treilea punct important este faptul că ideea *uniriĭ*, deşi subt o formă vagă, este pusă ca un ce pozitiv, ca un lucru care trebue să se realizeze într'un viitor maĭ mult saŭ maĭ puţin apropiat.

Nicĭ una din reformele Regulamentuluĭ Organic n'a produs însă o bucurie atât de mare ca întemeerea *»miliţieĭ pămînteneştĭ«*.

Această miliţie, după Regulamentul Organic, are douĕ scopurĭ :

1) Să apare graniţa »pe cât se atinge de negoţ şi de carantine« ;

2) Să păzească buna orînduială şi obştească linişte în principat.

Ea se compunea în Muntenia de 4.673 de oamenĭ soldaţĭ şi ofiţerĭ ; în Moldova de 1.120 de oamenĭ ofiţerĭ şi soldaţĭ.

Se vede dar că era ceva foarte primitiv ; şi, după scop şi după numĕr, s'ar părea că e pretenţios să se dea numele de *»armată«* unuĭ corp care — din douĕ ţĕrĭ — nu numĕră nicĭ măcar 6.000 de oamenĭ. Cu toate acestea este o zi mare în istoria dezvoltăriĭ noastre naţionale ziua în care (1830, Maiŭ 12) a putut să privească lumea uniforma românească pe uliţile Bucureştilor după douĕ secole de când nu maĭ exista oştire naţională.

In tot decursul epociĭ fanariote, tradiţionala vitejie şi iubire de armă a Românuluĭ şĭ-a găsit refugiul în cetele haiducilor pe care imaginaţia poporuluĭ

ĭ-a poetizat ca pe niște liberatorĭ de jugul străin. Mavrogheni a fost singurul domn care a încercat a alcătui o oștire românească, și pitarul Hristache, un contimporan care a narat aceste evenimente, scrie următoarele, în care se vede explozĭunea bucurieĭ și mîndrieĭ luĭ de Român:

Apoĭ să staĭ să priveștĭ
Și cu drag să pomenești
De Românașiĭ voinicĭ
Incălțațĭ toțĭ cu opincĭ.
Să te fi dat la o parte
Să vezĭ regule curate,
Cât eraŭ de drăgălașĭ
Și născuțĭ a fi pușcașĭ...
Se mira cine-ĭ vedea
Și gura la eĭ căsca.

Dacă aceasta se scria la finele secoluluĭ trecut, e foarte natural să vedem la 1830, după ce la 1821 Tudor sunase trîmbița deșteptărĭĭ, după ce conștiința națională ridicase prin mișcarea produsă de școala din Sf. Sava, e natural să vedem un entuziasm extraordinar.

Voiŭ reproduce câteva rînduri din ziarele timpuluĭ:

»Ulițele, casele și locurile eraŭ încântate de bucurie, unde în această zi *vestitoare de multe fericirĭ* suna tînăra sabie românească. Pasurile cele trufașe ale acestor tinerĭ pretutindenea era și sunt urmate de căutăturĭ pline de lacrĕmĭ și binecuvîntătoare...«, zice *Albina Românească.*

Iar *Curierul Român* al luĭ Eliade scrie:

»Mare mișcare și bucurie aŭ pricinuit în toată capitala noastră uniforma românească și organizația oștirĭĭ ce se gătește. Tot Românul pare că-șĭ vede nația sa renăscêndu-se din însușĭ înfruntata moleșire și degenerație în care o adusese intrigile străine«.

Reînvierea armateĭ, reînvierea virtuțiĭ strămoșeștĭ! Ce subiect maĭ frumos pentru poezie? Și în adevĕr doĭ poețĭ aĭ timpuluĭ se inspiră din această împrejurare. Iancu Văcărescu își termină marșul sĕŭ militar cu această strofă:

Slava strămoșilor vestițĭ
In cale vĕ așteaptă;
La rînd Românilor eșițĭ,
Mergețĭ pe cale dreaptă!

Cârlova, pe care Bălcescu l-a numit »floarea poezieĭ, june cu inimă de foc«, cântă cu un talent deosebit tînăra oștire, care în realitate era—cum o numește publicațiunea oficială a luĭ Kiselef—o simplă »jandarmerie«, dar care devenia în imaginațiile aprinse de iubirea patrieĭ, o adevĕrată armată care *avea să facă chiar pe Europa să simtă că am intrat pe o nouă cale.*

Nu mĕ pot opri de a reaminti câteva accente de o energie deosebită:

Acea armă ruginită şi ascunsă în mormînt
Braţele să înfierbinte; ĭasă ĭarăşĭ pe pămînt!
Tinerimea s'o'ncununе
Cu isbînde foarte bune!
Pe ea facă jurămînt!

Reamintind trecutul întunecat şi suferinţele veaculuĭ, poetul zice:

Inaintea fiecăruĭ îndestul v'aţĭ umilit,
Indestul şi lenevirea în greŭ somn v'a stăpînit...
Decĭ la arme daţĭ năvală
Şi la rînd eşiţĭ cu fală,
Căcĭ vulturul s'a 'nălţat!

Dar tot în acest trecut, ceva maĭ departe, fusese altfel timpurile, Românіĭ ştiuse să-şĭ facă nume pe câmpul glorieĭ:

Aicĭ şcoala biruinţeĭ într'o vreme a stătut
Ale căreĭa ruine se vĕd încă vechĭ de mult.

Şi, în avîntul patriotismuluĭ săŭ, poetul uĭtă că în ţară stăpînea delegatul uneĭ puterĭ străine şi strigă:

Inainte-vĕ vrăjmaşiĭ să aplece fruntea lor!..
Vitejia şi răbdarea aicĭ încă moştenesc;
Incă curge printre vine acel sânge strămoşesc
Ce la vreme se arată
Că nu piere nicĭodată!..

Incă o importantă reformă făcută de Regulamentul Organic este desfiinţarea *scutelnicilor.*

Este cunoscut faimosul urbariŭ al luĭ Const. Mavrocordat.

La anul 1746 şi 1749 Mavrocordat, Domn în Muntenia, apoĭ în Moldova, decide că aşa numiţiĭ *vecinĭ* saŭ *românĭ*, adică locuitoriĭ sătenĭ legaţĭ de pămînt şi obligaţĭ la anumite servicĭĭ faţă de proprietar, să devie liberĭ. Nu e locul a examina aci această reformă urbarială, pe care istoricĭĭ noştri aŭ judecat-o în mod felurit, socotind-o unĭĭ ca o simplă măsură fiscală, întru cât trecea pe vecinĭ în categoria răzeşilor saŭ moşnenilor, prin urmare înmulţia numĕrul contribuabililor; alţĭĭ socotind-o ca o lovitură dată privilegiilor claseĭ boereştĭ.

Orĭcum să fie, adică orĭcare ar fi fost intenţiunea legiuitoruluĭ, valoarea uneĭ legĭ se judecă după rezultate.

Ce rezultate a dat dispoziţia luĭ Mavrocordat? Imbunĕtăţirea stărіĭ ţĕranilor a fost nulă, căcĭ vedem sub următoriĭ Domnĭ aceeaşĭ sărăcie, — ba poate maĭ mare, aceeaşĭ depopulare a ţĕrilor. Vedem chiar că sate întregĭ de ţĕranĭ pe care »libertatea« ce le-o dase Mavrocordat îĭ apăsa maĭ groaznic decât şerbia anterioară, se vînd la boerĭ şi recad în starea de maĭ 'nainte. Astfel problema pe care Mavrocordat socotise c'a rezolvit-o rĕmâne întreagă şi îndată după revoluţia din 1848 se vĕd nevoite ambele puterĭ, cea suzerană şi cea protectoare, să decidă, prin convenţiunea de la Balta-Liman, (1849), că trebue negreşit o reformare

a raporturilor dintre proprietar şi sătean. Din această dispoziţiune avea să iasă mai tărziŭ cele douĕ aşezăminte urbariale din 1851: al luĭ Ştirbeiŭ în Muntenia şi al luĭ Grigore Ghica în Moldova.

Dar această cestiune principală avea pe lîngă sine şi una secundară anexă. Boeriĭ, drept e, s'aŭ supărat tare în vremea luĭ Mavrocordat şi cronicarul Ienache Cogălniceanu spune că-şĭ luase mojiciĭ nasul la purtare, vĕzêndu-se sprijiniţĭ de Domn, şi adaugă cu o adorabilă naivitate: »Auzĭ nevoe! Nu puteaĭ să eĭ de la ţară nicĭ măcar un oŭ fără de parale!..« Dar Mavrocordat n'a fost aşa de duşmănos pentru eĭ, cum s'ar părea la prima vedere; n'a avut curagiul să meargă până la fine cu aplicarea ideilor sale. El a căutat, din contră, să mulţumească pe boerĭ şi să le dea în schimb ceva; atunci a înfiinţat *scutelniciĭ*. Aceştia eraŭ niştе ţĕranĭ *scutiţĭ* de birul către Stat, dar obligaţĭ să dea acest bir proprietaruluĭ.

Regulamentul Organic desfiinţează scutelniciĭ.

(Art. 64). »Toţĭ scutelniciĭ şi poslușniciĭ, fără nicĭ o osebire, se vor desfiinţa pentru totdeauna şi se vŏr aşeza în rîndul dajnicilor. Domniĭ nu vor maĭ avea putere de a da de acum înainte scutelnicĭ verĭcăruia măcar; asemenea nu vor putea să scoată din rîndul dajnicilor vre-un om pentru slujba boerilor«.

Ca despăgubire pentru pierderea acestuĭ privilegiŭ se prevedea o plată, pe care o vedem trecută în budgetul Statuluĭ cu 1.500.000. Ceva maĭ curios însă, din această sumă avea să se plătească despăgubire chiar acelor boerĭ care n'aveaŭ scutelnicĭ, dar *ar fi avut drept să aibă*, după rangul lor.

Desfiinţând scutelniciĭ, regulamentul stabileşte raporturile dintre proprietar şi sătean. Se înţelege că dispoziţiunile în această privinţă aŭ fost injuste, de vreme ce chestiunea se pune din noŭ în discuţie la 1849, precum am spus, la Balta-Liman; apoĭ se pune din noŭ în discuţie în divanurile ad-hoc, în convenţiunea din 1858, prin care stabileşte chiar obligaţie pentru guvernele Ţĕrilor românesă *revizuiască* legiuirile rurale, revizuire care va aduce în dezbaterea Adunărіĭ proiectul de lege elaborat de comisiunea centrală şi va provoca lovitura de Stat de la 2 Maiŭ 1864.

VI

Toate progresele pe care le-am semnalat ca datorite Regulamentuluĭ Organic sunt opera nu atât a legiuireĭ în sine, dar opera solicitudiniĭ personale ce a depus deplin împuternicitul Kisseleff. »Purtarea sa în Principate,—zice o broşură apărută la Paris în 1841,—instituţiunile cu care le-a dotat, înţelepciunea de care a dat dovadă în fiece zi, toate acestea sunt titluri care îl recomandă la stima tuturor amicilor civilizaţiuniĭ«. Maĭ departe zice aceeaşĭ broşură: »Abuzurile începură să dispară şi destrăbălarea ce se vedea peste tot fu înlocuită printr'o nobilă emulaţiune, la care se arătară că iaŭ parte chiar aceia care eraŭ îmbĕtrâniţĭ în rele şi pe care nimenĭ nu maĭ spera să-ĭ vază întorşĭ pe calea dreaptă«.

Şi încheie cu următoarele cuvinte:

»Se poate zice că administraţiunea luĭ în Principate formează vîrsta lor de aur şi timpurile lor poetice«.

Ni se pare, de sigur, exagerată această apreţiere—maĭ ales că broşura e anonimă, fapt care ne face să punem la îndoială multe afirmărĭ; vedem însă chiar în adresa oficială a Obşteşteĭ Adunărĭ, în 1833, Fevruarie, când Kisseleff este numit comandant al oştiriĭ ce avea să ajute pe Turcĭ spre a potoli răscoala vice-regeluĭ Egiptuluĭ, vedem că i se zice »*părinte şi regenerator al Patrieĭ române*«.

Adresă oficială. Dar câte nu se scriŭ în actele oficiale, care nu corespund realităţiĭ! De sigur, nu vîrstă de aur, nu timpurĭ poetice, dar o îndrumare spre bună regulă.

Kisseleff stă în Ţĕrile Române până la 1834. Atuncĭ se aleg domnĭ Alex. Ghica în Muntenia şi Mihaĭ Sturdza în Moldova. Nu intră în subiectul acestuĭ articol să urmărim şirul evenimentelor subt aceştĭ domnĭ, pentru că ne propunem a desăvîrşi caracteristica epociĭ.

La începutul acestuĭ articol am cercat a stabili punctele principale ale drumuluĭ Rusieĭ spre cucerirea Principatelor. Am vĕzut cum fie care războiŭ noŭ aducea cu sine o înaintare pe acest teren şi am vĕzut că cel maĭ importan pas a fost războiul sfîrşit cu pacea de la Adrianopolĭ. Ni se impune acum să ne întrebăm: organizarea aceasta regulamentară face şi ea parte din progamul de cucerire, saŭ este numaĭ o facere de bine *desinteresată*, cum aŭ scris apologiştiĭ *interesaţĭ* aĭ politiciĭ ruseştĭ?

VII

O examinare atentivă a faptelor ne va arăta că, în schimbul foloaselor oferite de organizarea regulamentară, Rusia cerea o plată foarte mică: *supremaţia asupra Principatelor, pe care s'o transforme apoĭ în stăpînire directă.*

Da, Kiseleff a organizat administraţia, a îndreptat finanţele ţĕrilor, a stîrpit în parte abuzurile funcţionarilor. De ce? Pentru ca să înfiltreze în spiritul poporuluĭ dragostea de Rusia, să deschiză drumul cuceririĭ pacĭnice.

Dovadă despre aceasta este în primul rînd stabilirea *cenzuriĭ* şi exercitarea eĭ într'un mod foarte strict. Al doilea este adăugirea aceluĭ *faimos articol* la finele Regulamentuluĭ Organic, prin care se stabilea că Principatele nu pot aduce nicĭ o modificare în Constituţie fără voea Rusieĭ.

In anul 1833 se publică în »Buletinul Oficial« Regulamentul cenzuriĭ. Tipograful nu poate tipări nicĭ carte, nicĭ ziar, nicĭ anunciŭ, pănă nu are permisiune de la secretariatul Statuluĭ. Aci era un biuroŭ unde se citeaŭ toate manuscrisele.

Librarul nu poate vinde fără autorizaţie nicĭ o carte. El nu poate introduce din străinĕtate cărţĭ fără permisiune. Când veniaŭ cărţile, librarul trebuia să le arate una câte una biurouluĭ de cercetare şi apoĭ să le pue în vînzare. Ne închipuim de aci câtă dificultate în afacerĭ.

Se temeaŭ Ruşiĭ să nu pătrunză în ţară ideĭ protivnice lor, ca şi cum ar fi ceva pe lume care să pună stavilă ideilor.

De aceea nouă azĭ ni se par ridicule mĕsurile lor. Vom aminti, afară de

arestarea luĭ Gr. Alexandrescu pentru fabula »Lebăda şi puiul corbuluĭ«,— fapt de obşte cunoscut,—alte întîmplărĭ, pe care ni le raportează un scriitor francez.

Cogălniceanu face o recensiune în »Archiva Românească« despre cartea luĭ David Urquhard asupra Turcieĭ, şi e ameninţat cu exilul pentru că a citat acest vers:

A tous coeurs bien nés que la patrie est chère.

»Harpa Română« publică un articol despre filosofia vistuluĭ, în care se găseşte fraza: »un diplomat rus trebue să cunoască bine acest joc«. Din această pricină revista este suspendată, fiindcă ar fi publicat »atacurĭ« la adresa Rusieĭ.

Să amintim acum întîmplarea cu articolul adăugat de Ruşĭ.

In anul 1838 sub domnia luĭ Alex. Ghica, consulul rusesc, baronul Rükman cere să se introducă în Regulament un articol prin care se zicea:

»*Pe viitor orĭce modificare ulterioară pe care gospodarĭĭ ar voi s'o introducă în Regulamentul Organic nu va putea avea loc, nicĭ fi pusă în lucrare fără autorizarea specială a Sublimeĭ Porţĭ, cu consimţimîntul Curţiĭ Ruseşti*«. Consulul zicea că acest articol a fost votat, dar că din eroare nu s'a trecut în textul Regulamentuluĭ tipărit. In faţa Adunărĭĭ se aduce textul aflat în archiva secretariatuluĭ, în care acest articol se citeşte *la urmă*. Boerĭĭ care fusese şi în Adunarea de revizuire nu-şĭ aduc aminte de el. Eliade, care era tipograf şi care tipărise textul Regulamentuluĭ Organic, avusese în mână manuscrisul şi avusese la tipărirea aprobarea scrisă a luĭ Kiseleff. După încredinţarea acestuia, boerĭĭ protestară, încurajaţĭ pe sub ascuns chiar de Domn; dar Adunarea e dizolvată în urma cererĭĭ luĭ Rükman şi articolul e introdus în urma uneĭ porunci venite de la Constantinopolĭ. De aci a decurs şi căderea luĭ Ghica şi înlocuirea cu Bibescu, despre care zicea un diplomat rus: »acesta pare foarte bine ales *pentru a îndeplini speranţele noastre*«.

(Urmează) GHEORGHE ADAMESCU.

Palatul Bibescu de la Mcgoşoaia

DESPRE ROMANTISM[1]

Sistemele filozofice germane din perioada între Kant şi Hegel fac o parte însemnată cestiunilor de estetică. Nicĭodată ca în această perioadă nu găsim filozofia amestecându-se în mişcarea literară a timpuluĭ; pe filozofĭ şi pe poeţĭ într'o colaboraţiune aşa de intimă. Legătura între aceştia este chiar aşa de intimă, că în multe privinţe este nevoe de deosebit curentul literar de cel filozofic. Filozofia luĭ Schelling este cu neputinţă de explicat, dacă nu se ţine seamă de mişcarea literară romantică, şi la rîndul eĭ mişcarea romantică, este strîns unită cu teoriile filozofice ale unuĭ Fichte şi Kant. In tot cursul acesteĭ periode se manifestă dorinţa de a contopi într'un ideal armonic diferitele ramurĭ ale activităţiĭ omeneştĭ: producţiunile imaginaţiuniĭ cu acele ale raţiuniĭ; poezia cu filozofia şi ştiinţa. Şi cu această dorinţă un avînt de entuziasm pentru tot ce-ĭ creaţiune originală, care, resfrînt apoĭ asupra mareluĭ public, deşteptase în acesta interesul pentru speculaţiunile abstracte filozofice. Sub impulsiunea entuziasmuluĭ a fost cu putinţă, ca într'un interval relativ scurt, de un pătrar de secol abia, să se producă în Germania maĭ multe sisteme filozofice pline de originalitate, decât în tot restul dezvoltăriĭ filozofice a acesteĭ ţĕrĭ. O perioadă atât de produc-

[1] Prefaţă la viitoarea fasciculă IV din *Studiĭ filosofice*.

tivă n'o mai întîlnim în istoria filozofiei, decât în timpul filozofiei eline: perioada clasică a lui Plato şi Aristoteles.

Şi fapt caracteristic. Cu toată distanţiarea de veacuri, o profundă asemănare leagă totuşi în tendinţa lor fundamentală aceste două perioade. Filozofia plină de poezie a lui Plato era izvorîtă din dorul neţărmuit spre o lume ideală; lume presupusă mai bună şi mai dreaptă decât acea pe care o prezinta realitatea acelor vremuri. Filozoful elin se simţea atras spre lumea poeziei, ca spre un refugiu de la amărăciunea vieţii de toate zilele. Şi, în dialectica raţionamentelor sale, aceasta din urmă era scoborîtă la rolul unei palide copii după lumea imaginată, lumea ideilor eterne.

Aceeaşi tendinţă şi în producţiunile estetico-filozofice germane. Dispreţul pentru banalitatea traiului zilnic e nota dominantă a mai tuturor scrierilor de la Kant la Hegel. Poezia şi idealul formează din nou centrul preocupaţiunilor generale. In culorile cele mai vii îşi plăzmuesc romanticii idealul lor despre viaţă şi cu ei simte şi cugetă majoritatea inteligenţelor în Germania. Poezia şi filozofia se pierd în căutarea idealului transcendental... Din această rîvnă răsar însă cele mai eterice întrupări ale imaginaţiunii şi în acelaş timp cele mai poetice abstracţiuni ale raţiunii: generoasă compensare pentru munca depusă în afară de scopurile utilitare ale Germaniei practice de atunci!

Din această perioadă ne alegem şi noi subiectele studiilor următoare [1]). Că la această alegere am fost determinaţi, nu atât de interesul pe care-l oferă filozofia romantică pentru istoria culturii omeneşti în genere, cât mai mult de interesul pe care ea poate să-l aibă pentru noi Românii, de la sfîrşitul acestui veac,— de ce am ascunde oare? Acesta din urmă a fost principalul motiv ce ne-a determinat. După părerea noastră, cunoaşterea filozofiei romantice germane va prezinta pentru noi, Românii, un îndoit interes. Unul, de actualitate şi cel mai important, e următorul: Ea va întări credinţa în ideal, credinţă de a căreia lipsă suferim aşa de mult în zilele noastre. Tendinţa ei de a fugi de banalitatea traiului zilnic va desprinde poate şi la noi câteva suflete generoase din lanţul celor mai josnice preocupaţiuni, pe care un popor poate să le aibă, şi pe care noi le avem, de preocupaţiunile meschine ale politicii. In idealurile ei apoi şi în cuvintele ei îşi vor găsi o îmbrăcăminte protestările celor scîrbiţi de tendinţele mediului nostru social. Dispreţul şi ironia romanticilor pentru proza vieţii va fi o armă, de care se vor servi acei doritori de a rupe cu prezentul. O armă de împrumut, ce-i drept, dar totuşi destul de utilă, când spiritele nu-şi pot făuri alta din propriile lor forţe. Prin răspîndirea filozofiei romantice va încolţi — să sperăm— germenele care are să cheme la lumină forţa latentă a idealismului din sufletul poporului nostru. Şi e timpul ca o asemenea forţă să se arate... Dacă idealismul romantic i-ar putea servi drept cauză ocazională!

Al doilea interes să leagă de numele lui Eminescu. Poeziile acestuia sunt în multe privinţe influenţate de filozofia romantică. In versurile lui transpiră

[1]) Ele au format mai întâi obiectul cursului de *Istoria Esteticii* ţinut la Facultatea de litere şi filozofie din Bucureşti, anul 1898—1899.

idealul romantic, el e poetul »floarei albastre«, simbolul dorului nesfîrşit, transcendental. Cunoaşterea filozofiei romantice este un comentar indispensabil pentru înţelegerea simţimintelor din poeziile lui Eminescu.

Cu aceste intenţiuni începem studiile de faţă. Că ele nu vor avea ecoul pe care-l aşteptăm, că vor rămâne ca o încercare zadarnică, pe când lumea îşi va merge vechiul ei drum... Se poate! Dar aceasta nu se poate prejudeca de pe acum. Avem drept să ne condamnăm prezentul, dar nu şi viitorul. A înlătura o încercare, pe motiv că ea nu corespunde la nici o cerinţă actuală, este a urma celui mai rĕŭ criteriŭ ce se poate alege în literatură. Viitorul unei ţĕri ascunde totdeauna mai multe posibilităţi decât le poate prevedea mintea cea mai dibace. Şi între posibilităţile pe care le ascunde viitorul culturii noastre româneşti, de ce n'ar fi oare şi o îndrumare spre idealism? De aceea să fim cu inima largă şi mai puţin sceptici faţă de noele încercări. Căci, în definitiv, la o îndrumare nouă a spiritului public de la noi trebue să ne aşteptăm. Mai jos decât nivelul pe care l-aŭ atins preocupaţiunile noastre de astăzi nu putem să scoborîm. O schimbare trebue să se producă. Ar fi prea fără exemplu ca un popor viguros să rămână în veci cu atenţia aţintită în a asculta banalităţile retorice ale oratorilor parlamentari. Politica poate să fie un mijloc, dar niciodată un scop, care să mulţumească idealul unui popor.

O nouă îndrumare ne trebue, şi aceasta cât de curînd.

C. Rădulescu-Motru.

DE LA GEAMURILE TALE...

Azĭ nu te-am vĕzut, şi ziua
Soare n'a avut nicĭ ea
Şi-aŭ fost neguri, şi-a fost ploaĭe
Şi'n vĕzduh şi'n geana mea.

Seara de-a sosit şi dînsa
Tot ca mine e 'ntristată,
Căcĭ în calea eĭ prin ceaţă
Nicĭ o stea nu i s'arată.

Nu sunt stele, nu sunt ochi-ţĭ
E 'ntunerecul stăpîn,
Şi la geamurile tale
Şi 'ntr'al cerurilor sîn.

Triste, rătăcim, pribege,
După urme de scînteĭ,
Noaptea din văzduh le-aşteaptă
Eŭ le-aştept din ochiĭ tĕĭ.

22 Ianuarie 1899.

FLORILE DE MICȘUNELE

Florile care-ți sunt drage,
Lîngă ușa ta pe trepte,
Cu tot dorul meŭ din suflet,
Le-am lăsat ca să te-aștepte.

Când am strecurat acolo
Micșunelele pe prag,
Luna singură, doar dinsa
A 'nțeles cine mi-e drag.

Așteptat-aŭ noaptea 'ntreagă
Noaptea toată așteptară
Ceasurĭ, — veacurĭ nesfîrșite,
Tremurând la tine'n scară...
. . . . . ?

Mĭ-aĭ sosit tărziŭ, intrase
Zorile cu moartea'n stele,
Când aĭ ridicat buchetul
Ud de lacrimile mele.

ANNA CIUPAGEA.

IULIAN

(1853—1892)

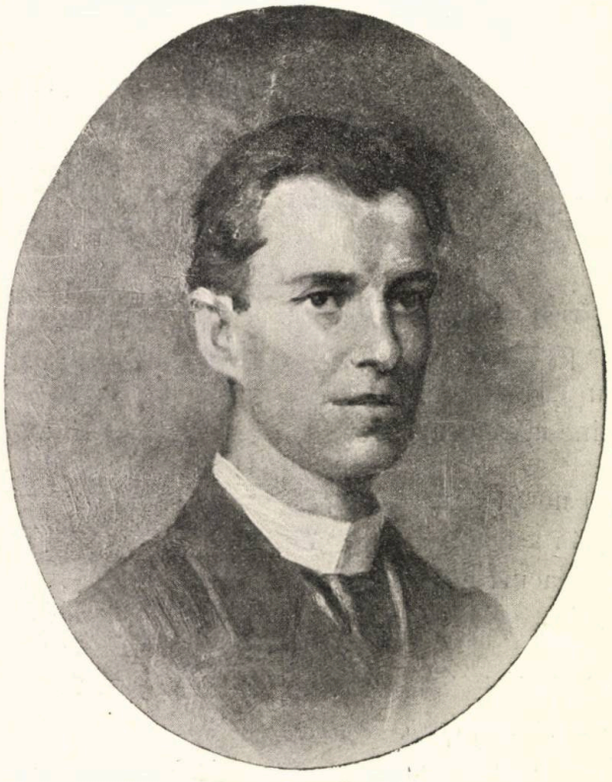

Iulian, portret de P. Petrescu.

Dintre vrăjmaşiĭ sufleteştĭ care ne tortură şi ne întristează viaţa, cum sunt ambiţia, lăcomia, orgoliul, gloria şi multe altele, cel maĭ puternic şi maĭ despotic e judecata rece, raţiunea, care trăeşte, maĭ mult saŭ maĭ puţin, în toate capetele omeneştĭ, şi care ne amărăşte pururea şi adinc. Sunt acum câţĭva anĭ de când un învăţat german propunea, într'o carte a sa, să dea fericirea oricăruĭ om ce se va supune tratamentuluĭ sĕŭ, tratament care consta în combaterea vrăjmaşilor sufleteştĭ înnăscuţĭ în fiecare din noĭ. In contra judecăţiĭ recĭ însă, a raţiunĭĭ, îĭ era cu neputinţă să-şĭ întrebuinţeze remediul, cum nu se poate întrebuinţa azĭ otrăvile contra tuberculozeĭ, căcĭ ar fi a nimici nu numaĭ boala, ci şi omul în care ea se găseşte.

In lipsa dar a unuĭ remediŭ radical contra raţiunĭĭ, lumea din toate timpurile s'a gîndit la un paliativ, la un remediŭ intermitent: comedia şi comedianul, care ne fac să fim veselĭ şi ne scapă, din timp în timp, de subt autoritatea

aspră a gîndirii, liberându-ne un moment şi procurându-ne rîsul, care e moneda cea mai sunătoare a vieţii. Iulian, comedianul plin de talent, ne-a dat această libertate, această sănătate morală, această veselie, nopţi întregi, în curs de 20 de ani, pe scena română, — 20 de ani din secolul nostru bătrân, posac şi grăbit! Rîsul, rîsul cinstit şi imediat, era în adevăr nota caracteristică a jocului lui Iulian. Putea el părea câte odată neregulat în scenele lui, inconştient, nejust în notă, c'o vorbire ce ţi se arăta contrarie de ceeace-ţi închipuiseţi mai înainte despre un rol: marele său dar era a te face totuşi să rîzi. Omer istoriseşte că adeseaori locuitorii Olimpului eraŭ trişti, înspăimîntaţi de certile violente dintre Jupiter şi Junone; dar când se arăta Vulcan, zeul vesel şi berbant, sărind într'un picior şi împărţind tuturora nectar, era cu neputinţă ca veselia şi binele să nu se răspîndească pe toate feţele. Efectul acesta îl producea Iulian asupra publicului. Fără a avea caracterul mare al comedianului, — luat cuvîntul în sensul lui largi cum noi n'am avut decât pe Millo, întrunind talent, inteligenţă şi cultură, — Iulian era comedianul timpului, rezumând în jocul său viaţa noastră democratică, plină de curiozităţi neaşteptate, de momente sublime, de zile întregi ridicule, de luminişuri, rari, în o umbră de suferinţi.

Luaţi rolurile lui toate, de la grecul din *Lipitorile satelor* până la Ghiţă Poliţaiul din *Scrisoarea pierdută;* amintiţi-vă chipul viu cu care le interpreta, şi veţi regăsi împestriţarea şi realitatea crudă a tipurilor noastre de pe uliţi, cu frazele încărcate de galimatii, cu naivităţi înţelepte, cu bun simţ ridicul, cu pudor, triviale, într'un cuvînt, grosul lumii noastre contimporane în liniile cele mai adevărate, mai constante şi mai groteşti.

Instinctul lui de comedian se deosebea mai cu seamă în imitarea şi încărcarea ridiculului, văzut dincolo de realitate, în ultima expresie a ridiculului. Tipurile lui existaŭ în strade, dar ca un fel de subtipuri; el le încărca cu câteva grade mai mult, peste tot ce ele puteaŭ avea chiar monumental de ridicul, şi ni le dădea astfel, că la vederea lor lumea se strîmba de rîs, cum se zice, adică eşea din rîsul de toate zilele.

Născut în stratul de jos al societăţii,—tatăl său a fost gardist şi portar,— în stratul unde firea se răsfaţă liberă în toată goliciunea ei, fără stavila convenienţelor, şi-şi dă drumul gesturilor bufone, exclamaţiilor sgomotoase, atitudinilor caracteristice, plăceri, spre ex., de a fuma capătul de ţigară până la extremitate şi de a-l arunca, în urmă, în mijlocul caseĭ, etc.,—Iulian îşi înregistrase în minte tot ce văzuse, şi într'o zi ne resfrânse nouă, publicului, toate aceste trăsuri caracteristice de portrete şi atitudini.

Copil al firii curate şi neschimbat întru nimic de şcoală, căci n'a făcut nici o şcoală teoretică, dar atras de teatru, se lipi, în calitate de sufler, pe lîngă trupa Tardini-Vlădicescu,—ale căreĭ ademeniri aŭ fost cu mult mai mari decât s'ar părea, de oarece ea a aprins, cum se ştie, şi capul lui Eminescu. Câtva timp în urmă trecu la Pascaly, unde într'o seară, în lipsa unui actor, fu pus să-i ţie locul. Din seara aceea, el rămase actorul rolurilor comice de stradă, al grecilor, jidanilor şi bulgarilor, al vieţii exterioare, cum l'am cunoscut şi apreţiat cu toţii

mai tărziu. Cine a cunoscut pe Millo, în floarea lui, își aduce aminte că el se interesa, din contra, mai mult de viața interioară, și de a representa, în limitele actoruluĭ, mai mult partea intelectuală și morală a tipurilor, ambițiile, idealurile, asprimile de caracter, egoismul și alte păcate sufletești ale societățiĭ, la crearea cărora pe scenă se cere o mai mare adîncime de gîndire, o percepere mai fină morală, și în care subtilități talentul luĭ Iulian luneca pe deasupra. Ochiĭ luĭ văzuseră mai mult altceva. O aruncătură de picior, orĭ un pumn în spatele altuia, o grimasă ce-ĭ ducea gura la urechĭ, o ștersătură de scuipat cu cisma, fapte ce vedeaĭ rar saŭ de loc la Millo, — dar care la Iulian eraŭ atât de bine și de firești, că-ți produceaŭ rîsul năprasnic, sglobiŭ, sgomotos, ce te apucă și te ține de nu te mai poți stăpîni.

Unul din primele roluri, unde talentul luĭ și-a găsit un resunet firesc, a fost în piesa : *Ce știe satul nu știe bărbatul*, în care el juca pe bărbatul înșelat, prost la extrem, ridicul de încrezător, și unde publicul îĭ făcea atâtea ovațiĭ, că uniĭ din admiratoriĭ luĭ aduseră ca să-l vază și pe bătrâna și simpla luĭ mamă. Ea venea pentru întâia oară la teatru, mulțumită, se înțelege, de aplauzele ce lumea dădea fiuluĭ eĭ; dar la sfîrșit ea avu o reflecție care, deși de cea mai candidă naivitate, caracterizează minunat jocul luĭ Iulian. »Bine, dragul mameĭ, îĭ zise dînsa, nu te-am știut pe d-ta așa de prost...; mi-aĭ părut astăseară, omul cel mai prost din lume«... Și ea spunea un mare adevĕr artistic, căcĭ Iulian era totdeauna *cel mai* în fiecare rol al sĕŭ. O a doua creațiune a luĭ, care asemenea a lăsat adîncă impresie în public, a fost *Ioniță Crâmpeĭ* din *Roĭarul*, un fel de țĕran gălăgios șiret și stupid în acelaș timp, convins în prostiĭ, cum de altfel sunt rarĭ țĕraniĭ la noĭ.

Mai târziŭ a jucat în o sumă de piese localizate, în care chipul luĭ de interpretare era singur important, cele mai multe din aceste piese fiind fost rĕŭ înțelese, rĕŭ traduse, de oameni cu desăvîrșire incapabiliĭ în ale teatruluĭ, în ale limbiĭ străine din care traduceaŭ, ca și în ale limbiĭ române. Aceste nenorocite localizărĭ, pe care o direcție de teatru cunoscĕtoare în materie, le va alunga într'o zi cu totul, îngroapă talentele actorilor, căcĭ ele reproduc tipurĭ nevĕzute, neobservate, cum făceaŭ odinioară artiștiĭ pictură de peisaje în casă. Și aceasta e o cale fundamental greșită și contrarie celor mai elementare principiĭ moderne de artă. Pentru oameniĭ care îșĭ daŭ mai mult saŭ mai puțin seamă de lucru, Petterman din *Domnul Choufleuri,* ca și întreaga piesă, era aproape un non sens față cu viața noastră socială de acum 10—15 anĭ, când ea a început să fie jucată. Ca să ridiculezĭ ceva din societate, trebue ca acel ceva să fie un abuz, o exagerare, să fi trecut de linia vieții cu minte. La noĭ însă atuncĭ d. Choufleuri nu exista de loc, necum să fie o plagă a societățiĭ. Dacă lumea rîdea, rîdea cu rîsul fizic, animalic, cu care rîd uniĭ oameni toată viața. Dar nu poate fi un rîs mai trist decât când vezĭ un actor trudit de a-ți da artă în bobote, imitând pe cine nu știe, exagerând ceeace n'a vĕzut și decĭ n'a înțeles, și fiind constrîns a transforma scena în circ, adică în gesturĭ, în mișcărĭ, în schime și grimase. Aceasta nu e artă, e numaĭ simulacrul eĭ meschin, care învederat e mai rĕŭ decât chiar nimic,

de oarece în loc de a ne lăsa pe noĭ, publicul, simpli şi naivĭ cum ne-a făcut cel de sus, ne vițiază spiritul şi ne înjoseşte, odată cu noțiunea înjosită astfel a arteĭ. E întocmaĭ cum fac sĕlbaticiĭ: ca să-şĭ aducă pe Dumnezeŭ la nivelul lor sufletesc, îl pun în pietre.

In ziua în care se ivi şi la noĭ o comedie de moravurĭ originală, în care trăiaŭ tipurĭ reale din societatea noastră, reformată prin libertățĭ şi constituționalism, în ziua aceea Iulian îşĭ găsi drumul adevĕratelor marĭ creațiĭ. *Noaptea Furtunoasă*, *Scrisoarea Pierdută* şi *De-ale Carnavaluluĭ* fură piesele în care el excelă. Tipurile din ele, fiind tipurĭ pămîntene, eraŭ străbătute de talentul comedianuluĭ în toată întregimea lor sufletească şi trupească, şi se arătaŭ viĭ pe scenă în totala lor complicație firească. Deosebirea de la un aşa rol la un altul, adus de aiurea, din moravurile altor țĕrĭ, e enormă. Iulian fiind, cum am zis, un talent impresionat de partea exterioară, schimbătoare a societățiĭ, de ridiculul contimporan maĭ mult decât de pĕcatele permanente ale omenirĭĭ,—de care se ocupă comedianul profund, de caracter,—urma să-şĭ găsească în comediile luĭ Caragiale adevĕrata latură a talentuluĭ sĕŭ. De aceea, cele maĭ perfecte creațiĭ ale luĭ aŭ fost Ipistatul din *Noaptea Furtunoasă* şi Ghiță Polițaiul din *Scrisoarea Pierdută*. Rareorĭ comedia noastră a putut să ajungă, prin interpretare, la înălțimile acestea ale arteĭ. Era maĭ mult decât comedie chipul cu care înfățişa Iulian pe ipistatul nostru din marginea Bucureştilor, beat maĭ adesea, cu ideĭ politice ridicule, cu părerĭ *sui generis* despre ce se zice şi se face în lumea politică. Căcĭ Iulian nu imita servil un individ şi nicĭ chiar un tip maĭ puțin general, ci înfățişa oarecum totalul ipistaților mărginaşĭ, rezumatul lor perfect. Orĭce ipistat real, existent, trebuia să se găsească în parte în ipistatul luĭ Iulian, atât era de complect şi de adevĕrat în toate amĕnuntele, în toate mişcările, în toate atitudinile. Rolul acesta a fost de sigur unul din cele maĭ pline şi maĭ largĭ totodată din câte am avut pe scena noastră.

Modul cum intra pe uşă, cum ținea chipiul în cap, cum umbla, cum se aşeza pe scaun, cum fuma țigară, cum privea fix în aer ca un om amețit, cum se întorcea apoĭ şi fixa publicul cu câte un minunat şi neuĭtat punct de întrebare în ochĭ; felul cum citea gazeta, interpretarea frazelor din ea prin atitudinĭ, teama de şefiĭ sĕĭ, teamă care se trezea în el pănă şi în momentele de beție, şi altele şi altele, eraŭ elemente cu desăvîrşire viĭ şi frumoase ale tipuluĭ. Dar apoĭ, în graiŭ, cu câtă convingere uşoară de bețiv, şi în acelaş timp de om ținut a şti toate din *dispărțirea* sa, repeta el domnuluĭ Titircă, când venea vorba despre coana Veta: »Mie mi-o spuĭ?... ruşinoasă...« Cu ce respect inconştient asculta pe Venturiano!... Cu ce tărie axiomatică zicea el: »E d'aĭ noştri, domnule?!« Şi înfine, cum subt toate aceste rătăciri exterioare de spirit, se străvedea, lăsat la fundul sufletuluĭ luĭ, bunul simț şi judecata dreaptă a românuluĭ!

Aceleaşĭ calităților eraŭ desvoltate în o treaptă socială ceva maĭ superioară, în Ghiță Polițaiul, cel cu »renumerația mică după buget«.

Se pare că Iulian a fost să ducă haina polițienească, purtată atât de tatăl sĕŭ ca gardist, cât şi de un frate al luĭ, la apogeul eĭ scenic.

Talentul luĭ s'a întins până la comedia clasică, până la Molière. In *Fourberies de Scapin* a fost maĭ tot aşa de bine ca în orĭce bună creaţie a sa. Cu *Baronul Ţiganilor* însă, operetă ce ţinu un an pe afiş, cum nu s'a ţinut nimic la noĭ, i se îngropă în parte şi talentul, i se îngropă şi viaţa.

Pretutindenĭ Iulian era actorul inspiraţieĭ sale, care, în deobşte, era fericită. Una din greutăţile autorilor dramaticĭ e de a întîlni actorĭ care să-ĭ înţeleagă. La noĭ greutatea devine încă şi maĭ mare, fiindcă ceĭ maĭ mulţĭ actorĭ nu sunt oamenĭ culţĭ şi nu pot intra decât cu greŭ în intenţia autoruluĭ; intonează fals, gesticulează pe dos. Iulian era însă unul din actorĭĭ care prin talentul luĭ intra în pielea roluluĭ imediat. Ceva maĭ mult, adesea 'ĭ dădea atâta relief, atâta culoare, că însuşĭ autorul era întrecut în ceeace făcuse, şi-şĭ vedea oarecum gîndul realizat, cum el nu putuse să-l descrie, ci numaĭ îl presimţise. El avea sentimentul lucrurilor observate pe jumĕtate de autor, şi le întregea. Era un talent de lumină. Atitudine, gesturĭ, intonaţie, eraŭ partea inspiraţieĭ luĭ. Nu-ĭ trebuia să citească decât o pagină din rol ca să ştie exact tipul despre care-ĭ vorba.

Inspiraţia sa era apoĭ constantă. Mulţĭ actorĭ sunt fericiţĭ în ceeace le dă inspiraţia lor, dar nu sunt constanţĭ în ea, nu o pot fixa cu exactitatea aceeaşĭ pentru totdeauna, la fiecare reluare a roluluĭ. Instanteneitatea intuiţieĭ luĭ Iulian îĭ rĕmânea în memorie ca o săpătură în bronz. Şi aceasta e una din trăsurile rarĭ ale unuĭ talent improvizator. Ni s'a întîmplat în câteva rînduri de l-am observat de aproape maĭ mult timp în acelaş rol. Eĭ bine, se părea că vorba, gestul, mina, mişcarea corpuluĭ, eraŭ reproduse de un resort mecanic, într'atât corespundeaŭ de exact cu ceeace făcuse în aceeaşĭ piesă, cu o seară maĭ 'nainte.

Incă un dar al luĭ Iulian, ce nu trebue uitat, eraŭ danţurile naţionale, în care a fost cel dintâĭ actor în istoria sceneĭ noastre. Era o adevĕrată plăcere să-l fi vĕzut jucând. Din momentul în care se auzeaŭ acordurile uneĭ *bătute*, saŭ ale uneĭ *sêrbe*, carnea luĭ intra în tremurul cadenţeĭ. Capul i se trăgea pe spate şi cam într'o parte, cum fac flăcăiĭ noştri la ţară, şi de aci îĭ dădea drumul din şolduri, de se mlădia par'că pămîntul sub picioarele luĭ. Bătăile cu piciorul în sec, contra timpuluĭ muzical, variaţia figurilor, trecerea de la figurĭ repezĭ şi complicate, unde picioarele luĭ păreaŭ că nicĭ n'ating pămîntul, la figurile încete şi liniştite, cu un cuvînt, toate secretele danţurilor săteştĭ, atât de artistice faţă de monotonele danţurĭ de saloane, eraŭ cunoscute şi aplicate d Iulian c'o uşurinţă rară. L'am vĕzut într'o iarnă în *Rotarul* chemat şi rechemat de public, şi el neobosit reluând-o de la capĕt.

Ca şi Manolescu, Iulian muri în floarea talentuluĭ sĕŭ. Pentru scenă, el începuse a nu maĭ trăi cu vr'o doĭ anĭ înainte de a muri. Atuncĭ îl zăreaĭ câte odată afară la soare, la Fialkowski,—local istoric al artelor şi politicĭĭ noastre. Faţa luĭ era acum albă, transparentă, barba lăsată, buzele palide, pleoapele mişcându-se cu greŭ ca nişte porţĭ ruinate, ochiĭ prelung privitorĭ la oamenĭ, ca şi cum ar fi voit să-ĭ vază pentru totdeauna. Vioiciunea luĭ de altădată, veselia ce comunica celor ce-l înconjuraŭ, se stinseseră. Moartea îl prefăcuse

oarecum încă din viaţă şi pusese, în obrazul luĭ, un necunoscut, un străin rece şi indiferent.

— Cum te maĭ simţĭ, Iuliene, îl întrebaŭ prieteniĭ ?

Iar drept rĕspuns, o clătinare din cap a omuluĭ din umbra morţiĭ; o privire tristă în care se resfrângea conştiinţa nefiinţeĭ luĭ de mâĭne, într'o lumină, într'o licărire de viaţă din fundul ochilor, care par'că era o filfiire a sufletuluĭ luĭ spre ceea lume.

N. Petraşcu.

IN UMBRA NOPȚIĬ

I

» . . . Vae tibi flumen moris humani «
ST. AUGUSTIN.

In grădina splendidă — in care aleargă zefirul cu alintărĭ de copil, cu atâtea și atâtea încântărĭ misterioase — m'am dus.

M'am dus solitar cugetător, îmbătat de fantazia nopțiĭ de vară, așternută în limpezime ca o supțire mantă viorie.

Incotr'o și unde bat imnurile florale? Unde mĕ poartă nebunele visurĭ?...

... Desprinsă din apele Mărĭi se înnalță melancolica lună resfirând înfiorata eĭ văpae. O admir mut și dornic; îmĭ înnalț privirile în extaz și contemplu uimit maiestatea nesfirșită a firiĭ.

Pe ramurĭ, pe aleĭ plutesc vaporĭ aurĭĭ mișcațĭ de vînt și umbre vagĭ; freamĕtul grădiniĭ psalmodiază iubire fără marginĭ...

A-tot stăpînitoare în cercurĭ ondulate
Plutește luna 'n drumu-ĭ pe albele palate—
Fermecătoare 'ntinsă subt horbotă 'n sicriŭ,
In jurul eĭ dantele supțirĭ se rup, târziŭ;
Vaporĭ din rĕsuflarea grădinilor ce dorm,
In tremur curg pe mreaja tablouluĭ enorm.

Mĕ plimb în luna clară, nepăsător de mine,
Pĭerdut în contemplarea 'nălțimilor senine;
Și rîd privind orașul așa de adormit,
Și fără de putere; lin stelele 'mĭ trimit,
Ușoară sărutare, — spre lumea lor cu dor
Pătrund cu ochi-în lacrimĭ — și singur spectator!..

Fără să-mĭ sfarm pieptul în lovituri, sufer înăbușindu-mĭ smintita durere in suflet; fără să plâng în lacrimĭ vr'un chin depărtat, rĕmân în nemișcare, cu ochiĭ ficși, în aerul colorat cu ape de curcubee...

... Indelung zefirul saltă ritmând noaptea largă, ușoară și străvezie. Abia atuncĭ, întârziat, imĭ aduc aminte de mine. Imĭ prostern fruntea în lan de crinĭ și oftez în parfumul petalelor argintate cu polen; visurile imĭ curg—ploae cotropitoare — peste nedesluşita-mĭ durere sufletească.

Și mĕ vĕd atuncĭ și nu mĕ vĕd.

Aci mic și neputincios, frânt, ca o ramură tăiată și aruncată; aci îndrăzneț în nepăsarea uneĭ marmure; aci lovit de lume, fiindcă am îndrăznit...«

Visul meŭ e întrerupt de cerească melodie zefiriană, apoteozându-mĭ par'că cea din urmă cugetare: »... fiindcă am îndrăznit să simt, să cuget, să vĕd altceva decât alțiĭ...«

Atuncĭ sufletu-mĭ întristat, legănat în deliciul uneĭ fericirĭ supreme, zări o lumină nouă și înnălță un psalm de iubire în graiul vîntuluĭ, ce aluneca ușor:

.... Miresme miĭ de florĭ se lasă, petale ninse curg în unde,
Prințesa Paula din visurĭ, dă glas cărărilor profunde;
In roche roșie 'ncet și timid, abia s'atinge de cărărĭ,
Invăluită 'n raze limpezĭ și 'n leagăn blând de încântărĭ;
Și cum tot vine, vine albă, cu pĕrul negru, scurt, buclat,
Cu trupul frînt 'n luna blondă, cântând încet și modulat,
Un cânt din sferele divine, în care umbrele se pierd
Și toate 'n jurul eĭ s'adună, și toate par'că o desmierd;
Atuncea uit de câte 'n lume; în visul clar și inoptat,
Coprind, în ochiĭ marĭ și dornicĭ, amorul meŭ îndepărtat....
Departe cântecul suspină așa ușor și argintiŭ,
Pierdut în vraja luĭ nocturnă 'mĭ-adoarme sufletul pustiŭ,
Miresme miĭ de florĭ se lasă, petale ninse curg în unde,
Prințesa Paula se stinge, dând glas cărărilor profunde...
. . . . . .

Și iarăși porni noaptea cu voluptatea eĭ delicioasă, undind pe frunte-mĭ și înnălțându-mĕ pe aripĭ nevĕzute.

Am căutat îndrăzneț în jurul meŭ, am privit induioșat globul pierdut, supus eternelor patimĭ și mĭ-am întors ochiĭ plinĭ de lacrimĭ de la roata smintită ce aleargă în golul imens.

* * *

Apoĭ, încet, ca noaptea să nu știe, ca crinii să nu-și turbure somnul, rostiĭ plângĕtoarele cuvinte profetice:

»Vae tibi flumen moris humani«.

IULIU DRAGOMIRESCU.

DOINA

Arangiată de

LOUIS WIEST

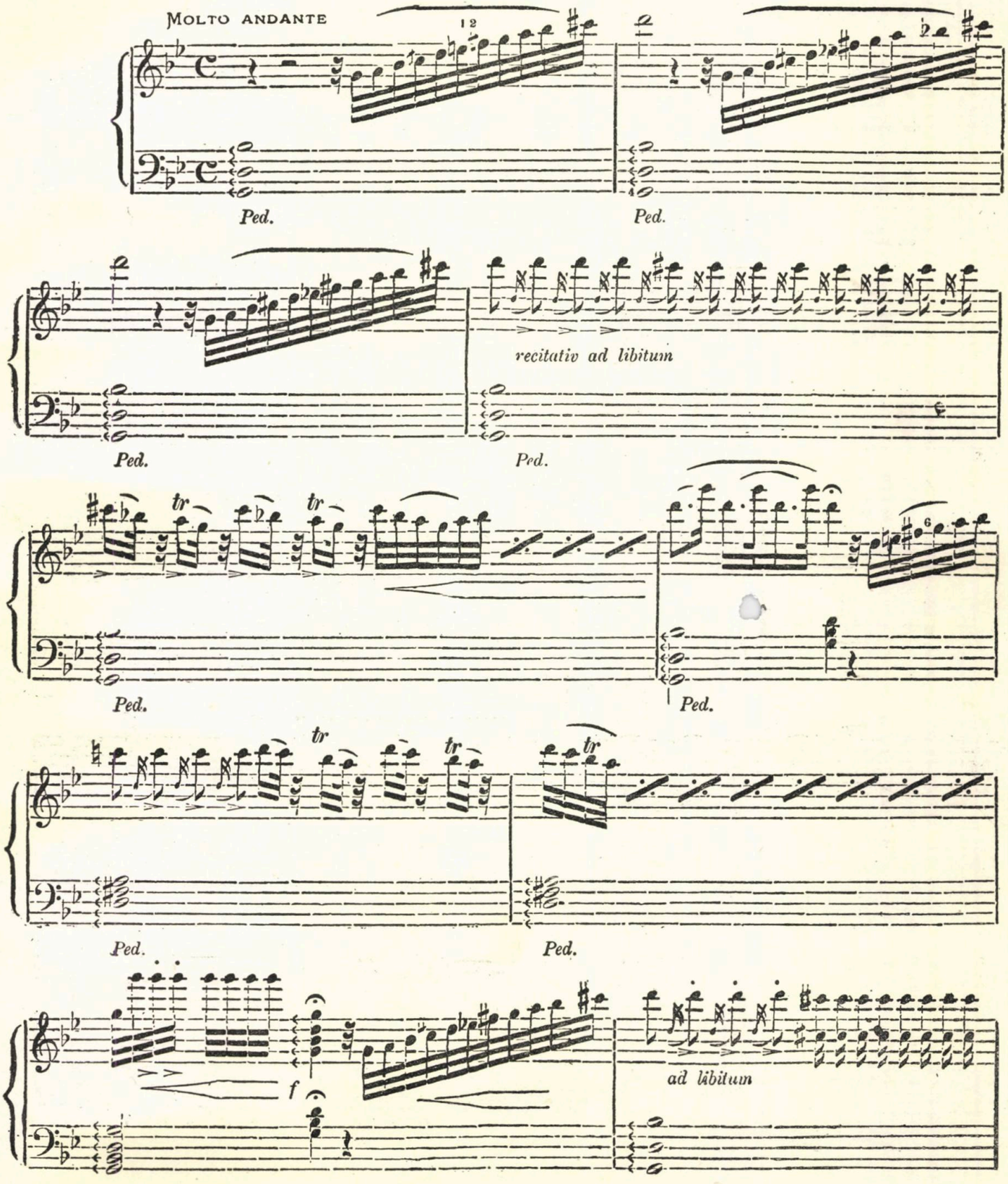

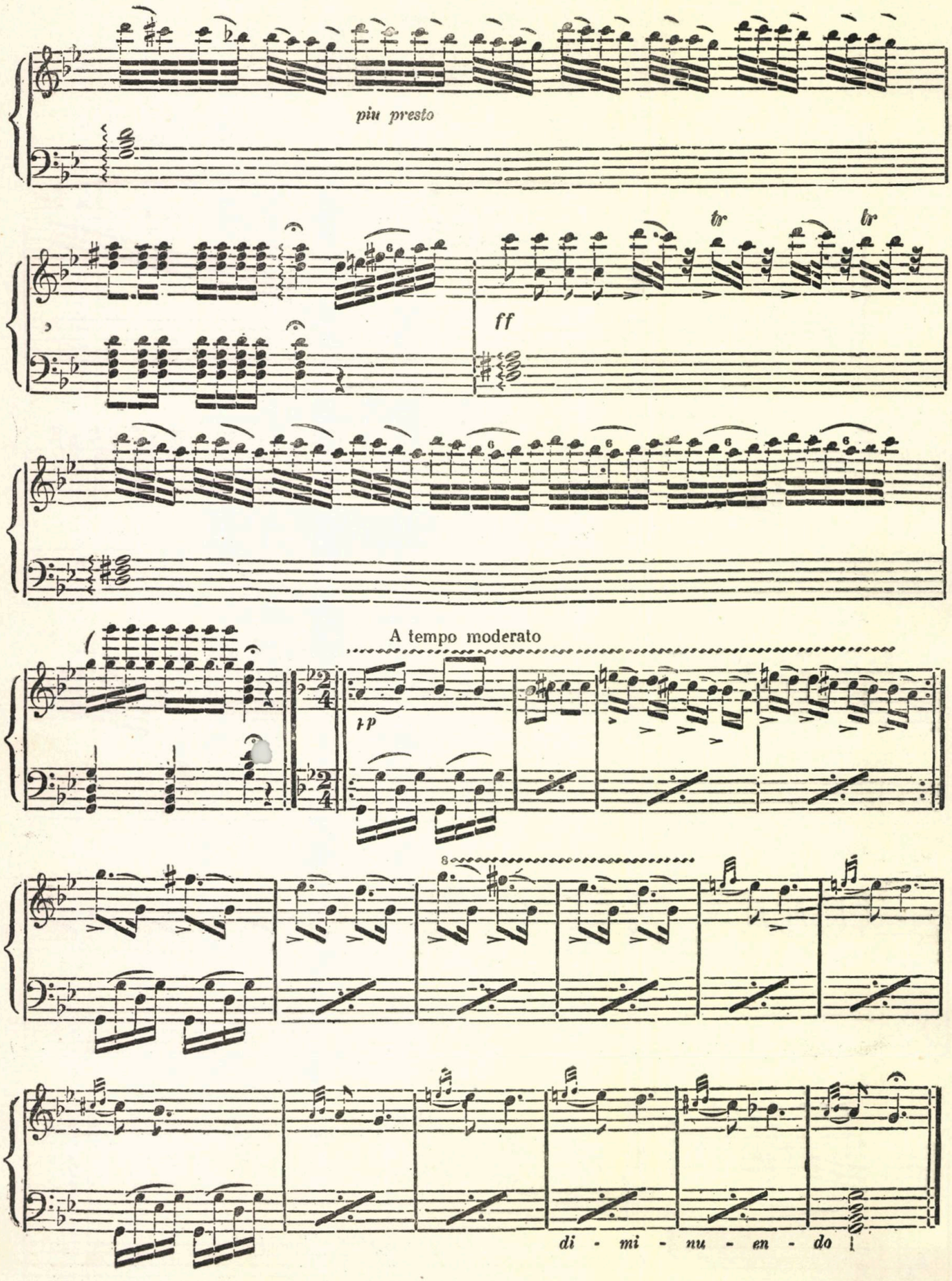
piu presto
tr
tr
ff
A tempo moderato
1p
8
di - mi - nu - en - do

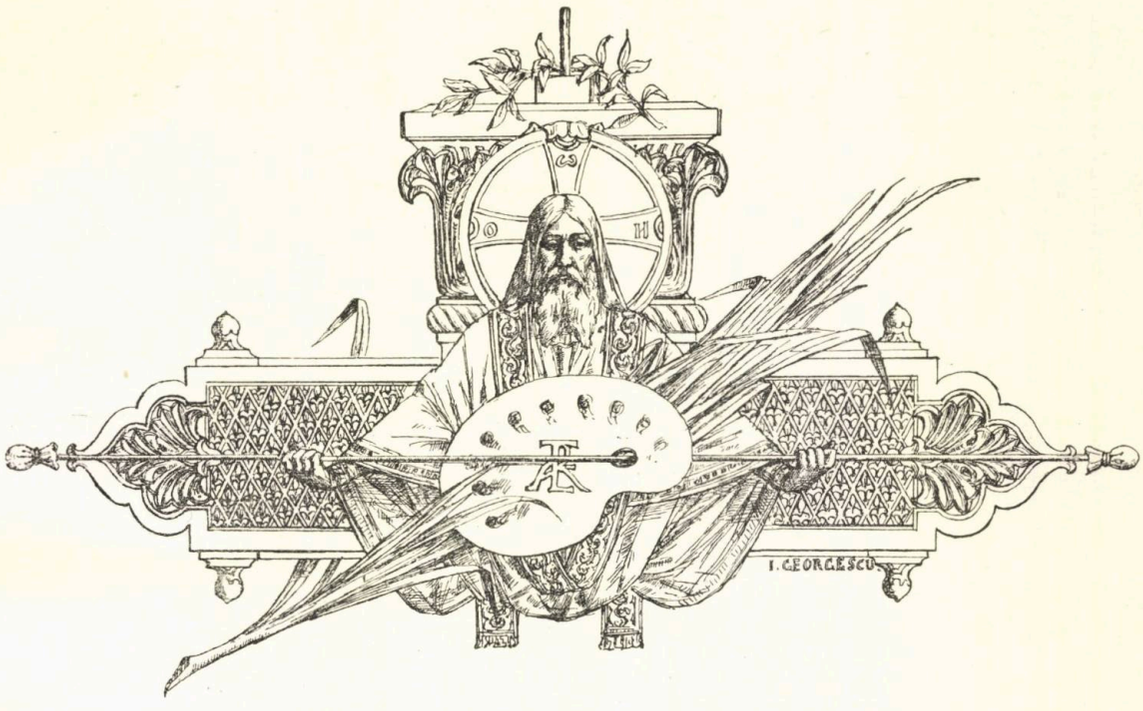

PĔCAT!...

Iluziĭ dulcĭ, plăpînde florĭ,
Voĭ în grădina vieţiĭ mele,
Aţĭ rĕsărit în albe zorĭ
Ca nişte triste viorele.

Şi-apoĭ... v'aţĭ vestejit apoĭ...
Povestea voastră, care 'nchee
Duios, e tristă ca şi voĭ...
Iar mama voastră ĭ-o femee.

. . . . . .

... Şi azĭ când re'nviaţĭ vĕ cânt
Iluziĭ, farmecele voastre.
Sunteţĭ frumoase florĭ albastre
Pĕcat că creşteţĭ pe-un mormînt!

JURĂMINTE...

Jurăminte, vorbe, toate-s
Spuma uneĭ mărĭ adîncĭ
Sbuciumată de furtuna,
Ce-o izbeşte greŭ de stâncĭ.

* * *

Iar când blond cu chip de ânger
Ese dalbul rĕsărit,
Marea doarme liniştită,
Spuma apeĭ s'a topit...

SYLVIO.

CRONICA

PATRIOTIZMUL IN LITERATURĂ

În ziua de 4 Martie, D. Ioan T. Florescu, tînĕrul şi distinsul nostru colaborator, — autorul nuveleĭ *Lacrimile luĭ Don Juan*, — a ţinut la Ateneŭ o interesantă conferinţă subt titlul: *Patria în literatură*, în care, după ce a arătat, cu talent şi pătrundere, cum sentimentul patriotic a inspirat, în literatura greacă, romană, franceză şi română, cele maĭ calde şi maĭ neperitoare paginĭ literare, a sfîrşit conferinţa sa cu următoarea încheiere pe cât de dreaptă pe atât de demnă de luare aminte.

. . . . . .

»Astăzĭ, constatăm cu părere de rĕŭ că patriotizmul în literatură e din ce în ce maĭ rar, iar în societate îşĭ tîrăşte viaţa cu greŭ, şi foarte adesea ultimelor luĭ gemete li se răspunde cu zîmbet saŭ fine ironiĭ. Literatura naturalistă a acestor din urmă 20 de anĭ, care a absorbit spiritele atât de mult pe cât le-a şi înşelat, ne-a desrădăcinat patriotizmul, ne-a desrădăcinat toate vechile noastre idealurĭ, fără să puie nimic în loc. Poezia, încetul cu încetul, pleacă cu bagajele eĭ de miragiĭ, cu vagoanele eĭ de sfinte iluziĭ!...

»Sublimul impasibil«, — cum a fost numit Leconte de Lisle, — a atacat, toată viaţa sa, cu energie pe naturaliştĭ, spunêndu-le, între altele, că sunt lipsiţĭ de imaginaţiune. Acuzaţia luĭ Leconte de Lisle este profundă şi în mare parte plină de adevĕr. Patriotizmul ca şi amorul ca şi prietenia, nu sunt decât niște copiĭ aĭ imaginaţiilor vaste şi arzĕtoare din trecut, himere, ideale, înnăscute, inventate de niște minţĭ care abundaŭ de poezie. Aceştĭ bogaţĭ fabricanţĭ de ideal le-aŭ creat în scrierile lor şi le-aŭ servit cititorilor. Ceĭ maĭ banalĭ, maĭ secĭ şi maĭ recĭ, ceĭ maĭ puţin patrioţĭ, ceĭ maĭ puţinĭ amoroşĭ, orĭ maĭ puţin prietenoşĭ din aceste »subiecte de operaţie« care sunt cititoriĭ, împinşĭ de curiozitatea inerentă naturiĭ omeneştĭ, începeaŭ a citi zîmbind neîncrezĕtorĭ, apoĭ treptat-treptat se lăsaŭ să fie prinşĭ în mreaja poeţilor: eraŭ, încetul cu încetul, seduşĭ de miile de nimicurĭ frumoase cu care poetul gătea şi ascundea idealul luĭ. In creerul cititoruluĭ fermecat se producea o

simplă operaţie de sugestiune, orizonturile luĭ se întindeaŭ, mintea luĭ strîmtă şi joasă se exalta din ce în ce, sentimentele luĭ în embrion se desfăceaŭ, creşteaŭ, se înnobilaŭ după modelele din cărţĭ, în virtutea legiĭ de imitaţie comună tuturor animalelor. Şi începea să bage de seamă că are o inimă, şi i se părea natural să moară el, de exemplu, românul din Dorohoĭ, pentru românul de la Mehedinţĭ, cu care nu s'a vĕzut niciodată şi cu care nu se va întîlni probabil niciĭ pe lumea cealaltă. Înţelegea iubirea, ghicea devotamentul, pricepea sacrificiul dezinteresat pentru patrie: domnea poezia!...

Dar într'o zi un mare scriitor creştin, Ernest Renan, spuse în Franţa aceste surprinzĕtoare şi melancolice vorbe: »la poésie est chose du passé!« şi fu o revelaţie. După ochiĭ ceĭ maĭ neîncrezĕtorĭ se tăiă definitiv vĕlul. Şi se observă de-odată că într'adevĕr poezia slăbise încetul cu încetul, că literaţiĭ — poeţĭ saŭ prozatorĭ — îşĭ mâncaŭ singurĭ idealurile: patriotizmul, amorul, amiciţia etc., întocmaĭ ca nişte Saturnĭ fataliştĭ care îşĭ înghiţeaŭ eĭ înşişĭ copiiĭ. Se observă că unul singur trăia şi se desvolta în ascuns. Jupiter - savantul, care trebuia să detroneze şi să ia locul într'o zi luĭ Saturn - poetul. Se privi tot maĭ bine împrejur şi toţĭ se convinseră că »patriote«, — cuvîntul admirabil inventat tot de un literat, (St. Simon în *Memoriile* sale pentru a lăuda pe marele Vauban), este azĭ echivalent cu »petit fou«, iar la noĭ în ţară cuvîntul de »patrioţĭ« fu ridiculizat în »patri-hoţĭ«. Se vĕzu că »amorul« a devenit astăzĭ aşa de mititel — un biet gîndăcel pe-o floare — atât de pipernicit, atât de scurtişor, aşa de slăbişor, că literaţiĭ contimporanĭ l'aŭ numit cu un nume de nimic, delicat şi drăguţ: »amourette«, el frumosul şi puternicul amor de altădată! Divina şi incendiatoarea »pasiune« a fost numită »passionette«, şi aşa maĭ departe.

Poeţiĭ şi prozatoriĭ de azĭ zugrăvind în scrierile lor, sub pretext de »realitate«, caractere schiloade şi pocite, dându-ne proza rece şi monstruoasă a vieţiĭ drept »paginĭ trăite« şi »fidelă psichologie«, sub pretext de ştiinţă şi progres: cozmopolitizm şi ironie, bizarerie şi scepticizm în loc de credinţă şi modele ideale, sensaţiĭ brute în loc de sentimente înnalte şi înnălţătoare, — iată una din multiplele cauze care, socotesc, aŭ grăbit dispariţia patriotizmuluĭ în societatea de azĭ.

. . . . . .

Cu toate acestea, o reacţiune va trebui să se arăte în curînd, căcĭ patriotizmul în literatură e şi frumos e şi util. E frumos, cum e frumos orĭce ideal moral, cum e frumos orĭce sentiment mare, nobil şi dezinteresat, cum e frumoasă poezia ea însăşĭ.

Pentru a fi poet adevĕrat, literat mare şi desăvîrşit, pentru a fi şi iubit şi »imediat« trebuincios, e necesar să fi atins toate idealurile societăţiĭ în care trăeştĭ, şi maĭ ales să cânţĭ idealurĭ într'o societate care nu le are.

Scriitorul sentimental, patriot, pune florĭ acolo unde se află o prăpastie; înbunează istoria unde ea este vitregă pentru patria sa; rĕzbună un popor contra brutalităţilor omeniriĭ întregĭ, îl ridică în faţa posterităţiĭ când documentele îl zdrobesc, îl face martir când e un simplu biruit şi cere pentru el coroana sfîntă de spinĭ, îl face drept şi generos când e învingĕtor şi îĭ încinge fruntea cu laurĭ neperitorĭ; aţîţă la victorie şi mîngîie la înfrîngere. Căcĭ dacă Istoria uneĭ ţĕrĭ învaţă »minţile«, »literatura patriotică« învaţă »inimile« la fapte marĭ. Patriotizmul literar crează pe eroĭ!..

Ion T. Florescu.

* * *

Viitoarea exposiţiune Grigorescu. — Celor ce iubesc frumosul, sufletelor alese care sunt ademenite de farmecul naturiĭ, care îşĭ petrec viaţa cu dorul saŭ cu ochiĭ spre ea ca spre o zare ideală, delicaţilor ce le plac a trăi, la eĭ acasă, în mijlocul lucrărilor de artă, femeilor distinse, pururea înclinate către frumos, tuturor acestora aducem ştirea că pictorul Grigorescu va deschide luna viitoare o exposiţiune la Ateneŭ.

Ilustrul artist român, al căruĭ nume a străbătut în lumea apusuluĭ,—deunăzĭ revista engleză *The Studio* se ocupa de el ca de o celebritate europeană, — omul care a refuzat direcţia şcoliĭ de bele-arte din Bucureştĭ spre a trăi la ţară, ca toată viaţa sa, şi a'şĭ continua munca-ĭ artistică, neîntreruptă nicĭ un moment şi de nimic, timp de 40 de anĭ, — pictorul înamorat de armoniile naturii, de frumuseţile câmpieĭ noastre şi ale vieţiĭ de la ţară, — surprinzătorul tainic al farmeculuĭ

şi duioşieĭ sufletuluĭ românesc, care ştie ca nimenĭ altul să întrupeze fioriĭ impresiilor sale, — cu un cuvînt, poetul liniilor şi culorilor firiĭ noastre, ne va înfăţişa din noŭ viaţa sa ideală de câţĭva anĭ, în aproape 300 de pânze.

Până însă în ziua când vom admira aceste lucrărĭ, a căror frumuseţe artistică ne-o închipuim de maĭ înainte, admirăm, ca în totdeauna, caracterul artistuluĭ, seninătatea şi tăria sufletuluĭ sĕŭ, dragostea luĭ de artă şi dispreţul suveran de sgomotul oraşelor şi de tot ce alcătueşte astăzĭ micele noastre patimĭ şi ambiţiĭ. De sigur, veacul de faţă n'a avut la noĭ decât douĕ caractere de adevĕraţĭ artiştĭ: pe Eminescu şi pe Grigorescu. Eĭ singurĭ aŭ fost absorbiţĭ cu totul de idealul lor; eĭ singurĭ aŭ uitat întreg restul lumiĭ, toate plăcerile şi onorurile vieţiĭ, spre a se consacra arteĭ; eĭ singurĭ aŭ înţeles că numaĭ în izolare se concep operile marĭ şi eterne.

Dacă Grigorescu ar trăi într'o lume artistică cultă, cu locul ce ţine el la noĭ şi cu frumuseţea vieţiĭ luĭ, ar fi obiectul unuĭ entuziasm obştesc, unor sĕrbătoririĭ şi aclamărĭ neîntrerupte, iar casa luĭ de la Câmpina ar atrage pururea peregrinările tinerimiĭ şi a iubitorilor de artă. Noĭ însă n'am ajuns încă să avem o conştiinţă naţională; n'am ajuns încă să înţelegem că preceptul celor 10 poruncĭ: »cinsteşte pe tatăl tĕŭ şi pe mama ta, dacă vreĭ să trăeştĭ mult timp«, se aplică poate maĭ drept popoarelor decât indivizilor.

Să sperăm însă că ziua de mâine ni se va arăta subt o lumină nouă.

A. Costin.

TEATRUL NAŢIONAL

Răsvan şi Vidra, poemă dramatică în cincĭ cânturĭ, de d-nu *Bogdan Petriceicu Hasdeŭ*.

In orĭce ramură a activităţiĭ omeneştĭ sunt producţiunĭ a căror valoare nu se contestă, al căror merit odată proclamat se preface în pildă, a căror situaţiune odată câştigată se consideră ca inexpugnabilă şi devine oarecum de drept divin. Veacurile trecênd pe deasupra lor, nu fac alt decât să le aducă nouĕ rĕsunete de admiraţiune cu fiecare moment ce trece, aşa că, consfinţite de timp, ele iaŭ caracterul unuĭ termen de comparaţiune, uneĭ mĕsurĭ cu care se mĕsoară noele producţiunĭ ale geniuluĭ omenesc.

Orĭce geniŭ creator, orĭce creer care cugetă şi produce, trebue să aibă năzuinţa de a'şĭ vedea opera aşezată alăturĭ cu acele icoane felurite şi nenumĕrate, cărora omenirea le-a dat un loc în templul admiraţiunilor sale. In momentele entuziaste ale creaţiuniĭ, autorul uneĭ opere de artă nu-şĭ vede copilul decât cum şi-l închipueşte şi, rîvnind pentru el gloria nemuritoare, cu ochiĭ luaţĭ de lumina visuluĭ sĕŭ, nu bagă de seamă maĭ nicĭodată defectele şi diformităţile prunculuĭ pe care l'a dăruit cu viaţă.

Maĭ tărziŭ, când după primul născut a venit al doilea, al treilea şi maĭ mulţĭ alţĭ fiĭ aĭ minţiĭ sale, autorul poate el însuşĭ face o deosebire între eĭ, defectele fiecăruĭ prunc îĭ rĕsar înainte şi le vede şi el desluşit, cum le vĕzuse înainte vreme criticul care comparase noiĭ veniţĭ cu icoanele din templu.

Când însă copilul e fiŭ unic, (căcĭ *Răsvan şi Vidra* este singura poemă dramatică a d-luĭ Hăşdeŭ), când el este şi Rubin şi Veniamin, atuncĭ bietul tată, în înduioşarea sa părintească, nu e în stare, o viaţă întreagă, să vază diformităţile odraslеĭ iubite, adorate, admirate fără marginĭ, şi criticul poate să toarne şiroae de lumină pe bietul diform, poate să desfacă cu scalpelul cărnurile luĭ şi să arate diformităţile scheletuluĭ şi osificarea mĕduveĭ, fericitul autor, încărunţit în credinţa sa, va clătina zîmbind din cap şi va rĕspunde:

— Nu eŭ mĕ înşel, ci tu; copilul meŭ e frumos şi viaţa luĭ e fără de sfîrşit.

... Eŭ ţin cu aceĭ care respectă iluzia ca cea maĭ dulce fericire a omuluĭ, şi cred că e bine să nu deştepţĭ un rob adormit, pentru că visează poate libertatea. Dar când iluzia nu se poate distruge, ce rĕŭ aş face spunênd lucrurile cum îmĭ par mie? Ba chiar poate că fac un bine, arătând altora amăgirea, de altfel respectabilă, a părtiniriĭ părinteştĭ.

Dacă, în adevĕr, d. Hăşdĕŭ, cu prilejul ediţiuneĭ a patra a pieseĭ *Răsvan şi Vidra*, ar fi arătat în prefaţa eĭ cea maĭ mică îndoială asupra valoriĭ poemeĭ sale dramatice, de sigur că n'aş maĭ fi venit eŭ să pun umĕrul la sdruncinarea uneĭ vechĭ şi scumpe iluziĭ a ilustruluĭ nostru filolog şi istoriograf. Dar credinţa d-sale se vede a fi atât de neclintită, calităţile fiuluĭ sĕŭ i se par atât de nediscutabile, »limpezirea socoteleĭ« cu d. Carp, criticul de altădată, e plină de o ironie aşa de falnică, ba chiar seamănă aşa de mult cu un victorios *pean*, încât, zĕŭ, nu mĭ-e teamă ca observaţiile mele, ale unuĭ neînsemnat oarecare, să pătrunză în cetăţuia de iluziĭ locuită de venerabilul autor, nicĭ chiar să-ĭ bată destul de tare în poartă pentru a turbura tăcerea acestuĭ locaş al visuluĭ.

Totuşĭ, un fapt mĕ neliniştеşte: în 1867 poema se numea »dramă istorică«, şi azĭ, în ediţia a patra, drama e numită »poemă dramatică«. Pentru ce această schimbare? E de observat că în 1867 d. Carp scria că drama d-luĭ Hăşdĕŭ e lipsită de principala calitate a uneĭ piese de teatru, de acţiune, ba încă de unitate în acţiune, şi că astăzĭ d. Hăşdĕŭ îşĭ desbotează opera şi în loc de dramă îĭ zice poemă. Oare nu este aceasta a recunoaşte dreptatea criticiĭ adresate drameĭ? Şi, dacă da, această recunoaştere nu ar fi cumva dovada uneĭ prime îndoelĭ asupra valoriĭ întregeĭ sale lucrărĭ? Poate ... Dar eŭ prefer să cred că d. Hasdeŭ, ca un om de spirit ce este, a făcut o concesiune d-luĭ Carp şi atâta tot. — Nu vreĭ să fie dramă, domnule? Fie dar poemă!... Credinţa însă 'şĭ-a păstrat-o neatinsă.

Ştiŭ bine că d. Carp, dialectician fără pereche, îşĭ va menţine critica sub cuvînt că schimbarea coperteĭ nu schimbă şi cartea. Dar eŭ unul nu-l voiŭ urma pe această cale. Mĕ mulţumesc cu declaraţiunea d-luĭ Hăşdĕŭ că drama d-sale e numaĭ o poemă dramatică şi o voiŭ studia din acest punct de vedere. Ş'apoĭ publicul, nefiind compus numaĭ din spirite de elită ca d. Carp, e maĭ îngăduitor, maĭ eclectic în materie de teatru, şi, dacă a citit pe Aristotele şi pe Schopenhauer, dacă cunoaşte regulile celor treĭ unităţĭ saŭ ideile mareluĭ filozof german, el admite totuşĭ să se scrie lucrurĭ frumoase chiar în ciuda lor. El aplaudă dramele luĭ Victor Hugo, care sunt maĭ mult nişte poeme dramatice, şi piesele luĭ Caragiale, care sunt nişte studiĭ de moravurĭ abia ceva maĭ complicate decât mimiĭ antichităţiĭ greceştĭ. Este dar logic ca el să aplaude şi pe *Răsvan şi Vidra*, deşi vede că piesa nesocoteşte preceptele clasice, deşi se simte icĭ colea părăsit de entuziasm şi de emoţiune.

Eĭ bine, fără a ne înarma cu apoftegmele nicĭ unuĭ filozof şi nicĭ uneĭ şcolĭ, de ce nu ne-am întreba pe noĭ înşine care este pricina acesteĭ lipse de entuziasm şi chiar de emoţiune ce resimţim, în unele momente, în desfăşurarea poemeĭ d-luĭ Hăşdĕŭ? Nu-ĭ cerem să ne covîrşească mintea şi sufletul nicĭ ca o tragedie clasică nicĭ ca o dramă a luĭ Shakespeare, dar cel puţin să ne intereseze pînă la sfîrşit ca o piesă istorică modernă, ca un *Louis XI*, ca o *Theodora*. Pentru ce poema d-sale rĕmâne dincoace de dramele luĭ Casimir Delavigne saŭ ale luĭ Sardou?

Mi se arată un rĕspuns într'acest fapt că d. Hăşdĕŭ este maĭ mult istoriograf decât dramaturg şi că investigaţiunea istorică a stînjinit la d-sa libera acţiune a drameĭ. Cea maĭ bună dovadă că această explicaţiune e verisimilă o găsesc în chiar poema de faţă, în care actul întâĭ — saŭ cântul întâĭ, cum zice autorul — este cel maĭ bun din toate cincĭ. Acesta este în adevĕr un act, şi nicĭdecum un cânt, şi constitue singur o dramă puternică, cu acţiune repede, cu peripeţiĭ pline de interes, cu patimĭ covîrşitoare, cu o catastrofă teribilă şi neprevĕzută. In adevĕr, iacă un om de rînd, un ţigan, care 'şĭ ridică sufletul deasupra stăriĭ luĭ sociale şi care, vĕzênd înjosirea celor de sus, îĭ biciueşte cu satira. El e interesant. Dar iacă un fapt de nimic care va avea o îngrozitoare înrîurire asupra vieţiĭ acestuĭ om: un boer, bogat şi avar, îşĭ perde punga. Răsvan o găseşte şi, nevoind să o păstreze pentru sine, o dărueşte unuĭ biet bĕtrân. Iacă-l maĭ mult decât interesant: el a devenit simpatic. Punga e grea, bĕtrânul n'are ce face cu atâţia banĭ, un galben îĭ ajunge. »Dă restul altor săracĭ ca mine«, zice el, şi-şĭ vede de drum. Satira luĭ Răsvan însă, lipită de un stîlp, adună lumea care citeşte şi rîde. Marele vătav trece, aude, se supĕră, vrea să trimeată la spînzurătoare, crezêndu-l autorul libeluluĭ, pe un dascăl care citea. Răsvan nu va răbda ca altul să-ĭ plătească vina: el se denunţă, ia rĕspunderea actelor sale şi cu bucurie îşĭ va pune singur ştreangul de gît, căcĭ e sătul de amarul şi nedreptatea vieţiĭ. Iacă-l şi maĭ mult decât simpatic: omul de rînd e nobil, e admirabil,

el ne-a cucerit. Slujitorii îl »înhaţă«; dar soseşte Sbierea, boerul avar care-şi pierduse punga. El o caută, o vede la brîul luĭ Răsvan, o ia, numĕră baniĭ, găseşte un galben lipsă, şi reclamă la vătav să i se restitue galbenul. Dacă ţiganul nu-l poate restitui să-l plătească stăpînul ţiganuluĭ. Dar Răzvan nu e rob la nimenĭ.

Sunt ţigan iertat, jupâne: ţiganul luĭ Dumnezeŭ,

rĕspunde el. Iertat? Apoĭ în cazul acesta lucrul e foarte simplu: Sbierea invoacă pravila care zice:

Furul să se dea aceluĭ de la care a furat.
Dă-mi-l rob.

şi obţine despăgubirea cerută: Răsvan îĭ cade în robie, Răsvan va fi rob pentru un galben, pentru că a făcut o pomană, pentru că a fost bun şi milostiv, Răsvan, omul nobil, admirabil, pentru care toate inimile noastre bat la o laltă, nu scapă de ştreangul calăuluĭ decât ca să cază în grozava robie, cu atât maĭ înjositoare cu cât robul e maĭ mîndru şi stăpînul maĭ infam şi maĭ scîrbos, cu atât maĭ oribilă cu cât e maĭ nedreaptă.

In acest act d. Hăşdĕŭ a deschis imaginaţiuniĭ şi sufletuluĭ sĕŭ poarta cea mare. Acţiunea s'a înjghebat răpitoare, s'a legat strîns de caracterele »feţelor«, cum zice foarte neaoş d-sa, ne-a prins, ne-a pătruns, ne-a furat, trup şi suflet, în goana eĭ spre deznodămîntul necunoscut. Actul acesta alcătueşte zoriĭ luminoşĭ aĭ unuĭ capod'operă.

Dar, deacum încolo, nu ştiŭ ce nouriĭ se întind pe cer şi ne ascund până în seară splendoarea unuĭ astru cu zoriĭ atât de fericiţi; de-acum, arzĕtoarele emoţiunĭ ale actuluĭ întâĭ se maĭ încearcă, dar fără izbîndă, să ocupe un moment scena în actul al doilea, apoĭ dispar şi nu maĭ revin: imaginaţiunea şi sufletul poetuluĭ s'aŭ întors acasă şi în locul lor aŭ pornit înainte, cu poema, recea erudiţiune, recea ingeniozitate a istoriografuluĭ; de-acum rătăcim cu Răsvan prin codrul Herţiĭ, prin tabăra leşească, pe marginea Nistruluĭ, prin Suceava, par'că prin lumea întreagă suntem meniţĭ a pribegi pentru a redobîndi acele situaţiunĭ dramatice, acele admirabile momente de la Iaşĭ. In zadar găsim pe Vidra; în zadar ne întîlnim la tot pasul, când cu moş Tănase, când cu Sbierea, când cu marele vătav; în zadar facem cunoştinţe noŭĕ, în zadar toate, eroul d-luĭ Hăşdĕŭ şĭ-a lăsat în beciurile mucegăite unde şĭ-a trăit robia, toată căldura comunicativă a inimiĭ, toată înălţimea filfiitoare a cugetuluĭ, tot sufletul, tot geniul.

Şi aceasta pentru că în actul întâĭ el e fiul d-luĭ Hăşdĕŭ, creaţiunea sa, produsul singureĭ sale imaginaţiunĭ, pe când de aci încolo are să fie o fiinţă oarecum reală, istorică, cu viaţa sa proprie, cunoscută, fără evenimente importante, fără caracteristică însemnată pe care să se sprijinească o acţiune dramatică; Răsvan e o faţă fără relief, banală chiar, maĭ ales în acel sfîrşit al veaculuĭ al XVI-lea unde ambiţioşiĭ şi rîvnitoriĭ de domnie nicĭ nu se maĭ numĕraŭ. D. Hăşdĕŭ voind să ne înfăţişeze un ambiţios, nu ne-a arătat decât un pribeag. Ce deosebire dacă, în loc de a urmări pe Răsvan din act în act şi din scenă în scenă cu documentele istorice în mână, ni l-ar fi arătat acolo, în beciurile luĭ Sbierea, zbuciumat de patimĭ şi de ură, rĕsculând robiĭ, dând foc caselor, măcelărind boeriĭ adunaţĭ la vre-un ospĕţ, şi admirat de Vidra din cauza tocmaĭ a desfrîuluĭ patimelor sale. Apoĭ ea, inteligentă şi rece, dominându-ĭ caracterul, punând frîŭ acesteĭ forţe brutale şi mânând-o drept la domnie. Maĭ apoĭ, amîndoĭ pe tron, îmbătaţĭ de suprema putere, perzând acel cumpĕt pe care Dumnezeŭ îl răpeşte celŏr meniţĭ să piară, învinşĭ de Aron. In sfîrşit, el, osîndit la ţeapă, străbătând dispreţuitor mulţimea care rîde şi zbiară, saŭ murind de mâna Vidreĭ, în îmbrăţişarea din urmă, saŭ... Maĭ ştiŭ şi eŭ?

Ce deosebire, în adevĕr, dacă acţiunea dramatică ar decurge din firea personagiilor iar nu din teza istorică, dacă interesul scenelor ar fi căutat în ciocnirea caracterelor iar nu în resfoirea unor documente!...

Istoria nu are alt rol la Teatru decât de a procura câteva nume propriĭ şi cadrul uneĭ drame. Eroiĭ, caracterizaţĭ de istorie, trebue să poarte fără şovăire caracterul lor, la nevoe accentuat chiar de dramaturg şi, dacă unele situaţiunĭ din viaţa lor istorică pot servi acţiuniĭ dramatice, auto-

rul este în drept a le întrebuința cu aceeași libertate ca pe acele născocite de imaginațiunea sa, fără a ține seamă de nicĭ o cronologie, de nicĭ un restimp, pentru că drama are datoria să nu ne înfățișeze, din viața întreagă a uneĭ ființe, decât numaĭ acele câteva momente în care patima eĭ predominitoare a fost atins culmea. Restul este indiferent și de nesocotit.

Totuși, dramaturgul nu-și poate permite să iasă din împrejmuirea cu care istoria mărginește viața morală și materială, adică ideile și mijloacele de acțiune ale eroilor sĕĭ, fără a violenta știința și bunul simț. Este, în adevĕr, tot atât de absurd de a pune sentimente de toleranță în gura luĭ Torquemada cât de a înarma mâna luĭ Brutus cu un revolver. Și cu toate astea mulți cad în asemenea vină și nu din neștire de sigur.

D. Hășdĕŭ, ale căruĭ studiĭ neobosite i-aŭ permis să aibă ca un soiŭ de intuițiune a vieții trecutuluĭ, pune în scenă o mulțime de ființe al căror adevĕr ne izbește, ne pĕtrunde; astfel sunt dascălul, Rĕzașul și Vulpoĭ, Minsky și Piotrowsky, ceĭ treĭ ostașĭ leșeștĭ, iscoada muscălească, ciobanul, moș Tánase, etc. Ascultându-ĭ cum își povestesc păsurile și necazurile, simți lămurit că autorul i-a zărit — viziune luminoasă — trăindu-și traiul subt ochiĭ sĕĭ și că ni i-a înfățișat cum ĭ-a vĕzut, fără a maĭ adăuga nimic de la sine. Scenele în care dînșiĭ apar reînviază pentru noĭ în modul cel maĭ plastic niște vremurĭ adînc turburate, niște caractere, niște moravurĭ ale unuĭ popor nenorocit, șters acum de pe fața pămîntuluĭ. Dialogul acestor fețe, în care, ce e drept, nota comică domină, e simplu, viŭ, natural, plin de relief și de pitoresc și se simte că autorul nu a fost stînjinit de nimic când l'a scris, ca și cum n'ar fi avut să-l compună, ci numaĭ să-l culeagă din gura lor.

Dar priviți acuma lucru de necrezut: acelaș autor, care cu atâta ușurință de pană și cu atât adevĕr ne desinează această droae de *seigneurs sans importance,* pare muncit de o nălucă, pare stînjinit de o luptă sufletească când ne prezintă pe Vidra și pe Răsvan, personagiile politice ale drameĭ; și noĭ, spectatorĭ saŭ cititorĭ, ne dăm cu bine seamă că aceste douĕ fețe istorice sunt maĭ convenționale decât celealte, că emit niște ideĭ necunoscute pe vremea lor, ba chiar că nu sunt de loc ființe ale aceleĭ vremĭ. Și dacă le privim maĭ de aproape, începem a desluși că ele sunt turnate în tiparul unor idealurĭ de maĭ alaltăieriĭ, că d. Hășdĕŭ, când țintea ochiĭ asupra lor, acolo, în negura istorieĭ, avea cugetul fulgerat de licărirea ideilor democratice moderne, avea judecata turburată de zgomotul revendicărilor sociale formulate în zilele noastre, și că, prin urmare, trebuia fatal să ajungă la această greșală de a da acțiunilor unor oamenĭ de altădată mobilurile oamenilor de azĭ. Produsul a fost, cum se vede, o ființă ibridă și bizară: în loc de un aventurier, după cum și era, Răsvan a eșit un fel de patriot, de *sans-culotte;* în loc de un condotier ambițios din veacul al XVI-lea, un demagog de la 48. De altminteriĭ, o ființă ordinară, și negăsind nicĭ un ecoŭ în sufletul nostru.

Acest mod de a privi trecutul politic prin prizma ideilor noastre ambiante nu este propriŭ d-luĭ Hășdĕŭ, nicĭ nu trebue învinuit d-sa de o asemenea invențiune, deși cel dintăĭ la noĭ, cu cartea sa *Ion Vodă cel cumplit*, a introdus în studiul istorieĭ acest procedeŭ ciudat. Nu. Această enormitate are drept părinte unul din geniile cele maĭ strălucitoare ale veaculuĭ nostru, pe impulsivul și partialul Michelet, care, reducênd toate aspirațiunile oamenilor din toate timpurile la câteva desiderate democratico-sociale, căutând să deslege toate problemele politice ale veacurilor prin câteva formule ale liberalizmuluĭ din zilele sale, judecând în sfîrșit (și cu ce asprime!) activitatea societăților trecute numaĭ și numaĭ cu codul vederilor moderne, a obținut acest rezultat monstruos de a face din glorioasa istorie a Franțeĭ un fel de pamflet.

Pamfletul e admirabil, sublim chiar dacă vreți, dar pamflet rĕmâne pentru cugetul străvĕzĕtor ce nu lasă entuziasmul să orbească judecata, nicĭ frumusețea formeĭ să tămăiască parțialitatea fonduluĭ.

In drama sa istorică d. Hășdĕŭ ducênd până la extrem consecințele prejudecăților sale, nu s'a mulțumit să exalteze abnegațiunea, vitejia, mărinimia oamenilor din popor, ci a stabilit în fapt că nimenĭ alțiĭ decât eĭ nu puteaŭ fi înzestrați cu asemenea sentimente. Deaceea a și pus în fața lor, ca un categoric contrast, controlat și aprobat de știința istorieĭ, câteva fețe boerești plămădite cu singurile însușirĭ ce le-ar fi propriĭ, cu avariția, cruzimea și mișelia.

Aşa să fi fost oare? Nu era nicĭ un boier în nenorocita aceea de Moldovă a veaculuĭ al XVI-lea care să nu fie crud, calic saŭ mişel? Cine poate admite una ca asta? Chiar de nu ar desminţi-o paginele letopiseţelor, eŭ tot nu m'aş îndura să cred că astfel aŭ fost strămoşiĭ acelor bărbaţĭ care în zilele noastre spun că îşĭ plătesc poliţele boier-boiereşte.

Dacă dar adevĕrul nu este cum reese din drama d-luĭ Hăşdĕŭ, dacă nu ştiinţa istorieĭ l'a silit să ne înfăţişeze un tabloŭ atât de uricios al boerimeĭ de pe vremea luĭ Răsvan, ce alt motiv a putut avea d-sa? La această întrebare nu găsesc decât un rĕspuns: că d-sa a voit, pe umeriĭ unuĭ Sbierea, unuĭ Gane, unuĭ Başotă, să biciuiască boerimea decăzută din vremea sa. Dar aceasta nu maĭ este istorie, este satiră, şi nu este nicĭ satiră, căcĭ satira este dreaptă, şi e nedrept a pune în socoteala boerimeĭ de la sfîrşitul veaculuĭ al XVI-lea ticăloşia urmaşilor eĭ cu două veacurĭ maĭ târziŭ. In acest cas, satira devine pamflet. Dar fie pamflet, fie satiră, când acest gen se urcă pe scenă, el se poate însoţi cu comedia, dar cu drama nu, şi maĭ ales cu drama istorică.

....Condeiul mĭ-o luă înainte şi uĭtaiŭ de bună seamă că *Răsvan şi Vidra* nu maĭ e, de vre-o patru anĭ încoace, dramă istorică, ci pur şi simplu poemă dramatică. Apoĭ nu sunt nicĭ eŭ de vină dacă mĕ încurc; buclucaşele acelea de ediţiunĭ să ducă pĕcatul: aci autorul, într'o prefaţă, vorbindu-ne de teatru şi spunêndu-ne că piesa luĭ se joacă în fiecare an, o numeşte poemă; aci, în altă prefaţă, împărtăşindu-ne dificultăţile ce a învins în curăţirea limbiĭ de neologisme urîte, în colorarea stiluluĭ cu termenĭ întrebuinţaţĭ pe vremea luĭ Răsvan, în punerea dialoguluĭ în versurĭ, poema e zisă dramă, — Dumnezeŭ să maĭ înţeleagă! De aceea iertaţi-mĕ şi d-voastre, dacă mĕ leg de acţiunea drameĭ când e vorba de poemă, şi de stil şi versurĭ când e vorba de dramă.

De altminteri, chiar d. Hăşdĕŭ i-a fost pierdut rostul de la început, căcĭ neavînd alta în gînd decât să facă o dramă, nu a scris versurile decât în vederea dialoguluĭ şi a recităriĭ scenice Actorul avea de debitat un rol pe un ison normal, ridicând numaĭ icĭ colea tonul pentru a sublinia. vre-un vers maĭ însemnat, coprinzĕtor al uneĭ ideĭ maĭ poetice saŭ maĭ măreţe. Apoĭ dialogul iar trebuia să-şĭ apuce calea croită şi isonul iar să se coboare pe coarda mijlocie. Şi astfel, ţinêndu-se mereŭ de planul făcut, autorul a dus-o cu bine din scenă în scenă, din act în act, pînă la sfîrşitul pieseĭ.

Totul ar fi fost de minune şi nimic n'ar fi împiedicat mersul opereĭ spre vecĭnicie, dacă d. Carp, muşcat de tăunul criticiĭ, nu s'ar fi năpustit asupra acţiunii dramatice ca taurul asupra unuĭ picador. Intr'o clipă cal şi călăreţ aŭ fost aruncaţĭ în aer, rĕsturnaţĭ în ţĕrînă; încă o lovitură şi taurul victorios era să tîrască prin arenă, trofee sângerânde, măruntaele sfîşiate ale nenorociteĭ drame. Deja un strigăt umple amfiteatrul: Bravo toro! Ce face d. Hăşdĕŭ? El stă loculuĭ. Lăsa-va taurul să triumfe? Nu, desigur. De odată, hotărît şi dibaciŭ, cum se cuvine să fie un mîndru matador, el desfăşură zîmbind şi dintr'un singur gest plin de ironie o neaşteptată muletă. Monstrul o priveşte plin de mirare; pe dînsa staŭ scrise două cuvinte care 'l uimesc: *poemă* dramatică.

Picadorul a scăpat în adevĕr cu viaţa; el fuge, schiopătând, de se ascunde afară din bariere. Dar lupta nu e terminată: taurul şi toreadorul staŭ faţă în faţă; monstrul pare că întreabă:

— Cu ce o să te aperĭ de mine? Nu maĭ eştĭ picador, eştĭ altceva: prea bine. Dar nu vĕd la îndemâna ta acele bandiere elegante şi împanglicate ce se aruncă două câte două ca versurĭ splendide, ce poartă plesnitorĭ în vîrfurĭ ca nişte rime sonore şi înfocate; nu vĕd picioarele tale călcând într'un ritmu regulat şi armonios ca jocul silabelor în cadenţa prosodică; în dreapta-ţĭ puternică nu fulgerează spada lată, cu limba mlădioasă, cu tăişul drept şi ascuţit, cum e stilul largelor perioade...

Din fericire însă d. Carp s'a lăsat de critică şi nu va relua condeiul pentru a purica în poemă cum a puricat în dramă. Dacă versurile uneĭ drame nu l-aŭ satisfăcut acum treĭzecĭ de anĭ, ce ar zice d-sa când aceleaşĭ versurĭ voesc să fie astăzĭ ale uneĭ poeme, adică ale uneĭ opere care nu numaĭ se ascultă dar care se şi citeşte? Ce grozav s'ar sbîrli (fie zis fără nicĭ o aluzie rĕutăcioasă) dacă i s'ar pune subt ochĭ, negru pe alb, exemple de acestea, cărora poate nu le-ar fi luat seama, auzindu-le numaĭ din gura actorilor:

Am pescuit-o acuma pe-uscat fără multă trudă...
Mai bine acum dintr'o dată să'i **înfig măciuca***'n pept...*
Tu ai o faţă cam proastă...
Feluri de feluri de frunze...

Şi sunt aşa vre-o cincizeci la sută.

Ce e drept că printre celelalte cincizeci se găsesc şi unele cum e acesta, când Răsvan întreabă pe Vidra dacă îi pare rĕu

C'a picurat o nădejde peste un noian de jale.

Şi dacă nu ar rĕmâne în amintirea spectatorilor decât acele câteva versuri, tot bine ar face direcţiunea Teatruluĭ Naţional să reprezinte cât mai des poema dramatică a d-luĭ Hăşdĕu. Ea nu se poate numi un capo d'operă, dar este incontestabil cea mai frumoasă dramă istorică a literaturiĭ noastre.

A. Davila.

* * *

Pianista Aurelia Cionca. — In seara de 25 Martie, am avut plăcerea să revedem, la Ateneu, pe copila Aurelia Cionca, care, deşi poate n'are încă 10 ani, a ştiut să ţie publicul subjugat, tot timpul concertuluĭ, sub farmecul sunetelor claviruluĭ sĕu. Intre însuşirile eĭ artistice ne-a impresionat, în executarea *sonateĭ în re minor* de Beethowen şi în *Impromptu* de Schubert (op. 90, No. 4), — amîndouĕ bucăţĭ clasice şi profunde — inteligenţa muzicală a micĭĭ pianiste. In *Berceuse* de Chopin — bucată de un lirism blând-dureros — ca şi în *Tema variată* de Chaminade, artista a dat dovadă de o rară delicateţă de sentiment; în *Rossignol* de Liszt de o surprinzĕtoare dexteritate. In sfîrşit, cu *Rapsodia română* de Lubicz, ea ne-a făcut să înţelegem toată frumuseţea şi duioşia accentelor muziciĭ noastre populare. Publicul — ales şi cunoscĕtor care umplea sala Ateneuluĭ — a ascultat-o cu o religiositate plină de admiraţie şi ĭ-a făcut cele mai călduroase ovaţiĭ. M. S. Regina, pururea gata de a încuraja orĭce tresărire de talent românesc, a adus copiliţa în loja Sa şi a sărutat o de mai multe orĭ în entuziasmul publiculuĭ adînc mişcat.

Aurelia Cionca e de sigur una din acele precocităţĭ artistice, căreia i se poate prevesti cu uşurinţă un viitor strălucit, poate nu numaĭ ca distinsă artistă română, ci chiar ca o ilustraţie europeană, cum e Enescu,— cu care cine ştie de nu vom vedea-o într'o zi concertând alăturĭ.

* * *

Concertele simfonice de sub conducerea D-luĭ Wachmann. — Aceste audiţiunĭ interesante îşĭ urmează şi anul acesta cursul lor regulat; aşteptăm încheierea serieĭ pentru a împărtăşi cititorilor noştri impresiunea ce ele ne-aŭ făcut de astădată şi meritul care-l are apreţiatul Director al Conservatoruluĭ în rĕspîndirea a muziciĭ clasice la noĭ.

A.

REVISTA REVISTELOR

La nouvelle revue, de la 1 Martie, ne prezintă, subt o lumină clară și un colorit ales, câteva *portraits et médaillons du second empire*, datorite îndemânaticeĭ pene a luĭ Corentin Guyho. Guyho zugrăveşte şi ne redă cu multă sinceritate imaginea, ştearsă aproape din amintire, a conteluĭ Walewschi, susţinătorul dorinţelor exprimate de românĭ prin divanurile ad-hoc, a marchizuluĭ Lavalette şi a bancheruluĭ Alfred Leroux.

Contele Ch. de Mouy analizează cu multă răbdare relele pe care *l'inconscience* — după autor, caracteristica secoluluĭ nostru — le-a făcut claseĭ literaţilor.

Sens studiază *l'église orthodoxe et la politique austro-hongroise.*

In fruntea numĕruluĭ de la 15 Martie al acesteĭ reviste găsim *Deux courts récits,* de cunoscutul scriitor italian M. A. Fogazzaro. Intr'un stil curgĕtor şi natural, cu un spirit de observaţiune surprinzĕtor, ne prezintă în aceste două scurte poveştĭ vanitatea omenească.

Cu multă poezie Corentin Guyho descrie viaţa politică a conteluĭ Portalis, a cardinaluluĭ Gousset şi O'Quin.

Sub titlul *Prisonnier*, se publică un scurt extract, dintr'un sensaţional volum al prinţuluĭ Georges Bibesco. Această parte cuprinde capitularea luĭ Napoleon la Sedan.

Antoine Albalat se încearcă, în *Michelet artiste*, să analizeze substanţa interioară a acestuĭ minunat talent artistic, poet în *L'insecte et l'oiseau,* care cuprinde drăgălăşiile ascunse ale acestor fiinţe, în *L'amour*, în *La femme*, un imn de triumf al femeiĭ, în *Bible de l'humanité*, sinteza pitorească a mitologiilor păgâne şi în melancolicul volum *Mare*; şi istoric de o mare reputaţie în *L'histoire de France.* Lipsa de retorică face tocmaĭ farmecul stiluluĭ sĕŭ.

Hippolyte Buffenoir descrie reşedinţele provinciale ale *Doamneĭ de Sévigné*, neobosita scriitoare, care, ajutată de o memorie ilustră şi o imaginaţiune aprinsă, a nemurit în vestitele scrisorĭ întreaga eĭ viaţă.

Revue de Paris, de la 1 Martie, în câteva paginĭ alese, sub titlul *Notes sur la vie*, ne prezintă câteva din cugetările luĭ Alfons Daudet.

Alfred Muteau pune în lumină viaţa *Generaluluĭ Pierre Quantin*, care servi republica între 1793 şi 1800.

In numĕrul de la 15 Martie, Pierre Loti redă cu multă claritate impresiunile notate în caetele sale de marinar, când odată fu silit de împrejurări să se adăpostească în fantastica *insulă de Paques.*

Gustave Geffroy analizează operile luĭ *Rembrandt* adunate la Londra, în salonul de la *Royal Academy of Arts.* Expoziţia aceasta rezumă întreagă viaţa omenească în toate manifestările eĭ. După Geffroy, *Rembrandt* este un minunat înregistrator, ca Shakespeare, ca Balzac. El simte poezia tuturor lucrurilor şi o exprimă prin vraja luminiĭ şi a umbreĭ.

Romain Rolland, în câteva paginĭ elogioase, schiţează progresele uimitoare ale compozitoruluĭ religios *Don Lorenzo Perosi*, maestrul capeleĭ Saint-Marc din Veneţia şi directorul Sixtineĭ.

Grande revue, din Martie, consacră câteva paginĭ ancheteĭ literare asupra *roluluĭ artei* şi răspunsurilor date luĭ Tolstoi. Maĭ toţĭ artiştiĭ şi poeţiĭ de valoare aĭ Franţeĭ învinuesc pe Tolstoi că a scris cincĭ sute de paginĭ despre artă, fără ca să ne spună ce este arta.

Raoul Allier, în *une consultation de Joseph de Maistre sur quelques événements contemporains,* ne dă părerea filozofuluĭ Providenţiĭ asupra afacereĭ Dreyfus. Maistre crede că orĭce faptă e răsplătită de Providenţă. Dacă cineva este condamnat şi suferă pentru o crimă ce n'a comis, consideră pedeapsa ca răsplată pentru vr'o crimă necunoscută societăţiĭ.

Contesa Diane, *en Roumanie*, schiţează pe scurt cu o mână îndemânatecă societatea bucureşteană şi lumea politică din Sinaia. Portretele personagiilor câte odată sunt redate cu apreţieri răutăcioase.

Revue des Deux Mondes, din Martie, cuprinde o analiză comparată a câtorva volume asupra *elocuenţeĭ politice* în Francia de criticul Emile Faguet. Autorul ne prezintă în mod amănunţit portretul câtorva marĭ oratorĭ parlamentarĭ ca: Guizot, Thiers, Lamartine, Gambetta, Ferry.

Alfred Fouillée, în *L'idée de justice sociale*, ne arată evoluţiunea gândirĭĭ şi acţiunĭĭ. Se ocupă de cele treĭ şcolĭ: individualizmul, colectivizmul şi idealizmul moral şi social, indică progresele săvîrşite de ele şi conchide că o nouă perioadă se anunţă, care va restabili o legătură maĭ strînsă între indivizĭ. Această perioadă finală a evoluţiunĭĭ va fi sinteza individualizmuluĭ şi comunităţiĭ. Fouillé crede în triumful *ideeĭ justiţieĭ sociale.*

Revue des revues, de la 1 Martie, cuprinde un însemnat studiŭ linguistic asupra vorbirĭĭ *»fin de siècle«*, intitulat *Parisianisme.* Autorul, Frédéric Loliée, nu e contra noelor cuvinte, care măresc vocabularul franţuzesc. Poporul francez iubeşte verva curgĕtoare, trăsătura scurtă şi vie, spiritul ironic; de aceea caută nouĭ cuvinte care să exprime sentimentele iuţĭ ale inimiĭ luĭ; dacă prind, e semn că aŭ fost în concordanţă cu temperamentul poporuluĭ; dacă nu prind, ele conservă o valoare documentară, sunt o mărturie vie a gustuluĭ, fantazieĭ şi plăcerilor poporuluĭ din acea epocă.

Minas Tchéraz, directorul jurnaluluĭ *L'arménie*, reproduce în mod fidel o legendă, izvorîtă din imaginaţiunea orĭentală, despre Napoleon Bonaparte, cunoscut în legendă subt numele de *Panaporte.*

Henri Coupin, în *L'asymétrie de nos sens*, ne vorbeşte de noele cercetărĭ ale psicologuluĭ belgian I. I. Van Biervielt, asupra organelor de simţire, şi găseşte o diferinţă simţitoare între organele simţurilor din dreapta şi organele simţurilor din stînga.

André Lichtenberger are câteva paginĭ elogioase asupra *muzeuluĭ social*, operă a conteluĭ de Chambrun. Muzeul social are de ţintă ca să pună, *în mod gratuit, la îndemâna publiculuĭ, cu informaţiunĭ şi consultaţiunĭ, documente, modele, planurĭ, statuĭ, etc., ale instituţiunilor şi organizaţiunilor sociale, care aŭ de obiect şi rezultat îmbunătăţirea situaţiunĭĭ materiale şi morale a lucrătorilor.*

Xavier de Carvalho şi Victor Orban, cu ocazia centenariuluĭ poetuluĭ d'*Almeida Garrett*, ne prezintă câteva note bibliografice şi literare, din care răsare întreaga operă a mareluĭ poet.

Mişcarea literară în Franţa şi străinătate cuprinde o recensie a ultimelor cărţĭ franceze şi germane. Printre operile franţuzeştĭ de valoare se pot enumera: *Le valet de ferme*, de Baptiste Bonnet, un poem epic plin de un cald lirism, care aminteşte pe Virgil şi Hesiod; *Minnie Braddon*, de Leon Hennique, o operă curioasă şi puţin cam macabră; *La Débandade*, de Marcel Lamy, e o

poveste mai mult spusă, nu de un martor ocular, ci de un actor, e spectacolul de la 1870; *Un nid détruit*, de Félicien Champsaur, e o operă făcută cu speranța de a putea reforma obiceiurile franțuzești în materie de divorț; *Les âmes perdues*, de J. H. Rosny, e o analiză fină a sufletului anarchist; Albert Delacour ne dă, în *Lettres de noblesse de l'anarchie*, istoria ideei anarchiste în toate timpurile și țările; *Les péchés des autres*, de Leon Tinseau, în care ni se zugrăvește viața aristocrației.

Printre cărțile germane găsim: *Le livret d'ouvrier*, de George Ebers, o elucubrațiune dramatică, o nenorocită compozițiune scenică; *Par les Alpes*, de comtesse de Baudissin, este o poveste de călătorie, unde moravurile sunt prinse cu multă originalitate; *Roman de la décadence*, de Kurt Martens, este o analiză a sufletelor germanice; *L'agent*, de Paul Lindau, este un studiu psicologic, în care autorul a voit să facă portretul unei voințe de fer, ce nu cunoaște piedici; *Dans la nuit*, de Carl Muller-Rastatt, este imaginea reușită a unei naturi lipsită de voință; *Le mariage de Iudith*, de Peter Nansen, este mai mult o scenetă decât un roman: o scenetă cu două personagii care își dau replica într'un decor banal; *Le forestier*, de Swoboda, un roman cu tendințî. Nici una din fazele luptei sociale nu este trecută sub tăcere; *L'orphéline*, de Mullenbach, este un roman filozofic și umanitar; *A la vie, à la mort*, de Hermann Stehr, cuprinde două povești: prima, *Graveur*, o analiză patologică, științifică și empirică; a doua, *Meiche le diable*, o paralelă între fidelitatea unui câine și a unui om, pe care îi găsește de-o potrivă de ingrați.

In numĕrul de la 15 Martie al acestei reviste, Alfred Binet propune o nouă organizațiune a educațiunii fizice în școală, bazată pe observațiuni fiziologice, care vor pune pe observator în stare de a supraveghea la desvoltarea fizică a elevilor. Mijlocul propus de renumitul profesor e foarte ingenios și costă puțin.

P. Mielle, profesor la liceul de Tarbes, sub titlul *Réformes et l'université*, arată direcțiunea greșită a legii Falloux, care, departe de a naționaliza, a desnaționalizat educațiunea și a lăsat-o în voia influențelor primejdioase. Mielle propune, pe lîngă cultivarea spiritului, și aceea a inimii; propune introducerea studiului plăcerilor vieții sociale în cercul studiilor obligatorii.

Angèle Duc-Quercy descrie cu multă grațiositate de stil vizita făcută conteseî Leon Tolstoi, soția mareluî romancier rus, la Iassnaia Poliana. Meritul acesteî descrieri este acela de a pune într'un cadru mai luminos viața simplă a mareluî apostol al umanității de la Iassnaia.

Sub rubrica *revue des derniers livres français*, găsim recensia următorelor volume: *L'anneau d'Améthyste* este un tablou în care Anatole France ne zugrăvește diferite aspecte din istoria contimpurană; *Le double*, de Edmond Schuré, destăinuește preocupațiunile unui artist de talent; în *Le serpent de mer*, P. B. Gheusi ne descrie cu multă putere culisele teatrelor; Reitlinger, în *Une mission diplomatique*, povestește amănunțimile misiuniî diplomatice, cu care îl însărcinase guvernămîntul apărării naționale; I. Ph. Brossmann, în volumul *Mémoires d'un soldat-ordonnance*, povestește cu oroare mĕsurile disciplinare din armată; întregul volum nu este decât un țipĕt de durere fără a te emoționa; *Sous la Casaque*, de Dubois-Desaulte, e un tablou al minunatelor frumusețî ale deșertului și *Demi-grand monde*, de Maurice Vaucaire, un roman dialogat în geniul romanului *Demi-Vièrges* de Prévost.

Deutsche Rundschau, din Martie, pe lîngă studiî biografice consacrate scriitorilor: *Conrad Ferdinand Meyer*, *Döllinger* și *Fr. Spielhagen*, mai cuprinde un studiu de un mare interes asupra *les Chants populaires des Finnois*, de Alfred Gereke. Un anonim aruncă o privire asupra *Mișcăriî agrare în Anglia* și influențelor exercitate în mediul rural de Joseph Arch. Villy Pastor vorbește de *nouveau style* în porțelanul decorativ, opunând pe cel de Sèvres celui de Copenhaga; găsim câteva considerațiuni asupra noueî școlî a luî Puvis de Chavannes și Burne Jones.

Deutsche revue, din Martie, cuprinde un însemnat studiu al luî Wilhem Schur, asupra *planetelor locuite de oameni*. De un interes captivant sunt și *Entretiens du conseiller Klemm avec Windhors* asupra coduluî civil și căsătorieî civile.

Z.

IV, 6, op 1899

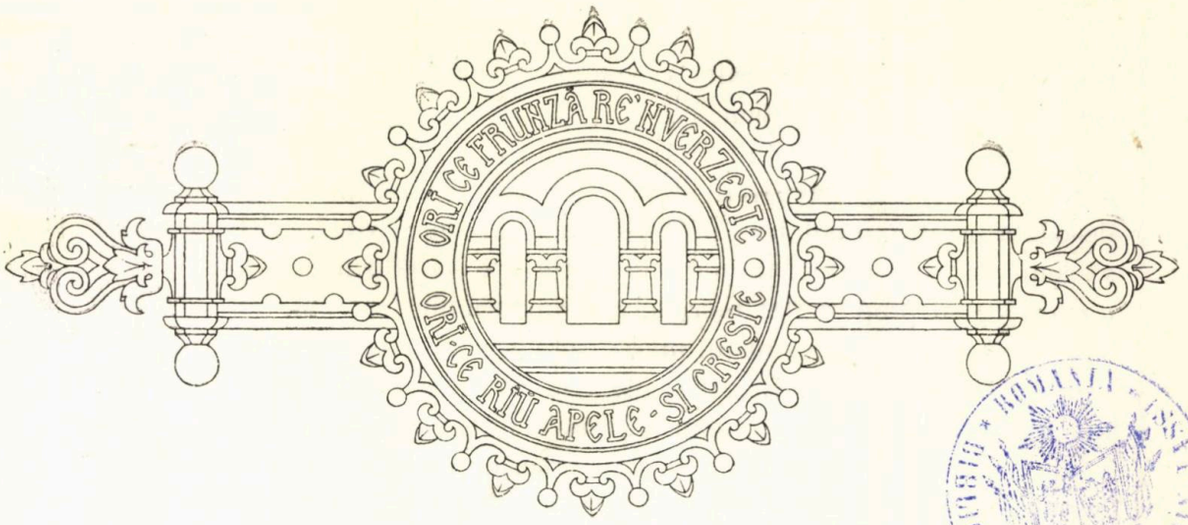

ROMÂNIA ASSAF BIBLIOTECA CENTRALĂ DIN IAȘI

C. A. ROSETTI

CRITIC ŞI DIRECTOR DE TEATRU

In generaţiunea bărbaţilor care aŭ înfăptuit România de astăzĭ, unul dintre ceĭ maĭ iluştri a fost, fără îndoială, C. A. Rosetti! — Entuziast şi generos, cu mintea înflăcărată de înălţătoare îndemnurĭ, cu inima plină de dragostea libertăţiĭ, a lucrat pentru binele obştieĭ.

Dacă alţiĭ, tot atât de marĭ ca dînsul, aŭ dat formă, direcţiune şi mişcare virtuţiĭ şi însuşirilor noastre, el, Rosetti, e acela care, anĭ şi anĭ îndelungĭ, a fost Crainicul inspirat al vrerilor, dorinţelor şi năzuinţelor neamuluĭ! Sĕmînţa bună în ogor bun rodeşte înmiit; de aceea suntem azĭ câutaţĭ şi vredniciţĭ ca cel maĭ de însemnătate popor din rĕsăritul Europeĭ!..

Luptător neobosit pentru întregirea drepturilor Patrieĭ, apostol propovăduitor al egalităţiĭ şi înfrăţiriĭ, nestrămutat apărător a-tot ce era bun, drept şi priincios mersuluĭ nostru înainte, Rosetti era energic şi hotărîtor la faptă, chibzuit şi adînc la sfat, necruţând adesea nimic şi pe nimenĭ pentru a atinge aceea ce el credea — şi credea din suflet — că ar fi de folos pentru ridicarea poporuluĭ şi pentru mărirea ţĕriĭ!..

Rosetti nu a fost numaĭ un bărbat de Stat, absorbit de treburile şi cerinţele publice, ocupat cu deslegarea problemelor politiceĭ din năuntru orĭ din afară; ci, admirator pasionat al frumosuluĭ, a jertfit pe altarul poezieĭ, cântând amorul, prietenia, dorul de ţară, a apărat şi a sprijinit propăşirea tuturor instituţiunilor de cultură, inchinând, in deosebĭ, Teatruluĭ atât măestria condeiuluĭ

sĕŭ de critic, cât şi netăgăduita sa vrednicie de călĕuză a tinereĭ, şi pe atuncĭ oropsiteĭ noastre scene naţionale.

Şi iubea atât de mult Teatrul că din cele maĭ grele preocupărĭ, din discuţiunile cele maĭ aprinse, o amintire, o asemănare, un cuvînt, îĭ înseninaŭ de-odată fruntea, îĭ potoleaŭ peptul şi, cu graiŭ dulce, vesel, prietenos, îl făceaŭ să spună ceasurĭ întregĭ, minunăţiile sceneĭ: *tribună* pentru rĕspîndit adevĕrul, *anvon* pentru propovăduit morala, precum o numea el...

Şi maĭ întâĭ, în sufletul luĭ de patriot, care îndurase prigoarea vremiĭ şi nedreptatea oamenilor, Rosetti legase, de mult, existenţa teatruluĭ nostru de însăşĭ propăşirea Statuluĭ românesc, aşa că vĕzênd pe unul înnălţându-se, iar pe celălalt, prăpăstuit şi înegurat, tîrîndu-se jos în nevoe, nu pregetă să-şĭ jertfească munca şi stăruinţa pentru a-ĭ înobila soarta şi a-ĭ pune temeiurĭ statornice de viaţă şi înflorire!

In adevĕr, după fericitele, la început, încercărĭ ale Societăţiĭ filarmonice, care — cu Câmpineanu, Eliad şi Aristia în frunte — ridică, pentru întâia oară, scena română la 1834, sperând — cu tot dreptul — că, sprijinită şi încurajată, ea va păşi cu isbândă, tot înainte, Teatrul românesc avu să sufere capriciile şi brutalitatea străinilor, defăimarea şi umilirile duşmanilor neamuluĭ, bănuiala şi învinuirile intriganţilor, loviturile şi părăsirea celor meniţĭ să-l ocrotească, să-l ajute şi să-l apropie de adevĕratul luĭ ideal, acela de a fi: întruparea vie şi firească a lumiĭ!

In studiul meŭ asupra evoluţiuniĭ artistice la Românĭ, în secolul al XIX-lea, am arătat şi am analizat, pe larg, cauzele şi împrejurările ce aŭ produs această stare de lucrurĭ şi am dovedit că, sub presiunea intereselor străine — legate şi deslegate, necontenit în dauna Poporuluĭ Român — din slăbiciunea orĭ nepriceperea celor ce ne ocârmuiaŭ pe atuncĭ, orĭ ce îndemn de reînviere, orĭ ce silinţă de îmbărbătare a conştiinţeĭ naţionale, eraŭ năbuşite ca dovezĭ de rĕzvrătire, în potriva părinteştilor îngrijirĭ saŭ praoslavnicilor scopurĭ ale celor douĕ marĭ Impĕrăţiĭ — care îşĭ deschiseseră braţele, ca să ne poată strînge maĭ cu putere într'însele.

Da! în vremurĭ când era o crimă să ţiĭ capul în sus, să umbli drept şi să vorbeştĭ tare, pildele mîndrieĭ, sentimentele dragosteĭ de ţară, avînturile către lumină, către datorie, către libertate, se produceaŭ pe scena Teatruluĭ român, care într'adevĕr merită să fie socotită ca una dintre energiile Patrieĭ!...

De aceea, i s'a astupat gura, i s'aŭ tăiat picioarele, i s'aŭ alungat ucenicĭĭ, iar în locul lor rĕsunară zornăit de săbiĭ şi de pintenĭ, jocurĭ şi cântece înţelese şi plăcute ordiilor îmbrăcate şi armate cu fer, sub călcâiul cărora lungă vreme se plecară grumajiĭ *dezunitelor* Principate.

Societatea şi Şcoala filarmonică se desfiinţară la 1837, iar Teatrul românesc rĕmase mut de la 1838 până la 1845, când Costache Caragiale, cu câţĭva foştĭ elevĭ de aĭ luĭ Eliad şi Aristia şi nişte tinerĭ cu inimă şi cu aplecărĭ artistice, deschise, în vechea sală a luĭ Momolo, »Teatrul român de Diletanţĭ«.

Fără directivă artistică, fără alt sprijin moral decât dragostea unuĭ public

îngăduitor şi nepriceput, cu un repertoriŭ, luat din teatrele Parisuluĭ, care exploata sentimente, situaţiunĭ şi obiceiurĭ străine de firea şi înţelegerea noastră, cu un concept maĭ mult decât mărginit în privirea înscenăriĭ şi interpretăriĭ bucăţilor acestora, era cu neputinţă să facă vrun pas întâietor pentru cultura şi desvoltarea arteĭ dramatice, deşi printre interpreţĭ se puteaŭ, icĭ şi colo, găsi talente, care, bine îngrijite, ar fi lăsat tradiţiunĭ preţioase şi ar fi înteţit emulaţiunea printre camarazii lor. De aceea, până târziŭ, în zilele noastre chiar, defectul comun tuturora va fi mania *exagerăţiuniĭ* şi *nesiguranţiĭ* despre cele ce aŭ de spus orĭ de făcut în scenă. *Cultul suflorului* şi *lipsa de unitate a joculuĭ* aŭ fost, de la început, relele de căpetenie de care aŭ suferit totdeauna, pe lângă multe altele, actoriĭ românĭ. Şi cum să nu fi fost astfel când, afară de o îndrăzneaţă îndemânare — numită de eĭ talent — o învăpăere firească a tinereţiĭ saŭ a raseĭ — care i-a împins, adesea, dincolo de realitate — de sărăcia de modele şi de experienţă — ce-ĭ făcea să se socoată originalĭ, — aceştĭ »preoţĭ aĭ templuluĭ arteĭ« aŭ avut maĭ multă presumpţiune decât temperament, maĭ multe pretenţiĭ decât pricepere şi, pe deasupra acestora, o nepăsare absolută despre firea şi înţelesul lăuntric al roluluĭ, pe care îndelung l-aŭ îngânat cu glasurĭ tremurate şi cu întonărĭ patetice, zburlindu-şĭ părul şi dându-şĭ ochiĭ peste cap.

Alecsandri, care a lucrat atât de mult pentru Teatru, care a contribuit, ca director, ca autor şi ca om cu mare vază, în ţară, pentru îmbunătăţirea şi înălţarea luĭ, în toate privirile, iată ce ne spune despre actoriĭ din Iaşĭ şi Bucureştĭ, tocmaĭ din această epocă:

»Jocul actorilor este în gradul cel maĭ înapoiat, încât orĭce piesă, bună saŭ rea, spirituală saŭ proastă, are aceeaşĭ soartă: ea ĭĭ măcelărită fără milă!... Amatoriĭ care se urcă pe scenă lipsesc de orĭce cunoştinţe despre arta dramatică, de orĭce educaţiune pregătitoare pentru cariera de artist.

Cum să intre în rolul de rege, de duce saŭ de simplu gentilom, un biet scriitor de la Eforie, care n'a citit nicĭ o istorie, nu a luat lecţiĭ de declamare şi *nu-şĭ bate capul să studieze caracterul personagiilor ce este însărcinat să reprezinte?* Cum să însuşească noblеţea ereditară şi manierele distinse de ducesă, o biată copilă din mahala, care n'a văzut nicĭodată un salon aristocrat?... Lipsa de modeluri ĭĭ obligă a crea rolurile, după o închipuire totdeauna greşită, şi, cât pentru declamarea acelor roluri, eĭ se mulţumesc a le recita *cu o repezime monotonă, fără pauze, fără intonări variate, fără natural, maĭ cu seamă.* Uniĭ însă, care se cred artişti, cad în exces contrar, zbuciumându-se ca nebuniĭ, mişcându-şĭ braţele ca telegrafele aeriane, întorcând ochiĭ furioşĭ ca motaniĭ înamoraţĭ şi răcnind cu aşa furie că publicul se întreabă: ce i-a apucat?

Când intră pe scenă şi se găsesc în faţa publiculuĭ, sărmaniĭ, staŭ buimăciţĭ de uimire, uită rolurile, bâiguesc, în loc să dea replica, ţin braţele moarte, picioarele ţepene şi, văzându-ĭ, crede cineva că asistă la un spectacol de automaţĭ, ale căror maşinăriĭ ar fi ruginite. Tineriĭ amorezĭ îşĭ declară amorul tot pe acelaş ton cu care ar cere un pahar de apă, şi toţĭ, în genere, se abat din calea adevăruluĭ. Singurele roluri necaricaturate de dinşiĭ sunt acelea de oameni de rînd, lacheĭ, argaţĭ, precupeţĭ, boerănaşĭ proştĭ de la ţară, jupânese, mahalagioaice, etc., etc.

Costumele ca şi decorurile prezintă ades anacronisme neertate. Scene de codru se petrec în pieţe de oraşe, scene de salon în grădină etc., şi în ele se agită automaticeşte marchizĭ în costum de paiaţĭ, dame din secolul XVI îmbrăcate după moda de astăzĭ, care se sărută în gură şi adeseaorĭ vorbesc cu dosul întors la public, saŭ fug în culise dacă şĭ-aŭ uitat rolul.

Publicul asistă cu nepăsare la toate aceste *netoţiĭ*, căcĭ nu are ideie de condiţiunile unuĭ bun teatru, şi ce e trist, *el pare maĭ mult dispus a gusta farse grosolane* saŭ *drame apelpisite*

decât piese de înaltă comedie. Pentru el, un individ ce se strîmbă ca o momiţă, saŭ strănută lung, des şi tare, e un actor de talent — *deşi nu-l numeşte actor, ci caraghios,* — asemenea el dă diplomă de artist, însă *artist cu ducă-se pe pustiĭ* aceluĭ ce, subt pretext de a fi dramatic, îşĭ sburleşte părul vîlvoiŭ, scrîşneşte din dinţĭ, geme, ţipă, rage, se bate de părenţĭ, se trînteşte la pămînt şi se zbuciumă ca un epileptic«.

Tabloul e prea viŭ, prea complect, prea mohorît, pentru a cerca să-ĭ maĭ adaug umbre saŭ să-ĭ lămuresc adîncul temeiurilor şi al cuprinsuluĭ. Alecsandri a fost un maestru prea mare, un Român prea cu călduroasă iubire de tot ce era al ţĕriĭ şi al neamuluĭ, un artist prea sincer şi un observator prea luminat, pentru a nu fi zugrăvit—cu inima strînsă de durere, negreşit,—dar întocmaĭ după cum a vĕzut, a auzit şi a înţeles, această icoană, atât de trist mişcătoare, a sceneĭ naţionale, despre care tărziŭ, foarte tărziŭ, în mijlocul entuziasmuluĭ şi al succeselor sale dramatice, îşĭ va schimba în bine părerea...

Cu apariţiunea ziaruluĭ *Românul* (Vineri, 9 August 1857) începe şi pentru arta dramatică română o eră nouă. C. A. Rosetti inaugurează *criticele dramatice,* prin care nu numaĭ dă seamă despre subiectul bucăţilor jucate, ci analizează jocul actorilor, făcêndu-le cele maĭ judicioase şi maĭ nepărtinitoare observaţiunĭ şi îndreptărĭ, luminează şi călĕuzeşte prin sfaturĭ şi exemple punerea şi desfăşurarea pe scenă a acţiuniĭ şi peripeţiilor, a decorurilor, costumelor şi accesoriilor, în fine condeiul luĭ elocuent şi plin de dragoste e cel maĭ sincer amic, cel maĭ competent observator şi cel maĭ călduros sprijinitor al Teatruluĭ Naţional.

In prima sa critică asupra drameĭ *Aşa e lumea* (5 acte şi 2 tablouri, tradusă de M. Pascaly), începe prin a mărturisi nemărginita nerăbdare ce avea de a-şĭ revedea şi de a saluta după nouă anĭ de exiliŭ Teatrul sĕŭ Naţional »la a căruia naştere am asistat, saŭ, ca să zic maĭ drept, cu care m'am născut deodată, căcĭ cu dînsul am eşit pentru întâia oară în lume«.

Se ştie, că Rosetti, la 1832, a jucat — subt povăţuirea luĭ Eliad şi Aristia, în teatrul de amatorĭ, împreună cu generalul Ioan Florescu, C. Ollănescu, B. Slătineanu, Bengescu şi alţiĭ, în limba franceză şi elenă, maĭ multe piese. Aşa, se zice că în Oreste — de Alfieri — a jucat cu atâta putere şi cu o atât de firească cruzime rolul tiranuluĭ Egist încât a spăimîntat pe public şi chiar pe Aristia.

Rosetti decĭ cere aspră socoteală luĭ Millo »care simte aşa de bine frumosul şi cunoaşte cu deplinătate ce este teatrul pentru o naţiune şi *cât de mare şi sfîntă* este misiunea luĭ într'o naţiune junĕ, *cum de a primit o scriere ca aceasta, desfrămată peste orice măsură,* în care grabnicul compilator (a douĕ saŭ treĭ romane făcute pentru unele teatre ale bulevardelor Parisuluĭ) şi-a întemeeat speranţa de izbîndă pe câteva scene patetice, prin care se sileşte a orbi pe oamenĭ prin lacrimĭ!« Laudă însă pe Millo pentru simplicitatea gesturilor şi jocul sĕŭ natural şi bine simţit — dovadă că e un mare artist; — salută cu plăcere pe Raliţa — desăvîrşită în rolele ce reprezintă; — augurează Froseĭ un frumos viitor ca subretă şi cere de la D-rele Mali (Cronibace) şi Ivolschi, de la Dragulicĭ şi Felbariad

o declamare mai potrivită, mai simţită, mai lină şi mai naturală [1]). Deci, în total, reprezentaţiunea mediocră a unei piese rele.

In critica comediilor: *Un Poet romantic, Ghică ghicitoarea mea* şi *Pricopsiţii*, Rosetti îşi arată mulţumirea despre cele văzute atât în sală cât şi pe scenă. »In adevăr, teatrul era plin, M. S. Prinţul Caimacam, dând bunul exemplu prin prezenţa sa, *văzurăm de astădată* — ca în timpii ceĭ buni ai teatruluĭ nostru — mai multe persoane din clasa de sus, şi aceasta o constatăm fiindcă gurile rele clevetitoare ne ziceau că *boerii şi cocoanele noastre nu vin nici odată la teatru românesc.* Incă puţine reprezentaţiuni ca acestea, încă unele asemenea inimări din partea guvernului şi a claselor avute şi Teatrul Naţional *se va ridica pentru totdeauna.* Millo e urcat la cer pentru »firea şi jocul luĭ de artist adevărat«; Dragulicĭ »e un portret după natură, foarte bine executat, a Pitaruluĭ Sandu«; D-ra Maior (Matilda) »şĭ-a împlinit rolul cu multă simplicitate şi noblеţă«; »Florica (Frosa) este o floricică de subretă, numai să-şĭ moduleze viersul mai bine«. Infine »aceste scene erau un cap de operă de graţie şi de natural« [2]).

In a treia critică despre *Fata aeruluĭ* (feerie în 3 acte şi un tabloŭ, precedată de un prolog *Fiiĭ geniurilor*, tradusă de Sim. Mihălescu, muzica de Wachmann), Rosetti deschide focul în potriva noblеţiĭ noastre, care nu iubea, nici frecuenta teatrul românesc. »Nouĕ ne place Teatrul Naţional şi ne place nu numai fiindcă e naţional—zicea el—ci fiindcă găsim în el multe din mulţumirile ce caută cineva la teatru«. Arătând apoi că a văzut teatruri în Austria, Germania, Anglia, Italia şi Franţa, şi că a fost la teatru şi în Pesta chiar, şi foarte des şi la *fostul teatru coşar*, ce era în curtea D-luĭ Slătineanu«, că a văzut »mai pe toţi artiştiĭ mariĭ contimporani« şi avea pe lîngă aceasta »slăbiciunea de a crede«, că a studiat »cu dinadinsul şi cu folos arta dramatică, mai bine decât oricare din noblеţa noastră«, mărturiseşte, fără cea mai mică temere de a putea cineva să-l birue, că a văzut »pe scena românească multe bucăţi jucate foarte bine«, că a văzut artişti »care ar putea figura cu onoare — ca să nu zică mai mult — pe oricare teatru, precum sunt Millo şi Cost. Caragiale«, şi bucăţi ca *Ghică ghicitoarea mea* de pildă, jucate *în totul mult mai bine* decât erau jucate o mulţime de bucăţi la teatrul italian şi francez din Bucureşti, *unde noblеţa merge şi aplaudă necontenit!*... Apoi, adresându-se către *juna noblеţă română*, îi spune: »deschide-ţi inima şi punga, pune-te pe lucru, ia condeiul şi ne luminează, deschide şcolĭ şi ne învaţă, iar nu cere ca perfecţiunea să ne pice din cer; şi dacă *nu vreĭ să vezi decât perfecţiune în totul şi în toate*, apoi atunci fiĭ cel puţin consecuentă, nu te duce la nicĭ un teatru din Bucureşti, nu eşi nicĭ de cum pe ulіţele Bucureştilor, *închide-te singură în casă şi, spre mai bună siguranţă, sparge şi toate oglinzile*«.

Mustră apoi direcţiunea pentru *felul sărăcăcios şi foarte puţin vrednic de mirare*, cu care a pus în scenă feeria, un spectacol »cu foarte frumoase decoraţiuni«, şi cum »arta dramatică dezvoltă în noi treĭ trebuinţi: intelectuale, morale

[1]) *Foiţa Românuluĭ*, No. 30 din 19 Noembre 1857.
[2]) *Idem*, No. 39 din 21 Decembre.

şi simţuale«, iar *feeria* nu poate dezvolta decât pe una: cea simţuală, »ea e maĭ mult un spectacol cerut de o societate barbară, saŭ de una tocită, unde numaĭ prin îmboldirea simţurilor speculanţiĭ maĭ pot atrage lumea, şi noĭ, doar, suntem într'o epocă de regenerare« ...

Dovedeşte că Pascaly »n'a înţeles, după modul cum a jucat pe Rutland, nicĭ-decum rolul ce D. Mihălescu şi directorul *l-aŭ osîndit* a reprezenta«. — Pe Gestian nu-l găseşte destul de corect, ca »un unchiŭ zgîrcit şi neomenos, căcĭ de la început până la sfîrşit *se vedea curat* că nu şi-a pĕtruns rolul«. — Millo (Aquilonet) este foarte lăudat, căcĭ dintr'un rol de nimic »a ştiut prin arta sa a-l face atât de interesant, cât să uităm celelalte defecte«. — Pe Raliţa (bunica) o vede bună şi iubitoare, iar Cecilia Caragiale (Eolin), plină de graţie, gentileţă, naivitate, îĭ amintea »pe una dintre cele maĭ însemnate actriţe de la *Théâtre du Gymnase* (din Paris), care juca acelaş rol« [1]).

Iată treĭ documente, privitoare la cele treĭ genurĭ artistice, cultivate de trupa naţională: dramă, comedie, feerie, care sunt cea maĭ netăgăduită dovadă despre destoinicia ce dovedia în fiecare dintr'însele.

Pe când în *dramă* şi *melodramă*, făurite pentru a mişca inimile »tocite de felurite emoţiunĭ« a unuĭ public special de pe bulevardele Parisuluĭ, care numaĭ »scene spăimîntătoare saŭ în contra naturiĭ« maĭ poate gusta, întocmaĭ cum »bogaţilor îmbĕtrâniţĭ în desfătărĭ nu le plac decât bucate pipărate şi aromatizate« — actoriĭ noştri arătaŭ *nepricepere* şi *slăbiciune*, iar în *feerie* — »cu care obicĭnuindu-se publicul, în starea în care se află, de a se bucura prin ochĭ, va găsi, de sigur, celelalte bucăţĭ, cum găsesc copiiĭ ceĭ stricaţĭ lecţiunile de morală ale pedagogilor« — steteaŭ alăturea de realitate; în *comedie*, în *comedia naţională*, — »ce înviorează sufletul, înseninează mintea şi face pe Român a simţi şi iubi frumosul şi adevĕrul« — eraŭ vrednicĭ »să fie aplaudaţĭ pe orĭcare teatru al Europeĭ«.

Prin urmare, unde fără cultură, fără experienţă, fără educaţiune şi pĕtrundere artistică, ci numaĭ cu îndrăzneala şi ademenirea talentuluĭ personal, actorul român căuta să întrupeze şi să interprete rolurĭ de persoane, în traiŭ, năravurĭ şi înclinărĭ sufleteştĭ luĭ necunoscute, nu »producea decât mirare, nu admirare«; acolo însă unde pe lîngă talent i se cerea veselie, uşurinţă, graţie în vorbire şi în mişcărĭ, unde chipurile şi caracterele îĭ eraŭ un obiect zilnic de studiŭ, el se deosebia, ne făcea plăcere privindu-l şi aplaudîndu-l cu dragoste, din toată inima.

Şi dacă chiar subt mâna şi înrîurirea luĭ Millo, pe atuncĭ director al teatruluĭ — atât de minunat în toate genurile scenice — drama orĭ melodrama era greoaie în loc de serioasă; ţeapănă, când trebuia să fie demnă; pretenţioasă saŭ stîngace, în loc de nobilă şi elegantă; exagerată în gesturĭ, şchioapă în cuvîntare, falsă, absurdă, decĭ nesuferită, ce direcţiune se dedea publiculuĭ, ce ideal urmăriaŭ cu toţiĭ — aflându-se în aşa condiţiunĭ — necontenind să joace asemenea piese? Rosetti vedea şi judeca bine şi de la dînsul reîncepe — cu marĭ şi regre-

[1]) *Foiţa Românuluĭ*, No. 1 şi 2 din 4 şi 7 Ianuarie 1858.

tabile intervale — mijlocirea bine-făcĕtoare a criticeĭ, între teatru şi public, pe unul censurându-l şi dând poveţĭ şi însufleţire celuĭlalt. Critica se ridică, cu încetul, foarte cu încetul, şi, deşi nu va obţine mîntuitoare rezultate, va fi totuşĭ un glas autorizat, de care va ţine socoteală toată lumea... maĭ cu seamă actoriĭ.

Pănă să li se deschidă şcoliĭ şi conservatoare de mimică şi declamaţiune, unde se vor deprinde cel puţin cum să umble şi să vorbească, ea... critica, chiar cu aceste şcoliĭ şi conservatoare, le va arăta calea arteĭ şi-ĭ va face să ştie ce e artistul.

Căcĭ, dacă pictorul are coloriĭ şi pensule, sculptorul daltă şi marmură, poetul cuvinte şi inspiraţiune, pentru a face o lucrare de artă, actorul nu are nimic altceva decât pe sine însuşĭ. Materia arteĭ, plămada din care 'şĭ va scoate creaţiunea, e faţa, e trupul, e viaţa sa proprie. Când pictorul face un portret, îşĭ pune modelul în faţă şi, privindu-l, aşează cu pensula fiecare trăsătură pe pînză, dîndu-ĭ aseměnarea desăvîrşită prin farmecul arteĭ sale. Actorul, pe lîngă toate acestea, maĭ trebue să facă ceva: *să intre viŭ* în acel portret, carele cată să vorbească, să lucreze, să trăiască în cadrul sĕŭ (scena), pentru a da spectatoruluĭ iluziunea că e persoana însăşĭ.

Când, decĭ, comedianul are de creat un rol, trebue să citească întâĭ piesa întreagă, cu băgare de seamă spre a pĕtrunde intenţiunile autoruluĭ, a desluşi însemnătatea şi firea personagiuluĭ sĕŭ, a-l vedea şi a-l înţelege trăind şi mişcându-se împreună cu celelalte persoane din piesă. Atuncĭ modelul e gata.

După aceasta, ca şi pictorul, el îĭ iea trăsăturile şi le aşează una câte una asupra feţeĭ şi trupuluĭ sĕŭ: costumul i-l îmbracă, obrazul i-l reproduce, umbletul şi gesturile i-le imitează, cu un cuvînt îşĭ schimbă capul, firea, vorba şi glasul, de ĭ-e cu putinţă, în aşa fel încât să pară, eşind pe scenă, în carne şi 'n oase, fiinţa ce e însărcinat a reprezenta.

Atuncĭ numaĭ creaţiunea e săvîrşită, atuncĭ poate el să iasă pe scenă, căcĭ publicul nu va zice: ah! iată Millo! iată Pascaly, ci iată Cucoana Chiriţa, iată Don Juan!...

E drept că, pentru a ajunge la acest rezultat, actorul e slobod să culeagă trăsurile aseměnătoare ale tuturor tipurilor apropiate de al sĕŭ, avênd aci o latitudine nepermisă altor artiştĭ, care sunt datorĭ, pe pînză, orĭ în peatră, să reproducă exact numaĭ chipul modeluluĭ lor.

Cu toate acestea, orĭcât de naturală să fie întruparea făcută, orĭcât de mult să fi intrat, pentru aceasta, în carnea şi 'n oasele fiinţeĭ ce reprezintă, comedianul trebue să fie stăpîn pe sine. Chiar în momentele în care publicul îl crede maĭ răpit de focul acţiuniĭ, trebue *să vadă*, *să judece* şi *să cumpănească* ce are de făcut. O umbră măcar din sentimentele cât de duioase şi cât de viĭ ce exprimă să nu-l stăpînească nicĭodată. E fals şi e absurd de a crede că suprema perfecţiune a arteĭ e ca actorul să se identifice astfel cu rolul, încât să nu maĭ ştie unde se află; căcĭ arta dramatică nu e o *identificare*, ci o *reprezentaţiune*. Să fie natural şi adevĕrat, nicĭ maĭ e vorbă, dar pe teatru natura fără artă şi adevĕrul fără ideal duce la rezultate, extreme şi nimic nu e maĭ urît pe scenă şi maĭ condamnabil decât *exagerarea*.

Şi aceasta nu numaĭ în dramă, unde toate sunt combinate şi mĕsurate

printr'o desfăşurare mai mult sau mai puţin mărginită, dar chiar în comedie, în care veselia, deşi mai liberă, tinde către un ideal, punênd în lumină pĕcatele şi slăbiciunile noastre.

In adevĕr, groaza, mila, înduioşarea sunt însuşirĭ firestĭ ale drameĭ; iar scîrba, cruzimea şi sĕlbătăcia nu pot s'o facă nicĭ mai interesantă, nicĭ mai adevĕrată. Infăţişarea brutală şi despuiată a urîciunilor omuluĭ, fără spirit, fără graţie, fără boldul glumeĭ, n'ar provoca nicĭdecum rîsul, n'ar însufleţi mai mult comedia.

Acestea să le înţeleagă şi să nu le uite actorii, zice Rosetti, nicĭodată!.. Criticele luĭ avură însă darul să stîrnească şi o discuţie publică asupra roluluĭ *juneĭ nobleţe române* faţă de scena şi de literatura naţională, pe care, cu spiritul luĭ şăgalnic, o numi *Cearta celor treĭ Coconĭ*.

Domniĭ *Const. Cornescu*, *Adolf Cantacuzino* şi rĕposatul *Alexandru Odobescu*, luând prilej din critica de pe urmă, adresară o scrisoare luĭ Rosetti, în care protestând contra îndemnuluĭ dat *tinereĭ boerimĭ*, de a lăsa pretenţiile de perfecţiune la o parte şi a frecuenta Teatrul Naţional, îl rugaŭ să nu împingă orbirea patriotismuluĭ pănă a cere »ca biata tînĕră boerime română să se »osîndească *a muri de urît* pentru patrie... Apoĭ, întorcêndu-ĭ propriile argu»mente, îndeamnă d-lor pe critic a încuraja *pe puţiniĭ oamenĭ de talent* ce staŭ »pe scena română, spre a povăţui şi ajuta pe *acea gloată de actorĭ lipsiţĭ de gust, »de ştiinţă şi de modestie*«, şi-ĭ făgăduesc, în acest caz, concursul acelor tinerĭ »pe care-ţĭ place, ziceaŭ, a-ĭ urzica cu atâta isteţime«...

Rosetti, publicând scrisoarea în acelaş numĕr al *Românuluĭ*, le rĕspunde că: nu s'a adresat, în critica sa, la câţĭva *coconaşĭ*, ci la o clasă întreagă din societate, la *juna nobleţă română*, că d-lor aŭ coborît desbaterea de la principiĭ la persoane, că nu l-aŭ înţeles orĭ îl înţeleg greşit şi le *sfîrcueşte* aspru atât sentimentele patriotice, cât şi neplăcerea şi urîtul ce simt cu privire la teatrul românesc. Mai cu seamă asupra *urîtuluĭ* le zice, sfîrşind: »junimea este *frumuseţea*, este *puterea*, este *viitorul;* junimea este *acţia*, este *viaţa*, pe când *urîtul* este o *sbîrcitură a inimiĭ*, este o *umbră a morţiĭ!*...

Incidentul luase o neaşteptată desfăşurare şi interesele teatruluĭ, puse înainte prin o atât de caracteristică desbatere, luaŭ o învederată însemnătate în ochiĭ tuturora. Cestiunea merita o mai încordată atenţiune decât i-se dedese pănă atuncĭ, căcĭ starea de lucrurĭ discutată era dăunătoare simţuluĭ artistic, ca şi simţuluĭ naţional. O grabnică şi netăgăduită îndreptare se impunea celor în putinţă de a o săvîrşi, strigătul de alarmă era dat... de acum încolo, la lucru!...

Rĕspunsul luĭ Rosetti prileji o nouă scrisoare din partea aceloraşĭ domnĭ, în care — cercetarea devenind mai obiectică — se zugrăvia cu întunecate colorĭ activitatea artistică a teatruluĭ numit »cu ironie poate naţional, sub direcţia luĭ Millo, căruia i se recunoştea, totuşĭ:

»Şi arta şi ştiinţa, mai presus, de cât toţĭ ceĭ ce-l înconjoară«. Cu *un Millo singur*, însă, »*este cu greŭ a se sprijini un teatru intreg, a scăpa cinstea dramatică a uneĭ naţiĭ;* deşi ac»torii nu sunt totul într'un teatru, *trebue ca şi repertoriul lor să fie ales.* Ţi-ar fi plăcut oare—în»treabă eĭ pe criticul nostru — să vezĭ pe *Talma* saŭ pe nemuritoarea *Rachela strîmbându-se în*

»*glumele mojice de la Palais Royal?* Din nenorocire, singurul teatru românesc ce avem îşĭ trage »acum repertoriul din cele maĭ josnice teatre ale Parisuluĭ. Direcţia primeşte cu ochiĭ închişĭ şi »pune pe scenă *nişte bucăţĭ proaste* şi imorale, traduse ca vaĭ de ele şi într'un stil aşa de barbar »încât orĭce inimă de Român se simte pĕtrunsă de jale, pentru biata limba noastră, la auzul lor. »Suntem departe de a cere perfecţie, dar am vrea să vedem câtuşĭ de puţină aplecare spre propă- »şire; din nenorocire, *maĭ mulţĭ anĭ de încercare,* ne dovedesc că Direcţia, *saŭ din nepăsare saŭ* »*din neputinţă, se mulţumeşte cu mult-puţinul care-l câştigă şi nicĭ că se gîndeşte a face îm-* »*bunătăţirĭ*«.

Vorbesc, apoĭ, în chip entuziast despre reprezentaţiile bucăţilor naţionale, a comediilor »pline de un duh vioiŭ şi pămîntenesc«, ale luĭ Alecsandri, care aŭ adunat în teatru cu plăcere pe *toţĭ Românĭĭ*, fără osebire de castă, orĭ de vîrstă, şi *aŭ simţit împreună* vibrând acea coardă patriotică, care rĕsună de câte orĭ e atinsă o faptă adevĕrat română, de un graiŭ adevĕrat românesc.

Dacă lumea, dacă tînĕra boerime nu se ducea la teatrul luĭ Millo, nu era dar din lipsă de patriotism, ci pentru că nu se putea împăca »cu acel *urîcios* »năravu, de a sfîşia limba părinţilor, chezaşul cel maĭ temeĭnic al naţionalităţiĭ »noastre. Ea se lepăda de dînsul şi nu-l vizita pentru a nu-ĭ creşte venitul ma- »terial, nicĭ ca prin prezenţa sa să îmbărbăteze a stărui în rĕŭ *teatrul actual*, »atât de stricător pentru moralitatea şi bunul gust al norodului...«[1]).

Rosetti le rĕspunde din noŭ într'o lungă epistolă, împărţită în treĭ părţĭ, şi anume: 1) *Despre cuvîntul Coconaş;* 2) *Desbatere judecătorească, înfăţişarea documentelor, cercetarea şi confruntarea lor*; 3) *Apărarea, spovedania şi concluzia*, în care, după ce se ocupă amĕnunţit cu obîrşia boerieĭ şi a pretenţiilor la boerie, a celor de la noĭ, îndeamnă pe tinerĭ a lăsa la o parte *orĭce pretenţiĭ* şi a se pune pe lucru serios, unindu-se în gîndul şi fapta bună, pentru a revĕrsa şi asupra norodului, — prada stricăciuniĭ prin mijlocirea corumpĕtoare a teatruluĭ, — o rază generoasă din luminile, din înţelepţeştele experienţe, din nobleţa şi inimoşia lor deosebită.

Căcĭ, dacă el (Rosetti) şi-a trecut până la vîrsta de 20 de anĭ tinereţea »alergând din casă în casă, din uliţă în uliţă, petrecênd serile în adunărĭ şi în »balurĭ şi nopţile în joc de cărţĭ, nevĕzênd nimic, neînţelegênd nimic, nesimţind »nimic, decât setea de a eşi cât maĭ curînd, spre a se rearunca în vîrtejul peiriĭ, »din care venise pentru câteva ore acasă«, obosit, decepţionat, cu chipul veştejit de traiul cel neregulat, cerênd de la aĭ sĕĭ »şi haina de pe dînşiĭ şi bucătura de la gură, spre a reîncepe viaţa de ierĭ«, s'a purtat astfel fiindcă pe atuncĭ era şi el *coconaş* şi că trebuia să plătească şi el »tributul acestuĭ drăgălaş nume«.

De atuncĭ însă câtă schimbare în viaţa şi în purtările luĭ?!..

Dar Alecsandri la vîrsta de 21 de anĭ înzestrase România cu *Doinele* sale neperitoare; dar Kogălniceanu nu era maĭ mare când scria *Istoria Românilor;* dar Bolintineanu, Alexandrescu şi alţiĭ şi alţiĭ?!...

De aceea, la lucru cu spor şi cu unitate, căcĭ »*unitatea* poate popula »eter- »nitatea într'o oră, saŭ *dă uneĭ ore dăĭnuirea uneĭ eternităţĭ*«[1]).

---

[1]) *Românul* No. 12 din 11 Februarie 1858.

După o lună, de la prima lor scrisoare, domnii Cornescu, Odobescu şi Cantacuzino trimit luĭ Rosetti, pentru a fi publicată, o întîmpinare la critica »în 120 de paragrafurĭ« ce le adresase, în urmă, observându-ĭ că printr'însa »a înstrăinat cu totul chestia teatruluĭ, care negreşit ar fi fost maĭ folositoare tuturor, decât urzicările maĭ mult saŭ maĭ puţin delicate, cu care, din *zăcăşia* inimiĭ saŭ din *sburdălnicia* peneĭ, a vrut să defaime o *ceată*, căreia însuşĭ ĭĭ recunoaşte ceva merite, de vreme ce n'a găsit alt cuĭ se adresa, când a fost vorba de o faptă bună şi patriotică«. Restul scrisoriĭ acesteia este o polemizare, filologică-sentimentală asupra calificativuluĭ tînĕr, asupra numeluĭ de coconaş şi asupra colectivuluĭ: nobleţă, boerime, spiţă de neam, etc., etc.

Rosetti o inserează în *Românul*, dar declară că nu le va maĭ rĕspunde şi arată că ar fi un lucru zadarnic s'o maĭ facă: 1) pentru că politeţa şi dreptatea cere să laşĭ celor osîndiţĭ mîngîerea ultimuluĭ cuvînt; 2) că nu vrea să cânte în aceeaşĭ coardă cu coconaşiĭ, şi 3) fiindcă scrisorile d-lor sunt, din toate punctele, atât de slabe, de sucite şi de pĕcătoase, încât vorbesc prin ele înşile...

Şi închee discuţiunea esclamând *Ecce homo*, adică *Iacă Coconaşul!* [2]).

Cu toată vîlva aceasta, cu tot interesul înteţit şi simpatia ridicată împrejurul Teatruluĭ Naţional, întreprinderea luĭ Millo nu luă o maĭ serioasă îndreptare, repertoriul nu se îmbunĕtăţi, actoriĭ nu-şĭ părăsiră relele deprinderĭ, anomaliile şi anachronismele tot înfloriră cu prisos, în cele din afară şi din năuntru ale sceneĭ, şi... *tînĕra boerime* rĕmase statornică în hotărîrea de a nu călca pragul teatruluĭ românesc, îmbulzindu-se, par'că înadins, în sala luĭ Bossel să vadă *strîmbăturile* şi să audă *glumele*, în adevĕr, *mojicescĭ*, ale Nemţilor, orĭ la Slătineanu să aplaude inepţiile unuĭ repertoriŭ al teatrelor parisiane de mahala, saŭ să alunece din casă în casă, din petrecere în petrecere veselă şi uşoară, cum ĭĭ alunecaŭ: »sania pe uliţĭ, tălpile pe parchetuĭ şi aurul pe postavul verde«.

De altfel, toate aceste împrejurărĭ fură maĭ mult jicnitoare, decât prielnice treburilor teatruluĭ. In adevĕr, obicĭnuitele cheltueli nebuneştĭ ale luĭ Millo, încrederea ce creştea mereŭ în sine, vĕzêndu-se lăudat şi sprijinit de un om ca Rosetti, şi silinţele ce'şĭ dedea să acopere — cu orĭ-ce preţ — golurile, atât de dese şi de simţitoare, din pungă, făceaŭ ca spectacolele să fie, din ce în ce maĭ puţin îngrijite, disciplina şi controlul cu totul slăbite, iar în alegerea pieselor să cadă preferinţa pe acelea care dovedeaŭ o nemijlocită înrîurire asupra gloateĭ:

Cea pururea gata la rîs şi la plâns,
Uşoară'n tot locul să-şĭ afle plăcerea!...

Şi dacă bucăţile, grosolane orĭ searbede, învăţate în pripă, puse cu economie în scenă, jucate fără sare şi fără gust, *făceaŭ totuşi parale*, ele eraŭ cele bune, ele alcătuiaŭ succesul adevĕrat, pe ele se întemeiaŭ faima trupeĭ şi a conducĕtoruluĭ eĭ...

(urmează) D. C. Ollănescu.

---

[1]) *Românul* No. 12, 13 şi 14 din 11, 14 şi 18 Februarie 1858.

[2]) Ibidem No. 20 din 11 Martie.

N. MAIMAROL, arhitect

Palatul Cerculuĭ militar din Bucureștĭ. Perspectivă, plan premiat la concursul internațional din Aprilie 1899

ISLANDA

NOTE DE CĂLĂTORIE

Sunt treĭ anĭ de când eram pre Vezuviŭ, de unde contemplam frumosul şi caldul golf de Napoli, »acea bucată căzută din cer«, după expresia locuitorilor, — şi gîndul nostru se ducea departe spre un alt vulcan, spre Hecla, aşezat în condiţiunĭ geografice cu totul diferite, la Nord-Vestul Europeĭ, într'o insulă izolată lîngă cercul polar boreal, în Islanda.

Ne-a fost dat să realizăm în anul trecut dorinţa noastră şi să putem astfel face astăzĭ o succintă şi imperfectă dare de seamă a impresiilor noastre de călătorie în ţara depărtată şi misterioasă care îşĭ datoreşte fiinţa numaĭ agenţilor internĭ aĭ globuluĭ.

Cuvîntul de Islanda însemnează »ţara de ghiaţă«, şi în adevĕr ghiaţa e caracteristica primă a insuleĭ. Pe tot drumul care duce de la ţĕrm în interior şi în toate direcţiunile, numeroase dovezĭ de acţiunea ghieţarilor te isbesc la tot pasul: Aci stâncĭ înnalte cu suprafeţe adînc sgăriate din cauza rezistenţiĭ ce aŭ opus mersuluĭ ghieţarilor; dincolo enorme blocurĭ de granit aduse de ghieţariĭ de aiurea, — din Groenland, Spitzberg şi chiar din Frantz Iosephsland (82⁰ lat. n.), în epoca glaciară, când tot emisferul boreal cu Islanda dimpreună se găsea

încă subt ghiață. — Insfîrșit, enormiĭ ghieţarĭ existenţĭ încă pot da o idee de ce a fost odinioară Islanda; bunioară ghieţarul Vatna (Vatnajökull), cu o suprafaţă de aproape 10.000 km. p. — cât a Muntenegruluĭ — ce isbeşte atenţia călĕtoruluĭ de la o distanţă de maĭ bine de 150 km. subt forma unuĭ far luminos feeric prin lumina reflectată a soareluĭ.

Dacă acest ghieţar va progresa ca până acum, el ameninţă să acopere odată toată Islanda.

De-o cam dată ghieţariĭ sunt departe de a caracteriza eĭ singurĭ insula; această ţară de odinioară a ghieţiĭ s'ar putea maĭ bine numi în timpul de faţă ţara foculuĭ. Numeroşĭ Geyserĭ, trombe de apă ferbinte, a căror cunoştinţă maĭ amĕnunţită o vom face maĭ la vale, daŭ nota lor particulară acesteĭ ţĕrĭ, dar maĭ ales mulţimea vulcanilor de tot felul, care fac explosie în mijlocul ghieţarilor ce-ĭ topesc, daŭ naştere la dese înnecurĭ urmate de groaznice revĕrsărĭ de lavă şi caracterizează Islanda.

Hecla, pre care încă de copiĭ învĕţam a-l considera după Vezuviŭ şi Etna, ca pre cel d'al treilea mare vulcan al Europeĭ, este departe d'a fi singurul saŭ cel maĭ mare vulcan al Islandeĭ.

Ghieţarul Oraefa (Oraefajokull), cel maĭ înnalt dintre aceştĭ vulcanĭ, 2.000 m., maĭ înalt cu 500 m. decât Hecla la Sudul insuleĭ; ghieţarul Skaptar (Skaptarjokull), la Vest de Vatna, celebru prin erupţiunile luĭ devastatoare din 1783; în maĭ puţin de doĭ anĭ el făcu să piară zece miĭ de oamenĭ, treĭzecĭ de miĭ de caĭ, duoĕsprezece miĭ vite marĭ şi aproape douĕ sute de miĭ de oĭ. Cele maĭ frumoase păşunĭ ale insuleĭ fură acoperite de cenuşă; lava vulcanuluĭ se scurse subt forma unuĭ rîŭ de 80 km. lungime şi 24 km. lărgime.

Să maĭ citĕm vasta şi înfiorătoarea regiune formată numaĭ de cenuşa vulcanică Odadahraun la Nord de Vatna, unde se află grupul vulcanilor nestinşĭ Askia, inaccesibil şi, prin urmare, în mare parte necunoscut. Vulcanul de aci cel maĭ cunoscut, Dyngju, a rĕspîndit în explozia din 1875 o cantitate de sute de milioane de metri cubicĭ de piatră poncia; cenuşa luĭ fu asvîrlită la o distanţă de aproape 2.000 km. de la focarul erupţiuniĭ, şi urme de ale eĭ se găsiră până în împrejurimile oraşuluĭ Stokholm.

Nenumĕrate alte cratere se ridică pre toată suprafaţa insuleĭ în formă de con, pre când altele se înfundă în formă de pâlnie. Toată Islanda e acoperită de valurile lor de lavă şi, din cauza escavaţiilor interioare, formate de răbufnirea la suprafaţă a substanţelor licide din interior, tot pămîntul Islandeĭ sună a gol spre marea mirare a călĕtorilor, care, când străbat această ţară, trecênd preste câmpiĭ şi văĭ arse şi devastate, prin prăpăstiile munţilor de basalt cu vîrfurĭ crateriforme, aŭ, în aspectul suprafeţiĭ turmentate şi contursionate a Islandeĭ, impresia extraordinară a peisagelor din lună, aşa cum se vĕd în fotografiile astronomilor.

Lupta dintre foc şi apă este cauza care a făcut ca, la finele epoceĭ terţiare, să se ridice din fundul măriĭ şi să vază lumina soareluĭ biata Islandă năpustită de soartă tocmaĭ la sfîrşitul lumiĭ.

Dacă interiorul insuleĭ este semănat de vulcanĭ subglaciarĭ, coastele eĭ

sunt semănate de-alungul cu vulcanĭ submarinĭ. Nicăierĭ pe glob nu se vede o ţară aşa de întinsă (104.000 km. p.), $\frac{4}{5}$ din ţara noastră, în care agenţiĭ interni să reziste maĭ puternic în contra acţiuniĭ forţelor exterioare, care tind să niveleze coaja globuluĭ. Şiruri de vulcanĭ se continuă în toate direcţiunile până la Ocean, unde formează pe ţĕrmurĭ nişte scobiturĭ lungĭ, largĭ şi adîncĭ numite fiorzĭ; aceştia sunt deosebiţĭ de aĭ Norvegieĭ, de la aceeaşĭ latitudine prin maĭ marea lor lărgime şi maĭ mica lor adîncime, prin munţiĭ şi platourile puţin înnalte ce-ĭ încongiură, prin lipsa lor de pitoresc, prin sterilitatea ce se întinde de toate părţile lor.

Această natură severă şi posomorîtă, provenită din pustiitatea, singurătatea şi dezolarea ce împărăţeşte aproape preste toată insula, e a treia caracteristică a eĭ. Necunoscută încă în interior din cauza ghieţarilor ce umplu toate craterele şi acopere toate conurile vulcanilor din cauza imenselor suprafeţe acoperite de cenuşe, scoriĭ şi nisip, din cauza torentelor ce isvorĕsc din ghieţarĭ, şi curg din cascadă în cascadă pe albia lor de lavă foarte anevoios de trecut într'o ţară unde poduri nu există, din cauza mlaştinelor la care dă naştere revĕrsarile pre marĭ întinderĭ ale rîurilor, ce-şĭ schimbă pre lîngă ţĕrm albiile lor, din cauza climeĭ variabile şi foarte riguroase, cum şi îngrozitoarelor vifore şi a tuturor schimbărilor atmosferice, a lipseĭ absolut de mijloace de existenţă pentru om şi vite, Islanda e una din regiunile globuluĭ cele maĭ puţin populate şi pre întinsa eĭ suprafaţă locuesc numaĭ 70.000 locuitorĭ, şi aceştia pre lîngă ţĕrmurĭ, prin fiorzĭ. Foc, ghiaţă, contraste atmosferice: ploĭ, ger, uragane şi vifore înspăimîntătoare ce stîrpeşte orĭce vegetaţie, izolare de restul lumiĭ, valurĭ de lavă ce a înmormîntat pentru vecĭ văile şi câmpiile, lupta cu furia Oceanuluĭ cu munţiĭ de ghiaţă ce încarcă urşĭ albĭ din Groenland-Spitzberg şi Frantz-Iosephsland, aduşĭ de curenţiĭ recĭ polarĭ şi-ĭ descarcă prin fiorziĭ de Nord, unde devastează bietele vite; mirarea ce te cuprinde la vederea înfricoşatuluĭ aspect al suprafeţeĭ eĭ schimonosit de lupta învierşunată între elementele dinăuntru cu cele din afară, dorul fioros d'a pĕtrunde în necunoscut, grija d'a evita pericolele la care eştĭ expus în acest ocean de lavă, din cauza prăpăstiilor dintre şirurile de vulcanĭ, — toate acestea, unite cu efectele de lumină ale unuĭ soare polar, în timpul lungilor zile de vară şi cu cele minunate ale auroriĭ boreale în lungile nopţĭ de iarnă, contribuesc a caracteriza Islanda şi a face dintr'însa o atracţie pentru exploratorĭ.

Natura şi omul sunt aci misticĭ, şi nu e de mirare ca vechiĭ Scandinavĭ să fi considerat interiorul insuleĭ ca locuinţa Zeilor a tot puternicĭ preste fenomenele naturiĭ, căcĭ d'aci din centru pornesc cele maĭ înspăimîntătoare erupţiunĭ şi impetuoasele torente ce curg în toate direcţiunile.

Dar e timpul să părăsim aci această caracterizare a insuleĭ şi să povestim, în întregul lor şi în ordine, impresiile noastre de călĕtorie.

I

Ajunsesem la Edimburg şi aşteptam să sosească în portul sĕŭ Leith vaporul Thyra, care făcea drumul de la Copenhaga la Reykiavik, capitala Islandeĭ, şi care purta numele feteĭ celeĭ micĭ a Maiestăţiĭ Sale Regeluĭ Danemarceĭ.

Vaporul sosi cu douĕ zile maĭ tărziŭ, din pricina uneĭ furtunĭ violente ce întîmpină la eşirea sa din Cattegat, şi trebui să maĭ întărzie alte douĕ în portul Edimburguluĭ spre a-şĭ repara stricăciunile pricinuite.

Cea maĭ mare parte din călĕtoriĭ care iaŭ drumul Islandeĭ sunt Danezĭ, negustorĭ saŭ pescarĭ din Feroe şi Islanda. Pe vapor se maĭ găsea alăturĭ cu noĭ şi câţĭva Englezĭ, Scoţienĭ, Irlandezĭ, Americanĭ, Australienĭ şi doĭ Francezĭ, cum şi un numĕr oarecare de Islandezĭ, care se întorceaŭ în Patrie. Pentru întăia dată ni se prezintă frumosul tip scandinav: pĕr blond, ochĭ albaştri, forţă fizică, care aminteşte pe aceea a strămoşilor Vikingi. Noaptea auzirăm pe bord un cântec induioşător al uneĭ Islandeze, care după o înstrăinare de câţĭva anĭ se reîntorcea în Patrie.

Deja făcusem cunoştinţa uneĭ note caracteristice a sufletuluĭ islandez.

Ca şi Laponiĭ, Samoeziĭ, Esquimoiĭ, Islandezul e legat de peisagele cu care s'a obicĭnuit ochiĭ luĭ, şi-ĭ ajunge să se depărteze cât de puţin de ţara luĭ ca să fie cuprins de o puternică nostalgie.

Un proverb izlandez zice: »că Islanda e cea maĭ bună ţară luminată de soare«. Dacă indigenul emigrează împins de condiţiunile grele ale traiuluĭ, el e vecĭnic urmărit de gîndul d'a se reîntoarce în frumoasa luĭ Islandă, după ce-şĭ va fi făcut oarecare avere.

După o zi de mers am ajuns la Orkade, insule vulcanice, compuse din stâncĭ în formă de piramide, de turnurĭ şi populate de nenumĕrate pasĕrĭ de mare.

Din Orkade intrarăm în Atlantic, unde biata Thyra redeveni jucăria valurilor: călĕtoriĭ se isbeaŭ de păreţiĭ vasuluĭ şi uniĭ de alţiĭ până să ajungă în cabinele lor; o atmosferă grea domnea în tot interiorul Thyreĭ, ale căreĭ ferestre nu puteaŭ fi deschise din cauza violenţiĭ valurilor. Vaporul trosnea din toate încheeturile şi rĕul de mare cuprinsese pre toţĭ călĕtoriĭ.

Infine, ancora fu aruncată după un traject de 50 de ore la Thorshavn, capitala Feroelor din insula Stromoe, consacrat zeuluĭ Thor. Acest oraş are 1.000 locuitorĭ, şi un miros particular de peşte îl caracterizează. In adevĕr, toţĭ locuitoriĭ se ocupă cu pescuitul moruei, ce se prinde în cantităţĭ colosale, spre a se expedia maĭ în urmă în ţĕrile de Sud.

Casele construite de lemn cătrănit, acoperite cu turbă, cu ferestre micĭ, staŭ presărate pre stâncĭ. Sub streaşină se leagănă spînzurate la vînt şiruri de moruĭ cu capetele tăiate, spintecate, otrăvind atmosfera. Climatul acesteĭ regiunĭ e totuşĭ sănĕtos şi birue toată infecţia produsă de prepararea peşteluĭ. Locuitoriĭ Feroelor sunt descendenţĭ aĭ vechilor locuitorĭ normanĭ, care 'şĭ adăpostiră în veacul al X-lea năvile lor prin băĭ saŭ fiorzĭ — Vik — de unde numele lor de Vikingĭ saŭ pescariĭ fiorzilor. Eĭ aŭ pĕrul roşu, ochiĭ albaştri, sunt robuştĭ, cu-

ragioşĭ, întreprinzĕtorĭ şi rezistenţĭ, poartă flanele groase, pantaloni de lână, încheiaţĭ de desubtul genunchilor, ciorapĭ de lână lungĭ şi groşĭ, opincĭ de piele de focă saŭ de berbece, iar pre cap un bonet terminat cu un moţ ce atîrnă la o parte. Femeile, roşiĭ şi sănĕtoase, poartă şi ele opincĭ şi se îmbrobodesc cu basmale negre de mătase. Şi felul de construcţie al caselor şi costumul locuitorilor se explică prin umezeala climatuluĭ oceanic.

Temperatura apeĭ nu variază decât de 2^0 de la iarnă, când are 7^0 — 5 la vară, când are 9^0—5; iar aceea a atmosferiĭ variază cu 7^0 de la iarnă, când are 3^0 la vară, când are 10^0. Pricina acesteĭ micĭ diferenţe de temperatură e datorită poziţiuniĭ Feroelor în mijlocul Oceanuluĭ Atlantic şi curentuluĭ gulfstream, care le încunjură cu apele sale calde.

După o noapte de şedere în Thorshavn ne găseam plutind pre o mare liniştită într'o atmosferă senină şi, după douĕ zile, Thyra aruncă ancora în insulele Vestmannaeyar, nişte roce basaltice, goale şi nelocuite, afară de una singură, unde se găseşte puţină verdeaţă, câteva case şi o biserică. Mijlocul de vieţuire al locuitorilor e exploatarea Eiderilor, căutaţĭ pentru puful şi ouĕle lor, precum şi pescuitul. Aceste insule sunt renumite prin marea mortalitate, şi ar rĕmâne pustiĭ, dacă imigraţiunea n'ar împlini golul făcut prin decese.

Cauzele acesteĭ mortalităţĭ sunt atât relele condiţiunĭ igienice ale locuinţelor şi hraneĭ, cât şi sterilitatea insulelor.

Locuitoriĭ îşĭ încălzesc colibele lor cu pasĕrĭ uscate la vînt şi lumînările lor sunt compuse din corpurĭ de pasĕre îmbibate cu untură şi în mijlocul lor cu o feştilă ce amintesc opaiţele de acum 30—40 de anĭ ale ţĕranilor noştri. Copilaşiĭ sunt înţărcaţĭ după 3 zile de mamele lor, apoĭ hrăniţĭ cu peşte, carne conservată, şi maĭ rar cu lapte de vacă; de aceea maĭ toţĭ mor în convulsiunĭ. Mortalitatea copiilor a scăzut foarte mult de când s'a construit o casă anume, unde mumele să poată nasce în condiţiunĭ igienice şi unde să poată respira împreună cu noiĭ născuţĭ timp de câteva săptămânĭ un aer maĭ curat. După un parcurs de 6 ţile ne deşteptarăm la Reykiavik. Balene n'am vĕzut în toĭ drumul nostru, dar Requiniĭ aŭ urmărit neîncetat Thyra între Feroe şi Islanda.

II

Pentru Islandezĭ Reykiavik este un mare oraş, în realitate e un sat cu douĕ strade ce se încrucişează în mijloc, cu alte stradele laterale ce stabilesc comunicaţia între diferitele locuinţe; una din strade e dealungul măriĭ; pe dînsa sunt magazinele şi hotelurile; cealaltă perpendiculară pre aceasta împarte oraşul în douĕ cartiere: unul în stînga, unde se află reşedinţa guvernatoruluĭ şi gimnaziul local; altul în dreapta, unde se află cele douĕ biserici, catolică şi luterană.

In aceasta din urmă se afla baptisteriul de marmoră, foarte artistic sculptată de celebrul maestru Thorwaldsen, care l'a dăruit ca reamintire pentru originea sa islandeză.

Maĭ e de remarcat în Reykiavik şi parlamentul, în care se află şi muzĕul

ce cuprinde toate anticităţile şi obiectele de valoare din timpul vechilor coloni scandinavi. Casele oraşului sunt de piatră şi lemn, importate bucată cu bucată de scânduri şi grinzi din Norvegia; împrejurul fiecărei locuinţe se găsesc grădini mici, unde cresc cartofi, napi şi varză, dar toate aceste legume au din cauza terenului vulcanic un gust de sulf—săpun.

La toate ferestrele caselor din Reykiavik, şi gustul acesta e general în Islanda, se află flori în ghivece şi tot ce-ţi poate oferi mai deosebit o islandeză este un mic buchet de flori.

Indată ce am sosit la Reykiavik ne procurarăm cele necesarii pentru întreţinerea în durata excursiunii şi bagage pentru a ne apăra în contra intemperiilor de care e bântuită insula în interior, şi astfel pornirăm o cavalcadă de 18 poney: câte 9 de întrebuinţat în fiecare zi: 7 pentru noi excursionişti şi cele două călăuze, 2 pentru transportul proviziilor şi bagagelor—între care şi două corturi.

Un desert arid acoperit cu piatră poncie ţine de la Reykiavik până la Tingvalla, care e la jumătatea drumului până la Geyseri, şi şoseaua duce numai printre lavă, scorii, nisip şi cenuşe vulcanică desagregate de vînturi, ploi, înghieţ şi desghieţ; pre ici pre colo, lavele ale căror rugosităţi s'au tocit de agenţii fisici, s'au acoperit de muschiu, mare parte dintr'însele păstrează încă la suprafaţă sbîrciturile cu forme felurite produse în timpul când curgeau din cratere. Coloarea lor e închisă şi sunt foarte consistente. Numeroase dovezi de acţiunea ghieţarilor: stânci striate, blocuri granitice aduse din mari depărtări, caracteriacest drum ce duce la Tingvalla.

Dealungul şoseleï se înălţau la distanţa de 2—300 de metri nişte piramide de pietre de lavă înalte de mai bine de 2 metri, în scop d'a servi de direcţie călătorilor în timpul ierneï când şoseaua ca şi toată pustietatea dimprejur sunt zează încă nămolite în zăpadă.

După o călărie de 12 ore zărim de pre platoul Mosfellsheid lacul Tingvalla cu apa luï limpede şi tăcută între nişte munţi albaştri; unul dintre conducătorii noştri a intonat vechiul cântec islandez, în reamintirea importanţeï istorice a trecătoareï numită »defileul tuturor oamenilor«, »Almannagja«, sau »abisul tuturor oamenilor«, căci pre aci trebue să treacă toţi în valea Tingvalleï.

Inchipuiţi-vă o revărsare de lavă pre o lărgime de 20 km. cu o grosime de 50 m., că pre laturile curentuluï de lavă, din cauza răcireï s'au produs două straşnice crăpături până la o adîncime de 50 m., largi una de 10 m., alta pe jumătate şi lungi de 8 km., prima spre Vest Almannagja, şi alta paralelă spre Est Hrafnagja trecătoarea sau defileul Corbilor. — Păreţii acestor crăpături sunt în formă de turnuri, columne şi arcade toate de bazalt.—Almannagja e traversată pre la mijloc de Oxara care formează o cascadă precipitându-se în fundul defileuluï, străbate zidul opus şi merge în câmpia şi lacul Tingvalla. In locul unde cade Oxara e un lac în care vechii Islandezi aruncau cusute într'un sac pre femeile culpabile de infanticid.

Lacul Tingvalla, cel mai mare din Islanda, aşezat în valea cu acelaş nume,

foarte vizitată din cauza celebrităţiĭ sale istorice, primeşte apa Oxara plină de păstrăvĭ, şi la rîndul sĕŭ trămite prisosul apelor sale în Xvita, unul din rîurile marĭ ale Islandeĭ; acest rîŭ isvorăşte din ghieţariĭ din centru la Nord de Geyserĭ şi formează una din cele maĭ măreţe cataracte de pre glob, cataracta Gullfoss, numită astfel din cauza coloriĭ auriĭ a apelor eĭ produsă prin reflectul şi refracţia luminiĭ soareluĭ. Această cataractă îşĭ strîmtează în momentul căderiĭ albia de la 500 m. la 50 m. şi se aruncă într'o prăpastie adîncă de 50 m.

O ştirbitură a păretuluĭ Almannagja în spre câmpia Tingvalla stabileşte o comunicaţie între defileŭ şi ospătăria unde trebuia să poposim. Obosiţĭ de mersul sdrobitor al ponelor în timp de maĭ bine de 12 ore, ne grăbirăm să întindem corturile, să aşternem fîn pe pămîntul rece şi pe deasupra şalurile noastre de Scoţia, să ne învelim cu iegere şi astfel să ne odihnim.

Ceĭ dintre călĕtorĭ, care se mulţumiră cu aerul şi cu culcuşul maĭ puţin curat al ospĕtărieĭ din Tingvalla, fură găzduiţĭ, care în paturĭ, care pe jos.—Insfîrşit, restul se odihni în biserică.—Acest obiceiŭ d'a se găzdui călĕtoriĭ prin bisericĭ era odinioară general în Islanda. — Abuzurile ce aŭ făcut uniĭ călĕtorĭ de această generozitate a Islandezilor aŭ hotărît pe autorităţile religioase din insulă să ia mĕsurĭ severe a nu se maĭ continua. Vechiul obiceiŭ însă a rĕmas aşa de înrădăcinat, încât se practică şi astăzĭ în contra voinţeĭ episcopuluĭ de Reykiavik.

Până în ziuă a doua zi am început explorarea văiĭ Tingvalleĭ.—Aci se află muntele legeĭ »Lögberg«, adevĕrată fortăreaţă naturală, lungă de 130 m., largă de 30 m., înaltă de 50 m., încongiurată de toate părţile cu crăpăturĭ de lavă, umplute cu apă din ghieţariĭ din apropiere şi neavênd decât un istmu strimt ca punte de legătură cu valea. — Pe acest platoŭ pitoresc, dar aspru, se strîngea în timpul înflorireĭ republiceĭ Islandeze din secolul al IX-lea până la XIV adunarea delegaţilor poporuluĭ Alting, adică adunarea legislatorilor. Prezidentul—omul legiĭ — se aşeza pe blocul de lavă cel maĭ ridicat în mijlocul munteluĭ legiĭ, iar restul judecătorilor se aşeza în jurul luĭ pre locurĭ maĭ joase.—Santinele păzeaŭ istmul.—Dincolo de prăpastiĭ aştepta poporul. Omul legiĭ recita de pe înălţimea munteluĭ vechile legĭ în public şi anunţa pe cele nouĕ. Tot aci se pronunţaŭ sentinţe în contra vinovaţilor.—Un osîndit la moarte putea să facă apel la popor şi dacă rîndurile mulţimiĭ se desfăceaŭ în douĕ ca să-ĭ lase loc de trecere, scăpa de pedeapsă; iar dacă mulţimea rĕmânea nemişcată, hotărîrea Altinguluĭ se executa imediat şi condamnatul era asvîrlit în prăpăstie subt ochiĭ poporuluĭ. Sesiunea Altinguluĭ, care avea loc în mijlocul vereĭ, era o ocazie de întîlnire pentru Islandezĭ şi era considerată ca o perioadă de vacanţă şi veselie generală pentru toţĭ locuitoriĭ.— Atuncĭ se făcea în timp de o sĕptămână schimburĭ de produsele întregeĭ ţărĭ. Toată regiunea era înviorată de miĭ de corturĭ, de nechezatul cailor şi mişcarea la care da naştere comerţul. Şefĭ puternicĭ veneaŭ din toate părţile insuleĭ îmbrăcaţĭ în armurele lor şi escortaţĭ de suite numeroase armate; tineriĭ vînaŭ, concuraŭ la alergărĭ de caĭ, se logodeaŭ; Scalziĭ povesteaŭ faptele măreţe ale eroilor. Asemenea întîlnire de oamenĭ, veniţĭ din toate părţile, de toate con-

diţiunile, ceĭ maĭ mulţĭ tineri, da naştere adeseorĭ la conflicte numeroase, la dueluri.

Tot aci adunarea Altinguluĭ hotărî în anul 1000 introducerea religiuniĭ creştine în locul vechiuluĭ cult păgân al luĭ Thor şi Odin. — De la această epocă Scalziĭ adăogară la pleiada lor de vechĭ eroĭ păgânĭ şi un număr de eroĭ creştinĭ; în timpul Cruciatelor eĭ celebrară isprăvile luĭ Sigurd, eroul Palestineĭ; poporul auzi cum el sfidă pe Maur şi Spaniol şi încoronă pe compatriotul sĕŭ Roger de Sicilia, cum fu primit cu fală de Regele Balduin, care 'ĭ dărui o bucată din adevĕrata cruce a Mîntuitoruluĭ pe care eroul jură de a rĕspîndi creştinismul din toate puterile sale.

Astăzĭ Tingvalla este un desert tăcut şi trist, acoperit pe icĭ pe colo cu puţină iarbă, d'abia însufleţit prin prezenţa puţinelor vite cornute marĭ şi micĭ şi poneĭ, prin lătratul îndepărtat al câinilor de la ferme, prin ţipĕtul plângĕtor al uneĭ pasĕrĭ cu cioc lung, pluvierul. Părăsirăm Tingvalla a doua zi, şi al doilea mare defileŭ vulcanic Hrafnagja saŭ »crăpătura corbilor« se înfăţişă ochilor noştri; aci trebui să descălecăm şi să trecem pe o punte formată de blocurĭ gigantice căzute d'acurmezişul Abisuluĭ.— Frumosul lac al Tingvaleĭ dispăruse îndărĕtul nostru şi înainte ne desluşeam un alt lac, de lavă de astădată, un fel de mare moartă, petrificată.—Maĭ departe trecurăm câteva rîurĭ ce veneaŭ din ghieţariĭ centralĭ aĭ insuleĭ, dădurăm spre mirarea noastră peste o vale plină de păşiune, un fel de oază pe care păştea câteva vacĭ şi oĭ, a căror vedere ne aminti îmbelşugatele păşiunĭ din continent.—Deja înainte de a ajunge la ferma Laugardalur, situată la jumĕtatea drumuluĭ dintre Tingvalla şi Geyserĭ, vĕzurăm înnălţându-se vaporĭ din izvoarele ce încungiura lacul Laugarvatn şi pe care le luarăm la început drept Geyseri.—Conducĕtorul ne maĭ semnală în drum vulcanul Hecla, ce se înnalţă spre Sud, acoperit c'o mare cantitate de zăpadă şi caractarizat printr'un nor negru ce-ĭ acoperea craterul.

Apoĭ ajunserăm la marginea rîuluĭ Bruara, oribil de trecut din cauza căderiĭ vertiginoase a apelor sale torenţiale la o distanţă de 3—4 m. de vad: El îşĭ strînge apele de la o lărgime de 80 m. într'o albie strîmtă de 10 m. şi se asvîrle într'un fund adînc numaĭ de 30 m. Numaĭ poneiĭ islandezĭ sunt în stare d'a trece prin asemenea rîurĭ primejdioase, instinctul lor, am putea zice prudenţa lor, trasă din experienţă, ĭĭ învaţă să evite în mod admirabil pericolele.

Niştе norĭ cenuşiĭ eşiţĭ din sînul pămîntuluĭ ne anunţa de la o distanţă de 4 km. valea Geyseruluĭ. Toată această regiune e perforată de gurĭ pre unde ese apă fierbinte; de aceea e bine să-ţĭ laşĭ calul să meargă după experienţa luĭ. Infine, iată-ne ajunşĭ la Geyserul cel mare. De jur-împrejurul nostru apa colcăia ca în niştе cazane. Eram aşa de zdrobiţĭ de călărit că înţepenisem pe caĭ şi nu maĭ puteam descălica. Călăuziĭ noştri se uitaŭ cu milă la noĭ, d'abia înţelegênd osteneala noastră, eĭ obicĭnuiţĭ a petrece toată viaţa lor pre poneĭ. Intinserăm corturile la 50 m. lîngă craterul mareluĭ Geyser, apoĭ preparărăm ale mâncărĭĭ în apa clocotitoare de peste 100° ale unuĭ alt Geyser. Craterul mareluĭ Geyser e înnalt de aproape 10 m., d'asupra câmpieĭ, şi e format

de tufurĭ silicioase. — El are 20 m. în diametru şi o formă de pâlnie în mijlocul căreia este un conduct cu un diametru de 3 m. şi cu o adîncime de 25 m. până la cotitură. Păreţiĭ acesteĭ pâlniĭ enorme sunt foarte lustruiţĭ de jocul apeĭ fierbinţĭ. — O mulţime de micĭ canale duc la rîurile din apropiere apele revĕrsate ale Geyserilor. — Coloarea apelor e străvezie şi cu totul cristalină — aĭ zice o atmosferă transparentă condensată. Nişte sgomote subterane, ce făceaŭ să se cutremure pămîntul subt noĭ semănând cu descărcarea uneĭ bateriĭ, ne anunţa începutul erupţiuniĭ.—O coloană de apă ca de 5 m., precedată şi apoĭ însoţită de o puternică emanaţiune de vaporĭ, ţîşneşte în aer cu un fîşiit de vijelie, ea cade îndată în Bassin ca să se ridice apoĭ la o înnălţime de 3 orĭ maĭ mare şi, în momentul când această nouă coloană recade în Bassin, o nouă explosie a vaporilor interiorĭ eşind cu violenţă din adîncimile pămîntuluĭ, cu o temperatură mult maĭ mare ca a apeĭ în fierbere (130^0) şi cu o tensiune colosală năpusti în atmosferă o a treia coloană de apă, apoĭ o a IV-a şi a V-a până la înnălţimea de 50 m.

Diferitele ţîşnituri de apă aduc aminte prin sgomotul, repeziciunea şi înnălţimea lor focurile de artificiĭ. Intervalul între sgomotele subterane pregătitoare şi cea din urmă erupţiune este în total de 4 minute. După ce fenomenul a avut loc, toată pâlnia şi orificiul din mijloc al Geyseruluĭ rĕmân goale şi se pot perfect observa şi mĕsura de aproape.—Apa din Geyserĭ conţine substanţe minerale în disoluţia din care se formează plăcile subţirĭ din care e constituit craterul numite geyserite.

Aceste fenomene se repetă de 3 saŭ 4 orĭ în timp de 24 ore. Geyseriĭ sunt un semn de încetarea acţiuniĭ agenţilor internĭ din regiunea în care se află. — De aceea se găsesc în multe părţi ale insuleĭ: pre platourĭ, câmpiĭ, văĭ subt ghiaţă, zăpadă şi chiar subt ocean; toată linia de la Tingvalla până la Nordul insuleĭ la Akureyri, a doua capitală a Islandeĭ, e semănată de isvoare de ape fierbinţĭ. — Lîngă insula Flatey în Breidifiord la Vestul insuleĭ se găsesc asemenea Geyserĭ a căror apă fierbinte este utilisată în timpul refluxuluĭ de pescariĭ şi marinariĭ din apropiere.

Dar ceĭ maĭ însemnaţĭ şi numeroşĭ Geyserĭ sunt tot ceĭ din Haukdalur unde am poposit, preste 100: uniĭ se nasc, alţiĭ sunt în deplină virilitate ca Geyseriĭ descrişĭ, alţiĭ mor, apa acestor d'abia maĭ are forţa a se ridica până în fundul basinuluĭ, din care cauză cu greŭ se poate stabili numĕrul lor. Am petrecut 16 ore în regiunea Geyserilor: noaptea ne-am culcat în cort pre fîn, acoperindu-ne cu şalurile scoţiane şi iegere din pricina temperaturiĭ scăzute; în adevĕr, chiar când zilele sunt foarte calde, de 22^0, ceeace se întîmplă rar chiar vara în Islanda nopţile sunt aşa de recĭ că totdeauna înghiaţă apa.

III

Reîntorşĭ la Reykiavik pe vijelie şi ploae, după o zi de vizite la notabiliĭ oraşuluĭ, profesoriĭ şi preoţiĭ din localitate, am salutat pentru ultima dată capitala misterioaseĭ insule şi Thyra şi a ridicat ancora pre la 8 ore seara, pornind

spre Nord să facă înconjurul Islandeï. — In timpul nopţiï am traversat Faxafiord, bântuit iarna de grozave vifore care pricinuesc multe naufragiï şi scad temperatura până la 25° subt zero; a doua zi eram în Breidifjord, de unde Erik cel roşu plecă în 984 şi descoperi Groenland. La extremitatea de Vest a peninsuleï ce închide acest fiord spre Sud se află vulcanul Snaefell, înnalt de 1.600 m., cu vîrful sĕŭ vecĭnic acoperit de ghiaţă, de unde şi numele luï de ghieţarul Snaefell—Snaefell jökol.—E unul din ceï maï frumoşï vulcanï aï Islandeï; din depărtare pare că se ridică din mijlocul valurilor ca un mormam uriaş de strălucitoare zăpadă. Stikisholm este reşedinţa districtuluï Breidifjord, la Est de menţionatul ghieţar. Negustoriï danezï, cum se găsesc maï în toate fiordurile Islandeï, şi-aŭ clădit aci case de piatră şi lemn d'asupra cărora filfâie drapelul danez, ca şi la Reykiavik, — o cruce albă pe un fond roş — pe când indigeniï se mulţumesc cu colibe şi bordee făcute de turbă şi piatră, cu butoae d'asupra acoperişelor în loc de coşurï. Milioane de rîndunele de mare înviorează această natură polară.

Insulele din Breidifjord, toate vulcanice, sunt pline de Eiderï, care daŭ puf.— Ecderdaun—Edredon—principalul venit al locuitorilor. Mĕsurï severe s'aŭ luat spre a nu se stîrpi acest soiŭ de pasĕrï. De la Stikisholm ne-am îndreptat spre peninsula Nord-Vestică, — partea Islandeï cea maï crestată cu forma unor coarne de cerb, expusă teribilelor vifore ce vin din Groenland,—Thyra vizită apoï deosebiţiï aceştï fiorzï, unde descarcă marfa daneză şi încarcă marfa islandeză; cel maï renumit fiord d'aci e fiordul de ghiaţă—Izafjord,— numit astfel din cauza colosalilor sloï de ghiaţă acumulaţi în strîmtoarea Danemarciï, şi care persistă aci până în Iuniŭ; marea era liniştită, atmosfera curată, temperatura de 8°. Atingeam cercul polar unde în timpul veriï crepusculul se îmbină cu aurora şi la solstiţiul de vară soarele îşï scaldă la miezul nopţiï extremitatea inferioară în valurile Oceanuluï, producênd una din cele maï feerice priveliştï ale regiuniï polare. Un tun tras de pe bord ne anunţă că trecem capul Horn, ce atinge cercul polar boreal.

Pe coasta nordică a Islandeï semnalarăm: larga baie Hunaflöi cu numeroşiï eï fiorzï; apoï drumul prăpăstios şi plin de primejdiï dintre Blöndos şi până la Saudarkrokur şi pe care opt dintre călĕtorï îl străbăturăm călărï, pe când Thyra ţĕrmuia în tot d'alungul eï peninsula de la Estul băieï Hunaflöi, apoï Skagafjord, aï căruï munţï vulcanicï îţï ia ochiï prin strălucirea orbitoare a zăpeziï ce-ï acopere: în mijlocul acestuï fiord se află insula Drangey, o stâncă basaltică.

O stîncă basaltică de 200 m. înnălţime, aşa de dreaptă şi de perpendiculară pe suprafaţa Oceanuluï că nicï zăpada nicï ghiaţa nu se pot prinde de părepţiï eï ceï negri. Din Skagafjord am intrat în Eyafjord, cel maï lung din întreaga Islandă, remarcabil încă prin munţiï luï prăpăstioşi şi cascadele luï repezï. In fundul Eyafjorduluï se află Akureyri, 800 locuitorï, a doua capitală a Islandeï, cu 3 frasinï de 5 m. înnălţime, gloria capitaleï de Nord, crescuţi şi desvoltaţi aci mulţumită adăpostuluï la care se află oraşul împotriva violenţiï uraganelor ce bîntuie Islanda, şi care maï mult decât frigul împiedică orice desvoltare de vegetaţie. O mare fabrică de uleiŭ de ficat de requin caracterizează încă capitala de Nord.

Requiniï ca şi balenele abundă pre lîngă Eyafjord, de aceea locuitoriï se

hrănesc mai ales cu carnea uscată şi grăsimea lor. La Akureysi s'ar putea ajunge şi prin inima Islandeĭ, continuând drumul de la Geyseri înainte spre Nord. Călĕtoriĭ care nu aleg acest drum şi preferă să se reîntoarcă la Reykiavik spre a vizita coastele şi numeroşiĭ fiorzi de la Nord-Vestul Islandeĭ o fac din cauza neajunsurilor şi primejdiilor la care se expun.—In adevĕr, între Akuseyri şi Geyserĭ nu maĭ există nicĭ un drum, nicĭ o potecă, nicĭ o colibă, nicĭ un fir de iarbă ; călĕtoria de la Reykiavik la Geyserĭ îţĭ maĭ reamintea pre alocurea lumea civilizată.

De la Geyserĭ înainte numaĭ dezerturĭ, cenuşe, tuf vulcanic, piatră poncie, valurĭ de lavă răcită, eruptă din craterele vulcanilor înfundate de ghieţarĭ.

O tăcere de moarte domneşte pretutindenĭ, întreruptă numaĭ de strălucirea ghieţarilor, de violenţa cataractelor apelor lor şi de undele aeruluĭ celuĭ curat şi subţire. Maĭ totdeauna ploĭ, uragane violente care îţĭ răstoarnă cortul, vifore ; singura amintire plăcută ce ţĭ-ar rĕmâne din această călĕtorie ar fi pentru bieţiĭ poney: rezistenţĭ, micĭ, coloarea gălbuie, capul mare, picioarele groase, coada scurtă, ochiĭ viĭ, blânzĭ, fără năravv, răbdătorĭ la drum de foame, admirabilĭ prin instinctul d'a merge la sigur prin chaosul pietrelor vulcanice; adevĕrate cămile ale dezertuluĭ islandez. D'abia după 6 zile, câte odată după 8 saŭ chiar 10 zile, daĭ într'o câmpie unde se află douĕ saŭ treĭ case ale uneĭ singure familiĭ la cătunul de la Holar.— Din depărtare bordeele de aci apar ca nişte dungĭ cenuşiĭ : e fumul ce se ridică dinăuntrul lor.—Cu toată ariditatea lungimiĭ şi primejdiile luĭ, acest drum este singurul care stabileşte comunicaţia pentru indigenĭ între Akuseyri, capitala de Nord, şi Reykiavik, capitala de Sud. De la Akuseyri am trecut colţul de Nord-Est Rifstovji, ce depăşeşte cercul polar boreal şi ne-am îndreptat pre coasta de la rĕsărit bîntuită câte odată de ghiaţă până la jumĕtatea luĭ Maiŭ, şi am vizitat Saidisfjord şi Eskifjord ; lîngă acest din urmă se află o puternică geodă ce conţine spatul de Islanda, important pentru dubla luĭ refracţie.—Tot aci se află şi o biserică c'un preot catolic pentru pescariĭ francezĭ care petrec o jumĕtate de an în Atlanticul din Estul Islandeĭ.

Cu aceasta povestirea călĕtorieĭ noastre e terminată. Ne maĭ rĕmâne să aruncăm câteva priviri asupra feluluĭ de viaţă a locuitorilor insuleĭ noastre. După ce am vĕzut natura, maĭ rĕmâne să privim omul.

V

Islanda, menţionată deja la sfîrşitul secoluluĭ al VIII-lea al ereĭ noastre subt numele de ultima Thule de către scriitorul irlandez Dicuilus, fu colonizată de Normanĭ un secol maĭ tărziŭ, între 870—930.

Coloniĭ veniaŭ uniĭ din Norvegia, alţiĭ de prin Hebride şi de pe coastele nordice ale Scoţieĭ. Cea maĭ mare parte din aceştĭ din urmă adoptaseră deja creştinismul, pre când ceĭ care veniaŭ din Norvegia eraŭ încă păgânĭ; cultul creştinesc totuşi se stinse în curînd printre puţiniĭ creştinĭ din insulă, încongiuraţi de toate părţile de mulţimea covîrşitoare a păgânilor, şi astfel păgână rĕmase ţeara până în anul 1000 când regele Norvegieĭ Olaf Tryghason, prin ameninţărĭ, hotărî pre Altingul islandez să introducă creştinismul în insulă.

Noua colonie fu guvernată la început de către diferiții șefi normani debarcați în număr de 39; ei avură timp de patru secole o existență independentă; acești șefi luară în Islanda atâta porțiune de teren câtă le conveni pentru dînșii și pentru ai lor; așa că am putea zice că la sfîrșitul secolului IX-lea Islanda se găsea împărțită în 39 de provincii sau de șefii.

Când însă ocupația țării deveni un fapt împlinit și se simți oarecum nevoia unei armonizări între diferitele guvernămînte, pe la 930 se organiză o întrunire generală pentru întreaga comunitate, cu caracter legislativ și judecătoresc în acelaș timp — Altingul.

Această întrunire avea loc la fiecare trei ani înainte de 18 Iuniu și se compunea din cei 39 de șefi prezidați de un orator (lögsögn-madr), a căruĭ îndatorire era de a recita legea nescrisă a țării și ședințele duraŭ 15 zile.

Din nefericire noua comunitate nu avea o autoritate centrală pentru chestiunile de ordine administrativă și executivă, și acest defect al constituțiunii sale deveni mai în urmă fatal independenței sale. Puterile administrative și executive eraŭ exercitate în fiecare din cele 39 provincii de către șefii respectivi, care guvernaŭ în numele lor propriu. Inainte de stabilirea creștinismului acești șefi împlineaŭ și funcțiunile de șefi religioși — de pontifices maximi — la templele construite de ei, în mijlocul provinciilor lor.

Această funcțiune religioasă trecu de la anul 1000 în puterea preoților creștini, și șefii țării rămaseră numai patronii bisericilor, care înlocuiră vechile temple. Când noi coloni europeni sosiră în Islanda, ei trebuiră să obțină prin felurite mijloace, de cele mai multe ori să cumpere de la proprietarii primitivi, pămîntul de care avea nevoe pentru întreținerea lor; ei deveneaŭ membrii comunității, juraŭ credință șefului local, un sistem feudal se introduse astfel în Islanda, precum se introdusese în acelaș timp în toată Europa.

Cauze numeroase, printre care am putea cita defectele vechei constituțiuni islandeze, gelozii mutuale născute între șefi, venalitatea poate a unora dintr'înșii, uneltirile politicei norvegiane în Islanda, făcură ca cea mai mare parte a teritoriului acestei insule să cază subt dominațiunea regatului norvegian pre la mijlocul secolului XIII-lea, între 1262—64. Șef cu șef își dădu în mai puțin de doi ani puterea lui în mâinile Regelui Hakon Hakonson și a urmașului sĕŭ Magnus, reformatorul legii.

In curînd numai partea de Vest a insulei, cea mai aridă, rĕmase să se bucure de o existență autonomă politică. Tractatul prin care diferiții șefi islandezi se legaŭ să devină supușii Regelui Norvegiei prescria, la drept vorbind, numai o unire personală: acesta este și pretextul pentru care Islandezii patrioți reclamă azi inutil, de altmintrelea, independența Islandei.

La sfîrșitul secolului XIV, în 1380, Regatul norvegian reveni prin moștenire Regatului Danemarcei dimpreună cu toate posesiunile sale, prin urmare și cu Islanda, și subt stăpînirea acestei puteri se găsește insula noastră până în ziua de astăzi.

Istoria Islandei se poate astfel împărți în două epoce, de o durată de

aproape 500 ani fiecare: epoca anterioară dominaţiunii islandeze (870—1380), şi epoca ulterioară acesteĭ stăpîniriĭ, de la 1380 până astăzi.

Cu cât prima perioadă a istorieĭ Islandeĭ e plină de evenimente şi interesantă, cu atât cea de a doua e plină de o tristă monotonie, şi dacă periodul de 500 de anĭ, anterior stăpînireĭ daneze, poate fi considerat ca un period de înflorire al Islandeĭ, periodul danez, din contră, poate fi privit ca un period de decadenţă totală şi ruină ale acesteĭ insule. Vechea autoritate a Altinguluĭ se micşoră treptat până la 1800, când această adunare generală fu înlocuită printr'o înaltă curte de judecată pentru întreaga Islandă; reînviat întru câtva la 1843, fostul Alting se prezintă astăzĭ ca un corp legislativ împărţit într'o cameră superioară, compusă din 12 membri: 6 deputaţĭ naţionalĭ şi 6 numiţĭ de coroană, şi dintr'o cameră inferioară compusă din 24 de membri, aleşĭ prin sufragiŭ universal.

Dar maĭ ales materialiceşte se constată decadenţa actuală a Islandeĭ. Danemarca şĭ-a format sistemul sĕŭ de guvernămînt colonial după modelul guvernuluĭ spaniol; colonia poate să sângere pentru Metropolă, dar să nu prospere, căcĭ poate alţiĭ ar trage beneficiĭ dintr'însa. Orĭce prosperitate a Islandeĭ e privită cu aversiune în Danemarca; pe când, din potrivă, mizeria locuitorilor e ca un fel de garanţie de perfectă fidelitate.

Când în 1814, ca o consecinţă a quasi-autonomieĭ acordată Islandeĭ, se introduse în această insulă sistemul de guvernămînt propriŭ (sistemul Home Rule) se vĕzu până la evidenţă de câtă prosperitate ar putea să se bucure Islanda când conducerea finanţelor şi a tuturor afacerilor sale ar fi lăsate în mâĭnile indigenilor.

Baniĭ danezĭ curgeaŭ în ţară, ceeace dovedea că capitalul danez făcea foarte bune afaceriĭ acolo. Un fond de rezervă chiar se strînse în curînd din prisosul celor dintâĭ anĭ finanţariĭ; aniĭ următorĭ se anunţaŭ şi maĭ prosperĭ, dar această îmbunĕtăţire materială avu ca primă consecinţă naşterea uneĭ veleităţĭ de independenţă printre Islandezĭ; se agită în insulă cestiunea deplineĭ autonomiĭ a ţĕriĭ şi se reaminti litera vechiuluĭ tractat de închinarea Islandeĭ către Norvegia, în care se stipula *numaĭ* unirea personală. Prosperitatea materială a Islandeĭ fu privită cu ochĭ rĕĭ la Metropolă, şi se hotărî a i se pune un stăvilar: ministru pentru Islanda, care se întîmplă să fie în cabinetul danez din 1885 şi ministru de justiţie, însărcină pre un bancher, israelit, Levi, din Copenhaga, directorul Băncĭĭ naţionale a Regatuluĭ Danemarcĭĭ, să se ocupe de chestiunea finanţiară a Islandeĭ şi să facă proiectul stabilirĭĭ uneĭ băncĭ islandeze.

Acest proiect fu aprobat de consiliul de Stat şi prezintat Dieteĭ din Reykiavik în Iuliŭ 1885. Deputaţiĭ Islandezĭ n'aveaŭ nicĭ o bănuială despre scopul politic finanţiar al creăreĭ acesteĭ băncĭ; se închinară în faţa hotărîreĭ guvernuluĭ din Copenhaga, şi fără nicĭ o discuţie votară în unanimitate legea ce li se prezintă. Această lege, sancţionată în Septembre 1885, stipulă ca tesaurul danez să scoată 500.000 coroane în hârtie monedă de câte 5, 10, 20 şi 50 coroane fiecare. Aceste bancnote aveaŭ curs în Islanda numaĭ, şi nu se prevedea nimic în privinţa garanţieĭ valoriĭ lor. Dar, în practică, hârtia e convertibilă la tezaur în mo-

neda regatului, şi dacă tezaurul Islandeĭ n'o poate face, aceasta se face de către tezaurul Danemarceĭ în socoteala bine înţeles a tezaurului Islandeĭ. Prin aceasta se asigura preponderanţa exclusivă a comerciului danez în Islanda.

Să ne închipuim că un Islandez a isbutit, prin vinderea produselor luĭ pre la diferiţĭ negustorĭ din fiorduri, să poseadă în hârtiĭ suma de 3.000 coroane şi că doreşte cu această sumă să-şĭ îmbunătăţească proprietatea luĭ. Fiindcă hârtia monedă de care dispune nu are valoare în nicĭ o ţară din Europa, nicĭ chiar în Danemarca, posesorul trebue s'o preschimbe maĭ întâĭ în monedă regulată a Regatuluĭ danez; în acest scop se prezintă cu pachetul sĕŭ de bancnote la oficiul postal din Reykiavik, unde i se dă în schimb un mandat postal, ce i se achită de către oficiul central din Copenhaga. Dar în acelaş timp tezaurul Islandeĭ rĕmâne îndatorat către tezaurul Metropoleĭ cu această sumă de 3.000 coroane.

Se înţelege cum Islandezul, venit în acest scop în capitala Danemarceĭ, unde întilneşte pe mulţĭ din negustoriĭ danezĭ, cunoscuţĭ de el de prin tîrgurile Islandeĭ, se hotăraşte cu greŭ să se maĭ ducă într'altă ţară şi de cele maĭ multe orĭ işĭ cumpĕră obiectele de care are nevoe tot în capitala Danemarceĭ. Acest regim finanţiar a parte, la care e supusă Islanda, durează de 14 anĭ; datoria publică a acesteĭ insule s'a ridicat la maĭ bine de 3 $^1/_2$ milioane coroane. Islandeziĭ aŭ, ce-ĭ drept, un spirit comercial întreprinzĕtor; dar circulaţia hârtieĭ monede fiind şi ea foarte limitată şi pusă toată în serviciul unuĭ comerţ străin, orĭce întreprindere comercială, orĭce desvoltare a productivităţiĭ locale, se găseşte sugrumată.

In fiecare an datoria publică sporeşte, în fiecare an importul e maĭ mare ca exportul.

Dacă noue veleităţĭ de independenţă s'ar naşte azĭ printre Islandezĭ, Metropola ar putea rĕspunde reclamându-şĭ datoria şi invocând cheltuelile anuale ce face. Materialiceşte, Islanda stă azĭ maĭ pre jos ca totdeauna.

Şi astfel bieţiĭ Islandezĭ, copleşiţĭ din ce în ce maĭ mult de natura sĕlbatică şi sdrobitoare dimprejur, căreea îĭ opun o rezistenţă tot maĭ mică, se găsesc şi maĭ striviţĭ prin sistemul asupritor de guvernămînt al Danemarceĭ. Natura şi semeniĭ îĭ copleşesc de o potrivă.

(Urmează) R. Novian.

N. MAIMAROL, arhitect.

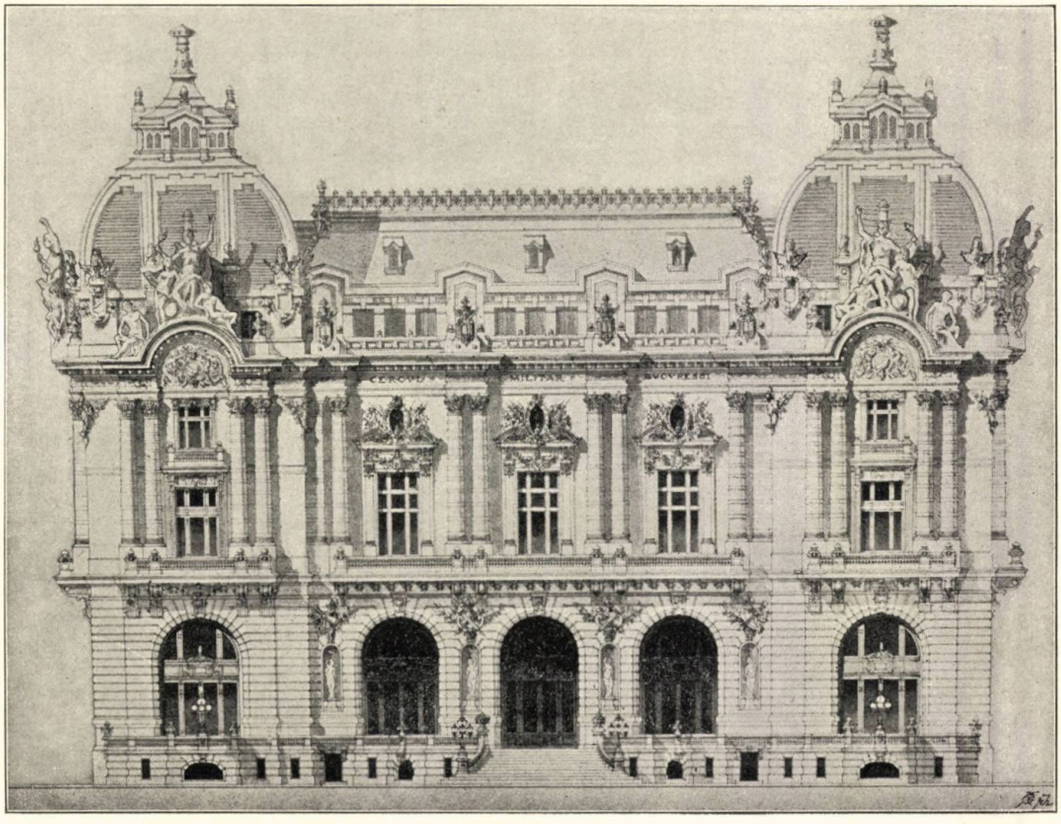

Palatul Cercului militar din București. Fațadă principală.

FILOLOGIA COMPARATĂ

ELEMENTELE DACICE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Cursul d-luĭ Hăşdĕŭ la Facultatea de litere din Bucureştĭ

O primă impresie care se degajează, pentru spiritul unuĭ investigator al opereĭ d-luĭ Hăşdĕŭ, e aceea de vastitate, de multiplicitate, de complexitate.

Pornit pe căĭ inexplorate, saŭ, maĭ bine zis, pornit fără nicĭ o cale, în domeniul incult al linguisticeĭ şi istoriografieĭ româneştĭ, D. Hăşdĕŭ diseminează, cu profuziune, în drumul proaspĕt tăiat al cercetărilor sale, pentru ochiĭ noştri aĭ celor ce-l urmărim, floarea surprinderiĭ puternice şi a admiraţieĭ ce-ĭ corespunde. Fără predecesor, în orĭce caz, fără predecesorĭ cu solidă autoritate, D. Hăşdĕŭ se aventurează literalmente în noianul uneĭ mulţimĭ de probleme istorice şi filologice privitoare la neamul şi la limba noastră. Considerând forţările, resursele de eruditie, ingeniozitatea ipotezelor sale, isteţimea şi pĕtrunderea spiritului sĕŭ, desfăşurate bogat împrejurul atâtor dificultăţĭ întîlnite în calea studiilor sale, suntem aduşĭ a-ĭ apropia comparaţia unuĭ îndrăzneţ cercetător de lumĭ nouĕ. Vĕ amintiţĭ numele vre-unuia din aceştĭ oamenĭ de puternică şi vitează iniţiativă, plecat întru descoperirea altor tĕrîmurĭ? Orĭce nume v'ar veni în minte: Fernand Pizarro, Livingstone, Stanley orĭ altul, va fi bine venit, pentru a vĕ ridica înaintea ochilor tot haosul, tot necunoscutul, tot inextricabilul unor pămînturĭ virgine, înnecate în vegetaţie monstruoasă şi încâlcită, prinse în reţeaua unor ape capricioase, zbîrlite cu tot felul de curse şi de obstacole.... Intr'un domeniŭ de altă natură, dar foarte asemĕnător în privinţa neorînduelĭĭ cu celălalt, D. Hăşdĕŭ a căutat şi a isbutit să tae cărărĭ geografice, să introducă itinerariul ştiinţiĭ. Vasteĭ şi monumentaleĭ sale opere — pămînturilor virgine explorate de geniul sĕŭ, — i se deosibesc douĕ largĭ

căĭ, viguros indicate, uşoare de prins, în întretăerea totală, complexă şi multiplă a diverseĭ sale activităţĭ. Aceste două direcţiĭ care brăzdează opera d-luĭ Hăşdĕŭ sunt: direcţia istoriografieĭ şi a linguisticeĭ.

Ca istoric, d. Hăşdĕŭ probează, contra concepţiilor exagerate latinomane, că poporul românesc e un rezultat etnic, dat prin fuzionarea maĭ multor elemente — şi nicĭ de cum un cristal pur latin, ancastrat — fără raţiune, fără posibilitate şi împotriva tuturor normelor vieţiĭ neamurilor —în stâncile munţilor Carpaţĭ. E ştiinţificeşte sigur că, în vinele noastre, curge sânge în mare parte scitic, dacic, slavic... — însă nu e maĭ puţin cert, şi d. Hăşdĕŭ a accentuat-o în chip magistral, că pecetia spiriţuluĭ românesc e cât se poate maĭ romană. Şi concepţia istoriculuĭ, în această privinţă, a fost secondată de vederile şi de cunoştinţele filologuluĭ. Intr'adevĕr, D. Hăşdĕŭ probă, maĭ bine de cât orĭcare altul, că limba românească, în însăşĭ intimitatea eĭ sintactică, în însuşĭ miezul eĭ, e curat romanică. Puţin importă depozitele străine lexice, strînse cu vremea în patul acestuĭ fluviŭ neo-latin, numit limba românească; ceeace importă e că undele luĭ aŭ, neîncetat, limpeziciunea şi puritatea romanităţiĭ.

In ce priveşte documentele, în ce priveşte informaţiile, în ce priveşte materialul brut care a trebuit să fie consumat pentru extragerea esenţeĭ acestor preţioase ideĭ, D. Hăşdĕŭ trece, cu cel maĭ mare drept cuvînt, drept cea maĭ activă, cea maĭ viguroasă şi cea maĭ neobosită capacitate ştiinţifică românească din toate vremurile. Multele descoperirĭ linguistice, multele »trouvailles« — am zice în franţuzeşte — cu care d. Hăşdĕŭ a înzestrat filologia noastră, ne pot da o idee de numĕrul archivelor scormonite, de numĕrul pieselor consultate, de numĕrul razelor concentrate în puternica lentilă a geniuluĭ sĕŭ.

Viaţa pe care D. Hăşdĕŭ o insuflă lucrărilĭ sale, vioiciunea stilistică cu care D. Hăşdĕŭ desfăşură erudita şi variata sa agoniseală documentară, căldura cu care condeiul sĕŭ îmbrăţişează multiplicitatea de fond a operiĭ sale, acestea ar fi fost de-ajuns ca să fericească şi să dea cea maĭ mare valoare unuĭ scriitor, în înţelesul pur literar al cuvîntuluĭ.

Dar, lăsând la o parte aceste consideraţiĭ generale, voim să dăm onor. cititorĭ aĭ acesteĭ reviste câteva noţiunĭ, maĭ mult saŭ maĭ puţin detaliate, asupra unor ideĭ din opera D-luĭ Hăşdĕŭ.

Suntem în domeniul filologieĭ. Până la d. Hăşdĕŭ nimenĭ nu cuteza, la noĭ, să spună că în naţiunea şi în limba română aŭ rĕmas elemente dacice. Şcoala latinistă, maĭ ales, înlătura cu furie părerea că am maĭ avea şi alte elemente decât cele romane. Petru Major şi alţiĭ scoteaŭ înainte, în orĭce moment, ba zisele luĭ Eutropius, ba câte o interpretare în sens latinoman a vre-uneĭ reprezentărĭ după Columna luĭ Traian, ba cine ştie ce alt argument produs aĭ uneĭ studieri ce-şĭ avea concluzia totdeauna formulată a-priori, şi care trebuia să ducă la biruinţa teoriilor partizanilor purităţiĭ limbiĭ româneştĭ, în sens latin.

De la primele sale studiĭ, D. Hăşdĕŭ, însă, a afirmat cu tărie şi dovedit cu prisos existenţa elementuluĭ dacic la noĭ. Şi de atuncĭ, de la analiza luĭ Eutropius şi apoĭ de la *Istoria Critică*, de la *Cuvente den bĕtrâni* şi până la *Marele Etymologic*, elementul dacic a fost arătat, fără încetare, orĭunde apărea, în limba română, şi cum din amestecul primar al luĭ cu elementul latin s'a născut limba română. In toate aceste studiĭ, metoda urmată — şi lucrul acesta trebue accentuat, căcĭ tocmaĭ din lipsa uneĭ ataĭ metode s'aŭ rătăcit toţĭ ceĭ care aŭ tăgăduit existenţa elementelor dacice — metoda urmată e cea de atâtea orĭ recomandată de eminentul filolog: »Când e vorba de începutul popoarelor şi de epoce întunecoase din viaţa lor, orĭce studiŭ exclusiv istoric duce la încheieri greşite, nu maĭ puţin duce orĭce studiŭ exclusiv linguistic. Pentru a nemeri adevĕrul saŭ încaĭ a ne apropia de adevĕr, trebue neapărat un studiŭ paralel istorico-linguistic. Când un text istoric se întăreşte printr'un fapt linguistic saŭ vice-versa, ambele urmărite pe o cale strîns metodică, atuncĭ şi numaĭ atuncĭ adevĕrul e găsit«.

Şi astfel aŭ fost arătate, la lumina criticeĭ, toate particularităţile de limbă, câte ne-aŭ rĕmas moştenire de la Dacĭ. Neamul acesta viteaz, credincios şi înclinat spre poezie, n'a lăsat numaĭ urmele calităţilor luĭ, urmaşilor ce s'aŭ amestecat cu Romaniĭ; dar şi semne care se pot vedea viĭ

şi neclintite în limbă, ca o dovadă că poporul, care a lăsat în istoria omeniriĭ amintirea celeĭ maĭ mariĭ iubiriĭ de patrie şi celeĭ maĭ strălucite vitejiĭ, n'a pierit odată cu statul sĕŭ.

La Universitate aŭ fost închegate, într'un tot, aceste studiĭ. Pe rînd s'aŭ arătat: persistenţa elementuluĭ dac, după cucerirea Dacieĭ de Romanĭ, formaţiunea limbiĭ romane printr'un amestec primar al elementelor latine şi dacice şi epoca aceleĭ formaţiunĭ, strălucirea casteĭ Sarabilor şi înnălţarea eĭ până la tronul imperial al Romeĭ, aşezarea Dacilor ca substrat al naţionalităţiĭ române şi raporturile de înrudire — prin substratul tracic — ale eĭ cu celelalte popoare din peninsula balcanică. După acestea a urmat studierea elementelor dacice din punctul de vedere fonetic. Consonantismul (guturalisarea labialelor, rotacismul, etc.) a preces studierea vocalismuluĭ. Maĭ toate aceste studiĭ aŭ fost publicate. *Columna luĭ Trajan*, *Revista Nouă*, *Etymologicum Magnum Romaniae*, *Cuvente den Bĕtrânĭ*, etc., sunt prea valoroase lucrărĭ de literatură ştiinţifică. La Universitate a avut şi are loc o legare într'un tot, o totală îmbrăţişare a acestor diverse ideĭ şi lucrărĭ. Cursul de filologie din anul acesta e o continuare a celuĭ din aniĭ trecuţĭ şi a fost început prin studirea *vocaleĭ obscure* (ă) şi a diftongilor *é* şi *ó*. Să încercăm a schiţa un mic rezumat asupra întâeĭ lecţiunĭ din anul acesta, pentru a da cititorilor Revisteĭ „Literatură şi artă română“ o idee de cursul universitar al d-luĭ Hăşdĕŭ, în intimitatea resorturilor luĭ specialiste.

Mussafia, spune D. Hăşdĕŭ, în lucrarea luĭ „Zur rumänischen Vocalisation“, constată aceste două particularităţĭ ale limbiĭ române, adică diftongarea luĭ *e* şi *o*, însă nu le explică; iar despre trecerea luĭ *a* în vocală obscură, vorbise Ciparĭŭ, făcênd observarea că numaĭ în limba sanscrită *ă* alternează cu *a*, ca în limba română, şi că *a* lung se pronunţă ca *a* de la noĭ, iar *a* scurt ca *ă* românesc. D. profesor Burlă criticase cu asprime pe Ciparĭŭ în privinţa aceasta, spunênd că *a* scurt nu se rosteşte în sanscrita ca *ă*. Ciparĭŭ însă nu greşeşte. Modul relativ cel maĭ bun pentru a cunoaşte pronunţarea limbiĭ sanscrite e studiarea limbelor arice moderne. Alt mijloc de a putea cunoaşte felul de pronunţare în sanscrita nu există. Englezul Beames a publicat la 1872 o gramatică comparată a celor şeapte limbĭ ariene ale Indieĭ. In toate aceste dialecte scurtul *a* se pronunţă ca *ă*. Beames, constatând că totdeauna scurtul *a* sanscrit se pronunţă ca *ă* în toate dialectele moderne ale Indieĭ, adaogă că acest sunet nu e neclar şi, pentru lămurirea cititorilor, în privinţa feluluĭ de pronunţare al luĭ *a* scurt sanscrit, spune că se pronunţă ca *u* în cuvîntul englezesc *but*.

Aşa dar Ciparĭŭ avea dreptate. Ciparĭŭ însă n'are dreptate când susţine că un fenomen analog nu e în limba albaneză, adică nu e trecerea luĭ *a* în *ă*, prin pierderea accentuluĭ. Albanezĭĭ păstrează pe *a* accentuat, dar, orĭ unde vocala clară e neaccentuată, scade la *ă*. G. Meyer spune că *ă* se naşte la Albanezĭ, prin pierderea accentuluĭ, din altă vocală. Decĭ, în principiŭ, ca şi la Românĭ, Albanezĭĭ trec pe *a* în *ă*, prin pierderea accentuluĭ. Dar ceva maĭ mult. Ascoli, în Studj Critici, t. II, 1877, constată că trecerea luĭ *o* accentuat în *oa* (ó) şi *e* accentuat în *ea* (é) maĭ conservă oarecare urme la Albanezĭ. La Albanezĭ s'a pierdut, decĭ, această întărire. Dar tocmaĭ această pierdere o foarte importantă pentru noĭ, căcĭ e o probă că Românĭĭ n'aŭ împrumutat această particularitate de la Albanezĭ, ci din altă parte. Existenţa, însă, a uneĭ aceleiaşĭ particularităţĭ şi la Românĭ şi la Albanezĭ, fără ca să şĭ-o fi împrumutat unĭĭ altora, denotă o moştenire la ambele popoare, venită dintr'acelaş loc, şi această moştenire nu poate veni, pentru Românĭ şi Albanezĭ, decât de la substratul traco-iliric.

De la substratul traco-roman de dincolo de Dunăre, Bulgarĭĭ aŭ primit câte trele aceste particularităţĭ, adică întunecarea luĭ *a* trecerea luĭ *o* în *oa* şi a luĭ *e* în *ea*.

In limba bulgară *a* fiind accentuat se păstrează; neaccentuat trece în *ă*. Se zice bulgăreşte *slătca* şi *slatcă*, după provincia în care se aude.

D. Ivanow, în studiarea dialectelor bulgare, spune că ѣ se rosteşte la Bulgarĭ ca *e* când nu e accentuat, dar totdeauna ca *ea* când e accentuat.

Infine, ca să vorbim şi de a treia particularitate traco-ilirică, păstrată la Bulgarĭ, vom observa că, în unele subdialecte ale limbiĭ bulgare, accentuatul *o*, uneorĭ chiar *e*, trece în *oa*. Sunt interesante poeziile bulgăreştĭ din districtul Ahâ-Celebi, publicate de D. Colakow. In aceste poeziĭ poporane noĭ găsim bunăoară **доџиерѣ** în loc de **доџиерѣ**; **коарпа** în loc de **корпа**, etc.

Vedem, deci, că vocalismul nostru, în parte, e şi la Bulgari. El e incontestabil de origină tracică. Acum e întrebarea: care e origina lui în sistemele indoeuropee, în genere?

Bopp, Schleicher, Corssen, Fr. Müller şi alţii aŭ constatat că în familia indoeuropeană *a* a avut tendinţa de a întări vocala accentuată, anume *i* a ajuns *ai*, *u*, *au*; şi chiar *a* în *a* lung. In gramatică, acest fenomen se numeşte *gună* (coloare, a da coloare vocaleĭ), de aci *gunificaţiune*.

In limba zendică *ai* trece în *ae*; *au* în *ao*; iar în limbele tracice, după cum observarăm, vedem un pas înainte, prin metatesă: în loc de *ae*, avem *ea*; în loc de *ao*, avem *oa*. La Eraní şi la Traci întărirea, întărirea prin gunificaţie, lovea pe *e* şi pe *o*. De aci *i* şi *u* aŭ rĕmas scutite de gunificaţiune.

Avem şi gunificaţiune inversă. (Vezĭ Kirste, Mém. de la Soc. ling. VIII, 91: Guna inverse).

Decĭ guna directă ne dă următoarele exemple fonetice: *au, aw, ai, ay, ae, ao*; în exemplificarea guneĭ inverse avem: *ua, wa, ia, ya, ea, oa*.

In această ordine de ideĭ şi de demonstraţiuní linguistice, D. Hăşdĕŭ a reluat firul lecţiunilor sale în anul universitar curent.

N. I. Apostolescu.

N. MAIMAROL, arhitect.

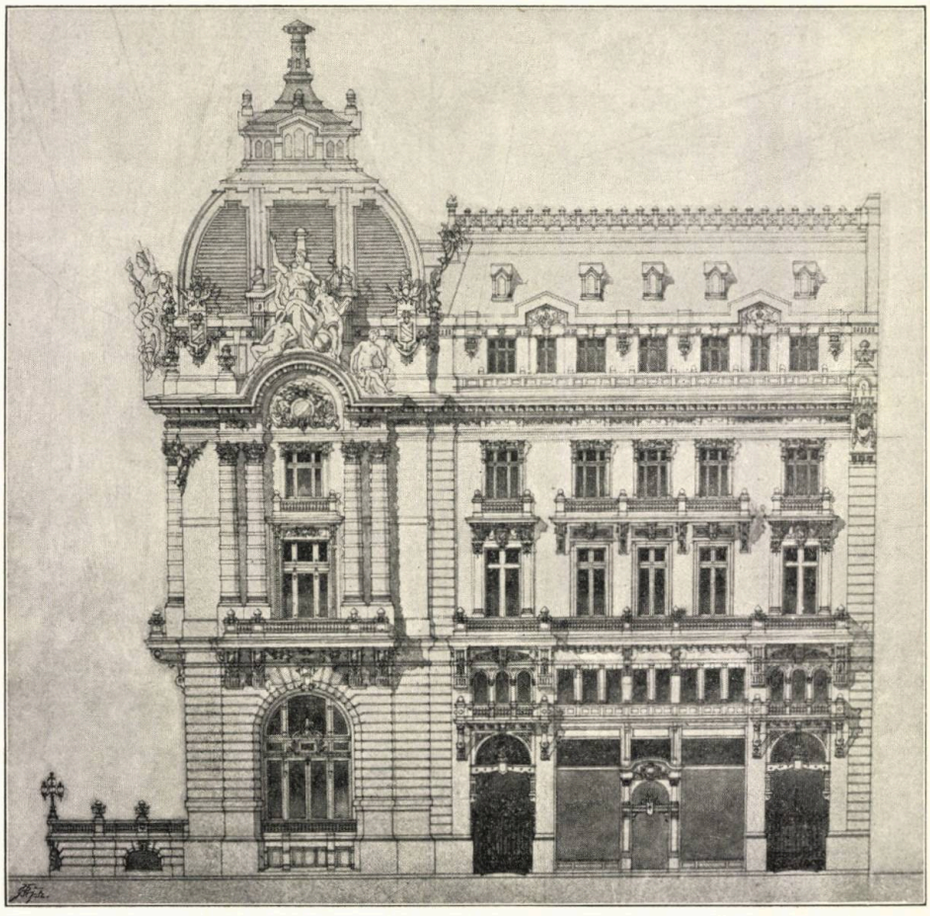

Palatul Cerculuĭ militar din Bucureştĭ.
Faţadă laterală.

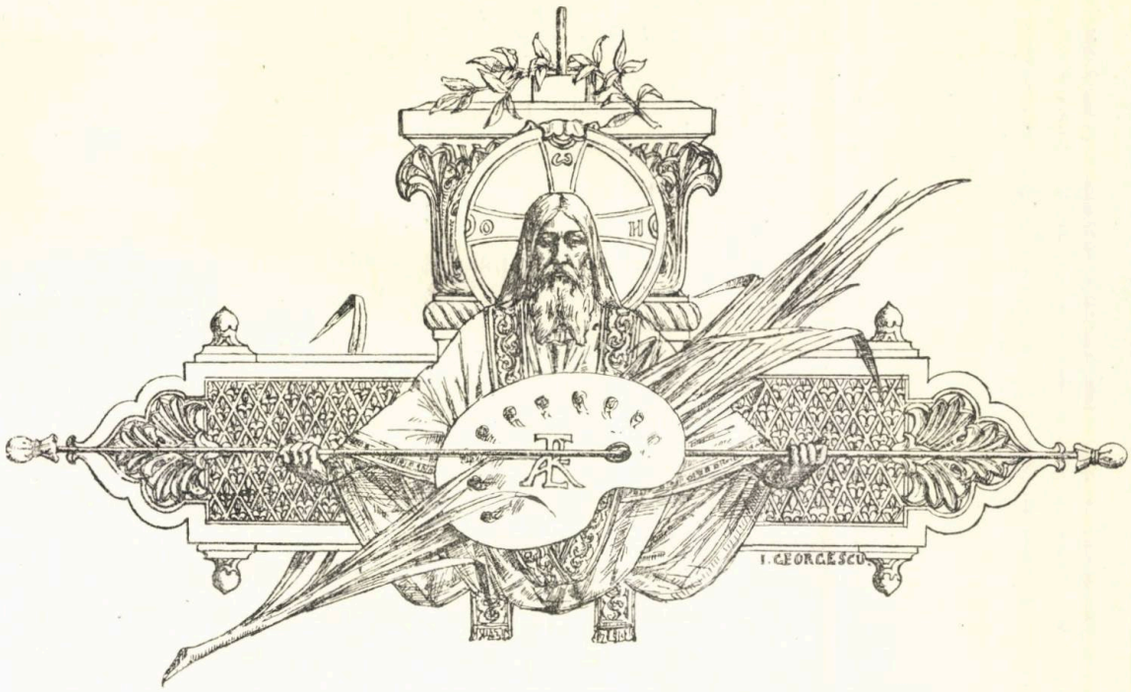

PĂRINTELE BENEDICT

— FILE DE ALBUM —

Luĭ Silvan.

Cu cât dor mĭ-aduc aminte de dinsul! Par'că-l vĕd... Şi nu e un om ca toţĭ oamenĭĭ părintele Benedict. Este un chip ce-ţĭ rĕmâne aidoma în minte, cum e în lumea luĭ: fir cu fir, trăsură cu trăsură; uite îĭ ţin minte toate încreţiturile frunţiĭ, ale obrazuluĭ, şi de-aşĭ fi pictor n'aşĭ uita un neg al feţeĭ, o buclă a pletelor luĭ albe, — şi mi-ar zîmbi din cadrul portretuluĭ, cum îmĭ zîmbeşte acum din fundul sufletuluĭ, ca o icoană sfîntă din firida uneĭ bisericĭ tăcute... Par'că natura şĭ-a împlinit, zămislindu-l, tot gîndul şi toate dorinţele eĭ din clipa când l-a făcut... Căcĭ numaĭ chipurile astfel sculptate de mâna eĭ măeastră îţĭ rĕmân în suflet ca parfumul uneĭ florĭ... Iar droaia de figurĭ în care natura 'şĭ-a lăsat lucrul neisprăvit, nu ştiŭ de ce împrăştie totdeauna în jurul lor ceva searbĕd şi şters, figura lor se împrăştie ca fumul, fără să le poţĭ prinde în memorie o linie a feţeĭ, un gest, din silueta lor!

Sărisem din căruţă, obosit şi plin de praf, să-ĭ sărut mâna de bună venire; dar părintele mĕ trimise repede la culcare, şi un somn greŭ de plumb îmĭ înţeleni pleoapele... Confuze îmĭ treceaŭ prin gînd figurĭ de jidanĭ perciunaţĭ, cârciumile la care poposisem în lungul drum de poştă dintre Bârlad şi R.... Auzeam încă plesnind biciul luĭ Răducan şi lătratul câinilor din porumbiştele uscate, pe marginea drumuluĭ. Apoĭ... linişte ca 'n împĕrăţia morţilor...

La deşteptare mĕ simţeam maĭ bine, cu capul luminat. Afară vuetul lung al frunzelor umede isvora din codri ca în apropierea uneĭ mărĭ furtunoase.

Plouase, şi cerul se limpezise ca o lacrimă.

Gică — feciorul părinteluĭ — venea tiptil să mĕ invite la masă, stricându-mĭ liniştea după somn cu politeţea aceea aşa de stîngace între prietenĭ, la început.

Nu-ĭ vorbă, douĕ zile 'n urmă fasoanele se schimbară şi toată formula de politeţă a *invităriĭ* era un chiot lung de se cutremuraŭ codri, — când ne pierdeam unul de altul, — saŭ o pernă svîrlită în cap, — când ne aţipea somnul prin casă.

A! prima cină!... In totdeauna era un farmec noŭ părintele; sentenţios, grav şi înflăcărat, când astmul de care pătimea ĭĭ da o minută de repaus, ridica mâna slabă către cer spre a arăta par'că isvorul de unde-ĭ curgeaŭ cuvintele sacadate şi bĕtrâneştĭ ca un şirag de mĕtăniĭ.

In cucernicia-ĭ de apostol chipul luĭ părea cioplit din lemn sfînt, căruia Dumnezeŭ ĭĭ suflase duh ca luĭ Adam, nu ca noĕ cestorlalţĭ, oamenĭ născuţĭ din femee. O vîrstă nehotărîtă se încrustase în trăsurile feţeĭ; în flacările ochilor scăpăra lumina ciudată a acelor pietre preţioase despre a căror etate nimenĭ nu poate spune când a început!

Şi în sufletul acesta misterios vedeam ca într'o oglindă tot izvorul straniuluĭ şi neobicĭnuituluĭ talent al prietenuluĭ meŭ.

— »Nu te încrede în oamenĭ, şi maĭ ales în zîmbetul lor... Crede maĭ bine în ura lor. E singura cu care eĭ nu te înşeală nicĭodată«. — Şi rĕmânea pe gînduri...

Câtă viaţă trăită în cuvintele luĭ! Din buzele luĭ părea că picură înţelepciunea unor vieţĭ acumulate de secole, cruzimea unor legĭ nestrămutate ca temeliele Universuluĭ... Şi apoĭ unele dictoane pe care nu le-am vĕzut formulate decât la Ibsen, — un alt singuratec.

— »Numaĭ cel *singur* e tare înaintea Domnuluĭ«.

Şi ne dezvoltă apoĭ aşa de clar teza aceasta, glorificând viaţa monastică, încât ne simţeam fascinaţĭ... Era în glasul luĭ o armonie, jumĕtate de sfînt, jumĕtate de vrăjitor. Ce frumos ne lămurea fiinţa luĭ Christ: *Verbum dei!* In clipele acelea pentru întâia oară mi s'a făcut în minte o lumină după care alergasem însetat o viaţă întreagă, pentru întâia oară începeam să pricep că viaţa ar avea un sens.

»*Toate trec, numaĭ faptele bune rĕmân;* ele sunt facla care ne luminează întâiul pas în viaţă şi candela care nu se maĭ stinge de la capĕtul mormîntuluĭ nostru! Incepem viaţa primind *binele* altora... S'o sfîrşim făcênd altora bine«.

La murmurul acestor şoapte blânde, bine-făcĕtoare şi sfinte ca undele izvoruluĭ, simţeam cum slabul şi necredinciosul meŭ suflet se *întăreşte* înfiorându-se.

Respiram o atmosferă bine-cuvîntată de o forţă ascunsă, maĭ ales când vedeam silueta mică a bĕtrânuluĭ mişcându-se în practica acestor adevĕruri sublime.

Era şi doctor. Dis de dimineaţă îşĭ punea şorţul dinainte şi începea vizita, îngrijind de ceĭ maĭ nepăstuiţĭ dintre oamenĭ: leproşĭ, epilepticĭ şi idioţĭ. Spita-

talul, vecĭnic curat, îţĭ da înfăţişarea unuĭ templu bĕtrân al luĭ Isus, din care demonul e alungat cu lovituri de biciŭ... Nebuniĭ eraŭ blânzĭ, uniĭ mergeaŭ pe afară în libertate... Strul, cel maĭ cuminte din ceĭ fără de minţĭ, când îl vedea trecênd, făcea »drepţĭ« înaintea luĭ, cu mâna la şapcă — amintire din viaţa luĭ de ostaş rus, — apoĭ pornea cântând un cântec căzăcesc de prin Livadia,

Ohidina Kopsi
Ohidi guneaghi,...

saŭ potolea pe vre-un »tovarăş« care supăra pe idioţi, obiectându-ĭ grav : »*ce faci? cap aĭ?*«...

...Şi în patratul acelor zidirĭ vechĭ, cu mănăstirea în mijlocul curţiĭ, cu nefericiţĭ în jurul luĭ, părintele Benedict îşĭ împleteşte liniştit cununa vieţiĭ luĭ viitoare din fapte bune, pansând rănĭ, strecurând o rază de lumină în întunerecul minţilor nefericite...

Intr'o bună dimineaţă, la masă, ĭĭ spun hotărît :

— »Ştiĭ ce părinte? Mĕ fac şi eŭ călugăr ca d-ta. Ţine-mĕ aci şi ţĭ-oĭ fi de folos. Cunosc farmacia... Imĭ place şi mie mult să vindec suferinţele altora ca D-ta. Orĭce-aşĭ face eŭ aiurea, ar putea să preţuiască ceva maĭ mult ca binele?«

Şi în clipa aceea mĕ gîndeam la deşertăciunile vieţiĭ de oraş, la toate grijile, patimile şi luptele sterpe ce mişună în furnicarul acela unde raza de soare se pătează intrând.

— »Să-ţĭ dea Dumnezeŭ, fiule, gîndul cel bun, şi să ştiĭ că de nu-ţĭ veĭ împlini vre-odată gîndul acesta, aĭ să te căeşti în *ora morţiĭ!* Dorul tĕŭ e mărturie că Domnul a început să locuiască în tine, şi dacă te-ĭ abate din calea luĭ, *tu* îl alungĭ din casa sufletuluĭ tĕŭ«.

O linişte pioasă cobora pe gînduri. De-asupra mea, simţeam planând pe Christ crucificat, cu braţele întinse în semn de largă binecuvêntare şi ertare a pĕcatelor...

* * *

Ah! dar într'o dimineaţă, printre gratiile ferestreĭ zărĭĭ printre straturile de citise şi rozete chipul de floare al »domniţeĭ«, vis smuls din visurile mele. De atuncĭ auziĭ ispititoarele micşunele în grădină suspinând un basm nespus de amăgitor... Ştiĭ tu basmul florilor care tremură înfiorate de apropierea uneĭ gingaşe mânĭ drăgălaşe, şi plâng când se vĕd în fiecare dimineaţă maĭ singure şi maĭ puţine la numĕr?

Ele mi l-aŭ spus cu lacrimĭ în petalele ochilor, şi eŭ n'am voit să le cred. Ca Toma necredinciosul am voit să simt însumĭ lacrima mea scăldând pleoapele mele, s'aspir toată beţia de farmec a rozeĭ cu preţul ghimpeluĭ, pe care nu-l regret, căcĭ cum ne-am aduce aminte de roze dacă n'ar avea ghimpĭ ?

Maĭ ştiĭ tu basmul gurilor care tac când singur evantaliul copileĭ se mişcă tainic ca palpitarea uneĭ aripĭ, când obrazele se atrag ca douĕ flacărĭ şi se opresc la o mică distanţă simţind prăpastia ce le desparte? Astfel chipul unuĭ

luceafăr se lipeşte de obrazul umed şi rece al unuĭ lac, şi totuşĭ resfrângerea e departe... departe în lumĭ nebănuite, infinituri adîncĭ, umbră a umbreĭ himereĭ de sus!

. . . . . .

Şi astăzĭ, când mĕ uit la Primăvara de afară, şi vĕd cum s'a aşternut frigul peste atâtea florĭ frumoase, osîndind pe atâtea fructe să nu maĭ simtă sărutarea caldului soare de vară, mĕ gîndesc la visele mele spulberate rinduri-rînduri, peste care s'a coborît frigul soarteĭ...

Şi atuncĭ, în iarna care întărzie lungă şi tristă în inimă, strecor o rază caldă a trecutuluĭ...

Inchid ochiĭ şi revĕd ograda singuratecă, cufundată în umbră... Părintele îşĭ ia cărţile şi jurnalele, eŭ volumul luĭ Bourdaloue la subţioară, şi amîndoĭ pornim liniştiţĭ pe îngusta cărare a izvoruluĭ. Vîntul cald înclină fruntea naltelor erburĭ; — cocoşiĭ trîmbiţează departe în sat mezul zileĭ... Părintele se maĭ opreşte din când în când respirând anevoios, — eŭ mĕ înfior de chinurile bĕtrânuluĭ, şi-l urmez tăcut, cu capul în jos, cu prima îndoinţă înfiptă în suflet de planurile mele de cucernicie...

— »Şi am să te ajut să intri repede şi uşor de tot în viaţa monastică« — şi iar pornea înainte.

— »Iţĭ daŭ o scrisoare către mitropolitul, veĭ fi scutit de »serviciul de frăţie«. Până atuncĭ adapă-te cu cărţile sfinte. Aĭ luat pe Bourdaloue? — »Luat părinte« — rĕspundeam eŭ tresărind cine ştie de unde cu gîndul! Şi-o luam printre tufele de măceşĭ şi răchite. Cald... Câte un fluture obosit doarme cu aripele întinse în sînul uneĭ cicorĭ.

— »Citeşte sermonul »Adormireĭ Maiceĭ Domnuluĭ«.

— »Da, părinte«.

Câte un pic de nor scotea fruntea albă ca o stâncă de cremene după munţiĭ albaştri... Ne aşezăm subt un nuc bĕtrân, cu trunchiul scund şi ramurile întinse. Părintele citea. La spatele luĭ, de-asupra paginelor luĭ Bourdaloue, cu gîndul la ceĭ maĭ frumoşĭ ochĭ ce i-am visat vre-odată, cu inima înnecată de clipele uneĭ fericirĭ din ajun, scriam pe marginea paginelor sfinte :

O dulcea, blânda adiere
A evantaliuluĭ tĕŭ,
Părea o aripă de ânger
Ce-atinge 'ncet obrazul meŭ...

In vremea asta părintele fără să se întoarcă :

— »Citeştĭ fiule, citeştĭ ?«

— »Da părinte«.

Şi mâna-mĭ înfrigurată arzând de molateca strîngere a mâneĭ *eĭ* albe şi plăpînde ca fulgul,—scria, scria mereŭ într'un zbor pripit de pasĕre nostalgică :

In nopţile târzĭĭ de August,
Când frunza plopilor suspină,

Când cerul pare-un ochiŭ albastru,
Iar noaptea lacrimă divină,
Când zburul gînduluĭ tĕŭ candid
Cutreeră priu lumĭ senine
In spre trecut întoarce-ţĭ ochiĭ,
Gîndeşte-te la mine...

Era o rugă caldă şi nevinovată, care nu se maĭ înnalţa către Christ. Ce repede îl uitasem!

D. NANU.

N. MAIMAROL, arhitect.

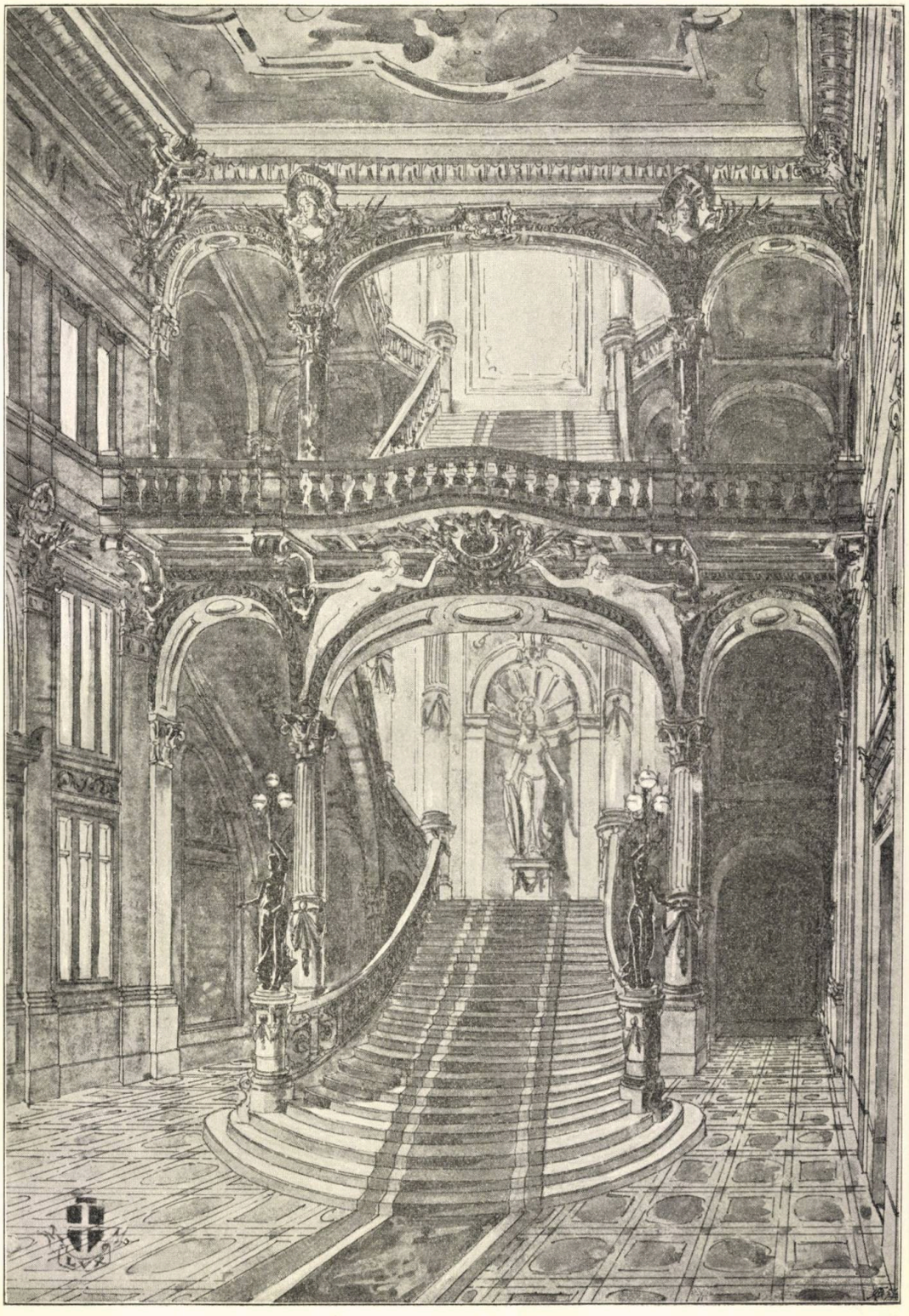

Palatul Cercului militar din Bucureşti. Scara principală

SBUCIUM

Ascultă cum spune pîrăul
Povestea iubirilor luĭ
Cu florile mîndre din luncă...
Flăcăŭ maĭ frumos ca el nu-ĭ.

A jale 'ĭ rĕsună cuvîntul.
Pe cer scînteează şi cad
Steluţele blonde, ca lacrimĭ,
De-asupra pădureĭ de brad.

I-'ĭ frig; încreţeşte din valurĭ,
Sunt pletele-ĭ negre şi moĭ,
Dar plopiĭ miloşĭ îl îmbracă
In haină de galbene foĭ.

Pe stînca cascadeĭ, 'şĭ-apleacă
Genunchiĭ spre rugă; străinĭ
Îĭ par fermecaţiĭ lucefirĭ,
Şi ochiĭ de lacrimĭ i-s plinĭ:

»Rĕmâĭ înverzită pădure,
Intoarce-te vară din cale,
Ca iar să maĭ pot strînge 'n braţe
Cicoarele-albastre din vale.

De dorul sărutuluĭ, toate
Cu lacrimĭ de rouă vor plânge;
Stinghere, urîtul amarnic
Şi bruma durerĭĭ le-a stînge.

Adună-ţĭ din noŭ cântăreţiĭ
Subt bolta rarită, pădure;
Lăsa-voiŭ ast'-dată iubirea
Şi viaţă şi suflet să-mĭ fure«.

De vreaĭ să 'nţelegĭ sbuciumarea
Pribegilor făr'de noroc,
Ascultă cum spune pîrâul
Povestea-ĭ cea plină de foc.

CU TINE

A doarme lunca; par-că moare,
Scăldată 'n razele de soare
Din asfinţit.
Prin sălciile de pe vale
S'aude-un cântec plin de jale,
Ne 'nchipuit.

Aducerile-mĭ dragĭ aminte
Renasc în suflet clipe sfinte;
Mĕ simt plângênd.
In blânda sereĭ armonie
Aş vrea s-adorm pentru vecie
Cu tine 'n gînd.

G. TUTOVEANU.

N. MAIMAROL, arhitect.

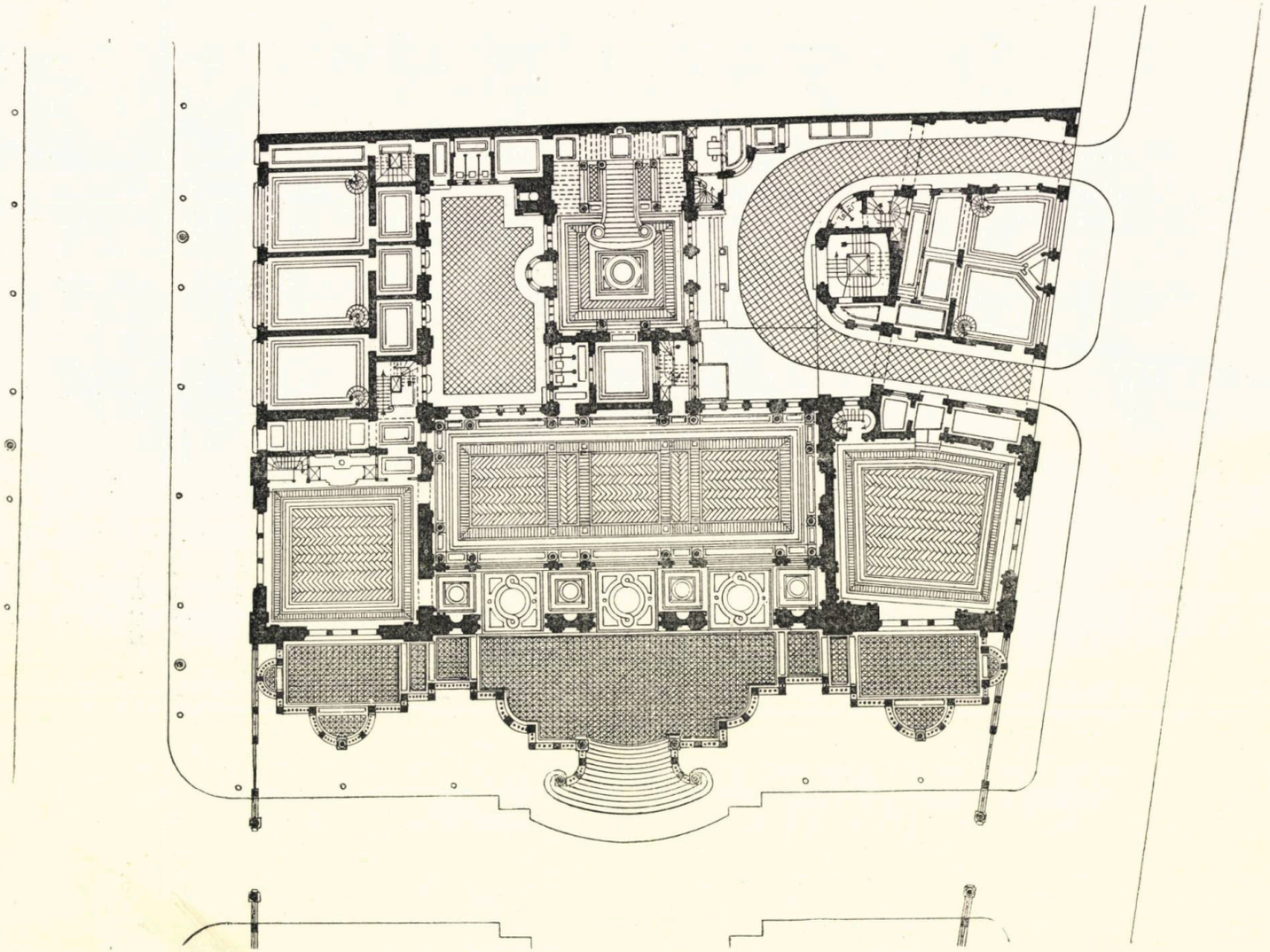

Palatul Cercului militar din București. Parterul.

EPOCA REGULAMENTARĂ

DIN PUNCT DE VEDERE POLITIC ŞI CULTURAL

VIII

Să vedem acum care este, în această epocă, fizionomia societăţii româneşti din punct de vedere cultural.

Când zicĭ cultură, te gîndeşti în primul rînd la şcoală.

Ce era dar şcoala română în această epocă ?

Regulamentul organic are şapte articole sub titlul: »*Pentru învĕţătura publică*», un fel de amestec ciudat de principiĭ generale şi de detaliĭ de metodă pedagogică.

Şcoala se conducea de o eforie în felul eforieĭ spitalelor civile, organizare care a ţinut până la legea din 1864. Aceasta alcătuia regulamente, programe, îngrijea de întreţinerea aşezămintelor, etc. Dispoziţiunile eĭ generale trebuiaŭ să fie confirmate de puterea executivă prin intermediul ministeruluĭ de interne.

Regulamentul stabileşte că se vor întocmi şcoale începĕtoare, »în fieşĭcare căpetenie de loc a judeţelor, unde se vor învăţa cunoştinţele elementare după metodul luĭ Lancaster«. Se maĭ înfiinţă apoĭ în capitala ţĕrĭĭ un »colegiŭ« destinat pentru copiiĭ slujbaşilor Statuluĭ. In sfîrşit, maĭ vedem menţionată aci şi o »Academie«, fără vreun alt detaliŭ pentru menirea eĭ. O altă notă interesantă este faptul că se restrînge libertatea şcoalelor particulare:

(Art. 364 al. 3). »Toate şcoalele particulare să fie cunoscute stăpînirĭĭ şi ea va avea băgare de seamă asupra sistemeĭ învĕţăturilor ce se cuvine a se ţinea în fieşĭcare şcoală, prin mijlocirea cinstiteĭ eforiĭ a şcoalelor«.

Trebue să recunoaştem că Regulamentul organic nu schimbă nimic din ce era maĭ nainte.

Se ştie că, încă de la venirea luĭ Lazăr, se organizase la sfîntul Sava în Bucureştĭ un fel de colegiŭ, în al căruĭ program vedem învăţăturĭ foarte variate. După plecarea luĭ Lazăr, Eliade se făcu profesor... într'o cameră cu păreţiĭ căzênd în ruină, cu ferestrele sparte, neavênd cele necesare, în cât bieţiĭ copiĭ eraŭ nevoiţĭ să aducă de acasă câte un lemn cu să nu le îngheţe mâna pe cretă. Cu toate aceste greutăţĭ, Eliade scoase o serie de elevĭ, pe care îĭ vedem, în epoca regulamentară, funcţionând ca profesorĭ.

In Moldova, de pe la 1813, vedem pe Asachi, care, după ce maĭ întâiŭ e simplu profesor de inginerie, primeşte din mâna luĭ Veniamin Costache întreaga conducere a şcoalelor.

Acuma, dar, se întăreşte printr'o lege ceeace exista maĭ nainte în mod provizoriŭ stabilit prin hrisoave domneştĭ.

Un lucru era de făcut din noŭ: şcoalele judeţene. Pentru întemeerea lor se ridică o primă greutate: lipsa localurilor de şcoală; a doua era lipsa corpuluĭ didactic; a treia era lipsa cărţilor.

Bunăvoinţa locuitorilor pentru a-şĭ trimete copiiĭ la şcoală nu lipsea; prin urmare, nu era vorba să gîndească atuncĭ cineva la obligativitate. (Să nu uităm că e vorba numaĭ de copiiĭ din oraş). Voiŭ aminti o adresă a ispravnicatuluĭ de Romanaţĭ către eforie. Eforia primise petiţiunĭ din acel judeţ ca să înfiinţeze o şcoală în capitală. Eforia trimete petiţia ispravniculuĭ, zicêndu-ĭ să plătească locuitoriĭ de la dînşiĭ, dacă aŭ nevoe de dascăl, căcĭ eforia n'are parale. Ispravnicul chiamă pe toţĭ locuitoriĭ oraşuluĭ Caracal şi constată că aŭ venit numaĭ boeriĭ, »iar din prostime nicĭ unul măcar«.

E caracteristică aceasta pentru spiritul timpuluĭ. Boeriĭ care nu plăteaŭ bir pretindeaŭ de la ceĭ săracĭ, care plăteaŭ toate dările, să contribue la întreţinerea şcoliĭ. Şi ispravnicul zice că *boeriĭ aŭ dreptate.*

Ca un alt exemplu de bunăvoinţă din partea locuitorilor pentru şcoală, este petiţiunea locuitorilor din Cerneţĭ (fosta capitală a judeţuluĭ Mehedinţĭ) către eforie. Aci era un dascăl Chiriţă Barbovicĭ Brabeţeanu. Acesta a slujit cîţĭva anĭ şi pe urmă i s'a părut că leafa ce-ĭ dă stăpînirea este mică şi n'a maĭ vrut să dea lecţiunĭ. Locuitoriĭ se roagă de eforie să trimită un alt dascăl şi să-ĭ dea şi leafă maĭ mare; dar se vede că nu maĭ vor pe Chiriţă, fiindcă cer unul care să ştie şi carte grecească şi franţuzească. Din partea lor oferă dascăluluĭ *una mie oca de lucrurĭ de-ale mîncăriĭ şi casă de şedere.*

Cum s'aŭ înlăturat cele treĭ greutăţĭ de căpetenie pentru funcţionarea şcoliĭ, este greŭ de spus. S'a încropit lucrul cum s'a putut.

Nu avem descripţiunĭ ale localurilor de atuncĭ; dar pe cât transpiră din rapoartele ispravnicilor saŭ din alte acte de acest fel, ele trebue să fi fost într'o desăvîrşită mizerie.

Pentru recrutarea institutorilor, eforia stabileşte ca în fiecare săptămână dascăliĭ din sfîntul Sava (pe atuncĭ: Eufrosin Poteca, Simion Marcovicĭ, Gheorghe

Ioanid, Costache Moroiŭ, Iosif Genilie, Ioniță Pop și Gheorghe Pop) să se adune în consiliŭ și să examineze pe oricine s'ar prezenta ca doritor să intre în corpul didactic. Materiile de examen eraŭ: *gramatica*, — *geografia*, — *»teoria numerilor întregĭ și a frîngerilor«*, — *catechismul*.

Dacă puteaŭ să rĕspunză candidaţiĭ din aceste materiĭ, intraŭ atunci în școala normală, unde ședeaŭ *douĕ lunĭ*. Aicĭ primeaŭ leafă 100 de leĭ pe lună și învățaŭ metodul luĭ Lancaster. Eraŭ obligaţĭ încă să asiste »la paradosis de alilodidactică«. . . , să facă practică pedagogică sub conducerea luĭ Gheorghe Pop.

Dacă nu știaŭ candidaţiĭ nicĭ materiile de examen pe care le-am enumărat, urmaŭ la școală *treĭ lunĭ* și pe urmă treceaŭ la practica metoduluĭ luĭ Lancaster.

Acest metod era pe atuncĭ la modă și era așa de preţuit încât însuși Regulamentul organic îl declara obligatoriŭ. El este aplicat în primele deceniĭ ale secoluluĭ nostru de doĭ Englezĭ, Bell și Lancaster, de și nu este pe deplin original al lor, căcĭ vedem încă din secolul XVII în Franța, în școala de la St. Cyr a d-neĭ de Maintenon, că se întrebuința acest sistem »mutual«, adică de a pune pe școlariĭ maĭ înaintaţĭ să învețe pe ceĭ inferiorĭ, sistem părăsit azĭ cu desăvîrșire.

Cât despre cărțile didactice, este destul să amintesc adresa eforieĭ către profesoriĭ școaleĭ din Bucureștĭ. Adresa e dată la *23 Noemvrie 1831* și li se spune să scrie cărțĭ didactice și *până la 15 Decemvrie* să le înfățișeze gata.

Aceleași greutățĭ în Moldova, unde Regulamentul organic nicĭ nu se gîndise să înființeze școlĭ județene (primare) peste tot, ci numaĭ în Roman, Hușĭ, Galaţĭ, Focșanĭ, Bîrlad și Botoșanĭ.

Cu toate acestea, școalele se organizară. Eraŭ patru categoriĭ de școale: începĕtoare; umanioare; învățămînt complimentar; cursurĭ speciale.

Școalele începĕtoare cuprindeaŭ patru clase: citire și scriere, aritmetică, geografie, gramatică, catechism, noţiunĭ de geometrie și mecanică *în vederea meseriilor*.

Școalele umanioare cuprindeaŭ iar patru clase: gramatică, geografie, istorie, aritmetică, caligrafie, desemn, limba franceză, greacă și latină (acestea douĕ numaĭ în clasa III și IV).

Învățămîntul complimentar 3 anĭ: retorică, geometrie, algebră, greacă și latină (aceste douĕ un an); — istoria literaturiĭ, logica și fizica; — morala, arheologia și chimia.

Cursurile speciale aveaŭ treĭ specialităţĭ: *legile*, *matematicile* și *agricultura*, fiecare cu cursurĭ privitoare la acea specialitate.

Pentru fete era organizat un învățămînt cu totul deosebit. Era un internat cu cincĭ anĭ, începênd de la citire și scriere, trecênd apoĭ la gramatică, geografie, catechism, aritmetică, istorie naturală, ținerea registrelor și. . . *»meșteșugul cuhnieĭ*, lucru de mână, desemn«. Limba de predare trebuia să fie limba franceză.

Organizarea aceasta ne pare foarte modestă. Să nu uităm însă că nu eraŭ decât vreo 16 anĭ de când nicĭ nu se gîndeaŭ Româniĭ că vom putea avea școlĭ cu atâtea învĕțăturĭ și de când chiar ceĭ maĭ patrioţĭ dintre boerĭ eraŭ convinșĭ că în limba românească nu se pot »paradosi știinţele cele înnalte«.

Dar latinul zice: non multa, sed multum. Nu e destul să fie programe încărcate; totul este să se dobîndească rezultate bune. Ceeace ne suprinde plăcut când cercetăm analele acestuĭ timp este marele interes ce depunea atât publicul pentru şcoală cât şi autorităţile Statuluĭ. Examenele şcoliĭ centrale din Bucureştĭ saŭ Iaşĭ eraŭ serbărĭ cu o importanţă deosebită. Veneaŭ miniştri, venea mitropolitul, venea Domnitorul...

Citim într'un ziar din timp o dare de seamă a examenuluĭ din 1832:

»Nu poate cineva să descrie mulţumirea şi bucuria acesteĭ adunărĭ. Vedea cineva tinerĭ uĭmiţĭ şi afară din sine de curaj, bucurie şi nădejde; vedea părinţĭ cu lacrimĭ în ochĭ privindu-şĭ fiiĭ lor; vedea cineva pe vrednicii de toată lauda profesorĭ, răsplătiţĭ de ostenelele lor prin mulţumirea şi binecuvîntarea obştească, că dobîndea o altă fiinţă şi rămânea fără a şti ce să răspunză la mulţumirile părinţilor«.

In anul 1835 se deschide în Iaşĭ *Academia Mihăileană*, numită astfel de pe numele Domnitoruluĭ Mihail Sturdza. Aceasta s'a făcut cu mare solemnitate în ziua de 16 Iunie. In discursul pe care îl rosteşte Domnitorul constată cu bucurie că epitropia *a încuviinţat* paradosirea învĕţăturilor în limba naţională, lucru până atunci oprit.

Această patriotică opiniune a luĭ Sturdza se va schimba în curînd subt influenţa consulilor ruşĭ. Peste vre-o cinci anĭ vedem ambiĭ Domnitorĭ — Sturdza şi Bibescu — că se arată hotărîţĭ a desfiinţa învĕţăturile din cursul superior în limba română şi a le înlocui cu învĕţăturĭ franţuzeştĭ.

Atât într'un principat cât şi în celălalt se luptă susţiitoriĭ şcoliĭ române. Asachi ne spune destul de deslușit, pe cât putea permite cenzura timpuluĭ, că a avut să lupte cu o sumă de persoane înrîuritoare prin a lor poziţiune şi a trebuit în cele din urmă să fie învins.

De ce această pornire şi care era interesul Rusieĭ?

Măcar că şcoalele aveaŭ puţinĭ elevĭ — statistica din 1835 ne dă vre-o *800* de şcolarĭ în toată Moldova — totuşĭ în restrînsa pătură în care cultura se răspîndea, se producea pe fiecare zi o schimbare în spirite în sensul iubiriĭ de ţară şi — ceeace părea şi maĭ primejdios — în sens democratic.

Profesoriĭ ţineaŭ de a lor datorie să înfiltreze în sufletul copiilor ideĭ patriotice, şi Asachi — de exemplu — care era directorul şcoalelor din Moldova, atingea în toate scrierile sale coarda aceasta.

In 1843, când vine Cogălniceanu şi ţine acel faimos discurs introductiv la cursul sĕŭ de istorie naţională, când spune că preţueşte maĭ mult victoriile luĭ Ştefan şi Mihaiŭ de cât victoriile Grecilor şi Romanilor, aşa de mult se înspăimîntă guvernul în cît opreşte pe Cogălniceanu de a continua.

Rezultatele acestea ale şcoliĭ eraŭ susţinute de alte manifestaţiunĭ culturale.

Acestea eraŭ: ziarele şi scrierile.

In această epocă apare »*Albina Românească*« a luĭ Asachi, — »*Curierul*

românesc« al luĭ Eliade, — *»Harpa Română«*, — *»Curiosul«* luĭ Bolliac, — *»Mozaicul«*, — *»România«* — *»Dunărea«*.

Deşi articolele lor se ciunteaŭ de foarfeca cenzurieĭ, totuşĭ transpiraŭ dintr'însele ideĭ care îşĭ făceaŭ drum:

Picătura, de şi mică, ce pe o stâncă picurează,
Face rîuluĭ o cale care după ea urmează. . .

şi apoĭ cenzura oprea maĭ mult articolele privitoare la actualitate; cu scrierile istorice avea maĭ puţin de lucru, dar tocmaĭ prin aceste scrieri putea să se întreţie cald patriotismul.

Şi pe terenul istoric se produc lucrăriĭ de o importanţă capitală. Rolul de frunte în această mişcare culturală îl are »Magazinul istoric«, redactat de Laurian şi Bălcescu, prin articolele ce publică, prin darea la lumină a câtorva importante hrisoave, prin publicarea cronicilor munteneşti, prin concursul ce dă stăruinţelor luĭ Eliade ca să înlăture literile vechĭ, »cîrligele cirilice», cum le-aŭ numit eĭ în bătae de joc.

Maĭ era încă o ramură de activitate culturală, care putea scăpa de privegherea cenzurieĭ, şi care putea, pe o cale indirectă, să întărească inimile pentru iubirea ţărieĭ: era teatrul. De aceea vedem că atât Eliade cât şi Asachi se gîndesc la acest lucru şi pun la cale întocmirea luĭ. Mijloacele lor aŭ fost modeste, şi rezultatele imediate aŭ fost micĭ, maĭ ales ca manifestare artistică; dar aŭ pregătit publicul şi aŭ făcut posibilă activitatea luĭ Alecsandri pe acest teren; căcĭ operele acestuia sunt o adevărată şcoală a patriotismuluĭ.

Eliade a scos din încercările sale pentru întemeierea teatruluĭ un folos important de altă natură. Societatea filarmonică avea pe faţă ca scop principal arta dramatică, dar membriĭ eĭ se ocupaŭ şi cu cestiunile politice şi strîngeaŭ legăturile între eĭ, se pregăteaŭ treptat de luptă. Toată mişcarea anti-rusă, care se manifestă prin revoluţia din 1848, se datoreşte activităţieĭ societăţieĭ filarmonice.

IX

Literatura epoceĭ de care ne ocupăm este foarte complexă: este amestecul lumieĭ vechĭ cu lumea nouă, şi în limbă, şi în stil, şi în ideĭ.

Vedem acum pe Zilot Românul care-şĭ ascunde subt acest pseudonim adevăratul nume de Făuţă, — un cronicar, cu toate calităţile şi scăderile cronicarilor din veacul XVIII: om cu foarte puţină învăţătură, povestind faptele aşa cum le-a auzit saŭ le-a văzut şi făcênd despre ele reflexiĭ în care transpira dragostea de ţară, dar interesul claseĭ boereşti are maĭ multă greutate; naiv în apreţieriĭ şi în cunoştinţele despre istoria altor neamurĭ ca şi Dionisie Eclisiarhul, care spunea că Napoleon I a fost un general al Nemţilor şi după ce a bătut pe Franţuzĭ, pe urmă li s'a făcut craiŭ. Dacă n'am poseda de la dînsul o scriere despre mişcarea luĭ Tudor şi o povestire în versurĭ despre mişcarea din 1848, în care zice că această revoluţie a fost maĭ mare nenorocire pentru ţară decât holera ce

bântuia în acest timp, n'am crede că a putut trăi aşa de aproape de noĭ şi l-am socoti — cum zicea D. Hăşdĕŭ înainte de a se fi cunoscut toate operile acestuia — ca ultimul cronicar din epoca Fanarioţilor.

Acum găsim pe Barbu Paris Momuleanu, poet iubitor de patrie, dar lipsit de talent şi de-o naivă neîndemânare în facerea versurilor :

O ce ciudă, cât mĕ mir
D'al celor marĭ haractir !...
Ce ciudate la eĭ firĭ !
Ce gusturĭ, ce diferirĭ !

El scrie »Plângerea şi Tînguirea patrieĭ«, scrie »Caracterurĭ«, dar, afară de laudele pe care atuncĭ Eliade le împărţea cu profuziune la toţĭ care rîcâiaŭ câteva rînduri negre pe hârtie albă, nu produce nicĭ un efect, nu mişcă pe nimenĭ.

Alăturĭ cu el aflăm pe Iancu Văcărescu, boierul patriot, dar nu artist, care împreună cu Hrisoverghi din Basarabia nu se ridică deasupra luĭ Conachi din Moldova decât prin faptul că coarda patriotismuluĭ vibrează maĭ des, pe când Conachi nu are decât Ah! şi Of! pentru dragostele luĭ mereŭ schimbătoare şi, deşi aleargă după domnie şi nu isbuteşte, se mulţumeşte a zice :

Na ţie Conachi
Bravo ţie Mihalachi !

(Mihalache Sturdza, care se făcu Domn) şi rămâne tot cu vechia-ĭ ocupaţie de a merge cu lăutarĭ să cânte pe subt ferestrele adoratelor sale.

Tot aşa de puţin artist este şi Gheorghe Asachi. Deşi era om cu o învĕţătură maĭ sistematică decât a luĭ Eliade, care a fost absolut autodidact, n'a produs opere maĭ de valoare. Trebue să recunoaştem că Eliade a fost maĭ talentat. De la el avem »Zburătorul«, care va rĕmânea ca un vrednic model de poezie — drept este că altă poezie de valoare nu maĭ putem alege din tot ce a scris el, atât e de neclar şi nepoetic în toate, — pe când de la Asachi n'avem absolut nimic.

Nu vreaŭ prin acestea să micşorez importanţa acestor doĭ bărbaţĭ. Horaţiŭ zicea în Arta poetică : »Voiŭ face ca pila, care nu poate să taie, dar dă putere de a tăia altor instrumente«.

Eliade, prea puţin artist, Asachi, deloc artist, aŭ ştiut să dea impuls pentru desvoltarea arteĭ; pentru că, trebue s'o recunoaştem, am avut în această epocă artiştĭ adevăraţĭ : în Moldova Costache Negruzzi şi Alecsandri; în Muntenia Vasile Cârlova, Grigore Alexandrescu şi Nicolae Bălcescu.

Negruzzi şi Bălcescu sunt întemeetoriĭ prozeĭ româneştĭ. Fraza plină, rotundă, frumos curgĕtoare, cuvintele puse la locul potrivit cu valoarea lor, o putere deosebită de a sugera simţirĭ, de a înfăţişa tablourĭ, vorbire curat românească, avênd ca un depărtat parfum de poezie rustică,—acestea sunt caracterele comune. Se deosibesc însă prin câteva particularităţĭ : Bălcescu îţĭ apare cu o deplină seriozitate, el este un suflet de o duioşie maladivă, cum întîlnim adesea la ftisicĭ, când nu-ĭ vedem cuprinşĭ de necaz pe oameniĭ sănĕtoşĭ, este un entuziast care aleargă după o idee. Iată câteva rînduri caracteristice :

»Minutele în care scriŭ sunt pline de amar şi întristare. Pe când Europa întreagă se pregătea a saluta triumful libertăţiĭ, eroica Franţă, de la care ca totdeauna se aştepta semnalul, Franţa, prin fatalitate şi prin neunirea fiilor sĕĭ cade gemênd în neputinţă subt un despotism umilitor. Fiiĭ fără de legiĭ triumfează în toate părţile şi întemeiază spurcata lor tiranie. Sufletele generoase, zdrobite şi rănite de moarte, vĕd apuind din vederea lor ziua mîntuiriĭ. Insumĭ eŭ, cu o inimă sfişiată de durere, mĕ lupt cu o boală crudă şi neîmblânzită, caut a câştiga timp asupră-ĭ şi a o întrece în iuţeală ca să pot lăsa fraţilor meĭ aceste pagine din viaţa părinţilor noştri şi cad sleit de putere, mistuit de silinţele ce fac.

»Cu toate aceste temeiurĭ de descurajare, sufletu-mĭ te slăveşte încă, înzeită libertate, şi deşi oameniĭ sîngiurilor aŭ învĕlit cu maramă neagră dulce faţa ta, crede că va veni ziua fericiriĭ, ziua izbîndiriĭ, când omenirea întreagă se va scula spre a sfişia acest vĕl şi duşmaniĭ tĕĭ se vor împietri la vederea soareluĭ tĕŭ de lumină; atuncĭ nu va maĭ fi nicĭ un rob, nicĭ naţie roabă, nicĭ om stăpîn pe altul, nicĭ popor stăpîn pe altul, ci domnia Dreptăţiĭ şi Frăţieĭ.

»Aceste cuvinte, ce odată am dat de deviză naţieĭ mele, vor domni lumea; atuncĭ visarea vieţiĭ mele se va împlini, atuncĭ toţĭ Româniĭ vor fi una, liberĭ şi fraţĭ... Vaĭ, nu voiŭ avea noroc a vedea această zi, deşi eŭ asemenea am muncit şi am pătimit pentru dreptate şi cel din urmă al meŭ cuvînt va fi încă un imn ţie, ţara mea mult dragă«.

La Negruzzi, din contra, par'că vezĭ trecênd pe buze un uşor zîmbet ironic. Chiar în minunata nuvelă »Alexandru Lăpuşneanu«, care ar putea figura cu onoare în orĭce literatură, în mijlocul acelor sângeroase scene, nu-ĭ scapă nicĭ burlescul situaţiilor şi — de exemplu — când Moţoc este luat de slujitorĭ ca să fie aruncat pradă mulţimiĭ, împotrivirea neruşinatuluĭ curtezan este tragi-comică. Apoĭ câtă măestrie în scena în care mulţimea e întrebată ce vrea: o fineţă de observare care denotă pe artistul desăvîrşit. Toată acea grămadă de oamenĭ care venise cu topoare să spargă porţile palatuluĭ rĕmâne mută când slujitorul trimis de Domn întreabă: ce vreţĭ? ce cereţĭ?... Unul zice una, altul alta, miĭ de glasurĭ se încrucişează, ideĭ care de care maĭ ciudate se aruncă în acest zgomot infernal, şi când unul pronunţă cuvîntul »Moţoc...« se iaŭ uniĭ după alţiĭ fără să ştie măcar ce e cu acest nume şi ajung să se învoiască inconştient pentru a-ĭ cere capul.

Ceĭ treĭ poeţĭ pe care i-am pomenit aŭ toţĭ ca notă caracteristică iubirea de ţară; dar fiecare posedă însuşirile sale particulare. Cârlova moare foarte tînĕr, aşa încât nu ne poate înfăţişa decât câteva accente de entuziasm juvenil, care denotă o sensibilitate deosebită; dar nu ajunge nicĭ la maturitate de cugetare, nicĭ la o maĭ serioasă îngrijire a formeĭ.

Ceĭlalţĭ doĭ aŭ avut norocul să poată trăi ca să ne dea definitiva închegare a opereĭ lor. Nu vom vorbi aci decât despre activitatea lor în epoca regulamentară. In acest timp Alecsandri dă la lumină *»Doine şi lăcrămioare«*; iar Alexandrescu scrie *»Umbra luĭ Mircea la Cozia«*, *»Rĕsăritul luneĭ la Tismana«*, şi poezia filozofică *»Anul 1840«*.

Amîndoĭ iubitorĭ de ţară, amîndoĭ dotaţĭ cu un talent superior, vor rĕ-

mânea, de sigur, poeţiĭ ceĭ maĭ marĭ aĭ noştri până la Eminescu. Alexandrescu e meditativ, filosof, de o energie extraordinară, despreţuind pentru puterea poetică cerinţele de corecteţa versuluĭ; Alexandri, din contra, este maĭ tînĕr în concepţiunĭ, maĭ optimist în judecarea evenimentelor, maĭ iubitor de frumuseţea formeĭ, împrumutând din producerile poporuluĭ acel farmec deosebit al primelor sale lucrărĭ.

X

Inainte de a termina, să aruncăm o scurtă privire asupra spirituluĭ public din epoca regulamentară.

Am vĕzut cu câtă preciziune s'aŭ manifestat tendinţele Rusieĭ de la începutul acesteĭ epoce şi în toate ocaziunile.

După primul an al ocupaţiuniĭ ruseştĭ, când Kisselef ia în mână conducerea afacerilor, în clasa cultă a ţĕrilor se formează puţin câte puţin un curent favorabil Rusieĭ. Toţĭ oameniĭ de seamă daŭ concurs tuturor reformelor. Eliade este editorul Regulamentuluĭ organic şi al Buletinuluĭ Oficial, în care trebuia negreşit să se publice numaĭ articole plăcute Rusieĭ. Asachi scrie ode la adresa Impĕratuluĭ. Cogălniceanu de asemenea a scris în *Histoire de la Valachie :* »S'a acuzat adesea Rusia; o acuză unĭĭ şi azĭ pentru ambiţia de a fi căutat să stabilească protecţia în principate. Dar tractatul de la Adrianopol nu este cea maĭ bună dovadă de *puritatea intenţiilor sale?... Scăparea* noastră vine de la Nord. Totul ne leagă de Rusia; ea e mama noastră«. Amîndoĭ domnitoriĭ regulamentarĭ, Alexandru Ghica şi Mihail Sturdza, sunt primiţĭ cu multă simpatie, ba vedem chiar că patrioţiĭ din Bucureştĭ pun marĭ speranţe în Sturdza şi însărcinează pe Ion Ghica în 1843 ca mergênd la Iaşĭ să vorbească Principeluĭ despre ideia uniriĭ şi să-l roage a intra în acţiune alăturĭ cu dînşiĭ. Se ştie că el a refuzat.

Alexandru Ghica a avut nenorocirea să intre în neînţelegerĭ cu mulţĭ boerĭ din Divan ca să complacă Rusieĭ şi în acelaş timp n'a putut mulţumi nicĭ pe Rusia, pentru că agentul rusesc îĭ urmărea de-aproape toate mişcările. De aci căderea luĭ şi înlocuirea cu Bibescu, care a fost maĭ mult gata să serve pe Ruşĭ, dovadă afacerea luĭ Trandafiloff — şi care şi-a păstrat tronul până la izbucnirea revoluţieĭ din 1848.

Atentatele continue ale Rusieĭ în contra libertăţiĭ, în contra independenţiĭ şi în contra direcţiuniĭ naţionale ce lua spiritul românesc prin multe-puţinele şcolĭ care se deschisese, maĭ ales stăruitoarea lovitură ce aŭ dat amîndoĭ Domniĭ— după îndemnul Rusieĭ—învĕţământuluĭ, înlocuind cursul superior român printr'un curs exclusiv francez, toate acestea aŭ schimbat puţin câte puţin ideile de maĭ nainte.

E drept că aceste tendinţe antinaţionale găseaŭ mână de ajutor şi printre boeriĭ românĭ, pentru că eraŭ combinate cu mĕsurĭ antidemocratice. Aşa se vede în tractarea internilor de la Academia din Iaşĭ: băeţiĭ de boerĭ aveaŭ sălĭ anume, mese anume, cu tacîmurĭ, cu oarecare lux; iar bursieriĭ eraŭ puşĭ în alte clase,

mâncaŭ pe mese de lemn fără feţe, cu un mobilier murdâr şi rudimentar. Se înţelege mulţi din boerĭ se măguleaŭ de asemenea dispoziţiĭ; eraŭ însă uniĭ care aveaŭ cu totul alte ideĭ. Un Cogălniceanu, un Negri, un Alecsandri, un Ion Ghica, spirite luminate, înţelegênd vocea timpuluĭ, se luptaŭ să înlăture ideile cele vechĭ. Eĭ şi reuşesc să câştige multe simpatiĭ, să adune în jurul lor sumă de tinerĭ boerĭ să formeze un contra-curent.

De aceea, s'ar putea zice că starea spirituluĭ public în a doua parte a epoceĭ regulamentare (1840—1848) se caracterizâ prin : *lupta contra Rusieĭ, lupta între bĕtrânĭ şi tinerĭ.*

Campionul de frunte în această campanie contra Rusieĭ — înainte de 1848 — este Eliade. Maĭ târziŭ, în timpul emigraţieĭ intră în acţiune Brătianu, Rosetti, Ghica, ş. c. l.

Prin fabule, prin satire, prin articole, el caută să denunţe Românilor uneltirile Rusieĭ.

Şi nu este singur : e un întreg curent de opiniune publică. Acum scrie Alexandrescu acea magistrală poezie la »plecarea proconsululuĭ Halcinski«:

Pocit, faimos proconsul, model de tiranie,
Cumplită fie calea pe care-aĭ plecat !
Cu apă consacrată prin somnul de vecie
Vom curăţi pământul ce tu-aĭ întinat.

A ! Dacă vom ajunge la ţinta mult visată,
De voiŭ trăi atuncea (şi-mĭ place să o crez)
Tu veĭ avea, fiĭ sigur, o statuă bogată,
Al căreĭ bust cu lanţurĭ eŭ am să-l decorez.

In jocul lor copiiĭ te vor scuipa în faţă ;
Şi când vreunuĭ gîde vom da numele tĕŭ
Acela se va crede nevrednic de viaţă,
Pierdut din omenire, bătut de Dumnezeŭ.

Adio, lung adio şi fără revedere,
Departe, mult departe te du din ţara mea !
Pustiul Siberieĭ te-aşteaptă cu plăcere
Pământul să te 'nghiţă şi dracul să te ia.

Incercările ce fac Domniĭ de a potoli acest curent sunt zadarnice. Zadarnică este cenzura.

Despre cenzură scrie Eliade un minunat articol în 1845. Voiŭ extrage din el câteva rînduri, căcĭ vedem azĭ, când abuzul tiparuluĭ devine câte odată în adevĕr supărător, că se agită ideea de a se restrînge libertatea preseĭ.

»Nu vine din libertatea tiparuluĭ nicĭ-o disgraţie, nicĭ-o calamitate publică; din contra, ea arată adevĕrurile ce sunt maĭ salutare guvernelor decât popoarelor. Prin libertatea tiparuluĭ guvernele cunosc opiniunile şi păsurile popoarelor; ea preîntîmpină totdeauna relele ce pot proveni din disperarea de a nu putea răsufla cel ce suferă. Omul supărat, omul ce crede că e nedreptăţit, de

este liber a vorbi şi a-şĭ scoate, cum se zice, focul, mânia îĭ răsuflă şi a doa-zi işĭ ia din noŭ sarcina cu aceeaşĭ răbdare. Libertatea tiparuluĭ e ca lacrima care uşurează inima; prin urmare, este un scut tare de apărare guvernelor şi preîntîmpină marĭ calamităţĭ«.

Din nenorocire lupta aceasta atât de generoasă a luĭ Eliade nu a fost scutită de greşelĭ. Ideile democratice, care începuse să-şĭ facă drum, deşi foarte încet, dar sigur, îl înspăimîntă şi, lipsit de o directivă în politică, bănuitor din cauza multor insuccese, el ajunge să vază mâna Rusieĭ acolo unde nu avea ce căuta şi emite ideĭ ca aceste: »*Cabinetul Petersburguluĭ pricepu că boerĭĭ îĭ staŭ în potrivă şi proiectă să desfiinţeze această instituţie* (boerimea)«.

Ideie falsă, pentru că am explicat de ce tocmaĭ ajutorul aristocraţieĭ a trebuit să-l caute Rusia... Şi apoĭ Eliade vorbeşte de boerĭĭ bătrânĭ. Dar uita că tocmaĭ aceştĭ boerĭ jucase şi maneaua cu Turcĭĭ şi polca cu Muscalĭĭ şi că-şĭ schimbaŭ în casă când portretul Sultanuluĭ când al Ţaruluĭ, după cum unul saŭ altul învingea în războiŭ. Cu cine, dacă nu cu boerĭĭ aŭ petrecut generalĭĭ ruşĭ aşa de plăcute zile în Bucureştĭ şi în Iaşĭ, încât unul uitase că e general şi se ocupa numaĭ de petrecerile în saloane încât a trebuit să fie rechemat?

Am spus însă că nu în toţĭ boerĭĭ putea Rusia să afle ajutor, căcĭ acum se desemnă foarte lămurit deosebirea între bătrânĭ şi tinerĭ.

Ca un ultim ecoŭ al acesteĭ deosebirĭ sînt chiar divanurile ad-hoc din 1857, unde, după minunata descriere a luĭ Creangă, vedem cum se ceartă işlicarĭĭ cu bonjuriştiĭ.

»Boerĭĭ ceĭ maĭ tinerĭ crescuţĭ de micĭ în străinătate numaĭ cu franţuzească şi nemţească eraŭ cîrtitorĭ asupra trecutuluĭ şi ceĭ maĭ guralĭĭ totdeodată. Vorba, portul şi apucăturile bătrâneştĭ nu le maĭ venea la socoteală. Şi din această pricină numeaŭ pe ceĭ bătrânĭ: ruginĭ învechite, işlicarĭ, strigoĭ.

»Nu e vorba că şi nătîngia unor bătrânĭ era mare. Când se mâniaŭ, dădeaŭ şi eĭ tinerilor câte un ibrişim pe la nas, numindu-ĭ bonjuriştĭ, duelgiĭ, pantalonarĭ, oamenĭ smintiţĭ la minte, lepădaţĭ de lege, stricătorĭ de limbă şi de obiceiurĭ«.

Nimenĭ însă n'a înfăţişat maĭ bine această stare de luptă ca Vasile Alecsandri.

In piesa »Iorgu de la Sadagura«, scrisă la 1844 — în piesa »Boerĭ şi Ciocoĭ«, scrisă maĭ tărziŭ, dar înfăţişând epoca dintre 1840—46, vedem tabloul societăţiĭ, tabloul lupteĭ nu dintre ideĭ şi ideĭ, ci dintre ideĭ şi interese.

E, în aceasta din urmă, un pasagiŭ care poate arată prea mult tendinţa, teza autoruluĭ, dar este de un deosebit farmec şi de o mare exactitate:

Radu, tînĕr, care se întorsese din Paris — personifică generaţia tînără — vorbeşte cu Arbore — ţĕran, personifică clasa rĕzeşilor.

— Unde mĕ aflu eŭ aicĭ?

— Unde te afli? rĕspunde Arbore, într'un furnicar ciocoesc... într'o mişună de jigăniĭ pocite cu feţe de om. Cuconul Iorgu Hîrzobeanu? ciocoiŭ de starea întâia, care se crede coborît cu hirzobul din cer şi care se închină azĭ la St. Nicolae şi mâne la Mahomed. Aga Neamuş? ciocoiŭ în doĭ perĭ, jumĕtate agăţat de pro-

tipendă prin măritişul unei mătuşi a lui cu un boer mare şi jumătate atîrnat în jos de rudele lui de starea a doa... fudul saŭ umilit după oamenii cu care se găseşte. Vulpe? ciocoiŭ cu o treaptă saŭ jumătate mai jos de cât Neamuş, aprig, hrăpitor, spaima răzeşilor, molie de dulapuri cu dele afumate,... şi cu toate astea creştin cu frica lui D-zeŭ, dus la biserică, spoveduit, împărtăşit. Slugărică? ciocoiaş, ciocofleandură, care se tîrîe pe urmele tălpilor boereşti ca să le sărute şi chiar să le lingă la nevoie. Trufandaki? ciocoiŭ grecesc, intrigant, care se furişează printre Români, linguşind, făcênd pehlivănii ca să rîză boerii şi care ţinteşte a prinde rădăcină în pămêntul ţării, a se însura cu zestrea unei cuconiţe uitate de D-zeŭ şi de oameni şi a ajunge într'o zi megas postelnicos. Lipicescu? ciocoiŭ din gunoiŭ ce răsare pe nesimţite ca o ciupercă veninoasă, năpârcă încălzită la sîn care vrea să muşte mai întăi chiar pe stăpînul, pe făcătorul său de bine. Iacă lumea în care te găseşti.

Alecsandri, care în operile sale dramatice îşi ia rolul de moralizator al societăţii, caută ca în teoriile ce ar putea să rezulte din piesele sale să nu se strecoare înţelesuri greşite. Nu faptul că un tînăr a fost în străinătate formează titlul lui de glorie. Nu acesta este reprezentantul »tinerimii« de atunci; ci acela care, înnobilat cu ideile mari pe care i-le putea da centrele culturale din apus, venea în ţară şi se devota cu iubire pentru înaintarea ei. De aceea tocmai Alecsandri care a luptat contra boerilor ruginiţi, tocmai el a creat cel mai izbutit tip »Iorgu de la Sadagura« — care înfăţişează pe tinerii care, după ce se întorceaŭ din străinătate, nu le mai plăcea ţara, găseaŭ toate rele şi nu puneaŭ umărul pentru a îndrepta nici una din scăderile timpului.

XI

Ce este dar epoca regulamentară? Este încercarea Rusiei de a pregăti ocupaţiunea generală a Ţărilor Române, după ce luase Basarabia. Este manifestarea tendinţei de cucerire pacînică, căutând să profite de afinitatea de religie să infiltreze în inima poporului dragoste pentru ea. Mai întăi, oarecare foloase, oarecare libertăţi, care se retrag îndată ce se vede că spiritul public ia o direcţie prea naţională. De atunci lovituri continue pe toate căile în contra ideilor noue democrate şi româneşti; o presiune extraordinară asupra Domnilor ca să execute poruncile ei. Dar toate aceste lovituri încep a găsi rezistenţă, lupta se pregăteşte pe ascuns încet-încet prin neînţelegerile dintre generaţia veche şi generaţia nouă şi... adevărul triumfă ca totdeauna. Adevărul era acum: ideea naţională şi democratică.

Ruşii, este drept, ne-aŭ ajutat: da, am văzut că Regulamentul organic este un progres. Şi s'aŭ plâns de ingratitudine din partea noastră. Imi place a crede că din scurta examinare a faptelor se vede că acuzaţiunea lor este nefundată. Opoziţia Românilor a fost răspuns la atacurile Ruşilor.

Se înţelege, aŭ rămas foarte miraţi când aŭ văzut că nu le ies socotelile lor; precum miraţi aŭ rămas şi catolicii după ce aŭ făcut în secolul trecut pe o

parte din Românii transilvani să recunoască pe Papa, când au văzut că ei nu se fac propagatorii ai catolicismului, ci propagatorii ai românismului.

Dar Românii au făcut atunci ce trebuia să facă.

Și de aceea epoca regulamentară, deși nu ne prezintă ver-un erou, deși nu ne arată fapte de acelea care să atragă atenţiunea Europei asupra noastră, este de o mare importanţă, pentru că ne reprezintă momentul de fermentaţiune al mișcării de la 48, ne înfăţișează pregătirile aceleĭ generaţiunĭ pentru lupta cea mare care avea să ne dea România modernă.

GHEORGHE ADAMESCU.

N. MAMAROL, arhitect

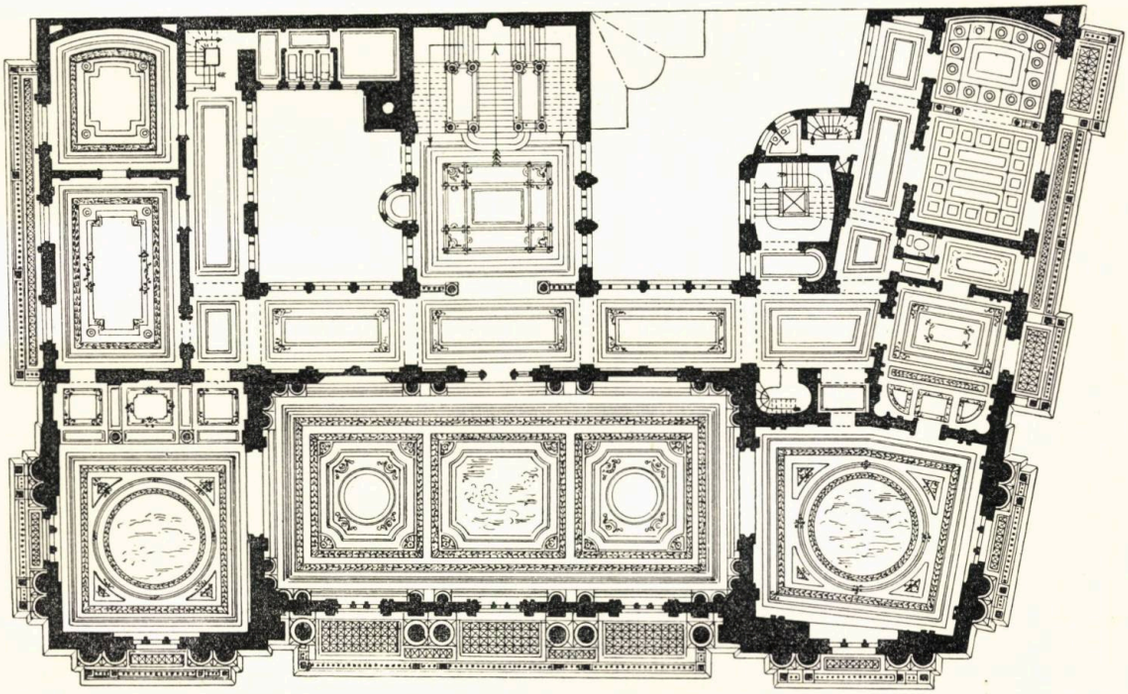

Palatul Cercului militar din București. Entre-solul

IN ZADAR

Frumoasă pasere ce cânţi,
In faptul mîndreï dimineţi,
Şi glasul tînĕr ţi-l avînţi,
Slăvind splendoarea albeï vieţi,

Maï fericită ca noï toţi,
Frumoasă pasere, nu ştiï
Că într'o zi n'o să maï poţi
In verdea ramură să viï,

Aşa de veselă să cânţi,
In faptul mîndreï dimineţi,
Şi glasul tînĕr să-ţi avînţi,
Slăvind splendoarea albeï vieţi.

De-aï şti şi tu că o să morï,
Că bucuria ţi-e 'n zadar,
Că toate scumpele comorï
O să le pierzï pe vecï, amar,

Amar aï plânge 'n loc să cânţi,
In faptul mîndreï dimineţi,
Când glasul tînĕr ţi-l avînţi,
Slăvind splendoarea albeï vieţi.

RADU D. ROSETTI.

N. MAIMAROL, arhitect

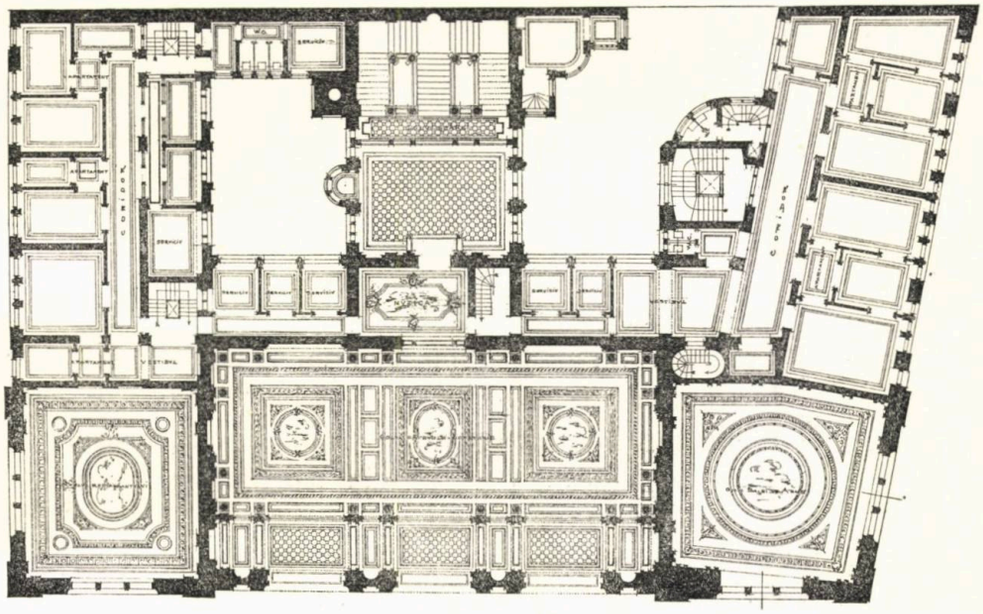

P. C. M., E. I

AMOROSO...

Subt caisul din grădină nins de roiul de petale
In amurg de primăvară adormit-a blonda Lia
Pe-un covor de iarbă verde. — Cânta 'n ceruri ciocîrlia
Și de-asupra două berze vîsleau caldul leneș moale.

Fluturi albi îi sorb dulceața de pe păr și din guriță...
Ea visase transportată pe Călin c'o sărutase,
Și șăgalnic îi stropise părul galben de mătase
Cu flori albe și albastre, frunze verzi, ciorchini de viță...

Se deșteaptă; rîde... dinți-i strălucesc ca bobi de perle
Stol de fluturi se ridică de pe păr și de pe față.
A visat? în care lume-i? noapte e sau dimineață?
Creanga mișcă, ning flori albe; sboară 'n soare două mierle.

CÂNTEC

Mîndro, astăzĭ eştĭ frumoasă te-aĭ gătit de sĕrbătoare
Ţi-aĭ prins mijlocul în bete şi în fluturĭ de argint,
Ţi-aĭ scăldat buzele 'n rouă, ţi-aĭ prins florĭ la 'ncingătoare
Şi în pĕrul tĕŭ de aur albe florĭ de mărgărint.

Duioşia ta senină mĭ-aminteşte c'altă dată
Eram alţiĭ; — şi-astăzĭ singur torc fuiorul unuĭ plâns,
Mĕ cutremură trecutul când ţi'ntorcĭ privirea toată
În spre locul unde odată florĭ de dragoste am strîns...

Când pierdută tu îţĭ legenĭ şoldu 'n vuet de vioară
Şi 'ntrevĕd prin borangicul cămăşuţeĭ, dalbul strop,
Strînsul altuia mĕ frânge, rîsul luĭ mĕ înfioară,
Şi pornesc pe subt mesteacănĭ dorul inimeĭ să 'ngrop.

Îmĭ iaŭ fluerul de vişin şi-mĭ joc degetele în clape
Şi curg undele 'n suspine retrezind trecutu-mĭ drag,
Mlădioase se strecoară ca adîncul uneĭ ape —
Şi 'ntristat, mĕ 'nec în plânsul chinuituluĭ pribeag...

ALEXANDRU ZAMFIRESCU.

N. MAIMAROL, arhitect

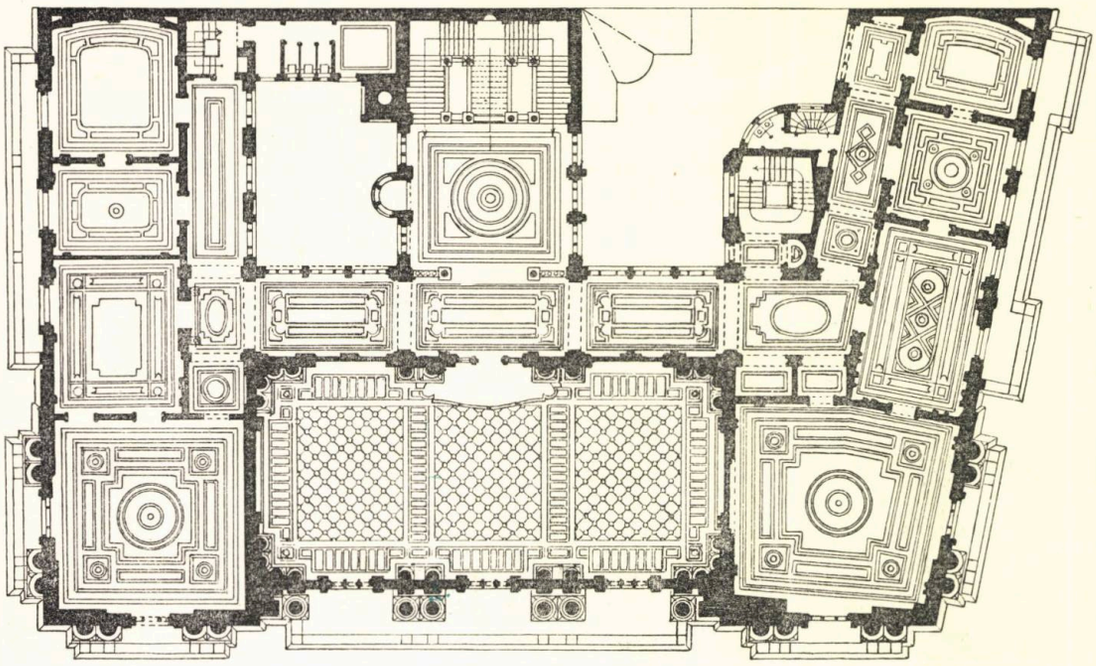

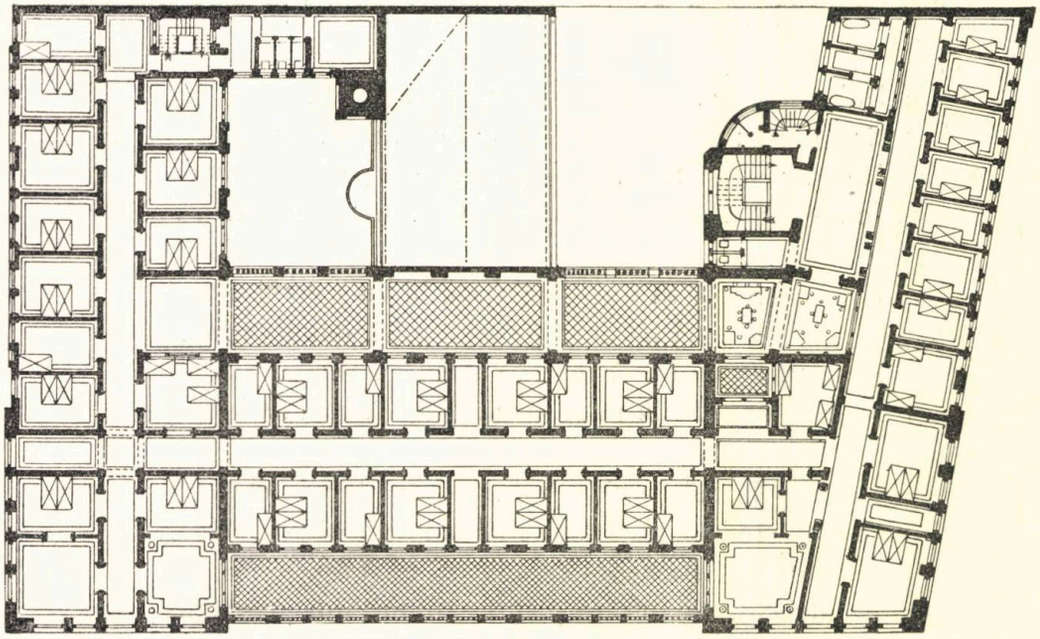

P. C. M., E. II și III

Biblioteca Universităţii Iaşi

CRONICA

DE LA ACADEMIE

Vorbind aicĭ anul trecut despre Academia Română, arătam că două sunt pricinile pentru care această instituţie ridică nemulţumirĭ împotrivă-ĭ: întâia, premiele date la lucrărĭ contestabile, şi a doua, puţina considerare ce ea acordă oamenilor de talent care-ĭ solicită locurĭ de membri.

Cele ce s'aŭ petrecut anul acesta la Academie sunt departe de a ne schimba părerea de anul trecut.

In adevĕr, dacă aplaudăm alegerea de membru activ, în secţia ştiinţifică, a D-luĭ Dr. C. Istrati, savantul recunoscut atât la noĭ cât şi în străinĕtate, ca şi alegerea de membru onorar — noĭ am fi dorit o alegere de membru activ — a pictoruluĭ Grigorescu, talentul extraordinar, stimat în ţară ca şi în străinĕtate, dezaprobăm — cu glasul nostru iubitor de dreptate — respingerea unuĭ scriitor de meritele D-luĭ Anghel Demetriescu, propus de D-niĭ Ollănescu şi Hăşdĕŭ ca membru corespondent al Academieĭ, precum dezaprobăm premiarea unor lucrărĭ nemeritoriĭ dintre cele prezentate la premiĭ.

Credem că rĕŭ a făcut Academia când a respins pe D. Anghel Demetriescu, căcĭ a respins un literat distins, care a scris studiĭ de o reală erudiţiune, un profesor eminent, care face onoare corpuluĭ nostru profesoral, un om de caracter, pe sentimentele şi cuvintele căruia se poate pune temeiŭ.

Credem asemenea că rĕŭ a făcut Academia, când a dat premiul *Eliade-Rădulescu*, ca »celeĭ maĭ bune lucrărĭ prezentate«, tezeĭ D-luĭ Conduratu, *Incercărĭ istorice*, de oarece printre cărţile prezentate la acel premiŭ se aflaŭ, după părerea noastră, lucrărĭ superioare, de un merit cu totul altul.

Pricinile acestor greşelĭ în care a căzut de astădată, — surprinsă academia — le vom arăta amĕnunţit într'un numĕr viitor.

Pentru astăzĭ ţinem să ne exprimăm sentimentele noastre de înaltă stimă şi admiraţie unor bărbaţĭ, cu mintea şi inima sus, ca D-niĭ Hăşdĕŭ şi Ollănescu, care aŭ susţinut cu convingere şi căldură lucrările serioase prezentate la premiĭ.

In acelaş timp, ne facem o datorie de a repeta Academieĭ, că drumul greşit pe care merge îĭ va ridica cu timpul şi încrederea de care se maĭ bucură, şi că încetul cu încetul talentele serioase vor renunţa — cum aŭ renunţat deja unele — de a se maĭ expune apreţieriĭ eĭ atât de manifest nedrepte.

Titlul de membri aĭ Academieĭ e frumos, dar el singur nu poate satisface pe oameniĭ cu adevĕrat inteligenţĭ şi maĭ puţin încă pe oameniĭ de conştiinţă.

Deprinderile de azĭ ale Academieĭ arată însă că ceĭ maĭ mulţĭ membri aĭ eĭ nu-şĭ daŭ seamă de menirea şi rolul lor, lipsiţĭ fiind de puterea de discernĕmînt, de spiritul de independenţă, de sentimentul dreptăţiĭ şi al demnităţiĭ situaţieĭ lor, pe care le înlocuesc cu patimĭ şi favoruri personale.

Cu modul acesta, eĭ tind la nimicirea instituţieĭ Academieĭ. Căcĭ o instituţie nu există decât numaĭ păstrându-şĭ raţiunea eĭ de a fi. Şi raţiunea de a fi a Academieĭ este tocmaĭ discernĕmîntul, spiritul de independenţă şi sentimentul de dreptate şi de demnitate, care toate concurg la rĕsplata merituluĭ.

Fără ele Academia e ca şi cum n'ar fi.

CĂRŢI NOUĔ

Sunt câteva zile de când a apărut întâia parte din *Teatru la Românĭ*, de D. C. Ollănescu. In acest *prim fascicol* (vor urma în curînd alte douĕ) autorul tratează despre începuturile Teatruluĭ şi mişcăreĭ artistice, în Ţeara Românească, de la 1798 – 1851. Faptele şi datele sunt cu scrupulositate documentate, iar note preţioase şi bogate în informaţiunĭ, însoţesc textul, complectându-l şi lămurindu-l. Aşa ni se dovedeşte că, pentru întâia oară, sub Domnia luĭ Hangerliu (1798), veniră la noĭ, treĭ francezĭ »având meşteşug de *pehlivanĭ* şi *comedienĭ*«, care cu învoirea Domnieĭ pot *nesupăraţĭ* cutreera ţeara, pentru a se produce »orĭ unde ar fi pohtiţĭ«. Eĭ deschiseră calea tutulor comedianţilor, saltimbancilor, scamatorilor străinĭ, care inundară bîlciurile şi oraşele noastre. La 1816 însă, prin stăruinţa Domniţeĭ Ralu, fiica luĭ Vodă Caragea, se înfiinţează o sală de teatru la Cişmeaua Roşie, în care avea să joace neamţul Gheorghe cu trupara de drame şi opere, trupa eteriştilor grecĭ, şi de vre-o 2 – 3 orĭ şcolariĭ românĭ de la Sf. Sava, sub povĕţuirea luĭ Ion Eliad şi A. Nănescu. Imprejurările politice însă, zugrumă orĭce manifestaţie artistică la noĭ, şi teatrul rĕmâne închis până la sosirea Ruşilor în 1828, când, după o scurtă producere a uneĭ alte trupe germane, sub direcţia luĭ Ed. Kraiwig, nu se maĭ aude de teatru decât la 1834, când Eliad, Câmpineanu şi Aristia, înfiinţează Societatea Filarmonică.

Incuragiată şi sprijinită la început această societate deschide o şcoală de muzică şi declamaţiune, în care se dădeaŭ cursurĭ gratis celor ce voeaŭ să se destine arteĭ, iar la 29 August 1834 eleviĭ acesteĭ şcoale joacă *Mahomed saŭ Fanatismul* tragedia luĭ Voltaire, tradusă în versurĭ de Ion Eliad. Reprezentaţiile de tragedie şi comedie se urmară — sub aceeaşĭ conducere — până la 1837, când, din cauza intrigilor şi a presiunilor politice, Societatea Filarmonică se dizolvă, iar teatrul maĭ continuă un an, în mod intermitent, apoĭ până la 1844 nu se maĭ pomeniră decât trupe nemţeştĭ orĭ franţuzeştĭ în Bucureştĭ. La 1844 Costache Caragiale în unire cu alţĭ câţĭva foştĭ elevĭ aĭ şcoaleĭ filarmonice deschiseră —cu sprijinul câtorva boerĭ— un teatru de diletanţĭ, în sala luĭ Mololo, care cu sirguinţa lor şi cu ajutorul împrejurărilor fură stipendiaţĭ de Stat, apoĭ urmară, cu mult succes, înainte, până ce revoluţia de la 1848 închide din noŭ teatrul, iar Carageale cu C. Mihăileanu fundară, plecând din Bucureştĭ, Teatrul Naţional la Craiova. La 1850 Haleplin joacă Baba Hârca, vara, iar toamna Carageale, în tovărăşie cu Ion Wachmann luară direcţia teatruluĭ şi reîncepură reprezentaţiile româneştĭ. Subt dînşiĭ fu inaugurat teatrul cel mare la 1852.

In afară de studiul amănunţit al acesteĭ împrejurărĭ, autorul analizează literatura dramatică de pe atuncĭ, jocul actorilor, starea socială şi împrejurările politice, cu care se ţine legată întreaga evoluţiune artistică în tot cursul veaculuĭ al 19-lea.

Iată în rezumat această primă partea lucrăriĭ d-luĭ Olănescu. Ne rezervăm a vorbi, în ziua

când ea va fi sfîrşită, despre seriositatea documentării ei, despre bogăţia de fapte arătate pentru întâia oară în ea, despre sentimentele româneşti ce o încălzesc, ca şi despre competinţa, în materie, stilul şi limba minunată a autorului, însuşiri ce-i sunt recunoscute astăzi de toată lumea şi 'l caracterizează ca pe una din cele mai luminoase şi mai simpatice figuri literare româneşti.

* * *

D. N. Vaschide, distinsul şi laboriosul nostru amic, care îşi împarte activitatea în atâtea direcţiuni, a scos în broşură arti olul său asupra *Noilor legi a învăţământului secundar şi superior din România*, publicat mai întâi în *Revue internationale de l'enseignement* din Paris. Ca în tot ce ne înfăţişează d. Vaschide, întîlnim şi aici aceeaşi rară pătrundere a lucrurilor, aceeaşi claritate, acelaş frumos sentiment de a ne face cunoscuţi străinătăţii,—sentiment care îl onorează mult şi pentru care noi toţi îi rămânem îndatoraţi.

Revista *Literatură şi Artă Română* se felicită văzând doi dintre cei mai eminenţi colaboratori ai săi d-nii dr. Istrati şi Disescu, ajunşi astăzi la demnitatea de miniştri. In curînd ea va publica alte articole semnate de aceste două nume, care vor continua şi pe viitor a o onora cu apreţiata lor colaborare.

A. Costin.

TEATRUL NAŢIONAL

Hamlet. — Dintre spectatorii care, la Teatrul Naţional, au aplaudat de atâtea ori pe Manolescu şi pe Nottara în rolul lui Hamlet, câţi sunt aceia care au citit în text sau într'o traducere exactă incomparabila dramă a lui Shakespeare ? Şi dintre aceştia câţi sunt care au cugetat asupra psicologiei caracterelor ei ? Şi dintre aceştia din urmă, în sfîrşit, câţi sunt care au pătruns, sau cel puţin au nădejdea că au pătruns, prin întunecosul tufiş al acţiunii, până la obîrşia limpedei gîndiri a tragicului şi ironicului poet ?

Puţini, de sigur. Şi că aceasta este un adevăr, nu vreau altă dovadă decât exclamaţiunile multora : »Bine era Manolescu în Hamlet!« sau : »Bine este în Hamlet Nottara!« Căci dacă pe aceştia mulţi îi întrebi pentru ce Manolescu era sau Nottara este bine în Hamlet, ei nu vor şti ce să răspunză, sau vor răspunde unii că Manolescu zicea admirabil : »La mănăstire! la mănăstire!«, alţii că Nottara joacă în perfecţiune scena reprezentaţiei teatrale (în care se svîrcoleşte ca *omul-şcarpe*, cum a şi fost şi caricaturat, sau că declamă minunat celebrele »A fi sau nu a fi ?« şi »Vai! sărmane Yorick!« Pe lîngă acestea câţiva vor mai adăoga poate şi alte exemple, ba vor presăra chiar admiraţiunea lor cu ceva considerante asupra sensului dramatic şi puterii de expresiune a protagoniştilor trecuţi şi prezenţi ai primei noastre scene ; dar, la urma urmei, şi ei ca şi ceilalţi, vor sprijini modul lor de a vedea pe acelaş soiu de judecată.

Au se înşeală dînşii ? şi faptul că nu pot explica sau că explică rău admiraţiunea lor implică oare că această admiraţiune este eronată ? Ori, mulţumită aceluia instinct, care adeseori călăuzeşte gloatele, au nemerit din chiar senin adevărul, şi cu drept cuvînt s'au rostit că »bine era Manolescu şi bine este Nottara în Hamlet!« ?

Mai ştiu şi eu ? Amîndoi mi-au lăsat impresiuni neuitate în unele scene ale acestei drame atât de puternice şi de îngrozitoare. Ochii mei păstrează neştearsă imaginea ambilor artişti, plimbând dintr'o culisă într'alta faţa neguroasă şi sarcastică a tainiculuy erou. Purtate de vocile lor, îmi resună mereu la ureche când rîsul fără veselie al politiculuy, când îndoiala dureroasă a filozofului desunând amarnic amîndoue ca două clopote crăpate ce bat a moarte într'o clopotniţă trăsnită.

Dar acel bărbat, — cu sau fără barbă — pe care l-am văzut şi l-am ascultat la teatru, era oare Hamlet, sufletul îngrijat, nedumerit şi şovăitor, sondat de tragicul duhovnic, sau era numai Manolescu şi numai Nottara ? Când a căzut cortina, îmi era mie, spectator, desluşită fiinţa observată

de pĕtrunzĕtorul geniŭ al luĭ Shakespeare, saŭ cugetul mĭ-a fost preocupat numaĭ de efectele dramatice obţinute de actorĭ?

Iată întrebărĭ care aŭ aspectul unor rĕspunsurĭ pentru admiratoriĭ de maĭ adineaurĭ. Dar mĕ rog să nu fiŭ ţinut de rĕŭ din pricina lor. A întreba este a căuta un rĕspuns, iar nu a-l da. Şi dacă eŭ fac asemenea întrebărĭ, să credeţĭ că sunt nedumerit; căcĭ pe problema destul de complicată, dar totuşĭ rezolvată, a psicologieĭ luĭ Hamlet, maĭ iacă altoindu-se altă problemă, aceea de a şti ce vrea să dovedească jocul actorilor. Citind drama luĭ Shakespeare cu atenţiune, aĭ putea să explicĭ ce este personagiul eĭ principal; vĕzênd-o însă la teatru interpretată de actorĭ cu modul lor de-a vedea, te zăpăceştĭ, îţĭ pierzĭ şirul ideilor şi, în definitiv, nu maĭ pricepĭ nimic. La fiecare scenă actorul pare că va revĕrsa o lumină nouĕ asupra caracteruluĭ luĭ Hamlet şi la fiecare scenă personagiul se afundă din noŭ într'o mare insondabilă de absurd şi de nebuniă. Actorul mi se aseamănă cu legendarul Sisif asupra căruia se rostogoleşte vecĭnic bolovanul suit pe muchia dealuluĭ. După Sisif-Manolescu iacă Sisif-Nottara. Eĭ s'aŭ muncit, s'aŭ trudit, s'aŭ canonit şi rolul nu l-aŭ putut sui pe muche unde să-l privim cu toţiĭ şi să-l înţelegem. Tot ce am înţeles a fost că bieţiĭ de eĭ aŭ făcut sforţărĭ colosale şi, dacă admirăm ceva, este lupta lor cu imposibilul.

Da, cu imposibilul, căcĭ este cu desăvîrşire imposibil ca actorul să tălmăcească publiculuĭ un rol pe care însuşĭ nu-l cuprinde. Şi nicĭ un actor nu va consimţi nicĭodată să priceapă rolul luĭ Hamlet altfel decât ca un rol de-o adîncime şi de-o complicaţiune psicologică fără marginĭ, ca un dedal întunecos şi îngrozitor în ale căruĭ galeriĭ nesfîrşite te pîndesc, la fiece rĕscruce, toate, dar absolut toate patimile omeneştĭ, plus câteva stărĭ fisiologice morbide şi vre-o douĕ-treĭ leziunĭ în domeniul neurastenieĭ. Astfel interpretat, (şi sunt actorĭ care aŭ destul talent pentru a ne înfăţişa pe rînd aproape toate câte le spuseiŭ în cele câteva ore ale spectacoluluĭ), astfel înterpretat, rolul luĭ Hamlet este o muncă nesuferită atât pentru acela care-l joacă, cât şi pentru acela care-l ascultă.

Dar de ce oare un actor, chiar de talent, nu ar consimţi să înţeleagă rolul luĭ Hamlet aşa cum este în adevĕr, simplu şi limpede, şi cu atât maĭ omenesc cu cât e maĭ simplu şi maĭ limpede? De ce nu l-ar înţelege cum l-a definit Gœthe, de pildă: *un suflet însărcinat cu o acţiune mare şi incapabil de a o săvîrşi?* Adică un om oarecare, un om ca toţĭ oameniĭ, silit de împrejurărĭ să aibă sufletul unuĭ eroŭ şi devenind cu atât maĭ slab şi maĭ şovăitor cu cât împrejurările îĭ cer maĭ multă putere şi maĭ multă energie? De ce? Pentru că actorul care ar face aceasta ar fi blestemat de toată breasla luĭ; pentru că, în cazul acesta, rolul ar trebui tălmăcit cu simplicitate, cu sobrietate şi că nu s'ar maĭ putea pune în socoteala luĭ fantaziile şi exagerăţiunile melodramatice, propriĭ actorilor în general, şi mulţumită cărora eĭ iaŭ ochiĭ gloateĭ şi-şĭ pun în evidenţă personalitatea, lăsând în al doilea plan pe aceea maĭ modestă a invizibiluluĭ saŭ defunctuluĭ autor.

Actorul care ar juca pe Hamlet cum l-a înţeles Gœthe şi cum l-aŭ explicat Paul de Saint-Victor şi Jules Lemaître, acel actor ar fi maĭ mult decât un om de talent, ar fi un om prob.

Dar .... asta nu ţine de cald.

A. Davila.

REVISTA REVISTELOR

La nouvelle revue, din Aprilie, într'un studiŭ, de o valoare reală, datorit neobositeĭ şi atât de variateĭ pene a luĭ Jules Caze, aruncă o maĭ vie lumină asupra *romanelor luĭ Paul Adam,* care zugrăveşte, cu un fel de halucinaţie, zbuciumările vieţiĭ omeneştĭ în cele maĭ fine cute. Pasagiul următor ne prezintă o icoană clară a romanelor luĭ Adam.

Opera sa impresionabilă, deasă, compactă ca o pădure, în care străluce curioase plante înflorite şi spînzură ciudate fructe, este străbătută de alee, care duc la luminişurĭ clare saŭ uşor umbrite de o spoială chimică, pe care se îndreaptă forme omeneştĭ, chipurĭ din basme, atitudinĭ sincere saŭ ciudate, desenurĭ înfrumuseţate, abstracţiunĭ vizibile, realităţĭ întunecate, corpurĭ drăceştĭ drăguţ împodobite şi în care se simte că arde focul nestins al sensualităţiĭ, cu toate că un ordin superior de înţelepciune armonizează exteriorul lor expresiv către o oarecare fatalitate.

Georges Doublet, mînat de gînd în noaptea vremilor apuse, ne povesteşte moartea primuluĭ academician francez *Antoine Godeau,* episcop de Vense, ceeace nu-l împedică ca să fie rivalul manieratuluĭ Voiture. După G. Doublet, ceremonia înmormîntăreĭ luĭ Godeau a fost bizară şi puţin pioasă; singura armonie muzicală ce s'a auzit a fost aceea a uneĭ trîmbiţe, cu care a cântat un trecător, nimenĭ la Vense neştiind să cânte cu un astfel de instrument.

Pierre de Coubertin crede că, în cestiunea aşa de mult controversată a programelor şcolare, *reforma urgentă* este aceea de a da liceuluĭ autonomia sa şi directoruluĭ întreaga responsabilitate. Autorul explică pentru ce nicĭ una din modificările propuse saŭ inaugurate n'aŭ fost în stare să producă un efect apreciabil.

Revue des deux Mondes, din Aprilie, se face ecoul uneĭ cestiunĭ, care a fost obiectul maĭ multor dizertaţiĭ savante în lumea apuseană; monumentele şi riturile luĭ *Mithra,* zeul vechilor Perşĭ, reprezentantul soareluĭ şi al foculuĭ, nu maĭ sunt lucrurĭ necunoscute publiculuĭ luminat. A. Gasquet complectează seria lucrărilor asupa *cultuluĭ* şi *misterelor luĭ Mithra.* Autorul explică, cu sobrietatea unuĭ adevĕrat savant, diferenţa ce există între mitracism şi preceptele din Zend-Avesta. Cultul luĭ Mithra este maĭ mult o mitologie, Zend-Avesta e o morală. Prima e o doctrină simbolistă, şi con-

fuză ; cealaltă, mai puțin dogmatică decât socială, este foarte bogată în lecțiuni de o rară înnălțare.

Mitracismul sfîrși prin a cuceri lumea romană și a disputa cu creștinismul imperiul sufletelor. Succesul său se datori în mare parte adaptării lesnicioase a spiritului franco-roman, dar păgânismul condamnat îl duse la ruină.

De când comorile bogate ale archivelor ținute sub peceți aŭ fost deschise cercetătorilor, istoria Franței ni se prezintă mai în lumină și vĕlul îndărĕtnic al rațiunii de Stat e smuls de peste epocile întunecate. Contele d'Haussonville continuă să studieze curioasa perioadă istorică, însemnată prin prezența *ducesei de Bourgogne* la Curtea luĭ Ludovic XIV. Documentele, ce ne prezintă d'Haussonville, ne probează cu câtă ușurință trataŭ marele prințese ortografia, chiar atunci, când aveaŭ de profes ri pe prinții literaturiĭ mareluĭ secol.

G. Rothan își continuă studiul istoric, *Napoleon III et l'Italie — la faute de l'Autriche.*

Victor Giraud, subt titlul *Chateaubriand et les mémoires d'outre-tombe*, publică un fragment, încă manuscript la biblioteca națională, din discursul asupra pasiunilor amoruluĭ. Acest manuscript, până astăzĭ, n'a figurat în operile ilustruluĭ scriitor. Aceste paginĭ, în care regăsim pe *Chateaubriand*, sunt dintre cele mai poetice și mai mișcătoare din câte a scris el.

Revue de Paris, din Aprilie, prin pana ilustruluĭ critic danez, Georges Brandès, apără dreptul celor slabĭ, pledând cauza provincieĭ Slesvig, cucerită de Germanĭ. Cu o elocință călduroasă, susținută de suflarea celuĭ mai cald patriotism, Brandès, care cunoaște sufletul poporuluĭ danez, arată cât valorează caracterul național al acelor Danezĭ, incorporați Germanieĭ. Autorul protestă cu o rară cerbicie contra pretinseĭ asemĕnărĭ dintre aceste două țĕrĭ și constată diferența profundă între geniul uneia și al celeĭlalte.

Ce e mai original și mai însemnat în literatura nuvelistă daneză, de exemplu, mai caracteristic în jurnalismul danez este ironia, imaginile trase din tabloul vieții de toate zilele; ce e mai național în pictura daneză, e dragostea scînteetoare și simplicitatea spirituală; ce e mai fin în critica arteĭ daneze, e fondul pur al umanității și amestecul de zburdălnicie rĕutăcioasă cu o dulce melancolie; eĭ bine, toate acestea n'aŭ nicĭ un raport cu Germania și nicĭ n'aŭ fost întrecute de ea.

Brandès stabilește, pe de altă parte, că cultura daneză e mai superioară culturiĭ germane și ne dă probe numeroase și zdrobitoare, în ceeace privește pe Danezĭ din nordul provincieĭ Slesvig.

Camille Saint-Saëns, subt titlul ironic *l'illusion vagnerienne*, scoate în relief *erorile, nonsensurile, prostiile de tot felul,* care se găsesc în critica vagneriană. Iată cum Saëns caracterizează această critică :

O ceață deasă se întinde peste stil, cuvinte curioase, fraze fără legătură apar de-odată ca niște dracĭ din cutia lor, în loc ca să exprime lucrurile prin cuvinte cinstite.

Autorul se așteaptă ca într'o zi *Revista vagneriană* să fie întocmită într'un stil neînțeles celor mai savanți scriitorĭ.

In acest numĕr se sfîrșește și *notele asupra vieții luĭ Alphonse Daudet.* Multe din aceste note nu sunt decât fermecătoare tablouri, de o drăgălășie aleasă, în care se găsește finețea maestruluĭ și plăcutele născocirĭ ale gîndireĭ.

Grande revue, din Aprilie, ne prezintă o analiză de mult talent a opereĭ poetuluĭ grec *Georges Souris,* datorită luĭ Marcel Lamis.

V. de Duranti arată în trăsăturĭ generale lipsa de apărare a coloniilor franceze. Demonstră cât de precară este resursa maritimă a Franței în timp de rĕsboiŭ. Mărturisește, plin de groază, că în nicĭ una din coloniile franceze nu se găsește un sistem de apărare mai serios decât al Ispaniolilor în Cuba.

Revue des revues, de la 1 Aprilie, relevează, în *la contagion par les insectes*, un capitol de patologie animată, rolul însemnat ce are insectele în transmiterea boalelor contagioase.

Emilia Pardo Bazan, în *le drame espagnol actuel,* un articol provocat de apariținea volumuluĭ, *un dramaturge espagnol M. Tamayo y Baus*, de Bons de Tannenberg, trece în revistă autoriĭ dramatici din Spania și analizează operile lor, pentru ca să dovedească luĭ Tannenberg cât de

eronată îi e părerea că dramele spaniole actuale oferă o intrigă ingenioasă, o versificare strălucită, dar sunt lipsite de studiĭ psicologice. Arată că pasiunea este cazul psicologic mai des analizat de autorii spanioli.

Louis Forest, voind să aducă un serviciu tinerilor scriitori, fără experienţă în căutarea *dedicaţiilor*, înşiră o sumă datorite spiritului autorilor francezi.

Le deux Barrès este o paralelă sarcastică între prozatorul Barrès şi poetul René Ghil. Autorul articolului se ocupă mai cu seamă de ultima operă a lui Barrès, *Amateurs d'âmes*, care este o lucrare închinată cultului eului. Barrès se prezintă ca un gînditor de o originalitate incomparabilă. Spiritul său independent e liber de orice legături ce înlănţue pe ceilalţi autori. Are curagiul de a despreţui morala de toate zilele şi a mărturisi tentaţiunile tinereţii. Gloria lui René Ghil e aceea a lui Barrès; proza filozofică a unuia e versul transformat al celuilalt.

Georges Lefèvre face o recensie a pieselor: *Les Truands* de Jean Richepin şi *La nouvelle idole* de François de Curel.

Les Truands e o dramă în versuri libere. Frumuseţea gîndirilor, strălucirea sonorităţilor versului, splendoarea imaginilor şi mai ales zborul lirismului n'au putut triumfa complect din cauza unor lînceziri în acţiune.

La nouvelle idole e o piesă în care găsim doi adversari, atât de diferiţi ca concepţiune: amorul şi ştiinţa. Evenimentele se înlănţue cu o putere logică şi concluziunea ştiinţifică se degajează cu o perfectă uşurinţă.

In numĕrul de la 15 Aprilie, Frédéric Loliée ne plimbă prin *ţara mizeriei*, descriindu-ne în culori negre stradele hidoase şi otrăvite, unde locuesc de secole familii de vagabonzi şi refractari. Ne scoboară în viziunile unde s'a refugiat lumea biciuită de cruzimea soarteĭ.

Albert Cim, într'un articol intitulat *entre auteurs et éditeurs en France,* expune pe larg obstacolele ce întîmpină un autor în tipărirea operilor luĭ. Citează, în treacĕt, câţiva autori celebri, care după o viaţă de zbucium, ca să scoată din adîncul gîndireĭ omeneşti frumuseţi neperitoare, sfîrşesc pe patul unuĭ spital saŭ cerşind din sat în sat. Faţă cu enorma supraproducţiune literară, autorul îndeamnă pe scriitori la înfiinţarea uneĭ asociaţiunĭ a autorilor-editori, după proiectul luĭ Marc Mario.

A. Callet, vorbindu-ne de *bi-centenarul morţii luĭ Racine,* expune, în trăsături generale, evoluţiunea jansenismuluĭ, al căruĭ discipol fu Racine. Port-Royal fu azilul dulceluĭ poet; acolo la umbra rĕcoroasă a mănăstireĭ aşteaptă *eterna înviere.*

C. Saint-Aubin, adînc cunoscĕtor al vieţiĭ japoneze, descrie *viaţa pitorească a japonuluĭ:* sĕrbătoriile căsătorieĭ şi cultura orezuluĭ. Arată cât de mult cultura europeană a schimbat obiceiurile japonezilor.

In acest numĕr găsim recensia nouelor opere franceze: *La vie à Paris*, de Jules Claretie, o reunire de mai multe articole publicate asupra vieţiĭ la Paris. Volumul este presărat cu anecdote alese. Toate întîmplările anuluĭ apar în această lucrare ca într'o revistă de o erudiţie şi un spirit infinit. *Souvenirs du lieutenant général vicomte de Reiset* (1775—1810) de vicontele Reiset, e o colecţiune a scrisorilor generaluluĭ Reiset, care ne dă câteva amĕnunţimĭ inedite asupra mediuluĭ militar din timpul revoluţiuniĭ şi a Consulatuluĭ. *Lettres à Mignon* de Th. Aubanel e o corespondenţă a luĭ Aubanel cu o domnişoară, o muză inspiratoare, pe care autorul luĭ *Grenade entr'ouverte* o cântă cu tot focul celuĭ mai viŭ lirism. E o frumoasă idilă iperbolică.

Le massacre des Amazones, de Han Ryner, e un volum de o violentă critică la adresa Amazoanelor literaturiĭ. Autorul face să defileze pe dinaintea cititoruluĭ sĕrmanele romanţiere franceze, mai mult obscure decât celebre.

M. Bertrand ne dă un studiŭ asupra Spaniolilor stabiliţi în Algeria şi decorează acest studiŭ cu pomposul titlu de *Le sang des races;* cu toate acestea descrie în mod poetic moravurile ispaniolilor. Albert Pinard tratează, în *Samuelle Servais*, pasiunea dragosteĭ cu un farmec profund şi o rară virtuozitate de analiză.

Lest arts de la vie et le règne de la laideur, de Gabriel Mourey, este o colecţiune de reguli şi aforisme asupra arteĭ.

Une dette de jeu, de Paul Courty, şi *Cabinet d'affaires,* de Alfred Bonsergent, intră în cadrul cărţilor ce pretind să studieze mediul social.

La rubrica *revues roumaines*, marea revistă franceză dă o deosebită atenţiune revisteĭ noastre *Literatură şi artă română*.

Iată cum rezumă numerile 1 şi 2 :

Pagini interesante asupra istorieĭ Teatruluĭ român de D. C. Ollănescu. Autorul se ocupă de maĭ mult timp cu acest subiect, pe care îl creşte cu documente foarte de preţioase.

Astădată el vorbeşte de societatea filarmonică, adică de epoca de la 1833—1837, în care teatrul român începe a se înfiripa.

In repertoriŭ, se găseşte în prima linie teatrul luĭ Molière şi Voltaire; se juca maĭ ales Vicleniile luĭ Scapin, Bolnavul închipuit şi Preţioasele. Printre alte piese sunt de remarcat câteva din ale luĭ Kotzebue, Alfieri şi Schiller.

N. Iorga, în articolul sĕŭ Frumuseţea în scrierea istorică, susţine ideea că adevăratele opere istorice trebuesc scrise cu artă şi farmec. Citează lucrările luĭ Ranke, Gregorovius şi Mommsen, în care tesaurele istorice strînse cu îngrijire şi multă competinţă nu sunt lipsite de frumuseţea stiluluĭ. In sfirşit, ca cineva să fie istoric, trebue să aibă sufletul unuĭ artist.

Discursul de deschidere al cursuluĭ de istorie a filozofieĭ antică de C. Dimitrescu-Iaşi, rectorul Universităţiĭ din Bucureştĭ. Conferenţiarul face o escursiune savantă în lumea ideilor şi desfăşură principiul filozofieĭ şi înnalta sa întindere intelectuală. Sistemele filozofice nu sunt, zice Dimitrescu-Iaşi, decât rĕspunsurĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin bune pentru curiozitate, dar trebue să se ţină socoteală de valoarea acestor teoriĭ şi maĭ ales a lumiĭ cosmice în care trăim. Autorul admite influenţa mediuluĭ ca factor esenţial în formaţiunea şi concepţia ipotezelor. In anul acesta va trata filozofia greacă.

C. D. Scraba vorbeşte de Suceava, vechea capitală a Moldoveĭ, şi reaminteşte preţioasele amintiri ale Românilor; descrie în termenĭ elocinţĭ impresiunile sale la vederea ruinelor celuĭ dintăĭ leagan al Statuluĭ moldovean. Suceava de astăzĭ şi cea din trecut sugerează reflexiunĭ marĭ.

Se semnalează discursul de deschidere a cursuluĭ luĭ T. Maiorescu, curs român, care tratează istoria filozofieĭ moderne. Acest curs e o înlănţuire. Anul acesta va fi consacrat istorieĭ filozofieĭ engleze. Autorul vorbeşte de legile evoluţiuniĭ şi conchide în realitatea lor, dar nu le regăseşte totdeauna. Maiorescu insistă asupra sensuluĭ şi elementelor acesteĭ ideĭ a evoluţiuniĭ, care caracterizează diferitele sisteme ale filozofieĭ contimporane.

Revista cuprinde, între altele, şi versurĭ datorite celor maĭ bunĭ poeţĭ românĭ ca: Coşbuc, I. N. Roman, Naum, etc.

C. Dissescu, avocat şi profesor al facultăţiĭ de drept din Bucureştĭ, face psicologia călugăruluĭ. Mănastirile sunt, pentru autor, instituţiunĭ de binefacere.

Naturile mistice aŭ şi ele drepturĭ la oarecare satisfacţiunĭ. Dacă întreţinem teatre, plimbărĭ, pentru ceĭ ce aŭ trebuinţă de distracţiunĭ, pentru ce n'am întreţine mănăstirile pentru ceĭ ce caută, preferă viaţa singuratică? Dragostea de Dumnezeŭ, conchide autorul, e şi dinsa o manifestare a trebuinţiĭ de a iubi.

N. Petraşcu are câteva reflexiunĭ sugestive asupra educaţiuniĭ femeeĭ române. Constată o absenţă complectă de direcţiune serioasă în educaţiunea femeeĭ; în lumea mare, femeea instruită în pensioane străine nu este decât o femee de lume, care, neavênd nicĭ o educaţiune, nu ştie decât să se îmbrace şi să asculte vorbe necuviincioase subt pretext de complimente. Pe d'altă parte, instrucţiunea unilaterală a femeeĭ face din ea un proletar intelectual; pentru ca să nu citeze din ele decât un exemplu, autorul zice că pentru 30 locurĭ vacante s'aŭ prezentat la un concurs 300 de concurente.

Ca versurĭ, menţionăm bucata intitulată: La mormîntul luĭ Shelley, a poetuluĭ impresionist Duiliŭ Zamfirescu, care traduce impresiunile sale la vederea mormîntuluĭ luĭ Shelley, nu departe de murmurul plin de dulceaţă al Tibruluĭ.

Ilustraţiunĭ ca întotdeauna.

Z.

N. GRIGORESCU

Carmen Sylva

IV 7, mai 1899

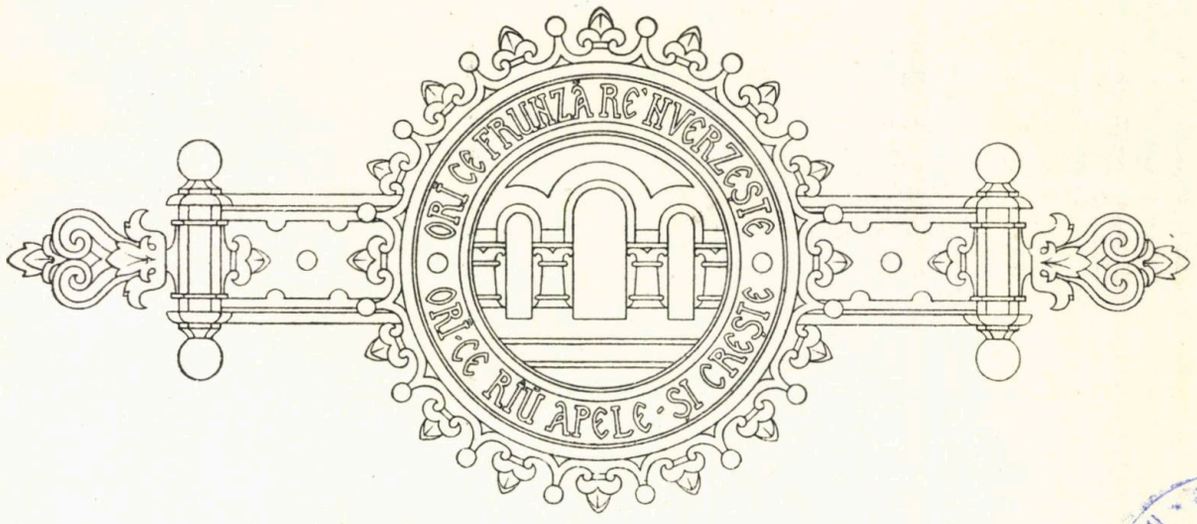

CARMEN SYLVA [1]

Poetul are în viaţă o regiune a luĭ în care trăeşte. El nu face parte din mulţimea oamenilor, chiar când descrie viaţa aceleĭ mulţimĭ. Din ziua treziriĭ luĭ ca poet, el părăseşte pămîntul şi pe semeniĭ luĭ, şi se avîntă într'o zonă ideală, unde se transformă încetul cu încetul, se transfigură ca un Christ în muntele Taboruluĭ. Adesea chiar în partea exterioară a vieţiĭ luĭ, el e deosebit de lumea cealaltă: se îmbracă maĭ altfel, îşĭ lasă părul lung, are atitudinĭ particulare. Ce-ĭ pentru poet, lumea noastră meschină, — alcătuită din gîndirĭ spuse de alţiĭ, din cuvinte convenţionale, cu care ne îmbrăcăm adesea sărăcia sufletuluĭ, prejudecăţile şi egoismul nostru strîmt, — faţă de minunata luĭ lume ideală? In închipuirea-ĭ creatoare rĕsar ideile nouĕ, imaginile vergine şi curate, ca nişte albeţĭ alpestre, speranţele depărtate, tristeţele tragice; el e un sfinx uriaş visând pe iluziile saŭ pe ruinele omenirĭi.

Simţirea luĭ încă e alta decât simţirea noastră. Ea e extraordinară, delicată, în necontenită vibrare. O impresie de rînd, nebăgată în seamă de noĭ, pe el îl sgudue de fericire orĭ de durere. O rază de soare, intrată pe fereastră-ĭ şi culcată jos pe scînduri, este o lume întreagă de frumuseţĭ: un foc de aur ce nu arde decât ochiĭ luĭ. Un miros de floare îl transportă. O scrisoare sentimentală, o

---

[1]) Carmen Sylva — Elisabeta, Regina Românieĭ — născută Principesă de Wied la $^{17}/_{29}$ Decemvrie 1843 în Monrepos lîngă Rin, a primit o instrucţiune serioasă, învĕţând limbele: franceză, engleză, italiană, suedeză şi română, cu literaturile lor, muzica şi pictura, compunênd şi executând admirabil la clavir, orgă şi canto, şi pictând — între altele Evangelia Curţiĭ de Argeş — cu o uimitoare putere de fantazie; a călĕtorit în tot apusul Europeĭ; a trăit câtva timp la Curţile din Berlin şi St. Petersburg; s'a căsătorit la $^{3}/_{15}$ Noemvrie 1869 cu Domnitorul Românieĭ, Carol I, născênd un singur copil, pe Principesa Maria, la 27 Septemvrie 1870, moartă la 28 Martie 1874; a îmbrăţişat, în urmă, un extraordinar câmp de activitate cultural şi intelectual, întemeind societăţĭ şi aşezăminte de bine-facere, ca »Elisabeta«, »Furnica«, »Munca«, »Institutul Surorilor de caritate» etc.; a luat o parte activă în rĕsboiul de la 1877, îngrijind, cu o rară abnegaţiune, ea însăşĭ de rănĭţĭ; a încurajat şi încurajează cu o dragoste pururea vie tot ce se arată ca literatură şi artă românească; a scris, cu o nepomenită încordare de muncă, volumele de poezie: *Stürme, Meine Ruh, Hexe, Iehovah, Heimath, Handwerkerlieder, Mein Rhein, Meerlieder, Mein Buch,* — în proză: *Handseichnungen, Leidens Erdengang, Vom Amboss, Pelesch-Märchen, Pelesch in Dienst, Durch die Iahrhunderte, Das leben meines Bruders Otto,*—novelele şi romanele: *Es Klopft, Ein Gebet, Deficit, Aus zwei Welten, Astra, Feldpost, Rache, In der irre,* — dramele: *Ulranda, Meister Manole, Frauenmuth, Vîrful cu dor,* — în franţuzeşte: *Pensées d'une Reine,* etc.

frază muzicală, un peisaj, mîngâerea unei mâinĭ, sunt atâtea cupe îmbătătoare, care îĭ produc emoţiunĭ ce-l ridică până la entuziasm, saŭ până la lacrimĭ. Impresiile ordinare sunt pentru el, cum ar fi, pentru noĭ, muritoriĭ comunĭ, lucrurĭ cu totul nouĕ şi surprinzĕtoare: un soare la miezul nopţiĭ într'un fiord norvegian, o bucurie unică în felul eĭ, o durere nereparabilă. Nu ştim dacă Lamartine a avut dreptate când a zis despre oamenii de ştiinţă:

Ils posèrent sur la nature
La main qui la mesure
Et la nature se glaça.

Ceeace însă nimenĭ nu va tăgădui e contrariul, adică că poeţiĭ privind natura, natura se aprinde sub cătarea lor.

„Pigmalion, zice Schiller, săruta marmura până ce obrajiĭ îngheţaţĭ aĭ statueĭ luĭ simţeaŭ căldura sărutatuluĭ; tot aşa sărut eŭ natura — cu ardoarea tinereţiĭ — până ce ea începe să respire, să se încălzească pe inima mea de poet; — până ce ea, împărtăşind simţirea mea, prinde glas şi-mĭ rĕspunde; — până ce ea înţelege plângerile inimiĭ mele şi-mĭ dă înapoĭ sărutatul de dragoste. Atuncĭ, arborele, trandafirul, încep a trăi pentru mine; isvorul limpede îmĭ cântă un cântec dulce; până şi fiinţele neînsufleţite pĕtrund în tresăririle vieţiĭ mele".

Inchipuirea poetuluĭ îĭ umple mintea, încetul cu încetul, i-o stăpîneşte şi aprinde în ea flacăra idealuluĭ, icoana de lumină la care el priveşte cu sfinţenie toată viaţa, zi şi noapte. Simţirea luĭ, plăpîndă din fire, rĕmâne pĕtrunsă de impresiile vieţiĭ, le păstrează urma întipărită maĭ adînc, se transformă în sentiment, al căruĭ rĕsunet nu-l maĭ poate înăbuşi într'însul.

Poetul dar e o fiinţă venită pe lume ca să îndeplinească, cu darurile ce i-a hărăzit natura, o misiune, aceea de a făuri, prin închipuirea şi simţirea luĭ, idealurĭ şi sentimente, adică partea cea maĭ înaltă şi maĭ nobilă din sufletul omenesc, şi a ni le inocula în sufletul nostru al tuturora.

Uniĭ din eĭ sunt ca fluturiĭ ce sbor din plantă în plantă, şi ne arată dulceaţa vieţiĭ, bucuria de a trăi. Alţiĭ, din potrivă, ne descoper năzuinţa sufletuluĭ nostru de a pĕtrunde în tainele vieţiĭ, şi durerea saŭ rezemnarea omenească faţă cu neclintita şi muta orînduială a firiĭ. Inălţarea acestora din urmă în lumea ideală se aseamănă cu acele jerbiĭ de scînteĭ ce se ridică în nopţile de sĕrbătorĭ în aer, spre lumea stelelor, dar care, sfărîmându-se în avîntul lor, se întorc spre pămînt ca nişte florĭ de lumină şi se sting uşor, lăsându-ne în suflete imaginea frăgezimiĭ lucrurilor pămînteştĭ.

Pentru ceĭ maĭ mulţĭ din aceştĭ poeţĭ emoţiile sunt averea sufletuluĭ lor; ele sunt ca sĕmînţa pusă în pămênt, deasupra căreea impresiile zilnice vin, ca nişte picăturĭ de ploae, de încolţesc şi cresc sĕmînţa. Adeseaorĭ o singură emoţie puternică se leagă, se împleteşte oarecum de sufletul lor, ca o iarbă acăţătoare şi trăeşte cu el în înfrăţire toată viaţa. Orĭce întîmplare, orĭce impresie trecĕtoare, va deştepta în sufletul lor amintirea aceleĭ emoţiĭ, şi parfumul amintiriĭ se va rĕspîndi în aer subt formă de poezie.

In această din urmă categorie intră, după noĭ, poeta Carmen Sylva.

In adevĕr, de câte orĭ, în anĭĭ sĕĭ fragezĭ, nu va fi fost mişcată copila Carmen Sylva în faţa naturiĭ şi a vieţiĭ sale, ea, a căreĭ închipuire şi simţire — după mărturisirea celor ce aŭ cunoscut-o de mică — eraŭ într'o agitare continuă? De la ferestrele castelului părintesc natura frumoasă a văeĭ Rinului, cu pădurile eĭ seculare, cu undoierile apeĭ Rinului, desfăşurându-se ca un ştergar, cu liniile liniştite ale orizontuluĭ înconjurător; şi maĭ în urmă peisajele pitoreştĭ ale Elveţieĭ, ale Rusieĭ, Anglieĭ, Franţeĭ, Italieĭ şi Suedieĭ, vĕzute pe rînd în călĕtoriile sale, aŭ trebuit s'o impresioneze adînc. Viaţa sa apoĭ alcătuită atunci maĭ mult de îndelungĭ vegherĭ la căpĕtăiul a doĭ bolnavĭ, mama şi fratele sĕŭ, — şi întreruptă de fiorii adolescenţiĭ de câte orĭ şi-o fi vĕzut chipul blond şi tînĕr în oglinzile lungĭ ale castelului, — la vîrsta la care e atâta poezie în viaţă — trebuia de asemenea să-ĭ fi atins adîncul minţiĭ şi inimiĭ sale. Tot aşa sufletul sĕŭ a trebuit să fie mişcat puternic, când chemată, în vîrstă de 24 de anĭ, de Principele Carol — imagina căruia o păstrase în inima sa de când îl vĕzuse — şi când străbătênd, cu cursul Dunăriĭ, de la obîrşia eĭ şi până la Mare, i-se aşternu pe tot lungul drumuluĭ florile şi dorinţele unuĭ popor întreg. Şi, cu toate acestea, floarea poezieĭ nu rĕsări în sufletul sĕŭ. Ea nu se arătă, nu se vĕzu, decât în ziua când mica Itty, cum îĭ zicea mama sa, sbură de pe pămînt ca un fluture, lăsând în umbra parculuĭ de la Cotrocenĭ o imagine de copil în marmura culcată printre florĭ, spunêndu-ne versetul din Evangelie: »Nu plângeţĭ că nu-ĭ moartă, ea doarme«.

Durerea atingênd-o atuncĭ cu aripa-ĭ grea, inima Carmen Sylveĭ fu sângerată; sentimentul poetic îşĭ făcu drum la lumină. S'ar zice că germeniĭ acestuĭ sentiment nu încolţirĕ şi nu rĕsărirĕ decât stropiţĭ de ploaea lacrimilor sale. »Noĭ femeile, zice însăşĭ Carmen Sylva, devenim poete ca şi toamna care moare în ultima sângerare a Soareluĭ ce apune[1])«. In aşa condiţiĭ, poezia nu e decât un psalm sfînt, cântat încet şi prelung la căpĕtâiul uneĭ imaginĭ adorate. Căcĭ nimic maĭ sfînt, maĭ mare şi maĭ dulce ca vorba mamă.

Cuvînt maĭ drag, maĭ dulce nu-ĭ
In dragul graiŭ al omuluĭ
Ca mamă!
Atât de-adînc şi-atât de blând
Nemăestrit — şi plin de gînd
Ca mamă!
. . . . . .

Orĭcuĭ a fost odată spus —
Eŭ nu ştiŭ cinste maĭ presus:
Ca mamă.
Iar cuĭ s'a stins acest cuvînt
Trăeşte 'n lacrimĭ pe pămînt:
Plângĭ mamă!

[1]) *Pensées d'une reine.*

Această suferință e atât de mare că în orele de supremă gîndire, Carmen Sylva nu se sfieşte de a privi rece în faţă moartea.

Şi ce păcat e, dacă mor?..
Din larg de zări, doar eŭ sunt dus;
N'a geme nicĭ un piept de dor
Nicĭ glas cu rost tremurător
N'a plânge de ce nu-s.

Şi tot... cu temerĭ ce n'aŭ nume
Te strîng pahar cu luciriĭ recĭ!
Eŭ las ce m'a lăsat o lume —
Un pic, şi spulberat în spume
Mĕ sfărm de-un ţĕrm de vecĭ.

Un strop şi-atâta traiŭ neghiob
Şi multul zbucium nu-l maĭ port,
Un strop, şi-am smuls din lanţ un rob,
Se sfarmă un netrebnic ciob
Şi totu-ĭ mut şi mort.

Sunt pleavă câte le-am fost vrut
In van şi sterp de rod
Tot ce-am zidit, tot ce am făcut;
Tot sborul minţiĭ e'mprumut,
Tot ce-am gîndit — nerod.

E lumea fum şi traiul fum,
Şi fum ce-ĭ bun şi ce-ĭ frumos,
Povara-ĭ grea şi-ĭ silnic drum,
Vintreaua vieţiĭ-o'ntorn acum
Spre ţĕrmul fioros.

In noaptea trupuluĭ de tină,
Ce negru fumegă şi-avar
Vîlvoarea vieţiĭ, — când senină
Străluce moartea 'n cupa plină —
Spre alte ţĕrmurĭ far!...

Şi acestea toate din pricina uneĭ convingerĭ adîncĭ.

Că nu maĭ am dorinţe
Nicĭ visurĭ nu maĭ am
E că în totdeauna
Visând mĕ înşelam.

Din acel fond de convingere, din acea aprofundare a înţelesuluĭ vieţiĭ, derivă pacea melancolică a sufletuluĭ sĕŭ, şi maĭ ales bunătatea aceea senină care caracterizează întreaga sa poezie — ca şi întreaga sa viaţă — şi dă Carmen Sylveĭ imagina uneĭ fiinţe învinsă, într'o luptă neegală, care continuă încă lupta fără nicĭ o rază de speranţă, ba chiar cu siguranţa că va fi învinsă până în capĕt, şi cu toate acestea cu aerul senin şi blând zîmbitor al unuĭ martir conştient.

Indulgenţă, compătimire, iertare, iată trinitatea iconostasului sĕŭ poetic, a bunătăţiĭ sale fără margini, — bunătate care e floarea cea maĭ frumoasă a dragostiĭ, şi pe care Victor Hugo o consideră ca cel maĭ mare lucru omenesc. Indulgenţă pentru tot ce ne e scris; compătimire pentru tot ce sufere; iertare pentru tot ce se greşeşte. Iertare şi mie, pare a ne zice Carmen Sylva, pentru că am avut iluziĭ; iertare pentru că am iubit; iertare maĭ cu seamă pentru că am cutezat să am iluziĭ şi să iubesc. Căcĭ lumea, pămîntul, în economia luĭ de planetă, pare că n'a voit să admită realizarea năzuinţelor ideale; ele constituesc o anomalie sufletească la ceĭce le aŭ. Cine ştie, poate aiurea, în lumea sorilor care strălucesc de-asupra capetelor noastre şi către care privesc poeţiĭ atâta, — probabil printr'un fel de divinaţiune, — vor fi fiind planete maĭ încălzite, maĭ fericite, maĭ isbînditoare de doruri decât planeta noastră.

Pe pămînt nu ne rĕmâne decât să fim îngăduitorĭ, adică să privim întîmplările şi lucrurile ce ne înconjoară, ba chiar şi rĕutatea, fie a soarteĭ, fie a oamenilor, cu bunătate, cu durere de inimă, cu milă, căcĭ toate se întîmplă cum le e scris să se întîmple. Iar lumea iluziilor, a entuziasmuluĭ, a simţurilor, să o considerăm ca o lume de mirajurĭ, de vedeniĭ ademinitoare şi nimic maĭ mult. Aşa povăţuindu-mĕ mintea, ne spune Carmen Sylva,—simbolizată în acea »Floare a Regineĭ« din creeriĭ munţilor,—nu trebue să vĕ miraţĭ că sunt înstrăinată, rece, senină.

Nu ziceţĭ că trufie sfidătoare
Apasă strînse buzele-mĭ să tacă
Şi albu-mĭ chip cu frig de ghiaţă 'mbracă
Şi rîs nu lasă viaţa-mĭ să 'nfioare;

Şi nicĭ că nu viŭ printre florĭ — o floare —
Ci pururea stingheră şi posacă
Nicĭ doina de isvoară nu mĕ 'mpacă
Şi nicĭ duioase mîngâerĭ de soare.

Când naltul solitar mi-e muta cale
Sub soare vitreg ca lucirea gheţeĭ
Când fruntea mi-o sărută doar nămeţiĭ, —

Cum vreţĭ să ştiŭ fioriĭ dulcĭ din vale
Extazul floriĭ ce spre para vieţiĭ
Setos deschide albele petale?..

Dar atuncĭ, dacă pe aceste înălţimĭ ale gîndiriĭ, iluziile şi emoţiile vieţiĭ sunt înăbuşite saŭ înlăturate, nu e înlăturat oare izvorul însuşĭ al poezieĭ, lupta aceea dintre ideal şi mijloacele noastre de a-l realiza? S'ar părea că da, şi cu toate acestea nu. In acest punct stă secretul cel maĭ mare al poezieĭ Carmen Sylveĭ, ca şi al poezieĭ luĭ Eminescu: în contrazicerea dintre această senină şi rece înţelepciune a nepreţuluĭ vieţiĭ, pe deoparte, şi dintre dragostea de viaţă, de natură, de frumos, pe de altă parte. Sufletul Carmen Sylveĭ fiind ca o cumpănă în care trag rînd pe rînd şi cu putere douĕ idealurĭ opuse: judecata sa rece şi simţirea sa fierbinte, de câteorĭ una îĭ arată fatalitatea întîmplărilor pămînteştĭ şi o hotărăşte

să se despartă de iluziile şi emoţiile vieţii, ca de o lume înşelătoare, — de atâtea orĭ simţirea sa isbuteşte s'o atragă pe pămînt, s'o facă să iubească lumina, freamĕtul, florile, oamenii, amintirile. N'a sfîrşit bine mintea sa, s'o convingă că în viaţă toate-s nimicurĭ, când vine inima şi-ĭ şopteşte, cu aceeaşĭ putere de convingere, că acele nimicurĭ sunt totul în viaţă. In acest duel al gîndirii sale supreme cu simţirea-ĭ impetuoasă stă frumuseţea poeziei melancolice a Carmen Sylveĭ, în care, cum am zis la început, sunt lacrimĭ parfumate de florĭ, şi florĭ udate cu lacrimĭ, — aşa cum cresc numaĭ pe mormintele iubite.

Prin urmare, poezia Carmen Sylveĭ, departe de a ne învĕţa să părăsim iluziile şi emoţiile inimiĭ noastre, ne spune, din contra, că numaĭ din împreunarea unuĭ creer gînditor cu o inimă mişcată se poate naşte poezia în înţelesul adevĕrat al cuvîntuluĭ. Hamlet, care se zbuciumă în faţa suferinţiĭ luĭ imense, e prima treaptă a poezieĭ; Leopardi, care priveşte senin fatalitatea, e o a doua şi ultima treaptă a poezieĭ, e, ca s'o numim aşa, metafizica poezieĭ, poezia în sine, cea din urmă esenţă abstractă a eĭ. Cea de a doua fază însă, presupune pe cea dintâĭ. Când privim seara, sub lumina luniĭ, marea liniştită, abia săltând în undele-ĭ largĭ şi voluptoase, nu trebue să uităm că ea e alcătuită, aşa cum o vedem, de miĭ şi miĭ de fiuviĭ, care spumegă în puhoiul lor, aruncându-se sgomotoase din munţĭ, unele în altele, până ajung în liniştea largă a mării. Cine nu înţelege că în valul moale al mării, în zarea aceea viorie, infinită, ideală, e zbuciumul turmentat al atâtor curenţĭ, nu înţelege frumuseţea întreagă a mării, precum cine n'are, ca să zicem aşa, inducţiunea logică a poezieĭ, cine nu înţelege că în poezia calmă, august de senină, a Carmen Sylveĭ, sunt suferinţĭ sublimate şi emoţiĭ calmate, acela nu înţelege întreaga eĭ frumuseţe.

De altfel, pentru a-şĭ face cineva o idee de gradul de emotivitate din care pleacă această poezie blândă, n'are decât să privească o singură dată pe Carmen Sylva, făcênd saŭ ascultând muzică, să vază cum atunci toată fiinţa sa vibrează până în cutele cele maĭ intime; cum fruntea i se ilumineză sub aureola de lumină a pĕruluĭ sĕŭ, în freamĕt parcă el însuşĭ; cum ochiĭ i se umplu de o bucurie inspirată, şi cum se descarcă la sfîrşitul bucăţiĭ c'o exclamaţie admirativă de valurile emoţiuniĭ sale înnăbuşite.

Pentru a înţelege încă legătura dintre gîndirea şi domeniul concret al simţiriĭ sale, n'avem decât să privim o lucrare dintre picturile sale, cum e spre pildă evangelia pictată, în care gîndirea religioasă e învestmîntată în florĭ, în iluminărĭ, în simboale, descoperindu-ne astfel un suflet de artist mistic şi amintindu-ne versurile luĭ Joas din *Athalie* — care versurĭ ar fi putut servi Evangelieĭ drept epilog.

J'adore le seigneur, ou m'explique sa loi,
Dans son livre divin on m'apprend à la lire
Et déjà de ma main je commence à l'écrire.

Ca formă, în traduceri, nu putem să ne dăm bine seama. A traduce dintr'o limbă în alta o poezie este a apuca între degete aripele unuĭ fluture: pulberea aceea fină care-ĭ alcătueşte frumuseţea se pierde printre degete. Din chiar aceste

traduceri însă transpare o armonie şi un colorit puternic, destăinuind o fire tot atât de muzicală cât şi de iubitoare de plastic. Imaginile sale sunt mari, uriaşe, însă pururea sub o coloare tristă.

Vîntul deşertului îi apare ca o »flacără«, sbucnetul unui crater de vulcan ca »un muget al pămîntului sătul de viaţa-i«, luna, care pentru noi toţi nu e decât un corn strălucitor, pentru Carmen Sylva ea e »o fecioară în rugăciune, cu braţele ridicate la cer, în tăcerea adîncă a nopţii.«

In poezia *Vîntul*, copacul e considerat ca liră şi vîntul ca poet; ei cântă:

Extazul iubirii
Din văi până 'n cer...

Iată, în câteva cuvinte, talentul poetic al Carmen Sylvei. Hotărît, cum l'am văzut, de o nenorocire, el şi-a luat zborul în lumea gîndirii, privind spre o imagine adorată, şi *ne-a dat, pentru întâia oară, pe pământul acestei ţări, poezia sentimentului de mamă.* Acest sentiment, prin puterea impulsiunii de rasă şi printr'o înaltă filozofie în concepţiunea vieţii, a fost întins, generalizat *într'un ideal suprem de iubirea binelui, a frumosului, a de-aproapelui, mai mult decât pe sine însuşi*, încercând a depăşi astfel, marea şi profund divina dogmă evangelică a iubirii de-aproapelui ca pe sine însuşi. Iată punctul culminant al poeziei Carmen Silvei, căci, cum zice poetul:

O, de-ar fi iubirea 'n lume doar atâta câtă nu e,
Câte-ar fi din ce-s doar visuri, cine-ar şti acum să spue?...
. . . . . .
Te-ai simţi trăind în alţii şi trăind pe veci nicie!...

Prin sensibilitatea Carmen Sylvei şi prin cunoştinţele şi gustul dobîndit din literaturile lumii, poezia sa a fost exprimată într'un stil de o delicateţă eterată, de o subtilitate unică.

Iată pentru ce noi, care iubim şi respectăm adînc pe Regina noastră, avem încă o mai profundă veneraţie pentru Carmen Sylva. Pe înălţimea unui tron, s'au trezit multe alte fiinţe în decursul timpului şi în largul spaţiului; dar puţine, foarte puţine, au fost acele care s'au avîntat de ele singure şi atât de sus, prin patimele şi suferinţele lor, în regiunile idealului.

Mai e încă un punct conclusiv. Prin atitudinea tristă a poeziei de care ne ocupăm, înţelegem deşertăciunea vieţii exterioare, a măreţiei şi onorurilor. In adevăr, câte lucruri n'au strălucit pe lîngă viaţa Carmen Sylvei? Ele au rămas în umbră, pe marginea paşilor săi. Viaţa în sine, viaţa aceea care e în noi toţi, cu misterul ei nepătruns, iată ce a scrutat sufletul şi mintea Carmen Sylvei.

Senzibilisând această atitudine a poeziei Carmen Sylvei, ea ne apare ca un frumos peisaj de iarnă, cu cerul de o transparenţă mată, cu tăcerea profundă de peste toată viaţa, cu soarele galben, — inima Carmen Sylvei, — irizând ceaţa şi florile de ghiaţă din văzduh şi descoperind vederei noastre priveliştea străvezie a unei zile de opal.

N. Petraşcu.

Pagina I din Evangelia Curţii de Argeş

LA SMÂRDAN

Neam român, vĕzuiŭ odată
»Oastea Domnuluĭ Mihaiŭ«
Zicea Dunărea 'ntristată:
»Fulger ins'atuncĭ eraĭ.
»Și-alergând prin cer furtuna
»Cânta vorbe românești —
»Astăzĭ staŭ și-ascult într'una
»Și mĕ uit, și nu maĭ eștĭ!«

Dar abĭa rosti cuvîntul
Dunărea, vuind prin văĭ,
Și vĕzu gemênd pămîntul
Și de caĭ și de flăcăĭ.
Zornet auzi prin zare,
Cum se 'nchiagă stol cu stol
Și năprasnică rĕsare
Oastea Domnuluĭ Carol.

Jalnic tu 'ți doinești durerea
Dunăre, și iat'acum!

Din mormînt ieşi puterea
Şi'n zadar îĭ staĭ în drum.
Trec voiniciĭ peste tine;
Mersul lor e sbor de fulg,
Şi din mâĭnile străine
Stema libertăţiĭ smulg.

Tresăriră ĭuţĭ Românii
Căcĭ aminte şi-aŭ adus,
Cât s'aŭ străduit bĕtrâniĭ
Steagul să ni-l ţie sus,
Câte plângerĭ neîntrerupte
In mormînt or fi vĕrsat,
Că nepoţiĭ fug de lupte
Şi că steagul e 'nchinat.

Dunăre, — aĭ vĕzut Smârdanul ?
Spune tu, s'o spuiŭ şi eŭ.
Şi noĭ ştim isbi duşmanul,
Şi 'n Românĭ e Dumnezeŭ!
Ştim şi noĭ găti cununa
Vitejieĭ ce-o doineştĭ,
Şi când urlă 'n cer furtuna
Cântă vorbe româneştĭ!

La Smârdan — aşa vru Domnul —
Morţiĭ dintr'această zi
Vor avea cu spaĭme somnul,
Şi-aiurînd se vor trezi
Apărându-se cu mâna
Ca de-un tăĭnuit duşman,
Vor muşca gemênd ţărîna
Ca şi'n luptă la Smârdan.

Că 'ntraceea zi cumplită
N'avu mila nicĭ un rost,
Şi mânia rĕsvrătită
Lege tuturor ne-a fost.
Astfel că vĕzênd perirea
Insuşĭ Dumnezeŭ de sus
Galben întorcênd privirea
Mâna peste ochĭ şĭ-a pus.

La Smârdan pe unde drumul
Da de-adreptul spre vrăjmaşi,
Risipeaĭ cu mâna fumul
Ca să vezĭ la patru paşĭ.
Si 'ntrun iad fără de nume
Unde-aĭ noştri iuţĭ pătrund
Nu era nicĭ cer nicĭ lume,
Numaĭ noapte fără fund.

Şi 'ntr'acel noian de ceaţă
Dorobanţiĭ dând de-un rîŭ,
Aŭ trecut prin sloĭ de ghiaţă
Şi prin apă până 'n brîŭ.
Rîŭ de apă — Prut să fie —
Cum era să-ĭ ţie 'n loc,
Dacă n'a putut să-ĭ ţie
Din redute-un rîŭ de foc.

La Smârdan de-un gînd cu toţiĭ
Fost-am braţ pustiitor,
Şi murind aŭ dat nepoţiĭ
Mâna cu strămoşiĭ lor.
N'aĭ avut maĭ bunĭ tu, Bane,
La Călugărenĭ în văĭ;
Şi la Racovăţ, Ştefane,
Nu-ţĭ eraŭ maĭ tarĭ aĭ tĕĭ.

De-o veni din noŭ vr'odată
Vuet peste-al tĕŭ pămînt,
Ţară dragă şi 'ncercată,
Vom ruga pe Domnul sfînt
Nu 'ntr'alt chip să ne ajute
Ca se 'nfrângem pe duşman,
Decât dându-ne virtute
De flăcăĭ ca la Smârdan.

G. Coşbuc.

C. A. ROSETTI

CRITIC ŞI DIRECTOR DE TEATRU

(urmare) [1])

În aceste condiţiuni *C. A. Rosetti* luă direcţia Teatruluĭ Naţional pe un termen de treĭ anĭ, cu începere de la Iunie 1859.

Nu numaĭ dragostea şi competinţa sa, întru cele dramatice, 'l hotărîră să ia o atât de gingaşă, cât de anevoioasă, însărcinare, ci, maĭ virtos, nestăpînita voinţă şi zelul de care totdeauna fusese însufleţit de a lupta pentru ridicarea nivelului cultural şi înfrângerea, saŭ cel puţin abaterea din calea propăşiriĭ, a acelor duşmanĭ aĭ desvoltăriĭ morale a Poporuluĭ Român.

De aceea, prima luĭ măsură, intrând în teatru, fu de a îndatora pe actorĭ să urmeze, în *şcoala anume întemeiată* de dînsul, cursurĭ de *muzică vocală*, de *declamaţiune* şi de *literatură dramatică*, de a preface mecanismul artistic al scene prin *alegerea unuĭ repertoriŭ cu totul noŭ,* — alcătuit din cele maĭ de seamă bucăţĭ române, franceze, germane şi engleze — prin *conformarea* decorurilor şi a costumelor cu caracterul şi epoca pieselor şi *angajarea* artiştilor celor maĭ bunĭ din Bucureştĭ [2]).

Căcĭ, pe de o parte, »teatrul nostru, zice Rosetti, a fost ajuns în astfel de stare, încât unul dintre amicĭ spunea că dacă ar fi ascultat de guvern ar propune să *deschidă o şcoală dramatică* în cele maĭ bune condiţiuni şi să *închidă*

---

[1]) A se vedea *Literatură şi Artă română*, pagina 344.

[2]) Intre aceĭ care s'aŭ adresat la guvern cu cerere de a lua întreprinderea teatruluĭ atuncĭ aŭ fost *Theodorini*, *Paraschivescu* şi *Simion Mihălescu*. Rosetti cerea sporirea subvenţieĭ cu 700 galbenĭ pe an, luându-şĭ îndatorirea de a »face un mic început de şcoală, în care să se predea muzica vocală, declamaţia şi literatura dramatică«. Acum subvenţia anuală se urca la 47.250 leĭ. *Românul* No. 93 şi 95 din 6 şi 11 August 1859. *I. A. Vachman*, scrisoarea din 7 Iunie acelaş an. *Şcoala era aşezată în magazia decorurilor de la spatele teatruluĭ*, iar orele lecţiunilor eraŭ: muzica vocală în toate zilele de la 9—10½, declamaţia de la 10½—2 şi seara de la 6½ înainte. *Românul* No. 108 din 10 Septemvrie.

teatrul român pentru trei ani[1]), iar, de alta, »teatrul — credea el — este căminul comun al cugetărilor, de unde toţi, fără osebire de clase şi de partide, pot culege ideile ce apropie pe oamenĭ între dînşiĭ, îĭ luminează şi-ĭ înfrăţesc[2]).

Pentru a sfinţi, întărind aceste generoase şi înalte credinţĭ, Rosetti mergea şi maĭ departe. Aşa, în apelul ce adresează tinerimiĭ, de-a îmbrăţişa cariera artistică şi a se destina teatruluĭ, »tribuna cea mare a naţieĭ, după care se propaga sentimentele cele maĭ marĭ, cele maĭ nobile, maĭ sublime, maĭ sfinte«, el înalţă misiunea artistuluĭ dramatic până la *sacerdoţiŭ* — când »viaţa îĭ este atât de morală, încât să nu fie în contrazicere cu rolul ce reprezintă« — şi aminteşte frumoasele cuvinte ale luĭ Platon :

»Să nu credeţĭ că vĕ vom lăsa să veniţĭ la noĭ, fără de a vĕ pune o stavilă. Teatrul se va înnălţa pe piaţa deschisă mulţimiĭ şi veţĭ aduce pe scenă actorĭ să joace, care să aibă însă darul frumos al cuvîntăriĭ, să poseadă voce tare şi pĕtrunzătoare, până în cele din urmă rînduri ale poporuluĭ, mişcările să le fie nobile şi sigure, iar înfăţişarea lor să ne dea iluziunea celor vorbite. Iar voĭ, să nu credeţĭ că *vĕ vom suferi astfel să vorbiţĭ* copiilor şi soţiilor noastre orĭ mulţimiĭ şi să le spuneţĭ ce va fi protivnic bunelor moravurĭ, credinţeĭ şi aspiraţiunilor noastre« !...[3]).

In stadiul la care ajunsesem prin transformările politice, prin atingerea cu lumea cultă, prin înrîurirea învăţăturiĭ, era poate o cestiune de demnitate naţională, ca una măcar dintre feluritele manifestaţiunĭ ale arteĭ să ia o trainică şi hotărîtă înfiripare în sînul Patrieĭ.

Teatrul fiind cea maĭ simpatică şi cea maĭ de demult manifestare de acest gen la noĭ, el trebuia să ne încălzească, să ne înnalţe, să ne farmece, până la apropierea şi a celorlalte de firea şi de înţelegerea noastră.

Teatrul însă, până puţin în urmă, fusese părtaşul credincios al tuturor zguduirilor şi neajunsurilor obşteĭ, de aceea tocmaĭ resfrângênd o asemenea stare de lucrurĭ, ajunsese într'o deplină decădere.

In adevĕr, cum oare autoriĭ noştri ar fi putut scrie bucăţĭ pline de morală şi de patriotizm şi cum actoriĭ puteaŭ să fie bunĭ când nu auzeaŭ, pentru a se inspira, decât sunetul grosolan al săbiilor soldăţeştĭ şi n'aveaŭ altă privelişte decât aceea a desfrîuluĭ şi a viţiilor cu care invaziile străine bântuiaŭ oraşele şi satele noastre! Oare ceĭ care eşeaŭ cu capetele şi genunchile plecate, cu peptul grămădit între umerĭ şi cu braţele întinse, întru întîmpinarea şi buna primire a împilătorilor, maĭ puteaŭ găsi accente de indignare, mişcărĭ de revoltă şi avînturĭ de rĕzbunare în sufletul lor umilit de slugărnicie, pătat de abuzurĭ şi sleit de simţirĭ omeneştĭ? Patria?.. eĭ o purtaŭ în gură ca s'o poată maĭ uşor lepăda; poporul?... îl călcaŭ în picioare socotind că aŭ să se urce peste dênsul maĭ sus; datoria?... vorbă goală pentru dînşiĭ, jug de robie şi de dispreţ pentru toţĭ ceĭlalţĭ!...

Era însă vremea sosită acum, să se încerce o reacţiune, căcĭ puţin câte puţin, — eşind din vălmăşagul trecutuluĭ — Statul român şe aşeza pe temeliĭ

[1]) *Românul* No. 95 din 11 August.
[2]) Ibidem No. 94 din 8 August.
[3]) *Românul* No. 95 din 11 August 1859.

sănătoase şi fiecare factor de cultură saŭ de energie publică trebuia să-şĭ ia şi să-şĭ urmeze propria sa cale.

Aceasta, cu osebire de grea, lucrare căuta s'o întreprindă Rosetti şi avea încredere în izbîndă, căcĭ: »ceeace nu se putea face în timpiĭ rĕstigniriĭ, trebue făcut astăzĭ, când intrăm în epoca renaşterĭĭ. O putem şi pentru că suntem siguri că o putem, pentru că *sunt încredinţat că toţĭ o simt, o voesc şi că fiecare va contribui în sfera sa, de aceea şi numaĭ de acea cutezarăm a lua direcţia Teatruluĭ Naţional.*

Şi ce este teatrul, de nu: *abdicarea persoaneĭ actuale, egoiste, interesate, spre a lua un rol maĭ bun.* Ah! cât avem trebuinţă de asta!... Veniţĭ, veniţĭ să vĕ reluaţĭ sufletul în teatrul popular, în mijlocul poporuluĭ! In toţĭ aniĭ, la noĭ, juniĭ şi damele societăţiĭ de sus aŭ jucat pe scenă în casele lor. Aŭ jucat chiar înaintea Nemţilor şi a Muscalilor. De ce oare să nu jucăm, acum, şi înaintea naţieĭ? Oare aplausele naţionale nu sunt maĭ dulcĭ decât acelea ale armiilor străine?...

Junĭ şi june române, *să refacem, să creăm*, de voiţĭ, *Teatrul Naţional*, să traducem, să prelucrăm, să compunem *bucăţĭ morale şi viĭ, să le jucăm chiar*, şi fiţĭ încredinţaţĭ că aplausele ce vĕ vor da publicul român vĕ vor înfrăţi, vĕ vor lumina, vĕ vor inobila pe toţĭ şi binecuvîntarea ceruluĭ va fi în familiile noastre şi peste naţia noastră!«...[1]).

Elocuente şi pline de cele maĭ calde şi maĭ înnalte simţirĭ cuvinte, pe care ilustrul bărbat, iubitor de neam şi de ţară, le înscria pe frontispiciul teatruluĭ, din care voia să facă nu numaĭ *templul binefăcĕtoareĭ arte*, ci şi *»şcoala*, în care poporul, ostenit de munca zileĭ şi uneorĭ poate şi înăsprit de felurite suferinţĭ, să se ducă seara spre a-şĭ odihni mintea şi trupul şi a învăţa morala, patriotizmul, virtutea, prin icoane viĭ şi puternice, prin fapte generoase şi eroice«[2]).

După cum făgăduise publiculuĭ prin *profesia sa de credinţă artistică*, el se înconjură de *cele maĭ bune elemente* ale trupelor din Capitală, în fruntea cărora strălucea negreşit *Millo*, iar pe *Flechtenmaher* îl aduse din Craiova şi îl numi şeful orchestreĭ şi compozitor de muzică al teatruluĭ[3]).

Costache Caragiale, care — după ce părăsise întreprinderea dramatică — se făcuse avocat, »îndată ce vĕzu calea pe care intrase direcţia Teatruluĭ român, scăzu din orele sale de odihnă şi fără a voi a primi nicĭ-o remunerare îşĭ dete ştiinţa sa, talentul sĕŭ, inima sa pentru *renaşterea* Teatruluĭ Naţional«[4]).

---

[1]) *Românul* No. 94 din 8 August 1859.

[2]) Ibidem.

[3]) *I. A. Wachmann*, scrisoarea din 10 August 1859. — Millo e angajat de Rosetti cu 150 galbenĭ pe lună. In ce priveşte angajamentul meŭ, deşi mi se făcuse propunerĭ, însă Winterhalder, Piladele directoruluĭ, s'a împotrivit, sub cuvînt că eŭ aşĭ fi *aristocrat* şi că mĕ plimb în *equipage*. Aşa că aŭ adus pe Flechtenmaher din Craiova să le facă toate treburile muzicale. Numaĭ să poată! Wiest de asemenea e furios. — De asemenea Mali, Fanny şi Frosa nu aŭ fost angajate încă, iar cu Pascaly şi nevasta luĭ nu-ĭ nimic terminat. A vrut să ia pe Blonda şi pe Serghie, dar aŭ cerut câte 45 galbenĭ pe lună şi două beneficiĭ în stagiune.— Cu toate acestea, trupa fu deplin alcătuită la sfîrşitul luĭ August chiar şi coprindea: pe *Millo, Pascaly, Dimitriad, Cost. Caragiale, Ştefan Vellescu, G. Alexandrescu, Dragulicĭ, Gestian, Albescu, Felbariad, Ştef. Mihăileanu, Mincu, Ioan Christescu, Iorgu Caragiale*, şi Doamnele *Eufrosina Popescu, Matilda Pascaly, Mariţa Constantinescu, Cecilia Caragiale, Marie Flechtenmaher* (care a debutat în rolul Luiseĭ din *Intrigă* şi *Amor*), *Frosa Sarandy, Irina Poenaru* (debutând în rolul Păuneĭ din *Fermecătoarea*) şi alţiĭ şi altele de-o maĭ puţină însemnătate. O trupă serioasă, solidă şi cu elemente vrednice de-a lucra şi de-a merge înnainte, după cum vroia Rosetti.

[4]) *Românul* No. 116 din 20 Octo nvrie 1859. — Costache Caragiale a debutat în rolul luĭ *Guillaume Tell* şi a jucat pe *Everard* în *Invĕţătorul Satuluĭ* cu o mare putere dramatică, avînd darul de-a »umplea sala de spectatorĭ orĭ de câte orĭ numele sĕŭ sta pe afiş«.

Stagiunea se deschise la 20 Septemvrie (Duminecă) cu *Fiamina*, în care debută Doamna *Eufrosina Popescu* (în rolul Fiamineĭ) şi avu, atât ca artistă cât şi ca femee, un succes neîntrecut, care se susţinu şi crescu în toate dăţile când se arătă pe scenă [1]). A doua lucrare reprezentată fu o comedie: 33.333, în care *Millo* avea rolul principal şi, ca totdeauna, »fu salutat, dealungul acţiuniĭ, cu entuziaste salve de aplausurĭ«.

Cu ocaziunea aceasta se face cunoscut publiculuĭ că »parterul fiind prea mic şi dorind a pune *la îndemâna tutulor pungilor* petrecerea cea frumoasă a teatruluĭ, direcţia a hotărît ca lojele de rîndul al treilea să se dea şi *ca stale de orchestră*, împărţindu-se în câte patru bileturĭ, şi fiecare va putea lua *un singur bilet* pentru *patru sfanţĭ*[2]). »Măsura era desigur înlesnitoare pentru o parte a spectatorilor, dar dovedea, că, dintre lojĭ, cele maĭ eftine orĭ nu aveaŭ cătare, orĭ nu se vindeaŭ aşa numiteĭ »bune societăţĭ«, de vreme ce într'o cronică se ridică plângerea că: »ajutorul invocat, cu atâta arşiţă (de Rosetti), nu-l vĕzurăm venind de nicăerĭ. *Teatrul îl găsirăm totdeauna gol*, astfel încât în luna aceasta cheltuelile aŭ trebuit să fie îndoit maĭ marĭ decât venitul« [3]).

Şi fu, din nenorocire, gol în multe şi multe rînduri. Aşa, la întâia reprezentaţie a drameĭ sensaţionale »*Martiriĭ inimiĭ*« jumĕtate lojile eraŭ goale! De ce oare? — căcĭ *foştiĭ boerĭ protipendiştĭ nu vin la teatru!*

D. Cantacuzino (tatăl), Bengescu şi alţĭ câţĭva boerĭ marĭ, pe care îĭ vedem cu plăcere la cele maĭ multe piese naţionale *sunt excepţie;* cu »câteva florĭ nu se face vara!« Şi piesa fusese atât de bine jucată, că, »la actul al patrulea, teatrul întreg, printr'o mişcare spontanee, chemă în scenă pe C. A. Rosetti, *mulţumindu-ĭ, prin entuziaste aplauze, pentru străduinţele ce-şĭ dă a aduce teatrul în stare de perfecţie*«.

Iar după *Don Carlos* critica zicea că »scena noastră devine *un sanctuariŭ, un altar sacerdotal*, de unde va eşi un foc sacru care va regenera poporul; pe acest altar se *vor sacrifica prejudecăţile antice*, năravurile, şi *va eşi aurora uneĭ zile noŭĕ*, consacrată umanităţiĭ, progresuluĭ, luminiĭ şi libertăţiĭ!«... *Filoromânul*, care scria acestea, era, se vede, *maĭ mult decât entuziast* în privirea meniriĭ arteĭ dramatice la noĭ şi îĭ dedea însuşirĭ pe care nu toată lumea i-le recunoştea; căcĭ altfel, cu toată adînca impresie ce lăsase drama luĭ Schiller, n'ar

---

[1]) *Fiamina*, dramă în 4 acte de Mario Uchard, tradusă de Gr. Peretz, este punerea pe scenă a uneĭ întîmplărĭ din viaţa chiar a autoruluĭ eĭ, părăsit de soţia sa — luată din amor — pentru a se face actriţă (Madeleine Brohan de la Comedia Franceză din Paris), care, după 20 de anĭ trecuţĭ în alte legăturĭ, se găseşte deodată în faţa bărbatuluĭ şi fiuluĭ eĭ. La vederea copiluluĭ, iubirea-ĭ de mamă se deşteaptă şi cu dînsa ruşinea că o resimţise numaĭ după atâta curgere de timp. Situaţia e foarte cruntă faţă de un soţ care nu o maĭ poate erta, şi de un fiŭ înaintea cuĭ este silită de a roşi.— D-na Frosa Popescu, ca joc cât şi cântec, s'a ridicat foarte sus şi de »multă vreme nu se vĕzuse pe scena noastră atâta graţie unită cu atâta putere dramatică«.

[2]) *Românul* No. 113 din 22 Septemvrie 1859.

[3]) *Ibidem* No. 116 din 20 Octomvrie, acelaşĭ an.— *I. A. Wachmann*, scrisoarea din 29 Ianuarie 1860; Rosetti a perdut până acum, în 3 lunĭ şi jumĕtate, peste 1000 galbenĭ şi, dacă n'ar fi sezonul cel bun, ar fi lepădat direcţia, deşi contractul îl sileşte să-şĭ închee cel puţin o stagiune, fie chiar cu pagubă. De altfel, afară de puţinĭ actorĭ şi câteva piese bune, toate spectacolele şi maĭ ales vodevilele *nu aŭ hal*. Nicĭ un gust, nicĭ o simţire, aşa că nimenĭ nu maĭ pomeneşte de muzică, Flechtenmaher a compromis totul, deşi se plânge pretutindenĭ de oboseală şi de prea mare muncă. Matilda Pascaly a luat în drame toate rolurile Maleĭ Cronibace, dar este insuficientă şi nu place nicĭ ca dînsa, nicĭ ca Mariţa Constantinescu. De sigur stagiunea o să se sfîrşească cu marĭ perderĭ de banĭ, căcĭ publicul lasă maĭ mult goală sala teatruluĭ, chiar când se joacă bine.

fi rĕmas goală sala, goală de »junimea nobilă« cea învăţată, cea cu călduroase sentimente personale, dar care nu ţinea *să moară de urit* la teatru.

Şi faptul s'a repetat foarte des, deşi directorul teatruluĭ n'a maĭ voit, »dintr'un exces de modestie, a onora publicul cu prezenţa sa«. Eşind de la reprezentaţia *Burgezuluĭ din Paris* (saŭ lecţiunĭ guvernuluĭ), Alecsandri, atuncĭ Ministru de externe în cabinetul luĭ Ion Ghica, zicea: »De câteorĭ ies din teatru, de la reprezentaţia uneĭ piese frumoase, mĕ simt cu totul schimbat, întinerit, înălţat« [1]).

Cu toate acestea, reprezentaţiile îşĭ urmaŭ regulat cursul lor, dându-se în fiecare sĕptămână câte-o bucată, alteorĭ câte douĕ bucăţĭ nouĕ. Caracteristic, maĭ cu seamă, este în această *unică stagiune*, cât a ţinut întreprinderea luĭ Rosetti, că fiecare piesă se studia în deosebĭ, sub controlul sĕŭ personal, şi deşi Costache Caragiale îĭ dedea — cu cea maĭ călduroasă sîrguinţă şi dragoste — concursul experienţiĭ sale, nicĭ una nu trecea în faţa publiculuĭ, fără ca, până în cele maĭ micĭ amĕnunte — de punere în scenă şi de interpretare — să nu fi dat *el însuşĭ* »binecuvîntarea« din urmă. Ce fericit şi vrednic de urmat exemplu pentru toţĭ ceĭ după dênsul — trecuţĭ, prezenţĭ şi viitorĭ — directorĭ aĭ Teatruluĭ Naţional!...

Silinţele acestea şi *succesele morale* netăgăduite ce căpĕtase Rosetti deşteptară interesul multor bărbaţĭ, care, iubind teatrul, stăruiră pe lîngă guvern să ia o hotărîre de statornică sprijinire şi dezvoltare a arteĭ dramatice naţionale. Printre aceştia Ion Ghica cu V. Alecsandri, pe atuncĭ miniştri, şi Kogălniceanu nu maĭ puţin se străduiră a da cestiunĭĭ o cât maĭ deplină şi maĭ grabnică satisfacere.

De aceea, cum teatrul din Bucureştĭ se afla dat, pe treĭ anĭ, unuĭ antreprenor particular, care era cunoscut şi dovedit de maestru întru ale arteĭ, iar teatrul din Iaşĭ şovăia în mâĭnile unor directorĭ saŭ comitete administrative, care de care maĭ fără vlagă, apoĭ se institui, maĭ întâĭ, acolo o comisiune specială, compusă din: *Costache Negruzzi*, *Alecu Donicĭ*, *Iacob Fĕtu*, *Alecu Fotino* şi *T. Codrescu*, cu însărcinare de-a elabora un proiect de reformă şi de organizare a teatrelor. Această lucrare se făcu, coprinzênd douĕ părţĭ, una privitoare la *organizarea teatrelor*, cealaltă la *teatrele din provincie*, cu foarte priincioase dispoziţiunĭ privitoare la *înfiinţarea uneĭ şcolĭ dramatice* (după modelul propunerilor analoage făcute la noĭ în trecut), la alcătuirea unuĭ *comitet de administraţie generală*, cum şi la modul *formărĭĭ unuĭ repertoriŭ*.

Printr'un *articol suplimentar* se arăta că »direcţiile generale din Iaşĭ şi Bucureştĭ, avênd acelaş scop, adică: prosperitatea şi înflorirea teatruluĭ român, comitetul central din Iaşĭ, îndată după constituirea luĭ, se va pune în oficială relaţie cu direcţia generală a Teatruluĭ din Bucureştĭ, spre a se înţelege în perfectă uniformitate asupra moduluĭ de adoptat *pentru regenerarea şi înflorirea teatrelor române* şi *preschimbarea trupelor la timp*« [2]).

---

[1]) *Ibidem* No. 137 a 142 din 8 şi 17 Decemvrie 1859.— Şi cu adevĕrat dacă ar fi fost să se judece succesul pieselor după cifra incasărilor, apoĭ multe n'ar maĭ fi îndrăznit să se ivească în faţa rampeĭ. Aşa, de pildă, drama *Tĕranul din Munte nu produse într'o seară decât* douĕ lire! (*Românul* No. 58 din 27 Fevruarie. — Revista dramatică, nota redacţieĭ, pag. I jos, la coloana a 4-a).

[2]) *Românul* No. 63 din 3 Martie 1860.

Deşi însă timpurile se arătaŭ maĭ priincioase acum fiinţeĭ şi activităţiĭ teatruluĭ, lipsa de unitate şi de şir în alcătuirile ce s'aŭ prilejit, în atâtea rînduriĭ, pentru îmbunătăţirea soarteĭ luĭ, aŭ fost pururĭ pricina neaduceriĭ lor la îndeplinire. Aşa a fost şi cu proiectul acesta, cum şi cu multe altele, ce vom vedea înjghebate cu grăbire, pentru ca iarăşĭ cu grabă să fie date de-o parte Interesele particularilor aveaŭ încă mult timp să covîrşească pe ale instituţiuniĭ însăşĭ, până ce adusă, cu desĕvîrşire, la margine de prăpastie, să deştepte pe ceĭ de la cîrmă în faţa primejdieĭ.

Şi vinovat întru acestea fu, pe lîngă mulţĭ alţiĭ, şi *publicul, nu cel mĕrunt* care »crede fără de-a cerceta«, *ci, isteţul, priceputul, purtatul prin lume, marele public,* de hotărîrile căruia atîrnă izbînda şi norocul — căcĭ pe Rosetti, energic şi stăruitor la lucru, cu dragoste însufleţit şi destoinic în ale teatruluĭ, entuziast şi, maĭ presus de toate, cu desăvîrşire dezinteresat, nu l-a sprijinit, ba l'a silit chiar, prin *îndărĕtnica sa neîmpărtăşire la spectacolele româneştĭ,* să se lepede, înainte de timp, de întreprinderea prin care ţintea să înlesnească pătrunderea culturiĭ morale şi intelectuale în straturile societăţiĭ noastre [1]). Pe alţiĭ, maĭ puţin scrupuloşĭ şi fără tăgadă, îmboldiţĭ maĭ mult de interes personal decât artistic,— dibacĭ însă la ademeniriĭ şi la momiriĭ de tot felul — i-a încunjurat cu prietenia şi buna sa voinţă şi i-a ajutat să rĕmână, anĭ şi anĭ, în fruntea sceneĭ naţionale, încât sfîrşise prin a încredinţa pe toată lumea că fără dînşiĭ teatrul e şters de pe faţa pămîntuluĭ. Publicul e ca copiiĭ: iubeşte pe ceĭ care îĭ fac jucăriĭ, nu pe ceĭ ce-l dăscălesc!...

In adevĕr, Rosetti vroind să dea o desăvîrşită desvoltare programuluĭ sĕŭ, — după ce cu mărginitele-ĭ mijloace înfiinţase pentru actorĭ şcoala filarmonică şi dramatică, în care »se ţineaŭ *cursurĭ publice şi gratuite* pentru junii şi junele cu dorinţă de a învĕţa muzica« [2]), şi, pe lîngă cultura şi educaţiunea artistică ce dedea trupeĭ sale, să înzestreze marea noastră scenă cu decoruri, costume accesoriĭ şi un personal la înălţimea cerinţelor, mereŭ în creştere, ale teatrelor moderne, făcu repeţite cereriĭ Ministeruluĭ de interne să i-se acorde fondurile de care avea nevoe, cu atât maĭ vîrtos că, de la întâia lună a stagiuniĭ, intrase în cheltueliĭ, pe care nicĭ incasările serale, foarte slabe, nicĭ neînsemnata-ĭ subvenţie nu le putuse acoperi. Punerea în scenă a bucăţilor dramatice străine, maĭ ales, se făcea într'un chip cu totul primitiv, fără respectul — în reprezentaţia exterioară— a nicĭ uneia din trăsurile caracteristice ale lucrăriĭ. Anomalia, anarchronismul, disparitatea, eraŭ vechile păcate ale înscenărilor din teatrul românesc, care dovedeaŭ atât lipsa totală de cunoştinţă şi de gust, cât şi nepăsarea şi până la un punct chiar disprețul ce se arăta pentru cea maĭ de căpetenie condiţiune a efectuluĭ dramatic: iluziunea, aseměnarea perfectă cu *ceeace a pus, cu cine a pus* şi *cum şi unde* a pus autorul în acţiunea sa pe scenă. — Simţimîntul estetic al celuĭ maĭ mic cunoscĕtor teatral putea fi jicnit în faţa unor asemenea

[1]) Direcţia luĭ Rosetti, deşi concedată pe treĭ anĭ, luă sfîrşit la 15 Maiŭ 1860.
[2]) *Românul* No. 122 din 3 Noemvrie 1859.

spectacole deşanţate, dar încă al ultra-delicatuluĭ, impresionabiluluĭ şi lesne învăpăiatuluĭ Rosetti?

Iată o reformă care se impunea de mult şi pe care era de datoria luĭ s'o ducă la bun sfîrşit! Iată una din petrile unghiulare ale arteĭ dramatice, fără de care înrîurirea eĭ asupra gustuluĭ şi judecăţiĭ publice ar fi o neomenoasă parodie.

De aceea lupta, stăruia, se înderĕptna şi, socotind pe toţĭ pĕtrunşĭ ca dînsul de însemnătatea lucrurilor, nu perdea nădejdea izbîndeĭ.

De altă parte, cum »artiştiĭ, oricât de bine dăruiţĭ de natură, nu se pot pe deplin pĕtrunde de simţul frumosuluĭ, până ce nu-l vĕd şi nu-l adîncesc cu dinadinsul, şi fiindcă artiştiĭ noştri dramaticĭ, fără modeluri viĭ, fără statuĭ şi tablouri — pentru cunoştinţa şi studiul arteĭ şi frumosuluĭ — eraŭ puşĭ în neputinţă de a propăşi în arta cea mare şi grea *a mimicĭĭ*, Rosetti ia hotărîrea *de a trimete treptat şi pe fiecare* an, în cele patru luni de vacanţă, câte doĭ din artiştiĭ şi artistele trupeĭ sale, *în ţĕrile cele maĭ înaintate în civilizare,* spre a vedea şi studia modelurile cele marĭ în teatrele şi în muzeele cele însemnate«. Drept aceea, alegerea luĭ căzênd asupra luĭ Dimitriade şi Pascaly, care dovedeaŭ un talent deosebit printre camarazĭĭ lor, destină două reprezentaţiunĭ subt titlul de: *Beneficiĭ de călĕtorie*, şi făcu apel la public care se grăbi »abia după întâiul anunţ să ia rîndul întâĭ şi al doilea al lojelor, plătindu-le unĭĭ cu preţul îndoit, iar alţiĭ, care nu puteaŭ merge la teatru în ziua anunţată, le plătiră, lăsându-le să se vîndă de direcţie în folosul artiştilor beneficianţĭ, aşa că numaĭ aceste două rînduri de lojĭ le produseră aproape 200 galbenĭ«. Primul spectacol, *Căpitanul Negru*, fu dat »cu marea mulţumire a publiculuĭ, care a putut constata că artiştiĭ eraŭ şi recunoscĕtorĭ şi demnĭ de încurajarea ce primiseră«.

A doua reprezentaţie cu *Nebunul de amor* nu fu atât de norocită, căcĭ din pricina unor intrigĭ de culise se amână şi nu se maĭ dete de loc[1]). Pascaly şi Dimitriad s'aŭ dus, totuşĭ, treĭ luni la Paris[2]).

Dar cum la cererile şi stăruinţele luĭ Rosetti, Ministrul de interne — pe atuncĭ ocupat cu alegerĭ de deputaţĭ — nu rĕspunsese nimic; cum, prin urmare, proiectatele îmbunătăţirĭ rĕmăsese spînzurate în golul vecĭniceĭ aşteptărĭ, iar

---

[1]) Seara de reprezentaţie era hotărîtă pentru Sâmbătă, 17 Maiŭ. Pe la orele 5 după amiazĭ, D-na Constantinescu, *care venise în acea dimineaţă* la repetiţia generală şi *care a jucat a doa-zi* pentru beneficiul luĭ Millo, *a trimis vorbă că e bolnavă.* Cum spectacolul nu se putea amâna, s'a ales o altă dramă, *dar la 7 ceasurĭ*, Dragulicĭ refusă de a juca, pretextând că nu e pregătit. »In această poziţie nu-mĭ rĕmânea zice Rosetti decât a cere ajutorul poliţieĭ şi a da astfel reprezentarea, dar mărturisesc că mi-a lipsit curagiul, şi mi s'a părut c'aş fi călcat astfel şi respectul ce datoresc publiculuĭ, şi acela ce am pentru arte«. Cum însă el anunţase trupeĭ că Direcţia îĭ încetează de la 15 Maiŭ şi reprezentaţia era pusă la 14, mărturiseşte că aceasta i-a fost »greşeala, pentru că trebuia să ştie că în ţara aceasta ne-am obicĭnuit ceĭ maĭ mulţĭ *a întoarce spatele,* ba încă *a da şi cu piciorul în puterea ce apune* şi, prin urmare, nu aveam drept de a pretinde să nu fie şi în societatea teatrală aceleaşĭ moravurĭ, ce sunt, în genere vorbind, şi în societatea politică! Teatrul nu poate fi decât oglinda uneĭ societăţĭ! »*[C. A. Rosetti.— Teatrul român«, Românul* No. 137 şi 138 din 17 Maiŭ 1860).

[2]) *Ibidem.* — »Deşi, prin lipsa acesteĭ din urmă reprezentaţiĭ, mijloacele pecuniare de călĕtorie s'aŭ micşorat, *D-lor se vor duce* şi astfel, în aceasta ca în toate, pedicile cele micĭ nu vor opri scopurile cele marĭ«. *Naţionalul* No. 47 din 16 Iunie 1860. »D. Pascaly avu fericirea a da peste un suflet nobil, *un bun Român, un particular*, care, prin îndemnul sĕŭ, prin apelul făcut publiculuĭ, prin îngrijirile sale părinteştĭ, a parvenit a-ĭ câştiga o sumă de 170 galbenĭ spre a-ĭ înlesni cheltuiala *acestuĭ scurt pelerinagiŭ de treĭ luni numaĭ» [G. Baronzzi].*

reuşita întreprinderei sta în covîrşitoarea luptă cu răspunderea şi demnitatea Directoruluĭ, acesta anunţă pe ceĭ în drept că »direcţiunea sa încetează nu numaĭ pentru anul acela, ci pentru totdeauna«.

Astfel, din lipsa unuĭ apropiat interes, din partea guvernuluĭ şi a publiculuĭ pentru soarta şi progresele teatruluĭ, *omul devotat ridicăriĭ şi înfloririĭ sceneĭ naţionale*, se văzu, cu durere, silit a o părăsi, pentru a nu-şĭ împovăra paguba şi neajunsul cu o nemeritată mustrare de cuget. El îşĭ făcuse — după făgăduială — pe deplin datoria, căcĭ în cele 8 luni cât ţinuse stagiunea, dăduse 60 de piese, dintre care 28 eraŭ noue, originale saŭ traduse, şi toate puse în scenă şi jucate, pe cât maĭ bine îĭ fusese cu putinţă, sprijinit de mijloacele şi de artiştiĭ ce avea. Nivelul artistic se găsea — prin faptul obligativităţiĭ şcoaleĭ filarmonice, a îngrijiriĭ studiilor şi a uneĭ nepărtinitoare, dar aspre discipline, cum şi a interpretăriĭ rolelor — cu mult maĭ sus, şi dovadă despre aceasta sunt atâtea talente ce aŭ răsărit şi s'aŭ ilustrat în creaţiunĭ din ce în ce maĭ bune de atuncĭ încolo[1]).

Puţine zile după eşirea sa din teatru, Rosetti devine, pentru *întâia oară*, Ministru, în cabinetul prezidat de Nicolae Golescu, luând portofoliul cultelor şi

---

[1]) *Stagiunea* (1859—1860), începând la 20 Septemvrie cu *Fiamina* (dramă în 4 acte de Mario Uchard tradusă de Gr. Peretz. Debutul D-neĭ Eufrosina Popescu). S'a continuat cu: *33.333 de franci* (comedie de Dumanoir şi Clairville, tradusă de Winterhalder. Primul rol era jucat de Millo); Guillaume Tell (dramă în 5 acte de Schiller, tradusă de Winterhalder, muzica de Wiest şi Flechtenmaher; Cost. Caragiale juca pe Guillaume Tell); *Vicontele de Letorières* (com. vod., trad. de Millo, în care Eufrosina Popescu a cântat romanţa italiană: *Caro nome}; Bucureşteniĭ* (com. localizată de Eug. Carada); *Jóna şi Jóneta* (com. 2 a., trad. de Eug. Carada); *Treĭ Dascălĭ* (com. orig. cu cântece de Winherhalder); *Intriga şi amorul* (dr. 5 a., Schiller. Debutul Marieĭ Flechtenmacher în Luiza); *Cerşetorul orb* (vod. de Millo, muzica Flechtenmaher); *Un trântor cât zece* (com. Millo); *Ion Cucierul* (dr. 5 a., 2 tab., trad. de Carada, în care *Millo* făcea pe Ion Claude Cucierul, *Ştef. Vellescu* pe generalul conte Roger); *Criminalul* (vod. 2 a., Millo); *Invĕţătorul satuluĭ* (dr. 5 a., Paul Maurice, trad. Carada); *Fermecătoarea* (La petite Fadette, com. vod. de George Sand, trad. Carada, muzica de Flechtenmaher. — Frosa Alexandrescu (Sarandi) juca pe *Ileana* fermecătoarea, *Dimitriad* pe Florea, *Dragulicĭ* pe moş Nicola, *Ştef. Mihăileanu* pe neguţătorul, *Irina Poenaru* debuta în rolul Păuneĭ, la 22 Noemvrie); *Gelozia părintească* (com. 1 a., de Scribe); *Martirul inimiĭ* (dr. 5 a., Victor Séjour şi Brésil, trad. Mihălescu); *Burgezul de Paris* (com. vod. 6 tabl., trad. Millo); *Cimpoiul Draculuĭ* (vod. feeric 2 a., localizat Carada, muzica Flechtenmaher); *Frica de bucurie* (com. 1 a., M-me de Girardin, trad. C. D. Aricescu); *Prăpăstiile Bucureştilor* (com. vod. 5 a., Millo, muzica Wachmann); *Călugăriţa sângerândă* (dr. 5 a., 6 tab., trad. Ion Nacu); *Cinel-Cinel* (com. 2 a., Alecsandri); *Adrienne Lécouvreur* (dr. 5 a., Legouvé, trad. Gr. Lipoianu. — Beneficiul Eufr. Popescu la 29 Decemvrie); *Rebecca* (com. 2 a., trad. M. Flechtenmaher); *Avocatul Draculuĭ* (com. 2 a., Pascaly); *Biciul mărilor* (dr. 5 a., 8 tab., trad. Mihălescu. — Beneficiul Marieĭ Constantinescu); *24 Ianuarie saŭ Unirea ţĕrilor şi a tuturor partidelor* (bucată de ocazie compusă de Pascaly, muzica de Flechtenmaher.—Eufr. Popescu reprezenta pe România); *Don Carlos* (dr. 5 a., Schiller, trad. Winterhalder); *De sus jos, de jos sus* (farsă în 4 a., imitată după Nerbroy de Mellesville şi Cornus, trad. Millo); *Ţĕranul din munte* (dr. 5 a., trad. Mihălescu); *Un amor fatal saŭ Pardonul Sf. Ane* (dr. 5 a., 2 tab., de Marc Fournier, trad. Stef. Velescu, muzica Flechtenmaher); *Cărpaciul saŭ nobleţa cumpĕrată* (dr. 5 a. de Adolphe d'Ennery şi Victor Crémieux, trad. Gr. Lipoianu. — Beneficiul luĭ Dragulicĭ); *Voioşilă* (vod. 2 a., trad. Carada); *Bunul odinioară* (com. 1 a., trad. Winterhalder); *Jianul, căpitan de haiducĭ* (vod. 4 a. de Ion Anestin şi Millo); *Curierul de Lyon* (dr. 5 a., trad. C. Pălţineanu); *Nebunul din amor* (dr. 5 a., trad. Mihălescu. — Beneficiul luĭ Pascaly); *Nişcorescu* (vod. 2 a., Millo); *Baba Hârca* (operetă-feerie 2 a., Millo, muzica Flechtenmaher); *Geniul Oltuluĭ*, poezie de Eug. Carada, cântată de C. Dimitriad. — Beneficiul Alex. Flechtenmaher); *Cocoana Chiriţa în Iaşi* (com. 2 a., Alecsandri); *Căpitanul Negru* (dr. 5 a., Victor Séjour, trad. Mihălescu.—Beneficiul luĭ Dimitriad); *Călăul Londreĭ* (dr. 5 a.—Beneficiul Marieĭ Constantinescu); *Moartea luĭ Petrucel-Mare;* (dr. 5 a.—Beneficiul Matildeĭ); *Sfărîmarea corăbieĭ Medusa* (piesă cu mare spectacol de Charles Desnoyer, trad. Millo, 3 a.); *Orbul şi Nebuna* (dr. 5 a.—Beneficiul luĭ St. Mihăileanu). Acesta fu ultimul spectacol român al stagiuniĭ (5 Iunie). Guvernul a cerut luĭ Rosetti să se lepede de contract spre a lua însuşĭ Direcţia Teatrelor şi a le da o dezvoltare maĭ puternică, şi Rosetti a redat îndată contractul sĕŭ guvernuluĭ, sigur fiindcă el, maĭ mult decât oricare particular, îl va aduce la stare de înflorire şi de progres. *Românul* No. 353 Septemvrie 18, 1860.

instrucţieĭ publice[1]). Deşi stătu foarte scurt timp la guvern, avu totuşĭ grija de a cere să se aşeze, pe nişte temeliĭ maĭ sigure, soarta sceneĭ române, hotărînd sporirea subvenţieĭ, întocmirea unuĭ regulament de administraţiune şi înfiinţarea uneĭ şcoliĭ de muzică şi declamaţiune. Imprejurările politice prilejind însă o schimbare în parte a Cabinetuluĭ, aceste dispoziţiunĭ fură aduse la îndeplinire de către Miniştriĭ ce le luară locul[2]).

In adevĕr, *Comitetul general al Teatrelor* întocmeşte, în Octomvrie, nişte *Statute* pentru *organizarea teatrelor* şi *înfiinţarea uneĭ şcoliĭ generale de muzică şi de artă dramatică*. Art. 1 al acestor Statute punea principiul că: »Teatrele din »România, Opera Italiană şi Teatrul Naţional *se vor administra pe viitor în contul »guvernuluĭ, de Comitetul Teatrelor*. Acest Comitet, compus din cincĭ membrĭ, »numiţĭ de Domn, avea să lucreze, subt autoritatea Ministeruluĭ din năuntru, »pentru a face ca teatrele, în general şi maĭ ales cel românesc, să corespundă do»rinţiĭ pentru care ele sunt create figurând, în toată întinderea cuvîntuluĭ, ca »*şcoliĭ de practică morală, adică îndreptarea moravurilor, gustul frumosuluĭ, cul»tura limbiĭ*, formarea inimiĭ şi, într'un cuvînt, *Tragedia*, care înnalţă sufletul, şi »*Comedia clasică*, care flagelă viţiul[3])«. Toate celelalte dispoşiţiunĭ ale acestor *Statute* eraŭ conforme cuprinsuluĭ tuturor proiectelor de acest fel, înjghebate fie din iniţiativă privată — ca cele de la 1834 şi 1845 — fie din îndemnul guvernuluĭ — ca cel din 1859 în Iaşĭ, toate zădărnicite însă de împrejurărĭ rĕŭ făcĕtoare existenţiĭ şi propăşiriĭ, acestuĭ aşezămînt de obştească educaţiune.

Cultura limbeĭ!? Eată una din cele maĭ înalte şi maĭ onoratoare misiunĭ ale Teatruluĭ. Cultura limbeĭ, cultura formelor, ideilor, cugetărilor exprimate de către ceĭ maĭ meritoşĭ scriitorĭ în chipul cel maĭ plăcut cel maĭ înţeles, cel maĭ atrăgĕtor. Printre imputările făcute Teatruluĭ nostru, stricăciunea limbeĭ a fost una dintre cele maĭ de căpetenie. Căcĭ dacă Teatrul este o tribună publică pentru rĕspîndirea ideilor şi însufleţirea inimilor, el este şi o catedră pentru cultivarea şi înflorirea graiuluĭ. Cultul limbeĭ, vorbite saŭ cântate, a fost, la toate

---

[1]) *Nicolae Golescu* Preşedinte al Consiliuluĭ şi ministru de rĕsboiŭ, *Dumitru Brătianu* interne, *C. A. Rosetti* culte şi instrucţiune publică, *Ion Brătianu* finanţe, *B. Boerescu* dreptate, *I. I. Filipescu* externe, *B. Vlădoianu* control. S'a format la 28 Maiŭ, s'a prezentat înaintea Adunăriĭ Deputaţilor a doua-zi; ear la 8 Iulie, în urma uneĭ neînţelegerĭ cu Domnitorul asupra responsabilităţiĭ miniştrilor, şi-a dat demisia. In şedinţele de la 30 Maiŭ—6 Iunie, acest Consiliŭ de miniştri a aprobat, între altele, constituirea uneĭ societăţĭ anonime în Craiova, numită: *Societatea cu acţiĭ a Teatruluĭ Naţional din Craiova.* — *Românul* No. 150, 151 şi 195 din 29, 30 Maiŭ şi 13 Iulie 1860

[2]) Cabinetul a fost reconstituit astfel: *Manolache Costache* Preşedinte al Consiliuluĭ şi ministru de finanţe, *G. Costaforu* interne, *Adrian* rĕsboiŭ, *B. Boerescu* justiţie şi adinterim la culte şi instrucţiune publică, *I. I. Filipescu* şi *B. Vlădoianu* îşĭ păstraŭ portofoliile de maĭ 'nainte.

[3]) G. Costaforu însărcină Comitetul teatrelor, compus din *C. Aristia, Antonin Roques* şi *D. Florescu* să elaboreze statutele, pe care, după o amĕnunţită cercetare, *le aprobă* şi le *întări*. Ele cuprindeaŭ 32 de articole privitoare la organizarea şi administrarea teatrelor, la şcoala de muzică şi declamaţiune, la atribuţiunile artistice şi directoriale ale Comitetuluĭ, atât asupra teatrelor din Bucureştĭ cât şi a trupelor saŭ întreprinderilor dramatice din ţară; înfine, asupra regulăriĭ şi funcţionăriĭ serviciuluĭ finanţiar al teatrelor, astfel supuse, prin Comitet, controluluĭ şi diriguireĭ guvernuluĭ.

In art. 10 se îndatora Comitetul de »*a recomanda guvernuluĭ scrierile originale saŭ traducerile teatrale care vor merita a fi susţinute saŭ recompensate*, dându-şĭ a sa opinie«. *Naţionalul* No. 79 din 6 Octomvrie 1860. O trupă de actorĭ românĭ, sub direcţia luĭ Iorgu Caragiale, joacă în timpul vereĭ la Giurgiu, pentru marea mulţumire a cetăţenilor. Ibidem No. 73 din 15 Septembre.

neamurile şi în toţĭ timpiĭ, cea maĭ sfîntă datorie a instituţiuniĭ teatrale şi literatura dramatică n'a existat şi nu s'a desvoltat decât printr'însa şi pentru dînsa.

Farmecul formeĭ şi al expresiuniĭ face să pĕtrundă, până în adîncul gloatelor, gîndirile poeţilor; ele fac să tresară, de dulce şi nouă viaţă, piepturile stăpînite de simţirile ce le daŭ sbor şi căldură, pentru puterea şi frumuseţea lor, nu's de ajuns toate comorile şi toate tainele arteĭ!

Se poate, cu drept, zice Teatrul e templul cuvîntuluĭ!

Nicăerĭ nu este el întovărăşit de maĭ marĭ pompe şi nimenĭ, pentru a fi adorat, nu 'mbracă maĭ strălucite podoabe. Eacă muzica îĭ aduce prinosul cel maĭ curat al armonieĭ; mlădierile cele maĭ gingaşe, i le resfaţă boiul sculpturiĭ; cu viĭ şi fragede vopsele, zugrăvita'ĭ în preajmă făptura, ear bolţĭ şi 'ncăperĭ, tot maĭ mîndre, neîncetat pentru el se ridică, rĕsunetul faleĭ să-ĭ fie şi grabnic, cu pasurĭ dibace, vezĭ danţul cum sprinten se întoarce, ca în toată năsdrăvana vedenie un pic de veselie să puie.

De altfel, scenele celle marĭ îţĭ înlesnesc înţelegerea rostuluĭ şi pĕtrunderea frumuseţilor uneĭ limbĭ. Comedia franceză în Paris, Lyceum-teater la Londra şi Burgtheater la Viena sunt nu numaĭ Academiĭ dramatice, ci maĭ cu seamă cele maĭ practice şcolĭ pentru vorbirea şi pronunţarea aleasă, curată şi într'adevĕr perfectă a limbilor franceză, engleză şi germană.

Cestiunea aceasta a limbeĭ vorbite pe scenele noastre este de mare însemnătate, atât din punctul de vedere al frumuseţiĭ cât şi din acel al pronunţăriĭ eĭ. Să nu se creadă că autoriĭ sunt marĭ vinovaţĭ întru aceasta, căcĭ după obiceiurile statornicite în teatrele noastre, când textul e bine ştiut pe din afară, nu-şĭ maĭ dă nimenĭ osteneală de a observa cum el se rosteşte. Când repetiţiunile se fac în şcoală, rolurile sunt în deobşte maĭ mult *mormăite* decât vorbite, iar când se fac pe scenă regisoriĭ şi directoriĭ nu caută să întocmească orĭ să corigă mişcările şi atitudinile, ci să facă manevre statiştilor, lăsând fiecăruĭ actor latitudinea de a zice cum poate, saŭ cum vrea aceea ce are de zis... numaĭ efectul să se producă! Când apoĭ la reprezentaţiune se bagă de seamă că unul »a vorbit pe nas, mâncând silabele, altul a tocat versurile orĭ le-a maĭ adăogat câte un picior, şi cutare intonând fals orĭ dispreţuind punctuaţiunea, a vorbit învolvorând vorbele una într'alta, pare-că i s'ar fi bătut vînturile pe buze«, atuncĭ saŭ e prea tărziŭ, saŭ imposibil de a corigia reaua deprindere, căcĭ, pretind actoriĭ... li s'ar strica rostul roluluĭ şi i-ar face să-şĭ peardă şirul vorbeĭ saŭ combinarea repliceĭ de ar îndrepta ceva.

Limba, organul principal al expresiuniĭ, firul ce transmite publiculuĭ căldura saŭ emoţiunea sceneĭ, este pentru ceĭ maĭ mulţĭ actorĭ un factor necunoscut, fiindcă n'aŭ învĕţat-o nicăerĭ, şi pe teatru n'are cine să-ĭ maĭ înveţe. Limba e dar sclava lor, nu eĭ sclaviĭ limbeĭ. Câte excepţiunĭ avem din mulţimea »de artişti« ce trudesce bietele scândurĭ? Câte? abia vreo 4—5, şi încă şi aceia când sunt bine dispuşĭ. In deobşte, pronunţarea e defectuoasă şi are tendinţa de a trivializa cuvîntul, dându-ĭ orĭ un accent de mahala, orĭ o onomatopee provincială.

Aşa sunt actorii moldoveni, care nu pot să se desbare de intonaţiunea particulară a limbei saŭ de idiotismele întrebuinţate în acea parte a ţĕrii, precum vedem în Bucureşti, orĭ la Craiova pe alţii vorbind cu o profuziune de *î* şi de *â*, orĭ cu accentul trăgănat şi lătăreţ al fiilor Olteniei. Nu maĭ pomenesc de cazul când ne-ar veni de pildă »un artist« de dincolo şi ne-ar recita pe Alecsandri saŭ pe Eminescu cum se grăeşte în Ardeal. Şi defectul acesta, poate maĭ puţin isbitor în comedie saŭ farse, devine nesuferit în drame şi maĭ ales la versurĭ. Dacă avem o limbă scrisă într'un mod uniform de toţĭ şi pentru toţĭ Românii, ar trebui ca cel puţin pe scenă ea să fie rostită după cum e scrisă, căcĭ teatrul e şi la noĭ, ca pretutindenea, catedra de pe care graiul trebue să fie model de frumuseţe ca şi de puritate. Altfel, de ce să se maĭ scrie în versurĭ saŭ în prosă aleasă, de ce o literatură dramatică poleită şi îngrijită în privirea limbeĭ cel puţin, dacă nu să ne corigă de barbarismele vorbireĭ din toate zilele şi să ne arate cât de uricioase şi de neertate sunt relele deprinderĭ ale releĭ pronunţărĭ. Şi să nu se rĕspundă că obiceiul e greŭ de desrădăcinat, orĭ că această particularitate ar trebui observată şi advocaţilor, profesorilor, oratorilor, şi că e firească în viaţa privată, căcĭ deprinderile rele ca acestea se perd prin studiŭ şi stăruinţă, şi în teatru »materialul care deşteaptă imagine sensibile saŭ emoţiunĭ în fantazia orĭ în inima auditoruluĭ«, trebue să fie curat şi acelaş pretutindenĭ; altfel templul arteĭ ar ajunge turnul luĭ Babel. Oare o dramă în care ar juca un Moldovean, un Ardelean, un Bucureştean şi o Olteancă, lăsaţĭ slobozĭ la gură după cum aŭ învĕţat dela părinţĭ, n'ar deveni după primele scene scene cea maĭ stridentă cacofonie?

In Grecia, unde teatrul nu este organizat ca la noĭ, ci sunt de abia câteva trupe volante, toţĭ actorii, când joacă dramele clasice, vorbesc şi pronunţă corect una şi aceeaşĭ limbă — limba modernă a şcolilor — atât la Arta pe litoralul depărtat al Albanieĭ, în văgăunele Tesalieĭ, în furnicarul insulelor, cât şi în Ἐθνικόν Θεάτρον din Atena. Ce să maĭ zicem de Italia unde ceĭ de la Nord nu se înţeleg cu ceĭ dela Sud, orĭ de Germania unde sunt atâtea dialecte câte provinciĭ, şi de Francia unde Provençaliĭ vorbesc chiar şi scriŭ o altă idiomă, iar Parisianiĭ ar muri de foame în mijlocul Landelor orĭ a Vendeeĭ, şi cu toate acestea pretutindenĭ poezia, teatrul, maĭ ales, aŭ una şi aceeaşĭ limbă, scrisă şi vorbită. Lucru ciudat chiar, actoriĭ ceĭ maĭ celebri aĭ acestor ţĕrĭ vin maĭ cu seamă din părţile lor de miază-zi şi vorbesc totuşĭ limba cea maĭ curată şi maĭ aleasă, deşi la dînşiĭ acasă aŭ crescut vorbind »dialectul« saŭ »le patois«. — Cestiunea la noĭ e maĭ serioasă decât s'ar putea crede, date fiind deprinderile societăţiĭ de a preferi tot ce e străin, de a vorbi numaĭ franţuzeşte, şi de a dispreţui şi a ne schimonosi limba, căcĭ cine nu-şĭ iubeşte şi nu-şĭ cinsteşte limba, nu'şĭ iubeşte şi nu'şĭ cinsteşte Patria.

D. C. Ollănescu.

IUBIRE

Te 'nalţĭ în lumile senine,
In slăvĭ adîncĭ adînc te-afunzĭ,
De viaţa lor să te pătrunzĭ,
O, suflet ars de-un dor de bine!

Acolo sunt dulcĭ mîngâĭerĭ
De armonĭĭ, rătăcitoare
Prin zărĭ maĭ largĭ, pe adierĭ
Cu albe-aripĭ fluturătoare.

Plutind în vis legănător,
Asculţĭ, — uitându-te pe tine, —
Cântarea lumilor senine,
O, suflet blând, rătăcitor!

Și-acum îmĭ staĭ nemîngâiat;
Ce-a fost: un vis, un vis ce minte,
Orĭ imnul armonieĭ sfinte?
Ce-a fost? Prin slăvĭ ce-aĭ ascultat?

Indurerat acum te frângĭ
Plângêndu-mĭ plânsul tutulor;
Și plânsul e mîngâietor:
Plângĭ, suflet singuratec, plângĭ!...

Nu ştiŭ, ursita tutulor
E-un searbăd traiŭ de suferinţĭ
Cu ochiĭ 'n lacrime fierbinţĭ,
Cu suflet dat durerilor?

Tu dibuĭ vecĭnic pe 'ntuneric,
Și, 'n setea de lumină, legĭ
Seninul rost al vieţiĭ 'ntregĭ
De-un vis întunecat, himeric;

Și suferinţele se curmă
De te înalţĭ şi de rĕmâĭ
In mîndrul vieţiĭ vis dintâĭ, —
In viaţa visuluĭ din urmă.

Acolo armoniĭ îngînă
Duiosul imn sfînt al iubiriĭ —
Viaţa 'ntregeĭ vieţĭ a firiĭ,
Și sufletuluĭ meŭ stăpînă;

Și-aci-ĭ suspin orĭce cuvînt...
O, cine-ar revĕrsa 'n cuvinte
Pe inimĭ liniște, pe minte
Repaosul senin și sfînt!...

Din lumea 'n haos sprijinită
De nepătrunse adîncimĭ
Și ne'nţelese înălţimĭ
Desprinde-te şi, strălucită,
Cerească lumină,
Din lumea senină
Coboară, coboară
In lumea amară!

Coboritoare din 'nălţime,
In coborire te-o 'nălţa
Un vis trăit de lumea ta,
In lumea ta cântat de tine
In imnul vecieĭ, —
Izvor bucurieĭ, —
Străin omeniriĭ —
Cântarea iubiriĭ.

Cum patimile 'ntunecate
Daŭ glas furtunelor urgieĭ,
Cumplite trăsnete mânieĭ,
Când sus e cer senin, când toate
Blajin se înfioară
De-un farmec, şi-ĭ soare
Şi cânt, sĕrbătoare
Acum—primăvară— ?

Ineacă'ţĭ gemătul, oceane;
Resfrântul fulger în mânie
Incremenească pe vecie;
Pieriţĭ urgiĭ, tăceţĭ orcane!
De-acuma simţirea
In pace senină
Pluti-va, şi 'n plină
Lumină gîndirea;

Pe-un nour de raze-acum vine,
Coboară acela ce cântă
Iubirea şi cântul îl cântă
In graiul iubiriĭ de bine;
O, cântă-ne, cântă
In imnurĭ iubirea,
Asculte-omenirea
Cântarea ta sfîntă;
Poeta vates,
Cântă!

. . . . . .

O, ideal, etern urzit
Din visurĭ, tot m'ademeneştĭ;
Şi cât îmĭ parĭ de negrăit,
Şi cât de sfînt şi mîndru eştĭ!

Dar cum de mĕ deştept privind
Cum nourĭ albĭ pe căĭ albastre
Se tot distreamă zugrăvind
Icoana visurilor noastre;

Ca sufletuluĭ, tînguios
Să-ĭ plîng la căpătiiŭ acum?
Pleanul visuluĭ frumos
Cum geme frînt, svîrlit în drum!

Şi totuşĭ par'c'ar fi trăind
Pe-aci resfrîngerĭ de lumine
Din altă lume, desluşind
Înălţătoare căĭ spre tine.

Albaştriĭ munţĭ din depărtărĭ
In şirurĭ lungĭ, pe-a vremiĭ undă,
Priviri îndreaptă să pătrundă
Adîncul nepătrunseĭ zărĭ.

Privirile în poarta ceţeĭ
Din zărĭ, bătînd atît de des,
Ce vor? vieţiĭ înţeles?
Isvorul ne'nţeles al vieţeĭ?

Şi-aci livada — toată 'n floare;
De-adoarme 'n plînsul unuĭ cînt
Adus de-albine pe pămînt,
Visează 'n dulce desmerdare.

Şi 'n visul din livadă *eĭ*,
Păşind alene, făr'de ţintă,
Şi florĭ cărarea să le mintă;
Şi's numaĭ singurĭ-singureĭ...

Copiĭ cuminţĭ, rătăcitorĭ,
Cînd soarele în zărĭ se stinge
Un gînd de despărţire plînge;
Cum mîngîia-l-aţĭ pînă 'n zorĭ!...

Se pierd din ochĭ... Ce imn duios,
Ce blînde îngînărĭ de ape
I-apropie atît de-aproape,
Cu-obrajiĭ rumenĭ, ochiĭ 'n jos?

Se uită bolţile senine
In faţa undeĭ liniştite,
Punênd adîncurĭ nesfîrşite
In visătoare ape line;

Sfuniţa sălcieĭ pletoase
In jocul vîntuluĭ de seară
De înfioară unda clară
Cu blânde-atingerĭ mîngiioase,

O, dulcĭ maĭ sunt şi-obrajiĭ moĭ,
Arzênd în focul dulceĭ gurĭ,
Când din apus peste păduri
Se uită soarele 'napoĭ!

Şi culmile din depărtărĭ
Se uită lung, neştiutoare
De visul din livada 'n floare —
Adîncul nepătrunseĭ zărĭ.

. . . . . .

Ce mîndru coborî blajinul soare
In zarea 'nflăcărată—să se stingă,—
Schimbând apusu 'n rug pe care moare
Senin Apostolul — făr'să se plângă!

Ce 'ndurător se maĭ uita spre lume!
Din stinsu-ĭ răsări în umbra seriĭ
Lumină 'n culmĭ, şi în păduri cernite
Mîngâietorul farmec al tăceriĭ. . .

Acum rătăcitorĭ prin bolta sfîntă
Dulcĭ ochĭ înlăcrămaţĭ clipesc într'una,
Şi cântătoriĭ dorurilor cântă
In pacea din păduri, şi plânge luna.

Din vad se 'nalţă lin o tînguire
Duioasă ca o rugă 'n clipe sfinte,
Şi note dulcĭ de doină 'n aiurire
Vin blând precum iluziĭ maĭ 'nainte;

Şi tu asculţi pierdut şi plângi — şi doară
Aï těï trăesc; plângï, sufletul te 'mbie
Căcï împrejuru-ï farmec sfînt coboară
Şi-ï singurel şi-atâta măreţie! . . .

. . . . . .

O, de sunt sufletele noastre
Instrăinate prin gîndirï,
Ard toate 'n flacările sfinte
Ale aceleiaşï iubirï.

Şi, de vom fi pe când tot alte
Gîndirï în suflete s'or cerne,
Stingênduse iubirea, 'n lume
Pustiul vieţiï s'ar aşterne.

Dar suferinţ·le se curmă
De te înalţï şi de rĕmâï
In mîndrul vieţiï vis dintâï, —
In viaţa visuluï din urmă.

ANDREÏ NAUM.

Pagina 2 din Evangelia Curţeĭ de Argeș

DIN POVEŞTILE RÎULUĬ

Bine că viĭ! — îmĭ strigă rîul de departe când mĕ vĕzu coborînd potecuţa ce ducea în vale pe malurile luĭ.

Vino maĭ degrabă, căcĭ am să-ţĭ spun o poveste scurtă, dar a căreĭ deslegare o cunosc numaĭ de câteva ceasurĭ.

Mĕ apropiaĭ şi după ce stătuĭ pe un trunchiŭ de salcie aproape de dînsul şi-mĭ puseĭ o mână la ureche ca să pot prinde şi maĭ bine murmurul şoaptelor sale, — rîul îşĭ începu astfel povestea:

Peste treĭ sate, în sus, pe unul din malurile mele, într'o căscĭoară albă ca o floare de crin, locueşte un tînĕr. Nu-ţĭ maĭ spun cum 'l chiamă şi nicĭ dacă e urît orĭ frumos, căcĭ nu e nevoe.

Acum un an, într'o zi pe când tînĕrul se reîntorcea de la pădure, îl vĕzuĭ strîngênd cu bucurie la peptul sĕŭ o biată păsĕrică pe care, de bună seamă, că o prinsese în pădure. Pasĕrea se sbătea în mâĭnile sale ca în ghiarele ereteluĭ. Mĕ miraĭ căcĭ îl cunoşteam încă de copil tînĕr şi nu credeam să aibă într'însul o inimă atâta de rea.

După ce trecu puntea şi ajunse acasă, tînĕrul închise pasĕrea într'o colivie, pe care o atîrnă într'un cuiŭ, pe prispă, d'asupra uşeĭ.

Mu[illegible]e şi amărîte zile şĭ-a petrecut păsĕrica acolo! Când stoluri de pa-

sĕrĭ treceaŭ spre pădure povestindu-și în sborul lor despre crăngile înverzite ale copacilor, despre cântecul frunzelor și al isvoarelor și despre dragostea lor ascunsă în stufișurile pădurii, păsĕrica se sbătea între zăbrelele de sîrmă și plângea amarnic. Dar vaetele eĭ, tînĕruluĭ i se păreaŭ cântece, și ceasurĭ întregĭ o asculta stând aiurit, cu ochiĭ plinĭ de mulțumire în fața colivieĭ. In zadar îĭ strigam: — Tinere! Eŭ cunosc graiul pasĕrilor; ele nu știŭ să cânte decât în pădure, când sunt libere. Dă-ĭ drumul, n'o auzĭ cum se vaită!?... Dar spuselor mele el nu le lua seama și pasĕrea se ruga zadarnic, căcĭ tînĕrul nu cunoscuse până atuncĭ durerea și nu putea s'o înțeleagă.

* * *

Puțin maĭ în deal de casa tînĕruluĭ stetea o copilă bălae ca o rază de lună, plăpîndă ca floarea de Maĭ. Copila trecea în toate serile la fîntână să-și umple vasele cu apă, și fiindcă drumul cel maĭ scurt era pe lîngă casa tînĕruluĭ, dînsa îșĭ făcuse p'acolo potecă. Privirile lor se întîlniră adesea; eĭ se cunoscură și se iubiră.

Când în serile frumoase de Maĭ luna se arăta rostogolindu-șĭ discul peste vîrful copacilor pădurii de pe coastă, în lumina eĭ vedeam pe prispa căsuțeĭ cum tinerii stăteaŭ îmbrățișațĭ. De câteorĭ nu m'am oprit din cale să ascult la șoaptele lor de dragoste și să tresar la fiorul sărutărilor pe care vîntul 'l purta pe aripĭ pe d'asupra apelor mele. De câteorĭ zorile dimineții nu ĭ-a găsit îmbrățișațĭ pe malul meŭ... De cîte orĭ!... Și după ce copila se ducea acasă, tînĕrul, beat încă de iubire, se așeza pe capĕtul prispeĭ ca să-șĭ mĕsoare acolo fericirea, ascultând la murmurul nedeslușit pe care-l scotea aripele împurpurate ale zorilor. Atuncĭ, copleșit de fiorii iubiriĭ, el îșĭ uĭta de sine și tot prisosul luĭ de viață 'l punea într'un cântec duios, atât de duios, că dimineața 'șĭ oprea sborul ca să-l asculte, iar păsĕrica de d'asupra ușeĭ, în colivia eĭ, se deștepta fermecată. Cântecul luĭ de dragoste îĭ aducea aminte de dragostea eĭ perdută. Atuncĭ în ciripiturĭ jalnice încerca o rugă: — Dă-mĭ drumul!... Dar tînĕrul încă nu știa ce e durerea și nu putea s'o înțeleagă.

* * *

Dar, într'o seară, tînĕrul căută să se furișeze de pasĕre și de razele luneĭ și împreună cu copila, cu floarea de Maĭ, se ascunse subt pletele plângĕtoare ale uneĭ sălciĭ ce creștea pe malul meŭ... Acolo, în dragostea luĭ, tînĕrul o strînse prea tare la peptul sĕŭ și prea o sărută cu foc, căcĭ copila, floarea de Maĭ, se vesteji și peste câteva zile se stinse...

O sĕptămână încheiată tînĕrul n'a eșit din casă. Astăzĭ, în revĕrsatul zorilor îl vĕzuĭ stând pe capĕtul prispeĭ; slăbise și ochiĭ luĭ eraŭ stinșĭ ca stelele dimineții. Cu capul rezemat p'o mână, cu ochiĭ duși pe undele mele, tînĕrul 'șĭ mĕsura nefericirea. Pe d'asupra luĭ un stol de păsĕrele trecu ciripind spre pădure. In colivie pasĕrea se sbătu între sîrme și în plânsul eĭ încercă o rugă: —

Dă-mĭ drumul!—Minune! De astădată tînĕrul 'şĭ întoarse capul spre dînsa, învĕluind-o într'o privire plină de milă; ochiĭ luĭ se umplură de lacrimĭ şi, ca purtat de o mână nevĕzută, se sculă în sus şi deschizênd uscioara colivieĭ dădu drumul păsĕreleĭ, care sbură ciripind spre pădure....

— Du-te, sĕrmană stingheră! — 'l auzĭĭ şoptind; — poate că pentru tine tot se maĭ găseşte cineva care să-ţĭ curme pustiul!...

De astădată tînĕrul pricepuse durerea, căcĭ el însuşĭ o purta în inimă...

Oh, oamenĭ, oamenĭ! — 'şĭ încheie rîul povestea; — de o mie de orĭ aţĭ fi maĭ bunĭ, dacă aţĭ putea înţelege durerea altora, maĭ înainte de a o fi simţit pe a voastră!...

H. Coşoĭ.

CUM SE SCRIE ISTORIA?

PRELEGERE

Aceasta e o întrebare, care ar trebui să preocupe în deosebĭ pe ascultătorii cursurilor de istorie, dacă învĕţămîntul nostru superior ar fi chemat să producă cercetătorĭ originalĭ. Până acuma, e adevĕrat, nu s'a prea crezut că acesta e scopul Facultăţiĭ de litere. Regulamentele şi programele ţintesc la desăvîrşirea culturiĭ generale căpĕtate în licee, la înmulţirea numĕruluĭ celor care posedă o ignoranţă omniscientă. Cu această direcţie s'a format profesorĭ secundarĭ de o mediocritate convenabilă; cu durere, însă, e silit cineva să constate că numĕrul lucrătorilor ştiinţificĭ eşiţĭ din Universităţile noastre e cu totul fără însemnătate. Dacă nu pe toate terenurile, în istorie, de sigur, regresul faţă cu ceeace se producea altădată e necontestabil. Autodidacţiĭ entuziaştĭ de odinioară ducêndu-se, nu lasă decât locurĭ goale.

Ar fi o copilărie să se pună măcar întrebarea dacă această îndreptare a studiilor superioare aduce vreun folos, afară numaĭ dacă s'ar socoti astfel plasarea maĭ uşoară, căpĕtuirea maĭ grabnică a unuĭ licenţiat gata să primească leafa orĭcăreĭ catedre.

E adevĕrat că, în timpurile din urmă, împărţirea Facultăţeĭ în treĭ secţiĭ: filologică, filozofică şi istorică, a deschis, — într'un chip nedibaciŭ şi necomplect, — posibilitatea unor studiĭ maĭ puţin întinse, dar maĭ intensive, a îndrumat lucrurile spre acea specializare, care singură permite munca independentă. Până la desăvîrşirea lucruluĭ, desăvîrşire pe care trebue să o dorească din toată inima ceĭ cărora le maĭ pasă de viaţa intelectuală a acestuĭ popor, un lucru se poate face, chiar în aceste condiţiĭ, anume: a se întipări în mintea studentuluĭ că stăpînirea manualelor, dibăcia pedagogică şi, cel mult, o citire dezordonată şi dezorientătoare sunt un scop nevrednic pentru viaţa unuĭ om cu cultură universitară; — a i se recomanda necurmat o muncă personală, care e împlinirea uneĭ datoriĭ şi un izvor de plăcerĭ intelectuale; a-l deprinde (pe cât se poate pentru un student aşa de ocupat) cu metoda şi a-ĭ îndrepta astfel ceĭ dintâĭ paşĭ de cercetător.

Iată de ce am crezut de cuviinţă să vorbesc în întâia lecţie a acestuĭ an despre felul cum se scrie istoria. Nu e destăinuirea unuĭ mare secret, dar calea aceasta simplă nu se descopere de la sine.

Pentru un om din lumea veche rĕspunsul era uşor. Inainte de toate, se cere istoriculuĭ

talent literar. Cel ce posedă acest talent se va adresa la câteva izvoare, al căror număr atîrnă de la gradul de dezvoltare a conştiinţii sale, le va supune criticeĭ, dacă găseşte de cuviinţă, şi va turna acest material într'o formă artistică. Cum vedeţĭ, multe din cerinţele istoriografieĭ moderne se găsesc în generalitatea lor şi aicĭ; deosebirea însă stă într'aceea că însemnătatea literară a opereĭ primează, că însuşirile celelalte se recomandă, dar nu sunt indispensabile, că lipsa lor nu determină nulitatea istorică a opereĭ. Pentru a lămuri lucrul printr'un exemplu, antichitatea prefera pe Titu-Liviŭ luĭ Polibiŭ, şi aceasta ar însemna astăzĭ să puĭ compilaţia fără valoare a luĭ Lamartine, de pildă Histoire de la Turquie, înaintea operelor istorice bine documentate şi de o critică severă ale luĭ Zinkeisen şi Hammer, fiindcă acestea nu sunt frumoase şi cealaltă e *numaĭ* frumoasă.

Amestecată cu o altă tendinţă, cea morală, inaugurată de Plutarch, această direcţie a stăpînit istoria până la pragul secoluluĭ nostru, pe tot timpul influenţeĭ fără hotare a spiritualuĭ antic, pus la modă de Renaştere. Istoriciĭ artiştĭ şi moraliştiĭ istoricĭ ocupă locurile de frunte; eĭ produc operile care se citesc, eĭ represintă genul. Eruditiĭ, care grămădesc materialele istorieĭ ce se scrie astăzĭ, nu ese din obscuritate şi rezultatele lor pătrund numaĭ falsificate de lipsa de critică şi studiul superficial al celor pentru care se rezervă titlul de istoric.

Cu secolul nostru de realism în acţiune şi cugetare, lucrul s'a schimbat cu desăvîrşire. Talentul literar e util — de concluziile moralizătoare nu maĭ e vorbă, nicĭ de »demnitatea istorieĭ« —, adevĕrul e indispensabil. Pe când altă dată întrebarea: »Cum se scrie istoria« însemna în rîndul întâĭ »Cum se face o operă istorică frumoasă« saŭ »Cum trebue prezentate faptele pentru a produce efect moralizător«; acuma printr'însa se înţelege: »Cum se poate face o istorie adevĕrată saŭ cât se poate de adevĕrată? Cum se pot zugrăvi lucrurile aşa cum aŭ fost, întru cât reconstituirea e ertată istoriculuĭ«?

Lucrurile ce se petrec în natură şi viaţa omenească, în afară de faptele istorice, aŭ acest caracter că sunt necontenit observabile. Botanistul poate studia oricând dezvoltarea uneĭ plante; fizicul, depunerea de rouă. Nu doar că există o plantă-tip, că roua se depune totdeauna cu aceleaşĭ amĕnunte. Dar, pe arătătorul ştiinţeĭ naturale nu-l interesează particularităţile schimbătoare ale faptuluĭ, ci generalitatea luĭ, »fenomenul« abstract. Istoricul nu poate descoperi asemenea generalităţĭ în faptele istorice şi, dacă s'ar putea prinde chiar ele nu-l interesează. Cum s'ar putea determina şi studia o categorie ştiinţifică numită: revoluţie, dezvoltătoare de dinastie, etc.? Şi ce interes ar avea, din punctul luĭ de vedere, să facă acest studiŭ care e sociologic? El vrea să ştie cum a fost revoluţia franceză din 1789 saŭ cea engleză din 1642, cum s'a dezvoltat dinastia carolingiană saŭ cea capeţiană?

Dar acesta e un fapt unic, care *a fost* şi nu poate fi adus din noŭ pentru observare sub ochiĭ învĕţatuluĭ. Faptele istorice, a spus Schlözer, se întîmplă şi se perd iarăşĭ ca brazdele pe care o corabie le taie în mare. Nu cu totul. Nicĭ evenimentele naturale obcĭnuite nu dispar în adevĕr fără de urmă: efectul lor se simte în viaţa ulterioară a lumiĭ; dar acest efect nu se poate analiza cu o aşa de mare precisie şi siguranţă, încât, partea fiecăruĭ fapt mărunt să se poată urmări în rezultatul total. Decĭ, ele nu pot fi studiate în chip deductiv prin cercetarea acestuĭ rezultat. Faptele istorice lasă însă, în parte, o urmă saŭ urme, care se pot observa şi direct. Omenirea, care a trăit, a lăsat *monumente* de tot felul: clădirĭ, statuĭ, tablouri, monede, vase, ustensile, morminte, în sfîrşit *urme scrise*.

Pentru a ne apropia decĭ de cunoaşterea unuĭ eveniment istoric stăpînim tot complexul de urme, pe care l-a lăsat acel eveniment. O cunoaştere insuficientă a materialuluĭ dă un adevĕr necomplect şi cartea care cuprinde un aşa fel de adevĕr e o carte fără durată. Iar acela care întreprinde operă fără pregătirea aceasta, anevoioasă, dar indispensabilă, păcătueşte saŭ prin inconscienţă saŭ, şi acesta e maĭ arare-orĭ cazul, prin neonestitate.

Cum se pot afla aceste urme? O parte dintr'o ştiinţă maĭ vastă *bibliografia*, se însărcinează cu procurarea mijloacelor de informaţiĭ. *Bibliografia istorică* are ca ţintă să deie cercetătorilor, într'o ordine metodică, înşirarea *izvoarelor*, urmelor directe ale evenimentelor adică, precum şi a cărţilor scrise pe baza acestor izvoare şi a lucrărilor care tratează despre monumentele nescrise, pe care le

studiază ştiinţe auxiliare ale istoriei. Există bibliografii istorice nenumărate, de la bibliografiile istorice generale până la cele mai speciale şi mărginite. Unele cuprind critica, altele sunt pure cataloage. Bibliografii ale bibliografiilor dau, în sfîrşit, lista, ştiinţific ordonată, a deosebitelor repertorii.

Aşa poate şti cineva însă numai o parte din ce s'a scris asupra subiectului. Bibliografiile istorice sunt necomplecte din două cauze: Intăi, ele nu cuprind o bună parte din literatura istorică, articolele, comunicaţiile şi notiţele care nu formează lucrări independente, unităţi bibliografice în sensul ordinar al cuvîntului. Apoi, ele lasă de-oparte izvoarele netipărite, de care uneori sunt pline bibliotecile şi archivele, depozitele adică unde se păstrează cărţile şi actele inedite.

Pentru a se informa asupra lucrărilor ştiinţifice, care n'au apărut deosebit sau numai deosebit, se ajută cineva de tabelele anuale quinquenale, etc., ale revistelor mai răspîndite. Unele din acestea dau apoi în fiece număr indicaţia articolelor apărute în o parte din celelalte, aşa că rezumă până la un punct literatura periodică a istoriei. In sfîrşit, s'au încercat bibliografii anuale ale periodicelor.

Pentru izvoarele innedite există uneori îndreptare, neapărat necomplecte. Astfel cărţile lui Oeoterley, pentru întreaga literatură istorică, notiţele din Potthart, pentru veacul de mijloc, publicaţia lui Langlois şi Stein, pentru istoria Franţei. Călăuze pentru biblioteci şi archive le enumără, cu notiţe mai mult sau mai puţin precise asupra fondurilor ce cuprind. In sfîrşit, unele archive italiene (Veneţia, Perugia, Lucca, Neapole) au cataloage de multe ori amănunţite a despărţirilor sau chiar pieselor ce păstrează. Iar cât despre biblioteci, cele mai importante din lumea întreagă şi-au publicat cataloagele.

Lucrarea de informaţie cere multă răbdare şi stăruinţă. Toate aceste izvoare trebue văzute, notiţe luate pe foi, care se aşează pe urmă metodic (la o muncă ştiinţifică serioasă, cu izvoarele naintea sa, nu e de gîndit, căci ele sunt prea multe). Eruditul are acum tot materialul adunat. Ce-i rămâne?

Intăi, după opera de muncă, opera de inteligenţă. Acest material vorbeşte în chipuri deosebite asupra aceluiaş fapt ; el e mai totdeauna necomplect. Trebue deci unificat, împăcat prin critică. Se fixează un rang între izvoare; cele nesemnificative se elimineză. Se ţine seamă pentru fiecare din ele, de cauzele care au putut modifica adevărul într'însele, de greşelile copiştilor (critica paleografică), de particularităţile limbii şi coloarea pe care o are un anumit cuvînt, o anumită expresie la cutare cronicar (critica filologică). Fiindcă nu dorinţa de a transmite adevărul a însufleţit în total şi numai decât. Unul a vrut să înalţe pe un protector sau un prieten, să crească gloria poporului său. Invingătorul dintr'un izvor devine învinsul din altul: nu ştim cum vor fi vorbit Perşii de Marathon şi Salamina şi istoricii unguri fac din bătălia de la Baia o victorie pentru regele Matiaş. Falsificaţia adevărului atinge actul diplomatic ca şi cronica: dacă pentru istoria relaţiilor dintre Anglia şi Franţa ar fi rămas numai unele acte oficiale ale curţii engleze, s'ar fi putut crede că regii Angliei au domnit şi dincolo de canal până în secolul trecut. Un pretendent la coroana Bosniei se intitula rege al Bosniei şi Valahiei. Dar, afară de minciuna conştientă, există greşeala. Cutare a fost rău informat, cutare n'a priceput informaţia: lipsuri de ştiinţă şi lipsuri de inteligenţă destule, chiar la oameni care au fost în aceeaşi situaţie faţă cu evenimentul, rămâne influenţa personalităţii proprii de eliminat pentru critic. E acelaş tablou cu alte culori.

Critica e făcută. Istoricul are credinţa sa asupra faptului, şi-a format convingerea. Rămâne s'o spue, şi aici începe opera de artă şi de talent. Muncă, inteligenţă şi talent: toate trei trebue să le aibă adevăratul istoric. De însuşirea specială a istoriculuï, de însuşirea exclusivă a lui, cum cred sau voesc să creadă unii generalizatori, de *memorie*, nu vă veţi mira că nu vorbesc; căci aceasta e o putere în potriva căreia, a zis un poet, şi zeii luptă în zadar. In orice operă de artă, aparţinând literaturii, se deosibesc două elemente, care amîndouă trebue să înfăţişeze un aspect armonic. Există o armonie estetică a subiectului pe lîngă armonia estetică a stilului, a formei. Un stil frumos nu dă singur operii pe care o îmbracă caracterul de frumuseţe estetică, precum nu frescele sau statuele formează singure frumuseţea unei clădiri.

Pentru ca o operă istorică să împlinească şi condiţia frumuseţii, autorul ei trebue să-şi

unifice, să-şĭ întregească materialul adunat şi cernut prin critică. Izvoarele nu daŭ tot; din ceeace daŭ ele, însă, istoricul îşĭ poate reprezenta, maĭ mult saŭ maĭ puţin adequat, faptul întreg. Aceia, aĭ cărora viaţă constitue cuprinsul istorieĭ, aŭ fost oameniĭ şi din cunoaşterea feluluĭ de a cugeta şi simţi al omuluĭ, fel care nu s'a schimbat atâta cum se crede de uniĭ în decursul veacurilor, se desăvîrşesc şi se luminează datele izvoarelor. Evenimente similare ajută şi ele la înţelegerea lucruluĭ petrecut. Antecedentele urmărite, faptele concomitante proiectează şi apoĭ lumina lor asupră-ĭ. Rezimat pe toate aceste adevĕruriĭ, istoricul adevĕrat îşĭ înfăţişează faptul, îl creează din noŭ *în sine* prin *fantazie*.

In această recreare a trecutuluĭ, el trebue să fie însă cu multă pază. Dacă, precum am spus, mecanismul gîndiriĭ şi generalitatea sentimentelor nu se prea schimbă, epocile îşĭ aŭ fiecare deosebite mediĭ intelectuale, se mişcă în atmosfere deosebite de ideĭ. Pe urmă, o identitate absolută a sentimentelor în douĕ timpuriĭ n'a fost niciodată. Cu drept cuvînt s'a imputat istoriografieĭ şcoalelor precedente *lipsa de simţ istoric*, dispoziţia de a vedea în toată istoria motive analoage cu acelea care determinaŭ viaţa omeniriĭ, timpul când se scrieaŭ operile. Astfel, pentru Herodot, de pildă, viaţa Barbarilor era numaĭ un grad inferior al vieţiĭ elenice şi nu vieţĭ cu totul deosebite. Pentru un om din veacul al XVIII-lea, începuturile entuziaste ale religiilor, sectarismul fervent şi sincer al neofiţilor era confundat cu setea de plăceriĭ şi de dominaţie, cu ipocrizia cucernică, de care eraŭ însufleţiţĭ în acel veac reprezentanţiĭ luĭ Dumnezeŭ pe pămînt. Acel mare cuvînt de credinţă al cruciatelor, acea indignare a omuluĭ convins de adevĕrurile creştinismuluĭ în potriva celor ce profanaŭ prin stăpînirea lor mormîntul Mîntuitoruluĭ eraŭ niște farse înscenate de călugăriĭ şarlataniĭ. Adînciĭ greşeliĭ, care fac din citirea operilor, pe care le diformează, o sarcină neplăcută şi iritantă. Fără o facultate de comprehensiune largă şi tolerantă nu poate exista un istoric vrednic de acest nume şi, deciĭ, spiritele înguste, oricât de puternice ar fi ele, nu sunt potrivite niciodată pentru studiĭ de această natură.

Acuma, când istoricul are faptul înaintea ochilor, întreg şi nefalsificat prin reminiscenţe de ale prezentuluĭ, îĭ rĕmâne să-l comunice altora prin scris.

Stilul în istorie a suferit dese variaţiĭ. Pentru a vorbi numaĭ de timpuriĭ maĭ apropiate, secolul trecut atribuia acestuĭ stil însuşiriĭ anumite de »demnitate«, care nu se maĭ cer de multă vreme. Istoria era încă numaĭ zugrăvitoarea eroilor şi aceştia apăreaŭ în coturnul neapărat pe scenă. Amĕnuntele care determină şi colorează figura personagiilor eraŭ înlăturate fără de milă. Vechea istorie nu cunoştea decât generalităţile maiestoase, caracteristicele solemne, declamaţiile grave şi stilul convenabil.

Cu totul altfel astăziĭ. Se preferă stilul nervos îmbrăcând fapte multiple, care trebue să fie înainte de toate caracteristice. Tradiţia retorică s'a păstrat numaĭ în acele ţĕriĭ ca Italia saŭ Spania. Umflătura se întîlneşte aiurea numaĭ în lucrările unor diletanţiĭ. Stilul e sobru, dar vioiŭ; caracterizarea bogată şi îndrăzneaţă.

Cum vedeţĭ, multe sunt condiţiile pe care trebue să le întrunească istoricul şi e greŭ să le întîlneştĭ reunite la acelaş om. De aceea nu toţĭ ceĭ ce scriŭ istorie sunt istoriciĭ. Pe lîngă aceştia sunt diletanţiĭ şi popularizatoriĭ care n'aŭ baza materială de nevoe saŭ nu supun la critică *proprie* izvoarele. Operile lor n'aŭ decât o însemnătate personală pentru ceĭ dintâĭ, educativă pentru ceĭlalţĭ. Din potrivă, rĕmân foarte utile lucrările acelora care lipsiţĭ de facultatea artistică, posedă însuşirile ce rĕmân. Aceştia sunt eruditiĭ, lucrătoriĭ harniciĭ, de a cărora muncă pregătitoare publicul întins nu-şĭ dă măcar seamă. Eĭ ajută sarcina viitoruluĭ istoric, prin temeliile obscure de clădiriĭ ce se va înălţa maĭ tărziŭ de către istoric, care şi el, la rîndul luĭ, nu poate fi complect, dacă nu e însuşĭ un erudit.

In rîndurile rare ale istoricilor nu poate pătrunde oriĭ şi cine. O folositoare viaţă intelectuală de erudit o pot trăi însă toţĭ ceĭ ce aŭ inteligenţă şi-şĭ simt dorinţa de lucru. De-ar eşi mulţĭ ca aceia şi dintre domniile-voastre.

N. Iorga.

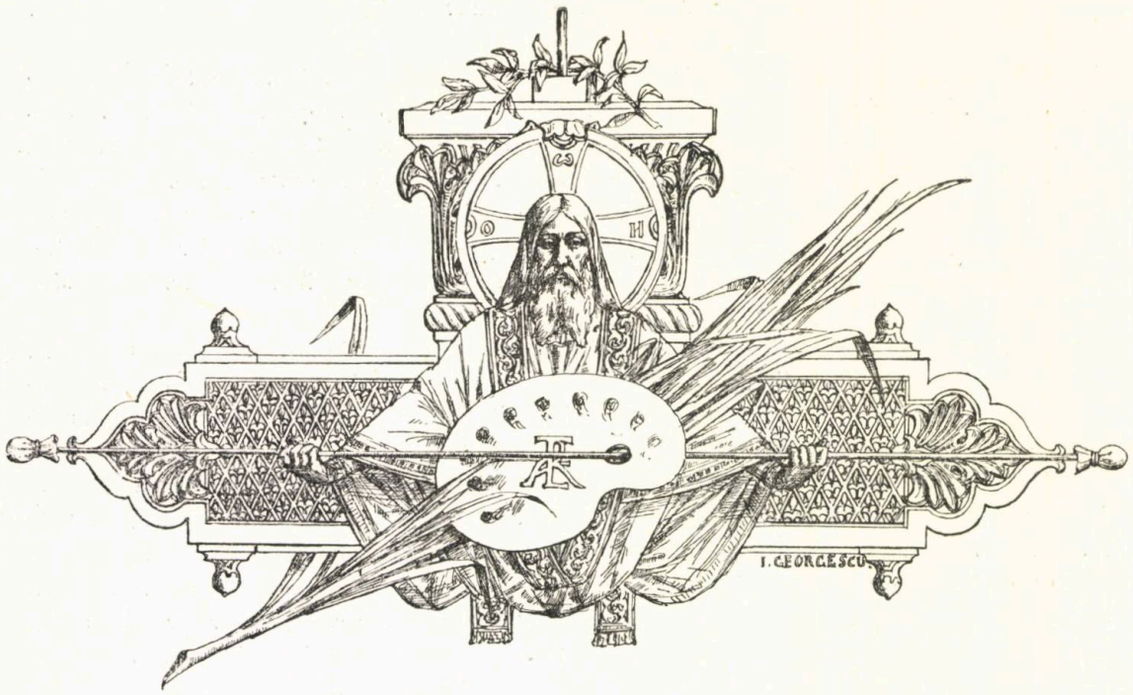

ISLANDA

NOTE DE CĂLĂTORIE

VI

Cunoştinţa instituţiunilor Islandeï, a vieţii sociale şi a obiceiurilor locuitorilor, ne arată totuşi cât de nedrepte sunt aceste asupriri şi continuă a prezenta sufletul islandez subt o lumină vie simpatică. Vom înfăţişa mai întăi pe Islandez subt nota luï cea maï caracteristică, mistică şi religioasă, schiţând organizarea bisericiï creştine în Islanda. Incă din mijlocul secoluluï XVI religiunea de Stat în Islanda e cea luterană. Cu numele Biserica islandeză se află subt autoritatea Episcopuluï din Reykiavik, dar în realitate maï mult subt aceea a guvernatoruluï din Islanda. Intreaga ţară e împărţită în 16 decanate-protopopiï. Decaniï sunt, în general, preoţi de parochiï, care maï aŭ şi misiunea d'a face şi inspecţiunï anuale prin parochie. Eï daŭ seamă prin rapoarte anuale Episcopuluï de felul cum şi-aŭ împlinit datoria. In toată Islanda sunt 141 de preoţi în momentul de faţă. Serviciul religios se face la ţară odată pe sĕptămână, Duminica ; dar sunt preoţi însărcinaţi cu slujba religioasă în douĕ saŭ treï parochiï şi, în cazul acesta, rîndul fiecăreï parochiï vine odată la douĕ saŭ treï Duminicï.

Legea permite congregaţieï să-şi aleagă singură pe preotul eï, afară de

cazul când autoritățile superioare aŭ de obiectat ceva asupra alesuluĭ saŭ aŭ de recomandat candidatul lor.

Preotul numit se confirmă de către decan, în fața întregeĭ eparchiĭ. Ceremonia consistă maĭ cu seamă dintr'un discurs în care decanul introduce pe noul preot în congregație, amintind virtuțile, caracterul și meritul luĭ sacerdotale; în acelaș timp noul numit e exortat să-și împlinească cu sfințenie datoria și să se facă vrednic de dragostea parohieĭ sale.

Cel maĭ ridicat salariŭ eclesiastic este al Episcopuluĭ, care are 7.000 coroane, iar dintre preoți cel maĭ bine salariat este acela din Reykiavik cu 3.700 de coroane. Funcțiunea de decan e, în general, onorifică. Veniturile parochiilor, care nu treceaŭ de suma de 523 de coroane, aŭ ajuns, în timpurile din urmă, prin ajutorul Statuluĭ la suma de 1.200 coroane pe an. Educațiunea cleruluĭ se face maĭ întâĭ în seminarul din Reykiavik, unde foștiĭ elevĭ aĭ liceuluĭ maĭ studiază încă doĭ saŭ treĭ anĭ.

Cursurile predate în acest seminar sunt exegesa saŭ comentariile nouluĭ și vechiuluĭ testament, teologia dogmatică, istoria eclesiastică, teologia pastorală și catechismul teologic.

Pastoriĭ din Islanda duc de obiceiŭ aceeașĭ viață de fermier, pe care o duc și ceĭlalțĭ locuitorĭ aĭ Islandeĭ; eĭ sunt niște oameni foarte demnĭ, sobri, tipurĭ și modele de moralitate, pentru care congregațiunile aŭ cel maĭ mare respect. Simțimîntul religios al islandezilor se manifestă maĭ în toate actele însemnate ale vieții lor: Când se naște un copil în parochie, tatăl se duce călare să aducă pe preot. Pastorul 'și împachetează îndată haina preoțească și vine tot călare la casa copiluluĭ. Ceremonia are loc în prezența tatăluĭ, a nașilor și a doĭ oamenĭ onorabilĭ din localitate ca martorĭ.

După citirea rugăciunilor prescrise, pastorul ia pe copil în brațe, întreabă pe naș̆ĭ ce nume vrea să dea copiluluĭ și zice: cutare, fiul cutăruia, te botez în numele tatăluĭ (își afundă mâna în apă și stropește fruntea copiluluĭ) și al fiuluĭ (o nouă stropire) și al Sf. Spirit (stropirea se repetă a treia oară). Apoĭ face semnul crucĭĭ d'asupra capuluĭ copiluluĭ, după care rostește un discurs către ceĭ de față pe care îĭ exortează să aibă grija de copil și să-l crească în adevăratele precepte ale creștinismuluĭ. Ceremonia se încheie prin o mică serbare. Când părinții copiluluĭ locuesc în vecinătatea uneĭ bisericĭ și vremea permite, botezul are loc la biserică.

Câteva zile în urmă, când muma poate eși cu copilul la biserică, un noŭ serviciŭ religios are loc: Pastorul (pentru mamă) mulțumește luĭ D-zeŭ că a acordat mameĭ să treacă cu bine pericolele nașterĭĭ, se roagă pentru conservarea copiluluĭ și exortează încă odată de pe amvon pe părinți să aibă grija de sănătatea fizică și de educațiunea copiluluĭ.

Confirmațiunea tinerilor este una din cele maĭ importante ceremoniĭ ale bisericĭĭ islandeze.

Încă din cea maĭ fragedă vîrstă, educația creștinească a copiilor e supraveghiată de familie și de către pastor; în fiecare iarnă, pastoriĭ vizitează pre la

anul nou toate casele parochieĭ şi examinează la citire, scriere, operaţiĭ elementare şi catechism, pre toţĭ copiiĭ, atât aĭ stăpînilor cât şi aĭ servitorilor; mulţumită acesteĭ solicitudinĭ din partea pastorilor şi familieĭ, se datoreşte faptul uimitor că nu se găseşte nicĭ un analfabet în toată Islanda.

Copiiĭ sunt ţinuţĭ să asiste la serviciul religios, ce are loc în Duminicele viitoare la biserica parochieĭ, pentru ca la urmă să fie catechizaţĭ de pastor în prezenţa întregeĭ congregaţiĭ. Aspra climă a Islandeĭ face adeseaorĭ ca riguroasa observare a acesteĭ practice să întîmpine marĭ dificultăţĭ. Dar copiiĭ a căror confirmare trebue să aibă loc fac toate sforţările să nu lipsească de la biserică.

E o interesantă privelişte să vezĭ pre pastor în biserică încungiurat de grupul credincios al tinerilor catechisaţĭ şi toate privirile congregaţieĭ întoarse spre dînşiĭ. Se consideră ca o necuviinţă de a se părăsi biserica înainte de examinarea copiilor. Ziua în care are loc confirmaţiunea e Duminica Rusaliilor. Cu 15 zile înnainte pastorul chiamă acasă la el pe toţĭ copiiĭ care aŭ împlinit 14 anĭ, îĭ catechiseşte cu maĭ multă stăruinţă ca nicĭodată, examinându-ĭ de maĭ multe orĭ pe zi.

Când găseşte pe un copil aşa de înnapoiat încât nu îndrăsneşte să-l confirme pe rĕspunderea luĭ, 'l trimite acasă spre a nu umili astfel pe părinţiĭ luĭ în ziua confirmaţiuniĭ. In Duminica Rusaliilor întreaga parochie e pe picior. Părinţiĭ confirmanţilor vin cu toţiĭ la biserică, lăsându-şĭ casele lor goale şi deschise : nu e nicĭ o teamă că vreun act imoral să se petreacă într'o zi aşa de mare. In deosebĭ, mamele copiilor, care trebuesc confirmaţĭ, aŭ grijă de a sosi înainte de ceremonie.

Dacă vreĭ să aĭ o adevĕrată dovadă de dragoste părintească, du-te în dimineaţa Duminiciĭ de Rusaliĭ la biserica islandeză, observă pe serioasa mamă cum s'a retras cu copilul eĭ la isvorul din spatele caseĭ parochiale spre a-l spăla, pieptăna şi îmbrăca cu haine de maĭ multe colorĭ, dar modeste, şi apoĭ ducêndu-l însăşĭ în biserică cu dragoste şi vorbe încurajătoare.

Copiiĭ sunt aşezaţĭ în semicerc împrejurul altaruluĭ de către sacristan după meritele lor. De multe orĭ s'aŭ vĕzut copiĭ săracĭ, dar maĭ bine pregătiţĭ, ocupând primele locurĭ, pe când, din potrivă, copiĭ de fermierĭ bogaţĭ eraŭ aşezaţĭ la urmă. Câtă influenţă asupra moralităţiĭ poporuluĭ islandez n'a exercitat această nepărtinire în rînduirea copiilor. Biserica se umple repede şi preotul apare în sutana de serviciŭ, sutana istorică, căcĭ este aceea pre care o purtaŭ în secolul XV călugăriĭ augustinĭ din ordinul cărora făcea parte Luter. Preotul se îndreaptă către altar, urmat de şirul de copiĭ, tot în ordinea meritelor. Apoĭ se urcă pe amvon, de unde adresează o predică congregaţiuniĭ prin care exortează pre ceĭ în vîrstă să dea celor maĭ tinerĭ exemplul moralităţiĭ. Reîntors la altar, adresează o a doua predică copiilor; le reaminteşte că acum vor intra şi eĭ în congregaţiune, că vor avea rĕspunderea conduiteĭ lor şi că trebue să se arate demnĭ în toate. Urmează examinarea confirmanţilor şi fiecare copil trebue să repete jurămîntul pe care cu 14 anĭ înnainte alţiĭ l-aŭ făcut în numele luĭ când l-aŭ botezat. Congregaţiunea se împrăştie şi ziua, poate cea maĭ memorabilă din viaţa unuĭ Islandez, se sfîrşeşte.

Celebrarea căsătorieĭ la biserică are loc după ce s'aŭ făcut strigările de

pastor din înălţimea amvonuluĭ în timp de treĭ Duminicĭ. In caz când s'a obţinut permisia civilă prin plata uneĭ micĭ taxe, nu se maĭ fac strigărĭ, şi atuncĭ tînĕra pereche poate opta între căsătoria la biserică saŭ acasă.

Căsătoria civilă e încă necunoscută în Islanda.

Căsătoria religioasă urmează în genere acelaş ritual ca în toate bisericile creştineştĭ, dar e cu mult maĭ simplă; partea substanţială a acesteĭ ceremoniĭ consistă şi de astădată într'o interesantă predică: Pastorul, care de cele maĭ multe orĭ cunoaşte pe tinerĭĭ de cununat încă din copilărie, începe prin a schiţa, în puţine cuvinte, evenimentele principale ale vieţiĭ lor trecute; le reaminteşte în mod părintesc, dar cu toată sinceritatea şi câteodată cu toată asprimea posibilă, toate notele caracteristice ale firiĭ lor, calităţile şi maĭ ales defectele; le arată în ce parte trebue îndreptată toată atenţia lor spre a se perfecţiona şi le arată toate neajunsurile câte pot resulta pentru căsătorie din erorile lor necorigiate; le face tabloul vieţiĭ în comun, a bărbatuluĭ şi a femeiĭ, şi le arată cum căsătoria trebue întemeiată pe sentimente reciproce, pe cunoştinţa maĭ ales reciprocă a caracteruluĭ unul altuia şi cum nicĭ o consideraţie de ordine străină sentimentuluĭ nu trebue să intervină în împlinirea actuluĭ celuĭ maĭ capital al vieţiĭ omuluĭ; dar le arată cum, pe de altă parte, simţimîntul este, în genere, ceva trecĕtor şi nu trebue întemeiat pre dînsul nimic, care să aibă o lungă durată; îĭ întreabă dacă se simt în stare să se ajute o viaţă întreagă; le expune privelişte a înfiorătoare a greutăţilor din cauza boalelor copiilor; întîmplările care aduc pierderea poziţieĭ sociale şi a averiĭ; dispariţia frumuseţiĭ fizice a femeiĭ şi infirmităţile unuia saŭ altuia, orĭ ale amîndurora la bĕtrâneţe, pierderea completă şi totală a bunurilor pămînteştĭ cu toate ororile mizerieĭ ce rezultă la ceĭ maĭ mulţĭ din lipsa lor, şi îĭ întreabă încă odată dacă în asemenea condiţiunĭ se simt în stare să se devoteze unul altuia vecĭnic; arată bărbatuluĭ în colorĭ severe toate greutăţile şi toate rĕspunderile de ordin material şi moral ce-ĭ incumbă, consolează pe femeie de suferinţele ce le va avea în căsătorie şi de devotamentul ce i-se cere din partea bărbatuluĭ, arătându-ĭ că în aceasta consistă tocmaĭ superioritatea eĭ, ca fiind înzestrată de Dumnezeŭ de la început cu darul de a se sacrifica spre a face pe om maĭ bun; sfîrşeşte prin a întreba pentru a treia oară şi cu maĭ multă stăruinţă încă pe tinerĭĭ logodiţĭ, dacă simt în adevĕr în sufletul lor altceva decât atracţia bunurilor trecĕtoare; dacă aŭ unul pentru altul, contra adversităţilor soarteĭ, un punct de reazim în nuntru, în sufletul lor, în adevĕrata dragoste şi iubire, în devotamentul de a-şĭ face necontenit concesiĭ reciproce pentru ducerea cu cinste şi în armonie a juguluĭ căsătorieĭ, aşa ca sufleteşte să nu formeze decât una şi aceeaşĭ fiinţă, cum şi isvorul vieţiĭ e unul şi acelaş, şi dacă şi a treia oară tinerĭĭ încă stăruesc să se unească unul cu altul, pastorul încheie binecuvîntându-ĭ şi zicênd: »fiindcă aceasta e voinţa voastră, vĕ cunun înaintea luĭ Dumnezeŭ şi a oamenilor«.

După serviciul religios urmează acasă o mare petrecere, la care sunt invitaţĭ cu câteva lunĭ înainte o mulţime de cunoscuţĭ şi care ţine până a doua zi către amiazĭ.

Administrarea Eucharistieĭ are loc odată pre an, în Duminica care urmează

Rusaliile, imediat după confirmaţie. Ceĭ care aŭ intenţia d'a se împărtăşi sunt chemaţĭ la biserică; înaintea serviciuluĭ de împărtăşire se spovedesc şi preotul îĭ sfătuieşte maĭ bine să se abţină de la împărtăşanie decât s'o facă nepreparaţĭ, adică cu inima neîmpăcată contra aproapeluĭ. Rugăciunile pentru bolnavĭ şi muribunzĭ sunt fixate de ritualul bisericesc, dar pastorul are în totdeauna grija prin predicĭ să arate anume că nu-ĭ de nicĭ un folos rostirea numaĭ mecanică a acestor rugăciunĭ, arătând cum numaĭ rugăciunile eşite din inimă sunt în adevĕr eficacĭ; în acelaş timp el nu uită să recomande drept credincioşilor să facă apel şi la un medic, a căruĭ îngrijire e şi maĭ eficace asupra maladiilor corporale.

Dacă boala e urmată de moarte, se chiamă pastorul şi ziua înmormîntăriĭ se fixează îndată. In acea zi, dis de dimineaţă, gropariĭ, vecinĭ d'aĭ mortuluĭ saŭ chiar membriĭ d'aĭ caseĭ, sapă în cimitir lîngă biserică o groapă adîncă de 2 m.; această operaţie, în timpul iernĭĭ, când pămîntul e tare îngheţat, e foarte anevoioasă.

Lopata şi sapa sunt lăsate d'asupra gropiĭ în formă de cruce spre a împiedica spiritele rele d'a pătrunde înăuntru. La jumĕtatea zileĭ procesiunea funebră îşĭ face apariţia. Un poneĭ merge în frunte purtând pe spinarea luĭ cosciugul strîns cu frînghiĭ şi ţinut în echilibru de oamenĭ care merg de amîndouĕ părţile. Corpul se aşează în biserică pe o ridicătură şi, când ora ceremonieĭ a sosit, pastorul intră în biserică, unde se găsesc persoanele în doliŭ şi toată adunarea întonează primul imn al înmormîntăriĭ. Pastorul îşĭ pronunţă discursul funebru, cosciugul e dus în procesiune şi depus în locaşul etern, toţĭ asistenţiĭ rînduindu-se în cerc în jurul mormanuluĭ de pămînt scos din groapă; în acel moment pastorul înaintează c'o lopată în mână, aruncă de treĭ orĭ pămînt asupra cosciuguluĭ şi zice la întăia dată: »din pămînt aĭ venit«, la a doa »în pămînt trebue să te 'ntorcĭ«, şi, 'n sfîrşit, »din pămînt te veĭ ridica iar«. Un al doilea imn funerar se intonează în tot timpul cât groparii umple groapa. Această ceremonie împlinită, congregaţia se întoarce în biserică, un al treilea imn se intonează de procesiune, după care toţĭ asistenţiĭ îngenuchiază în rugăciunĭ tăcute.

VII

Dar e timpul să facem cunoştinţa vieţiĭ islandeze din alt punct de vedere, decât din punctul de vedere religios, ceeace ne va da prilejul să admirăm alte douĕ personagie alăturĭ de personagiul simpatic şi venerabil al pastoruluĭ; vrem să vorbim de mama islandeză şi de medicul islandez.

Cu excepţia centrelor maĭ populate dintre fiorzĭ: Reykiavik, Isafjord, Akureyri, Seidisfjord, etc., etc., în tot 20 orăşele capitalele districtelor, nu există şcolĭ elementare în Islanda; primele noţiunĭ de citire, scriere, socoteală şi catechism, tot ce constitue aiurea instrucţia primară a copiluluĭ, sunt date acasă de către mamă. Bărbatul e prea ocupat cu ferma şi cu treburĭ zilnice, spre a maĭ avea vreme să se ocupe şi de partea intelectuală a copiilor. Am vĕzut cum necesităţile educaţiunĭĭ catechetice a copiilor impun pastorilor sarcina de a exercita

odată pe an, ca un fel de supraveghiere saŭ de control, asupra educaţiuniĭ primare. Singurele organizate în Islanda sunt învĕţămîntul superior şi ceeace am putea numi învĕţămîntul profesional saŭ special. Există în Islanda prin centrele maĭ marĭ câteva şcolĭ speciale pentru fete, unde viitoarele mame primesc o educaţie de menagiŭ.

Maĭ există câteva şcolĭ de agricultură, unde cursurile sunt pur practice. Maĭ există o şcoală de navigaţie în Reykiavik, şi tot aci se maĭ găseşte şi o şcoală secundară »latinschol«, unde se predă în limba islandeză: studiul limbiĭ materne, al limbilor daneză, engleză, franceză, germană, latină şi greacă; istoria, geografia, matematicele, ştiinţele fizico-naturale şi în mod facultativ desenul, cântul şi gimnastica. Absolvenţiĭ acesteĭ şcoale de gramatică, Gramerschol, care voesc să continue maĭ departe studiile, se duc să urmeze uniĭ cursurile Universităţiĭ din Copenhaga, alţiĭ rĕmân în Reykiavik şi urmează seminarul pentru preoţĭ, saŭ se înscriŭ la facultatea de medicină din această localitate. Cursurile medicale terminate, tinerii medicĭ sunt obligaţi să facă un an de practică prin spitalele de la Copenhaga. Sunt în tot 20 de medicĭ în Islanda, câte unul de district, şi singurul lor venit este suma modică ce le-o plăteşte anual guvernatorul, de 1.000 coroane plătibile în bancnote islandeze. Nu putem decât să avem cel maĭ mare respect şi să aducem toate laudele noastre acestor oameni braviĭ şi devotaţiĭ, care după studiĭ îndelungate, intră în serviciul public pentru o plată mizerabilă, spre a înfrunta nenumĕrate primejdiĭ şi aproape cu siguranţă că-şĭ vor scurta viaţa într'o ţară aşa de rĕŭ înzestrată de natură ca Islanda. Eĭ părăsesc casa lor pre vifore şi întuneric şi merg distanţe de 10, 14 ore călare saŭ pre jos cu zăpada până la genuchĭ prin munţĭ şi văĭ de lavă, căutând în drumul lor să se adăpostească în vreo văgăună a munţilor împotriva troienilor aduşĭ de cumplitele viscole şi rĕmânênd câte odată înmormîntaţĭ sub zăpadă. Nicĭ un interes nu 'ĭ mână, căcĭ în ţara săracă a Islandeĭ locuitorul maĭ ales din interior e cu desĕvîrşire sĕrac şi tocmaĭ ceĭ maĭ sĕracĭ dintre sĕracĭ aŭ maĭ multă nevoe de îngrijirea medicală. Chiar de ar voi familiile să rĕsplătească pe doctor pentru sacrificiul luĭ, nu ar putea-o face decât cu ce se găseşte maĭ bun în casa saŭ ferma bolnavuluĭ. Să adăugăm că numĕrul farmaciilor fiind cât se poate de restrîns în Islanda şi încă aflându-se toate în reşedinţele districtelor de lîngă fjorzĭ, medicii aŭ grije d'a purta cu dînşiĭ medicamentele trebuincioase bolnavilor.

VIII

Ne maĭ rĕmâne să îmbrăţişăm într'o privire generală multiplele manifestaţiunĭ ale vieţiĭ de toate zilele ale locuitorilor şi să schiţăm astfel, în trăsurĭ repezĭ, viaţa socială în Islanda. Urmărind pas cu pas pe Islandez în tot decursul anuluĭ, vom avea maĭ limpede ca orĭcând notele caracteristice ale feluluĭ de viaţă şi ale sufletuluĭ islandez. Să ne închipuim o fermă în care trăesc maĭ multe generaţiunĭ ale aceleiaşĭ familiĭ islandeze, în căsuţe construite de straturĭ succesive de turbă şi piatră, cu acoperişul de scânduri, cu ferestrele ermetic lipite în timpul

ierneĭ şi foarte rar deschise în timpul veriĭ. In luna Maĭ începe viaţa exterioară în Islanda; în acest timp oile îşĭ lăptează mieiĭ, mulsul oilor nefiind încă cunoscut în Islanda.

Prima ocupaţie a locuitorilor este de a aduna în cutiĭ, ce se pot deschide după voe la fund, gunoiul strîns de prin grajdurĭ, case, etc., în timpul ierneĭ, — a-l încărca pe spinarea poneilor şi a-l duce să-l depună în câmpiile ce vor să le îngraşe. In ziua următoare acest gunoiŭ e împrăştiat pre câmp şi lăsat câtva timp în bătaia vîntuluĭ şi a ploiĭ.

O a doua ocupaţie stă în tunderea oilor şi berbecilor, lâna tunsă primăvara fiind de cea maĭ bună calitate în Islanda. Toată energia persoanelor dintr'o fermă se concentrează în acest scop, de oarece oile închise în timpul ierneĭ se simt agitate la venirea primăveriĭ şi sunt greŭ de oprit d'a nu lua înnainte de tundere drumul munţilor.

Locuitoriĭ de prin fiorzĭ se ocupă în acest timp maĭ ales cu strîngerea de prin cuiburile Eiderilor a pufuluĭ şi a unuĭ mare numĕr din ouĕle lor.

In prima jumĕtate a luĭ Iunie oile sunt despărţite de mieiĭ lor: aceştia sunt mânaţĭ spre munţĭ şi lăsaţĭ să-şĭ găsească hrana în voie până la începutul toamneĭ; oile sunt păşunate toată vara împrejurul fermeĭ, după ce maĭ întâĭ s'a pregătit lâna pentru tîrg.

Tîrgul e format din maĭ multe staţiunĭ mercantile prin fiorzĭ. De la fiecare casă, caravane cu poneĭ încărcaţĭ se îndreaptă către tîrg, dar femeile şi copiiĭ rĕmân acasă. In drumul lor oameniĭ fac ocoluri spre a-şĭ vedea rudele şi prieteniĭ: este epoca socială prin excelenţă a vieţiĭ Islandezilor, epocă în care se fac schimburĭ de gîndirĭ, de complimente, de daruri. In timpurile de demult mijloacele de comunicaţie eraŭ puţine; porturile rare; distanţele de parcurs colosale; astăzĭ porturĭ numeroase se găsesc prin toţĭ fiorziĭ, distanţele de străbătut s'aŭ micşorat, şi totuşĭ sunt expediţiĭ de acestea mercantile, care pot dura până la 15 zile. La tîrg marfa se oferă importatoruluĭ străin, de cele maĭ multe orĭ un negustor danez, şi în schimb producĕtorul ia cele necesariĭ pentru viaţa sa, maĭ nicĭ odată banĭ. Din nefericire însă, trebue s'o spunem? — naiviĭ fermieriĭ aĭ Islandeĭ devin jucăria experimentaţilor negustorĭ străinĭ: productele de import sunt preţuite scump, pre când cele indigene pentru export sunt luate pe nimic. In general tatăl de familie se întoarce, ca să ne servim de expresia tristă, dar poetică a ilustruluĭ profesor Magnusson, căruia datorim toate aceste amănunte ce a binevoit să ne comunice personal, în general, tatăl de familie se întoarce de la tîrg »cu inima maĭ încărcată de grijĭ decât ponieĭ luĭ cu cele necesariĭ pentru viaţă«.

Când epoca tîrguluĭ a trecut, începe, în întâiele zile ale luĭ Iulie, strîngerea fînuluĭ. Bărbaţĭ şi femeĭ cosesc zi şi noapte, căcĭ sunt zoriţĭ, vremea poate să strice la tot minutul şi trebue ca fînul să fie adus cât maĭ în grabă subt acoperămînt. Această epocă este şi aceea a facereĭ brânzeĭ şi untuluĭ. O mică sĕrbătoare încheie primele ocupaţiunĭ ale veriĭ: se aduc rugăciunĭ de mulţumirĭ luĭ Dumnezeŭ, se fac prânzurĭ copioase. După cositul ierbeĭ bune începe cositul ier-

boĭ de prin mlaştinĭ, care poate să dureze până în Septemvre, dar nu trebue depăşită această dată, din pricina friguluĭ.

In Septemvrie, când orĭce cosit se termină, adevĕrate expediţiunĭ se organizează în căutarea şi adunarea turmelor ce aŭ rătăcit fără paznic în tot cursul verii, prin sĕlbăticia munţilor. In unele părţi ale ţĕriĭ, această readucere a turmelor e o afacere de peste o sĕptămână. Când se întoarce expediţia, mulţimea femeilor ĭĭ ese înnainte şi-ĭ face o primire entuziastă. Urmează o noapte de petrecere subt cerul liber, un fel de mică sĕrbătoare, la care iaŭ parte: femeile cu bărbaţiĭ lor, rude, prietenĭ, logodnicĭ. In acel timp paznicĭĭ staŭ împrejurul vitelor, deja doritoare de a se reîntoarce la munţĭ. In zorĭ de zi sunt închise într'un ţarc şi ziua următoare întreagă e întrebuinţată la marcarea turmelor; apoĭ vitele sunt îndrumate spre păşunele d'imprejurul fermelor respective.

Acum încep tîrgurile de toamnă, unde ţĕranĭĭ duc importatorilor străinĭ mieĭ pentru tăiere în schimbul celor necesariĭ pentru viaţă: d'abia îşĭ maĭ rezervă pentru casă câteva capete de oĭ; femeile sară carnea saŭ o afumă în bucătărie, carnea de oaie afumată fiind considerată ca o delicateţă în Islanda. Dar deja aspectul general al ţĕriĭ începe a se arăta iernatic; toate păsĕrile călĕtoare aŭ plecat, linia de zăpadă se lasă tot maĭ jos de pe munţĭ, călĕtoria prin locurile îngheţate devine tot maĭ anevoioasă şi o stare de stagnaţie generală se iveşte cu repedea scurtare a zilelor şi lungimea nopţilor. Viaţa din afară e înlocuită cu viaţa din năuntru; e vremea meseriilor casnice şi a educaţieĭ copiilor; familia se stringe toată în camera de dormit, comună tuturor aĭ fermeĭ şi care slujeşte şi de şezătoare. Când se întunecă, întreaga suflare aţipeşte, apoĭ se aprind lămpile şi fiecare îşĭ reia lucrul sĕŭ; femeile gătesc bucate, instruesc copiiĭ, torc saŭ ţes. Materia ţesută se vopseşte şi una de ocupaţiile de căpetenie ale femeiĭ e d'a face haine tuturora aĭ caseĭ înainte de sosirea primăveriĭ. Bărbaţiĭ lucrează alăturĭ de dînsele şi, în mijlocul acesteĭ ocupaţiĭ generale, o infuzie de plăcere se strecoară în inimele tuturor prin citirea cu glas tare în mijlocul odăiĭ a bucăţĭ din vechea istorie a şefilor ţĕriĭ — »Saga« — saŭ prin cântatul baladelor descriptive ale eroilor — faimoasele »Rime».

Tabloul e interesant de vĕzut: femeile şi fetele la roata de depănat, de o parte a odăiĭ; bărbaţiĭ de partea cealaltă, scărmănând lâna, făcênd la ciorap, fabricând linguri saŭ cutiĭ pentru praful de puşcă, etc., etc., pre când sub lampa din mijloc stă aşezat cititorul de Sagas: rar, fără greşeală, adesea cu o mică emfază, spune conţinutul cărţiĭ, urmărit maĭ cu seamă de fetele tinere. Aşa petrec eĭ până la ultimul act al zileĭ, care e mulsul vacilor. Ziua se încheie cu prânzul de seară, când luceafărul le arată că e 8 ore. Atunci aŭ loc devoţiunile familieĭ: un imn, o scurtă cuvîntare religioasă din partea şefuluĭ familieĭ, o recitare comună de rugăciunĭ, explicarea vreunuĭ verset din Biblie.

Hrana principală a ţĕranilor în timpul iernii consistă din orez cu lapte, supă cu carne, miel sărat saŭ afumat, morua şi requinĭ uscaţĭ, cârnaţĭ de mieĭ şi de balenă; lapte foarte acru, unt proaspĕt şi sărat, pâine, puding negru făcut din sânge de miel şi făină, cârnaţĭ de ficat, cap de miel şi măruntaie fierte în

lapte acru, lapte de vacă. In timpul verii se adaogă peşte de apă dulce, păstrăvĭ, laxĭ, bucate făcute cu lapte proaspĕt şi câteva cereale importate: orez, grâŭ, ovĕz, etc.

Viaţa, în general, e de o mare monotonie în Islanda în tot timpul iernii; cu toate astea nu lipsesc oarecare elemente de varietate; prin centrele maĭ populate, baluri şi întruniri, serate muzicale, conferinţe; pre la fermele maĭ isolate: jocurĭ de cărţi, pretutindeni mersul cu patine enorme de lemn, Ski, câte odată cu sania; priveliştea maĭ ales a fenomenelor măreţe ale naturii, printre care cine poate uita când e vorba de o ţară polară aurorele boreale? Toţi membrii uneĭ familiĭ se strîng lîngă fereastră saŭ privesc de afară fenomenul ceresc, măreţ, ce-şi anunţă apariţia: la orizont — spre Groenland — cerul maĭ întâĭ de un albastru curat începe să se întunece, un fel de vĕl nebulos se urcă încet spre a atinge o înălţime de 8—10°; culoarea acestuĭ segment obscur trece cu încetul de la negru la violet; dincolo de dînsul stelele se vĕd ca printr'o ceaţă deasă, apoĭ ceva maĭ târziŭ pre marginele segmentuluĭ apare un arc maĭ larg, maĭ întâĭ alb, maĭ pre urmă galben, dar neîncetat cu o lumină strălucitoare; — câte odată partea de nord întreagă a bolţiĭ cereştĭ apare ca acoperită în flacărĭ, cu toate culorile, cu toată mişcarea, cu toată splendoarea unuĭ vast incendiŭ. Cerul întreg e agitat; un fel de ferbere universală, o continuă schimbare de forme, o azvîrlire neîncetată de raze şi de culorĭ de lumină.

IX

Am căutat în această dare de seamă să schiţăm atât de exact, cât amintirile şi puterile ne-aŭ permis, impresiile noastre de călĕtorie în Islanda; povestirea noastră cuprinde, o recunoaştem, multe lacune şi imperfecţiunĭ, dar orĭcât de imperfectă ar fi o descriere de călĕtorie, ea conţine priveliştea chiar a vieţiĭ, conţine date personale; cine a călĕtorit, ştie deosebirea de impresie ce există între vederea proprie a uneĭ ţĕrĭ şi între notiţele chiar numeroase şi exacte ce a cules în privinţă-ĭ din manualele de geografie; orĭcât de imperfectă ar fi povestirea noastră, ea are avantagiul d'a fi o povestire personală şi sinceră.

Dar vederea proprie a uneĭ ţĕrĭ e importantă maĭ ales prin elementele de comparaţie de tot felul ce sugeră minţiĭ călĕtoruluĭ. Omul îndepărtat în spaţiŭ, întocmaĭ ca omul îndepărtat în timp, are calităţile şi defectele luĭ pe care vizitatorul nu se poate împiedica de a le apreţia, de a le pune alăturĭ cu acelea ale semenilor din patria sa. O pagină de geografie are învĕţămintele eĭ ca o pagină de istorie.

Concluzia naturală care rezultă din descrierea noastră este deosebirea fundamentală, contrastul izbitor ce există între natură şi om în Islanda. O ţară plină de ghiaţă, de foc, de pustietate, izolată de lumea veche şi de lumea nouă, o ţară cu un climat aspru şi foarte variabil,—care consideră ca o glorie a eĭ şi ca o minune pre ceĭ treĭ frasinĭ din Abuseyri; o ţară în care prăpăstiĭ, stâncĭ, lave, opresc aproape orĭce stabilire de comunicaţie: iată insula noastră. In această ţară in-

grată şi severă omul a găsit mijlocul să fie bun; aci trăiesc fiinţe ca *pastorul*, *medicul* şi *mama* islandeză. Am vĕzut pe cel dintăĭ împachetându-şĭ repede sutana luĭ, încălecând pre poneĭ, străbătênd în gheţurĭ şi pustiĭ spre a binecuvînta pe un noŭ născut, spre a administra Sf. Eucharistie unuĭ muribund; l-am vĕzut supraveghiând creşterea copiilor, încurajând pre ceĭ săracĭ saŭ slabĭ; am vĕzut pe medicul islandez făcênd studiĭ îndelungate, mulţumindu-se c'un tratament infim, ducênd, pe aceleaşĭ gheţurĭ şi pustiĭ ca şi pastorul, câte odată cu riscul vieţiĭ luĭ şi într'un scop cu totul dezinteresat, îngrijirĭ şi medicamente bolnavilor; — am vĕzut pe mama islandeză lucrând fără preget pentru familia eĭ şi dând copiilor sĕĭ o învĕţătură şi o creştere pre care guvernămîntul islandez nu-şĭ permite luxul d'a li-l da de o camdată.

Om bun, natură rea, iată întăia mare caracteristică a Islandeĭ. S'ar părea chiar, că pe mĕsură ce natura se înrĕutăţeşte în Islanda, şi printr'un contrast vrednic de admirat, omul se îmbunĕtăţeşte tot maĭ mult.—Se ştie în adevĕr că, pe vremea colonizăreĭ Islandeĭ, Valea Tingvaleĭ era o vale înfloritoare, şi de jurul împrejurul platouluĭ, undĕ se întrunea Altingul, se întindeaŭ păşiunĭ grase, populate de nenumĕrate vite marĭ şi micĭ. Dar, în acelaş timp, pedepse groasnice, la care eraŭ supuşĭ vinovaţiĭ, ne daŭ ideĭ îngrijitoare şi despre starea sufletească a celor care aŭ inventat acele pedepse şi despre starea sufletească a acelora cărora li se aplicaŭ: Criminaliĭ eraŭ daţĭ la fiarele sĕlbatice, afundaţĭ în apă ce colcăe, traşĭ în ţeapă, arşĭ saŭ jupuiţĭ de viĭ. Unĭĭ mutaŭ semnele hotarelor: eraŭ îngropaţĭ până la gît şi capul sdrobit de un plug cu 4 caĭ ce lucra pămîntul peste eĭ. Alţiĭ daŭ foc pădurilor: eraŭ arşĭ de foc. Jupuitorilor de arborĭ li se ţintuiaŭ măruntaele pre arborĭĭ chinuiţĭ. Mamele ce-şĭ omoraŭ copiiĭ eraŭ cusute într'un sac şi asvîrlite în lacul din mijlocul Almanagjeĭ. — Astăzĭ crimele sunt foarte rarĭ în Islanda şi procedura pentru pedepsirea vinovaţilor e complicată.

In toată Islanda se găsesc în momentul de faţă patru închisorĭ, toate goale; ba trebue să mărturisim că în cea din Reykiavik se găsesc doĭ străinĭ.

— Ce învĕţămînt putem scoate de aci? Un învĕţămînt general, că pastorul islandez, medicul islandez, mama islandeză, sunt fiinţe rarĭ pre pămînt şi modele de imitat.

Un al doilea învĕţămînt maĭ puternic şi maĭ propriŭ ţĕrĭĭ noastre se degajează din cunoştinţa naturĭĭ şi a omuluĭ în Islanda.

Când deschizĭ istoria poporuluĭ islandez, eştĭ surprins de marea asemĕnare ce există între suferinţele de tot felul ce a trebuit să îndure indigeniĭ şi între acelea ce din nefericire aŭ avut să le îndure în toată vremea ţĕranĭĭ noştri. O scurtă epocă de independenţă inaugurează istoria Islandeĭ. Dar din momentul în care Islandeziĭ avură a face cu Norvegieniĭ şi Daneziĭ, neîncetate abuzurĭ de putere, legĭ străine asupritoare puseră capĕt libertăţiĭ, desvoltărĭĭ şi fericirĭĭ lor de odinioară. Incursiunĭ străine se adăogară acestor nenorocirĭ. — Incă din secolul al XIV-lea, piraţiĭ englezĭ, stabiliţĭ în archipelagul Vestmannaeyor, îşĭ făcură apariţiunea lor pre coaste, jefuiră biserică, prădară cu neomenie pre locuitorĭ, le insultară femeile, îĭ decimară saŭ îĭ duseră în robie. In prima jumĕtate a secoluluĭ

XVII-lea, piraţii din Berberia năvăliră în insula principală a archipelagului Vestmann, robiră pre o parte din locuitori, masacrară pre ceĭ care li se opuseră. Aceste evenimente caracteristice ale istorieĭ Islandeze nu sunt necunoscute istoriculuĭ român; aĭ zice istoria poporuluĭ nostru, transportată în trăsăturile eĭ principale pre pămîntul Islandeĭ. Epoca de independenţă ce inaugurează istoria insuleĭ e scurta epocă ce se întinde în istoria noastră de la fundarea principatelor până la invaziunea otomană. Stăpînitoriĭ islandezilor şi năvălitoriĭ de tot felul ne fac să ne gîndim într'o oarecare măsură la Turcii, Tătarii noştri; foametea, epidemiile, ostilităţile naturale de tot felul, sunt acelea despre care ne vorbesc la tot pasul cronicariĭ noştri, saŭ pe care le descriŭ călătoriĭ care aŭ visitat provinciile noastre.

Intocmaĭ ca la noĭ, flagelurile naturalĭ şi omul şĭ-aŭ dat mâna ca să năpăstuiască pre bieţiĭ locuitorĭ aĭ Islandeĭ.

Dar o deosebire mare desparte pe locuitoriĭ fermelor islandeze de plugariĭ noştri, şi aci începe învăţămîntul cel mare. Pe când calamităţĭ de tot felul se abăteaŭ asupra ţăranuluĭ nostru, o natură pitorească şi bogată părea că-l favorizează, pe când natura sălbatică şi aspră a Islandeĭ se adăoga cu greutatea ei puternică în balanţa calamităţilor Islandezuluĭ; jefuit şi năpăstuit de semenĭ, pămîntul nefertil al Islandeĭ refuza a veni în ajutorul locuitorilor; asuprit de oamenĭ, omul nu-şĭ putea căuta aci un refugiŭ în sînul naturiĭ. — Pe când Norvegieniĭ şi Daneziĭ întindeaŭ supremaţia lor în insulă; pe când negustoriĭ străinĭ de prin fjorduri exploata bunătatea sufletească şi naivitatea Islandezilor, gheţariĭ îşĭ întindeaŭ de toate părţile domeniul lor, iar vulcaniĭ acopereaŭ cu fluviile lor de lavă văile fertile de odinioară ale ţăriĭ. Şi totuşĭ omul a ştiut aci să-şĭ găsească mulţumirea luĭ, căcĭ a ştiut să profite, în marginele puteriĭ omeneştĭ, de puţinele avantagiĭ ce i le oferea natura.

Secretul mulţumiriĭ de totdeauna a omuluĭ residă în conştiinţa buneĭ întrebuinţărĭ a facultăţilor şi forţelor luĭ, — în activitate. Subjugat la început de natură, omul a trebuit să se gîndească la singurul mijloc cu putinţă de a trăi, şi care era de a subjuga natura. Totul e utilizat în Islanda şi am văzut cum în tot decursul anuluĭ omul ştie să-şĭ măsoare şi să-şĭ întrebuinţeze timpul. Nicĭ gerurile cele aspre şi îndelungate, nicĭ nopţile cele lungĭ ale ierneĭ nu-l împedică de la muncă; am văzut pre locuitoriĭ islandezĭ lucrând în ferme la lumina lămpiĭ; mamele şi fetele tinere de o parte, bărbaţiĭ de alta la şezătoare în jurul cititoruluĭ entuziast al epopeelor naţionale. Vara îĭ găseşte predispuşĭ şi pregătiţĭ pentru lucru, cu vestminte şi cu unelte noŭe,—iar copiiĭ aŭ învăţat să citească. O mare tristeţă te coprinde când, de la contemplarea vieţiĭ harnice şi liniştite a fermierilor islandezĭ, gîndul ţi se întoarce în spre felul de viaţă din timpul ierneĭ al sătenilor noştri. — La noĭ am putea zice contrariul de ceeace am constatat în Islanda. Omul pare a se arăta nevrednic de natura îmbelşugată şi binevoitoare. In decursul lunguluĭ anotimp al ierniĭ, orĭce activitate amorţeşte la ţară; nicĭ o industrie casnică nu ocupă pe om, săteanul îşĭ cheltueşte micele luĭ economiĭ ale muncĭĭ luĭ de peste vară; numaĭ viaţa rea a bărbatuluĭ şi femeeĭ şi nu-

maĭ viţiul progresează. Dar nu suntem oare peste mĕsură de severĭ, judecând astfel pre ţĕranul nostru? Şi oare are dînsul vina inerţieĭ şi a viţiilor la care se dedă în timpul iernii? Ignorant, fără direcţie, devenit neîncrezĕtor prin toată istoria trecută a neamuluĭ nostru, nu trebue să-ĭ vină oare din altă parte îmbunĕtăţirea? Şi rĕspunderea nu cade oare de drept asupra altora? Dar poate nu trebue să învinuim pre nimenĭ. Ţara noastră nu are libera conducere a destinelor eĭ decât de câteva deceniĭ, şi progresele ce am realizat în multe direcţiĭ sunt deja uĭmitoare. Acest progres nu se poate opri aci; el trebue să înainteze tot maĭ mult şi să pătrundă din ce în ce maĭ adînc în toate stratele naţiuniĭ. El se va realiza pe deplin numaĭ atuncĭ când vor profita de dînsul ceĭ ce-l întreţin de fapt cu baniĭ şi munca lor . . . . . .

R. Novian.

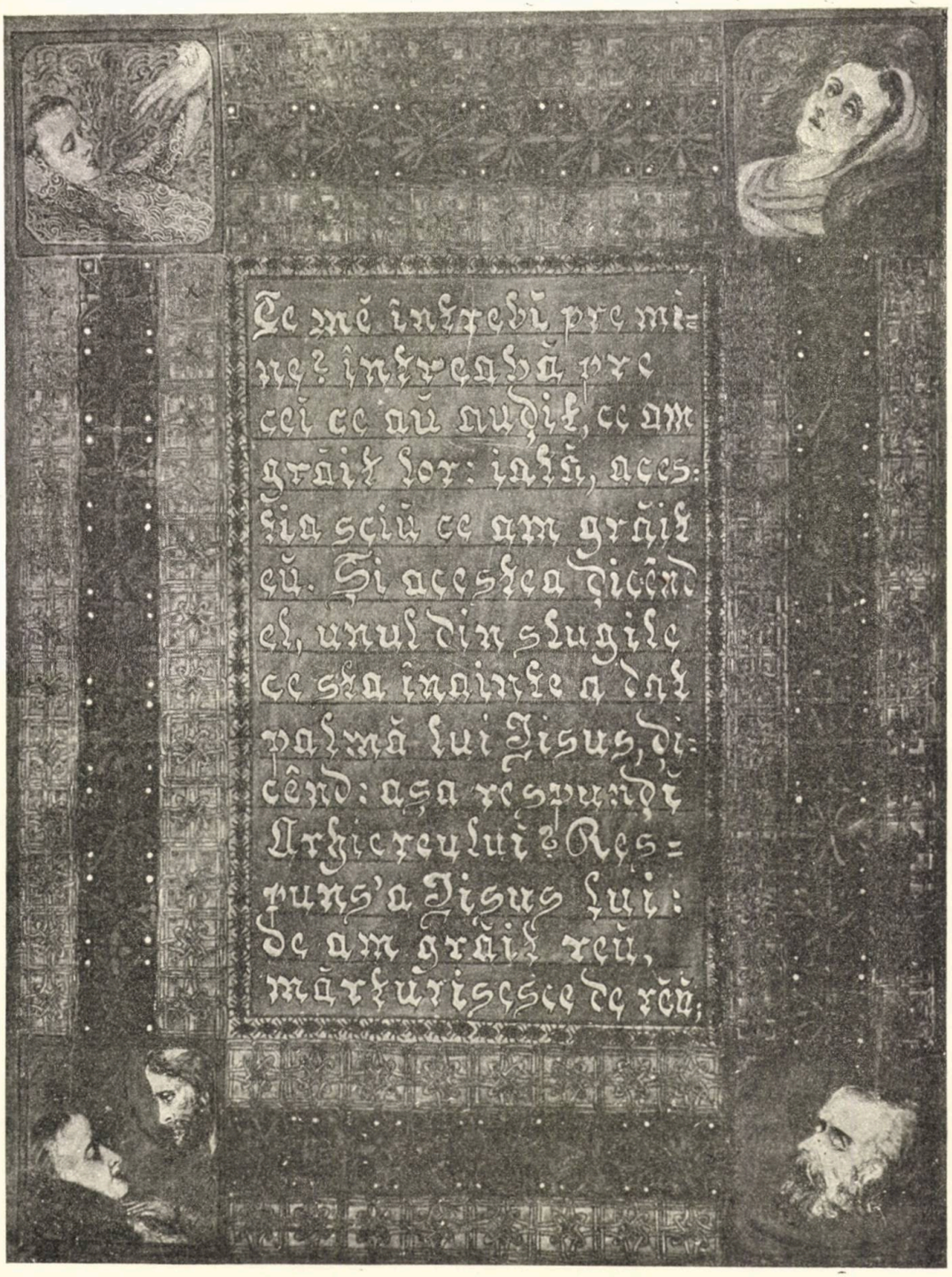

Pagina 22 din Evangelia Curţeĭ de Argeş

STATUA LUI BALZAC DE RODIN

I

O operă de artă a luĭ Rodin a fost totdeauna un eveniment artistic. Chipul de a interpreta o creaţie artistică sculpturală aşa de personal al luĭ Rodin, măestria talentuluĭ sĕŭ aşa de original şi viguros, aŭ oprit totdeauna atenţia nu numaĭ a acelora care se ocupă de artă, dar chiar şi pe a mareluĭ public, aşa de naiv, vanitos şi sugestionat de spusele gazetelor, faţă de care Rodin, din fericire, a avut puţină trecere.

In salonul din »Champs de Mars«, 1898, A. Rodin a expus statua în ghips a mareluĭ şi pătrunzĕtoruluĭ romanţier Balzac. E, decĭ, un eveniment relativ vechiŭ în acest domeniŭ al arteĭ, aşa de năvălit de imensul numĕr al producţiunilor artistice, dar cu toate astea statua luĭ *Balzac de Rodin* va fi totdeauna un eveniment la ordinea zileĭ, căcĭ înseamnă o pagină valoroasă în istoria artelor, populată de atâtea creaţiĭ efemere în ultimele deceniĭ. Rar operă de artă să fi făcut maĭ mult sgomot şi să fi dat maĭ mult de gîndit; discuţiile artistice provocate de ea vor însemna, fără îndoială, un capitol de seamă în studiul filozofieĭ arteĭ, câmp încă plin de aride şi dificile probleme de rezolvit. Cât era expusă la salon, primul vizitator se îndrepta spre ea şi făcea un contrast curios mulţimea grămădită în jurul opereĭ luĭ Rodin cu rariĭ şi disparaţiĭ vizitatorĭ ce defilaŭ alene prin faţa celorlalte marmure şi statuĭ rînduite pe imensa suprafaţă a galerieĭ maşinelor. Contrastul ţi se părea şi maĭ isbitor şi interesant în acelaş timp, când îţĭ puteaĭ da seamă de sugestiva atitudine a luĭ Balzac, ce din înălţimea geniuluĭ sĕŭ privea cu dispreţ mulţimea care cerca să-l privească, admire saŭ ocărască la picioarele socluluĭ pe care statua luĭ era ridicată. Gîndirea, opera întreagă a luĭ Balzac, viaţa luĭ nu respiră oare aceeaşĭ atitudine despreţuitoare pentru mulţimea de fantoşe, manechinurĭ saŭ creaturĭ cîrmuite de patimĭ, pe care le-a sintetizat şi observat aşa de bine în pătrunzĕtoarea sa operă, botezată cu ironicul epitet de »Comedia omenească?« Sculptorul, un suflet de adevĕrat literat, a vrut să redeie viaţa intelectuală acestuĭ gînditor, a căruĭ operă se va perinda încă mult în vremea secolelor, a vrut

să-ĭ deĭe aceeaşĭ atitudine ironică şi despreţuitoare ca acea avută în viaţă; iar publicul de astăzĭ, ca şi acela din vremea luĭ Balzac, n'a putut decât să se revolte sub privirea mîndră a autoruluĭ luĭ »Marcadet«, care pare că le spune: »Sunteţĭ niște păpuşĭ!«

Tot ce canalia de stradă saŭ mondenă putea concepe, tot ce invidia, ura putea inspira ca rĕutăţĭ şi critice, tot ce hrănea ca murdărie sufletele *marĭ* ale sculptorilor şi pictorilor de talent, criticĭ de artă, diletanţĭ competenţĭ şi literatorĭ, nicĭodată n'aŭ fost spuse şi scrise cu atâta cruzime ca cu ocazia criticiĭ luĭ Rodin. In acelaş timp, contrast ciudat, rar s'a pomenit un entuziasm maĭ înflăcărat, maĭ aprins, o admiraţie maĭ activă şi maĭ sinceră decât în această ocazie. S'a scris mult şi se scrie încă; s'a discutat foarte mult şi s'a petrecut maĭ ales ca nicĭodată pe seama uneĭ aşa frumoase lucrărĭ de artă; vreme multă conversaţiile părăsiseră banalul dicton al vremiĭ pentru a lua ca motiv cestiunea statueĭ luĭ Balzac. Polemica e prea de seamă pentru a merita a fi trecută subt vedere, maĭ ales că trecênd vreme multă de atuncĭ o judecată maĭ imparţială e maĭ uşor de făcut, cunoscênd şi laudele şi injuriile aduse.

Iată în câteva vorbe tot istoricul. *Societatea oamenilor de litere* din Paris însărcinase pe Rodin în 1891, la moartea luĭ *Chapu*, cu executarea unuĭ monument luĭ Balzac, cu fondurile strînse prin subscripţie publică. Din cauza prea încetuluĭ mers al lucrărilor, »Societatea oamenilor de litere«, în Noemvrie 1894, a voit să retragă comanda luĭ Rodin; o violentă campanie de presă a reuşit de abia a asigura artistuluĭ liniştea necesară pentru crearea uneĭ opere »demnă de Balzac, demnă de artist el însuşĭ«, cum spunea Rodin în scrisoarea publică adresată societăţiĭ. Nouĕ intrigĭ aŭ cercat să înlocuiască comanda adresată luĭ Rodin prin monumentul expus în salonul din 1896 şi datorit luĭ *Marquet de Varrelot*, care figurase pe Balzac printr'un sfinx egiptian aşezat în clasică poziţie. In salonul din 1898, Rodin expune, în sfîrşit, pe Balzac al sĕŭ, după ce făcuse o seamă de schiţe; aşa Roger Max spune că primul sĕŭ proiect figura pe Balzac într'o atitudine de reflexiune, avênd mâinile încrucişate pe piept, iar o altă machetă ulterioară figura pe autorul »Comedieĭ omeneştĭ« stând în picioare lîngă o masă, pe care se găseaŭ documente diverse, iar în mâna dreaptă avea un manuscript. Noua şi definitiva figuraţie a nemulţumit pe majoritatea celor pricepuţĭ în ale arteĭ, şi imediat, după deschiderea salonuluĭ, la 9 Maĭ 1898, comitetul »societăţiĭ oamenilor de litere« a votat următorul ordin de zi: »Comitetul societăţiĭ oamenilor de litere are datoria şi părerea de rĕŭ de a protesta contra schiţeĭ pe care d. Rodin o expune la salon şi în care ea refuză a *recunoaşte* statua luĭ Balzac«. Protestărĭ, polemice numeroase aŭ avut loc; admiratoriĭ luĭ Rodin i-aŭ oferit chiar un banchet. Incât priveşte statua, Rodin n'a voit a urmări pe cale judiciară societatea oamenilor de litere, care, din momentul ce se încredinţase talentuluĭ sĕŭ, în baza contractuluĭ făcut, era obligată să o primească. Măgulitoare propunerĭ i s'aŭ făcut valorosuluĭ artist; de-o parte admiratoriĭ şi prietenĭ sĕĭ, în numĕr de aproape 250, strînseseră fondurile necesare pentru a cumpĕra modelul, să o toarne în bronz şi să o ridice pe una din pieţele Parisuluĭ, iar de altă parte un mare industrial, *Pellerin*, a vroit să cumpere statua pentru a o expune în parcul sĕŭ de la Hevilles. Rodin, printr'o scrisoare datată din 9 Iunie 1898, mulţumind ofertelor aduse, manifestă părerea de a rĕmâne singurul posesor al opereĭ sale.

Merita o asemenea apreţiare din partea »Societăţiĭ oamenilor de litere« statua luĭ Balzac? Când m'am dus la salon în prima oară, era atâta lume în jurul operilor luĭ Rodin că mĭ-a fost peste putinţă de a observa ceva; m'am întors de atuncĭ de câte orĭ am avut un minut liber şi observând de aproape statua luĭ Balzac, cât maĭ ales apreţierile aceluĭ public mărginit ce defila prin faţa statueĭ, mĭ-am putut forma o convingere personală, constatând cu durere cum se judecă de lume o operă de artă, creată cu truda atâtor anĭ de emoţiĭ. Citisem în ajunul ducerĭĭ mele la salon indignaţia luĭ J. Rameau, care scria: »Dacă ar voi să se asculte de modesta mea voce, ar trebui să se grăbească a se ridica această statuă mirobolantă a luĭ Balzac. Ar trebui să fie pusă pe un piedestal foarte înnalt, ca să fie vĕzută din depărtare, şi după acest mulagiŭ să se toarne un bronz indestructibil, pentru ca secolele viitoare să ştie la ce grad de aberaţie mintală am ajuns la sfîrşitul acestuĭ secol«.

Orĭcine cunoaşte opera cu adevĕrat originală a luĭ Rodin, nu putea să fie surprins de noua luĭ creaţie; aceeaşĭ tendinţă de a intelectualiza figurile şi grupurile cioplite în marmură şi care aŭ o

viaţă reală sunt dăltuirea măestrită a luĭ Rodin, aşa că spusele luĭ Jean Rameau, saŭ ale altor criticĭ de talia mediocruluĭ poet, par cu atât maĭ naive cu cât sunt parisianĭ, cu cât aŭ avut şi aŭ zilnic ocazia de a cunoaşte operile luĭ Rodin. Admirabilul cap de femeie din Luxemburg, ce plin de viaţă şi expresiv este! Marmura e vibrantă, palpită, şi aşa cum rĕsare dintr'un soclu de-abia atins de daltă acel drăgălaş cap de femeie, e cea maĭ frumoasă făptură şi maĭ vieţuitoare din câte s'aŭ fost sculptat în marmură. Idealul grec cu liniile luĭ senine, cu teza plasticităţiĭ exclusive în sculptură, nu maĭ poate fi suficient sculpturiĭ moderne; artistul frămîntat de o viziune care-ĭ cere viaţă, nu se poate mulţumi de ansamblul simetric al unor liniĭ ce încadrează o plasticitate, fie ea cât de frumoasă; el are nevoe de o licărire de viaţă, de expresie. Şi Rodin a înţeles această nouă tendinţă a sculpturiĭ; el a făcut să trăiască marmura, să fie însufleţită de patimile şi aleanurile noastre. Fie în »*Les Bourgeois du Calais*«, fie în monumentul luĭ *Claude Lorrain* de la Nancy, fie în »*Saint-Jean-Baptiste*« din Luxemburg, fie în busturile luĭ *V. Hugo*, *Dalon*, etc., fie în metaforele luĭ sculptate cu atâta suflet de vizionar, cum e de pildă »*Visul vieţiĭ*«, acea admirabilă capo-d'operă, Rodin pretutindenĭ e acelaş ca şi în Balzac, un observator, un gînditor. Sculptura pentru dînsul nu se reduce numaĭ la faptul de a fi socotită ca o artă decorativă, ci ea, pe lîngă acea plasticitate ce ne odihneşte ochiul, trebue să exprime o stare sufletească, o emoţie, o idee. Prin însăşĭ natura eĭ, prin prezenţa reliefuluĭ, sculptura se apropie maĭ mult de viaţă, şi atuncĭ pentru ce n'ar respira-o maĭ mult, saŭ cel puţin tot atât ca şi o acuarelă saŭ pictură? Priviţĭ ochiĭ unuĭ bust al luĭ Rodin, al luĭ Victor Hugo de pildă, saŭ al bustuluĭ femeieĭ din Luxemburg (muzĕŭ), şi veţĭ vedea ce licărire curioasă aŭ când sunt priviţĭ de departe; ochiĭ luĭ Victor Hugo spun ceva, oglindesc acea imaginaţie demnă de poveste, acea concentrare delicată, superficială de a prinde din coloritul unuĭ azur o emoţie, din apusul unuĭ soare subiectul uneĭ poeme. Ochiĭ femeieĭ din Luxemburg îţĭ sugeră extazul dulce al uneĭ clipite de reflexiune femenină; subt sensaţia unor capriciĭ saŭ dorinţe, ochiĭ aceia parcă vor să desluşească ceva din aiuritul melancolic al extazuluĭ. »*Le Baiser*«, grupul expus anul trecut la salon, în acelaş timp cu statua luĭ Balzac, ce trăit şi sugestiv era! S'a spus cu drept că nu era nicĭ un centimetru pătrat neexpresiv din acest grup. Atitudinea crispată a omuluĭ, buzele ce se unesc cu atâta farmec, cât şi înlănţuirea aceea pătimaşă, bolnavă a corpurilor lor, traduc sensaţia nesfîrşit de dulce a unuĭ adevĕrat sărut, un sărut al unor îndrăgostiţĭ. Era o poemă grupul luĭ Rodin! Privit maĭ mult, gesturile senine ale celor douĕ corpurĭ luaŭ viaţă şi pătimaşa strîngere în braţe respira voluptatea şi seninătatea unuĭ lung şi nesfîrşit sărut. Noua creaţie a luĭ Rodin, statua luĭ Balzac, nu este decât o operă firească, ce are intime şi trainice legăturĭ cu întreaga operă artistică a luĭ Rodin. Critica aducea mustrărĭ grave luĭ Rodin, judecându-ĭ opera ca o discontinuitate în creaţiile artistuluĭ; obiecţiile puternice ale câtorva criticĭ de artă, franţuzĭ în deosebĭ, ca Arsène Alexandre, peste care trecem mulţumindu-ne numaĭ a le semnala, aŭ arătat locul firesc ce-l ocupă Balzac în opera luĭ Rodin; puţinele noastre spuse credem că aŭ reconstituit cunoscĕtorilor opereĭ luĭ Rodin acest adevĕr incontestabil.

II

Când am vĕzut bine statua, am rĕmas surprins de atitudinea impunĕtoare a figurieĭ; reminiscenţe din filozofia autoruluĭ »Comedieĭ omeneştĭ« mĭ-aŭ rĕsărit ca prin farmec la privirea aceleĭ energice şi expresive figurĭ. Balzac era ironic, dispreţuitor şi rĕŭ cu lumea, pe care cândva într'un bal îşĭ promisese să o sintetizeze, să o judece în tot complexul eĭ; nota aceasta rĕsărea, se impunea din atitudinea statueĭ. Alăturĭ însă de acest spirit filozofic, Balzac era un organism rezistent, viguros, capabil de a duce veghea şi munca la o limită greŭ de atins de majoritatea chiar a muritorilor bine înzestraţĭ; corpolenţa statueĭ sugeră pe deplin această vigoare. Balzac în acelaş timp era sentimental şi cu toată inteligenţa luĭ superioară, capabilă de a pricepe tot, avea expansiunĭ idilice şi se lăsa cu plăcere uneorĭ furat de un misticism naiv, poetic, despre care a scris atâtea drăgălaşe şi pline de farmec pagine; expresiunea figurieĭ îmĭ sugera, deşi maĭ puţin, această notă sentimentală. Sculptorul am înţeles că a vrut a reda, pe lîngă chipul luĭ Balzac, şi statua operiĭ sale. Ambiţie dificil de adus

la împlinire şi greŭ de admis de contimpuranii noştri, obicinuiţi a reda numaĭ un simplu şi banal fizic, stând pe scaun saŭ în picioare cu o atitudine şi maĭ banală şi maĭ ternă. Rodin a reuşit, deşi nu după multe sforţăriĭ, a traduce un concept bine definitiv în acel ansamblu de adînciturĭ în ghips, care, observat de aproape, poate aminti orĭ şi cuĭ câtă trudă a cerut artistuluĭ.

Lumea, criticiĭ, literaţiĭ, diletanţiĭ aŭ găsit, ca şi »La société des gens de lettres«, că statua era o simplă momîe, reamintind maĭ mult un sac cu făină decât pe Balzac. E drept că majoritatea colosală n'aŭ privit statua decât pentru a o critica, cum reciproc alţiĭ pentru a o admira — ceĭ maĭ puţinĭ din nenorocire, şi că foarte puţinĭ şĭ-aŭ dat osteneala de a o privi maĭ de aproape. Aşa se întîmplă totdeauna cu inovatoriĭ: sunt criticaţĭ în general fără a fi fost pricepuţĭ şi înţeleşĭ.

Statua reprezintă pe Balzac în picioare, învăluit în mantia luĭ de călugăr, un fel de halat alb, în care el avea obiceiul să se învĕlue când lucra; mantia îĭ este pusă pe umerĭ şi e strînsă în faţă pe din năuntru cu amîndouĕ mâinile. Atitudinea e ca a unuĭ om ce se dă puţin înapoĭ pentru a putea observa maĭ bine un spectacol, pentru a-şĭ da maĭ de aproape seamă de o privelişte ce o urmăreşte cu vederea. Capul are proporţiunĭ marĭ şi e dat pe spate, accentuând, nuanţând maĭ mult atitudinea generală a statueĭ: acea de expectativă. Pe frunte îĭ cad douĕ groase şuviţe de pĕr. Gura are o expresie vie şi rĕutăcioasă în acelaş timp, iar ochiĭ sugeră o privire pătrunzĕtoare, care priveşte cu ironie şi durere în acelaş timp o mulţime îndepărtată. Statura corpuluĭ se desinează clar, maĭ ales la anumită distanţă de statuă, şi se poate foarte bine observa că piciorul stîng e dat puţin înapoi şi susţine greutatea corpuluĭ, iar cel drept puţin îndoit e scos înainte. Stare solidă, expresie prodigioasă, atitudine admirabilă, iată ce sugeră schiţa luĭ Rodin.

Criticile aduse aŭ fost numeroase; uniĭ spun că nu seamănă cu Balzac, alţiĭ că nu e naturală poziţia, alţiĭ că e ceva neisprăvit şi, în fine, alţiĭ că e comic, ridicul şi că e lipsit de cea maĭ mică valoare de artă.

Criticele cele maĭ serioase, dacă pot fi numite astfel, sunt aproape cam acestea şi ne oprim aicĭ cu menţionarea lor, căcĭ altfel ar trebui să înşirăm toate ingenuozităţile criticelor de ocazie, care de care maĭ glumeţe şi comice. S'a pretins chiar că Rodin e o victimă a literatorilor, care excitându-ĭ amorul propriŭ, aŭ reuşit a-l face să părăsească technica şi modelagiul obicĭnuit al sculpturiĭ, inspirându-ĭ o technică impresionistă, confuză, vagă ce se pretează îndeobşte unuĭ portret literar. Arsène Alexandre, excelentul critic de artă de la »Figaro«, unul din apărătoriĭ fervenţĭ aĭ luĭ Rodin, a expus pe larg şi cu multă pricepere întreaga discuţie asupra luĭ Balzac, reamintind toate criticile aduse, într'o broşură de multă valoare intitulată: »*Le Balzac de Rodin*« [1]), în care cititorul poate găs aproape întreg istoricul cestiuniĭ.

In ceeace priveşte asemănarea luĭ Balzac, controversele cele maĭ numeroase pot avea loc. Restabileşte asemĕnarea adevĕrată a unuĭ om care nu maĭ există şi încă după câteva deceniĭ! Asemĕnarea cuĭva, în afară de acestea, e ceva aşa de relativ şi vag, chipul nostru variază enorm chiar în cursul uneĭ zile şi o mijlocie în variaţia figuriĭ noastre e foarte puţin precisă. *Francis Galton* [2]), în *Inquiries into human faculty*, a insistat pe larg asupra acesteĭ varietăţĭ a chipuluĭ omenesc, susţinênd posibilitatea uneĭ imaginĭ compozite care să reprezinte întru câtva tipul individual şi chiar familial. Acelaş lucru îl fac şi l-aŭ făcut în chip inconştient pictoriĭ şi sculptoriĭ. Fantazia unuĭ artist, imaginaţia luĭ are decĭ toată libertatea de a face această sinteză cum o înţelege el, de a pune în expresia figuriĭ, în atitudinea luĭ, ceeace pricepe el, ceeace intră în felul luĭ de concepţie a unuĭ portret. Opera asta nefiind decât o creaţie vĕzută printr'un temperament, cea maĭ fidelă asemĕnare a unuĭ individ, va avea totuşĭ ceva, chiar mult din spiritul de sinteză şi interpretare al creatoruluĭ, al artistuluĭ Rodin, avea decĭ toată libertatea de a sculpta o atitudine, un gest, o expresie cum le înţelegea el.

---

[1]) Floury, édit. Paris 1899; 48 pagine. – Asupra luĭ Rodin vezĭ *The Studio*, între altele numĕrul din Maĭ 1898 (No. 62, vol. 13) cu articolul luĭ Gabriel Mourey: »*The Work of Auguste Rodin*«, pag. 215—223; *L'art. de M. Auguste Rodin* în »Revue des Revues«, 15 Juin 1898, de Camille Mauclair; cât şi maĭ ales frumoasa şi complecta lucrare a luĭ L. Moillard: »Rodin statuaire«. (Floury, 1899).

[2]) Pag. 2—3; 339—363.

Sunt puține documente figurative asupra luĭ Balzac. Afară de o fotografie de la Nadar, un mic portret al lui Louis Boulanger, expus la 1889 cu ocazia expoziției universale, și un bust al luĭ Balzac, care aparține Comedieĭ franceze, și e datorit luĭ David, nu e aproape nimic interesant. In schimb, Lamartine ne-a transmis un admirabil portret al luĭ Balzac; n'am textul la îndemână, căcĭ l-aș ĭ cita în întregime. Se întîmplă însă că statua luĭ Balzac, așa concepută de Rodin, seamănă foarte mult cu portretul lăsat de gingașul Lamartine. Gustave Geoffroy a fost printre ceĭ dintăĭ care, în admirabilele luĭ dări de seamă despre salon în »Le Journal«, a constatat asemănarea între portretul luĭ Lamartine și sculptura luĭ Rodin. De unde decĭ dreptul și pe ce documente se bazează criticiĭ, și maĭ ales »La Société des gens de lettres«, să nu recunoască pe Balzac în statua luĭ Rodin? Dacă ar fi avut halatul pus pe mânecĭ, ar fi stat pe un scaun, i s'ar fi pus o mână în buzunar, încheiat la piept halatul, făcut cărare îngrijită în cap saŭ dat părul pe spate cu o atenție de coafor, probabil că »La société des gens de lettres« ar fi recunoscut în acel burghez pacĭnic, cu atitudinea insignifiantă a unuĭ om politic, pe marele Balzac, agitatorul atâtor patimĭ și simțiminte!

Poziția luĭ Balzac e din cele maĭ naturale și în acelaș timp solidă. Dacă a părut multora așa hidos Balzac și așa de puțin solid, pricina, cred eŭ, vine din cauza lipseĭ de perspectivă din care a fost văzută; statua avea nevoe de o anumită distanță pentru a lăsa impresieĭ putința de a se desprinde clară și în tot ansamblul eĭ, maĭ ales că autorul n'a voit să facă forme, ci să sugere o impresie. E o nouă sculptură aceea a luĭ Rodin și are nevoe de a fi judecată în condițiile cerute de technica eĭ. A polei o formă, a netezi contururile, a nuanța trăsăturile, e foarte ușor, primul elev de la școala de Bele-Arte o poate face; greul este de a face marmura să întrupeze o simțire, să înceteze de a perpetua la vecĭnicie momiĭ și expresiuni stupide, pentru simplul motiv al uneĭ plastice rĕŭ înțeleasă și să lase câmp liber expresiunii, perpetuând cu ea un suflet, o viață, o idee. De aproape cum era și în ghips statua perdea mult, maĭ ales că avea lumină din toate părțile, fiind în mijlocul uneĭ alee; adînciturile deveneaŭ maĭ sumbre, atitudinea se desprindea cu greŭ din cauza multeĭ și uniformeĭ luminĭ, iar expresia era aproape perdută. O sculptură are nevoe de multe condițiunĭ pentru a reda tot ce artistul a vrut să exprime și maĭ ales de o potrivă lumină, care lipsea cu desăvîrșire statueĭ luĭ Rodin.

In ceeace privește tonul, așa socotit de neisprăvit al statueĭ, critica e ridiculă. O repet, convenționala lustruire și poleire a formelor, nuanțarea lor în chip definitiv nu e dificilă, maĭ ales unuĭ artist de talia luĭ Rodin. Arta luĭ Rodin cere mințiĭ să facă această nuanțare, căreia de altfel el o sugerează îndestul de măestrit cu tonurile luĭ șterse, neisprăvite.

Mulțĭ n'aŭ fost în stare să vadă în Balzac al luĭ Rodin decât o caricatură, ceva comic. A. Alexandre, în broșura luĭ, citează o seamă de conversațiĭ auzite în fața statueĭ; conversațiile sunt din cele maĭ umoristice și constituesc un indiciŭ asupra freamăturilor sufleteștĭ ale mareluĭ public, care ajungea lîngă statuă furios că Rodin vrea să-șĭ bată joc de eĭ! Fermecătoare parisiene luaŭ, spune A. Alexandre, atitudinĭ care conveneaŭ maĭ mult pentru a-șĭ arăta pălăria și după ce priveaŭ statua timpul uneĭ sutimĭ dintr'o secundă, plecaŭ scoțând un strigăt, vecĭnic acelaș: »Ce oroare!« Ce jurnal de modă îl va fi sugerat? Am petrecut odată douĕ ceasurĭ lîngă Balzac al luĭ Rodin și pricep ironia așa de mușcătoare a luĭ A. Alexandre pentru acest bun și naiv public. Decoratĭ, oamenĭ în toată firea și care găseaŭ un capo-d'operă într'o marmură lustruită a luĭ Puech, rîdeaŭ să leșine subt nasul bietuluĭ Balzac, rîdeaŭ cu hohot, »care reamintea cu rîsul unuĭ cărbunar, căruia i se arată o femeie goală«. Era în public, cum aŭ observat o mulțĭ, o mulțumire că Rodin n'a *reușit*. Iată un specimen de conversație după A. Alexandre:

— Ăsta Balzac? Haida de! E o momîe de zăpadă.

— Are să cadă, a bĕut prea mult.

— Nu, este Balzac, care s'a coborît din pat pentru a primi un datornic.

— Nu vĕd absolut nimic.

— E Balzac într'un sac.

— N'are ochĭ.

— Ăsta Balzac? *On dirait du veau!*

Şi Balzac, din înălţimea socluluĭ sĕŭ, la care de abia criticiĭ ajungeaŭ cu bastoanele, continua a privi cu pătrunzĕtoarele luĭ priviriĭ acest naiv public, cu aceeaşĭ ironie şi durere, cum când, publicul plecat, şi le va fixa pe creaţiile efemere şi convenţionale din jurul luĭ.

Ura aceasta a mulţimiĭ şi criticiĭ e naturală: Rodin e un inovator. Singura, dar valoroasa consolaţie e că, aruncând o privire asupra trecutuluĭ, aceleaşĭ gugumăniĭ şi polemice violente aŭ fost adresate contra celor maĭ de seamă şi genialiĭ artiştiĭ. A. Alexandre înşiră o mulţime, ar putea fi şi maĭ mulţĭ, voind a fi complecţi. Aşa s'a întîmplat cu *Barye*, marele sculptor de animale despre care criticiĭ epociĭ spuneaŭ de *Leul* sĕŭ că »în ziua când se va ridica această oroare pe o piaţă publică, e de sperat că mulţimea nu va lăsa nicĭ o fărămitură« şi căruia maĭ tărziŭ i s'a ridicat o statuă, după ce a fost admirat şi ridicat în slăvĭ, ce se înalţă, nu departe de murmurul Seneĭ, ca o protestare contra vremelniceĭ apreţieriĭ şi ca o încuragiare pentru gînditoriĭ şi artiştiĭ contimporanĭ. Aşa a fost cu *Rude*, decoratorul arculuĭ de triumf, aşa a fost cu genialul colorist *Delacroix*, despre care contimpuraniĭ spuneaŭ prin gura unuĭ critic, că pentru a'l recompensa »să i se acorde permisia de a lucra la morgă«, şi cu atâţia alţiĭ. Aşa a fost cu *Puvis de Chavannes*, căruia chiar un Eduard About nu ĭ găsea nicĭ cea maĭ mică urmă de talent, cu peisagistul fără pereche *Corot*, cu *Manet*, cu *Carpeaux*, etc. Câtă gălăgie şi câte proteste n'a ridicat grupul luĭ Carpeaux »La danse«, din faţa opereĭ, admirat astăzĭ chiar de umilul trecĕtor! Opera era socotită de scandaloasă şi jurnalele n'aŭ făcut multă vreme decât a-şĭ furnisa cronice pe seama eĭ. »Pe aceste frumoase corpurĭ vesele, care se învîrtesc, sună A. Alexandre, un vesel companion, înveselit de articolele criticilor, statuarilor şi pictorilor după vremea aceea, tot atât de batjocoritoriĭ ca şi uniĭ din aceia pe care avem fericirea de a-ĭ avea astăzĭ, a vĕrsat un litru de cerneală, aşa ca să facă o frumoasă şi colosală pată, o pată care să te facă să morĭ de rîs, numaĭ uitându-te la ea. Camaradul a avut spiritul de a face acest fapt noaptea, pentru ca efectul comic să fie şi maĭ zdrobitor dimineaţa, cât şi modestia de a-şĭ ascunde numele pentru totdeauna, pentru a gusta maĭ cu deliciŭ gloria luĭ. De atuncĭ pata a dispărut. Ar fi trebuit să fie lăsată; opera n'ar fi perdut în nimic şi exemplul ar fi rĕmas maĭ izbitor despre chipul cum trebue, într'o ţară artistă, să se rîdă de frumoasele opere, care la început displac confraţilor interesaţĭ şi publiculuĭ docil« [1]).

Rodin, în compania luĭ Delacroix, Carpeaux, Corot, Rude, etc., nu poate să fie decât mîndru; educaţia omenirĭi se face foarte încet şi adevĕrata adoraţie în artă nu pare a veni decât după o calomnie înverşunată. Probabil că nepregătirea publiculuĭ şi neînţelegerea uneĭ inovaţiĭ provoacă în primul rînd acest puternic desacord, căcĭ sunt prea puţinĭ aceia care pot pătrunde viitorul şi înţelege o bruscă expansiune genială, în viaţa comună în care eraŭ aşa de obicĭnuiţĭ cu formalităţile şi automaticele admiraţiĭ şi credinţe. Învĕţaţĭ cu clişeurile ce ni se administrează zilnic despre artă, unde nu vom putea observa o simetrie clasică, suntem cuprinşĭ de revoltă.... şi epitetul de operă *deformată* e primul ce vine în mintea tuturor. Ce este însă o operă de artă? Intru cât e logică simetria ca element al frumosuluĭ? Ce raţiune şi ce motive psihologice determină o operă de artă? Iată atâtea probleme, pe care de abia am început a le atinge şi deja le legiferăm! Studiĭ antropologice, credem noĭ, ar arăta deformaţiĭ enorme chiar în formele cele maĭ clasice şi preţioase ca maĭ simetrice, şi cutezăm chiar a spune şi formula că deformaţiunea e însăşĭ esenţa arteĭ. O armonie artistică poate reeşi şi reese aproape totdeauna dintr'o deformitate saŭ alta. Aşa fiind de puţin cunoscute şi fragile problemele de artă, de unde dreptul de a socoti drept operă neisprăvită, deformată, o statuă care, fără a fi aşa lustruită şi netezită ca celelalte, spunea cu acea aparentă negligenţă aşa de multe minţiĭ? Artiştiĭ Renaşterĭi sunt poate ceĭ maĭ marĭ deformatoriĭ aĭ arteĭ, bine înţeles în felul lor de a înţelege această deformaţie, şi nimic nu ĭ-a împedicat a se impune ca tipurĭ de creaţiĭ artistice, de şi în mare parte exagerate. Aşa zisa deformaţie inaugurată de Rodin, e maĭ originală, maĭ sugestivă; ea reaminteşte tonul estompat a luĭ Carrière, redă o imagină trăită şi prinsă cu toată intelectualitatea eĭ. Deformaţia luĭ Rodin anunţă o nouă eră a sculpturiĭ, şi criticele, injuriile nu pot decât cel mult da de vorbă saloanelor, şi gazetelor freamăt trecĕtor şi atât. Octave Mirbeau, talentatul literat fran-

[1]) P. 12.

ţuz, rĕspunzênd atacurilor întreprinse contra luĭ Rodin într'un articol din »Le Journal«, intitulat *Ante Porcos*, sfîrşeşte astfel: »Va veni o zi când mulţimea, aşa de schimbătoare, instruită, va aplauda frenetic opera genială pe care nu o poate murdări o ţîşnitură de scuipat a unuĭ Jean Rameau. Oare Notre-Dame nu se înalţă maĭ puţin victorioasă şi totdeauna mîndră spre cer, cu toate că aŭ fost totdeauna câinĭ care să urineze la temelia eĭ« ?

Rodin, ca şi Böcklin, cu noua luĭ creaţie, a fost rĕŭ judecat din cauza relelor reproduceriĭ, câtă vreme lumea nu era scandalizată de operile genialuluĭ colorist sviţeran, pentru că eraŭ judecate după reproducerile care circulaŭ în comerţ! Coloritul acela viŭ, original şi aşa de variat ca şi apele unuĭ val, eraŭ trăsăturĭ negre, liniĭ confuze, tonurĭ şterse pe fotografiile ce circulaŭ prin reviste şi în comerţ, şi după acestea judecaŭ şi puneaŭ chiar la index un aşa de valoros artist, ignorat chiar astăzĭ de Franţuzĭ şi judecat numaĭ după o reproducere saŭ douĕ maĭ reuşite. Acelaş lucru s'a întîmplat şi cu Rodin. Afară de o reproducere din *The Studio*, cele maĭ multe prezintă un confuz bloc alb, un adevĕrat sac de făină; atitudinea capuluĭ în special e oribilă, căcĭ toţĭ fotografiĭ s'aŭ mulţumit a lua de la distanţă şi de jos perspectiva, iar nu de la o înălţime, în care expresia să fie adevĕrat de faţă, iar nu pieziş. Era la mijloc o cestiune de technică şi de pricepere; era însă simplul lucrător să priceapă valoarea statueĭ luĭ Rodin, şi era greŭ să i se ceară un asemenea lucru, când atâtea capete ilustre aŭ judecat-o cu perspectiva unuĭ fotograf... La 1900, când schiţa luĭ Rodin va căpĕta forma definitivă, turnată fiind în bronz, admiratoriĭ luĭ Rodin vor putea să o vadă aşa cum artistul a conceput-o, detractoriĭ vor avea iarăşĭ ocazia de a-şĭ spune *ceea ce gîndesc* şi conversaţiunile vor fi maĭ alimentate. Până atuncĭ *Falguière*, pe care Rodin l'a trecut la nemurire făcêndu-ĭ bustul, mulţumi pe detractorĭ cu statua luĭ Balzac, expusă anul acesta la Salon: Statua e ca toate statuele şi, spre marea mulţumire a tuturor iubitorilor de sculpturĭ adevĕrate, Balzac, seamĕnă cu un burghez respectabil. In afară de câteva amintirĭ ale opereĭ luĭ Rodin, de altfel tot ce este maĭ de seamă în ea, Balzac n'are nimic remarcabil; picior peste picior şade pe o bancă, mantaua e băgată pe mânecĭ şi pieptănătura din cele maĭ îngrijite. Atitudinea luĭ Balzac şi expresia ternă dată de statuar pare că spune: »Băete, încă o cafea«.

KEAN.

STELELE

Îmĭ înnalţ ochiĭ către stele! Luminătoarele lor scinteĭ mĕ stăpînesc de-apururea... De-apururea sufletul meŭ se ridică pe raza unuĭ gînd feeric în împĕrăţia nemărginiriĭ! In totdeauna inima mea simte dorul nemĕsurat al liniştiĭ de sus! Acolo ard ochĭ neatinşĭ de mâna omenească! Acolo plutesc lumĭ nepîngărite de slăbiciunile oamenilor! Acolo e lumină; între noĭ întuneric...

Noaptea e maĭ senină sus, maĭ mîngâetoare, maĭ dulce... Printre cetăţile de foc şi de aur ale ceruluĭ plutesc numaĭ visele noastre; numaĭ iubirile celor căzuţĭ în somn! Pe cărările tăinuite ale bolţiĭ albastre călĕtoresc dorurile imperechiate ale celor morţĭ de mult! Deasupra valurilor molcome şi străvĕziĭ ale eteruluĭ plutesc îndrăgostiţiĭ de ierĭ, visătoriĭ de azĭ, oaspeţiĭ de mâine...

O! stelelor! Aduceţi-mĭ aminte de vremurile în care nu eram îngreuiat de haina mea de lut, în care, uşurat de povara patimilor şi de grija dureroasă a zileĭ de mâĭne, trăiam sus, în tovărăşia sufletelor neatîrnate! Aduceţi-mĭ aminte de veacurile fără sfîrşit în care privirile mele stăpîneaŭ universul... Aduceţi-mĭ aminte de clipele dulcĭ şi lungĭ, în care nesocoteam, din înnălţimea vĕzduhuluĭ, din tărimul nesfîrşit al umbreĭ, viaţa celor ce mĕ întovărăşesc acum!...

Atuncĭ eram fericit, luminĭ eterne. Nu era cine să-mĭ umilească puterea, nicĭ cine să-mĭ sprijinească slăbiciunea! In sborul nebun al fiinţeĭ mele nevĕzute, nu era cine să-mĭ oprească drumul, nicĭ cine să-mĭ caute urma! Nu era fiinţă care să-mĭ înfrângă voinţa, nicĭ vis care să nu-mĭ împlinească ruga... Tovarăşiĭ meĭ eraŭ idilele mitice, cântecele rapsozilor anticĭ, poveştile popoarelor adormite, eroiĭ legendelor uitate, iluziile poeţilor îngrămădiţĭ sub cavouriĭ! Iubitele mele dulcĭ şi neîntinate eraŭ naiadele şi nimfele basmelor, zeiţele şi dănţuitoarele Grecilor, împĕrătesele şi curtezanele romane! Inveselitoriĭ meĭ eraŭ nectarul şi ambra, ţiterile şi harfele, heruvimiĭ şi satiriĭ...

Trăiam atunci în mijlocul tuturor lumilor. Ce-a fost de la începutul universului, şi ce va fi în nesfîrşirea timpului, era oglinda mea de totdeauna...

Aduceţi-mi aminte, stelelor, de aripile mele albastre, de trupu-mi alb şi străveziu scăldat în valuri de aer! Spuneţi-mi povestea unui ânger căzut de sus în ţărînă, întunecat astăzi de marginea unui orizont strîmt, ucis de sete, istovit de foame... Destăinuiţi, în liniştea singurătăţii, de-asupra oamenilor adormiţi prin bordee sărace, prin palate măreţe, prin pustiuri nemărginite, acel timp uitat în care eu eram stăpîn; iar voi, străjuitorii mei de veacuri! Din mijlocul templului vostru încăpetor a-toate, pomeniţi-mi uşor ceasul în care a trebuit să me despart de viaţa neatîrnată a sufletelor: clipa în care am fost sortit să intru şi eu în ţărînă! Cât de neştiutor, cât de dureros s'au petrecut toate! Un fior mi-a fulgerat gîndirea, o clipire de stele mi-a întunecat privirea, o dungă luminoasă a străbătut haosul... şi eu m'am deşteptat orb şi neputincios în faţa unui »tată«, care nu me aştepta; în braţele unei »mame«, care nu me cunoştea... De-atunci înainte m'am tîrît greu, printre bulgări şi lovituri amare, printre spini şi lacrimi arzetoare... Sufletu-mi obosit de greutatea lutului, inima înecată în sânge, gîndul încremenit în creer, mi-au fost sugrumate ca de un blestem sălbatec! Eu nu mai trăesc, nu mai simt, nu mai văd. Singurele ceasuri sfinte, în care îmi mai regăsesc limpeziciunea mea de altădată, e noaptea: singurătatea... Atunci me opresc străin în faţa voastră... atât de departe, atât de mic, atât de nebăgat în seamă! Un grăunte nevăzut aruncat pe o mare furioasă, un sîmbure de lumină înnecat într'un ocean de întuneric, o scîntee netrainică furişată într'un munte de cenuşă... Me uit spre voi lung, nelămurit, pierdut... Văd atâtea stele, atâtea lumini, atâtea popoare... Atâta pusderie de strălucire vecinică, atâta măreţie de suflete nemuritoare, atâta ocean de vieţi eterne, şi, eu...— copilul smuls din sînul vostru nemărginit,— nu am măcar raza norocului de a şti cândva, dacă me voiu mai întoarce iarăşi la voi...

Ceasurile mele pămîntene trec repede, moartea se apropie, mormîntul me înghite... Mâine voiu cădea subt bulgării de lut: trupul mi se va destrăma în groapă, se va preface încet, încet, în pulbere! Şi *eu!* Eu, gînd neadormit, inimă nemărginită, suflet neîncăput în haos, voiu trăi mai departe?... Nu me voiu sfîrşi odată cu pămîntul ce me acoperă! Nu voiu îngheţa între oasele inerte ale scheletului meu, în arterele împietrite ale acestui monstru ce me îmbracă! Nu voiu pieri în cenuşa fiinţei mele omeneşti, nu voiu trece sub vestmîntul alb al viermilor ce vor răsări din mine! Nu me voiu risipi »ca iarba şi ca floarea câmpului!« Nu voiu trece în oamenii ce vin, în vieţele ce se perpetuă, în vasele goale ce se plămădesc în noi!...

Dacă menirea mea a fost să trăesc viaţa asta amară până la sfîrşitul lumii, până când se vor stinge sorii şi va îngheţa văzduhul, — spuneţi-mi, voi, stelelor,— ce greşală am săvîrşit în viaţa mea de altădată!

Iar de va fi să me întorc iarăşi în lumea voastră, în împărăţia clară şi luminoasă a vecinicie, luminaţi-mi cărarea vieţii, şi daţi-mi puteri să ajung mai repede la... groapă!

GH. SYLVAN.

CRONICA

TEATRUL NAŢIONAL

Avarul. — Publicul nostru e de două soiuri: cel care călătoreşte »p'înnăuntru«, cum se zicea acum vreo două-zeci de ani, şi cel care n'are parte să treacă graniţa. Când se joacă pe scenele noastre câte o piesă tradusă, adică cam în toate serile, prima categorie de public ascultă cu o nebăgare de seamă vădită şi, dacă te muşcă strechea să-l întrebi de ce, îţi răspunde cu un aer obosit şi amorţit:

— Eh! mon cher, ce interes vrei să aibă pentru mine piesa asta tradusă ca vai de lume şi jucată asemenea, când am văzut-o la Burg saŭ la Comedia Franceză saŭ la Palais Royal?

Şi, apucându-te de un nasture, zisa categorie de public îţi explică cum cutare actor juca cutare rol, cum se îmbrăca cutare actriţă, cum era decorul şi requisita, şi figuraţiunea, şi, în definitiv, conchidea că piesa este »eminamente locală«, vieneză saŭ parisiană, şi că-şi perde toată nostimada fiind tradusă în româneşte; saŭ, dacă piesa nu este »eminamente locală«, ea »îşi are tradiţiunile ei« şi nu se poate dar juca de alt popor şi pe alte teatruri decât acolo unde acele tradiţiuni sunt păzite cu sfinţenie.

In timpul acesta ce face a doua categorie de public? Ea ascultă din răsputeri, caută să priceapă cam de ce e vorba, râde ici şi colo de câte-o glumă saŭ de câte-o atitudine a vre-unuia actor, şi, la lăsatul cortinei, pleacă acasă, mai mult saŭ mai puţin mulţumită de serată, dar mai în totdeauna nedumerită.

Câte-odată, însă, din nenorocire prea arare-ori, vezi publicul acesta interesat la culme de piesa ce i se joacă, împărtăşind cu toată inima, cu tot sufletul, sentimentele personagelor din scenă, isbucnind în risete sgomotoase şi unanime la câte-o situaţiune hazlie, la câte-o reflexiune tipică, într'un cuvînt, pricepând cu cea mai mare înlesnire de ce e vorba.

In acest caz poţi fi sigur, fără a mai căuta alt criteriu, că piesa ce se joacă e un capo-d'operă, e producţiunea vreunuia geniu enorm, colosal, prea mare pentru ca o singură naţiune să-i fi fost mamă şi care este fiul întregei omeniri. Pe un Molière îl înţelegeaŭ odinioară şi Ludovic al XIV-lea şi bătrâna Laforêt, şi îl înţeleg astăzi oamenii din orice strat social şi de sub orice lati-

tudine, pentru că Molière punea în haina unuĭ nobil de la curte saŭ a unuĭ tăetor de lemne din pădure nu numaĭ un marchiz francez saŭ un ţĕrănoĭ normand orĭ berişon, dar un om, un om cu fire omenească, un om ca toţĭ oamenĭĭ, un om sadea. Harpagon nu e francez, nu e neamţ, nu e muscal, el e om, şi românul de la Dunăre îl înţelege tot aşa de bine ca parisianul de la Seina, pentru că avariţia e o patimă omenească şi că patima omenească nu ştie de hotarele naţiunilor.

— Adică cum, mon cher, aĭ pretenţia să-mĭ susţiĭ că actoriĭ dumitale de la Teatrul Naţional sunt capabilĭ să sesizeze detaliurile din caracterele »Avaruluĭ« şi să le exprime tot aşa de bine ca în »casa luĭ Molière« ?

— Fireşte, dragul meŭ. Dar să ne înţelegem. Eĭ sunt în stare să priceapă şi să înfăţişeze toate amănuntele din zisele caractere, orcât de subtile ar fi, întru cât acele amănunte sunt propriĭ ale caracterelor personagelor, iar nu ale moravurilor epocĭĭ saŭ loculuĭ. Şi apoĭ aceasta se înţelege de la sine. Pentru a cunoaşte moravurile societăţiĭ franceze de subt Ludovic al XIV-lea, actorul trebue să le fi studiat undeva, şi nu vĕz unde actoriĭ noştri, chiar ceĭ eşiţĭ din faimosul nostru conservator, ar fi putut studia evoluţiunea moravurilor a cutăruĭ saŭ cutăruĭ popor, când eĭ nu aŭ învĕţat nicĭ cel puţin istoria legendară a omenirĭĭ şi nu ştie, de pildă, cine să fi fost regele Priam. Dar acelaş actor, care crede că regele Priam (el pronunţă Prian), de care e vorba în »Avarul«, este un rege al Franţeĭ, acelaş actor înfăţişează într'un mod admirabil personagiul bieteĭ mijlocitoare care face fel de fel de treburĭ luĭ Harpagon, şi-l linguşeşte, şi-l admiră, şi i se aşterne la picioare, că doar doar i-o smulge câţĭva banĭ pentru a susţine un proces de care depinde toată averea eĭ. Şi e foarte logic, vezĭ bine, ca un actor cu talent să priceapă şi să joace lămurit un asemenea rol, pentru că nu-ĭ trebue dascăl ca să studieze lumea din jurul luĭ şi să vază cum se poartă linguşirea interesată şi ce apucăturĭ aŭ milogiĭ, linguşitorĭĭ şi proxeneţĭĭ. Dascăl nu-ĭ trebue, dar ĭĭ trebue inteligenţă şi talent, şi astfel înzestrat va şti singur să înveţe la şcoala larg deschisă şi cu instrucţiune în adevĕr obligatorie a vieţiĭ. Eĭ bine, pe teatrul nostru naţional, scena între Frosina şi Harpagon a fost aşa de bine jucată, lupta între săracul, linguşitor şi milog, şi bogatul, înghite-agache dar sgîrcit, a fost aşa de minunat amănunţită de artiştiĭ noştri, încât publicul, cu desăvîrşire captivat, lua parte, pot zice, la atacurile unuia şi la apărările celuĭlalt.

— Lasă, mon cher, că eştĭ »de parti pris«. Aĭ să ajungĭ a zice că Ciucurească şi Brezeanu aŭ maĭ mult talent decât cutare şi cutare de la Comedia Franceză.

— Nu. Ba chiar mĕ învoesc cu tine că în maĭ puţin...

— C'est toujours ça!

— ... pentru că, dacă geniul este câte odată, cum s'a zis, o îndelungată răbdare, talentul şi maĭ adeseorĭ nu este altceva.

— Care vrea să zică?...

— Că talentele noastre artistice în general sunt încă crude, cum este însăşĭ ţara noastră în noua eĭ formă politică. Când vom fi maturĭ pentru acel »self government«, cu care se fălesc englezĭĭ, vom aplauda şi o pleiadă de artiştĭ însemnaţĭ, printre care Ciucureştile şi Brezenĭĭ din acea epocă vor avea tot atât talent ca cutare saŭ cutare de la Comedia Franceză.

— Ba nu zĕŭ? Şi pentru când aĭ fixat această fericită epocă unde actoriĭ noştri vor face celor de la Comedia Franceză onoare de a le semăna?

— Să semene cu eĭ! Doamne fereşte! Am fi în adevĕr prea bătuţĭ de Dumnezeŭ dacă toată truda noastră artistică nu ar isbuti decât a ne face să semănăm cu alte popoare, fie chiar cu francezĭĭ. Inainte de a-şĭ avea originalitatea proprie în breasla luĭ, artistul este bogat, în ochiĭ străinilor, de o primă originalitate, aceea a naţionalităţiĭ sale.

— Merci de asemenea originalitate, pe care o împarte cu şase milioane de compatrioţĭ!

— Ba chiar cu nouĕ, dacă socoteştĭ şi fraţiĭ de dincolo. Şi dacă ar fi francez, ar împărţi-o cu treĭzecĭ şi opt de milioane; şi dacă ar fi german, cu cincĭzecĭ şi treĭ, şi cu treĭ sute optzecĭ dacă ar fi chinez.

— Domnul face spirit?...

— Ca de noĭ, fie zis fără supĕrare. Crede-mĕ, apreţiez foarte mult arta străină şi pe cea fran-

ceză în deosebĭ, fiindcă am trăit în Franța, ĭ-am mâncat pâinea, ĭ-am respirat aerul; dar pentru aceleași motive apreţiez și arta noastră, și nu mĕ cred în drept, admirând pe cea de acolo, să ponegresc pe cea de aicea. Originalitatea de care vorbeam, deși greŭ de definit, este totuși atât de izbitoare, încât străinul o distinge imediat și francezul o numește *l'accent, le goût, le parfum du terroir*. Fiecare popor resimte și exprimă patimile omenești în modul și cu accentul sĕŭ propriŭ, și când actorul ne înfățișează pe scenă acele patimĭ cu accentul ţĕrĭĭ sale, el este un artist sincer și inteligent. A cere să le înfățișeze, ca un francez, un neamț saŭ un englez, când el e român neaoș și nu cunoaște acele popoare, este tot atât de absurd cum de a cere unuĭ francez, unuĭ neamț saŭ unuĭ englez să le înfățișeze ca un român, fără să fi pus piciorul pe la noĭ. Cât de genialĭ ar fi, nenorociţiĭ actorĭ, puși la asemenea încercare, nu deșteaptă nicĭ interes, nicĭ chiar simpatie în public, căruia ĭ vine de silă să le strige: — Gaiță, nu te împopoţona cu pene de păun!

— Apoĭ, dacă te înţeleg bine, părerea ta ar fi să nu se traducă pentru scenă decât acele piese în care caracterele personagiilor sunt generale și nu aŭ nicĭ accentul, nicĭ gustul, nicĭ parfumul *du terroir*, adică piesele fără acea originalitate proprie uneĭ ţĕrĭ și unuĭ popor.

— Da.

— Atuncĭ, de ce te-aĭ dus la teatru când s'a jucat »Căsătoria luĭ Figaro«?

— Pentru a mĕ confirma în părerea mea, și a constata greșala acesteĭ sisteme, prin unul din cele maĭ bune exemple. Numaĭ unul ar putea fi și maĭ bun și maĭ conchizĕtor, și-l aștept, dacă nu cu nerăbdare, cel puţin cu încredere. Când actoriĭ noștri, îndemnaţĭ de succesele obţinute în roluri de baroni, conţĭ, ducĭ și tot soiul de marchizĭ de Villemer saŭ de doctorĭ Tholozan, vor voi să atingă culmea absurduluĭ, vor juca *Le bourgeois gentilhomme.*

— Mais nous sommes d'accord!...

— Maĭ știĭ?

A. Davila.

REVISTA REVISTELOR

„*a nouvelle revue*, de la 1 Maĭ, cuprinde un însemnat studiŭ datorit energiceĭ pene a luĭ Antoine Albalat asupra opereĭ mareluĭ romanţier *Balzac*. Autorul nuanţează, într'un chip cu totul deosebit, valoarea intrinsecă a scrierilor luĭ *Balzac*.

Georges Lainé continuă, cu acelaș spirit de analiză ca și până acum, importantul sĕŭ studiŭ asupra *picturiĭ idealiste la Madrid.*

Un scriitor anonim începe o luptă energică contra *bursierilor*.

In numĕrul de la 15 Maĭ al acesteĭ reviste, găsim un articol relativ la poetul rus *Puşchin*, semnat de B. Prilejaieff. Autorul articoluluĭ, amintind despre celebrarea centenaruluĭ naşteriĭ mareluĭ poet rus, aruncă o privire scurtă asupra vieţiĭ și producţiunilor luĭ literare. Ne prezintă pe *Puşchin* drept o prodigioasă fire poetică, care într'un timp scurt a produs opere neperitoare, ca fond și ca formă, maĭ în toate ramurile literare. Prima epocă a cariereĭ literare a luĭ *Puşchin* se caracterizează prin înrîurirea asupra luĭ a altor scriitorĭ ruși saŭ străinĭ, între care aceea a luĭ *Byron*, a contribuit să facă din *Puşchin* reprezentantul aceluĭ spirit de ură despreţuitoare contra tuturor formelor vechĭ și tradiţionale, ce le întîlnim în manifestările vieţiĭ. A doua epocă se caracterizează prin emanciparea luĭ *Puşchin* de orice înrîurire străină. Cufundat în lumea propriilor luĭ simţirĭ, neascultând decât glasul proprieĭ luĭ personalităţĭ, Puşchin creează opere, care, pe lîngă altele, aŭ meritul special de a oglindi trăsăturile caracteristice ale poporuluĭ rus și transformarea ce se operează, în timpul acesta, în ideile și psihologia păturiĭ culte din Rusia, subt înrîurirea filozofieĭ franceze a secoluluĭ XVIII. Articolul, de și scurt, e scris cu multă competinţă.

Intr'un articol, *La croisade contre l'alcoolisme*, semnat Baron J. Angot des Rotours, se face o dare de seamă asupra mișcăriĭ pentru extincţiunea alcoolismuluĭ.

Revue de Paris, de la 1 Maĭ, continuă publicarea serieĭ a patra a nesfîrşitelor scrisorĭ ale luĭ *H. de Balzac.* Intreaga corespondenţă a mareluĭ scriitor cu M-me Hanska e un plâns monoton pricinuit de asprimile soarteĭ, criticilor şi librarilor. Chipul cum îşĭ descrie suferinţele face să se înduioşeze chiar o inimă de piatră. E dureros să auzĭ din gura aceluĭ mare romanţier cât de mîndru se simţea când avea să mănînce o bucăţică de pâĭne pe unul din bulevardele Parisuluĭ. Balzac isbucneşte într'un strigăt de ură contra luĭ Dumas père, rivalul sĕŭ în glorie şi învingĕtorul sĕŭ în vinderea cărţilor. Corespondenţa se termină prin anunţarea a douĕ piese nouĕ, care în gîndul autoruluĭ lor trebuiaŭ să producă mulţĭ banĭ.

Anatole le Braz, liricul poet breton, înclinat de pustiŭ şi mare spre o adîncă melancolie, celebrează în niște frumoase versurĭ aspectele trufaşe şi plăcute ale ţĕrĭĭ natale.

Subt titlul, *Ma liaison avec Madame de Pompadour*, la *Revue de Paris*, de la 15 Maĭ, reproduce o parte din memoriile duceluĭ de Choiseul, vechiŭ ministru de marină, rĕsboiŭ şi externe, în care se apără cu cerbicie contra acuzărilor, ce i se aducea de contimpuranĭ, de a fi ajuns la o situaţiune de invidiat, trădând, în folosul Doamneĭ de Pompadour, favorita luĭ Ludovic XV, pe soţia unuia din verĭĭ sĕĭ. Istorisirea se desfăşură într'un stil uşor şi viŭ.

In *Napoleon III et le désarmement*, Albert Pingaud dovedeşte cum subt imperiul al doilea cestiunea dezarmărĭĭ a trecut din rîndul ideilor în rîndul faptelor.

Napoleon III, mişcat de spectacolul dureros ce-l înfăţişa : Polonia revoltată, pentru ca să-şĭ câştige libertatea, Germania îndrumându-şĭ paşiĭ către ducatele Elbeĭ, Italia pîndind momentul favorabil de a trece frontiera Veneţieĭ saŭ a Statuluĭ roman, Principatele danubiene căutând în van o formă definitivă a existenţeĭ lor, propune, ca scop, o pace continuă, ca mijloc, reorganizarea Europeĭ. In proiectul de dezarmare, Napoleon consideră rĕzboiul ca o epidemie pentru omenire. Timpul cuceririlor a apus pentru Napoleon, fără a se maĭ întoarce. Proiectul de dezarmare a produs o impresie adîncă în lumea ziaristică şi diplomatică. A fost, însă, un vis irealizabil : în primul caz, fiindcă limitele luĭ eraŭ prea întinse şi că el supoza, ca o necesară condiţiune, o mare revoluţie teritorială ; în al doilea caz, fiindcă însemnătatea îĭ era prea restrînsă şi că numaĭ douĕ puterĭ rĕmăsese ca să-l discute.

In numĕrul acesta găsim treĭ poeziĭ : *Notre jardin, La Rivière, Clair de lune*, de un colorit viŭ şi un lirism înălţător, datorite tînĕruluĭ poet Jacques Richepin.

Grande revue, din Maĭ, prin neobosita pană a criticuluĭ Emile Faguet, desvĕlue rolul *socialismuluĭ în revoluţia franceză.* Pentru Faguet, socialismul în revoluţia franceză străluceşte prin absenţa luĭ. Socialismul nefiind decât abolitiunea proprietăţiĭ individuale, era natural ca să nu-şĭ aibă nicĭ o urmă în revoluţie, care, din contră, s'a arătat totdeauna fanatică pentru proprietatea individuală. Părerea luĭ Faguet se confirmă punct cu punct de studiile publicate în ultimiĭ timpĭ de André Lichtenberger, Espinas şi Sagnac.

In *la femme criminelle,* Louis Puibarand examinează, cu un deosebit spirit de analiză, cauzele exterioare care îndeamnă pe femeĭ ca să comită crime cu şi fără voinţa lor.

E. Duclaux cată să-şĭ explice pentru ce o mare naţiune ca Franţa consimte la traficul bunuluĭ sĕŭ simţ şi inteligenţeĭ sale. Găseşte explicarea în *viţiile învĕţămîntuluĭ public*, care a făcut din Francezĭ o turmă, unde nu se observă nicĭ o individualitate de remarcat. Remediul acestuĭ rĕŭ îl vede eminentul director al institutuluĭ Pasteur în libertate. Trebue să se lase institutorilor orĭce iniţiativă şi să nu se maĭ privească corpul profesoral ca o turmă de funcţionarĭ.

Revue des deux mondes, de la 1 Maĭ, cuprinde un prea rĕutăcios articol asupra instituţiuniĭ oculte *Franc-maçonice.* După ce autorul anonim al acestuĭ articol povesteşte ceremoniile practicate de reprezentanţiĭ acesteĭ societăţĭ, se însărcinează apoĭ ca să ne explice ideia, gîndirea acesteĭ instituţiunĭ. Povesteşte influenţa exercitată de Alexandru Massol, graţie încercărĭĭ sale de a sistematiza morala independentă. Massol consideră respectul de sine, respectul altora, omul devotat omuluĭ, ca o fericire socială. Maĭ tărziŭ franc-masoniĭ votară în chip solemn dispariţia luĭ Dumnezeŭ, şi garantară astfel o libertate absolută a libertăţiĭ conştiinţeĭ.

Contele Remacle publică un *document inedit*, care pune într'o lumină clară perioada napoleoniană.

Numĕrul de la 15 Maĭ al acesteĭ reviste continuă cu publicarea scrierii luĭ Haussonville. Acelaş spirit fin de observaţiune şi analiză, bazat pe o laborioasă cercetare istorică, caracterizează şi aceasta a treia şi ultima parte a scrierii luĭ, în care analizează *viaţa intimă a ducesei de Bourgogne*. Incepe prin a schiţa caracterul şi viaţa duceluĭ de Bourgogne, un spirit a căruia personalitate era puternic accentuată, o inimă nobilă, care se căia, zice Saint-Simon, de cele maĭ micĭ cheltueli nefolositoare, făcute în dauna celor săracĭ. Cu timpul un fel de blândă mizantropie se lasă peste caracterul sĕŭ, ceeace făcu ca şi purtarea sa să se schimbe: încetul cu încetul se retrase din pompa ameţitoare a luĭ Ludovic XIV, lăsând pe soţia sa să cutreere în toată libertatea balurile şi recepţiile. In această singurătate impusă sieşĭ se ocupă îndelung cu muzica şi geometria şi urmări cu pasiune problemele astronomice, încât gazeta de pe vremurĭ »Le mercure de France« din Maĭ, 1706, spunea că mersese atât de departe cu acest din urmă studiŭ, încât ajunsese să descopere douĕ erorĭ în calculele făcute de astronomĭ cu ocazia uneĭ eclipse solare. Trăsătura caracteristică, însă, a acestuĭ nobil prinţ era o lipsă aproape complectă de voinţă, fapt pe care îl simţea în de-ajuns şi cauza, care maĭ ales l-a împins să caute tristeţea singurătăţiĭ. Iubea cu o pasiune puternică pe ducesă, soţia luĭ, care, la rîndul eĭ, avea o deosebită dragoste prietenească pentru dînsul. Dar maĭ tărziŭ ochiĭ eĭ *»promeneurs«* căzură rînd pe rînd asupra maĭ multor tinerĭ de la Curte.

Distinşiĭ romanţierĭ Paul şi Victor Margueritte continuă a publica a treia şi penultima parte din nuvela lor *Les femmes nouvelles*, un tot plin de cea maĭ fină observaţie a caracterelor femeilor moderne.

Emile Olivier urmează şi în acest numĕr cu analiza faptelor de arme ale luĭ *Napoleon III*, întreţinĕnd pe lectorĭ cu *Rĕzboaele luĭ din Italia*. Stilul aspru al autoruluĭ biciueşte puternic lipsa de voinţă şi vederea luĭ scurt, ca general. Termină spunĕnd, că atuncĭ cànd el decisese continuarea rĕzboiuluĭ, îngustimea minţiĭ şi lipsa de tărie a convingerilor luĭ îl făceaŭ să alerge după pace.

Pierre de Coubertin are un interesant articol, în care studiază educaţia în Olanda avènd în vedere maĭ întâĭ cursul secundar şi superior. Scoate în relief viaţa de familie, care are o putere determinată în educaţia tinerimiĭ şi libertatea, în care sunt cimentate caracterele studenţilor.

La philosophie de Pierre Leroux e un studiŭ critic început încă din numĕrul trecut de Paul Janet. De astădată studiază *ideia de umanitate*, studiŭ tratat de *Leroux* în opera luĭ principală *de l'humanité*, apărută în 1840. Savantul critic îşĭ exprimă admiraţia luĭ pentru tendinţa sublimă a luĭ *Leroux* de a reconcilia filozofia cu religia. Ca de obiceiŭ, Robert de la Sizeranne consacră într'un studiŭ ideile şi observaţiunile sale asupra expoşiţieĭ anuale, *Le salon*. Vorbind în special despre tablourile cu subiecte ţĕrăneştĭ caută să analiseze cauza uneĭ aşa de marĭ afluenţe de tablouri, schiţând toate viaţa de la ţară.

François Coppée publică o poezie intitulată *Dans une eglise de village*.

In articolul *revue dramatique*, Réné Doumic face o dare de seamă, însoţită de câteva apreţieri a pieselor *Le torrent*, comedie de Maurice Donnay, *Ma bru*, vodevil de Fabrice Carré şi Paul Bilhaud. Prima pare că a lăsat cam mult de dorit în urma reprezintăriĭ eĭ, maĭ cu seamă că se stabileşte pe deplin reputaţia dramaturgică a luĭ Donnay. Motivul acesteĭ piese este ultima banalitate artistică: adulterul. A doua piesă e întreţesută pe un vechiŭ subiect, dar dă reţete splendide.

Revue des revues, de la 1 Maiŭ, consacră în fruntea sa un articol de o valoare reală, datorit profesoruluĭ universitar din Losana, Georges Renard. *La France à l'étrangère — les intérêts français en Suisse* este intitulatul acestuĭ articol. Autorul urmăreşte cu o încordată atenţiune relaţiunile economice dintre aceste douĕ ţĕrĭ, abordând şi terenul raporturilor morale şi intelectuale. In ce priveşte partea economică, Renard demonstră cu table statistice în mână că, în urma sistemuluĭ protecţionist, întru ceeace priveşte confederaţia elveţiană, inaugurat de Méline în 1893 şi rĕspunsuluĭ cu aceeaşĭ monedă a miceĭ, dar viguroaseĭ Republice, a avut drept rezultat imediat o diminuare considerabilă a schimburilor. S'ar părea că din acest rĕzboiŭ de tarife, aceea care a suferit maĭ mult ar fi Elveţia, în realitate însă, nu-ĭ aşa de oarece această mică Republică îşĭ asigurase cu mult maĭ

nainte ca Méline să inaugureze sistemul său economic, mai multe debuşeuri în celelalte ţări, care la un moment dat a făcut ca cererea să fie mai mare chiar decât oferta. Drept cauze morale, ca să zicem aşa, care au influenţat această nenorocită eră în economia naţională franceză, autorul dă în primul rînd următoarele: o lenevire curioasă care se observă în industriile, în care francezii îşi asigurase de o îndelungată vreme întâietatea, aşa se constată în mod oficial că fabricile de mătase din Zürich au întrecut pe cele din Lyon, graţie vigoarei cu care sunt conduse şi aplicării a toate instrumentele şi descoperirile mecanicei şi chimiei moderne. Apoi vine şi tendinţa conservatoare, o lipsă totală de spirit de iniţiativă. Scandalurile politice, care zilnic se repetă, atmosfera năbuşitoare din Franţa au făcut pe Elveţieni să privească cu neîncredere în spre vecina lor din apus.

Un articol, care de sigur va produce oareşîcare sensaţie în lumea politică şi diplomatică, rugămintea pe care o adresează Conferinţei interparlamentare de la Haga, în numele poporului armean, Minas Tehéraz, directorul ziarului »*Armenia*«, desvăluind vederilor lumii civilizate ororile săvîrşite de Turci contra acestor nenorociţi *paria*. Citează fapte, care vor îngrozi pe orice om civilizat, întrebându-se dacă nu cumva timpurile inchisiţiunii s'au reîntors. Termină, cerând cât mai neîntârziat, că e de datoria întregei Europi să intervină, punând stavilă agresiunilor sultanului, făcând cu Macedonia şi cu Armenia aceea ce s'a făcut şi cu Creta—aceasta cât mai neîntârziat, spre a nu fi dat lumii culte să mai existe încă odată la reînoirea scenelor desfăşurate în Creta.

W. M. Kozlovschi, într'un studiu istoriografic amănunţit, intitulat: *Kosciusko et les légions polonaises en France* ne redă punct cu punct activitatea mareluĭ eroŭ polonez, atât de iubit de toţi oamenii mari contimporani lui şi zeul polonilor, în timpul Revoluţiei franceze. Ne desvălue cu o deosebită admiraţie, sublimul lui devotament către nefericita lui patrie şi marea lui iubire de libertate, fapt care l-a făcut să ia parte şi la revoluţia americană, pe lîngă cea franceză şi poloneză.

Ca versuri, numărul acesta al revistei publică două poeme în genul romantic vechiŭ francez al lui Maurice Boucher. In prima intitulată *La courte paille*, poetul descrie peripeţiile echipagiului unei năvi, care perduse drumul pe valurile oceanului şi că în ultimul moment marinarii lipsiţi de orice hrană s'au hotărît să tragă la sorţi pe cel care trebuia să fie sacrificat foamei tovarăşilor lui. Sorţii cad pe căpitan, pe a cărui fată o iubea unul dintre marinari şi care se şi oferi, fără nici o ezitare, să se sacrifice în locul şefului său. Se face o ultimă încercare, dacă nu cumva se vede ţărmul. Din vîrful catartului maluri verzi apar la orizont: e chiar locul natal şi portul de unde au plecat. Poema se încheie cu căsătoria bravului marinar cu fiica prea încercatului căpitan. A doua poemă »*Le carillon*« e brodată pe un subiect, atât de obicinuit în basmele şi poemele noastre, când omul în momente de restriste face apel la câte o pasăre, care 'l scapă de încurcătură, după cum e bunăoară corbul în *Baba-Novac*. Aci se găseşte o cucuvae, care ajută pe un biet paracliser bătrân să tragă clopotul a cărui sfoară fusese roasă de şoareci. Fiecare strofă termină prin acelaş refren, compus din patru versuri:

Sonne, sonne à toute volée
Le beaux carillon si joyeux si clair
Le gai carillon qui, passant dans l'air
Réjouit toute la vallée.

Cu ocazia centenarului lui *Honoré de Balzac*, acest scriitor gigantic al Franţei, Raoul Deberdt crede nemerit să pună în lumină pe acela care a contribuit să doteze omenirea cu o mulţime de scriitori de valoare. Articolul are un foarte atrăgător titlu: *Un grand exciteur d'âmes*, care ne redă foarte bine teza pe care distinsul critic o susţine. Deberdt începe să susţină că subt influenţa ideilor anglo-germane se dezvoltară în Franţa o mulţime de romane idealiste, cu subiecte banale, care însă nu avură, din cauza romantizmului lor prea exuberant, nici o influenţă asupra moravurilor ţării. In timpul agoniei acestui început de romantism se iveşte *H. Latouche*, care contribui atât de mult la răspîndirea celui de al doilea fel de romantism. Subt influenţa lui *Latouche* se nasc cele două formule ale romanului francez: realismul, întrupat de *Balzac*, şi idealismul cel mai cast, concentrat în *Georges Sand*. *Latouche* era o fire curioasă, un misogin auster şi, graţie numai acestei naturi deosebite de restul omenirii, se datoreşte inclinaţia pur prietenească pe care o avu către *Georges Sand*. Şi tot acestei înclinări a lui se atribue şi nota predominantă în caracterele persona-

lor din romanele celor doĭ elevĭ aĭ sĕĭ, o adoraţie împinsă la paroxism către tipurile de femeĭ virile, cu o voinţă puternică şi care nu-şĭ fac din dragoste decât o armă de studiŭ şi analiză. Subt această formă, în adevĕr, ne apare Lelia luĭ *Sand* şi toate femeile-bărbaţĭ — un noŭ sex — ale luĭ *Balzac*.

Cu tot spiritul fin, cu toată vasta inteligenţă şi cu toată inima iubitoare, *Latouche* nicĭodată n'a ajuns a întrupa vreun cap-d'operă, fiindcă spiritul luĭ era prea distras şi inteligenţa luĭ prea mult ocupată cu problemele la ordinea zileĭ: politice şi sociale, pe care căuta să le rezolve în ziarul »Figaro«, a cărui conducere o luase.

Léo Rouanet schiţează viaţa ilustruluĭ scriitor spaniol *Angel Ganivet*. Această inteligenţă vie şi curioasă, întrunind un caracter bărbătesc, puternic accentuat, muri în anul trecut, în Noemvrie, desfăşurând până la vîrsta de 34 aniĭ o activitate intelectuală incomensurabilă. Scrierile luĭ desvĕlesc falsitatea convenţiunilor azĭ existente, cerênd abolirea grupărilor naţionale, a alianţelor, a diplomaţieĭ, întronând în locul tuturor acestora o puternică activitate intelectuală. Scrierile luĭ: *Idearum espagnol* şi *Cucerirea regatuluĭ Maja de ultimul cuceritor Pio Cid*, subt aceste titluri atât de mistice, cuprind în ele nişte puternice satire la adresa actualuluĭ stadiŭ al civilizaţiuniĭ. Dete luminiĭ încă două scrieri: *Scrisorĭ finlandeze* şi *Lucrările neobosituluĭ Pio Cid*, care sunt o serie de episoade. El inaugurează o filozofie nobilă şi sinceră, cu un talent critic şi satiric desăvîrşit. Trăind maĭ mult prin oraşele din nordul Europeĭ, ca consul, a venit în contact intim cu mariĭ scriitorĭ scandinavĭ: *Ibsen*, *Björstern-Björnson*, *Strindberg*, *Brandès*, despre care scrisorile luĭ finlandeze ne dă o mulţime de detaliĭ curioase, apreţierĭ şi explicărĭ ingenioase. Traducţieĭ scrierilor luĭ, zice Rouanet, vom datori într'o zi poate maĭ buna înţelegere a sombrilor scriitorĭ aĭ norduluĭ.

In numĕrul de la 15 Maĭ, al acesteĭ reviste, Anatole Leroy Beaulieu, într'un articol intitulat *La Russie, la Finlande et la Conférence de la Haye* apără cu multă căldură drepturile naţionale ale poporuluĭ finlandez, drepturĭ consfinţite în decursul vremilor de toţĭ împĕraţiĭ Rusieĭ. Autonomia Finlandeĭ era o probă vie că imensul imperiŭ slav nu era un distrugĕtor al individualităţilor naţionale şi al autonomiilor locale, abolirea constituţiuniĭ finlandeze de Ţarul Nicolae II probează contrariul. Beaulieu recomandă Rusieĭ maĭ multă generozitate, dacă vrea să câştige în consideraţiune, faţă de popoare şi în autoritate morală faţă de guvernăminte. Numaĭ rĕsturnând drepturile finlandeze, proiectul de dezarmare al luĭ Nicolae II va trece în ordinea faptelor.

Eugène Müntz, cu multă competinţă, desvĕlue rolul *arteĭ* în stratul de jos al poporuluĭ. Pentru ca să facem să pătrundă arta în popor, zice Müntz, trebue ca desenul să fie asimilat scrieriĭ, Copiiĭ se vor deprinde cu timpul a ne reda ideile prin imaginĭ, în loc de a ni le da prin scris.

Dr. Cabanès, ajutat de documente de o valoare incontestabilă, face arborele genealogic al familieĭ luĭ *Balzac*, celebrul romanţier.

Camille Mauclair face o scurtă revistă a *psicologieĭ ţĕranuluĭ şi muncitoruluĭ din romanul contimporan din Franţa*.

Cunoscutul romanţier constată că romanul adevĕrateĭ femeĭ şi adevĕratuluĭ proletar nu este încă scris. Sociologia va găsi expresiunea estetică în supresiunea psicologieĭ profesionale şi individualităţiĭ de castă, în unificarea lirică a elementelor morale şi materiale ale vieţiĭ. Decĭ, la muncă romanţieriĭ!

Deutsche Rundschau, din Maĭ, prin pana sobră a luĭ Carl Diehl, studiază *socialismul creştin*, protestă contra confuziuniĭ dintre ceĭ doĭ termenĭ: socialism şi creştinism, care sunt, după el, incompatibilĭ. Autorul recunoaşte, cu toate acestea, că eĭ aŭ o origină comună în Biblie şi Scriptură, dar concepţia modernă şi teoriile luĭ Lassale şi Carl Marx şi alţiĭ aŭ demonstrat necesitatea stabiliriĭ uneĭ liniĭ de demarcare între aceste două domeniĭ. Hermann Grimm face critica teatruluĭ istoric al luĭ *Wildenbruch* şi analizează maĭ ales pe *Regele Henric*, care se aseamănă întru câtva cu creaţiunile luĭ Shakespeare.

Deutsche revue, din Maĭ, cuprinde un însemnat studiŭ filozofic datorit luĭ L. Büchner. Autorul, studiând originele cunoştinţelor noastre, dezvoltă în o serie de demonstraţiunĭ, această teză, că noĭ nu venim pe lume cu ideĭ înnăscute, ci le căpĕtăm prin experienţă.

Benedikt se ridică contra *realismuluĭ* dus la extrem în artă şi ştiinţă.

Z.

IV, 8, 1899

ROMANIA
CA CENTRALE DIN IASI

FĂRĂ DURERE

In grădina de la Goleştĭ cad frunzele de toamnă, cad mereŭ prin liniştitul vĕzduh. O dată, o dată încă maĭ strălucesc poleite de soare şi când maĭ viĭ par şi maĭ aproape de dînsul, atuncea cad ele şi mor....

In grădina de la Goleştĭ aŭ crescut patrioţĭ care şĭ-aŭ jertfit libertatea, averea, fericirea, liniştea pentru patrie; într'însa a trăit familia patriarhală a Goleştilor, străbuniĭ şi străbunele cu mîndri feciorĭ şi cu fiice, şi un lung şireag de nepoţĭ.

In grădina de la Goleştĭ e tăcere, tăcere adîncă.

O bĕtrână cernită şeade subt un teiŭ cu o carte în poală, iar ochiĭ eĭ marĭ şi căpriĭ se duc plinĭ de blândeţe şi jale înapoĭ spre trecut, la acele fiinţe, cărora le-a închinat viaţa întreagă şi pe care le-a îngrijit până la moarte. Ea nu se măritase. Faţa-ĭ trasă şi cucernică exprimă nobleţă şi o luminoasă blândeţe ca şi a sfîntuluĭ Toma din icoana luĭ Murillo. Viaţa eĭ este trudnică, căcĭ pe nepoţiĭ sĕĭ orfanĭ ĭ-aŭ lăsat eĭ în ocrotire, iar pe sĕrmaniĭ din sat ĭ-a învĕţat cusăturĭ frumoase, ca să-şĭ maĭ aline amara lor sărăcie.

Iar acum petrece câteva clipite de odihnă cercetându-şĭ adîncul inimiĭ obosite şi întorcêndu-şĭ gîndurile-ĭ spre morminte, ca frunzişul cel fără de viaţă, pălit de raza caldă a soareluĭ.

De-odată ea aude un cântec şi-şĭ întoarce capul în partea aceea. O încre-

ţitură între sprincene destăĭnuieşte adînca-ĭ compătimire; căcĭ prin vĕzduhul liniştit tremură cântece de mort şi viers jalnic cântat de un singur glas pe drumul mare al satuluĭ. E preotul care îmbrăcat în odăjdiĭ vine încet printre căscioare, urmat de un băiat cu aghiasmatarul în mâinĭ, şi de prohod. In sicriul de pe năsăliĭ e o femeie bĕtrână cu pĕrul alb ca zăpada, pacĭnică şi tăcută; numaĭ fruntea ĭ-a rĕmas brăzdată de amarul anilor.

Prohodul înaintează cu umilinţă şi cu evlavie; o singură fiinţă rătăceşte printre mulţime în dreapta şi în stînga, ducênd mâna la têmplă ca şi când ar saluta milităreşte, rîzênd cu veselie în faţa fiecăruia arătându-şĭ un şir alb de dinţĭ, iar ochiĭ eĭ ceĭ marĭ şi negri privesc nepăsătorĭ la moarta din sicriŭ. E Chiva, e fiică-sa cea nebună, care cu moartea mă-seĭ pĭerde fără să-şĭ dea seama tot ce avea ea pe lume. Hainele eĭ sunt numaĭ sdrenţe care abia o maĭ acoper, iar cămaşa-ĭ desfăcută la piept ĭ-o strînge câte o mână ce se 'ndură. De subt o năframă, ce de mult şĭ-a perdut faţa-ĭ roşie, se arată în neorînduială pĕru-ĭ negru. Nimenĭ din mulţime nu ia seama la paşiĭ eĭ rătăciţĭ, la salutul eĭ milităresc şi la rîsul eĭ sglobiŭ. Prohodul ajunge la poarta cea părăginită a bisericiĭ pe unde trece încet înăuntru. Chiva maĭ rĕmâne afară, maĭ sare printre pietrele mohorîte şi la urmă, momită de cântecul din biserică, intră şi ea. Bĕtrâna din grădină se uită lung după dînsa şi oftează. Ea cunoaşte şi-şĭ reaminteşte viaţa acesteĭ fiinţe, şi luându-şĭ cartea din poală se ridică încet, apoĭ în haina-ĭ cea neagră, trece în tăcere pe stratul de frunze, privind spre biserică şi, întorcêndu-se din noŭ îndĕrăt, la locul eĭ de repaus subt teiŭ, cade iar pe gînduriĭ.

Cât de frumoasă a fost odată Chiva, cât de veselă şi de sănĕtoasă! Faţa eĭ smeadă era pîrguită ca un mîndru rod de vară, şi ochiĭ eĭ ceĭ frumoşĭ străluceaŭ de mîndrie şi de diavoliĭ; şi era gureşă mare când o necăjeaŭ flăcăiĭ în horă. Odată unul a glumit maĭ mult cu dînsa şi venind seara la ea acasă, ĭ-a bătut în fereastră; ea a eşit afară şi s'aŭ aşezat amîndoĭ pe prispă, şi aŭ petrecut acolo noaptea întreagă, şi apoĭ pe rînd în fiecare noapte, cum e dat să se întîmple între ceĭ îndrăgoştiţĭ.

Dar iată că isbucneşte rĕsboiul şi într'o zi de zăduf din luna luĭ August Mihaĭ al eĭ plecă cu oastea. Plânsul eĭ nu-l putu ţine acasă.

— »Şi dacă nu m'oĭ maĭ întoarce«!... zise el uitându-se la ea. —

— »Atuncĭ oiŭ muri şi eŭ, Mihaĭ!«...

Crunta luptă de la Griviţa era sfîrşită, şi el trimise vorbă că trăieşte şi că e sănătos. Dar după asta nu maĭ sosi nicĭ o veste. Chiva vedea frunzele căzênd, vedea negurile cele marĭ, gerul şi zăpada, — şi de la el nicĭ o solie! Şi se frămînta de grijă şi de groază!

Femeilor le era oprită trecerea peste Dunăre, dar găseaŭ ele mijloace de trecere. Chiva înjugă boiĭ la car şi zicênd că are să se ducă în cărăuşie, o luă încetinel pe lîngă boĭ spre Plevna.

Cu o traistă de rufe albe pentru el, pe cap cu un bostan mare şi în sîn cu alte poame, ea cutreeră lagărul şi şanţurile căutând pe Mihaĭ al eĭ. Şi pe când în jurul eĭ gloanţele şueraŭ şi un soldat căzu lovit de moarte, ea află că Mihaĭ e

rănit şi dus într'un spital, fără să se ştie anume unde. Rămăsese galbenă şi fără de graiŭ în apele gheţoase ale şanţurilor şi nicĭ că se maĭ gîndea să se păzească de gloanţe. »In apa de aicĭ ĭ-aŭ degerat picioarele şi pe urmă îl lovi un glonţ în umĕr«, ĭĭ zise Chiveĭ un tovarăş de luptă, »dar nu ştiŭ unde l-o fi dus«.

Ea plecă cu o povară în inimă şi începu să cutreere ambulanţele. O groază mare o cuprinse vĕzênd feţele celor greŭ răniţĭ, care nu puteaŭ fi duşĭ maĭ departe. Era aproape veselă că nu l-a găsit între aceştia.

I se spuse că poate să fie încă în Mitşka. Şi ea plecă într'acolo, trecênd desculţă pe pămîntul îngheţat şi prin negura cea rece. In Mitşka fusese, dar îl pornise maĭ departe, către Turnu-Măgurele. Cică ar fi încă în viaţă, i s'a scos glontele, i s'a tăiat un picior, dar încolo e bine.

Şi iarăşĭ plecă Chiva la drum şi ajunse în Turnu-Măgurele. Oraşul întreg era prefăcut într'un lazaret. Ea umblă din spital în spital, îl căută în vre-o douĕzecĭ, şi la urma urmeĭ găsi patul în care zăcuse. De vre-o patru zile îl mutaseră de aicĭ la Craiova. Ea oftă din greŭ şi-şĭ ridică iar traista cu rufe. Dar nicĭ la Craiova nu maĭ era. Cu o zi maĭ înainte îl dusese cu trenul răniţilor la Bucureştĭ. La Bucureştĭ îl căută iar, întrebând mereŭ în toate părţile. Casele cele marĭ, cazarmele şi multe şcolĭ eraŭ acum prefăcute în spitaluri. Intr'un tărziŭ sosi pe dealul Cotrocenilor, la cazarma batalionuluĭ de vênătorĭ. Aicĭ îl află în sfîrşit, când întrebă de numele luĭ. Işĭ ceru voie ca să-l vază şi să-l îngrijască, şi intră sfioasă printre şirurile lungĭ de paturĭ, dusă de mână de o cucernică călugăriţă, care avea la braţ o betelie cu crucea roşie. O doamnă, tot cu crucea roşie, ĭĭ eşi în cale zicêndu-ĭ:

— »E aicĭ, dragă copilă; îl veĭ găsi puţin schimbat!«

Şi zĕŭ, abia 'l cunoscu. Trupul eĭ şovăi şi genuchiĭ ĭĭ tremurară, când îl vĕzu atât de schimbat şi de slăbit. El ĭĭ zîmbi, dar zîmbetul luĭ era o rînjire. O, Doamne, cum o putea să îndure ea atâta suferinţă înaintea atâtor oamenĭ! Dar zi şi noapte stătu la căpătâiul luĭ ca o stâncă de piatră. La odihnă nu se maĭ gîndea ea, cu toată călĕtoria-ĭ cea lungă, şi numaĭ cu de-asila lua câte ceva de mâncare.

Afară oştile treceaŭ înainte necontenit prin nămolul adînc de pe drum. Eraŭ soldaţĭ trudiţĭ ce veneaŭ din fundul Rusieĭ. Şireaguri de răniţĭ soseaŭ de pe câmpul de luptă; şireaguri de Turcĭ prizonierĭ, flămânzĭ, goĭ şi desculţĭ veneaŭ prin mocirlă; şi iarăşĭ şireaguri de bolnavĭ de lingoare şi aproape degeraţĭ şi prăpădiţĭ de foame umblaŭ ameţiţĭ, căzênd pradă corbilor şi câinilor; coastele lor roşiĭ şi jupoiate priveaŭ hidos către cerul acoperit cu norĭ de zăpadă.

Prinse să ningă. Părea că noriĭ miloşĭ voiaŭ să învelească cu unul şi acelaş linţoliŭ atât pe prietenĭ cât şi pe duşmanĭ.

Din toate acestea Chiva nu vedea nimic. Ea nu vedea decât faţa luĭ Mihaĭ, care zăcea răbdător în suferinţĭ grele şi care, întrebat de starea luĭ, răspundea în totdeauna cu acelaş »bine« liniştit. Apoĭ, molcom ĭĭ povestea eĭ despre chipul cum ĭ-aŭ tăiat o jumătate de picior, cum s'a întîmplat de nu ĭ-aŭ dat de

ajuns cloroform şi ce cumplite chinurĭ a suferit; iar pe ea o năpădeaŭ lacrimile, şiroĭ pe obraz, lacrimĭ care eraŭ o alinare pentru Mihaĭ.

I se spuse că Mihaĭ va scăpa, că nu va muri. Inima eĭ tremura de bucurie de nicĭ maĭ putea grăi. Dar când îĭ văzu pentru întâiaşĭ dată rănile, se făcu albă ca păretele. Iĭ dădu un strop de vin şi i se spuse că nu-ĭ nimic, că-ĭ va trece şi că se va vindeca numaĭ să-ĭ dea câte o lingură de doftorie când va avea junghiurĭ prea marĭ, ca să-l liniştească. Mihaĭ povestea de Griviţa, îĭ arăta decoraţia, şi deşi Chivei îĭ pricinuia frică şi durere, totuşĭ ea îl asculta cu drag, când cu buzele luĭ palide îĭ zugrăvea fapte de viteaz. Treĭ gloanţe ĭ-aŭ găurit pălăria şi nicĭ părul nu i l-aŭ atins. »Vezĭ dragă că aşa a vrut bunul Dumnezeŭ şi că am maĭ avut zile!« îĭ zise Mihaĭ....

Dar veni o noapte maĭ grea pentru Mihaĭ. Se plângea de durerĭ marĭ la umĕr şi la picior. »După 24 ceasurĭ era să fiŭ înlocuit, căcĭ îmĭ degeraseră picioarele şi tocmaĭ atuncĭ mĕ nemeriră gloanţele!... Vaĭ!... Nu mĕ poţĭ face s'adorm ?«

Ea puse mâna de grabă pe-o sticlă cu leacurĭ şi în lumina cea slabă a opaiţuluĭ îĭ turnă o lingură mare întreagă, stând tăcută lîngă dînsul, după cum i se spusese, ca să-l poată adormi. Deodată însă el începu să se tînguiască că simte durerĭ, şi faţa i se schimbă grozav. Şi îl durea tot maĭ tare, încât resuflarea îĭ trecu într'un hârcăit. Inspăimîntată, Chiva fugi la o călugăriţă ce dormea într'un colţ şi o trezi. In urmă deşteptă pe doctorul de asistenţă, rugându-l ca pe Dumnezeŭ să vină, căcĭ cu Mihaĭ e greŭ. Doctorul văzu pe bolnav şi strigă către Chiva răstit:

— Din ce doftorie ĭ-aĭ dat?

— Din asta, îĭ arăta ea sticla.

— Dar nenorocito, strigă doctorul, acolo e carbol!

Chiva se uită ţintă la el fără să-l priceapă. »Ş-am făcut rĕŭ că ĭ-am dat?« întrebă ea cu sfială.

— Rĕŭ? E otravă! rĕspunse doctorul, şi, fără a se maĭ uita la ea, făcu toate încercările de-a împiedica urmările grele. Dar bolnavul se muncea în luptă cu moartea, cuprins de durerĭ nebune; otrava îĭ curgea acum prin vine şi-ĭ îngreuia rĕsuflarea. Mihaĭ îşĭ făcea din când în când câte-o cruce şi când nu maĭ putea ridica mâna, o ruga pe ea să-ĭ o poarte. Cuvînt de mustrare nu eşi din gura luĭ.

— Nicĭ aşa nu maĭ aveam zile! îĭ zise el.

Când se făcu ziuă, era liniştit, dar foarte rĕŭ. Ea nu-l lăsa din braţe, ci-l strîngea aşa tăcută şi nu îngăduia nimĕnuĭ ca să i-l ia din braţele încleştate.

A trebuit cu sila să acopere mortul şi să-l ducă afară. Chiva îĭ însoţi până la uşă; pe urmă se întoarse îndărĕt şi mergênd de la un pat la altul se uita în faţa fiecăruia zicêndu-le: Mihaĭ!... Liniştită şi prietenoasă umbla pe la toţĭ, zîmbea, saluta şi striga: Mihaĭ!... Mihaĭ! Era unicul cuvînt ce-l maĭ ştia rosti. Toate celelalte eraŭ şterse din amintirea eĭ, şi chiar şi numele luĭ îl rostea acum tot maĭ rar.

Nişte oamenĭ cărora li se făcu milă o aduseră la Goleştĭ. Când o văzu

maică-sa că vine, plânse cu hohot, în vreme ce Chiva zîmbea şi tăcea. Ea gustase toate suferinţele din lume în acele treĭ ceasurĭ de cruzime. Gîndurile eĭ nu le-a aflat nimenĭ, ele aŭ rĕmas taină adîncă pentru vecie...

Bĕtrâna singuratică din grădină gîndea la toate acestea, când iată că eşea prohodul din biserică şi-şĭ lua drumul spre ţintirim. Chiva săltă surîzênd în jurul mormîntuluĭ deschis şi cu ochiĭ eĭ ceĭ marĭ şi şterşĭ priveşte în groapă, unde coboraŭ acum pe aceea care-ĭ fusese sprijinul din urmă şi tot ce maĭ avusese în viaţă. Apoĭ ea se strecoară printre lume, salută milităreşte şi aleargă iarăşĭ spre sat, trecênd pe lîngă grădina, în care tot maĭ cad frunzele în tăcere şi razele strălucesc deasupra capuluĭ aceleĭ sfinte şi singuratece bĕtrâne.

CARMEN SYLVA.

CLIȘ. FOT. BOIAROLU

Pagina 25 din Evangelia Curtea-de-Argeș

STEF. C. MICHĂILESCU

Amiciĭ şi cunoscuţiĭ luĭ Stef. C. Michăilescu, ceĭce l-aŭ admirat şi iubit, ca şi ceĭce aŭ trăit cu dînsul numaĭ în raporturĭ de oficialitate, ca să zicem aşa, rĕmaserĕ înmărmuriţĭ când aflară că această inteligenţă aleasă, acest temperament înflăcărat şi nervos, acest sceptic vesel şi romanesc, pornit maĭ mult a gusta partea amabilă şi voioasă a vieţiĭ decât laturea eĭ ce duce la pesimism şi disperare, şĭ-a pus capĕt zilelor printr'o moarte voluntară. Fost-a acest sfîrşit tragic rezultatul turburăriĭ frumosuluĭ sĕŭ intelect de odinioară? Fost-a el fapta conştientă a unuĭ spirit ce-şĭ da pe deplin seama de decrepitudinea sa prematură, de nenorocirea ireparabilă ce-l izbise într'o vîrstă când părea a promite maĭ mult? Orĭcum ar fi, moartea sa este o adevĕrată pierdere pentru partea cultă a societăţiĭ noastre, ca şi pentru învĕţămînt în genere. De sigur, pe mormîntul sĕŭ nu se vor săpa virtuţĭ banale, ca acelea pe care pietrele tumulare le reclamă pentru imensa majoritate a celor ce se odihnesc la umbra cimitirelor.

Am cunoscut pe Stefan Michăilescu în primăvara anuluĭ şcolar 1861—62 pe când, în vîrstă de vre-o 16 anĭ, urma cursurile claseĭ IV din gimnaziul Mateiŭ Basarab. Aci, ca şi în colegiul St. Sava, unde 'şĭ continuă studiile liceale, el era considerat de camaraziĭ sĕĭ ca unul din cele maĭ extraordinare fenomene şcolare. Parcă-l vĕz încă, după trecere de 37 de anĭ, cu talia luĭ potrivită şi întru câtva elegantă pe atuncĭ, capul sĕŭ frumos şi remarcabil, împodobit de un pĕr lung şi fluturând, fruntea luĭ înnaltă şi plecată puţin înapoĭ, ochiĭ luĭ scînteietorĭ de iluziĭ şi ambiţie, fizionomia luĭ în care se zugrăvea cu o mobilitate expresivă

toate contrastele, un amestec de idealitate şi sensualism, de naivitate şi ironie, de familiaritate şi mîndrie, de graţie şi vigoare, de gravitate precoce şi sburdălnicie copilărească, care daŭ persoaneĭ luĭ un fel de autoritate şi un farmec inexprimabil.

Ca elev, maĭ ales în clasele inferioare, Michăilescu nu era unul din aceĭ muncitorĭ îndărătnicĭ şi resemnaţĭ, pentru care viaţa de şcoală este numaĭ o privaţiune de plăcerile copilăreştĭ. El îşĭ petrecea o mare parte din timp în convorbirĭ, glume şi jocurĭ, imitând singularităţile profesorilor cu un haz particular, fără ca pentru aceasta să înceteze de a figura între premiaţiĭ întâĭ aĭ claseĭ sale. Cu o înlesnire minunată, care ţinea de inspiraţie, el îşĭ asimila lecţiunile care făceaŭ spaima şcolarilor : geometria şi fizica. Mulţĭ din camaraziĭ luĭ îl aşteptaŭ să vie la clasă înainte de ora regulamentară, pentru ca să le explice el, cu glasul luĭ simpatic şi dicţiunea luĭ limpede, teoremele luĭ Euklides saŭ legile gravităţiĭ, călduriĭ, electricităţiĭ, acusticeĭ şi opticeĭ. Deşi pentru studiile literare, în deosebĭ pentru latinească şi grecească, el nu simţea aceeaşĭ atracţie irezistibilă ca pentru disciplinele pozitive, totuşĭ puterea sa de a înţelege şi concepe era mare chiar pe acest tărîm. De timpuriŭ, el făcea poeziĭ, lipsite de inspiraţie înnaltă, ce e drept, însă cu rost şi până la oarecare punct originale. Fiind în clasa IV, el compuse imnul gimnaziuluĭ Mateiŭ Basarab pentru împărţirea premiilor. Acest imn, îndreptat puţin de Maxim, directorul gimnaziuluĭ, fuse pus pe muzică de maestrul Ioan Wachmann şi cântat la acea sĕrbătoare de corul şcoaliĭ însoţit de orchestră. Nicĭ un gimnaziast, pe cât îmĭ aduc aminte, nu s'a împărtăşit de o asemenea onoare, cel puţin la noĭ.

La desemn, după obiceiul vechiŭ şi imprescriptibil al şcolarilor de a se înşela pe sine, Michăilescu lucra modelele tinerilor sĕĭ amicĭ, care treceaŭ de adevĕrate talente, pe când el, indiferent în aparenţă la glorie, îşĭ pierdea timpul, mulţumindu-se a desemna numaĭ în orele de clasă şi din îndemnul maestruluĭ Tătărescu. Când însă se apropia examenul şi trebuia să se facă clasificarea, — căcĭ pe atuncĭ se da un premiŭ în parte pentru desemn, — Michăilescu prezenta un model care uimea pe toţĭ, elevĭ şi profesorĭ. Imĭ aduc aminte de doĭ îngerĭ, care făcură admiraţia întreguluĭ gimnaziŭ Mateiŭ Basarab şi pe care el îĭ desemnase în momentul suprem, cu câteva zile înainte de facerea clasificaţieĭ la finele anuluĭ şcolar. Ceeace caracteriza talentul sĕŭ extraordinar, nu era migăloasa reproducere a modeluluĭ, ci interpretarea luĭ inteligentă în trăsurile fundamentale, linia uşoară şi elegantă, mĕsura exactă a ochiuluĭ şi păstrarea strictă a proporţiilor. Niciodată el nu-şĭ găsea refugiul în decalcat ca să scape de contururile complicate, nicĭ nu se slujea de acele liniĭ ajutătoare, care împart originalul în compartimente şi la care aleargă adesea cleviĭ sîrguitorĭ, însă fără adevĕrată vocaţiune.

In liceul St. Sava, Michăilescu întări şi maĭ mult speranţele ce concepuseră despre dînsul aceia care-l cunoşteaŭ. Acum el rezolva probleme de algebră, şi compoziţiile sale la istorie puneaŭ în mirare pe ceĭcel-auzeaŭ citindu-le; începea să cugete şi să dea gîndirilor sale forme independente de manualul claseĭ, ba chiar să găsească întorsăturĭ de frază originale şi, pe icĭ pe colea, ideĭ de adevĕrată va-

loare. Tinerii lui camarazi se grămădeau împrejurul talentului său, atraşi de vioiciunea temperamentului, de efuziunile pasionate, de avîntul lui poetic, de vorbele lui ingenioase, de familiaritatea lui spirituală, de întregul farmec ce se răspîndea împrejurul persoanei lui. El era copilul răsfăţat al claseï; toţi căutau să intre în favoarea şi bunele lui graţii.

Dar această aureolă ce creau împrejuru-i camarazii săi de studiu, nu mulţumea sufletul lui doritor de a merge repede înainte. In toamna anului 1864, Michăilescu, deşi avea numai şease clase secundare, impaţient de a scăpa de subt disciplina liceului şi momit de stipendiul lunar de 60 lei ce se servea studenţilor de la facultăţile de litere şi ştiinţe, se înscrise între studenţii acesteia din urmă, fără a avea însă dreptul de a-şi depune examenele înainte de a termina clasa VII. In Iunie 1865 el trecu această din urmă probă, cu care încheiă învăţămîntul secundar, şi de aci înainte se puse a lucra pentru examenele de facultate, din care trecu numai câteva, însă, după obiceiul său, cu distincţiune.

In acelaş timp, toate trădau într'însul impaţienţa de a trăi. Studiul pentru studiu nu-i era de ajuns. Lui îi trebuia o filozofie a ştiinţei şi a naturii, şi această filozofie o găsi în prelegerile de zoologie ale tînărului profesor C. Esarcu, care se întorsese de curînd de la Paris, şi al cărui discurs introductiv la fiziologie fuse pentru Michăilescu, ca şi pentru cei mai mulţi din studenţii facultăţii de ştiinţe din Bucureşti, o adevărată revelaţiune. El îi iniţiă în filozofia naturii, explicându-le legea conexiunii organelor, descoperită de Cuvier şi desvoltată de Richard Owen, balanţarea organelor demonstrată de Geoffroy Saint-Hilaire, regula subordinării caracterelor, care formează temelia clasificării în botanică şi zoologie, teoria analoagelor şi a unităţii planului de compoziţie, descoperită de G. Saint-Hilaire şi desvoltată de Owen, principiul selecţiunii naturale demonstrat de Darwin, etc. Dar ceeace excita admiraţia lor pentru lecţiunile profesorului, era expunerea sistemului lui Aug. Comte, pe care nici unul din ei nu-l cunoştea nici din nume. De la pozitivism până la materialism este numai un pas, dacă cineva înţelege în mod superficial această doctrină. Precum învăţătura lui Epicur degeneră într'un sensualism grosolan la Romanii puţin deprinşi cu speculaţiunile filozofice, tot aşa sistemul lui Aug. Comte, în crudele capete care auzeau acum pentru întăia oară vorbindu-se de dînsul, se diformă într'un materialism fără rezervă, în materialismul lui Moleschott şi al doctorului Büchner. Un curent general împingea tinerimea universitară către această noutate filozofică. Michăilescu, cu temperamentul său inflamabil şi pornit către tot ce produce efect sau chiar scandal, ajunse unul din cei mai convinşi şi mai impetuoşi adepţi ai teoriilor lui Moleschott. In convorbirile, ca şi în discursurile sale din Societatea Studenţilor, el desfăşura pentru materialism o vervă şi un entuziasm, care se comunica uşor celor ce-l ascultau. Insă, cu toate studiile sale de fiziologie, de anatomie şi chiar de patologie, el nu văzuse niciodată un muşchiu, o bucată de creier sau un nerv, nu asistase la nici o autopsie, nu făcuse nici o experienţă de laborator; rămăsese ceeace englezul numeşte *a bookish theorist*, un teoretician de bibliotecă.

Michăilescu era încă în al doilea an de facultate când începu a se orga-

niza complotul pentru detronarea Principeluĭ Cuza. Deşi foarte tînĕr, — nicĭ nu împlinise 20 de anĭ,—el se înrolă într'unul din comitetele de a doua mână ce se alcătuiseră pentru acest scop : primi un revolver, ca orĭcare conspirator, şi jură să urmeze pe şefiĭ sĕĭ în viaţă şi în moarte. Cu imaginaţia sa pornită din fire către întreprinderĭ hazardoase, populată cu persoane şi aventurĭ din romanele luĭ Al. Dumas tatăl şi ale luĭ V. Hugo, dar maĭ ales cu neexperienţa şi impresionabilitatea temperamentuluĭ sĕŭ, el vedea în isbînda conspiraţieĭ un mijloc sigur pentru sine de a înainta repede şi departe. Mare fu însă nedomerirea luĭ când după atâtea peripeţiĭ, prin care trecuse în noaptea rĕsturnărĭĭ, şi după atâtea discursurĭ patriotice ce pronunţase a doua zi înaintea poporuluĭ, pentru ca să-l convingă că revoluţia este fericirea ţĕrĭĭ, se vĕzu uitat cu desăvîrşire, pe când alţiĭ se încoronaŭ de glorie, slujbe şi banĭ. Ca mulţĭ din ceĭce intraseră în această campanie primejdioasă ca să găsească în raniţă bastonul de mareşal, el îl căută în deşert. A te vedea relegat între netrebnicĭ, după ce aĭ făcut atâtea sacrificiĭ ca să mîntueştĭ patria, iată ce el nu putea nicĭ înţelege, nicĭ admite. Dar îndată i-se înfăţişă prilejul de a intra într'o nouă conjuraţie, de astădată maĭ îndrăsneaţă, poate chiar sângeroasă. După refuzul Conteluĭ de Flandra de a primi coroana Românieĭ, Februariştiĭ puseră candidatura Principeluĭ Carol de Hohenzollern, şi plebiscitul confirmă această candidatură. Rĕmânea ca ea să fie recunoscută da către Adunarea Constituantă. Marele Heliade Rădulescu, care votase plebiscitul sub ameninţarea poliţieĭ, cum zicea la început, făcea acum o opoziţie ocultă contra principeluĭ străin. Imprejurul luĭ se grupaseră câţĭva studenţĭ, dintre care Michăilescu nu putea să lipsească. Conciliabulele cu *Părintele literaturiĭ româneşti* se ţineaŭ în locuinţa unuĭ student din dosul Pasagiuluĭ Român. Heliade, deşi votase plebiscitul, promitea înflăcăraţilor sĕĭ aderenţĭ că, în Cameră, îşĭ va exprima, pe larg şi cu tot curagiul unuĭ adevĕrat patriot, convingerile sale asupra Principeluĭ străin. Cestiunea veni în desbaterea Camereĭ la 30 Aprilie. Toţĭ partizaniĭ luĭ Heliade, adică câţĭva tinerĭ înfierbîntaţĭ de cuvintele şi autoritatea maestruluĭ, veniră la Adunare armaţĭ cu pumnale şi revolvere, hotărîţĭ, ziceaŭ eĭ, a face un adevĕrat măcel între deputaţĭ, dacă vreunul din Februariştĭ ar îndrăzni să ameninţe, necum să atingă, pe campionul Domnieĭ pămîntene. Dar Heliade ceru cuvîntul, se sui la tribună, deschise gura, începu să se îngâne, se încurcă din ce în ce maĭ tare, căzu din contradicţie în contradicţie, mărturisi că a fost numaĭ moraliceşte influenţat de prefectul poliţieĭ în ziua când a semnat plebiscitul, şi sfîrşi prin a declara că va fi acolo unde este naţia, adică va vota pentru Principele străin. Această declaraţie a şefuluĭ căzu ca o duşă glacială peste acele capete înfierbîntate ; ea fuse a doua decepţie mare pentru imberbiĭ politicianĭ, care îşĭ închipuiaŭ că vor escalada treptele puterĭĭ cu Heliade în frunte [1]).

După aceste excursiunĭ infructuoase în domeniul politiceĭ, Michăilescu se întoarse din noŭ la credincioasele sale studiĭ, în care găsi iarăşĭ plăcere, seninătate şi forţă, căcĭ adevĕrul este liniște, *truth is quiet*. Armat din creştet până

[1]) Ţiŭ aceste amĕnunte chiar din gura luĭ Michăilescu.

în tălpĭ, el se prezentă în toamna anuluĭ 1868 la concurs pentru catedra de ştiinţele fizico-naturale de la liceul Mateiŭ Basarab. Concursul consta în treĭ probe scrise şi treĭ orale asupra ştiinţelor naturale, fiziceĭ şi chimieĭ. El le trecu cu un succes fără paralel până la dînsul. Imĭ aduc aminte ştiinţa, metodul şi facilitatea de expunere cu care trată una din probele orale: *vechimea omuluĭ.* Juriul examinator rĕmase încântat în faţa acestuĭ tînĕr care, cu o ştiinţă aşa de variată, aşa de întinsă şi aşa de solidă, unea o dicţiune clară, elegantă şi comunicativă, fără să fi ascultat alte cursurĭ decât pe cele de la facultatea de ştiinţe din Bucureştĭ. Dar nenorocul îl urmări şi aci. Catedra, cu toate probele trecute de meritosul concurent şi cu toată recomandaţia juriuluĭ, se dete D-luĭ C. F. Robescu, absolvent al şcoaleĭ de forestierie de la Nancy, care declarase că nu se înjoseşte a concura cu nişte absolvenţĭ aĭ facultăţiĭ din Bucureştĭ. Ministrul de atuncĭ găsi că diploma străină preţueşte maĭ mult decât concursul. Michăilescu fuse decĭ nevoit să se mulţumească cu catedra de ştiinţe de la cursul inferior din gimnaziul Lazăr, unde rĕmase în această calitate până în toamna anuluĭ 1890, când acel gimnaziŭ fu ridicat la rangul de liceŭ.

Cel dintăĭ punct al cariereĭ sale profesorale fuse un manual de *Mineralogie* (1869) pentru înlesnirea şcolarilor de clasa a treia gimnazială. Această scriere, cu toate lacunele sale pedagogice, aduse serviciĭ eminente învĕţămîntuluĭ nostru secundar. Dar o carte mărginită în cercul şcoaliĭ nu putea satisface ambiţiunea luĭ Michăilescu, căruia ĭĭ trebuia un teatru maĭ vast şi un public maĭ cult. Cu o adevĕrată ardoare el se aruncă în publicistică. *Foaia Societăţiĭ pentru învĕţătura poporuluĭ român*, eşită la 1870 sub direcţiunea luĭ C. Esarcu, fuse pentru dînsul o ocazie bine venită pentru a pătrunde în marele public. Această foaie încetă la ceva maĭ mult de un an după apariţia eĭ, şi atuncĭ Michăilescu se asociă cu amicul sĕŭ D. Aug. Laurian, întors de curînd din străinătate, spre a funda revista *Transacţiunĭ literare şi ştiinţifice.* Dar nicĭ această revistă nu trăi maĭ mult de un an. In cursul acesteĭ scurte existenţe, 1872, Michăilescu o nutri cu următoarele studiĭ: *Ce se ştie şi ce se ştia asupra soareluĭ, Acţiunea electricităţiĭ asupra vinuluĭ, Cometa luĭ Plantamour, Lungimea penduleĭ şi intensitatea gravităţiĭ pentru punctul Bucureştĭ, O casă de fiert bucate fără foc, Coeficientul calorific al combustibililor fosilĭ; petroleul locomotiveĭ, Cum se găsesc constelaţiunile pe bolta cerească în orizontul Bucureştĭ la data anuală 15 Octombre către 11 ore din noapte, Respiraţia vegetală, Fiziologia cerebrală ne poate da o psichologie? Incercărĭ sociologice, Viaţa după doctrina pozitivistă.* In aceste articole era o enciclopedie întreagă: fizică cosmică, fisică matematică, ştiinţă usuală, ştiinţă aplicată, fiziologie vegetală, cosmografie stelară, biologie, fiziologie, sociologie. Nicĭ unul dintre tineriĭ care urmaseră cursurile universitare, fie de aicĭ, fie din străinătate, n'ar fi tratat cu atâta dezinvoltură şi măestrie o varietate aşa de mare de subiecte.

Trebue să recunoaştem însă că maĭ toate aceste articole nu aveaŭ nicĭ un folos practic pentru noĭ. In loc de a studia o cestiune locală, care să intereseze pe cititorĭ, Michăilescu, ca maĭ toţĭ tineriĭ din toate timpurile, se pierdea în

inutilităţĭ ingenioase. In nişte timpurĭ când toate eraŭ la noĭ în formaţiune, saŭ maĭ bine în confuzie, el îşĭ exercita frumoasa luĭ inteligenţă în a deslega cestiunĭ insolubile saŭ cel puţin cestiunĭ a căror soluţiune nu contribuia întru nimic la sporirea bunuluĭ nostru traiŭ, la întărirea naţionalităţiĭ, la organizarea serviciilor publice. Lipsa de studiĭ serioase în istorie îl făcea să vază pe oameniĭ şi epocile trecutuluĭ într'o lumină falsă. In articolul intitulat *Incercărĭ sociologice*, judecând epoca Revoluţiuneĭ franceze, el scrie aceste rînduriĭ, pe care nu le poate aproba un bun şcolar de liceŭ. »Un singur curent de ideĭ filozofice străbătea toate capetele, unul singur electriza toate inimile. Doctul cel maĭ luminat al timpuluĭ ştia tot atât ca cel din urmă poporan asupra fundamentelor filozofice ce trebuia să aibă o societate omenească : predomnirea dreptuluĭ asupra forţeĭ, prevalenţa raţiuniĭ asupra prejudiţiilor, suveranitatea poporuluĭ asupra guvernuluĭ. Şi toată această pleiadă de ideĭ a filozofieĭ sociale a secoluluĭ al XVIII-lea era o axiomă pentru omul de Stat ca şi pentru burghez. Aceasta făcu puterea Republiceĭ. Oriĭ cine se încerca să impieteze asupra acestor principiĭ era zdrobit sub fulgerele conştiinţeĭ convinse. Omul epoceĭ era un cetăţean perfect : lucra, lua parte, ca în timpurile vechilor republice grece şi romane, în for, dorea să se instruiască, ştia să se lupte.... Poporul francez, ostenit de atâtea sforţărĭ, de atâtea sacrificiĭ, de atâtea încercărĭ, în momentul just când Republica era să trăiască în natura luĭ, să se materializeze în fiinţa luĭ, fu înşelat. Un cinceniŭ încă, şi Republica ar fi fost un fapt în toată Europa«.

Aceasta este ideologie fantastică, nu istorie, nu studiul conştiincios şi documentat al Revoluţieĭ franceze. Chiar acolo unde pare a studia faptele şi statistica, Michăilescu este şi rămâne un simplu ideolog, adică un visător în filozofie, în politică şi în sociologie.

De altmintrelea nimic maĭ firesc pentru un tînĕr eşit de pe băncile universităţiĭ decât de a se pasiona de filozofie. Maĭ ales pentru un tînĕr înzestrat cu o imaginaţie vie, filozofia are un farmec extraordinar. Ce este, ce poate fi maĭ înnalt pentru un spirit superior decât să cugete ? Atunciĭ i se pare că începe a crea ideĭ, căciĭ până aci n'a făcut decât să reproducă, când maĭ bine când maĭ rĕŭ, pe ale altora. Cu filozofia omul se ridică deasupra lumiĭ, se înalţă la originile eĭ, de unde priveşte desfăşurându-se dinaintea ochilor sĕĭ intelectualĭ întreagra panoramă a universuluĭ, vede mecanismul spirituluĭ. Pe aripele filozofieĭ, tînĕrul străbate istoria şi natura, atinge toate obiectele, desleagă orĭce enigmă, nu este împiedicat de reflexiune, nu prea ţine seamă de experienţă. Cu câteva date, cu câteva cărţĭ, combiniĭ un sistem, saŭ, în lipsă de un sistem al tĕŭ, împrumuţĭ pe cel maĭ noŭ, şi cu el lupţĭ contra sistemelor învechite şi a prejudecăţilor. A lupta, va să zică a dobîndi sentimentul puteriĭ tale, a te întărîta prin rezistenţa ce întêmpiniĭ, a gusta bucuria pericoluluĭ, a te scălda în torentul tumultos al tutulor emoţiunilor. A lupta, în filozofie, însemnează a pune coroana biruinţiĭ pe fruntea adevĕruluĭ. Veĭ fi admirat, slăvit, apoteozat, ca un eroŭ. Şi, în adevĕr, după primul sĕŭ articol filozofic, publicat maĭ întâĭ în *Transacţiunĭ literare şi ştiinţifice*, şi reprodus cu elogiĭ, deşi cu oarecare rezerve, în *Columna*

luĭ Traian[1]), Michăilescu prinse din ce în ce maĭ mult gust pentru speculaţiunile filozofice. De aci înainte el se cufundă din zi în zi maĭ adînc în sistemul materialist, crezênd că rĕmâne discipol al luĭ Aug. Comte. Pentru dînsul »spiritul spiritualist este o ipoteză gratuită, care nu poate servi de axă solidă unuĭ sistem de cunoştinţe«. Ceeace îl face să stăruiască în această credinţă este faptul că »în genere alteraţiunile psichiculuĭ de orĭce natură corespund la autopsiĭ cu leziunĭ cerebrale; că în cazurile în care microscopul, analiza saŭ scalpelul n'aŭ putut descoperi nimic palpabil în masa creieruluĭ saŭ în sistemul cefalo-rachidian în genere, alteraţiunea s'a constatat că rezidează aiurea; că rolul mareluĭ simpatic, care până aci se credea că este mic în producţiunile psichologice, se ştie astăzĭ că este foarte mare[2]), etc.

Pentru aceste credinţe el luptă contra orĭcuĭ, cu convingere nestrămutată, cu avîntul şi impetuozitatea sectaruluĭ. Intr'una din scrierile sale contra realismuluĭ în filozofie, Paul Janet zisese: »Noĭ (spiritualiştiĭ) am trecut de la dogmă la libertate; realismul trece din contră de la libertate la dogmă. Cutare sceptic se îndoieşte de toate, cu asprimea unuĭ doctor de la Sorbona. Positivismul, materialismul, îşĭ fac biserică, şi în afară de aceste biserică nu este mîntuire. Pe ele spiritul de sectă le aserveşte, pe noĭ spiritul de scrutare ne scoate din robie. Noĭ deschidem rîndurile noastre, pe când eĭ le închid pe ale lor. Unde este mişcarea? Unde e progresul? Unde e viaţa?«

La acestea Michăilescu rĕspunde: »Ne deschideţĭ rîndurile, fiindcă vĕ mitraliăm cu fapte, fiindcă nu puteţĭ face altfel. Ne închidem *intra muros*, fiindcă nu voim să străbată la noĭ contagiunea speculaţiunilor infructuoase care a ameţit atâtea secole capul sĕrmaneĭ omeniriĭ, de nu-şĭ maĭ poate veni în sine nicĭ până astăzĭ. Nu vom da cheile cetăţiĭ noastre decât atuncĭ când ne veţĭ stringe în cercurĭ de fier, când veţĭ părăsi domeniul ipotezeĭ, privindu-l numaĭ ca un câmp bun numaĭ de încurat inspiraţia, şi când vĕ veţĭ convinge că filozofia, ca toate celelalte ştiinţe, trebue să coprinză noţiunĭ sigure, posibile de a fi controlate cu mijloacele de investigaţiune de care dispunem« [3]).

Trecênd la *Revista Contimporană* (1873, 1874 şi 1875), după încetarea *Transacţiunilor literare şi ştiinţifice*, Michăilescu duse cu sine în noul sĕŭ domiciliŭ literar aceeaşĭ ardoare de lucru şi aceeaşĭ direcţie filozofică. Contribuţiunile sale la această publicaţie fură: *Galilei, epoca şi operile sale; O privire asupra Exposiţieĭ din Viena; Omul: nosce te ipsum; Cărbuniĭ fosilĭ; Auguste Comte, clasificarea ştiinţelor; Analiza uneĭ criticĭ, D. Herbert Spencer în clasificarea ştiinţelor după Comte; Daţi-ne bibliotecĭ româneştĭ; Incercărĭ filozofice asupra raporturilor dintre ştiinţă şi religie; partea întăĭ: Fetişismul;* iar sub pseudonimul de *Stemill* tipări în aceeaşĭ revistă: *Robinson Crusoe după Campe de George Fopa; Condeie; Câteva din siluetele epocĭĭ; O dare de seamă asupra exposiţieĭ pictoruluĭ*

---

[1]) No. 4 şi 5 din Februarie 1873.

[2]) *Revista Contimporană*, anul II, 1874, pag. 499 sq. Articolul intitulat: *Omul: nosce te ipsum.*

[3]) Ibidem, pag. 501.

Grigorescu; O nouă publicaţie despre România (*La Roumanie économique* de Dr. Obedenaru).

Când sună ceasul din urmă şi pentru *Revista Contimporană*, Michăilescu îşĭ îndreptă activitatea către literatura didactică. In 1876 el scoase la lumină, în colaboraţie cu autorul acestor rînduri, *Convorbirĭ asupra istorieĭ naturale*, iar în 1877 o *Aritmetică* pentru clasele I şi II primare, care a trăit maĭ multe ediţiunĭ şi continuă a trăi chiar astăzĭ. In această din urmă scriere Michăilescu se folosi de manualele germane şi atinse pentru întâia oară domeniul pedagogieĭ. El combină în proporţiile cuvenite metodul intuitiv cu cel socratic şi scoase această parte a învĕţămîntuluĭ din văgaşul rutineĭ. »Această cărticică, zice el în prefaţă, este astfel întocmită încât opreşte pe copil de la nenorocitele deprinderĭ de a învĕţa numaĭ pe de rost şi într'un mod tîmpelnic până şi cunoştinţele care se raportează direct la pricepere şi a căror acţiune pedagogică trebue să ascuţă şi să desvolte această facultate. Sunt alte căĭ prin care se poate lucra asupra memorieĭ.

»Aritmetica este o ştiinţă care se adresează, ca şi celelalte matematicĭ, la înţelegere, la puterea de a raţiona. Ea este cea maĭ bună gimnastică pentru judecată. Folosul eĭ, pentru începĕtorĭ, nu stă atât în cunoştinţele ce-ĭ învaţă, cât în puterea ce are de a desvolta treptat partea sufletească de care vorbim«.

Un câmp foarte frumos pentru a se pune cineva în relief şi spre care tinerĭĭ ambiţioşĭ năvăleaŭ cu o deosebită rîvnă, era *Ateneul Român*, cu conferinţele sale, frecuentate de un public numeros. Michăilescu nu putea să lipsească de pe o arenă aşa de priincioasă talentuluĭ sĕŭ de a impresiona masele prin puterea cuvîntuluĭ. Deşi nu făcuse studiĭ speciale asupra limbeĭ noastre, considerată ca instrument artistic, nicĭ asupra retoriceĭ în genere, şi deşi gustul sĕŭ nu era destul de lămurit prin studiĭ literare, totuşĭ el poseda într'un grad înalt darul de a cugeta d'a'npicioarele, *the gift of thinking on his legs*, după definiţiunea Lorduluĭ Brougham. Elocuenţa sa, repede şi neegală, presărată cu vorbe norocite, cu mişcărĭ pasionate, cu trăsurĭ de spirit şi întorsăturĭ de gîndire ingenioase, nu era un rîŭ voluminos, regulat şi limpede, ci un torent, care aci se desfăşura într'o pânză splendidă, aci se asvîrlea în cascade spumoase, aci clocotea în vultorĭ. Cu asemenea calităţĭ şi cu talentul ce avea de a ilustra conferenţele sale cu fapte picante şi puţin cunoscute, el ajunse unul din conferenţiarĭĭ ceĭ maĭ gustaţĭ aĭ *Ateneuluĭ*. Una din conferenţele sale, *Industria şi Războiul*, ţinută la 4 Martie 1878, ar face onoare oricăreĭ tribune de vulgarizarea cunoştinţelor. Ea se publică în broşură a parte. Tema pe care o desvoltă el cu numeroase exemple şi fapte, temă de altmintrelea bătută şi rĕsbătută, era că sprijinul de căpetenie al războiuluĭ este industria, însă în acelaş timp aceasta »ţine sub călcâiul intereselor economice cerbicia zănatică a zeuluĭ Marte«. Să ne fie permis a reproduce din această broşură următorul pasagiŭ, din care cititorĭĭ vor dobîndi o idee de felul cum Michăilescu ştia să facă interesante conferenţele sale:

»Este în războiŭ o doză mare de estetică, o poezie, a căreĭ putere de a mişca se urcă până la supranatural. Este episodul cel maĭ dramatic al vieţiĭ po-

poarelor, urît şi condemnabil din punctul de vedere filozofic, dar sublim subt raportul estetic. Lupta este sublimă tocmaĭ pentru că atinge sublimul prin oroarea eĭ; tocmaĭ pentru că ne înfăţişează pe om afară din sine, în unul din acele momente, în care manifestaţia devotamentuluĭ pentru o cauză saŭ o credinţă oarecare este împinsă până la cel maĭ desăvîrşit altruism...

»Esteticeşte, închipuiţi-vĕ că n'ar fi existat războaiele, şi îndată veţĭ vedea că fîntâna celor maĭ frumoase epopeĭ a secat; eroiĭ aŭ dispărut. Şi ce-ar fi lumea fără eroĭ? *Il n'est rien de plus grand qu'un trépas glorieux*, zice Voltaire. Un uragan pe mare e monstruos, îngrozitor, oribil. Munţiĭ şi prăpăstiile de apă nestatornică se înnalţă şi se deschid cu atâta sgomot, cu atâta duşmănie, cu atâta furie; valurile uriaşe staŭ să se prăvălească unele peste altele cu atâta învierşunare şi putere, încât spectatorul înmărmureşte în faţa acesteĭ priveliştĭ şi dispare sufleteşte în giganticul fenomen. Gura stă mută şi inima pare că a încetat de a maĭ bate. Om şi natură s'aŭ confundat. Aci este extazul artistic. Omul se pierde în grozăvia aceluĭ spectacol, precum se evaporează mintea în imensitatea spaţiuluĭ, când o mĕsoară fără speranţă de a găsi pierdutele-ĭ marginiĭ. Infinitul ne absoarbe.

»Un uragan social, în care valurile întărîtate a douĕ naţiuniĭ vrăjmaşe se isbesc şi scapără moarte şi mânie, nu este maĭ puţin înfiorător ca privelişte, maĭ puţin sublim ca efect artistic!« [1]).

Dar, cu toate numeroasele sale ocupaţiĭ, el găsi că nu era destul de încărcat, şi în anul 1877 intră ca redactor al ziaruluĭ *România liberă*, pe care amicul sĕŭ, d. Aug. Laurian, îl dirija cu o abilitate şi un talent remarcabil, şi care atuncĭ, în toiul războiuluĭ, devenise un izvor preţios de informaţiĭ palpitante prin raporturile strînse ce avea cu ministrul de externe Kogălniceanu. Ceĭce aŭ fost vre-o dată directoriĭ de gazete ştiŭ câtă energie, câtă provizie de ideĭ, câtă înlesnire de inspiraţie şi de stil se cere de la cel ce scrie buletinul, saŭ, cum îl numim noĭ, articolul de fond. Michăilescu, care ocupă acest loc de onoare alăturĭ de amicul sĕŭ, în curs de aproape cincĭsprezece aniĭ, desvoltă aci cele maĭ eminente din calităţile publicistuluĭ: claritatea, dezinvoltura, promptitudinea concepţieĭ şi repeziciunea execuţieĭ. El ştia că supremul merit al ziaristuluĭ este de a pronunţa înaintea tutulor cuvîntul care era pe buzele tutulor şi pe care toţĭ aveaŭ să-l pronunţe a doua zi. De aceea el căuta să pipăe pulsul opinieĭ şi nicĭodată nu scria decât articole privitoare la ordinea zileĭ. Pe lîngă acestea el maĭ avea darul de a da un parfum special buletinelor sale. Nu era cestiune care, sub condeiul luĭ, să nu câştige un interes general şi să nu se ridice la o înnălţime filozofică: interes cu atât maĭ atrăgĕtor, cu cât, precum se ştie, în mijlocul valurilor schimbătoare ale politiceĭ, subiectele ce trebuiaŭ tratate în gazetă variaŭ dintr'o zi într'alta. Cu timpul el învĕţă să mânuiască cu o dexteritate şi o supleţă particulară rĕutatea şi sarcasmul, ironia şi tăcerile calculate, atacul şi apărarea, sinceritatea şi disimulaţiunea. Neapărat, cuvintele drastice, loviturile violente, de-

[1]) *Industria şi războiul*, p. 13 sq.

clamaţiunile strigătoare, indicaţiunile personale, nu eraŭ excluse, maĭ ales că încă de la început impetuozitatea temperamentuluĭ nostru şi libertatea nemărginită a preseĭ n'a cunoscut urbanitatea tonuluĭ, nicĭ acea voluptate de a-şĭ cumpăni vorbele, de a înfige cu delicateţă acul în rana adversaruluĭ, ce se observă în ziaristica altor ţĕrĭ. Orĭcum însă, *România liberă* a ţinut un loc de frunte între organele noastre de publicitate şi multe cestiunĭ de interes general s'aŭ rezolvat în sensul propagandeĭ sale.

Dar pe când în *România Liberă* avea aerul de a combate guvernul, el se apropia cu supleţea luĭ insinuitoare de unĭĭ din miniştri şi izbutea să obţină de la dînşiĭ oarecare favorĭ sub titlul de misiunĭ. Astfel, în 1873 şi 1878, el primi însărcinarea de a vizita cu spesele Statuluĭ exposiţia din Viena şi pe cea din Paris. Darea de seamă asupra celeĭ de la Viena, publicată în *Revista Contimporană*, este de o valoare mediocră, iar raportul sĕŭ asupra celeĭ de la Paris nu-ĭ este cu mult superior. In cele din urmă, obosit de o opoziţie infructuoasă, prelungită prea mult prin dibăcia luĭ I. Brătianu de a înlătura obstacolele, Michăilescu se apropiă de guvern maĭ pe faţă, primi maĭ întâĭ de la ministrul domeniilor funcţiunea de şef de secţie, trecu apoĭ ca inspector al învĕţămîntuluĭ primar sub ministerul D-luĭ Dimitrie Sturdza, şi, cu toate că de atuncĭ se schimbară mulţĭ titularĭ la acest departament, el rĕmase acolo, când ca secretar general, când ca inspector de clasa intăia, încasându-şĭ regulat leafa şi diurna, lucrând foarte puţin, încurcând serviciul, călcând legea, prestându-se la oarecare manopere, care acuzaŭ decrepitudinea inteligenţiĭ şi scăderea simţuluĭ moral. Deprins în decurs de maĭ mulţĭ anĭ a cheltui mult şi a lucra puţin, el se dete la abaterĭ care făcură pe mulţĭ să-şĭ piarză iluzia despre dînsul, arătându-se sever până la brutalitate cu ceĭ micĭ şi inofensivĭ, indulgent şi maleabil cu ceĭ marĭ, până în toamna anuluĭ 1895, când venirea ministeruluĭ liberal îl sili să se întoarcă la modesta sa catedră de la liceul Lazăr, însă fără a se maĭ putea acomoda cu ingrata şi obositoarea chiemare a profesoruluĭ.

De altmintrelea, şederea sa la ministerul instrucţieĭ nu fuse absolut nefructuoasă. Profitând de înlesnirea cu care i se procuraŭ de funcţionariĭ subalternĭ nişte date îndoelnice asupra şcoalelor noastre, Michăilescu publică la 1888, îndată după căderea ministeruluĭ I. Brătianu, *Incercărĭ critice asupra învĕţămîntuluĭ nostru primar, studiŭ didactic şi sociologic*. De astădată, pe lîngă fantaziile sale sociologice, fu apucat de mania statisticeĭ, insistând asupra importanţeĭ ce aŭ cifrele în sociologie şi asupra statisticeĭ şcolare, asupra datelor de prima ordine şi asupra interpretăriĭ lor. El arătă câţĭ locuitorĭ vin de kilometru în ţara noastră, care este numĕrul copiilor în etate de a urma la şcoala primară între 7 şi 12 anĭ, câţĭ s'aŭ înscris în anul 1886—87, precum şi procentul celor neînscrişĭ. De la primele paginĭ cartea respiră un pesimism fabricat de plăcere, pentru ca tabloul să fie maĭ frapant, maĭ îngrijitor, maĭ negru. Un critic, vorbind despre Bernardin de Saint-Pierre, zice că arboriĭ în natură sunt maĭ puţin verzĭ decât în cărţile sale. In *Incercărĭ critice asupra învĕţămîntuluĭ nostru primar*, starea şcoalelor noastre este maĭ rea decât cum e în fiinţă. După Michăilescu, populaţia femenină a

şcoalelor noastre săteşti se reduce la fata arendaşuluĭ, a preotuluĭ, a cârciumaruluĭ şi a câtorva bogătaşĭ; revizoriĭ predică în pustiŭ, şcoala nu se repară la timp, învĕţătorul este privit cu ochĭ rĕĭ, primarul şi consilieriĭ comunalĭ se ţin pretutindenĭ de intrigĭ şi acuzaţiĭ nedrepte contra învĕţătoruluĭ, localurile de şcoală sunt vizuinĭ, eleviĭ promovaţĭ foarte puţinĭ în comparaţie cu ceĭ înscrişĭ. Alte constatărĭ nu sunt maĭ îmbucurătoare. Astfel în circumscripţia I şcolară, adică în România de dincoace de Milcov, un absolvent a şease clase rurale costă pe Stat 500 leĭ, a patru clase urbane 650, în medie 575. Cu toate acestea, promovaţiĭ sunt afară din cale slabĭ, pentru că raportul unuĭ inspector constată că dintre eleviĭ promovaţĭ din şcoalele primare numaĭ 40% pot pătrunde în gimnaziĭ pe baza examenuluĭ de control. Dacă de la elevĭ trecem la personalul didactic, priveliştea nu este maĭ proprie a dilata inima celuĭ cu dor de ţară. Învĕţătoriĭ de o slăbiciune fenomenală, mulţĭ din eĭ lipsiţĭ de simţul comun; disciplina nulă.

In această scriere, ca în toate acţiunile sale, Michăilescu viza la efect, şi cartea sa este o diatribă, care nu are cel puţin sarcasmul genial al luĭ Swift saŭ ironia fină a luĭ Paul Louis Courier. El nu cunoaşte nicĭ o scuză pentru înapoiarea învĕţămîntuluĭ nostru şi nicĭ o indulgenţă pentru bieţiĭ dascălĭ, de la care societatea cere aşa de mult şi pe care adesea îĭ rĕsplăteşte aşa de rĕŭ. Intenţiunea luĭ nu era de a da pe faţă o stare reală de lucruri, ci de a isbi imaginaţia cititoruluĭ, de a face o pictură de fantazie, nu un portret. Şi astfel, cu tot aparatul sĕŭ de erudiţie, cu toate străduinţele sale de a face să vorbească cifrele, cu toate citatele sale potrivite şi nepotrivite, cu toate strigătele sale exagerate asupra primejdieĭ naţionale, opera sa trecu neobservată, ca tot ce este factice şi fără cumpănă dreaptă.

Tot aceeaşĭ impresie ne-a produs volumul sĕŭ intitulat *Introducere la Psihofizică* (1892), în care Michăilescu, rĕspunzênd articoluluĭ luĭ Dubois Reymond *Despre limitele cunoaşterii naturieĭ*, ajungea la concluzia, de mult stabilită de către naturalişti şi recunoscută de către o parte de filozofĭ, că orĭce operaţie sufletească este însoţită de o »consumaţie saŭ maĭ bine o transformaţie substanţială«. Sunt treĭzecĭ de anĭ şi maĭ bine de când Alexandre Bain zicea într'una din lecţiunile sale: »Este o relaţiune definită (deşi nu este determinată numericeşte) între suma operaţiilor psicho-mintale şi suma acţiunilor curat fizice. Şi unele şi altele sunt cuprinse în marea oxidaţiune totală a organismuluĭ, şi cu cât unele absorb maĭ multă forţă, cu atât rĕmâne maĭ puţină pentru celelalte. Aceasta este formula de corelaţiune între spirit şi celelalte forţe ale naturieĭ. Noĭ nu tratăm despre un spirit pur, despre un spirit sub formă abstractă, nu avem nicĭ o experienţă despre o entitate de acest fel. Aci este vorba de un compus, de un fenomen cu douĕ feţe, psichologic pe o parte, fizic pe cealaltă [1])«.

Imĭ lipseşte orĭce competinţă de a vorbi despre ultima scriere a luĭ Michăilescu intitulată: *Vêrtej cu abur*. Pentru aceasta mĕ raportez la remarcabi-

[1]) *Revue des Cours littéraires*, No. 46, 1869.

lul articol al actualuluĭ Ministru al lucrărilor publice, D. Dr. C. Istrati, articol publicat în coloanele acesteĭ reviste în anul trecut. Cititoriĭ vor găsi acolo consultaţia unuĭ bărbat competent în materie, a D-luĭ profesor universitar E. A. Pangrati, care conchide astfel: »meritul d-luĭ Michăilescu este de a fi reluat o ideie cunoscută, dar neutilizată în practică, şi de a fi dovedit prin calculul condiţiunilor termo-dinamice ale motoruluĭ, imaginat pe baza aceleĭ ideĭ, că realizarea luĭ practică ar da o maşină economică ca consumaţie de vapor şi care ar prezenta unele avantagiĭ serioase. *Rĕmâne, bine înţeles, ca experienţa practică să confirme rezultatele indicate de calcul*[1])«.

Aci se termină viaţa literară a acestuĭ bărbat, care, încă de pe băncile şcoaliĭ, dedese speranţe aşa de frumoase şi dovezĭ netăgăduite de o înzestrare firească excepţională. Maĭ nicĭ un talent nu ĭ-a lipsit; înţelegea şi preţuia pictura precum şi plastica, era pasionat după muzică, maĭ mult din deprindere şi obstinaţie,—căcĭ nu era în stare să cânte cea maĭ simplă arie fără să o schimonosească,—gusta adevĕrata poezie şi literatura în general, deşi în această privinţă gustul sĕŭ nu era destul de format. Pe când era în clasa a cincea liceală, jucă rolul unuĭ moşneag, în piesa *Roco del Piso*, cu atâta naturaleţă şi cu o artă aşa de consumată, încât publicul credea că are înnainte-ĭ un adevĕrat actor. Spiritul luĭ, ca să ne împrumutăm cuvintele luĭ Titiŭ Liviŭ în portretura luĭ Cato Censorius, era aşa de flexibil, aşa de propriŭ la toate, încât aĭ fi zis că e făcut numaĭ pentru lucrul pe care îl împlinea, *huic versatile ingenium sic pariter ad omnia fuit, ut natum ad id unum diceres, quodcumque ageret.* Cunoştea binişor scrima şi părea gata a se bate în duel pentru o ofensă. Infine, pentru ca să poată câştiga succese pe lîngă sexul frumos şi să figureze cu onoare într'un salon, învĕţase danţul, şi nu pierdea nicĭ o ocazie de a se manifesta în această dexteritate.

Prin precocitatea dispoziţiilor şi a inteligenţiĭ sale multilaterale, prin ardoarea de lucru de care era însufleţit în aniĭ tinereţiĭ, prin entuziasmul sĕŭ pentru tot ce era mare şi frumos, Michăilescu părea chiemat a juca un rol de frunte între contimporaniĭ sĕĭ. Din nenorocire, fantazia sa bogată şi energia sa excesivă eraŭ lipsite de un frîŭ tare şi de o cârmă puternică, care să le impună direcţia mêntuitoare în viaţă. Uşurinţa cu care ajunse de timpuriŭ la o glorie relativ mare, îl făcu să crează că toate îĭ sunt permise. Setea de plăceriĭ îl făcu să alunece pe priporul echivoculuĭ, şi mintea sa fecundă în expediente îl ajută să găsească mijloacele pentru a le satisface. Pus în contact încă de tînĕr cu o lume pe care confortul şi luxul nu o costa nicĭ un sacrificiŭ, el pierdu simţul simplicităţiĭ ce domnea în sînul familieĭ sale şi se lăsă a fi tîrît în vîrtejul cheltuielilor nesocotite, al plăcerilor enervante, al emoţiunilor corosive. De aci necesitatea versatilităţiĭ în politică, a transacţiilor cu conştiinţa, a alianţelor dezonorante. Cu cât înainta în vîrstă, cu atâta egoismul luĭ se accentua maĭ tare şi epicureismul sĕŭ lua o culoare maĭ sordidă. Acele patimĭ cărora le sacrificase atâta timp,

[1]) *Literatură şi Artă*, An. II, 1898.

şi care altădată îi procuraseră atâtea mulţumiri false, începuseră acum a-l pedepsi fără milă; căci ele sunt ca nişte copii: le iubim, le hrănim, până când se fac mari, ne sar în spinare şi în cele din urmă ne bat. Puterile sale fizice şi intelectuale depiereau din zi în zi, sănătatea sa lâncezea, dorinţa de studiu slăbea, speranţele şi iluziile sburau una câte una, până când într'o zi aflarăm că Stefan a fost isbit de o boală crudă. Nesocotitul, care intrase de atâtea ori în colivia fiarelor sălbatice ce se chiamă patimile omeneşti, fuse înfine sfîşiat de ele. Incercările de a se restabili rămaseră deşerte; suferinţa era pentru dînsul cu atât mai cumplită, cu cât se pare că el îşi da pe deplin seama de derăpănarea în care se afla şi de soarta şi mai amară ce-l aştepta. In această situaţie desperată, el se hotărî să sfîrşească prin sinucidere, şi în ziua de 2 Iunie îşi puse în lucrare fatala sa hotărîre.

»Muritori, cântă corul final din *Oedip rege* al lui Sophokles, nu ziceţi de un om că este fericit înnainte de a-l vedea ajuns la termenul vieţii fără să pată vre-o nenorocire«.

De câte ori această maximă nu mi-a venit în minte, dar mai ales în ziua în care am văzut întins pe pat corpul lui Odobescu, alt copil răsfăţat al norocului, căruia toate îi surîseseră de timpuriu ca şi lui Michăilescu, şi care părea că va trece prin viaţă încoronat de glorie, plăceri şi fericire! El care fusese un obiect de invidie, era în cele din urmă un obiect de milă. O putere superioară îşi rîde de calculele omului; am putea zice chiar că ea îl încununa la început cu nişte izbînzi amăgitoare numai pentru ca să 'i pregătească o cădere mai semnificativă şi mai sgomotoasă, împingêndu-l câteodată a-şi ridica singur viaţa!

ANG. DEMETRIESCU

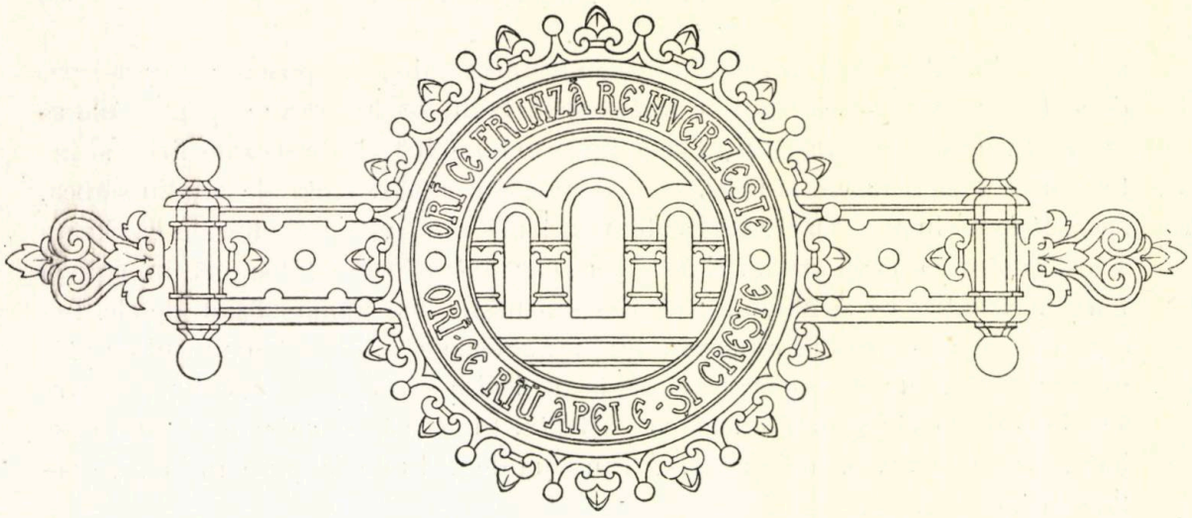

INTERMEZZO

O CLIPĂ VECÎNICĂ

O dulcĭ, sfioase amintirĭ
Nimicurile mele sfinte,
Ce drag mĭ-ar fi o clipă iar
Să vĕ trăesc ca maĭ 'nainte!

Ca niște morțĭ iubițĭ, în vise
Mĕ urmăriți zîmbindu-mĭ trist
Și sunt pe lume atât de singur,
Că pentru voĭ doar maĭ exist...

Mi-ĭ sufletul un templu larg,
Uitat de zeĭ, — doar un tăciune
Pe-altar se stinge... ochiŭ murind
In cea din urmă rugăciune!

O! farmecul acelor clipe,
Subt cerul plin de strălucirĭ,
In care ochiĭ sunt o taină,
Tăcerile — mărturisirĭ,

De ce din drum nu s'ar întoarce,
Ca pasul mîndreĭ primăverĭ,
Să plouă florile de-Aprile
Pe iarna vechilor durerĭ?...

Subt ochi-ĭ — nopţĭ adîncĭ de lună —
Să 'ncerc fermecătoarea frică
Să mĕ cuprindă miĭ de gînduri
Şi să nu pot să-ĭ spun nimica...

Apoĭ, în ceasul despărţiriĭ
Zîmbind când va veni spre mine
Să-şĭ ia adio 'n umbra porţiĭ,
Urându-ĭ cald »visărĭ senine,« —

Să-ĭ simt mânuţa 'ntârziată
O *clipă vecĭnică* în palmă
Şi aiurit... s'ascult departe
Un plop.. foşnind în noaptea calmă!...

CA OFELIA....

Ofelio, erĭ te-am visat
Cântând o melodie veche
Ce-o cânţĭ mereŭ la fiĭ de regĭ...
Sĕrmane suflet sbuciumat
Şi pururea fără pereche,
Tu ştiĭ ce cântece mĭ-alegĭ.

Tu ştiĭ că-mĭ place viersul tĕŭ
Şi viĭ cu fruntea 'n florĭ de teĭ,
Tu blândă victimă de regĭ;
Mi-l cânţĭ în vis, mi-l cânţĭ mereŭ,
Ascultă azĭ şi cântul meŭ,
Ascultă-l, căcĭ dintre femeĭ
Tu singură 'l maĭ înţelegĭ...

Ofelio, o vezĭ în zare
Iubita mea Amaryllis?
Mĕ 'nşeală ochiĭ, nu e vis?
Fantasma-ĭ trece în splendoare

Prin vĕlurĭ aurĭĭ de-amurg..,
O luminează un surîs,
Trimis de soarele ce moare
Și-o cântă apele ce curg!

Ea trece, mîndră stea divină...
O glas!... prefă-te 'n armonie,
Tu braţ preschimbă-te din tină
In ramură de iasomie,
Și cu 'nfloritele-ĭ spirale
Mijlocul eĭ înconjurând,
In imnul harpelor vibrând,
Opreşte-mĭ fericirea 'n cale!

. . . . . .

Zadarnic dorul meŭ nespus
I-l cântă coardele'n extaze
Ea trece 'n glorie de raze
Și piere tainică 'n apus.
De veci e stinsă melodia
— Un cânt amar, neînţeles —
Mĭ-e inima ca Ofelia
Un trandafir de val cules!
Și azĭ iubirea-ĭ rătăceşte
Pe câmp nebună și pribeagă
Plângênd ea cade înaintea
Copileĭ care mĭ-a fost dragă,
cântând:

—»Eŭ braţul plin aveam de florĭ
»De prin livezile 'n lumină.
»Le culegeam cu tine 'n gînd!
»Și diamante de plânsorĭ
»Luceaŭ pe nuferĭ și verbină,
»Căcĭ te iubeam de mult regină
»Și ţie doar strîngeam comorĭ...

»Dar tu aĭ rîs... nu le-aĭ primit
»Și eŭ de-atuncea rîd într'una,
»Sunt fericită, negreşit...
»Fugară, palidă ca luna
»Plutesc pe unda nebunieĭ...
»De-asemenĭ gingaşeĭ copile
»Incununată's cu zambile
»Și »ossana« cânt veselieĭ...

»Adio, steaua mea de veacurĭ!
»Spre mîndru de mărgean palat,
»De miĭ de facle luminat,
»M'afund în clar argint de lacurĭ...
»Castelul alb e 'n sĕrbătorĭ,
»Cobor pe scărĭ de fildeș treapta,
»Mĕ uit rîzênd în stînga, ... dreapta...
»Și 'mpart la toată lumea florĭ!«

Răchitoasa. D. NANU.

CLIȘ. FOT. BOIAROLU.

Pagina 37 din Evangelia Curtea-de-Argeș

CUM AJUNGE CINEVA CENTENAR

Intr'un număr recent al unei publicaţii ştiinţifice franceze: »*L'intermédiaire des Biologistes et des Médecins*« [1]), *Adolphe Javal* publică, subt titlul: »*Cum se devine centenar*«, rezultatul unei interesante anchete întreprinse asupra acestui subiect. Curiozitatea observaţiilor lui Javal, membru al Academiei de medicină din Paris, merită o atenţie deosebită, cu atât mai mult că în zilele noastre fericiţii muritori, care pot duce povara unui secol, devin din ce în ce mai rari şi atît de pe zi ce merge mai mult curiozitatea mulţimii aprinsă de nevrozatica luptă a vieţii. Un secol! Cine se gîndeşte a-l trăi! Datele istorice şi legendele ne uşurează de abia posibilitatea înţelesului acestui îndelung amar de ani! »Semnalaţi de jurnale, scrie Javal, centenarii devin în scurtă vreme ţinta unui pelerinagiu şi nu scapă nici fotografiei nici intervievului, iar comunele care îi posedă au adeseaori o veneraţie particulară pentru ei şi-i dau de pildă ca o probă vie de excelentul lor climat şi de curăţenia aerului lor«.

Cum au ajuns să vieţuiască un veac oamenii aceştia? In ce fel şi-au rînduit viaţa ca să poată înfrunta neajunsurile de tot felul ale unui aşa de lung traiu? Cum au tras profit din dispoziţiile naturale ale organismului, pentru a-l face apt să funcţioneze un secol întreg? Acestea sunt cestiunile ce a preocupat pe Javal în ancheta lui. Un chestionar amănunţit a fost trimis centenarilor, care i-au fost semnalaţi, saŭ familiilor lor; chestionarul cuprindea şeapte paragrafe: *hrana, băutura, exerciţiul, îmbrăcămintea, încălzitul, tutunul şi condiţiunile speciale cărora se atribueşte lungimea vieţii.* Numai pe treizeci de răspunsuri, din câte au fost primite, autorul îşi bazează concluziile lui, ca fiind cele mai complecte. Ancheta a fost urmărită numai pe timp de un an, autorul gîndind, că ea ar putea fi urmărită mai cu înlesnire în aziluri de bătrâni; acolo gruparea fiind mai omogenă, studiul ar fi mai uşor, cu atât mai mult că interogatoriul va fi direct, iar nu prin scris,

[1]) 2e année, No. 4, 1899, 20 Avril, p. 141—147.

şi că bătrânii de 90 saŭ 95 de anĭ ar putea procura observaţiĭ, crede Javal, tot atât de interesante ca şi ceice aŭ depăşit veacul.

Iată rezultatele principale ale acesteĭ interesante anchete. *Hrana centenarilor* a fost totdeauna foarte simplă, lucru de altfel puţin surprinzător, maĭ toţĭ centenariĭ fiind oamenĭ de la ţară »aŭ o poziţie modestă şi adeseaorĭ chiar jenată«. Doĭ dintre eĭ sunt cerşetorĭ şi, prin urmare, observă Javal, n'aŭ putut şi nicĭ n'aŭ avut totdeauna mijloace de a-şĭ potoli foamea, fapt ce de altfel nu ĭ a împedicat de a cerşetori, înfruntând lungimea unuĭ secol. Toţĭ centenariĭ aŭ avut de preferinţă şi chiar exclusiv hrana vegetariană, »carnea fiind un lux de Duminică«. Din ceĭ 30 de centenarĭ, cincĭ atrag atenţia autoruluĭ în chip special asupra alimentaţieĭ lor cu zahăr, de care aŭ făcut chiar un curat abuz. Contrar credinţeĭ populare, observaţia aceasta a luĭ Javal arată valoarea excelentă alimentară a acesteĭ hidrocarbure, dovedită în mod peremptoriŭ, în timpiĭ din urmă, atât prin cercetările întreprinse în armata germană, cât şi prin o serie de alte cercetărĭ de laborator în Italia, Franţa şi acum de curînd în Germania. *Dr. Mosso*, profesorul din Sena, în Italia, în colaboraţie cu *dr. Paoletti*, în Anglia, profesorul *Vaughan Harley*, iar în Germania doctoriĭ militarĭ *Schumburg* şi *Leitenstorfer* aŭ întreprins numeroase cercetărĭ asupra valoriĭ alimentare a zahăruluĭ şi a proprietăţiĭ luĭ de a mări cantitatea de travaliŭ a muşchilor. *Liebig*, de maĭ bine de 60 de anĭ, prevăzuse această calitate excelentă nutritivă a zahăruluĭ. Acum de curînd în Franţa doctoriĭ militarĭ *Poirier*, doctor maior de la şcoala de gimnastică din Joinville, şi *A. Drouineau*, medic în al 29-lea batalion de vênătorĭ pe jos, aŭ reluat chestiunea de aproape şi de doĭ anĭ întreprind numeroase şi minuţioase cercetărĭ de asemenea natură. Cu toate experienţele contradictoriĭ făcute în Olanda (Amsterdam) de profesorul *Stokvis* şi elevul sĕŭ *dr. Langmeyer*, un fapt cert pare a se degaja din cercetările întreprinse, şi anume că zahărul este un aliment indispensabil şi hrănitor prin excelenţă.

Iată cum experimenta *dr. Leitenstorfer*; cercetările luĭ sunt relatate în »*Deutsche militaraerztliche Zeitschrift*« [1]) (August 1898). Leitenstorfer a ales din compania luĭ un numĕr de zece oamenĭ viguroşĭ, pe care ĭ-a hrănit în timpul manevrelor cu o anumită raţiune de zahăr, administrată zilnică. La sfîrşit a observat că, pe când ceĭlalţĭ soldaţĭ aŭ rĕmas staţionarĭ, saŭ perdut ca greutate, la aceia hrăniţĭ cu zahăr greutatea corpuluĭ lor se mărise într'un mod sensibil. In afară de aceasta, ceĭ zece soldaţĭ aŭ îndurat maĭ mult la oboseală şi aŭ suferit maĭ puţin de sete decât ceĭlalţĭ oamenĭ din companie. Concluzia autoruluĭ e că zahărul trebue să fie unul din alimentele de seamă ale soldatuluĭ, maĭ ales în campanie. In Franţa a început deja a se protesta contra puţineĭ raţiĭ de zahăr ce primeşte soldatul francez în companie, în raport cu celelalte armate, cum este cea engleză de pildă. Zahărul, pe lîngă că este un stimulant funcţional, n'are o acţiune vătămătoare ca alcoolul, fapt de altfel pus în plină evidenţă de cercetările fiziologice remarcabile ale luĭ *Chauveau*. Ţinem a aminti că deja de mult acest savant francez a protestat contra erorii bugetare de a asimila zahărul unuĭ condiment de lux, restrîngênd astfel într'un mod considerabil consumaţia, prin taxele enorme puse pe zahăr. Un himist francez, *H. Carrion* [2]), vorbind de valoarea alimentară a zahăruluĭ, citează următoarele cuvinte ale d-luĭ *Grandeau*, pe care le reproduc, căcĭ rezumă maĭ bine decât oricе problema aceasta fiziologică. »Zahărul, zice d. Grandeau, nu este un condiment, el este un aliment foarte indispensabil ca pâinea şi carnea; rolul sĕŭ fiziologic este poate maĭ strîns legat cu manifestaţiile vieţiĭ decât acela al oricăreĭ alte substanţe alimentare«.

In ceeace priveşte *bĕutura*, regimul cel maĭ obicĭnuit e sobrietatea; jumĕtate din eĭ nu beaŭ absolut de loc alcool saŭ n'aŭ bĕut nicĭ odată, cum e şi cazul luĭ Chevreul; cealaltă jumĕtate obicĭnueşte a-l absorbi cu multă cumpătate. Cu toate acestea Javal menţionează douĕ cazurĭ de centenarĭ, care aŭ făcut un adevĕrat abuz din alcool; o femee F...., ajunsă la 107 anĭ, »prefera vinul oricăreĭ alte bĕuturĭ şi adeseaorĭ bea câte un pahar maĭ mult ca de obiceiŭ, fără însă a-şĭ perde cu totul echilibrul«. O obiecţie s'ar putea face luĭ Javal, şi anume că centenariĭ, neavênd

---

[1]) A se vedea şi *Revue scientifique*, 26 Nombre 1898, cât şi un articol al *d-ruluĭ Drouineau* din »*Médécine moderne*«, 24 Decembre 1898.

[2]) *Intermédiaire des Biologistes et des Médecins*, No. 4, p. 165.

mijloace, n'aŭ întrebuinţat maĭ mult alcool din cauza poziţieĭ lor modeste, care ĭ-a împedicat de a-şĭ putea plăti o băutură spirtoasă. Javal s'a gîndit la această obiecţie şi e de acord a constata că e foarte posibil ca lipsa lor de mijloace să fi contribuit la longevitatea vieţiĭ lor; dar că e tot aşa de probabil că maĭ toţĭ centenariĭ fiind oameni de la ţară, în vremea când şĭ-aŭ contractat obiceiurile ce le-aŭ păstrat maĭ tărziŭ, uzul vinuluĭ şi alcoolului eraŭ maĭ puţin răspîndite ca astăzĭ la ţară. »Dacă, în general, scrie Javal, centenariĭ sunt foarte sobri, maĭ ales cât priveşte alcoolul, este cu toate acestea foarte interesant a constata că în două cazurĭ excese repetate de vin n'aŭ fost incompatibile cu o viaţă foarte lungă«. Autorul, constatând acest fapt, se grăbeşte a sfătui societăţile de temperanţă a nu cita aceste două exemple adepţilor lor.

Nimic particular referitor la *îmbrăcăminte* şi *încălzire* în viaţa şi obicĭnuinţele centenarilor. Ceĭ maĭ mulţĭ din eĭ fumează saŭ prizează.

Cea maĭ mare parte fac mult *exerciţiŭ;* aproape toţĭ sunt lucrătorĭ cu mâna şi care se scoală şi adorm odată cu ziua.« *Nicĭ un orăşan, nicĭ un intelectual printre eĭ:* faptul acesta nu poate mira pe nimenĭ, a zis Adolphe Javal, să constate că în oraşe oameniĭ de afacerĭ şi aceia care se îndeletnicesc cu profesiunĭ liberale, care sunt, ce este drept, o mică minoritate a ţărĭĭ, nu devin nicĭ odată centenarĭ. O singură excepţie ce cunoaştem la această regulă este Chevreul«. Lucrătorĭ cu mâna, agricultorĭ în cea maĭ mare parte lucrând în plin aer, profesiunea lor e din cele maĭ sănătoasă, maĭ ales când comparăm cu atmosfera înnăbuşită a unuĭ cabinet de lucru, cu sala plină de miasme, a unuĭ laborator, a unuĭ amfiteatru de disecţie saŭ cu a uneĭ fabricĭ de chibriturĭ, oglinzĭ. Respirând subt cerul liber, organismul funcţionează maĭ bine, în toată activitatea luĭ normală, decât, de pildă, acela al unuĭ mecanician de la un vapor, forţat a suporta o căldură înnăbuşitoare pe lîngă o preocupaţie perpetuă a minţiĭ.

O parte din cele maĭ interesante din ancheta luĭ Javal e, fără îndoială, acea privitoare la *»cauzele pe care familiile le atribuesc lungimiĭ de viaţă aşa de mare a unuia din aĭ lor«*. Ereditatea joacă un rol de seamă; adeseaorĭ autorul a constatat maĭ multe cazurĭ de centenarĭ în aceeaşĭ familie. Un oarecare R., lucrător în tinereţea luĭ, ajuns maĭ tărziŭ cerşetor, muri la vîrsta de 118 anĭ. Tatăl săŭ muri la vîrsta de 112 anĭ, mama luĭ la 110 anĭ şi fratele luĭ la 114 anĭ. Un alt centenar din aceia care aŭ răspuns anketeĭ luĭ Javal avea un frate de 97 anĭ.

Un prim element atribuit de familiĭ acesteĭ rezistenţe îndîrjite contra timpuluĭ este *constituţia.* Rezistenţa la oboseală era mare şi organismul lor era de o vigoare excepţională.

Majoritatea familiilor centenarilor indică, drept o cauză de seamă a lungimiĭ vieţiĭ lor, cauza maĭ esenţială chiar decât *constituţia*, şi anume: dispoziţia caracteruluĭ lor, repetată şi accentuată subt forme diferite de aproape toate familiile a căror membri aŭ depăşit veacul. Liniştea, resignaţia şi maĭ ales indiferenţa la accidentele şi nenorocirile vieţiĭ, constituesc esenţa acesteĭ dispoziţiĭ particulare a caracteruluĭ lor, caracter esenţialmente egoist.

»A . . ., spune familia luĭ, era totdeauua vesel, nu se plângea nicĭodată şi suferea în tăcere. B . . . era blând ca un copil. K . . . evita emoţiile. S . . . nu se certa nicĭodată cu nimenĭ. B . . . lua totdeauna lucrurile pe partea lor bună. D . . . era de o mare resignaţie. L . . . a văzut murind toată familia luĭ fără a fi fost sensibil atins. V . . . nu s'a ocupat nicĭodată de afacerile altora şi nu era atins de nimic. S . . . era foarte liniştit. R . . ., cu toate curiozităţile luĭ, nu şĭ-a făcut nicĭodată sânge răŭ. P . . . era de o avariţie foarte mare şi nu se ocupa decât cu dirigiarea afacerilor sale. D . . . era adeptul uneĭ filozofiĭ din cele maĭ practice, fericit când avea banĭ, nu se neliniştea când nu maĭ avea. Ce varietate de expresiĭ, scrie Javal, pentru a exprima aceeaşĭ idee!«

Observaţia luĭ Javal arată maĭ mult decât orice influenţa considerabilă a moraluluĭ asupra fiziculuĭ. Organismul nostru, în afară de funcţionarea luĭ automată, mecanică, e cîrmuit de capriţiosul joc al multiplelor şi complexelor noastre stărĭ sufleteştĭ, care la rîndul lor, determină o hiperactivitate saŭ o hipoactivitate funcţională a organismuluĭ. Lăsat în voia joculuĭ patimelor noastre, în voia emoţiilor încercate, organismul poate prezinta în scurt timp fenomene patologice şi fenomenele de histerie şi neurastenie sunt un exemplu tipic. Fiece emoţie, fiece senzaţie maĭ puternică, sdruncină organismul în funcţionarea luĭ, îl oboseşte saŭ chiar istoveşte. Şi, contrast interesant, or-

ganismul fizic, aşa obosit, influenţează la rîndul luĭ fizicul şi intelectul. Reciprocitatea aceasta acţională, întrevĕzută de Aristot şi pusă ca problemă ştiinţifică de abia de vre-o treĭzecĭ de anĭ, am putut-o observa de aproape într'o serie de cercetărĭ întreprinse cu d. Binet, în şcolile normale de institutorĭ din Versailles şi Melun, precum şi în şcolile primare elementare şi primare superioare din Paris, cercetărĭ încă inedite. Inteligenţa, întregul nostru bagagiŭ sensorial, poate sgudui profund şi chiar sdruncina cu desăvîrşire echilibrul static al organismuluĭ nostru, în aceeaşĭ proporţie cum poate conduce şi menţine continuŭ un prealabil echilibru normal. Nimic nu oboseşte maĭ mult decât emoţiile. Şi câţĭ sunt aceia care le pot înfrîna! Majoritatea oamenilor ne lăsăm furaţĭ de suspinurĭ şi impresiile sensoriale, iar raţionamentele activează excitaţia motrice inhibitorie în loc s'o cîrmuiască. Până şi amintirile, nimicurĭ perdute în cine ştie ce colţ al trecutuluĭ nostru, ne poate da pradă uneĭ emoţiĭ puternice. Durerea ca şi bucuria sunt resimţite quasi-spasmodic de majoritatea colosală a întregeĭ lumĭ, şi nu maĭ puţinĭ uniĭ dintr'o educaţie pur intelectuală, alţiĭ din motive egoistice, cum sunt centenariĭ, pot să filozofeze *în natură* şi să lege de o stare mintală deosebită durerea saŭ bucuria, în loc de a se lăsa crizelor nervoase saŭ quasi-epileptice, ce însoţesc de obiceiŭ aceste marĭ balsamurĭ ale vieţiĭ şi care, am putea zice, constituesc însăşĭ esenţa eĭ, legată fiind intim de structura şi iritabilitatea noastră organică. S'aŭ vĕzut oamenĭ albind, de şi în floarea vîrsteĭ, subt influenţa unor emoţiĭ; observaţiile aŭ fost înregistrate de oamenĭ competinţĭ pentru a le da crezĕmînt. Toate fenomenele, isterice, epileptice, cât şi atâtea forme patologice ale stărilor noastre sufleteştĭ, aŭ ca sorginte aproape totdeauna o emoţie, şi înţeleg, vorbind de sorginte, una ocazională, provocătoare a explozieĭ unor procesurĭ organice saŭ intelectuale morbide. Aşa fiind, e bine de înţeles, avantagiul unuĭ caracter rece, egoist, puţin impresionabil în viaţă. Poetul, artistul, literatul ce petrece nopţĭ întregĭ pentru a dălţui maĭ bine şi într'un cadru maĭ artistic o imagină, o emoţie, se oboseşte, ca şi savantul care îşĭ petrece viaţa privind prin microscop, examinând clientela unuĭ azil de nebunĭ, saŭ înregistrând fenomenele somatice ale animalelor supuse unor delicate experienţe. Cu vremea emoţiile consumă şi plătim cu scurtarea vieţiĭ noastre extazul nostru in faţa unuĭ rĕsărit de lună, mulţumirea noastră la găsirea unuĭ adevĕr saŭ frenezie artistică a zugrăviriĭ unuĭ trup delicat de femee după un ideal gîndit. Artiştĭ, literaţĭ, savanţĭ, obosiţĭ de emoţiile ce încearcă, cât şi de surmenagiul reclamat de înşişĭ cerinţele inteligenţiĭ lor, de-abia pot ajunge o jumĕtate de veac, pe când pacînicul om de la ţară, agricultorul mic saŭ cerşetorul, fără a se ocupa nicĭ de ceeace îl înconjoară, nicĭ de lume, nicĭ chiar de el, îşĭ trăeşte viaţa pacînic, liniştit, de-abia obosindu-se din când în când a rostogoli ochiĭ vag pe vre-un spectacol al naturiĭ, de care de altfel se fereşte pentru a nu-l obosi prea mult. Vine însă întrebarea a şti, dacă e maĭ bine a trăi un veac ca ...centenariĭ, saŭ o jumĕtate de secol gustând din fructele oprite, din acel bagaj emoţional aşa de obositor!?

Javal maĭ observă că mulţĭ centenarĭ eraŭ foarte pioşĭ şi că e probabil, cel puţin el o crede, că resignarea lor e datorită mareĭ forţe de resignare a religieĭ, judecându-se factorĭ neînsemnaţĭ în mâna a tot Providenţeĭ. Puternica lor credinţă religioasă îĭ fac aşa de liniştiţĭ şi indiferenţĭ. Observaţia luĭ Javel are mult adevĕr în ea, căcĭ credinţa religioasă, o stare emoţională uniformă, omoară, sdrobeşte celealte emoţiĭ, pe care neînţelesul vieţiĭ, haosul universuluĭ şi al minţiĭ noastre, ni le strecoară şi suggeră la fiece clipită. In mintea unuĭ adevĕrat credincios soluţia depinzând de acel a tot puternic şi nevĕzut, X, sbuciumările sufleteştĭ, pe care viaţa cu meschinele eĭ aspecte şi căĭ practice le provoacă, devin nule.

»Mulţĭ merg în toate zilele la mesă pentru a-şĭ îndeplini datoriile lor religioase; pietatea aceasta, observă A. Javal, nu va părea excesivă, dacă se gîndeşte cineva că proporţia femeilor care ating 100 de anĭ este superioară aceleia a oamenilor şi că revenirea la pietate şi credinţă se produce adeseorĭ la bĕtrânĭ şi, în fine, că un mare numĕr de centenarĭ locuesc la ţară, unde credinţa este maĭ puternică şi maĭ vie ca la oraş. Argumentele acestea nu sunt îndestulătoare pentru a explica lungimea de viaţă particulară a persoanelor care merg în toate zilele la mesă şi ar trebui să încercăm a căuta la acest fapt o explicaţie maĭ medicală saŭ higienică. O vom găsi această explicaţie în preumblarea de dimineaţă, absolut regulată, pentru că e impusă de o datorie de conştiinţă, preumblare ce are loc pe nemâncate în orĭce zi din viaţă, orĭcare ar fi oboseala, vremea şi anotimpurile. Regularitatea absolută

a sculatului atrage după ea, probabil, regularitatea culcatului și a tutulor celorlalte acte din viață. Explicația lui Javal e din cele mai probabile, mai ales că în terapeutica modernă preumblarea pe jos pe nemâncate e considerată ca un mijloc din cele mai salutare; în afecțiunile neurastenice se recomandă în deosebi preumblări de dimineață pe nemîncate. Javal remarcă că în stațiunile balneare a fost deja observat rolul binefăcător pentru funcționarea organismului al preumblărilor pe nemîncate și de dimineață. *Hufeland*, în celebra lui macrobiotică, a făcut înaintea lui Javal această observație asupra legăturei strînse dintre datoriile religioase și buna stare a organismului. Se uită însă sutele de afecțiuni mintale provocate de aceleași credințe religioase, ca: stările extatice, misticismul, halucinațiile și atâtea alte forme morbide, care dau pe fiece an și au dat în tot timpul procente considerabile azilurilor de nebuni.

Sfîrșind schițarea rezultatelor lui mai principale, Javal dă următoarele sfaturi celor care voesc să viețuiască până în adînci bătrânețe. »Trăiți modest, nu vă preocupați absolut de loc de hrana voastră; e mult mai bine să fie neîndestulătoare decât prea din belșug; nu vă preocupați nici de îmbrăcăminte, nici de încălzit, beți puțin alcool, mâncați zahăr cât veți voi, fumați dacă găsiți plăcere, dar nu uitați a face în toate zilele viețiî o preumblare matinală și evitați emoțiile, acesta e punctul esențial. Nu vă enervați și nici faceți inimă rea; lăsați la o parte grijile, fugiți de cea mai mică contrarietate și fiți indiferenți nenorocilor ce vor putea să vă atingă; dacă așî îndrăsni, v'așî spune: fiți foarte egoiști«.

Cât adevăr crud în constatarea savantului francez și ce formă brutală îmbracă! La o parte grija, aspirații, idealuri, patimi și lăsați pacînic să viețuiască dobitocul ce digeră, urinează, fumează, merge și'și face plimbarea în fiecare dimineață la biserică, pentru a se ruga de a Tot Putintele să-i prelungească firul vieții cât mai mult, pentru a digere un veac și mai bine!...

S'ar putea scoate și o altă concluzie, anume că, printr'o sforțare mintală superioară, centenarul a ajuns a filozofa ca un sihastru asupra freamăturilor noastre inutile, gesticulațiilor noastre de păpuși mecanice, setea noastră de himere cât și asupra luptelor noastre stupide. Verbiagiul ce sintetizează aproape întreaga noastră viață v'a putut fi resimțit de el și sceptic la tot ce se cântă, insultă sau adoară, în loc să se revolte, rîde și cearcă a trăi cât mai mult în sine, a se ocupa numai de el. Egoistă filozofie, dar nu este ea oare forma schematică a întregei noastre psihologii? Masca înfățișării noastre ascunde așa de abil, ceeace se petrece subt tigvă și prin entuziasm fals, prin convingere falsă, brodăm cu multă isteține țesături complexe pentru motive care mai de care mai nobile mai frumoase, pentru a face loc miculuî suflet, micei noastre personalități, care este tot pentru noi și la care și cu care se începe rostul lumii! Ar trebui însă să atribuim atunci acestor perfecte moriști omenești o inteligență superioară și tocmai nu este cazul. Creerul acestor automate n'au funcționat decât la prezidarea cât mai perfectă a unui simplu echilibru organic, și atât.

Numărul centenarilor în Franța, după statistica din 1886, era de 191, număr ce a fost găsit fals în urma unor minuțioase cercetări, reducându-l la 80, ceeace face, în termen mijlociu, un centenar pentru 460.000 locuitori. Din acești 80 numărul bărbaților era de 31 și al femeilor de 49; unul singur dintre centenari avea o poziține cu adevărat deosebită, șease aveau aproape tot ce le trebuia, iar 20 erau într'o sărăcie complectă. Șeapte-zeci și opt aveau între 100 și 105 ani; ceilalți 2 atingeau o vîrstă mai înaintată: o femeie avea 112 ani, iar decanul, un om din Tarbes, avea 116 ani, cum dovedea actul lui de naștere pe care 'l arăta cu mîndrie (Javal). Vîrsta acestuia din urmă e cea mai înaintată, observă Javal, care a putut fi constatată, lăsând la o parte spusele legendelor de la Matusalem, tatăl lui Noe, încoace.

Ancheta lui Javal aduce o contribuțiune întru câtva de seamă problemei mult discutate a raportului dintre fizic și moral; din acest punct găsesc că merită atenția cercetătorilor. Numai de la *G. Fechner* încoace problema a fost pusă pe un adevărat tărîm științific și ce clară și vădită reese e din acele două studii amănunțite de psihofizică ale lui Fechner, din acele metode și calcule matematice din jurul raportului dintre sensație și excitație, cu toate criticele lui *Hering* și *Delboeuf*. Cohortele filozofilor transcendentali, metafizicieni obscuri și îndrăgostiți de verbiagiul neînțeles al clasicei terminologii, au atacat sistemul lui Fechner, afirmând imposibilitatea unei așa

matematice legături dintre statica şi dinamica organismului nostru, cu acele delicate şi subtile avînturi ale minţii, creatoare a atâtor ingenioase şi complexe probleme. Ar fi să depăşesc planul ce mi-am propus, relatând ancheta lui Javal şi nici cum n'am de gînd a redigea un memoriu ştiinţific, ca să insist asupra acestui raport, dovedit din ce în ce mai mult. Nu mă pot însă opri de a nu atrage atenţia psichologilor şi filozofilor asupra boalelor mintale, care le poate procura nenumărate exemple. Epilepsia zisă esenţială, cu păstrarea intactă a minţii, are, în urma repetatelor crize cu vremea, ca o succesie necesară, forme delirante adiţionale şi obnubilaţiuni mintale caracteristice până la stupiditatea cea mai complectă. Aceasta pentru reacţia organismului asupra psihicului. Felurite afecţiuni mintale, ca maniile, ideile fixe, excitaţiile delirante, abuliile, melancolii simple saŭ circulare, etc., istovesc cu vremea organismul, imprimându-i o degradaţie caracteristică. Şi câte alte cazuri! Ancheta lui Javal, deşi subt o formă de psihologie sociologică, deci în mare parte literară, aduce, o repet, o contribuţie importantă în favoarea acestui contestat raport. Rămâne însă a se controla aserţiile lui Javal şi numai când nouĕ cercetări metodice le va afirma, ele vor putea merita numele de ştiinţifice. E foarte probabil că observaţiile înregistrate sunt adevĕrate, mai ales că concordă cu o seamă de alte date psiho-fiziologice.

Cât priveşte concluziile şi sfaturile lui Javal, ele pot da naştere la numeroase discuţiuni, mai ales în ceeace se referă la valoarea lor sociologică şi psihologică. Durata vieţii normale a omului nu e încă exact cunoscută: statisticele de şi abondente, sunt pline de contradicţii şi lasă să se observe greşeli ştiinţifice, capitale, reamintind înregistrarea mecanică, biurocratică a observaţiilor. La douĕzeci de ani sutura diafizei şi epifizei e aproape făcută la om, ar fi deci vîrsta pe care ar trebui să o luăm, după *Flourens*, drept unitate, pentru a fi multiplicată cu coeficientul 5, considerabil de mare, necesar pentru calcularea duratei vîrstei normale. La cal, sutura avênd loc aproape în jurul vîrstei de cinci ani, viaţa normală a calului ar trebui să fie de 25 ani, ceeace are loc foarte rar. Mortalitatea depinde de o seamă de factori, între care cel mai însemnat sunt boalele infecţioase, care, pe zi ce merge, fiind mai mult combătute, fac viaţa mai lungă; condiţiile de igienă din primii ani ai copilăriei îmbunĕtăţindu-se de altă parte, probabil că mortalitatea va diminua. In scurt, durata ca şi viaţa omului normal ne sunt aproape necunoscute, aşa că nu putem lua un punct de plecare fix, pentru a judeca cu cât suntem distanţiaţi de centenari. Avantagiul vieţii de un secol, personal nu-l vĕd, cel puţin pentru generalitatea mare a oamenilor. Cu vremea organismul se uzează, ţesuturile tind a se osifica, cum a arătat acum de curînd *Le Dantec* şi muschii de abia mai pot ridica nişte oase prea grele pentru ei, devenind adevĕrate tendoane. Inteligenţa descreşte cu vîrsta şi un ramolisment din cele mai caracteristice se poate observa la bĕtrânii care ajung 80 saŭ 90 de ani; ochii pierd din farmecul de altădată şi, ca şi toate celelalte simţuri, slăbesc în mod simţitor. Cutele ce odinioară delimitaŭ surîsul saŭ o adîncătură din obraji, devin hidoase, zbîrcituri, care daŭ feţei aspectul unei bucăţi de piele încreţită, iar pielea începe a se mineraliza. Pretutindeni descompuneri saŭ *asimilări fonctionale*, ca să mĕ folosesc de terminologia lui *Le Dantec*, tînĕrul autor al unei teorii asupra vieţii, despre care vom vorbi aici cu altă ocazie; organismul devine o ruină ce se mai ţine graţie unor vertigii de rezistenţa unor slabe licăriri de viaţă. Nu ştim dacă starea fizică a centenarelor observaţi de Javal era obnubilată saŭ nu, căci se uită a ne da vrun amănunt asupra acestui punct de altfel capital, dar un fapt e constatat că obnubilaţia mintală e inerentă bĕtrâneţei în genere. Creerul cheltuind forţa lui de expansiune creatrice, se reduce şi el la rangul de automat şi continuă a funcţiona numai pentru conducerea şi cîrmuirea aceleî momii hidoase, fără dinţi, cu coloana vertebrală îndoită, şi o viaţă psihică fixă, în care nimic noŭ nu poate pătrunde şi nimic noŭ nu poate eşi. E oarecum o anchiloză mintală. Javal ar fi putut a se interesa de starea mintală a centenarilor pentru a şti cel puţin dacă să putem gîndi că ar fi bine de trăit un veac.

Decât a trăi o viaţă mecanică, de automat perfect, şi a tărăgăni un veac, un gînditor, probabil, va preferi jumĕtatea unui veac, dar o viaţă trăită, sorbind nectarul emoţiilor şi încercând ecourile crude ale vieţii. Dacă s'ar întreba legioanele de cercetări, care lucrează pentru prinderea unei licăriri de adevĕr şi frumos, sunt convins că toţi ar rĕspunde că prefer o scurtă existenţă, decât o viaţă lungă pentru a ajunge mai tărziŭ o ruină, saŭ cel mult un automat, în care viaţa psihică a fost

îngropată de mult, cu o zecime de anĭ saŭ douĕ înaintea veaculuĭ. Ce mult am înainta, dacă toţĭ am urma igiena prescrisă de Javal şi ce secol am trăi. Monoton, absurd, plictisitor, secolul ar fi, ca şi cum niciodată n'ar fi existat. Plecaţĭ de dimineaţă, până seara la masa lor de lucru cercetătorĭ setoşĭ de adevĕr, ca şi literatul ce tremură după o imagină clară, admenitoare, petrec zile întregĭ de multe orĭ fără a mânca, conştienţĭ că se consumă, că fac abuzurĭ de igienă. Eĭ lucrează încă înainte, dorinţa lor nefiind de a vieţui un veac, dar ca ceeace fac să vieţuiască nu un veac, ci veacurĭ.

E o sete de viaţă foarte curioasă înnăscută în noĭ. Vezĭ în aziluri şi în spitale paraliticĭ, demente, care n'aŭ nicĭ cea maĭ mică noţiune despre ceeace le înconjoară şi doresc să trăiască, ţin la ea. Aerul respirat de plămânĭ le produce plăcere, soarele le face să tresalte şi de multe orĭ în aziluri vedem demente sărind de bucurie că e soare! E o dulceaţă în viaţă, pe care chiar cercetătorĭ aprigĭ o resimt şi prefer să ducă viaţa aceleĭ ruine, omul bĕtrân.

Gimnastica aceasta respiratorie saŭ hipnotică, gîdilarea simţurilor suggeră şi alimentează această idee fixă, dorinţa de viaţă? Problema e prea grea şi prea complexă pentru a rĕspunde în câteva cuvinte. Totuşĭ, de ce nu ştiŭ, un mort în plină conştiinţă, în plină viaţă, are ceva grandios, reaminteşte moartea soldatuluĭ pe câmpul de bătae. Un flăcăŭ mort e maĭ trist de vĕzut decât un bĕtrân; cadavrul are chiar maĭ multă viaţă. Bine înţeles că mulţĭ preferă a muri la vetrele lor de choleră saŭ friguri tifoide, decât a resimţi frigurile morţiĭ în rĕzboiul vieţiĭ saŭ cel oficial; nu la aceştia facem aluzie. Inchipuiţi-vĕ un gînditor, un geniŭ care ajunge ramolit la 50 de anĭ, devine paralitic general saŭ dement, ce spectacol trist de a vedea acel cadavru lugubru ce se tărăgăneşte, lipsit de inteligenţă, şi care odinioară pătrunsese aşa de bine înţelesul vieţiĭ şi al lumiĭ. L'a înţeles atât de bine acest rost al vieţiĭ, că a înebunit în urma eforturilor repetate de muncă, concentrare a atenţieĭ şi sbuciumare sufletească. O moarte maĭ precoce n'ar fi maĭ dorită de el!? Decât a vedea un leŭ bĕtrân trăgênd a moarte, asupra luĭ avênd fixaţĭ ochiĭ cine ştie ce animal, care înainte de abia 'l putea zări la chilometri, cel maĭ bun serviciŭ ce s'ar putea aduce ar fi moartea. Gînditorul e mîndru; când nu maĭ poate gîndi e ca şi mort. Poate ambiţiona a trăi veacurĭ ceeace a creat, dar conştient de efemera noastră existenţă, şi de legile crude, dar necesare ale naturiĭ, nu poate avea ambiţiunea de a vieţui cealaltă jumĕtate de veac, ocupându-se de igiena corpuluĭ, de medicamentaţiile prescrise oricăruĭ centenar. Cum creierul poate funcţiona — intelectualminte — maĭ puţin decât stomacul, băşica saŭ viscerele, decât a muri de douĕ orĭ, e maĭ de preferit o moarte!

Paris, 18 Iunie 1899.

N. VASCHIDE.

NB. Am putut culege însumĭ treĭ observaţiĭ asupra centenarilor. Aşĭ fi foarte recunoscĕtor persoanelor care mĭ-ar semnala existenţa vrunuia la noĭ în ţară. Observaţile d-lor pot fi trimise pe adresa mea: *56 Notre-Dame des Champs. Paris.* In cazul, când cineva ar avea ocazia de a lua el însăşĭ observaţie, ne permitem a-l sfătui să nu crează spusele centenarilor, eĭ sunt opusul femeilor mărindu'şĭ vîrsta de multe orĭ cu o zecime de anĭ. Le atragem atenţia asupra psihiculuĭ centenarilor, factorul care ne interesează cel maĭ mult. Inutil de a recomanda un control riguros, pentru ca observaţiile oamenilor să depăşească convorbirea unuĭ vulgar reporter.

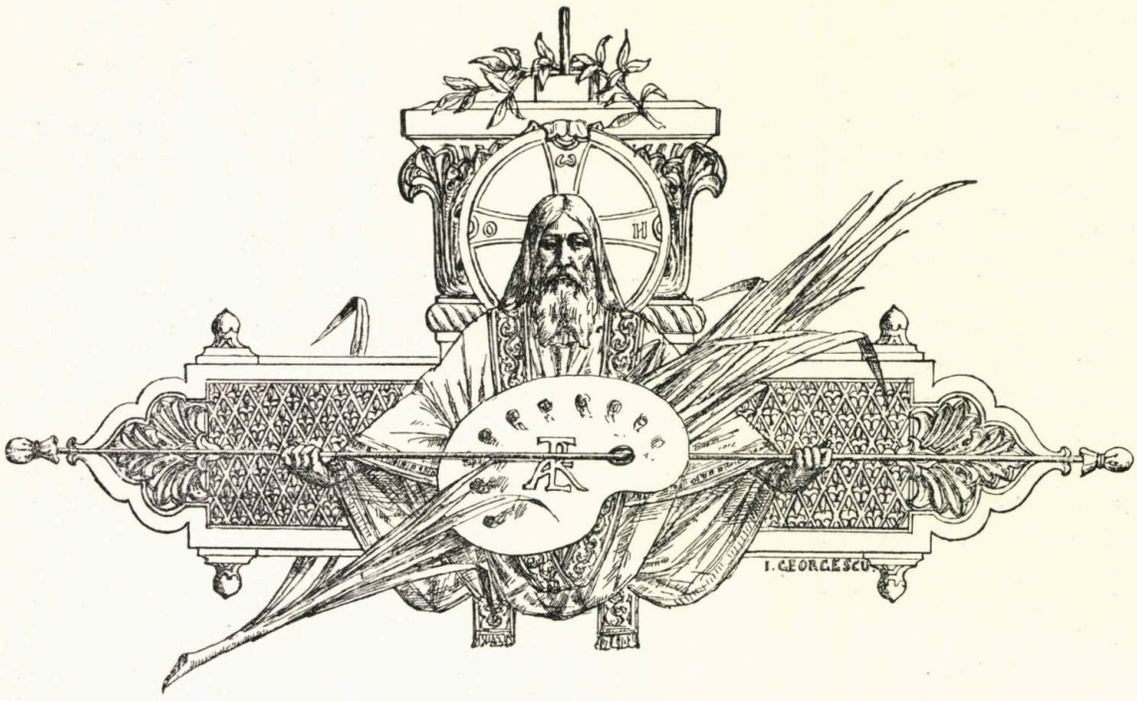

IN PIRENEĬ

NOTE DE CĂLĔTORIE

PARIS—PIERREFITTE

În amurgul seriĭ de vară, plecăm prin bulevardele animate din Paris, pe subt arboriĭ gingaşĭ cu frunzişul lor dantelat, ce tremură în pânza luminiĭ electrice, pe lîngă Luvrul cu architectura-ĭ monumentală şi ale căruĭ umbre gigantice se desemnează bizar pe apele Seneĭ.

La gara de Orleans, o mare aglomeraţiune de lume, maĭ cu seamă Parisienĭ, care se risipesc în staţiunile balneare, la mare, la munte. Noĭ luăm Expresul, ce duce spre miază-zi, trecênd văĭ şi dealurĭ, rĕzbind munţĭ şi biruind rîurĭ.

* * *

Dupe o noapte de drum mĕ trezesc în dalba dimineaţă, desfătată de cea maĭ frumoasă privelişte. Suntem la Bordeaux, şi înainte de a ne opri, trecem domol pe subt frumoasele arcade metalice de pe ţĕrmurĭĭ largeĭ Garone· Câtă viaţă pe măreţul fluviŭ, ale căruĭ unde molatice bat în argint şi încing tot oraşul într'un brîŭ sclipicios. Catarguri venite din toate părţile lumiĭ se adăpostesc în marele port, descărcând şi încărcând bogăţiile pămîntuluĭ.

Pe cât înaintăm se desveleşte tot oraşul cu întregul sĕŭ cuprins de clădirĭ; pe domurĭ şi cupole se joacă soarele, resfrângêndu-se în sclipirĭ ce iaŭ vederea. Nouĕ şi nouĕ cartiere 'şĭ fac apariţiunea pentru ca să dispară iarăşĭ. Apoĭ şesul întins, câmpia roditoare şi vestitele viĭ.

Piniĭ maritimĭ îşĭ fac aparițiunea lor. Suntem în aşa numitele *Landes*, aproape de litoral, şi numaĭ o limbă de pămînt ne desparte de Oceanul Atlantic. Şerpuim prin bărăgane mlăştinoase şi nisipoase. Pe lungĭ întinderĭ dunele înglodesc pămîntul; prin stăruința locuitorilor s'aŭ plantat coniferele, împiedecând totala pustietate. Şirege de brazĭ compun păduri nesfîrşite, fiecare crestat şi legat la trunchiŭ cu un mic vas, în care se scurge rĕşina, producênd astfel un ram de industrie, din care locuitoriĭ trag foloase considerabile.

O melancolie duioasă se aşterne pe aceste păduri cu straturile adîncĭ de nisip, pe care s'aŭ prins o coaje moale de muschiŭ verzuĭ şi unde rĕsar buruenile, piniĭ şi ferigele cu frunzele lor în evantaile fin crescute. Mi se năzăreşte o vegetațiune lacustră, dispărută de mult şi fosilisată în straturile pămîntuluĭ.

* * *

Sburăm însă din monotonia atât de curios strecurată în miezul acesteĭ fertile câmpiĭ ale Franțeĭ. In valea Aduruluĭ pămîntul este iarăşĭ lucrat şi pîraele şerpuesc pe lângă satele încununate de arborĭ fructiferĭ. Departe pămîntul începe să se încreţească în valurĭ.

Iată oraşul Dax, situat lîngă apele Aduruluĭ, vechiul oraş roman cu apele termale *Aquae Tarbellicae*, ale căror isvoare nu pregetă să curgă nicĭ astăzĭ, pentru tămăduirea tutulor celor ce le întrebuințează.

Pe nesimțite terenul se urcă, colinele şi malurile rĕsar şi se înnalță ca ultime verigĭ ale lanțuluĭ pireneic.

Trecem rîul Adur şi printr'un tunel ce ne scoate în admirabila vale a Bernuluĭ. Peste câteva minute ne oprim la staţiunea *Pau*, capitala bearneză, situată încântător pe movila ridicată la ţĕrmul rîuluĭ Pau, torent de munte. Dealungul platouluĭ otele şi stabilimente cu tot confortul modern pentru vizitatoriĭ ce petrec iarna în această blândă şi delicioasă climă. Alăturĭ învechita şi interesanta construcție, celebrul castel în care odinioară se născu şi copilări Enric al IV-lea, urcându-se de aicĭ ca rege pe tronul Franțeĭ.

* * *

Intrăm acum în ţară muntoasă. Conturele maiestoaseĭ cununĭ ale Pireneilor se vĕd tot maĭ desluşit. Demarcațiune naturală pe o lungime de vre-o sută de kilometri între două ţĕrĭ limitrofe: Franța şi Spania, Iberia şi Galia de odinioară.

Soarele stă suliță când trecem în preajma faimosuluĭ oraş Lourdes, despre care voiŭ vorbi maĭ amănunțit. Trecem rĕsfățata vale Argelès, ascunsă între cercul de munțĭ, şi în timp de o jumĕtate de oră ne oprim la ultima staţiune de cale ferată *Pierrefite-Nestalas*.

Suntem la stavila titanilor şi în inima lor putem pătrunde numaĭ prin cheile strimte ale munților.

PIERREFITTE — LUZ — ST. SAUVEUR — GÈDRE

Micul sat Pierrefitte se potriveşte de minune să fie luat ca punct de excursiune. In gară landouri cu câte patru caĭ aşteaptă pe călĕtoriĭ care pleacă la munte. Vizitiĭ îmbrăcaţi în *boleroul* scurt şi roşu garnisit cu nasturi de aur, pe cap cu pălăriĭ înalte cu ciucuri de aur, fac un ansamblu cât se poate de pitoresc şi vestesc frontierele Spanieĭ.

Şirul lung de echipage porneşte spre munte, vizitiĭ pocnesc din bice ca să îmbărbăteze caiĭ la suiş. La prima rĕspîntie se deschid douĕ defileuri de munţi. Călĕtoriĭ se împart, uniĭ apucă la dreapta în valea ce duce la vestita bae Cauterets, alţiĭ cu noĭ împreună la stînga spre Luz, St. Sauveur, Gèdre.

Intrăm în strunga munţilor, dealungul torentuluĭ ce vine repede din inima munţilor. Valea se strîmtează mereŭ, de douĕ părţi se ridică zidurile munţilor stâncoşi şi drumul destul de încăpĕtor pentru douĕ trăsuri este parte tăiat din coasta munteluĭ, parte scobit din stâncă, când pe o lature când pe cealaltă a munţilor. Un parapet de zidărie dă oarecare linişte pentru siguranţa călĕtoruluĭ dealungul nesfîrşitelor prăpăstiĭ ce se lasă până la adîncimi de 50 — 60 de metri la albia rîuluĭ.

Ridic ochiĭ în sus, nu pot însă zări piscurile maiestoase ce se înnalţă în slavă ; vĕd numaĭ pleoapa ceruluĭ albastru care acoperă valea ; lăsându-mĭ iar privirile în jos mĕ uit în covîrşitoarea adîncime, în care şivoiul de munte nedumerit se repede spre şes, spintecându-şĭ calea printre rîpe. Undele sale pe care se bat ochiuri de spumă albă sunt atât de albastre, încât par'că se oglindesc în bolta ceruluĭ senin. Urcând mereŭ, natura din ce în ce îşĭ desvĕleşte maĭ mult frumuseţile eĭ straniĭ. Munţiĭ sunt sterpĭ, stâncoşi şi săracĭ de arborĭ ; icĭ şi colo câte un hugeac prizărit, odrăslit printre rădăcinile trunchiurilor tăiaţi, saŭ câte un molift bĕtrân aninat între pietre. Bogaţi sunt de apă ; izvoarele îşĭ scurg pîraele dealungul pe spetele lor, îmbrăcându-ĭ într'o manta de ciucuri în faţa argintuluĭ topit. Pe povîrnişe se precipită cascadele pe întrecute, căzând peste lespezi abrupte ; unele stâncĭ, sfărîmate şi sfăşiate de vremuri, îşĭ arată măruntaele granitice, bazaltice, straturi de schist şi de ardezie, şi apa se prelinge picurând în lacrămĭ. Singur muşchiul îndurător se maĭ prinde de rîna despuiată şi prăseşte iedera, care face horbote cu ramurele eĭ împleticite.

Pe dâmburi maĭ line, petice de covoare de iarbă, cu fondul verde pe care flora acesteĭ regiuni le împestriţează în deosebite feţe. Miresme dulcĭ tămâiază aerul încărcat de ozon ; o proaspĕtă aromeală ameţeşte simţirile.

Făcênd adîncĭ cotituri, ocolim munţiĭ, trecem podul *Reine Hortense*, făcut de regina Hortense pe când petrecuse în părţile acestea. Perspectiva se schimbă mereŭ, când s'ar părea că munţiĭ vor să se încheie, ca să oprească pe omul curios şi doritor de a pătrunde în misterele lor, când se daŭ în lături, îngăduitori lăsând pe muntean să se adăpostească în sînul lor.

Doĭsprezece kilometri de urcuş neîntrerupt ; ripele aŭ acum profunzime până la o sută de metri.

Dupe câteva minute, natura îşĭ schimbă din noŭ aspectul. Valea se lărgeşte, trecem podul *Pescadéres* şi intrăm într'o luncă imensă presărată cu plopĭ giganticĭ.

* * *

Luz este un mic tîrguşor, de vre-o mie cincĭ sute de suflete, situat într'această dumbravă resfăţată sub poalele munţilor. Valea, în care zace orăşelul, trebuia să fi fost cândva un lac, unde se strîngeaŭ apele de la Gavarnie, înainte de a-şĭ fi tăiat drum spre şes.

Cel maĭ admirabil peisagiŭ se desfăşură ochilor. Deasupra orăşeluluĭ muntele *Bergonz* se înnalţă maiestos, în fund departe decorul minunat al munţilor din spre *Gèdre* şi *Gavarnie*, tot moşnegĭ cu pletele albe de omĕt, ale căror coame şi piscurĭ crestează în ondulaţiunĭ orizontul de safir. Intre eĭ vîrful munteluĭ *Coumelie*, ridicând trufaş fruntea-ĭ de ghiaţă.

Jur-împrejur coastele munţilor sunt căptuşite cu sate răsleţe, aninate de stâncĭ, în amfiteatre. Casele alb văruite, cu învelitoarele de ardesie, sclipesc la soare, aşezate între reţele de ogoare şi de păşune, formând cel maĭ frumos mosaic. Bisericele, clădite în acelaş stil roman, cu talarele lor lungĭ de piatră tăiată de veacurĭ, staŭ de straje deasupra satelor.

* * *

Vizitez orăşelul, cu casele strînse grămadă, încleiate una de alta.

Aicĭ se adună toţĭ muntenĭĭ din împrejurime în zilele de tîrg, când îşĭ fac proviziunile; iar în unele Duminicĭ, la serbărĭ religioase şi populare, se îndeletnicesc cu jocurĭ, întrecerĭ în marşurĭ pe dealurĭ, curse pe măgarĭ şi altele. Orăşelul Luz are şi un stabiliment de băĭ, din care pricină sunt oaspeţĭ în el în lunile de vară.

In expresiunea feţiĭ locuitorilor se vede amestecul sângeluĭ arab. In port eĭ păstrează de asemenĭ urme maure. Harnaşamentele cailor sunt arabe şi samarele catârilor ca cele ce se vĕd astăzĭ pe şesurile Africeĭ. Monumentele şi bisericile încă aŭ mult stil arab.

Aŭ păstrat însă şi de la englezĭ unele obiceiurĭ. Aşa aŭ un drept de primogenitură, prin care copilul cel maĭ mare moşteneşte cu a patra parte maĭ mult decât ceĭlalţĭ şi poate face el partea celorlalţĭ fraţĭ.

Cea maĭ însemnată curiozitate a oraşuluĭ *Luz* e o biserică foarte veche, construită de Templierĭ prin secolul XI—XII. Ca şi alte bisericĭ de pe vremurile acelea, este un fel de cetăţue fortificată, împrejmuită cu un zid înnalt, crenelat, a căreĭ poartă de intrare se ridică în formă de turn pătrat cu zimţĭ. In turnul acesta se păstrează un mic muzĕŭ cu obiecte antice.

Biserica însăşĭ reprezintă vechia basilică romană, un larg donjon a căreĭ învelitoare formează o galerie, jur împrejur cu spărturĭ, care serveaŭ de metereze în casurĭ de apărare. Spre nord maĭ are alt turn, ce serveşte de clopotniţă. Por-

talul principal de intrare în biserică este remarcabil, avênd cele două coloane fiecare cu socluri şi capiteluri diferite, iar pe frontonul porticeï boltite sunt picturi în fresco reprezintând pe ceï patru evangeliştï în forme apocaliptice de animale.

Muzĕul e interesant.

La o distanţă, pe o colină, se găsesc ruinele castelului St. Marie, ale căruï turnurï şi zidărie sunt încă bine conservate.

* * *

St. Sauveur, o mică şi cochetă baie la altitudine de 780 metri, este numaï un pas de loc depărtat de oraşul Luz de care atîrnă. O plimbare cu piciorul de un sfert de ceas.

Toată staţiunea balneară consistă dintr'o singură stradă, aşezată dealungul torentuluï, subt poalele uriaşuluï munte *Ardiden*, formând astfel pe o lungime de maï multe sute de metri cel maï frumos cheŭ ; un şir lung de otele şi vile moderne, clădite aproape numaï din marmoră.

Sursele termale, foarte tămăduitoare — sulfuroase-sodice-alcaline — atrag o clientelă aleasă. Stabilimentul de băï foarte luxos construit.

Poziţiunea băilor St. Sauveur este admirabilă, gura văiï larg deschisă în faţă cu piscurile Nere şi Bergonz (2.000 m.), cu frunţile lor trufaşe.

Intre oaspeţiï băilor maï multe dame ; franceze svelte şi elegante cu toată suferinţa lor. Românï nicï unul ; în schimb mulţï englezï, ruşï, danezï, americanï, germanï.

Treï monumente, în formă de coloană, ridicate în memoria duceseï de Berry, duceluï d'Angoulême şi luï Napoleon al III-lea, şi o biserică nouă şi frumoasă.

Maï interesant e podul *Napoleon*. Singur arcul, care prinde malurile opuse, are o deschidere de 67 metri şi se reazimă pe două stâncï ce se lasă la o adîncime de 70 m., în undele clocotitoare. Podul e de marmoră.

* * *

Ajungem la cătunul *Scia* ; câteva case risipite subt o mică pădurice de de brazï, alcătuind un buchet de verdeaţă. O cascadă albă de spume se scurge năvalnic spre gîrlă.

Natură capriţioasă, forme bizare, stâncï cărunte de vremurï. Un bust enorm, de formă grotească, înfăţişând pe Napoleon al III-lea. Ţĕranul zice că e chipul luï *Badinguet*, poreclă dată luï Napoleon în amintirea fugeï sale de pe insula Ham, cu care ocaziune se travestise cu costumul unuï zidar Badinguet.

Suntem la *Pragnères*, un mic ostrov de verdeaţă, perdut în singurătate. Lîngă clinul de pădure se revarsă o mână de căscioare perdute între frasinï, sorbï şi mesteacănï. Patul apeï e la iveală sus pe plaiŭ, undele albastre, în murmurul lor, par a se jelui cât de greŭ se despart din leagănul acesta de mătase verde.

* * *

Drumul e iar întovărăşit de munţi, care destind un admirabil peisagiŭ de vîrfurĭ, ce sprijinesc bolta cerească cu umerii lor titanicĭ. Piscurile lor ascuţite, ştirbite şi ciontite de vremurĭ, se proiectează în limpezimea azuruluĭ. Albiţĭ de ninsorĭ, gheţariĭ de la Gavarnie,—între eĭ *Pimeneul* şi *l'Epaule de Marboré* — ridică până la 3.000 de metri crinierele lor. Departe silueta *Vignemaluluĭ*, celuĭ maĭ uriaş din Pireneiĭ francezĭ, oblojit în vecĭnică ghiaţă. *Cilindrul*, *Montperdu* şi *Maladetta* ceva maĭ înnalţĭ, aparţin Pireneilor spanioliĭ; piscul Gabieton cu creştetul format în stalagtite şi câţĭ alţiĭ de-arîndul, care fac citadele, turle şi donjoane, stând în bătaia razelor, cercuite de soare şi constituind castele feerice.

Inainte de a face ultima cotitură spre *Gèdre*, suntem întîmpinaţĭ de o cavalcadă de femeĭ şi de bărbaţĭ, care ne acompaniază în urma trăsuriĭ. Intrăm cu alaiŭ în Gèdre, care e situat la 995 de metri înălţime şi se află la 12 kilometri de St. Sauveur.

De pe muchea dealuluĭ se lasă satul povîrnit pe pajiştea căptuşită cu livezĭ.

GÈDRE — HÉAS — CIRQUE DE TROUMOUZE

Spre circul de *Troumouze*, drumul duce prin valea Heasuluĭ. Este numaĭ o potecă pe coasta munţilor şi excursiunea se face pe caĭ de munte.

In suiş un spectacol de groază se prezintă ochilor. Pe neaşteptate, natura se schimbă, orĭce vegetaţiune încetează, ne aflăm în aşa numitul *Caos* saŭ *Peyrada*, cum o numeşte ţĕranul. Ambele nume par potrivite, căcĭ peirea şi dezolaţiunea se aşterne pe colţul acesta de pămînt. E nărăuitura munteluĭ *Coumely*, care se zice că s'a întîmplat pe la anul 1650.

Frumos şi înfiorător drumul prin necropola aceasta, în care mirificul schelet de munte zace neîngropat pe pustiul văiĭ strimte, până la ceasul necunoscut, când o nouă izbitură a monştrilor împietriţĭ vor porni să astupe pentru vecie întreaga vale.

Nimic nu turbură mortuara pace de aicĭ; nu-ĭ lighioană aripată, nicĭ dihanie sălbatică şi nicĭ gângăniĭ. Chiar şivoaiele curg pe tăcute prin despicăturile munţilor, potopite de pietriş şi de moloz, care rîpâie câteodată sinistru. Adînc rîuleţul lunecă de vale, lovindu-se de stâncă cu sgomot uşor, în fior de moarte.

O evlavie involuntară mĕ cuprinde în sanctuarul acesta de ruine, unde dacă vremelnicia lumilor se înfăţişează,—tot atât de puternic şi sugestiv se lămureşte credinţa de o vecĭnică supremă fiinţă,—fără de început şi fără de sfîrşit.

Dupe un ceas eşim din Caos ; stâncile se maĭ ascund şi blocurile dispar. In curînd se arată un liman, un tăpşan de verdeaţă a căreĭ cărare pare a te duce pe-un frumos *picior de plaiŭ* spre o *gură de raiŭ*.

* * *

Heas stă la o înălţime de 1540 de metri. Aerul proaspĕt răzbit de mirezmele erburilor aromatice şi jilav de roua munteluĭ.

Heas se numea odinioară *Fénaas*, derivând de la cuvîntul latinesc Foenum

(fên), din cauza admirabilelor păşunï ce nutresc în lunile de vară miï şi miï de turme de oï. Cu timpul numele de Fénaas, înscris în vechï acte notariale, a trecut în Héas, probabil de la înrîurinţa cuvîntuluï *Heu*, subt influenţele caselor burgunde saŭ subt influenţa stăpînireï englezilor*) trecênd şi numele de *foin* franţuzeşte cu *hé* în dialectul patois.

Idilicul sat este compus din treï patru căscioare lîngă o biserică frumoasă de curînd zidită în locul celeï vechï sfărîmată de avalanşe. In această biserică se păstrează o veche statue a Maiceï Domnuluï, căreia i se atribue miracole. Din cauza aceasta se fac în lunile August şi Septemvre marï pelerinage la care participă muntenïï din tot jurul.

E un interesant spectacol de a vedea şirul lung de cucernicï pelerinï venind aicï pe jos din marï depărtărï ca să-şï afirme credinţa. Praporiï înnălţaţï flutură în aer, femeile în portul lor pitoresc, cu aşa numitul *Capulet* roşu pe cap, întrebuinţat numaï la astfel de marï ceremoniï. Cântecul clopotelor şi coruri monstre laudă pe Domnul. Prelaţiï de la Lourdes fac serviciile divine în faţa mulţimiï de oamenï ce se adăpostesc noaptea în larga câmpie. De aicï, tot pe caï, spre circul de Troumouze, ale căruï piscurï se zăresc deja.

In sus apar frumoase păşune întinse. De departe s'aude melodiosul sunet al talangeï şi behăitul oilor. Se coboară o turmă de la munte; păstorul lumiï civilizate, curat îmbrăcat şi primenit, cu lăicioara pliantă subţioară, chemându-şï turma cu un flueraş. Alăturï cu el, în capul turmeï, berbecul cel maï mare cu un clopot enorm la gât, basul din orchestra talangeï. Dupe el oiţele şi mieluşeiï lânoşï; pe urmă, de pază, frumoşiï câinï marï de Pireneï albï şi lăţoşï; în coadă măgarul încărcat cu căldărï şi cu desagï plinï.

Suntem sus la coliba păstorilor, la 2.200 de metri înălţime. Piscurile Troumouze (3.086 m.), *Les deux soeurs* şi Munia (3.150 m.).

CIRQUE DE GAVARNIE

Excursiunea spre circul de Gavarnie e maï puţin anevoioasă decât cea de la Heas. De la Gèdre, pe torenţul de Gavarnie, spre obîrşia luï. Miï şi miï de călătorï se îndreptează pe fiecare an spre circul de Gavarnie cu măreaţa-ï cascadă, una din minunile naturiï.

Iată ţuguiatul munte *Pain de Sucre*, *Pic Blanc*, *Neouville* şi colo faimoasa *Brèche de Roland*, în vîrf, ca o grandioasă cetate de piatră, care are o mare spărtură, largă de 40—60 de metri, înaltă de o sută de metri şi lungă de un kilometru.

Despre această spărtură din vîrful de munte, legenda povesteşte că nebiruitul *Roland*, viteazul palatin al luï Carolus Magnus, strimtorat cu armata sa venind din Spania, şï-a spart cu spada sa miraculoasă această trecătoare, şi sări apoï din vîrful de munte, cu calul sĕŭ, până în drumul din Caos, rĕmânênd tea-

*) Heu, în germana fin; în englesa hay.

făr şi nevătămat. Ca dovadă o lespede de stâncă, în care se cunoaşte adînc imprimată copita caluluĭ sĕŭ!

* * *

Gavarnie are o altitudine de 1.350 de metri; numĕră vre-o treĭ sute de locuitorĭ, maĭ cu seamă ghizĭ, otelierĭ, proprietarĭ de caĭ şi de catîrĭ, trăind din venitul ce-l adună în timpul verĭi de la sumedenia de călĕtorĭ. E ultimul sat franţuzesc pus la frontiera Aragonieĭ.

O biserică veche, aşezată pe un mal verde, priveghiază peste căscioarele curăţele care o împrejmuesc. Iarna nămeţiĭ marĭ de omĕt potopesc satul, şi oameniĭ trec la biserică peste puntea înnaltă de zăpadă ce îngroapă valea.

La intrarea în sat, firma vestiţilor ghizĭ Henri şi Célestin Passet care aŭ suit de repeţite orĭ Montblanc, munţiĭ Caucazuluĭ şi alţiĭ.

De pe terasa oteluluĭ *Du point de vue* se vede circul Gavarnie. Proporţiile acestuĭ circ, format din zidurile munţilor stâncoşĭ, sunt atât de marĭ încât se pare în imediată apropiere, cu toate că până la tălpile acestor uriaşĭ şi până la grandioasa cascadă maĭ e cale de-un ceas.

La uşă, mulţime de ghizĭ cu caiĭ şi catîriĭ lor pentru excursiunea la cascadă. Preotul amabil invită călĕtoriĭ în bisericuţă. Construcţiunea făcută tot de Templierĭ; dovadă, el deschide scrinul din părete, unde se păstrează câteva craniĭ ale acestor cavalerĭ rĕsboinicĭ.

Din deal se coboară o grupă de spaniolĭ, care trec în Franţa cu catîriĭ lor încărcaţĭ de strugurĭ dulcĭ. Uniĭ merg pe jos alăturĭ, alţiĭ dorm dealungul pe spatele catîruluĭ; şi animalul învĕţat iĭ duce de vale.

O nobilă rasă de oamenĭ, mîndri până la cel din urmă ţĕran care are aer de *hidalgo*. Originea latină este pronunţată în ochiĭ lor pătrunzĕtorĭ, în obrajiĭ scobiţĭ; fiecare din eĭ, un tip. Costumele lor pitoreştĭ; boleroul scurt şi pantalonul de catifea strîns la genunchiŭ; cu mijlocul prins în brîe de lână cu ciucurĭ, pe cap cu pălăria lată saŭ înfăşuraţĭ cu turbane.

E interesant să asculţĭ pe ţĕranul spaniol înţelegêndu-se de minune cu munteanul francez în dialectul lor *patois*. Sunt fraze care se potrivesc bine cu limba noastră.

* * *

Proprietăreasa măgaruluĭ meŭ, o fată tînără şi frumuşică, calcă din rĕsputerĭ alăturĭ cu mine, ţinênd pas cu animalul. Pe când trecem printre livezile frumoase cu maldărele de fîn parfumat, peste colnice pe care dobitocul pipăe pietrişul cu pasul sĕŭ greoiŭ şi apăsat, ea îmĭ spune că este născută în Gavarnie, că trăeşte iarna, vara, acolo, că iarna este foarte aspră, încât femeile nu pot adeseorĭ eşi multă vreme din căscioarele lor, care sunt baricadate de omĕt; bărbaţiĭ şi fraţiĭ lor umblă după căutarea celor trebuincioase. Cu toate acestea ea este mulţumită şi îşĭ iubeşte munţiĭ eĭ, de care nu s'ar putea despărţi. Fiecare casă se aprovizionează de cu toamna cu totul.

Iarna mănâncă cărnurĭ afumate şi sărate saŭ vînaturĭ, lapte de vacĭ de

oĭ şi de capre, făină de hrişcă şi de porumb. Pâine nu aŭ, grîul nu se face pe la eĭ. Făina de porumb o prepară într'un fel de cocă moale fiartă cu apă, pe care o mănâncă cu lapte. E mămăliga ţĕranuluĭ nostru.

* * *

Sus spectacolul este de o nespusă măreţie; uriaşiĭ, umĕr la umĕr, adunaţĭ la sfat, cu zidul lor formidabil şi nepătruns, încheiând parcă lumea; dincolo de eĭ neantul.

Faimoasa arenă naturală de 3.600 metri circonferinţă împrejmuită de ziduri abrupte şi prăpăstioase, fac la câte 400 de metri înălţime terase naturale amfiteatralic ridicate în treĭ etaje, care împărţite încă în nenumĕrate trepte s'ar părea că sunt făcute anume. Aceste platouri sunt albe de desimea omĕtuluĭ şi bat la ochĭ pe lîngă păreţiĭ ziduluĭ perpendicular, sur, lucios şi întunecat.

Suntem la tălpile munţilor; iată în rînd fruntea aleasă a Pireneilor: *Pic de Samadets, l'Astazou, Gabietou, Fallion, Fausse Brèche, Brèche de Roland, Casque, Tour, l'Epaule de Marboré şi Pic de Marboré*, toţĭ ajungênd şi trecênd peste 3.000 de metri înălţime, ridicaţĭ în slavă. Înălţimea, frumuseţea, maiestatea acestor capete ninse alcătuesc priveliştea cea maĭ impunĕtoare. Dealungul pe păreţiĭ prăpăstiilor se scurg vre-o douĕzecĭ de cascade, a căror regină este cascada cea mare, care ţîsneşte din umeriĭ Marboreuluĭ. Înălţimea eĭ este la 2.330 de metri şi cade la o adîncime de 420 de metri într'un gros şi voluminos şivoiŭ de apă, care se sfarmă în miriade şi miriade de atome. Această cascadă este unică în felul eĭ în toată Europa, şi ca înălţime o întrece numaĭ cu câţĭva metri cascada de la Doegersdorf din Norvegia. Huetul apeĭ năvălitoare este asurzitor de nu-ţĭ auzĭ glasul în preajma eĭ, şi un frig simţitor din cauza apeĭ gheţoase.

Dincolo de cascadă, pe plaiul gheţos, se vĕd iris, aconite şi genţiane, *Edelweissul*, floarea florilor, emblema curăţenieĭ, care rĕsare sus, în straturĭ neîntinate, albă şi neprihănită.

Cuvîntul excelsior îmĭ vibrează în suflet, îmĭ trec prin minte versurile poetuluĭ şi academicianuluĭ spaniol *Gaspar Nunez*, care explică acest cuvînt în următorul mod:

*) Por qué los corazones miserables, por qué les almas viles,
En los fieros combates de la vida ni luchan ni resisten ?
El espirita humano es mai constante quanto mai se levanda !
Dio puso el fango en la hanura, y puso la roca en la montana
La blanca nieve que en los hondos valles, derritèse legéra
En las altivas cumbres, permanence imutable et eterna.

(urmează)

MARIA BAIULESCU.

Hautes-Pyrénées 1897.

---

*) De ce inimele mizerabile, de ce sufletele rele,
In luptele aspre ale vieţiĭ nu pot lupta nicĭ rezista ?
Spiritul omenesc este cu atât maĭ constant, cu cât maĭ sus se înalţă !
Dumnezeŭ a pus noroiul în vale, a pus stânca pe munte
Zăpada albă, care în văile adîncĭ, uşor se topeşte
Sus pe vîrfurile înalte de munte este nestrămutată şi eternă.

OSCAR SPETE

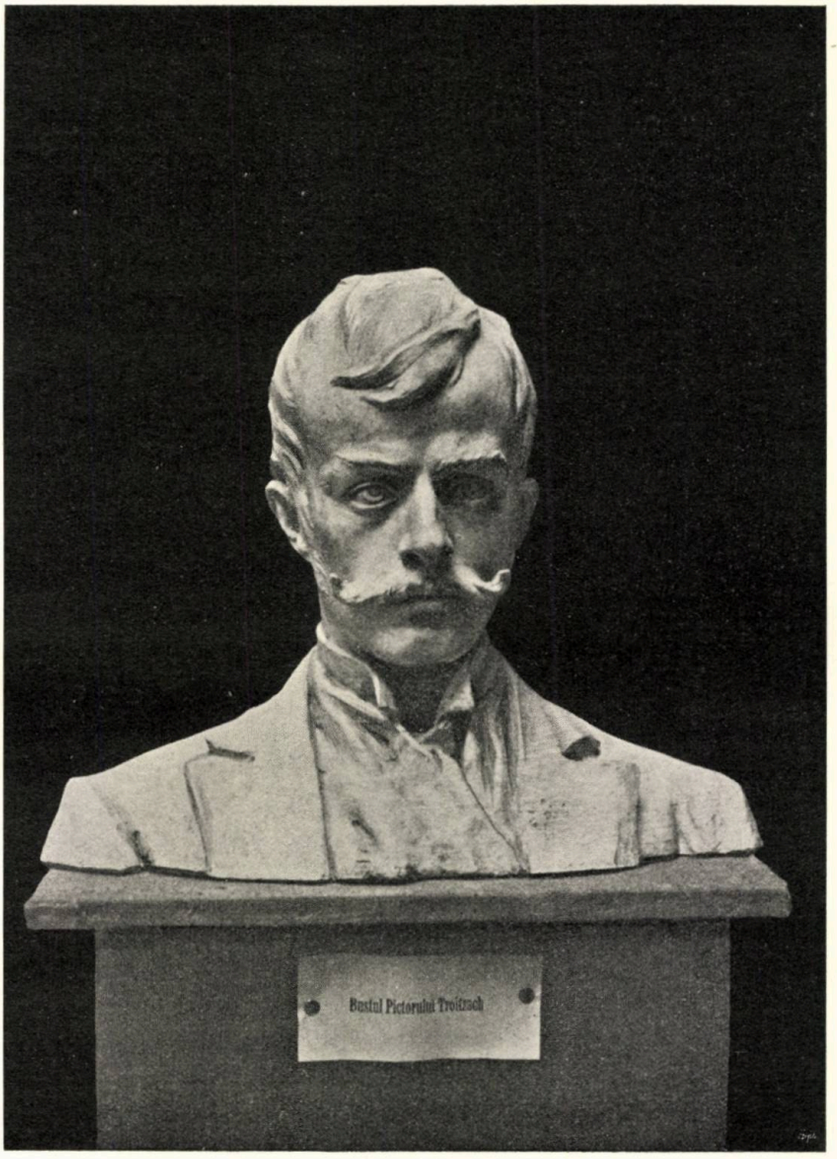

Bustul D-luĭ X

VIS DE TOAMNĂ

I

Se stinse soarele 'n amurg
Și seara vine liniștită,
Incet, clipită cu clipită
Din vremea taĭnică se scurg.

Natura par'că-ĭ adormită
Subt paza ceruluĭ senin;
In aer cald, plutește, lin,
Miros de frunză vestejită.

Tăcere 'n spațiŭ și pe cale
Ce jalnicĭ staŭ copacĭĭ goĭ!
Nicĭ cânt de pasĕrĭ, glas de foĭ;
Natura toată-ĭ numaĭ jale.

Și, nu știŭ cum, pe nesimțite
Un gînd amar în piept mĕ doare.
E dorul omuluĭ ce moare
In toamna vieții istovite.

In depărtările albastre
Un cântec jalnic par'că sună
Și plâng cu dînsul împreună
Pieirea visurilor noastre.

Ce-amarnic vremile 'și răsbună
In ciuda celuĭ amăgit
Pe care 'n nourĭ l'a suit
Gîndirea oarbă și nebună!

II

S'a 'ntunecat în jurul meŭ
Și luna 'mĭ bate 'n ochĭ, șireată,
Zîmbind duios ca și-altă dată
Când nu știam că traiu-ĭ greŭ.

Sorbind lumina cea bălae
Ce-o varsă a nopților stăpînă,
Imĭ reazim capul, trist, pe-o mână
Și-adorm vrăjit de-a eĭ văpae.
. . . . . .

Văzduhul par'că sta să fiarbă
In focul mareluĭ Ciclop,
Iar eŭ la umbra unuĭ plop
Ședeam întins pe florĭ și iarbă.

Din jurul meŭ, zăvoiŭ stufos
Se 'ntinde 'n zare pân'se pierde,
Copacĭĭ scot din frunza verde
Un freamăt lin și tînguios.

Acum un glas ca de fanfară
Străbate pătura albastră...
Ca de-o atingere măiastră,
Copacĭĭ se cutremurară.

Și-un chip în alb acoperit
Deodată în fața mea răsare
Și n'am simțit de fel mirare
In clipa 'n care-a răsărit.

Doar taina luĭ mĕ minuna!
Sfios, s'aşează lîngă mine,
La pieptu-ĭ capul blând mi-l ţine
Şi 'ncepe vesel a cânta.

Era un cânt din altă lume
Un şir de note arzĕtoare
Ce-aduce 'n om înviorare
Un cânt fantastic, făr' de nume.

O doĭnă sfîntă ce te ţine
Plutind în sfere nepătrunse
In care staŭ de vecĭ ascunse
Comorĭ de dragoste şi bine.

»Ce dulce-ĭ ţara, 'n care sînt
De-apururĭ falnică regină!«
Cânta făptura cea divină
Cu glasul eĭ duios şi sfînt.

»In ţara mea nu sînt flămînzĭ,
»E soare 'n vecĭ şi armonie,
»De jale-acolo nu se ştie
»In raiul meŭ cu îngerĭ blânzĭ.

»Acolo-ĭ vecĭnică iubirea,
»Pe toţĭ îĭ poartă-acelaş dor
»Şi ce-ĭ al meŭ e al tutulor,
»Căcĭ ţara mea e nemurirea«.

De glasu-ĭ sfînt să nu se 'ncânte
O, nimenĭ n'ar fi fost în stare!
Copacĭĭ toţĭ, în admirare,
Din frunze, lin, încep să cânte.

Cântaŭ şi florile 'mpreună,
Poema vieţiĭ neştiute
Şi-un cor de pasĕrĭ nevĕzute,
O doĭnă magică, nebună.

»Ce dulce-ĭ ţara 'n care sînt...«
Vibra în depărtărĭ ecoul.
Era măreţ, sublim, tabloul
Cum n'a fost încă pe pămînt!

Atâta farmec m'aiurise.
Am vrut s'o strîng la piept, duios,
Şi-am strîns vĕzduhul rĕcoros:
Fantoma visuluĭ pierise.

Un freamĕt lung vibră 'n ureche
Şi-un sunet groaznic de ciolane ...
Curaj acum din noŭ, sĕrmane,
S'asculţĭ aceeaşĭ doĭnă veche.

Incremenit, de vlagă supt
Credeam că fruntea-mĭ se despică
Şi, nu ştiŭ cum, simţiĭ, de frică,
Ceva din pieptu-mĭ că s'a rupt.

Mereŭ d'acum o să te-aştept
Cu dor, făptură minunată,
S'adorm la pieptu-ţĭ înc'odată
Şi 'n vecĭ să nu mĕ maĭ deştept.

Zburând în ceruri, nu uita,
Cu fericitul tĕŭ descântec,
Maĭ fă s'aud duiosul cântec,
Căcĭ prea e dulce ţara ta:

In ţara ta nu sînt flămînzĭ,
E soare 'n vecĭ şi armonie,
De jale-acolo nu se ştie
In raiul tĕŭ cu îngerĭ blânzĭ.

Acolo-ĭ vecĭnică iubirea
Pe toţĭ îĭ poartă-acelaş dor
Şi ce-ĭ al tĕŭ e al tutulor,
Căcĭ ţara ta e *nemurirea.*

III

Ce întuneric e pe cale,
Şi triştĭ ce staŭ copacĭĭ goĭ!
Nicĭ cânt de pasĕrĭ, glas de foĭ:
Natura toată-ĭ numaĭ jale.

FLORIAN I. BECESCU.

PUVIS DE CHAVANNES[1)]

Mĕ duc să-mĭ iaŭ locul la olaltă cu zeiĭ, în soare...

C. Alexiu.

Cugetătorul poet, nobilul Puvis de Chavannes, şĭ-a vĕzut de curînd suprema luĭ zi. In deobşte nemîngăiat, n'a maĭ putut duce severa povară a urîtuluĭ, şi, departe de colcotul lumesc, în măreţia singurătăţiĭ, înţeleptul bĕtrân adoarme.

Hobotul perderiĭ luĭ e profund, monumentala-ĭ operă pe o ţară toată revarsă lumină şi senin.

Magistral fruntaş al picturiĭ din zilele noastre, decorator architectural, prin excelenţă fresquist, Puvis reînsufleţeşte geniul decoraţieĭ antice din vremurile cele bune.

Apostol al frumosuluĭ moral, de Chavannes e mare. Călĕuzit de o cucernică grijă, voiŭ vorbi de acest uriaş *benedictin al picturiĭ;* — cincĭ-zecĭ de anĭ de muncă încordată, de măreţe inspiraţiĭ şi de-o moralitate cu adevĕr înnaltă, tinerimiĭ noastre momite de eftine slăvirĭ sluji-va drept vrednică pildă.

* * *

De Chavannes s'a născut în Decemvrie 1824, în oraşul Lyon. Invăţătura şĭ-o începe în oraşul natal, şi maĭ pe urmă făcu minunate studiĭ ştiinţifice şi literare la Paris.

Pe acele vremĭ nicĭ o rară pornire către desemn, nimic din timpuria deprindere ce bănueşte pe mariĭ artiştĭ. Fără nicĭ o împotrivire, după îndemnul părintesc, se hotărî să îmbrăţişeze ca şi tată-sĕŭ meseria de inginer. Pregătit pentru şcoala politechnică, tocmaĭ în ajunul examenuluĭ cade greŭ bolnav.

Intrerupe studiile şi după doĭ anĭ de odihnă, călĕtoreşte în Italia: »*un vrai voyage de noces banal et vide, au possible*« — după propria-ĭ mărturisire.

Totuşĭ cerul Italieĭ, sumedenia de capo d'opere 'ĭ aţîţă gustul pentru pictură şi la întoarcere şi intră în atelierul pictoruluĭ Henri Scheffer.

[1)] Puvis moare douĕ lunĭ după moartea soţieĭ luĭ iubite, născută principesa Cantacuzène.

Felul însă cum se pricepea arta şi se interpreta natura în acel atelier îl fac să nu se apuce stăruitor de pictură. Negăsind tocmaĭ ce căuta, lucrează maĭ mult în chip de desfătare.

Desnădăjduit de întêiele rezultate ale atelieruluĭ, îl prinde o ciudată dorinţă de călĕtorie, şi astfel în dorul frumuseţelor întrezărite în pripă, în toamna anuluĭ 1847, porneşte din noŭ spre Italia, — de astădată însă în tovărăşia unuĭ amic critic şi pictor, Vermeron.

Pribegia de maĭ bine de un an în ţara artelor îĭ lămureşte adevĕrata luĭ vocaţie »*Quand je partis pour l'Italie, je ne savais, à vrai dire, rien. Mais à Florence je me mis à la besogne sérieusement*«.

Hotărît de acum să facă pictură vîrtoasă, se întoarnă la Paris şi intră în atelierul luĭ Delacroix. Atelierul însă din pĕcate se clătina, elevîĭ se retrăgeaŭ unul câte unul. Din cisla celor opt cu Puvis nu se putea acoperi chiria. Delacroix se mânie şi zăvoreşte porţile atelieruluĭ. Rodul celor 15 zile petrecute în atelierul luĭ Delacroix ni l povesteşte singur: *C'est dire que je n'ai presque rien appris chez luĭ. Je serai resté plus longtemps son élève que je n'en aurais pas appris davantage*«. Artistul în Delacroix întrece profesorul »*Quand l'atelier se ferma, j'en fus sans regret*«.

Atelierul luĭ Couture adăposteşte »*cet élève vagabond*«, dar şi aci popasul e vremelnic, — abia de treĭ lunĭ.

Imprejurările ce l-aŭ silit să părăsească poveţele luĭ Couture merită să fie amintite.

Intr'o dimineaţă, pe soare, cum Puvis admirând calda armonie a liniilor din model, şi pe când înfiorat de frumos se trudea să surprindă tremurul formelor învăluite de lumină, Couture încruntat se ţintueşte în faţa cavaletuluĭ. Bolborosind, îĭ înşfacă penelul, cu zor plămădeşte pe paletă ciudatul amestec ce după el da tonul luminiĭ şi în brăzdărĭ întetite de penel, afurisind pe Ingres şi Delacroix grămădeşte culoare peste culoare.

Studiul năclăit, împovărat fără milă, nemulţumi pe Puvis.

Mihnit se scoală şi necăjit pe jumĕtate, întreabă mirat:

Comment Mr. Couture, c'est vraiment ainsi que vous voyez le modèle? Din ziua aceea n'a maĭ pus piciorul în atelier [1]).

Scăpat de dascăl, închiriază o sală de gimnastică şi se aşterne pe lucru. Restimp de treĭ anĭ lucrează fără răgaz.

In 1851 ia un atelier pe seama luĭ. Rivna de lucru, munca neîntreruptă şi cinstită sunt unicele îndeletniciriĭ ale sumeţuluĭ Puvis.

Priceperea picturiĭ decorative, călĕuzită de un slugarnicic spirit de imitaţie, nu-l împacă. Pravila tradiţieĭ învechite, interpretarea pretenţioasă şi falşă, lipsită de viaţă şi adevĕr sunt de tot curmezişe ideilor luĭ. »*On ne peint à présent sur les murailles que des monstres extravagants au lieu de choses véritables et régulières*«. Ca un eremite fugit de lume, la adăpost de orĭce înrîurire străină. »*A part trois mois passés dans l'atelier de Couture, j'ai toujours travaillé solitairement*«, pictează animale şi copacĭ, »*des bonnes femmes et des bons hommes*« cum îĭ plăcea să-şĭ numească studiile după natură, — desemnează nuduriĭ şi costume, din scene istorice trece la peisagiŭ, neuitând ca legendeĭ şi istorieĭ să le dea locul de căpetenie.

Cuprins de neastîmpĕrul uneĭ forme superioare, croind la planurĭ năzdrăvane pe maĭ încolo, cu patimă şi hărnicie lucrează de la cântătorĭ până în scăpătat de seară. »*E o bucată bunicică de când lucrez, studiile se grămădeaŭ unele peste altele... J'ai brûlé tout ça dernièrement, ça faisait un tas si gros que je le remuais avec une fourche* [2])«.

Inzestrat cu o puternică intuiţie de a observa, posedând un sentiment de proporţie aproape geometric, în spornica-ĭ închipuire, chibzuitul Puvis întrevede opera-ĭ viguroasă şi impunĕtoare.

Pornirea către un stil simplu, către adevĕrul mistic din Radegonda şi Carol Martel în mănoasa evoluţie a luĭ Puvis, denotă o vĕdită îndrumare spre un noŭ concept. In executarea subiectelor împrumutate legendeĭ şi istorieĭ ce pun în lumină şi maĭ mult marele luĭ talent, vedem avîntul

---

[1]) Gazette des Beaux-Arts, Juillet 1885.

[2]) Annales politiques et litéraires, Octobre 1898.

nobil, îndreptarea către o artă nouă, religioasă. Apropierea de un naturalism mistic semuitor în parte celuĭ al luĭ Millet o constatăm în panourile de la Pantheon în *»Istoria Sfinteĭ Genoveva«* :

Doĭ sfinţĭ Episcopĭ (St Germain d'Auxerre şi St Loup de Troyes) se duc în Englitera să înfrângă pe ereticĭ. In apropiere de Nanterre, printre lumea ce le ese în cale, S-t Germain desluşeşte o copiliţă ce purta semnul luĭ Dumnezeŭ. Se apropie de ea, îĭ vorbeşte şi prevesteşte părinţilor înnalta eĭ chemare. Copiliţa împodobită cu nimbul dumnezeiriĭ era *Sf. Genoveva, ocrotitoarea Parisuluĭ.* In faţa episcopilor, cu chipurĭ blânde, părinteştĭ, femeile cucernice staŭ îngenunchiate. In picioare ţĕranĭ plecaţĭ se uită cu adînc respect,—năerĭ vînjoşi (desemnaţĭ harnic şi sobru) şĭ-aŭ priporit leutca, olarĭ voinicĭ părăsesc cuptoarele şi ies de subt şetre. Impresurată în giulgiŭ alb, o bolnavă e scoasă din casă şi purtată pe braţe o aduce în faţa sfinţilor s'o mîntuiască. Sf. Loup mîngîe copiliţa şi cu sfinţenie, într'un gest de adîncă evlavie îşĭ ţine mâna pe capul copileĭ bălae. Copila, cu ochiĭ blajinĭ ridicaţĭ în sus, îşĭ ţine o mână la sîn şi-l priveşte cu duioşie. Părinţiĭ aŭ auzit minunea. Mama nu-şĭ poate stăpîni un strigăt de bucurie, tatăl sfătuitor îĭ pune mâna pe braţ, îĭ face semn să tacă şi acum, miraţĭ, într'o adîncă prosternare se ţin alăturĭ. Mame miloase cu copiiĭ în braţe ascultă miracolul. Bĕtrânĭĭ se urnesc din greŭ — o femee cu mâinile la sîn vine domol printre copaciĭ rărĭţĭ. Pe din departe se zăresc drumeţĭ viind întru întîmpinarea făcĕtorilor de minunĭ.

Aleargă lumea din toate părţile; numaĭ cărăuşul sfinţilor Episcopĭ, sătul par'că de vĕzul atâtor miracole, nepăsător, şeade rezemat pe spetele asinilor dehămaţĭ.

In vipia căldurĭĭ cum calea a fost lungă şi prăfuită, ca să stîmpere setea călĕtorilor trimişĭ de sus, o femee aplecată mulge o vacă. Un flăcăŭ o ţine de coarne,—o copilă crescută frumos cu o romoniţă prinsă în pĕr ţine o cupă întinsă.

Alăturĭ, o copiliţă, din greŭ, ţine în braţe un prunc adormit, un altul maĭ măricel în cămăşuţă scurtă face cu mâna la o găină ce ciuguleşte şi-şĭ chiamă puiĭ.

Pe jos, pe pămîntul sbicit, câte-o floare crescută la voia întîmplăriĭ îşĭ bate boiul.

Pe panoul de alăturĭ,—*»Copilăria Sf. Genoveva«* :

Pe o creastă de deal, într'un minunat peisagiŭ câmpenesc păstoriţa Genoveva, nevinovată, în vestmînt alb, cu discul ceresc în jurul capuluĭ, îngenunche cu mâinile împreunate în sus, se roagă la o cruce făcută din douĕ mlădiţe îmbinate.

Un tăetor de lemne (energic ca desemn, viguros ca un galo-roman) şĭ-a pus croşna de găteje jos, smerit îşĭ ţine pălăria în mână – femeea luĭ cu un copil în braţe, îşĭ duce mâna la frunte în semn de închinăciune; amîndoĭ staŭ alăturĭ, aiuriţĭ o contemplă. Risipite pe pajişte pasc oiţile. Pe subt cerul luminat şi departe, pe muche, un muncitor lasă plugul în brazdă şi căzut în genunchĭ, ascuns după un copac, cu graiul stins o priveşte, îşĭ amestecă rugăciunea cu a micşoareĭ sfinte.

Maĭ la o parte *»Sf. Genoveva veghiând peste oraş«* :

Pe prispă un răbar cu florĭ, în urmă-ĭ în tindă o candelă de veghe îşĭ topeşte flacăra. In zabralnic alb, în haină lungă, cu pas potolit, Sf. Genoveva ese în prag; cu o religioasă tihnă îşĭ reazimă mâna curată şi albă pe latura pridvoruluĭ; — senină, înţeleaptă şi bună, în calmul miezuluĭ de noapte, în paza lunĭĭ pline săltată sus pe înnalt priveghiază asupra Luteţieĭ adormite.

Cât calm şi câtă seninătate, câtă emoţie adîncă şi fără de prihană, — câtă naivitate în toate aceste scene de o înnaltă poezie ce povestesc viaţa Sf. Genoveva!

In peisagiul uşurat, învăluit în lumină, în tonurĭ de amurg de culoarea mărgăritaruluĭ, scenele aşa cum aŭ fost aevea, în absoluta lor realitate, fără nicĭ o alegorie, se desfăşoară în de ele par'că se aştern ca o tapiserie. Nimic nu tremură, nimic nu se confundă. O tihnită pace se resfiră pretutindenĭ. Din tot se împînzeşte o linişte bună, un tîlc adînc şi înţelept. Un molcomit indemn în spre maĭ bine învălue toate cele din natură.

Ca în ceasul vestiriĭ de bine, în vĕzduhul limpezit pluteşte par'că plângerea îngăimată, făgăduinţa unuĭ psalm glăsuit în taină. O adîncă pietate, un vînt de evangelie străbate fresca de la o margine la alta; — contemplând odihnitoarea pace ce inspiră viaţa Sf. Genoveva, adorm sbuciumatele gînduri, te socoţĭ fără vină, îţĭ simţĭ sufletul cuprins de evlavie, buzele în neştire rostesc rugă-

ciunĭ, ca în faţa unuĭ altar îţĭ vine să îngenuncheză, curat la cuget, cu inima spăşită, crezĭ că prin colţurĭ ard sfinţite făcliĭ.

In 87 apare cu o operă impozantă şi viguroasă; ca o înaltă manifestare a geniuluĭ luĭ Puvis avem decoraţia amfiteatruluĭ »Sorbonieĭ« din Paris.

In afară de multe comentariĭ, să dăm textul legendeĭ aşa cum e înscris în josul hemiciclului: »In luminişul uneĭ pădurĭ sacre, în mijloc, pe un grunz de marmon, stă o figură simbolică a *Sorbonieĭ*. Alăturĭ de ea, douĕ geniĭ purtătoare de laurĭ şi de cununĭ; celor viĭ şi morţilor prinos de laudă. — In picioare *Elocinţa* sĕrbătorind cuceririle spiritului omenesc. Imprejur de ea felurite muze. Din stînca unde e adunată o ceată de tineri curge şipotul întăritor, tineretul vine şi s'adapă cu însetoşare, — bĕtrâneţea cu mâinile tremurînde vine şi ea să-şĭ umple cupa. La stînga *Filozofia* şi *Istoria*; — Filozofia representată prin lupta spiritualismuluĭ şi a materialismuluĭ în faşa morţiĭ: unul mărturisindu-şĭ credinţa într'un avînt de înfocată rîvnă, celalt probându-şĭ ideile prin studiul uneĭ florĭ, imaginea transformărilor succesive ale materieĭ: *Istoria* întreabă rĕmăşiţele antice ale trecutuluĭ desgropate subt ochiĭ eĭ.

La dreapta *Ştiinţa: Marea* şi *Pămîntul* ce-şĭ daŭ bogăţiile; *Botanica* cu un mănunchiŭ de plante; *Geologia* rezimată pe un fosil; douĕ geniĭ ale *Fisiologieĭ* ţinênd unul o butelcă, celalt un bisturiŭ; *Fisica* ridică vĕlul în faţa unuĭ roiŭ de tineri care i se consacră şi ca început al lucrărilor îĭ întind flacăra electricităţiĭ; la umbra unuĭ tufiş *Geometria* reprezentată printr'o ceată de tineri cufundaţi în deslegarea uneĭ probleme«.

In semne ce singure povestesc ni se arată Marsilia modernă,— portul Orientuluĭ.

In primul plan, în loc de port, o corabie ce vine din spre Smirna orĭ din Stambul intră în apele mediteraneiĭ. Pe covertă călĕtorĭ de neamurĭ şi rînduri împestriţate. O familie de Persanĭ de neam în stînga. Pe covoare de Damasc în port străin andaluze. Copilaşĭ şuguesc cu un puiŭ de căprioară îmblânzit. Alăturĭ un preot. Maĭ la o parte se strîng otgoanele, începe descărcarea mărfurilor. Matrozĭĭ coboară pajerea turcească şi în vîrf de catarg ridică steagul franţuzesc. In fund se vede oraşul în lumină. Călĕtoriĭ se uită cu ochiane spre foişor, spre temple şi meterezele îmbrobodite în coloritul cald al apusuluĭ de soare.

Scriea Gautier pe atuncĭ: »*Le paysage de ces deux tableaux est admirable, plein de lumière et de soleil. Les personnages d'une grande élégance de silhoutte sont d'un beau style de dessin*«.

In 70 expune »*Tăierea capuluĭ luĭ Sf. Ioan*« :

In genunchĭ, cu faţa spre noĭ, cu mânile căzute de-alungul trupuluĭ şi cu palmele deschise, martirul nimbat îşĭ aşteaptă moartea.

In stînga gealatul ceapcîn cu trupul săltat înainte şi încordat zdravăn, cu peptul sĕlbatec scos în afară, rezemat cu putere pe picioarele larg despicate, cu mânile date peste umerĭ, într'un gest groaznic repede paloşul ce are să reteze capul Sfîntuluĭ Ioan. De te uiţĭ maĭ mult la tabloŭ, simţeştĭ par'că vîntul oţeluluĭ cum îţĭ vîjie pe lîngă urechĭ.

In colţul din dreapta şi maĭ la o parte ca o înspăimîntătoare fantasmă, în rochea-ĭ chindisită cu florĭ, stă ivită *Salomea*.

In 83 decorează muzĕul din Lyon; artistul zugrăveşte »*Viziune antică*«. In chip de epigraf, să reproducem o frumoasă pagină din eruditul poet Ernest Renan, ce va sluji drept descripţie admirabileĭ picturĭ:

»*Se promener dans les jardins pendant la nuit, écouter les cigales, s'asseoir au clair de lune en jouant de la flûte; aller boire de l'eau dans la montagne, apporter avec soi un petit pain, un poisson et un lécythe de vin qu'on boit en chantant; aux fêtes de famille suspendre une couronne au-dessus de la porte, aller avec des chapeaux de fleurs; les jours de fêtes publiques, porter des thyrses garnis de feuillage; passer la journée à danser, à jouer avec des chèvres apprivoisées: voilà les plaisirs grecs, plaisirs d'une race pauvre, économe, éternellement jeune habitant un pays charmant, trouvant son bien-être en elle-même et dans les dons que les dieux lui ont faits*«. (Pages choisies).

»Inspiraţia creştină« simbolizează arta pioasă, pictura bisericească, profunda literatură lioneză.

Printre muncelele albastre şi măslinĭ înfloriţĭ, trîmbe de nourĭ nemişcaţĭ, craĭ-noŭ sunt rĕsfrânte pe luciul laculuĭ prins, pe marginea căruia strînse-s muzele toate. In preajma unuĭ străvechiŭ portic de marmor, Caliopa rosteşte crâmpee dintr'o nouă epopee. Polymnia pe papirus scris-a: *Arma, virum cano,* şi cu capul întors ascultă. Celelalte muze mîndre şi albe ca statuele ninse de lună, staŭ în pîlcurĭ, între ele vorbesc în stihurĭ; obosită, Terpsicora culcată pe iarbă, visează. Subt un copac tristă-ĭ Erato. Copilaşiĭ împletesc cununĭ de laur pentru proaspetele jocurĭ. Pe sus, în acorduri de liră, Eutherpe şi Thalia îşĭ vestesc sosirea.

Aicĭ, pe aripa cântăriĭ, unde vîntul n'a clătit o frunză, unde de când e lumea n'a picurat strop din apele ceruluĭ, unde frigul nu cade pe florĭ,—în straiŭ ţesut din lumină, la poalele Olimpuluĭ, în *»Pădurea sacră scumpă artelor şi muzelor«,* poezia mistică îşĭ află locul.

Să nu uităm de-a spune că, în fantazia-ĭ de artist, îşĭ jurue inspiraţia cu lungĭ ghirlande de florĭ. In viaţă pictat-a florĭ ca preschimbate în cunună să-ĭ împodobească fruntea după moarte. Vorbind de acest minunat tabloŭ, gîndirea ar trebui să ia vestmîntul versuluĭ, analiza ar trebui să se prefacă în imn de glorie.

Pĕscarul viguros, aproape nud, cu un prostovol de spate, ce cu paşĭ sănĕtoşĭ umblă pe subt ariniĭ stufoşĭ, calcă pe stâncĭ, personifică sĕlbaticul şi înspumatul *»Ron«,* Rodanus de odinioară.

Pe subt sălciile în floare, stropite de lumină şi între albiĭ nuferĭ, la un cot de apă potolită, cu mânile după cap, răzemată pe un trunchiŭ de salcie, o tînără femee de o frumuseţe gravă, ce şĭ încălzeşte trupul la soare, personifică *»Saona«.*

Viziunea antică, Inspiraţia creştină, Pădurea sacră, Ronul şi *Saona* sunt în *»Palatul artelor«* din Lyon.

Pe o margine de apă lată şi fără hotar, în picioare, cu capul gol lăsat pe piept, cu braţele uscate încrucişate înainte, într'o atitudine de suferinţă înăbuşită şi mută, un nevoiaş stă într'o luntre priporită de ţĕrm, adastă să-şĭ tragă vologul scufundat în apă pe un scripăt. Pe mal un copilaş de aur doarme în svonul apeĭ, maĭ colo o copiliţă neştiutoare de păsul vieţiĭ culege florile câmpuluĭ. Sunt copiiĭ luĭ.

Pĕscarul amărît, cu inima secată, în faţa vologuluĭ, cu ochiĭ supuşĭ aşteaptă. L-a scos parcă maĭ adineaorĭ şi l-a găsit tot gol... şi acum pocăit, cu o slabă licărire de nădejde, în legănatul plâns al apeĭ aşteaptă o tişte maĭ bună.

Pe faţa scofîlcită a *»Bietuluĭ pĕscariŭ«,* pe trupul istovit de nevoĭ stă scrisă jalea omenească a celor de jos, în resemnarea luĭ toată mizeria şi durerea înfrânţilor de soartă e adînc zugrăvită.

Ce linişte şi nesfîrşit, cât lirism şi ce adîncă melancolie într'un tabloŭ nu maĭ mare de un metru! Tabloul e azĭ la muzĕul Luxembourg din Paris şi de bună seamă în scurtă vreme fi-va la Luvru.

Pe un mal stâncos şi ars de soare în ţîrîit de greerĭ, copile alintate şi senine culeg rodiĭ şi portocale, împletesc florĭ; altele, moleşite de dogoarea soareluĭ de miază-zi, graţioase odihnesc în glasul apeĭ... In mijloc o pereche de copilaşĭ se iaŭ la trîntă şi-şĭ încearcă puterile. Pĕscarĭ aduşĭ de undă întind plăşile pe nisip, o tînără cu mânile în şolduri se uită spre eĭ... Departe, pe marea fără spumă, o navă 'şĭ umflă vintrele şi alunecă în zare... In toate drag şi lumină, veselie şi huzur ca într'o gură de raiŭ, — *»Dulce ţară«,* decorează intrarea galerieĭ portretistuluĭ Bonnat.

»Retrasă în schitul S-ta Cruce, Radegonda dă ospătare poeţilor, ocroteşte literile în contra sĕlbăticieĭ de pe atuncĭ«, precum şi *»Carol Martel scapă creştinătatea prin isbîndă asupra Sarazinilor»,* amîndouĕ sunt în Poitiers.

De o absolută independenţă în concepţie, o dovadă de mîndra-ĭ neatîrnare o avem în 79, când camera de comerţ din Bordeaux 'ĭ propune decorarea cu picturĭ a săliĭ celeĭ marĭ. Puvis primeşte bucuros. Lucrarea 'ĭ era de mult sprijin material, pe locul păstrat şĭ-ar fi putut desfăşura în voie vastele-ĭ concepţiĭ. Se pune la lucru şi pe când studia care ar fi subiectul maĭ apropiat clădiriĭ

şi ce simbol ar închega mai nemerit imagina generală şi istorică a oraşului, i se trimete carte cu program hotărît din ramul căreia nu putea eşi.

Puvis, care stăruia să-şi aleagă singur subiectul şi compoziţia, »*être moi-même, par moi seul, de ne relever que de ma conscience comme ordre et comme responsabilité!*« respinge categoric însărcinarea. Sever cu el însuşi, nu lasă nimic necercetat, la voia întîmplării.

De i se încredinţa o comandă, studia mai întăi originele, caracterul monumentului, tonul pietrei, lumina sălii, scutura de colb legenda şi istoria, şi cu elemente veridice bine stabilite, în forme pure şi colorit potolit, 'şi aşterne personala-i inspiraţie de o perfectă armonie.

»*Adevěratul rol al picturii e să însufleţească zidurile. A part cela on ne devrait jamais faire de tableaux plus grands que la main*«. Aci se rezumă şi se îmbină dogma ce şi-o alege drept lozincă După ce şi hotăraşte subiectul, ideia bine zămislită, conceptul filozofic stabilit, cu vězul luminat şi limpezit prin zilnicul spectacol al frumuseţelor artistice şi naturale, »*tableaux mûris par le temps*«, cu sinceritate şi respect se adresează naturii, meditează în faţa ei şi astfel povăţueşte că artistul în opera ce plăsmueşte e ţinut să laude »*la puissance dans la Création*«

Natura o subordonează gînduluĭ, se slujeşte de ea ca de un cadru în care are să-şi semene deia. Gîndirea abstractă, iniţială, o strămută în plină natură : »*je suis allé à Houlgate pour demander à la Nature son autorisation et marcher sûrement*«.

Subiectul bine alcătuit, strînge compoziţia de aproape [1]), elimineză, simplifică, alungă ce nu-i de lipsă, înlătură amănuntele ce ar putea dăinui, »*le plus petit bouche-trou*«, spune singur : »*suffit à faire crouler l'édifice tout entier*«, — un detaliu de nimica străin ideii-mume e în stare să nărue întreaga putere de emoţie.

Neorînduiala-i pentru el o durere, o suferinţă. Intr'o corespondenţă cu un elev sfătueşte rînduială şi metodă. »*In tot ce faci, ayez un ordre de géomètre dans ses calculs* [2])«.

In mijlocul priveliştilor din natură alese anume caracteruluĭ general al compoziţieĭ, cu măsură şi dreaptă socotinţă, rînduieşte şi grupează, îşi urzeşte inspiraţia, supune fantazia logicii şi această muncă aleasă de înalt merit ce face adevărata artă, misterul arteĭ luĭ Puvis, a botezat-o singur cu denumirea de »*procedeŭ de synthesă*«.

Compoziţia bine împărţită, »verificată« cu migală, odată sfîrşită din desemn, în joc de culorĭ, de lumină şi umbră redă efecte din natură aşa cum i le-a păstrat întăia viziune.

Tehnica luĭ e simplă din cale afară, cinstită, fără meşteşugirĭ de nicĭ un fel. Dă unuĭ cirac depărtat sfaturĭ : »*Nu-i reuşit un ton, enlevez-le ferme avec votre couteau à palette sans frictions de chiffons qui ôtent la limpidité. Ayez horreur des empâtements inutiles. La surcharge, l'empoissage sont une abomination. In douĕzecĭ şi patru de ceasurĭ aurul se schimbă în plumb*«.

In rezumat, estetica luĭ, cu oarecare greutate, s'ar putea închide în următoarea formulă : *Forma îmbracă ideia, ideia trebue neapărat să preceadă forma.* Să adăugăm, totuşi, că ideia fără formă e o nimică şi lucrul îĭ învederat; — dar atuncĭ forma fără ideie ce-i, din moment ce ea o creează ?

Gîndirea (forma şi ideia) *devenită sentiment* continuă viaţa. Astfel arta luĭ Puvis e o formă a vieţiĭ.

* * *

In 50 expune »o Pieta«, urmează un »Ecce homo« şi după doĭ anĭ »*O întoarcere de la vînătoare*«. Acest tabloŭ, după cum ne spune singur, făcut pentru decorarea uneĭ sofrageriĭ de ţară, înseamnă o dată hotărîtoare în cariera luĭ. »*Inainte de a o începe, n'aveam un drum sigur, sfîrşind »mon retour de chasse« il me parut tout de suite que j'entrais dans un pays déjà connu de moi, et, dès lors, j'ai continué à m'avancer sans hésitation*«.

Cu »Pacea« şi »Războiul« ostracismnl e înfrânt numaĭ pe jumătate.

---

[1]) L'art impressioniste, par Georges Lecomte.

[2]) Le Monde moderne, Juillet 98.

Atâta tot şi-ĭ de ajuns ca compoziţia în măreaţa eĭ simplicitate, fără mult relief, fără coloraţie vie şi ostenitor modelagiŭ sentimentul e adînc, pânza ne lasă o puternică impresie de natură.

Puvis e în puterea talentuluĭ. Cu judecată şi închipuire îşĭ concepe grandioasa-ĭ operă liniştită şi puternică, cugetă. Ideia cu ajutorul liniilor, formelor şi a culorilor e pusă în imaginĭ, amîndouĕ împletite într'un tot natural fac ca arta luĭ să înceteze de a maĭ fi o ştiinţă, — gîndirea topită în sentiment se preschimbă în emoţie.

Pentru muzĕul din Marsilia face »*Marsilia colonie greacă*« şi »*Marsilia port al Orientuluĭ*«.

O vedere deschisă spre mare, muiată în soare. In fund, pe larg de albastru, se iţiiesc catarguri, licăresc pânze de corăbiĭ. Pe ţĕrm se construesc şlepurĭ. Corăbiĭ se descarcă. Pe o colină, *leagănul cetăţiĭ foceene,* se ridică bolte şi temple, se înnalţă castele. In colţul ăst de natură luminat, împodobit de portocalĭ în floare nu se zăresc decât meşterĭ. Pe prispa uneĭ case o neguţătoreasă arată la tinere femeĭ colane de mărgele şi mătăsurĭ scumpe. Pĕscăriţe adăstând cumpĕrătorĭ, staŭ de poveştĭ în faţa coşurilor încărcate. Doĭ copilaşĭ se minunează de solziĭ peştişorilor de aur. Sclavĭ poartă pe umĕr chipurĭ pline cu oliŭ... Astfel artistul redă viaţa, activitatea, îndrăsneala coloniştilor; vedem rostul negoţuluĭ, pricepem gustul pentru artă. Iată Marsilia antică simbolizată.

Insufleţirea uneĭ arte »*perdute dacă nu despreţuită*« 'l preocupă îndeobşte. Năzuinţa de a putea fi cândva un mare pictor decorativ e dornicul luĭ gînd.

* * *

Expune pentru întâia dată la »Salonul« din 1850 »*O Pieta*«, care trece nebăgată în seamă. In 1852 fu respins şi treĭ anĭ în şir lucrurile-ĭ trimise n'aŭ maĭ bună soartă.

Repeţita neisbîndă nu-l desnădăjdueşte şi, fără şovăire, pătruns de valoarea ce încăpea tablourile luĭ, le expune într'o galerie particulară. Lumea dă năvală şi-ĭ protivnică. Hula şi rîsul se împart între Puvis şi Courbet. »*Ţĕranul din Ornans*« se apără nebuneşte, rĕspunde năbădăios atacurilor şi trece drept nebun furios. Puvis tace. Neatîrnarea luĭ e luată drept rĕsvrătire. Talentuluĭ original şi independent i se rĕspunde cu ocărĭ. Sinceritatea luĭ e nesocotită. E blajin şi modest, se ţine la o parte, şi în ochiĭ tuturora e socotit drept un *nebun liniştit* şi *nevătĕmător* [1]).

Să amintim că pe atuncĭ Puvis se găsea într'o glorioasă tovărăşie. Prada Academieĭ pe acele vremĭ eraŭ: Delacroix şi Barye sculptorul, Dupré şi Rousseau, Millet şi Corot şi alte câteva perechĭ de ispravă, cu toţiĭ vultanĭ de frunte. Către batjocoriţiĭ deodată posteritatea şĭ-a împlinit o demnă datorie. Astăzĭ glorioşĭ oaspeţĭ împodobesc încăperile Luvruluĭ.

Puvis e batjocorit. Nouĕ anĭ se prezintă la Salon în darn, fără să fie îngăduit măcar odată. Cu sănĕtoasă cumpănă la minte, pe judecăţile părtinitoare nu pune nicĭ un temeiŭ. De zoporul protivnicilor nu se dă înfrânt, şi cu o senină obstinaţie de înnalt monah, aşteptând isbînda ideiĭ asupra gloateĭ, — urmăreşte un ideal noŭ.

Neclintit în credinţa-ĭ, în avîntu-ĭ de mare artist, visând, clădeşte uriaşa-ĭ operă plină de grandoare şi umanitate.

In 1861 porţile Salonuluĭ se deschid celor douĕ panourĭ: »*Pacea*« şi »*Rĕsboiul*«. De astădată se impune, şi în butul pismaşilor prigonitul e rĕsplătit cu o medalie clasa II. »*Pacea*« o cumpĕră Statul.

Biruinţa însă nu-ĭ câştigată şi, după această oficială încuviinţare de talent, vrajba continuă şi maĭ îndîrjită. Douĕ tabere vrăjmaşe se alcătuesc. Una dîrjă, sfruntată şi pismaşă atacă cu ură; cealaltă în frunte cu Théophile Gautier, Paul de St. Victor, Théodore de Banville, sprijină şi înbărbătează, sfătueşte, apără cu înţelepciune.

Invinuirile se ţin gârbă, curg de pretutindenĭ care de care maĭ rĕutăcioase şi maĭ nesocotite. Uniĭ îl mustră că nu ştie colora, că habar n'are de buchele desemnuluĭ adăuga alţiĭ. Pentru

[1]) L'Art français, Juin 1884.

mulţĭ într'ale arteĭ trece drept un copil răsfăţat, ce răsnit de la potica drepteĭ picturĭ umblă hoinar pe căĭ rătăcite. E luat drept visător şi incult, e luat drept un poet »*qui manque non seulement de prosodie, mais de la plus vulgaire ortographe*«.

Cu aşa glăsuire spiritualul Ed. About preţueşte frumuseţea nobilă, discreta simplicitate a luĭ de Chavannes.

Pentru aspra-ĭ nesocotinţă şi ca să-l maĭ îmbuneze o leacă, pe umeriĭ tîlharuluĭ ce batjocoritor stă la stînga luĭ Isus, din tabloul »*Ecce homo*«, Puvis pune portretul luĭ About.

Câţĭva anĭ în urmă ese deasupra şi panoul »*Pro patria ludus*«; e răsplătit cu medalia de onoare. Totuşĭ puternica luĭ originalitate e temută; la tăria concepţieĭ luĭ şovăesc oameniĭ zileĭ, slujbaşiĭ frumosuluĭ se daŭ de lăturĭ. Comandele nu vin din nicĭ-o parte. Scrie pe atuncĭ unuĭ prieten: »*Pentru mine orizontul e din ce în ce maĭ restrîns. Je lutte contre l'oisiveté*«.

După treĭ anĭ de covîrşitoare muncă, decorează Primăria din Paris. Nicĭ nu gîndeşte la odihnă. Neobosit, e setos de lucru şi văzînd că ostracismul continuă, se adresează unuĭ critic amic: »*Stagnation absolue et forcée dans mes affaires artistiques. Comment pourrait-il en être autrement étant donné ce vent de cruauté inepte, sauvage et lâche. Mais il vaut mieux se taire, tout cela est trop douloureux*« [1]).

Ceĭ cu vază îĭ recunosc merite, totuşĭ nu-ĭ încredinţează nicĭ o lucrare. De fapt, talentul luĭ e tăgăduit, — comandele zăbovesc.

Sfioşiĭ din vreme îĭ fac roată, talentele timide de mult le-a căpătat în partea luĭ; — pentru sfaturile-ĭ generoase şi părinteştĭ ce cu dărnicie împarte tuturora, — »*am condus turme şi, ca păstor, pot da un sfat, — je n'ai jamais violenté le sentiment de personne, considérant que c'est là chose sacrée, — mais je peux inculquer le besoin, le goût de l'ordre*« [2]), pentru neţĕrmurita-ĭ bunătate capătă entuziazmul celor mulţĭ, tineriĭ îl iubesc, îl admiră slăvindu-l. In primul salon alcătuit de Stat în 1872 e numit membru în juriŭ. Directorul de Bele-arte, Charles Blanc, stărueşte de aproape pe lîngă membriĭ să fie severĭ şi nepărtinitorĭ cu expozanţiĭ.

Puvis, respinsul de odinioară, cere în vileag maĭ multă îngăduinţă. Directorul o ţine una. Ca să-şĭ ridice orĭce răspundere, demisionează pe loc. Ne maĭ fiind membru, tovarăşiĭ din ajun îĭ resping »*Les jeunes filles de la mer*«.

In 1890, în urma faimoaseĭ schisme pricinuită în sînul »*artiştilor francezĭ*«, se pune temelia »*Societăţiĭ naţionale de Bele-arte*« şi cu Meissonier preşedinte se fundează Salonul »*du Champs-de-Mars*«.

Puvis îşĭ capătă largul, expune cu ardoare. Tineriĭ înflăcăraţĭ sunt părtaşiĭ luĭ credincioşĭ, admiratoriĭ cresc, i se cântă osanale.

După moartea luĭ Meissonier, aceeaşĭ societate de bele-arte la olaltă, întocmită în mare parte din talente tinere, zeloase şi destoinice, îl vestesc preşedinte în 1891.

După jertfe nenumĕrate, întru tărziŭ, truda-ĭ fu răsplătită — vin zorile izbînziĭ. Cunoaşt fala, gustă mărirea popularităţiĭ.

Când vulturul în toiul talentuluĭ stăpînea piscurile, din îndemn obştesc, un festival grandios i se închină şi astfel în 16 Ianuarie 1895, la un noŭ *symposion*, la care aŭ luat parte toţĭ aceia ce duc peste mărĭ gloria Franţeĭ, se sărbătoreşte »*solenellement les noces d'or du peintre*«,— mareluĭ Puvis i se înnalţă antic omagiŭ, — soborul de *o mie* juruit în prejmele-ĭ fost-a sacrul geniuluĭ luĭ Puvis de Chavannes.

* * *

Puvis cugetă că îndatoririle artistuluĭ nu constaŭ într'o uşoară desfătare de diletant. Ca fundament prin estetică are că pictorul e ţinut să picteze numaĭ dacă are *ceva* de spus, cu alte

[1]) La revue des Beaux-Arts, Janvier 1894.

[2]) Strădania de a pune rînduială în lume nu face oare lupta vieţiĭ? De aci până la un loc ciuda luĭ faţă cu pictoriĭ buiacĭ.

vorbe dacă-ĭ cântă luĭ, — şi numaĭ dacă acel ceva i se înfăţişează *folositor* şi *indispensabil*, reprezentând astfel în imaginĭ ceeace Kant numeşte »*Imperativul categoric al moralităţiĭ*«. Pentru el arta-ĭ o învĕţătură, o pildă. E pătruns de credinţă că rostul artistuluĭ nu poate să fie altul, neclintit socoate că menirea luĭ e de-a împlini un înnalt rol social, sever şi grav, încărcat de strădaniĭ sumă »*qui fait de la vie toute de sacrifices, d'abnégation, de renoncements et de labeur*«, o luptă fără de astîmpĕr, anevoe de împlinit.

Dacă, în adevĕr, »*La vie est faite du tourbillon sans fin des apparences*« şi dacă totul nu-ĭ decât o iluzie a simţurilor, Puvis îşĭ jertfeşte o viaţă numaĭ să ne înfrumuseţeze această iluzie.

Işĭ pune toată puterea talentuluĭ, din rĕsputerĭ se încearcă să ne-o înfăţişeze în sensaţiĭ largĭ şi curate, să ne reverse în suflete binele unuĭ traiŭ împăcat, plin de rezemnare, simplu, în mijlocul naturiĭ—Alma.

Din acest vast poem pictural, de o simplicitate epică, se alege o solemnitate antică, gravă ca un imn sacru, mare ca un cânt homeric. »In Sorbona de Chavannes şĭ-a pus toată ştiinţa de pictor tot suflul luĭ de poet« (Marius Vachon).—In 73 expune »*Vara*«:

Subt un cer de peruzea, mesteacănĭ făloşĭ în stînga, tufişurĭ înfrunzite, şi în luciul apeĭ potolite din mijloc se oglindeşte cerul liniştit şi cald—în dreapta lanurĭ de seceriş se desfată în soare, învăluite ca într'o trîmbă de aur. In zare o geană albăstrue de pădure se înbină cu cerul. In peisagiul adîncit ca într'un vis, femeĭ svelte, robuste, de o eleganţă italiană împletesc jerbiĭ; o mamă îş scoate pruncul din rîŭ — o copiliţă albă lîngă apa albastră stă întinsă pe iarbă. Drăgăstos un fĕt se aruncă de gîtul unuĭ ied.— Pe întinsul slobod de ţară se lasă vĕlul pacînic şi adormitor al miezuluĭ de vară.— »Dans cette adorable composition l'artiste a admirablement bien senti à quel point nous avons besoin de la joie durable, de la contemplation des beautés eternelles que rien ne trouble«. (Théodore de Banville).

Pe părete din faţă »*Iarna*«, — »*Victor Hugo hărăzindu-şĭ muza Parisuluĭ*«... apare ca o mîndră arătare în plin soare, ne duce gîndurile pe ţĕrmurile unde numaĭ visul e stăpîn« emportant la pensée très haut dans le domaine du rêve pur, c'est une vaste symphonie où la note la plus fugitive, la vibration la plus légère concourent essentiellement à l'harmonie générale« (Robert de la Sizeranne). Tus patru în sălile de onoare ale primărieĭ din Paris.

Cu muzĕul din Rouen »*Inter artes est naturam*«,— »*Muzeele inspirătoare vestind geniul sol al luminiĭ*« panourĭ hotărîte bibliotecĭĭ din Boston, la vederea cărora putem gusta cu toţiĭ mulţumirea sufletească ce ne-o strecoară o minte peste mĕsură de generoasă, constatăm cu mult entuziasm »la haute vue, l'espace, les grandes conceptions simples et charmantes qui planent sur les choses« (Gustave Geffroy) închee opera-ĭ picturală.

Am arătat întru cât estetica luĭ Puvis e raţională.

Pătruns de cucernicia sentimentuluĭ rustic, de adîncul lirism al luĭ Millet, — trăsurile expresive »*la physionomie ouverte*« [1]) nu-l preocupă, şi tocmaĭ aci se desbină poate de autorul luĭ *Angelus* şi al *Pobîrcitoarelor* (des Glaneuses).

Abstractul moral fiind punctul de plecare într'un model omenesc, nu ţinteşte realitatea imediată, — întrevede ideia imaterială.

In tot urmăreşte o formulă ce tinde către concepţia perfectă, divină. Individualităţiĭ substitue sinteza. Procedând astfel, Puvis e un platonician. E singurul ce ne dă senzaţia ideiĭ.

Pictând, rĕmâne fidel naturiĭ »*très heureux si je lui suis resté fidèle*«. Inchipuirea luĭ nu-ĭ o rătăcire, e inspirată din aevea. Conturul formeĭ nu dispare niciodată, proporţia e totdeaunn respectată. Noţiunea de viaţă e pretutindenea evidentă, nuanţa adevĕruluĭ nu dispare nicĭ când. Muzele inspirătoare ce vestesc geniul (visul, pădurea sacră), de fapt nu-s decât corpurĭ de femeĭ uşoare şi graţioase, conturul vag şi fugar înseamnă forma uneĭ făpturĭ ideale, vieţuind însă, — sunt firestĭ.

Iluzia ce ne-o dă nu-ĭ o halucinaţie, e o adevĕrată percepţie de natură şi viaţă. Fără pilde

---

[1]) In afară de portretul luĭ (aflător în Galeria din Florenţa) asemenea unuĭ călugăr de neam mare, şi a soţieĭ sale (muzĕul din Lyon) de o adîncă bunătate n'a maĭ lucrat decât unul saŭ două portrete.

din viaţă, cum am putea pricepe oare sensul unei vieţi ce se petrece într'o altă lume, fie în vis chiar? Cu elemente ce amintesc viaţa reală ne face cunoscut o lume ideală; astfel nasc în noi amintirile, viziunile se deşteaptă, numai aşa ni se deschide poteca înflorită a iluziilor.

E credincios naturii, nu o reproduce însă aidoma, ne dă numai impresia ce natura lasă asupra noastră.

De Chauvannes cugetă. Gîndirea-i se face vis, visul se face viziune. Ideia e pusă în imagini. Din departe fizionomia reală se perde, feţele plutesc ca într'o poezie din trecut. Fantazia lui capătă o realitate nouă. Simplificate, frescele iaŭ un caracter legendar, peisagiul slobod e învĕluit ca într'un straiŭ de eres, compoziţia devine mitică, scenele se petrec pare-că subt bolţile unei imense catedrale.

In viguroasa-i operă puternică şi duioasă totodată nici un spasm, nici un zbucium. Nimic din frigurile de istov, frămîntările înfierbîntate nu le-a cunoscut. Liniştit şi »tare«, nici o sforţare, nimic năvalnic, neměsurat. In vastele orizonuri, în largul firii, scenele de un cumpĕt fără seamăn se desfăşoară în sînul naturii. Pe artistul care a plăsmuit peisage ca: »Ave Picardia«, Ludus pro patria, Marsilia, Vara, etc.— istoria artelor îl va socoti printre peisagiştii de frunte alături de Claude Lorrain şi Rousseau.

In frescele risipite în deosebite unghere ale Franţei, vedem ţĕrani şi lucrători care muncesc, mame care 'şi alăptează şi-şi mîngâie feciorii, copile dedându-se la trebile casei, tineri curagioşi şi plini de virtute, femei ce se scaldă ca tot mai fragede şi mai frumoase să fie, bĕtrâni zdraveni ş senini povăţuesc, sunt semĕnaţi ca pildă de virtute şi bunătate; — pictează arbori şi izvoare, cer şi fluvii, animale domestice, muncele şi livezi,— pune natura toată la bir, — pânzele lui de o câmpenească poezie demne de un Teocrit ne deschid porţile spre seninul vieţii, — cu o mână meşteră ne îmbie spre poezia vieţii, ne-o arată în clasica ei simplicitate. Pictând viaţa, în uriaşa-i operă se coprind sentimente eterne — iată pentru ce Puvis e mare.

Pictura nu e aplicată, nu găureşte zidul, nici se răsleţeşte de el — din potrivă face parte din el, se identifică, aproape sunt tot una. Seninul calm, eleganţa nobilă lipsită de orice zgomot domneşte peste toate.

Atitudinile puţin cam greoae ca desemn dovedesc că toţi aceşti muncitori poartă sigiliul muncii cinstite: supuşi la lucru, în gestul de o adîncă langoare, fără pricină bine hotărîtă, vezi rezemnarea curată, vezi o mare parte din omenire, cum, dedată la muncă, fără trufie, primeşte traiul unei vieţi simple, împăcate. Atâtea imagini de pace, pioasa întocmire de o mîndrie tristă şi gravă totdeodată te cuprind, te ţin, îţi rĕmân întipărite.

Coloritul uşurat, misterios şi vag, străveziŭ şi luminat, risipeşte o armonie egală şi amplă, melancolică şi dulce de o mistică seninătate.

Contemplarea frescelor lui Puvis mîngâie, odihneşte mintea, alină, revarsă în suflete tihna unei vieţi oneste, te face mai bun, mai ertător, mai uman. Pictura lui e o operă morală. Filozof idealist, poet familiar, primitiv şi cult totdeodată, clasic ca stil, e pătruns de frumosul grec. Adîncul vînt de inspiraţie, suflul de poezie şi natura ce revarsă tablourile lui l-aŭ făcut să i se dea acestuĭ florentin numele de *Virgiliu al Picturii*.

Suflet generos şi mare, renovatorul picturii murale moderne, Puvis e o mîndră glorie a geniuluĭ francez.

Opera-i sănĕtoasă, magistrală şi trainică rĕmâne un patrimoniŭ naţional.

Paris. V. Cioflec.

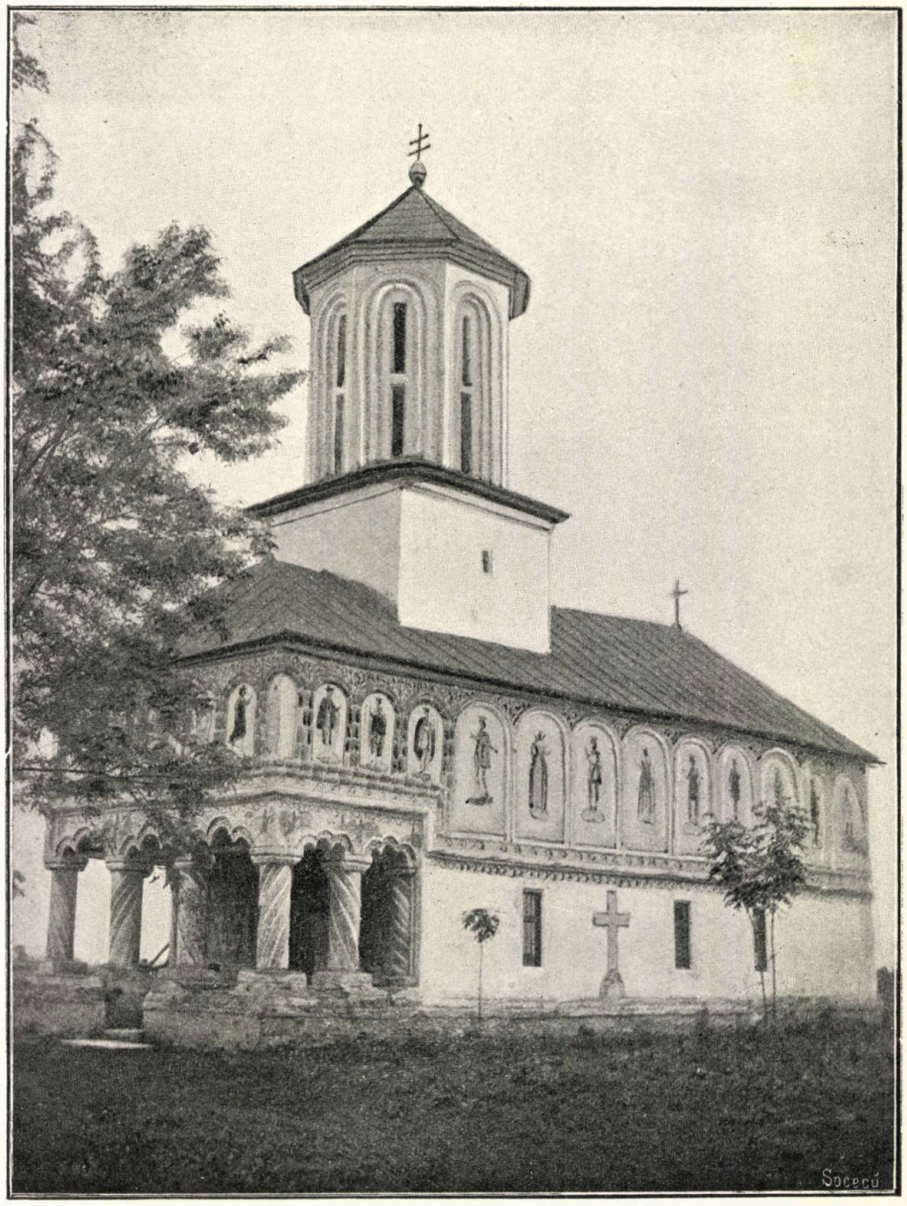

Biserica Sf. Nicolae din Tîrgu-Jiŭ.

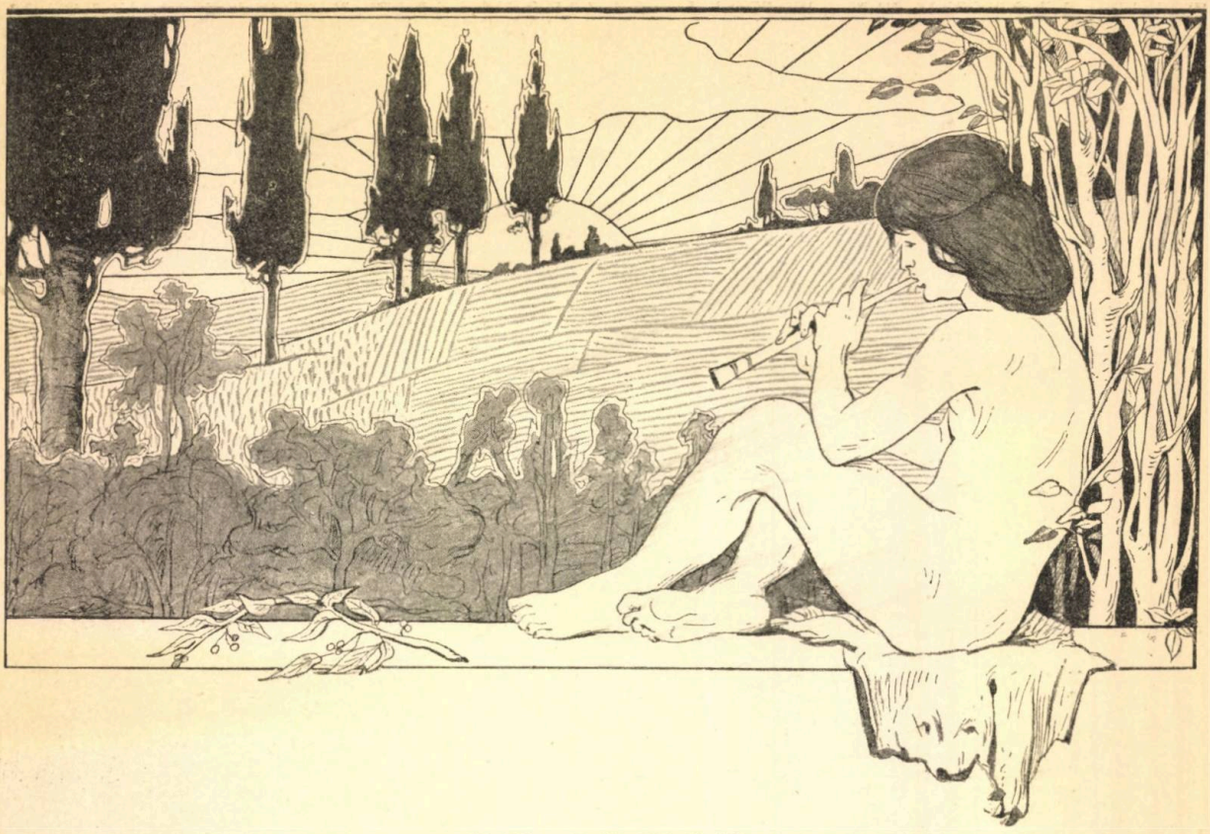

PE CRUCE

Fecioară, cu sufletul mort,
Eŭ sunt »cea maĭ tristă făptură«;
Căcĭ nu pot în lume să port
Minciună şi ură!

Viaţa şi dragostea mea
Aĭ pus-o pe lemn, încântată;
Şi, totuşĭ, de inima ta
Nu rîd nicĭodată!

Bătut în piroane, — cum sunt,—
De vreĭ, mĕ loveşte, copilă;
Eŭ nu pot rosti un cuvînt:
Mi-e fricǎ şi milă!

Mĕ sting ca un Crist, amărît,
Ce moare cu plînsu'n privire,
Că n'a ştiut, bĭetul, decât
Cuvîntul: *»iubire!«*

Geneva GH. SILVAN.

IDILĂ

Fata bălae, cu ochiĭ ca mura, cu gura ca fraga, mîndră şi frumoasă ; flăcăul oacheş, voĭnic şi bine legat, cu ochiĭ marĭ, cu plete lungĭ — staŭ la tulpină de salcie, pe malul pîrîuluĭ, şi 'şĭ vorbesc de-ale dragosteĭ.

El se atinge de sînul eĭ fecioresc, jucându-se cu salba de la grumazu-ĭ alb şi rotund, — ea îşĭ trece degetele prin inelele pĕruluĭ luĭ des şi negru, lucitor în lumina soareluĭ.

Iar vorba lor e şoptită de se 'ngână cu şoapta pîrîuluĭ, cu freamătul frunzelor — şi 'şĭ vorbesc cu drag, pe când printre frunzele clătinate de vînt câte o rază se furişează de-ĭ sărută gingaş.

* * *

Cu inima bătêndu 'ĭ, fata bălae, cu gura arsă de doruri taĭnice, pe malul pîrîuluĭ, la umbră de salcie, ascultă cu drag farmecul vorbelor luĭ, iubitul inimiĭ eĭ, alesul gînduluĭ eĭ.

Flăcăul mîndru şi iubitor, cu pletele negre şi lungĭ, resfirate pe umĕrul eĭ fecioresc — îĭ spune în graiul fericiriĭ cum le va fi viaţa dulce.

Iar paserile-ĭ îngână, iar vîntul îĭ mîngâie cu drag ; iar razele soareluĭ, furişate printre frunzele mişcate de vînt, le încunună capetele cu ghirlande din florĭ de aur.

* * *

Către seară — luceafărul îĭ găseşte neclintiţĭ.

Şi când luna se arată în vîrful dealuluĭ, umplênd valea cu lumina-ĭ blândă şi albă, el rezemat de salcie, privindu-şĭ odorul, începe să zică din bucium cântec de dor, frumos şi jalnic, cum numaĭ inima care iubeşte îl ştie şi înţelege, cântec dus din frunză în frunză, de un vînt pe alt vînt — până în adîncul munţilor ce clocotesc în nesfîrşire.

Şi fata dusă, parcă şi ea cu cântecul pe ceea lume, picură din ochiĭ eĭ negri ca mura, douĕ lacrimĭ calde ce se rostogolesc limpezĭ pe obrajiĭ eĭ înfloriţĭ de fericire; iar printre buzele-ĭ întredeschise, şopteşte încet, ca fără voia eĭ, un suspin adînc şi dulce: ah! îmĭ eştĭ drag, îmĭ eştĭ drag! . . . . . .

. . . . . .

Luceafărul seriĭ se strecoară după un nor, buciumul a tăcut, iar privighetoarea colo în luncă îngână, cu notele eĭ de cristal, notele mîngăioase ale sărutatuluĭ lor dulce.

GR. H. LEAR.

CRONICA

MEMORIEI LUI EMINESCU

15 Iunie 1899.

Iată 10 anĭ de la moartea poetuluĭ Eminescu. Pentru mulţĭ, 10 anĭ de după moarte ar fi însemnat uitarea desăvîrşită; pentru poet timpul a adunat din ce în ce maĭ multă lumină de-asupra numeluĭ luĭ, aşa că azĭ îl vedem în strălucirea uneĭ apoteoze.

Ca uniĭ ce am avut cele maĭ marĭ emoţiĭ la citirea poeziilor luĭ; ca uniĭ ce l'am cunoscut de aproape şi ĭ-am ascultat adesea graiul cu minte şi înnalt, amintirile luĭ din tinereţe, gîndirile şi suferinţele luĭ de maĭ pe urmă, —ne facem o pioasă datorie de a ne reaminti astăzĭ, în câteva cuvinte, cine a fost şi este Eminescu, şi cum el, prin talentul sĕŭ, şĭ-a apropriat firea Poporuluĭ Român într'atât, încât astăzĭ această fire a Poporuluĭ Român şĭ-a însuşit, a amestecat adinc, în viaţa-ĭ sufletească, frumuseţea versurilor luĭ.

Mihail Eminescu s'a născut la 15 Ianuarie 1850 în Botoşanĭ şi a murit la 15 Iunie 1889 în Bucureştĭ, într'un institut de alienaţĭ. A făcut primele sale studiĭ în gimnaziul din Cernăuţĭ, apoĭ părăsi şcoala pentru a se lua, maĭ mult timp, după trupe de teatru. Maĭ tărziŭ urmă câţĭva anĭ cursurile de litere şi filozofie la Universităţile din Viena şi Berlin. Intors în ţară, la 1874, ocupă locul de revizor şcolar şi director al bibliotecheĭ din Iaşĭ. Indepărtat din acest post de guvernul următor, Eminescu ven la Bucureştĭ ca prim-redactor al ziaruluĭ *Timpul*. In Iunie 1883 fu atins de alienaţiune mintală, îşĭ maĭ reveni ceva în fire în douĕ rînduri, dar peste puţin muri de boala de care suferise. Eminescu a publicat poeziile şi proza sa literară în *Convorbirĭ literare*. Poeziile luĭ aŭ fost adunate în volum şi publicate cu o prefaţă de T. Maiorescu în 1883. Volumul a ajuns astăzĭ la a şaptea ediţie. Ceva maĭ tărziŭ a apărut un alt volum cu poeziile şi proza sa literară, în Iaşĭ. In 1891 s'aŭ ales şi câteva din articolele luĭ politice din *Timpul* şi s'aŭ publicat într'o broşură cu o prefaţă de Grigore Pĕucescu.

Eminescu e cel maĭ artist şi maĭ adînc poet al Românilor. Ca formă întîlnim la el o limbă aleasă, trasă din graiul popular şi din scriitoriĭ noştri maĭ vechĭ. Găsim cuvîntul propriŭ ideeĭ şi cuvîntul viril, carĭ daŭ poezieĭ luĭ o frumuseţe severă, sinceritate şi nobleţă; cuvîntul muzical şi

colorat, dând poeziei lui o voluptate sensuală, un fel de melodie ascunsă, ce te face să întrevezi lucruri pe care ea nu le spune. O sintaxă simetrică şi uneori de o măreţie simplă în înşirarea membrilor frazei, care se avîntă, ca să zicem aşa, cu o filfăire de aripi larg deschise. Imaginele nouă, juste şi puternice. Versul plin şi larg, câteodată în metru antic, mai totdeauna cu rimă rară şi grea. Cu însuşirile acestea, poezia lui fixează o limbă literară, în care vorbele şi-au luat un loc statornic şi demn, precum ea fixează şi o formă poetică, care vine firește subt condeiul versificatorilor tineri. Această formă pare smulsă din gustul viitorului, şi — ca odinioară cu forma clasicismului în Franţa, sau cu forma lui Heine şi Lenau în Germania — s'a imprimat în spirite ca un sigil consacrat. Atât limba cât şi poetica lui, au trecut, ca toate inovările, prin grade de formaţie, în care se vĕd o sumă de bîjbăeli, de greşeli, de lucruri greoaie şi câteodată lipsite de gust. Mai toate aceste defecte însă au dispărut în ultimele lui bucăţi. Limba sa proprie şi sobră a putut îmbrăţişa idei filozofice şi sociale. Calităţile poetice ale acestei limbi au putut descrie sentimentul amorului şi sentimentul naturei. — Ideile generale ale lui Eminescu au fost ideile timpului sĕu, şi îndeosebi ideile germane din veacul nostru. Trecute prin temperamentul poetului, aceste idei au căpĕtat o nuanţă particulară. Prima şi cea mai generală idee care se desprinde din poezia lui, e pesimismul sĕu, convingerea aceea că omenirea se învîrteşte într'un cerc viţios şi neînţeles, luânduşi nălucirile drept liman, căzênd descurajată la capĕtul fiecărei desamăgiri şi reîncepênd aceeaşi muncă subt sclipirea deapururea înşelătoare a altor nălucири. Această filozofie, netăgăduit, e descurajătoare şi neadmisibilă. Ea are însă şi o parte bună trasă din vederea mai generală a lucrurilor, căci ea ne scoate din egoismul strimt în care ne îngrădesc alte doctrine. Cu dînsa omul nu se mai crede o fiinţă de esenţă divină, ci o parte infimă dintr'un tot, şi această părere naşte în el sentimentul unei egalităţi profunde, unui altruism întins, unei iubiri de omenirea întreagă, ca de o fiinţă slabă şi neputincioasă. Sufletul poetului, deşi dispus a vedea partea rea a vieţii ca ceva covîrşitor şi fundamental, a fost cu toate acestea stăpînit de tot ceeace se manifestă în lume ca frumos. Femeea, ca la mai toţi poeţii raseĭ latine, natura şi arta l'au mişcat adînc, şi din ele şi-a înpînzit un ideal. Dar simţirea sa poetică a ţinut în el un loc dedesubtul filozofiei sale, ca într'un suflet ce-şi iubeşte idealul fără a crede în el, îl doreşte fără să-l spere, şi în care totul intră, la urma urmei, în o singură şi nestrămutată formulă: nălucire, suferinţă, neant. Artist, Eminescu ne-a dat o formă nouă, delicată, atică. Poet-filozof, el s'a apropiat mai mult de felul de gîndire al oamenilor de nord şi a adîncit sufletul omenesc în clinurile, în care se pare că va domni pururea durerea. Cu aceste două însuşiri ale sufletului lui, el a personificat pentru întâia oară în literatura română îndoita noastră origină de Romani şi Daci, şi subt această îndoită putere, el a reaprins mai viŭ lumina poeziei române.

N. Petraşcu.

REVISTA REVISTELOR

La nouvelle revue, de la 1 Iunie, prin neobosita pană a luĭ Henry Lapause, consacră câteva paginĭ alese şi pline de juste observaţiunĭ activităţiĭ literare a *Doamneĭ Daniel Lesueur*, scriitoare de frunte în literatura contimporană. Renumita scriitoare proclamă în opera sa dreptul la viaţă şi mulţumire. Dacă lumea pămîntească nu procură subiecte îndeajuns acesteĭ nobile inteligenţe, atuncĭ prodigioasa-ĭ şi înflăcărata-ĭ imaginaţiune îşĭ ia sborul spre lumea fantazieĭ.

De aceea opera sa transpiră o dragoste sfîntă, legănată de dulcĭ visărĭ şi adumbrită de o înaltă seninătate filozofică. *Să iubim pentru ca să trăim!* Iată lozinca acestuĭ adînc spirit.

Hector Depasse, într'un sensaţional studiŭ, *L'enfant du jeu.—De l'origine du travail*— arată într'un chip cât se poate de plastic originea şi evoluţia muncĭĭ. După Depasse, întreaga lume animată este pusă în mişcare, pentru a-şĭ petrece timpul jucându-se. Când împregiurărĭ exterioare survin şi o opresc în jocurile eĭ, atuncĭ ea face sforţărĭ pentru a-şĭ continua jocurile. Aşa un spirit iscusit e pus în mişcare şi pentru a-şĭ satisface trebuinţele este silit să muncească, să alerge din invenţie în invenţie în scurgerea vertiginoasă a secolelor fără număr, şi fiecare rezultat obţinut 'ĭ dă prilegiul de a obţine un altul. Aşa dar, concepţia personală a luĭ Depasse asupra muncĭĭ ar fi aceasta: munca s'a născut din contactul uneĭ fiinţe slabe, dar născocitoare, cu varietatea infinită de forme, subt care se prezintă lumea. Fenomenele, jocul şi munca se întretae în toate chipurile, se contopesc unele cu altele, se împreună, se separă fără încetare, şi din această complexitate naşte viaţa.

L. Michaud d'Humiac, într'o prea frumoasă nuvelă, *Deux cerveaux et deux cœurs*, ne arată în trăsăturĭ generale, dar cu mult înţeles, feţele subt care se prezintă astăzĭ lumea. Douĕ curioase personagiĭ întrupează: munca conştiincioasă, care pune la adăpost poporul contra mizerieĭ şi faimoasele doctrine filozofice care, subt falsul pretext de a crea idealul înfrăţirĭĭ popoarelor, asvîrle pe calea trasă sĕmînţa ureĭ.

George Sénéchal trece în revistă tablourile expuse în *Salonul societăţii naţionale de bele-arte*, căreia îi impută faptul că o mulţime de tablouri străine a înăpădit pe cele naţionale.

In numĕrul de la 15 Iunie al acesteĭ reviste, E. Rodocanaki, subt titlul *Un grand poète méconnu*, ne vorbeşte de *Quintus din Smyrna*, continuatorul Iliadeĭ. *Quintus* fu un însemnat poet, din timpul epociĭ de glorie a Romanilor, dotat cu un spirit de imitaţiune genial, reluă istoria asediuluĭ Troieĭ de acolo, deunde Homer tace şi reunind, contopind cu arta, modificând câteodată, dar în chip tainic, cum se cade cu lucrurile sfinte, când te atingĭ de ele, vechile legende, poemele episodice, toate elementele care subzistaŭ în ciclul omeric, redându-le forma primitivă, urmări povestea până la capĕt, narând evenimentele care s'aŭ desfăşurat înaintea Troieĭ de la moartea luĭ Achile până la căderea oraşuluĭ şi rĕspîndirea Grecilor prin furtuna care aruncă pe Ulysse departe de drumul sĕŭ. Astfel golul, care separa Iliada de Odisee, este umplut, legătura este făcută.

Virgil Rossel, adînc cunoscĕtor al literaturiĭ vieneze, ne vorbeşte cu multă competinţă de *romanul vienez*, în general, şi de activitatea literară a *Domnişoareĭ de Mataza*, cunoscută subt pseudonimul *Emile Marriot*, în special. *Marriot*, o natură gravă şi tristă, suferă şi se indignează fără frazeologie şi patos, în faţa întristătoruluĭ spectacol al prezentuluĭ, în faţa sumbrelor perspective ale viitoruluĭ. Opera luĭ *Marriot* transpiră un pesimism sănĕtos. Pesimismul doctrinar al volumelor sale ne face să credem că nu a cunoscut pe Schopenhauer, saŭ că s'a emancipat de subt influenţa directă a acestuĭ maestru periculos, şi aceasta graţie comoriĭ de duioşie şi milă ce închide inima-ĭ femenină. Cugetul eĭ, de şi rebel aparenţelor mincinoase şi tiranieĭ prejudecăţilor, nu a putut-o duce la socialismul revoluţionar; căcĭ o inimă femenină e incapabilă să rupă cu munca şi poezia trecutuluĭ. *Caritas*, una din cele maĭ desăvârşite opere a luĭ *Marriot*, are de temă: tragedia familieĭ, a acesteĭ familiĭ moderne, unde respectul scade, setea de plăcere creşte, dezunirea şi ura îşĭ fac opera de moarte. *Marriot* studiază şi zugrăveşte, subt toate aspectele lor, clasele sociale mijlociĭ, lumea ecleziastică ca şi cea civilă. *Les mécontents*, *Caritas Jeune ménage* sunt nişte tablouri fidele ale vieţiĭ vieneze. *Emille Marriot*, în operile sale, nu se opreşte la suprafaţa lucrurilor, ci sondează inima şi mădulariile personagiilor pe care le pune în joc.

Camille Mauclair consacră câteva paginĭ neuitatuluĭ pictor *Puvis de Chavannes*, prin a căreia moarte arta modernă franceză fu decapitată de gloria sa. *Chavannes*, încărcat de glorie şi anĭ, realizând o operă după inima sa, coborĭ în mormînt în crepusculuĭ secoluluĭ, ca un soare liniştit într'un peisagiŭ sfînt. Mauclair termină astfel poeticul sĕŭ articol:

Puvis de Chavannes a făcut o mare sforţare, reînsufleţind arta plastică după principiile antice. El moare fără a-şĭ lăsa continuator, fără imitator demn de a fi menţionat. Cerul sulfuros, verzuĭ şi însângerat, amestecat cu fum şi norĭ în pragul secoluluĭ de furiosul eroism al luĭ Delacroix, se linişteşte în *Puvis de Chavannes* şi moare într'o vrajă de aur pal, de roze şi violete pe figurile idilice şi feciorelnice ale uneĭ epocĭ lipsite de pacea internă.

Revue de Paris, de la 1 Iunie, cuprinde un însemnat studiŭ al luĭ Maurice Hamel asupra caracteruluĭ *saloanelor de pictură din 1899*.

Autorul dă o mare întindere observaţiunilor asupra portretiştilor. După Hamel, caracterul saloanelor este o reîntoarcere la viaţă şi natură, o maĭ exactă pricepere a adevĕratelor condiţiunĭ ale arteĭ şi evoluţiunea normală a tinerilor talente probează, prin justeţea observaţiunilor fine, via lor facultate de a simţi. Rodin, poetul plăcerĭĭ şi al sbuciumuluĭ, este soarele luminos în jurul căruia gravitează celelalte tinere talente, formându-ĭ o aureolă scumpă. Emil Faguet, rutinatul cronicar parisian, schiţează, în trăsăturĭ generale şi sigure, caracterele eminentelor spirite literare: *Francisque Sarcey* şi *Henry Becque*. Becque, un satiric muşcător, un bun scriitor, cu un stil sobru, a fost în *Les Corbeaux* şi *La Parisienne* un dramatist solid, prevĕzĕtor şi pătrunzĕtor, dar lipsit de imaginaţiune. Posteritatea va da luĭ *Becque* un loc, dacă nu în vîrful vertiginos al piramideĭ culturale, dar nicĭ la baza eĭ. El va ocupa cu cinste un loc printre ceĭ maĭ bunĭ şi maĭ originalĭ dramatiştĭ moderni. Activitatea luĭ Sarcey fu foarte prodigioasă în toate ramurile literare. Dotat cu un spirit invincibil, o vervă puternică şi scrutătoare, fu un teribil polemist. In ziaristică Sarcey fu omul şef atent şi prevĕzĕtor al maiestăţiĭ sale publicul. In critica literară el nu lăsă urme luminoase, fiindcă

îi plăceaŭ prea mult cărţile, de care nu a fost nicĭodată tentat a le reface prin critică. Ca conferenţiar avu succesul cel maĭ mare, înzestrat fiind cu o dicţiune clară şi o putere de argumentare sănĕtoasă. Ca critic dramatic a tras o brazdă adîncă în ogorul arteĭ dramatice şi şĭ-a cucerit adevĕrata glorie. Când Sarcey făcea critică dramatică, nicĭ o altă critică nu-ĭ putea riposta. După Sarcey, orĭce piesă, care va întruni o intrigă bine făcută şi decorul unuĭ armonios stil, va deveni clasică.

Moartea luĭ Sarcey fu o enormă pierdere pentru literatura dramatică a Franţeĭ.

In numĕrul de la 15 Iunie al acesteĭ reviste, Paul et Victor Glachaut face câteva observaţiunĭ asupra *manuscriptelor luĭ Victor Hugo*. Aceste manuscripte relevă maĭ multe procedeurĭ de compoziţiune şi de stil; din ele se vede cum năşteaŭ imaginile în creerul poetuluĭ şi cum încolţea şi se desvolta germenul ideiĭ, ajungênd la acele sublime expresiunĭ. Aceste manuscripte sunt adevĕrate indicĭ în psicologia literară a operilor luĭ Hugo.

Romain Rolland, în câteva paginĭ alese, ne vorbeşte despre activitatea muzicală a luĭ Richard Strauss. Poet şi muzicant, aceste douĕ naturĭ coexistă în el şi fiecare tinde a domina pe cealaltă. Echilibrul este adeseorĭ întrerupt, dar când voinţa reuşeşte a-l menţine, uniunea acestor douĕ forţe puternice, îndrumate către acelaş scop, produce efectele uneĭ intensităţĭ muzicale pe care nu o întîlnim decât la Wagner. Câteva din operile sale ca: *Aus Italien*, în care zugrăveşte cu belşug impresiunile câştigate din studiul lumeĭ romane; *Machbet*, în care inaugurează seria transpunerilor muzicale pe subiecte poetice; *Don Juan*, traducerea caldă a poemuluĭ luĭ Lenau, în care cântă cu multă duioşie romantica nebunie a erouluĭ, care visa să strîngă în braţe întreaga fericire omenească şi moare învins şi disperat; *Tod und Verklänung* şi *Zarathustra* l-aŭ aşezat în fruntea celor ma desăvîrşiţĭ compozitorĭ.

Z.

IV, 9, 1899

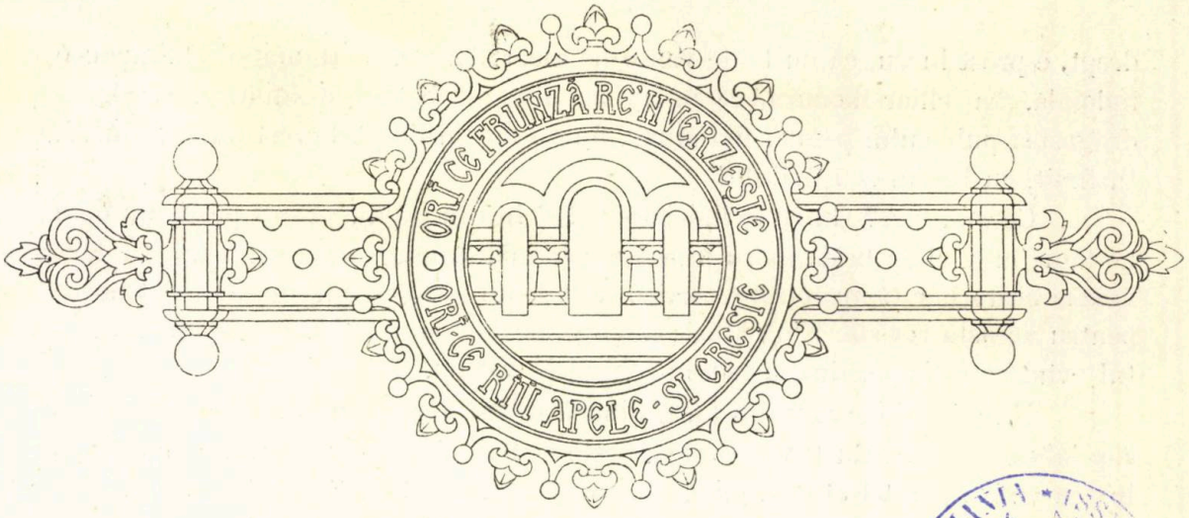

ROMÂNIA BIBLIOTECA CENTRALĂ

SCRISORĬ INEDITE

V. ALECSANDRI CĂTRE ION GHICA

(urmare) [1])

Mirceştĭ, 12 Ianuarie 1885.

Scumpul meŭ unchiaş,

Scrisoarea ta de la 1 Noemvrie a apărut în numĕrul 10 al *Convorbirilor*, cu data de 1 Ianuarie. De când Negruzzi a fost numit profesor la Bucureştĭ, această revistă apare maĭ puţin regulat decât în trecut şi pesimiştiĭ ĭĭ prezic un apropiat sfîrşit. Negruzzi păstrează, însă, pentru revistă multă dragoste şi făgăduieşte că o va face să apară chiar în Capitală, unde de altfel va fi nevoit să se mute el însuşĭ.

Avem azĭ în douĕ sprezece ale lunĭĭ, şi în calitatea mea de senator ar fi trebuit să fiŭ în Bucureştĭ de erĭ, dar un afurisit de catar mĕ ţine prisonier în puterea Paulineĭ!

Când putea-voĭ să mĕ ocup de punerea în scenă a luĭ Ovidiŭ!? E o cestiune a căreĭ soluţie atîrnă de rigoarea actuală a climeĭ noastre. Moldova e pudrată cu alb, ca o ducesă din timpul Regenţiĭ. La Mirceştĭ, maĭ ales, ne bucurăm de un mic tabloŭ siberian, căruia nu-ĭ lipseşte pitorescul, dar care îţĭ dă fiorĭ. M'am folosit de zaifia mea ca să corectez noua mea piesă, a căreĭ izbîndă saŭ cădere atîrnă, în al patrulea act, de talentul Aristiţeĭ şi al luĭ Manolescu. Ce-ĭ

[1]) Vezĭ *Literatură şi Artă Română*, anul II, pag. 539.

drept, e prost lucru, ca cu toate victoriile mele literare, să'ţĭ maĭ destăinuesc o îndoială, ba chiar descurajare în ajunul fiecăreĭ bătăliĭ dramatice. Cred, că dragostea publiculuĭ pentru Blanduzia nu va face nedreptate bietuluĭ Ovidiŭ.... Insfîrşit, cu Dumnezeŭ înainte!

Ce maĭ facĭ? Cu ce te îndeletniceştĭ? Imĭ închipuĭ, că eştĭ pe drum de a ne făuri în camera ta de lucru una din cele maĭ drăguţe scrisorĭ, care va face veselia cititorilor *Convorbirilor*. Articolele tale aŭ fost şi sunt un adevĕrat noroc pentru această revistă. N'o părăsi; noua generaţie de scriitorĭ par'că nu are destul avînt ca să 'şĭ susţină sborul în scurgerea vremiĭ.

Nu ştiŭ nimic noŭ din ţară, fiindcă m'am retras în vizunia mea şi 'mĭ sug labele ca urşiĭ. Cu toate acestea, peste patru, cincĭ zile sper, să reintru în lumea activă şi intelectuală, *(sic)*, să mĕ duc la Senat.... Ce plictiseală!

Ce n'aş da să asist (nevĕzut) la lectura *Blanduzieĭ*, în faţa frumoaseĭ Doamne Margueta, în cabinetul tĕŭ aşa de admirabil aşezat. Aş vrea să prinz în trăsăturile sale graţioase impresiunea produsă de lucrarea mea.

Paulina şi eŭ conjugăm verbul a tuşi la toate timpurile..... Intr'o lună am strănutat de 3750 şi jumĕtate de orĭ. Această jumĕtate poate să te încurce... Doctorul susţine că e un semn de vindecare.... Să dea Dumnezeŭ! Complimentele mele afectuoase Doamneĭ şi Domnişoareĭ Ghica. Paulina vĕ recomandă să vĕ îngrijiţĭ pentru fericirea amicilor şi liniştea familieĭ.

Bucureştĭ, 20 Februarie 1885.

Scumpul meŭ unchiaş,

Erĭ am deschis sesiunea academică! A fost destul de neînsemnată ca solemnitate; tu lipseaĭ, pentru ca acesteĭ zile de sĕrbătoare a inteligenţeĭ, să-ĭ daĭ măreţia care îĭ era trebuincioasă. Cea maĭ mare parte dintre muritorĭ, dând dovadă de un fel de democratism, s'aŭ presentat în jachetă. Din moment, în moment mĕ temeam, ca să nu rĕmâe în vestă, aşa de mult se încălzise soba.

O, Doamne, când ne vom obicĭnui să fim cum trebue şi să ne facem respectaţĭ de public, respectându-ne pe noĭ înşine! Educaţia ne lipseşte, înfumurarea, însă nu!

Aşa, pe când noĭ procedăm la preparativele pentru diurnă, tu sorbĭ, fără îndoială, bine-făcĕtoarele raze ale soareluĭ, acest minunat poleitor. Plămâniĭ tĕĭ se dilată delicios la suflarea călduţă a întinseĭ mărĭ; tu, fericitule mâncător de portocale, n'aĭ fost ameţit de strănutat şi de concertul teribiluluĭ guturaiŭ! Noĭ, aşa petrecem sub frumosul cer al Românieĭ!

Iarna domneşte în toată puterea şi sluţenia eĭ şi se amuză pocind sexul puternic (sic), în timp ce dă culorĭ atrăgătoare frumosuluĭ sex; şi câteodată, pentru a se distrage de la această ocupaţie artistică, dă cetăţenilor câte-o bronşită.... iresistibilă. Inmormîntărĭ ziua, bal noaptea!

Se vorbeşte mult, ca să nu se spue nimic (vezĭ Camera şi Senatul), se înjură la orĭce linie şi frază, se fură pe cât se poate, ba, uniĭ zic, că se face şi po-

mană. Iată viaţa acesteĭ capitale, care ademeneşte atât de puternic pe ceĭ străinĭ. Fără îndoială Bucureştiĭ posedă un farmec, de care nu-ţĭ poţĭ da socoteală!

Teatrul Naţional merge bine anul acesta; cea maĭ mare parte din piese aŭ făcut serie de la 12 până la 4 representaţiunĭ. In momentul de faţă se studiază *Ovidiŭ*, care se va juca la 9 Martie, cu opt zile înainte de sĕptămâna mare. Voiŭ rĕmâne aicĭ până atuncĭ, după aceea voiŭ fi nevoit să mĕ întorc, ca să pun orînduială în afacerile mele înainte de a mĕ expatria. Dă zor şi vino.... Academia, Teatrul şi maĭ ales eŭ te aşteptăm cu nerăbdare. Am reţinut un benuar aproape de al meŭ, pentru prima representaţiune. Il veĭ ocupa cu fie-mea, care va veni la Bucureştĭ; Doamna Sturza va fi cu femeea mea. Autorul va flutura din lojă în lojă.

Mirceştĭ, 16 Septemvrie 1885.

Peştele în apă şi pasĕrea în văzduh nu pot fi maĭ fericiţĭ, decum sunt eŭ la Mirceştĭ de 12 zile. Mi-am regăsit camera de lucru inundată de lumină, grădina smăltată în florĭ, arboriĭ încărcaţĭ de roade frumoase, căţeiĭ ţopăind înprejuru-mĭ, caiĭ nechezând de bucurie, ex-vasaliĭ veselĭ că mĕ vĕd, fiĭcele mele sărindu-mĭ de gît....

Intr'un cuvînt, tot ceeace mĕ încongiură: câmp, luncă, rîŭ, pasĕrĭ, etc., toate 'mĭ urează bună venire în miĭ de chipurĭ. Sunt la mine acasă! Aspir aerul cu tot plămânul, urmăresc cu ochiĭ triunghiul de cocorĭ, care ţipă pe bolta albastră a ceruluĭ şi se pierd în zare, şi maĭ mult decât nicĭodată înţeleg patriotismul dus până la şovinism. Poţĭ străbate lumea şi să te minunezĭ de progresele civilisaţiuneĭ, nimic, însă, nu va egala farmecul aceluĭ colţ din lume unde te-aĭ născut, fie chiar îmbibat de barbaria primelor vremurĭ. M'ĕĭ crede? Sunt maĭ mulţumit când întîlnesc în drumul meŭ pe Cazimir bătrînul beţiv, decât pe cine ştie ce mare personalitate a Republiceĭ franceze. Aicĭ totu-ĭ plin de amintirĭ, care 'mĭ sunt scumpe şi mĕ simt mult maĭ bine că am scăpat de vastul deşert al Parisuluĭ şi de puţin curatul infern al hoteluluĭ Ferechidy. O linişte absolută mĕ învĕlue cu farmec şi acest tot de lucrurĭ cu care m'am obişnuit, îmĭ crează un element din care flutură strofe poetice!... Dumnezeŭ să mĕ ierte, dar am devenit poet, ca la douĕzecĭ de anĭ. Şi cu toate acestea va trebui să părăsesc deliciosul Eldorado pentru o sĕptămână, ca să fac politică la Bucureştĭ.... uf!

Evenimentele, care isbucnesc în vecinătatea noastră, sunt de natură să mĕ trimită la post şi nu mĕ voiŭ mira, când voiŭ fi invitat să merg la Legaţie, în vederea complicaţiunilor cestiuneĭ Orientuluĭ. Pentru ce însă s'o fac? Franţa nu maĭ are umbră de influenţă în Peninsula balcanică.

Toamna e splendidă, natura e în toată frumuseţea eĭ.... E timp de traiŭ.... Dar, iată că Bulgarilor le-aŭ venit poftă ca să fie măcelăriţĭ de Turcĭ şi să sfîşie tratatul de la Berlin.... de tristă memorie; dacă lucrurile s'or petrece departe de noĭ, voiŭ zice bucuros: *piper între voĭ să rîdem şi noĭ.* Intrerup scrisoarea, pentru ca să merg până la Miclăuşanĭ.— Aci găsesc toată lumea sănĕtoasă

ducênd o viaţă artistică. Doamna Sturza şi Domnişoara Ana făcênd pictură; ginere-tĕŭ architectură. El va transforma vechia casă într'un castel gotic foarte frumos. Dar preocuparea de căpetenie a tuturor e sosirea Doamneĭ Ghica, care va trebui să vină mâine. O să mĕ duc la gară să-ĭ urez bună venire. Regele va veni Joĭ, adică poimâine la Iaşĭ, ca să inspecteze garnizoana. Se svoneşte că Brătianu e dus la Viena, cu ce misiune? Vom lua parte la evenimentele din Bulgaria? Cine o va îndrăzni?

Paris, 26 Decemvrie 1886.

Scumpul meŭ unchiaş,

Nedăyanu mĭ-a adus articolul tĕŭ. L-am citit saŭ maĭ bine zis, 'l-am gustat îndată ca un gourmet-gourmand. Excelent! bonus, bona, bonum! O să'l trimit chiar azĭ luĭ Negruzzi. E cel maĭ bun cadoŭ ce-ĭ pot face de anul noŭ. Rĕspunde-mĭ iute, vreĭ să'l trimit?

Un singur pasagiŭ există în articolul tĕŭ asupra căruia vom discuta, e acela care priveşte *Cântarea Romănieĭ*. Acest poem în proză este de A. Russo, şi nu de Bălcescu. L-am vĕzut chiar eŭ, compunêndu-l în limba franceză, atuncĭ când nu ştia să scrie româneşte. Cât despre istoria cu mânăstirea, unde s'ar fi descoperit un vechiŭ manuscript.... e o născocire a mea în înţelegere cu Bălcescu pentru ca să-ĭ dăm un parfum de antichitate şi prin urmare să atragem ochiĭ cetitorilor.

Iată totul.

Castelul Peleş, 8 Octomvrie 1888.

Scumpul meŭ unchiaş,

Sunt aicĭ de Mercurĭ, 3 Octomvrie, cu o zi înaintea sosirĭĭ Prinţuluĭ de Galles, care a fost primit la Castel cu toată cordialitatea pe care ştie să o inspire în jurul Augusteĭ Sale persoane. Alaltăerĭ serbările aŭ început printr'o serie de tablourĭ vĭĭ organizate cu mult gust chiar de Maiestatea Sa Regina şi executate perfect de cele maĭ drăguţe domnişoare din Sinaia.

Aceste scene, trase din repertoriul luĭ Shakespeare, aŭ făcut mare plăcere Prinţuluĭ de Galles, care a complimentat în mod graţios pe fermecătoarele artiste.

Micul teatru al Castelului era înţesat de lume venită din Bucureştĭ şi aleasă din fina floare a societăţiĭ; locuinţa regală, luminată cu lumină electrică presenta un »ensemble« de toalete parisiane şi de marmoreene umere şi braţe care îmboldeaŭ imaginaţia în chip diabolic. Vinerĭ trebuia să fie o vênătoare de urşĭ, dar Prinţul a preferat un picnic în munte, fără să se poată însă, furişa de batalionul înaripat al Regineĭ; în sfîrşit, după douĕ ceasurĭ vesela bandă o porni către stână, unde o aştepta un copios dejun. Trebuia, ca să ajungĭ aicĭ, să suĭ şi să te cătărĭ, timp de douĕ ceasurĭ, pe un soare splendid dar prea cald; Regele însă a avut graţiositatea de a mĕ cruţa de această osteneală, sfătuindu-mĕ să rĕmân

liniştit la Castel. Mĕ grăbiĭ să primesc, după cum bine cred că îţĭ închipueştĭ şi m'am dedat în tot timpul zileĭ la un dolce farniente. Seara masă mare cu muzică şi poftă de mâncare sĕlbatecă. Sâmbătă, altă reprezentaţie la teatru Castelului. S'a jucat o mică piesă englezească cu duoĕ persoane intitlulată: *À Happy Pair;* rolurile fură admirabil interpretate de Miss Fearn, fermecătoarea fată a consululuĭ american şi de Kennedy, care e numit consul la Teheran.

A duoa piesă: *Louisson* de Alfred de Musset, jucată de românĭ, avu de asemenea succes şi spectacolul se termină cu un supeŭ monstru, la care luă parte o sută de persoane.

In sfîrşit, Duminică Prinţul făcu pregătirile despărţireĭ sale şi cu obişnuita-ĭ amabilitate rugâ câteva doamne să-şĭ scrie numele lor în albumul sĕŭ. Fuĭ şi eŭ din numĕrul celor aleşĭ şi improvizaiŭ quatrenul următor, pe care Regina îl traduse în nemţeşte:

Sunt dragĭ înalţiĭ oaspeţĭ înaltuluĭ Carpat!
El Te-a primit ferice cu soare 'ncoronat
Dorind să rĕsădească în sufletu-ţĭ regesc
O rază neuitată din cerul românesc.

In timpul şedereĭ Prinţuluĭ la Sinaia soarele s'a îmbrăcat în haine de sĕrbătoare şi a strălucit în toată splendoarea luĭ.

Seara la cincĭ ceasurĭ am însoţit cu toţiĭ pe Prinţ la gară şi de aci până la Predeal, unde Alteţa Sa, luându-şĭ ziua bună, ne-a arătat părerea de rĕŭ că ne părăseşte aşa de curînd. Din ordinul sĕŭ, ministrul Angliеĭ trebue să scrie guvernuluĭ că Prinţul a fost fermecat de şederea sa în România. Acum Castelul şĭ-a reluat liniştea obişnuită şi s'a dedat la o odihnă prelungită în privinţa noutăţilor, fiindcă aceste patru zile aŭ fost adevĕrate zile de asalt.

Aghiotantul Prinţuluĭ, generalul Ellis, acela care l'a însoţit peste tot, în timp de 25 de anĭ, mi-a vorbit mult de timp şi în termenĭ care mi-aŭ făcut o mare plăcere.

Castelul Peleş, 23 Octomvrie, 1888.

Scumpul meŭ unchiaş,

Mĕ facĭ să 'mĭ lase gura apă cu descrierea insuleĭ Vight şi a plăcerilor ce aĭ gustat acolo; deşi nu am de ce mĕ plânge de chipul cum îmĭ petrec timpul în feericul Castel al Peleşuluĭ, dar când aud vorbindu-se de Mare, mĕ cuprinde un dor nebun să mĕ duc să 'mĭ aşez cortul pe un plaiŭ oarecare, adîncindu-mĕ în contemplaţiunea neţĕrmuriteĭ întinderĭ şi a nemărginiteĭ zărĭ. Răbdare, visul meŭ se va izbîndi într'o zi!

Printre veştile de senzaţie ale ţăreĭ, cea maĭ importantă din diferite puncte de vedere e: compoziţia eteroclită a Camerilor, unde se vor vedea X (căruia i se zice ex-ţigan), Y, Z., şi o droae de alţĭ oamenĭ de nimic ejusdem farinæ, în timp ce Cogălniceanu şi Brătianu sunt formal excluşĭ.

Ca să se pună vîrf umilireï naţionale, Brătianu a fost pus în balotagiŭ de un Cerlenti, un fel de bancheraş din Galaţi; dar cineva mĕ asigură că şi-a retras candidatura, mulţumind compatrioţilor de generoasa lor purtare faţă de el. Hotărît, simţul moral este decăzut, cât despre sentimente de inimă nicï n'am vĕzut, nicï n'am auzit de ele vre odată.

In cotro ne ducem?... Regele 'mï pare mişcat de ingratitudinea noueï generaţiï faţă de oamenii care aŭ luptat atâta în aceste triste timpurï.

A doua veste este moartea luï Dumitru Cuza, fratele maï mic al pretendentuluï; era atins de oftică şi condamnat de doctorï; dar ceeace a făcut senzaţie e zgomotul subit rĕspîndit, că nefericitul tînĕr s'ar fi sinucis.

Imï pare însă că această versiune nu-ï adevĕrată.

O să părăsesc Castelul peste vreo treï zile pentru ca să mĕ duc la Bucureştï să mĕ ciorogăesc cu D. Carp; după aceea voiŭ duce pe femeea mea la Mirceştï, şi apoï mĕ voiŭ îndrepta spre Paris.

Paris, 6 Decemvrie 1888.

Scumpul meŭ unchiaş,

După cum cred că aï vĕzut prin jurnale, marea manifestaţiune republicană, însufleţită de lovituri de tam-tam şi care trebuia, după spusa celor fricoşï, să izbucnească, asemenea uneï furtunï în centrul Parisuluï, s'a desfăşurat în cea maï perfectă ordine şi acum când orĭce pericol este îndepărtat, pare a regreta că ea a fost aşa de liniştită.

»Cela a fini en eau de Baudin (boudin), ar fi zis un personagiŭ oficial dintre ceï maï sus puşï. Parisul a reintrat în cursul sĕŭ normal, cursul burseï şi cursele de la Long-champs, spre cea maï mare satisfacţie a samsarilor de la bursă.

Pati va pleca în curînd la Londra, lăsând rolul Julieteï compatrioateï noastre D-na Darclée, care vede cu spaimă apropiindu-se ziua debutuluï sĕŭ pe scena opereï. Aceasta va fi Austerlitzul saŭ poate Waterloul sĕŭ.

O scrisoare din Bucureştï 'mï face cunoscut că Sarah Bernhard a incasat 130.000 francï în timp de câteva zile şi că şi-a luat ziua bună de la naiviï sĕï adoratorï, aruncându-le cu graţiositate gestul de Gavroche. Această scrisoare adaogă că pe terenul politic noï mergem ἀγὰλη, ἀγὰλη, ca ceïce se încerc să patineze, şovăesc în toate părţile, şi această dibuire va aduce un fel de neîncredere între diferitele nuanţe, care s'aŭ unit ca să formeze noul guvern. Care va fi rezultatul final? Jurnalele ni-l vor aduce.

Focul a distrus succesiv grajdurile regale de la Bucureştï şi Sinaia. Calul de războiŭ al Regeluï a fost prima victimă. E negligenţă saŭ rea voinţă? Cred că poliţia din Bucureştï va cere ajutorul celeï din Londra, ca să descopere pe vinovaţï.

Ce zicï de remanierea parţială operată de noul guvern în corpul diplomatic?

1. Voinescu, ginerile luï Sion, consul la Odesa, pus în disponibilitate ni-

tam nisam şi înlocuit prin tînĕrul Petrişor Mavrogheni, care e desolat că a părăsit Viena....

2. Văcărescu numit brusc ministru la Belgrad ?

Se simţea nevoe de nişte schimbări ?

S'a vorbit mult la Bucureşti despre demisiunea şi înlocuirea mea prin d. Al. Lahovary. Am rĕspuns cu tăcere la toate aceste poveşti, semĕnate înadins de *Românu*[1]; şi iată-mĕ neclintit la postul meŭ, zicênd ca Mac-Mahon: J'y suis, j'y reste, afin de faire rager mes compétiteurs.

Cum o ducĭ cu sănĕtatea ? A mea începe a se îmbunătăţi.

E drept că staŭ în casă şi că din cauza ceţeĭ mĕ abţin de la orĭce lucru şi plimbare.

Teatrul Naţional se duce de mal; trupa rĕspândită în cele patru părţĭ ale lumeĭ; nu a rĕmas la Bucureşti de cât câţiva comicĭ a căror principală întrebuinţare e de a juca piesele directoruluĭ, pe cât timp operile literare sunt înfundate în cutia meseĭ ca într'o vizuină. Manoleştiĭ sunt la Iaşĭ, vegetând în mijlocul jidanilor şi trăgênd pe dracul de coadă, dar în schimb X dirigează la Bucureşti şi teatrul şi pe director.

Scurt, decadenţă complectă. Toată lumea începe să-şĭ reamintească epoca direcţiuneĭ tale şi nu se sinchiseşte să zică:

»*Pe vremea luĭ Ghica, teatrul nostru luase un avînt cu totul artistic, acum a ajuns un adevĕrat Vicleim*«.

Paris, 16 Decemvrie 1888.

Scumpe Unchiaş,

Douĕ marĭ veştĭ! Prima, debutul la operă al d-neĭ Darclée (citeşte doamna Hartulari), una din compatrioatele noastre, în rolul Margareteĭ din Faust. Deşi emoţionată în mod vĕdit, a obţinut un quasi triumf. Gounod era încântat în tot timpul representaţieĭ, o spun jurnalele, şi direcţiunea opereĭ a decis ţinênd şedinţă, că spectacolul de Luni fiind greŭ: în locul luĭ Guillaume-Tell se va juca Faust. Aşa dar, iată încă o stea românească care rĕsare la orizont; totu-ĭ bine; ca Român, mĕ simt adânc măgulit de acest lucru.

Aĭ observat că din marele numĕr al bursierilor trimişĭ în străinĕtate ca să studieze frumoasele arte, nicĭ unul de sex bărbătesc n'a izbutit să iasă dintre mediocrităţĭ, pe când sexul frumos, din contră, arată dispoziţiunĭ de a atinge înălţimele arteĭ, dovadă: Agatha Bârsescu, Teodorini, Leria şi acum Hartulari, care daŭ asalt rivalelor lor străine şi ridică în mare cinste rasa romînească în faţa naţiunilor, ce ne cunosc aşa de puţin şi aşa de rĕŭ.

Cuĭ să atribuim această deosebire de aptitudinĭ între cele douĕ sexurĭ ?

A doua veste, o cunoştĭ fără îndoială. Krachul probabil al întreprinderĕĭ canaluluĭ Panama. Sunt angajaţĭ în această afacere maĭ mult de un miliard patru sute de miĭ de francĭ şi falimentul întreprinderĕĭ va atrage ruina uneĭ imense mulţimĭ de oamenĭ săracĭ, care aŭ contribuit cu toate economiile lor. O

astfel de catastrofă e de natură a produce o mare perturbaţie socială, ea izbucneşte cam rĕŭ, tocmaĭ în ajunul expoziţieĭ. Optimiştiĭ sper cu toate acestea că vor face o supremă sforţare pentru a preîntêmpina rĕul, în caz contrariŭ voiŭ perde eŭ însumĭ 12.000 francĭ, pe care iĭ voiŭ adăoga la ceĭ 40.000 pe care i-am perdut cu ciclonul şi inundaţia de la Mirceştĭ. All right!

Timpul e urît, ceaţă deasă, dar apartamentul meŭ este situat astfel că vĕd senin chiar spre Nord. Citesc regulat *Monitorul* şi nu vĕd decât interpelărĭ absurde. Vaĭ! Plus ça change, plus c'est toujours la même chose, după cum a zis Alphonse Karr.

Paris, 3 Ianuarie 1889.

Iubite unchiaş,

Citiĭ în ziare că eştĭ perdut cu totul în ceaţă şi că această stare de lucrurĭ durează de treĭ zile; ca să fiŭ maĭ exact: 72 de ore de o obscuritate compactă,—ceeace nu mĕ împiedică însă de a fi de o veselie nebună. Am avut şi maĭ aveam încă câteodată ceaţă, dar n'am atins niciodată această intensitate spăimîntătoare. Care poate fi cauza acestor fenomene atmosferice ce se produc în toate părţile Europeĭ, chiar pe malurile Mediteraneĭ? Trebue oare să o atribuĭ venireĭ luĭ X, Y, Z în Cameră? Marea zarvă de la 1 Ianuarie catolic s'a liniştit până la un oarecare punct, deşi magasinele nu s'aŭ deşertat şi câteva bulevarde cotropite de micile prăvăliĭ tradiţionale maĭ revarsă încă lume. Acum aştept marea angara a anuluĭ noŭ ortodox, când saloanele mele se vor deschide ca să primească colonia românească. Ce zi penibilă; abia am scăpat de vizita corpuluĭ diplomatic de la Eliseŭ, graţie indispoziţieĭ mele, dar, vaĭ, acum nu voiŭ putea scăpa de năvălirea compatrioţilor meĭ. D. Carp va fi în stare să-mĭ ceară socoteală de întrebuinţarea cheltuelilor representărĭĭ.

Mâine seară doamna Darclée va debuta în rolul Julieteĭ, după Patti... Dumnezeŭ să o aibă în sfînta sa pază ca să fie tot aşa de bine ca şi în acela al Margareteĭ din Faust; dar la dreptul vorbind mi-e cam teamă, fiind-că sforţarea eĭ este fără seamăn de grea pentru o debutantă şi amintirea succesuluĭ d-neĭ Patti este sdrobitor. Să avem încredere în Dumnezeul special al Românilor.

Camerile şi-aŭ luat vacanţă. Domniĭ deputaţĭ şi senatorĭ aveaŭ trebuinţă de aceasta spre a se repauza de ceea ce nu aŭ făcut de la deschiderea Parlamentuluĭ. Citeştĭ *Monitorul?* Conţine un imens amalgam de prostiĭ, presumţiĭ copilăreştĭ şi frase goale. Mi-am făcut lectura zilnică şi mĕ întreb ca rĕposatul Costin Catargiu: »*Unde mergem?*« Cred că e mare pîclă în creerul oamenilor noştri de Stat.

Paris, 18 Ianuarie 1889.

Dragul meŭ unchiaş,

Nu, nu sunt de părerea ta! Nu înţeleg pentru ce să-mĭ putrezească oasele în comisia de restaurare a bisericiĭ româneştĭ. E o afacere pe cât de murdară pe atât de complicată, din care, afară de alergătură, încurcătură, neajun-

suri, eŭ nu voiŭ trage decât ponoasele şi calomniele tutulor; îmĭ cunosc compatrioţiĭ şi mĕ aştept la tot din partea lor.

D. Maiorescu a lucrat foarte uşuratec... In ajunul plecăriĭ sale la Veneţia în tovărăşia soţieĭ sale (o călĕtorie de nuntă) a ales treĭ oamenĭ incompetenţĭ şi le-a scris în grabă: restauraţĭ biserica ca să fie gata la 1 Maiŭ, aşa că străiniĭ care alerg la Paris pentru expoziţie, să o poată vizita. Vĕ daŭ 80.000 francĭ şi... basta. El a uitat cu toate acestea să trimită planurile de restaurare executate de mult timp de Ferechyde şi care se găsesc la ministerul afacerilor străine.

A neglijat de asemenea să specifice şi ornamentarea bisericiĭ, cărţile, hainele preoteştĭ, care de asemenea eraŭ coprinse în ceĭ 80.000 francĭ. Preotul nu contribue cu nimic la lucrărĭ; d. Racoviţă nu-ĭ nicĭ architect, nicĭ inginer, nicĭ redactor, ci e un simplu particular, care după obiceiŭ vine să petreacă iarna la Paris; cât despre mine—ca dracu—*n'am zidit nicĭodată biserică*. La cine să mĕ adresez ca să nu fiŭ înşelat şi furat? Dacă se crede că voiŭ inspecta fiece petricică, se înşală; aceasta nu intră în atribuţiunile mele de ministru şi în afară de asta de douĕ lunĭ de zile eŭ n'am părăsit casa din cauza indispoziţiuneĭ; puterile nu-mĭ permit să mĕ urc pe schele. Aşa dar, bine gîndit, eŭ refuz să fac parte din această comisiune absurdă; apoĭ nu vroiŭ să desper pe un X saŭ Y încât să mĕ acuze în plină Cameră că am delapidat baniĭ Statuluĭ.

E pĕcat că nu poţĭ scrie un articol asupra chestiuneĭ monedeĭ şi agiuluĭ; s'ar citi foarte mult. Dar cuĭ va profita? Ar fi »une paire de manches«. Singurul om care pare că se pricepe e Ghermani,—a căruia meserie sunt finanţele.

Teatru merge rĕŭ, dar actoriĭ merg bine, dacă am crede cărţile lor de vizită: »Car l'art leur a refait une virginité!

(urmează) V. ALECSANDRI.

MANOLESCU

Manolescu a fost o natură pentru care arta dramatică era totul pe lume. Ea l'a pasionat din frageta copilărie într'atât, că nimic din cele străine eĭ nu maĭ aveaŭ prin ele înseşĭ vre-o înrîurire asupra sufletuluĭ luĭ. Prejudecăţile sociale, moravurile şi ideile timpuluĭ i s'aŭ putut opune şi carierĭĭ luĭ artistice ca şi altora, fără însă a'l zădărnici saŭ abate, căcĭ artistul din el a învins, a îngenunchiat omul pentru totdeauna, legându-şĭ viaţa în o singură şi nestrămutată înfrăţire cu visul sĕŭ de aur. Intra vorba saŭ fapta ce i se înfăţişa în făgaşul arteĭ dramatice, ĭĭ înlesnea mijloacele de a reînoi şi mări artistul din el, atuncĭ ele eraŭ bine venite şi primite c'o prietenie ce 'l entuziasma. Din contră, era lucrul străin de teatru, i se părea gol de adevĕr, de înţeles, de fiinţă, fiindcă era străin de ceeace-ĭ umplea sufletul, adică de voluptatea idealuluĭ sĕŭ artistic.

Pentru cine îşĭ dă seamă de o asemenea natură, viaţa luĭ Manolescu, cu perseverenţa sa în carieră, cu grija continuă de artă, cu statornicia la lucru, cu greutăţile traiuluĭ, învinse, până şi cu moartea luĭ, este viaţa cea maĭ firească, o linie

dreaptă trasă din capul loculuĭ. Născut la 1857 dintr'o familie onorabilă şi plecat din mijlocul eĭ de la 14 anĭ, ca un oropsit şi desmoştenit, — căcĭ părinţiĭ sĕĭ se opuneaŭ din rĕsputerĭ la gîndul luĭ de a se face actor, — cu privirea rătăcită într'o lume străină, cu faţa veştedă şi slabă, trupul nelegat şi slab, braţele trecênd dincolo de genuchĭ, picioarele strâmbe, peltic şi maĭ-maĭ gângav — dar cu lumina vocaţieĭ în suflet, — Manolescu se furişă pe lîngă zidurile conservatoruluĭ, şi într'o zi se strecură în banca din fundul claseĭ de declamaţie. Aci asculta în tăcere ca un sfînt toate explicaţiile, toate bucăţile declamate de colegiĭ sĕĭ, maĭ favorizaţĭ de soartă, se pătrundea de ele, venea acasă şi învĕţa pe dinafară tot ce auzise, trudindu-se în acelaş timp să-şĭ mlădieze limba, să se prefacă trupeşte, doar va putea să se înfăţişeze şi dînsul în lume fără a maĭ provoca rîsul. Şi aşa azĭ, aşa mâine, ajunse că, în adevĕr, într'o bună dimineaţă nu numaĭ că nu maĭ provocă rîsul niměnuĭ cu declamaţia sa, dar chiar impresionă şi stîrni inimile din loc.

La sfrîşitul anuluĭ i se trecu numele ca premiat al conservatoruluĭ, şi bietul tată-sĕŭ avu durerea să-l citească prin gazete. Rĕul i se părea bĕtrânuluĭ că prinde rădăcină în fiul sĕŭ şi devine fără leac. Il chemă din noŭ acasă, îl rugă cu lacrimile în ochĭ să se lase de nenorocita de meserie la care se dăduse, şi-ĭ făgădui tot ce un părinte poate făgădui unuĭ fiŭ vĕzut lîngă prăpastie. El tăcu ca o piatră înaintea tată-sĕŭ, privind în jos, şi avênd aerul de a fi mişcat de lacrimile bĕtrânuluĭ; dar când îĭ reveni în ochĭ imagina sceneĭ şi viziunea roluluĭ de prim amorez, care i se arăta în suflet ca o pată albastră ce o lasă soarele în ochĭ, — uită totul, şi vorbele, şi suferinţele părinteştĭ, şi se duse drept la conservator, ca tîrît de o mână nevĕzută. Atuncĭ bĕtrânul desperat reveni din noŭ prin prietenĭ, prin profesorul de declamaţie, prin dojane amare, şi maĭ tărziŭ chiar prin parchet, dar totul fu în zadar. El urma la şcoală c'o maĭ mare rîvnă, şi acum ajungea la rolurĭ din ce în ce maĭ importante. Spre sfîrşitul conservatoruluĭ debută la *Bossel*, unde, într'o seară, pe când juca piesa *Un poet romantic*, impresionă atâta pe Millo că-ĭ oferi un angajament. La 1873 Manolescu apare în *Un bal din lumea mare*. Această seară a fost adevĕratul sĕŭ botez de artist. Publicul fu mişcat adînc de jocul tînĕruluĭ actor, şi în entuziasmul sĕŭ striga, neştiindu-ĭ numele: »actorul cel noŭ, actorul cel noŭ!«. Millo eşi cu el în scenă şi-l sărută în faţa lumiĭ, care aplauda frenetic şi striga bravo. Câtva timp în urmă intră în Teatrul Naţional, dar îl părăsi curînd, luându-se dupe marea tragediană Pezzana — se crede înamorat de ea şi maĭ cu seamă de talentul eĭ. Inima luĭ ardea de dorinţa de a iubi în chip teatral, — somptuos, cu gesturĭ marĭ, vĕzute de lume, — pe o fiinţă ca Pezzana care se apropia atât de starea sufletuluĭ luĭ, şi în prezenţa căreia ar fi putut să-şĭ învăpăieze şi maĭ mult simţirea în rolurile amoroase. Se zice că odinioară marele Lekain, — cu care Manolescu avea câteva punte de asemĕnare, — punea femeea pe care o iubea între culise, unde privea în momentele declaraţiilor de amor; cu modul aceasta, scena 'ĭ devenea de un sentimentalism real. Rĕmas apoĭ pe drumurĭ, Manolescu se duse câtva timp la *Walhala*, un teatru mic, unde juca comediĭ cu Mateescu şi Hagiescu. Reintră apoĭ cu greutăţĭ în Teatrul

Național, și începu seria rolurilor mari, trecênd prin *Hamlet* și în cele din urmă sfîrșind cu *Dragomir* din *Năpastea* lui Carageale. Se duse la Viena, unde dădu în românește pe *Prințul Danemarcei;* se întoarse, mai jucă o iarnă, contractă boala ce avea să-i pue capĕt, muri la Paris în 1892, în urma unei operații, și fu înmormîntat la București.

Iată viața lui. Cine ar putea însă spune momentele de emoție și de entuziasm, care aŭ aprins unele din momentele ei? Ziua în care a fost pus el să zică cea dintâi bucată de poezie în Conservator, și-o amintea totdeauna cu lacrimi de fericire mulți ani în urmă. Seara în care a fost rechemat de public și sărutat de Millo pe scenă o revedea, o reauzea cu strigătele ei de atunci, ca o mîngâere, ca o chemare divină. Gîndul lui cald cu care urmărise pe Pezzana, ideia de a-și alipi inima de cel mai înnalt punt din regiunile în care călĕtorea sufletul lui, regiunile arteĭ,—cum caută pasĕrea pe nemărginitul oceanului, vîrful cel mai înnalt al catartului,—l'a îmbĕtat toată viața. De aceea, ca suflet pătimaș și turmentat de amorul de artă până în ultimul moment,—atunci când gîndul sĕŭ trist, întors asupra lui însuși, asupra vieții sale scurte, ar fi putut fi întunecat de ideia morții,— în ceasul de pe urmă, el închise ochii cu mintea la artă, exprimând dorința de a fi înmormîntat în costumul lui *Hamlet*, atât de iubit și atât de perfect înfățișat de el! Ce se petrecea în gîndirea lui când se vedea mort îmbrăcat în costumul erouluĭ lui Shakespeare? Era, fără îndoială, întruparea seteĭ sale nestinse, identificarea lui cu arta până la ultimul fir de pulbere din el.

* * *

Pentru un ideal atât de mult mîngâiat într'un suflet, soarta a trebuit să 'i vie ea însăși în ajutor în cele din urmă. Când Manolescu deveni adolescent, corpul lui începu să iea linii, formele să se rotunzească, figura să-și iea frumusețea tinereții, și să ne apară ca prin o minune cu totul altul. Capul lui luă aspectul unuĭ Apolon, un frumos cap antic, făcut parcă într'adins spre a purta pururea coroana de lauri, saŭ a privi cerul cu lira în mână. In *Galus* din *Fântâna Blanduzieĭ*, în *Ovidiŭ,* ne ducea c'o putere uimitoare în secolul lui August, cu mult mai mult decât chiar piesele lui Alecsandri. In dramele lui Dumas și Hugo ne înfățișa minunat figurile romantice ale înamoraților de nopți cu lună. Brațele sale, deși rĕmase tot cam lungi, păreaŭ a se adapta acum mișcărilor mari de durere ori pasiune. La o aruncătură de mâini în vînt, la o strîngere de cap iubit, la un gest de desperare, ele aveaŭ aerul a se desface din umeri, a se disloca oarecum din cauza adîncimeĭ porniriĭ ce le avînta. Nearmonia picioarelor, care a fost de asemeni unul din neajunsurile tragedianuluĭ Lekain, era adesea ascunsă de mantiĭ de cavaler, — rolurile care-i conveneaŭ mai mult. Cu modul acesta, cele douĕ defecte trupești ale sale nu eraŭ observate, și ochiul spectatoruluĭ se oprea simpatic pe un obraz oval, regulat, cu ochiĭ adînci și negri, fruntea senină, nasul drept și gura mică; talia naltă, elegantă și mlădioasă. Frumusețea unuĭ actor, mai ales în rolurile lui Manolescu, e lucru important. Inchipuirea noastră crede că în

teatru, ca şi în roman, ideia amoruluĭ trebue să fie reprezentată prin fiinţe frumoase, şi ne aşteptăm la actoriĭ amorezaţĭ, în idile, ca la douĕ statuĭ perfecte, ca la douĕ cadre ce ni se expun spre a fi admirate din toate puntele de privire. Manolescu era chemat dar, atât prin patima tinerească ce ardea în el, cât şi prin frumuseţe, a juca rolul de prim amorez, rolul cel maĭ invidiat, visul tutulor actorilor, un fel de miragiŭ al celeĭ maĭ marĭ fericirĭ pământeştĭ, de a iubi şi a fi iubit. Când s'ar şti ce înfierbîntare de dorinţă, ce colcăială de strigăte mute aud actoriĭ tinerĭ în fundul fiinţeĭ lor, în privinţa acesteĭ himere secrete, în nopţile lor de singurătate, am înţelege lesne exagerările lor pe scenă, precipitările lor în braţele femeeĭ iubite cu ardoarea maĭ-maĭ dureroasă a posesiuniĭ idealuluĭ. E un moment de turburare de conştiinţă în eĭ, de eclipsă de mintĕ, care se maĭ măreşte şi se prelungeşte, acoperită de aplauzele şi entuziasmul publiculuĭ. Manolescu însă era totdeauna dominat de regulele clasice ale frumosuluĭ. El era pe cât cu putinţă sobru, calm, senin; şi strigătele marĭ şi continuĭ, durerile manifestate prea mult, i se păreaŭ defecte ce înjoseaŭ genul joculuĭ sĕŭ magistral. De aceea, câte odată, şi maĭ mult în rolurile de prim amorez, el părea rece. Imĭ amintesc pe Romeo al luĭ, atât de slab şi deosebit, spre pildă de Romeo al luĭ Rossi, — carĕ ştia să iubească şi să se facă iubit pe scenă cum poate nimenea altul, — vorbesc de timpul când era maĭ tinĕr. Cu câtă îngrijire mîngâetoare privea tragedianul italian la fina şi gentila luĭ Julieta! Ce atitudinĭ calde şi pasionate se desprindeaŭ faţă cu ea din corpul luĭ elegant! Şi câtă dulceaţă plină de dragoste adîncă punea el în fiecare cuvînt ce i-l adresa! Manolescu, după Rossi, ne-a dat un Romeo şters, micşorat, fără simţire expansivă.

Dar rolul unde el a excelat în adevĕr, apogeul luĭ necontestat, a fost în Hamlet, rolul cel maĭ plin de întreg geniul luĭ Shakespeare,—cu toate cele ce s'aŭ putut zice contra luĭ, — şi Manolescu îl reflecta în unele părţĭ cu o pătrundere rară. Putuse vedea cineva pe Rossi, pe Salvini, pe Mounet-Sully, toţĭ tragedienĭ de rasă şi cu particularităţile lor în interpretarea operiĭ măreţe a luĭ Shakespeare; la apariţia luĭ Manolescu încă era o impresie nouă, vie, profundă, ca şi o revelaţie, în feluritele atitudinĭ ale roluluĭ: de suflet activ, indolent, cutezător, timid, înţelept şi nebun, şi maĭ cu seamă în atitudinea de nebun, unde isbucnea talentul luĭ Manolescu ca un şivoiŭ ce rupe stavilele. Când intra în scenă, avea parcă scrisă pe frunte toată furtuna sufletească a luĭ Hamlet. Din privirea luĭ fatală se scurgeaŭ toate patimile omeneştĭ, toată suprema trudă morală a unuĭ suflet gigantic. Faţa pătrunsă de durerĭ neînţelese, părea de ghiaţă şi palidă ca faţa unuĭ spectru. Iar când întindea mâna cu un gest superb de simplitate şi măreţie, şi zicea celebrul: *»a fi saŭ a nu fi«* din cunoscutul monolog lugubru, cu vocea luĭ puţin învĕluită, părênd a veni de departe, din adîncimea uneĭ înţelepciunĭ supraomeneştĭ, era un moment vast în care conştiinţa omenească vedea, ca subt lumina fulgeruluĭ, tot abisul întunecos al existenţiĭ; sala înmărmurea în o tăcere religioasă, adînc impresionată şi ascultând în fundul conştiinţiĭ sale repercutările anticipate ale uneĭ amintirĭ pe vecĭ întipărită.

Dacă poate aiurea Manolescu nu era actorul vieţiĭ intime şi poetice, şi

nu intra deplin în adîncimea amoruluĭ, în schimb cât de strălucită aparenţă avea în rolul Prinţuluĭ Danemarceĭ. Cât de fin străbătea în unele profunditățĭ ale acestuĭ rol cu patimĭ, păcate şi virtuţĭ multiple şi sublime. Ce joc de fizionomie transfigurată, la apariţia umbreĭ iluminată a tatăluĭ sĕŭ. Câtă neliniște şi ascuţime de privire în momentul când, culcat jos, aştepta să surprindă crima unchiuluĭ şi mameĭ sale. Ce resunet sinistru în refrenul sĕŭ: »La mânăstire, la mânăstire«! Şi cât de puternic închidea gîndurile într'o schimă violentă, orĭ într'o mişcare de umerĭ, — mişcare care-ĭ era obicĭnuită, şi care însemna: aida de! Infine, cu cât talent trecea prin acel amestec de la tortura sa sufletească la dragostea pentru Ofelia, de la nebunia prefăcută la trimisul uneĭ rĕzbunărĭ drepte, sfinte, pe pămînt! Toate acestea aŭ făcut din Hamlet al luĭ Manolescu un Hamlet neuitat, mare, cu sclipirĭ geniale, primul pe scena noastră naţională.

Acum, n'avea dînsul în rolul acesta şi atitudinĭ greşite, părţĭ slabe, accentuărĭ prea marĭ şi nejustificate în unele scene? De sigur da. Aşa, în primele cuvinte de nebun, de la finea actuluĭ I, unde, după cum se ştie, nebunia n'ar trebui poate să fie simţită de loc, căcĭ e neînţeleasă, Manolescu avea momente aspre, convulsive, cu treceri prea brusce de la înfăţişarea omuluĭ cu minte la a nebunuluĭ. Pe de altă parte, el nu percurgea toată sfera complexă a roluluĭ, cum de altminterĭ n'a percurs-o maĭ nicĭ un tragedian din lume. Se ştie că Salvini, d. ex. a făcut din Hamlet maĭ mult un om teribil, un fiŭ rĕzbunător, un Orest; cu alte cuvinte a făcut o latură din Hamlet, din care pricină a şi ciuntit scene întregĭ din opera luĭ Shaskespeare, care i se păreaŭ luĭ fără legătură cu faptul rĕzbunărĭĭ. Ca artist inteligent, Salvini, se vedea că nu era un om frumos, şi că n'ar fi putut face simţitoare scenele amoroase dintre Hamlet şi Ofelia, de aceea le evita, subt pretextul că aşa înţelesese şi Shakespeare rolul. [1])

Mounet-Sully, cunoscutul tragedian de la Comedia Franceză, a făcut din Hamlet maĭ mult o fiinţă mistică, providenţială, un fel de cuvînt al dreptăţiĭ divine pe pămînt. Rossi singur, cu întinderea talentuluĭ sĕŭ, cu frumuseţea şi graţia sa, a păstrat, pe când era tînĕr, maĭ toată complexitatea de caracter al Prinţuluĭ Danemarceĭ, neaccentuând nimic prea mult, şi limpezind c'o rară pătrundere atât fondul firesc al luĭ Hamlet cât şi perturburările succesive ale acestuĭ fond. Manolescu, la rîndul luĭ, a făcut maĭ mult un Hamlet amărît, melancolic, trist chiar, par în care sclipea cu destulă putere scînteĭ din fondul caracteruluĭ creat de Shakespeare.

* * *

Dacă ne întrebăm care a fost resortul predominant, facultatea ce a hotărît a face un actor distins din Manolescu, am rĕspunde fără greutate: munca extraordinară, ajutată de un fel de instinct natural. Instinctul e o forţă misterioasă care

[1]) Shakespeare a indicat el însuşĭ în piesa sa »că Hamlet era un om gras şi scurt la respirare«, şi dând tocmaĭ pentru aceasta tragedianuluĭ Burbage să creeze pe Hamlet pentru întâia oară, al căruĭ corp se potrivea cu indicaţia luĭ Shakespeare, reservându-şĭ sieşĭ rolul umbreĭ luĭ Hamlet.

ne duce în spre ceeace putem face mai bine în viaţă, fără ca judecata să poată să ia parte la aceasta, adesea chiar contra judecăţii. Dar, pe lîngă instinct la Manolescu s'a adăogat o muncă constantă, dusă la extrem, şi întreţinută de dragostea sa de artă. Una fără alta, munca fără instinct ar fi fost neroditoare, căci cu ea nu poţi de cât să scoţi diamantul din cărbune, nu să-l creezi. Acum, sunt instincte spontanii, cum a fost al luĭ Iulian, şi sunt altele, ca la Manolescu, care se desvelesc cu încetul, prin studiŭ, şi ca rezultat al uneĭ voinţĭ pasionate. Aşa aŭ fost ceĭ maĭ mulţĭ din actoriĭ marĭ. Manolescu era încă din şcoală devotat roluluĭ până în a se nimici personal. Voia să fie oarecum rolul însuşĭ, omul din rol. El medita zile şi săptămânĭ la fiecare scenă, la fiece gest. Aşa că tot ce se vedea la el era efectul studiuluĭ, şi nimic saŭ aproape nimic a inspiraţieĭ momentuluĭ ca la alţiĭ. La Paris, pe scenele franceze, observase toate amănunţimile, precum observase şi încotro merge arta dramatică modernă. De aceea, între altele, el a dus teatrul nostru spre jocul natural, deosebit de jocul luĭ Pascali, care deşi talent necontestat şi poate cu maĭ multă sensibilitate decât Manolescu, era cu toate acestea declamator de vechea şcoală italiană, impetuos, nefiresc, exagerat.

Ca om, Manolescu era amabil şi distins în relaţiile luĭ sociale, blând din fire şi maĭ cu seamă bun în fundul sufletuluĭ. De aceea părea fericit când putea să-şĭ manifeste această bunătate în rolurile luĭ, care eraŭ adesea de rĕzbunător al nevinovaţilor, de impilator al cruzilor, de descoperitor al ipocriţilor.

Cu Manolescu se stinse cineva distins de pe scena noastră naţională. El a înnălţat, a reabilitat la noĭ cariera dramatică, fiind fost, cum am vĕzut, din acele figurĭ ce privesc spre gloria artistică ca spre soarele vieţiĭ lor. Această glorie ĭ-a însemnat căpĕtiiul mormîntuluĭ cu o rază de lumină.

N. Petraşcu.

MAREA NEAGRĂ

Pustietate-adîncă de ape zbuciumate,
In zări luptând cu nouri cu frunţi largi, încruntate
Şi scăpărând mânie; un gemăt 'năbuşit —
Şi 'naltul ţine hangul; — un suflet răzvrătit.

Spre ţĕrm aleargă multe din valurile-acele
Să 'l sfarme, şi 'n neştire se sfarmă între ele.
E-o 'ntreagă lume-acolo în zbuciumări deşarte;
Iar prin văzduh aleargă posomorîta moarte...

. . . . . .

O, cine-ar fi acela ce-ar coborî aproape
Şi stavilind mânia căporuluĭ de ape
Să 'mĭ liniştească valurĭ în faţa biruinţiĭ —
Gîndirĭ ce sfărîmar'-ar zăgazurile minţiĭ!

Şi mării liniştite zîmbească-ĭ bolţĭ senine,
Voioase revărsându'şĭ oceanul de lumine;
Să scîntee— orizontul pierdut în albe zărĭ —
Antica 'nţelepciune pierdută 'n depărtărĭ.

Când noaptea va cuprinde al apelor pustiŭ
Invie vrăjitoarea din umedu'ĭ sicriŭ
Durând o punte de-aur din ţĕrmul luminos
Să'mĭ treacă 'n largul lumiĭ voĭnicul Fĕt-frumos.

Dar mării visătoare sub lună, ca în basme,
Iĭ cântă nereide în jocurĭ de fantasme;
Şi-al valurilor vaet sub cerul neguros
E cântul vechiŭ al lumeĭ sublim de dureros.

O, daţĭ'mĭ alte ţĕrmurĭ să pot cânta şi eŭ,
Orĭ liniştiţĭ'mĭ marea ce cântă 'n locul meŭ:
Năpraznică vuire şi vaete nebune
Inverşunat lovindu'mĭ în ale arfeĭ strune:

. . . . . .

Tăceţĭ, tăceţĭ de-acuma, o valurĭ răzvrătite;
Să ne plecăm genuchiĭ; sub zările cernite
Rĕsare-un dulce zîmbet, o dungă de lumină
Asemenea nădejdiĭ de-o vreme maĭ senină!

NAUM ANDREĬ.

G. ANTONESCU

VENISE

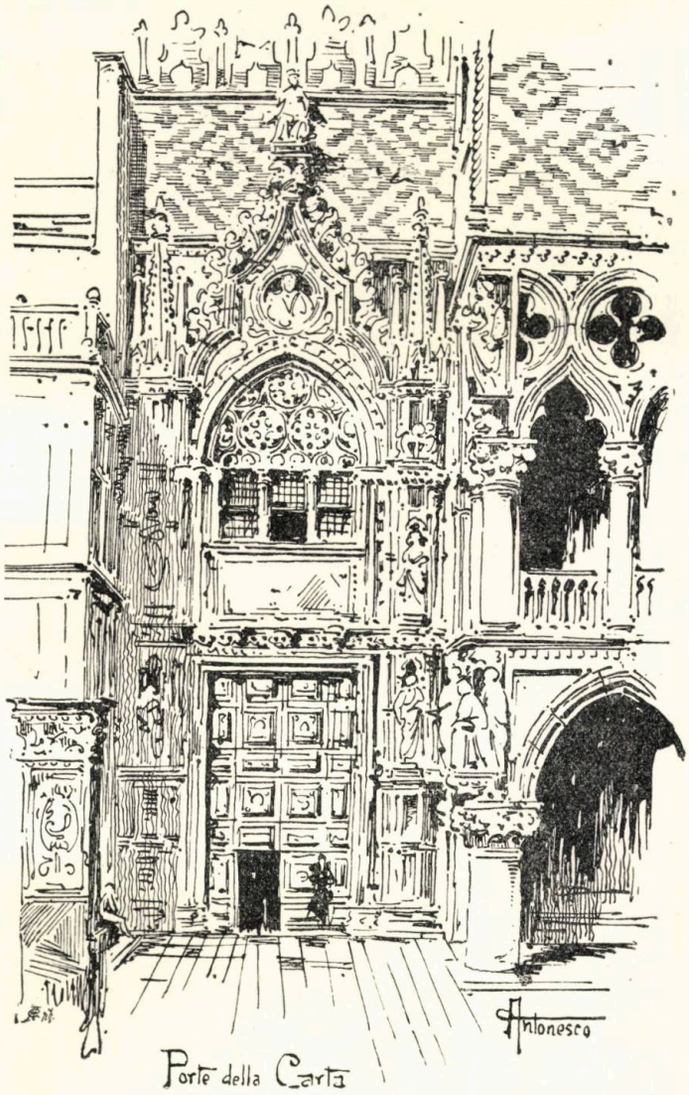

Poartă din Palatul ducal

„DUMNEZEŬ NU BATE CU BĂȚUL“

TIPURĬ ȘI MORAVURĬ DINTR'UN COLȚ AL ȚĔRIĬ BÂRSEĬ

Mameĭ mele.

Într'o după amiază de iarnă, Ana din Aninĭ se întorcea acasă ostenită de la judecătoria din sat, unde fusese să jure într'un proces ce tatăl eĭ Ion Lungu, om rĕŭ și lacom, îl avea cu Maria Brăduleasa, femee harnică, cinstită și gazdă bună.

Bărbatul Marieĭ, Gheorghe Vrînceanu, cunoscut în sat maĭ mult subt numele de Gheorghe Bradu, cum îl poreclise lumea, căcĭ era chipeș și voinic ca un brad, murise pe la Sînt Ilie în țară pe Bărăganul la tîrla-ĭ, pe care din pĕcate o avusese anul ăla în tovărășie cu Ion Lungu și cu ginerele acestuia Radu, bărbatul Aneĭ din Aninĭ.

Procesul între Maria Brăduleasa și Ion Lungu luase naștere din pricină că la Gheorghe Bradu nu se găsise după moarte nicĭ un ban. Maria știa că bărbatu-sĕŭ vînduse pe la Ispas mieiĭ și maĭ târziŭ și lâna după o grămadă de oĭ,—căcĭ Gheorghe era printre tîrlașiĭ de frunte — și bănuia, că nu se poate să fi sfințit baniĭ luĭ Gheorghe numaĭ așa ca din senin. Numaĭ Ion trebue să le fi făcut ce le-a făcut, maĭ cu seamă că el era cunoscut în tot satul ca om lacom și apucător.

S'a luat Maria maĭ întăĭ cu binele pe lîngă Ion, doar de-o scoate baniĭ. Il luă ea cu fel de fel de vorbe: ba că să se gîndească că are copiĭ și el, ba că Dumnezeŭ n'ajută ăluĭ de mănîncă strădania altuia și așa maĭ încolo. Dar hoțul de Ion se jura pe toțĭ Sfinții de-o fi luat el vr'un ban de la Gheorghe. Destul că Maria vĕzênd că cu buna n'o poate scoate la căpătiiŭ, a dat pe Ion în judecată, chemând ca martorĭ pe Ana din Aninĭ și pe Radu bărbatul eĭ, care amîndoĭ fuseseră față la tîrlă când bietul Gheorghe îșĭ dăduse sufletul.

Își zicea Maria : dacă lacomul de Ion o să continue a tăgădui, poate fie-sa Ana și ginere-sĕŭ Radu n'aŭ să jure eĭ strîmb, dându-și sufletul necuratuluĭ pentru niște spurcațĭ de banĭ... Maria uita, că greŭ ĭ-ar fi venit bieteĭ Aniĭ să dea de gol pe tată-sĕŭ după ce el apucase să tăgăduiască odată.

Cum intră în casă, Ana își aruncă dulama din spinare și luându-și furca 'n brîŭ începu a toarce. Dar abia apucase să suciască câteva fire pe fusu-ĭ care-ĭ cădea mereŭ din mână, și d'odată aruncându-și furca căzu gînditoare cu capul între mâinĭ : »Doamne, taică, ce mi-aĭ făcut, ce mi-aĭ făcut?« oftă ea din adîncul inimeĭ. Și d'atuncĭ nu era nicĭ dimineață nicĭ seară, în care să nu vezĭ pe Ana la biserică, închinându-se cu evlavie înaintea icoaneĭ Maiceĭ Domnuluĭ. Seara ea nu se maĭ culca niciodată fără să aprinză maĭ întâĭ tămâie și să zică paraclisul...

De când cu jurămîntul devenise maĭ îngrijorată, era tot tristă și nu maĭ prea eșea prin lume. Tot satul vorbea de întîmplarea asta și lumea vĕzând schimbarea ce se făcuse în Ana din Aninĭ, nicĭ nu se maĭ înduoia că ea jurase strîmb.

— »O vedea ea sĕraca«, își ziceaŭ babele din sat, »Dumnezeŭ nu bate cu bățul« și fel de fel de vorbe de soiul acesta.

* * *

Era în ziua de ajunul Crăciunuluĭ, un ger de scîrția zăpada. In casa Aniĭ din Aninĭ era o ropoteală și-o gură ca'n tîrg. Ea tăiase porcu și chemase câteva vecine să-ĭ ajute unele la facerea cârnaților, altele la frămîntatul și facerea colacilor pentru sfintele sĕrbătorĭ. La zile d'astea, Ana cocea totdeauna o grămadă de colacĭ de dulce și maĭ ales de post, căcĭ avea fine multe și trebuia să le dea înderăt la ploconul pe care i-l aduceaŭ de sĕrbătorile Crăciunuluĭ.

— Ana din Aninĭ trăia singură în casă. »Omu-ĭ« era pe vremea asta în Țară la tîrlă. Ea 'l aștepta să vie pe la Bobotează. Trebuia să jure și el în nenorocitul ăla de proces al socru-sĕŭ cu Maria Brăduleasa.

Singurul băiat pe care 'l avea, Nițică, sfîrșise de câțĭva anĭ școala din sat și trecuse la oraș spre a învĕța maĭ departe. Mamă-sa îl aștepta să vie chiar în ziua aceea ca să petreacă ca de obiceiŭ vacanța Crăciunuluĭ în satul lor. Ana era mîndră și fericită de Nițică al eĭ și cu drept cuvînt, căcĭ era băiat așezat, cu purtărĭ bune și învăța bine.

După ce isprăvi de făcut cârnațiĭ, care ședeaŭ acum agățațĭ pe prăjină în cămară și după ce scoaseră colaciĭ rumenĭ din cuptor, umplênd cu eĭ vr'o câteva trocĭ, Ana 'și chemă vecinele în tindă ca după osteneală să le și cinstească, dându-le câte un păhărel de rachiŭ și câte ceva de îmbucat. Cea maĭ bĕtrână dintre ele, lelea Nuța, luând păhărelul cu rachiul de secară închină zicênd: »Dumnezeŭ să ne bucure Anico și să ne-ajute s'ajungem ziua de azĭ la mulțĭ anĭ. Dumnezeŭ să-l aducă sănătos și pe Radu... și pe Nițică, drăguțu mamiĭ, adause cât de colea una din vecine.—Nicĭ n'apucară bine nevestele noastre să'nghită ra-

chiul din pahar, că uşa să deschise şi Niţică intră sgriburit în casă, ţinênd în mână o legătură în care pusese nişte rufe de spălat şi nişte ulcele pe care maică-sa i-le trimesese cu d'ale mîncării. Mai avea el în legătură şi câteva cărţi pe care şi le luase să înveţe peste vacanţă.

Cum intră în casă, băiatul, dupe ce zise »bună ziua«, puse legătura p'un scaun, apoi dădu să sărute mâna, mai întâi maice-si, şi pe urmă la toate care eraŭ cu dînsa, începênd cu cea mai bătrână. »Dumnezeŭ s'te cinstească gura mamii; Dumnezeŭ să-ţi dea minte şi noroc băiatu mamii«... Şi fiecare căuta să mulţumească luĭ Niţică cu câte-o vorbă frumoasă.

»Nu ţi-a fost frig pe drum băiatu mamii?« îl întrebă Ana.

— »Ba mi-a fost, c'am venit cu caii ăia răi ai luĭ Neica Bucur şi-avea căruţa plină de neveste care fuseseră cu dimie la tîrg, aşa c'abia ne-a tîrît pân'aicĭ«.

»Fă-ĭ un ceaiŭ de muşeţel Anico«, zise una din vecine care se pregăteaŭ acum să plece, »şi dă-ĭ băiatuluĭ să se'ncălzească drăguţu, iar dăsară când s'o culca să-l înveleştĭ bine s'asude. — Acu mai rămâneţi sănătoşi«! — »Mulţumim d-voastre«.

Ana puse numaĭ decât apă la foc. Până să se facă ceaĭul, Niţică s'a aşezat lîngă soba cu cuptoruş ca să se mai încălzească. El se văita de durerĭ de cap şi de şiale. Faţa-ĭ era aprinsă ca jeratecul.

»Dragu mamii, asta nu-ĭ d'abună«, zise Ana dându-ĭ căniţa cu ceaĭul fierbinte în care picase şi puţin rom. Băiatul beu ceaĭul şi se puse pe pat să se mai odihnească. A stat aşa până seara fără să ceară nicĭ de mâncare şi fără să iasă p'afară să vadă ce mai e prin prejurul caseĭ, cum făcea altădată. Maică-sa îl îmbia mereŭ cu demâncare, dar el nu voia să ia nimic zicênd că nu-ĭ e foame. »Las' mamă, c'oiŭ mânca mâne bucate de dulce; şi până mâne să vezĭ că are să-mĭ treacă«.

Către seară începură a veni colindătoriĭ, dar Ana par'că nicĭ nu-ĭ auzea de'ngrijată ce era. Ce bucurie era pe ea altădată în sara asta sfîntă. Totdeauna lăsa poarta deschisă până târziŭ ca să vie s'o colinde. Niţică, când era mai mic, abia apuca şi el să vie sara de Crăciun, ca să meargă cu ceĭlalţi băeţi din sat la colindat. De astădată Ana închise poarta de vreme, ca să n'o mai turbure nimenĭ.

La vr'o douĕ ciasurĭ din noapte Niţică spuse că ĭ-e somn. Se desbrăcă şi se culcă după ce mai întâi s'a'nchinat. Ana-ĭ mai dădu un ceaĭ, şi'l învăli cu plapoma, peste care mai puse şi-o ghebă grea blănită ca să se'ncălzească bine şi s'asude. Băiatul adormi repede.

Afară era frig de crăpaŭ pietrile. Zăpada mare care căzuse înainte cu câteva zile se'ntărise de ger, şi scîrţâia sgomotos sub roatele carelor cu lemne, pe care le apucase noaptea pe drum. Pe uliţi se mai auzeaŭ din când în când chiuiturile şi strigătele de bucurie ale ultimilor colindătorĭ, care se'ntorceaŭ acasă cu trăistele pline de mere, de nucĭ şi de colăceĭ. Cerul era senin şi razele luneĭ aproape pline izbiaŭ câmpul alb de zăpadă, făcêndu'l să strălucească ca tot atâ-

tea miĭ şi miĭ de pietre nestimate. Liniştea tainică şi sfîntă a nopţiĭ de Crăciun se 'ntindea din ce în ce maĭ mult asupra satuluĭ. Luminile se stingeaŭ una câte una din toate casele, şi în cele maĭ multe din ferestre nu se maĭ zăreaŭ acum decât palidele raze ale candelelor ce ardeaŭ înaintea sfintelor icoane.

Ana tot nu se culcase. Ea maĭ avea să-şĭ spele vasele, căcĭ urmaŭ treĭ zile de sĕrbătoare când nu se lucra şi să se maĭ şi leşie cu apă parfumată cu florĭ de fîn, dupe cum se cuvine în ajunul uneĭ sĕrbătorĭ marĭ ca Naşterea Domnuluĭ.

După ce'şĭ puse toate ale caseĭ în regulă şi după ce se isprăvi de leşiat, Ana maĭ turnă puţin untdelemn în candela care ardea la icoana Sf. Nicolae din *Casa a mare*, ca să ţină până a doua zi la eşirea din biserică. Pe urmă umplu tămîierul cu jar, pe care aruncă câteva sgrăbunţe de smirnă şi'ncepu a tămîia prin toată casa, avênd grije să'nvêrtească tămîierul de câteva orĭ şi d'asupra băiatuluĭ. Zise apoĭ palacrisul în genuchĭ, se'nchină şi stingênd lumînarea se culcă şi ea.

Dar nicĭ n'apucase bine s'aţipească, că de-odată se trezi în urletul prelung şi sinistru al unuĭ câne din vecinĭ. Ana ca trăsnită sări din pat, aprinse lumînarea, se uită la Niţică să vadă cum doarme, îĭ pipăi fruntea, care-ĭ ardea ca focul, luă ştergarul de la cuĭ, îl înmuie la un capĕt în apă rece şi şterse binişor faţa băiatuluĭ ca să se maĭ revenească. Apoĭ turnă într'un pahar pe jumĕtate cu apă untdelemn, deasupra căruia puse o plută cu fitil de bumbac pe care'l aprinse'n loc de candelă, stinse lumînarea şi se culcă din noŭ. Îĭ era par'că frică Aniĭ să se maĭ culce prin întuneric.

Dar nu putea adormi, urletul câneluĭ grozav o speriase. Ea 'şĭ aducea aminte de vorbele din bĕtrânĭ, care spun că totdeauna cânele urlă a pustiŭ, şi că atuncĭ orĭ se'ntîmplă un foc undeva orĭ moare cineva.

Amintirea asta o îngrozea pe Ana şi maĭ mult. Ea îşĭ făcea fel de fel de închipuirĭ, una maĭ sinistră de cât alta... Par'că vedea pe fiu-sĕŭ mort, şi şirurile de femeĭ venind cu lumînare. Par'că auzea tristul sunet al clopotelor vestind satuluĭ moartea luĭ Niţică. Par'că se vedea plângêndu-şĭ copilul: singura eĭ mîndrie şi mîngâiere, unica eĭ nădejde la zile de bĕtrâneţe.

In lupta cu somnul şi subt greutatea năbuşitoare a acestor vedeniĭ, pe Ana o podidiră lacrîmile. »Cum să-mĭ moară mie băiatul, tocmaĭ acum după ce îl scosesem din năcaz, şi după ce maĭ avea să înveţe numaĭ câţĭva anĭ până să isprăvească şi să mĕ pot bucura şi eŭ de el!«

Durerea şi groaza Aniĭ maĭ creşteaŭ aducêndu-şĭ aminte de procesul tatăluĭ eĭ cu Maria Brăduleasca şi de jurămîntul mincinos ce-l făcuse înaintea judecăţiĭ spre a scăpa de ruşine pe tatăl-sĕŭ. Cuvintele »Dumnezeŭ nu bate cu băţul« pe care femeile din sat şi le repetaŭ mereŭ de când cu jurămîntul, nu-ĭ maĭ eşeaŭ din cap.

Trudită de aceste gînduri şi de durerea inimeĭ, Ana se întorcea în pat pe o parte şi pe alta, fără să poată adormi. Din când în când se maĭ scula să-şĭ arunce ochiĭ asupra băiatuluĭ care de la o vreme începu a geme, saŭ să pună câte un lemn pe foc, pentru ca o oală cu varză care corcăia a lene să nu înceteze din fiert.

Intr'un târziŭ cocoşiĭ începură a cânta şi Ana se maĭ înveseli puţin, că în curênd avea să se facă ziuă. De-ar fi ştiut ea, că are să petreacă o noapte aşa de trudită ar fi chemat vr'o vecină să se culce la dînsa.

Primele bătăĭ în toaca de fer a bisericiĭ din apropiere vesteaŭ locuitorilor satuluĭ ziua Naşteriĭ Mîntuitoruluĭ şi-ĭ chemaŭ la slujba de dimineaţă. Ana se coborî din pat, se spălă, se închină şi eşi să vadă ce maĭ e p'afară...

Se făcea ziuă. Găinile începură a sări de pe crăngile prunilor din curte, alergând flămânde către stăpîna lor. Raţele eşeaŭ măcăind de subt coteţ, iar găştile din şopron începură a da şi ele semne de viaţă. Cu toatele făceaŭ un concert asurzitor.

Ana intră maĭ întâiŭ în grajd să dea fîn la cele duoĕ capre care împreună cu pasĕrile din curte şi cu o pisică eraŭ singura eĭ lume în lipsa luĭ Radu şi a luĭ Niţică. Dădu şi la pasĕrĭ de mâncare şi după ce descuie poarta intră în casă spre a aştepta să se trezească băiatul.

Clopotele de la biserică sunaŭ a treia oară, semn că slujba de dimineaţă se sfîrşise. Nevestele care fuseseră la slujbă începură a eşi rînduri, rînduri din biserică. Una din vecinele care-ĭ ajutase Aniĭ în ajun, lelea Nuţa, nevĕzênd-o la biserică, pe ea, care de câtăva vreme nu lipsea nicĭodată, se abătu pe la dînsa zicêndu-şĭ că trebue să fie ceva, maĭ cu seamă că-ĭ ştia şi băiatul cam bolnav.

»Bună dimineaţa, Anico«.

— Mulţumim D-tale, lele Nuţo; bine c'aĭ venit, că eram tocmaĭ să trimit pe cineva după d-ta să te cheme. Aş vrea să-ţĭ daŭ, să daĭ popiĭ o liturghie să-mĭ pomenească băiatul, căcĭ eŭ nu mĕ pot duce la biserică. — Uite ce pĕcate aŭ căzut pe mine. Toată noaptea n'am dormit de grije şi de inimă rea. Apoĭ a maĭ început şi un blestemat de câne de prin vecinĭ să urle, de par'că căzuse pământul cu mine, nu altceva.—Vezĭ şi d-ta puţin, lele Nuţo, cum îĭ maĭ e băiatuluĭ?«

— »Arde ca focul şi asudă sufletul mamiĭ« zise bĕtrâna.

— »Peste noapte l-am maĭ şters pe obraz cu un ştergar înmuiat în apă rece ca să se maĭ rĕcorească. Par'că aşa 'mĭ-e de fricĕ, lele Nuţo!«

— »Nu 'ţĭ maĭ fie, Anico, că bun e Dumnezeŭ — o să-ĭ treacă luĭ«.

— »N'ar fi bine să-ĭ descânţĭ şi d-ta puţin, lele Nuţo, poate să se maĭ uşureze!«

— »Că bine zicĭ. Vĕd că jar aveţĭ, aleargă iute la vale şi adu un bărdăcel cu apă. Vezĭ s'o ieĭ deandoasele şi să nu vorbeştĭ cu nimenĭ nicĭ când te-ĭ duce, nicĭ când te-ĭ întoarce, c'apoĭ nu e leacul«.

Ana alergă repede la vălcelul din poartă, luă apa şi i-o aduse leliĭ Nuţiĭ.

Băiatul tocmaĭ se trezi din somn şi ceru de bĕut. »Staĭ că-ţĭ daŭ numaĭ decât, gura mamiĭ«, zise lelea Nuţa; apoĭ bĕtrâna luă cu un cuţit cărbunĭ din sobă aruncându-ĭ unul câte unul în bărdăcelul cu apă. După fiecare cărbune, dînsa făcea cu cuţitul semnul cruceĭ d'asupra apeĭ, bolborosind încet descântecul şi zicînd:

Fugĭ deochĭ dintre ochĭ,
Dintre ochĭ dintre sprîncene...

La auzul sfîrîituluĭ cărbunilor pisica, care dormea subt gura sobiĭ, s'a deșteptat întinzîndu-se și căscând.

După ce isprăvi de descântat, lelea Nuța se apropie de patul luĭ Nițică dându-ĭ să bea de treĭ orĭ și să se spele cu apă d'aia pe frunte, pe ochĭ și pe pîntece, iar apa care maĭ rĕmăsese în bărdăcel o dădu Aniĭ s'o verse pe țîțînile de la poartă orĭ pe vr'un câne saŭ pisică, căcĭ altfel nu era leacul.

— La biserică toca de liturghie, și ce frumos și prelung toca, cum numaĭ la sĕrbătorile cele marĭ auzĭ tocând. Femeile începură a lua drumul bisericeĭ, toate îmbrobodite cu ștergare de borangic albe ca zăpada, peste care eraŭ legate cu cîrpe de lână, căcĭ era frig. Multe din ele eraŭ îmbrăcate cu dulămĭ de mătase cu *plimbul* de șder și de samur. Cele maĭ sărace aveaŭ ghebe cu vulpe și bĕtrânele cu hîrșie neagră pe dinainte. Bărbațiĭ eraŭ încălțațĭ cu cisme și purtaŭ cioarecĭ și cămășĭ albe, fiind îmbrăcațĭ pe de-asupra cu ghebe vinete orĭ negre blănite, iar pe cap aveaŭ căciulĭ negre saŭ fumuriĭ. Singurĭ câțĭva moșnegĭ se zăriaŭ în mulțime care maĭ purtaŭ frumosul antiriŭ alb cu florĭ negre din vremurile de demult.

Cum ar fi vrut și Ana să meargă la biserică cu Nițică să-l vază lumea. Doamne, drag îĭ era când era copil să-l auză zicând Tatăl Nostru și Crezul în biserică. De când era la școală la oraș zisese de câteva orĭ și Apostolu și toată lumea rĕmăsese cu gura căscată de glasul frumos al băiatuluĭ Aniĭ din Aninĭ. Când ieșea afară toate femeile se uitaŭ după dînsul șioptindu-șĭ: »Ce maĭ drag de băiat, cum o s'o bucure Dumnezeŭ pe mă-sa«.— Dar giaba, dacă n'are omul parte!

După ieșirea din biserică, copiĭ începură a veni cu Nașterea și cu Steaua. La ceĭ maĭ mulțĭ Ana le dădea câte ceva, fără să-ĭ lase să cânte, căcĭ numaĭ i-ar fi făcut rĕŭ băiatuluĭ auzindu-ĭ.

La masă Nițică, care abea se ținea pe scaun, luă de câteva orĭ dintr'un bulz pe care i'l făcuse maică-sa, mîncă o sarmală și-o bucățică de lipie făcută cu oŭ pe de-asupra. Dar mîncarea nu i-a căzut bine, căcĭ după masă a avut vĕrsăturĭ și a trebuit să se culce iar.

Seara Ana a chemat pe lelea Nuța să se culce la dînsa, căcĭ nu voia să maĭ petreacă o noapte ca cea trecută. Inainte de culcare i-aŭ pus luĭ Nițică aluat acru amestecat cu ceapă la piept și la cap ca să-ĭ maĭ tragă fierbințelile.

Dar cu toate doctoriile și descânticele lor, luĭ Nițică îĭ mergea tot maĭ rĕŭ și slăbea vĕzând cu ochiĭ. In cele din urmă Ana hotărî să cheme pe doctorul satuluĭ, care găsi că bolnavul avea lingoare, și-ĭ spuse Aniĭ că pe lîngă paza și grija cea maĭ mare trebue să aibă și noroc ca să scape d'așa boală. Apoĭ îĭ hotărî odihnă desăvîrșită, îl opri de la orĭce fel de mîncare, iar de bĕut să nu i se dea decât apă călduță, în care să se înmoaie maĭ întăĭ pâne prăjită.

Năcazurile și suferințele Aniĭ numaĭ acum începură. Ziua și noaptea ședea ea la căpĕtîiul bolnavuluĭ priveghindu-l, iar candela de la icoana Sf. Nicolae nu se maĭ stingea.

Zilele treceaŭ și luĭ Nițică îĭ era tot maĭ rĕŭ. Ce n'ar fi dat biată Ana

să-şĭ vază băiatul însănĕtoşat. Nicĭ rugile desperate ale eĭ, nicĭ liturghiile şi nicĭ ştiinţa doctoruluĭ n'ajutaŭ nimic. Boala 'şĭ urma cursul cu o repeziciune uimitoare, stingênd încetul cu încetul faţa vioae de odinioară a luĭ Niţică şi omorînd orĭce nădejde în inima Aniĭ. Biata femee, se istovise şi ea de tot d'atâtea suferinţe şi nopţĭ nedormite.

Maĭ eraŭ treĭ zile până 'n bobotează şi Radu nu maĭ venea. Ana vedea că pentru băiat nu maĭ era nicĭ o scăpare şi grozav ar fi durut-o ca tat-sĕŭ să nu-l poată apuca cu zile. Ea trimise pe cineva din vecinĭ la poştă »să bată« o depeşă luĭ Radu, vestindu-l despre boala grea a fiuluĭ lor.

Slăbise Niţică în cele zece zile de când bolea de nu'l maĭ cunoşteaĭ. Şi cum să nu slăbească bietul băiat, că el nu mînca nimica şi'ntr'una vĕrsa. Mare casnă trebue să fi fost pe el, căcĭ ziua şi noaptea nu maĭ avea astîmpăr în pat de durere şi de fierbinţeală. Rĕŭ trebue să'l fi ars la inimă, că Doamne cum striga să i-se dea apă rece.

Cu toate c'o oprise doctorul, biată Ana 'ĭ aducea din când în când şi-ĭ dedea maĭ mult pe furiş câte-un pahar cu apă rece, zicêndu-şĭ, că dacă o vrea Dumnezeŭ să-ĭ moară, să n'o mustre conştiinţa că nu i-a dat să-şĭ potoliască focul ce ardea întrînsul. Şi apuca atuncĭ Niţică paharul cu amîndouĕ mânile, şi'l sorbea lacom cu ochiĭ în ochiĭ mă-siĭ, care nu-şĭ putea stăpîni plânsul.

* * *

Afară vremea se maĭ încălzise de câteva zile şi zăpada groasă care acoperea pămîntul se subţiase într'atât, încât pe coastele ondulate ale dealurilor pleşuve din faţa satuluĭ, se vedeaŭ pe icĭ pe colea brazde negre. Era o moină nemaĭpomenită în preajma Bobotezeĭ. Piţigoiĭ înşelaţĭ de razele primăvăratice ale soareluĭ, începură a ţĭui fără vreme printre crângile arborilor, iar ciocârlaniĭ săltaŭ veselĭ prin uliţĭ, căutând grăunţe prin gunoiul din urma carelor.

In ajunul Bobotezeĭ era o şliapăiţă cum nu maĭ fusese de nu se ţinea minte. Popa umbla în ziua aceea cu botezul prin sat. Pe la Ana, care nu şedea departe de biserică, trecu de dimineaţă. Ea primi pe preot şi pe băeţiĭ care-l însoţeaŭ cântând cu glas tare *»în Iordan botezându-Te Tu Doamne«*, în casa a mare, unde-ĭ aşteptaŭ p'o farfurioară de pe masă un ban de argint şi alăturĭ p'o tavă un caşcaval. — Preotul întrebă de sănĕtatea luĭ Niţică.... »Haaaĭ de mi-l botează şi pe el neică părinte, că pân' la anul Dumnezeŭ ştie«, zise Ana cu ochiĭ plinĭ de lacrămĭ. Apoĭ rugă pe popa să vie să-l spovedească şi să-l grijească, îndată ce va isprăvi de umblat cu botezul prin sat.

Către ameaz sosi şi Radu. Bietul om cum a primit depeşa n'a maĭ stat de loc la gînduri. Unde era băiatul luĭ de altădată, voios şi sprinten ca un prisnel, care de câte orĭ venea din Ţară, alerga în cale-ĭ spre a-ĭ săruta mâna şi a-ĭ lua dăsagiĭ să-ĭ aducă în casă. Radu privi cu o dureroasă înduioşare faţa galbenă şi slăbită a luĭ Niţică, care abea putu să ia mâna rece a taică-sĕŭ şi s'o

ducă tremurând la buze. »Ce facĭ tu, dragu taichiĭ?....« Dar Niţică abea rĕspunse c'un gemet prelung şi subţire şi cu o întorsătură de ochĭ sfîşietoare.

— Ce pĕcate să fie astea, Ano, pe care le tragem noĭ acum? zise Radu întorcêndu-se către nevastă-sa; şi ochiĭ lor se întîlniră într'o lungă şi dureroasă privire, în care par'că-şĭ spuneaŭ unul altuia tot trecutul lor, toate greşelele lor, speranţele ce le legaseră de Niţică şi soarta care-ĭ aştepta.

Către sară veni preotul să spovedească şi să cuminece băiatul. Lelea Nuţa, care d'a doua zi de Crăciun nu se deslipise de lîngă Ana, spuse popiĭ să trimită să-ĭ aducă şi cartea ca să citească bolnavuluĭ şi de ieşirea sufletuluĭ, de oarece i se părea eĭ că nu maĭ avea mult. Şi bĕtrâna cam cunoştea, căcĭ la mulţĭ şi multe le închisese ea ochiĭ în viaţă-ĭ.

Pe la miezul nopţiĭ, băiatul începu a se uita ţintă în grindă, zîmbind par'că unor vedeniĭ care i s'ar fi arătat. »Sunt îngeriĭ care îl cheamă drăguţu« spunea lelea Nuţa. Altădată îşĭ întorcea speriat privirea către ceĭ care eraŭ lîngă dînsul, căutând să-şĭ ascunză faţa între perinĭ, ca şi cum ar fi vĕzut ceva ce-l îngrozea. »Moooartea, moartea, mânca-o-ar corghiĭ, uite cum fuge de ea sufletul mamiĭ« zise bĕtrâna, cerând Aniĭ să-ĭ pue lumînările la îndemână.

In lupta asta desnădăjduită dintre viaţă şi moarte o duse Niţică până târziŭ după ce s'a făcut ziuă, când se maĭ linişti puţin. Incet încet începu el acum a se aşeza între perinĭ, întinzêndu-şĭ domol mâinile şi picioarele coprinse de răceala morţiĭ şi cu ochiĭ-ĭ stinşĭ, pe jumĕtate închişĭ, începu a trage rar şi adînc.

Lelea Nuţa aprinse lumînările de ceară galbenă de la candela care ardea p'un scaun la căpătîiul bolnavuluĭ şi i-le puse în amîndouĕ mâinile, ţinêndu-i-le ca un ceas. »Ce minune să fie asta?« zise bĕtrâna de la o vreme. La mulţĭ am ţinut lumînările murind, dar par'că n'am vĕzut pe nimenĭ să moară aşa anevoe. Uite bietul băiat de când trage! De ce s'o fi căsnind atât un suflet tînĕr şi nevinovat ca al luĭ?«

— »Anico, luaţĭ psaltirea şi maĭ citiţĭ, ca să-l uşureze Dumnezeŭ«.

Cuvintele leliĭ Nuţiĭ o săgetară pe Ana la inimă. Ea 'şĭ aduse iar aminte de fatalul jurămînt: »Vezĭ, îşĭ zise ea, pedeapsa luĭ Dumnezeŭ, şi ce vinovat e el amarul de mine, pentru pĕcatul meŭ«.

Ana luă psaltirea şi îngenuchiă înaintea icoaneĭ rugându-se, iar Radu zicea mereŭ psalmul pe care-l ştia din copilărie: »Milueşte-mĕ Dumnezeule după mare mila Ta, şi după mulţimea îndurărilor Tale«...

Toca de vecernie, când Niţică şi-a dat sfîrşitul în mijlocul bocetelor sfîşietoare ale celor din casă.

Cine ar putea descrie întunericul ce se lăsase acum în sufletul Aniĭ, şi jalea adîncă ce se vedea pretutindenĭ în casa ca şi în curtea eĭ.

Vestea despre moartea luĭ Niţică se rĕspîndi ca fulgerul în tot satul înnainte de ruperea clopetelor. Femeile din apropiere şi din depărtare alergară triste să vadă mortul.... »Dulce Doamne, mult e topit, ce foc o fi fost pe el« îşĭ ziceaŭ ele ştergêndu-şĭ lacrămile.

Până sara Niţică fu scăldat, îmbrăcat în hainele cele maĭ frumoase şi

aşezat în cosciug, pe care-l puseră pe două scaune în *casa a mare*. Pe masă, în partea capului, ardea o candelă între două sfeşnice cu lumînări aprinse, iar la picioare erau două sfeşnice mari din biserică.

Inmormîntarea se hotărî pe a doua zi de Sf. Ion după ieşirea din biserică.

Tot satul a ţinut să meargă cu lumînare la mort. Şiruri de oameni şi mai ales de femei intrau şi ieşiau cu ochii plânşi de la Ana din Anini. Şi cine n'ar fi plâns auzind pe Ana cu câtă duioşie şi cu ce vorbe aşezate îşi plângea băiatul?.... »Scoală scumpul mamii şi nevăcuitul mamii. Cum nu ţi-a fost milă să te duci şi să ne laşi aşa pustii, de ce te-ai îndurat de noi amarul de mine...« Şi fie-care vorbă par'că era ruptă din inima ei. Plângea biată Ana cu-atâta jale şi foc, că toate nevestele care-i umpleau casa se 'necau în plâns.

In neţărmurita ei durere, Ana chema pe mă-sa, moartă de mult — zicêndu-i să iasă lui Niţică înainte şi să-i arate drumurile, căci e tînĕr să nu se rătăcească.

Radu şedea şi el p'un scaun lîngă cosciug, plângênd înfundat şi ştergându-şi din când în când ochii cu o basma galbenă.

A doua zi de Sf. Ion, după ieşirea din biserică, sunetul jalnic al clopotului celui mare vestea poporenilor înmormîntarea. Cu toată şliapăiţa şi ninsoarea d'afară lumea nu mai încăpea în casa şi în curtea Anii din Anini.

Prohodul început de cei doi preoţi ai satului în casă, trebuia să se sfîrşească la biserică. Când ducătorii care purtau la umĕr cârpe frumoase de lână ridicară mortul să-l ducă, Ana desperată striga 'necându-se: »Nu mi 'l luaţi, nu mi 'l luaţi, fie-vĕ milă de mine şi nu mi 'l luaţi«.

La biserică tot satul.

Preoţii slujitori îmbrăcaţi în odăjdii strălucitoare se coboraŭ pe rînd de la altar cădelniţând în jurul sicriului şi rugându-se pentru iertarea pĕcatelor şi pentru odihna sufletului rĕposatului.

Şi ce mai cazanie i-a spus preotul cel mai bĕtrân lui Niţică; toată biserica era sguduită.

Către sfîrşitul slujbei unul din preoţi, pentru a vĕrsa puţin balsam de alinare pe inima rănită a Anii şi a lui Radu, deschise cartea morţilor şi citi cu glas tare: »Care desfătare lumească rĕmâne neînpreunată cu grija şi care mărire stă pe pământ neschimbată? Toate sunt mai neputincioase decât umbra şi decât visurile mai înşelătoare; într'o clipeală pe toate acestea moartea le apucă«.—Nici aceste cuvinte de o dumnezeiască înnălţare şi înviorare nu potoliră durerea şi lacrămile Anii. Ea şedea cu capu 'n mâna-i răzimată de cosciug şi cu ochii pironiţi la faţa sarbădă a lui Niţică.

— »Doamne, Doamne, 'şi zicea ea :

Ce m'oiŭ face eŭ acum fără băiatul meŭ?« Şi 'n minutul acela îşi reaminti tot ce avea de gînd să facă cu Niţică dacă 'i-l ar fi ţinut Dumnezeŭ... Un moment, Ana par'că-l ştia dus departe la 'nvĕţături mai înalte, de unde abia apuca să vie ca să se bucure şi să se mîndrească cu el.

Dar vedenia asta înşelătoare nu ţinu decât o clipă, căci d'odată fu che-

mată la cruda realitate de glasul obosit al dascăluluĭ, care cânta jalnic: »Veniți fraților să dăm mortuluĭ ultima sărutare, căcĭ iată ne despărțim«. Ana tresări și 'ncepu a plânge cu hohot.

Lumea se strecură pe lîngă cosciug sărutând iconița cu chipul Sfîntuluĭ Ion de pe pieptul luĭ Nițică și punênd câte un ban în tipsia d'alăturĭ. Maĭ toțĭ sărutaŭ și obrazul mortuluĭ. Ana și cu Radu și-aŭ luat ceĭ din urmă rĕmas bun de la băiatul lor sărutându'l prelung pe frunte.

Preoțiĭ dădură ultima bine-cuvîntare, stropind mortul cu vin și cântând jalnicul: Vecĭnica luĭ pomenire.

Ducătoriĭ scoaseră cosciugul din biserică și 'l coborîră 'n mormînt în țipetele sfîșietoare ale Aneĭ care îșĭ striga în deșert băiatul...

Toată lumea plecase din curtea bisericiĭ, numaĭ Ana nu se maĭ deslipea de lîngă mormînt. Câteva bĕtrâne, printre care credincioasa eĭ vecină lelea Nuța, o luară cu binișorul, spunêndu-ĭ, să nu maĭ plângă atât, că-ĭ și pĕcat. »Liniștește-te acum și 'țĭ întărește inima, iĭ ziseră ele, căcĭ așa a voit Dumnezeŭ«.

GEORGE MOROIANU.

IN PIRENEĬ

(urmare) [1]

PIERREFITTE – CAUTERETS. – LAC DE GAUBE

De la Pierrefitte la Cauterets, aproape aceeaşĭ distanţă ca dela Pierrefitte la Luz. Defileul din dreapta aseměnat celuĭ precedent. Aceeaşĭ strimtoare a munţilor cu o şosea admirabilă, cu rîuleţul ce şerpueşte în adîncimea prăpăstioasă.

Urcăm în zig-zaguri coasta munteluĭ şi continuăm drumul sus dealungul rîpiĭ. Sĕlbătĕcimea pare maĭ mare, nu se vĕd nicĭ colibĭ, nicĭ livezĭ, nicĭ ogoare. Deasupra într'un vîrf de munte colţurat, la o vertiginoasă înălţime, o clădire mare cu douĕ etaje. O exploatare de mine de plumb argentifer.

Departe, începe să se vază piscul munteluĭ *Péguère*, care dominează baia Cauterets, valea se strîmteză din ce în ce maĭ mult, suntem la *Limaçon*, o colină cu derămăturĭ de pietre risipite. Drumul se încolăceşte în formă de melc printre grămezĭ de marmoră albă, — monolită de basalt negru, bolovanĭ de granit roşu, şi păturĭ de ardesie cenuşie. Discul soareluĭ este în zenit, şi valurile luĭ potopitoare se revarsă în strîmtoarea văiĭ. Un vînt, purtător de mulcome adierĭ, vine din spre miază-zi. E *Siroco*, care suflă din Algeria, brăzdează Spania şi atinge această curmătură de munte.

* * *

Cauterets este oraş în toată puterea cuvîntuluĭ. N'aşĭ fi bănuit nicĭodată,

[1] A se vedea *Literatură şi Artă Română* anul III, pag. 514.

că în lunca această ascunsă, să se găsească atâta viaţă, atâta comfort şi atâţi oameni adunaţi din cine ştie ce colţuri de lume, veniţi să-şi îngrijască sănătatea.

Băile Cauterets sunt situate aproape la o mie de metri latitudine, la poalele pisculuĭ Péguère şi înconjurate de munţi. Numĕrul locuitorilor stabilĭ e de vre-o 1.700, adăposteşte însă în sesonul de vară peste 20.000 de oaspeţi şi de turişti.

Esplanada este un frumos parc, care se aşterne sub poalele munteluĭ. Toată coasta înclinată este încodrită cu copacĭ umbroşĭ, printre care alee şerpuitoare conduc la un platoŭ cu frumoasă privelişte. Jos în parcul Esplanadeĭ e întîlnirea publicului; muzică, cafenele, restaurante, distracţiĭ şi colonada eternuluĭ bazar. Tot în parc e şi principalul stabiliment de ape termale.

Parcul la ceasul acesta e deşert; pe piaţa Sf. Martin o îngrămădire de oameni, împrejurul uneĭ trupe de spanioli, care îmbrăcaţi în costumul lor naţional, cântă ariĭ spaniole şi dansează un *fandango*, acompaniându-se cu mandoline şi cu castagnete.

Maĭ departe, termele luĭ *Cesar*, numite astfel din cauza uneĭ pretinse visite, pe care le-ar fi făcut-o marele Cesar. Ele sunt toate sulfuroase, silicate-sodice şi isvoresc fierbinţi. Cele maĭ însemnate terme însă sunt cele de la *Raillère*, întrebuinţate pentru organele respiratoare. Sursele sunt abondente, încât s'a putut instala o baie chiar pentru tratamentul animalelor.

* * *

O frumoasă escursiune dela Cauterets este spre *Pont d'Espagne* şi la lacul *de Gaube*.

Dela Raillère în stînga pisculuĭ, *Ardiden*, despărţind *St. Sauveur* de Cauterets; alăturĭ, piscurile *Pénè*, *Nérè*, *Viscoz* şi *Cabaliros*. La dreapta *Pic Péguére* şi *Pic Monné*, despărţite de şiroaiele munţilor, care se întîlnesc şi se împreună în clocote. Ne scufundăm în deset de codru, pe drumurĭ repezĭ.

E un crâng vergin, neumblat; şoimiĭ şi zimbriĭ singurĭ trebue să-şĭ aibă culcuşurile în el, gnomiĭ, zinele şi ielele.

In sfîrşit o rarişte, pădurea înoptată se deschide, luminişul resbate prin desele crângĭ ale brazilor. Povîrnişul face loc drumuluĭ oblu, suntem la *Pont d'Espagne*.

O pajişte minunată; pânza apeĭ de pe ea se resfiră larg pe o lespede albă, apoĭ îngenuche şi smuncindu-se năvălitoare cade într'o adîncă genună, formând o frumoasă cascadă, în care razele soareluĭ nasc curcubee.

Podul de piatră ce leagă malurile gîrleĭ spumegoase, *Pont d'Espagne*.

* * *

Spre *lacul de Gaube* cu piciorul. Drumul este obositor, urcând necontenit peste maluri şi sghiaburĭ. Apoĭ o potecă maĭ lină ce se pierde într'o pădure aramie de brazĭ, şi maĭ maiestoasă şi maĭ misterioasă ca cea dinainte. Vîntul scutură brădetul între stâncĭ; o adiere recoroasă; suntem aproape de lac. Iată creasta uriaşuluĭ *Vignemal*, cel maĭ colosal în galeria piscurilor, îmbrăcată în ghiaţă şi cristal.

Ce înfăţişare grandioasă! Pădurea se deschide şi se arată un lac în creştet de munte. Peisajul extraordinar, cu crestele munţilor albe, scobite în albastrul ceruluĭ; lacul profund albastru ca un vas de safir. Lîngă mal o cruce. E mormîntul uneĭ tinere perechĭ de Englejĭ înecaţi...

* * *

E tărziŭ, razele soareluĭ asfinţesc după munte. Vîrfurile sunt în flăcărĭ, zarea tivită de o vargă sângerată schimbându-se în feţe-feţe. Apoĭ un cearcăn vioriŭ şi umbrele înserăriĭ pecetluesc cerul surit. Maĭ tărziŭ luna, cu lumina eĭ bălaie, aruncă beteala eĭ pe codri şi pe lac.

E un aspect dumnezeesc. Rĕmâiŭ perdută în admiraţia luĭ până la miezul nopţiĭ.

O, noapte sublimă şi fără de seamăn, tu 'mĭ hrăneştĭ atâta închipuirea! Cine n'a priveghiat o noapte în Pireneĭ nu cunoaşte frumuseţea acesteĭ regiunĭ! Ca refren al gînduluĭ meŭ aud vocĭ, care în extaz, întonează dulcea melodie atât de iubită de tot poporul locuitor:

Montagnes des Pyrenées vous êtes mes amours
Cabanes infortunées vous me plaisez toujours
Rien n'est si beau que ma patrie.....

PIERREFITTE — ST. SAVIN — ARGÈLÈS — LOURDES

Din frumoasele înălţimĭ şi din labirintele munţilor, spre şes, spre *Lourdes*, cu trăsura.

Şoseaua, umbrită de arborĭ, de plopĭ şi castanĭ, platanĭ şi salcâmĭ.

* * *

Satul *St. Savin*, ce poartă numele sfîntuluĭ care pustnicise şi murise aicĭ. Uliţă îngustă cu casele vechĭ şi surite de vremurĭ, maĭ nicĭ un om, pretutindenĭ tăcere şi linişte. La o casă ţărănească, ce ne serveşte drept birt, ne adăpostim pe pridvorul umbrit din spre stradă.

In fund decorul bătrâneĭ bisericĭ, care pare mumificată de secolĭ, datînd din era romană.

Zidurile, cojite şi coşcovite de puzderia vremiĭ, turnul cu formă bizară de con, restaurat din noŭ, stilul roman şi gotic, ogive, portice romane, frize şi ornamente arabe. In dosul bisericiĭ, casele pe o ulicioară pietroasă formează un cartier original. Clădirĭ micĭ cu ferestruiele ferecate în druguri patrate, cu zldurile cenuşiĭ, măcinate şi strîmbate de vreme. Vechimea seculară dă satuluĭ o măreţie tristă.

S'aude ritmul cadenţat al apeĭ, ce se varsă într'un basin de piatră, în fântâna din mijlocul pieţiĭ. Femeile pe rînd cufundă nastrapele şi găleţele lor luân-

du-şĭ apă şi plecând liniştite. Copilaşiĭ, doĭ câte doĭ de mână, se duc la şcoală. Obloanele şi porţile caselor sunt închise; pe furiş, cerşesc două babe din poartă în poartă. Fără sgomot serveşte gazda caseĭ pe prispă dejunul, călcând uşurel şi zîmbind blajin. Totul este în armonie cu liniştea satuluĭ; mi se pare că o pace cerească domneşte pe biserică, pe sat şi pe întreaga vale tăcută.

* * *

In toţĭ munţiĭ femeĭ interesante, blânde şi cinstite de felul lor, c'o expresiune de ruşine întipărită pe faţă. Cu toată firea lor robustă, cu trupurile bine legate, aŭ totuşĭ pe chipul lor bronzat un vĕl uşor de melancolie, de morbidezza ce le dă o expresiune de bunătate şi de nesfîrşită resemnaţiune. Portul lor simplu, pare de mironosite. Ele poartă fuste de culoare neagră, largĭ şi căzênd în falduri; corsetul negru, peste care se leagă c'un fişiŭ alb subţirel, şi pe cap o maramă neagră, schimbată la zile marĭ cu originalul »capulet« roşu al Pireneilor.

Gazda mĕ invită să intru în căsuţa eĭ. Bucătăria e curată, vatra jos la pămînt cu învelişul lat al căminuluĭ. O ţĕrancă şade jos pe un scăunel şi rumeneşte puiul la frigare; alta coace clătite subţirele, pentru ca să le întoarcă, le saltă în sus şi le prinde în tigaie. Camera de locuit spaţioasă şi luminoasă; toate lucrurile la locul lor. Un ceasornic mare închis într'un dulap de lemn cioplit şi ornat cu florĭ, moştenit din neam în neam. Un scrin cu sertare încărcat cu felurite sticle, pahare colorate şi alte nimicurĭ. Icoane şi statuete cu chipul Fecioareĭ, atât de slăvită în toate ţinuturile acestea, nu lipsesc nicăirĭ.

Pe pereţĭ staŭ în cuiere atîrnate blide şi cupe; pe o lacră o mulţime de caiere de lână moale şi albă ca zăpada; spălată, curăţită de ţĕrance, care o toarce umblând cu furca în briŭ, ca şi ţĕranca română.

* * *

După dejun, la care n'a lipsit nicĭ *armagnacul*, un fel de ţuică franţuzească, nicĭ păharul mare de cafea neagră, o bĕutură subţire, fără vlagă, bĕută cu predilecţiune de ţĕranĭ, trec să vizitez înainte de plecare şi interiorul bisericiĭ.

Porticul de intrare, în piatră, are acele semne apocaliptice pe fronton, reprezentând apostoliĭ; cele două coloane avênd soclurile şi capitelurile fiecare de formă deosebită, sunt în parte sfărîmate şi ciontite.

Interiorul este basilica largă romană. Cupola înaltă din mijlocul naveĭ, este scobită de fulger, a căruĭ pară o atinsese cândva.

Altarul principal este maĭ spre mijlocul bisericiĭ, tăiat în toate soiurile de marmoră clară, trandafirie sură, gălbuie şi cărămizie,— pestriţă, cu ochiurĭ şi cu ape. Deasupra-ĭ statua Fecioareĭ în mărime naturală, remarcabilă, fiind cioplită dintr'o singură bucată de lemn. Imĭ place expresiunea chipuluĭ eĭ resemnat cu privirea întristată.

Mult mai vrednică de vĕzut este însă o raclă de marmoră din dosul altaruluĭ, în care fusese înmormîntat sfîntul *Savin.* Un sarcofag pompos roman, înălţat cu un baldachin piramidal frumos sculptat. Astăzĭ rĕmăşiţele pămênteştĭ ale sfîntuluĭ aŭ fost transpuse într'alt mormînt spre pădure, pe locul unde pustnicise.

Remarcabile încă douĕ tablouri marĭ, zugrăvite pe lemn şi bine păstrate. Pe ele se arată în diferite compartimente scene din viaţa Sf-luĭ Savin, un nobil cavaler, care trecuse munţiĭ din Spania şi avu aicĭ o întîlnire cu unchiul sĕŭ Balduin de Flandra, iar pe urmă rămase eremit pe locul acesta făcênd minunĭ, vindecând leproşĭ şi altele.

După câteva minute se vede tîrguşorul *Argélès,* cu subprefectura în arondismentul Hautes-Pyrenées. Partea veche a orăşeluluĭ se deosibeşte cu totul de cartierele nouĕ, care compun baia *Argélès-Gazost.* Casele vechĭ aşezate în rînd maĭ spre poala de deal, fac strade drepte. Noul cartier din contră, rĕsfăţat aşternut în luncă până 'n spre gară, compus din cele maĭ frumoase vile, încunjurate de parcurĭ, formează din cauza apelor sulfuroase conduse de la Gazost, o bae bine frecuentată.

In şesul acesta de miază-zi, vegetaţiunea este aproape tropicală, pretutindenĭ prin grădinĭ smochinul înalt cu frunzele-ĭ late umbreşte câte-o bancă, granatierul cu fructele roşiĭ bate la ochĭ de departe, năramzul, tuya, chiparoşiĭ jalnicĭ, măslinul şi alţĭ arborĭ de soiul palmierilor sunt ocoliţĭ de garduri viĭ, înalte şi dese; laur, mirt şi lămîiţă în plină vegetaţiune. Căscioarele la mijloc copleşite de plantele căţărătoare ; glicinele, lianele şi clematitele se urcă în buchete şi ghirlande până pe învĕlişurĭ, iar casa prefectuluĭ este aşa de artistic îmbrăcată în verdeaţă, încât seamănă cu un castel crescut din pămînt.

* * *

Eşind din orăşel, trecem rîul, şi valea Argélès se închide. Ne îndreptăm spre *Lourdes.* Încă un ceas, prin ţară muntoasă, prin şesurĭ mănoase cu fîneţe înflorite.

O recensiune a romanuluĭ *Lourdes* de Zola sădise în mine indignaţiune contra cultuluĭ forţat de la Lourdes care silueşte credinţa liniştită, prin aparițiunĭ şi miracole.

De departe se vede movila din mijlocul oraşuluĭ, pe care se găsesc ruinele unuĭ castel ; fortăreaţa veche, ce-a slujit de multe orĭ spre apărare în luptele contra englejilor.

Lourdes este unul din cele maĭ celebre locurĭ de pelerinaj din zilele noastre. Origina acesteĭ afluenţe de pelerinĭ datează de când o tînără fată de ţĕran *Bernadette Soubirons,* în vîrstă de 14 anĭ, făcu destăinuirĭ că Fecioara Maria în repeţite rînduri i s'ar fi arătat într'o peşteră, recomandându-ĭ să i se ridice pe locul acesta sanctuare şi toţĭ să s'adune pentru mîntuirea lor la rugăciune. Ber-

nadette avu aceste apariţiuni nu mai puţin de optsprezece ori, se retrase apoi într'o mânăstire, unde muri la anul 1880.

In scurt timp începură să se adune curioşi şi pelerini, întâi numai din împrejurime, iar după spusele celor ce se vindecaŭ la apa unui izvor din stânca cu peştera miraculoasă, pelerinii veneaŭ în caravane mari, nu numai din Franţa, dar şi din străinătate. In condiţiunile acestea micul sat nebăgat în seamă a devenit astăzi cunoscut în toată Europa.

Cu toate că numĕră în total numai vre-o 6.000 de locuitori stabili, are o mulţime de otele cu câte trei patru etage şi totuşi nu birue miile şi miile de pelerini.

Câteva edificii pompoase sunt destinate ca spitale pentru adăpostirea bolnavilor, şi în vremea pelerinajelor din August lume din societatea cea mai bună, dame, domnişoare şi cavaleri eleganţi se îngrijesc de soarta acestor nenorociţi, bolnavi şi infirmi, care vin cu credinţa şi cu nădejdea să fie tămăduiţi. O gloată ce se descarcă cu larmă şi cu vaer.

* * *

In cartierele noue, stradele sunt transformate în bazare, o continuă expoziţiune de obiecte de pietate; talismane de lux, icoane şi statuete, cruci şi inimi, mĕtănii şi făclii; — apă sfinţită în butelii, până şi pastile preparate cu această apă pretinsă a avea darul de a nu se descompune şi strica.

Până'n preajma bisericii prăvălie de prăvălie şi baracă lipită de baracă, ca la tîrgul slobod.

In faţa bisericilor, aşezate pe un platoŭ înălţat deasupra stâncei, rezemat de dealul ce formează calvarul, se face un larg *square.*

De sus de la terasa bisericii se lasă de douĕ părţi, larg cercuită, o scară monumentală în formă de potcoavă, coborîtă şi sprijinită pe arcade, până jos în tripla alee sădită cu arbori.

Această parte a oraşului, cu toate clădirile ridicate în gloria Fecioarei, este foarte imposantă. Sus înălţată se ridică basilica albă gingaş zidită în stil gotic, cu turnurile subţiratice înalt săgetate spre cer; o operă de artă a arhitecturei moderne. Ceva mai jos, pe altă terasă treptată se găseşte biserica numită *Chapelle du Rosaire,* o rotondă în stil bizantin cu cupolă joasă. De partea cealaltă a movilei este grota, care dă spre largul cheŭ al rîului Pau.

Este după amiază, un val vecînic de lume treapădă spre biserică şi grotă; cete, cete, bărbaţi femei şi copii încălziţi, cu sudoarea pe faţă, sosesc pe jos din spre gară, cântând în cor. Fiecare grup de pelerini se distinge prin coloarea fundelor saŭ eşarpelor de panglici, ce poartă pe piept.

Este zi escepţională, în cursul dimineţei se săvîrşise o tămăduire... O femee bolnavă, care vreme îndelungată nu mai umblase în picioare, după bae se simţi în putere şi urcase calvarul.

In biserica de sus, precum şi în subsolul eĭ, ce formează o a treia biserică numită criptă, se fac serviciĭ divine. Preoţiĭ aduc laudă luĭ Dumnezeŭ şi prea-curateĭ Fecioare, pentru milostivirea ce-o avuse, făcênd această vindecare.

Mĕ iaŭ după droaia de lume, care urcă scara largă; toţĭ năvălesc la slujbă; eŭ însă mĕ opresc întâĭ în rotonda de jos şi intru în capela *du Rosaire*, care este goală.

Aicĭ privesc de jur împrejurul bisericiĭ. In mijlocul capeleĭ se află pomposul altar, şi jur împrejur pe ocolul rotondeĭ vre-o cincĭsprezece altare formând micĭ loje saŭ micĭ capele deschise rezemate pe zidul împrejmuitor. Se poate numi însă zid ? Zidul nu se maĭ vede de darurile, *ex-voturile* şi inscripţiunile, aduse ca omagie de mulţumire Fecioareĭ, de către ceĭ ce fuseseră vindecaţĭ. Pereţiĭ literalmente bătuţĭ cu inimĭ de aur şi de argint, cu icoane, cu medalioane cuprinzênd tot ce aceştĭ credincioşĭ avuseră maĭ scump; am vĕzut până şi crucĭ ale legiuneĭ de onoare, bandiere şi săbiĭ. Toate aceste obiecte acoper inscripţiunile cu litere de aur, care nu maĭ încap; pereţiĭ, coloane, cornişe şi unghiurĭ sunt semĕnate cu fraze duioase, cu mulţumirĭ de laudă Fecioareĭ. Citesc mereŭ în limbĭ diferite; toate purtând semnăturĭ între care găsesc nume de seamă, precum şi datele şi numele persoanelor tămăduite.

Vezênd atât belşug de recunoştinţă, ĭmĭ daŭ seamă că toată această lume ce dădea adeverinţă de uşurarea saŭ lecuirea suferinţelor eĭ, nu putea să fi fost amăgită, că întru adevĕr a trebuit să se manifesteze prin oarecare grozavă îmbărbătare în credinţă, ameliorărĭ şi repezĭ schimbărĭ în starea psihică saŭ fizică a bolnavilor ce-şĭ căutaŭ aicĭ mîntuirea. Simt că involuntar un misticism mĕ cuprinde, care se face stăpîn pe mine, cu toate că nu sunt influenţată de nimic, de oarece nu se face nicĭ un serviciŭ divin şi abia 3—4 persoane se găsesc risipite în toată biserica. Lacrimĭ ĭmĭ picură din ochĭ şi un fel de evlavie se strecoară în adîncul sufletuluĭ meŭ, de care zadarnic încerc să mĕ dezbăr.

Es din capelă, trec alăturĭ în cripta unde se ţine serviciul divin. Cripta formează subsolul bisericiĭ marĭ; cât ţine de-alungul alcătueşte o frumoasă capelă cu douĕ nave. Misterioasă, luminată prin puţinele geamurĭ, cu sute de făcliĭ şi de candele, ea are un aspect feeric. O lume stă îngenunchiată cu ochiĭ pironiţĭ spre altar, pierdută în rugăciune. Preoţiĭ fac slujbe ca închinăciunea lor să fie primită; coruri de copiĭ, asemenea cheruvimilor şi serafimilor, rĕspund, iar din marea norodului se aude din când în când câte un suspin adînc.

Vecernia e pe sfîrşite, zăvoarele uşilor celor marĭ se deschid, şi porţile desfăcute lasă gloata să plece spre biserica principală unde se face slujba cea mare.

Pornesc şi eŭ după lume, urcăm încă o scară cu un etaj şi intrăm în biserică. Clopotul cu limba de schije chiamă pe credincioşĭ la rugăciune. Interiorul este cât se poate de artistic şi de pompos. Şi aicĭ gem pereţiĭ de darurile bogate; pe sus tiviţĭ cu frize şi cu torsade, ce se pierd în picturile boltelor. Prin geamurile în tablouri zugrăvite, abia răzbesc razele soareluĭ, venind din apus. Această lumină colorată se amestecă cu lumina electrică, aranjată în unghiurĭ, şi se resfiră din frumoasele buchete de florĭ de sticlă, de-alungul cornişelor, jucându-se în reflexe feerice.

Flacările candelelor clipotesc nestatornic, iar şuviţele gălbuĭ din razele făcliilor se preling pe feţele livide, care tresaltă în zîmbete bolnave în acest locaş unde sufletul câştigă credinţă.

La altarul înnălţat cu statua Madoneĭ preoţiĭ slujesc şi tămâiază cu cădelniţele aprinse. De pe balconul orgeĭ se revarsă melodiĭ eterice, strunele plâng cu resunetul lor duios. Cultul sacerdoţilor ridicat la putere. O teocraţie care te face să mijeşti aievea. Uniĭ ochĭ sunt atât de extaticĭ încât se poate zări un zdrob de suflet prin eĭ.

* * *

După ce slujba este terminată, gloata se pune în mişcare şi plecăm spre locul principal, adică la grota miraculoasă ce se află pe partea opusă, jos în stânca pe care este clădită biserica. Uniĭ se daŭ jos pe scara cea mare şi fac ocolul movileĭ, alţiĭ, carĭ coboară chiar de pe mal o scară largă în spirală. După trepte infinite rĕzbim tocmaĭ pe cheŭ în faţa groteĭ şi cabinelor de băĭ.

Grota este o excavaţiune naturală, de vre-o cincĭ metri patraţĭ în suprafaţă, transformată într'un altar şi continuŭ iluminată cu făcliĭ. Imprejurul intrăriĭ, închisă cu zăbrele de fer, tot peretele stâncii este înnalt decorat cu sute de cârjĭ, lăsate aicĭ de ceĭ ce fuseră vindecaţĭ şi nu maĭ avură nevoie de ele.

De o parte a groteĭ, pe o lature de stâncă, este o frumoasă sculptură de valoare reprezentând pe Fecioara Maria, aşa cum Bernadette o descrisese că i se arătase, îmbrăcată în haină albă cu o lată eşarpă albastră. Alăturĭ este amvonul aninat de stâncă, ridicat cu câteva trepte; iar în faţa groteĭ pe cheul larg sunt şire lungĭ de scaune până la parapetul rîuluĭ, bordat cu o bancă de piatră! — O biserică, unică în felul sĕŭ, subt cerul liber.

Obştea întreagă se aşează pe scaune, din grotă resună rugăciunĭ şi coruri, ceĭ ce pot răzbi duc vre-o făclie şi se prostern în faţa altaruluĭ. Când însă preotul se urcă pe amvon, toată lumea se linişteşte.

Cu figură gravă, pĕtruns de datoria ce o are, preotul începe să cuvînteze. Vocea clară, timbrată este puternic sugestivă, când desvoltă cu convingere şi fără multă cheltuială de vorbe, tema rugăciuneĭ. Fără stăruinţa jesuituluĭ, sădeşte în sufletul fiecăruĭ ascultător sĕmînţa credinţeĭ, făcêndu-l să priceapă, că orĭcând şi orĭcum ar fi rugăciunea rostită, — pe drum, la muncă, în scurte cuvinte saŭ cu un singur gînd, — ea va fi ascultată de tatăl ceresc, dacă este făcută cu credinţă. Când preotul întrerupe cuvîntarea, din grotă un cor dulce de vocĭ copilăreştĭ rĕspunde printr'un Ave-Maria; iar când preotul rosteşte rugăciunea de încheere, norodul repetează îngânându-l în miĭ de vocĭ. Iarăşĭ un cor, şi preotul zice rar şi semnificativ: »Fecioară mîntueşte-ne«; toţĭ repetează cuvintele acestea, şi când se ridică sfîntul potir, acest ocean de capete zmerit se pleacă îngenunchiând. Serviciul divin ajunge la apogeŭ când preotul se roagă: »Fecioară vindecă pe robiĭ tĕĭ«. Intreg norodul glăsueşte acest cântec de izbăvire. Cu toţiĭ slăvesc pe cuvioasa Fecioară şi pare că în crispaţia de durere, uniĭ se simt uşuraţĭ, chipurile lor sarbede se însenineză, când daŭ năvală spre apa miraculoasă.

Această apă se zice că izvorîse în peşteră chiar când Bernadette avu apariţiunea Fecioareĭ, care îĭ zisese: »Cel ce va bea şi se va cufunda în apa aceasta se va tămădui«. Izvorul fu captat chiar lîngă grotă, în dosul unuĭ zid, pe care se găseşte un şir de robinete, servind de băut. Zidul se continuează într'o clădire, ce serveşte de baie şi consistă din nouĕ cabine spaţioase, despărţite prin câte o anticameră, în formă de loje, deschisă spre cheŭ, fiind despărţită de perdele groase. Bolnavul, care doreşte să ia baie, este prevenit că rĕmâne rĕspunzĕtor de urmările eventuale. Apa este foarte rece şi bolnavul se cufundă o singură dată în baie, putênd însă să repeteze băile.

Toţĭ ceĭ veniţĭ aicĭ cu sănĕtatea zdruncinată de suferinţĭ fizice saŭ morale se scăldă în această apă, şi chiar ceĭ sănĕtoşĭ nu pleacă fără să guste din această apă limpede şi proaspătă.

Celor tarĭ într'o credinţă, pocăiţĭ şi ispăşiţĭ prin necazurĭ, cuvîntul Mîntuitoruluĭ »credinţa ta te va mîntui«, se adevereşte. Imbărbătaţĭ de voinţa, ultima scînteie de viaţă din sufletul lor are puterea să aprindă în trupul lihnit de slăbiciune, — nu-ĭ minune să vezĭ astfel pe cel leşinat că se simte harnic să urce calvarul, — cel schilod să arunce cârja în care se sprijinea, cel paralisat în trup încercându-se tîrî pe brâncĭ, — mutul căsca gura scoţênd ţipete de bucurie, — orbul începe să crează că zăreşte, — cel tîmpit se luminează la minte şi cel zdrobit la inimă să întrarmează în nouă speranţă. Credinţa zugrăvită pe feţele lor produce aceste minunĭ şi reuşesc să sĕvîrşească minunĭ ca şi bramaniĭ şi fakiriĭ indienĭ.

Mi se pare că mĕ găsesc într'un noŭ Ierusalim, unde se serveşte chintesenţa religieĭ, şi vĕd că omul, în drumul sĕŭ prin această vale a plângerilor, are adeseorĭ nevoie de o îmbărbătare de credinţă.

Orĭcine, avênd prilej să vază atâta devoţiune şi atâta prisos de credinţă, va fi atins în adîncul inimiĭ sale de un ce mistic, nu se va îndura să plece de la acest loc, unde într'adevĕr se petrec minunĭ, fără să guste din izvorul de regenerare, fără să ia un mic talizman sfinţit cu sine. Fie ca să-ĭ vindece sănĕtatea alterată, — să-ĭ lecuiască vrun germene de nemulţumire saŭ de urît, — să-ĭ stârpească vrun verme ce îl roade la conştiinţă, — să-ĭ întoarcă vro dragoste pierdută, — să-ĭ aline vrun chin ascuns de lumea zavistioasă, orĭ să-ĭ acorde grăuntele de fericire, pe care cu toţiĭ îl visăm şi nu ştim de ce fel este.

Am bĕut şi eŭ din apa aceasta miraculoasă şi puind cupa la gură, rugatu-m'am Fecioareĭ să o prefacă în Lethe pentru tot urîtul, care ar fi voit să-mĭ înnegureze viaţa, — precum cerut-am totodată Memnosineĭ, păstrătoareĭ de amintirĭ, şi mameĭ muzelor, să ţină veghe luminată pe toate amintirile frumoase, care mĭ-aŭ înseninat noianul zilelor trecute.

Hautes Pyrenées 1897.

MARIA BAIULESCU.

F. STORCK

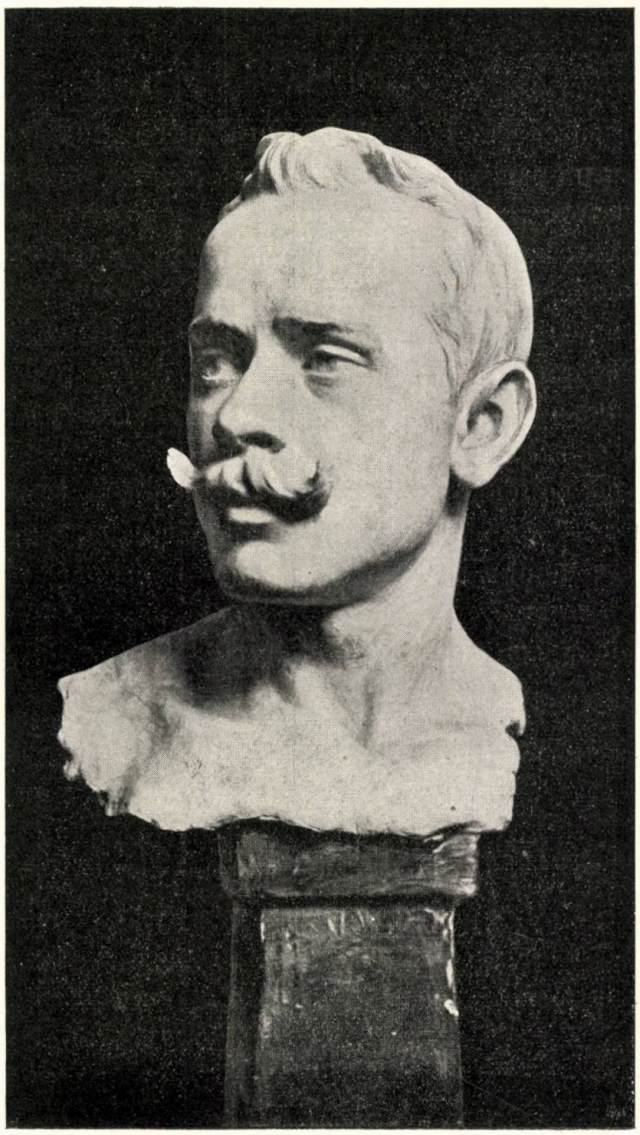

Bustul D-luĭ C.

COCOR

Noĭ te-aşteptăm, cocor pribelnic,
Trĕmis al blândeĭ primăverĭ,
Că iarăşĭ a 'nverzit câmpiea
Cea veştedă până maĭ erĭ.

Inmuguriţĭ îs liliecĭĭ,
Se 'nalţă 'n aer ciocârlĭĭ,
Prin fundul rîpelor se ceartă
Curgênd, pîraele sglobiĭ.

Pe şes pasc oile, alăturĭ
Se sbeguesc plăpînziĭ mieĭ
Şi fetele se 'ntorc din crînguri
Cu sînul plin de ghioceĭ.

Sub focul razelor de soare
Se scaldă vrăbiele 'n drum,
Şi ele ştiŭ că s'a dus iarna,
Că viscol n'o maĭ fi de-acum.

De peste mărĭ etern albastre
Aparĭ în zările-alburiĭ,
Cocor, tu poţĭ da tuturora
Atât de multe bucuriĭ.

ANI FRUMOȘĬ

Când vĕ privesc în nopţĭ senine
Pe tine lună, pe voĭ stele,
Ca 'n vis, prin gînd mi se strecoară
Trecuţiĭ anĭ aĭ vieţeĭ mele.

Mĕ vĕd copil, sglobiŭ şi vesel,
Fugind prin ţarenĭ după florĭ;
Sub bolta codrilor de veacurĭ
Ne rătăceam de-atâtea orĭ.

Pe vale doarme taĭnic lacul
Incunjurat de sălciĭ vechĭ;
La umbra lor, de-a militariĭ,
Păşim, cântând, perechĭ-perechĭ.

La maluri de pîrîŭ, spre seară,
In dulcele miros de-aglicĭ,
Privim pe-oglinda apeĭ limpezĭ
Voiosul joc de rîndunicĭ.

Pe-albastrul înflorit de stele
Rĕsare-al luneĭ palid chip;
Strînșĭ toțĭ 'n drum, numa 'n cămașă
Clădim palate de nisip.

Cât ne jucam! Ajuns acasă
Dormeam ușor cum nicĭ gîndeștĭ
Cu capu 'n brațe la bunica,
Visând la smeiĭ din poveștĭ.

Și azĭ, de maĭ mĕ 'ntorc cu gîndul,
Acele vremurĭ îmĭ apar
Atât de dragĭ! De-aŭ fost vr-odată
Cum așĭ vroi să vină iar!

Ca 'n vis, prin gînd mi se strecoară
Trecuțiĭ anĭ aĭ vieței mele,
Când vĕ privesc în nopțĭ senine
Pe tine lună, pe voĭ stele.

G. Tutoveanu.

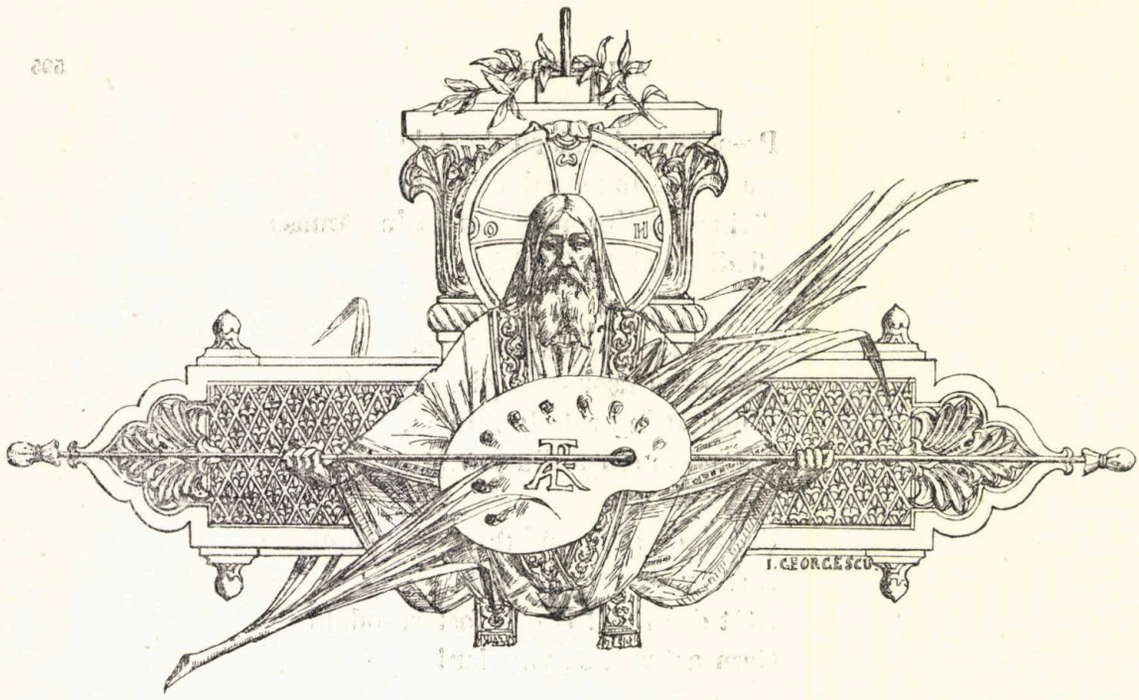

DIVORŢURILE IN ROMÂNIA

De sigur că prin subiectul de faţă voiŭ atinge coarda cea maĭ delicată a relaţiunilor noastre sociale, căcĭ, departe de a putea scrie în această privinţă ceva îmbucurător despre România în comparaţie cu celelalte State, trebue să descoper unele simptome foarte întristătoare.

Nu vreaŭ să fiŭ prea pesimist, însă mĕ voiŭ feri de acel optimism saŭ maĭ bine zis indiferentism, care ne-ar putea prejudicia şi nicĭ de cum folosi. Din datele statistice, ce daŭ maĭ jos, reiese că România ocupă al 3-lea loc între Statele europene cu privire la majoritatea divorţurilor. Intăĭ vine Elveţia, apoĭ Danemarka şi, înfine, ţara noastră. Datele sunt extrase din opul »Bevölkeringslehre şi Bevölkerinsporlitik« de Frei herr von Firko.

La 100.000 căsătoriĭ *existente* (nu căsătoriĭ anuale) veneaŭ în sumă medie următorul numĕr de divorţuriĭ:

STATELE	1871—75	1876—80	1881—85	1886—90
Austria.	—	—	19,4	19,7
Ungaria	—	31,6	30,4	30,5
România	32,7	37,3	52,3	73,1
Italia.	13	11,3	11,3	10,6
Elveţia	—	257,1	225	208
Franţa	27	33,9	75,9	80,6 *)
Englitera cu Wales. .	4,4	6,5	7,4	7
Belgia	19,3	25,5	31,9	43
Ţĕrile-de-Jos	25,3	32	41,2	64,7
Danemarka	158,9	184	—	—

*) Pentru Franţa probabil că cifrele sunt cam exagerate, după cum o mărturiseşte însuşi d. R. Boeckh, profesor universitar în Berlin şi directorul oficiuluĭ statistic. Aceasta ne-o demonstră şi Bertillon în Études démografiques, arătându-ne că la 10.000 căsătoriĭ contractate veneaŭ în Francia, între 1871—79, 75 divorţuriĭ, pe când în România 160 divorţuriĭ (aniĭ 1874—94). De altfel e sigur că în Franţa divorţurile încă cresc din ce în ce.

Din această tabelă se mai poate observa că numĕrul divorțurilor la noi devine tot mai mare, și anume cu mult mai mare decât în raport cu înmulțirea populațiuniĭ și a căsătoriilor.

Spre o convingere mai mare, cred că e bine a da o altă tabelă a luĭ Bertillon, unde numĕrul divorțurilor se arată în raport cu suma căsătoriilor anuale contractate. Astfel la 10.000 căsătoriĭ veneaŭ următorul numĕr de divorțurĭ:

In Anglia	13 (1871—79)	In Ungaria . . .	77 (1871—80)
» Franța	75 (1871—79)	» Italia	30 (1871—80)
» Baden	65 (1874—79)	» Danemarka .	380 (1871—80)
» Württemberg .	84 (1876—78)	» Elveția . . .	478 (1876—80)
» Rusia.	16 (1874—77)	» *România*. . .	*160* (1874—94)
» Austria	10 (1876—88)	» Statele-Unite .	444 (1877—86)

E just că statistica la noi e puțin desvoltată și datele puțin încrezĕtoare, însă sunt suficiente pentru a ne arăta povîrnișul pe care am plecat, căci la noi divorțul nu este decât o obicĭnuință de mult înrădăcinată. Astfel istoricul Sommer ne spune că locuitoriĭ principatelor se divorțaŭ în timpul luĭ atât de ușor încât nu era lucru rar a vedea un bărbat divorțat de 4 femeĭ, care, la rîndu-le, se divorțaseră de 5—6 bărbațĭ, din care cauză Iacob Despotul luase aspre mĕsurĭ contra divorțuluĭ, condamnând chiar la moarte pe culpabilĭ. O asemenea stare de lucrurĭ ne spune Rascher că exista și la Romanĭ pe timpul decadenței și invocând scrierea unuĭ istoric, care singur a vĕzut cum un bărbat își îngropase a 20-a femeie, care, la rîndu-i, fusese al 23-lea bărbat al decedatei. Nu trebue însă să uităm că Romaniĭ eraŭ la sfîrșitul lor, că își trăiră traiul, pe când noi abia putem zice că suntem la început, și dacă acțiunile sunt aceleași, cauzele trebue să fie diferite.

Oricum ar sta lucrul, ușurința de a cere divorțul este la noi așa zicând istorică, care începe să culmineze, căci am ajuns a privi divorțul tot cu atât indiferentism precum privim de multe orĭ căsătoria ca un timp de probă, după cum se va vedea mai jos.

Domnul Krupensky afirmă cu multă siguranță că divorțurile la noi se fac numaĭ după ce viața între soțĭ a devenit insuportabilă. Se înșeală însă amar, și datele ce însuși d-sa le-a emis pentru public ne vor servi spre a-ĭ combate părerea.

Ce însemnează, d. ex., marele numĕr de *retragerĭ* a cererilor de divorț prezentate deja la tribunal, a numeroaselor cererĭ *respinse* de tribunal ca nefundate și a numeroaselor cazurĭ *de împăcărĭ* ce se fac la tribunal între soțĭ? Așa, d. ex., între anĭ 1871—73, s'aŭ prezentat 2.462 cererĭ de divorț, tribunalul a găsit însă ca bazate numaĭ 1.269, așa dar 51 %; 431 saŭ 19 % din totalitate aŭ fost retrase de soțĭ și 302 saŭ 12 % (astăzĭ se urcă acest procent la 16 $^1/_2$ %) respinse de tribunal. Micul numĕr de divorțurĭ admise să demonstre oare în adevĕr că argumentele aduse de reclamanțĭ pentru divorț aŭ fost atât de fundate încât aŭ putut convinge pe judecătorĭ că viața între soțĭ a devenit insuportabilă?

E drept că numĕrul cererilor de divorţ respinse e mai mare în toate ţĕrile în care predomneşte Codul Napoleon ; însă aceasta nu e un argument atât de puternic cu care s'ar putea demonstra că nu uşurinţa, ci viaţa insuportabilă între soţi, după cum afirmă D. Krupensky, sunt cauzele numeroaselor divorţuri. Dacă d-sa ar fi comparat datele obţinute cu alte State, de sigur că ar fi ajuns la altă opiniune. Ce însemnează apoi marele numĕr de divorţuri *în primul an de căsătorie.* Iată ce date găsim în această privinţă în opul luĭ Frei herr von Firko: Intre anii 1871—77, din 1.000 divorţuri şi-aŭ avut locul în primul an de căsătorie în *România 246*, în Saxonia 17, în Baden 25, în Austria 60, în Italia 91, în Elveţia 37, în Franţa 64.

Aşa dar, *România e prima ţară în Europa* în care divorţurile, în primul an, de căsătorie, sunt mai numeroase. *11 %/0 din totalitatea* divorţurilor se fac la noi în primul an de căsătorie, pe când în Berlin abia *ajung la 1 %/0*. Cum rĕmâne cu dispoziţiunea ca soţiĭ să fi trăit un an spre a putea fi divorţaţi în mod legal? Este aceasta o dovadă că viaţa a devenit insuportabilă între soţi, saŭ că căsătoria la mulţi serveşte numai ca un timp de capriciŭ? Căcĭ e imposibil, ca deja în primul an de căsătorie relaţiunile între soţi să se agraveze atât de mult încât divorţul să devină pentru eĭ o condiţiune indispensabilă. Daŭ şi următoarea paralelă. S'aŭ divorţat:

	In România	(1893)	In Berlin
Subt 2 anĭ de căsătorie	99 saŭ **11.4 %/0** . . .		54 saŭ 3.8 %/0 din totalitate.
Dela 2— 5 » »	237 » 27.3 . . .		252 » 18.3 %/0 » »
» 5—10 » »	217 » 24.9 . . .		472 » 34.3 %/0 » »
» 10—15 » »	154 » 17.7 . . .		314 » 22.8 %/0 » »
» 15—20 » »	77 » 8.9 . . .		159 » 11.5 %/0 » »
» 20—25 » »	50 » 5.0 . . .		86 » 6.2 %/0 » »
Peste 25 de la căsătorie	35 » 4 . . .		38 » 2.7 » »
	869 100		1375 100

Dacă am voi să examinăm mai de aproape motivele divorţurilor la noi, n'am ajunge la un rezultat destul de satisfăcĕtor; căcĭ statistica noastră e o imitaţie a celeĭ franceze şi cuprinde aproape toate divorţurile la rubrica: injuriĭ grave — un titlu vast, care nu permite a studia mai de aproape raporturile noastre sociale. Astfel adunând totalitatea divorţurilor de la 1871—1889, vom vedea că ele s'aŭ declarat din următoarele motive:

90 %/0 din injuriĭ grave; 4.4 %/0 adulter din partea bărbatuluĭ (în Berlin 19.%/0), 4.3 %/0 adulter din partea femeeĭ (în Berlin 15.4); 1.2 %/0 condamnarea la muncă silnică a unuĭ soţ şi 0.28 %/0 prin consimţimênt mutual (în Berlin 23.2 %/0); 0.56 %/0 părăsirea domiciliuluĭ conjugal. In statistica germană se mai fac următoarele rubricĭ ca motive: neîndeplinirea dorinţeĭ de soţ, boale incurabile, nebunia, maltratarea şi ofensarea, beţia, sărăcirea bărbatuluĭ încât nu mai poate ţine casă. La noi toate acestea nu există. Ele sunt cuprinse de sigur toate la »injuriĭ grave«. Aceasta e un mare defect şi ar trebui luate unele dispoziţiunĭ de ameliorare. Ar fi

Bibl. Academiei Universitare

d. e., de mare importanţă să ştim maĭ cu seamă la ţară câte divorţurĭ se fac din cauză de beţie, etc. Statistica noastră nu ne spune însă, căcĭ toate cazurile sunt cuprinse în acea vastă rubrică de: »injurĭi grave«.

Maĭ vedem apoĭ că adulterul din partea soţuluĭ e numaĭ $4._4\%$, iar din partea femeeĭ $4._3\%$, pe când în Berlin 19%, respective $15._4\%$, de unde am fi îndreptăţiţĭ a crede că în această privinţă noĭ stăm maĭ bine. Să ne păzim însă de acest optimism. Relaţiunile concrete s'ar pronunţa contra credinţiĭ noastre. Cauza e că o mare parte a divorţurilor din cauză de adulter se înscriŭ la: »injurĭi grave«, care daŭ apoĭ 90% din totalitate.

Maĭ e de remarcat apoĭ alt fapt important, care denotă însă într'un mod trist obiceiurile şi relaţiunile noastre sociale. Acest fapt se referă la divorţurile prin consimţimînt mutual. Permisiunea ce s'a dat soţilor de a se putea divorţa în caz când ambiĭ sunt de acord, fără a maĭ fi siliţĭ a spune la judecătorie motivele, a cauzat multă discuţie în Franţa, zicêndu-se că se va face abuz de aceasta şi divorţurile subt acest titlu vor deveni tot maĭ numeroase, din care pricină în Franţa a fost abolită chiar această concesiune. Noĭ însă nu trebue să ne temem de acest abuz, căcĭ, după cât se vede, căsătoriile desfăcute subt acest titlu abia formează $0._{28}\%$ din totalitatea divorţurilor, pe când în Berlin sunt $23._2\%$. Faptul e foarte curios, căcĭ deosebirea e enormă, şi cu toate acestea nu vĕd decât obiceiul ce-l avem noĭ de a nu ne despărţi niciodată cu bine.

Condiţiunile ce se pun divorţurilor prin consimţimîntul mutual nu sunt de natură a îngreuna divorţurile subt acest titlu în grad aşa de mare. De altfel, soţiĭ nicĭ n'aŭ necesitate a se divorţa prin consimţimînt mutual — pe ascuns ca să zic aşa, căcĭ aŭ eternul şi vastul pretext — injuriile grave, sub care se pot divorţa şi pe faţă tot aşa de bine.

După D. Krupensky veneaŭ la 10.000 căsătoriĭ între aniĭ 1869—78: 104 divorţurĭ, şi între aniĭ 1879—88: 103 divorţurĭ în ţara întreagă. Divorţurile la oraşe sunt maĭ numeroase decât la ţară, fapt ce, de altfel, în toate ţĕrile e acelaş. La 10.000 căsătoriĭ veneaŭ în Paris 322 divorţurĭ (1877—86);

Berlin 533 »
Viena 290 »
Bucureştĭ 963 » (1894), pe când în

ţara întreagă suma medie n'a fost decât de 182 divorţurĭ la 10.000 căsătoriĭ. In anul 1893 numĕrul divorţurilor a fost de 859, dintre care 456 saŭ $52._5\%$ în oraşe şi numaĭ restul de $47._5\%$ la ţară, pe când proporţia de populaţie urbană şi rurală e de $18\,^1/_2.82\%$, ceea ce vine 42—43 divorţurĭ la 10.000 locuitorĭ urbanĭ şi numaĭ 8—9 divorţurĭ la 10.000 locuitorĭ ruralĭ. După cât se vede, deosebirea e enormă, şi putem afirma cu siguranţă că lumea orăşenească e înclinată cu multă predilecţiune spre divorţurĭ. E drept că în timpul din urmă, în urma obstacolelor ce se făceaŭ la căsătorie, ţĕraniĭ nu se maĭ căsătoreaŭ bucuros, ci trăiaŭ în concubinagiŭ, astfel că de divorţurĭ nicĭ nu maĭ putea fi vorba.

E de remarcat apoĭ că toate datele statistice se pronunţă pentru faptul că cererile de divorţ se fac în mĕsură maĭ mare de către femeĭ. Aceasta e expli-

cabil şi faptul e acelaş în toate ţările. Totuşĭ, în România, cererile de divorţ de către femeĭ sunt bătătoare la ochĭ prin numĕrul lor copleşitor. Astfel între 1864—1889 s'aŭ declarat 21.668 divorţurĭ, dintre care 14.600 saŭ $67._2{}^0/_0$ aŭ fost cerute de femeĭ, de unde s'ar putea deduce saŭ că la noĭ bărbaţiĭ sunt maĭ puţin suportabilĭ şi daŭ în continuŭ loc la neînţelegerĭ, saŭ că din contră femeile se grăbesc cu prea mare uşurinţă în a cere divorţul.

După cum s'a amintit, codul Napoleon acţionează în mod eficace la îngreunarea divorţurilor, şi aceasta nu numaĭ în România, ci în toate Statele ce-l posed. In România s'aŭ judecat, d. ex., dela 1864—1894: 27.500 divorţurĭ, şi dintre aceştia numaĭ 15.175 s'aŭ admis de judecătorie ca fundate.

Numaĭ că întrebarea e, dacă divorţurile respinse aŭ avut în adevĕr rezultatul intenţionat de judecătorĭ, adică dacă soţiĭ aŭ trăit şi maĭ departe împreună? Eŭ mĕ îndoiesc, şi cred că, în multe cazurĭ, mĕsurile preventive ale coduluĭ civil formează o diminuare numaĭ pentru statistică; în realitate soţiĭ, deşi divorţul li s'a fost refusat, eĭ nu maĭ trăesc împreună. Şi aceasta va fi cu atât maĭ uşor cu cât soţiĭ nu vor avea copiĭ.

Relativ la copiĭ e de remarcat că cu cât eĭ vor fi în numĕr maĭ mare la soţĭ, cu atât divorţurile vor fi maĭ îngreunate. In România numĕrul soţilor divorţaţĭ fără copiĭ e ca $60\,^0/_0$ (în Berlin $54\,^0/_0$), iar cu copiĭ $40\,^0/_0$ şi anume:

Cu 1 copil $20._6$ (aniĭ 1864—89) în Berlin $18._5{}^0/_0$.
2 » $10._7$
3 » $4._6$
4 » $2._4$
Peste 5 » $1._7$ . . . . . $2._9{}^0/_0$

In privinţa aceasta, România nu oferă nimic extraordinar faţă de celelalte ţĕrĭ.

Ar fi de mare importanţă să avem o statistică a profesiunilor din ţară, ca pe baza eĭ să comparăm profesiunile divorţaţilor spre a putea trage concluziĭ, care profesiunĭ înclină spre divorţurĭ maĭ mult. Dar o asemenea statistică nu posedăm, de oarece statistica noastră, în general, e încă în faşă; totuşĭ datele ce ne staŭ la dispoziţie ne arată că funcţionariĭ se divorţează în numĕr maĭ mare.

Divorţurile influenţează în mod desastros nu numaĭ asupra moralităţiĭ — comoara scumpă a fiecăreĭ naţiunĭ, dar şi asupra populaţiuniĭ—baza fundamentală pentru întărirea fiecăruĭ Stat, şi marele numĕr de divorţurĭ ce se practică la noĭ nu poate decât să îngrijească pe orĭce bun român, care doreşte progresul ţĕriĭ sale, căcĭ numeroasele divorţurĭ demonstră o tristă stare a relaţiunilor noastre sociale şi un maĭ întristător augur pentru viitorul ţĕriĭ, care, subt astfel de condiţiunĭ, de sigur că nu va fi cel profeţit de Bolintineanu.

Ar fi o eroare a crede, că o critică severă a unor obiceiurĭ de la noĭ ar demonstra nepatriotism, din contră credem că numaĭ astfel se poate alunga rĕul ce roade în mod latent la distrugerea bunurilor moravurĭ, moralităţiĭ şi populaţiuniĭ.

Ca mĕsurĭ preventive ar putea servi îngreunarea într'un grad şi maĭ mare

a divorţurilor de către judecătorĭ, căcĭ în România, în cele maĭ multe cazurĭ, n'avem a face cu o viaţă insuportabilă, ci cu o uşurinţă şi rea deprindere a soţilor de a se divorţa.

De mare efect ar fi apoĭ aşezarea de taxe grele pentru ceĭ ce se divorţează, care să varieze după venitul şi averea soţilor, şi după timpul de când datează căsătoria, taxa fiind maĭ urcată la aceĭ care divorţează în primul an de căsătorie saŭ chiar în al 2-lea. Cu astfel de mĕsurĭ preventive bine chibzuite, ne-am asigura maĭ multă moralitate şi bună reputaţiune, adică însuşirile de fond care alcătuesc mîndria uneĭ naţiunĭ.

G. D. Creangă.

Casele Medelniceruluĭ Grigoraș Bălteanu, Tîrgu-Jiŭ

CUM IȚĬ VINE?!..

Cum îți vine moș Crăciune
Să te 'ntorci așa tiptil
Ca să-ți scuturĭ barba albă
Pe o vreme de April?

Printre fulgiĭ de zăpadă
Ce-ĭ presarĭ fără de rost
Rândunele sbor în stoluri
Să-'șĭ găsească adăpost.

Crengile cu ironie
Scutur ghiața din copac,
Prin omĕt verde s'arată
Mugurul de liliac.

Mâine, poimânĭ vin cucoriĭ
Și de te-or găsi în cale
Te iaŭ, moșule, la fugă
Peste deal și peste vale.

Aŭ trecut zilele Docheĭ
Nu ţi-ĭ baba pe la noĭ
Caut-o în altă parte.
Du-te moşule 'napoĭ.

CORNELIA DIN MOLDOVA.

CRONICA

ÎNCERCARE ASUPRA ISTORIEI TÎRGU-JIULUI DE A. ŞTEFULESCU

Crucea de peatră din Tîrgu-Jiŭ
(1779)

Un oraş exemplar, poate cel întăĭ din toată ţara românească, e Tîrgu-Jiul. Pe când în majoritatea capitalelor noastre de districte desbinările politice absorb aproape toată activitatea cetăţenilor şi-ĭ mână la învrăjbirĭ adîncĭ între eĭ, Tîrgu-Jiul, cu toată preocuparea sa politică, a ştiut să-şĭ puie interesele culturale maĭ presus de orĭce, şi oamenĭĭ care s'aŭ perîndat în capul afacerilor locale aŭ dat o atenţie de căpetenie dezvoltărĭĭ oraşuluĭ lor. Maĭ mult, din toate acţiunile lor reese un fel de mîndrie, un amor propriŭ de fiĭ aĭ aceluiaş oraş. Aşa, îĭ vedem adunând pe toţĭ ceĭ ce s'aŭ distins într'o ramură oarecare din concetăţenĭĭ lor, fie oamenĭ politicĭ, fie literaţĭ, fie artiştĭ, şi întrebuinţându-ĭ cu un fel de orgoliŭ la trebuinţele oraşuluĭ lor. Acum în cele din urmă D. Al. Ştefulescu, tot un fiŭ al Tîrgu-Jiuluĭ, a scris, — exemplu rar la noĭ — istoria oraşuluĭ sĕŭ.

Lucrarea e bazată pe documente, cele maĭ multe inedite, pe inscripţiunĭ de pe bisericĭ, crucĭ, pietre funerare şi pe tradiţiĭ verbale. Fiecare veac se oglindeşte pe rînd într'o privire generală scoasă din documentele relative la acel veac, şi toate veacurile înlănţuite astfel alcătuesc evoluţia istorică a oraşuluĭ.

Monografia începe cu descrierea pitorească a Tîrgu-Jiuluĭ, cu enumerarea caselor luĭ vechĭ,— astăzĭ prefăcute cele maĭ multe — şi cu înfrumuseţările aduse de ultimiĭ timpĭ. După aceea autorul, trecêndu-ne pe dinainte origina numeluĭ oraşuluĭ care înseamnă »Tîrgul Apeĭ«, intră în materie începênd istoria Tîrgu-Jiuluĭ din timpurile cele maĭ vechĭ, adică

din veacul XIII. Din timpul Romanilor şi Dacilor nu se ştie nimic positiv asupra oraşuluĭ. In veacul XIII se arată oarecare indiciĭ care pot da, până la un punct, drept de a se formula ipoteza că Basarabă, cel numit de Răşinereni Radu-Negru, trebue să fi plecat de la Tîrgu-Jiuluĭ când a gonit pe Contele Conrad din Vîlcea şi din Sylva Blacorum (1235—1240). Poate tot din Tîrgu-Jiuluĭ va fi plecat şi Mihaĭ Vodă Liteanul (1246—1278), când s'a dus să combată pe năvălitoriĭ Ungurĭ în Haţeg. Cu veacul XIV se arată urme maĭ limpezĭ care determină epoca fixăriĭ oraşuluĭ în hotarele actuale. Intre cele dîntâĭ nume de moşneni, după cum se vede în chrisovul luĭ Radu Şerban (1604), aŭ fost Buzeştiĭ »care aŭ stăpînit Tîrgu-Jiuluĭ cu bună pace până în zilele luĭ Mircea-Vodă Ciobanul (1546—54 şi 1558—59). Dacă veacul XV se poate caracteriza ca veacul în care se fixează limitele Tîrgu-Jiuluĭ, veacul XVI se poate caracteriza ca o epocă de lupte pentru păstrarea moşieĭ oraşuluĭ împresurată de vecinĭ. In secolul XVII locuitoriĭ îşĭ întind moşia prin cumpĕrăturĭ în afară de raza oraşuluĭ şi prind a duce o viaţă maĭ din belşug. In veacul XVIII Tîrgu-Jiuluĭ devine teatrul luptelor dintre Turcĭ şi Austriacĭ, după care (1739) Oltenia se reîncorporează la pămîntul Ţĕriĭ Româneştĭ. Tot în veacul acesta vechile biserică de lemn se clădesc în zidărie, iar şcoalele încep a fi privite maĭ deaproape. In ultimul an al acestuĭ secol Pasvangiiĭ ard oraşul. In sfîrşit, în veacul XIX în Tîrgu-Jiŭ apare eroul Tudor Vladimirescu care găseşte în locul sĕŭ natal elementele necesare ideiĭ luĭ româneştĭ. In privinţa culturiĭ, oraşul face paşĭ siguri şi mariĭ spre progres ; se înalţă aşezăminte publice, se fac pavage, se nemuresc oameniĭ mariĭ aĭ oraşuluĭ, ca Tudor Vladimirescu, în statuĭ, cu un cuvînt Tîrgu-Jiul ia aspectul unuĭ oraş din ce în ce maĭ civilisat.

Iată în rezumat »*Incercarea asupra istorieĭ Tirgu-Jiuluĭ* de D. Al. Ştefulescu. Restrîns în marginele unuĭ interes local maĭ mult ş'a unor documente asemenea locale, D. Ştefulescu a ştiut să dea lucrăriĭ sale însuşirile uneĭ opere de interes maĭ general.

Stilul cu care e scrisă lucrarea e clar şi curgător, pe unele locurĭ cu mult sentiment şi coloare poetică. Iată, spre pildă, descripţiunea Tîrgu-Jiuluĭ care serveşte monografieĭ drept introducere şi din care cititorul îşĭ va face o idee de căldura şi dragostea ce a însufleţit pe autor în scrierea lucrăriĭ luĭ.

»Tîrgu-Jiuluĭ, oraş mic şi plăcut, capitală liniştită a Gorjuluĭ, judeţ de munte, cu posiţiunĭ pitoreştĭ, teatru al multor evenimente istorice, este aşezat în capriţioasa albie a Jiuluĭ, ce odinioară îşĭ resfira pînza valurilor sale pe sub Obrejie. Acest deluşor dinspre Rĕsărit, face a i se vedea din acea parte numaĭ coperişurile caselor, vîrfurile arborilor şi turlele, unele uşurele, altele greoaie, ale bisericilor. Orizontul oraşuluĭ este închis de pretutindenĭ de o coroană măreaţă de dealurĭ şi maĭ în depărtare, în zarea ceruluĭ, de o altă coroană uriaşă de munţĭ, plinĭ când de soare când de ceaţă şi zăpadă, iar spre Nord-Vest pare a fi încins de cursul şerpuitor al Jiuluĭ, ca de un brîŭ argintiŭ sclipitor şi în raze de soare şi în lucire de lună.

Curge Jiul vijelios şi limpede ca toate apele de munte, rostogolindu-se peste bolovaniĭ ruginiţĭ de când lumea pe sub Obrejie, malul sĕŭ stîng de acum 12 secole şi maĭ bine, când pe aicĭ rĕsuna pe lîngă graiul latin şi graiul slavon, influenţiĭ căruia fie etnic, fie cultural, se datoreşte numirea maĭ multor sate, rîurĭ, munţĭ şi chiar a judeţuluĭ nostru.

Poziţie sănĕtoasă şi foarte încântătoare, înconjurată de câmpiĭ bogate în arboriĭ roditoriĭ până la poalele dealurilor, ba încă pe dealurĭ se maĭ resfaţă bĕtrânele şi mănoasele viĭ ale orăşenilor, împodobite şi cu câte un gutuiŭ. Peste dealurĭ privesc plaiurile cu îmbelşugatele păşuni, iar peste plaiurĭ domnesce ochirea de vultur a Carpaţilor, aţintiţĭ la cer din înaltele lor vîrfurĭ ce se întrec înălţându-se către seninul ceruluĭ într'unul din amfiteatrele cele maĭ grandioasc, ce numaĭ natura ştie să creeze. Tîrgu-Jiuluĭ, de pe ambele malurĭ ale bĕtrânuluĭ Jiŭ ce îl desparte aproape în douĕ, închegat însă la loc printr'o minunată verigă — măreţul pod de fier — prin zăvoiul ce-l încoronează spre Apus, prin desele plantaţiunĭ de prin curţile şi grădinile orăşenilor, prin tinerile plantaţiunĭ de castanĭ de pe unele strade, prin care se rĕsboeşte a pururea razele soareluĭ şi se împărtăşeşte dulcea rĕcoare a uneĭ umbre plăcute, pare un cuib de verdeaţă dulce şi moleşitor, a-

dumbrit de dealuri, răcorit de boarea plaiurilor şi apărat prin stîncoasa blană a munţilor de înghe-ţata suflare a crivăţului copilul de vifor şi zăpadă al Uralului. Incântătoarea regiune a dealurilor din apropiere şi a munţilor ce se zăresc ca o continuare naturală nemijlocită a dealurilor, aerul să-nătos şi curat, apa rece şi cristalină a isvoarelor, cursul Jiului ce se încovoaie sburdalnic printre smălţate şi nenumărate insuleţe de anini, fac din oraşul nostru una din localităţile cele mai atrăgă-toare din ţară. Cheiul uriaş de piatră înalt şi lat, ca o şosea, pe malul Jiului, prilejeşte încă una din cele mai plăcute preumblări prin zăvoiu pe lîngă apă până la biserica sf. Nicolae.

Apoi grădina publică, apărată de puternicul cheiu, cu intrarea sa prin cele două scări de piatră, executate cu mult bun gust, cu zăvoiul său secular, cu colosalele sale ronduri, în care florile se îngână într'un răpitor concert de culori, bogată în alee admirabilă de tei, cu miros îmbătător, cu seră minunată şi pepiniere neîntrecute, mulţumesce simţurile.

In timpul verii, ciripitul pasărilor, ce 'şi-au cuiburile aci, alintează pe muritorii ce respiră în preumblările de seară aerul îmbălsămat al florilor şi al teilor.

Mai cu seamă resunetul fermecător al divinei melodii ce întonează privighetoarea, această legendară fată de împărat, ce 'şi cântă numai noaptea taina nenorocită a inimii, a visului de feri-cire, îi trezeşte într'o lume de reverii şi alungă din sufletele lor triste şi amărîte grijile înveninate ale nelipsitelor neajunsuri ale vieţii.

Peste anii şi plutile ce au înfruntat de veacuri vijelia şi trăsnetul, precum şi nemiloasa furie a Jiului, se disting vîrfurile de munţi Sturul şi Osle de unde izvoresce Jiul, mai spre Răsărit Pleşea Runcului care acoperă Arcanu, coroana Şiglăului mare şi Şiglăului mic, apoi Coarnele, Ne-grele, Straja, Kenia, cam puţin lămurit şi Dumitra, catena munţilor Lainici. Apoi se înalţă măreţ Mîndru, Piatra tăiată, Vîrful Şeţii, Mohorul şi puţin cam întunecată Păpuşa, catena munţilor Pa-râng, uriaş ce 'şi scaldă un picior la Apus în Jiu, iar altul la Răsărit în Olt.

Altitudinea oraşului d'asupra nivelului Mării Negre este de 226 metri.

Populaţiunea sa nu trece peste 5.500 locuitori, români curaţi; prea puţini germani, fran-cezi, italieni, zidari, sîrbi, bulgari, brutari, zarzavagii, greci şi ovrei câţi-va. Tipul curat Daco-ro-man s'a păstrat aici prin excelenţă mai bine, decât în ori şi ce altă parte a ţării.

Atât cuprinsul lucrării, cât şi zelul pus în a'l coordona, cât şi stilul ei fac onoare autorului şi-i dau la noi un loc distins între scriitorii de monografii.

A. Costin.

REVISTA REVISTELOR

La nouvelle revue, de la 1 Iulie, în afară de articolul luĭ Gustave Macon, care continuă studiul întreprins deja în numĕrul precedent al acesteĭ reviste, asupra *Ducelui d'Aumale* și al generalului Rebillot, *asupra armateĭ franceze din 1879*, consacră câteva paginĭ, datorite luĭ Angé de Lassus, asupra persoanelor care aŭ locuit cândva *L'hôtel de Lauzun*, abia scăpat de câțĭva partisanĭ aĭ vechiuluĭ Paris de târnăcoapele noilor generațiunĭ. Sub acoperișul acesteĭ clădirĭ se adăpostiră rînd pe rînd figurĭ mărețe, ca ale luĭ Roger Beauvais, Théophile Gautier, Baudelaire, Balzac, etc.

In numĕrul de la 15 Iulie, al acesteĭ reviste, întîlnim un însemnat studiŭ de profesie, *Du livret d'Opéra*, datorit luĭ G. Salvayre.

Autorul încearcă să releveze rolul libretistuluĭ în confecționarea uneĭ bune opere și pentru aceasta expune pe rînd părerile marilor preoțĭ aĭ arteĭ musicale, ca: Scribe, Auber, Meyerbeer, Mozart, Glüch și Wagner. Scoțênd în relief divergența dintre părerea luĭ Mozart, partizanul școaleĭ italiene, pentru care poezia trebue să fie fica ascultătoare a muziciĭ și teoria luĭ Glüch, care recomandă muziciĭ să adaoge poezieĭ ceeace acordul fericit al luminiĭ și umbreĭ, vivacitatea culorilor adaogă unuĭ desen, animând figurile, fără să altereze contururile, Salvayre este de perfect acord cu Glüch, indicând libretistuluĭ modern, ca să favorizeze isvorul de imaginație al muzicantuluĭ.

Si la religion nouvelle est déjà pourvue de pontifes musicaux, elle mérite d'avoir ses prêtres poétiques, este conclusia luĭ Salvayre.

Prințul rus V. Bariatinschy, ca un omagiŭ adus nemuritoruluĭ poet Pușchin, ne presintă în traducere franțuzească câteva din neperitoarele poeziĭ, adevĕrate perle ale genialuluĭ gînditor, pline d'un pesimism dulce și fermecător, care te înalță, te sdrobește fără ca să încercĭ durerĭ.

Léon Séché descrie în trăsăturĭ generale rolul *jansenișților*, grupați în salonul Doamneĭ de Beaumont, care inspiră luĭ Chateaubriand *le génie du christianisme* și arată prinoasele aduse

de Fontanes, Joubert, Pasquier, Molé, Guéneau de Mussy, Chénedollé, Chateaubriand şi Royer Collard pe altarul noeĭ şcolĭ religioase, a căreĭ deviză era : *Dieu et les lois* şi care nu cunoştea o altă pasiune pe lume, decât pe aceea a libertăţiĭ.

Renée d'Ulmès, în câteva paginĭ pline de o caldă poezie, zugrăveşte viaţa nefericiteĭ artiste *Marie Baskhirtseff*, al căruĭ chip gingaş şi vioiŭ va surîde vecĭnic în galeria venerabilă a pictorilor iluştri. Astăzĭ, ea doarme somnul de vecĭ sub cerul posomorît al Parisuluĭ, deşi privirea-ĭ a fost îndreptată totd'auna spre adîncimile albastre ale ceruluĭ primăvăratec de Nisa. In amintirea acesteĭ luminoase şi măreţe figurĭ, Ada Negri făcu una din cele maĭ fermecătoare ode.

Revue de Paris, de la 1 Iulie, poartă în frunte un articol—o parte din memoriile duceluĭ de Choiseul — intitulat *Mon ambassade à Rome*, în care ducele istoriseşte cu multă destoinicie incidentele întrevederilor sale cu Papa Benoit XIV, către care fusese însărcinat cu o misiune diplomatică, ca să stărue pentru numirea unuĭ succesor cardinaluluĭ Valenti, secretar de Stat.

Choiseul combătea cu vehemenţă pe cardinalul Archinto, care era desemnat de Papa ca succesor, şi scena acestuĭ incident e povestită cu mult tact şi fineţe-attacism, după cum îl numeşte Sainte-Beuve.

Papa, ambiţios peste măsură, nu voi de loc să renunţe şi numi pe Cardinalul Archinto, care nu intră în vederile guvernuluĭ francez; — drept paliativ al jicnireĭ raportuluĭ dintre el şi Ludovic XV, Papa consimte ca numirea să fie dusă cardinaluluĭ de însuşĭ ducele Choiseul, aşa încât acesta să-l poată atrage în parte-ĭ printr'un drept la recunoştinţa Cardinaluluĭ.

In *La crise polonaise*, Elchard Esse resumă în câteva paginĭ memoriile prinţuluĭ *Imeretinsschy*, a căror autenticitate a fost de atâtea orĭ contestată.

Aceste memoriĭ cuprind descrierea stăreĭ actuale morale a Polonieĭ, ca consecinţă a dominaţiuneĭ ruse, dar fuseseră trecute în actele secrete ale Statuluĭ rus, după ce însuşĭ ţarul Nicolae II, le adnotase şi consiliul de miniştri le comentase în două procese-verbale. Intr'o bună dimineaţă întreg guvernul rus şi lumea diplomatică se pomeneşte cu ele redate în facsimile într'un jurnal, de către partidul socialist polon, — fapt care a pricinuit o vie sensaţie. Negreşit, singurul lucru bun de făcut era, ca să se conteste autenticitatea lor.

Numĕrul de la 15 Iulie al acesteĭ reviste conţine prima parte a unuĭ studiŭ asupra luĭ *Taine*, autorul *des origines dela France contemporaines*, datorit peneĭ sobre a criticuluĭ eminent Emile Faguet. Autorul întrebuinţează aceeaşĭ metodă de analisă, pe care însuşĭ Taine a întrebuinţat-o în criticele sale, căutând să răspunză la următoarele cestiunĭ : care a fost facultatea predominantă a genialuluĭ scriitor, apoĭ facultăţile accesoriĭ, desvoltarea care a luat-o şi, înfine, care e opera produsă ?

Taine, zice E. Faguet, era prin excelenţă un spirit concis, ferm şi loyal. Deşi crescut într'un timp, când învĕţătura era monopolizată de o retorică lipsită de concisiune, totuşĭ aversiunea luĭ pentru frazele umflate şi bombastice a mers crescênd cu cât maĭ mult o cunoştea. Aceea ce-l caracteriză de copil încă, eraŭ faptele, care se presentaŭ ochilor mulţimeĭ, încălcite, neexplicabile, misterioase şi pe care le diseca, le analisa cu spiritul sĕŭ pătrunzĕtor şi le dedea luminiĭ într'un tot armonic cu legătura dintre cauză şi efect. Ca orĭce spirit mare, ca orĭce puternică individualitate cu conştiinţa clară de propriele sale forţe, *Taine* era de o modestie remarcabilă. Avea oroare de ceĭ care afectaŭ cu o seninătate de conştiinţă uimitoare ideile marĭ, cunoştinţele întinse ale spiritului omenesc. Scepticismul luĭ îl conducea să zică, că nimenĭ nu poate dobîndi decât câteva ideĭ generale asupra faptelor, după îndelungate studiĭ şi aceasta după o muncă laborioasă de anĭ întregĭ. In filozofia sa modestă zicea : *je ne connais pas les limites de l'esprit humain ; je ne connais que celles de mon esprit.*

Filozofia luĭ, aceea a luĭ Locke era netedă, clară şi precisă: nu putem cunoaşte decât prin simţimintele noastre, care singure ne pun în contact cu lumea externă ; creerul nostru nu-ĭ decât un vast laboratoriŭ, în care aceste sensaţiĭ se coordonează unele cu altele şi ne dă ideile. Ideia decĭ, nu-ĭ decât reflectarea lumiĭ exterioare în noĭ înşine. Frumosul, inteligenţa, estetica, strălucitul *le simţim, nu le ştim.*

Puterea spiritului nostru stă în a despica, ca să zicem aşa, noţiunile unele de altele, căpătate printr'un *tot* conglomerat, să le divizăm şi să le sub divizăm.

Dar cu ajutorul acestor operaţiuni noi nu ştim *mai mult*, decât am primit pe calea sensibilităţii de la lumea externă, ci numai ştim *mai bine*.

Apoi cu puterea imaginaţiei noastre, saŭ mai bine zis puterea de verificaţie factice, luăm drept fiinţe, lucruri cu desăvîrşire abstracte.

Cu această putere noi *realizăm* mai întâi, şi apoi *însufleţim* cuvinte.

Aceasta-i puterea noastră de a creea.

In scurt, autorul expune modul de a vedea al lui *Taine*, care nu-i decât positivismul lui Auguste Comte.

O cauză a pesimismului, ce se resimte destul de bine în scrierile sale era puterea lui de a gîndi şi care îl făcea să vadă că trăeşte în mijlocul unei societăţi condusă în ultima analiză de interesele individuale şi meschine a câtor-va.

Din această cauză, de tînĕr încă se alipi cu o nespusă dragoste de Balzac şi Stendhal şi mai târziŭ de Maupassant; întocmai ca şi dînşii era mult mai dispus să augmenteze relele omenirei decât să le scuze. Scrierea lui, în care un amar pesimist rĕsare deplin, e una din tinereţe *Thomas Graindorge*, în care *Taine* se plânge de brutalitatea pasiunilor oamenilor, de cochetăria şi uşurinţa femeilor.

In *Notes sur Angleterre*, autorul sub influenţa unor idei aristocratice examinează starea politică din Anglia şi după o lungă analiză ajunge la logica deducţiune că fericirea unei naţiuni e încredinţată mâinilor claselor diriguitoare; dar şi aci *Taine* îşi păstrează cu tărie concepţia pesimistă despre lume: omul, pentru el, *un gorille féroce et lubrique*, toată civilisaţia şi morala actuală n'a făcut decât să arunce un vĕl subţire şi negru peste pasiunile lui animalice, dar la cel mai mic vînt la prima ciocnire se rupe şi omul rĕmâne tot cel de la început.

El e un complex de aviditate, avariţie, cu o bună doză de nebunie, datorită şubrediţăţii inteligenţii lui mereŭ isbită şi frămîntată de pasiuni şi instincte, fapt care a născut în creerul lui imaginaţia, halucinaţia, visările, surorile bune ale nebuniei propriŭ zise. De acest om *Taine* se îngrozeşte.

Până la dînsul — într'o altă ordine de idei trecând — critica nu era întrebuinţată în istorie decât spre a colori şi mai bine tablourile istorice; el, din contră, invidiează procedeul: bunioară, face portretul Doamnei de Sévigné, spre a zugrăvi secolul al XVII. Pleacă de la ideia că literatura este expresiunea societăţii, al căreĭ produs e. Un scriitor mare e produsul secolului în care trăeşte, al raseĭ căreia aparţine, al cauzelor şi ideilor societăţii în care se desvoltă, deci *rasa, mediul şi momentul* trebuesc considerate într'o justă critică.

Autorul ne promite să continue studiul sĕŭ, prezentându-ne în numĕrul viitor pe *Taine* ca istoric.

I. I. Jusserand scoate de sub praful veacurilor splendoarea oraşului Sabbioneta, sediul familiei *Gonzague*, a căreĭ origină se pierde în noaptea vremilor, înrudindu-se cu împĕratul Lothar.

Vespasian de Gonzague, ultimul descendent al acesteĭ familiĭ, ocupă un loc plin de lumină în cadrul secolului al XVI, acel secol nenorocit pentru Italia, care vedea cu inima strînsă de durere cum sfintele eĭ libertăţi se înghenuche rînd pe rînd de Francezi şi Spanioli. Singură Sabbioneta, datorită isteţimiĭ mîndruluĭ eĭ căpitan *Vespasian de Gonzague*, putea să scrie pe zidurile eĭ, nespusul de dulce cuvînt: *Libertate*.

Michel Corday, în *la génèse de l'exposition*, ne prezintă un măreţ tabloŭ al expoziţieĭ, vastul muzĕŭ al ştiinţeĭ şi muncii omeneşti, pe care îl alipeşte cu o deosebită măestrie lîngă tabloul ce ne reprezintă Parisul, ţara luxuluĭ şi a plăceriĭ şi declară că Expoziţieĭ nu-i lipseşte decât viaţa proprie a oraşuluĭ mamă, pentru ca să-i fie asemenea întru toate. Povesteşte în cele mai micĭ amĕnunţimĭ fazele de preparaţiune, de punere pe cale a expoziţieĭ, precum şi piedicile ce s'aŭ ivit în drumul eĭ, care odată înlăturate o făcură să fie înconjurată de o mai mare splendoare.

Grande revue, din Iulie, conţine un articol intitulat, *vices de l'enseignement public*, dato

rit luĭ E. Duclaux, prin care se încearcă să dea o soluţiune *în genere* mersuluĭ învĕţămêntuluĭ public. După ce analizează cu o vĕdită competinţă şi destoinicie relele învĕţămêntuluĭ, găseşte că sursa tutulor acestor rele se găseşte în lipsa de libertate a studiilor, decĭ, ca urmare logică Duclaux cere o libertate desăvîrşită întru ceeace priveşte îndrumarea elevilor în studiile spre care îĭ mână aptitudinile lor, fapt care trebue să se constate printr'un certificat al profesorilor care ĭ-aŭ călăuzit. Se impune crearea unuĭ examen eliminatoriŭ asupra materiilor pe care elevul şi le-a ales la intrarea în universitate şi redarea autorităţiĭ profesoruluĭ şi institutoruluĭ, autoritate pe care o avuseseră înainte de fundarea juriuluĭ.

Un articol de câteva paginĭ, dar cu o deosebită importanţă pentru Românĭ, e acela al luĭ Alfred Berl, *le mouvement sioniste,* în care autorul analizează cauzele progresuluĭ acesteĭ mişcărĭ, menită într'o zi să aducă o revoluţie adîncă în mersul politic al îmbătrâniteĭ Europĭ. După ce în câteva rînduri expune programul acesteĭ propagande, apoĭ în alte câteva ne expune un scurt, dar interesant istoric: către 1850 această mişcare avea ca primă ţintă reconstituirea unuĭ stat izraelit în celebra Palestină, ideal predicat cu multă vervă şi căldură de către unicul eĭ adept, germanul (!) Moise Hessa, care şi publică asupra acesteĭ cestiunĭ o carte rĕmasă însă fără de nicĭ un rĕsunet. In general, în toate Statele Europiĭ izraeliţiĭ, atuncĭ ca şi azĭ, se asimilaseră cu întregul populaţiunilor în mijlocul cărora trăiaŭ, rĕmânênd independenţĭ întru ce priveşte cultul lor religios. Prin excepţie de la această stare generală, în România şi Rusia această asimilare pe vremurĭ era aproape egală cu zero, şi azĭ de abea se resimte întru câtva. Această resistenţă tacită dădu loc în cele duoĕ state, şi maĭ ales în Rusia, unor puternice persecuţiunĭ. După moartea luĭ Alexandru II antisemitismul deveni idee de guvernămînt, stare inaugurată de Pobedonosef, procuratorul Sfîntuluĭ Sinod şi Ignatief, cunoscutul panslavist. Starea aceasta de lucrurĭ făcu să se ridice glasul izraeliţilor prin vocea doctoruluĭ Pinsker, care, reluând ideile luĭ Moise Hessa, consilia emigrarea în masă în Palestina. Emigrările fură însă foarte modeste până la 1892, când faimosul baron de Hirsch începu să transplanteze pe conaţionaliĭ luĭ în America de Sud, combătênd ideia înfiinţăriĭ unuĭ stat izraelit în Iudeea. Opera luĭ Hirsch nu izbuti întru nimic, fiindcă nicĭ o ideie, nicĭ o legătură nu-ĭ mâna către Argentina. Tot Palestina rĕmase înscrisă în inima rĕzleţiţilor izraeliţĭ. Apostolul, care le predica din noŭ cu maĭ multă tărie însă, decât toţĭ predecesoril luĭ, a fost Theodor Herzel. Cu el se uni şi Max Nordau, care prin vivacitatea şi agerimea spirituluĭ sĕŭ dădu o puternică dezvoltare ideeĭ propagate de Herzel.

In rezumat decĭ, sionizmul, după Berl, nu-ĭ decât produsul antisemitizmuluĭ rus, care la rîndul sĕŭ produse mişcările identice din Germania, Austria şi Franţa. Totuşĭ, el îşĭ exprimă îndoiala, că această emigrare ar fi adevĕrata soluţiune a cestiuneĭ judaice.

Camille Mauclair, într'un articol intitulat *l'anémie républicaine,* examinează starea tristă de lucrurĭ ce domneşte actualmente în Franţa. Vigurosul scriitor, cu vorbele luĭ bărbăteştĭ, tae în carne vie, fără ca să cruţe pe cineva. Se ridică cu tărie în contra *castelor*, pe care le crede un flagel în contra egalităţiĭ sociale şi morale dintr'un Stat.

Revue des deux mondes, din Iulie, începe cu un articol de actualitate, asupra vieţiĭ luĭ *Bismarck*, articol datorit luĭ Charles Benoist. Autorul ne redă pe *Bismarck*, ca pe o incarnaţiune a celuĭ maĭ desăvîrşit machiavelism. Imparte activitatea luĭ în patru perioade: suferindă, militantă, triumfătoare şi acto de agonie.

Paul Leroy-Beaulieu cere, într'un articol de câteva paginĭ, întemeindu-se pe date economice importante, construirea unuĭ *drum de fer trans-saharian*, pe care îl crede un instrument strategic indispensabil puteriĭ coloniale franceze în Africa.

Jules Breton trece din noŭ în revistă pe toţĭ mariĭ artiştĭ pictorĭ din secolul nostru, reamintind criticile ce s'aŭ dat lumiĭ până în prezent, sfărîmând unele ideĭ greşite şi formulând judecăţĭ noŭĕ.

Ferdinand Brunetière readuce pe tapet cestiunea bacalaureatuluĭ, făcênd analiza raportuluĭ luĭ Poszi. El reia argumentele dezvoltate în alte numere cu un deosebit talent şi se uneşte cu părerea luĭ Duclaux în ceeace priveşte libertatea absolută a învĕţămêntuluĭ.

Revue des revues, de la 1 Iulie, subt îndemânateca pană a luĭ Georges Pellissier ne prezintă, în *le prêtre dans le roman français moderne*, psicologia preotuluĭ, servindu-se în cercetările sale de luminile celor maĭ marĭ scriitorĭ francezĭ. După Pellissier, ipocrisia şi dispreţul pentru femeĭ e nota dominantă în caracterul vieţiĭ eclesiastice.

Comtesse de Magallon, ghicind influenţa pe care câteva naturĭ femenine aŭ exercitat asupra spirituluĭ şi inimeĭ mareluĭ romanţier Alfons Daudet, ne zugrăveşte în culorĭ viĭ şi armonioase chipul femeeĭ mişcate de durerĭ, bucuriĭ, ură, iubire, slăbiciune, gingăşie şi victorie, aşa cum răsare din operile luĭ. Intreg articolul e un omagiŭ scump adus luĭ Daudet, apostolul căminuluĭ casnic, aceluia care ştiu să păzească şi să afirme în operile luĭ respectul femeeĭ.

In numĕrul de la 15 Iulie al acesteĭ reviste, Camille Flamarion în *l'inconnu* se încearcă să dovedească existenţa unuĭ *ce*, a uneĭ puterĭ care scapă simţurilor noastre şi decĭ şi inteligenţeĭ, pe care, însă, ne-o relevează numeroase observaţiunĭ ce nu permit nicĭ o umbră de îndoială. Lăsând fenomenele telepatice, prin care de multe orĭ persoane, graţie acesteĭ necunoscute puterĭ, aŭ simţit cu deplină convingere, că în cutare clipă o persoană cunoscută îşĭ dă sfîrşitul obştesc, autorul schiţează o altă problemă cu mult maĭ enigmatică: dacă ceĭ morţĭ maĭ exercită vre-o influenţă, graţie acestuĭ *ce* necunoscut, asupra celor ce odinioară aŭ fost în jurul lor? Cu alte vorbe, moartea este ea un sfîrşit saŭ numaĭ o simplă transformare?

După ce citează câteva zecimĭ de exemple, autorul admite că, cu toată exageraţia pe care o recunoaşte în toate aceste exemple, totuşĭ trebue să existe acest *ce*, care deşi neexplicabil ca autosugestiune, te pune pe gînduri o clipă.

Un articol archeologic, datorit D-luĭ Dante Vaglieri, ne presintă în toată splendoarea luĭ museul roman de la Thermes, al luĭ Diocleţian.

Fernand Herbert, profesor la şcoala de înalte studiĭ coloniale, la întrebarea ce îşĭ pune de trebue învĕţată limba germană saŭ cea engleză, răspunde că faptul alegeriĭ trebue lăsat bunuluĭ plac al copiluluĭ. Critică cu asprime cuvîntul de ordine în educaţia modernă, care propovĕdueşte, că orĭce copil trebue să cunoască cel puţin duoĕ limbĭ, subt cuvînt că de cele maĭ multe orĭ copiiĭ în aceste cazurĭ nu cunosc pe nicĭ una bine.

Tot acest numĕr maĭ cuprinde revista ultimelor noutăţĭ literare franceze. Melchior de Vogüe a publicat o satiră întreagă a parlamentarizmuluĭ modern, subt titlul de *Les morts qui parlent*. Pe lîngă acest roman politic al luĭ Vogüe, a apărut cu aceleaşĭ fericite aptitudinĭ literare înrîurit, un roman datorit luĭ Jean Rameau, intitulat *La montagne d'or*, în care autorul făcênd apoteoza egoizmuluĭ, a lipseĭ de entuziasm şi porniri nobile, glorificarea tiranilor, caută într'un mod negativ să le satiriseze.

Georges Ohnet, care odinioară îşĭ vĕzuse numele tipărit pe nenumĕratele ediţiunĭ ale luĭ *Maître de Forges* şi *Serge Panine*, azĭ se apropie de apus, în urma loviturilor directe şi agere datorite celebruluĭ critic Lemaître. El publică un roman, *Au fond du gouffre*, avênd ca temă o eroare judiciară; roman, care nu e întru nimic inferior celor ce l-aŭ precedat. Dar steaua a apus Octave Mirbeau maĭ adaugă o foaie de laur la coroana luĭ de mare prozator francez prin noul sĕŭ volum *Jardin des supplices*.

Deutsche Rundschau, din Iulie, prin sobra pană a criticuluĭ Fr. Curtius, trecênd în revistă *La poésie et la politique en Alsace*, constată că alsacienĭ, după tractatul de la Frankfort, aŭ devenit animaţĭ de aceleaşĭ aspiraţiunĭ ca şi germanĭ. Studiind sufletul poporuluĭ în literatură, nu în politică, autorul trage o conclusie favorabilă teziĭ luĭ, că fusiunea între populaţiunea cucerită şi cuceritoare e definitivă. Explicaţia ar fi că poeţiĭ tăceaŭ pentru că: *la tristesse des âmes s'accuse par le silence*.

Deutsche Revue, din Iulie, cuprinde un substanţial articol al luĭ Eugène Muntz asupra *arteĭ vechĭ şi arteĭ nouĕ*. Caracterizează tendinţele actuale, care se liberează de marile legĭ estetice şi care lucrează la resturnarea edificiuluĭ ridicat prin sforţărĭ comune de şcolĭ, pentru ca să ne reîntoarcă la barbarie. Muntz constată pe de altă parte că aceste tendinţe nu sunt împărtăşite nicĭ de marea masă a artiştilor, nicĭ de majoritatea societăţilor culte. Se află un curent de admiraţie şi

aprecieri exaltate către arta greacă şi de asemenea către Renaştere şi arta secolului XVIII, cunoaşterea capo-d'operilor clasice pătrund din ce în ce mai adînc în public. Autorul nu este din aceĭ care despreţuesc producţiile artistice ale secolului XIX, ceeace îl importă e că moderniĭ nu trebue să rupă brusc cu tradiţiunile fundamentale ale doctrinelor, a căror afirmare a costat munca atâtor secole.

Primesc din inimă o moştenire în care e mai mult activ decât pasiv şi nu voiŭ uita, fără a pierde din vedere exigenţele arteĭ noŭe, respectul ce îl datorim arteĭ vechĭ, e concluzia articolului luĭ **Muntz.**

Z.

IV, 10, 1899

Mihail Eminescu

A se vedea pag. 546.

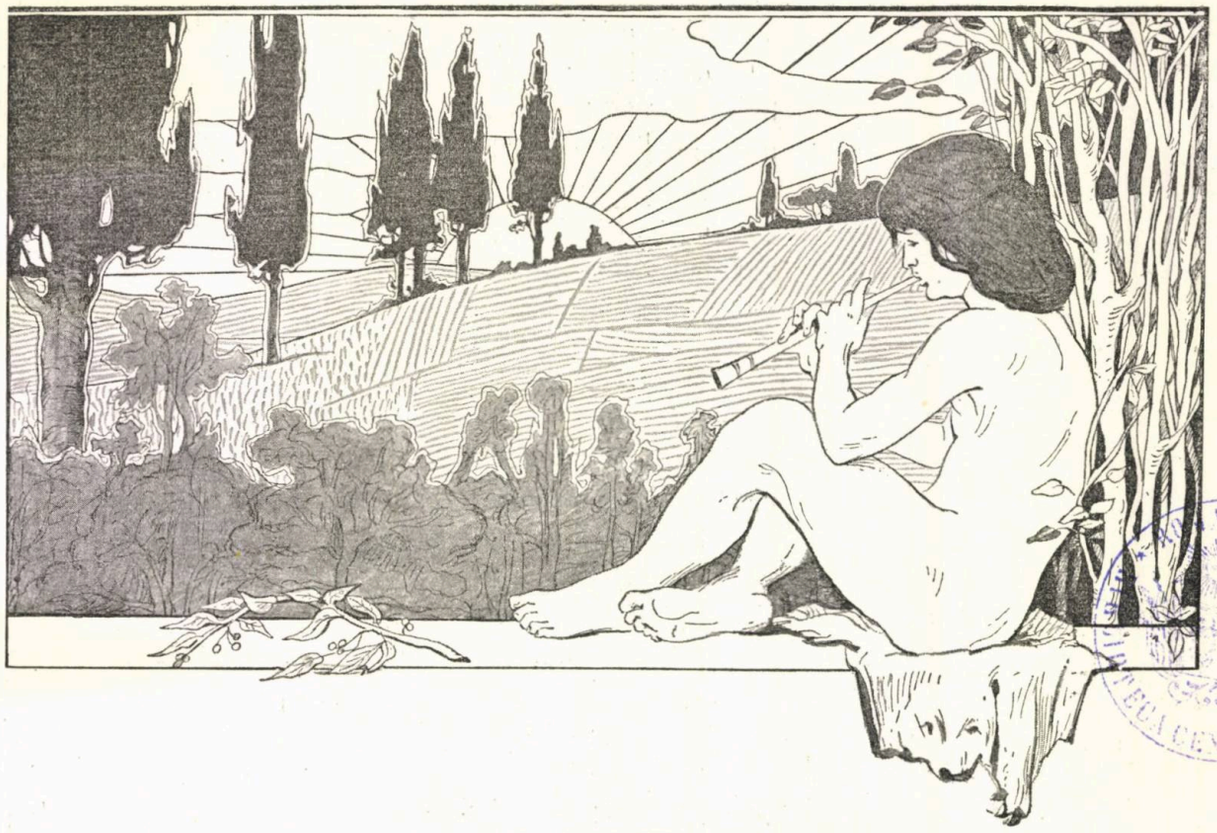

SENTINELA

Dimineaţă.
Frig şi ceaţă.
Toată noaptea a plouat,
podurile s'aŭ luat;
iar în şanţ,
păzind la post
singur sentinelă-a fost
un Dorobanţ.

. . . . . .

Noaptea-ĭ cruntă
Şi mĕruntă
curge ploaia. Nimenĭ nu-ĭ!
Unde-ĭ Regimentul luĭ?!..
Calea-ĭ ruptă:
Gropĭ şi tină
şi de morţĭ câmpia-ĭ plină,
Dupe luptă.

Nu-ĭ e frică
de nimică:
lîngă pept îşĭ ţine arma,
un foc doar şi dă alarma!..
Dormĭ vitează
oaste, dând
viŭ sbor viselor, pe când
el veghiază!..

Dar de-odată
i s'arată,
par'că-un licărit de stea,
ce străbate pîcla grea,
luminând
pămîntul ud
şi'apoĭ glasurĭ se aud
murmurând.

Ca să vază
el s'aşază
pe-un urcuş. Cine e? Cine?,
căcĭ acum spre dînsul vine,
clipind, focul;
iar prin ploae
ceva negru se 'ncovoae
în tot locul.

Puşca 'şĭ pleacă
şi din teacă
baioneta 'n ţeavă prinde,
ia la ochiŭ!.... degetu 'ntinde..
— astă vină
aibă el —
şi 'n fantasticul inel
de lumină

Ţinta 'şĭ pune;
când — minune —
ea, ca smulsă, piere 'n noapte,
dar un sgomot surd de şoapte,
paşĭ greoĭ
vin din şanţul
unde sare Dorobanţul.
Prin noroĭ

El grăbește
și 'ntîlnește,
dupe-un cot, stând rezemate
două namile 'mbrăcate
cu mantale
de soldați.
Cine sunteți?!.... ce căutați
noaptea 'n cale?...

Vorbe dese,
ne'nțelese,
cu glas tremurat suspină
și-și bat peptul și se 'nchină:
că-s Cazaci
și c'au perdut
drumul ce-aveau de făcut
cu niște saci!

Și că-i frate
în dreptate
tot Românul cu Cazacul!...
Lasă-apoi din spate sacul,
ia amnarul,
fiecare,
și-și aprind c'o scăpărare
felinarul.

Despre arme,
iadu-i sfarme
dacă au....—martură-i Maica
Domnului... — decât nagaica,
bat-o bruma!
Iar Românul
înțelese că-i stăpînul
lor de-acuma —

Deci frumos
Muscalii jos
s'așezară la tutun.
Dând din mâni ei rîd și spun
Și-i privea
Cel căciular
mai mirat, căci tot mai rar
îi pricepea.

Și-ĭ ascultă
vreme multă
el, în puşcă rezemat;
eĭ, cu vĕzu 'nflăcărat,
povesteaŭ,
mereŭ rîzênd,
și cinstindu-se pe rînd,
plosca 'şĭ goleaŭ.

Iat' atuncĭ,
ciudate muncĭ
rĕscolindu-ĭ, prind Cazacĭĭ
numaĭ a 'şĭ deschide sacĭĭ,
cu mîndrie,
să-ĭ arate
lucrurĭ de la morţĭ furate,
din câmpie.

Fac din pradă
o grămadă
și-o 'mpart de-opotrivă 'n treĭ
una el și douĕ eĭ;
dar feciorul
umflă peptul
și'n grămadă dă de-adreptul
cu piciorul.

„Ciocli! cânĭ!
Scirboşĭ păgânĭ!
Să vĕ 'mpart eŭ capu 'n douĕ!
Nu vĕ e nimic sfînt vouĕ!?...
Cu spurcaţĭ
tâlharĭ ca voĭ
nu legăm frăţie noĭ.
Haid' plecaţĭ!«

Și jos mâna!
Căcĭ bĕtrâna
la necaz dă foc din gură!...
iar vĕzênd că nu se 'ndură
să se ducă,
ia'n cătare
și 'ntr'o clipă pier în zare
ca nălucă.

. . . . . .

Dimineaţă.
Frig şi ceaţă.
Toată noaptea a plouat,
podurile s'aŭ luat,
dar în şanţ,
păzind, la post
singur sentinelă-a fost
un Dorobanţ!

D. C. Ollănescu.

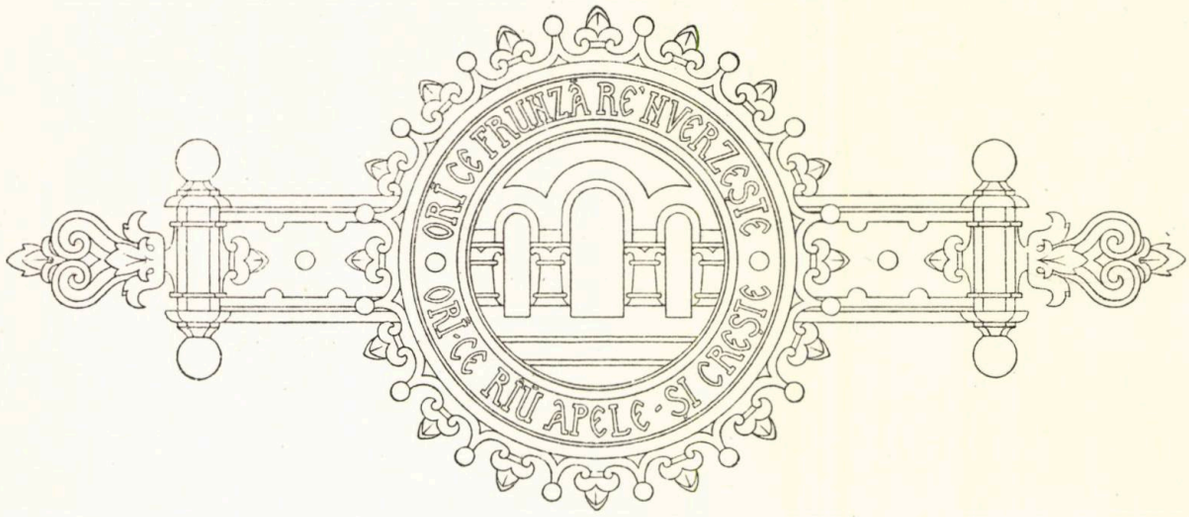

MIŞCAREA LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ CONTIMPORANĂ
ÎN ROMÂNIA

Poporul român s'a renăscut în veacul al XIX-lea. Tot timpul evuluĭ mediŭ, înconjurat de rase deosebite, el n'a putut să aibă altă istorie decât aceea a uneĭ lupte neîntrerupte contra năvălitorilor puternicĭ. A'şĭ apăra independenţa sa şi a'şĭ menţine naţionalitatea, iată care fu ţinta poporuluĭ român timp de maĭ bine de şeapte veacurĭ. In veacul al XVIII-lea România avu a suferi dominaţiunea fanariotă: perioada cea maĭ umilitoare a istorieĭ sale.

Dar din abaterea morală la care Românul fusese redus, încolţiră germenĭ de viitor, şi, asemenea seveĭ care trăeşte, cu toate gerurile aspre ale erneĭ, acest popor dădu dovadă că viaţa sa nu fusese stinsă. Subt avîntul de independenţă şi de libertate, el recăpătă, ca prin farmec, tinereţea. Atuncĭ s'arătară cele dintăĭ licăririĭ ale renaşteriĭ noastre intelectuale: Şincaĭ, Văcărescu şi maĭ tărziŭ Eliade şi Asachi, Alecsandri şi Bolintineanu, fură ca nişte buciumătorĭ care înflăcărară, în primele treĭ sferturĭ ale veaculuĭ, tineretul de un entuziasm sfînt şi-l duseră către regeneraţia noastră naţională.

Mişcarea intelectuală de la începutul acestuĭ veac s'a desvoltat din ce în ce maĭ mult în România în ceĭ din urmă 25 de anĭ.

Articolul de faţă a apărut în revista francesă *L'Humanité nouvelle*, din 10 Noemvrie c., st. n., sub semnătura N. Petraşcu. El fiind o privire sintetică asupra mişcăriĭ noastre literare şi artistice contimporane, am crezut de cuviinţă a-l reproduce în coloanele acesteĭ reviste.

Nota Redacţiuneĭ *Literatură şi Artă Română.*

In domeniul istorieĭ, această bază a conştiinţeĭ naţionale, colecţiunile de documente se înmulţiră pe fiecare zi. Dupe pilda dată de Kogălniceanu, care publică cel dintăĭ marile noastre *Cronice*, Academia Română imprimă monumentala colecţie *Hurmuzachi: Documente privitoare la istoria Românilor* (15 volume, 1880—95), şi, subt îngrijirea D-lor Sturdza şi Ghenadie: *Acte şi documente privitoare la istoria Renaşteriĭ Românieĭ* (10 volume, 1892—97). Codrescu dă la lumină *Uricarul*;—Episcopul Melchisedec *Cronica Huşilor* şi *Cronica Romanuluĭ*;—Papadopol Kalimach, Răşcanu şi alţiĭ, lucrăriĭ critice şi numeroase monografiĭ asupra oraşelor noastre istorice. România va putea avea, prin urmare, în curînd, pe aceste date, o reconstrucţiune sintetică a trecutuluĭ sĕŭ.

Deja câteva încercăriĭ vrednice de atenţie aŭ început să apară. Astfel: *Istoria critică a Românilor*, de D. Haşdĕŭ, — cel maĭ mare nume printre învĕţaţiĭ noştri contimporanĭ,—încercare din nenorocire întreruptă, în care autorul inaugurează la noĭ studiul istorieĭ prin critica isvoarelor şi documentelor, şi atinge, dacă nu poate totdeauna să deslege, o mulţime de întrebăriĭ obscure privitoare la origina Românilor;—*Istoria Românilor din Dacia Traiană*, de d. A. Xenopol (6 volume, 1892), operă de înnaltă erudiţiune documentară; — *Istoria Românilor subt Mihaĭ Viteazul*, de N. Bălcescu (1887), scrisă într'un stil foarte ridicat şi cu multă căldură patriotică;—*Istoria Românilor*, de D. V. A. Urechiă (8 vol. 1895);—Savantele studiĭ şi schiţe: *Dacia înainte de Traian, Petru Cercel, Doamna Stanca*, de D. Grigore Tocilescu;—şi recentele lucrăriĭ foarte documentate ale D-lor Onciul şi Bogdan: *Radu, Dragoş, Bogdan*,—*Diploma bêrlădeană*,—şi cele ale D-lor Th. Văcărescu, R. Rosetti, N. Iorga, Ionescu-Gion, Densuşianu.

In Archeologie şi Epigrafie, A. Odobescu, — cu *Istoria* sa *de archeologie* (2 vol.) şi frumoasa şi marea sa lucrare *Tezaurul de la Petroasa* (1886), — cât şi D. Gr. Tocilescu, — cu numeroasele articole publicate în *Revista pentru istorie* şi interesantul sĕŭ *Monumentul de la Adam-Clissi* (1897), anticul *Tropaeum Trajani*,—sunt ceĭ dintăĭ representanţiĭ. D. Enăceanu cu *Iconografia* bisericiĭ ortodoxe române, — Kogălniceanu cu colecţia sa de *Picturi religioase*, — Sever Mureşeanu, cu *Iconologia creştină*, aŭ contribuit a limpezi acest domeniŭ de cunoştinţiĭ.

Numismatica, aceasta a doua ajutătoare a istorieĭ, datoreşte cercetările eĭ D-lor D. Sturdza şi M. Şuţu.

In ceeace priveşte limba română, mişcarea pe care o semnalăm a fost poate maĭ pronunţată încă. Astfel trebue să înregistrăm ca o ultimă lucrare a direcţiuniĭ etimologice a Românilor din Transilvania (Samuel Micu (Klain) şi Şincaĭ): *Dicţionarul şi glosarul limbeĭ române*, (2 marĭ volume 1871 — 76), de Treb. Aug. Laurian şi Maxim, împins la hiperlatinism. Ca urmare a direcţiuniĭ fonetice, preconizată de Văcărescu şi Golescu, — direcţie care a repurtat victoria contra Etimologismuluĭ, — vom cita: *Dicţionarul de Etimologie Daco-Română* (1870), de A. Cihac, lucrare înaugurând studiul raţional al limbeĭ; *Principiĭ de filologie comparativă, Cuvinte din bĕtrânĭ* (1878), şi maĭ cu seamă *Etymologicum Magmum Romaniae*, publicat cu cheltuiala Maiestăţiĭ Sale Regeluĭ Românieĭ şi

subt auspiciile *Academieĭ Române* (3 marĭ volume, 1886 — 1897), de D. Haşdĕŭ, operă monumentală cu privire la principiile pe care e fundată, cât şi printr'un tezaur de cunoştinţe acumulate în ea; *Studiĭ fonetice* (1878 — 1880), de Lambrior; — *Studiĭ etimologice*, de Burlă; — *Principiile limbeĭ române*, de A. Philipidi, lucrare bogată în vederĭ nouĕ; — *Istoria limbeĭ române*, de Nădejde; — *Linguistica contimporană* şi *Elemente turceştĭ în limba română* de Şĕineanu; — *O nouă încercare de deslegare a problemeĭ ortografice române*, de Frollo; — *Limba română*, de Mândrescu; — *Vocabular Istriano-Român*, de I. Maiorescu; — *Studiŭ asupra dialectuluĭ Românilor din Macedonia*, de Mihăileanu; — ca şi lucrările de gramatică şi alte studiĭ linguistice ale D-lor Strajan, Manliu, Creţu, etc.

In ceeace priveşte literatura propriŭ zisă, România are o bogată bibliotecă de opere de imaginaţie. In cel dintăĭ loc sunt producerile Folkloruluĭ român, colecţiunĭ nesecate ale geniuluĭ popular, care, subt formă de cântece, de poveştĭ, de istorisirĭ şi de balade, exprimă energia, suferinţele, idealul patriotic, amorul, sentimentul naturel, cu un cuvînt toată entitatea morală şi istorică a poporuluĭ român. Făcênd o alegere foarte restrînsă printre aceste colecţiunĭ, vom semnala cu deosebire pe acele ale luĭ Alecsandri, ale D-luĭ Theodorescu Gh. Dem. (1885), — a părinteluĭ Marian (1875), — Ispirescu (1882), — Sbiera, — Burada, — Pop-Retegan, — Florentin, — Doamna Sevastos, — Pompiliu, — Iarnik şi Bârsan, — Zanne, — Bibicescu, etc.

Printre literaţĭ: poeţĭ, autorĭ dramaticĭ, nuveliştĭ, criticĭ, numele cel maĭ mare care se impune este acela al luĭ Alecsandri, care, pururea tînĕr cu inima şi cu inspiraţia, fu reprezentantul, când viguros şi entuziast a mareĭ generaţiunĭ patriotice de la 1840, când cântăreţul îndrăgostit de câmpiĭ şi de păduri, de păsĕrĭ şi de stele,—azĭ păstor drăgălaş, care, la sunetul fluerului fermecat, leagănă cu dragoste speranţele şi trĕsăririle de inimă, — mâine luptător viteaz, care pleacă la rĕsboiŭ împotriva vrăjmaşilor patrieĭ şi reînviază în fundul sufletelor avînturile generoase pentru cucerirea libertăţiĭ. Poezia sa este imaginea vie a uneĭ jumĕtăţĭ de veac din existenţa noastră. Toate manifestările vieţiĭ publice şi ale sensaţiilor noastre intime; toate emoţiile zilelor de glorie saŭ de durere, toate strigătele de indignaţie orĭ de alarmă, aŭ avut drept interpret lira sa, a căreĭ rĕsunet a rĕmas ca o evangelie a renaşterĭ noastre naţionale. *Doinele* sale, *Lăcrămioarele* şi *Mărgăritărelele*,—*Pastelurile* şi *Legendele* sale,—*Ostaşiĭ noştriĭ*,—*Dramele* sale *istorice*, sunt în privinţa aceasta dovada cea maĭ strălucită şi cea maĭ neperitoare (Opere complecte 8 volume).

Imediat dupe el, şi maĭ intens poate ca gîndire şi calităţĭ de formă, vine Eminescu,— un fel de Leopardi saŭ Musset al nostru, — mort tînĕr,— cu unicul sĕŭ volum de poeziĭ pesimiste şi sentimentale. *Satirele* luĭ,—în care el ne face să vedem trista sa filozofie asupra concepţiuniĭ creaţiuniĭ lumeĭ, asupra vieţiĭ omeneşti şi în deosebĭ asupra vieţiĭ învĕţaţilor şi poeţilor, asupra femeeĭ, asupra straturilor suprapuse ale poporuluĭ Român, sunt de o adîncime de ideĭ necunoscută la noĭ; *poeziile* sale de amor, în care lirismul este împins până la cele din urmă

ale luĭ extreme, sunt dovada uneĭ rare sensibilităţĭ. Influenţa sa asupra tinerimiĭ române va dura mult timp.

Carmen Sylva, de douĕ orĭ regina noastră, cu îndoita sa coroană de suverană şi de poet, una din acele rarĭ naturĭ, trăind cu închipuirea şi cu simţul frumosuluĭ, iubind şi făcênd în acelaş timp versurĭ, muzică, pictură, şi ale căreĭ poeziĭ, cum sunt *Cântece de mare*, numeroasele *Nuvele*, şi în ultimul timp *dramele: Meşterul Manole*, *Marioara*, *La ziua scadenţii*, prin gîndirile lor eterate, prin descripţiile lor pline de nuanţe şi ca pătrunse de un parfum ales, descoper un suflet de o delicateţă şi în acelaş timp de o întindere de impresiĭ cu totul extraordinare.

Odobescu, nuvelist şi prozator, cel maĭ mare colorist, a căruĭ *Doamna Kiajna* şi *Pseudokynegheticos* sunt prea frumoase naraţiĭ.— D. C. Ollănescu, poet, autor dramatic şi nuvelist, cu un talent prompt şi mlădios, cunoscĕtor profund al limbeĭ române, traducĕtor eminent al luĭ Oraţiŭ. Piesele sale de teatru : *Pribeagul*, *Pe malul gârleĭ*, etc., fac parte din repertoriul nostru clasic.—I. Creangă, nuvelist popular cu mult umur. — I. L. Caragiale, care s'a arătat ca cel maĭ fin talent de observator prin comediile sale pline de spirit şi de tipurĭ burgheze inimitabile : *Noaptea furtunoasă*, *Scrisoarea perdută*, *De-ale carnavaluluĭ*. — George Coşbuc, supranumit poetul ţĕranilor, pe care *Idilele* şi *Balade'e* sale, ca şi *Firele* sale *de tort* l'aŭ pus dintr'odată pe primul plan.— Duiliŭ Zamfirescu, poet romantic prin subiectele sale exotice, ciselator minuţios în privinţa formeĭ, romanţier cu multe calităţĭ. Poeziile sale : *Alte orizonturĭ* şi *Imnurĭ păgâne*, ca şi romanele sale : *Vara la ţară*, *Lumea veche şi lumea nouĕ*, *In războiŭ* sunt dovezĭ evidente.—I. Slavicĭ, povestitor popular.—Th. Şerbănescu, poet sentimental prea delicat. — Delavrancea, nuvelist cu mult temperament. Nuvelele sale: *Sultănica*, *Trubadurul*, *Paraziţiĭ*.— A. Vlahuţă, poet melancolic, cu versurile de o factură aleasă. *Poeziile* sale şi *In iubire*, ca şi romanul sĕŭ *Dan*, sunt cărţĭ foarte apreţiate.— Iacob Negruzi, poet satiric şi nuvelist.—Veronica Micle şi Matilda Poni, douĕ femeĭ poete cu o sensibilitate delicată.—Haralamb Lecca, poet tînĕr, care publică versurile sale: *Prima* şi *Secunda*. —Şi prozatorĭĭ George Panu, condeiŭ variat şi energic, George Bengescu-Dabija, dramaturg, Ştefan Michăilescu, spirit ingenios, N. Ganea, Ioan Kalenderu. Şi poeţiĭ Th. D. Speranţă, povestitor plin de spirit, — V. D. Păun,—A. Macedonski,—N. Volenti,—O. Carp,—Naum Andreĭ, — D. Nanu,— Coşoĭ,—Tutoveanu şi atâţĭ alţiĭ.

Critica literară este reprezentată prin D. T. Maiorescu, critic metafizic şi considerând cu deosebire forma lucrărilor literare ; om superior din maĭ multe puncte de vedere, care a călĕuzit gustul nostru literar timp de 20 anĭ : *Critice* (3 vol.) ; — Gherea, judecând totul dupe înrîurirea economică socială : *Studiĭ critice* (3 vol.) [1] ; D. Anghel Demetriescu, autoritate critică în subiecte de erudiţie.

In sfîrşit avem în România o mişcare artistică a căreĭ personalităţĭ de pe primul plan sunt : N. Grigorescu, pictor de foarte mare talent, care a înfăţişat,

[1]) Aicĭ ar veni locul D-luĭ N. Petraşcu, critic eclectic, armonizând critica veche cu teoria mediuluĭ ca element vrednic de a fi considerat, şi avênd drept criteriŭ critic caracterul esenţial al Poporuluĭ Român: *Scriitorĭ românĭ contimporanĭ* (4 vol.). A se vedea *Revue des Revues* de la 15 Februarie 1899.

Nota redacţiuniĭ *L'Humanité Nouvelle.*

în sutele sale de tablouri, câmpia, viaţa ţĕranuluĭ şi războiul român din 1877. Peisagele sale cu orizonturĭ largĭ, inundate de lumină, cu un colorit fraged şi armonios, străbătute de o poezie pătrunzĕtoare, fac obiectul uneĭ admiraţiĭ unanime; — George Mirea, pictor istoric, fost elev distins al luĭ Carolus Duran; — I. Mincu, arhitect cu gust şi cu talent, căutând caracterul uneĭ arhitecturĭ naţionale; — Gabrielescu, Socolescu, Săvulescu, arhitecţĭ de merit; — sculptoriĭ: Georgescu şi Valbudea; — muzicanţiĭ: George Enescu, cunoscut la Paris,—Ştefănescu, profesor şi compozitor distins,—Wachmann,—Dimitrescu, Dinicu, eminent violoncelist, — Vulpian, — Caudela; — artiştiĭ dramaticĭ: Millo, talent neuitat, care a creat în chip strălucit tot repertoriul luĭ Alecsandri,—Pascaly,—Manolescu,—Agata Bârsescu de la teatrul Burg din Viena,—Aristiţa Romanescu,—Iulian,—Nottara, — Niculescu; — Cântăreţiĭ: Elena Teodorini, primadonă absolută, cântând de predilecţie în Spania şi în Italia,—Dimitrie Popovicĭ, bariton al teatruluĭ luĭ Wagner din Bayreuth şi al teatruluĭ imperial şi regal din Praga,—Darclée,—Nuovina,— Gabrielescu, a căror glasurĭ aŭ rĕsunat de asemenea în străinătate.

Mişcarea pe care noĭ o semnalăm a fost întreţinută de societăţĭ şi de reviste literare şi artistice. Astfel e »Junimea« din Iaşĭ, care a trăit maĭ mult de 20 de anĭ, şi în capul căreia a fost poetul Alecsandri şi D. Maiorescu; înrîurirea literară a acesteĭ societăţĭ rĕspîndită prin organul sĕŭ: *Convorbirile literare*, pus subt direcţiunea D-luĭ Iacob Negruzi, a fost din cele maĭ marĭ.—Societatea »Atheneuluĭ român« din Bucureştĭ, — a căruĭ suflet era Esarcu, — prin conferinţele eĭ regulate timp de maĭ bine de 25 anĭ, unde s'aŭ auzit glasurile celor maĭ marĭ talente din ţară, oamenĭ politicĭ, de litere, jurisconsulţĭ, aŭ contribuit la reînoirea vieţiĭ intelectuale din România; maĭ mult, această societate, mulţumită stăruinţelor neobosite ale luĭ Esarcu, care şĭ-a impus în viaţă o sarcină atât de vrednică de laudă, a putut să-şĭ ridice, ca sediŭ al sĕŭ, unul din acele marĭ monumente care fac semn în viaţa unuĭ popor; »Societatea literară şi ştiinţifică din Iaşĭ« şi revista sa, *Archiva*, subt direcţiunea D-luĭ Al. Xenopol, continuă buna tradiţie a literilor în aceasta a doua capitală a României. »Cercul amicilor literaturiĭ şi arteĭ române«, subt prezidenţia D-luĭ D. C. Ollănescu, contribue, — prin seratele sale literare şi artistice şi prin organul sĕŭ: *Literatură şi artă română*, apărênd subt îngrijirea subsemnatuluĭ,—să desbare gustul şi spiritul public de înrîurirea străină cu mult prea cotropitoare şi să desvolte conştiinţa, dragostea şi caracterul poporuluĭ român.

Din această repede privire, care lasă de o parte mişcarea ştiinţifică şi acea a ştiinţelor morale, şi care nu slujeşte decât ca introducere la articolele pe care vi le voiŭ trimite din timp în timp, — poate cineva să conchidă cu uşurinţă că România caută să rĕspundă cu demnitate la atenţia bine-voitoare pe care ĭ-o dă Europa, şi aceasta atât prin activitatea sa literară şi artistică, cât şi prin politica sa înţeleaptă şi desvoltarea din ce în ce maĭ prosperă a avuţiilor sale.

N. Petraşcu.

Aer din mănăstirea Putna (1490) cu înmormîntarea Domnuluĭ

O LECȚIE DE SOCIOLOGIE

CURSUL D-LUI C. DIMITRESCU-IAȘI

Două din primele ideĭ, cu care D. profesor universitar Dimitrescu-Iașĭ a intrat în materia cursuluĭ sĕŭ de sociologie, aŭ fost următoarele: 1) Societatea omenească trebue considerată un produs natural, și 2) Punctul de plecare și de înțelegere, în studiarea fenomenelor sociale, este *conflictul intereselor*. La baza tuturor consideraţiilor, care se pot construi pe terenul studiilor sociologice, vom găsi totdeauna adevĕrurile vecĭnice și active coprinse în principiile mecaniceĭ.

Asupra acestor câteva ideĭ vom concentra atenția noastră și vom căuta prin desvoltărĭ și prin exemple să invederăm valoarea lor.

S'a zis maĭ de mult—atunci când positivismul ştiinţific de azĭ nu făcea decât să-şĭ caute mijloacele și drumul luĭ în inteligențele superioare — s'a zis cum că societatea omenească este rezultatul uneĭ învoelĭ de muncă, de reciproc sprijin și de bună pace între oamenĭ. Această părere, foarte mult împărtăşită și multă vreme în vigoare, aşează prin urmare la origina apropiereĭ sociale omeneştĭ deplina libertate și buna-voie a unuĭ *contract*. Sunt cunoscute în astă privință ideile mareluĭ scriitor francez de la finele veaculuĭ XVIII—J. J. Rousseau.

Din teoriile sociale ale luĭ J. J. R., în chip aproape nesimțit și neisbitor la prima vedere, aŭ eşit alte teorĭĭ care, în chip atenuat, înclină către aceeașĭ idee-pârghie: anume că la fondul fenomenalităţĭĭ de societate omenească ar fi tot *contractualitatea*. E de prisos să accentuăm cum că aceste părerĭ (vezĭ Fouillée—d. e.) sunt o rĕmăşiţă din părerile mareluĭ literat, dar utopiculuĭ sociolog de la finele veaculuĭ trecut.

Dar lăsând pe seama acestor cugetătorĭ *deductivĭ* ideea contractualităţĭĭ, în societatea omenească, să căutăm a proba cu dovezĭ culese din domeniul experimental al întregeĭ Biologiĭ—cum

că societatea omenească nu este și nu trebue să fie considerată decât un produs natural, necesar, și nicidecum rezultatul unei învoeli, unui contract dintre oameni.

In trecere, am putea spune că istoria nu ne dă nicidecum, și nicîodată vre-un indiciŭ care ar putea să îndreptățească ideile sociologilor contractualiști—fie că am apela la istoria antică, fie că am apela la cunoștințele mai recente asupra vieții sociale — privitoare la unele popoare încă în stare de pruncie — cum ar fi aborigenii Africei și Oceaniei. Nicîodată istoria nu găsește și n'a găsit pe om trăind izolat — căci izolat trebue și ar trebui să fie omul mai înainte de a putea contracta cu semenii săi așa numitul contract social.

Din potrivă, istoria găsește pe om pretutindeni, invariabil legat de societate, legat intereselor, care izvorăsc în mod firesc din desfășurarea activității sale pentru a'și afirma propria existență. Mai departe, tot consultând istoria, ajungem la concluzia că părerea sociologilor contractualiști e chiar imposibilă, chiar contra naturii; de oarece totdeauna, dincolo de existența unui stat în accepțiunea indulgentă a cuvîntului, a trebuit să existe *societatea de nevoe, societatea impusă* — și a existat în forma embrionară socială: acea a patriarcatului saŭ a matriarcatului.

Dar să trecem în domeniul Biologiei. — De mai înainte spunem că excursiunea noastră în acest domeniŭ ne va duce la constatarea că societatea omenească e atât de mult un produs natural, încât existența ei o găsim nu ca o rară excepție a vieții — produs specific al vieții omenești — ci ca o formă generală de viață în existența întregei animalități. In toată scara zoologică, găsim vestigiile acestui fenomen de *societate*. Găsim pretutindeni, între animale, aceea ce am numi: *grupări zoogenice*. Animalele, fie ele superioare, fie inferioare, aŭ trăit și trăesc încă în colonii.

Suprafața globului nostru, înainte de apariția omului, a fost în mod firesc disputată de *societățile zoogenice*, grație cărora, în scara evolutivă, un număr de specii ne-aŭ putut ridica până la acea dezvoltare ca să poată deveni auxiliare, utile ai omului. Numai grație însușirilor de *sociabilitate* ale unui număr de specii animalice se poate concepe posibilitatea domesticirii lor, și numai grație acesteĭ domesticiri a câștigat omul prima condiție pentru a pune bazele civilizației sale. Apariția omului a însemnat pentru multe dintre societățile animale un germene de distrucție—evident pentru acelea cu care omul s'a ciocnit în lupta pentru existență. Dar să ne dăm seama de ceeace se petrece astăzi chiar pe pământul acesta. Ori unde pătrunde plugul omului, brazda lui tae nu numai pământul țelinos, dar tae asociații întregi de animale pe care le dispersează și le descuibează. Industria, activitatea, mersul cuceritor al omului, într'un cuvînt, a distrus și distruge încă, pe unde nevoile civilizației îl silesc, tot ceeace este asociație, tovărășie, colonie de animale. Livezile, pădurile, grotele, pe măsură ce aŭ fost vizitate de oameni, aŭ încetat de a mai fi sediile diferitelor asociații animalice de până atunci.

De-am căuta să ne înnălțăm cu investigarea noastră până la extrem, am recunoaște că la însăși baza a tot ceeace suntem și vedem residează în chip absolut agregatul, asociația, concursul social... Ce sunt atomii? Ce sunt moleculele? Ce sunt corpurile constituite? Agregat, asociație, concurs social. Peste tot *gruparea* e fenomenul universal. Dar ar fi să mergem prea departe și poate chiar să depășim întru câtva cercul de înțeles pe care voim să-l dăm cuvîntului *societate* în cursul nostru. Să căutăm a preciza înțelesul acesteĭ vorbe pentru a determina direcția în care voim să îndrumăm șirul expunerilor noastre. Societatea e o formă naturală a vieții în manifestarea ei cea largă și variată.

Societatea e un agregat dat, alcătuit din elemente mai complexe decât ceeace ar putea fi elementele agregatelor simple din natură. Intorcând această idee, vom zice: nu orice grupare alcătuește o societate, în accepțiunea care ne interesează.

Intr'o societate constituitorii ei trebue să îndeplinească o activitate individuală și o alta comună. Aceasta însemnează că între societari trebue să fie unitatea de țintă, de scop; — firește — altmintrelea n'am mai putea vorbi de societate. Dar într'o societate nu urmează numai decât ca unitatea de acțiune să însemneze *uniformitate* de acțiune. Din contră: se observă că în societățile care merită cu cel mai drept cuvînt această denumire, unitatea de acțiune se desface tocmai în multiplicitate de îndeletniciri individuale. Cu cât o societate e mai dezvoltată, cu atât indivizii asociați,

în participarea lor la îndeplinirea scopului comun, depun o muncă mai felurită, mai variată, de la unul la altul. In treacăt, se poate ușor observa că avem de-a face cu manifestarea unei mari legi — acea a diviziunei munceĭ – în virtutea căreia producerea superioară e condiționată de concursul multiplu și variat al mai multor factori producători.

Pentru aceste idei—câteva exemple ilustratoare: O formă rudimentară de agregat social, cu scop comun îndeplinit, pe calea funcțiunilor speciale, avem în gruparea zoogenică a meduselor și anume a siforoforelor. Aci munca e împărțită; pentru viața colonieĭ, activitatea e repartizată — unii indivizi sunt însărcinați cu prinderea alimentelor, alții cu înnotarea, alții cu alarma în caz de primejdie, și așa mai departe. O observație de făcut asupra acestuĭ agregat social e următoarea: în el, dacă aĭ căuta să izolezi un individ, l-aĭ distrus, de oarece viața luĭ întreagă nu există decât în coexistență cu a tuturor celorlalți, cu a colonieĭ întregi. Nu tot așa s'ar petrece lucrurile când aĭ avea un agregat social, în care munca ar fi uniformă, în care prin urmare, n'ar fi diviziunea și variația eĭ.

Să coborîm și mai jos — în scara ființelor organizate, să vorbim bunăoară de animalele constituite numaĭ din substanță plastică. E vorba de *amoeboide*. Tot corpul uneĭ asemenea ființe viĭ este protoplasmă simplă. La amoeboid găsim dar funcțiunile fundamentale ale vieții de relație: *motilitatea* și *iritabilitatea* încă nediferențiate.

Oricare parte din corpul unuĭ amoeboid se poate, la ocazie, erija într'un picioruș pentru mișcat, într'un organ de prehensiune, se poate erija chiar într'un stomac îndeplinind funcțiunea de asimilare.

Dar din examinarea vieții într'un organism simplu, noĭ putem concepe putința și apoĭ necesitatea specializăriĭ și diviziuniĭ muncii organice. E de nevoe absolută ca în susul scăreĭ zoologice această protoplasmă simplă — corpul unuĭ amoeboid — să înceapă a se diversifica: organe de prehensiune, rudiment de tub digestiv, etc. — Cu vremea, din această insensibilă tendință către diferențiare, către împărțirea muncii, vom ajunge la un sistem nervos, la un sistem muscular etc., etc. Vedem, prin urmare, că un individ complex e o colonie de celule diferențiate. Porniți de la o simplă celulă, înfiorată numaĭ de necesitatea diferențiăriĭ organice, ajungem la marile și complexele asociații celulare care daŭ individualitățile desăvîrșite și complexe—rezultate armonice ale nevoiĭ de repartizare în laboarea organică. Așa se petrec lucrurile în ordinea zoologică; un agregat social e o combinare de elemente biologice care și-aŭ împărțit între ele și aŭ diversificat — semn al progresuluĭ — munca colonială, activitatea depusă pentru ajungerea unuĭ scop comun.

Excursiunea noastră în domeniul biologieĭ ne-a dat mai mult decât ceeace căutăm noĭ — adică mai mult decât învederarea ideeĭ cum că societatea omenească e un produs natural... Ne-a dat și cheia priceperiĭ *mecanismuluĭ social*.

Dar încă o lămurire pentru ca adevĕrul acesteĭ constatăriĭ să devină mai luminos.

Am zis la început că punctul de plecare și de înțelegere în studiarea fenomenelor sociale este *conflictul intereselor*. Aceasta a fost a doua idee asupra căreia trebue să insistăm. Am văzut cum fenomene de „societate“, atât în scara zoologică, cât și la om, extremitatea superioară a acesteĭ scări, în ultima analiză, se arată ca un produs natural, un mecanism, ușor de desfăcut în elementele luĭ inteligibile. Să examinăm acum ce e *interesul*. De mai înainte spunem că interesul este principiul de activitate care însuflețește și stăpînește mecanismul social.

Interesul fiind un fapt de ordine psihologică, am putea zice că, în fond, sociologia s'ar putea coprinde în psihologie. Pe de altă parte, e lucru de toți știut, că atât interesul, cât și orice fenomen sufletesc, nu poate exista și nu se poate produce decât întru cât are terenul sĕŭ de producere, întru cât are un substrat fizic indispensabil—sistemul nervos. După aceste zise, cu un pas mai departe, am putea face judecata legitimă că, dacă sociologia se poate întemeia și chiar reduce la psihologie și dacă psihologia întreagă se poate coprinde în somatologie (în înțelesul necesar aci), atunci—sociologie, psihologie....—totul se reduce la niște quintesențiări ale legilor biologice.

In adevĕr, în studiile sociologice contimporane, există încercarea de a reduce întreaga explicare sociologică la psihologie. Evident că această tendință poate fi considerată ca legitimă dacă

suntem convinși că nu poate fi vorba de un fenomen sufletesc, decât atât, întru cât e vorba și de un substrat fizic, din care fenomenul sufletesc să-și extragă putința de a fi, de a se manifesta.

După aceste idei, D. profesor universitar Dimitrescu-Iași deschide o paranteză, în care, pe un ton de elegantă amabilitate, prevestește pe auditorul său că sociologia, cursul pe care D-sa îl predă, e o știință care își caută de-abia mijloacele și putința de a se numi cu drept cuvînt o știință. Prin urmare, în expunerile D-sale de la catedră, D. profesor invită pe auditorii săi să vadă nu ultimul cuvînt în materie, dar mai mult un teren fertil în prilejuri de controverse, de discuție și de control științific. D. Dimitrescu-Iași dorește în acest curs al său nu să dea precepte sociologice, dar să atîțe și să deștepte interesul celor ce-l aud asupra unor idei, mai mult sau mai puțin personale — după cum firesc este — fiind vorba de o știință încă în leagăn cum e sociologia.

Psichologia, în putința de a fi redusă la biologie, prin evidentele legături de dependență ale ei față de aceasta, conduce gîndul la posibilitatea nașterii unei sociologii *mecaniciste*.

Să observăm cum pe acel substrat fizic, numit sistem nervos, de care am legat absolut existența fenomenalității psichologice, se produc fenomenele sufletești în intimitatea lor. Interesul acestei observări e ușor de priceput, de oarece am văzut cum că *interesul* — principiul de activitate care guvernează mecanismul social — e un fenomen sufletesc. Nu mai încape vorbă că e instructiv pentru noi să observăm de aproape, și în geneza lui, acest fenomen.

D. profesor universitar arată pe tablă, în chip schematic, înfățișarea sistemului nervos și o încoronează cu encefalul indicând sumar părțile lui constitutive. Numește rețeaua agenților nervoși care se resfiră și se îmbulzesc la periferia organismului animal, apoi arată itinerariul, de dus și de întors, al telegrafiei nervoase — scurt —: amintește procesele de centripetalitate și de centrifugalitate la care se reduce toată viața noastră de relație și de reacțiune. Presupune un șir de excitanți sosiți la barierile noastre simțuale — accentuiază jocul de înștiințare adresată centrilor nervoși, desprinde din ei curentul centrifugal și volițional — în virtutea căruia vom reacționa față cu acei excitanți.

D. Dimitrescu rezumă — : excitări căror răspundem, acțiuni din afară contra căror ne manifestăm cu voință, sau, cel puțin, despre care luăm act, în forul luminosității cerebrale — în așa numita conștiință.

In definitiv: acțiune și reacțiune — adică, în ultima analiză, toată activitatea unui mecanizm.

O prelungire de examinare asupra sistemului nervos ne face să zicem că *aparatul său de centralizare* e reprezintat prin pătura corticală a creerilor. E sigur că aceasta e în acelaș timp pătura *ideațiunii*. In această pătură corticală residează laboratorul de rafinare și combinare al tuturor sensațiilor noastre: al întregului material brut, cules în drumul vieții noastre de agenți nervoși periferici.

Această diferință de funcții, pe care o vedem în sistemul nervos (centralizare, activitate centripetală, centrifugală, etc.), ne sugerează ideea legitimă a diviziunii muncii. Și o examinare mai de aproape ne învederează că în sistemul nervos, ca în orice alt mecanizm, avem de-a face cu repartizarea travaiului, implicit, avem de-a face cu difersificarea elementelor biologice îndeplinitoare ale acestui travaliu.... Aceasta însemnează a zice că sistemul nervos e un mecanizm social el însuși, e un agregat celular nervos, în care împărțirea muncii se efectuiază subt condiția diferențiării elementelor asociate. Și așa e: — din protoplasma uniformă care în ea însăși era un animal întreg, prin eterna tendință de difersificare și de multiplicizare — avem nu numai diferite sisteme de funcțiuni în organizmul animal, dar, în chiar acelaș sistem, avem în subt-rubrică rezultatele diviziunii muncii și ale eterogenizării asociaților biologici. Vom vedea în aceasta năzuința firească a tuturor lucrurilor de trecere, de la simplu, la compus, de la inform, la format, de la omogen, la eterogen.

Nu e inutil să spunem că aceleași legi de viață guvernează și sistemul nervos, cum guvernează toate agregatele sociale. Nevoia nutrițiunii, nevoia încărcării și descărcării de energie — condiția sine-qua-non a ființării împreună, a co-existenții, etc., etc., — sunt legi cărora se supun: atât un sistem nervos cât și un agregat social inferior. Intreaga activitate sufletească este subordonată acestor legi generale și nestrămutate. Probabil că, după aceste considerații, ideia reducerii funcțiu-

nilor psichologice la ideia de mecanizm fisiologic, va apărea mai puțin surprinzătoare de cum poate va fi părut mai înainte.

Am spus și repetat că societatea e un mecanizm a cărei rațiune, legi, funcționare..., incumbă, în ultim resort, mecanicei. Am văzut că sistemul nervos, condiția fiziologică a tuturor fenomenelor psichologice, e el însuși un mecanizm—o societate celulară nervoasă—și că activitatea lui întreagă se supune infailibil—principiilor mecanicei. După considerațiile făcute, suntem în drept să spunem că interesul—pentru înțelegerea căruia am pornit în acest excurs—se reduce la o simplă cestie de acțiune și de reacțiune, la o simplă cestie de mecanică. Intr'adevăr, toate agregatele sociale sunt uniform guvernate de principiile veciniceĭ mișcări, a căror sistematizare ia numele de mecanică științifică. Nici un agregat social care să rămână străin de imperiul eterniĭ activități. Deci, această activitate, în două vorbe, e numai acumulare de forță și descărcare, e numai agoniseală și cheltuială. In aceasta consistă tot mecanizmul mișcăriĭ universale. Așa fiind, de la sine urmează că grupare socială propriŭ zisă, agregat social inferior, sistem nervos, etc.—trebue să dea, în ultima analiză asupra activităților lor, confirmarea eterneĭ legi a mișcăriĭ — acumulezi pentru a descărca, aduni pentru ca să cheltuești - și, dacă am merge mai departe, cheltuiala ta de azi e condiția noueĭ acumulări și bogățiĭ de mâine.

In câteva cuvinte resumătoare: interesul, principiul de activitate care însuflețește mecanizmul social—nu e decât forma socială și psichologică a mișcăriĭ (în cele două forme ale eĭ) care guvernează totul.

Și nici că se putea să fie într'altfel. Pe dată ce am constatat că un sistem nervos e o simplă asociație de elemente biologice—înferată de marile legi ale diviziuniĭ muncii și ale diversificăriĭ individualităților participante—era firesc să ne gîndim că, în toată activitatea lui, un sistem nervos trebue să se resimtă absolut de legile și mai mari ale mișcăriĭ universale.

Deci — vom considera interesul fenomen sufletesc, produs pe un substrat fizic, drept o mișcare dezdoită în:—prima parte care e: acumulare, încordare, necesitate — și în a doua parte care e: descărcare, desîncordare, manifestare către îndeplinirea necesității simțite.

Mai apropiat: vom distinge, în interes — principiul activ în organizmul social — o primă parte care e ideia (acumulare, încordare, necesitate), și o a doua parte care e tendința de exteriorizare (descărcarea, desîncordarea, etc.).

O ultimă idee. Ca să transpunem lucrurile în cadrul ce le convine, trebue să ne reprezentăm societatea omenească ca un agregat alcătuit dintr'un mare număr de sisteme nervoase — un mare număr de individualități omenești, — In fond, e o simplă cestie de adițiune saŭ de multiplicare, dar necesară ordineĭ de ideĭ pe care o urmăm, căci vorbim de fenomene sociale — adică de fenomene care se produc în masele sociale, fenomene care se produc pe baza colectivităților. Prin urmare, ceeace am spus până acum, având în vedere un singur organizm nervos tip — trebue să estindem asupra unuĭ mare număr de organizme—ca să putem fi, cu adevăr, în miezul real al cestiilor de sociologie.

Tot ce am enunțat, prin urmare, asupra interesuluĭ, ca fenomen petrecut într'un singur sistem nervos, va trebui estins pe un cadru de colectivitate.

Așa dar, interes în materie de sociologie, va însemna pentru noi interesele obștei, mulțimiĭ, societățiĭ, într'un cuvînt.

YANG.

DIN POVESTILE RÎULUI

E multă vreme de când nu departe de aci, pe apa mea, se afla o moară căreia ţăranii de primprejur îi ziceaŭ »Cimpoca«. Astăzi nu se maĭ vede dintr'însa decât groasele furcĭ pe care a fost aşezată, furcĭ înegrite şi roase de vreme în care apa mea deşi se isbeşte cu putere, ele, totuşĭ staŭ neclintite ca nişte uncheşĭ seculariĭ hîrşiţĭ cu greul vieţiĭ, de care nu vor cu nicĭ un chip să se despartă.

In iazul adînc şi lat de la Cimpoca, apele mele poposeaŭ strîngêndu-se astfel val peste val, ca apoĭ să curgă vijelios pe subt stăvilarul ridicat de Moş Petre morarul. Bietul Moş Petre!... par'că-l văd: — bătrân cu părul alb, dar cu faţa mult maĭ tînără decât i-ar fi îngăduit vîrsta; că de l'aĭ fi văzut stând în uşa morii, aĭ fi crezut că părul luĭ nu e albit de anĭ ci numaĭ de pospaiul din moară. Parcă-l văd cum ese în uşa moriĭ, cum îşĭ umbreşte ochiĭ cu mâna privind peste apa mea până departe, ca şi când ar fi vrut să pătrundă cu văzul până la isvorul meŭ; cum se apleacă apoĭ peste stăvilar privind la o crestătură făcută într'un parmaclîc, — semnul până unde trebuia să se urce apa ca să poată umbla moara; şi dacă apa mea era urcată până acolo, Moş Petre zîmbea cu mulţumire încreţindu-şĭ buzele împrejurul ciubuculuĭ luleliĭ, punea mâna pe cuiul de la stăvilar, îl zmucea cu putere, ridica pârghia, stăvilarul se ridica şi apa mea se năpustea cu furie izbind în spetezele celor douĕ roţĭ, care, deşteptate din somnul

lor, prind a se învîrti a-lene, scîrţîind pe osiele lor... Moş Petre maĭ aştepta puţin, ridica, orĭ maĭ lăsa stăvilarul, dupe puterea apeĭ, înţepenea cuiul, îşĭ scutura luleaua de scrum şi, înfigênd-o în briŭ, intra grăbit în moară. Harnic morar era Moş Petre! Altul în locul luĭ n'ar fi putut prididi gloata de carĕ care veneaŭ la Cimpoca. In zi de sĕrbătoare el stetea maĭ toată ziua afară în faţa moriĭ pe podişul stăvilaruluĭ; acolo îl găseaŭ ţĕraniĭ din satul vecin care treceaŭ pădurea ce se întindea între moară şi coasta în vîrful căruia era satul, numaĭ şi numaĭ ca să vină să stea la sfat cu Moş Petre, căcĭ era bun de sfat unchiaşul, şi după buzele luĭ se desprindeaŭ numaĭ vorbe înţelepte. Viaţa luĭ ţi-o povestea în câteva vorbe: — Tata a fost tot morar! — zicea dînsul cu mîndrie; — am crescut legănat de podişul moriĭ şi adormeam în cântecul apeĭ care se asvîrlea înfuriată pe scoc. Jocul mi-l făceam pe lîngă coşurile moriĭ, şi cea maĭ mare bucurie o simţeam când mĕ lua tata în braţe şi mĕ urca într'una din coveţĭ şi mĕ jucam în mălaiul cald care curgea ca o pulbere de aur. Când mĕ făcuĭ maĭ mare, ferecatul pietrelor mi se părea cel maĭ mare şi maĭ frumos meşteşug, şi cu câtă dragoste steteam pe lîngă tata când se apuca să ferece vro piatră. Scînteele care săreaŭ la izbirea ciocanuluĭ în daltă mĕ fermeca, şi în urmă, când lucrul era sfîrşit, în cărările săpate cu socoteală în piatră, eŭ îmĭ vedeam parcă cărările vieţiĭ mele!... Şi pe cărarea asta am apucat! Am învĕţat meşteşugul tatiĭ, şi după moartea luĭ rĕmăseĭ la moara de la Pescarĭ; — acolo am stat şeapte anĭ. Pe urmă veniĭ la Cimpoca; aci mĕ însuraĭ... Timp de opt-spre-zece anĭ am tráit cu nevasta; — acum dînsa se odihneşte colo!... — şi Moş Petre îşĭ întindea larg braţul spre vîrful coasteĭ acoperită cu copacĭ, printre vîrfurile cărora strălucea turla uneĭ bisericuţe. Copiĭ mi-a dat Dumnezeŭ treĭ, — adăoga Moş Petre trecêndu-şĭ mâna peste ochiĭ înlăcrĕmaţĭ; — din toţĭ am numaĭ unul, pe Mitu, şi pe el mi-l'a luat Boerul la oraş să facă din el logofĕt cu carte. A învĕţat carte bună băiatul şi acum doĭ anĭ a venit Boerul să mi-l ceară de suflet. Adică, — zicea Boerul, — tot al tĕŭ să fie Petre, dar numaĭ să-şĭ isprăvească învĕţătura, şi apoĭ dacă o fi cu minte o să-ĭ las luĭ toată averea, că eŭ n'am pe nimenĭ. Şi i-l'am dat. M'a luat Boerul la oraş şi am făcut hârtiĭ, şi după ce am isprăvit, zicea Boerul ca să rĕmân şi eŭ acolo la curtea luĭ. Auzĭ? Să mĕ îmbrac eŭ în strae nemţeştĭ şi să staŭ în strîmtoarea aia de uliţe, unde treĭ zile cât am stat acolo mi se părea că mĕ înăbuş? Maĭ bine lipsă... Şi n'am primit să rĕmân la curtea luĭ...

Cu nimenĭ însă nu găsea Moş Petre maĭ mult de vorbit decât cu Toader păduraru, om ca de vîrsta luĭ, care-ĭ cunoştea maĭ bine decât toţĭ slăbiciunile: O lulea de tutun la vreme de nevoe, şi maĭ ales o vorbă bună despre Mitu, îl făcea pe Moş Petre să-şĭ dea şi inima.

Cea maĭ frumoasă zi a sĕptămâniĭ era însă aceea, în care venea la moară Dona, fata păduraruluĭ, o copilă de toată frumuseţea, cu ochiĭ albaştri, albaştri ca viorelele crescute în umbra păduriĭ, cu faţa albă, maĭ albă ca floarea nufăruluĭ şi cu pĕrul negru ca umbra întunecată a colniculuĭ. Când o vedea Moş Petre venind pe potecuţa care ducea de la casa păduriĭ la moară, i se părea că vede şi pe Mitu venind alăturea cu dînsa, aşa cum îĭ vedea când eraŭ copiĭ, când co-

lindaŭ potecile pădurii ţinêndu-se de mână, în vreme ce, el şi cu Toader, steteaŭ colo pe podişul stăvilaruluĭ orĭ pe zăgaz, la umbra vruneĭ sălciĭ şi puneaŭ la cale cuscria lor. Şi copiiĭ parcă înţeleseseră planul lor, căcĭ se iubeaŭ maĭ abitir ca fraţiĭ. Dar veni Boerul şi-ĭ ceru pe Mitu ; — i-a despărţit ; şi astăzĭ când o vede pe Dona cu ochiĭ plânşĭ, i se rupe inima de milă, căcĭ el ştie de ce plânge biata copilă şi numaĭ el e vinovat. Dar ce putea să facă ? Fusese Boerul la şcoala satuluĭ şi dintre toţĭ copiiĭ a pus ochiĭ pe Mitu ; a întrebat pe dascăl al cuĭ fecior este, şi seara, numaĭ că se pomeneşte cu dînsul la moară că vine să i-l ceară la oraş ca să-l înveţe carte.

— De Boerule, să ţi-l daŭ ; dar, vezĭ că atâta am şi eŭ, şi bătrâneţile sunt aproape şi apoĭ ce m'oĭ face fără nicĭ un sprijin ? ! . . . — N'aĭ grije Petre, a zis Boerul ; — dămi-l la oraş să înveţe carte şi când o fi de ajutor, l'oĭ trimete aci să îngrijească de moşie . . .

Numaĭ aşa s'a învoit el ; a primit cu bucurie, maĭ ales că tot se cam îngrija el de la o vreme de ce o să ajungă băiatul luĭ, căcĭ de morar nu era bun,— prea era subţiratec ca o femee şi-ĭ plăcea să hoinărească prin pădure. Dar aşa,— logofĕt pe moşia Boeruluĭ . . . însurat cu Dona, tot e o viaţă cu rost ! . . . Numaĭ de un lucru nu se domirea el :—ce trebue atâta carte ca să fie cineva logofĕt pe moşie ? Aşa carte nu se învaţă la oraş ci colea, pe câmp. Dar aşa vrea Boerul, aşa să fie !

I-l'a dat, şi parcă după atâţia anĭ simte şi astăzĭ golul pe care l'a simţit în inimă în ziua când a plecat Mitu ; parcă şi astăzĭ simte cum lacrĕmile îl gâdilă subt pleoape, şi în urechile luĭ rĕsună încă plânsul Doneĭ, pe care d'abia aŭ putut-o împăca de lipsa tovarăşuluĭ eĭ de jocurĭ. Dar Mitu venea des la Cimpoca, orĭ de câteorĭ era vro sĕrbătoare ; pe urmă, a maĭ rărit-o ; — nu-l maĭ lăsa Boerul să-şĭ piardă vremea pe drumurĭ . . . Eh ! . . . Dar Boerul, tot Boer ! Nu s'a ţinut de vorbă ; când băiatul fu destul de mare şi de învĕţat ca să poată fi logofĕt pe moşie, acum doĭ anĭ, numaĭ că se pomeneşte cu Boerul că vine să i-l ceară de suflet. Câte făgăduelĭ ! Ba, — că om bogat ca feciorul luĭ n'o să maĭ fie primprejur, că o să-ĭ lase după moartea luĭ toată averea, şi câte altele, de l'a făcut să-şĭ smulgă din inimă copilul şi să i-l dea luĭ ca să-l îmbrace în straie nemţeştĭ, de parcă ĭĭ e şi frică să-l strângă în braţe când vine pe la el . . .

Astfel de gînduri îl chinuiaŭ pe Moş Petre de la o vreme ; căinţa tot maĭ adînc i se săpa în inimă, singurătatea în care trăia îl apăsa tot maĭ greŭ şi tot maĭ des îl certaŭ ochiĭ înlăcrĕmaţĭ aĭ Doneĭ.

* * *

Intr'o noapte senină, aşa de senină că apa mea se oglindea pe bolta ceruluĭ şi în stelele luĭ, mi se părea că vĕd strălucind boabele mele de spumă, cam pe la miezul nopţiĭ, când legănat, pe aripele tăcerĭĭ, mĕ primise somnul, în uşa morĭĭ de la Cimpoca bătu cineva. Tresăriĭ ; uşa era în umbră astfel că nu puteam să vĕd cine era. Moş Petre se culcase. Zgomotul rĕsună pentru a doua oară ; un nechezat de cal rĕsună în noapte, colnicele pădurĭĭ ĭĭ rĕspunseră cu miĭ de rĕsunete. De astădată fereastra morĭĭ se deschise şi glasul luĭ Moş Petre se auzi în

noapte: — »Eĭ! Cine-ĭ acolo?« — »Om bun, Moş Petre — i se rĕspunse — Ce nu-mĭ maĭ cunoştĭ glasul? !«

— »Tu eştĭ măĭ Duţă?«

— »Eŭ, moşule! Viŭ de la oraş şi fiindcă ştiŭ că o să-ţĭ placă, am trecut p'aci să-ţĭ aduc vestea că Boerul soseşte mâine la curte«.....

— »Eĭ, mulţumesc Duţă! Vie sănătos Boerul, căcĭ m'o găsi la locul meŭ ca totdeauna!«

— »Nu-ţĭ spun eŭ d'asta moşule, dar vezĭ că odată cu Boerul, vine şi feciorul D-tale!«

— »Tacĭ Duţă?! Vine cu Boerul? Poate o da Dumnezeŭ să-l lase lîngă mine căcĭ 'mĭ-e sufletul însetat de el!... Mulţumesc Duţă! mi-aĭ făcut mare bucurie cu vestea ta. Dacă vreĭ să maĭ facĭ şi altora inimă bună, apoĭ trecĭ pe la casa pădurii şi-ĭ spune luĭ Toader, orĭ dacă nu e el acasă, spune-ĭ fie-seĭ Doneĭ!«

— »I-oĭ spune, Moş Petre, că doar p'acolo mi-e drumul. Noapte bună!«

»Noapte bună, Duţă!«

Auzii apoĭ tropotul caluluĭ; călăreţul o luă în lungul zăgazuluĭ, coti la stînga şi se perdu pe dunga care duce la casa pădurii.

In noaptea aceea fereastra luĭ Moş Petre rĕmase luminată până la ziuă.

A doua-zi, o trăsură trasă de patru caĭ se opri în faţa morii de la Cimpoca. Un tînĕr sări jos dintr'însa şi se aruncă de gâtul luĭ Moş Petre care aştepta cu pălăria subsioară la doĭ paşĭ de scara trăsurii. Era Mitu. Boerul porunci vizitiuluĭ să mâie la curte, lăsând pe Moş Petre să-şĭ sărute copilul, — drept de care bietul părinte abia dacă se bucura de douĕ treĭ orĭ pe an.

După cele dintâĭ îmbrăţişărĭ, printre lăcrĕmĭ de bucurie, auzii pe Moş Petre zicênd:

Ah, Mitule! să ştiĭ că nu te maĭ las să te desparţĭ de mine. O să-ĭ spun Boeruluĭ că nu maĭ pot sta fără tine. D'o vreme încoace tot maĭ des mĕ încinde dorul, şi pustietatea asta în care trăesc, începe să apese tot maĭ greŭ pe bĕtrâneţile mele!...

Mitu tăcu, doar ochiĭ luĭ vorbiră mult, mult şi dureros.

Intrară amîndoĭ în moară. Abia se închisese uşa în urma lor şi, printre mlădiţile uneĭ rechiţĭ, doĭ ochĭ albaştrĭ străluciră ca douĕ viorele înrourate la soarele dimineţiĭ.

Apoĭ Dona rĕsări întreagă oglindindu-se în apele mele. Copila rĕmase o clipă pe gînduri; sub cămaşa eĭ de borangic sînul eĭ se ridica şi se lăsa cu puterea pe care i-o dedea inima, ale căreĭ bătăĭ le auzeam plutind pe d'asupra undelor mele. După ce stătu câtva la sfat cu inima şi gîndurele eĭ, copila se hotărî şi intră în moară.

* * *

Dacă ţi-aşĭ putea spune frumuseţea aceleĭ nopţĭ de vară!... In plinul eĭ luna revărsa peste pădure o bogăţie de lumină. Printre ramurele copacilor razele eĭ se ţeseaŭ subţirĭ ca nişte fire de mătase agăţate de frunzişul tremurător al co-

pacilor. Numaĭ cărările pădurii se rĕsfăţaŭ luminate peste tot, ca şi când ziua îşĭ uitase aşternută pe ele mantia eĭ de soare. In nopţile atât de frumoase, arare-orĭ veĭ auzi în pădure cântecul pasărilor cobitoare; atuncĭ ele se ascund tăcute în scorborile copacilor, ca şi când 'şĭ-ar da seama că glasul lor nu se potriveşte cu măreţia nopţiĭ. Numaĭ privighetorile îndrăznesc să întrerupă sfînta tăcere, ele singure îşĭ pot înnălţa glasul până la treptele tronuluĭ celuĭ A-tot-puternic mulţumindu-ĭ de farmecul în care pluteşte pădurea. Şi în noaptea aceea, privighetorele înnălţaŭ Ziditoruluĭ cele maĭ calde mulţumirĭ. Undele mele încercaŭ şi ele să-şĭ înnalţe murmurul lor de mulţumire pe aripele dumnezeeştĭ cu care se înnălţa cântecul privighetorilor.

Era aproape de miezul nopţiĭ. Răpit de frumuseţea nopţiĭ mĕ legănam între maluri şi aş fi adormit dacă pe unul din colnicele pădurii n'aş fi zărit venind încet spre mine douĕ umbre... doĭ oamenĭ. Îĭ ghiciĭ de departe : — era Mitu şi Dona, fata păduraruluĭ. Treĭ nopţĭ trecuseră de când venise Mitu la Cimpoca şi în fiecare noapte mĕ aşteptam să-ĭ vĕd împreună plimbându-se ca alte dăţĭ pe malul mĕŭ orĭ stând sub salcia pletoasă, acolo unde odinioară îşĭ spuseseră cele dintâĭ vorbe de dragoste. Mĭ-era dor de fiorul pe care cântecul sărutărilor celor doĭ îndrăgostiţĭ îl făcea să se reverse în adîncul sufletuluĭ meŭ. Eĭ se apropiaŭ încet, oprindu-se din când în când să-şĭ spună o vorbă, care se încheia cu o sărutare lungă, plină de foc, şi când ajunseră lîngă salcie se opriră muţĭ, ca dinaintea unuĭ altar pe care s'ar fi înnălţat însuşĭ Dumnezeul iubiriĭ lor. — »Ce fericită eştĭ tu Dona mea scumpă! — îl auziĭ pe dînsul şoptind; tu poţĭ trece în fiecare zi prin locurile astea atât de dragĭ în care ne-am petrecut copilăria! Poţĭ urca când vreĭ potecuţa care duce şerpuind pe coastă, aşa cum o urcam amîndoĭ odată, când mergeam la şcoala satuluĭ, orĭ când încărcaţĭ cu mănunchiurĭ de florĭ ne duceam să le presărăm pe mormîntul mamelor noastre. O, dacă aĭ şti tu Dona mea, câtă durere duc cu mine când plec d'aci şi cum pentru fiecare pas care mĕ dă străinĕtăţiĭ inima mea se sfâşie de o mie de orĭ! — Dar, ştiĭ tu ce înseamnă durerea? Indrăzneşte ea să atingă floarea abia îmbobocită a pădurii în jurul căreea nu rĕsună decât cântecul privighetorilor şi murmurul rîuluĭ?!«

— »Durerea? — o cunosc Mitule! rĕspunse trist copila. E izvorul veninos din care n'aş fi gustat dacă tu aĭ fi fost mereŭ lîngă mine. Dar ne-aŭ despărţit! şi în lipsa ta, sorbit-am din el cu nesaţiŭ. Intreabă aste locurĭ dacă m'aŭ vĕzut ele vreodată cu ochiĭ secaţĭ de lacrĕmĭ; întreabă astă salcie, de câte orĭ plâns'am cu dînsa; întreabă rîul, cu câte picăturĭ de lacrĕmĭ sporitu-'ĭ-am apa!?... Pot avea aste locurĭ vre-un farmec pentru mine când tu eştĭ departe?! Ascultă! nu ţi-se pare şi ţie că privighetorile îşĭ încep şi îşĭ sfîrşesc cântecul cu un suspin? De la mine l'aŭ învĕţat! Adeseorĭ, în nopţile frumoase de vară, staŭ până târziŭ pe prispa căsuţeĭ din mijlocul pădurii şi mĕ gîndesc la tine şi plâng. Privighetorile 'mĭ ascultă plânsul. Plâng, până adorm cu capul rezemat pe mâînile puse cruce pe genunchĭ. De câteorĭ nu m'a găsit tata stând aşa! El 'mĭ ştie rostul dureriĭ şi nicĭ nu cearcă să mi-o smulgă din inimă. Aduce adeseorĭ vorba

despre tine; că o să vii în curînd şi că Moş Petre n'o să te mai lase să pleci de lîngă el; că boerul o să te lase îngrijitor pe moşie. Şi vorbeşte cu atâta încredere tata, că uneori izvorul dureroaselor lacrĕmi seacă şi în locul lor simt lacrĕmile bucuriei de care tînjesc d'atâta vreme. Şi l-aş crede, Mitule, dacă visurile mele nu mi-ar vorbi altfel. În cartea pe care mi-ai trimis-o de la oraş zice într'un loc: »Ah, oraşul! marea vecînic înfuriată pe care plutesc mai mulţi rĕi decât buni; vai de aceia care se avîntă pe apele tale! Acolo, în lupta grea contra valurilor, totul se uită, totul, chiar amintirea ţĕrmurilor pe care ai crescut!« — Vezi? — am învĕţat vorbele astea pe de rost; te aveam pe tine la oraş şi mi se părea că în ele aud strigătul tĕu!... Mitule, de ce nu te lipseşti de ceeace zice Boerul că vrea să facă pentru tine? Rĕmâi aci, leapădă hainele astea de care parcă mi-e teamă să mĕ ating şi îmbracă hainele în care ai crescut şi care se potrivesc aşa de bine cu chipul, cu inima ta şi cu locurile ce ne încongioară. Uită, dacă se poate, tot ce ai învĕţat colo în blestematul de oraş! Moş Petre a îmbĕtrânit, învaţă meşteşugul lui şi colea, în mijlocul pădurii, în locurile care ne-aŭ vĕzut crescând, să trăim unul lîngă altul fericiţi!«.....

Un suspin lung şi dureros fu rĕspunsul tînĕrului. El prinse mâna copilei şi o apăsă mult pe inima lui. »Vino să şedem colea sub salcie, Dona, colea unde acum un an buzele noastre găsiră cuvintele pe care ani de zile încercaseră să le spue; vino şi lasă-mi capul să se odihnească pe sînul tĕu, lasă-mi privirile să caute în seninătatea frunţii tale, steluţile atât de mult iubite a căror amintire e singura care-mi îndulceşte calea străinĕtăţii! Ah, străinĕtatea! m'am afundat aşa de mult într'însa încât astăzi nici Dona mea dragă nu mĕ mai poate scoate. Numai aci în mijlocul pădurii mĕ regăsesc! Colo... la oraş! Intrat-am în lupta crâncenă în care m'a îmbrâncit chiar omul care m'a luat să-mi fie tată! »Te-am învĕţat carte! — mi-a zis; — punga mea e a ta; ai cele mai bune arme în mâinile tale; luptă! şi ceeace n'am putut eŭ face din numele meŭ, fă tu! Dar nu spune niciodată faţă de oameni care nu te cunosc că eşti feciorul unui biet păcătos de morar!

..... Şi m'a cuprins învălmăşala lupteĭ; lupta cu aproapele meŭ, lupt chiar în contra sufletului meŭ!.... Adeseori îmi vine să fug, să vin colea lîngă tine şi în locul pe care stăm acum să 'mi îngrop armele aşa de adînc, dar aşa de adînc, că nici eŭ să nu le mai pot scoate vreodată! Dar vezi tu Dona mea scumpă, m-a muşcat ambiţia de inimă şi chiar de m-aşi vindeca de rana ei totuşi aşi rĕmâne legat Boerului cu ceeace se numeşte »recunoştinţă« şi de care nu mĕ pot plăti decât făcênd ceeace voeşte dînsul. Ce ar zice lumea care mĕ cunoaşte, când m-ar vedea că leapăd ceeace, după ei, e culmea noroculuĭ meŭ?! Voiŭ duce lupta până la sfîrşit şi coroana de isbîndă voiŭ pune-o să strĕlucească pe fruntea ta, Dona mea scumpă!....

Dona tăcea, doar ochii ei înlăcrĕmaţi vorbeaŭ dureros.

— »Tu o să pleci Mitule! zise dînsa între douĕ suspine. Decâte ori te vĕd venind, d'atâtea ori îmi zic: — de astădată Mitu n'o să mai plece; de bună seamă el a spus Boerului de dragostea noastră şi lui i s'a făcut milă şi mi-l dă.

Ah! »mi-l dă«! ştiĭ tu ce înseamnă vorba asta? în ea e toată viaţa mea! Dar după ce mĕ întîlnesc cu tine, plec totdeauna cu ochiĭ plinĭ de lacrĕmĭ şi cu inima sângerând. De ce mĭ-a fost dat tot să plâng?! De ce când toate păsĕrelele îşĭ vorbesc lîngă iubiţiĭ lor, când toată pădurea rĕsună de cântec, de ce să fiŭ eŭ singura care să plâng? Nu sunt şi eŭ copila pădurii?!...« — Şi vorbele eĭ se perdură întretăiate de suspine pe d'asupra undelor mele. Auziĭ apoĭ sărutărĭ înfocate şi lungĭ ca doinele de dragoste. Dar, în tăcerea nopţiĭ, de sus din dealul împădurit clocoti până devale glasul unuĭ corn.... Toader păduraru îşĭ sfîrşise rondul şi cobora la casa pădurii. Ceĭ doĭ îndrăgostiţĭ se ridicară după iarbă şi tăcuţĭ porniră încetinel perzêndu-se în umbra colniculuĭ. Odată cu eĭ, luna se ascunse după deal; privighetorile tăcură ca prin minune; o cucuvea scoase capul din scorbora uneĭ sălciĭ şi cu glasul eĭ înfiorător dădu semnalul că sĕlbătecia nopţiĭ începe....

In nopţile care urmară cât stătu Mitu la Cimpoca, i-am vĕzut pe ceĭ doĭ îndrăgostiţĭ colindând potecele pădurii ferindu-se parcă de mine. Odată însă trecură maĭ aproape; Dona plângea. Din ceea ce spunea în plânsul eĭ abia putuĭ prinde aşa, din fuga, câteva vorbe ca: — *dragoste cu pĕcat.... gura lumiĭ... blestemul tatiĭ;...* apoĭ vorbele eĭ se topiră în oftaturĭ lungĭ, printre care auziĭ glasul luĭ Mitu care se încerca s'o mîngâe; pe urmă se perdură în umbra pădurii.

* * *

Plecase Mitu. Treĭ lunĭ trecusĕră şi toamna se lăsase peste pădure. In bătaia rece a vîntuluĭ, copaciĭ plângeaŭ şi lacrĕmile lor de foĭ îngălbenite se aşterneaŭ tremurând peste pămîntul sărăcit de podoaba verii; altele cădeaŭ pe suprafaţa apelor mele şoptindu-mĭ: — Pe tine nu te ofileşte toamna ca pe noĭ, rîule! apa ta e încă destul de vie. Unde te ducĭ? unde? Poate ştiĭ şi tu ca privighetorile vre-un loc binecuvîntat de Dumnezeŭ unde e totdeauna soare! Ia-ne şi pe noĭ pe undele tale... ia-ne!...

Şi bietele frunze tot maĭ multe se aşterneaŭ pe undele mele. — Unde mergeţĭ, sĕrmane prietene? — le ziceam eŭ; — De locurile de care tînjiţĭ voiŭ şi eŭ să tînjesc şi unde mĕ duc, — eŭ singur nu ştiŭ!...

— Nu ştiĭ?! nicĭ tu nu ştiĭ?! Atuncĭ ce rost are viaţa.... ce rost?....—La întrebarea lor tăceam ruşinat, fără rĕspuns. Atuncĭ, cele maĭ multe dintre ele se opreaŭ amărîte pe lîngă maluri sprijinindu-se de braţele vînjoase al rădĕcinilor de sălciĭ şi de aninĭ, iar altele, maĭ neîncrezĕtoare, călĕtoreaŭ cu mine înainte şoptind cu şiretenie între ele: — minte, ştie el unde se duce, să mergem cu el!..«

Pe zăgaz, aproape de moară, Moş Petre stătea pe trunchiul unuĭ anin bĕtrân; în privirile luĭ aci perdute pe bolta mohorîtă a ceruluĭ, aci adîncindu-se în undele mele, înota durerea mută pe care numaĭ singurătatea bĕtrâneţelor o cunoaşte. Mitu plecase iarăşĭ la oraş şi, în faţa Boeruluĭ, el nu îndrăznise să-şĭ spue păsul. De ce nu i-a spus?—nicĭ el nu ştie. Nu i-o fi fost poate ruşine să-şĭ

calce cuvîntul? Dar Boerul nu şi-l călcase? Nu le-a fost vorba că să lase pe Mitu la moşie să-l aibă aproape de el?! — Astfel voea să se gîndească unchiaşul, dar în adîncul sufletuluĭ sĕŭ el ştia de bună seamă ceeace l-a făcut să nu spue nimic Boeruluĭ. Era că găsise pe Mitu schimbat în firea şi apucătura luĭ. Poate că băiatul se schimbase încă de mult, dar el nu băgase încă de seamă. De pe buzele copiluluĭ sĕŭ nu se maĭ desprind ca odinioară cuvinte pornite din inimă şi planurile lor de viitor nu se maĭ potrivesc; — Mitu şĭ-a schimbat dorinţele, el vrea să ajungă *»om mare«* — logofĕt poate fi orĭcine. Dar moş Petre îl vrea maĭ bine logofĕt pe moşie, orĭ morar la Cimpoca... orĭce, orĭce,... numaĭ să fie al luĭ, numaĭ *al luĭ!*....

Şi în ochiĭ luĭ Moş Petre citiĭ gînduri din ce în ce maĭ chinuitoare.

Pe unul din colnicele pădurieĭ vĕzuiŭ pe Toader păduraru. Cînd se apropie mĕ speriaĭ de ochiĭ luĭ rătăciţi, de faţa luĭ galbenă ca moartea. La paşiĭ luĭ, Moş Petre tresări, îşĭ întoarse capul şi mulţumit că vine cineva să-l scoată din gîndurile luĭ mohorîte, încercă să se scoale în sus aproape înveselit. Dar Toader iĭ puse o mînă pe umĕr şi-l opri loculuĭ. — »Am să-ţĭ vorbesc Petre! -- zise dînsul şi glasul luĭ era aşa de înfiorător că apa mea se încreţi toată de fricĕ. Ochiĭ luĭ Toader se rotiră privind cercetător; nu era nimenĭ, doar apa mea curgea liniştită între maluri. Dar taina luĭ Toader trebue să fi fost atât de mare, că nicĭ în mine nu vru să se încreadă; el se aplecă la urechea luĭ Moş Petre şi iĭ şopti ceva. Unchiaşul se sculă în sus ca muşcat de un şarpe, îşĭ duse mîna la frunte, rĕmase astfel ţintuit loculuĭ, cu ochiĭ în pămînt. — »Nesocotitul!« îl auziĭ pe Moş Petre şoptind — »plec la oraş!«— »Du-te Petre, înţelege-te cu Boerul;— zise Toader; — mie 'mĭ-e fricĕ să mĕ duc; — de m'ar întîmpina fără milă, apoĭ Dumnezeŭ ştie ce s'ar întîmpla! Du-te tu, înţelege-te cu el, vorbeşte cu fiu tĕŭ şi fie-vĕ milă de mine... — Căcĭ dacă nu, vezĭ colea?... o omor eŭ cu mîna mea!«..

Moş Petre se înfioră ca de o vedenie îngrozitoare.

— »Lasă Toadere, bun e Dumnezeŭ! Nu 'mĭ pasă mie de ceeace o să zică Boerul; o să vorbesc cu Mitu, el nu-ĭ băiat cu vicleşug, ş'apoĭ tu ştiĭ cât o iubeşte el pe Dona!« Toader clătină din cap a desnădejde; maĭ vorbiră cîtva pe şoptite, apoĭ se despărţiră. Toader intră în pădure pe o potecă dosnică, Moş Petre rĕmase puţin pe gînduri cu ochiĭ perduţi pe apa mea ca şi cînd pe dînsa ar fi stat scrisă ziua de mîine, apoĭ încet porni spre moară.

Pe seară, îl vĕzuĭ eşind cu dulama pe umĕr şi porni pe drumul care ducea la oraş.

Cred că aĭ priceput ce se întîmplase: — Dona, floarea pădurieĭ, se vestejise în chiar focul sărutărilor mult dorituluĭ eĭ vînt de seară, iar Toader, — bĕtrâna tulpină ascunsă în umbra pădurieĭ, îşĭ plângea perduta-ĭ podoabă, cercând să-şĭ mintă gîndurile care-ĭ spuneaŭ destul de lămurit că odată ce vîntul de toamnă a început să bată, zefirul n'o să se maĭ întoarcă să-ĭ redea frumuseţea.

Aş fi vrut să vĕd pe Dona. De maĭ mult de douĕ luni de zile undele mele nu maĭ fuseseră sărutate de privirile eĭ aşa de triste de la plecarea luĭ Mitu. In-

trebaiŭ o păsĕrică care venea în sbor din spre casa pădurii. Grăbita păsĕrea îmĭ rĕspunse trist: — Nicĭ eŭ n'am maĭ vĕzut-o p'afară, doar aşa din treacĕt o vĕd câte odată la fereastră, a slăbit mult şi ochiĭ eĭ odată aprinşĭ ca luceferiĭ licăritorĭ aĭ nopţiĭ, îĭ vĕd stinşĭ ca stelele dimineţiĭ....

A doua zi spre seară Moş Petre se întoarse de la oraş.

După ochiĭ luĭ stinşĭ în lacrĕmĭ, înţeleseĭ că venise maĭ nenorocit decât plecase. Se opri în uşa moriĭ, dădu să intre, dar îşĭ luă seama, se rezemă de parmaclîcul stăvilaruluĭ şi rĕmase astfel pe gînduri. După buzele luĭ se desprinseră maĭ întâĭ şoapte nedesluşite, apoĭ îl auziĭ vorbind singur:

—.... Suflet de câine, 'mĭ-a furat copilul... să mi-l trimită în ţĕrĭ străine; parcă nu mi-l înstrăinase destul! Dar el de ce s'a dus? nu ştia el că în urma luĭ rĕmâne tată-sĕŭ cu durerea în inimă şi biata Donă cu pĕcatul în sîn! Nu maĭ am copil, nu maĭ am! blestemat să fie Boerul! Auzĭ banĭ? să-mĭ dea banĭ să rĕscumpĕr ruşinea luĭ Toader? aşa se rescumpĕră colo la oraş ruşinea?! Banĭ! Şi eŭ 'ĭ-am luat! Suflet blestemat, de ce nu te-aĭ rĕzvrătit şi să-ĭ fi aruncat în obraz!? Uĭte-ĭ în sîn. Ah, atingerea lor mĕ arde! . . . . .

Şi Moş Petre îşĭ vîrî o mână în sîn, scoase o basma, o desfăcu, privi cu scîrbă la grămada de galbenĭ scînteietorĭ, apoĭ vînturându-ĭ cu degetele îĭ aruncă unul pe câte unul în apa mea care la atingerea lor se rĕsvrăti între maluri ca şi când un munte s'ar fi prăvălit într'însa.

...Aşa, galbenĭ blestemaţĭ; — îşĭ urmă Moş Petre şirul vorbeĭ; — nu cu banĭ se spală ruşinea!... Rĕmase apoĭ iarăşĭ pe gînduri, în urmă îl vĕzuĭ făcêndu-şĭ semnuluĭ crucĭĭ, zise un »Doamne ajută« şi plecă clătinându-se pe picioare spre casa pădurii.

In urma luĭ rĕmăseĭ ţintuit între maluri. Atât de mult doream să ştiŭ ce o să se întîmple la casa pădurii încât, dacă aşĭ fi avut putere, mi-aşĭ fi schimbat albia şi aşĭ fi apucat pe cărare într'acolo.

Nu trecu însă mult, când, de odată, un stol de păsĕrele veniră în goana sboruluĭ din spre casa pădurii şi se aşezară pe ramurele uneĭ sălcii; după ochişoriĭ lor plinĭ de groază şi după ciripitul lor jalnic înţeleseĭ că ceva deosebit se întîmplase la casa pădurii. Nu putuĭ răbda mult şi le întrebaĭ; la întrebarea mea păsĕrelele, într'un ciripit trist ca un cântec de jale, se grăbiră să-mĭ rĕspundă:

— Adineoarĭ steteam cu toatele pe ramura unuĭ copac în faţa caseĭ luĭ Toader păduraru. Toader stătea pe capătul prispeĭ cu capul rezemat p'o mână, cu ochiĭ în pămînt, maĭ trist ca zilele de iarnă. La celălalt capĕt al prispeĭ stetea Dona; biata copilă, plângea! d'alungul obrajilor eĭ îngălbeniţĭ ca frunzele în toamnă lunecaŭ douĕ pîraie de lacrĕmĭ. Din când în când Toader îşĭ ridica capul şi privirile luĭ se perdeaŭ departe pe cărarea pădurii ca şi când ar fi aşteptat pe cineva. Tocmaĭ era să ne luăm sborul când vĕzurăm venind spre casa pădurii pe Moş Petre morarul de la Cimpoca. Clătinându-se pe picioare, Toader făcu câţĭva paşĭ eşindu-ĭ înainte, se întîlniră şi îşĭ şoptiră în taină... Ce 'şĭ-or fi vorbit nu ştim... dar se petrecu atuncĭ ceva înfiorător: Smulgêndu-şĭ de la brîŭ cuţitul, Toader se repezi ca fulgeru spre Dona; copila se ridică îngrozită, dar maĭ'nainte ca uci-

gătorul fier s'o fi lovit, dînsa căzu, fără simţire, la picioarele tatăluĭ sĕŭ. Atuncĭ Toader se răsuci în loc ca şi când i-ar fi fost teamă să nu-l oprească cineva şi întorcênd asupra lui cuţitul şi-l vîrî în piept până în plăsele..... Şi ce-a maĭ fost nu ştim, căcĭ îngrozite ne-am luat sborul, înfricoşate, isbindu-ne ca vaĭ de noĭ de ramurele copacilor..... Era groaznică povestea păsĕrelelor; în fiecare undă a apelor mele pluti un suspin şi adîncul meŭ gemu ca un uriaş prins în lanţurĭ.

Dar Dona... ce se făcuse Dona?!... Nimenĭ nu-mĭ rĕspunse, stolul de pasĕrĭ îşĭ luase sborul. Se înserase ca şi când ar fi vrut să rĕspundă strigătuluĭ meŭ desnădăjduit, din inima pădurĭĭ o pasĕre cobitoare ţipă piţigăiat şi jalnic... Puţin maĭ tărziŭ, în liniştea nopţiĭ, auziĭ sus în coastă un freamĕt; maĭ întâĭ nedesluşit ca apropierea uneĭ furtunĭ, apoĭ din ce în ce maĭ aproape, ajutat de rĕsunetul pădurĭĭ, freamătul se schimbă într'un sgomot asurzitor. Miĭ de glasurĭ omeneştĭ umplură pădurea; era satul întreg care alerga la casa pădurĭĭ să vadă nenorocirea a căreĭ veste o dusese în sat Moş Petre morarul de la Cimpoca.

* * *

Mĭ-aduc aminte ca de ierĭ; anul acela fuse o toamnă lungă şi ploioasă. După fiecare ploae, apele mele creşteaŭ până sus de malurĭ, atuncĭ apucam razna prin pădure cercând să ajung până la casa pădurĭĭ. Mĭ-era dor de Dona. Dar niciodată nu putuĭ ajunge până acolo. In sfîrşit iarna sosi, o iarnă atâta de geroasă că fără voie trebui să mĕ sgrebulesc sub mantia de ghiaţă pe care iarna mi-o arunca în spate. Astfel stătuĭ până în primăvară. Atuncĭ, ah, atuncĭ! când razele soareluĭ primăvăratec strălucirĭ dătătoare de viaţă, apele mele sătule de trîndăvie se sbuciumară înspumate între malurĭ, crescură şi mantia de ghiaţă căzu după umerĭĭ meĭ ruptă în bucăţĭ, topindu-se în clocotitoarele valurĭ. D'aungul coastelor, nămeţiĭ de zăpadă se rostogolirĭ în vale şi prefăcêndu-se în pîraie se aruncară în braţele mele. Atuncĭ cu puterile înzecite pe care mi le dedea razele soareluĭ, înspumatele pîraie şi dorul Doneĭ, apele mele nu maĭ cunoscură stavilă. In partea din spre pădure zăgazurile se dărîmară, copacĭĭ îmbĕtrâniţĭ de anĭ îşĭ găsirĭ mormîntul în apele mele care crescură, tot crescură, până la casa pădurĭĭ. Când ajunseĭ priviĭ cu nespusă lăcomie la cuibul care de atâtea anĭ adăpostise pe bietul Toader şi pe fie-sa Dona, cea maĭ frumoasă floare a pădurĭĭ. Casa era pustie, păreţiĭ începuserĭ să se surpe p'alocurĭ, iar trestia după acoperiş răvăşită de vînt, abia prinsă de laţĭ, stătea par'că sbîrlită de groază. Miĭ de fiorĭ îmĭ străbăturĕ apele şi undele mele ţipară jalnic: Unde e Dona? Nimenĭ nu'mĭ rĕspunse, chiar copacĭĭ din jurul caseĭ îşĭ clătinară fruntea a desnădejdie şi rĕmaserĕ tăcuţĭ.

Treĭ zile apele mele aŭ stat revărsate, pe urmă, încet încet ele se retraseră în matcă. Zecĭ de ţĕranĭ începură să lucreze la dresul zăgazuluĭ. Ascultam la tot ce vorbeaŭ între eĭ, doar voiŭ auzi ceva despre Dona şi despre Moş Petre, o vorbă nu mĭ-a scăpat, dar bieţiĭ oamenĭ eraŭ prea obidiţĭ de nevoile lor ca să

mai ţie socoteală de nerăbdarea mea. In sfîrşit, lucrul încetă toate îşi reluară mersul lor ca în alţi ani; la Cimpoca veni un alt morar; copacii întineriţi înmuguriră, ghioceii şi viorelele umplură pădurea iar privighetorile, venite de curînd, povesteaŭ copacilor şi florilor poveşti frumoase, aduse, — spuneaŭ ele, — din locurile unde e totdeauna soare

Perdusem nădejdea să mai vĕd pe Dona. De bună-seamă, îmi ziceam, dacă a scăpat de cuţitul tatăluĭ sĕŭ, apoi trebue s'o fi omorît durerea. Când într'o frumoasă seară de Maiŭ, printre cântecul privighetorilor, plutind pe aripele vîntuluĭ de seară, ajunse până la mine un cântec duios, atât de duios şi trist că ţi-se rupea inima ascultându-l. Privighetorele amuţiră, apa mea îşi opri mersul, frunzele tremuraŭ pe ramurĭ pe mĕsura tremurătoarelor note care se rĕvărsaŭ în liniştea serii din ce în ce mai dureroase şi mai aproape, tot mai aproape. Un alun îşi clătină ramurele, frunzele luĭ se dădură în lăturĭ şi în lumina plină a luneĭ vĕzuĭ eşind pe malul meŭ o femee. Cu paşi şovăitorĭ, dînsa se apropie de mine, după trupul eĭ slab îmbrăcămintea îi atîrna sfâşiată în bucăţi, iar de la briŭ în sus, alt vestmînt n'avea decât pĕrul eĭ despletit lung şi negru ca întunerecul. Obrajiĭ eraŭ ofiliţi, fără viaţă şi pe faţa eĭ suptă nu trăia decât doĭ ochĭ marĭ, marĭ şi albaştri, care se roteaŭ în juru-le cu teamă. Când ajunse pe malul meŭ, cântecul eĭ se stinse şi privirile i-se perdură în adîncul apelor mele. Undele mele tresăriră de bucurie şi de durere; aceştĭ ochĭ! ah, aceştĭ ochĭ, eŭ îi cunoşteam, sub privirile lor undele mele trăsăriseră d'atâtea orĭ înfiorate, eraŭ ochiĭ Doneĭ... da era Dona!...

Mult timp ea rĕmase astfel cu privirele perdute, apoi se pituli jos sgrebulindu-se sub mantia eĭ de pĕr, o auziĭ scîncind ca un copil şi buzele eĭ murmurară:

— Fugiţi de mine, ah!... Până şi voĭ măeastrelor privighetorĭ ale pădurii, vĕ furişaţi prin ramurĭ şi mĕ blestemaţi, voĭ care aţi auzit cât eraŭ de dulcĭ şi blânde cuvintele mireluĭ care 'şĭ-a înşelat mireasa! Vorbele luĭ blânde şi cântecul vostru m'a dat pierzării, şi acum şi voĭ şi el fugiţi de mine!... Şi uşile căsuţeĭ din mijlocul pădurii mi-s'aŭ închis pe totdeauna şi glasurĭ tainice îmĭ strigă: Fugĭ, nu turbura pe părintele care îngenuchĭ plânge şi-şĭ blestemă fiica atât de vinovată. Du-te fată ticăloasă, du-te şi plângĭ pe cărările pădurii până când se va scutura noroiul aruncat de tine în barba albă a talăluĭ tĕŭ. — Şi eŭ m'am dus; am vrut să plâng şi să 'mĭ spun ruşinea la toţi copacii din pădure, la toate păsĕrelele, dar Moş Petre m'a luat şi m'a închis colo în casa din sat, să mĕ latre toată ziua câiniĭ şi să-mĭ strige că sînt nebună! Da, sînt nebună, — fiindcă nu voiŭ să le daŭ lor copilul meŭ..... dragul mameĭ!...

Şi nebuna desfăcênduşĭ braţele pe care le ţinea încrucişate pe pept, îmĭ arătă un păpuşoĭ de trenţe strînse în chip de copil şi începu să-l sărute cu dragoste.

— Nu voiŭ să li-l daŭ,... nu! — aiuri dînsa înainte; — voiŭ să-l cresc mare, să-l arăt luĭ Mitu când o veni. Şi Mitu o să împrăştie cu ciomagul câiniĭ

care vor să mi-l sfîşie. Tacĭ dragul mameĭ! tacĭ, nu plânge! Cine ţi-a spus ţie că n'aĭ tată? Cine ţi-a spus că pe obrazul mameĭ tale e aruncat noroĭ, de nu te lipeştĭ de mine să mĕ săruţĭ şi să-mĭ zicĭ cu dragoste *mamă*, aşa cum ziceam eŭ mameĭ mele!?... Ah! Mint nebuniĭ şi orbiĭ căcĭ eĭ sînt nebunĭ, nu eŭ; eĭ aŭ noroĭ în obraz, nu eŭ!... Şi rotindu-şĭ ochiĭ în jur, dînsa începu să scuipe şi să blesteme cu furie; apoĭ se linişti, adună de jos trenţele pe care în furia eĭ le risipise şi începu să le sărute cu patimă.

— De douĕ orĭ mi-a trămis Boerul banĭ, da, aur şi argint mult, mult... dar eŭ i-am aruncat. Copilul meŭ nu vrea banĭ, el vrea să aibă tată! Nu-ĭ aşa dragul mamiĭ? Lasă că o să vie el, să-l aşteptăm aicĭ. Dar Moş Petre ce s'o fi făcut? Lumea zice că s'a dus cu tata să aducă pe Mitu, dar o femee mi-a spus în taină că nu-ĭ adevĕrat, că Mitu o să vie el singur, dar că Moş Petre s'a dus de s'a făcut morar în cer!

Eŭ la casa din sat nu maĭ mĕ duc, căcĭ iar o să mĕ bată; voiŭ să rĕmân aci să ascult cântecul privighetorilor şi murmurul tĕŭ rîule! Ziua o să-mĭ culc copilul la umbra alunilor, iar eŭ o să mĕ plâng copacilor şi seara să staŭ cu tine de vorbă; tu eştĭ bun şi n'o să mĕ baţĭ şi când voiŭ osteni o să mĕ legenĭ pe undele tale până când voiŭ adormi... Da rîule? da?!... — şi plecându-se se încearcă să mĕ atingă cu obrajiĭ eĭ galbenĭ ca moartea. Atuncĭ, ah atuncĭ! — copilul de trenţe îĭ lunecă din braţe şi căzu în apă; un ţipăt sfîşietor rĕsună în noapte şi nenorocita voind să-şĭ prindă odorul se aruncă în apa mea. In săritura eĭ îl prinse, dar se aruncase prea departe de mal şi apa o fură la vale, ducênd-o tot maĭ la adînc. O clipă ea cercă să înoate, dar ostenită se lasă în voia valurilor. — Sînt ostenită rîule! abia maĭ avu vreme să 'mĭ spună; — sînt ostenită... aşa de ostenită... leagănă-mĕ pe apa ta, voiŭ să dorm... să dorm!.....

Mi s'a făcut milă de biată floare veştejită pe totdauna şi i-am ascultat ruga. Din braţele mele de valurĭ făcutu-i-am leagăn şi adormind-o în cântecul undelor mele, am culcat-o sub o salcie plângĕtoare. Acolo se odihneşte şi astăzĭ. Mormîntul eĭ nimenĭ nu-l ştie afară de mine; dar cine trece pe sub salcie, se pomeneşte plângênd fără să ştie de ce; iar dacă undele mele vin cântând o doină de dragoste învĕţată la munte, sub salcia fermecată doina lor se schimbă într'un cântec de jale, nespus de înduioşător, la auzul căruia plâng florile, plâng paserile şi cu ele plânge pădurea toată.

H. Coşoi.

Inchinarea Bisericiĭ din Mănăstirea Voroneț
de Ștefan-cel-mare

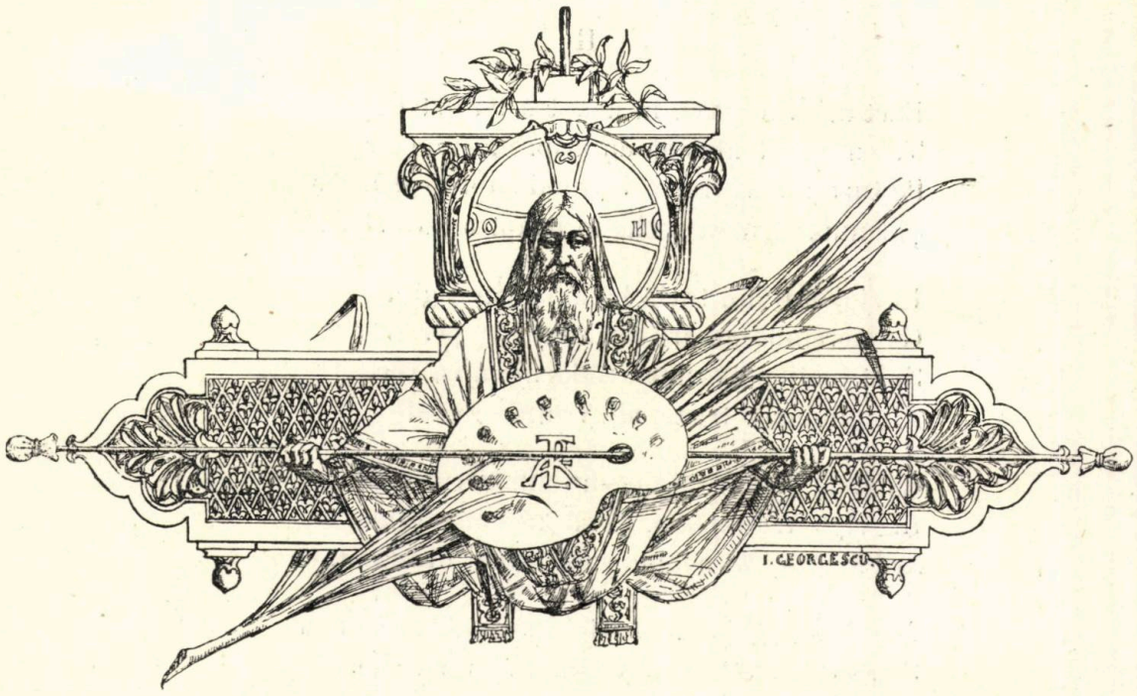

POVOARA CRUCIĬ

I

Ceasul negru 'n care se face crucea grea
Pe umerĭ slabĭ şi vineţĭ de Christ îndurerat
Urcând cu paşĭ de spectru Calvarul sângerat
Pe când pe cerul morţiĭ încet s'aprinde-o stea.

Din cerul greŭ de visurĭ încet se stinge-o stea.
Ah, zilele grozave de suflet sbuciumat,
Aripĭ de paserĭ negre ce 'n sumbra boltă bat,
Ca veacurĭ lungĭ trecură pe tristă fruntea mea.

Din fund de suflet veşted, se urcă un suspin.
Ce plâns străin s'abate pe sloiurĭ recĭ de ghiaţă,
Ce Christ sdrobit priveşte din noŭ pocalul plin?

Spre care zeŭ 'nnălţa-voiŭ în umbră alba-mĭ faţă,
La ce altar de raze genunchiĭ să'mĭ închin
In noaptea fără stele şi fără dimineaţă?

II

Furtuna viforoasă, în noaptea fără stele,
Trecu ca o fantasmă cu aripi mari de fer
Pe turnul singuratec veghind subt negrul cer
Şi smulse crucea veche în noaptea fără stele.

In clopotul din turlă bătăi sinistre, grele,
Ca lacrămile-amare din rugile ce per
Subt bolţile 'nvechite, zădarnic mila cer.
Ah, gîndurile triste, ah, visurile mele!

Ca facle 'ngălbenite pe-un alb sicriu uitat
In cripte neumblate, pe sfeşnice de-aramă,
Ard singure în noapte subt astru 'ntunecat.

Ah, de-aşi putea pe braţe duioase, tîmple reci
Se reazim subt căldura din dulcii ochi de mamă
Şi 'ncet s'adorm în pacea din somnul cel de veci?

III

O, moartea glorioasă de antic luptător
Căzut în manta roşă a sângeluï cel cald
Subt vechiul cer elenic de aur şi smarald:
O purpură în flăcări pe-un soclu lucitor!

Intins pe scutul sacru, cu braţ cutezător,
Subt haina încreţită în magicul său fald
Viteazul i-un zeu tînăr cu-obrazul alb şi cald
Iar gestul, gestul falnic se 'nnalţă orbitor.

Eterna mare blondă cu tragicul ei cânt
Vesteşte 'n glas de valuri misterile de-apoi
Şi harpele luï Eol se tîngue în vînt.

De sus, măreţ, Apollon şi mîndru şi senin
Trimite raze clare spre grupul de eroi
Ah, visul meu de-apururi, povoara mea de chin!

IV

Eu voiu muri în una din zilele aceste
Purtând pe umeri crucea Calvaruluï amar;
Pe lespezi reci cădea-voiu cum cade 'n visul rar
Din minţi perdute'n noapte o veştedă poveste.

Parfumurĭ vechĭ, uitate, încet vĕ cadă peste
Trudita faţă rece şi 'n murmurul lor clar
Se simt că se înnalţă ca 'n anticul altar,
Pe straniŭ glas de imnurĭ, etern dorita veste.

Nicĭ rugĭ adîncĭ şi calde, nicĭ plânset sbuciumat
Din ochĭ duioşĭ în lacrĕmĭ şi nicĭ în josul porţiĭ
Luminĭ şi facle roşiĭ subt cerul înstelat.

Ci faţa mea 'ndrepta-voiŭ spre falnicul abis
De-albastru şi de taine în care astrul morţiĭ
Luceşte singuratec: o culme-a unuĭ vis!

ST. PETICĂ.

DIN LITERATURA POPULARĂ

CEVA DESPRE STRIGĂTURĬ [1])

Alăturĭ de doină întîlnim în literatura populară un alt gen — vesel — acela al strigăturilor saŭ chiuiturilor. Ele sunt versurile spontanee, emanaţie a stăreĭ de mulţumire sufletească şi de veselie, care însoţesc jocurile săltăreţe — sîrba, bătuta, chindia — duse de flăcăĭ cu ochiĭ pliniĭ de viaţă şi obrajiĭ aprinşĭ de joc, prinşĭ cu mâinile de briŭ şi în joc dând ocol lăutarilor care le cântă de plesnesc coardele.

Pe când în doină găsim mîhnire, sbucium sufletesc, neconsolare, frămîntarea de a găsi soluţiĭ favorabile bătăilor inimiĭ, strigăturile arată mulţumirea sufletească de moment — subt impresia şi ameţeala joculuĭ — veselie, glume şi rîs nevinovat, lauda băutureĭ, rîs pe socoteala fetelor şi femeilor, lovind în urîţenia lor, în lene, satirizând pe cele bogate şi pe popă.

O împărţire a lor ar fi aceea în strigăturĭ vesele şi în satirice, primele arătând mulţumirea sufletuluĭ, iar celelalte muşcătura la adresa altuia.

In strigăturile vesele se vede Românul când e vesel. Pentru el atuncea rîde soarele şi cerul, natura e veselă şi tovarăşiĭ luĭ trebue să fie ca şi el. Căcĭ nu e nimic maĭ urît şi maĭ discordant decât tristeţea saŭ posomorîrea unuia în mijlocul veselieĭ altora. Toţĭ câţĭ sunt la joc trebue să strige ca el, să li se crape opincile de joc, iar celuĭ care nu va face aşa să i se strîmbe gura. Este dorul de joc, când îşĭ arată fiecare voinicia şi durata la oboseală, rîzênd de ceĭ care jucând numaĭ: »o ţîrişoară« se îmbolnăvesc, pe când el joacă toată ziua şi nu are nimic. In acest moment e cu mîndruţa lîngă el, lăutaru'ĭ cântă şi el e uşor uşurel la joc.

Dar jocul fără fete e ca mâncarea fără sare.

---

[1]) Vezĭ anul II, No. 10.

De aceea e şi mai mare bucuria lui când ţine mâinile şi mijlocul mîndrei. Mai toate strigăturile de acest fel cuprind vorbe la adresa fetelor saŭ nevestelor.

Uneori se laudă că nu ştie pe care dintre fete s'o aleagă, căci toate îi plac, alteori el nu se dă pe orîce fată:

Că-s fecior, nu mărăcine
Să mĕ iubesc cu orcine [1])

şi când ea nu vrea să joace cu el şi nu-l bagă'n samă, nu auzim plânsul doinei, ci uşor îi trece supărarea. Gelozie nu se găseşte în strigături. Flăcăul permite or şi cui să joace cu mîndra-i, iar când joacă cu a altuia şi acestuia îi e ciudă, într'adins joacă mai mult, numai ca să-l necăjească[2]). E bătae de joc pentru flăcăul care-şi teme drăguţa. De sigur că el singur între fete nu împarte dragostea cu altul, şi de aceea doreşte momentul când e numa el, putênd să sărute nevestele în lipsa bărbaţilor.

Strigături din partea fetelor nu sunt de loc.

Aceasta se explică prin faptul că ele n'aŭ îndrăzneala flăcăilor de a striga în joc, ceeace n'ar fi tocmei o bună recomandaţie, mai ales la adresa flăcăilor. Ca din partea lor se găsesc puţine de tot. In unele e luată'n rîs fudulia flăcăuluĭ, în altele îi arată calea cum să vie mai de grabă la ea acasă. Răspunsul ei la strigăturile lui mai totdeauna este favorabil şi cu dor de sărutat şi de strîns în braţe de flăcăŭ:

Mîndrulică, ochiĭ tĕĭ,
Bine samănă cu-aĭ meĭ!

— Dar cum foc'n'ar semĕna
Că-s făcuţĭ pe sama ta[3])

saŭ

Unde-aĭ fost leliţă, unde?
Spune, nu te mai ascunde.
— Colo'n jos, la perişorĭ,

De-am dus apă la feciorĭ.
Apă rece de gustat,
Buze moĭ de sărutat![4])

Iubirea din strigăturĭ e uşoară şi de moment; ea e distracţie numaĭ. Am putea zice chiar că nu e iubire. Ca probă e că atuncĭ când vede o fată, îndeamnă pe toţi să vie cu el:

Mĕ uitaĭ prin prunişorĭ
Vĕzuĭ negri ochişorĭ...
Veniţĭ după eĭ feciorĭ
Să ne facem vênătorĭ!
Zi, măĭ, zi![5])

La strigăturile de acest fel se pronunţă la urmă un vers ca o întărire a celor spuse până atuncĭ, ca o complectare a ideiĭ arătate şi ca un îndemn la joc. Versul acesta e însoţit în joc de o exclamaţie puternică, de bătaia mai tare a pămîntuluĭ cu piciorul şi de o încovoiere mai mare a trupuluĭ şi plesnituri din deget.

Iată câteva din aceste finale:

Haide măĭ! I. B. 3.
Mină, mînă măĭ! Id. 6. 18.
Tot aşa copiĭ Id. 8.
Tot aşa, măĭ Id. 12.
Aşa măĭ! Id. 13, 31, 40.
Zi, măĭ, zi Id. 43.

---

[1]) *Colecţia Iarnik-Bârseanu*, 47.
[2]) I. B. 4.
[3]) I. B. 150.
[4]) Id. 151 cf. Id. 152—153.
[5]) I. B. 38.

Să luăm două chiuituri complecte. In ele se poate vedea bine legătura dintre final şi rest:

Mîndră maică'am mai avut!
Copil mîndru m'a făcut
M'a băiat [1]) cu flori de munte
Toţi gura să mi-o sărute...
Mîndrele să mi-o sărute!
Hop aşa, măi! [2])

* * *

Aseară'nseraĭ pe coastă
Pentr'un pic de gură proastă;
Hop aşa!
Aseară'nseraĭ la cruce
Pentr'o ţîr de gură dulce;
Trage, măi! [3])

Alteori acest final îl găsim în mijlocul propoziţiunii după fiecare vers:

Câte fete's cu mărgele,
Hop măi, hop!
Toate-s drăguţele mele,
Haĭ-aşa, măi!
Câte fete-s cu cerceĭ,
Hop copile!
Toate aşteaptă să le ceĭ
Mână, mână, măi! [4])

Cu mintea înfierbântată de joc, de strînsul mijloculuĭ mîndreĭ şi de dulceaţa vinuluĭ, el doreşte să bea din ce în ce mai mult. Dacă s'ar duce încă şi »carele ferecate« şi »mioarele brumate«, nu-ĭ cine ştie ce lucru mare. Ar dori să joace până'n »alba dimineaţă« cu »cupa'n brată«, şi de şi s'a jurat că n'o să mai bea, de o săptămână e tot cu felcuţa [5]) în mână. Ar fi în stare să-şĭ lase altuia mîndra, dacă ĭ-ar da un sfărtar [6]) de vinars«. Cu toate acestea, greşala şi-o recunoaşte şi remuşcarea 'l apucă [7]).

In altele găsim dorul unchiaşuluĭ de a strînge mijloc de copile, şi cum e inima luĭ când vede nevestele:

Câtu-ĭ moşu de bătrân
Tot ar mânca măr din sîn,
Când vede nevestele
Sucește mustăţile [8]).

Din aceste strigăturĭ reese mulţumirea sufletească şi lipsa de grijĭ. Ţăranul voeşte să petreacă la joc. Lăutaru-ĭ cântă, el joacă, tovarăşiĭ luĭ de asemenea, fetele, jocul luĭ e nebunatic şi plin de expansiune. Pare că tot nu şĭ-a manifestat deplin starea luĭ internă şi atunci apelează la vorbe. El azĭ joacă cu siguranţa că mâne are unde lucra şi are ce mânca.

---

[1]) Inbăiat.
[2]) Iarnik-Bârseanu, 14.
[3]) Idem 42.
[4]) I. B. 44.
[5]) Jumătate de cofă.
[6]) Sfert.
[7]) Vezĭ I. B. 93—96, 98—99, 101—106.
[8]) 1000 doine, strigăturĭ şi chiuituri culese de mai mulţi învăţătorĭ zeloşĭ. Ciurcu, Braşov 1891, pag. 27, Câtu-ĭ moşu de bătrân. Cf. colecţ. I. B. 182, 183.

Lîngă strigăturile glumeţe vin cele satirice. Domeniul acestora e foarte întins, fiindcă întinse sunt şi defectele din lume. In primul loc şi mai satirizate sunt fetele, de oarece asupra lor îşi aruncă mai mult ochii flăcăii de le observă de-a binele. Pe urmă vine popa, bătrânii, satirizarea flăcăilor şi bărbaţilor proşti şi uriţi. Fata care nu ştie să joace, mai bine să se retragă din şir, ca să nu încurce locul. Defectele batjocorite mai mult sunt lenea, spusă de flăcău saŭ bărbat, saŭ pusă chiar în gura lor, somnoroşenia, dresurile care şi le pun pe faţă, dorul ei de măritat şi... beţia.

Când e vremea lucruluĭ, ea se'nbolnăveşte. S'ar mărita, dar să nu aibă altă grijă decât aceea de a se oglindi toată ziua. Dacă s'ar duce dimineaţa la muncă, i se udă picioarele de rouă, peste zi se înegreşte de soare, iar seara... o pişcă ţînţariĭ.

Bietul bărbat, care aşteaptă ajutorul eĭ, nu ştie ce să mai facă:

Că'ntr'o lună — Şi'ntr'un an
Toarce-o lînă — Ţese un suman[1])

Iată şi programul eĭ săptămînal:

Lunea, Marţea n'am lucrat,
A ţinea m'am apucat;
Miercurea e sărbătoare,
Că scapă de multe boale,
Apoĭ Joile's legate,
N'oĭ lucra, să-mĭ fac păcate;
Vinerile le cinstesc,
Şi nu prea mă ostenesc;
Sâmbăta, când aş lucra
Gata-ĭ popa cu toaca
Să'nceapă vecernia...
Stăĭ părinte nu toca,
Că eŭ încep a lucra![2])

Mîndreĭ îĭ stă bine a juca, da când îşĭ lasă casa'n părăsire, nemăturată şi ne'ngrijită, e rĕŭ, şi atunci flăcăiĭ sunt gata să-ĭ strige:

La mîndruţa jucăuşă
E gunoiul după uşă;
La mîndruţa 'n joc bărbată
Curtea nu-ĭ nemăturată;
La mîndruţa 'n joc voinică
Spală oala tu, pisică![3])

Iar atunci când ea îĭ pretinde să-şĭ vîndă boiĭ ca să-ĭ cumpere pat şi perne moĭ, el îĭ rĕspunde că-ĭ va cumpĕra un biciŭ.

Dacă vrea să fie nevasta luĭ, să nu se mai scoale la prînzul mare.

Când îĭ ciurda[4]) în zăcĕtoare
Şi soarele pe răzoare[5])

---

[1]) I. B. 312.

[2]) I. B. 210 cf. Colecţia mea inedită: Frunzuliţă ismă creaţă. Strigăturĭ relative la acest defect: I. B. 193 202, 209, 216, 311, 312. Colecţia mea inedită: Frunză verde şi-o lalea.

[3]) I. B. 195. cf. Id. 197.

[4]) Când is vitele la miază-zi.

[5]) I. B. 200.

Luĭ îĭ trebue femee harnică, nu să vie cucu dimineaţa să-ĭ cânte ca toantelor la poartă,

Că le rĕmân vacile
Inchise săracile! [1])

Ce folos că mîndra e albă şi e albită »de albele, roşie de rumenele« [2]). Dacă ea caută să se mărite, — şi roagă pe mamă-sa să-ĭ caute cu sita, căcĭ e o ruşine fată bĕtrână — şi dacă se găteşte bine şi la joc tot nu-o ia nimenea, sunt altele condiţiile de'mplinit ca să fie o bună nevastă. Gura să nu ĭ umble ca mieliţă, să ştie frăminta pită şi s'o pună pe lopată, să ştie ţese şi să se îmbrace bine, nu să vie

Ca o clae negrăblată
Dinainte lungă 'n surţă [3])
Din dărĕt lungă'n cretinţă ;
Dinainte scurtă în poale,
Din dărĕt picioare goale [4])

Nevasta luĭ trebue să fie ţesĕtoare, nu fată de bogat care »se culcă tot cu soare, şi se scoală 'n ziua mare« [5]). Una maĭ săracă face ce i-o spune el, iar nu să-ĭ scoată ochiĭ ca una de bogat.

Şi pe lîngă că e leneşă maĭ e şi mâncăcioasă.

Mîndra nu mâncă nimică
Numaĭ unt cu mămăligă
Untul de la şapte vacĭ
Făină din nouĕ sacĭ [6]).

Alt defect satirizat e fumatul şi beţia. Femeile din alte părţĭ beaŭ maĭ cu mĕsură, dar acelea din satul luĭ n'aŭ ce face cu o cupă. Cât sunt fete maĭ aŭ ruşine, dar cum se mărită

La crîşmă nu maĭ încap
Tot închină câte o-dată :
Să trăeştĭ, dragă surată [7])

Satirizăriĭ nu scapă nicĭ cele sărace. Mîndra luĭ are nouĕ iĭ :

Treĭ sunt rupte, patru sparte
Douĕ nu se ţin pe spate [8]).

Pe lîngă defectele izvorîte din lenea femeeĭ şi acele contractate, flăcăiĭ satirizează şi pe acelea din natură. Uneĭ fete i a căzut un dinte. Flăcăul cum o vede strigă că a căzut jos şi apoĭ toţĭ flăcăiĭ ştiŭ cine e ştirba.

Cum vede pe una cu nasul lung, o ia în zeflemea. Nasul eĭ e atât de lung, că odată ducênd de mâncare la plug, s'a împedicat de el şi a vĕrsat oala [9]). Ceea care e înaltă se împedică de poale, cele urîte sunt tăciunele din foc şi pe lîngă aceasta maĭ sunt şi cască gură.

Cât am vint [10]) prin nouĕ sate,
N'am văst [11]) ca aicĭ căscate :
Cât am umblat pe sub munte,
N'am văst ca aicĭ urîte ! [12])

---

[1]) Ibid.
[2]) Idem 201.
[3]) Şorţ.
[4]) Idem 211.
[5]) Idem 243.
[6]) 1000, pag. 146, Mândra luĭ nu mâncă nimică.
[7]) I. B. cf. 307. 1000 doine, strigăturĭ şi chiuiturĭ. Fetele până's fetiţe.
[8]) I. B. 263.
[9]) I. B. 233.
[10]) Provincialisme etnologice : am venit.
[11]) » » : am vĕzut.
[12]) I. B. 293.

O fată la țară de cum 'şĭ are zestrea făcută şi a eşit la horă dintre »codănace«, părinții caută s'o mărite. Soarta însă pe unele le aduce mai curînd, pe altele mai tărziŭ la măritiş. Cele care vĕd că tot nu se mărită se roagă de mamele lor să caute cu sita că doar le va veni şi lor ceasul. Flăcăiĭ găsesc stofă de strigăturĭ şi aicea. Eĭ ne arată fetele pe la Bobotează cum se uită pe fereastră, că doar va veni vr'un peţitor şi în casa lor [1]), orĭ rugându-se în grădină.

Din toate strigăturile satirice de până aicĭ reese câteva trăsăturĭ principale ale caracteruluĭ Românuluĭ. Lenea se satirizează foarte des. Dovadă bogăția strigăturilor de acest fel. De asemenea somnoroşenia, lucru prost al femeeĭ, beția, flecăria, dresurile ce şi le pun pe obraz şi defectele naturale. Românul voeşte să aibă nevastă harnică, care să se scoale dimineața la rĕsăritul soareluĭ, să mulgă vacile şi să se apuce de lucrul caseĭ. Nu umblă dupe bogăție din zestre şi nevastă leneşe orĭ cheltuitoare, ci econoamă. Are gustul curățenieĭ, şi atuncĭ când femeea luĭ nu-l are, e amărît. Işĭ manifestă libertatea individuală, nevoind ca nevasta să poruncească în casă, şi prestigiul de bărbat. Nevasta să facă ce va zice el şi când i-o spune să tacă să tacă; iar când va vedea că e tot îndărĕtnică, are recurs la ultimul mijloc al înțelegereĭ, »Sf. Ilie«.

Strigăturĭ la adresa bărbaților şi flăcăilor sunt puține de tot. Cauza am arătat-o. El, de prost ce e, mai bine s'ar duce la boĭ, şĭ nicĭ acolo nu e bun; căcĭ le dă fin când li-e sete [2]). E atât de beţiv că în casa luĭ nu-şĭ poate face »pită în cuptor şi chiar nevasta de-ar voi să facă, ĭĭ lipseşte orĭ făină orĭ lopată«.

E bătăuş: când vine acasă şi nevasta ĭĭ pune masa, el caută biciu din cuiŭ.

Eŭ fac patul să se culce,
El ia puşca să mĕ 'mpuşte;
Eŭ mĕ suiŭ pe vetrişoară
El mĕ ia de cârpuşoară
Şi mĕ dă pe uşă-afară! [3])

Şi-apoĭ e şi urît. Seara pe lună »pare că-ĭ un ghem de lână!«

* * *

Alt gen de strigăturĭ ar fi acela în care se satirizează lumea în general.

In acestea îşĭ rîde de babe, de unchiaş, de popă, de preoteasă, de dascăl, primar.

Babele poartă minciunĭ, îndemnate de dracul, iar unchiaşul caută să fure fetelor mĕr din sîn, lucindu-ĭ ochiĭ când le vede. Cel mai satirizat e popa şi preoteasa. E ştiută în popor o vorbă că popa e zgîrcit, că tot nu se satură orĭ cât ĭ-ar da, de unde »burtă de popă, buzunar de popă«. Flăcăul la horă găseşte ocazia să-şĭ rîdă şi de el. S'ar face orĭce, numaĭ popă nu, ca să nu mănânce pâinea bombonită şi colacul de la omul sărac. Pentru el e grea pomana de la unul care a muncit foarte mult ca s'o facă. El ar mai da săraculuĭ. Popa ar muri, dar nu se'ndură; căcĭ cine o să mai roadă prescură? Iadul va fi plin cu popĭ şi preotese. La morțiĭ bogațĭ slujeşte altfel ca la ceĭ săracĭ. Țĕranul 'l trimete la şcoală când 'l vede că-ĭ alunecă ochiĭ după femeĭ.

La şcolĭ, popo,
La şcolĭ, drace,
Nu la fete
Sub părete [4])

Preoteasa are două pĕcate marĭ: lenea şi face ochĭ dulcĭ altora.

Preoteasa popi nost,
Țese pînză fără rost,
Şi ia cât'un fir pe sulă
Să facă popi căciulă [5])

---

[1]) I. B. 279.
[2]) I. B. 320.
[3]) Idem 328.
[4]) I. B. 354.
[5]) 1000 doine, strig. şi chiuit, p. 44. Preoteasa popi nost (din comitetat. Arad-Zarand).

Pe când popa zice flăcăului să nu se ducă la fete în post, preoteasa îi spune să se ducă când o vrea şi la ea când o putea[1]). Popa strigă din altar că sluga lui e hoţ, iar preoteasa zice că i. om cinstit [2]).

Diacul strigă până la amiază »pentru o ţîr de parastas«. Cum aude clopotul, dă fuga la pomană, aruncând ceara unde apucă. El în biserică se uită la fete şi neveste, deşi e cu mâna pe psaltire.

Primarul, cât e de primar, e pus la aceeaşi cinste.

O! primaru îi om bun,
Când vede ocaua plină,
Face judecata bună,
Când vede ocaua rasă
Face judecată aleasă [3]).

Din acestea reese nepăsare de lume şi sinceritate, dând pe faţă defectele satului.

* * *

Iată care este domeniul strigăturilor, atâtea câte am putut strînge şi găsi prin publicaţi. De altmintrelea colecţiile de strigături sunt mai puţine ca acele ale doinelor.

Ca să cunoşti întreaga comoară a literaturii populare, trebue să stai timp îndelungat cu Românul de la ţară, să colinzi dealurile şi văile româneşti, să ai răbdare de fer şi stăruinţă puternică, curiozitate şi iniţiativă....., aur şi argint.

DIMITRIE DIMIU.

[1]) I. B. 346.
[2]) I. B. 437.
[3]) Colecţia mea inedită (din »Frunză verde busuioc«).

FLUTURE

Fluture, îţi maĭ aducĭ aminte?...

Era în ajunul plecăriĭ tale, şi în întunericul odăeĭ încă plină de veselia ta, de tristeţa visătoare a ochilor tĕĭ înşelătorĭ, de toate, toate ale tale, aĭ venit să maĭ vorbim şi să maĭ tăĭnuim o ultimă dată ca doĭ prietinĭ.

Tu eraĭ obosită. Aveaĭ în mers o lene caldă, cerşătoare de alintărĭ; în zîmbetul rezemnat o încreţire a buzelor ca un plânset înăduşit; şi în glas ceva nebun de vesel, ca furtuna în frunzişul uneĭ sălciĭ plângĕtoare.

Par'că te vĕd şi acum.

Te-aĭ plecat peste umĕrul meŭ, şi m'aĭ întrebat zîmbitoare, tu care ştiaĭ rĕspunsul:

— Nu te supĕr?...

Şi pe urmă aĭ luat ghitara şi-aĭ încercat un cântec; aĭ rupt o floare şi-aĭ aruncat petalele pe covor; aĭ rĕsfoit un volum de poeziĭ şi iarăşĭ aĭ venit lîngă mine, în haina ta lungă, neîncinsă la mijloc, ameţitoare de frumoasă şi de lene.

Pe divan te-aĭ înconjurat de perne de mătase, aĭ lăsat capul să-ţĭ atîrne greŭ pe spate şi m'aĭ întrebat:

— Ce să vorbim?...

Am vorbit de iubire.

Ca nealtădată mi se părea atuncĭ că dragostea adevĕrată nu putea să stea decât într'un strîns de mâinĭ, într'o privire abia dacă dornică, în poezie, în cântece, în visărĭ.

Alăturea de tine, în lâncezeala zileĭ aceleea calde de primăvară, în mireasma dulce a florilor răspîndite în jurul nostru, îmĭ închipuiam lanurĭ înflorite şi adormite în amurg, lacurĭ albastre pe care n'ar fi plutit decât cântecul tĕŭ, Fluture, păduri în care ne-am fi perdut mereŭ noĭ singurĭ, tu şi eŭ, iubito. Mĭ-aduceam aminte icoanele copilărieĭ depărtate şi-ţĭ zugrăveam şi ţie locurile acelea, aşa cum le visam acum, toate numaĭ freamăt şi numaĭ plâns.

Şi acolo, în câmpiile ţĕrĭĭ mele, te vedeam deja pe tine, iubita mea, aşa de sburdalnică şi de copilăroasă, în duioşia lor; vedeam cerul acela mîngîetor şi albastru răsfrânt în ochiĭ tĕĭ; te alungam deja în sborul tĕŭ, din floare în floare, din crâng în văĭ.

Şi câte nu ţĭ-am înşirat!

N'a rămas vis copilăresc şi plin de vraje să nu ţi-l spun; n'a rămas gînd, a căruĭ doamnă să fiĭ tu, să nu ţi-l supun, stăpîno, la picioare.

Tu mĕ urmăreaĭ cu ochiĭ abia închişĭ şi zîmbeaĭ.

Oh! zîmbetul ademenit şi totuşĭ neîncrezĕtor, taina ochilor vicleni sclipind prin gene înrourate.

— E adevĕrat ce spuĭ?

Şi atuncĭ, de la o vreme, am visat amîndoĭ împreună.

Tot maĭ încet, tot maĭ apropiat de tine, te făceam să vezĭ iazul întins aşa de frumos ca în poveştĭ, argintat în văpaia luniĭ.

Aşĭ fi luat o luntre, aşĭ fi ascuns-o subt florĭ de câmp, şi-am fi iubit noaptea întreagă legănaţĭ de unde şi de florĭ.

Tu mĕ întrebaĭ de-odată:

— In jurul iazuluĭ ce-aĭ pune?

Eŭ mĕ gîndeam:

— Aşĭ pune trandafirĭ... aşĭ pune trestiĭ...

Şi tu adăogaĭ, auzind deja de sigur, acordurile straniĭ şi pierdute:

— Da... da... trandafirĭ... şi trestiĭ... şi printre ele să întindem strune... strune multe, multe... când abia de-o adia vîntul, să răsune iazu întreg ca o liră.

Iţi maĭ aducĭ aminte de visele acelea, sfinte acum că n'or să maĭ revie; când trecĭ pe lîngă lacurĭ şi când un trandafir se veştejeşte pe pieptul tĕŭ, nu-ţĭ spun nimic parfumul luĭ şi albastrul lor?

Eŭ par'că le-am trăit toate clipele şi toate nopţile acelea de iubit, aşa mi-s de dragĭ şi aşa mĕ dor acuma.

Dar ca şi cum tu aĭ fi înţeles că pentru tine eraŭ făcute toate planurile de iubire, ca şi cum ţĭ-ar fi fost teamă să nu rup cu un sărut saŭ cu o vorbă pătimaşă toată duioşia uneĭ clipe de uitare, saŭ poate pentru că aşa a fost să fie, tu mĭ-aĭ spus şi n'o să uit niciodată privirea aceea îndurerată:

— ...Da... dacă lumea ne-ar îngădui visul.

Şi pe urmă, cum eŭ tăceam.

— Tu ştiĭ că te înşelĭ acum... nu-ĭ aşa? Ne îmbătăm amîndoĭ de vorbe ca doĭ copiĭ, şi mi se pare că niciodată n'o să ne maĭ trezim...

... Apoĭ într'un tărziŭ:

E tristă viaţa nu-ĭ aşa?

Şi cu capul rĕsturnat pe spate, cu ochiĭ tĕĭ marĭ închişĭ, să-ţĭ ascunzĭ plânsul, te-am privit, te-am înţeles şi m'am întrebat, aşa eraĭ de frumoasă, cum de s'ar putea privindu-te să ne maĭ trezim vrodată.

Mânele noastre eraŭ alăturĭ, tu mi-aĭ strîns-o încet pe a mea şi aĭ murmurat:

— ...O să plec... n'o să păstrezĭ de mine o amintire urîtă... nu-ĭ aşa?

Rîdeaĭ.

— Nu.

— Să-ţĭ aminteştĭ ca de ceva care n'a fost decât un fluture sburdalnic şi care poate a iubit... de-ĭ fi vrodată amărît să te gîndeştĭ că maĭ aĭ în urma ta o iubire... şi de-ĭ fi fericit—se opri, căcĭ plângea—să-ţĭ aducĭ aminte că-mĭ datoreştĭ ceva din fericirea aceea...

Atuncĭ, în durerea ta, am întrezărit toată frumuseţea uneĭ iubirĭ rĕsădite în douĕ inimĭ ce n'aveaŭ să se maĭ vadă; atuncĭ am înţeles tot ce puteam să am în urmă de fericire şi de plâns, când aşĭ fi ştiut că iubirea noastră nu trebuia, nu putea să se maĭ sfîrşească nicĭodată.

Amîndoĭ am repetat de multe orĭ:

— Nicĭodată.

Dar cum tu aĭ încercat să rîzĭ şi aĭ spus că suntem copiĭ, eŭ te-am întrebat: de ce? Şi tu de ruşine, nespus de tristă în drăgălăşia ta, aĭ luat un vĕl alb de nuntă pierdut printre perne şi ţĭ-aĭ ascuns faţa în el. In falduriĭ luĭ aburiĭ, cu genele tale negre, cu faţa ta albă, eraĭ fără seamĕn de frumoasă. Aĭ stat mult aşa, fără o tresărire, şi cum era linişte şi umbră şi parfum în jurul nostru, şi cum vĕlul străveziŭ de nuntă te 'nvĕluia aproape toată, păreaĭ o moartă.

Şi nu ştiŭ cum, mĭ-a venit atuncĭ în gînd să te am aşa mult, să rĕmână mereŭ ceva din poezia şi din taina morţiĭ, în durerea uneĭ iubirĭ sfărîmate.

Ţĭ-am încins fruntea cu o coroană de florĭ palide, ţĭ-am împreunat mânele pe piept, şi peste tine şi în jurul tĕŭ am presărat lăcrămioare.

Apoĭ ţĭ-am pus lumînărĭ la căpĕtâiŭ, am ascuns o iconiţă de argint între florĭ; şi pe inima ta, inima ta schimbătoare pe care am făcut-o noĭ toţĭ să sufere atât, am pus un trandafir veşted.

Tu aĭ strîns în mâĭnĭ trandafirul şi mĭ-aĭ şoptit glumind:

— E icoana uneĭ iubirĭ.

Lumina făcliilor în întuneric şi în tăcere juca straniŭ pe vĕlul alb de nuntă, şi mireazma florilor murind lîngă obrajiĭ tĕĭ iĭ făcea tot maĭ stinşĭ de viaţă şi tot maĭ albĭ.

Atuncĭ, îngenuchiat lîngă tine, trist ca un cânt de îngropăciune, încet ca să-ţĭ legăn somnul, ţĭ-am cântat un cântec din ţara mea.

Spunea în el de ochĭ frumoşĭ şi stinşĭ în floarea vieţiĭ; vorbea de-o iubire

rătăcită de atunci în lumea mare, vorbea de lăcrămioare şi de trandafiri, dar vorbea cu atâta drag şi aşa de trist, că par'că vorbea de tine, Fluture.

Şi-am tot cântat, şi-aşi fi cântat eŭ mult.

Iar când în ziua aceea nu-mi mai rĕmăsese decât să-ţi daŭ întăiul şi ultimul sărut, tu te-ai sculat, şi erai atât de slabă şi-atât de beată, că mi-ai căzut plângênd în braţe.

Ah! atunci am vrut să te strîng, să te iubesc şi să-mi vînd toată, toată fericirea pentru uitarêa unui sărut.

Dar n'am făcut-o.

— Fluturel... perdute Fluturel!..

Căci între noi doi, legase de inima ta, o picătură de ceară, — icoana iubirii noastre —, trandafirul însângerat şi veşted.

N. Cocea.

Paris.

Biserica ortodoxă din Rădăuți

REVERIE

Gaişiĭ ninşĭ 'şĭ lasă floarea
Pe colbul căiĭ cenuşiŭ,
Pe-al erbeĭ verde, drag şi viŭ,
Pe floriĭ ca ochiĭ tĕĭ, cicoarea.

Va maĭ veni vrodată *ea?*
Ingînă apa 'n mers: »nu, nu«
Şi vîntul geme trist: »doar tu« ;
Se scutur crengile de nea.

Se plîng în vînt înnalţiĭ plopĭ,
Se claten trist: »nu, nu«, mereŭ;
Se 'ndoaie iarba 'n jurul meŭ;
De pe cicoriĭ perlează stropĭ.

E plâns, e plâns doboritor,
Innălţătoare duioşie,
Măreaţă, sfîntă poezie,
E suferinţă - alean şi dor.

CLOPOTUL

Şi azĭ, biserica creştină
Îşĭ sună toaca de utrenii,
De 'mĭ umple zarea de vedenii
Şi 'n ochi-mĭ stinşĭ aprind lumină.

Şi azĭ, când picură şirag
Târziĭ, prelungĭ şi chemătoare
Vibrărĭ de-aramă 'nnălţătoare,
Imbracă tot în sfînt şi vag.

Vibrează sunetele-alene,
Trec lin pe lac şi peste stuh,
Plutesc, se tremură 'n vĕzduh;
Greoĭ 'mĭ duc mâna la gene.

Sunt iar copilul visător, —
In ochĭ cu sfintele imaginĭ,
Din vechĭ, mucegăite paiginĭ, —
Crezut în vecĭ nemuritor.

Ce 'şĭ plimbă sufletul prin stele
Și crede 'n ângerĭ şi 'ntr'un raĭ?
Nu-nu!: sunt dulcĭ visărĭ de Maĭ,
Tu eştĭ al patimelor grele.

MAIŬ

Y'atâta muzică 'n tăcerea
Ce curge 'n juru-mĭ să mĕ 'ngroape,
Mĕ simt ca 'n fundul uneĭ ape,
Şi bun şi trist ca mîngîerea.

Subt notele ce nesfîrşite
Plutesc, se ondulează 'n aer,
Se curmă al gîndurilor caer
Rĕsar vedeniĭ aĭurite.

I'atât de trist, atât de bine,
Atât de drag, nimic senin....
Fecioare 'n alb tăcute vin
Şi blând s'apropie de mine.

O adiere parfumată
De florĭ de teiŭ m'a deşteptat...
Credeam, visam un sărutat,
Şi ochĭ vicleni, adîncĭ de fată.

NELUMBA

Visa pe-albastru 'ntunecat
De după trestiĭ visătoare,
Il resfira domol o boare,
Un deget fin şi parfumat.

Petale 'n leneşă mişcare
Vibraŭ pe lacul nemişcat,
Tot maĭ întins, maĭ vag, rotat,
Albastre unde, muritoare.

Obrajiĭ sfintelor vestale
Atât de nobile şi caste,
Un alb tăcut şi plin de jale,

Aşa pe apele albastre,
Nelumbo alb plutea agale,
Superb stăpîn pe 'ntinderĭ vaste.

N. Demetrius.

Aducerea moaştelor St-luĭ Ioan-cel-Noŭ la Suceava

CRONICA

Două lucrări istorice de D. Onciul. — In cursul anuluĭ acestuia, D. D. Onciul, profesor de istoria Românilor la facultatea de litere din Bucureştĭ, a publicat două lucrărĭ asupra căror vrem să atragem atenţiunea cititorilor noştri.

Intr'una din ele, subt titlul *Originile Principatelor române,* — asupra căreia vom reveni maĭ tărziŭ pe larg — D. Onciul publică două conferinţe, ţinute anul trecut la Ateneul din Bucureştĭ, desvoltate şi îmbogăţite cu foarte preţioase note. Este cunoscută părerea vechilor noştri istoriografĭ asupra originilor ţĕreĭ româneştĭ (Munteniеĭ), cum un principe, Radu Negru, Duce de Amlaş şi Făgăraş, a descălicat din Transilvania, fondând aci un noŭ principat. Acesteĭ părerĭ, pe care o întîlnim formulată în cea maĭ veche cronică muntenească şi pe care o susţin încă câţĭva istoriografĭ moderni, ca D. Xenopol, D. Onciul îĭ opune o teorie nouă. D-sa crede că originile Statuluĭ românesc »nu pot fi înţelese decât în legătură cu desvoltarea istorică din peninsula balcanică şi subt influenţa predominantă a acesteia«, şi pentru aceasta D-sa admite, pe lîngă o admigrare a unuĭ puternic element românesc de dincolo de Dunăre, care a întîlnit pe cel existent aci deja, şi o stăpînire efectivă atât a imperiuluĭ bulgar, cât şi a celuĭ româno-bulgar peste ţĕrile române din stînga Dunărĭĭ.

Din tradiţiunea istorică păstrată în cronicĭ, D. Onciul nu admite decât prima parte, adică trecerea Românilor dincoace de Dunăre şi închinarea Basarabilor către Asaneştĭ. Cu slăbirea imperiuluĭ româno-bulgar, raporturile de vasalitate ale ţĕrilor din stînga Dunărĭĭ şi imperiul româno-bulgar se stinseră şi principatul ţĕreĭ româneştĭ căzu subt dependinţa regeluĭ Ungarieĭ.

Aceasta este teza pe care D. Onciul o susţine cu o bogăţie de izvoare şi o tărie de argumentare care ne face să sperăm, — şi prin urmare să şi dorim, — din partea D-sale, o operă maĭ întinsă, în care să se lămurească cât maĭ mult numeroasele probleme de care isteria noastră naţională este aşa de plină.

Originile principatuluĭ Moldoveĭ sunt maĭ puţin obscure, graţie documentelor contimporane care ni s'aŭ păstrat. Aşa încât forma subt care ni se dă de D. Onciul, în a doua conferinţă, se poate considera ca definitivă. Explicarea tradiţiunĭĭ despre Dragoş şi aceea păstrată în cronica româno-rusească este prezintată cu multă ingeniozitate.

A doua lucrare, *Istoria veche a Bucovineĭ*, este un capitol dintr'o mare publicaţiune ofi-

cială austriacă, începută subt auspiciile răposatului archiduce-moştenitor Rudolf şi în care aŭ să fie descrise toate provinciile imperiului Austro-Ungar din toate punctele de vedere, geografic, archeologic, istoric şi pitoresc: *Die österreichische-ungarische Monarchie in Wort und Bild.* Fiecare capitol din fiecare monografie a fost încredinţat câte unuĭ autor reputat ca cunoscător al materieĭ. Astfel, D. Onciul a avut însărcinarea să dea istoria veche a Bucovineĭ, adică istoria acesteĭ provinciĭ până la anexarea eĭ către Austria în 1775. Cum însă Bucovina n'a fost niciodată o provincie aparte, istoria eĭ se confundă cu istoria Moldoveĭ, şi D. Onciul ne-a dat astfel un scurt, dar substanţial rezumat, al istorieĭ Moldoveĭ de la originile cele maĭ depărtate până la acea dată.

Lucrarea—din care reproducem ilustraţiile istorice din numĕrul de faţă—fiind maĭ mult o operă de vulgarizare, autorul nu i-a putut da caracterul uneĭ lucrărĭ de erudiţiune în care să se aducă, pentru fiecare afirmare nouă, dovezile documentale necesare, şi s'a mărginit numaĭ a consemna rezultatele ultime la care istoriografia noastră a ajuns asupra istorieĭ Moldoveĭ din acea epocă. Aceste rezultate însă aŭ fost controlate şi verificate prin cercetărĭ proprĭĭ.

Ne permitem totuşĭ a releva o mică scăpare din vedere în ceeace priveşte domnia luĭ Eremia Moghilă, pe care autorul îl face să domnească până la 1607, pe când acest voevod murise în 1606, după cum se dovedeşte prin inscripţia din jurul portretuluĭ sĕŭ de pe acoperĕmêntul de mormînt, care se reproduce la pag. 105.

Maĭ e nevoe să maĭ spunem că ar fi de dorit ca o astfel de lucrare să fie tradusă în limba românească pentru publicul românesc, căruia i se adresează în primul rînd?

D. Carpat

REVISTA REVISTELOR

La nouvelle revue, de la 1 August, coprinde câteva pagini mișcătoare, de Antoine Albalat, asupra *vocațiunii literare* și pericolelor pe care le rezervă acelora care se aruncă în literatură cu o precipitare negîndită. După Albalat, literatura este o vizunie crudă, în care nu numaĭ că viața nu se poate câștiga cu ușurință, dar face incapabil, ca să maĭ săvîrșească ceva, pe prizonierul care ĭ-a căzut în mrejele întinse cu atâta ademenire. Viitorul existenței cuĭva atîrnă de punctul sĕŭ de pornire și din această cauză familiile aŭ datoria ca să ia precauțiunĭ în această cestiune care duce la neputință și insucces. Numĕrul celor învinși și desmoșteniți este considerabil. Educațiunea prea literară, ce se dă tinerimiĭ, mărește numĕrul ambițiunilor și iluziilor acestor legiunĭ de victime. Cauza principală a îndrumăriĭ necugetate către litere, unde tineriĭ aleargă ca să cucerească norocul și gloria fără ca să vadă lugubrele perspective ce se desfășoară înaintea lor, o putem găsi în programul studiilor liceale. – J. Raoul Aubry face istoricul *concursuluĭ general*, care fu instituit în secolul al XVIII de doĭ canonicĭ. Cea dintâĭ distribuție avu loc în 1747 și primul laureat fu un . . . Irlandez, Wilkinson. Apoĭ Francezii urmară exemplul dat. Mare parte din ceĭ care câștigară coroana de laurĭ deveniră oamenĭ distinșĭ, cu toate acestea, însă, acest valorimetru al inteligențelor se înșela câte odată în aprecierĭ, clasificând în rîndul al doilea pe niște spirite distinse ca: Michelet, Hugo, Sarcey, Lemaître și Faguet. Articolul este semănat cu anecdote amuzante și câteva din confidențele victorioșilor.

Căpitanul S. Reynaud explică organisarea *poștiĭ aeriene peste Mare* și cum să se crească porumbeiĭ mesageriĭ, desvoltându-le instinctul și puterea zboruluĭ.

In numĕrul de la 15 August, al acesteĭ reviste, Léonce de Brotonne desmormîntează de subt praful archivelor *ultimele scrisoriĭ inedite ale luĭ Napoleon I.* Deși aceste scrisoriĭ sunt maĭ mult niște note, prezintă însă un viŭ interes. Găsim în ele autoritatea stăpînuluĭ care se ocupă de toate, hotărînd cu o singură vorbă marile cestiunĭ, știind să ia în împrejurările cele maĭ delicate și spinoase niște deciziunĭ prompte, ferme, care înnalță spiritul și dă voinței siguranță. Numaĭ cu severitatea și căutătura cruntă Napoleon împedică delapidările, tăind în carne vie. El nu aștepta ca cineva să-ĭ ghicească gîndul, ci executa rezoluția luată fără ca să maĭ dea timp adversaruluĭ să-și prepare planul. Georges Dumesnil, servindu-se de niște intervievurĭ pe care le-a avut cu vre-o câțĭ-va oamenĭ de litere, se încearcă a face psicologia poeților. Autorul a vrut să facă o serie de studiĭ »*introspective*«, nu

pentru ca să indice preceptele unei nouă arte poetice, dar pentru ca să definească chipul de a lucra, procedeul psihic al gîndirei şi stiluluĭ acelora pe care îĭ intervievase.

Revue des deux mondes, de la 1 August, prin sobra pană a luĭ E. Varagnac, publică un studiŭ asupra mareluĭ om politic *Emilio Castelar.* Autorul începe studiul prin a-ĭ face biografia. Castelar este născut la Alicante, în 1832, Septemvrie, din tată negustor şi mamă fiică de legist. Prima luĭ educaţie fu catolică, educaţie de care se îndepărtă în cursul carieriĭ luĭ politice pentru a se reîntoarce către sfîrşitul vieţiĭ. Sufletul luĭ fu format de mamă-sa, o femee de un spirit rar. Prea tînĕr încă, în vîrstă de 15 anĭ, intră în Universitatea din Madrid, unde făcu maĭ întâĭ dreptul, dar literile şi retorica îl amăgiră şi îl captivară în curînd. Primi strălucite cunoştinţe în diferite ramurĭ, Kant şi Hegel eraŭ dascăliĭ luĭ favoriţĭ. La 17 anĭ îşĭ făcu debutul în literatură cu o nuvelă istorică; căreia îĭ succedă unul saŭ douĕ romane. La 22 anĭ întîlnim pe tînĕrul normalist perorând în cluburĭ, făcênd pe campionul cauzeĭ democratice. Articolele luĭ din *Tribuno* fură remarcate de timpuriŭ şi în scurt timp fu proclamat de cel maĭ mare ziarist din Madrid. Talentul şi elocuenţa luĭ îĭ deschiseră drumul către Universitate : fu numit profesor de istorie. Aceasta fu epoca cea maĭ glorioasă din viaţa luĭ. La 25 anĭ ajuns celebru ! De pe catedră şi de pe tribuna Atheneuluĭ asvîrlea discursurĭ pline de viaţă, care ridicaŭ pasiunile populare, tîrînd publicul acolo unde voia. Guvernul vedea în el un adversar de temut. Castelar luă parte activă şi personală în insurecţia din 22 Iunie 1866, care, neizbutind, atrase după ea o represiune sĕlbatică. Nu putu să se furişeze de poliţie decât fugind în legaţia Statelor-Unite, de unde doĭ prietenĭ îĭ înlesniră trecerea peste hotare ; ajuns la Paris află dureroasa ştire că e condamnat la moarte. Aci se opreşte articolul plin de elogiĭ al luĭ Varagnac, promiţênd ca în numĕrul viitor al revisteĭ să-l continue.

Jules Breton continuă cu expunerea părerilor sale asupra *pictorilor secoluluĭ nostru.* Drept vorbind, articolul sĕŭ alcătueşte niştе schiţe, dar fiecare maestru de care vorbeşte este schiţat cu o siguranţă de penel ce aruncă în sufletul oricuĭ o demnă admiraţie. Aci regăsim reproduse cu multă sinceritate calităţile artiştilor, deşi câte odată o ironie fină se împreună cu câte un verdict hotărîtor.

In numĕrul de la 15 August, al acesteĭ reviste, E. Varagnac, cu aceeaşĭ claritate şi elocuenţă ca în numĕrul trecut, continuă articolul sĕŭ *Emilio Castelar.* Autorul face istoricul republiceĭ spaniole de la 1873 şi relevă rolul jucat de federalism şi cele douĕ curente contrariŭ întrupate în fiinţa luĭ Castelar şi R. y. Margall. Autorul conduce cu multă destoĭnicie evenimentele până la ridicarea luĭ Don Emilio la preşedinţie.

Arthur de Ganniers, cu mult colorit de stil, face portretul duceluĭ de *Lauzun,* care sĕvîrşi multe aventurĭ galante la sfîrşitul secoluluĭ XVIII. Nedreptăţit de istorie, prin faptul că nicĭ nu aminteşte de el, Ganniers a găsit un subiect aproape noŭ, şi documentele, isvoarĕle inedite, maĭ ales scrisorile care s'aŭ scos de subt praful archivelor istorice ale ministeruluĭ de războiŭ, ĭ-aŭ permis cu multă uşurinţă reconstruirea uneĭ figurĭ din cele maĭ originale şi maĭ puţin cunoscute ale *Revoluţieĭ. Lauzun,* iar nu *Dumouriez,* fu adevĕratul autor al faimosuluĭ plan, cunoscut în istorie subt numele celuĭ din urmă. Carnetul luĭ *Lauzun,* în care transcria scrisorile maĭ însemnate, precum şi corespondenţele cu *Talleyrand, Narbonne, Dumouriez,* ne dă cheia evenimentelor întunecate de înnălţarea *Revoluţieĭ.* Autorul demonstră că *Dumouriez,* în memorabila sa campanie, se găsea în presenţa a douĕ planurĭ : unul raţional şi metodic al luĭ Rochambeau, altul nesigur şi fără noţiunĭ exacte de artă războinică, al luĭ *Lauzun.* Dumouriez dete preferinţă celuĭ luĭ *Lauzun,* de unde fiasco ; şi nicĭ nu putea fi altfel când dete atenţie unuĭ berbant în loc de a asculta pe un adevĕrat soldat ca Rochambeau. In realitate, *Lauzun* fu un om funest altora şi chiar luĭ, căcĭ intrigile îl conduseră la eşafod.

Grande revue, de la 1 August, în articolul *Dalmaţia romană,* datorit archeologuluĭ Charles Diehl, ne conduce în faţa săpăturilor de la Salone, care fu a doua capitală a Dalmaţieĭ, iar astăzĭ doarme subt un morman de dărîmăturĭ, rĕmăşiţe din monumentele cele maĭ remarcabile ale istorieĭ creştinismuluĭ născĕtor. Aceste săpăturĭ datează de aproape 25 anĭ, şi rezultatele considerabile ce aŭ dat, fac din ele una din cele maĭ interesante explorăţiunĭ archeologice ale timpuluĭ

nostru. Ea este datorită în mare parte luĭ *Bulitsch*, care a descoperit, între altele, marele cimitir creştin şi a meritat astfel ca să fie numit *Rossi al Dalmaţieĭ*.

Charles Joly se pierde în trecutul vremilor, pentru ca să afle care fură ascendenţiĭ luĭ *Richard Wagner* şi ce influenţă avură asupra dezvoltăriĭ geniuluĭ luĭ. Autorul studiază, de asemenea, modul în care născu şi crescu viitorul compozitor, urmând în această parte metoda luĭ Taine:

»Richard Wagner se născu în Saxonia, unde reforma luase naştere, unde se fundase numeroase şcolĭ şi se răspîndise instrucţie şi luminâ; văzu lumina în oraşul Leipzig, oraş bogat peste măsură în oameni savanţi, unde Leibnitz scrisese doctrina sa şi unde Lessing îşĭ făcu cunoscute primele încercărĭ dramatice. Se născu atuncĭ când Kant şi Fichte renovase filozofia şi când Schiller şi Gœthe înnălţase teatrul şi poezia. Depărtaţiĭ luĭ strămoşĭ fură profesorĭ. Tot aceasta fu profesiunea răsbuniculuĭ său Samuel Wagner, al căruĭ fiŭ Gottlieb, Friedrich, după ce fusese destinat teologieĭ, intră în administraţie. Friederich, cel maĭ mare dintre copiiĭ luĭ Gottlieb, fu tatăl luĭ Richard Wagner. Gustul pentru teatru, care fu pasiunea luĭ Friederich, se regăseşte la întreaga luĭ familie şi chiar la frate-său Adolf, care traduse în nemţeşte pe Sofocle şi Euripide. După moartea luĭ tată-său, Richard avu de tutore pe Ludvig Geyer, unul din ceĭ maĭ bunĭ actorĭ aĭ timpuluĭ său, care creă pe scena germană rolurile: Othelo, Hamlet şi protagoniştilor teatruluĭ luĭ Gœthe, Schiller şi Lessing. Fratele cel maĭ mare al luĭ Richard îmbrăţişă cariera dramatică şi deveni tenor; soră-sa Louise-Constance fu una din actriţele cele maĭ aplaudate ale teatruluĭ din Leipzig; două alte surorĭ şi una din nepoate fură cântăreţe de elită. Numaĭ prin ereditate se poate explica faptul că Richard Wagner reuneşte în geniul său atâtea calităţĭ muzicale şi intelectuale posedate de ascendenţiĭ săĭ în timp de două secole«.

Abel Chevalley determină locul ocupat de *Keats în romanul englez*. El fu prin excelenţă poetul frumuseţiĭ, ca şi Byron, Wordsworths şi Shelley. *Keats* preferea frumuseţelor calme, care aparţin aspectelor ordinare ale lucrurilor, aceeaşĭ frumuseţe turburătoare particulară aspectelor accidentate ale vieţiĭ. Ca şi Byron şi Shelley, el fu unul dintre revoluţionariĭ secoluluĭ XIX. Poezia luĭ, cu toate acestea, nu fu intelectuală, nicĭ filozofică, nicĭ personală, dar fu estetică, şi prin aceasta se deosibeşte acest romantic de şcoala romantică. Poezia luĭ Keats reîmprospătă şi reînviă romantizmul.

Paul Souday analizează cu multă competinţă teatrul luĭ Alphonse Daudet, remarcând noul curent critic asupra teatruluĭ.

Revue de Paris, de la 1 August, se face ecoul celebreĭ teoriĭ *asupra raseĭ şi climeĭ*. Georges Renard străbătând istoria literară, strînge câteva fapte care concură la afirmarea acesteĭ teoriĭ. El constată că fiecăreĭ perioade din literatura franceză îĭ corespunde un temperament stăpînitor. Aşa, în a doua jumătate a secoluluĭ XVIII, se remarcă ca curent puternic în literatură *sensibilitatea*. Inimile luĭ Vaurenargues, Duclos, Rousseau, Bernardin de Saint-Pierre, Condillac şi Diderot sunt într'o perpetuă fierbere, şi chiar Voltaire nu admite ca o piesă să nu stoarcă lacrimĭ. Contrastul acesteĭ tendinţe îl face căutarea caraghiosuluĭ, care încolţi în Franţa ca o epidemie cu Scarron şi Cyrano, ridiculizând chiar exteriorul persoanelor. Autorul citează toate nasurile faimoase: acela al luĭ Condé, Fouquet, Vincent de Paul şi Cyrano. Renard semnalează acţiunea şi reacţiunea produsă de faptele de un ordin material asupra literaturiĭ. Invazia uneĭ calamităţi: ciumă, choleră, înspăimîntă suflete şi această obsedare se repercutează în operile poetice şi teatrale. Exemplu: cărţile publicate şi piesele jucate în 1832 ca Lucreţia Borgia de Hugo, al căruĭ colorit e funebru; nervosismul, marea boală a secoluluĭ nostru, care se resimte aşa de puternic în literatura decadentă. Clima are multă influenţă asupra operilor literare, aşa în secolul al XVIII-lea este la modă literatura insulară, în prima jumătate a secoluluĭ XIX cea lacustră, ceva maĭ târziŭ cea maritimă. Renard descopere, deşi cam în chip paradoxal, dar frumos, frumos de tot, orizonturĭ nouă pentru critică, şi tocmaĭ din acest punct de vedere articolul său merită atenţia tuturor oamenilor de litere şi artă.

Emile Faguet continuă studiul său asupra luĭ *Taine*, început deja din precedentul număr, studiind de astădată în el pe »*istoricul*«. Taine, zice Faguet, începu cam târziŭ, ce-ĭ drept, să studieze pe om şi în istorie. Dar, deşi el nu studiase atâta de profund istoria generală a omenirĭi,

ca să poată capĕta toate virtuţile şi calităţile unuĭ adevĕrat istoriograf, sforţarea sa însă a fost atât de puternică şi munca atât de enormă, încât monumentul luĭ va dura mult timp. Începênd studiul sĕŭ *les origines de la France contemporaine* îşĭ propusese o singură ţintă drept concluzie, dar dete peste două: îşĭ propusese să-şĭ dea socoteală într'un mod raţional de cauzele actualeĭ stărĭ a Franţeĭ, urcându-se la originele eĭ apropiate: la *Revoluţie* şi la începutul celuĭ de al XIX-lea secol; însă, în acelaş timp, el studiă pe om într'una din stările patologice cele maĭ acute, atuncĭ când el îşĭ lepădă masca indiferenţiĭ ce acoperă fondul luĭ intim în momente de linişte şi apare în plină lumină, *aşa cum este*. Aceste două stărĭ, nuanţe de istoric şi filozof psicolog, se întîlnesc pretutindenĭ în scrierea luĭ, şi până în prezent criticiĭ nu aŭ făcut decât fascinaţĭ, uniĭ de Taine ca istoric, alţiĭ de Taine ca filozof, să dea la lumină judecăţĭ cu totul eronate şi opuse. Opera *istorică* a genialuluĭ scriitor rĕsare maĭ bine în primul volum şi maĭ cu seamă în cele două din urmă. Maniera luĭ de a vedea e întru câtva aceea a luĭ Tocqueville; rĕspunsurile pe care el le dă diferitelor cestiunĭ vitale aŭ drept canava de brodat soluţiunile istoriculuĭ sus menţionat. Prima cestiune, şi care face fondul întregiĭ sale scrierĭ, se rezumă în aceasta: de ce Franţa modernă e aşa de viguros centralizată încât s'ar putea zice, şi cu drept cuvînt, că iniţiativa individuală lipseşte cu desĕvîrşire şi că puterea centrală, fie că se găseşte în mâna unuĭ singur om, fie în a maĭ multora, e singura forţă politică care poate ceva? Tocqueville îşĭ dăduse părerea deja de maĭ înainte, susţinênd că starea aceasta e datorită faptuluĭ că aşa fusese subt vechiul regim, că evoluţia istorieĭ franceze o demonstrează şi o face necesară şi *Revoluţia* n'a făcut decât să-ĭ dea ultimul lustru de splendoare. In acest rĕspuns Taine găseşte două erorĭ, două iluziĭ explicabile asupra mareĭ zguduiturĭ din 1789. Întâia eroare: vechiul regim întrona absolutizmul, Revoluţia îl distruse şi ridică în locu-ĭ libertatea. Temă cântată pe toate glasurile, temă falsă, de oarece Revoluţia nu a făcut decât să schimbe culcuşul absolutizmuluĭ, din mâĭnile unuĭ şef înconjurat de consiliul de miniştri, în ale acelea ale uneĭ adunărĭ generale deliberante. A doua eroare: Revoluţia nu a întronat libertatea, ci din contră a sfărîmat-o, şi subt falsa eĭ mască se ascunde despotizmul. Rectificarea acestor două erorĭ o dă Taine în chipul următor:

Revoluţia nicĭ n'a creat, nicĭ n'a distrus despotizmul, ci numaĭ ĭ-a dat o nouă formă. Aceste deĭ, el, în baza unor noue expunerĭ de fapte, le-a pus în lumină în partea propriŭ zisă istorică aĭ *Originilor* luĭ. Subt vechiul regim, în statul politic nu exista decât un rege, în jurul luĭ funcţionari uĭ, restul nu era decât administraţiĭ. Revoluţia a menţinut aceeaşĭ stare de lucrurĭ cu o singură deosebire, care la prima vedere pare mare, dar care în realitate nu a fost introdusă decât spre a mări vanitatea unora; unica putere a regilor altădată, sare acum când în mâna consiliuluĭ executiv, când în a aceluĭ legislativ. Ba în privinţa individuluĭ considerat în parte, Revoluţia, fixând aceeaşĭ stare de maĭ înainte, a făcut din el o fiinţă lipsită cu desĕvîrşire de personalitate şi cu spiritul de iniţiativă distrus: orĭce cetăţean are astăzĭ un protector de care depinde şi care îl dirige. Revoluţia franceză a născut din predomnirea fatală pe care a cercetat-o spiritul literar asupra celuĭ ştiinţific. Un lucru însă, Taine pierde cu desĕvîrşire din vedere, zice Faguet, e că de când creştinismul a pierdut puternica luĭ influenţă în statele europene, revoluţiile care se succed, nu la marĭ intervale, sunt determinate într'un mare grad de un alt factor: starea economică; şi Taine neglijează cu desĕvîrşire acest factor. Ca just critic, nu trebuesc nicĭ aruncate cu dispreţ pesimistele ideĭ şi vederĭ ale mareluĭ scriitor, dar nicĭ îmbrăţişate cu căldură. Dacă Revoluţia a fost efectul direct a două secole şi maĭ bine înainte, urmarea preponderenţeĭ spiritualuĭ de observaţie literar asupra celuĭ sciinţific, atuncĭ ea a fost fatală, prin urmare legitimă, şi nu-ĭ trebue nimic imputat. Întru cât priveşte această puternică centralizare înaugurată de Revoluţia franceză şi care e sistemul tuturor statelor europene, şi ea îşĭ are explicarea eĭ naturală şi funestă şi prin aceasta chiar legitimă. Starea continuă de războiŭ, zice Taine maĭ departe, care domneşte şi actualmente şi care în totdeauna a zguduit Europa, a determinat-o. Probă e că şi imperiul roman a simţit aceeaşĭ trebuinţă atuncĭ când în viaţa luĭ starea de războiŭ a ajuns cea normală. Această stare a Europeĭ, care durează din Evul-Mediŭ, e cauza formărĭ marilor state, şi formarea marilor state determină starea aceasta la rîndul eĭ, care face să rĕsune atmosfera de zăngănit de arme şi de scuturĭ. Starea actuală a statelor europene, precum şi marea Revoluţie, aŭ fost rezultatul direct al acesteĭ stărĭ de războiŭ.

In tot cursul interesantei lui analize, Taine nu scapă o singură ocazie din vedere de a caracteriza, aşa cum vede el—vezi precedentul număr—pe om, ca un goril feroce şi sălbatic; pesimistele lui vederi îşi găsesc o aplicaţie întinsă de astă dată, fapt care îl sileşte să părăsească pe a locuri tonul şi sistemul său rece şi să devină pasionat. Spre acest fapt, unii critici au găsit nemerit să arunce săgeţile ironiei lor, care aiurea îşi frîngeau vîrful.

In ce priveşte concluziunile lui asupra vieţii în general, asupra societăţii omeneşti, nu sunt grele de prevăzut. Lumea, a cărei cauză şi scop scapă minţii omeneşti, e o maşină pentru ochii fini ai unui observator, guvernată de legi invariabile şi riguroase; aceste legi întind imperiul lor asupra tuturor regnurilor animale, în care fatal intră şi omul. Animalitatea e condusă de legea reproducţiei şi a dreptului celui mai tare, deci războiul. Şi războiul acesta e natural; căci dată fiind repeziciunea supra-producţiunii animalice, unde oare s'ar ajunge? *Deci, moarte pentru viaţă şi viaţă pentru moarte.*

Răul nu-i decât animalitatea înnăscută în noi. Acest mare războiu sângeros se manifesta pe deoparte prin lupta dintre om şi om, naţiuni şi naţiuni, pe d'altă parte între om şi celelalte animale. In acest haos infernal omul graţie inteligenţei lui şi mai ales imaginaţii, şi-a creat religiuni, şi ştiinţele, graţie memoriei şi facultăţii de abstracţiune. *Religiile*, zice Taine, *sunt sintezele precipitate ale noţiunilor ce omul le avea despre univers.* Ele îi dau pentru câtva timp mijlocul de a da o raţiune la tot ce-l înconjoară, fapt care slăbeşte pentru o clipă neliniştea veşnică ce-l munceşte. Religiile mai sunt încă formulele sintetice ale instinctelor unei rase. Ele concentrează naţiunea sau rasa, dându-i o conştiinţă. Ele întăresc viaţa făcând-o trainică şi micşorând în sînul raseî lupta dintre indivizi, o întăreşte în acelaş timp contra celorlalte rase străine.

Religiile sunt, în fine, mari poeme metafizice, întovărăşite de credinţe, care, în afară de rolul lor intelectual, mulţumesc şi leagănă spiritul de imaginaţie al omului. Ele nu trăesc decât din instinctele generoase ale omului, care sunt înnăscute în sufletul său şi pe care ele le întăresc printr'o magică operaţie. Aceste instincte, însă, sunt foarte slabe în om şi nu se rezumă decât la nişte dorinţe ale lui de a se sustrage fatalelor legi ale naturii, subt jugul cărora e condamnat veşnic a rămâne. Dar în aceste dorinţe, prin faptul însă şi al existenţei lor, răsare şi un spirit de revoltă născut tocmai din slăbiciunea lor, care, însă, în totdeauna va renaşte, fiind-că în totdeauna va fi învins. Religiunile nu sunt destinate decât a consola sufletul omenesc rănit veşnic de înfrângerile pe care le îndură în această fază de revoltă. Pe d'oparte ele sunt, deci, contrarii ordinei naturale a lucrurilor; totuşi, ele vor fi veşnic consolatoare. Dacă religiunile au fost zeiţele consolatoare ale omului, apoi ştiinţele au fost armele din propria-i fabricaţie; prin ajutorul lor s'a creat cuirase puternice în contra naturii.

E ceva şi aceasta, dar prea puţin, căci cel mai teribil inamic al omului era el însuşi. Trebuia distrus războiul dintre oameni (conferinţa de la Haga) pe deoparte, iar pe de alta sfărîmată puternica influenţă a pasiunilor asupra lui. Deci, cât timp nu se va face un progres moral, nu se va face nimic; a fortiori, progresul stiinţific nu are şi nu va avea nici o influenţă asupra acestor două feluri de lupte, nefăcând decât să armeze braţul şi mintea mai bine, şi cu atât e un mai mare cuvînt să zicem, că progresul moral e un rezultat al progresului ştiinţific. Ştiinţa nu face decât mulţumind unele dorinţe să ne creeze altele, exterminând unele trebuinţe să nască altele. Ele, deci, nu stabilesc şi nu vor putea crea nici odată nici pacea *dintre* oameni, nici liniştea *din* om. Deci, unde este binele? Este oare omul într'o stare mai bună? Nu, de oarece nu şi-a schimbat fondul. E el mai fericit? Nu, fiindcă nu-i mai bun. El e în totdeauna fiinţa de pradă şi de luptă care îşi gîtueşte asemenelea *pour un morceau de poisson cru*; singura diferenţă astăzi e că *le poisson est cuit*, graţie ştiinţei. Nu, nu este adevărat că ştiinţa schimbă pe om, ea nu schimbă decât aspectul lumei, şi din această cauză s'au fost născut iluziunile asupra destinelor ştiinţei. Ştiinţele, ca şi filozofia şi religia, se vor mişca veşnic într'un acelaş cerc vitios; ele merg înainte, tot înainte, dar în afară de noi, în lumea externă. Schimbă şi planeta, fauna, flora cu ajutorul ei, *noi* rămânea-vom tot *noi*. In ce dar trebue să credem, sau mai bine zis, văzând că nu-i cu putinţă nimic, în ce să ne încredem, ce este de făcut? Să muncească spre a trăi *toţi*, şi apoi, în clipele de repaos, când omul

are trebuință de o morală și o filozofie să se obicînuiască cu ideea rezemnării și dacă îi e posibil ridice-se și la contemplările artistice; aceasta din urmă pentru unii, și altora chiar li s'ar putea zice :

»Quand tu auras fait ton coup de fusil et gagné ton repas du soir, laisse les mercenaires, battre la plaine; qu'ils se chargent et qu'au retour ils se gorgent. Quel besoin as-tu d'encombrer ton carnier et d'alourdir ta marche? Regarde autour de toi, voici une occupation moins animale: la contemplation. Cette large plaine fume et luit sous le soleil généreux qui l'échauffe; ces dentelures des bois reposent avec un bien-être délicieux sur l'azur lumineux qui les borde; ces pins odorants montent comme des encensoirs sur le tapis des bruyères rousses. Tu as passé une heure, et pendant cette heure tu n'as pas été une brute; tu peux presque te vanter d'avoir vécu.

In ceeace privește omul considerat în raporturile sale cu societatea, Taine nu se pronunță cu certitudine. El credea, după cum singur spune în *Notes sur l'Angleterre* și după cum de sigur ar fi spus-o și în *Origines de la France contemporaine*, că fiecare popor își are organismul său fiziologic, diferitele stări care treptat, treptat, au evoluat; și e, deci, natural lucru ca acestor diferite stări să corespundă osebite regimuri politice. După cum un om nu-și poate *face viața lui*, tot asemenea și un popor nu-și poate crea istoria lui, deci, nu-i posibil să se dea nici un consiliu. Cât despre preferințele sale particulare asupra constituțiunilor politice a Statului, Taine nu le-a ascuns de loc. El crede că cele mai bune sunt cele formate după modelul naturei. Natura a făcut pe oameni inegali, deci, e nenaturală și de nepus în practică maxima *le gouvernement de tous, pour tous*. După cum vedem, el și-a spus cuvîntul său, zice Faguet, în toate cestiunile, care în toate timpurile au zbuciumat omenirea, l-a spus, dar într'un mod trist însă sincer. Era trist, căci nu credea în religiune și nu iubea decât știința, fără ca o clipă să aștepte ceva de la ea.

Taine a fost poate singurul scriitor care a avut pietate pentru știință, fără însă să aibă în ea credință, care a străbătut câmpul ei arid, fără să aștepte nici un rezultat moral la sfîrșitul acestui obositor drum. Influența lui se resimte pretutindeni. In totdeauna e de observat că în omenire sunt perioade de tristețe sumbră care alternează cu perioade generoase de avînt: după era romantizmului în Franța, spiritul începu să se asumbrească din ce în ce mai accentuat, și Taine fu în conformitate cu mersul general al acestei stări de pesimism rezemnat. Dar în acelaș timp el exercită și o puternică influență asupra pesimizmului și positivizmului.

Incercările care azi se fac în Franța, tinzând spre o renaștere spiritualistă, sunt atribuite, și cu drept cuvînt, lui Taine. Mișcarea intelectuală, zice Fagnet, al căruĭ punct de plecare este Taine, este foarte mare și ocupă un important loc în istoria gîndirii europene. Viitorul ne va da la lumină urmările îndepărtate. Pentru o clipă este o glorie îndestulătoare, pentru un om născut în 1828, ca zguduitura care pleacă de la el să fie în 1899 una din preocupațiunile spiritului omenesc.

Revue des revues, de la 1 August, cuprinde un interesant articol, din punctul de vedere al actualității, *L'esprit révolutionaire dans les lettres récentes*, datorit romanțierului Camille Mauclair. Autorul, aplicând sociologiei metoadele științelor analitice, consideră popoarele ca niște mari organisme conduse de câteva centre nervoase, care sunt oamenii de litere. Trecând în revistă marile opere care s'au produs de la 1871 încoace, Mauclair indică marele rol al scriitorilor, zicând cu Shelley că *poeții sunt legislatorii nerecunoscuți ai lumii, oglinzile umbrelor gigantice, pe care viitorul le aruncă peste pământ.*

Criza actuală, zice Mauclair, este teribil de gravă în Franța; responsabilitățile ies una după alta din umbrele adînci ale ipocriziei sociale și apar la lumină. Totul este răsturnat, dar se întrezărește în mijlocul ruinelor temeliile unui nou regat mintal și moral. Omul de litere poate să se bucure și să se reculeagă El se vede în acest moment chiar, devenind, după ce fusese un obiect de lux, un preot abstract sau un amuzator, una din forțele vii ale rasei. După ce a fost cercetător și justiciar, va deveni constructor, nu ca Solones, al unui turn mîndru, din care o amețeală mare precipită în haos pe cel ce s'a urcat acolo, dar al unei cetăți vaste, libere și de o înnaltă morală. Și acest spirit revoluționar, care după războiu turbură și deranjează creerul oamenilor de litere, este îndrumarea internă și misterioasă a caritățiĭ care ferbe subt egoizmul și vanitatea lor profesională. E spiritul de justiție, înnaltul sentiment de datorie intelectuală și morală. Să salutăm, zice Mauclair, în

sufletul nostru acest spirit. Să cinstim pe mormîntul spiritului de castă, resăritul altruismului viitor.

Georges Pellissier, în *Le prêtre dans le roman français moderne*, ne arată rolul ingrat pe care îl joacă preotul în romanele franceze, când ca ambițios, când ca trufaș, când ca ipocrit.

In numĕrul de la 15 August, al acesteĭ reviste, Frederika Macdonald, în *La réhabilitation de J. J. Rousseau*, ne presintă pe *J. J. Rousseau* așa cum a fost. Intr'adevĕr, contra acestuĭ mare scriitor se formase o pleiadă care cu orĭce preț voia să-l prezinte posterității subt un alt aspect de cât cel subt care era privit. Intriga reușise întru câtva, dar autoarea articoluluĭ de față, prin descoperirea unor documente de o importanță de netăgăduit, dovedește că aserțiunile întregeĭ pleiade, și în special ale luĭ Diderot, sunt false și e prins acesta chiar în flagrant delict de minciună. Cele două documente pe care se sprijină Macdonald sunt: *Le portrait de madame* — d'Houdetot — scris de Madame d'Epinai din 1757 și al doilea o scrisoare a luĭ Diderot către Berryer, locotenent general de poliție. Din aceste două documente reese, chiar după propriile mărturisirĭ chiar ale celor doĭ autorĭ, că Rousseau nu era decât victima unuĭ complot urzit de Diderot spre a'l prezinta lumiĭ ca pe un scelerat.

Prima parte a unuĭ studiŭ literar critic, datorit luĭ Marius și Carolus asupra poetuluĭ francez *Leconte de Lisle*, intitulat *l'adolescence de Leconte de Lisle*, se ocupă cu primele începuturĭ ale mareluĭ poet, căutând, ca maĭ ales din cuprinsul lor nemeșteșugit, să facă să iasă în lumină caracterul și notele luĭ originale.

Z.

IV, 11, 1899

I. NEGULICĂ

N. Bălcescu.

BIBLIOTECA CENTRALĂ ROMÂNĂ

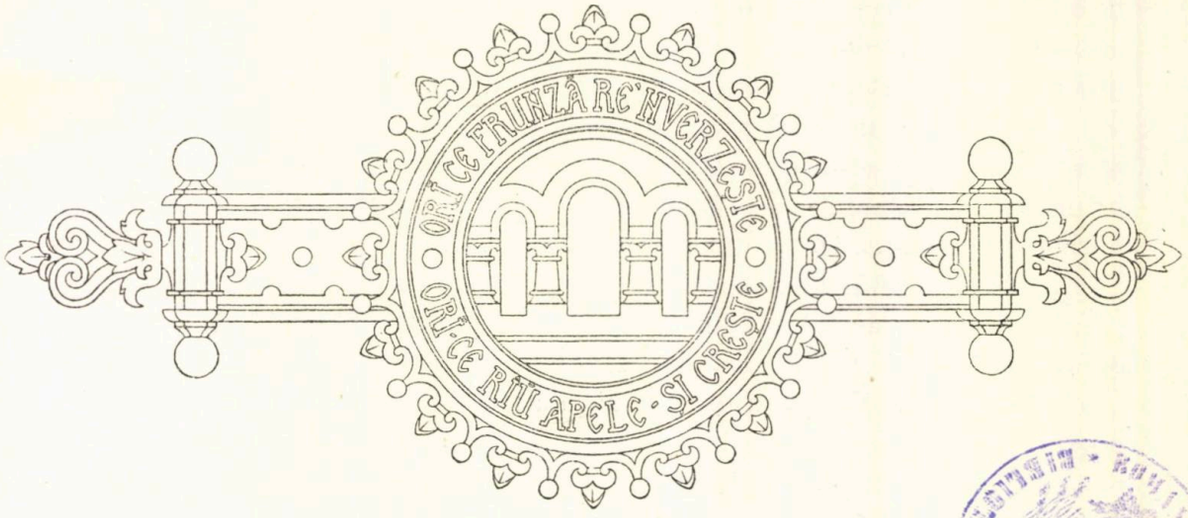

PE MARE. — CONSTANŢA

Aşa liniştită şi blândă s'arăta marea când am plecat din Sulina! Şi cât ne-a prins în larg a şi început a se posomorî şi a-şĭ ridica oştirile-ĭ de valurĭ în faţa noastră. Soarele a asfinţit. Pământul nu se maĭ vede. Un întuneric greŭ, ameninţător se lasă din cerul înnorat, fără stele. De pretutindenĭ, mugind, talazurile negre vin ca niştе matahale viĭ şi se isbesc de coastele vaporuluĭ care, gîfîind greoiŭ, se luptă cu nămeţiĭ de apă şi 'şĭ tae cale dreaptă pe marea învolburată. Frînghiile întinse de catargurĭ şueră în vînt. Legănarea neregulată a vasuluĭ mĕ ameţeşte. O căldură înăbuşitoare îmĭ învălue capul. Culcat pe spate, în aerul greŭ al cabineĭ, închid ochiĭ şi încerc să cuget; dar vijelia de afară pare că împrăştie şi gîndurile mele. E o larmă, un zgomot înfiorător de scaune rĕsturnate, de uşĭ trîntite. Aud paşĭ repezĭ pe punte, strigăte nedesluşite. C'un vîjîit năprasnic se înnalţă valurile aruncându-se pe podelele vaporuluĭ, şi în hîrtoapele ce se deschid vasul, scăpătând, se pleacă într'o parte, păreţiĭ trosnesc, strînşĭ între mişcătoarele dealurĭ de apă. O amăgire a simţurilor zăpăcite de spaimă: mi se pare că în loc să înaintăm, ne lăsăm în jos, ne scufundăm încet în adîncul măriĭ. Mĕ uit la uşă, — pe-acolo are să năvălească apa, pe-acolo are să vie moartea. O aştept. Invălmăşit şi repede, ca la lumina unuĭ fulger, îmĭ apar icoane din copilărie; stoluri de amintirĭ vechĭ, nechemate, tresar de odată în scăpărarea uneĭ clipe; — cuvinte şi lucrurĭ, şi întîmplărĭ la care nu m'am maĭ gîndit de mult, vin acum stîrnite din depărtările vieţiĭ, aduse val-vîrtej ca de suflarea uneĭ vijeliĭ. Mĕsor cu gîndul întinderea măriĭ: peste talazurile-ĭ furioase vĕd vasul nostru—

o jucărie, o coajă de nucă, pe care iscusința omului o cumpănește ș'o poartă totuși pe mări, înfruntând mânia furtunilor. In luptele-i de veacuri cu atâtea primejdii și greutăți ce-i stau în cale, omul îmi apare ca acel viteaz năzdrăvan din povești, pe care nimic nu-l înspăimîntă. Cine poate prevedea până unde 'și va întinde într'o zi hotarele puterilor lui cuceritorul acesta îndrăzneț și neobosit!

In rĕvărsatul zorilor ies pe punte. Furtuna s'a potolit. Marea e liniștită,—ostenită par'că de atâta frămîntare în deșert. Un oraș frumos strălucește înaintea noastră: Constanța—farul României, aprins la porțile rĕsăritului în pragul mărilor nemărginite. O, pămînt bine-cuvîntat! . . . .

Orașul e revărsat pe-o eșitură de mal împlîntată în valuri. Prin câte-a mai trecut și colțișorul acesta de lume! . . . . La început au aruncat ancorele și și-au așezat liman aci Fenicienii, cei dintâi stăpînitori ai mărilor. După ei au venit Grecii, tot pe corăbii. Apoi a început năvala noroadelor de pe uscat. Și așa neamuri pe neamuri s'au împins în căutarea »Cerboaicei cu coarnele de aur« de la gurile Istrului; vieți peste vieți s'au așternut în trei mii de ani pe țĕrmul acesta, și vijelii după vijelii au bîntuit și au spulberat așezările lor din temelie.

Constanța de azi, chemată să devie peste câțiva ani unul din cele mai mărețe și mai însemnate porturi din lume, stă pe mormîntul vechiului oraș Tomi, a cărui întemeiere e învăluită în negura unei triste și crude povești: »Frumoasa Medea, fiica lui Aetes, regele Colchidiei, fuge de la părinți luând cu ea și pe micu-i frățior Absirt. Furios, Aetes o urmărește pe mare. Iată-l, e gata s'o ajungă. Nebună de spaimă, Medea, ca să scape de corabia prigonitoare, ale căreï pînze se vĕd tot mai aproape, ucide pe Absirt, și, sferticându-i trupul, 'i aruncă bucățile pe valuri. Nefericitul părinte oprește mereu corabia s'adune de pe apă bucățile însângerate ale iubitului sĕu copil, și când le strînge pe toate, plângênd de durere, trage la țĕrm să le îngroape. Limanul acesta, cu orașul care s'a ridicat apoi aci, s'a numit Tomi (de la cuvîntul grecesc Τόμη = bucată)«.

De pe atunci au trebuit să fie îmbelșugate și atrăgĕtoare locurile acestea, pentru ca să roiască și să se așeze pe aici popoare venite din depărtări așa de mari. Inscripții vechi, stîlpi de marmură dăltuiți cu măestrie, atâtea ruini de case, de temple și de băi ce se desgroapă de subt malurile acestea, arată starea înfloritoare la care ajunsese Tomi odinioară. O viață puternică, civilizată, încolțise aici, și cine știe unde ar fi ajuns azi dac'ar fi fost lăsată în pace. Dar s'au pornit de la o vreme șuvoaele de barbari, ș'au curs, au curs încoace năprasnice și pustiitoare spărgênd întăriturile romane, călcând cetățile la pămînt și prefăcênd în pulbere munca de veacuri a atâtor neamuri. Din năruita Tomi s'a ridicat, subt Constantin-cel-Mare, Constanța, căreia mai târziu Genovezii 'i-au redat, pentru câtva timp, vechea strălucire și însemnătate comercială. Apoi a căzut subt stăpînirea turcească: cheul și digurile de apărare, lăsate în grija vremii, s'au stricat; frumoasele clădiri ale portului s'au părăduit; toată mișcarea și viața orașului a început a tînji; — un somn îndelungat și greu ca o robie s'a întins peste întreaga Dobrogie. Valurile mării boceau stingerea unei lumi. Dar iată că din spre Dunăre se înnalță deodată, ca un freamăt reînvietor, cântecele de biruință ale Românilor;

stindarde ciuruite de gloanțe flutură 'n vînt, și aceleași brațe vînjoase care aŭ semănat moartea în câmpiile vrăjmașe, vin acum să înprăștie viață, putere și lumină în câmpiile și orașele Dobrogeĭ.

Astăzĭ în portul Constanțeĭ sirenele vapoarelor romînești chiamă vijelioasele trenurĭ din depărtările apusuluĭ; mărețul pod de la Cerna-Voda, leagă pentru totdeauna căile uscatuluĭ cu ale mărilor, deschizênd Europeĭ drumul cel maĭ scurt în spre bogatele ținuturĭ ale Gangeluĭ. Din malul împodobit de vile strălucitoare, pornesc diguri uriașe, puternice brațe de piatră, care înfrînează furia talazurilor și daŭ liman liniștit corăbiilor. Azĭ Constanța, renăscută, privește cu mîndrie peste nesfîrșita împărăție a mariĭ. Pe schelele eĭ curg avuțiĭ din toate climele; iar vara lume de pe lume s'adună pe plajele eĭ calde.

Soarele asfințește, lungind pe mare umbrele orașuluĭ. E o seară frumoasă, liniștită, una din acele dulcĭ serĭ de vară în care simțĭ o adevĕrată fericire să te laș̆ĭ în voia visurilor. Valurile cu vîjîitul lor legănător țin ison orchestreĭ de pe mal, a căreĭ famfară se împrăștie lin în largul mariĭ. Pe cer s'aprind candelabre de stele. De pe terasa oteluluĭ Carol îmĭ lunec ochiĭ pe sclipitoarea câmpie a mariĭ, și cuget la vremile îndepărtate, la câte întîmplărĭ și prefacerĭ aŭ curs după ele; mĕ gîndesc la blândul și nefericitul Ovidiŭ. . . . Aicĭ și-a plâns amărăciunea surghiunuluĭ gingașul poet al Romeĭ. Străin, bolnav, neînțeles de nimenĭ, el nu găsește în sufletu-ĭ abătăt un cuvînt de laudă, nicĭ pentru locul, nicĭ pentru poporul în mijlocul căruia e osîndit să trăiască. In versul luĭ urlă crivățul iernelor grozave care 'nghețaŭ marea; pe lira luĭ suspină dorul de soție, de prietenĭ, de patria luĭ pururea frumoasă și surîzĕtoare, din care-a fost gonit și pe care n'avea s'o maĭ vadă nicĭodată.

Aŭ trecut de atuncĭ nouĕsprezece veacurĭ. Azĭ, poete, nu te-aĭ maĭ simți așa de străin în locurile acestea. N'aĭ maĭ vedea chipurĭ fioroase de barbarĭ îmbrăcațĭ în cojoace, nicĭ marea prefăcută în pod sunător de ghiață. Scițiĭ s'aŭ dus, și Tomi s'a derăpănat, și toate s'aŭ schimbat de-atuncĭ. Patria ta, neamul tĕŭ, aŭ rĕsbătut aicĭ, ș'o lume nouă a rĕsărit aicĭ, pe pămîntul acesta stropit de lacrimile tale; un noŭ oraș s'a ridicat din valurile Pontuluĭ, subt un cer tot așa de albastru și de cald, ca și al frumoaseĭ Italiĭ. Din mijlocul acestuĭ oraș statua ta de bronz privește visătoare peste câmpia acoperită de ruinile cetăților și lagărelor romane, subt zidurile cărora zac oasele compatrioților tĕĭ. Azĭ te-aĭ primbla pe ulițĭ romane, printre vechĭ monumente, pe ale căror lespezĭ de marmură aĭ citi nume cunoscute și scumpe inimiĭ tale; pe scutul legionarilor de piatră aĭ revedea pe ceĭ doĭ pruncĭ aplecațĭ la sînul lupoaiceĭ, și aĭ căuta cu noĭ în adîncimea vremiĭ obîrșia îndepărtată a gloriosuluĭ tĕŭ neam. Azĭ nu s'ar maĭ tîngui așa de jalnic lira ta, căcĭ aĭ trăi aci în mijlocul unuĭ popor care ți-ar fi drag, între oamenĭ al căror chip 'țĭ-ar aminti trăsăturile mîndre ale cetățenilor romanĭ, și în a căror limbă mlădioasă și sonoră ca și versurile tale aĭ regăsi, cu atâta sfințenie păstrate, urmele viĭ din graiul stins de mult al poporuluĭ tĕŭ.

A. VLAHUȚĂ.

OMUL SUPERIOR ŞI SOCIETATEA

Importanţa omuluĭ superior — a omuluĭ de geniŭ saŭ a talentuluĭ — e recunoscută. Fără el societatea nu poate depăşi nivelul uneĭ vieţĭ mărginite, nu poate înainta către o cultură superioară. Aŭ fost şi sunt popoare întregĭ care, nenăscênd din sînul lor un om superior, s'aŭ stins saŭ trăesc necunoscute de lume. Gîndirea profundă, adevĕrurile nouĕ şi frumosul sunt singurile mijloace înălţătoare ale unuĭ popor, şi aceste darurĭ natura nu le-a hărăzit decât omuluĭ superior. Dacă în alte privinţĭ masa socială are importanţă, aicĭ, în germenele omuluĭ de geniŭ saŭ de talent, ea e neputincioasă. Geniul şi talentul nu pot fi înlocuite prin nicĭ un procedeŭ technic, prin nicĭ o organizare socială, — care nu le poate decât desvolta saŭ complecta.

Intre omul superior însă şi obştea din jurul luĭ ştiinţa admite deosebirĭ ereditare fundamentale. In timp ce unul pare a se coborî din acele grupurĭ primitive care eraŭ alcătuite numaĭ de un bărbat, cu maĭ multe femeĭ, şi trăiaŭ singuratice, societatea pare că se trage dintr'un alt tip primitiv de viaţă, şi anume din tipul turmelor de oamenĭ ce rătăceaŭ maĭ mult saŭ maĭ puţin numeroase [1]). Viaţa primuluĭ tip, în care un singur bărbat se apăra în potriva vrăjmaşilor de tot felul, a trebuit să fie firesce cu totul alta, cu mult maĭ grea şi

[1]) A se vedea, între altele, *Studiile sociologice* ale luĭ L. Winiarski, părerile căruia le reproducem aicĭ.

cerênd maĭ marĭ energiĭ fizice şi intelectuale decât viaţa nepăsătoare a turmelor. Numaĭ aşa se pot explica deosebirile biologice dintre omul superior şi societate.

Pornind decĭ din două obîrşiĭ deosebite şi desvoltându-se deosebit, omul superior se găseşte în mod natural în vrăjmăşie cu societatea. El voeşte să ridice societatea la nivelul luĭ, s'o facă să înţeleagă principiile marĭ şi sinteza vieţiĭ, să admire frumosul şi idealul. Societatea, la rîndul eĭ, tinde să asimileze pe omul superior cu convenţiile şi deprinderile eĭ stereotipe, să-l facă om de ordine, aşezat, moral. Dar legile mecaniceĭ morale sunt tot atât de neînduplecate ca şi legile mecaniceĭ fizice: două corpurĭ de diferite densităţĭ nu pot să se menţie la acelaş nivel; două plante de deosebite latitudinĭ nu pot să se desvolte în aceeaşĭ regiune. Cerinţele sociale, care pentru obşte sunt firesc, pentru omul superior sunt poverĭ neînţelese; ele îl nimicesc, îl scot din fire, îl fac bolnav, mizantrop, pesimist saŭ mistic. Şi, şi într'un caz şi în altul, aceea care pierde e societatea: Privându-se cu totul de el, ea nu are direcţiune, nu poate progresa; deviându-l, adică făcându-l pesimist saŭ mistic, otrava din sufletul luĭ otrăveşte societatea. Dovadă Byron, Schopenhauer, Leopardi, Beetowen, Tolstoi, cu înrîuririle lor.

Societatea nu înţelege însă lucrul acesta şi luptă la deviarea saŭ exterminarea omuluĭ superior din sînul eĭ. Maĭ ales societatea claselor dominante moderne — fie politice, fie economice, care nu sunt în majoritate decât o plebe parvenită saŭ îmbogăţită — pune o adevărată înverşunare împotriva omuluĭ superior. Ea nu poate suferi superioritatea care nu intră în legile firiĭ eĭ de mulţime şi decĭ zdrobeşte demnitatea aceluia care o posedă, nimiceşte legitima luĭ mîndrie, îĭ sleeşte puterea de a lucra.

Un Leopardi, geniŭ italian,—a căruĭ poezie de profundă gîndire ne mişcă şi ne pătrunde astăzĭ ca o religie a durerĭĭ, — a fost necunoscut de poporul italian, despreţuit şi batjocorit de stăluciţiĭ literaţĭ aĭ timpuluĭ, expus la toate încercările dureroase ale existenţeĭ, până ce slaba licărire de viaţă a poetuluĭ se stinse. Un Delacroix, geniŭ al picturiĭ franceze moderne, — a căruĭ operă artistică fu atât de mare şi atât de nouă în timpul eĭ, atingênd totul: natură, omenire, istorie păgână şi sfîntă, poezie, înnălţându-se şi punênd pretutindenĭ un semn etern, cu armonia şi strălucirea coloareĭ luĭ care e astăzĭ pentru toată lumea o sărbătoare a ochilor, — a fost desconsiderat de societatea franceză din timpul luĭ, rîs şi insultat, iar Institutul Franţeĭ ĭ-a închis uşile, s'ar putea zice, până în ora morţiĭ. Un Beetowen — a căruĭ operă muzicală face în timpul nostru admiraţia şi farmecul a milioane de oamenĭ — a îndurat chinurile luĭ Prometeŭ. Suferinţele luĭ sunt celebre. Societatea germană 'ĭ condamna cu totul lucrărĭ ca *Uvertura Leonoriĭ*, despre care Schumann a putut zice că e »înnaltă ca cerul şi adîncă ca oceanul«. Şi ca eĭ maĭ toţĭ. Orĭcine a citit vieţile oamenilor marĭ, şi maĭ ales corespondenţa lor intimă, a putut să-şĭ facă o idee de suferinţele lor şi de ceeace a pierdut omenirea făcêndu'ĭ să sufere.

In deosebĭ, în societăţile hibride ca cea românească— unde conştiinţa legăturiĭ şi solidarităţiĭ etnice lipseşte aproape cu desăvîrşire, din pricina prea mareluĭ amestec de sânge străin în ea şi a uneĭ educaţiĭ nenorocite—omul superior în-

tîmpină o luptă crudă şi—dat fiind temperamentul luĭ nervos — pururea biruitoare. Toate talentele române aŭ fost deviate saŭ învinse de societatea noastră, cele maĭ multe în floarea vîrsteĭ şi a bărbăţieĭ, atuncĭ când n'aŭ avut încă vreme să-şĭ dea întreagă mĕsura puterilor. Eminescu, Caragiale, Vlăhuţă, Slavicĭ, Delavrancea, Duiliŭ Zamfirescu, Gherea, pictorul Grigorescu, architectul Mincu, sculptorul Georgescu, etc., etc., aŭ căzut unii în pesimismul cel maĭ amar, alţii în scepticism, alţii s'aŭ izolat, şi maĭ toţĭ aŭ fost nevoiţĭ să îmbrăţişeze cariere străine sufletuluĭ lor — ziarişti, profesorĭ, pedagogĭ, funcţionarĭ, comercianţi—în care talentele lor n'aŭ putut decât să pălească saŭ să cadă. Serviciile pe care eĭ le aduc societăţiĭ în funcţiunile acestea sunt evident incomparabil de inferioare faţă cu serviciile extraordinare ce le-ar fi putut aduce, lăsaţĭ fiind să-şĭ desvolte talentele cu care ĭ-a înzestrat firea.

Dupe moarte le decernem onoruri şi cununa posterităţiĭ. Cultul posterităţiĭ însă nu e în fond decât o datorie pentru uzufructul moşteniriĭ ce ne-a lăsat omul superior, pentru ceeace trăeşte încă de la el în poliţele bibliotecelor, în muzeurĭ şi pinacotecĭ, în acea viaţă misterioasă ce palpită pururea în opera de geniŭ saŭ de talent. Omuluĭ superior, cât e în viaţă, posteritatea nu-ĭ aduce nicĭ un folos. Francezul Fontenelle zicea cu drept cuvînt într'o zi, că dacă s'ar găsi într'un sipet un memoriŭ scris de mâna luĭ care l'ar zugrăvi posterităţiĭ ca pe cel maĭ mare scelerat din lume şi dacă i s'ar demonstra matematiceşte că acel memoriŭ n'ar fi cunoscut în timpul cât ar trăi, el nu şĭ-ar da osteneală să deschidă sipetul ca să-l ardă.

Presiunea aceasta a societăţiĭ în timpurile noastre a devenit maĭ puternică, încât omul superior e sufocat şi degenerează [1]). In timpurile primitive, când nu era propriŭ zis o societate, şi în evul mediŭ când influenţa eĭ era neînsemnată, oameniĭ de geniŭ apăreaŭ şi se desvoltaŭ maĭ lesne. In adevĕr, astăzĭ, acele naturĭ extraordinare, complecte, armonice, universale, care împart în juru-le, în întreaga sferă a vieţiĭ, razele geniuluĭ lor, sunt din ce în ce maĭ rare.

Talentele maĭ pot încă lupta. Ele nefiind oarecum decât nişte frânturĭ sufleteştĭ ale unor geniĭ ce nu s'aŭ putut întregi, — cum ar fi o mână mică la un om de rînd, — şi apărênd ca însuşirĭ rĕsleţe la oamenĭ în care restul sufletesc poate fi fără valoare, partea lor comună cu a obşteĭ le slujeşte de trăsătură de unire între ele şi societate şi le face viaţa maĭ suportabilă.

Dar şi cu talentul natura e sgîrcită, împărţindu-l foarte rar printre oamenĭ, de oarece ea se despoaie oarecum pe sine însăşĭ, destăinuindu-şĭ tainele care, fără talent, ar rĕmânea pururea comorile eĭ ascunse.

Societatea conştientă, aceea care îşĭ vede interesul eĭ, n'are prin urmare decât o alternativă : de a eşi în calea omuluĭ superior, a'l îmbrăţişa, iubi şi înţelege, ca pe unul ce e în fond sinteza aptitudinilor eĭ, întocmaĭ cum o rază de lumină e sinteza colorilor spectruluĭ. Omul superior devine atuncĭ din ce în ce maĭ mult expresia poporuluĭ în mijlocul căruia trăeşte, se complectează prin el şi ajunge maximul luĭ de desvoltare.

[1]) Lombroso, Le génie et la folie.

Urmând astfel, societatea nu greşeşte nicĭ într'un caz; nicĭ chiar atuncĭ când încurajează mediocrităţĭ. Statistica biografică ne arată că douĕ din treĭ părţĭ dintre oamenĭĭ superiorĭ—scriitorĭ, poeţĭ, artiştĭ—aŭ moştenit aptitudinile lor de la părinţĭ—care n'aŭ fost de cele maĭ multe orĭ decât mediocrităţĭ—şi numaĭ a treia parte dintre eĭ e datorită întîmplărĭĭ. Şi dacă am avea amĕnunte biografice şi asupra ascendenţilor acesteĭ a treia părţĭ, am găsi şi la eĭ aptitudinĭ speciale, năzuinţĭ şi deprinderĭ care ne-ar descoperi ereditatea filiaţiunĭĭ. Lucrul, de altfel, e evident. Copiiĭ, cărora părinţiĭ aŭ transmis organe şi conexiunĭ nervoase desvoltate în mod special prin deprindere, şi care aŭ crescut în mijlocul atmosferiĭ profesiunĭĭ părinteştĭ, nu pot să nu se resimtă de aceste douĕ înrîuririĭ. Talentul însă vine cu încetul. Din milioanele de muzicanţĭ aĭ Italieĭ şi Germanieĭ aŭ eşit poate 25 de compozitorĭ marĭ. Flandra, pentru ca să aibă câţĭva pictorĭ celebri care o onorează şi o disting atâta, a trebuit să întreţie nenumĕrate dinastiĭ de pictorĭ mediocri, unele atingênd până la cincĭ generaţiĭ [1]). Evoluţia talentuluĭ făcêndu-se în maĭ multe generaţiĭ, din tată în fiŭ, se poate ca astăzĭ talentul să mijească în embrion, ca mediocritate, în tată, mâine să atingă culmea în fiŭ şi poimâine să degenereze în nepot, potrivit legiĭ luĭ Galton, cunoscută subt numele de: întoarcerea la mediocritate [2]).

Imbrăţişând talentul, societatea ar face şi un act de dreptate. Căcĭ talentul e un fel de olocaustă a omenirĭĭ. Dacă el îşĭ realizează idealul sĕŭ în viaţă, câtă muncă titanică pentru a ajunge acolo! Câte deziluziĭ, câtă concentrare în sine, câtă abnegaţie de tot ce e lumesc! Câtă uitare totală de sine, de realitate, de grija vieţiĭ, de tot ce nu e lucrarea sa mîngăiată, de tot ce nu intră saŭ nu se atinge de »copiiĭ sĕĭ din vis«, care 'ĭ sunt maĭ scumpĭ, fiind legaţĭ de el prin legăturĭ cu mult maĭ delicate decât copiiĭ de carne şi oase! Pentru el aceştĭ copiĭ se suprapun de-asupra lumiĭ reale, maĭ mult, devin singura luĭ realitate, şi restul, lumea cealaltă, rĕmâne un vis. Aceasta e de altfel singura luĭ consolaţie de grijile şi mizeriile vieţiĭ.

Zola, în Claude din *Oeuvre*, a înfăţisat în chip minunat temperamentul talentuluĭ. »Printre eĭ, zice Balzac, sunt feţe originale, dar zdrobite, obosite, îmbĕtrânite fără vreme, . . . trudiţĭ de nevoia-le sufletească de a lucra, întrecuţĭ cu mult de însetatele lor închipuirĭ şi munciţĭ de geniul lor devorator..... Concurenţa, rivalităţile, calomniile 'ĭ asasinează. Uniĭ, desperaţĭ, se rostogolesc în abisurile viţiuluĭ, alţiĭ mor tinerĭ şi necunoscuţĭ«.

Şi aiurea, Balzac descriindu-se pe sine, ne arată munca cu care urmărea tipurĭ prin nenumăratele uliţĭ ale Parisuluĭ, identificându-se cu existenţa lor,

---

[1]) Arreat, Psychologie du peintre.

[2]) In faţa acestor date, cât suntem de departe de părerile vecheĭ criticĭ distructive, care credea că face operă mîntuitoare lovind în mediocrităţĭ! »Puterile unuĭ popor nu trebuesc să se risipească în mediocrităţĭ! Dacă aĭ un singur bloc de marmură şi 'l întrebuinţezĭ pentru o figură caricată, de unde să maĭ poţĭ sculpta o Minervă?«, ni zicea D. Maiorescu, făcênd din această părere pârghia întregeĭ sale criticĭ judecătoreştĭ şi comparând puterile viĭ ale unuĭ popor cu un bloc de marmură! E ca şi când ne-am pune să distrugem, primăvara, muguriĭ arborilor subt pretext că nu voim să avem decât roadele lor de toamnă. Incă o dovadă că şi în extetică, unde stiinţa aduce date nouĕ, părerile unuĭ om—fie el chiar de talia D-luĭ Maiorescu—abia dacă sunt bune pentru generaţia luĭ.

pătrunzênd în viaţa-le, transformându-se şi dând astfel exemplul unuĭ traiŭ cu imaginaţia. Wagner zice vorbind de Tristan şi Isolde: »Mĕ cufundam în adîncimile sufletuluĭ şi din acest centru al lumiĭ am vĕzut înfiripindu-se, desvĕlindu-se forma eĭ exterioară«.—Dacă nu reuşeşte, talentul mediocru îşĭ frânge mintea şi sufletul ca şi cel care a reuşit. Câţĭ din eĭ nu pun o trudă înverşunată toată viaţa întocmaĭ ca acel nenorocit de artist descris de americanul Henry James, care prosternat pururea dinaintea madoanelor luĭ Rafael, sleit de puterĭ şi de viaţă, înebuni luptând să pătrundă taina geniuluĭ.

Această viaţă, plină de gîndire profundă şi plină de emoţiĭ, îĭ sfîrşeşte de timpuriŭ. Organismul omenesc, în afară de funcţionarea luĭ mecanică, e cârmuit de jocul stărilor noastre sufleteştĭ, care, la rîndul lor, aŭ o înrîurire directă asupra fiziculuĭ nostru. Fiecare emoţie puternică zdruncină adînc organismul în funcţionarea luĭ, îl istoveşte şi neapărat organismul fizic astfel zdruncinat influenţează apoĭ intelectul. S'aŭ vĕzut oamenĭ tinerĭ albind subt influenţa uneĭ emoţiĭ; poetul, artistul, omul de ştiinţă care petrec nopţĭ întregĭ pentru a găsi o idee mare,—din care apoĭ societatea ca dintr'o sămînţă să descopere alte ideĭ secondare,—pentru a dăltui o imagină strălucită, o frază muzicală, pentru a găsi un adevĕr noŭ, îşĭ consumă şi îşĭ scurtează viaţa ca niştе martirĭ inconştienţĭ. De aceea, dacă ne-am da bine seama, ar trebui ca în viaţa lor să-ĭ admirăm, să-ĭ aclamăm, să le punem aureole împrejurul frunţiĭ. Căcĭ la nimenĭ alţiĭ decât lor nu se potrivesc versurile poetuluĭ mort tînĕr:

»Et vous touchez à peine à la page où l'on aime
»Que la page où l'on meurt est déjà sous vos doigts«.

N. Petraşcu.

M. SIMONIDY

Parfumurĭ de iarnă, tabloŭ

VALEA PRAHOVEI

Departe, bĕtrânul Bucegiŭ, către ceruri,
Cucernic înalţ'ale culmilor stâncĭ,—
Un schimnic în rugă,— iar rîul îĭ spune
Povestea,
Trecênd către zările-adincĭ....

Un chiot!... Lung hăuie-adîncul pădurii; —
In vale, prin rariştĭ, albeşte-o cărare
Cătând către culme, — iar valea 'şĭ pătrunde
Podoaba
De-o liniște tremurătoare....

Cules-a voinicul o mână de-alune,
Pierzêndu-şĭ privirea mereŭ spre cărare;
Acum — de ne-astîmpăr — maĭ zice din frunză
O doină;
Şi-ĭ umbră în crîng şi răcoare....

In ramă de frunze rĕsare copila
Şi-ĭ mîndră de-aĭ crede că toate o cer
Stăpînă pe farmecul visuluĭ văiĭ
Ce-adoarme
In paza seninuluĭ cer.

Pe-aicĭ e o dragoste sfîntă, străină, —
O, rîule, spune-o pe unde veĭ trece! —
Şi culmĭ aurite, şi codri şi zare
Adîncă,
Şi.... lacrime ochi-mĭ să 'nece....

ANDREĬ NAUM.

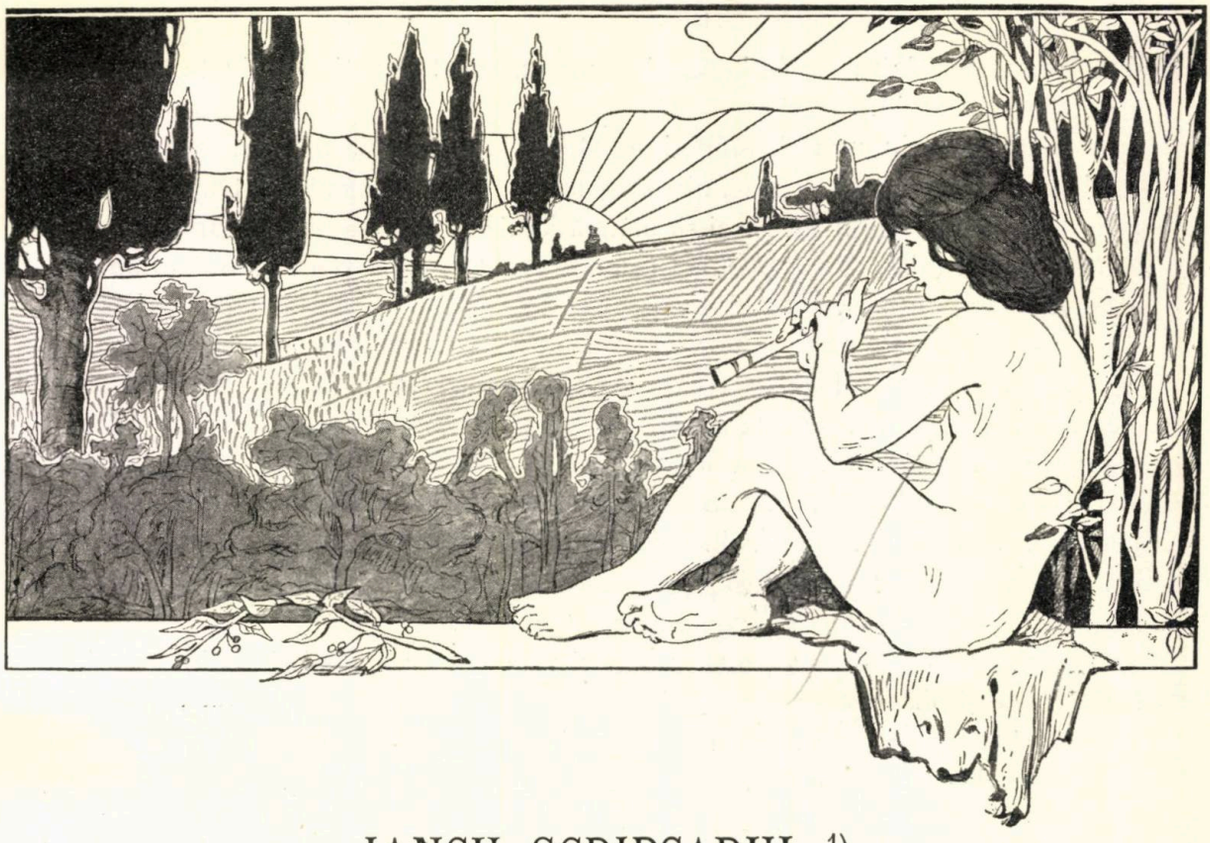

IANCU SCRIPCARUL [1]

În căsuţa părăsită a Catrineĭ, colo din dosul grădiniĭ boĭereştĭ, era mare zarvă. Becisnica femeie, vĕdană nu de mult, urgisită de soartă şi amarul vieţiĭ, maĭ născuse, pe lîngă toată sărăcia ce o înconjura, acuma încă şi un copil, slab şi maĭ becisnic încă decât mama sa. Cumetrele adunate pe lîngă tapcianul lehuzeĭ clătinaŭ din cap şi nu ştiaŭ s'o tânguie pe biata femeie, saŭ să vadă de nerodul ce scîncea, ca un mîţişor plouat, în scuticele din care abia i se zărea căpuşorul. Nevasta grădinaruluĭ, maĭ de samă între vecinele adunate, ĭĭ zicea Catrineĭ în chip de mîngâiere:

— Atât ţĭ-a maĭ trebuit, cumătro! N'ar' să se aleagă nicĭ de tine, nicĭ de pocitura asta de copil. Indreaptă-ţĭ gîndul în lumea cealaltă, că te-aĭ topit, sărmano. Ţĭ-aĭ făcut moartea cu siluita; roagă-te la Dumnezeŭ să-ţĭ ierte păcatele!

— Eĭ, nu maĭ pune jăratec şi tu pe capul omuluĭ, ĭĭ căzu în vorbă moaşa ţărancă. Ia să botezăm degrabă băiatul, că mĭ-e teamă să nu se stingă înainte de a putea să vie părintele de la biserică. Dacă s'a întîmplat, ce maĭ atâta prohozeală? Maĭ tacă-vĕ o leacă gurile.

Şi grăind astfel, ca femeie cu minte, a luat iute copilul în braţe, l-a stropit cu apă în obrăjel şi îndreptându-se spre lumînarea ce o aprinsese una din femeĭ cu alte gînduri, a început să spue cu glas răstit:

— Te botez în numele tatăluĭ, amin, şi al fiuluĭ, amin, şi al sfîntuluĭ

[1] Localizare după o scriere recentă a literatuluĭ polon Sienkiewicz.

duh, amin, şi-ţĭ daŭ numele Ioan. Şi acum tu, suflete creştinesc, du-te de unde te-aĭ zămislit, amin.

Dar nu ştiŭ cum că sufletul acesta de creştin noŭ nouţ n'avea de loc gînd să se ducă de unde venise, nicĭ să se lepede de becisnicul sĕŭ trupuşor, căcĭ a început să dea din picioruşe şi să plângă jalnic şi cu glas atât de subţirel, de li se făcu la toţĭ milă. Şi s'a dat fuga la preotul satuluĭ şi a venit vrednicul om de a făcut toate cu rînduială, şi după ce ĭ-a dat şi Catrineĭ sfînta grijanie, s'a dus.

Catrineĭ i s'a făcut bine şi băiatul n'a murit. După vre-o zece zile femeia îşĭ vedea de treaba eĭ de spălătoreasă la curte, maĭ slabă, maĭ prăpădită. Insă cine o băga în seamă? Tot paraua aceeaşĭ o câştiga ce nu-ĭ ajungea înainte pentru o singură gură, şi acuma avea s'o împartă la douĕ. Căcĭ copilul trebuia acum să-l crească ca vaĭ de dînsul, în lacrimĭ şi foame. Avea zile, vorba ceea, ca să n'aibă în urmă parte. Şi cu chin şi cu necaz l-a ridicat din copil de ţîţă la prîsnel de treĭ anĭ, când a maĭ început să-şĭ vie în fire de s'a făcut aşa încet şi prizărit cum îl lăsase Dumnezeŭ, copilandru tot maĭ mare.

Era slăbuţ mititelul, numaĭ oase şi pele, cu pântecele ieşit, ochiĭ cam intraţĭ în cap şi obrajiĭ traşĭ, pîrliţĭ de soare şi vînt, încât galbenul feţeĭ semĕna ruginiŭ şi pătat cu sânge. De subt gene privea cu ochiĭ sĕĭ albaştri şi triştĭ la lucrurile dimprejur ca la o lume depărtată şi tot încă neînţeleasă. Şi când sta aşa privind, cu pĕrul sĕŭ bălaiŭ bătut de vînt, credeaĭ că tot ce vede zăreşte de întăiaşĭ dată. Iarna, când mamă-sa n'avea nicĭ ce pune în oală, nicĭ ce aprinde pe vatră, sta sărăcuţul Iencuşor pe cuptor plângênd când de foame, când de frig. Vara alerga desculţ şi numaĭ într'o cămaşă pe afară, bucurându-se şi el de veselia vieţuitoarelor ce-ĭ veneaŭ în cale. Mamă-sa, femeie sĕracă, ce trăia din mila oamenilor de la curte, ca o rândunică cu cuibul subt streaşină străină, se uita maĭ mult cu ciudă decât cu jale la nenorocitul de băiat. Poate că-l şi iubea în felul eĭ, dar îl bătea destul de des, zicêndu-ĭ: »Pĕcatule!«

De când începuse să facă şi Iencuşor câte o treabă pe la casă, păscênd gâştele, şi maĭ în urmă viţeiĭ curţiĭ, par'că se maĭ îndreptase traiul sĕŭ, că nu-l maĭ urgiseaŭ aşa argaţiĭ şi vecinĭi curţiĭ. Şi poate de rĕul lor făcea băiatul de răbda de foame şi maĭ sta şi prin ploaie, numaĭ ca să vie tărziŭ cu viţeiĭ, doar să găsească maĭ puţinĭ în drum din ceĭ ce-l batjocoreaŭ. Une-orĭ i se rătăcea câte o vită, şi atuncĭ o căuta noaptea întreagă prin pădurea depărtată. Cum de a scăpat nemâncat de cânĭ saŭ lupĭ numaĭ mila celuĭ de sus ştie.

Pentru mamă-sa perise nădejdea de mult ca să se aleagă vre-odată om din Iancu, şi maĭ puţin încă îl socoteaŭ bun la ceva ceĭlalţĭ oamenĭ. Şi totuşĭ, cum nu semĕna el să ajungă odată ca alţiĭ, avea însă ceva care-l trăgea, ceva ciudat de tot. Nu se ştie cum şi de unde, dar îĭ plăcea băiatuluĭ să audă cântând şi era fermecat de sunetul scripcilor şi cobzelor lăutarilor. Maĭ ales cântatul din vioară, dacă se întîmpla să audă pe contabilul moşieĭ cântând une-orĭ, pe seară, aşa de frumos, colo în odaia caselor din fundul curţiĭ, îĭ venea sărmanuluĭ băiat ameţeală. Ochiĭ şi obrajiĭ i se aprindeaŭ de o înduioşare nespusă, şi un fel de taină dulce şi nepricepută îĭ umplea inima sa fragedă de copil simplu şi nevinovat. Şi

atât de adînc era înrădăcinat în inima sa, încă de copil micuţ, dorul după astfel de sunete dulcĭ, încât, fiind într'o zi la cules fragĭ şi luându-se după fluerul unuĭ flăcăŭ cioban, s'a rătăcit prin pădure de nu l-aŭ putut afla decât peste vre-o douĕ zile. Cântatul unuĭ sturz saŭ mierloĭ îl făcea să uite de toate şi se pomenea apoĭ de multe orĭ mamă-sa cu băiatul venind în fugă şi zicêndu-ĭ cu lacrime: »Mamă, mamă, vino de auzĭ cum cântă de frumos colo în tufe!« Iar de se întîmpla lăutarĭ prin sat, la nunţĭ saŭ la ratuş de vale în zile de sĕrbătoare, Iencuşor părea că iese din minte. Ce-ĭ drept, numaĭ în minutele dintâĭ, căcĭ ascultând apoĭ maĭ cu adinsul, vedeaĭ că se făcea tăcut şi se uita ţintă cu ochiĭ nedeslipiţĭ la lăutarĭ. Şi ar fi stat un veac aşa neclintit, dacă nu-l lua mamă-sa, saŭ nu dădeaŭ cumva peste dînsul băieţaniĭ ceĭ rĕĭ aĭ curţiĭ şi satuluĭ.

De când însă a venit contabilul cel noŭ la curte şi cântă serile la fereastră atât de dulce din vioară, Iancu par'că se schimbase cu totul şi nu visa decât de locul liniştit, colo între coşniţe, unde se tupila nevĕzut de nimenĭ şi asculta cântatul dulce ce pătrundea prin liniştea nopţilor de vară. Şi mamă-sa, care vedea patima băiatuluĭ, nu pricepea în capul eĭ cum să se prindă aşa lucru nepotrivit de Iancu.

— Lasă că ţĭ-oĭ cânta eŭ îndată, netrebnicule, — asta-ĭ era ocara de toate zilele, şi nu odată, prinsă de o ciudă nespus de amară, rupea varga pe spinarea nenorocituluĭ copil. Se jura el în genunchĭ şi cu ţipete sfâşietoare: »N'am să maĭ fac, n'am să maĭ merg subt coşniţe, mamă, n'am să alerg după cântat«. Şi tot mergea.

Umbla visător băiatul, cu ochiĭ duşĭ în sus, căcĭ luĭ i se părea că de la o vreme cântaŭ toate lucrurile dimprejurul sĕŭ. Braziĭ şi mesteacăniĭ din grădina curţiĭ cântaŭ legănaţĭ de vînt, şi colo din câmpia înfloritâ rĕspundea altă cântare maĭ dulce, maĭ subţire, încât umplea văzduhul. Şi Iancu, care el singur le auzea toate în urechea sa, — bâzîitul albinelor şi bondarilor colo prin florile livezilor, ca şi ciripitul drăgălaş al păsăruicelor din crengile arborilor, nu maĭ putea de fericire, şi rĕsuflând din peptul sĕŭ apăsat, ar fi chiuit de bucurie. In această nefericită fire omenească clocotea o lume de veselie şi dorurĭ ascunse. Îĭ sălta inima de înduioşare, şi cu un zîmbet nespus pe buze se arunca în iarba de pe fênaţ ca să izbucnească apoĭ, cu capul ascuns şi beat de mirosul florilor uscate, într'un hohot de plâns amar de care el încă nicĭ bine nu-şĭ da seama. Era amarul straşnic al vieţiĭ, şi din ticăloşia prea adîncă în care scufundase soarta acest copil de cu vreme, pîlpîiaŭ scînteile de viaţă şi se întîlneaŭ în nemiloasa lume omenească în puţinele raze de fericire de care avea parte inima blândă a sărăcuţuluĭ.

Cu aceste apucăturĭ ciudate, ocărît de toţĭ, îşĭ ducea nefericitul Iancu viaţa la curtea boierească, nu maĭ ştim cum să-ĭ spunem pe nume. Nicĭ pedepsele mameĭ sale încruntate, nicĭ bătaia de joc a satuluĭ întreg nu l-a îndreptat pe rătăcitul băiat. In sfîrşit însă s'aŭ fost săturat par'că şi oameniĭ de a se tot mira şi clătina din cap, că l-aŭ lăsat în plata Domnuluĭ şi nu maĭ spuneaŭ nimica. Numaĭ vătaful curţiĭ, om gros la căpăţînă şi crud la inimă, nu l-a ĭertat

pe Iencuşor pentru apucăturile netrebnice. Vĕzêndu-l într'o zi visător şi dus pe gînduri între nişte luncĭ, unde păştea viţeiĭ sĕĭ, a descins cureaua şi l-a bătut pînă la sânge, zicênd: »Staĭ că te învĕţ eŭ a te uĭta la soare şi a mânca pânea boierilor degeaba!«

Fiindcă nu-l maĭ lăsa nicĭ mama nicĭ ceĭ din curte să se apropie de lăutarĭ saŭ de casa în care şedea domnul contabil, sărmanul Iancu îşĭ petrecea puţinele ceasurĭ de ticnă şi singurătate în fundul uneĭ şandramale bucşite cu carĕ şi sănii irosite. Din nişte şindrile stricate îşĭ făcuse el cu nespusă trudă un fel de lucru, care ĭĭ părea că seamănă cu vioarele scripcarilor. In loc de strune a luat fire sucite de pĕr din coada unuĭ cal, cu care îşĭ potrivise şi un chip de arcuş. Ţiţiia ceva pocitura de scripcă, dar vioară nu era şi pace. Şi cu cât o maĭ tocmea şi rĕsfăcea bietul băiat, cu atât maĭ rĕŭ suna. Plângea sărmanul de scârbă, dar toate în zadar.

Iată că într'o zi o bucurie nebună dădu peste Iancu. Pe gunoiŭ, dinapoĭa şureĭ, unde se aruncaŭ tot felul de lucrurĭ din curte, a zărit el într'o zi o vioară sfărîmată, maĭ mică decât cum eraŭ ale scripcarilor, dar vioară în toată firea eĭ şi încă cu câteva strune adevĕrate. Că putea să fie lepădată de coconaşiĭ din curte nicĭ nu-l prindea mintea. Iancu îşĭ închipuia că e de la Dumnezeŭ, trimeasă luĭ înadins pentru atâtea bătăĭ. Şi a apucat fericitul băiat să cânte, adică să scârţîe pe scripcuţa sa până ĭ-a dat mama de urmă şi cu ea şi ceĭlalţĭ din curte. I-aŭ pus odorul de vioară pe foc, l-aŭ bătut, şi pe deasupra aŭ început a-ĭ zice de atuncea în bătaie de joc »Iancu Scripcarul.«

Era într'o seară luminoasă prin luna plină ce suia ca o crăiasă pe după pădurea din vale în sus pe cer. Catrina ieşea din casă dând de grija luĭ Iancu să nu se mişte cumva din ogradă, că eraŭ aninate pe afară rufe de la curte şi putea să le ia cineva. Şi ĭĭ vorbea, nu ştiŭ cum, cu glas maĭ blând de astădată. Vedea doar femeia însăşĭ că prea cădeaŭ ocările şi bătaia pe sărmanul copil şi ştia că de vre-o două săptămânĭ par'că se schimbase firea luĭ întreagă, că nicĭ nu maĭ pomenea de cântat, nicĭ că umbla cu capul într'aiurea ca înainte. Şi s'a dus femeia după treburile sale, lăsând pe Iancu pe prispă cu suspinurile ascunse în sufletul sĕŭ chinuit.

Cu toată frica de către mamă, băieţanul, după ce se făcuse linişte prin curte şi sat, s'a sculat de pe prispă, a ieşit în poartă şi cu un dor maĭ tare decât voia sa, a mers câţĭva paşĭ spre intrarea din dos a curţiĭ. Ştia că acolo nu era să audă nimic din ce-ĭ fusese drag, căcĭ pe contabil îl trimesese boierul de câteva zile la nişte moşiĭ în altă parte. Dar îl trăgea nu ştiŭ ce, îl ademenea spre locul ascuns dintre coşniţe, de unde ascultase atâtea orĭ sunetele nespus de duioase din vioara ce nu-ĭ ieşea de loc din minte. Fără să-şĭ dea seama ce face şi par'că n'ar fi ştiut ce-ĭ sfiala saŭ frica pe lumea asta, s'a oprit numaĭ puţină vreme la locul obicĭnuit de pândă, între coşniţe, a mers înainte aşa cu pas furişat şi s'a pironit drept în faţa caseĭ cunoscute. Şi a stat aşa neclintit, Iancu nostru, a stat multă vreme, de părea că nu se maĭ mişcă de loc. Nenorocitul!

Luciul blând al luneĭ se revarsa măreţ şi fermecător peste întreaga curte

boierească, învĕlind în lumina sa argintie crengile ulmilor din fundul curţiĭ şi sclipind taĭnic prin frunzele galbene aurii a viţeĭ sĕlbatice ce împodobeaŭ ferestrile şi stilpiĭ cerdaculuĭ de la casa contabiluluĭ. O fereastră sta deschisă şi odaia în care rĕspundea părea luminată ca şi ziua, căcĭ razele luneĭ se strecuraŭ acum pe deasupra ulmilor drept într'însa. De păretele din stînga ferestreĭ, chiar la colţ, era aninat ca o ispită de diavol un lucru pe care ochiĭ rătăcituluĭ Iancu îl cunoşteaŭ bine şi acum îl priveaŭ cu poftă nebună. Era vioara cu sunetele dulcĭ. Iancu o sorbea cu privirile sale aprinse de un dor besmetic, şi un fior rece îl trecu, încât s'a cutremurat băiatul din cap până în picioare. Un minut numaĭ dacă ar fi avut voie să ia odorul din părete în mâna sa, să-l strîngă la peptul sĕŭ, să scoată numaĭ un singur glas dulce din el şi apoĭ să-l pună la loc ! Sângele i se suia în cap, tîmplele se băteaŭ ferbinte, mintea nefericituluĭ băiat i se întuneca cu totul, şi cu o săritură îndrăzneaţă s'a agăţat în fereastră, s'a lăsat în năuntrul odăiĭ şi voind să întindă mânile spre vioara din părete a rĕmas deodată încremenit..... Căcĭ în clipeala aceasta îĭ veni nenorocituluĭ mintea la loc şi, ieşit din aĭurirea sa năprasnică, a înţeles că face un lucru neiertat, strașnic..... Prea tărziŭ, sărmane Iancule ! Dacă aĭ fi luat tu măcar în turbarea şi neştirea minţiĭ tale înferbîntate blăstemata de vioară în mână, să fi cântat în ea nebunește, până şi ceĭ maĭ rĕĭ oameni ar fi înţeles nebunia ta. Dar eĭ te-aŭ luat drept hoţ ! Da, hoţ, nu altceva.... Aşa sbiera nu ştiŭ cine prin curte, striga cât îl ţinea gura. Căcĭ se zărise de departe, în lumina trădătoare a luneĭ, chip de om intrând prin fereastră în odaia contabiluluĭ şi alergaŭ acum toţĭ, vătaful şi argaţiĭ, să pună mâna pe..... vinovat.

L-aŭ bătut, l-aŭ legat şi l-aŭ dus la primarul satuluĭ să facă cu hoţul ce va crede că trebuie să se facă. Şi primarul, vĕzênd muţenia şi îndârjeala băiatuluĭ, a crezut de-a-binele că numaĭ furatul la făcut pe Iancu de a îndrăznit să se suie pe vreme de noapte pe fereastră în casă. Şi precum îl socotea pe acest stricat că era încă nevîrstnic ca să fie dat în judecată, l-a judecat el singur, dându-l pe mâna străjeruluĭ să-l înveţe minte. Şi străjerul, lasă-l pe dînsul, că ştia el ce se cuvine hoţilor . . . . . .

. . . . . .

— »Vaĭ, străjere, cine te-a pus să-l baţĭ aşa de groaznic ! Nu vezĭ că-ĭ încă copil ? L-aĭ gătit de zile; uite-l că i-aĭ rupt mâna şi nu-ĭ un os întreg într'însul ! Fugĭ de chiamă pe mă-sa să-l ia de aicĭ !« Aşa grăia nevasta primaruluĭ, zărind des de dimineaţă trupul luĭ Iancu întins în ogradă. Biata Catrina venise însă nechemată să-şĭ vadă ruşinea şi pécatele. Şi la cules maĭ mult decât l-a luat în poalele sale pe nefericitul copil şi l-a dus fără suflet acasă, bocind amar soarta eĭ, fără să întrebe măcar în gînd, era în adevĕr acest copil lovit de moarte, era el oare vinovat de ceeace spuneaŭ oameniĭ ? In durerea eĭ de mamă vĕzêndu-l pe Iancu acum fără mişcare şi înţelegênd că nu maĭ poate să fie nădejde de viaţă, ĭ-a pus o lumînărică în mână şi podidindu-ĭ obrajiĭ rumeniţĭ puţin de suflarea apropiată a morţiĭ, ĭ-a cerut cu inimă sfăşiată să-ĭ maĭ zică

băiatul o vorbă! Şi iată că atunci a deschis săracuţul, din toată sila, ochiĭ sĕĭ însângeraţĭ şi cu glasul rupt de suferinţă ĭ-a zis:

— Mamă, aşa-ĭ că pe lumea cealaltă am să am şi eŭ o vioară şi n'are să mĕ oprească nimenĭ să cânt dintr'însa? . . . . . .

. . . . . .

In vreme ce nefericitul copil îşĭ da sufletul colo în căsuţa săracăcioasă a Catrineĭ, şi lumînărica roşiatică pîlpîia deasupra capuluĭ luĭ, ţinută de mâna mameĭ sale nemîngăiate, în casa boierească se resfăţaŭ toţĭ în veselia sgomotoasă. Cucoana şi duduia, întoarse din seara trecută din străinătate, întovărăşite de un tênĕr cu pĕrul mare şi negru, încercaŭ cu ajutorul luĭ să cânte din lucrurile minunate ce adusese cu sine de la ţĕrmurile mărĭĭ albastre unde aŭ fost. Şi pe când duduia 'şĭ ridica glasul drăgostos subt sunetele pianuluĭ, cântat de maestrul străin, mama sa a eşit afară să audă întîmplarea din noapte ce o povestea vătaful curţiĭ boieruluĭ la scară. A ascultat şi oftând a zis către bărbatul sĕŭ.

— Ce ţară pĕcătoasă e şi ţara asta a noastră! Când în părţile cele dumnezeieştĭ, de unde venim, tot copilul de pe stradă poartă într'însul talentele cele maĭ frumoase, aicĭ la noĭ nu auzĭ decât de netrebnicĭ şi hoţĭ!

Berlin, $^{28}/_{16}$ Septembre 1899. EM. GRIGOROVITZA.

Biblioteca Universității Iași

ŞTEFAN VELLESCU

Vineri, la 1 Octomvrie, a încetat din viaţă artistul dramatic şi profesorul de declamaţie Ştefan Vellescu.

El era născut la Craiova în anul 1838. Tatăl sĕŭ, fost magistrat şi funcţionar, devenise maĭ în urmă un avocat abil pentru timpul acela. Improviza versurĭ la serbătorĭ şi zile onomastice, maĭ ales la adresa damelor frumoase şi trecea drept un om nostim şi cu haz. Mama luĭ, o femee frumoasă, era de origină greacă. La vîrsta de 16 anĭ, când îşĭ făcea studiile umanitare, Ştefan Vellescu atras de jocul luĭ C. Mihăileanu şi Teodorini, părăsi şcoala şi intră în trupa de sub direcţiunea luĭ Mihăileanu din Craiova. In stagiunea anuluĭ 1855 veni la Bucureştĭ, unde debută pe scena Teatruluĭ Naţional în piesa *Un director de teatru,* cu rolul unuĭ regisor. Deşi n'avu decât câteva cuvinte de zis, Vellescu 'şĭ făcu însă un costum extraordinar. Subt direcţiunea Teatruluĭ Naţional a luĭ C. A. Rosetti, Vellescu începu a lua roluri de prim-amorez şi de capete încoronate, şi se distinse cu deosebire în drama *Ion Cucierul*, în rolul conteluĭ Roger. De atuncĭ jucă toate rolurile nobile şi era considerat ca cel maĭ în stare de a le juca. Peste câtva timp trecu în trupa luĭ Teodorini la Craiova, interpretând cu succes rolurile din *Caterina Hovard, Dama cu Camelĭĭ, Othelo, Fetele de marmoră.* Reîntors la Bucureştĭ, cu sciziunea trupeĭ dramatice între Pascaly şi Millo, rĕmâne cu Millo la Teatrul Naţional, şi jucă rolurile din *Don Cesar de Bazan, Figaro, Domniţa Ruxandra, Vornicul Bucioc.* Tot cam pe atuncĭ jucă în franţuzeşte subt direcţiunea luĭ *Gatineau,* în *Garçon de Chévery,* şi în *l' Omlette fantastique.* In vara anuluĭ 1867 plecă la Paris, unde studiă arta dramatică cu artistul Regnier. Intors la Bucureştĭ, reintră în trupa luĭ Millo la Teatrul Naţional şi debută din noŭ în

Supliciul unei femei, în rolul pe care'l studiase cu Regnier, creatorul lui la Comedia franceză; jocul său măsurat, intonația justă, atitudinea sa impunătoare, au impresionat publicul atât, încât însușirile acestea au avut ecou până și în Camera deputaților. »D. Velescu—zice *Adunarea Națională* din 11 Maiu 1868— »prin jocul său ales și distins, prin probele ce a dat despre simțul său psihologic, »a dat o dovadă necontestabilă despre progresele ce a făcut, răzbunând de larma »ce se făcea contra lor prin ziare, pe cei care i-au înlesnit bursa pentru studii la »Paris, acum un an«. In iarna anului 1871 Vellescu jucă în asociațiune cu Millo și Frosa Popescu în sala Bosel, unde se dădu pentru întâia oară piesa lui *O glumă serioasă*, vodevil național. In 1873 el este numit profesor de declamație la Conservatorul din București, iar în 1877 părăsește cu totul teatrul.

A scris piesele: *Lăpușneanul*, *Banul Craioveĭ*, *Prea Târziu* (în colaborare cu Duiliu Zamfirescu), *Mincinosul*, *Blond saŭ Brun*, *Hagi-Bina*, jucate toate pe scena Teatrului Național; apoi câteva poezii și nuvele: *Din Florești*, *Moș Tudor*, *Schițe din viața contimporană;* precum și conferințele: *Arta de a tăcea*, *Arta de a vorbi*, un *Curs de declamație*, etc., în care apar cunoștințele sale de teatru, vederi originale, puncte interesante. Ca actor, Ștefan Vellescu era de principiul că emoțiunea nu trebue să coprindă pe artist în jocul său, ci că el trebue să rămână pe scenă comedian. Jocul lui era concentrat și sobru; avea fizic, voce, prestanță, și cu ele producea totdeauna efect asupra publicului. Vellescu a lăsat o amintire neuitată mai în toate piesele unde era un rol impozant, prima lui însușire și ambiție fiind frumusețea fizică. De aceea chiar în timpurile bune când avea ca onorar 40, 50 și 55 galbeni pe lună, el era foarte restrîns în alte cheltueli, ca să poată fi bine îmbrăcat pe scenă, să aibă cele mai frumoase »arme«, cum zicea el. In *Curierul de Lion*, publicul bucureștean era entusiast când îl vedea, mai ales în scena când își blestema fiul care refuza de a'și pune capăt zilelor cu arma pe care i-o dadea tatăl. Tot așa in *Caterina Hovard*, în *Strengarul de Paris*, în *Don Juan de Marana*, ca și în rolurile lui Mihaiu-Viteazul, Mircea-Vodă, etc. O particularitate a lui Vellescu — ca și a mareluĭ artist Millo — era că nu studia niciodată bine rolurile. Mai ales când nu-i plăcea piesa nu făcea decât să »amețească« numai rolul. Când se întîmpla de-i plăcea piesa, atunci învăța bine numai un pasaj saŭ un monolog, zicând că »pentru burghezimea Teatrului Național e destul și prea destul«. Acest chip de a studia, îl făcea de avea adeseori scene neplăcute cu autorii pieselor și cu direcția teatrelor. Așa într'o piesă *Boerii*, de A. Lăzărescu, reprezentată prin anul 1873, subt direcția D-lui C. Stăncescu, când autorul, care pusese în gura lui Mihai-Viteazul o tiradă de patru pagini, *le clou de la pièce*, se aștepta să 'și vadă visul cu ochii —ovații, chemări pe scenă, flori—Vellescu șopti suflorului în grecește... să sară tirada și să treacă mai departe. Își poate cineva închipui starea sufletească a autorului, care sta în avant-scenă cu rudele și amicii săi prevenițĭ de frumusețea tiradeĭ! Altă dată, în locul unui monolog, pe care iar conta mult autorul piesei, Vellescu, cu tupeul care l-a caracterizat totdauna, ese pe scenă și improvizează de la el o diatribă contra guvernului de atunci, spre marea mirare a autorului, care auzea și nu credea, și spre însetata plăcere a publi-

culuĭ care aplauda frenetic, cum aplaudă pururea când aude asprimĭ la adresa autorităţiĭ. Iată cum D. Ollănescu în interesanta sa lucrare *Teatrul la Românĭ*, caracterizează pe Vellescu: »Ştefan Vellescu, amorezul cu graiŭ dulce, ochĭ galeşĭ, »zimbet cuceritor de inimĭ, reprezenta pe teatru tinereţea, cu tot farmecul şi fru»museţea eĭ. Frumos el însuşĭ, elegant, îndrăzneţ şi norocos, punea totuşĭ în crea»ţiunile sale maĭ multă artă decât simţire, maĭ cu prisos adevĕr decât căldură, »şi trebuia să aibă îndestul talent pentru a nu părea rece şi puţin natural în »nişte roluri care tocmaĭ cereaŭ însuşirile contrariĭ. Cestiune de calcul, orĭ de »temperament? Cu toate acestea, o duioasă tremurare a glasuluĭ, o potrivită »schimbare a feţeĭ, un gest rugător şi o anume înclinare a trupuluĭ, îĭ eraŭ,— »după povaţa şi pilda maestruluĭ sĕŭ Delaunay—de ajuns pentru ca să vază gin»gaşele capete plecându-se înainte-ĭ şi ispita-ĭ de dragoste încununată de succes. »Câţĭ ochĭ n'aŭ plâns, câte piepturĭ nu s'aŭ zbuciumat pe urma luĭ, necredin»ciosul, dar pururea doritul şi mîngăetorul amant!... Era o putere fatală şi tru»faşă, decĭ, puterea luĭ; de aceea nu cu puţine şi obicĭnuite lucrurĭ îl făceaĭ să »fie mulţumit. Ba din atingerea sa, în atâtea şi felurite împrejurărĭ, cu femeile, »pe scenă, nerăbdarea şi fantaziile-ĭ creşteaŭ fără voie. Aşa, nimic—între altele— »nu-l enervaŭ maĭ mult decât rolele prea marĭ şi tiradele prea lungĭ. Credea, poate »cu drept cuvînt, că lungimea şi pompa cuvîntărilor sunt vătămătoare interesuluĭ »acţiuniĭ, slăbindu-ĭ, dacă nu depărtându-ĭ efectul. Oroarea aceasta, crescută la »el cu timpul, l'a hotărît să părăsească scena, consacrându-se carierĭĭ sale de la »Conservator. Fără de a fi fost protagonist cu o hotărîtoare înrîurire asupra tea»truluĭ, Vellescu a făcut creaţiunĭ— *Vornicul Bucioc*, *Domniţa Roxandra*, *Supli»ciul uneĭ femeĭ* — în care frumuseţea dicţiuniĭ, gradaţiunea în desfăşurarea pa»timiĭ, eleganţa şi corecţiunea înfăţişărĭĭ şi simplicitatea mijloacelor pentru a »produce efecte dramatice, dovedeaŭ un dar original de înfăptuire prin pătrun»derea caracterelor şi studiul vieţiĭ intime a personagiilor. Creaţiunile sale nu sunt »numeroase şi nicĭ toate nu sunt de o egală valoare, căcĭ, dacă i se poate imputa »vre-o slăbiciune luĭ Vellescu, este inegalitatea nivelului artistic în interpretarea »unor roluri faţă de altele şi chiar ale aceloraşĭ — în deosebite împrejurărĭ...«.

Principiile sale de rezervă şi sobrietate naturală în joc Vellescu le duse şi în lecţiunile sale de profesor la Conservator. Eleviĭ sĕĭ, carĭ sunt şi aŭ fost ilustraţiile sceneĭ noastre — D-na Aristiţa Romanescu, Manolescu, Iulian, Nottara, Nicolescu, Brezeanu, Toneanu, — sunt atâtea dovezĭ viĭ.

Ca om, în raporturile sale sociale, Vellescu era de o politeţă şi de o afabilitate ce nu le vor uita nimenĭ din ceĭ care l'aŭ cunoscut. Anul acesta fusese numit subdirector al Teatruluĭ Naţional.

In amintirea artistuluĭ, trudit în viaţă de sfînta boală a idealuluĭ, depunem şi noĭ un mănunchiŭ de florĭ pe mormîntul luĭ.

A. Costin.

G. ANTONESCU

O casă țărănească

SIMŢIRE

Doreşti nimicuri care trec
Şi 'n urma lor te lasă rece; —
O viaţă aĭ, tu n'o petrece
Cum toţĭ trufaşiĭ o petrec.

De lumea lor de năzuinţĭ,
Cât poţĭ tu sufletul ţi-ascunde
Gonind din cutele-ĭ profunde
Chinuitoarele dorinţĭ.

Doar gîndul fie-ţĭ plutitor,
Intreaga lume s'o cuprindă,
Să-l aĭ de vecĭnică oglindă
A tot ce este trecĕtor.

* * *

Când aĭ de-asupra ta un cer
Şi când acolo sunt mistere, —
E tot ce sufletul iţĭ cere
Căcĭ însuşĭ el e un mister.

Vezĭ stelele!.... Dar nu cerca
Să le pătrunzĭ pe dată firea; —
Te mulţumeşte cu *simţirea*,
Căcĭ asta e menirea ta!

Şi crede-mĕ că nu-ĭ uşor
Un simţ adevĕrat în viaţă! —
Dacă nu-l aĭ, tu îl învaţă,
Căcĭ e un bun neperitor!...

RUINĂ

Ce, nu cumva ţi-aĭ întrupat în mine
Frumosul vis al tinereţiĭ tale!
Orĭ ce-aĭ vĕzut, să te opreşti din cale
Ca să priveşti spre tristele ruine!?

Ruină sunt din falnica zidire
Care trăia prin cântul uneĭ zîne;
Azĭ cântecul s'a stins şi ce 'mĭ rĕmâne,
E ca să cad şi eŭ în prĕbuşire.

Să nu te 'nşele candela ce 'n pripă
Maĭ pîlpîie în bolta cea obscură,
Căcĭ flacăra ce-o vezĭ e cu mĕsură,
Se poate stinge în fiecare clipă!

Când candela s'o stinge pe vecie
Si ruinele intra-vor în uitare,
Cel mult veni-vor pasĕrĭ cobitoare
Să 'mĭ cânte trist a morţiĭ psalmodie!...

Iată ce sunt! — De ce plăpîndă floare,
Când sunt grădinĭ atât de 'mbălsămate,
Vĭĭ să 'nfloreştĭ pe ziduri dărîmate
Ca să tînjeştĭ de aer şi de soare!?...

H. Coşoĭ.

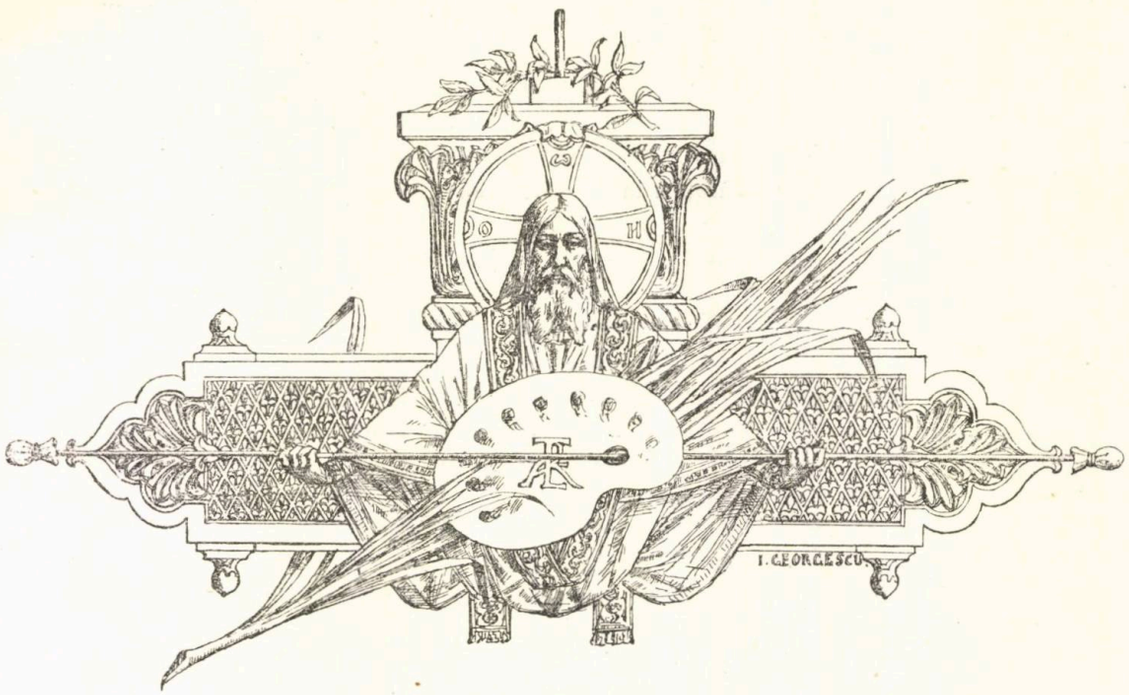

ZIARISMUL ROMÂNESC

— IN PRIMA JUMĔTATE A VEACULUI XIX —

Mişcarea culturală în direcţiunea naţională, care a urmat epocii fanarioţilor, trezirea conştiinţei naţionale mult timp adormită, a trebuit să aibă un rĕsunet în adevĕratele suflete româneşti, care pe acele timpuri întrevedeau renaşterea patriei mame; după 1821 mai ales, un suflu latent ne chiamă din obscuritatea în care am fost cufundaţi atâtea veacuri, din ce în ce şi tot mai mult accentuându-se, cu cât lumina Occidentului pătrundea mai liberă şi pe mai multe căi. Ţara românească neavênd propriele ei mijloace culturale şi simţind o trebuinţă imperioasă de a se ridica din ignoranţa şi întunecimea în care zăcea, a recurs cu ochii închişi la cultura străină şi mai ales la cea franceză; cauzele acestei preferinţe sunt multiple: pe lîngă afinitatea de rasă, pe lîngă tinerii români reveniţi din Paris, care importaŭ cu ei cultura de la care s'aŭ adăpat, se poate considera şi epoca Domnilor fanarioţi ca un drum indirect prin care această cultură a străbătut şi s'a consolidat la noi. Poarta trimiţêndu-şi dragomanii de obiceiŭ Greci în ţĕrile române, bine înţeles că aceşti dragomani saŭ interpreţi crescuţi prin chiar natura dregĕtoriei lor în limba franceză, tiraŭ în urmă o întreagă curte de oameni de casă franţuziţi, ei înşişi vorbind şi lucrând mai mult franţuzeşte, aşa încât în pilda şi subt influenţa lor pe la începutul acestui secol franţuzismul şi grecizmul eraŭ la modă; setea neastîmpărată de cultură ce se născuse în sufletele româneşti, nu se putea satisface decât în limba franceză; deprinşi cu înnălţimea acestei culturi, pilde frumoase şi imitări nu puteaŭ să lipsească pe tărîmul nostru naţional, mai ales după ce revoluţia lui Tudor a aruncat prima scîntee a deşteptării.

Paralelismul existent între transformările sociale şi economice şi între evoluţiunea intelectuală a popoarelor, este evident şi limpede la noi şi deci foarte explicabilă lipsa totală de cultură în care ne găseam la venirea lui Tudor; această lipsă i-a fost funestă; în alte vremuri, cu alte moravuri, cel puţin cu două zeci de ani în urmă, să fi apărut această măreaţă figură a istoriei noastre contimporane, lucrurile ar fi avut o direcţie mai hotărîtoare.

Odată cu desvoltarea intelectuală şi culturală, odată cu setea de nouĕ cunoştinţe, de tot maĭ largĭ orizonturĭ, sufletele simt necesitatea d'a se întreţine văpaia şi continuitatea evolutivă a firuluĭ intelectual.

Şi la noĭ terenul era pregătit şi dornic pentru cultura maĭ înaintată, dornic maĭ ales pentru cea naţională, dar cât de grele şi cât de neînduplecate eraŭ mijloacele prin care s'ar fi putut desăvîrşi acest cuget înnalt!...

Publicaţiile periodice sănĕtoase, maĭ cu seamă, întreţin şi aţiţă în suflete această dorinţă de propăşire intelectuală; ele fiind la îndemâna tuturor şi de la tribuna lor agitându-se cestiunĭ a căror importanţă variază, provoacă o curiozitate nestinsă; ele punênd în cadrul cunoştiinţiĭ cititorilor tot ceeace direct saŭ indirect ĭ-ar putea interesa, servesc ca niște lanţurĭ de legătură între sentimentele şi cugetele acelor care aŭ un scop comun. Dacă în Occident ziarismul înflorea deja de mult pe o treaptă destul de înaintată, la noĭ nicĭ vorbă nu era până aproape de 1830 de o asemenea încercare.

Periodica română aparţine exclusiv secoluluĭ al XIX-lea; cele dintâĭ gazete care s'aŭ ivit, timide şi ofilite de la început, aŭ fost întreţinute cu entuziasmul şi sacrificiul redactorilor. Şi cine eraŭ aceştia? Eraŭ bărbaţiĭ înflăcăraţi care maĭ târziŭ aŭ jucat un rol imens în deşteptarea noastră; eraŭ Eliade, Asaki, Kogălniceanu ş. a., aceştĭ titanĭ neobosiţĭ a căror energie s'a manifestat orĭ unde nevoile aŭ cerut; eraŭ aceştĭ stîlpĭ împrejurul cărora maĭ târziŭ s'aŭ grupat tinerile inimĭ de poeţĭ, prozatorĭ, filozofĭ şi artiştĭ, ale căror gînguriri resunaŭ pe coardele unor lire sărace, dar care prin scopul lor se avîntaŭ în sfere maĭ înnalte.

A fost greŭ de tot începutul şi de aci încolo acest teren necultivat începe să se acopere; presa ia un avînt oarecare, împrăştiind în toate părţile românismuluĭ iubirea de patrie în primul rînd şi glăsuind fermecătoare în graiul scump al ţĕriĭ.

Curierul românesc, *Albina românească*, *Gazeta de Transilvania*, împreună cu paralelele lor literare şi politice, varsă necontenit lumină românească de mult căutată şi bine primită prin noutatea eĭ; sufletele marĭ din cele patru unghiurĭ ale Daciei-vechĭ se salută frăţeşte în limba lor înţeleasă, pătrunzêndu-se mereŭ maĭ mult de unitatea noastră naţională; ele suspină în accente triste după un ideal naţional încă puţin lămurit în acele vremurĭ, dar instinctiv înţeles şi maĭ ales simţit; ele cântă vremurĭ duse de mărire şi glorie din cenuşa cărora aŭ scos diadema existenţeĭ noastre: libertatea, această floare frumoasă pe care Bălcescu o celebrează în imnurĭ ideale. Gazetele d'atunci nu eraŭ ca cele de astăzi supuse tuturor fluctuaţiilor interne şi zbătêndu-se pătimaşe în lupte sterile; eraŭ slabe dar consfinţite prin scopul vast pe care 'l aveaŭ cu toate, prin iubirea Patrieĭ, prin cultivarea limbiĭ, prin deşteptarea poporuluĭ adormit.

Şi poate aŭ reuşit!...

... O istorie a ziarismuluĭ românesc nu e lucru greŭ şi controversat şi calea cercetătoruluĭ e lămurită; e greŭ însă de simţit şi gîndit la fel cu ceĭ din ziua aceea; e greŭ astăzi de trăit cu închipuirea în cugetele lor, cu toate suferinţele ce aŭ îndurat eĭ şi cu toată lupta lor titanică. Subt greutatea aceasta puterile mele se îndoesc!... De aceea, în cele ce vor urma, nu voiŭ face altceva decât să netezesc pe cât voiŭ putea drumul unuĭ maĭ ager şi maĭ profund gînditor, aşezând în ordine cronologică diferitele ziare ce aŭ apărut la noĭ, astfel încât lista lor complectă, odată fiind stabilită, aceĭ care vor dori să aprofundeze psihologia şi cauzele influente în această materie, să aibă subt privirĭ o lucrare schematică şi nepretenţioasă.

* * *

Cele dintâĭ încercărĭ de a se publica o foae românească datează încă de pe la anul 1789, când o societate de oameni literaţĭ aŭ voit să înfiinţeze o gazetă periodică la Sibiŭ; *Dacia literară* a luĭ Kogălniceanu relatează nouĕ încercărĭ de soiul acesta; deja în anul 1817 Racocia k. k. translator românesc în Lemberg, publicase prospectul uneĭ foĭ periodice ce era să iasă pentru prima oară în limba românească; în 1822 Z. Karcaleki cercă la Buda pentru a doua oară să scoată o foae româ-

nească, dar nu isbuti; de asemenea în ţara românească I. Eliade voi să scoată o gazetă regulată în limba română, dar planul luĭ căzu, căcĭ nu putu să capete autorizaţia cîrmuirĭĭ; acestor încercărĭ a trebuit să li se dea un sfîrşit odată; astfel, prin anul 1828 abia, C. Rosetti a putut să scoată la Lipsca vr'o câte va numere din »*Fama Lipsceĭ*«, publicaţie periodică în limba română; aceasta e cea dintâĭ gazetă a noastră. Insă anul 1829 e memorabil pentru apariţia maĭ multor foĭ.

Inceputul se făcu prin publicarea în româneşte a unuĭ ziar »*Curierul românesc*«, al căruĭ întâĭ număr apăru la 8 Aprilie 1829; el e un fel de caet format No. 4, redactat de I. Eliade în tipografia luĭ din Bucureştĭ şi continuând să apară de câte douĕ orĭ pe lună. In timpul acesta ţările româneştĭ fiind subt ocupaţia rusească, ceeace a îndemnat pe Kiseleff, comandantul oştirĭĭ ruseştĭ, să acorde îngăduirea acestuĭ jurnal, a fost, pe lîngă buna-voinţă specială ce o purta moralizărĭĭ poporuluĭ român, încă şi dorinţa de a se face cunoscute isbînzile armatelor ruseştĭ. Insă Curierul Românesc începu să rĕspîndească cunoştinţa maĭ multor încercărĭ literare în limba patrieĭ.

Avênd de luptat şi c'o limbă neformată, aproape sĕlbatică, Eliade a trebuit s'o pieptene, s'o ciseleze, s'adopte cuvinte străine pentru îmbogăţirea eĭ: »O limbă, zice Eliade, cu cât se lucrează, »cu atât se cultivă, se regulează şi se desăvîrşeşte, legiuindu-se fiecare termen, fiecare frază cum să »se zică şi cum să se scrie. Când am început a scrie, fiecine a putut să mĕ vază, un scriitor care »începe, care nu are experienţă şi prin a căruĭ pană d'abia aŭ trecut câteva vorbe şi câteva fraze »ale limbiĭ întregĭ. Scriind însă, am vrut să fiŭ înţeles şi prin urmare am respectat vorbele şi frazele »cele vechĭ şi obicĭnuite subt forma în care se aflaŭ, care, de şi viţioasă, da însă să înţeleagă cititoruluĭ aceeace s'a gîndit scriitorul«. Principiile linguistice ale luĭ Eliade sunt curat conservatoare; el găseşte limba destoinică de a se spune într'însa cugetărĭ profunde saŭ sentimente înnalte şi »exprimă acele ideĭ atât de frumoase, înnalte şi pline de patimă!...«; apoĭ spune Eliade despre a noastră limbă românească: ».... că ea ĭ-a fost învăţătorul şi singură l'a povăţuit cum trebue s'o mâe; şi »cine o va asculta, cine nu va eşi din regulele prescrise ale naturiĭ eĭ, va ajunge în scurtă vreme »departe, căcĭ fără a se rătăci merge, merge d'adreptul fără a se abate nicĭodată. Vorbele-ĭ lipsesc »şi frazele; urzirea saŭ scheletul eĭ este mare, elegant şi nobil. Energia nu-ĭ lipseşte, armonia se »simte pretutindenĭ şi când va să fie zugrav vezĭ însuşĭ natura«. Curierul Românesc nu era numaĭ o gazetă politică în care să se facă doar dărĭ de seamă despre războaele Ruşilor orĭ despre te-deumurĭ cu ocazia aniversărĭĭ membrilor familieĭ imperiale; ci ca o enciclopedie coprinzĕtoare de tot felul şi de toată forma de lucrurĭ, varsă în jurul sĕŭ timp de peste douĕ-zecĭ de anĭ razele luminiĭ, culturiĭ, arteĭ, literaturiĭ, rĕscolind cât maĭ mult trecutul nostru îngropat şi necunoscut încă, pilda suferinţelor trecute, glăsuind sănĕtos şi spornic în viitor. A fost o tribună din înnaltul căreia s'aŭ agitat toate cestiunile care puteaŭ să ajute mersul nostru cultural, publicând fără vr'o rezervă articole de ştiinţă, de filozofie, poeziĭ, istorie, romane, geografie, în sfîrşit nimic nu a rĕmas neatins, atât pe cât censura rusească permitea să se publice.

Câteva luni în urmă apare şi în Moldova o gazetă românească »*Albina românească*«, gazetă politico-literară în al căreĭ prim număr citim apelul următor, frumos ca stil, plin de elan ca sentimente: »... Epoca în care trăim poartă semne însuşite şi vrednice de mirare! Dorul învĕţăturilor nu »numaĭ că înfrăţeşte pe locuitorĭĭ uneĭ ţĕrĭ întru câştigarea acesteĭ moralnice avuţiĭ prin care o »naţie se face puternică şi fericită, ci încă şi oamenĭĭ neasemănaţĭ cu religia, cu limba şi cu legile »sunt însuflaţĭ tot de aceeaşĭ simţire lăudată de a pofti unul altuia gradul deplinireĭ moralnice al înv»ĕţăturiĭ şi al măestrieĭ...« Şi maĭ departe:

»... Oare putem noĭ privi la aceste lucrurĭ, fără a ne întrista că numaĭ naţia noastră, în cea »maĭ mare parte, este lipsită de aceste îmbunătăţirĭ şi înapoiată decât toate neamurile Europeĭ şi de»cât multe altele ce locuesc pe celelalte părţĭ ale pămîntuluĭ? Imbunĕtăţirile şi înaintările minţiĭ »omeneştĭ, cum şi cursul întîmplărilor lumiĭ, le vor cunoaşte Românĭĭ prin publicaţia acesteĭ gazete »ce subt prea puternica pavăză a împĕratuluĭ Rusieĭ s'a privilegiat şi prin ajutorul evgheniştilor »compatrioţĭ s'a înfiinţat.

»Albina Românească astăzĭ vede lumina zileĭ şi tinerile sale aripĭ le cearcă în ostenitoarea »sa călĕtorie; miĭ şi miĭ de florĭ cu felurite văpsele şi miresme împodobesc câmpul pe care ea va să

»zboare, însă numaĭ acele florĭ 'ĭ vor fi plăcute care'ĭ aduc mană şi vindecare; de însăşĭ blânda fire »povăţuită se va feri de cele ce subt amăgitoare frumuseţĭ ascund farmec şi venin în sînul lor. Ase»menea şi redacţia gazeteĭ nu se va abate de la acelea ce privesc către îmbunătăţirea inimiĭ şi a »minţiĭ; dogmele sfinteĭ noastre religiĭ ortodoxe *sevas* către ocârmuirea şi legile ţĕriĭ o vor povăţui »în a sa lucrare; înştiinţărĭ adevĕrate pe cât vor ajunge la cunoştinţa sa şi învĕţăturĭ folositoare vor »coprinde filele sale«.

Această gazetă, pusă subt direcţia luĭ G. Assaki, şĭ-a tipărit primul numĕr în ziua de 1 Iunie 1829 la tipografia privileghiată în Eşĭ, form. 4, anunţând că va apare odată pe sĕptămână; tiparul, forma literilor, hârtia nu sunt maĭ superioare Curieruluĭ; acest prim numĕr publică prima serie de abonaţĭ, toţĭ boerĭ, începênd de la cele maĭ vechĭ familiĭ şi chiar nume de câteva doamne precum Catinca şi Elencu Ghica. Negreşit, mitropolitul Veniamin şi câţĭva arhimandriţĭ nu lipsesc în prima listă. In acelaş prim numĕr al primeĭ gazete moldoveneştĭ apare şi Fabula luĭ Asaki »Albina şi Trântorul«, reprodusă şi în suplimentul extraordinar de la 29 Decemvrie 1849:

»Spune, spune mică Albină
»Incotr'o mergĭ acum trează,
»Când a soareluĭ lumină
»Pe cest câmp nu scînteiază?

»Incă tremură pe foaie
»In munţĭ roua şi pe rîpe,
»Nu te temĭ că ţi se 'nmoaie
»Degeratele-ţĭ aripe?

»Incă florile 'nmiite
»Stând în umbră tupilate,
»Ţin închise şi 'nălbite
»Bobocelele plecate.

»De ce sborĭ ca o săgeată
»Care aerul despică?
»D'unde viĭ tu mănecată
»Şi'n cotro Albino mică? etc.«.

La al doilea numĕr Albina introduce o nouă rubrică, aceea a observaţiiior metereologice »făcute la 12 ore din zi«, şi No. 2 cuprinde o nouă listă de abonaţĭ iarăşĭ persoane cu ranguri boereştĭ, în frunte cu episcopul de Roman Meletie. In No. 3 anunţă că însuşĭ general-major Mircovicĭ, vicepreşedintele divanuluĭ Moldoveĭ, »preţuind folosul moralnic ce va aduce naţieĭ noastre publicaţia »acesteĭ gazete, spre a da redacţieĭ semnele înnalteĭ sale plăcerĭ şi ale îndemnuluĭ, aŭ binevoit şi în»suşĭ a se prenumĕra«.

Curierul Românesc, în numĕrul sĕŭ din 17 (29) Iunie 1829, semnalează cu sinceră bucurie apariţia acesteĭ gazete şi deschide prenumeraţie pentru gazeta din Iaşĭ, publicând din condescendenţă şi poezia luĭ Asaki din primul numĕr al foaeĭ eşane »Albina şi Trântorul«. La urma Curieruluĭ cât şi a Albineĭ, găsim câte o dare de seamă bibliografică din vremea aceea, din care putem judeca insuficienţa cărţilor existente. Câtva timp după apariţia Albineĭ, G. Assaki fiind numit secretar al comitetuluĭ moldovenesc din Bucureştĭ, Albina Românească tot a apărut în Iaşĭ, dar numerile eĭ sunt destul de sărace. No. 53 al Albineĭ din 28 Noemvrie 1829 publică tractatul de pace de la Adrianopolĭ şi actul separat pentru principate; în absenţa luĭ G. Asaki numerile Albineĭ româneştĭ sunt redactate de G. Sĕulescu; ele cuprind abia vr'o două fabule în versurĭ şi numaĭ dărĭ de seamă oficiale despre victoriile Muscalilor [1]).

[1]) Intru orientarea noastră, am recurs în două locurĭ şi la »Istoria şcoalelor« de D. V. A. Urechiă.

Spre 1830 presa românească s'a mai îmbunătăţit puţin; ziarele îşi măresc formatul, ba încă Eliade schimbă şi forma literelor cirilice, apropiindu-le mai mult de cele ruseşti. Cu toate acestea, în timp de trei ani de zile aŭ fost singurele publicaţii care împrăştiaŭ oarecare cultură în limba românească; în curînd vom avea de semnalat noi încercări de jurnalism, cum ar fi în 1832 »*Buletinul*«, gazetă administrativă, form. 4, al căruĭ prim şi unic număr, apărut la 8 Decemvrie ca supliment la Curierul Românesc, şi-a schimbat de la No. 2 titlul în acela de »*Buletin*«, gazetă oficială a ţării româneşti, apărênd de două ori pe săptămână în Bucureşti, ediţie oficială, form. 4; acest Buletin a continuat neîntrerupt să apară până la 1859, când a devenit »*Monitorul oficial*« actual; paralel urmându-se în Moldova, G. Assaki publică aşa numita »*Foaie oficială*« ca supliment la Albina românească şi care a apărut în 16 numere form. 4, Eşi, tip. Albineĭ româneşti. Tot în acest an Assaki a mai publicat la Iaşi vr'o câteva numere dintr'o nouă foaie românească »*Harpa română*«.

In 1833 Albina românească, intrând în al cincilea an al existenţeĭ sale, începe să apară şi franţuzeşte, iar la tipografia gazeteĭ se imprima şi noul »*Buletin*«, foaie oficială, ed. ofic. a Moldoveĭ, care apărea regulat de două ori pe săptămână.

Periodica română se presenta în spre 1835 numaĭ cu aceste gazete imperfecte şi ca redactare şi ca format. Inceputul însă provocase un nemărginit entuziasm printre scriitoriĭ români, care încep să lege tot mai solide legături între eĭ; eĭ încep să se producă mai cu îndrăzneală, cu încercări palide, naive, însă pline de văpaia convingeriĭ şi dorinţeĭ ce ascuns ĭ-a frământat mult timp. Două noue gazete s'adaogă celor vechĭ în 1835 şi anume: »*Universul*«, subt redactarea luĭ Iosif Genilie, gazetă săptămânală în Bucureştĭ, la tip. St. Sava; iar Vineri, 1 Noemvrie, apare »*Gazeta teatruluĭ naţional*«, publicaţie mensuală subt auspiciile luĭ Eliade în »tipografia privilegiată«. In frontispiciul gazeteĭ se află un prim articol în care se justifică apariţiunea eĭ în modul următor: [1]) »Pe »temeiul articoluluĭ al 12-lea al Societăţiĭ filarmonice, Sâmbătă, la 26 Octomvrie: prin jurnalul în»cheiat în seanţă extraordinară a Comitetuluĭ filarmonic, s'a hotărît a se întări o foaie periodică subt »titlul de »*Gazeta teatruluĭ naţional*«, care să iasă odată pe fieşte-care lună subt formatul ce se »vede, cu preţ câte-o jumătate galben pe an. Această foaie va cuprinde lucrările comitetuluĭ filarmo»nic din seanţele sale spre ştirea tuturor soţilor; daniele ce se vor face din partea soţilor şi a par»ticularilor spre înaintarea soţietăţiĭ; producţiile literale ce vor eşi spre îmbogăţirea repertoruluĭ »teatruluĭ naţional şi critica asupra lor întru ceeace priveşte propăşirea regulelor scrisuluĭ, a gus»tuluĭ şi în scopul cel moral aplicat după obiceiul pământuluĭ nostru«. In No. 3 al gazeteĭ se publică un studiŭ asupra luĭ Paganini, cinci zile în urma morţiĭ luĭ, iar în No. 8 o poemă dramatică »*Saul*« de Aristia.

In anul următor se simte trebuinţa uneĭ reviste curat literare, şi în acest scop Eliade redigează »*Curierul de ambe-sexe*«, al căruĭ prim număr a apărut în 1836, form. 8, în tip. Eliade, revistă care a continuat să apară de câte două ori pe lună până la anul 1841, precum şi »*Muzĕul naţional*«, gazetă literară şi industrială hebdomadară, publicată de asemenea subt redactarea şi în tipografia luĭ Eliad. In acelaş timp, un francez Alfred Poissonier, publică în Bucureştĭ, la tipogr. col. St. Sava, un jurnal francez »*Le courrier de Bucarest*«, care a apărut câtva timp de câte două ori pe săptămână.

Această mişcare a fost un exemplu destul de impulsiv, pe urma căruia aŭ luat naştere gazete şi în celelalte părţi ale românismuluĭ; astfel, la 2 Ianuarie 1837, apare peste munţi prima gazetă românească în Transilvania, »*Foaia Duminiceĭ*«, »spre înmulţirea ceĭ de obşte folositoare »cunoştinţi«—gazetă săptămânală, form. 4, »alcătuită de o societate a celor învĕţaţi, cu slobozenia »celor mai marĭ, tipărită cu cheltuiala D-lor Rudolf Orghidan şi Dimitrie Mariŭ, cu tiparul luĭ Ion »Gött în Braşov, precum şi mult însemnata »*Gazeta de Transilvania*« — jurnal politico-literar— care apărea de câte două ori pe săptămână subt redactarea şi îngrijirea luĭ G. Baritziŭ şi I. Mureşeanu în Braşov. Această gazetă a continuat să apară până la 1887, când schimbându-şĭ titlul în acela de »*Gazeta Transilvanieĭ*«, apare şi astăzĭ. Tot în 1837 apare în Bucureştĭ o gazetă care să deser-

[1]) Aceasta era gazeta Societăţiĭ filarmonice.

veasca afacerile comercianţilor şi industrialilor anume »*Cantor de avisu*«, form. 4, care eşea de patru orĭ pe sĕptămână subt direcţia şi în tipografia luĭ Z. Karcaleki — jurnal care a continuat să apară până în anul 1842, când cu ocazia celuĭ d'al şeaptelea an al existenţiĭ sale şĭ-a schimbat titlul în acel de »*Vestitorul românesc*«. Tot anul acesta C. Boliac redactează o foaie »*Coriozul*«, care de la al 4-lea număr a încetat.

G. Assaki vĕzênd că în Bucureştĭ apar gazete special literare, se decide şi el să scoată pe lîngă Albina românească un supliment literar cu titlul de »*Alăuta românească*«, destinată numaĭ arteĭ şi literaturiĭ. In scopul acesta publică prin Albina No. 20 din 11 Martie 1837 următoarea înştiinţare: »Luând aminte că literatura românească află între a noastră tinerime mulţĭ părtinitorĭ »şi lucrătorĭ şi dorind a o îndemna şi a o înlesni întru sporirea uneĭ asemenea îndeletniciriĭ, redacţia »a hotărît a publica odată pe lună câte un supliment literar intitulat »*Alăuta românească*«, în care »se vor trece gratis tot felul de cuviincioase compuneriĭ interesante, în versurĭ saŭ în proză, pentru care »D-lor autoriĭ vor bine-voi a-le adresa către redacţie subt a lor iscălitură«. Totuşĭ articolele Alăuteĭ eraŭ maĭ slabe ca cele din Bucureştĭ; în acelaş timp Assaki anunţă apariţia unuĭ jurnal literar în Bucureştĭ, spunênd că »abonamentele se fac la Iaşĭ la D-niĭ Bell et Comp.; jurnalul se publică în »toată luna câte o caetă de patru coale în 8⁰ şi preţul e cincĭ sorcoveţĭ pe lună«. In Septemvrie 1837 profesorul Flechtenmacher anunţă publicarea uneĭ gazete juridice, care nu ştim să fi reuşit: »*Jurnal juridic saŭ al legilor*«.

Aşa dar, în spre 1838, zece anĭ abia de la apariţia celor dintâĭ gazete româneştĭ, se simte trebuinţa diversificăriĭ regulate de materie; o gazetă nu maĭ este suficientă pentru îmbrăţişarea tuturor necesităţilor urgente; fiecare categorie socială cere tribuna sa în care să găsească loc tot ce o interesează; gazete politice, juridice, literare, comerciale, industriale, apar, trăesc, dispar, ca niştе meteorĭ ce privesc în orizont, unde strălucesc cele două focare stabilite şi consolidate: Curierul şi Albina românească. Paralel cu apariţia suplimentelor literare în ţĕrile româneştĭ, peste munţĭ, pe lîngă »Gazeta de Transilvania«, se simte trebuinţa uneĭ reviste literare, trebuinţă care a fost adusă la îndeplinire de G. Baritziŭ, dând la iveală »*Foaia literară*«, apărută la 1 Ianuarie 1838, odată pe sĕptămână, form. 4, Braşov, tipografia Ion Gött. In Bucureştĭ apare o nouă gazetă în acest timp »*Păminteanul*«, subt direcţia luĭ Vaillant, tipogr. Eliad, încă şi o gazetă zilnică, începând curînd timp după apariţie, »*România*« form. 4, în editura luĭ Frid. Valbaum şi Aron Hill, la tipogr. Valbaum, Bucureştĭ. Asemenea şi în provincie se începe o mişcare literară oarecare şi, în 3 Octomvrie 1838, apare la Craiova primul număr din »*Mozaicul*«, ziar sĕptămânal, form. 8⁰, subt redacţia şi în editura luĭ Const. Leca. Acest început prea frumos, de a se împrăştia şi maĭ departe cultura românească, este salutat de »Albina românească« din 4 Maiŭ 1839 în modul următor: »O nouă foaie literară a rĕsărit »peste orizontul Românieĭ: D. Const. Leca de la Craiova a început a publica la 3 Octomvrie 1848 »*Mozaicul*« cel interesant, şi aduce la cunoştinţa obştеĭ următoarele: Mozaicul şĭ-a luat cursul de »sunt şease lunĭ, cu toate astea redactorul nu lipseşte a maĭ repeta şi acum prin această înştiinţare »rugăciunele sale, îndemnând pe toţĭ iubitorĭ de cetire a se prenumĕra la dînsul, saŭ numaĭ pe se»mestrul al doilea, care este de la 1 Aprilie până la 1 Octomvrie, saŭ de la începutul sĕŭ, carele »a fost la 1 Octomvrie anuluĭ trecut. Fiind-că această foaie nu cuprinde articole politice saŭ alte no»vitale de toate zilele, ce deosebite istorioare interesante de petrecere ş. c. l., precum şi după alătu»ratul număr se poate înţelege, socotesc că nu va fi de prisos, ceĭ ce vor binevoi a se abona acum, »a primi şi numerile trecute, de vreme ce pot fi totdeauna interesante pentru un iubitor de cetire »şi maĭ cu seamă, în sfîrşit, fiind complecte, se pot lega şi păstra în colecţiunea cetitoruluĭ«.

La sfîrşitul anuluĭ 1838, următoarele gazete fiinţaŭ în limba românească: In Iaşĭ, *Alăuta românească*, *Albina românească* şi *Buletin*, foaie oficială; în Bucureştĭ, *Curierul românesc*, *Curierul de ambe-sexe*, *Cantor de avisu şi comerciŭ* şi *Buletin*, foaie oficială; în Transilvania, *Foaie literară*, *Gazeta de Transilvania*, şi în Craiova *Mozaicul*.

Limba românească, cea atât de stâncoasă la început, s'a umplut în timpul acesta de o mulţime de latinisme şi franţuzisme, iar ortografia se alterase într'un mod oribil. Şi ceĭ chemaţĭ şi ceĭ nechemaţĭ colaboraŭ la gazetele sus numite, şi lucrurĭ bune şi lucrurĭ proaste se rĕspîndeaŭ în toate

părțile, ducênd cu ele mai presus de toate dorul și numele de român, deșteptând conștiința unității noastre naționale. Cu toate acestea, cultura și limba franceză ne stăpînea cu influența ei mai mult; Curierul și Albina românească apăreaŭ în ediții franțuzești și românești, romanele franceze se citeaŭ cu aviditate, politica Franței și actele ei eraŭ mai cunoscute și urmărite mai febril decât chiar întîmplările din țara noastră; a protesta în contra unei asemenea stări de lucruri, ar fi fost un atentat sacrilegiŭ, ar fi fost să isbească în cele mai scumpe din sentimentele literaților noștri. Iată o întîmplare care va pune în evidență cele de mai sus :

Un tînĕr profesor, Ion Maiorescu, de curînd venit din Transilvania și numit inspector al școalei centrale din Craiova, printr'o scrisoare publicată în »*Foaia Literară*« din 11 Februarie 1838, privește amărit la această orbitoare directivă franceză, pe care jurnalistica noastră o are, și exclamă: »Unde e la noi căldura și focul? Unde naționălimea și patriotica aceea ce însoțește pe românii arde»leni? Un *materialism* gros s'a lăsat ca un nor greŭ pe țara românească. De unde? Din Galia! O »judecată stricată, un gust primejdios, o știință opintită numai pe lucruri din afară, un lux grozav, »dĕrăpănător. De unde? Dim *materializmul franțuzesc!* O ușurătate, o nestatornicie, o procopsință »superficială. De unde? Din beletristica franțuzească. — Avem câte un scriitor bun, ba ne putem »lăuda cu poeți. — Avem traducĕtori, — ba se înmulțesc cărțile. — Se vede că și gustul de a ceti »s'a lățit, că numĕrul gazetelor crește. Avem »Curier românesc, care ese acum într'un format noŭ »și mai frumos românește și franțuzește (nu știm pentru ce)«.....

Vorbind despre limbă :

»In limbă toți vor să fie ziditori. O tot netezesc și o piaptănă până ce-i trag și pielea, apoi »'i daŭ alta. — Precum cu limba, așa și cu bietul român. — Și pe el se silește să-l subție, să-l îm»brace cu haine nouĕ, după *civilizația Europei*, până ce într'atât îl contopește încât nu se mai cu»noaște în el originalitatea. Și să nu zic multe?

. . . . . .

Eĭ bine, furtuna deslănțuită de scrisoarea aceasta e nedescriptibilă; din toate părțile țĕrii s'aŭ ridicat protestări, s'a orînduit de către Eforia școalelor o anchetă, prin care criticul să-și justifice cele susținute, și în cele din urmă a fost nevoit să semneze o dezicere.— Eliade, el însuși, simțindu-se blesat, combate ideile luĭ Ion Maiorescu, într'un mod ironic, într'un articol publicat în în Curierul, din care extragem câteva pasagii : »D. Maiorescu, zice Eliad în ironie, spune că românii »aŭ Curier românesc, Buletin oficial, Muzĕŭ național, Curier de ambe-sexe, Cantor de avisu ș. c. l. »Se miră de ce Curierul românesc ese în douĕ limbi cu o pauză mare și în parantez; se miră că »avem gazete câte nu ne trebuesc, și mirarea îi e în slove rărite saŭ subliniate ca să se știe; se miră »că s'aŭ făcut marĭ înaintări, și apoi se cocoțează pe munții Carpați (D-luĭ zice ca vulpea fabuleĭ, »dar astea sunt vorbe!), se pune, zic, la cucuiata pe munții Carpați și se uită până la Dunăre și zice: »O ce mască frumoasă și fără creerĭ. Și apoi se ia de coadă cu vulpea, pentru că vulpea, vezĭ D-ta, »n'are mânĭ, și începe a se orăcăi și a plânge pe românĭ ca muerile cele plătite să plângă pe morți. »Nu te grăbi, dragul meŭ cititor, a mĕ osîndi pentru expresie, pentru că mai la vale veĭ vedea plân»gerea luĭ Maiorescu, de-i vine din inimă« . . . . . .

. . . . . .

»S'a început Curierul românesc la 1828 fără să aibă nicĭ o concurență, singur în toată Ro»mânia, într'o vreme când Buletinele de războiŭ interesaŭ pe toată lumea și abonații luĭ nicĭodată »nu s'aŭ ridicat mai mult de 150 plătiți, și când a fost 2 galbenĭ și când a fost 4. — S'a adăogat »Buletinul oficial la anul 1831 și, fără a împuțina numĕrul abonaților Curieruluĭ, și-a avut și el ci»titoriĭ sĕĭ. S'a adăogat Gazeta teatruluĭ la anul 1835, și a ținut cât a ținut și teatrul, fără s'aducă »nicĭ o pagubă nimăruĭ, nicĭ încaĭ Curieruluĭ saŭ Buletinuluĭ. Iar folosul ce-a adus e o carte mai »mult. A eșit *Coriozul* în anul 1837 iar fără paguba niměruĭ, și-și avea amatoriĭ sĕĭ; a încetat »pentru că prenumeranțiĭ l-aŭ lăsat să înceteze. A venit Cantorul de avisu și a venit la trebuința ce »aveaŭ oameniĭ ca să-și găsească slugĭ și stăpînĭ, să arendeze moșiĭ, să închirieze case, să dea și să »ia banĭ cu dobîndă, să-și vîndă marfa, etc. — S'a întocmit România, apoi Muzĕul, Desfătătorul, »Curierul de ambe-sexe, etc. Acum zece anĭ era o gazetă singură și abia avea vre-o 150 abonați,

»astăzĭ sunt şeapte şi fiecare socotită că are 200 prenumeranţĭ, iată dar cel puţin 1400 de oamenĭ. »Le citesc, fiecare ce-ĭ place saŭ ceeace are trebuinţă. Apoĭ se miră că D. Maiorescu susţine că »n'avem nevoe de atâtea gazete« . . . . . .

. . . . . .

Şi tonul acesta continuă înainte, fără să aducă probe saŭ părerĭ în contra celor susţinute de Maiorescu.

Cam acestea eraŭ moravurile preseĭ pe vremea aceea.

Spre 1839 gazetele acestea fac maĭ puţină politică şi maĭ multă literatură. — Albina îşĭ schimbă formatul, anunţând introducerea unor nouĕ rubricĭ, cum ar fi cele de: lexicografie, modă, teatru, deplasărĭ, observaţiĭ meteorologice etc.; de asemenea apar nouĕ gazete şi anume: *Foaia comercială, industrială şi economică*, împreună cu Cantor de avisu şi comerciŭ, care foaie a eşit doar în 19 numere, de la 13 Ianuarie până la 15 Aprilie, când a încetat; Curierul românesc intrând în al 10-lea an al existenţeĭ sale, începe să apară de patru orĭ pe săptămână; în Transilvania Foaia literară încetând să maĭ apară, se continuă cu »*Foaia pentru minte, inimă şi literatură*« — gazetă săptămânală, form. 4⁰ subt direcţia luĭ G. Barics, Braşov, tip. luĭ Ioan Gött; în Iaşĭ apare la 2 Aprilie 1839 primul numĕr din »*Foaia sătească a principatuluĭ Moldoveĭ*«, form. folio mic, subt direcţia luĭ M. Kogălniceanu, tipărindu-se la institutul Albineĭ; iată în ce mod »Albina românească« No. 23 din 19 Martie 1839 anunţă această apariţie: »Proiectul tipăririĭ uneĭ foĭ săteştĭ »pentru satele Moldoveĭ, debatarisindu-se de generala Obicĭnuită Adunare, s'a întărit de P. S. Domn. »Această foaie, care va eşi în toată Dumineca, va cuprinde înştiinţările oficiale pe care guvernul va »găsi de cuviinţă a le face sătenilor, publicaţiile legiuite pentru vînzărĭ de lucrurĭ nemişcătoare, »acelea pentru mezaturĭ, de preţurile curente a lucrurilor de negoţ în deosebite locurĭ, înştiinţărĭ »pentru întîmplărĭ de epidemie saŭ boale de vite, învĕţăturĭ practice asupra îmbunĕtăţiriĭ deosebi»telor ramurĭ a iconomieĭ rurale şi alte folositoare ştiinţe. De va cere trebuinţa a se lămuri maĭ »bine aceasta din urmă, se vor adăogi table litografisite. Preţul abonamentuluĭ acesteĭ foĭ se va »plăti din casele săteştĭ, şi anume: satele cu numĕr maĭ mare de 50 de familiĭ vor plăti 25 leĭ pe »an, cursul pieţeĭ; acele cu maĭ puţin de 50 familiĭ, vor da $12^1/_2$ leĭ. Departamentul din lăuntru »va expedia în fiecare Lunĭ exemplarele acesteĭ foĭ la ţinuturĭ, unde priveghetoriĭ vor fi însărcinaţĭ »de a le împărţi pe la satele şcoalelor lor. — In toată Duminica, după eşirea din biserică, preotul »va ceti în auzul tuturor această foaie, care apoĭ se va depune spre păstrare. Preţul acesteĭ foĭ, »pentru persoanele particulare, este de 35 leĭ pe an, ea va începe de la 1 Aprilie viitor. — Prenume»raţia se face la institutul Albineĭ«. — Cu acest chip s'a pregătit şi ţĕranuluĭ o sorginte de cunoştinţe folositoare, care n'aŭ putut să nu lase în urma lor o ameliorare spirituală şi materială oarecare; probă, starea socială a ţĕranuluĭ moldovean, care este maĭ înfloritoare decât a aceluĭ din Muntenia. — Tot în acest an încetează la Craiova apariţia Mozaiculuĭ la 25 Septemvrie, dar în schimb apare la Buzĕŭ o nouă gazetă, într'o nouă ordine de ideĭ, anume »*Vestitorul bisericesc*«, gazetă religioasă şi morală, apărută la 7 Ianuarie 1839, form. 4⁰, o-dată pe săptămână, subt redacţia Ierodiaconuluĭ D. Romano şi G. Munteanu, Buzĕŭ, tipografia S-teĭ Episcopiĭ a Buzĕuluĭ. — Această foaie bisericească a apărut până la 1841, când a încetat. Albina românească o semnalează prin No. 9 din 29 Ianuarie 1839 în termeniĭ următorĭ: »La Buzĕŭ a început, subt redacţiunea Ierodiaconuluĭ »Romano şi profesoruluĭ Munteanu, a se publica o gazetă religioasă şi morală intitulată: Vestitorul »bisericesc, al căreĭ scop este a hrăni duhul religios şi moral, avênd şi un adaos cu meditaţiĭ reli»gioase. Această foaie, în mic quarto, ese o-dată pe săptămână şi ţine un galben pe an«.

O privire generală asupra începuturilor ziaristiceĭ române o găsim în articolul de fond al publicaţieĭ periodice »*Dacia literară*«.

Această publicaţie periodică mensuală a apărut la Iaşĭ în 1840, subt direcţiunea luĭ M. Kogălniceanu, form. 8⁰, la numita »Cantora jurnaluluĭ«, n'a trăit decât un an, şi, pe lîngă articole istorice şi economice, găsim şi următoarele treĭ poeziĭ: »Gafiţa blestemată de părinţĭ« — dedicată luĭ K. S. Hurmuzachi, de Const Stamate; nouĕ fabule de A. Donicĭ, şi »Anul 1840« de.... *[Alexandrescu]*. In 1840 maĭ apare »*Dunărea*«, foaie periodică la Bucureştĭ, iar în Iaşĭ, pe lîngă »Foaia sătească«,

ese ca supliment »*Foaia pentru agricultură, industrie şi negoţ*«, revistă mensuală, form folio, tot subt redacţia luĭ M. Kogălniceanu, în tipografia S-teĭ Mitropoliĭ, a apărut în 9 numere. Tot în Iaşĭ maĭ apare »*Oziris*«, mort în acelaş an; »*Icoana lumiĭ*«, pentru îndeletnicirea Moldo-românilor, apărută la 29 Septemvrie 1840, form. 4⁰, Iaşĭ, institutul Albina, continuând pînă la 1841 când a încetat, şi »*Repertoriul teatruluĭ naţional*« din Iaşĭ, form. 12⁰, apărut la Cantora foaieĭ săteştĭ din Iaşĭ. — In 1840, în provincie, pe lîngă Vestitorul bisericesc, apărut deja anul trecut, ese la Brăila o gazetă »*Mercur*«, a luĭ I. Popescu, jurnal comercial al portuluĭ Brăila, care a apărut în timp de 2 anĭ în româneşte şi în italieneşte. — Gazetele celelalte îşĭ urmaŭ mersul înainte, când maĭ bine, când maĭ rĕŭ, când trecênd prin crize pecuniare din care Dumnezeŭ ştie cum eşeaŭ, maĭ ales Curierul Românesc o ducea într'o vreme aşa de rĕŭ în cât amenința pe prenumeranţiĭ sĕĭ că dacă nu-ĭ vor da oarecare concurs, are să înceteze. — Şi cât de marĭ eraŭ cheltuelile uneĭ gazete, în comparaţie cu vremurile acelea, transcrim următoarea socoteală pe care Eliade, în No. 23 al Curieruluĭ din 1 Martie 1839, o comunică cititorilor sĕĭ:

Cheltuelile uneĭ gazete

In ţara românească, pentru ca să iasă o gazetă de 100 coale pe an, trebuesc cel puţin:

	Leĭ
Plata tiparuluĭ câte 100 leĭ coala	10.000
Plata hârtieĭ în termen mijlociŭ	2.000
Plata unuĭ colaborator, câte 150 leĭ lunar	1.800
Plata unuĭ împărţitor, câte 80 leĭ lunar	960
Cheltuiala scriitoruluĭ, câte 60 leĭ lunar	720
Cheltuiala gazetelor străine	1.000
Portul gazetelor şi al scrisorilor	480
Chiria caseĭ	1.000
Total	17.960

Jurnalele de peste munţĭ continuaŭ să iasă necontenit; Gazeta Transilvanieĭ luptând în contra politiceĭ de maghiarizare şi de persecuţie; Foaia pentru minte, inimă şi literatură îmbărbătând pe luptătorĭ prin articole patriotice, poeziĭ, nuvele, romane, pilde sublime din trecutul glorios al Românilor; ele preparaŭ încetul cu încetul terenul revoluţieĭ de la 1848.

In anul următor, 1841, numaĭ două gazete se maĭ ivesc în confinele românismuluĭ: »*Spicuitorul moldo-român*«, jurnal ştiinţific, literar şi industrial—rediguit de o societate de literaţĭ — subt direcţia luĭ G. Assachi, apărênd o-dată pe lună, form. 8⁰ mare, tipărit în Iaşĭ la institutul Albineĭ. — Această gazetă avea şi o ediţie franceză, a încetat însă chiar în acelaş an; o altă publicaţie periodică, ivită pe orizontul Românieĭ, este următoarea gazetă elină: «Ὁ Ζέφυρος τοῦ Ἴστρου Ἐφημερεὶς πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ. Ἔτος ά (ἀριθ. 1 Αὐγουστου 30) ἐκδίδεται δὶς τῆς ἑβδομάδος. fol. Διευθυνομένις παρὰ Ιωσήφ Κυπαΐνιγ Βουκουρεστίου, ἐκ τῆς τυπογραφίας πιτάρι Κονσταντίνου Πένκοβιτσα», — care gazetă, apărută la Bucureşti în tipografia Pitaruluĭ Constantin Pencovicĭ, a continuat să iasă până la 1 Martie 1842, când a încetat.

Numaĭ în 1842 nicĭ o gazetă nouă nu apare, dar cele vechĭ, de bine, de rĕŭ, o duc înainte, martore propăşiriĭ noastre naţionale, ele singure agitând, ca nişte farĭ de veghere, cestiunile care ne atingeaŭ, ne interesaŭ şi ne dureaŭ într'un timp de mare nesiguranţă socială, şi nu lipseaŭ la trebuinţă să dea şi alarma. Un an în urmă se pregăteşte o mişcare nouă în presă, nouă după amorţirea în care par'că a stat o clipă ostenită, mişcarea intelectuală deja luase un avînt minunat, se înfiinţase şcolĭ, trupe de teatru străine şi româneştĭ cutreeraŭ ţara, dând reprezentaţiĭ prin oraşele marĭ. Apoĭ câte proiecte nu se plănuiserĕ! Un noŭ organ de publicitate apare în acest timp, organ al învĕţătorilor săteştĭ, destul de numeroşĭ şi pe vremea aceea, »*Invĕţătorul satelor*«, tipărită la colegiul S-tu Sava în Bucurescĭ, publicaţie bi-hebdomadară, care a vĕzut lumina pentru întâia oară în ziua de 1 Octomvrie 1843, form. folio, şi a continuat să apară până la 1848. — O nouă întîmplare în

publicistica română e apariția »*Vestitoruluĭ românesc*«, care continuă pe vechiul »Cantor de avisu«. Acesta e o gazetă semi-oficială și a eșit în ordinea de ideĭ a Cantoruluĭ până la 1857, tipărindu-se în privileghiata tipografie a Curțiĭ a luĭ Karcaleki; în acest an s'a stins cu desăvîrșire.

In istoria ziarismuluĭ românesc poate să aibă o importanță deosebită anul următor 1844, de oarece apare pe scena publicisticeĭ marele poet V. Alecsandri, însă la o gazetă fără titlu; titlul era să fie »*Propășirea*«, dar cenzura oprindu'l, gazeta n'a maĭ adoptat un altul. C. Negruzi ne spune, în *Păcatele tinereților*, la sfîrșitul povesteĭ *Toderică*, cum că »a tipărit această poveste în Propășirea »maĭ mult ca să umple coloanele ziaruluĭ decât ca meritând vre-o importanță literară; cu toate »acestea nevinovata poveste servi de pretext tartufilor politicĭ ca să închidă jurnalul și să exileze pe »autor«. Din anul acesta, Alecsandri apărând pe această arenă, o să-l găsim în toate actele de o importanță oarecare, luând partea cea maĭ activă; tot în 1844, dintre publicațiile de o importanță secondară, menționăm: »*Foaia de învățăturĭ folositoare*«, supliment la Foaia sătească, precum și o gazetă medicală »*Povățuitorul sănătățeĭ și al economieĭ*«, ambele însă n'aŭ avut viață multă.

Ceva maĭ târziŭ, la 8 Iulie 1845, reapare o gazetă, care a maĭ văzut lumina prin anul 1835, anume »*Universul*« luĭ Iosif Genilie, coprinzând noutățĭ din toată natura, cultura și literatura; această gazetă apărea o-dată pe săptămînă, form. 4⁰, în Bucureștĭ, la tiparul colegiuluĭ național; tot în anul aceasta ese o gazetă germană, »*Bucurester deutche Zeitung*« — Iahrg I — de două orĭ pe săptămână, folio, Bucureștĭ, tipografia Winterhalder — și a apărut până la 1864.

In ceĭ doĭ anĭ următorĭ, 1846—1847, în publicistica română ca și în evenimentele politice se face de odată liniște, prevestitoare zdruncinăriĭ sociale urmată anuluĭ 1848. Ziarele cele vechĭ își continuaŭ încă mersul pe aceeași ordine de ideĭ începută, doar un »*Adaos la foaia sătească*« apăru în 1846, adaos care s'a publicat de la 31 Martie — 23 Iunie; tot în acest an direcția »Foieĭ săteștĭ« trece maĭ întâĭ în mâinele luĭ C. Rolla până la 2 Iulie, iar de la această dată în mâinele luĭ G. Assachi; în 1847 apare în Bucureștĭ »*Albumul științific*« al luĭ C. N. Brăiloiu în anul 1847 și încă *Mundul* al luĭ Iosif Genilie; ambele publicațiĭ s'aŭ stins după scurtă vreme. In Transilvania apare o nouă gazetă de ordine bisericească, anume »*Organul luminăriĭ*«—gazetă basereccasca, politica e literaria — apărând primul număr la 4 Ianuarie, form. folio, subt redacția luĭ T. Cipariu, în Blașiŭ, la privilegiata tipografie a seminaruluĭ greco-catolic, care organ s'a sfîrșit în anul 1848.

Cu ocazia anuluĭ 1848 gazetele se înmulțesc; pe lîngă pamflete politice ocazionale, apar nouĕ ziare de propagandă care să agite ideia libertățiĭ și să incendieze spiritele prin manifeste și apeluri revoluționare; astfel Sâmbătă, a doua-zi după evenimentele din noaptea de 11 Iunie, apare »*Pruncul român*«, organ al fracțiuniĭ moderate, gazetă care apărea de treĭ orĭ pe săptămână: Marțĭ, Joĭ și Sâmbătă, fiind redactorĭ responsabilĭ C. A. Rosetti și Winterhalder, Bucureștĭ, tipografia C. A. Rosetti și Winterhalder, al căruĭ articol de fond-program e intitulat »Trăiască România liberă«; chiar în numĕrul 2, G. Bacaloglu dă o dare de seamă asupra evenimentelor din 11 Iunie. Un alt organ revoluționar e »*Popolul suveran*«, gazetă politică și literară a părțiĭ maĭ înaintate; în frontispiciul acestuĭ jurnal se citește emblema revoluțieĭ: *Libertate, egalitate, fraternitate*; redactorĭ eraŭ: N. Bălcescu, C. Boliac, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, P. Teulescu și A. Zane; scopul jurnaluluĭ, după cum sună articolul prim, e următorul: »Ținta acestuĭ jurnal este a sprijini drepturile po»poruluĭ român. Glasul sĕŭ se va ridica cu energie în contra tiranieĭ, dar nu va rĕmâne mut nicĭ în »contra poporuluĭ, când acesta va abuza de libertatea de care se bucură; însă aceasta va fi ca să-l »ilumine și să-l întoarcă de la orĭce urmare ĭ-ar compromita libertatea și ar aduce patria la peire și »anarhie. Redacția acesteĭ foĭ va primi orĭce plângere dreaptă a cetățenilor, și va face să rĕsune »coloanele sale în folosul celor nedreptățițĭ; *va avea drept țintă asemenea Unirea provinciilor »române și tot ce va putea duce România la fericire și la mărire*«. In privința evenimentelor de la 6 Septemvrie, iată ce scrie Popolul suveran cu litere majuscule: »Astăzĭ, la două ore după amiază, »Popolul, în număr maĭ multe miĭ, s'a înfățișat la locotenența domnească, cerând cu stăruință a li se »da Regulamentul și Arhontologia, două cadavre a două îdre ce expiraseră de treĭ lunĭ. Luându-le »se duse în curte la P. Sf. Părintele Mitropolitul, care binecuvîntă cererea poporuluĭ și comandă a »se arde, afurisind totdeodată după unanima voință a poporuluĭ pe toțĭ câțĭ vor maĭ dori și vor maĭ

»cere regulamentul. In puţine momente, aceste două mari leşuri se prefăcură în cenuşă, în cânta»rea muziciĭ de îngropare, şi cenuşa lor fu spulberată în vînt. Popolul de aci se duse pe dealul Mi»tropolieĭ, unde smulse inscripţiile de aramă după piedestalul cadranuluĭ solar, ce eraŭ făcute spre »memoria infamuluĭ regulament«.

Aceste două gazete aŭ fost cele două trîmbiţe ale tuturor întîmplărilor atât de însemnate ale revoluţieĭ. Pe lîngă aceste două gazete, anul 1848 se prezintă şi cu alte foĭ maĭ puţin importante, cum ar fi »*Anunciul comercianţilor*« al luĭ Z. Andronic, gazetă politică şi comercială bi-săptămânală, în 4⁰, în tipografia Z. Karkaleki, care a apărut la Bucureştĭ în 11 August; »*Constituţionalul*« tot la Bucureştĭ; *Monitorul român*« din 19 Iunie a apărut în 17 numere, foarte neregulat, folio, tipografia luĭ C. A. Rosetti şi Winterhalder; »*Naţionalul*«; »*Organ Naţiunale*«, — gazetă beserecească, anul I, No. 1, 12 Maiŭ, Blaşiŭ, în privileghiata tipografie a seminaruluĭ greco-catolic,— dar cu al 11-lea număr a încetat; »*Reforma*«, apărută la 14 Iunie, subt redacţia luĭ Alexandru I. Cruţescu (s'a mărginit doar la acest număr); »*România*«, subt redacţia şi responsabilitatea luĭ G. A. Baronzi, a apărut în şease numere; »*Săptămâna*« luĭ G. Baritz la Sibiŭ, încetează curînd. Tot în acest an apare în Bucovina prima gazetă românească »*Bucovina*«, gazetă politică, religioasă şi literară, săptămânală, apărută la Cernăuţĭ Lunĭ, 4 Decemvrie 1848, şi care a ţinut doĭ anĭ; avea pe lîngă o ediţie românească şi una nemţească, format folio, tipografia I. Echard şi fiŭ; şi, în sfîrşit, tot anul acesta apare o a doua gazetă elină: »Δυ ἀδείας τῆς πέτρας τῆς ἐξουσίας. Μηνύτης τῆς Βλαχίας«, gazetă bi-săptămânală, apărută în Bucureştĭ, format 4⁰, direcţia luĭ Συντάκτης τῆς Μ. Χρηστίδης. In sfîrşit, bătrâna gazetă »*Curierul românesc*«, din cauza împrejurărilor politice, cu ziua de 1 Iunie încetează de a maĭ apare pentru a nu se maĭ deştepta niciodată. Cum vedem, anul 1848 a fost destul de bogat în publicaţiĭ periodice de tot felul.

In următoriĭ anĭ gazetele abundă şi din ce în ce se înmulţesc, iar de la 1850 încoace numĕrul lor creşte cu fiecare zi şi în toate unghiurile ţĕriĭ; în 1849 Albina intră şi ea în al XXI-lea an al vieţiĭ sale; cu această ocazie, vechea gazetă, care a influenţat Moldova atâta timp subt puterea ideilor sale, încetând de a maĭ apare subt acest titlu, anunţă printr'un supliment la No. 102 din 29 Decemvrie 1849, că va continua subt titlul de »Gazeta de Moldova«. In 1849 în Transilvania iese o foaie nouă »*Anunciul poporuluĭ*«; în Brăila un ziar italienesc »*Buletin comercial*«, iar în Braşov, Cesar Boliac publică în tipografia luĭ Ioan Gött 16 numere din »*Expatriatul*«. O gazetă politică, comercială şi literară, apare la Galaţĭ subt titlul de »*Giurnalul de Galatzi*«, care după doĭ anĭ a încetat. Primul număr a eşit la 6 Octombrie şi a continuat să apară de câte 2 orĭ pe săptămână, form. folio, subt redacţia luĭ E. Monferato, la tipografia »Giurnaluluĭ de Galatzi«. Anul acesta, pe ziua de 13 Maiŭ, încetează şi gazeta elină Μηνύτης τῆς Βλαχίας. Ultimul an care ne maĭ rămâne de catalogat, 1850, se prezintă deşi maĭ puţin palid ca 1848 în numĕrul gazetelor, totuşĭ destul de bine, cu următoarele foĭ: »*Buletin*«, foaie oficială care apare din anul 1833 şi care din 1 Iulie 1851 îşĭ schimbă titlul în acela de »*Buletin*«, foaia publicaţiilor oficiale a principatuluĭ Moldoveĭ, anul al XVIII-lea; »*Buletin*«, gazetă oficială în Bucureştĭ, care apare de asemenea din 1833; »*Ecoul eclesiastic*«, apărut anul acesta chiar în Bucureştĭ, redactat de archimandritul Dionisie; »*Foaia satuluĭ*« (satelor?), anul al VIII-lea, gazetă form. folio, de două orĭ pe lună, Bucureştĭ, St. Sava; »*Foaia pentru minte, inimă şi literatură*«, care apare din 1839, anul al XIII-lea — redacţia luĭ Iacob Mureşeanu — tipografia Ioanne Gött; »*Foaia sătească a principatuluĭ Moldoveĭ*«, intrată în anul al XII-lea al existenţeĭ sale; »*Gazeta de Moldova*«, continuarea Albineĭ româneştĭ, anul al XXII-lea, form. folio — gazetă bi-săptămânală; »*Gazeta de Transilvania*«, anul al XIII-lea, subt redacţia luĭ Iacob Mureşeanu; »*Giurnalul de Galatzi*«, politic, comercial şi literar, anul al II-lea; »*România viitoare*«, de emigraţiĭ românĭ la Paris; »*Vestitorul românesc*«, gazetă semi-oficială, anul al XIV-lea; »*Zimbrul*«, gazetă eşană de 3 orĭ pe săptămână, a apărut la 3 Iulie 1850, form. folio. Director gerant A. Fotino, tipografia Buciumuluĭ român; »*Bucovina*« în Cernăuţĭ, anul al IV-lea (româneşte şi nemţeşte); »*Journal de Bucarest*« şi »*Bucarester deutsche Zeitung*«. Iahrg, VI.

I. Brumărel.

FOĬ MOARTE

Ce frumoasă eraĭ în vremea aceea iubito, când ochiĭ tĕĭ minunat de marĭ resfrângeaŭ adîncul uneĭ nopţĭ fără lună; subt pleoapele tale citeam atuncĭ poveste lungă de iubire nebună, cum alta n'a maĭ fost pe lume!...

Şi ne-am iubit atuncĭ!..

Ţĭ-am dat viaţa mea într'un sărut; întregul meŭ suflet l'am pus în poemele ce-ţĭ doineam; citeam înţeles noŭ, neasemĕnat de frumos în graiul vîntuluĭ cântăreţ, în fiecare plâns de valurĭ; perdut în ochiĭ tĕĭ, sub mătasa pĕruluĭ tĕŭ negru, muţĭ rĕmâneam alăturĭ, dar aşa de mult ne'nţelegeam!... Tu, dornică de feţĭ frumoşĭ din basme, n'aĭ întrebat cine sunt, nicĭ de unde vin; eŭ, beat de iluzia uneĭ fee rĕsărită în cale-mĭ, am fost al tĕŭ, iubito. Iubirea noastră a fost un vis, croit din spuma nopţilor albastre, vieaţa noastră a fost o poemă de iubire legănată pe aripĭ de vînt, pe cânt de ape. Te-am iubit, prinţesă, în toată castitatea curăţieĭ tale, neştiutoare de câte sunt adevĕruri, şi nu credeam în sfîrşitul acesteĭ iubirĭ, atât de dureros prin lacrimile vĕrsate.

Oh, acele vremurĭ duse!...

Aş vrea să vĕrs pe coardele ghităriĭ mele toată durerea sufletuluĭ trist şi isbucnind în largĭ accente să te cânt în imnurĭ, regină, în roche neagră, sub crep de doliŭ, cum eraĭ odată; aş vrea să plâng în ritmul trist al cântuluĭ meŭ din urmă, şi sfîrşind să cad cu el zdrobit în somnul de vecĭ.

De ce, de ce te-aĭ dus?

...Cum rătăceam singur în umbra aceloraşĭ culmĭ pe drumurĭ vechĭ,

cernite de toamnă, simţeam în sufletul meŭ un gol, un gol fără margini; te-am chemat de multe-ori, dar n'aĭ maĭ venit, Lili!.. Putut-a oare iubirea noastră aşa să apună, putut-aŭ să moară atâtea visurĭ în clipa despărţirii de vecĭ, luându-mĭ în fuga lor tot ce avea mmaĭ scump pe lume, şi liniştea şi încrederea şi ilzuiile mele?

Cu cât te chem, cu cât mereŭ maĭ mult te vĕd, icoană vie alăturĭ, mĕ înfior cu fiecare tremur de gene, cu fiecare val din caldul ochilor tĕĭ. Altă viaţă, cu alte iluziĭ trăeştĭ, beată de splendoarea altor sfere de azur; în lumea ta nu maĭ străbat vremurĭ duse, din iubirea ta dintăĭ—doar un vis şters; peste dulcĭ jurăminte şi nopţĭ de primăvară aĭ aruncat vĕlul uĭtării — şi pe toate le-aĭ uĭtat.... In palatul tĕŭ e cântec şi sgomot de veselie, viorile vibrează până în zorĭ, iar tu eştĭ doamnă, eştĭ stăpînă acolo. Ce-ţĭ pasă ţie de plânsul meŭ când o mie de sclavĭ vin nebunĭ pe capu-ţĭ şi-ţĭ sorb privirile în ochiĭ lor; ce-ţĭ pasă de sufletul meŭ trist, când nu maĭ crezĭ în nimic, când despreţueştĭ totul cu bogăţia ta!...

Vîntul tărziŭ — copil orfan şi el — suspină în crengĭ de teiŭ, acordând o liră veche — liră de argint; el îmĭ spune multe, multe din urmă; basmul luĭ e povestea iubiriĭ noastre, e plânsul meŭ pe urmă-ĭ.... Dar cât de singur şi cât de sdrobitor de trist e!...

Sufletul meŭ e mort şi lira mea e sfărîmată; mĭ-e sete de noaptea nesfîrşită unde amintirile nu maĭ străbat; mĭ-e dor de liniştea gheţeĭ de vecĭ; troenit de florĭ moarte, iluziile mele, când teiĭ vor doini poveştĭ sfinte, când a morţilor candelă va trimite văpaia-ĭ mută în valurĭ blonde, — atuncĭ poate ochiĭ tĕĭ, căzând visătorĭ pe gînduri în noaptea albastră, s'or îndura o clipă şi, umezĭ de lacrĕmĭ la mormîntul meŭ, vor trezi în singurătate visul uneĭ fericirĭ stinse în patimĭ şi durerĭ.

—.... O dormĭ, trudit copil, bătut de vremurĭ grele, de amintirĭ triste; inimă sdrobită, în odihna eternă doar va înceta pentru tine sângerarea răniĭ tale; minte sbuciumată, te 'ntunecă d'apururĭ în lumea celor duşĭ....

Nicĭ valurĭ de isvor n'or plânge la capu-ţĭ, nicĭ muzicĭ de mort nu te vor purta; unde glasul rĕutăţiĭ nu maĭ străbate, unde poema iubiriĭ nu maĭ suspină, găsi-veĭ uĭtarea visată, găsi-veĭ dorita linişte.

Linişte!...

O. Lian.

O. SPETE

Pescar, statuă

CETATEA NEAMȚULUĬ

În vîrful stâncelor pleșuve
Stă cetățuia ruinată;
Pe turnurĭ zugrăvește luna,
Icoana vremiĭ de-altă dată.

Stîrnit din munte, vine vîntul,
De pietre sure să se sfarme,
Trezind al bătălieĭ urlet
Și crunte zîngăniri de arme.

In preajmă, codrul se frămîntă
Să dea trecutuluĭ ființă;
S'aud prohoduri de 'ngropare
Și cântece de biruință....

Privind la urmele măririĭ
Mĕ 'nvinge-o tristă sfiiciune;
Indurerat îmĭ plec genunchiĭ
Și 'n gînd șoptesc o rugăciune.

TOAMNĂ

Tu mĕ cunoşti de mic copil
Şi dorul meŭ il ştiĭ, pădure,
Doineşte cântu-ţĭ fermecat
Să-mĭ ducă sufletul aiure,
In ţĕrĭ cu cer etern albastru
Şi florĭ de lotus visătoare,
Spre care trec, în faptul serei,
Şiragurile de cocoare.

Ca 'ntr'o biserică mĕ simt
Sub bolta-ţĭ palidă, pădure,
Doineşte cântu-ţĭ fermecat
Să-mĭ ducă sufletul aiure.

PRIMĂVARĂ

Când viaţa ’ĭ atât de frumoasă,
Păcat să puĭ patimiĭ frîŭ,
Copilă cu ochĭ de cicoare
Şi plete ca spicul de grîŭ :

E firea ’n splendoare; scăldată-ĭ
De-a soareluĭ calde luciriĭ;
Şi ’n firul de iarbă tresare
Puterea măreţeĭ iubiriĭ.

Din crînguriĭ, de vînt mîngăiate,
Din codri, se ’nalţă spre cer,
Prin cântul de privighetoare,
Eternul vieţiĭ mister.

Suspine de dor sunt pe valuriĭ,
Perechĭ de ’ndrăgiţi pe cărăriĭ,
Doiniriĭ drăgăstoase prin ramuriĭ,
In şoapta de plopĭ, sărutăriĭ....

Ţĭ-e drag; el te-aşteaptă pe vale,
Cu sufletul jalnic de dor;
In ochĭ are raze de soare
Şi 'n vorbă, poveştĭ de izvor.

Te du să te-adoarmă la sînu-ĭ
Subt bolta de crîng înflorit;
Etern trăitoare s' în viaţă
Doar clipele 'n care-am iubit....

Copilă, cu ochĭ de cicoare
Şi plete ca spicul de grîŭ,
Când viaţa 'ĭ-atât de frumoasă,
Păcat să puĭ patimiĭ frîŭ!

ANGELUS

Amurgul tremură pe valurĭ
Și 'n legănarea de vîntrele;
Prin sălciile de pe maluri
S'aud chemărĭ de turturele.

Topit în cântecele apeĭ,
Infrigurat, ca plâns în hohot,
Din depărtărĭ ajunge glasul
Chinuitor al unuĭ clopot.

Pe firea de mister pătrunsă,
O vrajă mistică s'așterne;
Un ochiŭ de aur mĕ privește
Din zarea lumilor eterne....

Spre tine, foc al inspirării,
Dă cale gîndurilor mele,
Să pot pricepe-adîncul zării
Și graiul tainic dintre stele.

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

De curînd aŭ apărut la Viena »*Memoriile prinţuluĭ Nicolae Soutzo*« [1]), fost mare logofăt al Moldoveĭ, publicate de D. Panaioti Rizos. Ele coprind evenimentele din ţările române petrecute în intervalul de timp dintre anii 1798—1869. D. Panaioti Rizos, care a colaborat cu prinţul Soutzo şi cu care era legat în amiciţie, prin publicarea acestor memorii, pe care — spune D-sa — că le posedă într'o copie luată după manuscriptul original, care probabil e perdut, se achită de o datorie atât către fostul sĕŭ prieten cât şi către naţiunea română; căcĭ această însemnată operă, fiind povestirea unuĭ martor ocular, prezintă interesul uneĭ icoane viĭ a evenimentelor din rĕstimpul ce-l coprinde, multe din ele zăcênd chiar şi azĭ în obscuritate. Acest rĕstimp este împărţit cronologiceşte în patru părţĭ. Intăia parte coprinde anii 1798—1854; ea tratează evenimentele atât de importante din prima jumĕtate a veaculuĭ XIX. Nicolae Soutzo, după ce stabileşte originile familieĭ Soutzo, ocupându-se cu primiĭ anĭ aĭ vieţiĭ sale petrecuţĭ la Constantinopolĭ, arată cum se făcea educaţiunea fiilor de prinţĭ fanarioţĭ şi care era dispoziţiunea Turcilor către poporul grec şi în general către creştinĭ; tatăl sĕŭ Al. Soutzo fiind numit în 1818 Domn al Valahieĭ, în locul luĭ Caragea, autorul descrie ceremonia investitureĭ unuĭ prinţ, în acelaş timp şi călĕtoria de la Constantinopolĭ până în Valahia, călĕtorie plină de nesiguranţa acelor vremurĭ când cete de bandiţĭ cutreeraŭ drumurile Rumelieĭ şi Bulgarieĭ; domnia tatăluĭ sĕŭ n'a fost însă de lungă durată; isbucnind în 1821 eteria grecească şi pregătindu-se asupra Valahieĭ invazia Turcilor iritaţĭ, întreaga familie Soutzo trece în Transilvania, la Braşov, escortată de o ceată devotată de servitorĭ arnăuţĭ. Nicolae Soutzo şi cu aĭ sĕĭ aŭ stat prin Transilvania până în anul 1825, când trece la Suceava în Bucovina, iar după iscălirea tractatuluĭ de Adrianopolĭ şi punerea în aplicare a regulamentuluĭ organic, ajutat fiind de generalul-maĭor Marcovicĭ, Soutzo ocupă diferite funcţiunĭ publice în Moldova; reşedinţa sa era la Domneştĭ lîngă Iaşĭ, unde se ocupa cu petrecerĭ câmpeneştĭ şi maĭ ales cu organizarea de vînătorĭ prin locurile din împrejurimĭ; paginile acestea descriptive sunt scrise cu multă

[1]) Un volum de 434 paginĭ, librăria Gerold & Comp., Viena.

frăgezime. In 1834 se numește Domn în Moldova prințul Mihail Sturza, subt care Nicolae Soutzo s'a distins în funcțiunile publice pe care le-a ocupat. Ceeace caracterizează *Memoriile* luĭ Soutzo e, în primul rînd, spiritul fin de observație și talentul prin care scoate în relief caracteristica individuală a personagiilor puse în scenă; în mai multe rînduri revenind asupra luĭ Mihail Sturza dă probe de o pătrundere ascuțită; »M. Sturza, zice el, era un spirit subtil, strălucit prin cunoștințele sale variate »și printr'o elocuțiune mănuită cu îndemînare fie în franțuzește, fie în grecește, fie în moldovenește. »Cu aceste calități M. Sturza era un fenix printre compatrioții sĕĭ. Era vorba de o cuvîntare aleasă, de »o compoziție delicată, de o măsură de interes general, el era în primul rînd și nu lipsea la ocazie să-și »dea măsura talentuluĭ sĕŭ«. In altă parte vorbind tot despre el: »M. Sturza, ca toți prinții ceĭ noĭ, »devenise puternic în mijlocul uneĭ aureole de speranțe, de devotament și de ovații; toți, în aștep»tarea uneĭ fericirĭ publice, se grăbeaŭ să-ĭ ridice monumente. El însuși bogat în tirade frumoase, »hotărî să-și consacre autoritatea, resursele spirituluĭ și prestigiul cuvîntuluĭ sĕŭ, numaĭ să adune »la averĭ. Negustorea totul: locurile, rangurile, chiar dreptatea în procese era acordată celuĭ care »da maĭ mult; avea o parte prenumĕrată în moșiile publice, își rotunzi domeniile sale, fie prin co»tropire, fie prin dăruire de proprietăți în schimbul înaintărilor și onorurilor, fie încuviințându-și »singur donațiunĭ etc.«. Cu toate acestea Nicolae Soutzo, în lunga domnie de aproape 15 anĭ a luĭ Sturza, fu un credincios servitor al tronu'uĭ, un funcționar onest și devotat, ocupând cele maĭ înalte rangurĭ onorifice: postelnic, secretar de stat, ministru de finance, logofăt al justiției în douĕ rînduri, ministru de interne și în sfîrșit ministru al instrucției; în acelaș timp redactor al corespondenței confidențiale și oficiale al Domnuluĭ, membru al diferitelor comisiunĭ pentru redactarea Regulamentelor precum și ale reformeĭ legislative, devenind în acelaș timp cavaler al multor ordine turcești și ruseștĭ. In spre 1843 însă părăsește serviciul public, retrăgîndu-se la moșia sa, unde a stat cățiva anĭ în neactivitate. In timpul acesta nemulțumirea publică mereŭ creștea în contra Domnuluĭ, maĭ ales după întoarcerea în Moldova a fiilor sĕĭ, naturĭ excesive și dezechilibrate. »Cel maĭ »mare prea puțin profitase de îndelungatele sale studiĭ, — își împărțea timpul între caĭ și excese. »Grigore a arătat de la început un caracter întreprinzĕtor și neînfrînat, capabil d'a se arunca orb »în toate întreprinderile care ĭ-ar fi excitat pasiunea; de o humoare mîndră, de o violență fără mar»ginĭ, era temut chiar și de tatăl sĕŭ, pe ale căruĭ sfaturĭ de altfel nu pusese preț nicĭodată«. Evenimentele de la 48 Soutzo le privește departe de agitații și în calitate de spectator maĭ obiectiv; el nu se putea deprinde cu aceste ideĭ moderne, anarhice pentru un spirit pacific și conservator; de aci, se explică această contrarietate ce o simte vorbind de liberalul Domn următor Grigore Ghica, ale căruĭ ideĭ înaintate sunt cunoscute; totuși, ca și în trecut, a continuat să-și servească Domnul sĕŭ cu credință, în mijlocul cîrtirilor aristocraților moldovenĭ nemulțumiți; comparația ce o face între Domnul anterior M. Sturza și între Gr. Grica, Nicolae Soutzo o colorează cu multă măestrie; el nu putea încuviința în întregime actul îndeplinit de Ghica prin desrobirea Țiganilor și încurajarea acordată tinerilor veniți din Franța cu capul plin de avîntul libertățiĭ; încetul cu încetul o descurajare surdă 'ĭ umple sufletul sĕŭ, ba încă se vede și înlocuit din postul ce-l ocupa ca secretar pe lîngă Domn, printr'un oarecare francez. — Aicĭ sfîrșește partea întăĭ a acestor *Memoriĭ*, cu un ditiramb adresat calităților sale de fanariot, făcînd totdeodată apologia rusofilismuluĭ sĕŭ și explicând în ce constă el.

In a doua parte a *Memoriilor* (1856—1863) N. Soutzo trece în revistă evenimentele politice urmate tractatuluĭ din Paris, precum și actele căimăcămieĭ instituite până la 1859, cînd, cu ocazia alegeriĭ luĭ Cuza ca Domn și unirea Principatelor, Kogălniceanu capĕtă un rol precumpănitor în ocîrmuirea țĕriĭ. Cu toate acestea Soutzo nu se poate împăca nicĭ cu acest însemnat om de stat al nostru; disprețul luĭ s'arată chiar din portretul ce-l stabilește în următoarele rînduri, nu fără oarecare pătrundere: »Kogălniceanu este un om de spirit, luminat și avînd talentul oratoric; neos»tenit în urmărirea scopurilor sale, îndemânatic în riposte, plin de prezență de spirit, la tribuna »adunărĭĭ publice maĭ cu seamă și-a clădit piedestalul sĕŭ; în schimb el este sofist nerușinat, chi»țibușar în afaceri, șarlatan politic și posedă un fond de rĕutate care 'l împinge să facă rĕŭ pentru »dragostea rĕuluĭ însuși«. — Apoĭ stărue asupra celorlalte figurĭ contimporane: Anastase Panu, Barbu Catargiu etc., precum și toate actele maĭ de seamă ale acelor timpurĭ.

A treia parte (1863—1865) coprinde intervalul de timp de la retragerea luĭ N. Soutzo din viaţa publică, până la rĕsturnarea luĭ Cuza, arătându-se surprins de toate noele hotărîrĭ luate în acest timp, de abolirea pedepseĭ cu moarte etc., pe care le considera ca niște reforme nereflectate; și în sfîrșit,

A patra (1866—1868) tratează faptele următoare detronărĭĭ prinţuluĭ Cuza, alegerea prinţuluĭ Carol, Constituţiunea din 1866 și starea ţĕrĭĭ, politica luĭ Brătianu, etc.

Avantajul și interesul *Memoriilor prinţuluĭ Soutzo* sunt vĕdite; pe lîngă stilul vioiŭ, adeseorĭ artistic, aruncat peste fondul arid al evenimentelor istorice, intervin personagiĭ deosebite, scene nouĕ, povestirĭ atrăgĕtoare, încât lectura lor devine uşoară, plăcută și interesantă; prinţul Soutzo a fost un artist, a cultivat chiar poezia în tinereţea luĭ, lucrând maĭ multe drame și poeziĭ în genul elegiac; versat în cultura grecească și străină, de un spirit distins și de o judecată fină, a fost pentru vremea luĭ un om destul de erudit; maĭ 'nainte de toate îșĭ iubea patria, dar aprecia și calităţile Românilor; aristocrat, conservator, era învĕţat cu respectul și frica Rusieĭ; de aci filo-rusismul sĕŭ e o tendinţă naturală care 'l face să profeseze ideĭ înapoiate, să privească neîncrezĕtor înaintarea și liberalismul nostru. Totuși pentru luminarea enigmelor timpuluĭ încă nerezolvate de istorie, această carte e de un folos real.

E. Sirius.

* * *

Articolele D-luĭ N. Iorga, distinsul nostru profesor universitar, publicate în *L'Indépendance Roumaine* subt titlul: *Viaţa intelectuală a Românilor în 1899*, ĭ-aŭ atras simpatia cercurilor culte și în mare parte a opinieĭ publice prin verva și talentul cu care ele sunt scrise, prin vederile drepte ce le însufleţesc, prin sinceritatea și onestitatea ce ele respiră și prin dragostea și dorul lor de maĭ bine. Calitatea lor s'ar putea mĕsura încă și prin deslănţuirea unor mânĭĭ ce aŭ provocat și al căror murmur surd s'a prelungit întreagă luna aceasta.

D. Iorga ridică multe vĕluri de de-asupra mișcărĭĭ noastre intelectuale, de de-asupra instituţiilor de cultură românească ca: academia, universităţile, bibliotecile, revistele, literatura, arta, punênd degetul cu curaj pe rănile noastre și denunţând fără ezitare și fără înconjur punctele negre ale situaţieĭ intelectuale. D-sa nu maĭ voește culturĭ superstiţioase în favoarea unor instituţiĭ, care se cred sacrosante — pentru ca opinia publică să fie indulgentă, — ci lovește cu putere în idoliĭ adăpostiţĭ, după d-sa, pe nedrept în ele.

Intru cât ne privește direct, D. Iorga, apreţiind munca și osteneala ce ne dăm spre a corespunde scopuluĭ pe care îl urmărim, n'are decât cuvinte amicale asupra revisteĭ *Literatură și Artă română*, singura care i se pare că prosperă astăzĭ în ţară și-șĭ urmărește cu perseverenţă ţelul eĭ curat naţional. »Această luxoasă și îngrijită publicaţiune — zice d-sa — are toate șansele de prosperare. Ceeace'ĭ dă o notă particulară în mișcarea noastră literară sunt intenţiunile sale, — să vorbim maĭ întâĭ de intenţiuni — curat româneștĭ. Ea nu publică traducţiĭ, evită generalităţile vagĭ și se ocupă într'un mod particular de ceeace publică în ţară scriitorĭĭ noștri cărora îndrăznește să le recunoască talent. Credincioasă aceleeași direcţiĭ (româneștĭ), ea caută maĭ ales monumentele vecheĭ noastre arte — pe care le despreţuesc numaĭ aceĭ care nu le cunosc — și le reproduce, atrage atenţia publică asupra celor câţĭva maeștri pe care îĭ avem deja, în sfîrșit — calitate esenţială — se ocupă să răspîndească în lumea noastră desnaţionalizată cunoștinţa literaturiĭ noastre, o seduce prin serate literare moderne, prin luxul imprimărĭĭ, făcênd-o cu încetul să se intereseze de ceeace se cugetă și se scrie în ţara noastră«.

Sfîrșind, D. Iorga ne propune câteva îmbunătăţirĭ pentru *Revistă*. Lĭ mulţumim și-ĭ făgăduim că, în marginele putinţeĭ, vom ţinea seamă bucuroș de ele.

A.

TEATRUL NAȚIONAL

Redeschiderea stagiuneĭ. — ***Femeea***, *dramă de B. P. Hășdĕŭ.* — ***Năpasta***, *dramă, și* ***D'ale Carnavaluluĭ***, *comedie, de I. L. Caragiale.*

Revista salută noua direcțiune cu simpatie. D. Scarlat Ion Ghica este un literat iubitor al mareĭ arte dramatice și deĭ rîvna sa în ale teatruluĭ va fi a orienta prima noastră scenă spre artă maĭ mult decât spre folos. Nobilă năzuință, căreia nu noĭ de sigur îĭ vom refuza slabele noastre încurajărĭ. Dar publicul e un copil ciudat care nu se preocupă de artă; el vrea să petreacă și nu plătește dacă nu i se dă petrecerĭ. Există o luptă veche, un fel de animozitate surdă, dar neîmpăcată, între publicul român și direcțiunile teatrale cu năzuințĭ artistice. Acestea vor să-ĭ toarne artă pură, și el se încăpățînează să nu și dea baniĭ pe asemenea marfă.

— Vreĭ nu vreĭ, bea *falernum* Andreĭ, zice direcțiunea artistică.

— Ba să-mĭ tornĭ o jumaa' de tulburel, banĭ peșin, rĕspunde Andreĭ.

Și dacă direcțiunea nu are turburel la pivniță, Andreĭ se duce cu baniĭ la vecinul, care îĭ vinde și poșircă, dacă așa îĭ e gustul.

La urma urmeĭ deficit la teatru, căruia publicul îĭ uită drumul.

— Ce ar fi de făcut, prin urmare?...

— Asta nu mĕ privește; treaba direcțieĭ; eŭ constat faptul și atâta tot.

Prima serată era însă pe cât se poate de îmbucurătoare: sală plină și subțire,—spectacol noŭ, — saŭ, maĭ bine zis, așa de vechiŭ încât îl uitase până și Caragiale, care suflase *Domnița Ruxandra* la prima reprezentațiune,— decoruri frumoase, costume asemenea, distribuțiune aleasă, cu D-na Romanescu, D-niĭ Nottara și Leonescu; cântece patriotice, ba chiar și danțurile bĕtrânuluĭ Moceanu, aĭ căruĭ călușarĭ purtaŭ iĭarĭ *gris-perle*, și pene de păun, ca nemeșiĭ, la pălăriile lor *Guérin*. In sfîrșit, ce să maĭ vorbim, toate frumusețile. Publicul era încântat. Aplauda de se cutremura sala și a bisat pe Moceanu, în cluda D-luĭ Hășdĕŭ, pe care nu l-a bisat.

Dar uniĭ se întrebaŭ: pentru ce D. Hășdĕŭ schimbat-a titlul drameĭ sale *Domnița Ruxandra* în titlul mult maĭ generic de *Femee?* Oare acea Domniță întrupează în adevĕr toate însușirile femeeĭ, și orice femee se recunoaște în personagiul cam personal al fiiceĭ luĭ Vasile Lupu? Oare adevĕrat să fie că femeea subordonă sentimentele sale propriĭ sentimentelor generale, cum face eroina D-luĭ Hășdĕŭ, saŭ că, din potrivă, ea subordonă egoistuluĭ sĕŭ amor orice alt sentiment, fie către patrie, fie către familie, fie chiar către copiiĭ sĕĭ? Adică care e maĭ femee, la drept vorbind, Domnița Ruxandra saŭ Dolores, Fedra, Medea?

Și alțiĭ, niște gurĭ rele, mormăiaŭ: că dacă drama istorică era slabă, piesa *à thèse* nu e maĭ puternică; că a schimba titlul uneĭ opere de artă nu este a-ĭ schimba valoarea.

Iar eŭ tăceam, ca să nu zică lumea că nu știŭ decât o buche, și că repet cu orĭ-ce prilej ce am zis altădată despre *Răsvan și Vidra*.

A doua zi Teatrul național ne da *Năpasta* și *D'ale Carnavaluluĭ*. Sala era aproape goală. Publiculuĭ nu-ĭ place *Năpasta*, pe care o cunoaște, și nu cunoștea *D'ale Carnavaluluĭ* care o să-ĭ placă, cu drept cuvînt.

Acum vre-o..... maĭ mulțĭ anĭ, într'o Vineri, Caragiale citea drama sa la D. Maiorescu. Obicĭnuițiĭ acelor serate, maĭ toțĭ oamenĭ de elită și uniĭ chiar de o înaltă valoare, eraŭ în pĕr în acea Vinere. Unanime aŭ fost aplauzele și entuziaste; călduroase și sincere felicitările către autor. Un oarecare însă a rostit aceste vorbe:

— E splendid, dar nu e pentru teatru.

— Bine. Pentru ce? întrebă stăpînul caseĭ.

— Pentru că e psicologie complicată în loc de acțiune limpede, rĕspunse oarecarele.

— Da. Și conchiziĭ?

— Că *Năpasta* e de citit acasă, nu de vĕzut la teatru.

La reprezentațiunea de maĭ alaltăerĭ am vizitat în loja sa pe D. Maiorescu, care asculta cu obicĭnuita-ĭ atențiune interesanta dramă comentată cdinioară. D-sa îmĭ zise:

— Nu am regăsit aci impresiunile pe care piesa mi le-a produs la citire. Să fie actorii de vină ?

O fi. Afară de Nottara, nicĭ unul nu e la înălţimea roluluĭ. Dar poate că şi oarecarele de acum..... maĭ mulţĭ anĭ să fi avut dreptate.

D'ale Carnavaluluĭ, din potrivă, va plăcea publiculuĭ. O cabală a fluerat piesa la prima reprezentaţiune. Mare şi neobicĭnuită onoare. Direcţiunca actuală a avut curagiul să facă apel în potriva aceleĭ sentinţe şi publicul de acum pare-mi-se că o va anula. Actul întâĭ, cel maĭ bun din piesă, este dintre cele maĭ hazliĭ ce se pot vedea la teatru. Apoĭ puritanismul nostru de odinioară s'a maĭ îmblânzit. Moravurile cam libere nu ne maĭ zbîrlesc şi admitem chiar trivialul dacă are haz. Cine rîde e dezarmat, zice o zicĕtoare, şi ar trebui să fiĭ un suflet rĕsfiert în neagră amărăciune ca să nu rîzĭ de harababura dintre Pampon, Crăcănel şi Bibicu. Ş'apoĭ, piesa e foarte bine jucată de doamnele Ciucurescu şi Brezeanu, de domniĭ imperturbabilul Brezeanu, Catopol, Hasnaş, Toneanu, Georgescu, etc.

Eŭ cred că *D'ale Carnavaluluĭ* vor face serie, maĭ ales neînsoţită de *Năpasta.*

A. Davila

* * *

D. G. Ştefănescu, finul nostru compositor, a dat la lumină maĭ multe bucăţĭ muzicale : *Lasă-ţĭ lumea ta uĭtată, Sub salcie* (horă), *Mĕ întrebĭ, Iasomia* (horă), *Reverie, Scherzino.*

In ele, ca în tot ce a scris abilul maestru, întîlnim aceleaşĭ calităţĭ de simplitate profundă în melodie, de savantă armonizare şi de o notă personală, originală, care distinge atâta compositiile sale în faţa cunoscătorilor.

A.

REVISTA REVISTELOR

La *nouvelle revue*, de la 1 Septembre, într'un articol ce respiră un pesimism desnădăjduit, ne înfăţişează în culorĭ negre *condiţiunea materială şi morală a scriitoruluĭ la Paris*. Camille Mauclair, autorul articoluluĭ, servindu-se de fapte a căror veracitate este zdrobitoare, arată cât de neîndestulător este, pentru traiul personal al scriitoruluĭ, izvorul de unde îşĭ adapă cu lăcomie imaginaţiunea. Trebuesc calităţĭ enorme de tenacitate şi erudiţiune, facultăţĭ enciclopedice şi o putere de lucru excepţională ca să scrie cineva maĭ mult de 20 de paginĭ în 15 zile. Şi chiar veniturile acesteĭ muncĭ n'aŭ nimic constant.

Asupra *condiţiuniĭ morale a scriitoruluĭ la Paris*, Mauclair ne procură revelaţiunĭ jalnice. Schiţarea, a o bună parte din ceĭ ce s'aŭ dedat meseriĭ literilor la Paris, este sfîşietoare şi gata să descurajeze pe tinerii care visează a se înrola în rîndul acelora.

In numĕrul de la 15 Septembre al acesteĭ reviste, Victor de Swarte, cu mult colorit de stil şi înzestrat de un fin spirit de observaţie, prezintă ochilor în toată splendoarea lor tablourile pictoruluĭ *Antoine Van Dick* (1599 — 1641). Aventurile vieţiĭ maestruluĭ din Anvers atrage pe autor ca un roman dulce şi plăcut; de aceea Swarte începe prin a descrie viaţa artistuluĭ, care fu înconjurată de atâtea legende amoroase. Analizează operile începĕtoare din Flandra până la 1621; şederea luĭ *Van Dick* în Italia, reîntoarcerea în Flandra şi ceĭ 9 anĭ din Anglia, apreciază tablourile a căror dată nu se cunoaşte şi care formează un frumos decor al expoziţiuniĭ celuĭ de al treilea centenar. Descrierea luĭ Swarte e pe cât de plăcută ca stil, pe atât de instruitoare ca observaţiunĭ: tablourile sunt examinate în cele maĭ fine amĕnunţimĭ şi starea psichologică a personagiilor este redată cu o abundanţă uimitoare.

Revue de deux mondes, de la 1 Septemvrie, prin pana cunoscutuluĭ critic Jules Breton, ne dă ultima parte a atrăgĕtoruluĭ studiŭ *Nos pointres du siècle*. El consacră cea maĭ mare parte din studiŭ luĭ *Paul Baudry*, *Meissonier*, *Manet*, *Gustave Moreau*, *Puvis de Chavannes*. Cât avînt poetic în aceste tablourĭ, în care Breton zugrăveşte în chip magistral şi binevoitor pe aceştĭ maeştri, pe care 'ĭ-a cunoscut în cea maĭ deplină intimitate, urmărindu-ĭ în sforţările şi victoriile lor, admirându-ĭ în chip cald şi sincer, fără ca să sacrifice dreptatea.

Iată un pasagiŭ răpitor din poeticul articol al luĭ Breton :

»E ora seriĭ, când soarele obosit se culcă şi când în inimă se strecoară fiorii uneĭ măreţiĭ intense. Aprins d'un foc sombru, abia maĭ luminează lucrurile pământeştĭ perdute în orizontul înfăşurat într'o ceaţă albăstrie. Razele luĭ verticale pe zenit aruncă o pînză clară de culoarea ametisteĭ. Astrul, înainte de a se stinge, trimite pe bolta cerească ultima sa lumină, lăsând pe pământ o bogăţie imensă de culorĭ. Din ce în ce umbra se întinde şi trăsăturĭ de azur se zăreşte la baza lucrurilor, unde flacăra neputincioasă nu maĭ poate auri pământul. Totul vibrează de iubire în acest sublim acord al ceruluĭ şi al foculuĭ, pentru ca să imbibeze pământul cu o divină magie. Adorabil tabloŭ!«

Breton nu-ĭ decât un pictor, un mare pictor, care simte, vede, prinde, traduce natura.

Varagnac continuă studiul sĕŭ asupra mareluĭ om de stat Castelar.

In numĕrul de la 15 Septemvrie al acesteĭ reviste J. Bourdeau, într'un substanţial articol *La crise du socialisme*, desfăşură cu multă competinţă activitatea socialistă, începênd cu Marx şi terminând cu faptul curios al intrăriĭ luĭ Millerand în cabinetul Waldeck Rousseau. Marx considera statul ca o acţiune reflexă, ca o organizaţiune a claseĭ spoliatoare, pentru ca să proteagă condiţiunile exterioare ale producţiuniĭ prin forţă, pentru ca să constrîngă clasele aservite. A fortifica puterea statuluĭ, însemnează a slăbi poziţiunea proprie a proletariatuluĭ, a-ĭ da lovitura de graţie. Biurocraţia şi maĭ ales armata, asigură suveranitatea economică burghezimeĭ. Armata nu este decât o jandarmerie în serviciul capitaluluĭ luĭ, care menţine proletariatul subt jugul salariuluĭ. Marx vede victoria socialiştilor reeşind dintr'o mare revoluţie împinsă de necesităţile economice. Politica oportunistă e repudiată de adevăraţiĭ adepţĭ aĭ luĭ Marx. Millerand, departe de a încorona cu succes lupta întreprinsă de mariĭ căpitanĭ aĭ socializmuluĭ, a împins socializmul pe o cale greşită încorporându-l democraţieĭ, masca subt care astăzĭ burghezimea guvernă Franţa.

Réné Doumic, subt titlul *Les littératures de décadence*, se întreabă dacă în literatură şi în artă sunt perioade de decadenţă. Nu e oare absurd să judecĭ cărţile uneĭ epocĭ prin comparaţie cu cele ale uneĭ alte epocĭ, alese după voie, în loc de ale aprecia prin ele înşile? Nu e oare fals, că o literatură se ridică până la un punct oarecare, pentru ca în fine să scoboare panta? Nu se transformă oare fără încetare literatura, şi aceste transformărĭ nu sunt determinate de un ansamblu de condiţiunĭ şi împrejurărĭ, deopotrivă de legitime? Ultimul volum al mareĭ *Histoire de la littérature grècque*, de Alfred şi Maurice Croiset, în care se studiază cu o deosebită aprofunzime declinul elenizmuluĭ în perioada alexandrină şi romană, dovedeşte cu prisosinţă că literatura unuĭ popor este înzestrată cu aceeaşĭ vitalitate ca orĭce fiinţă omenească.

Revue de Paris, de la 1 Septemvrie, cuprinde sfîrşitul articoluluĭ *Opiniunea şi conversaţia*, de G. Tarde. Autorul cată să ne redea, într'un chip plastic, efectele conversaţiuniĭ care,—din punct de vedere religios, — e un mijloc de apostolat, — din punct de vedere politic — e frîul guvernuluĭ şi azilul libertăţiĭ, — din punct de vedere economic — uniformizează judecăţile asupra utilităţiĭ diverselor bogăţiĭ, — din punct de vedere moral, — luptă contra egoizmuluĭ, — din punct de vedere estetic, — se înrudeşte cu politeţea. Tarde vede în corespondenţa epistolară o expresiune, o conversaţie şi un factor al opiniuniĭ. Cât despre jurnale, ele sunt niştе scrisorĭ publice care, procedând de la scrisorile private, de la conversaţia privată, devenirĕ marele regulatoare şi nutritoare ale lumeĭ. Aŭ început prin a fi ecoul prelungit al corespondenţeĭ şi aŭ sfîrşit prin a fi o sursă unică pentru mersul lumeĭ. Scrisorile luĭ sfîntul Pavel, cărţile misionarilor, nu sunt decât niştе adevărate jurnale.

Eugène Lintilhac, ocupându-se de *Contes de ma mère l'Oye*, face o amĕnunţită psicholo-gie a acestor naive istorioare, cu care se distraŭ marele doamne din timpul luĭ Ludovic al XIV-lea, pentru ca să scape de nesfîrşitele de lungĭ romane ale Madeleneĭ de Scudery. Folklorul a îngrămădit cu multă dărnicie bogăţiĭ de erudiţiune în jurul acestor poveştĭ. Lintilhac, desbrăcându-le de haina de erudiţie, s'a încercat a descoperi depărtatele lor originĭ. Cu toate acestea, *Contes de ma mère l'Oye* merită maĭ multă atenţiune încă, şi ar trebui să li se consacre un studiŭ tot atât de laborics şi magistral ca şi al luĭ Taine asupra fabulelor luĭ Fontaine saŭ ca al luĭ Schimdt din Germania, asupra micilor poveştĭ de Perrault.

Grande revue, de la 1 Septemvrie, pune subt ochiĭ cititorilor o parte din *amintirile tinereţiĭ* luĭ André Theuriet. Romanţierul, azĭ academician, desfăşură într'un stil fermecător debuturile vieţiĭ sale literare, atuncĭ când, în vîrstă de 24 anĭ, se îndreptă spre Paris, călĕuzit de cele maĭ amăgitoare speranţe, visând Parnasul. Aceste priviriĭ retrospective, pline de farmecul timpurilor trecute, excelează printr'o admirabilă metodă de expunere. Nimic noŭ însă.

Gaston Bonnier, subt titlul *Transformisme experimental*, se însărcinează să pună în lumină experienţele positive care aŭ fost întreprinse în aceste timpurĭ din urmă asupra fiinţelor viĭ. Se ştie că transformismul, numit şi teoria evoluţiĭ, a avut ca punct de plecare lucrările naturalistuluĭ francez Lamark, asupra acesteĭ cestiunĭ fundamentale: o specie determinată a unuĭ animal saŭ vegetal poate a se transforma în o altă specie determinată? După Lamark, mulţĭ savanţĭ ca: Geoffroy Saint-Hilaire, Grant, Von Buck, studiară variabilitatea specieĭ. In fine Darvin, maĭ bine ca aceştĭ precursorĭ, demonstră că limitele trase de naturalişti între speciĭ sunt curate fantaziĭ. Valace, maĭ darvinist ca Darvin, accentuă maĭ bine aceste criticĭ aduse stabilităţiĭ specielor. Toţĭ savanţiĭ sunt de acord asupra variabilităţiĭ specielor, dar diferă asupra cauzelor care produc această schimbare. D'aci douĕ şcolĭ transformiste în opoziţie: darvinismul şi lamarckismul. Cât despre transformismul experimental, Bonnier indică datele şi progresele făcute, stabilind că se poate modifica în mod real fiinţele, ba, ceva maĭ mult, aceste modificărĭ să devină ereditare. Autorul consideră transformismul experimental ca o nouă cale a investigaţiunilor în evoluţie.

Revue des revues, de la 1 Septemvrie, într'un articol *Du style comme condition de la vie*, datorit luĭ Paul Stapfer, relevă rolul pe care stilul îl are în literatură. Autorul, supuind uneĭ cercetărĭ amănunţite adagiile multor celebrităţĭ literare asupra stiluluĭ, le satirizează. Stilul este expresiunea naturală a uneĭ personalităţĭ puternice într'o operă originală, câteodată îngrijită, dar de cele maĭ multe orĭ lipsită de munca plictisitoare a uneĭ perfecţiunĭ exemplare. Dacă am zice cu Flaubert că stilul este chipul absolut prin care se vĕd lucrurile, dacă am aproba ceeace zice Buffon că toate frumuseţele intelectuale care se găsesc într'un frumos stil, toate raporturile din care se compune, sunt atâtea adevĕruri tot aşa de folositoare şi poate maĭ preţioase pentru spiritul public decât cele care pot face fondul subiectuluĭ, nu suntem departe de a considera condeiul ca sceptrul lumiĭ şi realitatea ca un vis. Orĭce căutare de forme literare, lustruind ideea, poate să o perfecţioneze, să o mărească, dar de multe orĭ sacrificând câte ceva, ideea se poate deforma. Şi iată pentru ce o astfel de literatură este o micşorare a adevĕruluĭ.

Nu-ĭ absolut necesar ca un om mare, care are un stil, să scrie totdeauna bine, căcĭ a scrie bine şi a avea un stil sunt douĕ lucrurĭ. Nicĭ Montaigne, nicĭ Pascal, nicĭ Molière, nicĭ Saint-Simon, nicĭ Lamartine, nicĭ Balzac nu sunt modele fără greşelĭ.

Nu ne confiăm, zice Stapfer, nicĭ stiluluĭ, nicĭ uneĭ buniĭ scrierĭ, ca unuĭ sigur passe port pentru posteritate. Omule, care aĭ un condeiŭ, îngrijeşte-te a scrie bine, nu te îngriji însă de a avea un stil, dar fiĭ un om şi arată-te ceeace eştĭ: iată consiliul cel maĭ înţelepţesc.

Jean Mélia, în articolul *Stendhal et Balzac*, ne arată critica luĭ Balzac asupra volumuluĭ *la Chartreuse de Parme* al luĭ Stendhal. Opiniunea luĭ este că la Chartreuse de Parme nu poate fi citită decât de diplomaţĭ, miniştrĭ, observatorĭ, creeriĭ luminaţĭ, artiştiĭ ceĭ maĭ distinşĭ în fine, doar de vr'o câteva persoane care sunt în capul Europiĭ. Machiavel ar fi scris de sigur la Chartreuse dacă ar fi trăit în secolul al XIX-lea. Balzac face o lungă analiză a acestuĭ roman.

Julien Sermet, subt titlul *Chansons pendant le siège de Paris*, se miră că, faţă cu criza interioară care împarte Franţa în acest moment în douĕ tabere adverse, cântăreţiĭ n'aŭ abordat încă chestiunea. Altădată cântăreţiĭ nu aşteptaŭ ca vremea să acopere cu praf amintirile uneĭ fapte care sguduise Franţa fără ca refrene de actualitate să nu se fi rĕspîndit pretutindenĭ, tresăltând inima de bucurie saŭ muind ochiĭ în lacrĕmĭ.

In numĕrul de la 15 Septemvrie al acesteĭ reviste, Charles Martin, în *Un collège pour l'éducation sociale*, schiţează organizarea colegiuluĭ întemeiat la Oxford subt numele de John Ruskin. Plecându-se de la ideia că lucrătorul nu este numaĭ un producĕtor, dar şi un suflet individual care are trebuinţă de bucuriĭ şi afecţiune; nu numaĭ un fabricat, dar şi un cetăţean, un soţ, un tată,

marĭ economiștĭ din Anglia aŭ înființat la Oxford un colegiŭ, care poartă numele luĭ John Ruskin. In acest colegiŭ se predă studiul istorieĭ generale, studiul economieĭ, politiceĭ și sociologieĭ, cum să judece valoarea instituțiunilor politice și economice ale țĕreĭ lor. In afară de orĭce credință religioasă particulară și de orĭce preocupare politică specială, fondatoriĭ colegiuluĭ tind a forma niște lucrătorĭ capabilĭ de a contribui prin activitatea lor emanciparea claseĭ laborioase.

Renzo Sacchetti, în trăsăturĭ generale, ne prezintă mișcarea dramatică din Italia. Autoriĭ dramaticĭ ceĭ maĭ sĕrbătoriță sunt Giacosa, Marco, Praga, Girolamo Rovelta, ale căror piese transpiră influența naturalistă a luĭ Zolla, Sabastino Lopez, care se ocupă maĭ mult cu probleme psicologice. Gabriel d'Annunzio ocupă un loc aparte, căcĭ operile luĭ sunt de un ordin superior. Arta luĭ Annunzio ne face să retrăim încă odată teatrul clasic, așa de depărtat de present și atât de plastic.

Trecênd la actoriĭ italienĭ, autorul e plin de admirație pentru *Giacinta Pezzana*, care știe să păstreze în modulațiunea-ĭ savantă a voceĭ sale și demnitatea perfectă a gestuluĭ sĕŭ grația tinereței sale. E mult aplaudată în operile luĭ Ibsen. *Eleonora Duse* exprimă pasiunea cu o forță uimitoare. Tot sufletul eĭ se petrece în privirea și fizionomia eĭ. Redă realismul luĭ Dumas fils cu o perfecție absolută; fără ca să fie d'o frumusețe sculpturală e, însă, îmbrăcată de o minunată plasticitate a personagiilor luĭ Annunzio. Iubită de publicul italian până la idolatrare, lasă în urmă numaĭ regrete. *Virginia Reiter* e o voluptate. *Irma Gramatica* are ceva din inima norduluĭ.

Tina di Lorenzo e una din cele maĭ alese ingenue ale teatruluĭ din Italia. *Erneste Zaconni* are o alură profetică. Incarnează drama socială. Nicĭ una din profunzimile luĭ Ibsen nu-ĭ sunt necunoscute. Excelează în agoniile lente și sunt momente când se ridică la înălțimĭ vertiginoase. *Novelli* este actorul comic prin excelență. Eclectic până a se măsura cu Schakespeare. Excelează prin expresia sentimentelor. *Salvini* este un intelectual. Incearcă a moderniza interpretarea tragedieĭ. Educațiunea artistică e datorită tatăluĭ sĕŭ *Tomaso Salvini.*

Giovani Emanuel e adevĕratul moștenitor al geniuluĭ luĭ Rossi.

In acest numĕr găsim un portret al talentatuluĭ nostru poet Vlahuță, precum și două nuvele ale sale: *Sur l'air* și *Dans le gouffre.*

Z.

* * *

Expoziția Van Dick de la Anvers. — Orașul Anvers a sĕrbătorit anul acesta al III-lea centenar al luĭ Van Dick, organizând o expoziție a lucrărilor maestruluĭ. Sĕrbătorĭ minunate care aŭ înveselit stradele vecheĭ cetățĭ flamande, recepțiunĭ oficiale, discursurĭ, corurĭ, cortegiurĭ arheologice, săvîrșite cu religiozitate, aŭ arătat odată maĭ mult cultul acestuĭ oraș pentru gloria sa artistică. Expoziția retrospectivă a fost cel maĭ impunător și maĭ respectuos omagiŭ adus memorieĭ maestruluĭ. Ea s'ar putea zice că a fixat în mod definitiv fizionomia luĭ Van Dick în istoria artelor, căcĭ ceĭ care n'aŭ vĕzut-o nu pot zice că cunosc complect calităție de grație, distincțiune, gust, eleganță, de finețĭ melancolică în expresiunĭ, care alcătuesc geniul pictoruluĭ flamand. O mare parte de portrete, care trăiaŭ necunoscute prin vechile castele din Anglia, aŭ fost puse, anul acesta, pentru întâia oară în fața publiculuĭ artist, și fură ca o revelațiune. In adevĕr, portretele din Bruxel ne daŭ maĭ mult aspectul luĭ Van Dick subt influența luĭ Rubens, în timp ce acele din Anglia, ale aristocrației Stuartzilor ne pun în lumină un Van Dick personal. Intre acestea citĕm: portretul tînĕruluĭ lord Warton, în haine de păstor, model de grație și de avînt; de un colorit chihlibăriŭ și totuși proaspĕt; de o viață caldă și sentimentală. Portretul maestruluĭ însuși dându-ne o idee de viața somptuoasă, fericită și elegantă ce o ducea la curtea Angliei. Portretul sever și sobru al Conteluĭ Albert d'Arenberg. Portretele maiestoase ale Genevieveĭ d'Urfé, marchizeĭ d'Havré, duceseĭ de Croy, marchizeĭ Brignole Sala, a desfătătoariĭ lady Penelope Spencer, pe care artistul, după cum zice legenda, a pictat-o tot cu atâta dragoste cu cât și geniŭ. Portretele familieĭ regale a Stuartzilor, între care cel al luĭ Carol I, de o suverană melancolie în expresiune; ale lorzilor Jhon și Bernard Stuart, a căror expresie blazată și obosită, poze abandonate, gol în privire, delicateță extremă de mâĭnĭ, denotă o rasă distinsă în degenerare. Din aceste portrete și din multe altele, pe care nu le putem menționa, se des-

prinde o grație sensuală, sentimentală, amoroasă — deosebită de grația plină și sănătoasă a statuelor antice, ca și de grația ușoară, înaripată, îngerească, a primitivilor italieni — care pare a fi cea mai de căpetenie trăsătură caracteristică a lui Van Dick.

Expoziția e aranjată cu mult gust; lucrările de mâna a doua ale maestrului aŭ fost date de o parte, și atmosfera ce respiri în mijlocul acestor capete de operă este plină de sfințenie și de învățăminte.

A.

IV 12, 1899
rct.

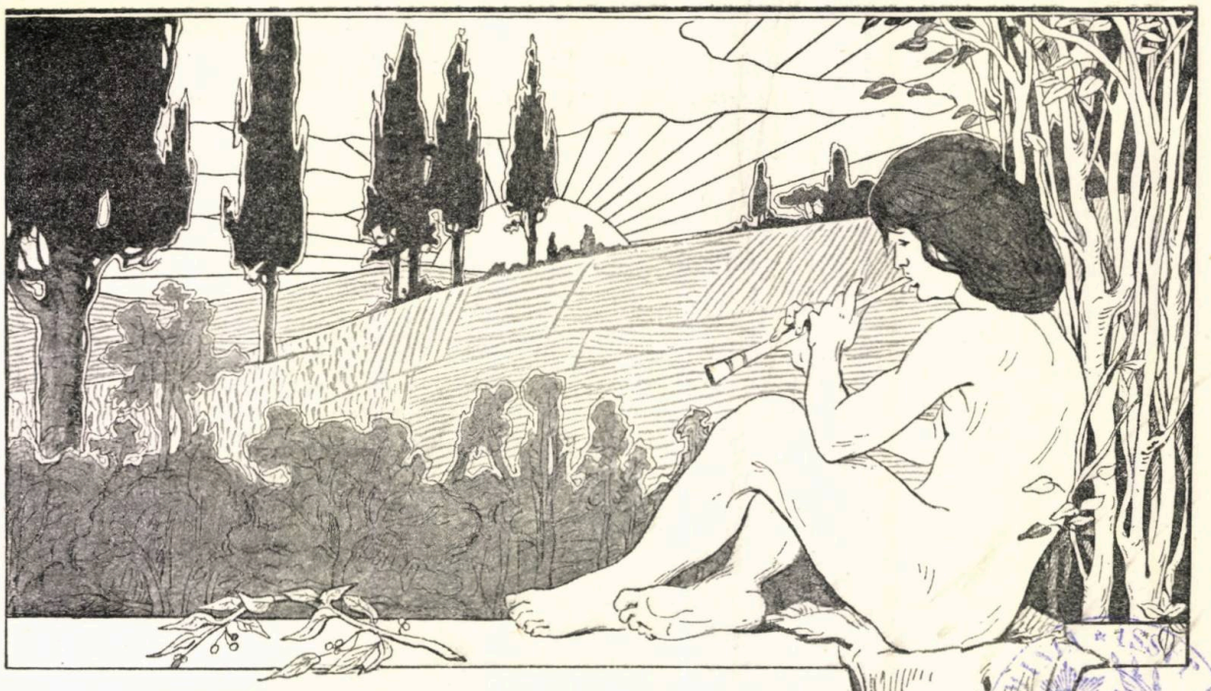

BIBLIOTECA CENTRALĂ

ZINA PĂDURII [1]

. . . . . .

„Iar mura 'ntr'adins o făcu pe pămînt
Sălbatica zin'a pădurii;
Că ochii ei negri asemenea sunt
Cu negrele boabe-ale murii.
Iar unde e mură, sădită de ea,
Pot merge neveste şi fete,
Flăcăilor însă vederea li-o ia
Şi junghiuri prin cap le trimete!

„Şi smeura - anume - o făcu pe pămînt
Sălbatica zin-a pădurii —
Obrajii ei rumeni ca smeura sunt,
Obrajii şi rumenul gurii.
Iar pe-unde sădeşte ea smeură 'n văi
Pot merge femeile 'n pace,
Dar floarea din faţă li-o ia la flăcăi
Şi galbeni ca faguru-i face.

[1]) Fragment dintr'o poezie mai lungă.

Iar muşchiu sub braţi într'adins l'a lăsat
Sĕlbatica zin'a pădurii.
Ca muşchiul de moale e caldul eĭ pat,
Acolo subt umbra răsurii.
Iar pe-unde e muşchiŭ, e pe-acolo şi ea,
Pot merge să şază copile,
Flăcăilor însă odihna le-o ia
De pĭer şi se 'ngroapă cu zile!«

—»Eĭ, par'că pe zina eŭ nu ştiŭ s'o 'nşel!
Neveste şi mură să fie!
Eŭ staŭ pe potecă, şi-aţin frumuşel
Cărarea la fete 'n câmpie.
Iar când o să vĕd eŭ că zina mi-e rea
Şi-mĭ fură tăria făpturii,
O prind prin păduri şi-o sărut şi pe ea
Pe hoaţa de zin'a pădurii!«

G. Coşbuc.

PREDARE[1)]

Balteş tăcu. Pe chipul luĭ palid, ostenit, părea că se oprise o cugetare ascunsă, pe care ezita s'o spuie. In ochĭ, în frumoşiĭ luĭ ochĭ, atât de viĭ odinioară şi plinĭ de hotărîre, avea acum o jenă de copil vinovat, o expresie de sfială şi de grijă care 'mĭ făcea rĕŭ.

Aleea era pustie. Soarele ardea, şi în aerul dogorit, ce părea că fierbe în jurul nostru, plutea, îmbătător de dulce, mirosul teilor înfloriţĭ. Ne aşezarăm pe o bancă, la umbră. Mĕ simţeam şi eŭ abătut, molipsit par'că de tristeţa aceea adîncă, apăsătoare, ce se împrăştia din gesturile, de pe figura şi din toată fiinţa luĭ. Aş fi vrut să găsesc o vorbă, o mîngăere, un mijloc de a risipi pentru moment atmosfera aceasta grea, şi de a da alt şir gîndurilor noastre.

— Şi ceeace e maĭ ciudat — reluă Balteş dându-şĭ pălăria pe ceafă — în orĭce caz, nespus de dureros, în starea asta a mea, e că mĕ observ încă, îmĭ daŭ perfect seamă de tot ce se petrece în mine. Nu ştiĭ ce rol mare a jucat în viaţa mea setea asta bolnavă de a mĕ pândi, de a mĕ spiona la tot pasul, în bucuriile, în durerile, în frigurile patimilor şi în cele maĭ ascunse vanităţĭ, care încercaŭ să mĕ stăpînească. Zic *încercaŭ*, pentru că eŭ n'am cunoscut pasiune care să mĕ supue şi să mĕ orbească, aşa ca să nu mĕ maĭ pot observa şi judeca subt imperiul eĭ. Uneorĭ mi se pare că toată viaţa mĭ-am petrecut-o în gînd. —

[1)] Dintr'un volum de subt presă.

Acasă, când eram mic, îmĭ ziceaŭ »mutu«... Eŭ am avut o copilărie foarte tristă. Părinţiĭ meĭ mĕ credeaŭ rĕŭ şi prost, pentru că-mĭ scoteaŭ vorba cu cleştele şi pentru că nu voiam să spun poeziĭ, când ţineaŭ eĭ să se grozăvească la lume cu învĕţătura mea. Fraţiĭ meĭ şi camaraziĭ meĭ de şcoală mĕ uraŭ, pentru că nu vroiam să mĕ 'ntovărăşesc cu eĭ la ştrengăriĭ. De câte-orĭ nu mâncam bătăĭ până la sânge pentru lucruri de nimic, pentru că nu vroiam să spun o minciună, saŭ să fur o mână de tutun din chiseaua tateĭ! Până în clasa a patra gimnazială am fost rob, rob în toată puterea cuvîntuluĭ. Stăteam în gazdă la o mătuşă — ţaţa Elenca. Mult m'a chinuit, săraca, Dumnezeŭ s'o ierte. In fiecare dimineaţă mĕ duceam în piaţă de-ĭ făceam tîrguelile, pe urmă-ĭ aduceam douĕ cofe cu apă, — iarna, pe ger, mi se lipeaŭ degetele de toarta ciutureĭ, pe care de-abea o scoteam din fîntîna adîncă de nu-ĭ vedeam fundul, — apoĭ trebuia să mătur, să-ĭ fac focul, să îngrijesc să aibă lemne tăiate, aşezate frumos lîngă vatră, şi numaĭ după ce-ĭ puneam toate la cale — plecam la şcoală, zgrebulit, într'o haină de căpătat, citindu-mĭ lecţiile pe drum, şi zicêndu-mĭ mereŭ în gînd, că *trebue* să vie şi pentru mine o zi în care să rĕsuflu şi să-ĭ fac să înţeleagă pe toţĭ aceĭ care mĕ umileaŭ şi-şĭ băteaŭ joc de mine, că nu pentru asta am fost născut pe lume. Veneaŭ des pe la mătuşă-mea rude, prieteni de la ţară, şi s'aşterneaŭ pe chef, se întindeaŭ beţiĭ la toartă, şi eŭ le căram vin până la treĭ din noapte de la o cârciumă depărtată. Plângeam adesea pe drum, de frică şi de osteneală; şi când mĕ întorceam, mĕ opream în poartă şi-mĭ ştergeam bine ochiĭ şi faţa ca să nu mĕ cunoască. Şi ce vorbe auzeam! în ce atmosferă stricată am trăit!.. Mĕ întreb adesea: cum a putut scăpa sufletul meŭ teafăr şi curat din lumea acea ordinară, stupidă şi nesimţitoare! Ceeace m'a întărit şi m'a susţinut de nu m'am sfărîmat în robia aceea crudă şi ticăloasă, a fost maĭ ales mîndria, o mîndrie neîmpăcată, bolnavă, care gemea de durere în fundul cel maĭ ascuns al inimiĭ mele despreţuite, şi care mĕ făcea une-orĭ să m'asemăn în gînd unuĭ copil de împĕrat svîrlit între sĕlbaticĭ. Nimenĭ nu mĕ înţelegea... Ah, şi ce sete 'mĭ era de un suflet de care să mĕ lipesc, de-o fiinţă bună la sînul căreia să mĕ strîng ca un copil speriat... Ce milă îmĭ era de mine, când mĕ gîndeam c'am să mor, şi n'are să ştie nimenĭ ce s'a petrecut în mintea şi în inima mea atât de chinuită! Aveam câte-odată momente de revoltă, de ură, de cruzime; momente în care ucideam oamenĭ, dam foc caselor, oraşe întregĭ le dărîmam la pămînt... Dramele şi grozăviile acestea se petreceaŭ, firesţe, în sufletul meŭ, în larga împĕrăţie a închipuiriĭ mele, unde *eŭ* eram mare şi tare, şi nimenĭ nu crâcnea înaintea mea! Acolo, în lumea aceea frumoasă şi plină de lumină, mĕ închideam în fiecare seară, după stinsul lumînăriĭ, şi mĕ desbrăcam iute de viaţa mea chinuită ca de nişte zdrenţe murdare în care aş fi fost deghizat, mĕ desfăceam din realitatea urîtă şi umilitoare în care îmĭ trăiam zilele, şi îmĭ alcătuiam viaţa aşa cum o înţelegeam ş'o doriam eŭ. Eram cel dintăĭ în clasă. Dar din aceasta nu-mĭ făceam un merit. Era maĭ mult un necaz... o vanitate copilărească de a bate cu notele pe ceĭ care mĕ băteaŭ cu hainele lor frumoase, cu veselia lor zgomotoasă, cu spiritul şi cu îndrăzneala lor. Ceeace mĕ ridica

în adevĕr în stima mea, era felul meŭ de a gîndi şi de a simţi, cu totul deosebit de al celorlalţĭ băeţĭ, liniştea cu care îmĭ duceam greutăţile şi asprimele miceĭ mele vieţĭ, întreaga stăpînire şi putere de critică pe care o aveam asupra firiĭ şi apucăturilor mele, şi maĭ ales un fel de bun simţ precoce, care mĕ ferea de nătîngiile vîrsteĭ, şi la lumina căruia vedeam limpede o mulţime de lucruri de care habar n'aveaŭ băeţiĭ de seama mea. Probabil că intra şi oarecare exagerare, multă dacă vreĭ, în judecata pe care mi-o făceam despre mine. Dar îmĭ făcea bine să cuget aşa. Cum eram de părăsit, şi de singur, şi de neînţeles în lumea aceea rea — inconştient rea şi asupritoare — aveam nevoe de toată încrederea, de cea maĭ mare încredere în mine, în valoarea mea personală, ca să pot merge înainte. Altfel aş fi rĕmas pe drum, un dascăl într'un sat, un notar la vre-o comună — cum de atâtea orĭ mĕ îndemnaŭ să rĕmâiŭ fraţiĭ, şi maĭ ales părinţiĭ meĭ bĕtrânĭ, scăpătaţĭ bieţiĭ, şi nerăbdătorĭ de a avea în mine un sprijin cât maĭ curînd... Ah, ce roman sfîşietor ar fi făcut Dickens din copilăria mea! Mĭ-aduc aminte, în clasa a treia gimnazială, când m'am vĕzut pentru întâia oară nevoit să mĕ duc desculţ la şcoală, după ce îmĭ tot cârpisem ghetele până când nu se maĭ putea ţinea nicĭ talpă, nicĭ petec, de putrede ce eraŭ... Mi se părea că în ziua aceea are să se întîmple o nenorocire, de care să rĕmâe lumea înmărmurită, — mi se părea că asta are să fie cea maĭ mare ruşine, şi cea maĭ cumplită nedreptate din câte s'aŭ vĕzut vr'odată pe pământ; şi eram în capul băncii întâĭ, şi banca desfundată... când a intrat profesorul s'a uitat repede la picioarele mele, apoĭ la mine, şi... n'a zis nimic, iar eŭ, ghemuit în bancă, cu tot sângele 'n obraz, m'aşteptam din clipeală în clipeală să se deschidă pământul şi să mĕ înghită. In urmă m'am deprins şi cu asta, şi mĭ-am zis iarăşĭ, ca să'mĭ fac curagiŭ: »umblu eŭ acum desculţ, rabd eŭ acum foamea şi frigul, şi tot felul de umilinţĭ, dar are să vie şi pentru mine o vreme când are să se vadă cine sunt şi ce pot! Imĭ închipuiam soarta mea, ca pe-o bunică bogată şi avară, care mĕ lasă să sufĕr, şi strînge mereŭ ban peste ban, pentru ca într'o bună dimineaţă să-mĭ arunce toată comoara la picioare şi să-mĭ zică: iată, pentru tine am adunat-o. Ş'adevĕrat c'aşa a fost.

Când am eşit din Universitate, unde din primul an izbutisem să atrag atenţia profesorilor asupra mea, când am vĕzut ce zgomot se face în jurul succeselor mele de avocat, de scriitor şi de conferenţiar, când am vĕzut cu câtă dragoste mĕ întîmpină oameniĭ politicĭ, oameniĭ marĭ, conducĕtorĭ aĭ destinelor ţĕriĭ, şi mĕ chiamă să lucrez în mijlocul lor, — mi-am zis surîzător: în sfîrşit »bunica« s'a hotărît să-şĭ dezlege sacul! Şi tot trecutul, toate chinurile şi umilinţele copilărieĭ mele, îmĭ apăreaŭ acum ca într'un vis depărtat, care nu maĭ ţinea de viaţa mea. Inţelegĭ cu ce sete, cu ce lăcomie tremurătoare am apropiat de buzele mele uscate paharul acesta fermecător, pe care de atâtea orĭ l-am întrevĕzut în nopţile mele de friguri şi de insomnie. Cât le dorisem, de când, de când aşteptam eŭ fericirile acestea, care aŭ fascinat aniĭ meĭ de muncă şi de suferinţĭ, şi după care de atâtea orĭ, bolnav, plângênd, întindeam rugător mâinile şi nu le puteam atinge!

Balteş avea ochiĭ în lacrĕmĭ. Un moment se opri gînditor şi oftă din adînc. Apoĭ, ca şi cum ar fi rĕspuns unor reflecţiĭ făcute în gînd, urmă, clătinând încet din cap :

Nu, nu pot să mĕ plîng — am fost fericit, douĕzecĭ de anĭ am fost foarte fericit. Visul meŭ de a însemna ceva, de a fi *cineva* în ţara asta, mi l-am izbîndit. Am muncit mult, şi am muncit cu drag, cu pasiune, ş'am fost rĕsplătit, poate, peste meritele mele. Pot zice c'am trăit, am trăit întocmaĭ cum îmĭ zugrăveam eŭ viaţa în planurile pe care mi le făceam cînd eram la şcoală. Tot ce am dorit am avut. Ş'am ştiut în totdeauna să preţuesc viaţa şi darurile eĭ. Adesea lucrurĭ micĭ, neînsemnate, îmĭ umpleaŭ sufletul de-o fericire luminoasă, înnălţătoare, care mĕ întinerea, îmĭ împrospĕta mereŭ dorul şi puterea mea de muncă. Din ochiĭ celor cu care vorbeam, din şoaptele măgulitoare pe care le auzeam în adunărĭ, din curiozitatea simpatică cu care se uitaŭ la mine trecĕtoriĭ pe stradă, din furtunele de aplauze pe care le stîrneam la ateneŭ, la cameră, la întruniri publice, eŭ sorbeam cu lăcomie *gloria*, o simţeam cum mĕ străbate şi mĕ încălzeşte ca o bĕutură binefăcĕtoare, subt farmecul căreia gîndurile mele căpĕtaŭ une-orĭ o mlădiere ş'o strălucire, de care eŭ însumĭ mĕ miram. Să nu te suprindă că-ţĭ vorbesc astfel despre mine. Cugetă că toate acestea ţi le spun despre un om care a murit, care nu maĭ face umbră niměruĭ... Curios fenomen se petrece cu mine de cătva timp. Inchipuĭ-ţĭ un om căruia ĭ-a rĕmas nevătămată o parte din minte, şi cu aceasta îşĭ observă clipă cu clipă ruinarea, distrugerea complectă şi iremediabilă a celeĭlalte părţĭ. In totdeauna am simţit clar şi distinct în mine prezenţa acestor douĕ fiinţe: una care produce, şi alta care critică. Probabil, cea dintăĭ a muncit maĭ mult, maĭ din greŭ, ş'a căzut, s'a stins maĭ iute. Primul semn, primul avertisment al nenorocirĭĭ l-am avut acum doĭ anĭ. Pledam într'un proces mare la Casaţie. In sală era îmbulzeală şi o căldură nesuferită. Vorbisem ca vr'un ceas,—eram pe la jumĕtatea cuvîntărĭĭ mele, cînd de-odată, în mijlocul uneĭ fraze, de care cu o clipă maĭ înainte o vĕzusem cu gîndul întreagă, simt că mi se face gol şi întunerec în minte, şi mĕ opresc, ş'aştept. Nu ştiŭ cât a ţinut. Mi s'aŭ părut lungĭ... o viaţă întreagă de groază, de durere şi de ruşine am trăit în minutele acelea, nespus de cumplite, în care nu maĭ auzeam decât glasul »criticuluĭ« strigîndu-mĭ mereŭ, alarmat ca în dezastrul unuĭ incendiŭ: »Ce facĭ, nenorocitule? Deşteaptă-te şi vorbeşte. Nu vezĭ cum se uită toţĭ la tine cu ochĭ îngrijaţĭ şi compătimitorĭ, ş'aşteaptă să-ţĭ regăseştĭ şirul pierdut! Haide, maĭ iute, maĭ iute, deşteaptă-te odată!« Şi zorul pe care mi-l dădea strigătul acesta neîndurat ce se repercuta în sufletul meŭ ca în nişte bolţĭ pustiĭ, mĕ încurca şi maĭ mult, făcea şi maĭ mare confuzia şi întunerecul din mine. Mĭ-am regăsit cu greŭ firul, ş'am isprăvit. Am venit acasă ostenit, abătut, şi dureros preocupat de ce mi se întîmplase. Mĕ simţeam slab, ca după o boală îndelungată. De atuncĭ n'am maĭ vorbit în public. M'am încercat însă de multe orĭ să scriŭ. Aveam ambiţia să dovedesc lumiĭ că n'am murit. Migăleam nopţĭ întregĭ la câte-o pagină — şi când o citeam, mi se făcea jale de mine. Nimic nu-mĭ maĭ amintea căldura, avîntul şi tinereţea gîndurilor mele

de altădată. Frazele nu mai aveaŭ acum decât sunet, ş'o corectitudine rece şi înţepată, de manechin. Intre ele eraŭ întreruperi de circulaţie, pauze de întuneric, care le izola ca pe nişte teme de prin cărţile de traduceri şcolare. Vorbele, aceleaşi vorbe, care altădată păreaŭ că tresar de surpriză şi se îmbrăţişează cu frenezie când se întâlneaŭ subt condeiul meŭ, acum eraŭ ostenite, străine unele de altele, şi se priveaŭ cu indiferenţă, avênd aerul de a se întreba prin ce împrejurare bizară se găsesc adunate la un loc. In sfîrşit nu mai eram eŭ. Am renunţat, a trebuit să renunţ şi la ambiţia asta. Am plecat în străinătate, am consultat doctori, am încercat fel de fel de mijloace ca să mĕ mai regăsesc, şi toate aŭ fost în zadar. Iţi închipuĭ tu tortura această ne mai auzită a uneĭ jumĕtăţi de om, care umblă de doi ani de zile în căutarea celeilalte jumĕtăţi? Iţi închipuĭ tu durerea, tristeţea sfîşietoare a acestuĭ fragment dintr'un suflet mutilat, care simte totuşi, care gîndeşte, care păstrează toate amintirile de pe vremea când era întreg, şi se observă mereŭ, şi ştie ce-a fost, şi se vede ce-a rĕmas... vultur cu aripele tăiate! O nu, trebue să se sfîrşească odată toată istoria asta. Une-ori cuget, ceasuri întregi, la ce are să se întîmple după moartea mea.

Alaltăseară era sindrofie mare la noi. — Neveste-meĭ îi place lume, zgomot. Eŭ şedeam într'un colţ şi mĕ gîndeam: Oare cine va veni să-mĭ ia locul aicĭ în casă? Poate că lucrurile sunt deja hotărîte Poate că vre-unul din tinerii aceştia care se uită la tablourile de pe păreţi, la mobile şi la cărţile din bibliotecă, mĕ consideră deja ca o belea care-l întârzie, ca o clauză supĕrătoare în contractul fericirii luĭ... Il căutam şi-l vedeam... îl vedeam instalându-se la masa mea, culcându-se în patul meŭ, zicênd *tu* nevesteĭ mele, aruncând afară portretele care amintesc chipul meŭ, rĕscolindu-mĭ prin hârtiĭ, şi găsind, poate, c'am scris prea multe prostiĭ, şi c'ar fi fost mai bine şi pentru el, şi pentru mine, dacă 'mĭ luam catrafusele cu vre-o doi ani mai curînd. Şi-ĭ dam dreptate.

In definitiv, viaţa, porţia ta de viaţă, îşĭ are farmecul şi înţelesul eĭ numaĭ întru cât poţi s'o trăeştĭ întreg, sănĕtos, vesel şi folositor ţie şi lumeĭ în care te găseştĭ. Când nu mai poţi întruni condiţiile acestea, când aĭ pierdut orice speranţă de a le mai întruni vr'odată, la ce să mai trăeştĭ? La ce să maĭ porţi printre oameni privelişte penibilă a ruineĭ tale, mizeria tristă şi dezgustătoare a vieţiĭ tale distruse? Nu sunt oare destule dureri, şi destule lucruri urîte în lumea asta? De ce să maĭ viĭ şi tu să sporeştĭ numĕrul lor cu rănile tale, care nu se mai pot vindeca, cu boala ta care te roade, te ticăloşeşte zi cu zi, şi cu care îţi amărăştĭ prieteniĭ şi facĭ pe ceĭ care te-aŭ iubit şi te-aŭ admirat odinioară să sufere şi să-şĭ întoarcă faţa de la tine cu milă! Eŭ înţeleg şi ştiŭ să preţuesc viaţa. Şi tocmaĭ de-aceea nu vreaŭ s'o înjosesc. Nu vreaŭ să-mĭ daŭ până la sfîrşit spectacolul unuĭ rege detronat, căzut în mizerie şi expus la mila şi batjocura supuşilor de ieri. N'am spus niměruĭ lucrurile acestea, dar le gîndesc şi le cântăresc în mine de mult. Am ţinut să ţi le spun acum ţie, pentru că ştiŭ cât de fals judecă lumea faptele noastre şi cât de greŭ îĭ este chiar unuĭ om inteligent, care ne-a cunoscut de-aproape, să se oprească cu mintea la adevĕratele cauze ale hotărîrilor noastre, şi să vadă c'am avut dreptate să facem ceeace am

făcut. Nu ştiŭ dacă înţelegĭ bine ceeace vreaŭ să-ţĭ spun, şi-mĭ pare rĕŭ că nu pot să-ţĭ explic aşa de lămurit cum e la mine în cap. De câtva timp îmĭ lipsesc vorbele, uit unele expresiĭ, mĕ încurc în unele fraze a căror gîndire corespunzĕtoare o am totuşĭ clară, dar nu pot s'o daŭ, şi asta mĕ doare, mĕ tortură cum nu poţĭ să-ţĭ facĭ idee. Aşĭ vrea să te fac să înţelegĭ bine, bine, şi să vezĭ tot aşa de liniştit şi de limpede, cum vĕd eŭ, necesitatea hotărîrĭĭ mele... Eŭ, în astăseară, mĕ sinucid... De ce te uiţĭ aşa speriat la mine?... Ce vreĭ să fac? Să-mĭ ostenesc mintea, ceeace a maĭ rĕmas din sĕrmana mea minte, căutând ca Faust o a doua tinereţe? Ar fi o nebunie, nu-ĭ aşa? Să maĭ tîrăsc înainte cadavrul acesta, glorios dacă vreĭ, pe care de doĭ anĭ îl port cu mine şi-l observ zi cu zi cum se descompune,... mărturiseşte că şi pentru mine, şi pentru lume, e tot ce poate fi maĭ trist şi maĭ desgustător. Mâine, poate că şi această oază de lumină şi de voinţă, care a maĭ rĕmas în îngrozitoarea pustietate a sufletuluĭ meŭ, va dispărea, cotropită de acelaş întuneric, şi nu voiŭ maĭ fi în stare să cuget, să mĕ simt, să iaŭ o hotărîre, pentru a căreĭ înfăptuire am astăzĭ tot curajul şi toată liniştea cerută. Sunt aşa de bine pregătit... Vĕd moartea viind spre mine zîmbitoare, ca o prietenă dulce... Nu datoresc nimĕruĭ nimic. Am făcut tot binele pe care l-am putut face. Şi crede-mĕ, dragă, viaţa, dacă nu maĭ poţĭ face bine, nu maĭ are nicĭ un preţ şi nicĭ un sens. Misiunea mea, în lumea aceasta, este terminată... Ce vorbă frumoasă şi demnă aveaŭ Romaniĭ, pentru noţiunea »mort«! »*Defunctus*«... scos din slujbă... Ştiaŭ, nu-ĭ vorbă, să şi moară strămoşiĭ noştri, — eĭ, care ştiaŭ aşa de bine să trăiască!... ....Ş'acum, încheiă Balteş sculându-se, surîzĕtor şi înseninat la faţă, acum cea din urmă strîngere de mână... ne despărţim aci. Nu spune nimĕruĭ... cel puţin astăzĭ să nu vorbeştĭ cu nimenĭ despre mine! Şi nu fiĭ trist. Vezĭ, eŭ ce liniştit sunt... şi par'că mĕ umplu de-o simţire nouă, de-o mulţumire cerească, numaĭ cât cuget la... *demnitatea morţiĭ*. Ochiĭ tĕĭ îmĭ spun că m'aĭ înţeles, şi-ţĭ mulţumesc. Adio!

Imĭ strînse mâna, şi se depărtă cu capul plecat, subt greutatea aceleĭ hotărîrĭ marĭ, de la care n'aveam dreptul, nicĭ putinţa de a-l maĭ întoarce.

Soarele scăpăta spre sfinţit. Şirurile de trăsurĭ umpleaŭ aleea principală. Strigăte voiase şi hohote de rîs se amestecaŭ cu tropotul cailor. Teiĭ miroseaŭ din ce în ce maĭ dulce. La pavilion cânta muzica. In toate părţile era mişcare, veselie. Viaţa curgea zgomotoasă şi îmbelşugată din izvoarele-ĭ eterne.

M'am întors trudit, aiurit acasă. Aveam sentimentul că iaŭ parte la o nelegiuire misterioasă şi fatală, la un pĕcat mare, care *trebue* să se întîmple.

A doua zi l-am vĕzut, acoperit de florĭ, între făcliĭ aprinse, cu faţa senină, aproape zîmbitoare. Pe buzele luĭ albe, aşa de expresive, acum când ochiĭ nu maĭ eraŭ, părea c'a maĭ rĕmas ceva din respectul şi impunătoarea solemnitate cu care îmĭ vorbea în ajun despre ceeace numea el »demnitatea morţiĭ«.

A. Vlahuţă.

Arhondaricul de la Mănăstirea Orezu.

IOAN NEGULICI

Ioan Negulicĭ s'a născut la Câmpu-Lung în anul 1812. Copilăria luĭ a fost, ca maĭ tutulor românilor după atuncĭ, lipsită de şcoale regulate. El învăţă însă carte pe unde putu, avênd oarecare înlesnire pentru facerea studiilor sale, fiindcă părintele sĕŭ era protopop la Câmpu-Lung.

Se distinse încă de la 7 anĭ prin scrisul sĕŭ foarte frumos şi fără să-l fi învĕţat cineva să desemneze, el, în tot timpul ce-ĭ prisosea, desemna pe ziduriĭ, după natură, tot ce-l impresiona.

Pe când abia împlinise zece anĭ, Graful Scarlat Rosetti, izbit de aptitudinile cu totul extraordinare ale acestuĭ copil, îl luă de la părinţĭ şi-l aduse la Bucureştĭ, în familia sa, unde, subt conducerea mameĭ luĭ Scarlat Rosetti, celebră pe atuncĭ în cusăturĭ de tot felul pe canava, — de doamna Rosetti mama sunt făcute toate odăjdiile şi odoarele sfinte de care se serveaŭ până acum câţĭva anĭ, preoţiĭ Sf. Mitropoliĭ din Bucureştĭ — Negulicĭ cusu împreună cu fetele la gherghef pe canava. Aşa luă dînsul cele dintăĭ noţiunĭ de desemn.

După treĭ saŭ patru anĭ, începênd să simţă că locul sĕŭ nu maĭ era acolo, părăsi Bucureştiĭ, fugind fără să spună niměnuĭ şi se întoarse acasă la părinţiĭ sĕĭ, în Câmpu-Lung. Aicĭ, pe când nu avea decât 16 anĭ, voind să aducă şi el un ajutor familieĭ sale numeroase, intră, după obiceiul timpuluĭ, scriitor la cârmuire.

La 1830, când Negulicĭ avea optsprezece anĭ, mătuşa sa, Smaranda Negulicĭ, o femee inteligentă, venind de la Iaşĭ, unde locuia, la Câmpu-Lung, ca să viziteze familia luĭ Negulicĭ, junele Ioan Negulicĭ se rugă atât de dînsa şi de părinţiĭ sĕĭ să-l ducă şi pe el la Iaşĭ, unde aflase că era atuncĭ un pictor italian cu renume, Livaditti, încât familia sa, cu toată necesitatea ce avea de ajutorul luĭ, îl lăsă să plece.

Aicĭ el începu maĭ întâĭ a lua lecţiunĭ de franţuzeşte şi de greceşte, şi maĭ în urmă lecţiunĭ regulate de desemn şi de pictură de la Livaditti.

Simpatia pe care o provoca Negulicĭ faţă cu toate persoanele ce-l cunoşteaŭ fu aşa de mare, încât, pe lîngă studiile sale, el putu intra şi în slujbă, şi la finele anuluĭ 1832 ajunse şef de secţiune la ministerul de justiţie. Negulicĭ însă, în loc d'a se ocupa de regularea condicilor şi a dosarelor, condeiul sĕŭ desemna, desemna mereŭ portretele camarazilor sĕĭ şi diversele obiecte pe care întîmplarea i le scotea înainte.

Dar cine ar fi cutezat nu să pedepsească, dar chiar să facă vreo observaţiune luĭ Negulicĭ, el care se impunea tutulor nu numaĭ prin superioritatea cunoştinţelor sale de pe atuncĭ, dar maĭ cu seamă, prin demnitatea caracteruluĭ sĕŭ, prin bunătatea inimiĭ sale şi printr'acel farmec neexplicabil, prin frumuseţea particulară a figuriĭ sale, a întregeĭ sale fiinţe.

De o statură maĭ mult înaltă, cu o dezvoltare corporală în proporţiunile cele maĭ norocite, cu trăsurile obrazuluĭ d'o regularitate rară, cu părul şi barba negre şi buclate, el aducea aminte de admirabilele profiluri din marea epocă greacă, reproduse pe cameele antice.

In timpul acela el reproduse, după diverse gravurĭ, în aramă maĭ multe desemnurĭ, între care maĭ toate gravurile cu care era ilustrat Telemac. Aceste reproducţiunĭ se zice că eraŭ aşa de exact şi de inteligent făcute, încât, de sigur, ele trebue să facă şi astăzĭ parte din colecţiunea uitată a vre-unuĭ amator de lucrărĭ artistice. Lucrarea sa atrase în particular atenţiunea tutulor asupra dispoziţiunilor atât de învederate ale luĭ Negulicĭ, încât maĭ mulţĭ amatorĭ, în cap cu unchiul sĕŭ, 'ĭ înlesnirĕ mijloacele necesare ca să plece în străinĕtate spre a-şĭ complecta studiile.

Intre aniĭ 1833 şi 1834 el porni la Paris, într'acelaş timp, se zice, cu V. Alescandri, Alexandru Cuza şi D. Radu. Aicĭ, intră într'unul din cele maĭ însemnate ateliere particulare de pictură de pe atuncĭ, în atelierul luĭ *Leon Coignet*, autorul al atâtor opere importante, dar maĭ cu seamă al celebruluĭ tabloŭ care înfăţişează pe *Tintoretto făcênd portretul fiiceĭ sale moarte.* Negulicĭ dete repede dovezĭ de aptitudinile sale artistice, căcĭ, câteva lunĭ după sosirea sa în atelier, într'un concurs făcut printre elevĭ atelieruluĭ, după un subiect dat de Coignet, Negulicĭ obţinu medalia concursuluĭ, care avea ca subiect: »Intoarcerea ţĕranilor de la seceră«, şi unde Negulicĭ făcu ţĕranĭ românĭ.

La Paris, Negulicĭ se legă în strîns prieteşug cu Dimitrie Brătianu, care venise asemenea de curînd acolo, şi căruia 'ĭ făcu maĭ multe portrete. Tot atuncĭ

el copiă multe din tablourile şcoalei franceze ca *Atala*, *Moartea lui Cesar* de Court şi altele.

După trei ani şi jumătate de studii la Paris, el se întoarse în ţară la 1837, stabilindu-se la Câmpu-Lung. 'Şi poate cineva lesne închipui — chiar după cele ce se petrec în zilele noastre — dacă Negulici, întors la Câmpu-Lung, fu năpădit de comande. In lipsă, deci, de comande pentru alţii, se luă pe dînsul de model şi-şi făcu portretul său în mărime naturală. Mi-aduc aminte de acest portret văzut acasă la Negulici; era foarte asemănător. El trebue să se găsească chiar acum la vreunul din membrii familiei sale.

Negulici veni în Bucureşti la 1838, subt domnia lui Alexandru Vodă Ghica, şi prezentat Domnitoruluĭ, acesta descoperi lesne înaltele calităţi ale juneluĭ artist şi-l onoră astfel cu prieteşugul său, încât el deveni persoană nelipsită de la Curte. Alexandru Ghica 'l lua adeseaorĭ cu dînsul când voia să facă micĭ escursiunĭ prin ţară maĭ cu seamă la moşia sa de predilecţiune Paşcanĭ.

O norocită întîmplare făcu într'o zi pe Domnitor să preţuiască la adevărata lor valoare calităţile artistice şi ştiinţa luĭ Negulicĭ.

De câtva timp sosise în Bucureştĭ un pictor străin care, după stăruinţa unor boerĭ, fusese recomandat să facă şi portretul domnitoruluĭ în mărime naturală. Dar fie din lipsă de cunoştinţe artistice din partea sa, orĭ poate din pricina emoţiuneĭ d'a se afla în faţa şefuluĭ Statuluĭ şi a face un portret oficial d'o asemenea importanţă, portretul nu numaĭ că nu semăna, dar chiar ca lucrare artistică era departe d'a răspunde aşteptărilor chiar celor care protejaŭ pe artistul străin. Domnitorul rugă pe Negulicĭ să asiste şi el la şedinţe, pe când poza înaintea artistuluĭ străin, şi Negulicĭ explică luĭ Vodă Ghica de ce portretul ce i se făcea era răŭ. Aceasta neapărat în termenĭ nu tocmaĭ asupritorĭ pentru artistul german, căcĭ pe lîngă defecte eraŭ şi calităţĭ în lucrare.

Cam dintr'această epocă sunt datate o mare parte dintre portretele cu creionul, foarte la modă atuncĭ la Paris, pe care le execută Negulicĭ la Bucureştĭ, precum portretul luĭ C. Rosetti în costum de militar, portretele familieĭ Budişteanu, C. Bolliac şi multe altele. Un portret însă care-ĭ fu admirat mult fu cel al luĭ Mănescu, părintele D-luĭ Toni Mănescu. Acest portret fusese făcut de artist fără ca originalul să pozeze. Negulicĭ asistând la balul de nuntă care fu dat cu prilegiul căsătorieĭ d-luĭ Mănescu, îl observă, şi, după aceste simple observaţiunĭ, el isbuti să facă un portret foarte asemănător.

La Bucureştĭ Negulicĭ şedea la Barbu Catargiu, cu care se cunoscuse la Paris şi care ţinea mult la prieteşugul luĭ. Catargiu locuia atuncĭ cu Negulicĭ chiar în casa părintească a familieĭ Catargiu, care este situată în strada Victorieĭ, unde este aşezat astăzĭ Ministerul justiţieĭ.

Intre anii 1838—1839 Negulicĭ se întoarse din noŭ la Iaşĭ ca să vadă pe unchiul său şi pe amicii săĭ de acolo. La Iaşĭ fu primit de toţĭ cu braţele deschise şi în timp de douĕ lunĭ cât stătu acolo el făcu portretele cu uleiŭ al unchiuluĭ său şi al mătuşeĭ sale, precum şi maĭ multe alte portrete cu creionul.

In primăvara anului 1839, încărcat de elogiurĭ, el se întoarse la Bucureşti şi d'aci porni la Atena prin Constantinopolĭ.

Să vadă Atena era pentru dînsul unul din cele maĭ scumpe doruri ale inimiĭ. Să privească de aproape şi să atingă acele monumente şi acele statuĭ, despre care auzise atâta vorbindu-se la Paris, şi despre care nu avea încă decât o cunoştinţă vagă numaĭ, după privirea gravurilor, era visul de aur, pe care acum în sfîrşit era să-l vadă realizat.

El stătu acolo zile şi nopţĭ întregĭ pironit de admiraţiune în faţa Acropoleĭ, pipăi rĕmăşiţele sfinte ale acelor capo-d'opere rĕmase din statuaria greacă şi plânse de bucurie că l-a învrednicit Dumnezeŭ să vadă şi dînsul aceste minunĭ neperitoare ale geniuluĭ omenesc.

El scrise de acolo multe scrisorĭ familieĭ sale, şi maĭ cu seamă unchiuluĭ şi verilor sĕĭ, scrisorĭ din care se vedea că Negulicĭ dacă şĭ-ar fi putut face o educaţiune artistică maĭ îngrijită, şi dacă maĭ cu seamă ocupaţiunile politice nu l-ar fi răpit maĭ tărziŭ cu totul arteĭ, el fusese înzestrat de la natură cu toate darurile care personifică pe artist şi ar fi putut merge foarte departe cu producţiunile sale. La Atena, între alte lucrărĭ, el execută cu colorĭ în mărime naturală portretul unuĭ doctor celebru pe atuncĭ, asupra căruia vorbiră în chip elogios maĭ toate ziarele ateniene în coloanele lor.

La Constantinopolĭ făcu portretul D-luĭ Vogoridis, socrul Domnitoruluĭ Moldoveĭ Mihail Sturdza, şi Capo-Chihaia al Românieĭ în capitala Imperiuluĭ Otoman.

Intors apoĭ la Iaşĭ, fu însărcinat să facă portretul Domnitoruluĭ Sturdza, dar Sturdza nevoind să vie să pozeze în atelierul pe care Negulicĭ şi-l improvizase la Iaşĭ, construit în condiţiunile cerute de artă, Negulicĭ nu primi să meargă să facă portretul Domnitoruluĭ la Palat, şi astfel de astădată el nu execută portretul luĭ Mihail Sturdza.

La 1840 Negulicĭ întorcêndu-se în Bucureştĭ, D-niĭ I. Câmpineanu şi P. Poenaru, pe care îĭ vedem totdeauna în capul tutulor faptelor care ar fi putut contribui la cunoaşterea maĭ bine a Românieĭ de către străinĭ, povăţuiră pe Vodă Ghica să profite de talentul şi cunoştinţele particulare ale luĭ Negulicĭ şi să înceapă publicarea unuĭ album care să coprinză monumentele, tipurile, costumele militare şi civile ale Românilor.

Această norocită idee fu aprobată de Vodă şi se şi decise ca să ofere luĭ Negulicĭ mijloacele necesare de călĕtorie şi de rezidare la Roma şi la Paris, unde trebuia să fie executat acest album, după desemnurile făcute de Negulicĭ în ţară.

Pentru realizarea acesteĭ ideĭ, Domnitorul hotărî ca din caseta sa particulară să dea luĭ Negulicĭ, afară de spesele de călĕtorie, şi câte 400 galbenĭ pe an[1]).

---

[1]) Este probabil că într'acest an făcu Negulicĭ şi portretul în mărime naturală în uniformă şi cu insemnele prinţiale al luĭ Alexandru Ghica-Vodă, portret care se zice că era de o mare asemĕnare cu originalul şi de o execuţiune desăvîrşită. Nu ştim dacă originalul este încă la Paşcanĭ, dar există de sigur o copie îndestul de bine făcută după acest portret, care ni se pare că a fost executată după original de venerabilul D-nu Alexandru Florescu, care a avut mult talent pentru pictură şi care în tinereţea sa a făcut ca amator multe lucrărĭ cu un sentiment artistic.

Mai înainte de plecarea sa din Bucureşti, Negulicĭ se legase într'un strîns prieteşug cu C. A. Rosetti, şi în desele lor întîlnirĭ acesta isbutise să sădească în inima luĭ ideile sale politice şi să facă oarecum pe Negulicĭ a-şĭ împărţi şi gîndirea şi activitatea sa. Această îndoită preocupare fu fatală pentru dînsul, ca şi pentru arta românească, căcĭ dintr'acest an gîndirea luĭ Negulicĭ începu să fie chinuită de năzuinţe străine de seninul ideal al arteĭ.

Totuşĭ Negulicĭ pleacă în anul 1841 din noŭ la Paris şi, ca să se pregătească mai bine în sarcina ce-ĭ era încredinţată de Domnul ţĕreĭ, cu toate că era aproape de 30 de anĭ, intră în atelierul pictoruluĭ Droling, pe atunci unul din cele mai renumite din capitala Franţeĭ [1]).

Negulicĭ nu era la Paris decât numaĭ de un an, făcênd studiĭ pentru realizarea albumuluĭ proiectat, când la anul 1842, căzênd Vodă-Ghica şi fiind ales în locul sĕŭ Bibescu, acesta nu maĭ găsi de cuviinţă să se urmeze cu facerea albumuluĭ.

Negulicĭ, lipsit de mijloace, părăsi Parisul şi reveni în ţară. Maĭ înainte însă de a se întoarce, preocupat totuşĭ de realizarea lucrărĭĭ, el se opri aproape un an la Viena, unde intră într'un atelier de litografie şi de aqua-forte[2]). De acolo veni la Iaşĭ unde stătu până la jumĕtatea anuluĭ 1845, când se întoarse la Bucureştĭ, unde vĕzênd că nicĭ aicĭ pictura nu-ĭ dădea mijloace suficiente pentru viaţă, intră în politică după ce trecu câtva timp prin literatură. El se asociă maĭ întâĭ cu I. Eliade la publicaţiunea *Curieruluĭ de ambe-sexe*, încredinţându-i-se luĭ administraţiunea ziaruluĭ.

Subt privegherea luĭ Eliade, între anii 1845 până la 1848, Negulicĭ produse în literatură maĭ multe lucrărĭ originale, dar publică maĭ cu seamă câteva traducţiunĭ după autorii celebri străinĭ. Atunci publică: *Educaţiunea mumelor de familie* după Aimé Martin, *Călĕtoriile luĭ Gulĭver*, cu admirabile ilustraţiunĭ în aqua-forte şi cu portretul sĕŭ şi al soţieĭ sale la începutul volumuluĭ, celebra dramă *Credinţa*, *Speranţa* şi *Caritatea*, care s'a reprezentat cu mare succes de Direcţiunea C. Caragiali şi C. Michăileanu în Teatrul cel mic din curtea caselor Slătineanu, în sfîrşit, publică *Dicţionarul de vorbe străine*, dedicat luĭ Eliade.

Cam pe la anul 1846 Negulicĭ făcu cunoştinţă cu o doamnă, Anna Sibarti[3]), italiană de origină, cu care Negulicĭ trăi fără să fie cununat maĭ până la finele vieţiĭ sale, dar care avu o tristă înrîurire asupra zilelor acestuĭ bărbat, atât de simţitor şi atât de cinstit în toate actele vieţiĭ sale.

---

[1]) Tot în atelier la Droling studiă pictura câţiva anĭ maĭ tărziŭ *Th. Aman*, şi tot acolo făcu studiĭ de desemn architectul *D. Berendeĭ*, fratele generaluluĭ Berendeĭ şi părintele juneluĭ architect Berendeĭ, sosit acum din Paris.

[2]) Litografia era pe atunci arta cea maĭ de modă, fiind de curînd inventată, şi dând artiştilor prilegiul de a reproduce lucrările lor direct după originalele desemnate pe piatră.

[3]) Anna Sibarti fusese nevasta luĭ Savella, celebrul bucătar al luĭ Vodă-Ghica. Era o femee blondă şi îndestul de frumoasă ca să captiveze imaginaţiunea unuĭ artist. Ea avea şi un copil, Constantin, din căsătoria sa cu Savella, copil căruia Negulicĭ fără să-l adopteze 'ĭ dete numele sĕŭ de Negulicĭ. Acest copil trăi până către anii 1875 şi fiind-că făcuse oarecare studiĭ juridice, 'mĭ pare şi rĕmâindu-ĭ oarecare avere din partea unor rude, el se căsători la Bucureştĭ cu o rudă depărtată din familia T. Aman.

Stabilit acum definitiv în Bucureşti, el fu absorbit de chestiunile politice dinaintea isbucnirii revoluţiunii de la 1848. In 23 Martie 1847 focul care prefăcu în cenuşă o mare parte a Bucureştilor, bîntui şi casa în care locuia Negulici pe lîngă biserica Stelea, şi astfel peri nu numai întregul său avut, dar peri mai cu seamă toate lucrările sale, schiţe, desemnuri, tablouri, stofe de lux şi o mulţime de obiecte artistice pe care Negulici le adunase în călătoriile sale.

Intr'această tristă situaţiune se găsea Negulici când, în cursul anului 1847 şi începutul anului 1848, fondându-se în localul Liceului Sf. Sava Academia subt direcţiunea lui Monty, adus de la Paris de Vodă-Bibescu, I. Negulici fu numit profesor de desemn la Radu-Vodă.

Generaţiunea bărbaţilor care aŭ astăzi între 60 şi 70 de ani şi care urmaŭ atunci în clasele a 2-a, a 3-a şi a 4-a umanitară de la Radu-Vodă, 'şi aduce încă aminte de lecţiunile lui Negulici, de modul raţional cu care el ştia să facă corectările la lucrările elevilor, şi mai cu seamă 'şi aduce aminte de afabilitatea, cu care el ştia să întovărăşească observările sale.— Ce contrast, ce deosebire între chipul d'aşi înţelege misiunea de dascăl a lui Negulici şi a tutulor celoralţi vechi dascăli?!

Printre elevii care urmaŭ atunci cursurile umanitare saŭ liceale dela Radu-Vodă, ne aducem aminte (subsemnatul urma neregulat, venind c'o permisiune specială numai la desemn) că eraŭ: Alexandru Lăzărescu (criticul Laertius), cel mai distins elev la desemn şi caligrafie), Manoel Bosnagea (doctorul Severin), poetul Alexandru Sihleanu, D. Spiridon Iorceanu (generosul donator al şcoalei pentru învĕţătura poporului român), fraţii Leonida şi Alexandru Stăncescu (actualul administrator al Atheneului Român), State Bilciurescu, fraţii Toncovicenĭ, fraţii Berdeştĭ, D. Lerescu, fostul senator al oraşului Tîrgovişte, Ioan Cutzarida, Petrache Simionescu şi alţii.

Negulici, care era în curent cu cele din urmă inovaţiuni aduse din Franţa şi în Germania asupra studiului desemnului introduse şi la noi chiar din prima zi a faceriĭ cursului său toate acele schimbări, despre care nimeni la noi nici nu avea idee până atunci.

Urmaş al tradiţiunilor clasice din şcoalele italiene, întocmite de celebrul pictor Leonardo da Vinci, în primele încercări de şcoale de desemn de la Milan, el începu cursul său prin principii de perspectivă, fără de care elevii nu pot înţelege nici poziţiunile relative ale obiectelor din natură, pe care artistul este chemat să le reproducă, nici cauzele pentru care obiectele sunt umbrite saŭ luminate, nici covîrşirea lumineĭ de umbră, saŭ a umbreĭ de lumină, după posiţiunea subiectului luminător saŭ a spectatorului care priveşte din cutare saŭ cutare loc. Astfel, chiar din clasa a doua gimnazială, pe lîngă desemnurile pe care elevii le făceaŭ după modele grafice aşezate fiecare la distanţele necesariĭ de ochiul lor, ca să le coprindă deodată cu privirea, el începu să le facă într'acelaş timp şi un curs regulat de perspectivă, predat cu atâta simplicitate şi într'un chip aşa de ademenitor, încât cu toate că sunt de atunci 52 de ani şi cu toate că nu aveam de cât între 11—12 ani, mi-a rĕmas de atunci în minte primele noţiuni ale ştiinţeĭ perspectiveĭ.

Negulici corija pe elevi c'o pacienţă şi c'o iubire, încât, ca toţi profesoriĭ

într'adevĕr demnĭ d'a purta acest nume, el atrăgea pe toţĭ elevĭĭ către cursul sĕŭ, şi unde până atuncĭ subt bietul Walenstein abea vedea cineva câte treĭ patru elevĭ în clasa de desemn, şi chiar aceştiea călcaŭ pe fereastră contururile desemnurilor ce le eraŭ date să le facă, acum clasa era plină de elevĭĭ ceĭ maĭ silitorĭ care se lipseaŭ chiar de recreaţiunile lor nu maĭ să poată lucra maĭ mult şi satisface dorinţa profesoruluĭ lor.

Printre colecţiunile mele de desemnurĭ, am încă şi le păstrez c'o îndoită religiune douĕ desemnurĭ, făcute atuncĭ la şcoala de la Radu-Vodă, de fraţiĭ meĭ, care sunt corijate şi subscrise de I. Negulicĭ că le a vĕzut.

Ce pĕcat însă pentru studiul desemnuluĭ în şcoalele noastre că cursul, atât de bine alcătuit de Negulicĭ, n'a ţinut decât opt lunĭ şi jumĕtate, şi ce pĕcat şi maĭ mare pentru arta română, că revoluţiunea de la 48, în care Negulicĭ luă partea cea maĭ activă cu Eliade, Brătienĭĭ, Goleştiĭ, Rosetti şi alţiĭ, izbucni la 11 Iunie şi astfel I. Negulicĭ 'şĭ întrerupse de acum înainte maĭ cu desăvîrşire întreaga sa carieră artistică !

Nu putem preciza cu siguranţă data la care Negulicĭ făcu originala sa compoziţiune, intitulată *Balamucul*, despre care am auzit vorbindu-se, şi unde artistul înfăţişase pe ceĭ maĭ cunoscuţĭ dintre nenorociţĭ internaţĭ către anĭĭ 1843—47 la ospiciul de la Mărcuţa. Se zice însă că caracterul patimeĭ de care era subjugat fiecare dintre eroiĭ drameĭ reprezentată de I. Negulicĭ era bine precizat, gruparea personagilor era făcută după toate legile arteĭ şi execuţiunea lucrăriĭ era dintre cele maĭ îngrijite ale sale. Această operă, pe care toţĭ venise s'o vadă în atelierul luĭ Negulicĭ, a ars împreună cu celelalte lucrărĭ la 1847.

Guvernul provizoriŭ, înfiinţat după abdicarea Prinţuluĭ Bibescu, numi chiar în ziua stabiliriĭ sale pe Negulicĭ prefect de Prahova, şi până maĭ în anĭĭ din urmă bătrînĭĭ 'şĭ aduceaŭ aminte cu drag de ne maĭ pomenita administraţiune a luĭ Negulicĭ.

Fără să propage nicĭ ura, nicĭ rĕsbunarea în contra guvernuluĭ căzut, el căuta, din contră, să aducă între toate clasele societăţiĭ cea maĭ deplină înfrăţire. Luând de bază principală a misiuniĭ sale religiunea creştină şi explicând cu elocinţa cea maĭ convingĕtoare cuvintele luĭ Christ asupra înfrăţiriĭ şi iubiriĭ aproapeluĭ sĕŭ, el mergea regulat la bisericile de căpetenie din Ploeştĭ, şi acolo, după terminarea serviciuluĭ divin, subt o formă de Cazanie, saŭ explicaţiune a Evangelieĭ fiecăreĭ Duminicĭ, el propovĕduia poporuluĭ, explicându-ĭ care este adevèratul înţeles al cuvintelor apostolilor şi evangeliştilor luĭ Christ.

Dând exemplu zilnic în administrarea districtuluĭ de punerea în practică de el, cel dintâĭ, a cuvintelor Evangelieĭ şi dând dreptatea fiecăruia, dar învĕţându-ĭ într'acelaş timp şi care sunt datoriile fiecăruia, ca să poată profita de drepturĭ, el ajunse după puţin timp d'a fi ascultat de toţĭ ca un adevĕrat apostol al dreptăţiĭ, trimis de pronia cerească pentru fericirea tutulor.

Aceste predicĭ făcute de Negulicĭ, după terminarea serviciuluĭ divin, avură de rezultat că bisericile în care lumea afla că va veni Negulicĭ eraŭ pline de lume până în curte.

La căderea guvernului provizoriŭ şi la ocuparea ţĕreĭ de armatele străine, Negulicĭ nu poseda ca avere decât vre-o zece galbenĭ.

Casierul prefecturiĭ care se închina în numele luĭ, 'ĭ propuse să-ĭ dea orĭce sumă de care ar avea trebuinţă, fiindcă Negulicĭ trebuia să fugă peste graniţă; dar el refuză cu indignare acest furt din averea Statuluĭ.

D. Ghiţă Cantacuzino, prieten intim al luĭ Negulicĭ, 'ĭ oferĭ o sumă de 300 galbenĭ, cu care Negulicĭ porni pe dată la Braşov împreună cu soţia sa.

Stabilit la Braşov, unde stătu până către finele anuluĭ 1849, când începu războiul între Ungurĭĭ revoluţionarĭ şi Austriacĭĭ uniţĭ cu Ruşiĭ, el făcu cunoştinţă cu toţĭ şefiĭ revoluţionarĭ şi cu maĭ mulţĭ Polonĭ. Lipsa însă de o ocupaţiune politică activă 'ĭ aduse aminte că oarecând fusese pictor şi pictor de portrete, şi astfel el începu aicĭ să desemneze portretele tutulor bărbaţilor politicĭ, românĭ şi străinĭ, care se aflaŭ atuncĭ la Braşov în pribegie. El 'şĭ propunea să formeze un album cu capiĭ revoluţiunilor de la 1848.

Nu ştim dacă Negulicĭ l'a putut realiza, dar ne aducem prea bine aminte că portretul luĭ Ioan Eliade Rădulescu a fost publicat şi în litografie, că a fost rĕspîndit prin ţară chiar de pe la anii 1851—52, şi eŭ însumĭ am copiat în maĭ multe rînduri portretul luĭ Eliade după desemnul luĭ Negulicĭ.

După începerea războiuluĭ dintre Unguri şi Austriacĭ, bărbaţiĭ revoluţionarĭ ne maĭ putênd locui Braşovul, Negulicĭ, împreună cu maĭ mulţĭ alţĭ Românĭ, plecară la Constantinopolĭ, unde se aflaŭ deja Eliade, I. Ghica, Zalik, Serurie şi alţiĭ. Guvernul turcesc dete luĭ Negulicĭ pentru întreţinere suma de 2.000 leĭ turceştĭ pe lună, cu ordinul însă d'a fi internat la Brusa pe când fraţiĭ Brătienĭ şi fraţiĭ Goleştĭ eraŭ la Pera.

In timpul acela începură desbinările politice între românĭĭ exilaţĭ în Turcia şi ceĭ care se aflaŭ prin Franţa, şi atuncĭ Negulicĭ ne maĭ împărtăşind vederile vechiuluĭ sĕŭ coreligionar şi dascăl, I. Eliade, rupse într'un chip cam brusc cu dînsul, adresându-ĭ la 1849 o celebră scrisoare deschisă, care a fost publicată în urmă maĭ în toate ziarele, şi în care Negulicĭ enumĕră multe acuzaţiunĭ, pe care el şi câţĭva din amicĭĭ sĕĭ le aducea luĭ Eliade.

La 1850 Negulicĭ ceru voie guvernuluĭ otoman d'a se stabili, cel puţin pentru câtva timp, la Constantinopolĭ, avênd de scop d'a putea să corĕspundă de acolo maĭ bine şi maĭ repede cu ceĭlalţĭ coreligionarĭ politicĭ.

Deşi nu era acum decât de 38 de anĭ, diversele lupte însă ale vieţiĭ, perderea tutulor iluziunilor anilor sĕĭ de tinereţe, şi maĭ cu seamă trista viaţă pe care o ducea cu necredincioasa sa soţie, slăbiră cu desăvîrşire sănĕtatea sa, de mult cam şubredă, şi după puţin timp de boală declarată, el muri în luna luĭ Aprilie a anuluĭ 1851, şi fu îngropat la Pera într'acelaş mormînt cu Iscovoscu, un alt pictor român care a lăsat miculuĭ nostru muzeŭ, un numĕr însemnat de copiĭ făcute la Paris în muzeul Luvruluĭ.

. . . . . .

. . . . . .

Iată biografia, operile şi faptele luĭ Ioan Negulicĭ.

Istoria timpuluĭ 'l va clasa printre artiştiĭ precursorĭ luĭ Tătărescu, T. Aman, Grigorescu şi altora.....

Cu creionul, cu pensula, cu pana, cu graiul şi cu fapta, el a rĕspîndit pretutindenĭ lumina şi... ceeace este şi maĭ rar, prin onestitatea caracteruluĭ sĕŭ, prin bunătatea inimeĭ sale, printr'o dezinteresare de tot ce ar fi putut fi câştig material, poate să ne serve tutulor drept un model desĕvîrşit, pe care viitorimea să-l cunoască, să-l iubească şi să caute a-l imita.

C. I. Stăncescu.

F. STORK.

Aruncător de pietre, statuă.

MELANCOLIE

»..... Regarde! je viens seul m'asseoir sur cette pierre
Où tu la vis s'asseoir...«
Le lac.

Încet, încet în umbra aleelor de teĭ
Venea frângêndu-şĭ trupul scăldat de luna albă,
Pe creştetu-ĭ năframă, la pept din pietre salbă,
Subt lunga eĭ privire o ploae de scînteĭ.

Plutind uşor se 'ngroapă pantoful în nisip
Şi 'n foşnetul mătasiĭ cărarea se 'nfioară;
Apare prin contururĭ trezind târzia oară
Frumos, spectral şi galben estaticul eĭ chip.

Ne 'nlănţuim spasmodic şi ca 'n delir o strîng;
Din crengile florale un dornic cânt se rumpe;
Şi plâng cu el în pĕrul mireseĭ mele scumpe,
Şi 'n cântec plânge parcul şi 'n aur stele plâng.

Pe banca îngropată subt crângul solitar
Expir în adorare subt ochiĭ eĭ albaştri;
... Piereaŭ în bruma vagă fantome de pilaştri
Ca albe siluete subt pînzele de var.

El singur fost-a martor — palatu 'mpurpurat,
Iubiriĭ noastre duse, himerelor croite,
D'atâtea orĭ în umbra arcadelor spoite
Sorbit-am în beţie amor înfrigurat.

Şi-atât se 'nfiorase nenufărul pe iaz
Când triştĭ ca două umbre pe maluri vaporoase,
Subt haina transparentă a nopţiĭ somnoroase,
Zăream speluncĭ albastre în orĭcare talaz.

. . . . . .

Acum contemplu 'n umbră—lumină din departe —
Profilul singuratic al negrelor coloane;
..... Pustiŭ răsună vîntul, izbindu-se 'n obloane
Şi ploaia cadenţată loveşte 'n geamurĭ sparte.

Simbol de vremurĭ duse, o cruce stă subt teĭ,
Pe care toamna tristă lăsatu-şĭ-a vestmîntul
Cernind în valurĭ albe troene pe mormîntul
Scăldat în lacrĕmĭ limpezĭ curgênd din ochiĭ meĭ.

. . . . . .
. . . . . .

Şi cum mĕ bat din urmă apuse amintirĭ!..
Cu ochiĭ marĭ, cu fruntea plecată greŭ în palme,
Coprind atâta farmec în vraja nopţiĭ calme —
Regină 'n orizonturĭ pe recĭ nemărginirĭ.

Vis blond era iubita-mĭ de şeaĭ-spre-zece anĭ,
Cu gene lungĭ şi triste în lacrĕmĭ dureroase;
Muream subt apăsarea privirĭĭ amoroase
Sfîrşindu-mĕ 'n extaze pe sînĭĭ diafanĭ.

Şi-ades plângea la peptu-mĭ, plângea un gînd zdrobit
— Cum oare veĭ rĕmâne pustiŭ şi singuratic?
Şi lacrĕmile-ĭ scumpe ca picurĭ de jeratic,
Curgeaŭ învăpăiate pe sufletu-mĭ robit.

Tărziŭ, tărziŭ subt luna domnind pe negre luncĭ,
Fantome mormîntale, adîncĭ ca douĕ vise,
Priveam melancolia profundelor abise
Şi-un dor smintit de moarte ne'nfiorà atuncĭ.

Grădina'ĭ mută astăzĭ; palatu'n somnu'ĭ greŭ
Visează mut în umbră; mĕ simt bĕtrân de veacurĭ;
Şi-un cânt de mort apune departe peste lacurĭ...
. . . . . .
Plecat-am trist şi singur plângênd încet şi eŭ.

Iuliu Dragomirescu.

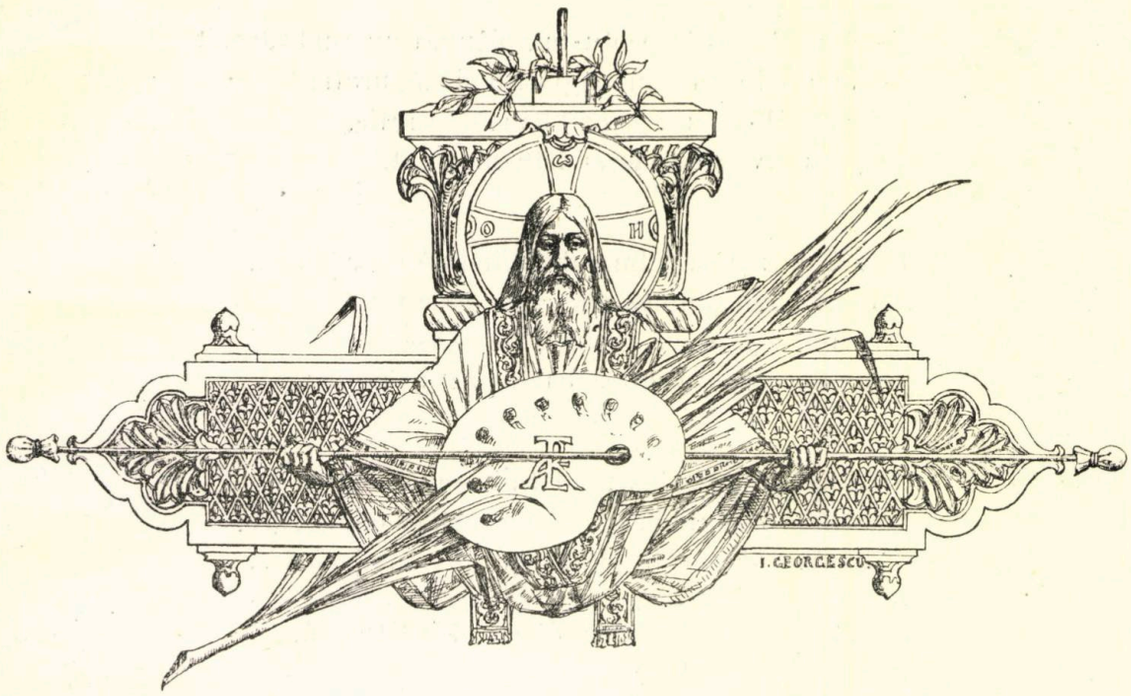

STILUL BIZANTIN

DUPĂ RUSKIN

Monumentele noastre religioase, prin amĕnuntele şi unele din dispoziţiunile lor, constituesc o varietate a stiluluĭ bizantin; baza lor însă e tipul arhitecturiĭ bizantine.

Se ştie că stilul bizantin a început să se arate prin veacul IV. El este întruparea ideilor şi sentimentelor creştineştĭ în o nouă manifestare a arteĭ, întocmită din formele clasice greco-romane şi din arta orientală. Caracterizat, între altele, printr'o simplitate monumentală de faţade exterioare şi printr'o bogăţie extraordinară în interior,—s'ar putea zice ca şi religia creştinismuluĭ,—acest stil se află prin veacul IV în cea maĭ deplină desvoltare, şi tipul luĭ îşĭ atinge idealul în Sfînta Sofia din Constantinopolĭ. Bolta eĭ semi-sferică — caracteristică a stiluluĭ bizantin moştenită în Orient din vechea epocă asiriană — are dimensiunile cele maĭ marĭ ce s'aŭ putut vedea, 31 metri de diametru, iar interiorul bolţiĭ, absidele şi zidurile aŭ fost împodobite cu mozaicurĭ colosale, în care, pe un fond de aur saŭ de un albastru închis, se desprindeaŭ chipurĭ de îngerĭ, de sfinţĭ, şi compoziţiĭ din sfînta scriptură. Altarul era de aur, şi deasupra luĭ strălucea în aur şi pietre scumpe o mică boltă susţinută de patru stîlpĭ de argint auriţĭ, deasupra căreia era împlântată o cruce de aur. Picturĭ murale, sculpturĭ ornamentale, obiecte de sidef şi fildeş, dipticurĭ, ţesĕturĭ în fir şi cu figurĭ, odăjdiĭ, legăturĭ de cărţĭ, smalţurĭ, fîntânĭ, uşĭ de bronz, toate de o armonie de culorĭ, de un lux şi de o fineţe

extraordinară, serveaŭ drept complimente şi împodobirĭ. Decoraţiunile şi obiectele interioare aŭ fost distruse de fanatismul Turcilor.

Ca arhitectură civilă, stilul bizantin ar fi atins punctul luĭ culminant în palatul imperial zidit de Constantin tot în Constantinopolĭ şi înfrumuseţat de Justinian. Acest palat se întindea, în veacul X, pe o suprafaţă imensă, alcătuind el singur un fel de oraş împărţit în maĭ multe despărţirĭ: capelele, salele de primire, de sĕrbătorĭ şi apartamentele imperiale se înşiraŭ unele după altele, orbind privirile cu mozaicurile, cu obiectele şi mobilele lor preţioase. Cele maĭ micĭ amĕnunte ale luĭ eraŭ chibzuite aşa ca să izbească vederea printr'o priveliştе de o măreţie uimitoare. Din acel palat nu maĭ există azĭ nimic. Dar din scrierile luĭ Luitprand, episcop de Cremona, şi ale luĭ Constantin Porfirogenitul, îşĭ poate face cineva o idee despre el şi chiar să-ĭ reconstitue planul.

Influenţa stiluluĭ bizantin se arată cu timpul pretutindenĭ; ea se întinse şi pe pămîntul ţĕrĭĭ noastre prin relaţiile ce am avut necontenit cu Orientul. Precum însă în alte ţĕrĭ acest stil luă transformărĭ determinate de împrejurărĭ locale, tot aşa şi în România — prin tipul planuluĭ în formă de cruce, cu abside şi altare semicirculare pe dinăuntru şi rotunde saŭ poligonale pe dinafară, precum şi prin atâtea şi alte amĕnunte — el constitui o variantă particulară şi tradiţională pămîntuluĭ ţĕrĭĭ.

Insuşirile estetice ale stiluluĭ bizantin le-a studiat şi arătat în veacul nostru, cu un lux de expunere şi o putere de argumentare extraordinare, englezul Ruskin.

Incă din frageda sa tinereţe, când n'avea decât 23 de anĭ, Ruskin începu propaganda ideilor sale de reformă în artă şi o continuă toată viaţa cu aceeaşĭ convingere şi cu aceeaşĭ jertfă a persoaneĭ şi a avereĭ sale. Pentru a se înarma cu cunoştinţele necesare, vizită galeriile Europeĭ şi petrecu îndelung timp în Italia, studiind amĕnunţit arhitectura. Întors în Anglia, încurajă pe artiştiĭ tinerĭ, cumpĕrându-le cu preţurĭ marĭ lucrările, dădu gratuit lecţiunĭ de desemn la o şcoală pe care o fundă anume, făcu serĭĭ de prelegerĭ prin sale de conferinţe. Cu chipul acesta, Ruskin exercită o influenţă însemnată asupra tinerimiĭ şi claselor culte, care încetul cu încetul îĭ alcătuiră în viaţă un cortegiŭ admirativ şi după moarte un adevĕrat cult.

Spirit ingenios, de o originalitate puternică, — deşi atingênd câteodată gradul uneĭ fantaziĭ bolnăvicioase, — el îşĭ puse tot sufletul în opera de regenerare artistică ce întreprinse, o cugetă mult timp pentru a o sprijini pe o bază filozofică şi izbuti s'o facă să intre ca parte integrantă în istoria timpuluĭ sĕŭ.

Ca orĭce novator, Ruskin a întîmpinat la început nenumĕraţĭ adversarĭ care aŭ aflat în scrierile luĭ maĭ mult lirism şi descrierĭ decât ideĭ, maĭ multă halucinaţie decât cugetare. El însă nu rĕspunse adversarilor sĕĭ decât scriind maĭ departe şi neobosit.

Ideia fundamentală arhitectonică a luĭ Ruskin — dezvoltată în cărţile sale: *Cele şapte făcliĭ* şi *Pietrele Veneţieĭ* — este că creştinismul transfigurând şi dezvoltând stilurile de arhitectură veche în douĕ tipurĭ nouĕ: tipul bizantin şi tipul

gotic, acestea aŭ atins, în ultimele lor manifestărĭ, douĕ culmĭ originale ale arteĭ, iar că renaşterea, venită maĭ în urmă, n'ar fi decât o decadenţă, în care gîndirea serioasă artistică, sentimentul sincer şi închipuirea adevĕrată, aŭ fost înlocuite cu o simţire superficială, cu o ridiculă încăpăţînare dăscălească de întoarcere la trecut, la păgânism. Arhitectura renaşterĭĭ, zice Ruskin în substanţă, cu regula celor cincĭ ordine ale eĭ, cu aceleaşĭ vecĭnice proporţiĭ şi cu neschimbatele eĭ forme de muluri, de pilastri şi de cornize, cu pedantismul eĭ înfumurat, care mărginea orĭce merit la cunoaşterea şi repetarea exactă a formulelor greceştĭ şi romane, nu poate arunca praf decât în ochiĭ oamenilor simpli.

Ca şi poezia pseudo-păgână a veaculuĭ XVI şi XVII, arhitectura renaşterĭĭ e factice, rece şi plină de sentimentul uneĭ vanităţĭ secĭ; ea e alcătuită din nenumĕrate galerĭĭ, de porticurĭ, de sale vaste şi de scărĭ pompoase, iar ornamentarea eĭ, fără nicĭ un amĕnunt care să te facă să gîndeştĭ, fără nicĭ o frumuseţe care să te mişte. Toată imaginaţia artistuluĭ din renaştere se reduce la punerea unuĭ cap de satir pe piatra uneĭ bolte saŭ de a imita perdelele de stofă cu marmura.

Dimpotrivă stilul bizantin şi gotic, cu dragostea lor de natură, cu sĕrbătorile lor decorative de foĭ şi florĭ sculptate, cu priveliştile lor necontenit variate de forme groteştĭ şi scene mişcătoare, şi cu liniile lor marĭ şi ample, vorbesc, ca poezia luĭ Dante şi a luĭ Shakespeare, oamenilor de artă şi spiritelor largĭ.

In arhitectura bizantină, din momentul în care ea ia un caracter distinct faţă de tipurile arhitectureĭ clasice, sentimentul naturiĭ — singurul criteriŭ de desvoltare a artelor, după Ruskin —se accentuează din ce în ce maĭ mult. Chiar numaĭ capitelurile pot spune istoria acesteĭ evoluţiunĭ. Foile de acantă la Grecĭ se petrificase într'un tipar pururea acelaş. Greul fusese să se găsească această formă axiomatică care să ţie locul gîndiriĭ şi studiuluĭ; în urmă artistul antic îşĭ întoarse privirea, potrivit tendinţeĭ timpuluĭ, asupra omuluĭ, lăsând natura întreagă pe un plan cu totul secundar, neîntrebuinţând-o în peisagele şi sculpturile luĭ decât ca să scoată în relief figurile omeneştĭ, fixând pretutindenĭ unitatea, ordinea, simetria, adică tot ce nu se găseşte în natură, tot ce destăinueşte prezenţa şi voinţa omuluĭ. El n'avea dragoste de o formă din natură pentru ea însăşĭ, ci numaĭ pentru a o întrebuinţa în scopurile sale. De aceea şi denatura forma firească a lucrurilor: înlătura din frunza sculptată mlădierea eĭ, o simplifica, o reducea la elementele eĭ substanţiale. Formalismul şi contemplarea de sine însuşĭ, iată dar cele douĕ caractere de căpetenie ale arhitectureĭ greceştĭ.

Dacă însă de la arta greacă ne întoarcem privirea spre arta bizantină, la capitelurile şi mulurele eĭ, vedem numaĭ decât că foaia de acantă începe a se însufleţi şi a se apropia de forma eĭ firească. Ea se uneşte pe zi ce merge cu florĭ, cu păstărĭ, cu lăstarĭ, care o fac să apară din ce în maĭ mult ca o adevĕrată frunză; artistul o schimbă după fantazia luĭ proprie, dându-ne astfel dovadă de un grad de gîndire şi sentiment personal. Pe deoparte, prin urmare, formalismul vechiŭ dispare, fiind înlocuit treptat de libera inspiraţie a artistuluĭ; pe de alta, ornamentele se apropie cât maĭ mult de natură.

Subt alt punct de privire, pe când arhitectura păgână îşĭ întemeiază tipul

eĭ pe proporţiĭ, pe ordine şi simetria geometrică a clădirilor, arhitectura bizantină înlocueşte proporţiile anodine cu ornamente semnificative, cu observarea mişcată a formelor organice, cu frumuseţea vie a plantelor şi animalelor, care alcătuesc un element statornic în decorarea eĭ. Aşa că — potrivit principiuluĭ fundamental al luĭ Ruskin care constă, cum am vĕzut, în observarea naturiĭ, — stilul bizantin şi cel gotic aŭ găsit singure calea adevĕrată a frumosuluĭ. Arhitectura renaşteriĭ, care repetă de 20 de orĭ aceeaşĭ mască de leŭ, saŭ cea greacă, care repetă aceleaşĭ rozase şi aceleaşĭ triglife, este ca o poemă care ar repeta pe toate paginile acelaş vers. Dacă n'ar fi decĭ, decât numaĭ varietatea cunoscută a stiluluĭ bizantin, şi încă i-ar da o superioritate.

Prin observarea naturiĭ Ruskin, înţelege caracteristica artistuluĭ bizantin, sufletul orientaluluĭ gata de a simţi frumuseţea uneĭ florĭ tot aşa de bine ca şi maiestatea bolţiĭ înstelate, şi a traduce în lucrările sale tot farmecul tainic ce l-a simţit în faţa naturiĭ. Aşa, în dispoziţia construcţiilor bizantine, în particularităţile lor arhitectonice, în bolţile şi suprafeţele lor vaste, pe care se întinde umbra în gradaţiĭ, şi lumina în mase largĭ, ca în natură, Ruskin găseşte pretutindenĭ acest sentiment al naturiĭ. La mulţĭ stilul bizantin pare barbar, naiv, sĕlbatic. »In această barbarie însă, scrie el, este o putere cu mult maĭ bărbătească şi maĭ austeră, putere care nu ştie să analizeze nicĭ să explice, dar care e comprehensivă şi misterioasă, care nu se posedă nicĭ nu se cîrmueşte, care are în ea maĭ multă credinţă decât judecată, care simte maĭ mult decât exprimă şi care, asemenea vîntuluĭ şi şivoiuluĭ din munţĭ, bate şi se rĕspîndeşte numaĭ după pornirea sa proprie. Scrierea bizantină, cu imaginĭ, e împrumutată de la umbrele furtunelor de pe mare şi de la crestele munţilor; ea e în înrudire de aproape şi prietenă cu ziua şi noaptea care domnesc pe pămînt«.

Prin urmare, de la natură trebue să se inspire şi artistul modern, zice Ruskin, dacă voim să renaştem o arhitectură vie. Şi în loc de capelete, de rozase, de ouĕ şi săgeţĭ, de căştĭ, de lire, de corăbiĭ, pe care le sculptăm pe zidurile noastre; în loc de stucurĭ, de ghipsurĭ văpsite, date drept marmură, şi de atâtea nenorocite lucrurĭ false cu care ne dezonorăm casele, să sculptăm pe clădirile noastre toate fructele şi florile de câmp, să transplantăm pe ele frunzişul pădurilor cu freamătul tainic ce ne farmecă când le întîlnim în natură, fiinţele vĕzduhuluĭ, ale pămîntuluĭ şi apelor cu toate puterile ascunse ce ne ating sufletul. Numaĭ astfel, în mijlocul oraşelor noastre, a acestor deşerturĭ de piatră şi cărămidă, va putea arhitectura să prelungească frumuseţea naturiĭ rĕspîndită în umbrele văilor ca şi în liniştita lumină a şesurilor, ca şi în valurile mărilor.

In alte cuvinte, Ruskin recomandă artistuluĭ modern spiritul care a călĕuzit pe artistul bizantin, adică să gîndească singur, să-şĭ trudească conştiinţa pentru a inventa ceva personal, dar în acelaş timp să fie o minte ordonată, să cântărească matur datele problemeĭ sale, fără să fie înrîurit de mijloacele inventate de alţiĭ pentru date deosebite. Maĭ în urmă, când liniile construcţieĭ sunt hotărîte, el să procedă cu acelaş spirit liber şi în acelaş timp stăpînit la decorarea eĭ, adică să-şĭ deie drumul închipuiriĭ, dar să nu piardă din vedere nicĭ un

moment de a accentua şi exprima prin decorarea sa caracterul monumentului. Intre ornamentele sale, apoi, el trebue să stabilească o erarhie, cum o face natura pretutindeni, de a subordona sculpturile fine şi amănuntele care vor fi văzute de aproape liniilor generale ale mulurelor, şi pe acestea din urmă ordonanţei maselor şi umbrelor care izbesc ochiul de la distanţă. Numai aşa el va putea întrupa armonia ideală, poezia misterioasă a unui monument neperitor.

A. Costin.

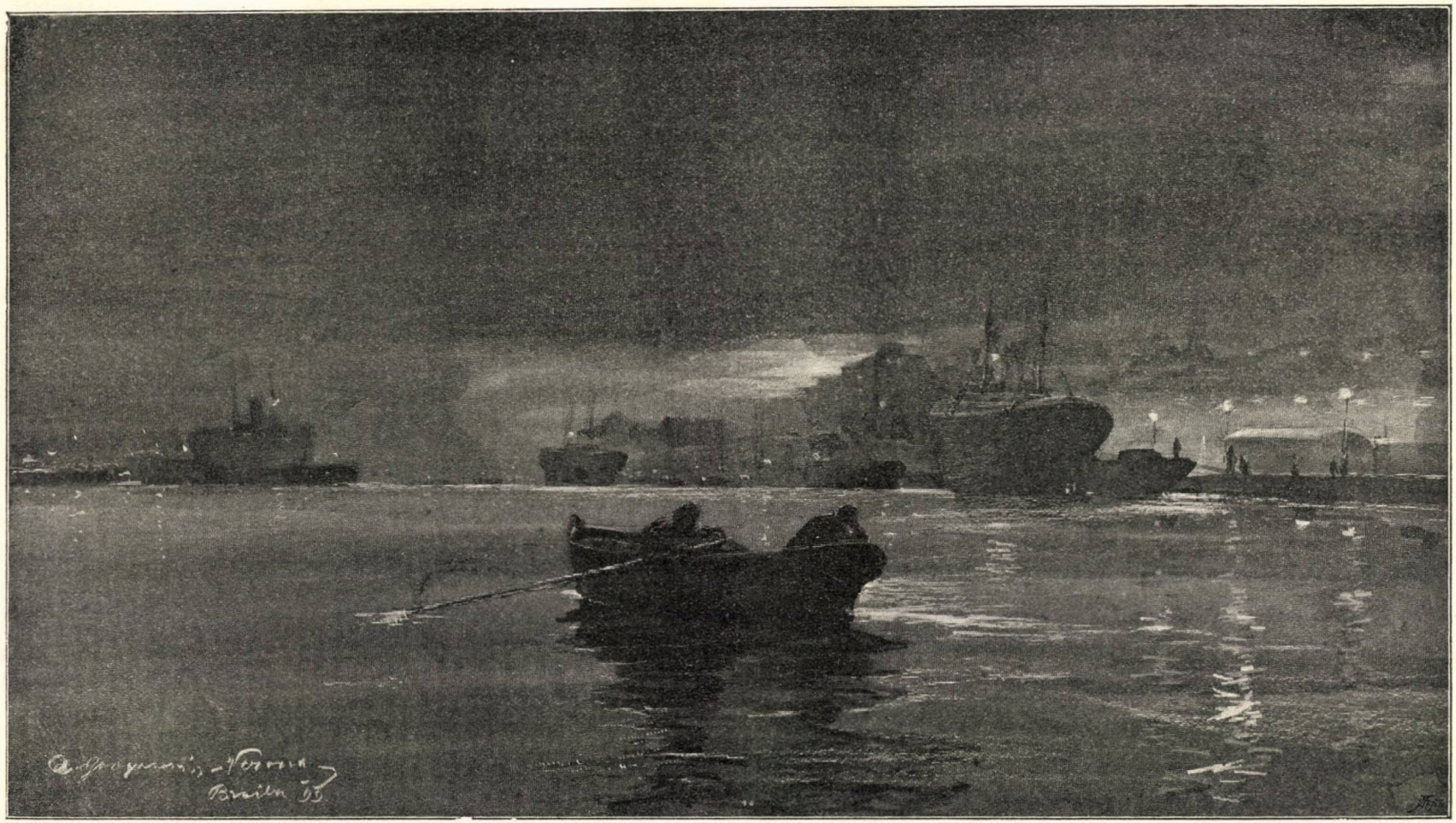

Portul Brăila, seara.

ZIARISMUL ROMÂNESC

— INTRE ANII 1850—1860 —

Cu cât încordarea politică în ţările româneşti devine mai acută, cu atât publicistica se înmulţeşte; bine înţeles, în acele timpuri de juvenil entuziasm, fiecare se credea chemat să-şi spună cuvîntul în afacerile publice şi toţi aveaŭ o mare încredere; dacă împrejurările şi ambiţiunea nesatisfăcută aŭ dat naştere unor obstinaţiĭ reacţionare politice, mai ales printre câţĭva Grecĭ fanarioţĭ din Moldova care priveaŭ cestiunile acestuĭ timp cu neliniște, cele două principate surorĭ însă se apropiaŭ mai mult de înfrăţirea dorită; de aceea gazetele timpuluĭ sunt pline de articole duioase către acest scop, însufleţite de un avînt larg, naive dar calde. Unirea principatelor fiind limanul natural către care priveaŭ mai toţĭ, şi în primul rînd renaşterea politică a românismuluĭ, literatura şi arta naţională zăceaŭ încă în întunerec: gazetele politice fiinţează aproape singure.

In ţara românească anul 1851 se prezintă mai sărac în gazete; »*Buletinul*«, gazeta oficială a Principatuluĭ, îşĭ continuă apariţia sa neîntreruptă; de asemenea şi »*Ecoul eclesiastic*«, redactat de arhimandritul Dionisie în Bucureştĭ, precum şi »*Foaia satuluĭ*«, în anul al IX-lea al existenţeĭ sale, apare de treĭ orĭ pe lună. *Cu înaltă slobozenie*, »*Vestitorul Românesc*«, gazetă semi-oficială, continuă al XIV-lea an al existenţeĭ sale, tipărindu-se de serdarul Zaharia Karcaleki la tipografia Statuluĭ, şi, în sfîrşit, vechea gazetă germană »*Bukurester deutsche Zeitung*« Iahrg VII, care încetează tocmaĭ în 1864. Insă Moldova e mai favorizată: pe lîngă »*Buletin*«, *Foaia publicaţiilor oficiale*, care ese din 1833, »*Gazeta de Moldavia*«, apărută anul trecut, continuarea *Albineĭ Româneşti*, continuă cu anul al XXIII-lea; apare »*Foia soţietăţiĭ de medicĭ şi naturalişti din Principatul Moldoveĭ*«, An. I, form. 8⁰, de câte 4 orĭ pe lună, subt redacţiunea d-ruluĭ Vârnav în Iaşĭ la Institutul Albineĭ, pentru ca în acelaş an, după câteva numere, să înceteze. Anul acesta continuă încă »*Zimbrul*«, gazetă eşană, form. fol., apărută în 3 Iulie 1850, fiind ca director-girant A. Fotino,

tipărită la tipografia Buciumului Român. In Transilvania continuă vechile gazete: »*Gazeta de Transilvania*«, cu anul al XIV-lea; »*Fóia pentru minte, inimă şi literatură*«, anul al XIV-lea, care moare abia în 1864, — gazete care apar subt redacţia luĭ Iacob Mureşianu în tipografia luĭ I. Gött. Anul acesta (1851) maĭ apar şi în alte părţĭ gazete româneştĭ, redactate de tinerii românĭ aflaţĭ la studiĭ în străinătate; notăm: »*Albumul pelerinilor românĭ*«, form. 4⁰, subt redacţiunea luĭ Bolintineanu, Paris, De Loye & C-nie imprimeurs; »*Junimea română*«, form. 4⁰ (3 numere), Paris, De Loye & C-nie imprimeurs, rue du Seine 36, precum şi »*Republica română*« de câţĭva emigraţĭ la Paris.

In anul 1852 o singură gazetă nouă apare în Bucureştĭ: »*Gazeta Germană şi Română*«, de Şveder, pe lîngă cele din anul trecut; această gazetă însă n'a avut viaţă îndelungată; în Moldova apare câtva timp »*Fóia de medicĭ şi naturalişti*«, subt redacţia luĭ C. Vernescu, Iaşĭ, dar încetează curînd; de asemenea T. Codrescu scoate în Iaşi »*Foiletonul Zimbruluĭ*«, gazetă săptămânală, form. 4⁰, care a încetat în 1856; tot în acest an printr'un înalt ordin se suspendă, în Februarie, apariţia gazeteĭ »*Zimbrul*«. Peste munţĭ »*Gazeta Transilvanieĭ*«, intrând în anul al XV-lea, cu No. 37 din 10 Maiŭ 1852, începe a se tipări cu litere latine; iar în Sibiŭ F. Aron scoate un noŭ jurnal »*Telegraful român*«, care apare până astăzĭ.

Ceĭ doĭ anĭ următorĭ 1853—1854, săracĭ în evenimente, sunt săracĭ şi în publicaţiĭ; apare »*Anunţătorul român*«, An. I, gazetă săptămânală, form. 4⁰, subt redacţia şi în tipografia luĭ Ferd. Om; apoĭ »*Săteanul*«, foae periodică pentru locuitorĭ; adaos lunar la *Buletinul oficial* al Moldoveĭ, gazetă mensuală, form. 8⁰, *Institutul Albineĭ* (de la 1 Ianuarie până la 1 Iulie); apoĭ »*Sĕptămâna*«, foae sătească, an. I, gazetă hebdomadară, form. 4⁰, avênd ca redactor pe D. Const. Negruzzi, Iaşĭ, tipografia Româno-Franceză, şi a încetat în a. 1854; în acest an M. Kogălniceanu scoate în Iaşi »*Album istoric şi literar*«, şi la Craiova apare »*Jurnal de Craiova*«; încolo nimic; rĕzboiul Crimeeĭ fiind în toiul luĭ, lumea era absorbită de aceste evenimente; pacea din Paris, care avea stipulaţiĭ atât de hotărîtoare în privinţa noastră, a provocat maĭ tărziŭ numaĭ o mare mişcare în publicistica românĭ.

Anul 1855 se înfăţişează cu câteva gazete noue şi anume: în Bucureştĭ apare »*Isis* saŭ *Natura*«, *jurnal* pentru rĕspîndirea ştiinţelor naturale şi exacte în toate clasele, an. I (Decemvre), gazetă care apare odată pe săptămână, form. 4⁰, sub redacţia d-ruluĭ Iulius Baraş, în tip. Colegiuluĭ Sf. Sava; această gazetă, care a continuat până în 1859, timp de şease anĭ, a fost un bogat focar de cunoştinţe folositoare şi diferite; pentru câtva timp apare ziarul »*Patria*«, foae politică, literară şi industrială, an. I, hebdomadară, subt redacţiunea luĭ N. Nenovicĭ, tipografia S-teĭ Mitropoliĭ; tot în 1855 *V. Alecsandri* scoate în Iaşi »*România literară*«, foae periodică, publicându-se odată pe săptămână, form. 4⁰, care a continuat până la 1857, Iaşĭ, Tipografia Francezo-Română. Mih. Kogălniceanu scoate în tipografia luĭ Adolf Bermann din Iaşĭ, gazeta bi-hebdomadară »*Steaua Dunării*«, jurnal politic, literar şi comercial, an. I (1 Octomvrie), form. fol., şi paralel N. Ionescu publică în Bruxelles o gazetă în limba românească subt acelaş titlu; »*Zimbrul*« cu anul al III-lea apare zilnic, afară de Duminică, în româneşte şi în franţuzeşte; el continuă după ce în anii 1853 şi 1854 n'a putut să maĭ apară.

Cu anul 1856 gazetele se înmulţesc foarte mult, maĭ ales cele politice; în Bucureştĭ apare »*Conservatorul*«, subt redacţiunea luĭ Nicolae Locusteanul, form. 8⁰, al căruĭ prim numĕr a apărut în 1 Noemvre; a încetat în 1857; tot în acest an apare »*Israilitul român*«, subt redacţiunea luĭ Aron Aşer şi Veimberg. Buc., care a încetat în următorul an; în Bucureştĭ ese »*Timpul*«, jurnal politic, comercial, an. I, No. 1, 21 Iulie, gazetă bi-hebdomadară, form. fol., redactată de G. Bosuiceanu, în tipografia luĭ F. Om; de la No. 9 jurnalul îşĭ schimbă titlul în »*Secolul*«, ziar politic, literar şi comercial, iar de la No. 31 »*Secolul*«, ziar politic, judiciar şi comercial. Maĭ apare în Bucureştĭ o gazetă franceză »*Le Courrier de Bucarest*«, publicată de Alf. Poissonier, gazetă săptămânală, Bucureştĭ, Sf. Sava. In Iaşĭ se iveşte »*Nepărtinitorul*«, jurnal politic, literar şi comercial, an. I, No. 1, 21 Iulie şi apare de câte două orĭ pe săptămână, form. fol.; redactor responsabil era C. Ganea, Iaşĭ, Tip. Gane; acest jurnal a încetat după No. 21; tot în Iaşi apare »*L'étoile du Danube*«, I année, gazetă săptămânală ($^{14}/_{26}$ Juillet), form. fol., Imprimeria luĭ C. Cuparencu, ziar redactat de Th. Codrescu

şi D. Gusti; după No. 9 a încetat pentru ca în 4 Decemvrie 1856 să reapară în Bruxelles, Imprimeria luĭ E. Guyzot et Stapleaux, subt acelaş titlu. Peste munţĭ nicĭ o noutate.

Această presă rudimentară, abia născêndă, n'avea însă o putere mare în stat, cum ar fi cel puţin cea de astăzĭ; eraŭ maĭ marĭ coterii atuncĭ; cenzura nu se maĭ aplica decât în cazurĭ rare de abaterĭ grave; abia dacă din când vedem câte un decret de suspendare al vre-uneĭ gazete, cum ar fi cel pe care, din curiozitate, îl reproducem, spre a se vedea care era părerea autorităţilor asupra ziarismuluĭ; acest ofis dat de prinţul caimacam al Munteniei şi adresat sfatuluĭ administrativ extraordinar e publicat în »*Anunţătorul român*« de Joĭ 2, Martie 1857:

»Voinţa noastră a fost şi este a nu face din cenzură un instrument de împiedecare a uneĭ »sănătoase şi regulate dezvoltărĭ a publicităţiĭ. In adăstarea maĭ virtos a momentelor de faţă, am »socotit de cuviinţă a slăbi regulele cenzureĭ în folosul jurnalismuluĭ, mărginind intervenirea eĭ »numaĭ cât priveşte la paza uneĭ cuviinţe şi a respectuluĭ către Inalta Putere Suzerană şi a celor»lalte Puteri. Regulele în fiinţă pentru tipar fac responsabilĭ pentru paza acestuĭ principiŭ nu numaĭ »pe cenzor, dar maĭ virtos pe redacţia unuĭ jurnal. Jurnalul *Timpul* în foaia sa din 11 Martie, No. 24, »prin reproducerea unuĭ articol din jurnalul *l'Estafette*, a eşit cu cea maĭ învinovăţitoare necuviinţă »din respectul datorit Înalteĭ Porţĭ. Considerând dar meritata vină a redacţieĭ de a insera un ase»menea articol; considerând pe de altă parte că nu poate fi ertat uneĭ redacţiĭ, care nu ştie să se »pătrundă de datoriile sale, a desconsidera prin licenţa eĭ atât înaintea Înaltelor puterĭ cât şi înaintea »publiculuĭ nostru o cuviincioasă şi folositoare libertate a tiparuluĭ, noĭ poruncim ca să se ridice voia »jurnaluluĭ Timpul d'a se maĭ tipări«.

In general însă gazetele eraŭ favorizate şi, după cum vom vedea, eraŭ chiar subvenţionate de Stat.

Anul 1857 se prezintă foarte nuanţat în gazete de tot felul; pe lîngă »*Secolul*«, continuatorul Timpuluĭ, apare în Bucureştĭ ca supliment »*Albumul literar*«, gazetă lunară, form. 8⁰, subt redacţia luĭ Gr. Busuiceanu, tipărită în Imprimeria luĭ F. Om; a încetat însă curînd. »*Anunţătorul român*« trece în acest an subt redacţia luĭ C. Bădulescu; în numĕrul sĕŭ de Duminică, 29 Septemvrie 1857, publică programul solemnităţiĭ de deschidere a Divanuluĭ ad-hoc; în ziua de 6 Februarie apare »*Concordia*«, jurnal politic şi literar, gazetă bi-sĕptămânală, form. fol., capul redacţieĭ fiind C. A. Creţulescu şi editor E. Grant, Imprimeria luĭ Iosif Romanov şi Comp.; acest jurnal a încetat de timpuriŭ. Alte jurnale înregistrăm: »*Consciinţa naţională*« (1857—1860); »*Monitorul Adunării Ad-hoc*«, apărut la 17 Octomvrie, »ese după fiecare şedinţă«. Cesar Boliac, Bucureştĭ, Impr. Nifon Mitropolitul; »*Naţionalul*«, jurnal politic-comercial, an. I (Joĭ 5 Dec.), form. fol., gazetă bi-hebdomadară; redactor-responsabil fiind V. Boerescu. Bucureştĭ, Tip. luĭ Iosif Romanov & Comp.; acest jurnal a continuat până la 1860; »*Predicatorul*«, jurnal eclesiastic, an. I, apare de patru orĭ pe sĕptămână, redactor Elie Benescu, Bucurescĭ, Tipografia Sf. Mitropolie; »*România*«, jurnal politic, comercial şi literar, apare la 2 Aprilie, format folio, de câte douĕ orĭ pe sĕptămână, fiind girant-responsabil C. Bossianu şi editor Crist. Ioaniu & Comp., Imprimeria naţională a luĭ I. Romanov & Comp.; tot în acest an (1857) apare, în ziua de $^{9}/_{21}$ August primul numĕr din »*Românul*«, ziar politic, comercial şi literar, format folio, sub redacţiunea luĭ C. A. Rosetti, Imprimeria luĭ Ferd. Om, — care gazetă apare încă şi azĭ după o existenţă de peste 32 anĭ; I. Ionescu scoate în Bucureştĭ »*Ţĕrranul*«, jurnal de agricultură, precum şi următoarele treĭ gazete franţuzeştĭ: »*Le Foyer*«, revue de theâtres du Bucarest, a. I, gazetă hebdomadară, Bucureştĭ, Imprimeria F. Om; »*Le levant*«, organe des intérêts politiques et industrieles de l'Orient, ed. française, an. I, şi »*Procès-Verbaux des séances de l'assemblée Ad-hoc de la Roumanie, et autres actes relatifs aux travaux de cette asemblée*« (No. 1—14), format 4⁰; directeur du Moniteur César Bolliac, Bucureştĭ, Imprimeria naţională, de I. Romanov et Comp. In Moldova apar iarăşĭ multe gazete şi anume: »*Buletin oficial extraordinar*« al Principatuluĭ Moldoveĭ, al căruĭ prim numĕr a eşit în ziua de 31 Maiŭ, form. fol., jurnal zilnic, redactor fiind G. Asaki; apoĭ »*Buletinul şedinţelor Adunării ad-hoc a Moldoveĭ*« (1 Octomvrie—24 Decemvrie 1856), gazetă care apărea odată pe sĕptămână, form. fol., Iaşĭ, tipografia Buciumuluĭ Român; »*Jurnal de agricultură*«, foae periodică, an. I (1 August), odata pe lună, form. 4⁰, D. I. Ionescu girantul foeĭ

şi Măcărescu, Iaşi, tip. Buciumuluĭ Român; »*Noua Albină românească*«, adaos la Gazeta de Moldavia; »*Bulletin des séances du Divan Ad-hoc de Moldavie*«, $^{7}/_{19}$ Octomvrie, form. fol., Impr. du Cor Roum.; apoĭ din străinĕtate vin tinere glasurĭ şi anume: »*Opiniunea*«, organul Românilor din străinĕtate, odată pe sĕptămână, fol., director şi redactor V. A. Urechiă, Paris. De Soye & Bouchet. Impr., piaţa Panteonuluĭ, şi »*L'étoile du Danube*«, I-ère année, deux fois par semaine, Bruxelles.

Aceste gazete aŭ fost martorĭ şi aŭ înregistrat toate evenimentele acestor timpurĭ, subt care ţara noastră în ferbere se agita; ele sunt icoana vie a formărieĭ Statuluĭ nostru modern; prin ele se ridicaŭ acele glasurĭ inspirate care proclamaŭ principiul sfînt al unirieĭ Principatelor române; memorabila zi de $^{7}/_{19}$ Octomvrie e astfel expusă în »Buletin« No. 3, Iaşĭ, 14 Octomvrie 1857; »Se propune o moţiune semnată de Vornicul Mihail Cogălniceanu şi încă alţĭ 15 membri, cu urmă»toarele puncte: *a*/ Respectul drepturilor Principatelor şi în particular acela al autonomieĭ în limi»tele vechilor capitulaţiunĭ hotărîte cu Sublima Poartă în 1393, 1460, 1511 şi 1634; *b*/ Unirea »Principatelor într'un singur Stat subt numele România; *c*/ Un prinţ străin ereditar, ales dintr'o »dinastie domnitoare a Europeĭ şi aĭ căruĭ moştenitorĭ vor fi crescuţĭ în religiunea ţĕrieĭ; *d*/ Puterea »legislativă va fi încredinţată uneĭ adunărĭ elective în care vor fi reprezentate toate interesele naţiuniĭ... »Fiecare deputat exprimă votul sĕŭ cu voce tare, apoĭ iscăleşte moţiunea; secretarieĭ, vice-preşedinţiĭ. »şi preşedintele votează ceĭ din urmă, conform art. 23 din Regulamentul Adunărieĭ; Mitropolitul Mol»doveĭ Sofronius, iscălind *pentru* zice: »unde e turma acolo şi păstorul«. Maĭ mulţĭ deputaţĭ îşĭ arată »deplina lor satisfacţie; G. Sturdza zice că: »mulţumeşte luĭ D-zeŭ d'a fi apucat cele maĭ frumoase »zile ale naţiuniĭ române«; protopopul Dimitrie Matcache declară că alegĕtoriĭ sĕĭ (toată preoţimea »din Roman) l-aŭ rugat cu lacrĕmĭ în ochĭ să voteze pentru unirea Principatelor, prinţ străin, etc. »Rezultatul votuluĭ a fost: 81 pentru şi 2 contra; atuncĭ a pronunţat Cogălniceanu cuvintele: »astăzĭ nu numaĭ scrim dar chiar facem istoria ţĕreĭ noastre«.

Cu cât înaintăm cu atât numĕrul gazetelor sporeşte, dar moravurile lor rĕmân aceleaşĭ; dacă astăzĭ presa la noĭ e o jucărie în mâna unor îndrăzneţĭ, pe timpul acela bărbaţiĭ ceĭ maĭ marĭ aĭ Statuluĭ nostru profesaŭ ideĭ foarte înapoiate în această materie; aşa eraŭ timpurile.

Anul 1858 se prezintă încă bogat în publicaţiĭ periodice şi anume: în Bucureştĭ ese »*Dâmbovitza*«, foae politică şi literară, anul I, de două orĭ pe sĕptămână, 11 Octomvrie, fol. mic, redactată de Dim. Bolintineanu, în tipografia naţională a luĭ Iosif Romanov & Comp., »*Museul Naţional*«, jurnal ilustrat, sĕptămânal, de ştiinţe, agricultură, industrie, literatură şi şcoale, an. I, 4⁰, Octomvrie, subt redacţia luĭ A. Marin, Tip. Sf. Sava şi Tip. Heliade & Comp.; *Alma Parens rerum* »*Natura*«, jurnal pentru rĕspîndirea ştiinţelor naturale în România, care a continuat până în 1860; »*Zimbrul şi Vulturul*«, an. IV, form. fol., care apare în toate zilele, afară de Duminicĭ şi sĕrbătorĭ, al căruĭ prim numĕr a apărut la 1 Noemvrie, subt redacţia luĭ Th. Codrescu şi D. Gusti, girant responsabil fiind D. Cuparencu; maĭ apar în Iaşĭ »*Constituţionariul*«, care a apărut la 10 Noemvrie 1858, de cât treĭ orĭ pe sĕptămână, form. fol., fiind proprietarĭ responsabilĭ G. Balş, N. Aslan, Iaşĭ, tipografia Buciumuluĭ român a luĭ T. Codrescu şi D. Gusti; în primul numĕr publică »Hatişeriful atingĕtor de organizarea definitivă a Principatelor unite«; apoĭ apare, pe lîngă *Buletin Oficial*, următoarea gazetă: *Principatele unite Moldova şi Valahia* »*Monitorul oficial al Moldoveĭ*«, No. 1, 28 Oct., form. 4⁰, în editura luĭ T. Codrescu şi D. Gusti, Iaşĭ, tip. Buciumuluĭ român; apoĭ »*Patria*«, foae politică şi literară, an. I (Joĭ, 27 Noemvrie 1858), gazetă bi-sĕptămânală subt direcţia luĭ G. Asaki, girant responsabil fiind K. Dediu, Iaşĭ, tipo-litogr. Albina Românească; în primul numĕr publică şi »*Patria*« Hatişeriful; apoĭ, cu ocazia alegerieĭ Domnitoruluĭ, în numĕrul din 29 Decemvrie 1858, publică o listă de 38 de persoane, candidaţĭ, din care remarcăm: Prinţul Mihail Sturdza, Alexandru Catargiu, Lascar Catargiu, Mihail Cogălniceanu, Postelnicu V. Alexandri, etc., care, cu toate că ceruseră un prinţ străin, totuşĭ ar fi primit tronul pentru care candidaŭ. Printre jurnalele străine semnalăm: »*L'étoile du Danube*«, la Bruxelles, II-ème année; »*Le Levant*«, organe des intérets politiques et industriels de l'Orient, edit. Française, an. II, form. fol., Paris; în Bucureştĭ »*Suplimentul francez al Românuluĭ*«, ziar hebdomadar, form. 4⁰, subt direcţia luĭ C. A. Rosetti, Bucureştĭ, tip. C. A. Rosetti; precum şi în Iaşĭ »*Principautés Unies de Moldavie et de Valachie, Moniteur officiel de*

Moldavie«, 1 Noemvrie, form. 4⁰, Editeur Th. Codrescu. Impr. du Cor. Roumain, Iaşĭ, care a încetat peste treĭ anĭ (1860).

Anul 1859 e şi maĭ bogat încă în publicaţiĭ periodice; la 15 Martie apare »*Agronomia*«, jurnal de agricultură şi economie rurală, gazetă bi-mensuală, form. 8⁰, subt direcţiunea luĭ Pană, Buescu, Bucureştĭ, tip. Naţională. Eforia, compusă din Ar. Ghica, Poenaru, Costaforu şi Boerescul o subvenţionează cu câte 200 leĭ pe lună, cu obligaţia să dea câte două exemplare de fiecare şcoală; în Septemvrie 1860 s'a suspendat subvenţia aceasta; P. S. Aurelian se asociază în 1860 la redacţia foaeĭ şi în 1861 subvenţia i se acordă din noŭ. O subvenţie analoagă avea şi ziarul *Isis* saŭ *Natura* al doctoruluĭ Baraş, însă cu suspendarea eĭ ziarul a încetat pentru totdeauna; de unde vedem că gazetele care nu reprezentaŭ interesele politice ale partidelor nu puteaŭ trăi numaĭ cu cititoriĭ românĭ. După unirea principatelor şi alegerea luĭ Alexandru Cuza, urmând o mulţime de reforme, apar gazete care să le susţină saŭ să le combată; apare »*Buletinul legilor*« Principatelor unite române, o broşură cu anĭi 1860 şi 1861, form. 8⁰, ediţie oficială, care jurnal a apărut până în 1865; tot în Bucureştĭ apare la 1 Iulie următorul jurnal săptămânal: *Principatele unite* »*Buletin Municipal*«, care a continuat până în 1864; la 27 Martie apare No. 1 din »*Buletinul resbeluluĭ din Italia*«, care eşia de câte cincĭ saŭ şease orĭ pe săptămână, redactor Marku Antoniŭ Kanini, tipogr. Kopainig; »*Conservatorul progresist*«, organ politic, comercial şi literar, an. I, de două orĭ pe săptămână, primul număr apărênd la 29 Decemvrie, form. fol., subt redacţia luĭ C. N. Brăiloiu, la imprimeria luĭ Adolf Ulrich; »*Curierul Principatelor unite*«, anul I, de două orĭ pe săptămână, girant fiind I. Costinescu, tipografia Naţională a D-lor D. Romanov & Comp.; a încetat curînd; Mihail Cogălniceanu scoate în Iaşĭ iar câteva numere din »*Dacia literară*«; maĭ apare *Principatele unite* »*Ziua*«, foaie politică, literară şi ştiinţifică, an. I, gazetă zilnică, form. fol. mic, redactorĭ fiind G. Sion şi G. Baronzi, Bucureştĭ, Imprim. Kopainig; Zane scoate câtva timp »*Ilustraţiunea română*« la Col. Sf. Sava; tot în acest an se hotăraşte scoaterea jurnaluluĭ »*Instrucţiunea publică*«, gazetă lunară, form. 4⁰, subt redacţia luĭ A. T. Laurianu; această gazetă a apărut întâĭ în tipogr. Colegiuluĭ Naţional în ziua de 1 Noemvrie. »In această foae se vor publica toate actele relative la instrucţiunea »publică, prescriptele verbale ale consiliuluĭ şcolastic, examene, concursurĭ, etc. De asemenea se »vor publica extracte din cele maĭ bune cursurĭ superioare, articole asupra şcoalelor, a instrucţiuniĭ, »a metoadeĭ, a pedagogieĭ, etc.«. Insă jurnalul n'a trăit mult timp. Tot în Bucureştĭ apar gazete umoristice cum ar fi: »*Păcală*«, al luĭ Pantazi Ghica; »*Spiriduş*«, al luĭ N. T. Orăşanu şi *Cu înaltă voe* »*Nichipercea*«, care a apărut la 23 Iulie, gazetă hebdomadară, form. fol., fiind redactor responsabil S. M. Isvoranu şi administrator N. T. Orăşanu, tipografia Adolf Ulrich. De la No. 9 din 8 Dec. până la No. 11 din 14 Dec., apare form. 4⁰, de patru foĭ, fiind girant responsabil C. D. Aricescu şi redactor N. T. Orăşanu; tot gazetă umoristică e şi »*Ţînţarul*«, subt administraţiunea luĭ Panteliŭ Poppassu. Alte gazete semnalăm tot în Bucureştĭ: *Principatele unite* »*Observatorul Militar*«, ziar politic şi ştiinţific, an. I, odată pe săptămână, form. fol, subt redacţiunea luĭ Gr. Lipoianu, Bucureştĭ, tipografia C. A. Rosetti; apoĭ »*Patria*«, foae politică şi literară; »*Popolul*«, ziar politic, comercial şi literar, an I; »*Predicatorul*«, »*Secolul*«, jurnal politic-comercial, şi »*Reforma*«, ziar politic, judiciar şi literar, gazetă bi-săptămânală, avênd ca redactor responsabil pe I. A. Comăneanu şi I. G. Valentineanu, la tipografia Naţională a luĭ Ioan Romanov & Comp. »*Israelitul român*« continuă subt titlul de »*Timpul*«, subt redacţia luĭ N. Poper şi Cahoiu. Toate aceste ziare aŭ avut o scurtă durată; în 1860 maĭ toate se sting. Cum vedem în Bucureştĭ gazetele abundă, căcĭ aci fiind capitala ţĕriĭ, şi centrul de greutate al eĭ se mutase tot aci. Moldova se prezintă însă ceva maĭ puţin asortată; găsim următoarele gazete de scurtă durată, apărute în 1859: »*Foaia de storiă română*«, subt redapciuné luĭ Bogdan Petriceicu Hajdĕu; ese de patru orĭ pe lună, form. 4⁰, Iaşĭ, tipografia luĭ H. Goldner; tot subt redapciuné D-luĭ Hajdĕu, apare în Iaşĭ »*România*«, revistă hebdomadară, la tipografia luĭ Adolf Bermann, dar a încetat cu al treilea număr; *Steaua Dunăriĭ*, *Zimbrul* şi *Vulturul* apar împreună, şi, în sfîrşit, apare »*Tribuna Română*«, fiind girant responsabil I. Holban, Iaşĭ, tipografia Buciumuluĭ Român şi tipografia luĭ A. Bermann; primul număr a apărut la 10 Maiŭ 1859 şi ziarul a continuat să iasă până în 1867. Tot în Moldova apare în Focşanĭ următorul ziar oficial: *Comisiu-*

nea centrală a Principatelor-unite. »*Protocoalele comisiuneĭ centrale a Principatelor-unite*«, sesiunea I, Protoc. No 1, a apărut la 10 Maiŭ; aceste protocoale aŭ încetat în 1862. Dintre gazetele în limbĭ străine, se ivesc următoarele: »*Correspondence de l'Étoile du Danube*«. Ce journal parait deux fois par semaine, form. 4⁰. Le gérant responsable C. Cuparenco, Iassy, Impr. Abeille roumaine; apoĭ »*La Reforme*«, revue hebdomadaire de la Roumanie et de l'étranger, I-ère année (încetat în 1863), şi, în sfîrşit, »*Bukurester Intelligenzblatt*«, I Iahrg, săptămânal, form. fol., G. W. Schweitzer Bukarest, tipografia Adolf Ulrich.

Pentru anul următor, 1860, transcriem următoarele gazete, existente astăzĭ încă prin bibliotecile din Bucureştĭ, orĭ menţionate în treacĕt în diferitele scrierĭ[1]): »*Agronomia*«, care apare din 1859; »*Amicul Litteratureĭ Române*«, foae literară, comercială şi agronomică, an. I, odată pe săptămână, form. 4⁰, Nifon Bălăşescu, Bucureştĭ; »*Amicul şcoaleĭ*«, scriptură pedagogică pentru învĕţătorĭ, educatorĭ şi toţĭ bărbaţiĭ de şcoală, an. I, Sibiŭ; »*Analele statistice şi economice*«, an. I, form. 4⁰, subt redacţia luĭ D. P. Marţianu, Bucureştĭ; »*Anunţătorul român*«, an. VI; »*Ateneu'lŭ românu*«, revistă săptămânală, literară şi ştiinţifică, an. I, odată pe săptămână, 4⁰, I. Gane, Iaşĭ, tipografia A. Bermann. Această gazetă a apărut în 15 Septemvrie 1860 şi era »redésă de maĭ mulţĭ profesorĭ aĭ şcoalelor publice«; din articolul de fond extragem câteva linĭĭ pentru a se vedea scopul acesteĭ publicaţiĭ: »... Daru toate aŭ trecutu; istorici, poeti, toti aŭ smultu cord'a falsia d'in care »inocentia şi neexperientia lor trăse altă-dată sunete streine şi cantulu lebedei romane, rătăcitu prin »lupt'a întunericuluĭ şi a lumineĭ din nationalulu ritmu în care intrase cu Vacaresco, s'a repercutatu »din noŭ de muntiĭ şi văile înflorite ale vecheĭ Dacii! Fóia noastr'ă literara, artistică şi stiintifică va »coprinde următoarele părtĭ: Curieriu sciintificu, curieriu artisticu, curieriu literariŭ, tratate de »sciintie, cursurĭ de arte (musica, pictura, sculptura), etc., cursurĭ de literatura romana, etc.«. Alte gazete înregistrăm pentru 1860: »*Aripele furtunoase*« (religios), de C. G. Florescu, Bucureştĭ; »*Buletinul legilor Principatelor-unite române*«, apare din 1859 şi continuă până în 1865, *Principatele-unite* »*Buletinul Municipal*«, Bucureştĭ, a apărut anul trecut; »*Consciinţa naţională*«, an. IV; »*Conservatorul progresist*«, an. I şi II; »*Curierul românu*«, an. XXXII(?), *Principatele-unite* »*Foaia de publicaţiĭ oficiale*«, an. II; »*Foaia societăţiĭ Ateneuluĭ român*«, Iaşĭ; »*Foiţa de istorie şi literatură*, an. I, odată pe lună, 8⁰ (1 Martie), subt redacţia luĭ B. P. Hasdĕu, Iaşĭ, Impr. Statuluĭ şi a Buciumuluĭ român; »*Gazeta de Moldavia*«, an. XXXII; »*Gazeta tribunalelor*«, jurnal judecătoresc, an. I, odată pe săptămână, form. fol, redactor Aristide Pascal, Bucureştĭ, tipografia jurnaluluĭ Naţionalul; »*Ghimpele*«, an. I; »*Ilustraţiunea*«, jurnal universal, an. I, No. 1, 18 Septemvrie, gazetă săptămânală, folio mic, redactor responsabil fiind Radu Ionescu, Bucureştĭ, tipografia Naţională; »*Instrucţiunea publică*«, continuare; *Principatele-unite* »*Monitorul*«, ziar oficial al ţĕrĭĭ româneştĭ, apare în toate zilele, capul publicaţieĭ oficiale e Grigorie P. Peretz, P. S. Aurelian, Bucureştĭ, tipografia Romanov & Comp. şi tipografia Naţională; »*Monitorul oasteĭ*«, ziar oficial al ţĕrĭĭ româneştĭ, anul 1860, fol., ediţia II, Iaşĭ, gazetă lunară, subt conducerea sub-locotenentuluĭ E. Pencovicĭ, Iaşĭ, Imprimeria Buciumul român; Principatele-unite »*Monitorul« oficial al Moldoveĭ;* »*Museulŭ Naţionalŭ*«, an. I; »*Naţionalulŭ*«, jurnalŭ politicŭ, comercialŭ, literariŭ, a. III; »*Natura*«, jurnal pentru rĕspîndirea ştiinţelor naturale în România, an. III; »*Nichipercea*« (No. 5—6), redactor T. I. Stoenescu; »*Păcală*«, jurnal umoristic, an. I, săptămânală (Iunie), form 4⁰, girant şi redactor responsabil Pantazi Ghica, tipografia Naţională; »*Pepelea*«, an. I (26 Iunie), form. 4⁰, gazetă săptămânală, redactor I. C. Fundescu, Bucureştĭ, tipografia jurnaluluĭ Naţional; »*Popolulŭ*«, ziar politicŭ, comercialŭ şi literariŭ, an. II; »*Suplement extraordinar al Monitoruluĭ oficial al Moldoveĭ«: Procesele-verbale ale Adunăriĭ elective din Moldavia, sesiunea 1860—1861*, form. 4⁰, Iaşĭ, Impr. Buciumuluĭ român; »*Progresul*«, Basu şi Aslan, Iaşĭ; »*Proprietarulu românu*«, de Eliade, Bucureştĭ; »*Protocoalele Comisiuneĭ centrale a Principatelor-unite*«, sesiunea II; »*Protocoalele şedinţelor Adunăriĭ legislative a ţĕrĭĭ româneştĭ*«; »*Reforma*«, ziarŭ politicŭ, judiciarŭ şi literarŭ, redactor Valentineanu; »*Revista Carpaţilor*«, redactor G. Sion; »*Românul*«, »*Secolul*«, »*Steaoa Dunărĭĭ*«,

[1]) Vezĭ Analele Academieĭ, vol. 10 seria II.

»*Zimbrul şi Vulturul*«; »*Strigoiul*«, gazetă umoristică, Pesta; »*Telegraful român*«, an. VIII, Sibiŭ; »*Timpul*«, »*Viitorul*«, de Pantelle Poppassu, în Bucureştĭ; »Tribuna română«, în Iaşĭ; »*Vocea Oltuluĭ*«, saŭ »*Oltulŭ*«, de G. Kiţu, Craiova. »L'Orient«, organe des nationalités orientales, an. I, douĕ orĭ pe sĕptămână, form. fol., Bruxelles, Impr. de D. Tomson; »*Principautés-Unies. Moniteur Officielle de Moldavie*«, II-ème année, No. 5—21; »*La Réforme*«, revue hebdomadaire de la Roumanie et de l'étranger; »*La Roumanie*«, par Ange Pechmeja; »*Deutscher Correspondent*«, fŭr die Vereingten Fŭrstenthumer Moldau und Walacheĭ, gazetă bi-sĕptămânală, form. fol., Bukurest, tip. Adolf Ulrich. Bukurester deutsche Zeitung; »*Bukurester deutsche Zeitung*«, Iahrg XVI; »*Bukurester Intelligenzblatt*« (continuare); şi, O Θεάτης — *Spectatorul* — ziar româno-elen, publicat în Bucureştĭ. Religia, patria, unirea, justiţia (Εφημέρις ρουμάνος ελλένικη. Εκδιδομενη εν Βουκουρέστιε. Θρησκεια πατρις ενυτης δικαιοσυνη), an. I, de douĕ orĭ pe sĕptămână, form. fol., director-proprietar fiind A. Tabacopolu, redactor responsabil Stavri Antoniadi, Bucureştĭ, tipogr. Naţională a luĭ I. Romanov & Comp. Anul acesta, în sfîrşit, e limita de şovăire a preseĭ româneştĭ.

De la 1860 încolo, consolidându-se şi căpătând o directivă maĭ precisă, ea reprezintă interesele diferitelor ramurĭ de activitate ale ţĕrĭĭ, şi un jurnal e o tribună bine stabilită, nu o enciclopedie mixtă; de aceea jurnalele acestuĭ ultim period se pot studia maĭ bine după secţiunile clasificărĭĭ lor.

I. BRUMĂREL.

SCRISOARE

Vie doar icoană sfîntă arăt rana ce mĕ doare...
E în taina fireĭ mele o dorinţă arzĕtoare,
Clocoteşte în adîncul vieţiĭ mele netrăite
Un vulcan nestins de doruri şi de gînduri fericite.
Dar pe cînd de flacări sfinte arde sufletul în mine
Pe cînd gîndul mĕ 'ncălzeşte colindînd prin lumi străine,
Pe cînd lupt să daŭ viaţă unor vreri de viaţă supte,
Un curent ne'nlăturabil pune stavilĭ asteĭ lupte,
Rĕul lumiĭ 'nveninează traiul meŭ coprins de teamă
Şi cu mâna-ĭ criminală, „Vremea“ repede 'mĭ sfăramă
Un măreţ castel de visuri pe-a mea inimă clădit
De cînd, încă plin de viaţă, am sperat şi am iubit.
Atuncĭ pînzele 'ntristăriĭ peste gînduri mi se pun,
Atuncĭ viaţa-mĭ pare umbră, lumea 'mĭ pare vis nebun.
Plăzmuit de-un zeŭ sĕlbatic şi barbar în totdeauna;
Atuncĭ soarele mĕ 'nghiaţă, atuncĭ stelele şi luna
Cu-ale lor sclipiri palide licărind în zări departe,
Mie 'mĭ par făcliĭ funebre stînd la capul fireĭ moarte,
Şi prin ceaţa din prejuru-mĭ rătăcind privirea-mĭ stinsă
Simt cum inima, zdrobită de-o durere neînvinsă,

Bate tot maĭ liniştită pân' o simt că nu maĭ bate....
Un fior de groapă-adîncă prin tot corpul mĕ străbate
Şi 'ngrozit de taina morţiĭ şi de veşnicu-ĭ repaos,
Mĕ trezesc, coprins de tremur lunecând prin negru-ĭ haos
Şi—slăbit—m'apucă plânsul, plâns cu lacrimĭ de vecie
Care curg când ştiĭ că 'n lume totul e zădărnicie.
In neantu 'n care zboară gîndul meŭ pribeag şi trist,
Doar un glas din altă lume îmĭ şopteşte că exist
Până când o umbră taie calea zboruluĭ himeric
Şi mĕ pierd pe nesimţite într'al minţiĭ întuneric

. . . . . .

Însă noaptea amorţireĭ ţine-o clipă—numaĭ una ;
Căcĭ în pieptul meŭ deodată se deslănţue furtuna
Altor doruri care încă gîndul morţiĭ nu-l coprind :
Orizonturĭ maiestoase se ivesc şi se destind
Risipind întunecimea şi răceala-ĭ mormîntală.
Nouĭ avînturĭ, nouĭ speranţe daŭ în sufletu-mĭ năvală.
La lumina unuĭ soare care negura despică
Simt cum pînzele întristăreĭ de pe gîndu-mĭ se ridică
Şi castelul meŭ de visurĭ se înalţă într'o clipă
Apărut din nefiinţă pe-a iluzieĭ aripă.....

* * *

Vis nebun ! În mersul lumeĭ nu e regulă nicĭ soartă,
Numaĭ dorul vieţueşte suspinând prin lumea moartă,
Numaĭ noĭ visăm—sărmaniĭ—fericire şi amor,
Numaĭ noĭ din viaţa noastră dăm viaţă tuturor!

. . . . . .

Plânge firea 'ndurerată, plânge codrul, plânge vîntul ;
Plângĭ şi tu sărmane suflet, căcĭ de când născu pămîntul,
Numaĭ plâns se 'nalţă 'n zarea depărtărilor albastre :
Poate plânsul e ursita, scopul existenţeĭ noastre.
Aĭ să plângem visul care piere 'ncet în noaptea minţiĭ,
Idealul ce va naşte din cenuşa suferinţeĭ,
Să clădim palate mîndre pe oceanul răsvrătireĭ,
Să visăm iubirea sfîntă în mijlocul nesimţiriĭ,
Dac' aşa a fost ca 'n lume cruntă luptă să domnească
Şi din moartea altor fiinţe, viaţa altora să nască,
Dacă cel ce-a dat viaţa ce din »vise« fu creată,
N'a ursit ca »visul« nostru să trăiască nicĭodată.

FLORIAN I. BECESCU.

Cantonetă Napolitană

Cuvinte de V. ALECSANDRI. Muzică de G. STEFĂNESCU.

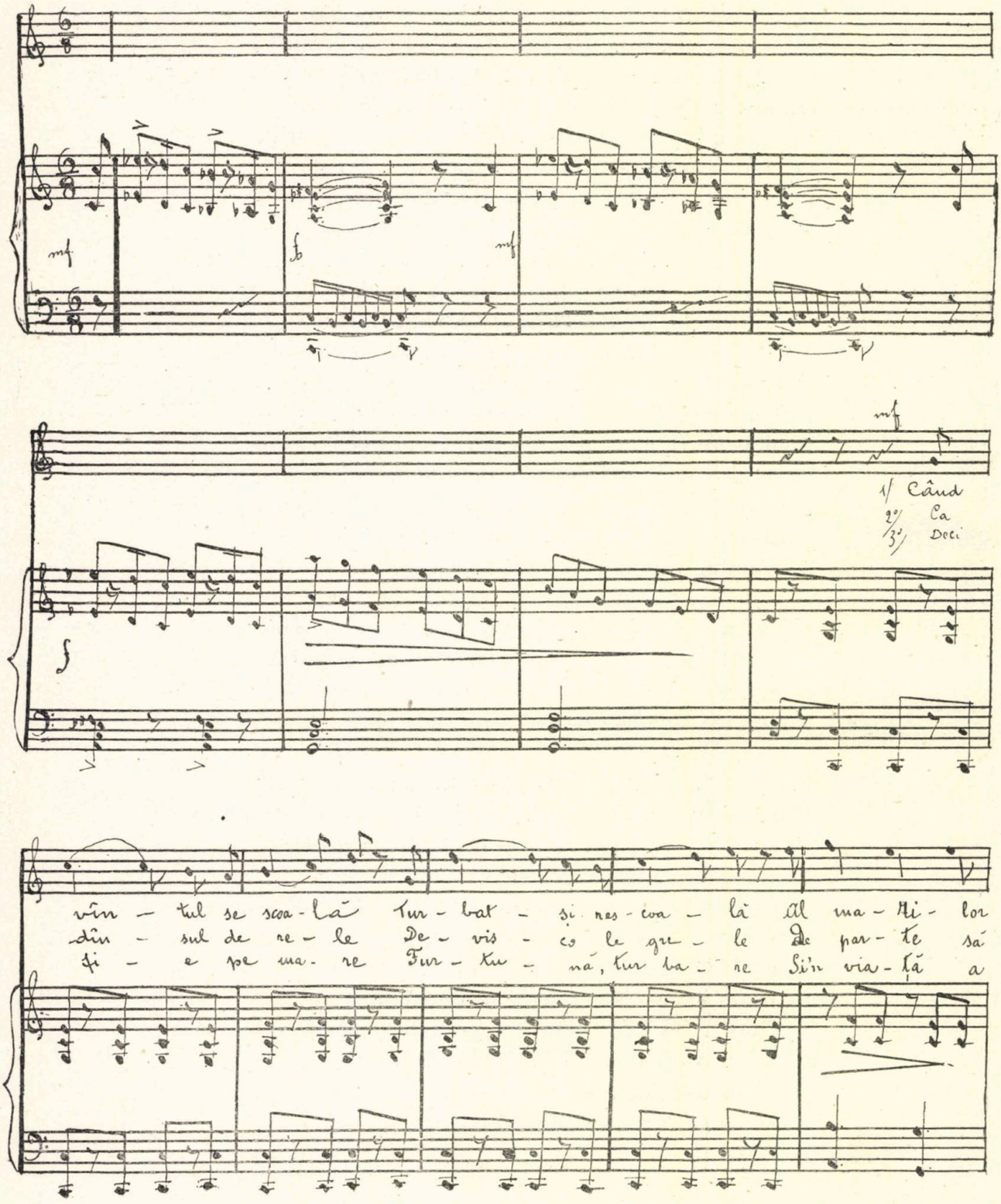

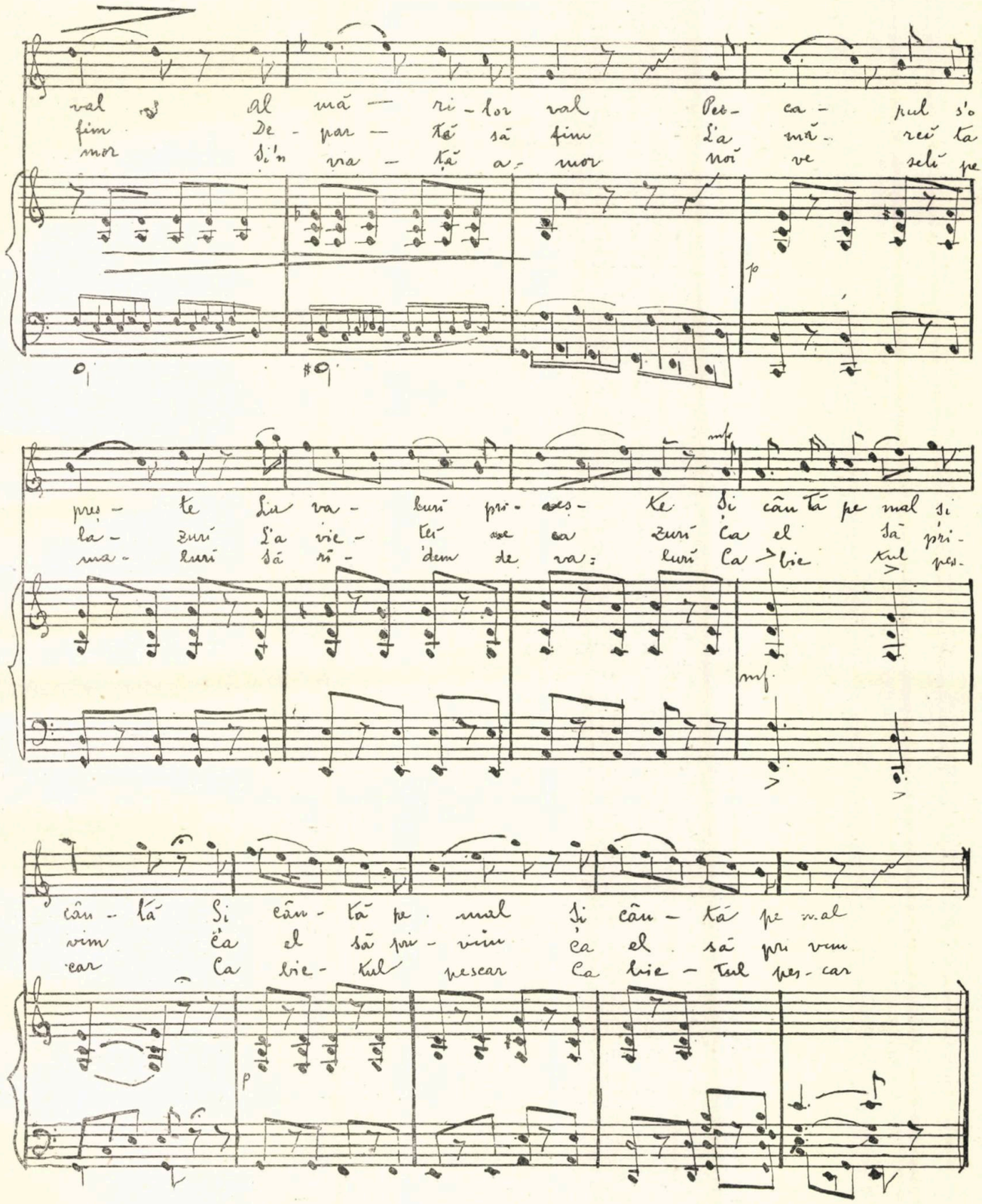

val Al mă — ri - lor val Pes - ca - pul s'o
fim De - par — tă să fim La mă - reț ta
mor Și'n vra - ță a - mor Noi ve seli pe

p

preș - te La va - luri pri - veș - te Și cân tă pe mal și
la - zuri La vie - ței ne ca zuri Ca el să pri -
ma - luri Să ri - dem de va - luri Ca bie tul pes -

mf

cân - tă Și cân - tă pe mal Și cân - tă pe mal
vim Ca el să pri - vim Ca el să pri vim
car Ca bie - tul pescar Ca bie - tul pes - car

p

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Basarabia *în secolul XIX de* **Zamfir C. Arbure** [1]. — Această provincie românească, deslipită de aproape un secol de la sînul patrieĭ-mame, zace subt dominaţiunea căzăceascâ, înăbuşită în aspiraţiunile eĭ; dintre toate ţările surorĭ este cea maĭ nefericită. Autorul o descrie exact, pentru întâia oară în limba românească, cu aspectul eĭ subt un sentiment profund dureros. — Din timpurile cele maĭ depărtate, această provincie a fost bulevardul de trecere al oardelor asiatice; elementul autocton înjghebat din răspîndirea poporuluĭ roman, a suportat multe dominaţiĭ şi a văzut alăturĭ de el stabilirea a multor popoare nouĕ: slavĭ, coloniĭ genoveze şi pizane; apoĭ în multe rînđurĭ migraţiunea popoarelor tătare, bulgare şi sârbe. — N'a lipsit însă să se dezvolte şi să trăiască unificată cu sora eĭ maĭ mare Moldova; istoria lor e una. — Incorporată Rusieĭ în anul funest 1812, Basarabia a rămas subt stăpînirea eĭ până azĭ.

Aspectul eĭ fizic e caracteristic: partea nordică e oarecum muntoasă, formând ţinuturile Orheiuluĭ şi Soroceĭ, iar partea sudică deschisă şi joasă e cunoscută subt numele de Buceagul; alternanţa soluluĭ, poziţiunile şi înfăţişarea sa se aştern maĭ adesea într'un aspect sumbru: »Niște ma»luri înalte şi abrupte sunt alocurea acoperite peste tot cu pădurĭ, alocurea goale şi stâncoase.— »Dincolo de mal, spre Nord, se întind pădurĭ vaste şi tăcute în posomorîta lor maestate, din aceste »pădurĭ prin văĭ înguste şi stâncoase şerpuesc izvoare şi rîuleţe care se revarsă în Nistru. In fine, »bătrânul Nistru, cu apele sale curgătoare, sfredeluindu-şĭ albia printre stâncĭ şĭ dealurĭ, pentru »a'şĭ revărsa apele în Marea-Neagră. Iar peste toate acestea un cer albastru, un aer îmbibat de par»fumul florilor şi al fînețelor; şi sus — sus, în slava ceruluĭ, vulturiĭ Basarabieĭ«. — Infăţişarea po-

[1]) Scriere premiată de Academia Română cu premiul Statuluĭ Eliade Rădulescu din 1898. Ediţiunea Academieĭ Române.

litică a Basarabieĭ, cu organizaţia-ĭ severă şi înapoiată, o ţine sub jug şi maĭ tiranic; suprafaţa eĭ totală e de 31.360,60 verste pătrate; împărţirea sa administrativă e în opt judeţe, circumscripţiate la rîndul lor, după trebuinţele diferitelor autorităţĭ: din punctul de vedere poliţienesc, judeţele se împart în *slane* şi *nacialstvo*; din punctul de vedere fiscal în *volosti*, etc. Orograficeşte, Basarabia formează un platoŭ mare, înclinat de la Nord-Vest spre Sud-Est, care la mijloc se isprăveşte tocmaĭ în Marea-Neagră; hidrograficeşte, distingem treĭ părţĭ: basinul Prutuluĭ, al Nistruluĭ şi al Dunăreĭ cu mlaştinele Mărĭĭ-Negre. Astfel fiind aspectul eĭ fizic, spre Nord maĭ deschis, spre Sud maĭ lin, clima sa variază; în general însă e maĭ aspră ca în România, influenţată fiind de vînturile nordice, care bat fără obstacol.

Din punctul de vedere etnic, Basarabia prezintă o mare variaţie; însă din întreaga populaţiune de peste 1.641.559, după ultimul recensĕmînt, $^3/_4$ părţĭ e formată de elementul românesc; restul e compus din popoare de naţionalităţĭ diferite, cum ar fi: Muscalĭ, Rusnacĭ, Rutenĭ, Polonĭ, Grecĭ, etc.; apoĭ câteva sate de coloniştĭ germanĭ, câţiva emigraţĭ elveţienĭ şi alte sate de bulgarĭ eraticĭ, armenĭ, etc., printre care se află un numĕr considerabil de evreĭ şi ţiganĭ nomazĭ. — Mişcarea populaţiuniĭ schimbă însă necontenit fizionomia etnică a Basarabieĭ; cu toate că s'aŭ împămîntenit ţĕraniĭ în 1869, această transformare se face actualmente chiar, prin emigrarea elementuluĭ autocton femenin şi prin imigrarea elementuluĭ bărbătesc străin.

Caracterul românuluĭ din Basarabia e acelaş ca şi al celuĭ din România: resemnat, dur, suferind; el duce în aceste părţĭ viaţa luĭ de prigonire seculară, servind ca o sentinelă a latinităţiĭ printre celelalte neamurĭ: »Tăcut din fire, zice d. Arbure — puţin comunicativ, el se dedă munciĭ »câmpuluĭ, legând soarta sa de solul patrieĭ, pentru apărarea căreia atâta sânge aŭ vĕrsat strămoşiĭ »sĕĭ«. In toate celelalte privinţe, se prezintă foarte înapoiat, atât din punctul de vedere fizic cât şi cultural; blajin din fire, alcoolismul îl scoate din sĕrite; totuşĭ moralitatea sa e superioară printre celelalte neamurĭ înconjurătoare. »Ţĕranca română din Basarabia e de statură mijlocie, zveltă, cu »umeriĭ aplecaţĭ în jos, cu pieptul bine dezvoltat, deşi fără ca bustul să pară dezvoltat proporţional »cu cuşca peptuluĭ; pĕrul eĭ e negru, stufos, împletit în cosiţe. Fizionomia nervoasă a romînceĭ cu »ochiĭ negri şi marĭ e de o frumuseţe netăgăduită«. — Obiceiurile Basarabenilor sunt apropiate de cele ale ţĕranilor din România; naşterea, căsătoria, pompa înmormîntăreĭ, superstiţiile, diferă numaĭ în amănunte. — Legendele şi în general poezia populară e adînc melancolică.

D. Arbure urmează apoĭ cu descrierea oraşelor ţĕrĭĭ: Chişinĕŭ, Akerman, Bender, Bălţĭ, Orheiŭ, Soroca, Hotin, Ismail, Chilia, Bolgrad, Renĭ, etc.; apoĭ a mănăstirilor Chipriani Hâncul, schitul Condriţa etc., toate foarte importante pentru noĭ Româniĭ, căcĭ prin arhivele şi pe inscripţiunile lor sunt urme netăgăduite despre trecutul nostru istoric.

Ocupaţia principală a Românuluĭ basarabean e agricultura, ţĕraniĭ fiind împroprietărĭţĭ, iar proprietatea funciară acordată prin ukazurĭ împĕrăteştĭ speciale; pomicultura, grădinăritul, viticultura, albinăritul, sericicultura, tutunul, creşterea vitelor, silvicultura, pescuitul, etc., formează ocupaţiunile deosebite cu care locuitoriĭ acesteĭ provinciĭ româneştĭ se îndeletnicesc maĭ cu seamă.

Industria însă n'are o bază stabilă, câteva începuturĭ prin oraşe sunt în mâinele străinilor şi atât cât ar satisface trebuinţele apropiate ale locuitorilor; comerciul se face pe o scară destul de activă, exportul constând din producte brute, materiĭ prime, etc., iar mijloacele sunt diferitele căĭ de comunicaţie, reţele de drum de fer, etc.

Biserica e o autoritate puternică spirituală în Basarabia; centrul erarhieĭ eclesiastice e Chişinĕul, iar clerul mirean se urcă la cifra de 8.122 inşĭ, autorităţile fiind alimentate de studenţiĭ teologĭ care es din Seminarul din Chişinĕŭ. Invĕţămîntul public e tot atât de puţin desvoltat ca şi în restul Rusieĭ: 13 şcoale secondare, 398 rurale şi 258 urbane, sunt focarele de cultură ale întregeĭ provinciĭ; maĭ există în Chişinĕŭ o bibliotecă, în care însă nu se găseşte nicĭ o carte românească, după cum încă din 1812 Rusia a interzis pĕtrunderea în Basarabia a vre-uneĭ publicaţiĭ în limba românească.

Administraţia se face în baza ukazuluĭ din 1823, modificat în 1846; organizarea judecăto-

rească, impozitele, armata, etc., se îndeplinesc în baza unor regulamente speciale pentru Basarabia; budgetul produce totdeauna un excedent, care e în folosul Rusieĭ.

In urmă, d. Arbure, după ce anexează codicele de legĭ, regulamentele existente, poliţieneştĭ şi administrative şi ordonanţele privitoare la Basarabia, face genealogia câtorva familiĭ boereştĭ basarabene, între care şi a familieĭ Haşdĕŭ, a căreĭ dată neîntreruptă e de la Gavril Haşdĕŭ, poreclit Ciapa saŭ Ţopa, fost mare logofĕt subt Ioan Vodă (Potcoavă).

Interesul acesteĭ cărţĭ e netăgăduit; deşi stilul cam greoiŭ, modelat pe stilul maĭ vechiŭ, ’ĭ dă un aspect puţin lesnicios, totuşĭ d. Arbure aduce un folos mare naţiuniĭ româneştĭ, amintindu-ne de fraţiĭ noştri încătuşaţĭ subt jugul uneĭ tiraniĭ îndelungate.

E. Sirius.

* * *

Primim la redacţie o broşură intitulată »*Redactarea specială din Anuarul uniunii internaţionale, pentru canoştinţe de drept comparat şi de economie politică la Berlin* [1]), raportor fiind întru cât priveşte România d. dr. *N. Mandrea*, preşedinte al Curţiĭ de Casaţie şi Justiţie al Românieĭ la Bucureştĭ. — Această broşură, care coprinde geneza actualeĭ organizărĭ a puteriĭ judiciare în ţara noastră, precum şi o privire generală asupra desvoltăriĭ eĭ şi aplicăriĭ Constituţieĭ în Statul român, e scrisă cu rara competinţă a profund cunoscĕtoruluĭ în materie de drept d. N. Mandrea, şi ne facem o plăcere deosebită s’o înregistrăm, recomandând-o cu deosebită stăruinţă tuturor legiştilor noştri.

* * *

Intre neajunsurile şcoalelor noastre secundare, unul din cele maĭ bătătoare la ochĭ e neştiinţa elevilor de a formula într’un stil convenabil un şir de gîndirĭ. Concursurile de pe la autorităţĭ şi şcoale superioare aŭ dat în privinţa aceasta cele maĭ triste dovezĭ. Uniĭ şcolarĭ, eşind din licee şi avênd vîrsta de aproape 20 de anĭ, nu pot să formuleze, fie cât de simplu, scrisoarea saŭ cererea de admitere la concurs. Cât despre compoziţiile lor din concurs—unde li se cere oarecare amplificare de ideĭ, o formă clară şi maĭ coloratā—se ştie că sunt adeseaorĭ de o slăbiciune ridiculă. Ortografia noastră apoĭ, căreia fantaziile şi ignoranţa ĭ-aŭ deschis un câmp nemărginit de aberaţiunĭ fonetice, rătăceşte inteligenţele tinere din capul-loculuĭ şi pentru totdeauna. In sfîrşit tot aşa e cu punctuaţia, pe care eleviĭ nu o ştiŭ şi nu o pot şti din pricina sistemelor greşite întrebuinţate de cărţĭ.

In contra acestor neajunsurĭ se ridică D. I. Manliu, profesor de limba română, autorul binecunoscut al maĭ multor cărţĭ didactice, care a scos de curînd de subt tipar un *Curs practic şi gradat de compoziţiunĭ*, pentru uzul primelor clase secundare, întocmit potrivit ultimeĭ programe oficiale. D-sa a ales un numĕr de maĭ multe zecimĭ de bucăţĭ din autoriĭ noştri contimporanĭ, care vor servi şcolarilor deprinzêndu-ĭ cu o limbă şi un stil îngrijite. Parte din aceste bucăţĭ le-a transcris cu litere de mână spre a pune subt ochiĭ elevilor modele de scriere citeaţă şi frumoasă. Pentru exerciţiile de ortografie şi de punctuaţie a alcătuit micĭ bucăţĭ de lectură în formă de compoziţiunĭ şi un dicţionar ortografic stabilit pe principiile Academieĭ române.

Cum vedem, lucrarea D-luĭ Manliu rĕspunde la timp unor nevoĭ simţite. Ea e întocmită cu inteligenţă şi gust, respirând, ca toate cărţile D-luĭ Manliu, o tragere de inimă vĕdită pentru şcoală şi pentru progresul nostru intelectual. Cu încrederea că ne îndeplinim o datorie, recomandăm cartea profesorilor de limba română.

Să nu uităm că şcolarul care se va deprinde prin citire cu exemplele alese din scriitoriĭ noştri şi va pĕtrunde în înţelesul din adîncul cuvintelor şi variantelor de propoziţiĭ, îşĭ va implânta în sufletul luĭ nevoia şi norma de a scrie frumos şi corect, — o parte însemnată în creşterea tinerimiĭ.

---

[1]) K. Hoffmann. Rechtswissenschaftlicher. Verlag, Berlin.

* * *

Valuri e titlul unuĭ noŭ mic volum de versurĭ de D. Radu D. Rosetti. Ca şi altădată — în, tîlnim motive gingaşe în maĭ toate aceste bucăţĭ, — dar ca şi altădată ne exprimăm părerea de rĕŭ de a nu găsi în ele o desvoltare maĭ largă, de a nu vedea o diferenţiare maĭ adîncă între bucuriile şi tristeţele din ele, pentru a nu părea aproape în acelaş ton, ca un ciripit de paserĭ.

Rĕmânea-va oare D. Rosetti un copil al muzelor care cântă din instinct, jucându-se şi privind maĭ curînd »undele« apelor decât »valurile« resvrătite ale măriĭ saŭ ale vieţiĭ?...

A.

In ziua de 31 Octomvrie s'a deschis la Ateneŭ expoziţia artiştilor în viaţă. Cu prilejul acela D. Ollănescu, Comisarul general al Expoziţiunii Române la Paris, a pronunţat discursul de maĭ la vale:

Onorată adunare,

Deschizênd astăzĭ expoziţiunea artiştilor în viaţă, — unită cu expoziţiunea lucrărilor menite de a figura la Paris, — nu putem decât să ne bucurăm constatând cu plăcere că sforţările artiştilor românĭ — spre onoarea ţĕriĭ — sunt încununate de isbîndă.

Lucrările ce ni se înfăţişează mărturisesc, prin calităţile lor, un progres simţitor faţă cu lucrările anilor trecuţĭ.

In chipul lor de a înţelege arta, unĭ din artiştiĭ noştri merg — prin îngrijirea din ce în ce maĭ mult a desăvîrşiriĭ formelor — pe calea tradiţiilor clasice, năzuind a se apropia, în marginile putinţeĭ, de modelele neperitoare ale trecutuluĭ. Alţiĭ, maĭ iubitorĭ de aspiraţiile moderne, caută — prin virtuozităţĭ de colorĭ şi armoniĭ — taĭnele uneĭ arte noŭe. Şi unĭ şi alţiĭ vor înţelege însă că desăvîrşirea stă în unirea acestor doŭe năzuinţĭ: în îmbrăţişarea ideilor noŭe cu pildele şi învĕţămintele trecutuluĭ.

In varietatea subiectelor, expoziţiunea de astăzĭ de asemenea e în progres. Peisage, scene de familie, tablourĭ alegorice, simbolurĭ, tipurĭ, portrete, fantaziĭ, nimic aproape nu lipseşte din întreaga gamă a genurilor. Singure subiectele istorice par a fi fost lăsate cu totul la o parte,— şi lucrul e firesc: ca în istoria tuturor popoarelor, la început se arată figurile singuratice, şi numaĭ maĭ tărziŭ vin compoziţiile. Să sperăm că un apropiat viitor ne va înfăţişa şi noŭe, în viĭ şi mişcătoare tablourĭ istorice, viaţa şi timpurile de pioasă amintire ale strămoşilor noştri.

Ceeace nu pare destul încă de accentuat în expoziţiunea de astăzĭ — atât în peisage cât şi în scenele din viaţă — sunt subiectele naţionale propriŭ zise. O bună parte dintre artiştĭ, fiind încă la studiĭ în străinatate, nu s'aŭ inspirat decât de viaţa din jurul lor. Suntem siguri însă, că, în ziua când vor fi întorşĭ în ţară, se vor inspira de viaţa ţĕriĭ noastre, şi vor atinge astfel cu talentele lor punctele cele maĭ înnalte ale carieriĭ artistice. In traiul şi pămîntul nostru, noĭ, Româniĭ, citim maĭ adînc decât în traiul şi pămîntul străin. Entusiasmul ce ni-l inspiră pămîntul care ne-a născut, nu ni-l inspiră un altul; el are un suflet pentru noĭ, un glas tainic care îl auzim, comorĭ mişcătoare ce fac să ne bată inima, — cu alte cuvinte, atâtea şi atâtea izvoare de inspiraţiune artistică.

Pictorul Grigorescu, — a căreĭ absenţă din mijlocul nostru o regretăm cu toţiĭ, dar de a căreĭ prezenţă la Paris nu ne îndoim nicĭ un moment, fiind siguri că inima sa de român, dragostea sa de ţară, nu-l vor îngădui să ne lase a ne înfăţişa singurĭ, în acea arenă pacînică a universuluĭ, fără cel maĭ puternic braţ ce-l avem în arta naţională, — Pictorul Grigorescu va rĕmânea pentru totdeauna un artist mare, pentru că a înţeles legătura dintre sufletul sĕŭ şi pămîntul care l'a născut, înfăţişându-ne, în sutele luĭ de tablourĭ, câmpia şi traiul ţĕranuluĭ român în toata simplitatea lor, dar şi în toată poezia lor pătrunzĕtoare.

Urmând astfel — tinerĭ artiştĭ — veţĭ atrage firesce admiraţiunea şi dragostea tuturor celor care staŭ cu ochiĭ aţintiţĭ asupra domniilor-voastre, şi veţĭ găsi în eĭ încurajările de care, maĭ

ales la început, aveţi atâta nevoe. Semnul acesteĭ admiraţiĭ şi simpatiĭ vi-l dovedeşte interesul crescênd al publicului, reprezentat prin asistenţa aleasă din jurul d-voastră. Nu trebue însă să uitaţi nicĭodată să vĕ înnăltaţi inimile, spre a fi totdeauna deasupra greutăţilor vieţiĭ, şi spre a putea privi în linişte idealul,— cu razele căruia v'a atins Dumnezeŭ frunţile.

D. C. Ollănescu.

* * *

Toţi ceĭ care îşi daŭ seamă de talentul arhitectului Mincu, vor aproba din toată inima alegerea făcută în persoana sa de către D. Delavrancea, Primarul Capitaleĭ, — el însuşi un artist distins prin simţul sĕŭ — pentru a-ĭ încredinţa facerea planului ospeliului Primărieĭ.

Atât studiile sale strălucite, cât şi gustul şi conştiinţa sa artistică, cât, şi maĭ cu seamă necontenita sa muncă sufletească de a găsi şi întrupa elementele unuĭ stil românesc de arhitectură, indicaŭ pe arhitectul Mincu pentru această grea şi delicată sarcină. Noĭ felicităm călduros pe D. Delavrancea pentru alegerea sa, şi sperăm cu încredere că D. Mincu ne va da un monument care va pune un semn luminos în renaşterea noastră artistică.

* * *

Sunt 300 de anĭ decând, în ziua de 18 Octomvrie 1599, Mihaĭ-Viteazul a înfrânt, lîngă Sibiŭ, rîndurile nobleţeĭ ungare din Transilvania. In urma victorieĭ, peste câteva zile, Domnul ţĕriĭ româneşti a intrat cu triumf în Alba-Iulia, părăsită de Principele Andreĭ-Batori.

Iată cum descrie Bălcescu, în *Istoria luĭ Mihaĭ-Viteazul*, zilele acestea de scumpă şi măreaţă amintire:

»Eraŭ zece ceasurĭ de dimineaţă (Joĭ, $^{18}/_{28}$ Octomvrie) când începu bătălia prin o furioasă năvălire de ambele părţi; sunetele trâmbiţelor, urletul tunurilor, înfiorătoarea şuerare a ghiulelelor ce se încrucişaŭ în aer, clăncăitul paloşelor, strigările luptătorilor, fumul prafuluĭ care în mijlocul zgomotuluĭ întuneca cerul, toate acestea răspîndeaŭ în toate părţile spaima morţiĭ şi curmaŭ vieţi fără numĕr. Tunurile luĭ Mihaĭ-Vodă eraŭ aşezate pe un loc maĭ bun decât ale Ungurilor şi ar fi făcut mult rĕŭ acestora de ar fi avut tunarĭ maĭ meşteri, căcĭ ghiulele aruncate prea sus treceaŭ preste capetele Ungurilor, lovind numaĭ vîrful lăncilor şi le făcea maĭ multă spaimă decât vătĕmare.

D'abia se începuse bătaia, când un nobil român din oastea luĭ Andreĭ anume Daniil Zalasdi, îşĭ lăsă postul ce i se încredinţase şi, dând pintenĭ caluluĭ, trecu în tabăra noastră. Talentele sale şi favoarea prinţilor Bathorescĭ ridicase pe Zalasdi dintr'o treaptă de jos la aceea de nobil. El făcuse Bathorescilor multe slujbe, care strălucise numele luĭ. Cinstea şi slujbele făcute şi primite l'ar fi îndatorat a rĕmânea credincios luĭ Andreĭ, dar glasul sângeluĭ îl împinse, cu marea mirare şi întristare a Ungurilor, în tabăra luĭ Mihaĭ. Spun că el făcu cunoscut luĭ Mihaĭ poziţia armieĭ vrăjmaşe. Curînd după aceea vom vedea cum Ungurii răsplătiră luĭ Zalasdi cu moarte cumplită pentru această faptă.

Cea dintâĭ izbire o făcu Baba-Novac cu recea-ĭ vitejie, în capul călăreţilor sĕĭ, asupra luĭ Ştefan Lazăr pe care îl avea în faţă; dar cu toate silinţele ce puse el fu respins înapoĭ de voiniciĭ pedestraşĭ aĭ acestuia. Indată Mihaĭ îĭ trămise în ajutor o trupă de călăreţĭ armaţi cu lance. Eraŭ călăreţiĭ Unguri şi Sĕcuĭ comandaţi de George Mako. Aceştia ajungênd în mijlocul ostaşilor luĭ Baba-Novac uimiţi de neisbînda lor, îĭ îmbărbătează din noŭ şi împreună împingênd înainte caiĭ lor cad peste oştile luĭ Lazăr şi ale luĭ Andreĭ; apoĭ despărţindu-se în douĕ trupurĭ unul se lasă asupra pedestraşilor, care siliseră pe Baba a da înapoĭ, îĭ măcelăreşte groaznic, călcând pe uniĭ în picioarele cailor lor, lovind pe alţiĭ cu lăncile. Acolo peri Ştefan Lazăr ce comanda această aripă. El se jertfi de bună voe morţiĭ, asvîrlindu-se în mijlocul măceluluĭ soldaţilor sĕĭ şi strigând: »voiŭ să mor ca să nu maĭ slujesc pe un popă nemulţumitor care mĭ-a răpit cinstea şi vredniciile mele«. Celalt trup căzu peste

oastea luĭ Moise ce era în faţă. Aci se făcu o mare ucidere, căci fiind punctul principal al bătăeĭ, şi o parte şi alta se purta cu bărbăţie şi se vătĕmară greŭ. »Ungurul, zice Bethlen, era în luptă cu Ungurul; unul se bătea spre a apăra patria, celalt spre a o robi«. In sfîrşit, după ce se luptară câtva cu puterĭ de o potrivă, trămiţênd Mihaĭ încă un ajutor la aĭ sĕĭ, Moise Sĕcuiul fu împins înapoĭ de Mako şi perdu multă lume în retragerea sa. Un steag investit cu semnele Bathorescilor fu răpit de la oastea sa; stegarĭ Toma, numit Grecul, Ştefan Szeplaki şi Tudor Colbaz fură omorîţĭ.

Petre Huszar din aripa stîngă, vĕzênd oastea luĭ Moise c'a dat înapoĭ şi că bătălia este maĭ perdută, grăbi a alerga într'ajutorul luĭ Moise cu voinica trupă de lănceriĭ ce comanda şi, dând asupra Sêrbilor şi Ungurilor luĭ Mihaĭ, ostenitĭ de o lungă luptă, îĭ respinse înapoĭ. Vĕzênd aceasta, Mihaĭ cu rĕmăşiţa călărimeĭ sale ungureştĭ şi româneştĭ, cu cea maĭ mare parte din rezerva sa, aleargă însuşĭ asupra luĭ Petre Huszar, dă ajutor Ungurilor şi Sêrbilor sĕĭ şi după multă vĕrsare de sânge respinge înapoĭ toate trupele luĭ Huszar, încremenite de atâta voinicie. Mihaĭ însuşĭ alerga ca un leŭ prin mijlocul vrăjmaşilor, ţinênd în mână sabia sa groaznică şi ameninţătoare, cu care dobora în dreapta şi în stînga pe câţĭ întîmpina. El nu se mulţumi însă a inima pe aĭ sĕĭ prin exemplul ce le da, ci încă prin cuvinte îĭ îndemna, îĭ împingea, îĭ îmbărbăta spre a se folosi de acest minut priincios ca să spargă de tot armia duşmană.

. . . . . .

Astfel fu bătălia de la Sibiŭ una dintre cele maĭ vestite în analele glorieĭ române. Ea fu mult maĭ mare prin rezultatele eĭ, căci ne făcu îndată stăpînĭ aĭ Ardealuluĭ«.

O pioasă amintire memorieĭ Viteazuluĭ Domn Mihaĭ.

* * *

După Eleonora Duse, Mounet-Sully—în cele din urmă convulsiunĭ ale vieţiĭ sale dramatice; după Mounet-Sully, Galipaux; după Galipaux, restul nesfîrşit al artiştilor străinĭ, cu care secta Dorvalilor ne scutură pungile, atât de încercate anul acesta.

Cu toate acestea oarecare murmur în contra acestor năvălitorĭ străinĭ pare a se auzi în societatea noastră; câţĭva cunoscĕtorĭ delicaţĭ sunt iritaţĭ de trupele care încunjură pe aşa numitele »stele«, când înseşĭ stelele nu-s palide; alţiĭ sunt iritaţĭ de preţurile monstruoase ale spectacolelor; în sfîrşit, o a treia categorie se plânge de starea tristă ce se creează teatruluĭ românesc în urma stoarcerĭĭ ultimuluĭ ban de către trupele străine.

Singure jurnalele fără multă gîndire şi fără mult scrupul continuă să acopere acest murmur cu strigătele lor plătite, cu reclama lor nesocotită, cu istoricul triumfurilor artistice ale »stelelor«, cu broşurĭ speciale,—într'un cuvînt, cu tot aparatul lor asurzitor, care maĭ înşeală încă o parte din societate.

Să sperăm că numulţumirile societăţiĭ vor creşte, ca tot ce pleacă din o judecată dreaptă şi firească, şi că resunetul lor va acoperi sgomotul fals al celor interesaţĭ.

In ziua când aceste năvălirĭ nu vor maĭ muta hotarele ţĕrĭĭ cu atâta uşurinţă, în ziua aceea se vor arăta zorĭĭ sceneĭ noastre naţionale.

* * *

Cercul amicilor literaturiĭ şi arteĭ române publică următoarele cincĭ premiĭ:

500 leĭ pentru un roman;
300 leĭ pentru o poemă;
200 leĭ pentru o nuvelă;
100 leĭ pentru o poezie;
100 leĭ pentru un desemn original.

Lucrările trimise până la 1 Maiŭ viitor, vor fi examinate de o comisiune compusă de cinci membri fondatori ai *Cercului*, şi cele care vor fi premiate se vor publica în Revista *Literatură şi Artă Română*.

A.

* * *

Teatrul naţional.—*Secretarul general,* comedie localizată de D. *Gusty.* — *Tudorache Sucitul*, comedie de D-nii *Toneanu* şi *Marinescu.*

Socoteala de acasă nu s'a potrivit nici de astădată cu cea din tîrg. Socoteam că noua direcţiune a Teatruluĭ Naţional ne va turna la *falern* fără răgaz (fără milă ar zice amatoriĭ de turburel), şi constat că ne oferă la turburel pe nerĕsuflate. Recunosc, însă, că turburelul e gustos şi din viţă mănoasă. Cam must încă, nu e vorbă, neîndestul de pritocit, dar blajin capuluĭ şi dulce buzelor. Îl beĭ pe nesimţite, stacană după stacană, şi, când se lasă cortina, nu-ţi rĕmâne nicĭ acrime, nicĭ amărăciune pe suflet.

Secretarul general, un craidon de secretar general cam vînturatic la purtare, dar foarte tras prin inel la vedere, e la urma urmeĭ omul cel maĭ moral şi cel maĭ cuviincios ce se poate închipui, de oarece ia de soţie pe o victimă a craidonieĭ sale. O să-mĭ ziceţĭ că ea nu e singura victimă şi că de oarece e vorba de reparaţiune, el ar avea multe victime de reparat. Aşa e. Dar neîndestularea coduluĭ nostru civil e de vină, care nu permite bigamia; ba chiar frate-sĕŭ, codul penal, am auzit că o pedepseşte crîncen. Iată pentru ce craidonul secretar general nu se însoară decât cu una din victimele sale. Ah! dacă piesa s'ar petrece la Stambul, aferim! Ce de victime, dar ce de reparaţiĭ şi ce de nunţĭ! Acţiunea însă se petrece la Bucureştĭ, şi cea maĭ mare parte din victime rĕmân, ca să zic aşa, cu buzele umflate.

E foarte probabil că secretarul general, neputêndu-le satisface pe toate (e vorba de victime, nu de buze), a ales pe cea maĭ nostimă. Dar ce zic: e probabil? E sigur că aşa a şi făcut craidonul de el, şi-l veţĭ aproba cu toţiĭ când veţĭ afla că interesanta victimă era chiar D-na M. Ciucurescu, artista adorată de tot publicul, cu saŭ fără secretarĭ generalĭ. Mĕ veţĭ crede saŭ nu, eŭ unul mĕ simt dator să vĕ spun că am rĕmas uimit de modul cum minunata artistă şĭ-a interpretat rolul. Clasica mahalagioaică din comediile luĭ Caragiale, admirabila mătuşă din *Căsnicia* D-luĭ Ursache, a luat de astădată însărcinarea unuĭ rol de comedie fină, rolul uneĭ vĕduve nicĭ de cum de la mahala, femee instruită, bine crescută, pătrunsă de sentimente delicate, o burgheză din stratul de sus, o doamnă în toată puterea cuvîntuluĭ, singurul rol pe care odată cu capul nu aş fi crezut să-l poată juca dînsa. Şi l-a jucat de minune. Mare şi mlădios talent!

Restul interpretaţiuniĭ a fost foarte nemerit; D-nele Hasnaş şi Mihăescu, D-niĭ Hasnaş, Niculescu, Liciu şi Georgescu s'aŭ arătat care maĭ de care hazliĭ şi conştiincioşĭ. Şi nicĭ că putea să fie altfel, de oarece piesa e foarte bună şi localizarea plină de spirit se datoreşte D-luĭ Gusty.

* * *

Dacă Molière şi Regnard ar fi fost poftiţĭ să asculte comedia D-lor Toneanu şi Marinescu, e probabil că ar fi zis, schimbând puţin o vorbă a luĭ Alexandru Dumas tatăl:

— Cineva a maĭ scris piesa asta, poate eŭ.

— Să te înveţĭ minte, ar fi răspuns D-niĭ Toneanu şi Marinescu luĭ Molière, să maĭ furĭ ceva de la Cyrano de Bergerac.

Şi Molière ar fi rĕmas de ruşine.

Dar luĭ Regnard nu ar fi avut ce să-ĭ răspunză, şi cu toate astea pe el l-aŭ jefuit maĭ tare tinerii noştri autorĭ dramaticĭ.

Să bine-voiască Domniile lor să nu ia aceasta drept o învinuire. A copia pe Molière şi pe Regnard este a pune într'o piesă ceva din geniul loc comic şi din sufletul omenirĭĭ, observat de eĭ

şi aşternut negru pe alb. Albinele ciugulesc florile ca să-şĭ facă faguriĭ, dar băcanul care vinde mierea în borcane nu e plagiatorul albinelor, întru cât nu are pretenţiunea că el a făcut acea miere. Nicĭ D-niĭ Toneanu şi Marinescu nu aŭ pretenţiunea că eĭ aŭ născocit pe *Tudorache Sucitul*. Eĭ s'aŭ mulţumit să puie într'un borcan românesc miere stoarsă din faguriĭ luĭ Molière şi aĭ luĭ Regnard. Şi ce? Adică nu e bună mierea? Ba e maĭ bună, pre legea mea, decât acea stoarsă de alţiĭ din Dumas, Ibsen şi alte albine moderne, maĭ mult saŭ maĭ puţin *melifice*.

Interpretaţiunea e minunată. D. Brezeanu, al căruĭ talent, de o nemaĭ pomenită elasticitate, îmbracă orĭce fiinţă, orĭce rol şi iĭ dă adevĕrata luĭ valoare şi bine mĕsurata luĭ intensitate, a făcut din *Tudorache Sucitul* o creaţiune remarcabilă. D-na Ionaşcu e cât se poate de gentilă în rolul fiiceĭ luĭ Tudorache, şi D. Liciu, ale căruĭ progrese nu pot trece nevĕzute, e un peţitor de dat pe uşă afară. D-na Ciucurescu, totdeauna în primul plan, a găsit mijlocul să fie viŭ aplaudată într'un rol secundar, cam acela al Frosineĭ din *Avarul*. D. Toneanu, unul din autorĭ, e un Scapin, un Crispin şi alţĭ Frontinĭ, îmbrăcat nemţeşte şi vorbind româneşte, ba cântând chiar *Ariciul*, să te strîmbĭ de rîs.

A. Davila.

REVISTE ŞI ECOURI STRĂINE

La *nouvelle revue*, din Octomvrie, publică câteva interesante părţi dintr'un viitor volum al luĭ Tolstoi. Autorul celebreĭ cărţi *Rĕzboiul şi pacea* comentează cu rĕutate evenimentele ce se desfăşurară în timpul campanieĭ luĭ Napoleon în Rusia. Aceeaşĭ filozofie greoaie amestecată cu misticism, ca în toate lucrările luĭ Tolstoi, se resimte şi în acest studiŭ istoric, în care Napoleon e prezintat ca un om favorizat maĭ mult de întîmplare decât de geniŭ.

Câteva fragmente dintr'un viitor volum, *L'inconnu*, datorit peneĭ luĭ Camille Flamarion. Intreaga lucrare este consacrată manifestărilor telepatice ale celor morţĭ. Celebrul scriitor se întreabă, dacă ceĭ care şĭ-aŭ dat obştescul sfîrşit maĭ exercită vre-o influenţă, graţie uneĭ puterĭ ce scapă inteligenţiĭ noastre, asupra celor ce odinioară aŭ fost în jurul lor. Zecimĭ de fapte, comunicate de ceĭ care le-aŭ observat, afirmă existenţa acestuĭ *ce*. Determinarea luĭ va ridica vălul ce acoperă taina atâtor mistere, carĭ parcă formează o punte între viaţă şi moarte.

Revue des deux mondes, din Octomvrie, coprinde un însemnat studiŭ filozofic şi sociologic asupra caracteruluĭ poporuluĭ ispaniol, datorit energiceĭ pene a luĭ Alfred Fouillée. Autorul ne indică influenţele etnice la care a fost supusă rasa şi ceeace a rezultat din aceasta, pentru starea sufletească a poporuluĭ ispaniol. In orĭce ispaniol tip găsim un don Quichote idealist, visător şi un Sanccho-Pança observator şi iubitor de realitate. Religiunea a exercitat o mare influenţă asupra spirituluĭ eroic al acestuĭ popor. Militantă, această religiune este în acelaşĭ timp mistică, când ea se incarnează în sfînta Tereza, dar şi virilă în luptătoriĭ sĕĭ. Totdeauna ispaniolul a simţit trebuinţă de sensaţiĭ, şi încă sensaţiĭ violente, care făcură din Ispania leagănul unuĭ realism romantic, care se afirmă cu putere în teatru şi artă. Acest popor cultivă puţin filozofia şi astăzĭ Suarez nu reprezintă decât scolastica murindă. Fouillée atribue decadenţa profundă a Ispanieĭ multiplelor cauze fizice şi morale: fizice, pentru că rasa a fost izbită adînc în existenţa eĭ; morale, pentru că indolenţa, desgustul de lucru concură la o universală nimicire. Se va putea zice, decĭ, că acest popor nu se va maĭ scula? Autorul nu crede. Speră că punêndu-se sfîrşit deviaţiunĭĭ seculare, Ispania va reveni tot aşa de mîndră, ca şi în vremurile de glorie, pe căile mare către care se îndreaptă întreaga lume civilizată.

A. Joanny, în finele lucrăriĭ sale, *poésie provençale au moyen âge*, studiază în special

poezia politică la trubaduri şi se încearcă să determine în ce măsură îşi exprimară ideile lor personale, acelea ale protectorilor lor saŭ sentimentul public. Savantul critic nu se ocupă decât de operile ce se ating de evenimentele istorice, cum cruciadele, saŭ de acele opere care se susţinură prin excepţionalele lor calităţi literare, ca *Sirventes,* de Bertrand de Born, un aventurier militar nevoiaş fără scrupule, dar plin de talent. In majoritatea operilor trubadurilor rĕsună prelung şi puternic ecoul predicatorilor cruciadelor. *Sirventes* fu inspirată de rĕzboiul civil.

Arvède Barine continuă importanta monografie *Grande Mademoiselle.* Pagini pline de lumină asupra naşterii vieţii de salon în secolul al XVII-lea; o analiză minuţioasă asupra luĭ d'Honoré d'Urfé, care avu o determinătoare influenţă în literatură; portrete fine şi spirituale ale celor care frecuentaŭ salonul Rambouillet: Capelain, Malherbe, Menage, Voiture, micul Voiture, un pigmeŭ nenorocit, care îşi petrecu viaţa murind, Valentin Conart, amicul înţelept şi discret al caseĭ, Vaugelas, un timid naiv, Godeau mic de stat, ca şi în versurĭ.

Revue de Paris, din Octomvrie, publică câteva paginĭ inedite dintr'o nouă serie de *Choses vues* de V. Hugo. Iată una:

Intr'o zi eram rezemat cu coatele pe o straşină a clopotniţeĭ şi fixasem ochiĭ în jos printr'o deschizĕtură. Intreaga faţadă se perdea drept în jos subt mine. Zării în această profunditate nu prea departe de privirea mea, în vîrful unuĭ suport lung de piatră şi rezemat în picioare de zid şi a căruĭ formă se pierdea ascunsă de o rîpă, o cuvetă rotundă. Apa ploilor se adunase aci şi făcea o mică oglindă în fundul unuĭ stufiş de ierburĭ amestecate cu florĭ mişcate de vînt; o rîndunică se ascunsese aci. Eraŭ, pe o întindere maĭ mică de douĕ picioare în diametru, un lac, o grădină şi o locuinţă, paradisul uneĭ păsĕrele. In momentul când priveam, rîndunica adăpa puiĭ. Cuveta avea de jur împrejurul mărginiĭ eĭ superioare un fel de zimţurĭ între care rîndunica îşi făcuse cuibul sĕŭ. Examinaiŭ aceştĭ zimţĭ, aveaŭ chipul uneĭ florĭ de crin. Suportul era o statue. Fericita lume era aşezată pe coroana de piatră a unuĭ vechiŭ rege.

Şi, dacă aşĭ fi întrebat pe Dumnezeŭ: La ce a servit acest Lothar, acest Filip, acest Carol, acest Ludovic, acest împĕrat, acest rege? Dumnezeŭ 'mĭ va fi rĕspuns: Ca să facă această statue şi rîndunica să-şĭ facă cuibul pe ea.

Antoine Guilland are o biografie întinsă a istoriculuĭ german Henri de Treitschke, un publicist de talent, un moralist aspru şi elocuent, un cronicar incomparabil, un pictor minunat descriind cu un viŭ colorit oraşele nemteştĭ, pe mĕsură ce ele aŭ un rol în istorie şi reprezentându-le cu o putere egală cu a luĭ Macaulay.

Lavisse face apel la *reconcilierea naţională.* Autorul vorbeşte cu multă elocuenţă de cauzele care aŭ divizat Franţa în douĕ taberĭ. Biserica şi armata îĭ suggerează reflecţiĭ de o înnaltă întindere filozofică şi socială. Autorul este pentru separarea bisericiĭ de Stat, idee preconizată de marele naţionalist italian Cavour: biserica liberă în Stat liber.

Grande revue, din Octomvrie, prin pana luĭ Engène Guillon, face istoricul *d'un trottin de l'an VII,* care făcu parte din armata trimisă în Egipt. Acest *trottin* gentil, cu pĕrul blond, cu ochiĭ albaştri, era din Tulusa, era o modistă, pe care nepotul patroaneĭ, căpitanul Fourès, o luă de nevastă. *La poverina* urmă pe bărbatu-sĕŭ. Ea se deghiză în husar şi subt acest costum sosi în Alexandria. Ea se chema Palmyra şi întoarse chiar capul învingĕtoruluĭ de la Piramide. Bonaparte fu îndrăgostit de ea. Soldaţiĭ o numeaŭ generălească, iar membriĭ institutuluĭ o supranumeaŭ Cleopatra.

Divorţată de Fourès, ţinu mult timp subt jug pe corsican. Cu toate acestea nu-ĭ permise ca să-l însoţească în Syria, dar în tot timpul separăriĭ lor el îĭ scrise scrisorĭ tot aşa de călduroase, ca acelea pe care le adresa Iosefineĭ. După întoarcerea luĭ Bonaparte, Palmyra îl găsi schimbat, posac, iute şi dezagreabil, dar şi ea se schimbase, căcĭ se întîlnise cu cetăţeanul Fourier, republican zvăpăiat, care o învĕţa istorie şi literatură. Bonaparte o părăsi pe furiş, când plecă în Alexandria şi de aci la Aboukir. Ea îl aştepta la Cair. Acolo află, citind o proclamaţie, că Kléber luase comanda armateĭ egiptene. Avu un violent atac de nervĭ, căzu în stradă.

Une parallèle entre les deux peintres modernistes français Resnard et Carrière de Etienne Bricon. Ceeace distinge operile lor este expresia determinătoare a uneĭ stărĭ moderne de

nevroză. Ne dau sensaţia, în aparenţă, personalităţii lor, însă a unuia unită cu uşurinţa, iar a celuilalt cu melancolia. Besnard este pictorul amoruluĭ, Carrière al duioşieĭ.

A. Aulard povesteşte *la querelle de la Marseillaise et du Réveil du peuple*, aceasta reacţionară, cealaltă republicană. E un episod din istoria cântecelor politice, cântate în teatru, cafenele şi pe străḑĭ la 1795 şi 1796. Cuvintele du *Réveil* aŭ fost scrise de un oarecare Bordelais, numit Sourignère, iar muzica de Gaveaux, secretar la opera comică. Cântecul reacţionar avu un succes de entuziasm în maĭ multe părţĭ şi de la apariţia luĭ fu persecutat. Convenţia arestă pe Sourignère, care fu liberat maĭ târziŭ, şi dete ordinul ca să se execute Marseillaise. Atunci lupte se angajă chiar pe strade şi Parisul fu împărţit în două tabere. Când lupta se calmă în teatru şi pe stradă, ea continuă în presă prin schimb de parodiĭ a celor două cântece adversare.

Les magistrats et l'Academie française de Victor Dubled, un articol substanţial, în care se face portretul cancelaruluĭ Segnier, al celor treĭ ducĭ de Coislin, preşedinteluĭ Bouhier, Montesquieu; preşedinteluĭ Hénault, Le franc de Pompignan, avocatuluĭ general Segnier, Malesherbes.

Revue des revues, de la 1 Octomvrie, într'un articol de o preţioasă valoare, *Les industriels du roman populaire*, datorit energiceĭ pene a luĭ Frédéric Loliée, se ridică, cu toată puterea pe care ĭ-o insuflă iubirea de umanitate, contra venalităţiĭ numeroaselor pene care îmbibă publicul cu ideĭ false, răspîndesce în popor o mulţime de noţiunĭ eronate asupra lumiĭ, pe care nu o cunoaşte saŭ pe care nu a studiat-o, asupra vieţiĭ, asupra menirĭĭ noastre. Cu toate acestea, autorii romanelor populare se intitulează fără sfială marĭ gînditorĭ şi artiştĭ şi tîrăsc cu eĭ majoritatea în atmosferile cele maĭ viţioase, emanaţiunĭ ale creeruluĭ lor bolnav, care aŭ făcut o adevărată industrie din comerţul inepţieĭ lor. Meşterii acestor romane de comandă presară lucrările lor cu pateticul unor situaţiunĭ violente, care străpung inima maseĭ doritoare de emoţiĭ, umezesc ochiĭ celor puţinĭ credulĭ, şi cuceriţĭ, sunt tîrîţĭ de foiletonişti în timp de maĭ multe zile pe acolo pe unde n'aŭ visat niciodată aceştĭ degustorĭ de cea maĭ rea speţă. Cu acest chip de a vedea, de a scrie, ultimele scrupule ale cinsteĭ literare aŭ perit. In zadar, Daudet, Theuriet s'aŭ încercat a deruta gustul literar al maseĭ inculte, oferindu-ĭ parfumul savuroaselor lor opere, căcĭ virusul corosiv al întreprinderilor de foiletoane subt eticheta celuĭ maĭ veritabil parfum este sorbit lăcomeşte de public.

Sub titlul *L'état actuel du roman populaire* se publică răspunsurile maĭ multor celebrităţĭ literare ale Franţeĭ, la apelul făcut de Loliée în chestiunea soluţiuneĭ de dat pentru îndreptarea gustuluĭ literar al mulţimiĭ.

Iată, la întîmplare, două:

Literatura populară! nu-ĭ o problemă literară, ci economică. Suprimaţĭ miseria degradatoare, lăsaţĭ să treacă un timp şi veţĭ avea miĭ de creere superioare în popor — pentru-că vor avea experienţa realităţiĭ — cum place Institutuluĭ (Maurice Barrès).

. . . . . *Rămîne să facem educaţia poporuluĭ în afară de ziarele populare şi chiar contra lor. Nu sunt ziarele populare care vor ameliora poporul: poporul e care va ameliora ziarele populare. Da, poporul va impune într'o zi marinonilor şi tovarăşilor acestora necesitatea ca să le furnizeze o literatură nu populară, ci umană. Căcĭ nu există literatură populară: există o literatură umană, care este literatura eternă, adică literatura cap-d'operilor.*

Problema nu-ĭ ca să transformăm romane foileton, ci ca să-l suprimăm saŭ maĭ bine problema e ca să facem ca foiletoanele democraţieĭ să fie epopeele luĭ Homer, tragediile luĭ Shakespeare, tragediile luĭ Corneille, romanele luĭ Hugo, poemele luĭ Lamartine!

A ridica masa la înălţimea eliteĭ, a face din mulţime auditoare a geniilor, iată misiunea simplă care se impune scriitorilor şi oamenilor de acţiune de azĭ. Nu literatură specială pentru popor, ci un popor capabil ca să înţeleagă literatura universală, aceasta să fie formula educatoare a democraţieĭ.

*Nu există literatură pentru poporul care nu are religiune pentru el. Nu-ĭ literatură umană şi religie umană care să nu fie aceleaşi pentru toate inimile şi pentru toate spiritele. Faire arriver le peuple à l'*humanité, *iată totul. Suntem însă departe. Pentru aceasta se vor*

întrebuinţa institutorii şi institutoarele noastre, elita populară şi cu ei câţiva intelectuali, dintre care Edouard Petit şi Maurice Bouchor sunt modele fermecătoare şi energice. Dacă aceşti educatori n'ar avea să lupte decât contra neantului, vor reuşi poate, dar să luptă contra lui Richebourg şi Montépin, agravaţi de Rochefort şi Judet, gîndiţi-vă.....

Să le dorim reuşită, căci în ziua în care vor reuşi, concursul revisteĭ Domnieĭ-voastre va fi inutil. Poporul nu va voi alţi foiletonişti decât genii. Şi atunci la Revue des revues, ca şi Grecia antică, şi-ar putea permite luxul ca să încoroneze geniile? (H. Bérenger). Cam în sensul luĭ Bérenger maĭ răspund: Rosny, Lesueur, Hennique, Claretie, Descares, Bruchor, Case, Boisson, Bazin, Dorchain, Gagneur, Seailles, Montorgueil, etc.

Comte de Saint-André are un violent articol contra *ex-regeluĭ Milan,* pe care ni-l presintă ca lipsit de sentimente naţionale pentru Serbia, fiindcă este copilul adulterin al unuĭ boer român, pe care celebra maximă: pater is est quem nuptiæ demostrant, îl ridica pe tronul Serbieĭ ca copil al luĭ Efrem Obrenovicĭ. De duoĕ orĭ Serbia a fost să sucombeze subt desfrînările acestuĭ rege. Astăzĭ, copleşit de cele maĭ ordinare păcate, vorbeşte de juridicţie şi dreptate.

Ehan d'Ivray, în *la littérature néo-égyptienne,* arată progresul enorm ce a făcut literatura egipţiană subt suflarea caldă a culturiĭ europene. Poporul egipţian, până aci adormit subt vălul rutineĭ, începe a se deştepta. Autorul crede că rĕul nu va dispărea decât când haremul şi captivitatea femeiĭ vor înceta. Amorul, oprit saŭ chiar permis, nu există decât la Fellahs, cărora necesităţile vieţiĭ câmpeneştĭ le permit o promiscuitate între sexe. In burghezie, nobleţe saŭ la familiile princiare, care le ţin locul, schimbările de flirt, şi chiar de pasiune, care fac logăţia şi fondul literaturiĭ europene, nu există decât în stărĭ prea excepţional de rarĭ. Printre filozofiĭ egipţienĭ de primul rang este Kassem-Emin care a făcut studiĭ strălucite în Franţa.

După cincĭ anĭ de magistratură indigenă ajunse membru la Curte. Afacerile sarcineĭ sale nu-l împedicară ca să se ocupe de literatură şi ca să publice maĭ multe volume, dintre care cel din urmă *Farrir el Marra,* (libertatea femeiĭ), este pe cale de a turbura societatea egipţiană prin îndrăsneala şi sinceritatea teoriilor sale. Kassem-Emin îşĭ iubeşte ţara cu pasiune şi ne-o zugrăveşte în chipul cel maĭ sincer. In opera sa ne plimbă prin toate instituţiile egipţiene, ne indică sclavia, poligamia, ne întreţine asupra farmeculuĭ femeilor, pe care îl apără furios contra atacurilor moraliştilor europenĭ.

La fizic femeia egiptiană este maĭ urîtă decât frumoasă, dar posedă în tinereţea sa frumuseţea suverană, care constă în proporţionalitatea membrelor şi formelor corporale. E, în adevĕr, un fel de desmerdare pentru ochĭ ca să o vezĭ mergênd drept, cu pieptul înainte, talia încovoiată, ochiĭ plinĭ de visul uneĭ frumoase ţĕrăncĭ. E maĭ mare ca bărbatul. Mâinele şi picioarele eĭ sunt de o corectă perfecţiune. Dar ceeace e de remarcat la femeia egipţiană sunt ochiĭ marĭ, negri şi dulcĭ ca de cheruvim şi aşa de expresivĭ că-ĭ înţelegĭ înainte de a-ţĭ vorbi. Din punct de vedere moral, *e o fiinţă leneşă, de o natură contemplativă şi neactivă. Vorbeşte şi ride mult; îşĭ iubeşte religia, dar nu o practică.* Kassem-Emin ne vorbeşte cu multă competinţă de morală, ştiinţe, litere, divorţ, pentru ca să sfîrşească printr'un tabloŭ prea interesant faţă de rolul pe care îl are Egiptul vis-à-vis de Europa.

Orĭcine citeşte opera luĭ Kassem-Emin va fi surprins de frumoasele calităţĭ ce coprinde şi de chipul fermecător şi clar în care autorul a ştiut să traducă gîndirea sa şi limba clară în care este scrisă. Alăturĭ cu Emin se poate numĕra Mohomed-Abdon, care scrise în cea maĭ frumoasă arabă; Keik Iussef, însemnat om politic şi economist distins, se încercă să creeze un jurnalism special, politic şi tot-de-odată filozofic, într'un gen absolut noŭ în Egipt; Ismail Assem se consacră chestiunilor de educaţie şi morală; Moustapha Kamel, un agitator al mulţimiĭ, dotat cu o inteligenţă vastă şi de o erudiţie întinsă în chestiunĭ politice, publică asupra chestiuniĭ Orientuluĭ şi independenţeĭ Greciei un volum, care nu-ĭ lipsit de interes. Intr'o limbă sobră şi strălucitoare tratâ chestia Sirieĭ, Egiptuluĭ, rĕsboiul din Crimea, rĕsboiul turco-ruso-român, şi urmările Conferinţeĭ de la Berlin, fără ca să uite afacerea armenească. Literatura egipţiană nu înnumĕră mulţĭ romanţierĭ; şi dacă ar fi să căutăm în operile lor psicologia şi analiza luĭ Bourget, Zola, d'Annunzio, s'ar putea spune că ro-

manţier nu există în Egipt şi că literatura n'a format decât nuveliştĭ. Giurgiu Zidan s'ar putea numi primul romanţier. Publică numeroase volume, pe care poporul le citeşte cu pasiune; aşa, cele maĭ răspândite sunt: *Ghadet el Andalon — Poveştĭ din Andaluzia, — Estepdat el Mamalick — Despotismul mamelucilor* —, studiŭ istoric unde loviturile de sabie şi vexaţiunile politice jócă mare rol; *Assirel Motamahdi — Prizonierul luĭ Mahdi.*

Printre poeţĭ putem cita pe: Chawky, Hassan Mansour, autor al poemelor de rĕzboiŭ şi amor; Tewfick Rifaat, poet elegiac; Amin Haddad, poet eroic, a scris paginĭ vibrătoare de emoţie şi îmbibate cu o oarecare grandoare; M-me Aecka Taimouriaa a scris în arăbeşte, persăneşte şi turceşte cele maĭ dulcĭ poeme; Zenab şi Alexandrina Avierino scoaseră o revistă, care susţine cauza feministă. Dr. Cabanès, servindu-se de nişte texte din operile mareluĭ scriitor roman Pliniŭ, dovedeşte că Mitridate, regele Pontuluĭ, este inventatorul serumterapieĭ. El imaginâ cel dintâĭ ca să amestice cu antidotul sânge de raţă de Pontu, fiindcă ele trăiaŭ între animalele veninoase.

Ernest Tissot publică câte-va paginĭ extrase dintr'un volum de note de călĕtoriĭ şi impresiunĭ etnografice, subt titlul de *Italie contemporaine*. Descrie starea cosmopolită din Italia şi mîndria italiană, care într'un elan de patriotism ne dete Italia de astăzĭ.

In numĕrul de la 15 Octomvrie al acesteĭ reviste, Camille Flamarion, punêndu-şĭ întrebarea: *En quelle année comencera le vingtième siècle?* rĕspunde că al 20-lea secol va începe chiar la 1 Ianuarie 1901 la origina orelor pentru fiecare ţară, adică la miezul nopţiĭ luĭ 31 Decembrie saŭ 1 Ianuarie. Asiaticiĭ vor intra înaintea Europenilor în acest noŭ secol şi Europenii înaintea Americanilor. Se pretinde că totul se face cu aur. Nu. Miliardele Americanilor nu vor putea să facă ca Madridul să nu fie cu 5 ore înaintea Vashingtonuluĭ şi ca Spania să nu intre în al 20-lea secol înaintea Statelor-Unite.

Prinţesa Odescalchi ridică vĕlul ce acoperă tristul sfîrşit al Prinţuluĭ Rudolf de Habsburg. Pentru ca să ajungă la zguduitorul desnodămînt de la Meyerling, autoarea descrie în cele maĭ micĭ amĕnunţimĭ viaţa privată a prinţuluĭ şi apoĭ ne prezintă adevĕrul sinuciderieĭ luĭ în castelul Meyerling, odată monastire, astădĭ un castel de o tristă celebritate.

Georges d'Heylli, subt titlul *Lettres inédites de Georges Sand,* reproduce câteva din scrisorile mareĭ romanţiere, adresate fiiceĭ sale Solange, grea de caracter, independentă, îngâmfată, un spirit plin de vivacitate şi de uşurinţă tot d'odată, era copilul cel maĭ indocil şi cel maĭ puţin capabil de atenţiune. Scrisorile ce reproduce Heylli sunt consacrate educaţiuniĭ religióse a copileĭ Solange.

A. Ludvipol, subt titlul *La littérature néo-hébraïque,* atrage atenţiunea asupra literaturiĭ neoebraice şi a interesuluĭ ce poate prezenta din punct de vedere social şi literar. Dă o mare întindere şcoaliĭ berlineze, care fu prima tentativă de literatură ebraică profană.

Autorul conchide că literatura fiind expresia societăţiĭ, pentru ca să vedem caracterul societăţeĭ evree actuale în rĕsăritul Europeĭ, în care sunt în mare numĕr, trebue să le studiăm literatura.

A. Lavoix, inginer, arată că faţă cu resursele infinite ale imaginaţiuniĭ franceze, bunuluĭ gust, ştiinţeĭ, energieĭ industriaşilor şi inginerilor francezĭ, legea din 1844 asupra brevetelor de invenţiune e insuficientă şi, decĭ, o reformă cât maĭ urgentă se impune.

Z.

* * *

EXPOZIŢIA INTERNAŢIONALĂ DE ARTE DIN VENEŢIA

Anul acesta Veneţia a deschis a III-a expoziţie bienală artistică. Un numĕr însemnat de pictorĭ şi un numĕr mare de vizitatorĭ aŭ rĕspuns şi de astădată invitaţieĭ eĭ. Veneţia, cu priveliştea eĭ grandioasă, cu palatele şi canalele eĭ, cu amintirile eĭ, cu San-Marco şi Palatul Dogilor, e şi va fi încă mult timp un loc de atracţie pentru sufletele şi publicul artist.

Comitetul care patronează această frumoasă întreprindere a Veneţieĭ e compus din: Ca-

rolus Duran, Dagnau-Bouveret, Lembach, Voullhde, Lavery, Crave, Courtens, Meunier, Thaulow, Zorn, Willegas, Monteverde, Michetti şi alţiĭ.

In locul vechilor recompense de medaliĭ şi menţiunĭ, Veneţia a crezut maĭ nemerit a cumpĕra lucrările bune ce se prezintă pentru muzeele oraşuluĭ eĭ.

Expoziţia e aşezată în acelaş palat, făcut într'adins, în grădina publică, *I giardini*, cu privirea asupra minunateĭ lagune, şi conţine maĭ bine de 1.000 de bucăţĭ de artă: picturĭ, desenurĭ, statuĭ, busturĭ şi lucrărĭ decorative.

Notate: pânzele regretatuluĭ pictor Giacomo Favretto, un colorist de primul ordin, mort acum 2 anĭ în vîrstă de 38 de anĭ. El şĭ-a iubit ţara pe care o înfăţişează, mişcat, în cele 40 de tablourĭ ale sale, dintre care: *Trecerea Magdalineĭ*, cu lagunele, gondolele şi ca fond populaţia Veneţieĭ, e o lucrare prea frumoasă; — *Noaptea* şi *Suflete înşelate*, de Ferdinand Hodler, bucăţĭ suggestive; Portretele luĭ Lembach, maĭ toate viĭ şi de o rară evocaţie sufletească a modelelor; — Peisagele germanuluĭ Walter Leistikow cu apele chihlibărĭĭ şi cu arborĭĭ trandafirĭĭ;—Portretele luĭ Filip Laslo, naturale dar nu totdeauna inteligent făcute; — Tripticul luĭ David Mose, *Speranţe înmormîntate*, de o poezie extraordinară; — Portretele scandinavuluĭ Richard Bergh; — Peisagele olandezilor, de o sinceritate simplă şi pătrunzătoare;—lucrările Scoţienilor, pline de vis şi de fantome, plutind în ceţe argintiĭ de o poezie delicată, cum sunt spre pildă pânzele luĭ John Lavery. Printre englezĭ: Tadema cu o savantă *Reconstrucţie egipţiană*, Frank Brangwyn cu o *Bachanală* şi cu *Regiĭ magĭ*, amîndouĕ foarte singulare şi cu toate acestea foarte impunĕtoare; — Pânzele franceze şi belgiane ca: *Raze de lumină în doliŭ*, de Joseph Enders, lucrare minunată ca technică şi perspectivă, — *In ţĕrile măriĭ*, de Charles Cottet, cu mult sentiment;— *Bretona*, de Dagnan-Bouveret; — *Mica piaţă flamandă* a belgianuluĭ Albert Baertsoen; — *Efectele de lumină*, foarte frumoase, ale spanioluluĭ Bacarisas; — italienĭĭ Bartolomeo Bezzi, Pietro Fragiacomo, Cesare Laurenti, Giuseppe Ciardi, câte patru influenţaţĭ de pictura scoţiană,— Lorenzo Delleani, cu un cap-d'operă: *Mantia ernatică*, înfăţişând cursul livid al apeĭ Paduluĭ între douĕ malurĭ acoperite de zăpadă, în tăcerea mută a ierneĭ, şi câţiva căldărarĭ cu şatra coborîndu-se să se îmbarce pe apă: realitatea măreaţă a naturiĭ din acest tabloŭ îţĭ farmecă simţurile. In sfîrşit, splendidele 160 de studiĭ eu uleiŭ ale luĭ Michetti, pictorul cel maĭ variat şi maĭ original al Italieĭ de astăzĭ. — Numaĭ Românĭĭ nu eraŭ reprezentaţĭ!

A.

CUPRINSUL

REVISTEI „LITERATURĂ ŞI ARTĂ ROMÂNĂ“

PE ANUL 1898—99

TEXT:

		Pagina
A.	Cronicĭ	734, 740, 790, 799
Adamescu Gheorghe .	Epoca regulamentară	287, 381
Alecsandri V. . . .	Scrisorĭ inedite	551
Andreĭ Naum	Credinţă, poezie	31
» »	Pân'atuncĭ, poezie	230
» »	Iubire, poezie	433
» »	Marea Neagră, poezie	566
» »	Valea Prahoveĭ, poezie	693
Apostolescu N. I. . .	Filologia comparată, cursul D-luĭ Haşdĕŭ . .	363
Baiulescu Maria . . .	In Pirineĭ	514, 581
Becescu Florian . . .	Vis de toamnă	525
» » . . .	Scrisoare, poezie	782
Bengescu Dabija . .	Limba română, cronică	61
Brumărel I.	Ziarismul românesc	711, 787
Carmen Sylva. . . .	Fără durere, nuvelă	479
Caragiale	Ioan Brezeanu	73
Carpat D.	Cronică	672
Ciupagea Ana. . . .	De la geamurile tale, poezie	308
» »	Florile de micşunele, »	309

		Pagina
Cioflec V.	Puvis de Chavannes	529
Cocea N.	Fluture, amintire	661
Cornelia din Moldova	Cum îţi vine, poezie	605
Condur. Gr.	Cronica	209
Costin A.	Cronica	65, 324, 399, 607
» »	Ştefan Vellescu, schiţă	701
» »	Stilul bizantin după Ruskin	768
Coşoiŭ H.	Cocorul, poezie	243
» »	In doliŭ, »	245
» »	Simţire, »	707
» »	Ruină, »	709
» »	Din poveştile rîuluĭ	441, 636
Coşbuc G.	Povestea căpraruluĭ	1
» »	La Smârdan	419
» »	Zîna pădureĭ, fragment	743
Creangă G. D.	Divorţurile în România	596
Davilla A.	Teatrul Naţional, cronicĭ	62, 145, 207, 260, 325, 401, 472, 735, 793.
Demetriescu Anghel	De la banchetul D-luĭ Hajdĕŭ	257
» »	Discursurĭ parlamentare de Titu Maiorescu	272
» »	Ştefan C. Mihăilescu	487
Dimitrescu-Iaşi C.	Istoria filozofieĭ antice, prelegere	45
» » »	O lecţie de sociologie	631
Dimiu Dumitru	Din literatura populară	654
Demetrius N.	Reverie, poezie	667
» »	Clopotul, »	668
» »	Maiŭ, »	670
» »	Nelumba, »	671
Dissescu C. G.	Psychologia călugăruluĭ	153
Dorin Al.	Ochĭ albaştri, poezie	255
» »	La lună »	256
Dragomirescu Iuliu	In umbra nopţiĭ, fantazie	316
» »	Melancolie, poezie	765
Florescu Ioan T.	Puiŭ, nuvelă	53
» » »	Lacrĕmile luĭ Don Juan	232
» » »	Patriotismul în literatură	323
Grigoroviţă Em.	Iancu Scripcarul	695
Ionescu-Gion	Giuvaericalele vremurilor bĕtrâne	221
Iorga N.	Frumuseţea în scrierea istorieĭ	26
» »	Cum se scrie istoria	445
Iorgulescu B.	Notiţe istorice	241

		Pagina
Kean	Statua luĭ Balzac	463
Lecca Octav George	Infinitul	169
Lian O.	Foĭ moarte, amintirĭ	722
Maiorescu T.	Istoria filosofieĭ moderne, prelegere	117
Moroianu George	Dumnezeŭ nu bate cu bĕţul	571
Nanu D.	Evantaliul, poezie	51
» »	Glas de corn, »	52
» »	Cânt antic, »	181
» »	Spleen, »	182
» »	Intermezzo, »	500
» »	Ca Offelia, »	502
» »	Părintele Benedict, nuvelă	369
Novian R.	Islanda	347, 448
Oeconomu Ciru	Fiica luĭ Sejan	34, 127, 184, 246
Ollănescu D. C.	Societatea filarmonică	4, 85, 175
» » »	Fiul luĭ Peneş Curcanul, poezie	269
» » »	C. A. Rosetti	335, 422
» » »	Sentinela, poezie	619
» » »	Discurs de deschidere a Expoziţieĭ de arte	790
Petraşcu N.	Creşterea femeeĭ	165
» »	Ioan Georgescu	215
» »	Iulian	310
» »	Carmen Sylva	409
» »	Memorieĭ luĭ Eminescu, cronică	546
» »	Manolescu	560
» »	Mişcarea literară şi artistică contimporană în România	627
» »	Omul superior şi societatea	686
Petică St.	Povara crucii, poezie	651
Radu A. Gh.	Cronica	143
Rădulescu-Motru C.	Despre romantism	305
Roman I. N.	Neant, poezie	96
Rosetti Radu	In zadar, poezie	394
Scraba G. D.	Suceava	101
Sylvan Gh.	Stelele	470
» »	Pe cruce, poezie	543
Sylvio	Nocturnă, poezie	142
»	Păcat	321
»	Jurăminte	322
Sirius E.	Cronicĭ	733, 787
Stăncescu C. I.	I. Negulicĭ, studiŭ	753
Şarenga A.	Miresme	56

		Pagina
Tutoveanu Gh.	Strajă, poezie	204
» »	Mângăerĭ, poezie	205
» »	Zbucium, »	377
» »	Cu tine, »	379
» »	Cocor	593
» »	Anĭ frumoşĭ	594
» »	Cetatea Neamţuluĭ	727
» »	Toamnă	728
» »	Primăvară	729
» »	Angelus	731
Vlahuţă A.	Pe mare.— Constanţa	683
» »	Predare, nuvelă	745
Vaschide N.	Cum ajunge cineva centenar	567
Yang	Istoria filosofieĭ antice de D. C. Dimitrescu-Iaşĭ	45
»	O lecţie de sociologie de D. C. Dimitrescu-Iaşĭ	631
Z.	Revista revistelor 68, 148 211, 264, 331, 403, 474, 548, 610, 674, 737,	
Zamfirescu Duiliŭ	La mormîntul luĭ Sheley	151
Zamfirescu Alexandru.	Amoroso, poezie	396
» »	Cântec, poezie	397

ILUSTRAŢII:

Alecsandri V.	Fac-simile după un manuscris vechiŭ.	71
Aman T.	Portretul D-neĭ A.	285
Antonescu P.	Poartă din Palatul Ducal	569
» »	O casă ţĕrănească	705
Bănulescu A.	Ioan Georgescu, portret	215
Carmen Sylva	Prima pagină din Evangelia Curţiĭ de Argeş	417
» »	A doua pagină din aceeaşĭ Evangelie	439
» »	Pagina 22	461
» »	» 25	485
» »	» 37	505
Georgescu Ioan	Copiliţă rugându-se	219
Grigorescu N.	Carmen Sylva	407
Loghi Ch.	Fantazie . . . . . 1, 72, etc.	
» »	Orientală	153
Maimarolu N.	Palatul cerculuĭ militar.	345
» »	Faţada principală	361
» »	Faţada laterală	366
» »	Scara principală	375

		Pagina
Maimarolu N.	Parterul	380
» »	Entre-solul	392
» »	Etagiul I	394
» »	Etagiul II şi III	398
Negulici I.	N. Bălcescu, portret	681
Petrescu P.	Iulian, portret	310
Simonidy M.	Parfumuri de iarnă	690
Spete O.	Faun danţând	23
» »	Bustul D-luĭ X.	523
» »	Pescar	725
Stăncescu C.	Portretul D-neĭ B.	43
Storck F.	Bust	173
» »	Bustul D-luĭ C.	591
» »	Aruncător de pietre, statuă	763
Verona B.	Portul Brăileĭ, seara	773
	Biserica Sf. Gheorghe din Suceava	83
	Biserica Mirăuţilor	99
	Castelul	114
	Zamka	125
	Biserica Sf. Nicolae din Târgovişte	541
	Manolescu, portret	561
	Casele Medelniceruluĭ Grigoraş Bălteanu	603
	Mihail Eminescu	617
	Aer din Mănăstirea Putna	629
	Inchinarea bisericiĭ din Mănăstirea Voroneţ de Stefan-cel-Mare	649
	Biserica ortodoxă din Rădăuţĭ	665
	Aducerea moaştelor Sf. Ioan-cel-Noŭ la Suceava	672
	Arhondaricul de la Mănăstirea Orezu.	751

MUZICA:

L. Wiest	Doina, aranjată de	319
Ştefănescu G.	Cantonetă napolitană	785

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII -IAŞI-

DIRECTOR: N. PETRAŞCU.